

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΟΜΟΣ 22 (1967)

ΜΕΡΟΣ Β' 1 — ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΘΗΝΑΙ, 1968

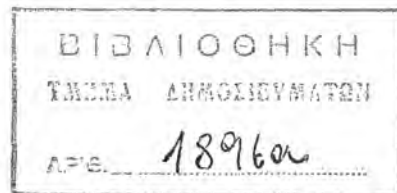
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΟΜΟΣ 22 (1967)

ΜΕΡΟΣ Β' 1 — ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΘΗΝΑΙ, 1968

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Ω Ν

Τ Ε Υ Χ Ο Σ 1.

Ἐκθεσις τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας (Π ί ν. 1 - 5) Σελ. 3-7

ΑΘΗΝΑΙ

Νομισματικὴ Συλλογὴ Ἀθηνῶν (Α. Ἐξ ἀνασκαφῶν, Β. Εὐρήματα, Γ. Διαφόρων προελεύσεων, Δ. Ἐκ δωρεῶν) (Π ί ν. 6 - 8) » 8-13

Ἐπιγραφικὴ Συλλογὴ (1. Εἰς IG II² 4780, 2. Εἰς IG II² 4103, 3. Εἰς IG II² 5191, 4. Εἰς IG II² 4005, 5. Εἰς IG II² 3384) (Π ί ν. 9 - 11) » 14-15

Βυζαντινὸν καὶ Χριστιανικὸν Μουσεῖον:

Βιβλιογραφικὸν καὶ Φωτογραφικὸν Ἀρχεῖον, Κεντρικὸν Ἑργαστήριον Συντηρήσεως (1. Ναὼν Κυθήρων, 2. Ἐπισκοπῆς Εὐρυτανίας, 3. Ναὼν Νάξου, 4. Ψηφιδωτὸν Βυζαντινοῦ Μουσείου), Ι. Ψηφιδωτά, Ἀθῆναι (Τμήματα ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μενάνδρου οἰκοπέδου), Αἶγινα (Ψηφιδωτὸν δάπεδον Ἑβραϊκῆς Συναγωγῆς), Κλαυσεῖον Εὐρυτανίας, Ὀλυμπία (1. Ὀκτάγωνον Νέρωνος, 2. Ναὸς Διὸς, 3. Οἰκίσκος ἀνατολικῶς τοῦ Λεωνιδαίου, 4. Δεξαμενὴ ἀνατ. Πρυτανείου), Μεσσηνία (5. Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας, 6. Χωρίον Δεσύλλα Καλαμάτας), Φωκίς (Καθολικὸν Μονῆς Ὁσίου Λουκά), Θεσσαλονίκη (1. Πλατεῖα Ναυαρίνου, 2. Ρωμαϊκὴ Ἀγορά (Πλατεῖα « Δικαστηρίων »), Κυκλάδες, Δῆλος, Μυτιλήνη (Οἰκόπεδον Ἑργατικῆς Ἑστίας), Δωδεκάνησα. Ρόδος (1. Ψηφιδωτὸν δάπεδον ὁδοῦ Σκάρου, 2. Τῆς ὁδοῦ Πίνδου, 3. Τῆς νέας ὁδοῦ Ἡρακλείου, 4. Ψηφιδωτὸν τῆς Ἀρπαγῆς τῆς Εὐρώπης). ΙΙ. Τοιχογραφίαι, Ἀττικὴ (1. Ἀθῆναι. Ἀσώματος στὰ Σκαλιά, 2. Γαλάτσι. Ὁμορφὴ Ἐκκλησιᾶ), Αἶγινα (1. Ὁμορφὴ Ἐκκλησιᾶ, 2. Ἅγιος Νικόλαος Μαύρικα, 3. Παλαία Χώρα), Πελοπόννησος, Ἀργολίς - Περιοχὴ Κρανιδίου (1. Ναὸς Ἀγίας Τριάδος, 2. Ναὸς Ταξιάρχων, 3. Ναὸς Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου), Θεσσαλία (1. Πόρτα Παναγιά, 2. Κανάλια Μαγνησίας. Ναὸς Ἀγίου Νικολάου), Ἡπειρος, Κέρκυρα (1. Ναὸς Ἀγίου Μερκουρίου παρὰ τὸ χωρίον Ἅγιος Μᾶρκος, 2. Προληπτικὴ στερέωσις - σύνταξις προμελετῶν), Ζάκυνθος, Μακεδονία, Βέροια (1. Ναὸς Ἀγίου Βλασίου, 2. Ναὸς Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου, 3. Ναὸς Ἀγίου Γεωργίου, 4. Ναὸς Ἀγίου Προκοπίου), Καστοριά (1. Ναὸς Ἀγίου Νικολάου τοῦ Κασνίτζη, 2. Κουμπελίδικη, 3. Ναὸς Παναγίας τῆς Βλαχέρνας, 4. Ναὸς Παναγίας Μαυριωτίσσης, 5. Ναὸς Ἀγίων Ἀναγύρων, Φορηταὶ εἰκόνες), Σιάτιστα (1. Ἀρχοντικὸν τῆς Πούλκας), Θράκη, Φερραί (1. Ναὸς Κοσμοσωτείας), Κυκλάδες, Νάξος (1. Ναὸς Παναγίας Δροσιανῆς, 2. Καλορεΐτισσα. Ναὸς Γεννήσεως, 3. Ναὸς Ἀγίου Γεωργίου εἰς Λαθρήνο, 4. Παναγία ἢ Ἀρλιώτισσα εἰς Ἀργιάνι παρὰ τὸ Φιλότι, 5. Ναὸς Ἀγίου Στεφάνου εἰς θέσιν Μαραθός), Δωδεκάνησος, Ρόδος (Ναὸς Ταξιάρχου τοῦ Θάρι), Κύπρος, Α'. Ψηφιδωτά (1. Τμήματα ἐντοιχιῶν ψηφιδωτῶν, ἀποκαλυφθέντα εἰς ἀνασκαφὴν Σαλαμῖνος), Β'. Τοιχογραφίαι (1. Τοιχογραφία εἰς ἀνασκαφὴν Σαλαμῖνος, 2. Ναοῦ Παναγίας εἰς Τρίκωμον, 3. Ναοῦ Ἀγίου Νικολάου τῆς Στέγης εἰς Κακοπετριάν, 4. Τοιχογραφία ναοῦ Μονῆς Ἀγίου Ἡρακλείδου εἰς Πολιτικόν), Γ'. Φορηταὶ εἰκόνες (Καταγραφὴ εἰκόνων) (Π ί ν. 12 - 62' Σ χ έ δ. 1) » 16-33

Α'. 'Εργασίαι καταγραφῆς καὶ τακτοποιήσεως ἀρχαίων, Β'. 'Εργασίαι εἰς τὰ μνημεῖα 'Ακροπόλεως, Γ'. 'Εργασίαι βορείας κλιτύος, Δ'. 'Εργασίαι ἀναστηλώσεως 'Ωδείου 'Ηρώδου 'Αττικοῦ, Ε'. 'Εργασίαι κατεδαφίσεως ἀπαλλοτριωθέντων ἀκινήτων ἀνατ. τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου, ζ'. Περισυλλογὴ ἀρχαίων (Πί ν. 63 - 64) Σελ. 34-36

Γ' 'Εφορεία Κλασσικῶν 'Αρχαιοτήτων:

*Αγησιάλου - Μυλλέρου - Κεραμικοῦ - Μαραθῶνος, 'Αγίας Θέκλας 10 - 12, 'Αγίου 'Ανδρέου, 'Αγ. Φιλίππου, 'Εργα ΥΔΡΕΞ, 'Αγίων 'Αναργύρων 16, 'Αγίων 'Αναργύρων 43, 'Αθηνᾶς 11 καὶ Θέμιδος, Αἰμονος καὶ Τριπόλεως, σκάμμα ΔΕΗ, 'Αμφικτύονος 8, 'Αμφικτύονος 17 καὶ Βασίλης, 'Αναπαύσεως καὶ Καλλιρρόης ('Ιλισοῦ), 'Εργα ΟΤΕ, 'Αντισθένους καὶ Βρεσθῆνης, 'Αργους καὶ Μοναστηρίου, 'Αριστείδου καὶ Περσμάζογλου, 'Αρχιμήδους, 'Εργα ΥΔΡΕΞ, 'Αχιλλέως καὶ Πλαταιῶν, Βασίλης 5, Βασιλικῶν καὶ Μοναστηρίου, 'Εργα ΓΕΕΑΠ, Βασιλικῶν 58, Βεῖκου 1 καὶ Μητρομάρα, Βουλῆς 36, ὁδὸς Βουλῆς (νυκτερινὸν σκάμμα ΥΔΡΕΞ), Βουλῆς καὶ Πετράκη, Βούρβαχη (ἐναντι ἀριθ. 3), 'Εργα ΔΕΗ, Βούρβαχη καὶ Κορυζῆ, Γενναίου Κολοκοτρώνη 108 καὶ πλατεῖα Μερκούρη, Δημητραπεοπούλου 7 καὶ Φαλήρου 8, Διπύλου καὶ Κριεζῆ, 'Εθνικὸς Κήπος, 'Ερεχθεῖο 20, 'Ερεχθεῖο 15, 'Ερμοῦ 33 - 35 καὶ Φωκίανος, 'Ερυσίχθονος καὶ Νηλέως, 'Ηπίτη 4 καὶ πλατεῖα 'Ηπίτη, 'Ηρακλειδῶν 32, Θεοφιλοπούλου, 'Εργα Δήμου, 'Ιλισοῦ 27 καὶ 'Ιγγλέση 2, Καρύδη 4, Κέκροπος 5 καὶ 'Υπερείδου, Κεραμικοῦ καὶ Πλαταιῶν, ὁδὸς Κερατσινίου ('Εργα Δήμου), Μοναστηρίου 15 - Κερατσινίου 39, Κόδρου 7, Κριεζῆ 23 - 24, 'Εργα ΔΕΗ κατὰ μήκος τῶν ὁδῶν Κωνσταντινουπόλεως - Βουταδῶν - 'Ιάκχου καὶ Εὐμολπιδῶν, Κωνσταντινουπόλεως - 'Ελευσινίων, 'Εργα ΕΕΥ, Λένορμαν, 'Εργα ΕΕΥ, Μαιανδρουπόλεως, 'Εργα ΔΕΗ, Μενάνδρου 9, Μενάνδρου 18, Μιαούλη 8, Μιαούλη 16, Μύλων-Μοναστηρίου, 'Εργα ΔΕΗ, Μητσαίων καὶ Ζήτρου, Νέας 'Ιωνίας καὶ 'Ιακωβίδου, 'Οδὸς Νίκης, 'Εργα ΥΔΡΕΞ, Ντέκα καὶ Μητροπόλεως, Σ. Δοντᾶ καὶ Νάκου, Παπανικολῆ 3, Παπανικολῆ 6, Παρθενῶνος 12, 'Εργα ΥΔΡΕΞ, Περιάνδρου καὶ 'Ανθίμου Γαζῆ ('Ανω 'Ιλίσια), Πετράκη 28, Πιττάκη 11, Πλατεῖα 'Ελευθερίας 3, Πουλοπούλου 10, Πουλοπούλου 20, Ροβέρτου Γκάλλι 9, Ροβ. Γκάλλι καὶ Γουέμπστερ, 'Εργα ΥΔΡΕΞ, Ροβ. Γκάλλι καὶ Παρθενῶνος, Σερρῶν καὶ Σπ. Πάτση (Χάνδαξ ΕΟΤΕΚ), Σιατίστης 7, Σοφοκλέους 52 καὶ Μενάνδρου, Σοφοκλέους 53, Σταδίου καὶ Χρ. Λαδᾶ, 'Υμηττοῦ καὶ 'Εκφαντίδου, 'Υπερείδου 3, Φαλήρου 8 ('Εργα ΥΔΡΕΞ), Φαλήρου 18 (Χάνδαξ ΥΔΡΕΞ), Μέγαρο (Οἰκόπεδον Γεωργικοῦ Συνεταιρισμοῦ — Ο.Τ. 56, 28ης 'Οκτωβρίου ἀριθ. 232, Σιφνιδῶν 81), 'Ελευσίς (ὁδὸς Θηβῶν ('Εργα Δήμου), ὁδὸς Δήμητρος, Περσεφόνης 8, 'Ιάκχου 10, Παγκάλου 6) (Πί ν. 65 - 102· Σ χ έ δ. 1 - 70) » 37-130

ΑΤΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΗΣΟΙ

Νέα Μουσεία — 'Ανασκαφαὶ (1. Βραυρῶν, 2. Μαραθῶν, 3. 'Ανω Βούλα) (Πί ν. 103· Σ χ έ δ. 1 - 3) » 131-135

4. Brief account of cleaning Operations at a classical House Site near Vari in Attica (Πί ν. 104· Σ χ έ δ. 4) » 136-137

5. Thorikos (Le Quartier industriel, Nécropole Ouest 4 et établissement géométrique, Le Théâtre : sondage au N.O. du mur de l'analemma (Πί ν. 105 - 107) » 137-138

6. Μετόχι Κορωπίου, 7. 'Αργυρούπολις, 8. 'Αμαρούσιον, 9. Πειραιεύς, 10. Σαλαμίς (1. 'Αμπελάκια, 2. Μαγούλα), 11. Αἶγινα (Α. 'Ανασκαφὴ λαξευτοῦ τάφου) (Πί ν. 108 - 110· Σ χ έ δ. 5 - 12) » 138-147

Β. Grabungsbericht : Akropolis von Ägina » 147

Γ. Αἶγινα. Ναὸς 'Αφαίας, 12. Πόρος (Πί ν. 111 - 112) » 147-148

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΑΤΤΙΚΗΣ

Γενικά, Εὐρήματα ὁδοῦ Νίκης, 'Αγιος Νικόλαος ὁ Χωστός, Ναῖσκος 'Αγίας Ζώνης, 'Αγιος 'Ιωάννης ὁ Κυνηγός, 'Ομορφ' 'Εκκλησιά, 'Αγιος 'Αθανάσιος Κουρκούρης, Ναὸς 'Αγίων Θεοδώρων (Πί ν. 113 - 117· Σ χ έ δ. 1 - 7) » 149-156

BYZANTINA KAI MEΣAIOΩNIKA NOMOY ΠEIPAIΩΣ

Νήσοι Σαρωνικοῦ : Α'. Σαλαμίς, Αϊάντειον (Μοῦλκι) (1. Ναὸς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος, 2. Μονὴ Ἁγίου Νικολάου Λεϊμόνα, 3. Ναῖσκος Ἁγίου Ἰωάννου), Β'. Αἶγινα, Παλαιοχώρα (1. Ναὸς τοῦ Σταυροῦ, 2. Ἐπισκοπὴ, 3. Ναὸς Ἁγίας Κυριακῆς, 4. Ναοὶ Ἁγίου Γεωργίου καὶ Ἁγίου Στεφάνου, 5. Ναὸς Ἁγίας Ἀννης, 6. Ναὸς Προφήτου Ἡλιοῦ, 7. Ναὸς Ἁγίου Στυλιανοῦ, 8. Ναὸς Ἁγίου Κηρύκου, 9. Ναοὶ Ἁγίου Εὐθυμίου, Μεταμορφώσεως, Ἁγίου Δημητρίου καὶ Ἁγίου Σπυρίδωνος, 10. Ἀνώνυμος ναῖσκος, 11. Ναὸς Μιχαὴλ Ἀρχιστρατήγου, 12. Ναὸς Ἁγίου Νικολάου τοῦ Μαύρικα, 13. Ὁμορφ' Ἐκκλησίᾳ, 14. Ψηφιδωτὸν δάπεδον Συναγωγῆς, 15. Παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ Βάρδιας), Γ'. Πόρος (Μποῦρτζι), Δ'. Σπέτσαι (α. Μουσεῖον, β. Ναὸς Ἁγίας Τριάδος Καστελλίου, γ. Ναὸς Κοιμήσεως Καστελλίου) (Πί ν. 118-123· Σχ έ δ. 1 - 4) Σελ. 157-162

APΓOΛIΔOKOPINΘIA

Κορινθία (Ἀνασκαφὴ θαλαμοειδοῦς τάφου εἰς Κρήνας, Κρήνες (τοποθεσία Μπραϊμπε), Σικυών, Ἀνασκαφὴ Ἐθνικῆς ὁδοῦ Κορίνθου - Πατρῶν, Καλὰ Νησιὰ Περαιώρας), Ἀργολίς, Ἀργος (Οἰκόπεδον Πρεσβέλου - Μπόμπου - Παγώνη, Οἰκόπεδον ἀδελφῶν Λυγκίτου, Οἰκόπεδον Ἑλένης Γιάννου (Μποζονέλου), Γυμναστήριον Ἀργους, Οἰκόπεδον Τζούλου, Οἰκόπεδον Αὐγουστῆ, Οἰκόπεδον Μαργαλκούτσου - Σπανοῦ, Οἰκόπεδον Δεσμίνη), Κουρτάκι, Κυβέρι, Καζάρμα, Νέαι Φυλακαὶ Τίρυνθος, Τίρυνς, Λέρνη (Μῦλοι) (Θέσις Ἀλώνι, Οἰκόπεδον Μαντῆ, Κτῆμα Καχριμάνη), Κεφαλάρι Ἀργους, Τυχαῖα εὐρήματα ἐκ περιοχῆς Ἀργους (Πί ν. 124 - 132· Σχ έ δ. 1 - 16) » 163-183
Excavations at Corinth (Πί ν. 133 - 135) » 184-185
Corinthian Kenchreai (Πί ν. 136 - 137· Σχ έ δ. 1 - 2) » 185-190
Perachora (The Waterworks, West Court) (Σχ έ δ. 1) » 190-192
Argos, I. Quartier Sud (1. Secteur δ, 2. Secteur α), II. Sondages d'urgence (Πί ν. 138 - 139· Σχ έ δ. 1) » 192-194
Halieis (Πί ν. 140) » 195-196

ΛAKΩNIA - APKADIA

Ἀνασκαφὴ μυκηναϊκῶν τάφων Μελαθριάς, Ἀνασκαφὴ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σπάρτης (Οἰκόπεδον Ἀγγέλου Λάσκαρη, Οἰκόπεδον Γ. Λεωποῦλου, Οἰκόπεδον Δικαίου, Οἰκόπεδον Γεωργίου Λάσκαρη), Τυχαῖα εὐρήματα, Μουσειακαὶ Ἐργασίαι (Μουσεῖον Σπάρτης) (Πί ν. 141 - 142· Σχ έ δ. 1) » 197-203

BYZANTINA KAI MEΣAIOΩNIKA KYΘHPΩN

Φρούριον Χώρας (1. Ναὸς Παντοκράτορος, 2. Ναὸς Παναγίας Ὁρφανῆς), Βοῦργο, Ποῦρκο (Ναὸς Ἁγίου Δημητρίου), Μυρτίδια, Φράτσια, Μυλοπόταμος, Ποταμός (Ναὸς Ἁγίου Νίκωνος) (Πί ν. 143) » 204-205

MEΣΣHNIA

Συντήρησις μνημείων, Ἀποκάλυψις νέων μνημείων, Τυχαῖα εὐρήματα (Πί ν. 144 - 146· Σχ έ δ. 1) » 206-207

HΛEBIA

Μουσειακαὶ ἔργασίαι, Συντήρησις μνημείων, Ἀποκάλυψις νέων μνημείων, Τυχαῖα εὐρήματα, 1. Ἀγουλινίτσα (Ἐπιτάλιον), 2. Μπάμπες, 3. Μάγειρα (Πί ν. 147 - 152) » 208-212

AXAΪA

Ἐργασίαι 1965

Ἀχαΐα (Πάτραι, Αἶγιον, Ζαχλωρίτικα Διακοπτοῦ, Κράθιον (Παραλία Ἀκράτας), Περιοχὴ Λεοντίου), Ἀρκαδία (Φλάμπουρα Καλαβρύτων, Σπήλαιον Καστριῶν Καλαβρύτων), Ἠλις (Σπήλαιον Πορτῶν ἐπὶ τῆς Σκόλλιος) (Πί ν. 153 - 155) » 213-216

Έργασίαι 1966

Άχαϊα (1. Πάνορμος, 2. Σανταμέρι, 3. Αίγιον), Άρκαδία (Πριόλιθος Καλαβρύτων) (Πί ν. 156) Σελ. 216-217

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Church of Haghia Paraskevi, Ancient Corinth » 218-219

Άνασκαφαί (1. Μελίσσι, 2. Άνω Αϊγιαλός Δερβενίου, 3. Άρχαία Κόρινθος), Έργασίαι συντηρήσεως (1. Κρανίδι, 2. Δημητσάνα), Άπαλλοτριώσεις (Δημητσάνα), Τυχαία εύρήματα, Κηρύξεις μνημείων (Πί ν. 157) » 219-222

Λακωνία, Μυστράς (1. Περισυλλογή άρχαίων), Νέα Μνημεΐα (α. Άγιος Γεώργιος Καραβή Λακωνίας, β. Άγιοι Θεόδωροι εις τοποθεσίαν «Μελαθριά» Λακωνίας), Στερεωτικά έργασίαι (α. Πύργος γ' πύλης εισόδου εις τόν αρχαιολογικόν χώρον, β. Σπίτι Φραγκοπούλου, γ. Σπίτι Λάσκαρη, δ. Τράπεζα Άφεντικοῦ, ε. Κτήριο Μουσείου, ζ'. Μονεμβασία) (Πί ν. 158) » 222-224

ΒΟΙΩΤΙΑ

Μουσεία - Συλλογαί, Άνασκαφαί και έρευναι, Θήβαι (1. Όδός Πινδάρου, 2. Οικόπεδον Ά. Θεοδώρου, 3. Καραγάτσουλη, 4. Ναός Ταξιαρχών, 5. Μυκηναϊκός τάφος λόφου Ίσηνίου, 6. Μυκηναϊκοί τάφοι εις λόφον Μεγάλο Καστέλλι, 7. Μυκηναϊκοί τάφοι εις Μικρό Καστέλλι, 8. Μυκηναϊκοί τάφοι κατά τόν λόφον τοῦ Άμφείου, 9. Έρευνα τοῦ τύμβου τοῦ Άμφείου, 10. Όδός Έπαμεινώνδου, 11. Οικόπεδον Δημ. Κυριάκου εις Μικρό Καστέλλι, 12. Οικόπεδον Έπαμ. Μαστροδήμου, 13. Όδός Φρύνης, 14. Οικόπεδον Π. Λεοντάρη, 15. Οικόπεδον Άν. Γαβριατοπούλου, 16. Οικία Άλεξ. Κόρδατζη, 17. Οικόπεδον Δημ. Κωνσταντινίδου, 18. Οικόπεδον Λουκά Άσήμου, 19. Οικία Άλεξ. Τσάκωνα, 20. Ναός Ίσηνίου, 21. Πρὸς Α. τοῦ ναοῦ τοῦ Ίσηνίου, 22. Πύργος τοῦ τείχους τῆς κάτω πόλεως τῶν Θηβῶν, 23. Άγία Φωτεινή, 24. Οικόπεδον ἀδελφῶν Χούνδρη, 25. Όστρακα ἐκ Καναπίτσας, 26. Τάφοι εις Καναπίτσαν, 27. Οικόπεδον Ν. Καρακύρη, 28. Όδός Βενιζέλου, 29. Μύλος Π. Δελβενაკιώτη, 30. Οικόπεδον Χ. Θεοδώρου, 31. Άγρός Σωτ. Παπαδημητρίου, 32. Οικόπεδον Ά. Τζουμανέκα, 33. Όδός Δούρου, 34. Οικόπεδον Ν. Σκούμα, 35. Οικόπεδον Χ. Ρούσση, 36. Οικόπεδον Ί. Σταμέλου, 37. Αῦλαξ Ο.Τ.Ε., 38. Οικόπεδον Έπ. Άναδιώτη, 39. Οικόπεδον Β. Δελβενაკιώτη, 40. Οικόπεδον Εὔ. Λίγγου, 41. Οικόπεδον κληρονόμων Φασουλοπούλου, 42. Άγία Έλεοῦσα, 43. Οικόπεδον ἀδελφῶν Νικολιδάκη, 44. Κτήμα Άθ. Χουχοῦμη, 45. Κεντρική ὁδός Νέων Σφαγείων, 46. Περιοχή Καλόγηρος), Άνθηδών, Κάστρον Λυκοβουνίου, Παναγία - Άσκρα, Θεσπιαί, Άλιάρτος (Οικόπεδον Θ. Κριμπά), Όγχηστός, Σύρτζι, Πλατανάκι, Βούλιαγμα, Άγιος Θωμάς, Σχηματάρι - Κοκκάλι, Μπράτσι, Οὔγκρα - Παραλίμνη, Κάστρον, Χαιρώνεια, Λεβάδεια, Μεδρών. Φθιώτις: Λαμία, Καλαπόδι, Έξαρχος, Άγναντη, Άγ. Κωνσταντίνος, Στυλίσ. Έπίμετρον, Μέρος Πρώτον, Έκθεσις (Ι. Τὸ τεῖχος τῆς Καδμείας, ΙΙ. Τὸ τεῖχος τῆς κάτω πόλεως, ΙΙΙ. Τὰ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ΙV. Τὰ κατὰ τὸ Α. ἡμισυ τῆς πόλεως ἐντὸς τοῦ περιβόλου, V. Τὰ κατὰ τὸ δυτικὸν ἡμισυ τῆς πόλεως ἐντὸς τοῦ περιβόλου, VI. Τὰ ἐκτὸς περιβόλου), Μέρος δεύτερον, Εἰσήγησις, (Ι. Γενικά, ΙΙ. Χῶροι διατηρητέοι (Α'. Έπὶ τῆς Καδμείας, Β'. Έκτὸς τῆς Καδμείας) (Πί ν. 159 - 170· Σχ έ δ. 1 - 8) » 225-257
Μέδεον (Πί ν. 171) » 257

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

1. Άκόντιον, 2. Άγιος Δημήτριος, 3. Όρχομενός. Μονή Σκριποῦς, 4. Άκραίφνιον (Πί ν. 172 - 173) » 258-259

ΕΥΒΟΙΑ - ΣΚΥΡΟΣ

1. Όρειοί, 2. Αἰδηψός (α. Άρχαιολογική Συλλογή, β. Άνασκαφή) (Πί ν. 174· Σχ έ δ. 1 - 2) » 260-262
Excavations at Lefkandi (Πί ν. 175) » 263-265

4. Ἑρέτρια (Πί ν. 176· Σχ έ δ. 3 - 8) Σελ. 265-270
 5. Eretria 1965 und 1966 (West-Tor, L'Hérδon géométrique, Canalisation hellénistique, Terrain F/5, Sondage au temple d'Apollon Daphnéphoros, Céramique de l'époque géométrique, subgéométrique et archaïque, Hellenistische Keramik) (Πί ν. 177 - 185· Σχ έ δ. 1 - 6) » 270-287
 6. Κάρυστος (Μουσεῖον), 7. Σκῦρος (Πί ν. 186) » 287

BYZANTINA KAI MEΣAIOHNIKA EYBOIAC

1. Χαλκίς, 2. Αὔλωνάρι, 3. Βασιλικόν (Πί ν. 187) » 288

ΦΩΚΙΣ

- Ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι — Περισυλλογὴ ἀρχαίων (1. Ἄμφισσα, 2. Ἀνατολικὴ νεκρόπολις Δελφῶν (Λογάρι), 3. Τέμενος Ἀπόλλωνος, 4. Χρισόν, 5. Πεντεόρια) (Πί ν. 188 - 191· Σχ έ δ. 1) » 289-291

MEΣAIOHNIKA ΦΘIΩTIOC KAI ΦΩKIDOC

- A'. Φθιώτις (1. Μονὴ Ἀμφικλείας (Δαδίου), 2. Μονὴ Ἀγάθωνος, 3. Ἑλάτεια, 4. Ζέλιο, 5. Ἅγιος Κωνσταντῖνος Λοκρίδος), B'. Φωκίς (1. Μονὴ Ὀσίου Λουκά, Ἀρτοτῖνα (Μονὴ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου), Ἄμφισσα, Δάφνος (Πί ν. 192) » 292-294

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΜΕΡΟΣ Β'

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

Τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν
κατὰ τὸ ἔτος 1966

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Σημαντικώτατον γεγονός κατὰ τὸ 1966 ἀπετέλεσεν ἡ ψήφισις τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4543/1966 Ν.Δ. «περὶ διατάξεων τινων ἀφορῶσάν εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως καὶ τὸ Ταμεῖον Ἀρχαιολογικῶν Πόρων καὶ Ἀπαλλοτριώσεων» (Φ.Ε.Κ. τ. Α', 184). Διὰ τοῦ νομοθετήματος τούτου ἐρρυθμίσθησαν, ἐν πρώτοις, τὰ τοῦ κλάδου Α1 Ἀρχαιολόγων, ἄνευ οὐσιώδους πρὸς τὸ παρὸν αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θέσεων, αἵτινες ὀρίσθησαν εἰς 96. Ἐκ τούτων αἱ 36 ὀρίσθησαν ὡς θέσεις Ἐφόρων καὶ Γενικῶν Ἐφόρων Ἀρχαιοτήτων. Εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἀναλογίας ταύτης τῶν θέσεων τῶν Ἐφόρων Ἀρχαιοτήτων πρὸς τὰς θέσεις τῶν Ἐπιμελητῶν Ἀρχαιοτήτων, ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ὁ καθαρῶς ἐπιστημονικὸς χαρακτήρ τῆς Ὑπηρεσίας, ἔνεκα τοῦ οὐοίου κύριον σκοπὸν τῆς βαθμολογικῆς ἐξελιξεως ἀποτελοῦν αἱ ἀνώτεραι καὶ ἀνώταται θέσεις τῶν πλήρως διαμεμορφωμένων θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ὑπαλλήλων, οἵτινες δύνανται νὰ ἀναλάβουν ὑπεύθυνον ὑπηρεσίαν. Πρὸς ἐξασφάλισιν, ἂψ' ἑτέρου, τῆς ποιότητος τῶν ἐπιστημόνων ὑπαλλήλων, οἵτινες ἀποτελοῦν ἐν κυριολεξίᾳ τὰ στελεχῆ της, εἶναι ἀπαραίτητον οἱ προσσελκόμενοι καλοὶ καὶ φιλόπονοι νέοι νὰ ἔχουν τὴν βεβαιότητα, ὅτι θὰ δυνήθουν νὰ καταλάβουν ἀναλόγους πρὸς τὰ προσόντα καὶ τὴν ἐπίδοσιν των βαθμούς, χωρὶς νὰ καταδικάζωνται εἰς πολυετὴ ἄδικον στασιμότητα, δι' ἔλλειψιν κενῶν ἀνωτέρων θέσεων, ὡς συνέβαινε κατὰ τὸ παρελθόν. Αἱ εἰδικότερες τοῦ κλάδου Α1 τῶν ἀρχαιολόγων ὀρίσθησαν εἰς πέντε: Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων, Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, Νεωτέρων Μνημείων, Ἐπιγραφολογίας καὶ Νομισματικῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων τῶν ὀρισθέντων διὰ τὰς τρεῖς τελευταίας ἰδίαι εἰδικότητας εἶναι κατ' ἀνάγκην μικρὸς (εἰς Ἐφοροσ καὶ εἰς Ἐπιμελητῆς δι'

ἐκάστην εἰδικότητα), ὅπως ἄλλως τε μικρὸς εἶναι καὶ ὁ ἐν γένει ἀριθμὸς τῶν θέσεων τοῦ κλάδου, ἔναντι τῶν κολοσσιαίων ἀναγκῶν, αἱ ὁποῖαι χρειάζεται νὰ ἀντιμετωπισθοῦν καθ' ὅλην τὴν χώραν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς τεθείσης ἀρχῆς, ὅτι πρέπει νὰ ἐξασφαλισθῇ πλήρης καὶ λυσιτελεῖς μέριμνα καὶ προστασία τῶν μνημείων ὅλων γενικῶς τῶν περιόδων τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους μας. Ἡ ἀπαραίτητος ὁμως αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρχαιολόγων ὑπαλλήλων, καὶ ἐν συνόλῳ καὶ κατ' εἰδικότητος, ἐκρίθη σκόπιμον νὰ ἀναβληθῇ διὰ νὰ συντελεσθῇ βαθμιαίως καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν αὐξήσιν τῶν ἐπιθυμούντων καὶ δυναμένων νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν κλάδον νέων ἐπιστημόνων. Λεπτομερειακαὶ τινες μεταβολαὶ ἐπηνέχθησαν εἰς τὰ περὶ τῶν προαγωγῶν τῶν ἀρχαιολόγων ἰσχύοντα, περιελήφθη δὲ εἰς τὸ νομοθέτημα καὶ σημαντικωτάτη διάταξις, ἐπιτρέπουσα τὴν ἀνὰ διετίαν ἐπὶ δίμηνον μετάβασιν τῶν ἀρχαιολόγων εἰς ἀρχαιολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Διὰ τοῦ αὐτοῦ Νόμου ἐπραγματοποιήθη βαθμολογικὴ ἀποκατάστασις τοῦ Κλάδου Α2 Ἐπιμελητῶν Δημοσιευμάτων τοῦ ΤΑΠ, ληφθέντος ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν ζητουμένων προσόντων, ἰδίᾳ ὁμως τῆς σημασίας καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Κλάδου ἐκτελουμένου ἔργου, οὗτοι ἦτο δίκαιον νὰ τύχουν ἀναλόγου πρὸς τοὺς ἀρχαιολόγους μεταχειρίσεως.

Βασικῆς σημασίας ἐπίτευξιν ἀπετέλεσεν ἰδίᾳ ἡ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ φυλακτικοῦ προσωπικοῦ κατὰ 498 θέσεις, πρὸς ἐξασφάλισιν καὶ προστασίαν τῶν μουσείων καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων. Διὰ Βασ. Διατάγματος, ὑπ' ἀριθ. 1056/66, ἐκδοθέντος ἐν συνεχείᾳ (ΦΕΚ 286, τ. Α') ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐν λόγῳ νομοθετήματος, κατενεμήθησαν ἀνὰ τὰ μουσεῖα καὶ τὰς ἀρχαιο-

λογικὰς περιφερείας οἱ ἐν συνόλῳ ἀνελθόντες εἰς 728 + 96 = 824 ἀρχιφύλακες καὶ φύλακες ἀρχαιοτήτων. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιλογῆς τοῦ προσωπικοῦ φυλάξεως, ἀνευ οἰασομένης ἐξωϋπηρεσιακῆς παρεμβάσεως, ἐτροποποιήθη ὡς πρὸς τὸ φυλακτικὸν προσωπικόν, τὸ ἄρθρον τοῦ ὑπαλληλικοῦ κώδικος, τὸ ρυθμίζον τὰ τῆς προσλήψεως τῶν ὑπαλλήλων γ' κατηγορίας, ὁρισθέντος ὅτι οἱ ὑποψήφιοι φύλακες ἀρχαιοτήτων κρίνονται ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων Ἐφόρων Ἀρχαιοτήτων, οἵτινες προτείνουν τρεῖς δι' ἐκάστην θέσιν, ἐξ ὧν τὸ Ὑπηρεσιακὸν Συμβούλιον ἐκλέγει ἓνα, τῆς ἐκλογῆς ταύτης οὐσῆς ὑποχρεωτικῆς διὰ τὸν Ὑπουργόν. Ἐπίσης, πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ Ταμείου Ἀρχαιολογικῶν Πόρων καὶ Ἀπαλλοτριώσεως ἀπὸ τῆς σημαντικωτάτης δαπάνης, ἥτις διετίθετο διὰ τὸν διορισμὸν ἡμερομισθίων φυλάκων, ἀπηγορεύθη ρητῶς ἡ τοιαύτη χρῆσις τῶν χρημάτων τοῦ Ταμείου.

Βελτιώσεις τινὲς ἐγένοντο ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν τεχνικῶν ὑπαλλήλων τῶν μουσείων, δὲν ἐρρυθμίσθη ὅμως ριζικῶς τὸ θέμα, ὡς καὶ τὸ θέμα τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τοῦ προσωπικοῦ φυλάξεως καὶ τῶν λοιπῶν κλάδων, ἐπὶ τῇ προῦσῃ τῆς ἀντιμετωπίσεώς του δι' εἰδικοῦ νομοθετήματος. Ὁμοίως δὲν ἀντεμετωπίσθη, ἀναβληθὲν διὰ μεταγενεστέραν ρύθμισιν, τὸ σοβαρώτατον θέμα τῆς ἐπανδρώσεως τῶν περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν διὰ διοικητικοῦ προσωπικοῦ.

Κατόπιν ἐξουσιοδοτήσεως, παρασχεθείσης διὰ τοῦ εἰρημένου νομοθετήματος, ἀνεμορφώθησαν διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος, τὰ Συμβούλια τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως, ληφθείσης ὡς βάσεως τῆς ἀνάγκης τοῦ καθορισμοῦ τῶν μελῶν των, κυρίως ὡς ἐκ τῆς ιδιότητος αὐτῶν (ex officio), πρὸς ἀποφυγὴν οἰασομένης ἀθαιρεσίας ἢ μεροληψίας κατὰ τὸν διορισμὸν των. Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Συμβούλιον ὥρισθη, ὅτι τοῦτο θὰ λειτουργῇ καθ' ὁλομελείας, τμήματα καὶ ἐπιτροπὰς, πρὸς ταχεῖαν ἀντιμετώπισιν τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν οἰκείων θεμάτων, τὰ ὅποια ἐδημιούργησεν ἡ αὐξήσις τῆς δραστηριότητος τῆς Ὑπηρεσίας. Πλὴν τῶν ἀνωτάτων καὶ ἀνωτέρων στελεχῶν τῆς Ὑπηρεσίας, τῶν ὁποίων ἀπεφασίσθη ἡ συμμετοχὴ ἐν συνόλῳ εἰς τὰς ὁλομελείας, τὰ τμήματα καὶ τὰς ἐπιτροπὰς τοῦ Συμβουλίου, ὡς ἐπίσης καὶ τῶν εἰδικῶν καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, ἐγένετο πρόβλεψις συμμετοχῆς εἰς τὸ Συμβούλιον καθηγητῶν τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς Σχολῆς τοῦ Πολυτεχνείου, τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν, τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης κ.λ.π.,

πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν θεμάτων τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Ὑπηρεσίας ἀπὸ πάσης ἐνδεικνυμένης ἀπόψεως.

Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1966 διενεργήθη διαγωνισμὸς προσλήψεως Ἐπιμελητῶν Κλασσικῶν καὶ Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, ἐπέτυχον δέ, περιληφθέντες εἰς τὸν σχηματισθέντα πίνακα, 18 ἐν ὅλῳ, ἐξ ὧν 15 Κλασσικῶν καὶ 3 Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων. Ἐνεκα τῆς λήξεως τοῦ οικονομικοῦ ἔτους, ὁ διορισμὸς τῶν νέων Ἐπιμελητῶν Ἀρχαιοτήτων ἀνεβλήθη διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Μὴ καταστάσης δυνατῆς τῆς πληρώσεως τῶν νέων θέσεων τῶν φυλάκων ἀρχαιοτήτων κατὰ τὸ παρὸν ἔτος, λόγῳ τῆς ἀπαιτηθείσης διαδικασίας, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διωρίσθησαν μόνον δύο φύλακες ἀρχαιοτήτων ἐπὶ βαθμῇ 12φ.

Προαγωγαὶ ἐγένοντο τριῶν Ἐφόρων Ἀρχαιοτήτων β' τάξεως εἰς Ἐφόρους Ἀρχαιοτήτων α' τάξεως, ἐνὸς μουσειακοῦ καλλιτέχνου ἐκ τοῦ 5ου εἰς τὸν 4ον βαθμὸν, ἐνὸς διοικητικοῦ ὑπαλλήλου ἐκ τοῦ 3ου εἰς τὸν 2ον βαθμὸν, δύο διοικητικῶν ὑπαλλήλων ἐκ τοῦ 6ου εἰς τὸν 5ον βαθμὸν, δύο διοικητικῶν ὑπαλλήλων εἰς τὸν 7ον καὶ 8ον βαθμὸν, ἐννέα τεχνιτῶν εἰς τὸν 5ον, 7ον καὶ 8ον βαθμὸν καὶ 119 φυλάκων ἀρχαιοτήτων εἰς τὸν 8ον, 9ον, 10ον, 11ον καὶ 12ον βαθμὸν.

Ὑπότροφοι εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διετέλεσαν: ἡ Ἐπιμελήτρια Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Μ. Ἀχειμάστου, εἰς Βιέννην, καθ' ὅλον τὸ ἐκπαιδευτικὸν ἔτος, ὡς καὶ οἱ Ἐπιμεληταὶ Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων Θ. Καράγιωργα, εἰς Tübingen τῆς Γερμανίας, καὶ Χρ. Ντούμας, εἰς Λονδίνον, ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου. Ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου ὡσαύτως διετέλεσεν ὑπότροφος εἰς Παρίσιον ὁ μουσειακὸς γλύπτης Στ. Τριάντης.

Ἐντὸς τοῦ ἔτους ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως ἐστερήθη τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Μ. Μιτσοῦ, καταληφθέντος ὑπὸ τοῦ ὀρίου τῆς τριακονταπενταετίας καὶ ὅστις εἰργάσθη διὰ τὴν τακτοποίησιν τῆς Ἐπιγραφικῆς Συλλογῆς Ἀθηνῶν.

Δεινῶς ἐπληξεν, κατὰ τὸ 1966, ὁ θάνατος τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ὑπηρεσίαν διὰ τῆς προῶρου ἀπωλείας τῶν Ἐφόρων Ἀρχαιοτήτων Ν. Βερδελῆ καὶ Σ. Χαρτωνίδη, τῶν ὁποίων τὸ ἔργον ἦτο σημαντικώτατον διὰ τὴν Ὑπηρεσίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην. Ὡσαύτως, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανεν ὁ ἀρχιτέκτων Ν. Χαροκόπος καὶ ὁ μουσειακὸς τεχνίτης Ἀπ. Κοντογεώργης.

Τὸ Ἀρχαιολογικὸν Συμβούλιον συνεδρίασεν εἰς 17 συνεδριάσεις, συζητήσαν 345 ὑποθέσεις, ἐξ ὧν 101 ἀφεώρων εἰς γενικά θέματα, 30 εἰς οἱ-

κοδομήσεις πλησίον αρχαιολογικών χώρων, 114 εις καθορισμόν άμοιβής προσφερόντων αρχαία, 17 εις άπαλλοτριώσεις άκινήτων δι' αρχαιολογικούς σκοπούς, 47 εις άνασκαφάς και 36 εις άνακηρύξεις ιστορικών διατηρητέων μνημείων.

Κατά τὸ 1966 τὰ ἔσοδα τοῦ Ταμείου Ἀρχαιολογικῶν Πόρων καὶ Ἀπαλλοτριώσεων ἀνῆλθον εἰς 36.758.670,50 δρχ., εἰς ἃ προσετέθησαν ἕτερα 23.745.000, παρασχεθέντα ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁργανισμοῦ Τουρισμοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν κοινῶν ἀρχαιολογικοῦ καὶ τουριστικοῦ ἐνδιαφέροντος ἔργων. Ταῦτα ἔναντι τῶν ἐσόδων 4.630.918 δρχ. τοῦ ἔτους 1958.

Ἐκ τῶν ἐσόδων τοῦ 1966 ἔδωκεν ἡ ἐκτελέσασα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 31.964.210,70 δρχ. ἐξ ὧν 15.113.614,80 δρχ. πρὸς ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων δι' ἀρχαιολογικούς σκοπούς, 3.308.508,50 δρχ. πρὸς διαμόρφωσιν καὶ περίφραξιν ἀρχαιολογικῶν χώρων, 9.916.197,40 πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ προσωπικοῦ φυλάξεως τῶν μουσείων καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων δι' ἡμερομισθίων φυλάκων, 585.584,80 πρὸς πληρωμὴν κατόχων ἀρχαίων 721.064,70 πρὸς ἀγορὰν συγγραμμάτων διὰ τὸν πλουτισμὸν τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν ἀρχαιολογικῶν ὑπηρεσιῶν, 288.074,50 πρὸς ἀγορὰν ἐπιπλῶν τῶν γραφείων τῶν ἀρχαιολογικῶν ὑπηρεσιῶν, 261.816 πρὸς ἀγορὰν ὀργάνων, μηχανῶν κλπ. διὰ τὰς αὐτὰς ὑπηρεσίας, 265.000 διὰ τὴν ἀποζημίωσιν μισθωτῶν κατοικούντων εἰς ἀπαλλοτριωθέντα ἀκίνητα καὶ 1.504.350 διὰ τὴν ἐκτύπωσιν ἀρχαιολογικῶν δημοσιευμάτων.

Ἐκ τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ διετεθήσαν 1.723.633 δρχ. πρὸς ἀνέγερσιν μουσείων, 927.850 δι' ἀρχαιολογικάς ἀνασκαφάς καὶ 5.945.513 διὰ στερέωσιν διατηρητέων μνημείων.

Ἐκ τοῦ ἐκτάκτου προϋπολογισμοῦ δημοσίων ἐπενδύσεων διετεθήσαν, κατὰ τὸ 1966, 13.268.000 δρχ. δι' ἐπ' ἀνέκθεσιν καὶ τακτοποίησιν μουσείων, 2.887.000 δι' ἀρχαιολογικάς ἀνασκαφάς 5.938.000 διὰ συντήρησιν καὶ ἀποκατάστασιν διατηρητέων μνημείων καὶ 14.152.000 διὰ τὴν οἰκοδόμησιν μουσείων.

Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ φροντίς, τὴν ὁποίαν κατέβαλεν ἡ Ὑπηρεσία διὰ τὴν διάσωσιν καὶ τακτοποίησιν τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τοῦ μνημειακοῦ συγκροτήματος τῆς Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας, ἐνθα στεγάζεται τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον καὶ ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως. Πρὸς τοῦτο ἐμελετήθη ὑπὸ τῆς Ἐφορῆς Νεωτέρων Μνημείων, δ. Κ. Φατούρου, καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ Ταμείου Ἀρχαιολογικῶν Πόρων καὶ Ἀπαλλοτριώσεων κ. Μ. Κουρουνιώτου, ὑπὸ τὴν ἀμεσον κατεῦθυσιν καὶ ἐποπτείαν

τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ, σχέδιον διαμορφώσεως εἰς δημόσιον ἀρχαιολογικὸν ἄλσος, περιλαμβανόν καὶ τὸ εἰρημένον μνημειακὸν συγκρότημα, ὀλοκλήρου τοῦ οἰκοδομικοῦ τετραγώνου τοῦ μεταξὺ τῶν λεωφόρων Βασ. Κωνσταντίνου — Βασ. Σοφίας καὶ τῶν ὁδῶν Ριζάρη καὶ Ρηγίλλης (Πί ν. 1 καὶ 2). Τὸ ἔργον ἐξετελέσθη κατὰ μέγα μέρος ἐντὸς τοῦ 1966 ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως.

Ἡ ἐπιχειρήσις τοῦ ἔργου τούτου ἀπεσκοπεῖ, ὄχι μόνον εἰς τὴν διάσωσιν καὶ τὸν εὐτρεπισμὸν τοῦ ἀμέσως παρὰ τὸ μνημειακὸν συγκρότημα χώρου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παροχὴν ὑποδειγματικοῦ παραδείγματος διαμορφώσεως τῶν ἐν γένει παρὰ τὰ μνημεῖα χώρων. Ὡς γνωστὸν, κατὰ τὸ παρελθὸν οὐδεμία τοιαύτη μέριμνα ἐλήφθη, ἡ δὲ παράλειψις αὕτη εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπὶ ζημίᾳ τῶν μνημείων παραμόρφωσιν τοῦ περιβάλλοντος αὐτὰ χώρου, ἰδίᾳ ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς πρωτευούσης.

Παραλλήλως, ὑπὸ τὴν κατεῦθυσιν τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ, καθηρτίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Μ. Κουρουνιώτου σχέδιον διαμορφώσεως εἰς ἄλσος τοῦ χώρου τοῦ περιβάλλοντος τὸν τύμβον τοῦ Μαραθῶνος (Πί ν. 3, 4 καὶ 5), πρὸς παροχὴν ὑποδείγματος διαμορφώσεως τῶν μακρὰν οἰκισμῶν κειμένων ἀρχαιολογικῶν χώρων. Ἡ πραγματοποιήσις τοῦ σχεδίου τούτου ἀνεβλήθη μέχρι περατώσεως τῆς ἀπαιτουμένης ἀπαλλοτριώσεως τῶν πέριξ τοῦ τύμβου ἀγρῶν.

Ὁμοία μελέτη ἤρχισε, διὰ συγκεντρώσεως τῶν ἀπαιτουμένων ἐπιστημονικῶν καὶ λοιπῶν στοιχείων, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν.

Ἡ ἐπιτυχὴς διαμόρφωσις τοῦ περὶ τὸ μνημειακὸν συγκρότημα τῆς Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας χώρου, ἰδιαιτέρως ἐκτιμηθεῖσα, ἤγαγε τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὴν παροχὴν ἐντολῆς πρὸς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως, ὅπως ὑποδείξῃ καὶ ἄλλους χώρους, κειμένους εἰς τὴν ἐν λόγῳ περιοχὴν, οἱ ὅποιοι θὰ ἠδύναντο νὰ μετατραποῦν εἰς δημόσια ἄλση. Δι' ἐκθέσεώς της ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις, περιλαμβανοῦσης καὶ σημείωσιν τῶν γενικῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔπρεπε νὰ ἰσχύσουν κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἄλσων, ὑπέδειξεν ὡς ἐνδεικνυομένους τοὺς κάτωθι χώρους:

α) Ὀλόκληρον τὴν λωρίδα, τὴν ὑπολειπομένην ἀνοικοδόμητον μεταξὺ τῆς ὁδοῦ Βασ. Γεωργίου καὶ τοῦ ξενοδοχείου «Χίλτον», παρὰ τὴν λεωφόρον Βασ. Κωνσταντίνου.

β) Τὸν χῶρον τὸν καταλαμβανόμενον ὑπὸ τῆς

παλαιᾶς Ριζαρείου Σχολῆς καὶ τοῦ κήπου της, μεταξὺ τῆς ὁδοῦ Ριζάρη καὶ τῶν λεωφόρων Βασ. Σοφίας καὶ Βασ. Κωνσταντίνου.

Διὰ τῆς διαμορφώσεως τῶν χώρων τούτων εἰς ἄλση θὰ συνεπληροῦτο ἡ ἐργασία ἡ γενομένη περὶ τὸ μνημειακὸν συγκροτήμα τῆς Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας, σχηματιζομένου ἐνιαίου μεγάλου ἁλσους παρὰ τὴν λεωφόρον Βασ. Κωνσταντίνου.

γ) Ὡσαύτως ὑπεδείχθη ὁ χώρος τῶν παλαιῶν Στρατῶνων παρὰ τὴν λεωφόρον Βασ. Σοφίας, ὁ κείμενος μεταξὺ τῆς Ἀμερικανικῆς Πρεσβείας καὶ τοῦ Νοσηλευτικοῦ Ἰδρύματος. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἐργασιῶν τούτων ἀνεβλήθη λόγῳ λήξεως τοῦ ἔτους διὰ τὸ ἐπόμενον.

Περὶ τοῦ ἐπιτυχοῦς καὶ γονιματάτου ἔργου τοῦ Ἐργαστηρίου Συντηρήσεως Τοιχογραφιῶν, Εἰκόνων καὶ Ψηφιδωτῶν, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη παρὰ τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον, γίνεται λόγος εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ Μουσείου τούτου.

Κατὰ τὸ 1966 ἐγένετο εὐρὺ πρόγραμμα συμπληρώσεως τοῦ μουσειακοῦ δικτύου τῆς Βορείου κυρίως Ἑλλάδος, ὑποβληθὲν εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο περιέλαβε: μελέτην περὶ τοῦ μουσειακοῦ προβλήματος τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Πέλλης, ἱδρυσιν μουσείων εἰς Κοζάνην καὶ Καστορίαν, τακτοποίησιν τῶν περατωθέντων μουσείων Φλωρίνης, Βεροῖας καὶ Θεσσαλονίκης, μετὰ προβλέψεως ἐπεκτάσεως τοῦ τελευταίου τούτου μουσείου πρὸς ἐγκατάστασιν εὐρυτέρου μουσείου Βορείου Ἑλλάδος. Ἰδρυσιν μουσείου εἰς Κιλκίς. Πραγματοποίησιν τῆς παλαιότερον ἀποφασισθείσης οἰκοδομήσεως τοῦ Μουσείου Πολυγύρου Χαλκιδικῆς. Συμπλήρωσιν τῆς τακτοποιήσεως τοῦ Μουσείου Καβάλας καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Φιλίππων. Ἐγκατάστασιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Σερρών εἰς τὸ διατηρητέον μνημεῖον Μπεζεστένι. Μελέτην τοῦ μουσειακοῦ προβλήματος τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ἀβδήρων καὶ ἱδρυσιν μουσείου εἰς Κομοτηνὴν. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο πραγματοποιούμενον θὰ ἐξησφάλιζε τὰ κινητὰ εὐρήματα ἀρχαιολογικοῦ, ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ἐνδιαφέροντος εἰς τὴν κυριωτάτην αὐτὴν ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως περιοχὴν.

Κατὰ τὸ 1966 διετέθησαν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, δι' ἔργα ἐκτελεσθέντα κυρίως δι' ὑπαλλήλων τῆς Ὑπηρεσίας, δι' ἀνασκαφάς, δρχ. 950.377 καὶ δι' ἀναστήλωσεις, δρχ. 937.000.

Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐξετελέσθησαν τὰ κάτωθι μουσειακὰ ἔργα: Ἀποπεράτωσις Μουσείου Σολωμοῦ Ζακύνθου, ἀνέγερσις Μουσείου Πόρου, κατασκευὴ Μουσείου Θήρας, ἐπέκτασις Μουσείου Μυκόνου, συνέχισις ἐργασιῶν κατασκευῆς

Μουσείου Ἀγ. Νικολάου Κρήτης, ἐπισκευὴ Μουσείων Πειραιῶς, Χαιρωνείας, Σαμοθράκης, Πατρῶν, Ἐλευσίνος, ὡς καὶ τῆς ἡλεκτρικῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Μουσείου Δελφῶν. Ἐπίσης ἐξετελέσθησαν αἱ ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς τῆς στέγης τοῦ Μουσείου Δελφῶν, συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς τῶν Μουσείων Ναυπλίου, Τεγέας, Ἡρακλείου, τοῦ φυλακείου Θήρας, τῶν ἐκδοτηρίων ἀρχαιολογικῶν χώρων Κορίνθου, Τίρυνθος καὶ Ἐπιδαύρου, κατασκευῆς κιγκλιδωμάτων Μουσείου Δελφῶν καὶ διαμορφώσεως ἀρχαιολογικοῦ χώρου Θεάτρου καὶ Μουσείου Πειραιῶς. Τέλος, συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι διαμορφώσεως τοῦ κτηρίου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Νάξου εἰς μουσεῖον.

Ἔργα στερεώσεως καὶ συντηρήσεως ἐξετελέσθησαν τὰ κάτωθι: Στερέωσις μνημείων Θεσσαλίας, Σπετσῶν, Κυθήρων, Αἰγίνης, Κερκύρας (Παντοκράτωρ), Ἡλείου, Λακωνίας (Μυστράς), Μάνης (στερέωσις Ἀγ. - Στρατήγου Ἄνω Μπουλαριῶν), Εὐβοίας (Ἀγ. Δημήτριος εἰς Αὐλωνάρι - Βαπτιστήριον Ἀγίας Παρασκευῆς Χαλκίδος), Φθιώτιδος (Μονὴ Ἀγάθωνος - Μονὴ Δαμάστας - Μονὴ Ἀμφικλείας), Ἐπτανήσου, Εὐρυτανίας καὶ Μυτιλήνης. Ἐπίσης ἐξετελέσθησαν ἐργασίαι στερεώσεως τοῦ μεσαιωνικοῦ πύργου Θηβῶν, τῆς οἰκίας Παλαμᾶ Μεσολογγίου, τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Σκιαδίου Ρόδου, τῶν ψηφιδωτῶν καὶ τοιχογραφιῶν τῆς 1ης Περιφερείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἀναγῆς Ἰθάκης, τῆς Μονῆς Αἰμυαλῶν Γορτυνίας, τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ὑπαπαντῆς χωρίου Μαχαιράδο Ζακύνθου, τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ντομάτα Κεφαλληνίας, τῶν τάφων Θεσσαλονίκης, τοῦ Πύργου Κίρρας, τῶν ψηφιδωτῶν Ἀρχαίας Ὀλυμπίας, τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος Φιγαλίας (ἐπιστυλίου καὶ κίωνων), τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Κοινότητος Ζαχόλης, τοῦ Φρουρίου Χίου, τοῦ κελίου Ἀγίου Ἀθανασίου Διάκου Ἀρτης, τοῦ Φρουρίου Χλεμούτσι Ἡλείας, τοῦ αἰγυπτιακοῦ Φάρου Χανίων, τοῦ ναοῦ Κοσμοσωτήρας Φερῶν Ἐβρου καὶ Ἀγίου Βασιλείου εἰς Ἅγιον Ὀρος, τῆς Βασιλικῆς Λεχαίου, τῶν ψηφιδωτῶν Θεσσαλίας, Εὐρυτανίας, Πελοποννήσου, Νάξου καὶ Κερκύρας, τῶν μακεδονικῶν τάφων Ἀμφιπόλεως. Ὡσαύτως ἐξετελέσθησαν αἱ ἐργασίαι ἀποπερατώσεως, ἐπισκευῆς καὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ μνημειακοῦ συγκροτήματος τοῦ Ἀνακτόρου τῆς Πλακεντίας, διαμορφώσεως τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων τῶν πυλῶν τοῦ ἀρχαίου τείχους Πειραιῶς, διαμορφώσεως καὶ εὐτρεπισμοῦ τοῦ χώρου πέριξ τοῦ Μουσείου Πειραιῶς, περιφράξεως τοῦ καταστραφέντος ὁδραγωγείου Ἐλευσίνος, συνεχίσεως

τῆς στερεώσεως τῆς ἐν Πάτμῳ οἰκίας Νικολαΐδῃ, ἀποπερατώσεως τῆς Μονῆς Πάτμου, διαμορφώσεως χώρου τοῦ Καδμείου Θηβῶν, μεταφορᾶς τοῦ νεκροταφείου καὶ στερεώσεως τῆς Ἀγίας Τριάδος Δίβρης, περιφράξεως τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Δελφῶν, περιφράξεως καὶ διαμορφώσεως τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων τῆς ὁδοῦ Πύλης Πειραιῶς, περιφράξεως τοῦ ἄλσους τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, περιφράξεως καὶ στερεώσεως τῶν τοίχων τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς Θεσσαλονίκης, συντηρήσεως τοῦ ἀρχοντικοῦ Γεωργίου Σβάρτς εἰς Ἀμπελάκια καὶ οἰκίας Κοντοῦ εἰς Ἄνω Βόλον συντηρήσεως ἀρχοντικοῦ «Ποῦλκως» εἰς Σιάτισταν καὶ ἄλλων ἀρχοντικῶν εἰς Καστορίαν, συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς ἐτοιμορρόπου τμήματος τοῦ μεσαιωνικοῦ τείχους Καβάλας καὶ καταδαφίσεως κτισμάτων πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου ΝΑ. τῆς Ἀκροπόλεως.

Τὸ Γραφεῖον Δημοσιευμάτων τοῦ Τ.Α.Π. ἐξετύπωσε τὰ κάτωθι δημοσιεύματα:

1. Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, τόμος 20 (1965): Μέρους Α', Μελέται.

2. Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, τόμος 19 (1964): Μέρους Β', Χρονικά, τ. Β1.

3. Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, τόμος 19 (1964): Μέρους Β', Χρονικά, τ. Β2.

4. Ἀγνῆς Σακελλαρίου, Μυκηναϊκὴ Σφραγιστολογία.

5. Στ. Παπαδοπούλου - Κ.Χ. Φατούρου, Ἐπιγραφὲς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς Πάτμου.

6. Byzantine Art: Lectures.

7. Guide Sommaire du Musée de l'Acropole.

8. Agnes Sakellariou - G.A. Papathanasopoulos, Archaeologisches Nationalmuseum. I. Vorgeschiedliche Sammlungen. Kurzführer (übersetzt von Maria Herrmann).

Οὕτως, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1961, ὅτε ἤρχισεν ἡ ἐκτύπωσις τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ὑπηρεσίας διὰ τοῦ ἐν λόγῳ Γραφείου, ἐξετυπώθησαν ἐν ὅλῳ 63 βιβλία, ἐμφανίσαντα διεθνῶς τὴν ζωηρὰν ἐπιστημονικὴν καὶ ὑπηρεσιακὴν δραστηριότητα τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως.

ΑΘΗΝΑΙ - ΑΤΤΙΚΗ

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΑΘΗΝΩΝ

Κατά τὸ ἔτος 1966 συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι τακτοποιήσεως καὶ βελτιώσεως τῶν ἐγκαταστάσεων τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς Ἀθηνῶν.

Ἐξετέθησαν εἰς εἰδικῶς πρὸς τοῦτο κατασκευασθεῖσαν προθήκην τὸ ρωμαϊκὸν χρυσοῦν μετάλλιον τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. (τεχνοτροπίας Ἀμπουκίρ) ὡς καὶ τὸ χρυσοῦν ἔλασμα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, τὸ εὑρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀκαδημίας Πλάτωνος (βλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 15, Πίν. 4, ἀριθ. 66).

Συνεχίσθη ἐπίσης ὑπὸ εἰδικευμένου τεχνίτου ἡ συντήρησις τῶν ἀργυρῶν Πτολεμαϊκῶν νομισμάτων ὡς καὶ ὀρισμένων τεμαχίων τῆς Συλλογῆς Μουρούζη, ὅπως καὶ ὁ καθαρισμὸς ἑκατοντάδων χαλκῶν νομισμάτων¹.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἰδίου ἔτους ἔλαβε χάραν εἰς τὰς κενὰς αἰθούσας τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς ἡ Διεθνὴς Ἑκθεσις Συγχρόνων Μεταλλίων εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον εἰκοσι ἑννέα Κράτη.

Ὡς ἐπιστημονικοὶ βοηθοὶ εἰργάσθησαν αἱ ἀρχαιολόγοι κ. Σοφία Τζινιέρη καὶ δ. Βιργινία Χαμουδοπούλου.

Τὰ εἰσαχθέντα κατὰ τὸ ὡς ἄνω ἔτος νομίσματα, σύμβολα καὶ μετάλλια ἀνέρχονται εἰς δύο χιλιάδας πεντακόσια ὀγδοήκοντα ἑξ, ἐκ τῶν ὁποίων τέσσαρα χρυσᾶ, τεσσαράκοντα ἑπτὰ ἀργυρᾶ, χίλια πεντακόσια πεντήκοντα πέντε χαλκᾶ καὶ ἑννεακόσια ὀγδοήκοντα ἐκ κράματος.

Τὰ προσκτῆματα ταῦτα προέρχονται ἐξ ἀνασκαφῶν, ἐκ δωρεῶν καὶ ἀπὸ ἀγορᾶς διὰ χρημάτων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καὶ τοῦ κληροδοτήματος Ἀλεξάνδρου Σούτζου².

Α. Ἐξ ἀνασκαφῶν

α) Κατὰ τὰς ἐργασίας καθαρισμοῦ εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Ἀγίου Ἀχιλλεῖου εἰς Μικρὰν Πρῆσπαν εὑρέθησαν ἐξήκοντα ἑννέα νομίσματα³, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χαλκᾶ βυζαντινὰ τοῦ 12ου καὶ 13ου αἰ. Ἐξ αὐτῶν μόνον τέσσαρα εἶναι ἀργυρᾶ,

1. α) Εὐχαριστῶ τὴν κ. Σοφίαν Τζινιέρη, ἡ ὁποία μὲ μεγάλην προθυμίαν ἐπεμελήθη τοῦ καθαρισμοῦ αὐτοῦ. Τὰ ἀργυρᾶ συντηροῦνται ὑπὸ τοῦ τεχνίτου τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου κ. Ἀνδρέου Μαυραγάνη.

β) Διὰ τὴν τακτοποίησιν τῆς βιβλιοθήκης εἰργάσθη μετ' ἐξαιρετικῆς ἐπιμελείας ἡ δ. Βιργινία Χαμουδοπούλου.

2. Εὐχαριστῶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἑθνικῆς Πίνακοθήκης διὰ τὴν πρόθυμον βοήθειάν του.

3. Παρεδόθησαν παρὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Νικολάου Μουτσοπούλου, τὸν ὁποῖον καὶ ἀπὸ ἐδῶ εὐχαριστῶ διὰ τὴν παραχώρησιν τῆς δημοσιεύσεως.

δύο γρόσσια τῶν δόγηδων P. Ziani (1205 - 1229) καὶ Ia. Tierolo (1229 - 1259), ὡς καὶ δύο τουρκεκὰ ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν τοῦ Σουλεϊμάν (1428 - 1435). Πρβλ. BMC Coins of the Turks, Class XXVI, σ. 48, ἀριθ. 94.

Ὡρισμένα ἐκ τῶν βυζαντινῶν νομισμάτων εἶναι τύποι σπάνιοι τοῦ 13ου αἰ.⁴, οἱ ὁποῖοι δὲν εὑρέθησαν δημοσιευμένοι εἰς τοὺς οἰκείους καταλόγους. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ εἰς τὸν Πί ν. 6, ἀριθ. 3 ἀπεικονιζόμενον σκυφωτὸν νόμισμα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον Θεσσαλονίκης. Ἐχει καὶ εἰς τὰς δύο ὄψεις κεχαραγμένας ἀνὰ δύο μορφάς. Ὁ ἐπὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς εἰκονιζόμενος πλησίον τοῦ αὐτοκράτορος γενειοφόρος Ἄγιος, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ταυτισθῇ μετὰ τὸν Ἄγιον Νικόλαον⁵. Ἔτερα δύο νομίσματα δύναται νὰ ἀποδοθῶν εἰς τὸν Θεόδωρον Ἀγγελοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Θεσσαλονίκης καὶ νὰ χαρακτηρισθῶν ὡς ἀνέκδοτα: α) Πί ν. 6, ἀριθ. 1. Διακρίνεται εἰς τὴν προσθίαν πλευρὰν ἡ ἐπιγραφή [Θ]ΕΟΔΩΡΟΣ. Ὁ τύπος αὐτὸς συναντᾶται εἰς τὸν Ἰωάννην Ἀγγελὸν Κομνηνὸν Δούκα (1232 - 1243) τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Θεσσαλονίκης. Πρβλ. Sabatier, πίν. LXVII, ἀριθ. 1. Εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν εἰκονίζεται ὁ Ἄγιος Δημήτριος καθημένος ἐπὶ θρόνῳ· ἐν τῷ πεδίῳ δεξ. ΜΗ Κτυπημένον δις. TP

β) Πί ν. 7, ἀριθ. 14. Ὁ τύπος αὐτὸς συναντᾶται εἰς ἀργυρᾶ σκυφωτὰ νομίσματα τοῦ ἰδίου αὐτοκράτορος. Πρβλ. Num. Zeit., vol. 77 (1957), σ. 52, ἀριθ. 307 καὶ T. Gerassimov «Contribution à l'étude de la Numismatique de l'Empire Byzantin de Salonique», Sofia 1960. Εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν ἔχομεν τὴν μορφήν τῆς Θεοτόκου Δεομένης⁶ καὶ δεξ. τὴν ἐπιγραφὴν: Δ

Ω Ρ

Η Τ

Η C

Λ

Πιθανὸν καὶ τὸ εἰς τὸν Πί ν. 6, ἀριθ. 7 εἰκονιζόμενον σκυφωτὸν νόμισμα νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν νομισματοκοπίαν τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ἐποχὴν τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου.

4. Ἀνακοίνωσις εἰς Διεθνὲς Συνέδριον Νομισματικῆς (Κοπεγχάγη 28 Αὐγούστου - 2 Σεπτεμβρίου 1967). Βλ. Mando Caramessini - Oeconomides «Contribution à l'étude de la Numismatique byzantine du XIIIe s.» εἰς Revue Numismatique, τομ. IX (1967) (ὑπὸ ἐκτύπωσιν).

5. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ὑπάρχουν ἄρκετοὶ ναοὶ ἀφιερωμένοι εἰς τὸν Ἄγιον Νικόλαον. Βλ. Ν. Μουτσοπούλου, Ἑκκλησίαι τοῦ Νομοῦ Φλωρίνης, σ. 70, πίν. Β'.

6. Τύπος Ἁγίας Σοφίτισσας, γνωστὸς ἀπὸ τὸ περίφημον παρεκκλήσιον τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν.

Είς τὴν προσθίαν πλευρὰν ἔχομεν τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν ἀρχάγγελον Μιχαὴλ ἱσταμένους κατ' ἐνώπιον καὶ κρατοῦντας ὁμοίωμα τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς τὴν ὀπισθίαν δὲ ὄψιν εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς καθήμενος ἐπὶ θρόνου.

Οἱ ὑπόλοιποι εὐρεθέντες τύποι εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) Ἰωάννης Β' Κομνηνός (1118 - 1143). Πρβλ. BMC II, ἀριθ. 67 - 69 (Πί ν. 6, ἀριθ. 5), ἀριθ. 70 - 71 καὶ Ratto ἀριθ. 2104.

β) Μανουὴλ Α' Κομνηνός (1143 - 1180). Πρβλ. BMC II, ἀριθ. 34 - 39, 40 - 51, 64 - 69 καὶ 79 - 82 καὶ Metcalf, BSA 56, ἀριθ. 2, 3 - 20.

γ) Ἰσαάκιος Β' Ἀγγελος. Πρβλ. ἔ.ἀ. ἀριθ. 124 - 127 (Πί ν. 7, ἀριθ. 13), ἀριθ. 1190 καὶ BMC II, ἀριθ. 37.

Αὐτοκρατορία Θεσσαλονίκης

δ) Θεόδωρος Ἀγγελος Κομνηνός Δούκας (1222-1230). Πρβλ. Ratto, ἀριθ. 2274, καὶ BMC Vandals σ. 195, ἀριθ. 4 (Πί ν. 7, ἀριθ. 9).

ε) Μανουὴλ Ἀγγελος Κομνηνός (1230 - 1232). Παραπλήσιος τύπος εἰς BMC ἔ.ἀ. σ. 199, ἀριθ. 5 (Πί ν. 7, ἀριθ. 20).

ζ) Ἰωάννης Ἀγγελος (1232 - 1243). Πρβλ. Num. Chronicle 1923, πίν. III, ἀριθ. 2 (Πί ν. 6, ἀριθ. 6).

Πιθανὸν νὰ δύναιτο νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν Ἰωάννην Ἀγγέλων καὶ τὸ εἰς τὸν Πί ν. 7, ἀριθ. 19 εἰκονιζόμενον νόμισμα.

Αὐτοκρατορία Νικαίας

η) Θεόδωρος Α' Λάσκαρις (1204-1222). Πρβλ. Metcalf ἔ.ἀ. ἀριθ. 192, καὶ ἀριθ. 1159/60.

θ) Ἰωάννης Βατάτζης (1222 - 1254). Πρβλ. Num. Chronicle ἔ.ἀ. σ. 39, Class XIII, πίν. III, 7 (Πί ν. 6, ἀριθ. 8, καὶ Πί ν. 7, ἀριθ. 10, 11 καὶ 12), καὶ Ratto ἀριθ. 2288.

Ἐποχῆς Παλαιολόγων

ι) Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος (1261 - 1282). Πρβλ. Num. Chron. ἔ.ἀ. Class XXII, πίν. III, ἀριθ. 12 (Πί ν. 6, ἀριθ. 4).

ια) Εἰς τὸν Μιχαὴλ Η' δύναιτο νὰ ἀποδοθῇ καὶ τὸ εἰς τὸν Πί ν. 6, ἀριθ. 2 εἰκονιζόμενον πεπλατυσμένον σκυφωτὸν νόμισμα⁷. Διακρίνεται ἡ ἐπιγραφή [M]IXA ΗΛΔΕCΠΟΤΙCΟ

β) Ἐκ τοῦ χώρου νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως (1955) ἐξήκοντα τρία χαλκᾶ νομίσματα⁸, ἥτοι: ὀκτὼ ἀθηναϊκὰ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ ἐποχῆς Ἀρχόν-

7. Εὐχαριστίας ὀφείλω εἰς τὸν Dr. Michael Metcalf διὰ τὴν προθυμίαν του νὰ συζητήσῃ τα προβλήματα τῶν νομισμάτων τοῦ 13ου αἰ. μ.Χ.

8. Παρεδόθησαν παρὰ τοῦ ἐπιτίμου Διευθυντοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου κ. Χρήστου Καρούζου, τὸν ὁποῖον καὶ εὐχαριστῶ. Θὰ δημοσιευθοῦν λεπτομερῶς μὲ τὰ ἄλλα νομίσματα, τὰ εὐρεθέντα εἰς τὸν ὥρον νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως.

των, πέντε «Ἀθηναίων Κληρούχων», ἐν Καρύστου, ἐν Ἐλευσίνο, ἐν Σικυῶνος, δύο ἐφθαρμένα 3ου ἢ 2ου αἰ. π.Χ., πέντε ρωμαϊκὰ Κώνσταντος Α' καὶ Κωνσταντίου Β', τέσσαρα βυζαντινὰ Κώνσταντος Β' καὶ ἀνώνυμα, δύο σύμβολα, ἐπτὰ ἐφθαρμένα καὶ ἀχαρακτήριστα καὶ ἐν μικρὸν εὕρημα εἴκοσι ἐπτὰ χαλκῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν νομισμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων δύο Ἀντιγόνου Γονατᾶ καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀθηναϊκὰ, ἐποχῆς Ἀρχόντων.

γ) Ἐκ Γλυκῆς (Θεσπρωτίας) ἐπτὰ τουρκικά, ἐκ τῶν ὁποίων τρία ἀργυρᾶ καὶ τέσσαρα χαλκᾶ⁹.

δ) Ἀπὸ Μποζικὰ δώδεκα νομίσματα, ἥτοι: α) ἐν δηνάριον τορνῆσιον τοῦ Καρόλου Β' (Charles II d'Anjou), πρβλ. Schlumberger σ. 315, πίν. XII, ἀριθ. 17, β) ἐν ἐνετικὸν τορνῆσιον τοῦ A. Venier, πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 473, γ) ἐν ἀνώνυμον ἐνετικόν, δ) ἐν μεσαιωνικὸν ἀδιάγνωστον, ε) ἑξ τουρκικά, ἐκ τῶν ὁποίων πέντε ἀργυρᾶ καὶ ἐν χαλκοῦν, ζ) τρία χαλκᾶ νεωτερικὰ καὶ η) τρία χαλκᾶ νεώτερα περιাপτα.

ε) Ἀπὸ Ἀργος, ἐκ τῆς βασιλικῆς εἰς τὴν θέσιν Ἀλίκας, ἐν χαλκοῦν Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ. Πρβλ. BMC ἀριθ. 79 - 82.

Β. Εδρήματα

Ἑλληνικά

α) Ἐκ Κρήτης τρία ἀργυρᾶ δίδραχμα¹⁰, ἥτοι:

1) Φαιστοῦ (322 - 300 π.Χ. περίπου)¹¹, †, 11.63 γρ., ἐπικεκομμένον ἐπὶ νομίσματος Κυρηναικῆς. Πρβλ. G. Le Rider «Monnaies Crétoises du Ve au Ier s. av. J.C.» σ. 95, ἀριθ. 56C, πίν. XXIII, ἀριθ. 17 (ὁμοία σφραγίς) (Πί ν. 7, ἀριθ. 16).

2) Πραισοῦ (β' ἡμισυ 4ου αἰ. π.Χ.) †, 11.04 γρ. Τύπος Σβορώνος πίν. XXVII, ἀριθ. 10¹². Ἐπικεκομμένον ἐπὶ νομίσματος Κυρήνης¹³ (Πί ν. 7, ἀριθ. 17).

3) Πολυρρηνίου (περὶ τὰ 330 - 280 π.Χ.) †, 11.26 γρ. Τύπος SNG Cop. ἀριθ. 528¹⁴. Ἐμ. Ὑστερόσημον, πρβλ. Le Rider σ. 199. Ὅπ. Κτυπημένον δις (Πί ν. 7, ἀριθ. 18).

β) Ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας τρεῖς δραχμαὶ Ἀλεξάνδρου Γ'¹⁵, ἥτοι:

9. Παρεδόθησαν παρὰ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Δημητρίου Πάλλα, ὡς καὶ τὰ ἐπόμενα ἀνασκαφικά. Εὐχαριστίας ὀφείλω νὰ ἀπευθύνω καὶ ἀπὸ ἐδῶ.

10. Τμήμα παλαιότερου διασκορπισθέντος εδρήματος.

11. Πρβλ. Le Rider ἔ.ἀ. σ. 147.

12. Ἐ.ἀ. σ. 197.

13. Δὲν ὑπάρχει εἰς Le Rider.

14. Ἐ.ἀ. σ. 198, περὶ τὰ 330 - 280/270 π.Χ. περίπου.

15. Πιθανῶς τμήμα μεγαλύτερου διασκορπισθέντος εδρήματος.

1) ↑, 4.15 γρ. Πρβλ. Müller ἀριθ. 556 (Πί ν. 7, ἀριθ. 15).

2) ↑, 4.02 γρ. Πρβλ. Yale Collection σ. 20, ἀριθ. 12. Χρονολογία κοπής: 314 π.Χ. Νομισματοκοπτεῖον Κολοφώνος.

3) ↑, 4.05 γρ. Πρβλ. Müller, ἀριθ. 339.

γ) Ἐκ Θεσσαλονίκης¹⁶ ἐν ἀργυροῦν τετράδραχμον Ἀθηνῶν, ἐποχῆς Ἀρχόντων (156/155 π.Χ.) ↑, 16.55 γρ. Πρβλ. M. Thompson ἀριθ. 488, α, β (Πί ν. 8, ἀριθ. 24).

δ) Ἐκ Μακεδονίας ἐν ἀργυροῦν τετράδραχμον Ἀλεξάνδρου Γ¹⁷, ↑, 17 γρ. Τύπος Müller ἀριθ. 138 (ρόπαλον) (Πί ν. 8, ἀριθ. 22).

Βυζαντινά

α) Ἐκ Θεσπιῶν, εἰς θέσιν Ἅγιος Ἀθανάσιος, ἑκατὸν ἑβδομήκοντα τέσσαρα χαλκᾶ ἐποχῆς Κομνηνῶν¹⁸. Εὐρεθέντες τύποι: Ἀλεξίου Α', πρβλ. BMC II, σ. 551, ἀριθ. 52, Ἰωάννου Β' πρβλ., ἔ.ἀ. σ. 565, ἀριθ. 78 καὶ Μανουὴλ Α', πρβλ., ἔ.ἀ. σ. 580, ἀριθ. 79 - 82 καὶ ἀριθ. 83 - 85¹⁹.

Μεσαιωνικά

α) Ἐκ Γορτυνίας δώδεκα ἐνετικά²⁰, ἦτοι: δύο ἀργυρᾶ σολδίνια καὶ δέκα τορνήσια ἐκ κράματος ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰ. μ.Χ.²¹.

1) Σολδίνιον Andrea Dandolo (1343 - 1354). Πρβλ. Papadopolis 1, σ. 182, ἀριθ. 5, πίν. X, ἀριθ. 11.

2) Σολδίνιον Andrea Contarini (1368 - 1382). Πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 216, ἀριθ. 5, πίν. XII, ἀριθ. 12.

3 - 8) Ἐξ τορνήσια Andrea Contarini. Πρβλ. Schlumberger σ. 473, πίν. XVIII, ἀριθ. 7.

9-11) Τρία τορνήσια Antonio Venier (1382 - 1400). Πρβλ. ἔ.ἀ. πίν. XVIII, ἀριθ. 9.

12) Ἐν τορνήσιον Michele Steno (1400 - 1413). Πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 473 καὶ Papadopolis 1, σ. 240, ἀριθ. 7, πίν. XIV, ἀριθ. 4.

β) Ἐκ τοῦ χωρίου Βελημαχίου Γορτυνίας ἐννεακόσια τεσσαράκοντα ἐν ἐνετικά τορνήσια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ΙΔ' αἰ. μ.Χ.²² (M. Cornaro

16. Τεμάχιον παλαιότερου διασκορπισθέντος εὐρήματος.

17. Τεμάχιον παλαιότερου διασκορπισθέντος εὐρήματος.

18. Παρεδόθησαν παρὰ τῆς Ἐπιμελητρίας κ. Ἐβης Τουλούπα, τὴν ὁποίαν καὶ εὐχαριστῶ.

19. Τὸ εὐρημα μελετᾷ λεπτομερῶς, διὰ τὰ δημοσιεύσει ἢ ἐπιστημονικῇ βοήθῃ δ. Β. Χαμουδοπούλου.

20. Πιθανῶς τμήμα μεγαλύτερου διασκορπισθέντος εὐρήματος. ἴσως καὶ τοῦ ἐπομένου περιγραφομένου ἐκ Βελημαχίου.

21. Νομίσματα κοπέντα ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, διὰ τὰς ἀποικίας τῆς Ἀνατολῆς.

22. Πρβλ. ὑποσ. 21.

1365 - 1367, πρβλ. Schlumberger πίν. XVIII, ἀριθ. 6, Andrea Contarini, πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 473, πίν. XVIII, ἀριθ. 7, Antonio Venier, πρβλ. ἔ.ἀ. πίν. XVIII, ἀριθ. 9).

Γ. Διαφόρων προελεύσεων

α) Ἐκ Νικοκλείας καὶ Τερπνῆς Νιγρίτης ἐξ χαλκᾶ: 1) Θεσσαλονίκης (αὐτοκρατορικοὶ χρόνοι), πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 388 - 390, 2) Πέλλας (ἐποχῆς Σεπτιμίου Σευήρου). Ἐμ. SEVERUS PIUS. Προτομή δαφνοστεφῆς πρὸς δεξ. Ὅπ. πρβλ. Gaebler πίν. XIX ἀριθ. 23 - 25 καὶ SNG Cop. ἀριθ. 281, 282, 3) Στόβων (ἐποχῆς Ἰουλίας Δόμνας) πρβλ. ἔ.ἀ. ἀριθ. 333, 4) Στόβων (ἐποχῆς Καρακάλλα), τύπος ἔ.ἀ. ἀριθ. 334, 5) Μακεδόνων (ἐποχῆς Ἀδριανοῦ) πρβλ. ἔ.ἀ. ἀριθ. 1339 καὶ 6) Τοπείρου (Θράκης) ἐποχῆς Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς, πρβλ. BMC σ. 175, ἀριθ. 1.

β) Ἀπὸ Ἀμφίπολιν εἰς χρυσοῦς στατήρ²³ ↑, 8.27 γρ. Ἀπομίμησις χρυσοῦ στατήρος Φιλίππου Β' (2ου αἰ. π.Χ.). Ἐμ. Κεφαλὴ ἀνδρική γενειοφόρος καὶ δαφνοστεφῆς πρὸς δεξ. Ὅπ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ, Νίκη ἐφ' ἄρματος πρὸς δεξ. Ἐν τῷ πεδίῳ δεξ. τρίαίνα (Πί ν. 8, ἀριθ. 21).

γ) Ἐκ τοῦ χωρίου Νέου Σκοποῦ (Σερρών) εἰς χρυσοῦς σόλιδος Βασιλείου Α' καὶ Κωνσταντίνου, πρβλ. Ratto, ἀριθ. 1858.

δ) Ἀπὸ τὴν Φίλιαν (Θεσσαλίας) εἰς ἀργυροῦς ὀβολὸς Λαρίσης. Πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 135 καὶ ἐξ χαλκᾶ ἦτοι: 1) Φιλίππου Β', 2) Κοινοῦ Μακεδόνων, 3) Ὁρθῆς (341 - 200 π.Χ.)²⁴ (Πί ν. 8, ἀριθ. 26), πρβλ. Rogers σ. 138, εἰκ. 226, 4) Βοιωτῶν περὶ τὰ 338 - 315 π.Χ., πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 180/181, 5) ὕστερορρωμαϊκὸν ἐφθ. καὶ 6) Βανδαλικόν, ἐποχῆς Ἰουστινιανοῦ Α', πρβλ. BMC Vandals etc. πίν. III, ἀριθ. 43.

ε) Ἐκ Στράτου Ἀκαρνανίας εἴκοσι ἐννέα χαλκᾶ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ ἑλληνικῶν πόλεων ρωμαϊκῶν χρόνων: ἐν Θεσσαλονίκης, πρβλ. Gaebler πίν. XXIII, ἀριθ. 1, πέντε Αἰτωλῶν, πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 28 - 33 καὶ BMC πίν. XXX, ἀριθ. 13, ἐν Ἀκαρνανῶν, πρβλ. BMC πίν. XXVII, ἀριθ. 8, τρία Οἰνιαδῶν, πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 189, ἀριθ. 85 κ.έ., ἐν Μεδεῶν, πρβλ. ἔ.ἀ. πίν. XXIX, ἀριθ. 10, ἐν Ἀθηνῶν, πρβλ. Svoronos πίν. 23, ἀριθ. 46 - 52, δύο

23. α) Παρεδόθη παρὰ τοῦ Ἐφόρου κ. Δημ. Λαζαρίδη, τὸν ὁποῖον καὶ εὐχαριστῶ, διὰ τὴν παραχώρησιν τῆς δημοσιεύσεως.

β) Μεγέθυνσις εἰς διπλοῦν. Ἀνακοίνωσις εἰς Διεθνὲς Συνέδριον Νομισματικῆς (βλ. ὑποσ. 4). Mando Caramessini - Oeconomides «Un statère d'or trouvé à Amphipolis» εἰς Revue Numismatique ἔ.ἀ. (ὑπὸ ἐκτύπωσιν).

24. Μεγέθυνσις εἰς διπλοῦν.

Ἐλευσίνος, πρβλ. *ἔ.ἀ. πίν.* 103, ἀριθ. 1 - 28, ἐν Πατρῶν, ἐποχῆς Αὐγούστου, πρβλ. BMC σ. 24, ἀριθ. 19, τρία Σικυῶνος, πρβλ. *ἔ.ἀ. πίν.* VIII, ἀριθ. 11 καὶ ἀριθ. 21, ὡς καὶ ἔνδεκα ἐφθαρμένα.

ζ) Ἀπὸ Πυργί Χίου ἐν χαλκοῦν Χίου Ιου αἰ. π.Χ., πρβλ. BMC ἀριθ. 66.

η) Ἐκ Ραμνούντος ἐν χαλκοῦν Πτολεμαίου Β' Φιλαδέλφου²⁵, τύπος Σνογοπος II, σ. 83, ἀριθ. 554 καὶ σ. 84, ἀριθ. 556.

θ) Ἀπὸ Μπούζι (Κορινθίας)²⁶ ἐν τεσσαρακοντανούμιον Ἰουστίνου Α' νομισματοκοπείου Θεσσαλονίκης, πρβλ. BMC ἀριθ. 50 (κάτωθεν Α')²⁷.

ι) Ἀπὸ Κοῦτσι (Κορινθίας) ἐν ἀργυροῦν τουρκικόν.

ια) Ἀπὸ Παναγία Γεροῦτσι (Βέλλου) δύο χαλκὰ ἀνώνυμα βυζαντινά, πρβλ. M. Thompson, ἀριθ. 1872 (1071 - 1078) καὶ ἀριθ. 1873 (1081 - 1118).

ιβ) Ἀγνώστου προελεύσεως (ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας;) μία δραχμὴ Οἰνόης (Ἰκαρίας) περὶ τὸ 300 π.Χ., ↓, 3.14 γρ., πρβλ. Collection Waddington ἀριθ. 2022 (Πί ν. 8, ἀριθ. 23)²⁸.

ιγ) Ἀγνώστου προελεύσεως δύο χρυσὰ σκυφωτά Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ: 1) ↓, 4.25 γρ., πρβλ. BMC II, σ. 556, ἀριθ. 8 - 19 (Πί ν. 8, ἀριθ. 29) καὶ 2) ↓, 4.35 γρ. πρβλ. *ἔ.ἀ. ἀριθ.* 20 (Πί ν. 3, ἀριθ. 27).

ιδ) Ἀγνώστου προελεύσεως ἐν χαλκοῦν ἀσάριον Οὐάλεντος, πρβλ. Cohen ἀριθ. 1804.

Δ. Ἐκ δωρεῶν

α) Παρὰ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Δημητρίου Πάλλα χίλια ἐξήκοντα νομίσματα, προερχόμενα κυρίως ἐκ τῆς ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ἀρχαίας Κορίνθου περιοχῆς. Ἐξ αὐτῶν ἑννέα εἶναι ἀργυρὰ τουρκικά καὶ τὰ ὑπόλοιπα χαλκὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, ρωμαϊκά, βανδαλικά, βυζαντινά, φραγκικά, ἐνετικά, ἀνατολικά καὶ νεωτερικά²⁹.

1) Ἀρχαῖα ἑλληνικά καὶ ἑλληνικῶν πόλεων, ρωμαϊκῶν χρόνων

α) Θεσσαλονίκης, β) Οἰνιάδων, γ) Θεσπιῶν, δ) Ἀθηνῶν, ε) Κορίνθου, ζ) Αἰγίου, η) Φλιούντος, θ) Σικυῶνος, ι) Λακεδαίμονος, ια) Ἄργους, ιβ) Σάμου.

25. Παρεδόθη παρὰ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Βασιλείου Πετράκου, τὸν ὁποῖον καὶ εὐχαριστῶ.

26. Παρεδόθη παρὰ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Δημητρίου Πάλλα, ὡς καὶ τὰ εἰς τὰς παραγράφους γ καὶ δ περιγραφόμενα νομίσματα εἰς σ. 9.

27. Πρβλ. Ratto ἀριθ. 413 ἀναφέρεται ὡς σπάνιον.

28. Μεγέθυνσις εἰς διπλοῦν.

29. Θὰ δημοσιευθοῦν προσεχῶς λεπτομερῶς.

2) Ρωμαϊκά καὶ ὑστερορρωμαϊκά

α) Σευήρου Ἀλεξάνδρου, β) Γαλλιανοῦ, γ) Αὐρηλιανοῦ, δ) Πρόβου, ε) Διοκλητιανοῦ, ζ) Μαξιμιανοῦ, η) Κωνσταντίου Α', θ) Μαξιμιανοῦ Γαλερίου, ι) Μεγάλου Κωνσταντίνου, ια) Κωνσταντίνου Β', ιβ) Κωνσταντίου Β', ιγ) Κωνσταντος Α', ιδ) Ἰουλιανοῦ Παραβάτου, ιε) Ἰοβιανοῦ, ις) Βαλεντινιανῶν Α', ιη) Οὐάλεντος, ιθ) Γρατιανοῦ, κ) Βαλεντινιανῶν Β', κα) Θεοδοσίου Α', κβ) Ἀρκαδίου, κγ) Θεοδοσίου Β' καὶ κδ) Βαλεντινιανῶν Γ'.

3) Διάφορα βανδαλικά

4) Βυζαντινά

α) Ἰουστίνου Α', β) Ἰουστινιανῶν Α', γ) Ἰουστίνου Β', δ) Τιβερίου Β', ε) Μαυρικίου Τιβερίου, ς) Φωκά, ζ) Ἡρακλείου, η) Θεοφίλου, θ) Λέοντος ΣΤ', ι) Ρωμανῶν Α', ια) Κωνσταντίνου Ζ', ιβ) Νικηφόρου Β' Φωκά, ιγ) Ρωμανῶν Δ', ιδ) Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτου, ιε) Ἀνώνυμα βυζαντινά, ις) Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, ιζ) Ἰωάννου Β', ιη) Μανουήλ Α', ιθ) Ἀνδρονίκου Α'.

5) Ρογήρου Β' (Σικελίας)

6) Φραγκικά

Γουλιέλμου Βιλλεαρδουίνου

7) Ἑνετικά

α) A. Venier, β) J. Dolfin, γ) G. Priuli, δ) ἀνώνυμα 17ου αἰ. μ.Χ.

8) Ἀνατολικά, τουρκικά, νεωτερικά

β) Παρὰ τῆς οἰκογενείας Ἰωάννου Σβορώνου δέκα τέσσαρα μετάλλια ἀναμνηστικά τοῦ 19ου καὶ 20ου αἰῶνος ἐκ κράματος ἀργύρου καὶ χαλκοῦ, καὶ χαλκὰ, τὰ ὅποια ἀνήκον εἰς τὸν ἀείμνηστον Διευθυντὴν τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου Ἰωάννην Σβορώνον.

γ) Παρὰ τοῦ κ. Παναγ. Κωνσταντινίδου δύο χαλκὰ νομίσματα εὑρεθέντα εἰς Σιδηρόκαστρον Τριφυλίας, ἦτοι:

1) Πόλεως Πελοποννήσου, ἐποχῆς Ἀντωνίου Εὐσεβοῦς καὶ 2) σκυφωτὸν βυζαντινὸν Ἰσαακίου Β' Ἀγγέλου.

δ) Παρὰ τοῦ κ. Εὐρ. Σεφεριάδου ἐν τετράδραχμον Φιλίππου Γ' Ἀριδαίου, ↑, 16.70 γρ. Πρβλ. Gaebler πίν. XXXI, ἀριθ. 38 (Πί ν. 8, ἀριθ. 25)³⁰.

ε) Παρὰ τοῦ κ. Φιλίππου Ἀντωνίου δύο χαλκὰ: 1) Ἀθηνῶν (255 - 229 π.Χ.). Πρβλ. Σβορώνος

30. Μεγέθυνσις εἰς διπλοῦν.

πίν. 24, ἀριθ. 51 - 68 καὶ 2) ἀνώνυμον βυζαντινὸν (1034 - 1041). Πρβλ. M. Thompson ἀριθ. 1866.

ζ') Παρὰ τοῦ κ. 'Οδυσσεῶς 'Αντ. Καράτζη³¹ ὁκτὼ χαλκᾶ: 1) Κνωσοῦ, πρβλ. Σβορώνος πίν. VII, ἀριθ. 18 - 23, 2) Πυράνθου, περὶ τὰ 200 - 67 π.Χ., πρβλ. BMC πίν. XVIII, ἀριθ. 15, 3) Μιλήτου, μετὰ τὸ 190 π.Χ., πρβλ. BMC πίν. XXII, ἀριθ. 8, 4) ἀσάριον 4ου αἰ. μ.Χ. ἐφθ., 5) τεσσαρακοντανούμιον Φωκᾶ ἐφθ., 6) Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ, πρβλ. BMC II πίν. LXX, ἀριθ. 17, 7) βυζαντινὸν ἐφθ., 8) ἀραβικόν, ἐμῶν Κρήτης.

ζ) Παρὰ τοῦ κ. 'Αντωνίου 'Εμμανουὴλ Καράτζη τριάκοντα ἔξ χαλκᾶ³²: 1) Κόρινθος (αὐτοκρατορικῶν χρόνων), πρβλ. BMC πίν. XV, ἀριθ. 16, 2) Γόρτυς (200 - 67 π.Χ.), πρβλ. ἔ.ἀ. πίν. XI, ἀριθ. 13, 3) Κνωσὸς (200 - 67 π.Χ.), πρβλ. Σβορώνος σ. 87, ἀριθ. 167/68, 4) ἐν ἐφαρμένον 'Ελευθερνῶν(ς), πρβλ. ἔ.ἀ. πίν. XI, ἀριθ. 30, 5) ἐν ἐφαρμένον ἀρχαῖον ἑλληνικόν, 6) ἀντωνιανὸς Γαλλιηνῶν, 7) ἀσάριον ἐποχῆς Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ διαδόχων, 8) τεσσαρακοντανούμιον 'Ιουστίνου Β' καὶ Σοφίας, νομισματοκοπείου Κων/πόλεως, 9 - 10) δύο τεσσαρακοντανούμια ἐποχῆς 'Ηρακλείου, 11) τεσσαρακοντανούμιον Κωνσταντίνου Β', 12) δεκανούμιον Κωνσταντίνου Δ' Πωγωνάτου, 13) ἐφθ. τεσσαρακοντανούμιον 7ου αἰ. μ.Χ., 14) ἀνώνυμον βυζαντινὸν (989 - 1028), πρβλ. Thompson ἀριθ. 1864, 15 - 22) ὁκτὼ ἀνώνυμα ἐνετικά 17ου αἰ., 23) τουρκικὸν τῶν 'Οθωμανῶν τῆς Αἰγύπτου τοῦ 19ου αἰ., τύπος BMC πίν. X, ἀριθ. 1106, 24 - 25) δύο ἀραβικά τῶν ἐμῶν Κρήτης, 26 - 27) δύο νεωτερικά, 28 - 36) ἑννέα ἐφαρμένα καὶ ἀδιάγνωστα.

η) Παρὰ τοῦ ἐπιτίμου Πρέσβεως κ. Αλεξάνδρου Ρίζου - Ραγκαβῆ εἴκοσι ἔξ νομίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων δώδεκα ἀργυρᾶ καὶ δέκα τέσσαρα χαλκᾶ, ἦτοι:

'Αργυρᾶ: 1) Τετράβολον Φιλίππου Β'³³, 2.55 γρ., πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 570 κ.ἔ., 2) δραχμὴ 'Αλεξάνδρου Γ', †, 4.02 γρ. νομισματοκοπείου Μ. 'Ασίας, χρονολογία κοπῆς νομίσματος, 4ος - 3ος αἰ. π.Χ., πρβλ. ἔ.ἀ. ἀριθ. 924, 3) τετράδραχμον Θασίων (μετὰ τὸ 146 π.Χ.), 16.75 γρ., πρβλ. ἔ.ἀ. ἀριθ. 1039 - 1045 (βαρβαρική ἀπομίμησης), 4) ἡμίδραχμον Βοιωτίας (περὶ τὰ 338 - 315 π.Χ.), → 2.40 γρ., πρβλ. ἔ.ἀ. ἀριθ. 173 - 175, 5) δραχμὴ Χαλκίδος (περὶ τὰ 369 - 313 π.Χ.), ←, 3.29 γρ., πρβλ. ἔ.ἀ. ἀριθ. 432 - 439, 6) τριώβολον 'Αθηνῶν, 16.75 γρ., πρβλ. Σβορώνος πίν. 21, ἀριθ. 43 - 52, 7) ὀβολὸς Αἰγίνης (μετὰ τὸ 404 π.Χ.), ←, 0.70 γρ., πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 518/519, 8) δηνάριον Ρωμαϊκῆς Δημοκρατίας, 9) δηνάριον Τραϊανοῦ, τύπος RIC II, 3.20 γρ. σ. 252, ἀριθ. 118, 10) δηνάριον Τραϊανοῦ, ↓, 2.88 γρ., πρβλ. ἔ.ἀ. σ. 268, ἀριθ. 347, 11) δηνάριον 'Ιουλίας Δόμνας, †, 3.18 γρ., πρβλ. Cohen ἀριθ. 168 12) Gros Matapan 'Αλεξάνδρου καὶ Μιχαὴλ (Βουλγαρίας), ↓, 1.48 γρ., πρβλ. Ratto ἀριθ. 2679 (Πίν. 8, ἀριθ. 28).

Χαλκᾶ: δέκα τέσσαρα ἀρχαῖα ἑλληνικά καὶ ἑλληνικῶν πόλεων, ρωμαϊκῶν χρόνων (Τράγιλος, βασιλεῖς Μακεδονίας, 'Αθῆναι, Μέγαροι, Κόρινθος).

θ) Παρὰ τοῦ Κρατικοῦ Νομισματοκοπείου τῆς Ρουμανίας εἴκοσι σύγχρονα μετάλλια³⁴ ἔξ ὀρειχάλκου, ὠρισμένα δὲ ἐπάργυρα.

ι) Παρὰ τοῦ κ. Φιλίππου Μιχαηλίδου ἐν χαλκοῦν Κοινὸν Θεσσαλῶν (ἐποχῆς Λιβίας). Πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 336.

κ) Παρὰ τοῦ κ. Θεοδῶρου Σύψωμα, εἰς μνήμην τοῦ ἀδελφοῦ του, ποιητοῦ Λάμπρου Πορφύρα, ἑβδομήκοντα δύο χαλκᾶ ἀρχαῖα ἑλληνικά νομίσματα³⁵, ἦτοι: 1) 'Αντιγόνου Γονατᾶ, πρβλ. Gaebler, πίν. XXXIV, ἀριθ. 9, 2) Φαρσάλων (περὶ τὰ 440 - 344 π.Χ.), πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 226, 3 - 5) τρία Λοκρῶν, περὶ τὰ 338 - 300 π.Χ., πρβλ. ἔ.ἀ. ἀριθ. 65 - 71, 6 - 39) τριάκοντα τέσσαρα ἀθηναϊκά 3ου αἰ. π.Χ., πρβλ. Σβορώνος πίν. 21, ἀριθ. 64 - 84, πίν. 22, ἀριθ. 35 - 48, ἀριθ. 85 - 92, πίν. 23, ἀριθ. 47 - 49, πίν. 24, ἀριθ. 42 - 68, 40 - 47) ὁκτὼ ἀθηναϊκά, ἐποχῆς 'Αρχόντων, πρβλ. ἔ.ἀ. πίν. 80, ἀριθ. 18 - 21, πίν. 81, ἀριθ. 17, καὶ πίν. 81, ἀριθ. 45 - 48, 48) ἐν ἀθηναϊκὸν 1ου αἰ. μ.Χ., τύπος Σβορώνος πίν. 89, ἀριθ. 22 - 24³⁶, 49 - 50) δύο 'Αθηναίων κληροῦχων Δήλου³⁷, πρβλ. ἔ.ἀ. πίν. 107, ἀριθ. 36 - 41 καὶ 55 - 68, 51 - 60) δέκα 'Ελευσίνος, 61) ἐν Μεγάρων, μετὰ τὸ 307 π.Χ. περίπου, πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 480 - 483, 62 - 63) δύο Κορίνθου, περὶ τὰ 400 - 146 π.Χ., πρβλ. Edwards ἀριθ. 11, 64) ἐν Αἰγίου, μετὰ τὸ 146 π.Χ. (ΘΕΟΞΙΟΣ ΚΛΗΤΑΙΟΣ), πρβλ. Weber Collection ἀριθ. 3953, 65) 'Ερμιόνης, 370 - 300 π.Χ., πρβλ. BMC ἀριθ. 7 - 9, πίν. XXX, ἀριθ. 4, 66) Ζακύν-

34. Τὰ ὡς ἀνω μετάλλια εἶχον ἐκτεθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Διεθνούς 'Εκθέσεως Μεταλλίων, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν εἰς τὰς κενὰς αἰθούσας τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς 'Αθηνῶν, τὸν 'Απρίλιον τοῦ 1966.

35. 'Ο ἴδιος ὁ ποιητὴς περισυνέλεξε τὰ νομίσματα κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν περιπάτων τοῦ πλησίον τῶν ἀρχαίων τειχῶν τοῦ Πειραιῶς.

36. Κεφαλὴ πρὸς ἀριστερά.

37. Νομισματοκοπείου 'Αθηνῶν.

31. Εὐρέθησαν εἰς θέσιν Καστριώτης, πλησίον τοῦ χωρίου Μελιδιοχωρίου τοῦ νομοῦ 'Ηρακλείου Κρήτης.

32. Εὐρέθησαν ὡσαύτως εἰς τὸν λόφον Καστριώτης.

33. Εὐρέθη εἰς Βλαχίαν.

θου, 250 - 191 π.Χ., πρβλ. ξ.ά. ἀριθ. 61 - 64, πίν. XX, ἀριθ. 12, 67) Ἀβύδου (Τρωάς) περὶ τὰ 480 - 450 π.Χ., πρβλ. Weber Collection ἀριθ. 5272, 68) Νέου Τείχους (Αἰολίς) 2ου αἰ. π.Χ., πρβλ. ξ.ά.

5576, 69) Μαγνησίας (Ἰωνίας) περὶ τὰ 350 - 190 π.Χ., πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 804, 70) Μύλασσα (Καρίας), τύπος Von Aulock ἀριθ. 2618, 71 - 72) δύο ἀδιάγνωστα ἀρχαῖα ἑλληνικά.

ΜΑΝΤΩ ΚΑΡΑΜΕΣΙΝΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

*

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Διαρκούντος του έτους 1966 συνεχίσθησαν αι έπανεκθετικά έργασίαι εν τη 'Επιγραφικῇ Συλλογῇ. Κυρίως ήσυχολήθημεν με την διάλυσιν συγκεκολλημένων ήδη ενεπιγράφων τεμαχίων, εις τα όποια πρό πολλών έτων είχε γίνει, διά μείζονα ασφάλειαν κατά την συγκόλλησιν, χρήσις έλασμάτων σιδήρου. Ταύτα, επικίνδυνα διά τó μάρμαρον λόγω της σκωρίας, άφηρέθησαν. Έκ παραλλήλου συνεχίσθη ή συγκόλλησις ενεπιγράφων τεμαχίων, διά τα όποια ήτο γνωστόν εκ τών δημοσιεύσεων ότι συνανήκουν ή τοúτο δέν ήτο γνωστόν. Εις την τελευταίαν ταύτην κατηγορίαν ανήκουν τα κατωτέρω δημοσιευόμενα, ήτοι:

1.

Εις IG II² 4780

'Η ως άνω έπιγραφή, χαραγμένη επί του σφoμένου άριστερου τμήματος βάσεως (Ε.Μ. 3758) έδημοσιεύθη τó πρώτον, ίκανώς συμπεληρωμένη, υπό J. Kirchner. Εις τόν κ. J. Oliver όφείλομεν τó ότι εις τó Ε.Μ. 3759 ενεπίγραφον τεμάχιον μαρμάρου άνεγνώρισε τó δεξιόν της βάσεως ταύτης και άνεδημοσίευσε την έπιγραφήν με πληρέστερον τó κείμενον εν AJA XLV (1941), σ. 540 (= Rev. Arch. XXVIII (1947) σ. 183). Πρό όλίγου χρόνου διεπιστώθη, ότι ύπάρχει και τρίτον τεμάχιον εκ της βάσεως, τó Ε.Μ. 3770, τó όποιον συνεκολλήθη μαζί με τα άλλα δύο, ως φαίνεται επί του Πί ν. 9.

Με την προσθήκην του νέου τεμαχίου άποκαθίσταται ó ουχι όρθώς συμπληρωθείς 5ος στίχος, ó και σημαντικώτερος του κειμένου, ήτοι:

δ αναθείς τη θεώ ['Ηρ]-

[ώ]δης

άντι του

δ αναθείς T[(ι Κλ) 'Ηρώ]

[δ]ης

του Oliver.

Εις την άρχήν του βου στίχου, μετά τó έλλείπον τμήμα, διακρίνεται τó άνω μέρος του Δ. Πρό τουτου ύπάρχει χώρος δι' έν άκόμη γράμμα.

7ος στίχος δέν ύπήρχε, διότι ó λίθος είναι κάτω άκέραιος και δέν ύπάρχει χώρος διά τα τρία γράμματα, άτινα ó Oliver θέλει νά συμπληρώση εκ του δημοτικού. Δημοτικόν δέν είχεν άναγραφή (ώς και εν IG II² 3601, 3602), διότι έν τέλει του βου στίχου (όπόθεν θά ήρχιζεν ή χάραξις των γραμμάτων τούτου) ύπάρχει άρκετός άγραφος χώρος.

Μετά την άποκατάστασιν του 5ου στίχου διαπιστοúται, ότι ή θεότης, εις ήν έγένητο ή ανάθε-

σις, δέν ήτο, ως έπιστεύετο, ó 'Ερμής. 'Η ανάθεσις έγινε τη(ι) θεώ(ι), εις την 'Αθηνάν, άν έπιτρέπεται νά σχετίσωμεν την έν προκειμένω έπιγραφήν προς την έν IG II² 3191.

2.

Εις IG II² 4103

Την έπιγραφήν ταύτην δέν είδεν ó Kirchner και δέν σημειοί, κατά την άναδημοσίευσίν της, τόν αριθμόν, όν αυτή φέρει εις τó Ε.Μ. 'Οφείλεται εις την κυρίαν Πέπτα - Δελμούζου, ότι εις τα ενεπίγραφα τεμάχια Ε.Μ. 3068 και 3125 άνεγνώρισε τó κείμενό της (AJA 1965 σ. 152, 26). Πρό όλίγου έν τούτοις χρόνου, κατά την εκκένωσιν προς καθαρισμόν της 6ης αίθούσης του 'Επιγραφικού Μουσείου, διεπιστώθη, ότι όκτώ εισέτι μικρά ενεπίγραφα τεμάχια μαρμάρου ανήκουν εις την ίδίαν έπιγραφήν, τα Ε.Μ. 3236 + 3474 + 3257 + 3034 + 3341 + 6039 + 3500 + 3303. Ταύτα άρμόζουν επ' άλλήλων και συνεκολλήθησαν εις τó μέσον περίπου του στρογγύλου βάθρου (Πί ν. 10), έφ' ου ύψους ó άνδριάς του Σύλλα. 'Η έπιγραφή είχε συμπληρωθή όρθώς· νέαι άναγνώσεις συνεπώς δέν προέκυψαν, άλλ' έχομεν νυν πληρέστερον τó κείμενό της. Εις τοúτο ύπογραμμίζω τó τμήμα εκείνο των γραμμάτων, άτινα προστίθενται διά των νέων τεμαχίων, ήτοι:

[δ Δ]ήμος

[Λεύκιον] Κορνήλιον

[Λευκί]ου υίον Σύλλαν

άρε[της] Έ]νεκα κ[α]ι εύνοίας

της ε[ίς] έ]αυτόν άνέθηκεν

3.

Εις IG II² 5191

Εις τα δύο ενεπίγραφα τεμάχια, Ε.Μ. 3087 + 3087^α, μαρμάρου, έφ' όν τó σφζόμενον τμήμα της έπιγραφής ταύτης, προσετέθη και 3ον, τó 3247. 'Αρμόζει επί τούτων και συνεκολλήθη, άποτελεϊ δέ την άνω δεξιάν γωνίαν της λεπτής ταύτης πλακός, ως φαίνεται επί του Πί ν. 11 α.

'Η άνάγνωσις κατά ταύτα του σφζομένου τμήματος του 1ου στίχου είναι:

— ν 'Ερμής

άντι του συμπληρουμένου:

— ν 'Ερμ[ειο]ς

Μετά την άποκατάστασιν τούτων γίνεται νοητή ή λέξις του 4ου στίχου λάφρω, huius vocabuli vis obscura (Kirchner). Σχετικώς ιδε Λυκόφρ. 'Αλεξ. 835: και Λαφρίον λακτίσμαθ' 'Ερμαίου ποδός.

4.
Εἰς IG II² 4005

Ὁμοῦ μὲ τὰ δύο ἐνεπίγραφα τεμάχια μαρμάρου (E. M. 3044 + 3076), ἐφ' ὧν ἡ ἐπιγραφή αὕτη, συνεκολλήθη εἰς τὸ δεξιὸν τοῦ πρώτου τούτων καὶ τὸ E. M. 3234 (= CIA III 962) (Πί ν. 11 β). Ἀποκαθίσταται οὕτως ἡ καὶ ἄλλως βεβαία συμπλήρωσις τοῦ 1ου στίχου. Οὗτος, ὡς καὶ ὁ 2ος στίχος, ἀναγινώσκονται νῦν ὡς ἀκολούθως:

ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου Πά[γρου]
Διονύσι[ν] Ἀγαθο[στράτου]

Ἀπὸ σφζόμενα, κατὰ τὸ ἄνω μέρος των, γράμματα τοῦ δευτέρου στίχου (—στράτ[ου]) δύναται νὰ συμπληρωθῇ μετὰ σχετικῆς βεβαιότητος τὸ ὄνομα πατρὸς τοῦ Διονυσίου. Εἰς τὸ κενὸν δηλαδὴ ὑπάρχει χῶρος διὰ 5 γράμματα, ἀνήκοντα εἰς τὸ πρῶτον συνθετικὸν τοῦ ὀνόματος πατρὸς, ὅπερ ὄνομα θὰ συνίστατο ἐκ 12 ἐν συνόλῳ γραμμάτων. Ὁμοίως συνθέσεως καὶ ἰσαριθμῶν γραμμάτων ὀνόματα φερόμενα ἀπὸ Παλληνεῖς εἶναι τὰ Ἀγαθόστρατος καὶ Χαιρέστρατος. Ἐκ τούτων τὸ Χαιρέστρατος ἀπαντᾷ δις (υἱὸς Θουχαρίωνος, IG II² 1927 στίχ. 204 καὶ υἱὸς Γνίφωνος, IG II² 1750 στίχ. 45). Ἐπίσης τυγχάνει γνωστὴ ἡ συνύπαρξις τῶν Ἀγαθόστρατος καὶ Διονύσιος, ὡς ὀνομάτων υἱοῦ καὶ πατρὸς ἐν τῇ αὐτῇ οἰκογενείᾳ, ἦτοι: α) Ἀγαθόστρατος Διονυσίου Παλληνεὺς, ἐπιμελητὴς τῆς Δήλου ἐν ἔτει 48 π.Χ., β) ἹΑγαθόστρατος Διονυσίου Παλληνεὺς) θὰ πρέπει ἴσως νὰ συμπληρωθῇ ἐν IG II² 1028 III στίχ. 134 (ἐπὶ καταλόγου ἐφήβων ἐκ τοῦ ἔτους 102/101). Εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου τούτου κενὸν ὑπάρχει θέσις διὰ ὀκτὼ γράμματα, ἅτινα δέον νὰ συμπληρωθῶσι πρὸ τῆς ἐπὶ τοῦ λίθου σφζομένης καταλήξεως -ατος. Οὗτος δύναται νὰ

ἦτο πάππος τοῦ συνωνύμου ἐπιμελητοῦ τῆς Δήλου. Ἀπὸ τὴν ἰδίαν μὲ τούτους χρονικὴν περίοδον χρονολογεῖται ὁ ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς μας Διονύσιος Ἀγαθο[στράτου] Παλλην[εὺς], μέλος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, τὸ ὁποῖον ἔζησε κατὰ τὸν 1ον π.Χ. αἰῶνα. Αἱ μορφαὶ γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ἐν IG II² 4005 ἐλέγχουν τὴν ἐποχὴν ταύτην.

5.
Εἰς IG II² 3384

Τὸ ὡς ἄνω τμήμα ἐλλιποῦς ἐπιγραφῆς εἶναι χαραγμένον, κατὰ τὸν Kirchner, ἐπὶ τεσσάρων ἀποτημάτων μαρμαρίνης βάσεως (E. M. 3584 α, β, γ, +4012). Ἐν τῇ προσπαθείᾳ του νὰ ἐντοπίσῃ τὸ τέταρτον τούτων (τὰ τρία ἄλλα συγκολλῶνται) ἐπὶ τῆς βάσεως, ἐδέχθη τοῦτο ὡς συνέχευαν τοῦ λίθου εἰς τὸ δεξιὸν τοῦ τρίτου στίχου (καίτοι φυσικώτερον θὰ ἦτο νὰ ὑπάρχῃ ἄγραφος χῶρος εἰς τὸ τέλος καὶ ὄχι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ στίχου). Τὸ κείμενον, ὅπερ ὡς ἐκ τούτου ἀπετελέσθη, ἀπέχει τῆς πραγματικότητος· διότι, εἰς ἄλλο μέρος τῆς βάσεως εἶναι ἡ θέσις τοῦ τετάρτου τεμαχίου καὶ ἐπὶ πλέον τὰ ἐπὶ τούτου γράμματα δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν ἀρχὴν λέξεως, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον ταύτης. Μετὰ τὴν διαπίστωσιν, ὅτι καὶ τὸ E. M. 3606 ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν βάσιν, ἐπετεύχθη ἡ σύνδεσις καὶ συγκόλλησις καὶ τῶν πέντε τεμαχίων (Πί ν. 11 γ), ὡς ἐπίσης καὶ ἡ σειρὰ τῶν λέξεων τῆς ἐπιγραφῆς, ἥς τὸ κείμενον ἔχει ὡς ἀκολούθως:

[Ἀντ]οκράτορα Καίσα[ρα]
[Τρ]αῖανόν Ἀδ[ρια]νὸν
Σ[εβαστ]ὸν
[Τ]ιβέριος Κλ. Ἡρώδης
[Ἀ]ττικὸς δ Μ[αθαθώνιος(;)]

ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ Θ. ΜΙΤΣΟΣ

BYZANTINON ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

Τοῦ Μουσείου ἐξηκολούθησε νὰ προΐσταται ὁ Ἐφορος Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Μ. Χατζηδάκης, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν Ἐπιμελήτριαν τοῦ Μουσείου κ. Στ. Παπαδάκη - Økland. Μέλη τοῦ ἐκτάκτου ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ ἀπετέλεσαν αἱ ἀρχαιολόγοι κκ. Ἀ. Βασιλάκη - Καρακατσάνη, ἀπασχοληθεῖσα μὲ τὴν σύνταξιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ καταλόγου τῶν γλυπτῶν τοῦ Μουσείου, Αἰμ. Γερουλάνου, μὲ τὸ φωτογραφικὸν ἀρχεῖον, Μ. Μαυροειδῆ, μὲ τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ βιβλιογραφικοῦ ἀρχείου, Χρ. Μπαλτογιάννη καὶ ἡ δ. Μ. Καφετζῆ, μὲ τὴν ἀρχειοθέτησιν καὶ τὴν τακτοποίησιν τῶν ἀποθηκῶν.

Κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους, ὁ Διευθυντὴς ἀπουσίασε κληθεὶς εἰς τὸ ἐν Princeton N. J. (H. Π. Α.) Ἰνστιτούτον Προκεχωρημένων Σπουδῶν, πρὸς συνεργασίαν μὲ τὸν καθηγητὴν Κ. Weitzmann, διὰ τὴν προετοιμασίαν δημοσιεύσεως τῶν φορητῶν εἰκόνων τῆς Μονῆς Σινᾶ, τῶν ὁποίων τὴν συντήρησιν ἔχει ἀναλάβει ἀπὸ τοῦ 1962 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία.

Τὸν Σεπτέμβριον, ὁ Διευθυντὴς μετέσχε τοῦ ἐν Σόφια Α' Διεθνoῦς Βαλκανικοῦ Συνεδρίου, ὡς μέλος τῆς ἐπισήμου ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας καὶ ὡς εἰσηγητὴς ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς τέχνης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας εἰς τὰ Βαλκάνια, καὶ ἀκολούθως τοῦ ἐν Ὁξφόρδῃ Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, ὡς εἰσηγητὴς εἰς τὸ θέμα τῆς μνημειακῆς ζωγραφικῆς τοῦ 11ου αἰῶνος. Ἐν συνεχείᾳ προήδρευσε συσκέψεων ἐργασίας διεθνῶν ἐμπειρογνομόνων, διαρκείας δύο ἡμερῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὀργανωθῇ ἐν Παρίσις ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, μὲ σκοπὸν τὴν σύνταξιν ὀργανισμοῦ λειτουργίας Διεθνoῦς Φωτογραφικοῦ Ἀρχείου Βυζαντινῆς Τέχνης, ἰδρυθέντος παρὰ τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας καὶ μὲ τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης.

Ἐπίσης, ὁ Διευθυντὴς, ὡς ἐμπειρογνώμων τοῦ Ὁρθοδόξου Πατριαρχείου, μετέσχε συσκέψεως εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τῆς Διεθνoῦς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν ἀναστήλωσιν τοῦ Παναγίου Τάφου, ἐπεθεώρησε τὰς γενομένας ἐκεῖ, δαπάναις τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου, ἐργασίας, εἰς τὸ ἑλληνορθόδοξον τμήμα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ παρέσχεν ὁδηγίαν διὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἐργασιῶν ἀναστηλώσεως. Ἐπίσης, ἐξετέλεσεν ἐκεῖ καὶ δοκιμαστικὴν σκαφικὴν ἔρευναν, ὑπὸ τὸ νεώτερον δάπεδον τοῦ Καθολικοῦ, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἀντικατασταθῇ. Δι' αὐτῆς ἀπεκαλύφθησαν ἀφ' ἐνός

μὲν, εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα, τὸ ἀρχικὸν πολύχρωμον δάπεδον τοῦ 12ου αἰῶνος, τοῦ εἶδους *cosmati*, ἀφ' ἐτέρου δέ, εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον καὶ εἰς μεγαλύτερον βάθος, μέρος ἀψίδος μετὰ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, ἥτις θὰ προσετέθῃ τὸν 7ον αἰῶνα εἰς τὸ κυκλικὸν μαρτύριον τοῦ Παναγίου Τάφου. Αὕτη δὲν εἶχε σημειωθῇ μέχρι τοῦδε.

Βιβλιογραφικὸν καὶ Φωτογραφικὸν Ἀρχεῖον

Διὰ τὸ βιβλιογραφικὸν ἀρχεῖον ἀπεδελτιώθησαν 43 τόμοι βιβλίων καὶ περιοδικῶν, διὰ δὲ τὸ φωτογραφικὸν, ἐλήφθησαν, ἐκ τῶν ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου, νέαι φωτογραφίαι 40 γλυπτῶν καὶ 75 ἐκκλησιαστικῶν κεντημάτων. Παραλλήλως, τὸ Διεθνὲς Φωτογραφικὸν Ἀρχεῖον ἐπλουτίσθη δι' ἀγορῶν, ἀνταλλαγῶν καὶ νέων λήψεων — ἰδίᾳ χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν — διὰ 900 νέων φωτογραφιῶν. Τὸ Κ.Ε.Σ. ἐξέτελεσε 2.548 φωτογραφίας τεκμηριώσεως τῶν ἐργασιῶν. Ἄπαν τὸ ἀνωτέρω ὕλικὸν κατεγράφη καὶ ἐταξινομήθη, ὥστε νὰ εἶναι εὐχρηστον.

Κεντρικὸν Ἐργαστήριον Συντηρήσεως

Κατὰ τὸ δεῦτερον ἔτος λειτουργίας του, τὸ Κ.Ε.Σ. ἡδυνήθη νὰ καταρτίσῃ εὐρύτερον πρόγραμμα ἐργασιῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προμελετῶν τῶν συντηρητῶν - καλλιτεχνῶν τοῦ Μουσείου καὶ τῶν προτάσεων τῶν οἰκείων Ἐφόρων, ἐγκριθέν ἐγκαίρως ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου, ὥστε αἱ ἐργασίαι συντηρήσεως νὰ συνεχισθοῦν, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς ρυθμὸν ἐξ ἴσου ἐντατικὸν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, τόσον ἐντὸς τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου ὅσον καὶ εἰς τὰ μνημεῖα τῆς χώρας. Ἐπίσης παρεσκεύασε μέγαν ἀριθμὸν προμελετῶν διὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη.

Εἰς τὸ Κ.Ε.Σ. εἰργάσθησαν πλὴν τῶν μονίμων συντηρητῶν - καλλιτεχνῶν τῆς Ὑπηρεσίας κκ. Ἀ. Μαργαρίτῳ καὶ Στ. Μπαλτογιάννῃ καὶ τοῦ καλλιτέχνου τοῦ Μουσείου Ἐμμ. Νουκάκη, οἱ ἐπὶ συμβάσει καλλιτέχναι - συντηρηταὶ κκ. Φ. Ζαχαρίου καὶ Ἱ. Κολέφας, οἱ διπλωματοῦχοι τῆς Σχολῆς Συντηρήσεως τῆς Ρώμης κκ. Φ. Καλαμάρα, Μ. Ρουσέα, δ. Ε. Ἀναστασιάδου καὶ Ν. Κάϊλας καὶ ὡς ἀρχιτεχνῖται πεπειραμένοι οἱ κκ. Στ. Παπαγεωργίου, Στ. Μιχαλαριάς, Στ. Περράκης, Ἐ. Γαβαλᾶς, Ἀρ. Στεφανάκης, Γρ. Σκυλλᾶς, Χρ. Σκόρδας καὶ Κ. Γεωργίουσης.

Ἐπίσης, τὸ Κ.Ε.Σ. παρεκλήθη καὶ ἀπέστειλε συνεργεῖον εἰς Κύπρον, πρὸς ἐκτέλεσιν ἐργασιῶν εἰς ψηφιδωτὰ καὶ τοιχογραφίας καὶ συνάμα πρὸς ἐκπαίδευσιν ἐντοπίων τεχνιτῶν.

Ἡ κατωτέρα ἐκθεσις συνετάγη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τεχνικῶν ἐκθέσεων τῶν κκ. συντηρητῶν καθὼς

και της προσωπικής περί των εργασιών και των μνημείων αντίληψης του Διευθυντού.

Α'. *Έργασίαι εντός του Έργαστηρίου του Βυζαντινού Μουσείου*

Κατά την χειμερινήν περίοδον του Έτους, το προσωπικόν του Κεντρικού Έργαστηρίου ειργάσθη εις την συντήρησιν εικόνων κ.ά. αντικειμένων του Βυζαντινού και του Έθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, εικόνων εκ Κυθήρων και Βεροίας, μεταφερθεισών προς τόν σκοπόν τουτον προσωρινώς εις Αθήνας, και εις την επεξεργασίαν αποτειχισθέντων τμημάτων τοιχογραφιών εκ Κυθήρων, Έπισκοπής Εύρυτανίας και Νάξου.

α'. Εικόνες Βυζαντινού Μουσείου

1. Συνεπληρώθη ή δυσχερής εργασία αποχωρισμού των δύο στρωμάτων ζωγραφικής της εικόνης της Παναγίας Γλυκοφιλούσης (Β.Μ. 137), ή οποία ειχεν άρχίσει κατά το παρελθόν έτος¹ (Συντηρητής Στ. Μπαλτογιάννης). 2. Εικών Παντοκράτορος (Τ. 288). 3. Εικών Γεννήσεως (Τ. 88). 4. Εικών Άγίου Στεφάνου (Τ. 135). Εις τας εικόνας αυτάς έγένετο στερέωσις, άφαίρεσις επιζωγραφήσεων και συμπληρώσεων, γενικός καθαρισμός, συντήρησις ξύλου (Συντηρήτρια Φ. Καλαμάρα). 5. Εικών Άποτομής του Προδρόμου, του Θεοδώρου Πουλάκη (Τ. 1518) (Συντηρητής Έμμ. Νουκάκης). 6. Εικών Παναγίας Όδηγητριάς (Τ. 2084). Άποκόλλησις εκ του λίαν έφθαρμένου ξύλου και τοποθέτησις επί νέου και καθαρισμός. 7. Χειρόγραφον (Τ. 158) (Συντηρήτρια δ. Ε. Άναστασιάδου).

β'. Έργα Έθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου

Υπό των συντηρητών κκ. Στ. Μπαλτογιάννη και Ά. Μαργαριτώφ έξετελέσθη ή λεπτοτάτη και άκρας δυσχερής εργασία στερεώσεως και καθαρισμού πέντε νεκρικών προσωπογραφιών, έλληνορωμαϊκών, έξ Αιγύπτου, των λεγομένων του Φαγιούμ, εκ της Συλλογής του Έθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (Πί ν. 12 α - β), αι όποιαι άφ' ενός μόν ούδέποτε ειχον τύχει συστηματικής συντηρήσεως, άφ' έτέρου δέ, λόγω της μακροχρονίου παραμονής των εντός κιβωτίων, ειχον ανάγκην ιδιαιτέρας μεταχειρίσεως.

γ'. Εικόνες Κυθήρων

1. Χριστός Παντοκράτωρ, 18ου αιώνος, 2. Θεοτόκος Γλυκοφιλούσα, 18ου αιώνος, 3. Θεοτόκος ένθρονος, ή Παντάνασσα, 17ου αιώνος, 4. Θεο-

τόκος ή Πάντων Έλπίς, 5. Άγιος Ιωάννης ό Πρόδρομος, 6. Άγιος Άνδρέας, μετά δύο σκηνών εκ του βίου και του μαρτυρίου του, 17ου αιώνος, και 7. Χριστός « Άκρα Ταπεινώσις », κατεστραμμένη κατά το άνω ήμισυ, 17ου αιώνος.

δ'. Εικόνες Βεροίας

Εις τρεις φορητάς εικόνας, προερχόμενας εκ ναών της Βεροίας, έγένετο στερέωσις του σαθρού ξύλου και της ζωγραφικής επιφανείας και καθαρισμός (Συντηρητής Φ. Ζαχαρίου).

ε'. Τοιχογραφία

Α. Ναών Κυθήρων

Έπεξεργασίας και προετοιμασίας προς έκθεσιν έτυχον τα κατωτέρω τμήματα τοιχογραφιών, τα αποτειχισθέντα κατά το παρελθόν έτος εκ των άκολουθων ναών των Κυθήρων²:

1. Άγίου Ιωάννου του Προδρόμου εις Κάστρον Μυλοποτάμου³:

Τμήμα εκ της παραστάσεως των Μυροφόρων, δύο μορφών άγίων και τινε σπαράγματα άδιαγνώστων θεμάτων και μορφών.

2. Άγίου Δημητρίου Παλαιοχώρας:

Παραστάσεις Άγ. Κοσμά και Δαμιανού, και Άρχαγγέλου Μιχαήλ⁴.

3. Έξ άνωτύμων ναών Κάστρου Παλαιοχώρας: Άξιόλογος παράστασις Παντοκράτορος και Θεοτόκου Όδηγητριάς του 16ου αιώνος αποτειχισθείσαι εκ του κτιστού τέμπλου (Πί ν. 13α - β) και δύο κεφαλών άγίων⁵.

4. Άγίου Νικολάου εις Μολιγκάτες:

α) Δύο παραστάσεις Άγίου Νικολάου (1.18 x 0,77 και 0,96 x 0,57 μ.) έξ έπαλλήλων στρωμάτων ζωγραφικής, 14ου και 16ου αιώνος, β) παράστασις του Έλκομένου, 13ου αιώνος, ή οποία ειχε καλυφθί υπό μεταγενεστέρου τοίχου. Διά του καθαρισμού άπεδόθη ένδιαφέρουσα μεγάλη παράστασις (1.84 x 1.45 μ.) της γνωστής έκφραστικής τεχνοτροπίας, ή όποία επιχωριάζει εις την νήσον⁶, ιδιαιτέρου δέ εικονογραφικού ένδιαφέροντος (Πί ν. 14 α - β) και γ) παράστασις της Άγίας Κυριακής, του 16ου αιώνος (1.775 x 0,85 μ.) (Πί ν. 15 α - β).

5. Άγίου Νίκωνος εις Ποταμόν:

Έστερεώθησαν και άποκατεστάθησαν αι παραστάσεις του Χριστού Παντοκράτορος και του

2. Αὐτόθι, σ. 24.

3. Αὐτόθι, σ. 23.

4. Αὐτόθι, σ. 24.

5. Αὐτόθι, σ. 24

6. Αὐτόθι, σ. 23 και 25.

1. Βλ. Μ. Χατζηδάκη ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 17.

Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, 16ου αἰῶνος, ἐκ τοῦ κτιστοῦ τέμπλου⁷. Ἐπίσης, ἐκ τῆς μελέτης καὶ συγκολλήσεως περισυλλεγέντων ἐπὶ τόπου συντριμμάτων ἀποκατεστάθησαν δύο πρόσωπα ἁγίων ἐκ τῆς ἀρχικῆς διακοσμήσεως τοῦ ναοῦ, 12ου - 13ου αἰῶνος (Πί ν. 16 α).

6. Ἁγίων Πάντων εἰς Πισινάδες:

Παράστασις τοῦ Προφήτου Γεδεών (Συνεργεῖα Ἀ. Μαργαριτῶφ. Ἀρχιτεχνίται Στ. Παπαγεωργίου, Στ. Περράκης καὶ Στ. Μιχαλαριᾶς).

2. Ἐπισκοπῆς Εὐρυτανίας

Τὸ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀποτειχισθὲν ἐκ τοῦ ναοῦ ἐκτεταμένον σύνολον σημαντικωτάτων τοιχογραφιῶν⁸ μετεφέρθη πρὸς ἐπεξεργασίαν, ἐλλείψει χώρου ἐντὸς τοῦ Κεντρικοῦ Ἐργαστηρίου, εἰς εἰδικῶς μισθωθὲν εὐρύχωρον κτήριο ἐκ τῆς συνοικίας Ἄνω Δάφνης. Ἀπὸ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐκτελεσθεῖσαι ἐργασίαι συνίσταντο: α) εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ φέροντος τὴν ζωγραφικὴν ἐπιφανείαν κονιάματος, ἐνίοτε πετρώδους ὕφους, β) εἰς τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐπικόλλησιν, εἰς τὴν ὀπισθίαν ὀψιν των, εἰδικοῦ ἀνθεκτικοῦ ὑφάσματος, πρὸς τελικὴν ἐξάρτησιν των ἐξ αὐτοῦ (Πί ν. 16 β) (τεμάχια τοιχογραφιῶν 98), γ) εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἐπικολληθέντος ἀρχικῶς, πρὸ τῆς ἀποτειχίσεως, λεπτοῦ ὑφάσματος ἐπὶ τῆς ζωγραφικῆς ἐπιφανείας (τεμάχια 98), δ) εἰς τὴν ἄμεσον στερέωσιν καὶ σταθεροποίησιν τῆς ζωγραφικῆς ἐπιφανείας καὶ των τυχόν ἀπολεπιζομένων τμημάτων αὐτῆς (τεμάχια 37), ε) εἰς τὸν πρῶτον, ἐπιπόλειον καθαρισμόν ἐκ των ἀσβεστωμάτων καὶ ὑπολειμμάτων κονιάματος, ἐκ των κατὰ τόπους ἐπαλλήλων καὶ ἀποχωρισθέντων στρωμάτων ζωγραφικῆς (Πί ν. 17 α) (τεμάχια 32) καὶ ς) εἰς τὴν κατασκευὴν καταλλήλων ξυλίνων πλασιῶν καὶ εἰς αὐτὰ προσαρμογὴν, δι' ὀριστικὴν παρουσίαν, κυρίως των τμημάτων των προερχομένων ἐκ μὴ ἐπιπέδων ἐπιφανειῶν — ἀψίδων, τόξων κ.λ.π. (Πί ν. 17 β) (τεμάχια 11). Αἱ ἐργασίαι πρέπει νὰ συνεχισθοῦν (Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου).

3. Ναὼν Νάξου

α) Ἐκ τοῦ ναοῦ Παναγίας τῆς Δροσιανῆς

Διεχωρίσθησαν τὰ δύο στρώματα τῆς ζωγραφικῆς, τὰ ἀποτειχισθέντα ὁμοῦ ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ παρεκκλησίου τοῦ ναοῦ, φέροντα ἀμφοτέρω τὴν παράστασιν τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν τύπον τῆς

Βλαχερνιτίσεως⁹. Ἀκολούθως προσηρμόσθησαν εἰς πρὸς τοῦτο καὶ ἐν τῷ Κεντρικῷ Ἐργαστηρίῳ κατασκευασθέντα δύο πλαίσια ἐξ ἁλουμινίου, ἐπαναλαμβάνοντα ἐπακριβῶς τὴν μορφήν τῆς κόγχης, ἐξ ἧς προήρχοντο αἱ τοιχογραφίαι. Τέλος, ἐγένετο καθαρισμὸς ἐκ των ἀσβεστωμάτων καὶ των κρυσταλλικῶν ἀλάτων τῆς παραστάσεως τοῦ παλαιότερου στρώματος τοῦ 13ου αἰῶνος.

Ἡ αὐτὴ ὥς ἄνω λεπτὴ καὶ δυσχερὴς ἐργασία ἐξετελέσθη καὶ εἰς τὰ διασωθέντα τμήματα παραστάσεως τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, τοῦ 13ου αἰῶνος, τὰ ἀποτειχισθέντα ἐκ τοῦ κάτω τμήματος τῆς βορείας κόγχης τοῦ ἰδίου ναοῦ, ὡς καὶ εἰς ἐκεῖνας των δύο μορφῶν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τὰς προερχομένας ἐκ των ἐκατέρωθεν τῆς αὐτῆς ἀψίδος τμημάτων τοῦ τοίχου¹⁰.

β) Ἐκ τοῦ ἐν σπηλαίῳ ναοῦ τῆς Γεννήσεως εἰς Καλορεΐτισσαν¹¹

Τὸ ἐκ τῆς ἀψίδος ἀποτειχισθὲν τμήμα μεταγενεστέρως παραστάσεως ἀποστόλων ἐτοποθετήθη εἰς πλαίσιον καὶ συνετηρήθη (Συνεργεῖον Ν. Κάϊλα).

4. Ψηφιδωτὸν Βυζαντινοῦ Μουσείου

Τὸ εἰς τὸ κέντρον τοῦ περιβόλου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου τοποθετημένον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου, ἐξ οἰκοπέδου παρὰ τὴν ὁδὸν Εὐριπίδου των Ἀθηνῶν, ὀφίστατο προῖοσαν φθορὰν ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀσφαλοῦς καὶ σταθεροῦ ὑποστρώματος καθὼς καὶ ἐκ τῆς συμπληρώσεως των κατεστραμμένων τμημάτων αὐτοῦ δι' ἀκαταλλήλων ὕλικῶν (σιμέντου) (Πί ν. 18 α). Πρὸς θεραπείαν τούτων καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἀνευρέσεως εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου τμημάτων τινῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ συνόλου, δυναμένων νὰ συμπληρώσουν ἐν μέρει τὸ ἐκτεθειμένον τμήμα, ἀπεφασίσθη ἢ ἐκ νέου συστηματικὴ συντήρησις του.

Ἡ μέθοδος καὶ τὰ στάδια τῆς ἐκτελεσθείσης ἐργασίας ἦσαν: Καθαρισμὸς τοῦ ψηφιδωτοῦ ἀπὸ τὰς συμπληρώσεις καὶ εἶτα ἀπόσπασις αὐτοῦ ὁλοκλήρου ἀπὸ τοῦ ἐδάφους (Πί ν. 18 β). Κατασκευὴ νέου, σταθεροῦ ὑποστρώματος, ἐπανατοποθέτησις τοῦ ψηφιδωτοῦ καὶ των νέων τμημάτων, μετὰ χρῆσιν ὡς συνεκτικῆς ὕλης εἰδικοῦ κονιάματος συνθέσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν τοῦ ἀρχαίου. Τελικὸς καθαρισμὸς καὶ παρουσίασις ἄνευ πλασιῶν, ὥστε νὰ μὴ τονίζεται τὸ ἀκανόνιστον σχῆμα τοῦ ψηφιδωτοῦ (Συνεργεῖον Ἰω. Κολέφα).

7. Αὐτόθι, σ. 25.

8. Αὐτόθι, σ. 28. Μ. Chatzidakis, Aspects de la peinture murale du XIIIe s. en Grèce, ἐν Symposium de Sopočani 1965, Βελιγράδιον 1967, σ. 62 - 63, εἰκ. 4 - 6.

9. Αὐτόθι, σ. 31 καὶ 401 κ.ε.

10. Αὐτόθι, σ. 31.

11. Αὐτόθι, σ. 31 καὶ 403.

Β'. *Ἔργασίαι ἐκτὸς τοῦ Μουσείου*

Ι. ΨΗΦΙΔΩΤΑ

ΑΘΗΝΑΙ

**Τμήματα ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ
Μενάνδρου οἰκοπέδου**

Ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τοῦ χώρου. Ἡ ἔργασία ἀποσπάσεως καὶ μεταφορᾶς πρὸς φύλαξιν, εἰς ὥρον τῆς Ὑπηρεσίας, ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς ἀρμοδίας Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Γ' Περιφέρειας. Ἡ διὰ λόγους ἀσφαλείας σταδιακὴ ἀποκάλυψις τοῦ ψηφιδωτοῦ, παραλλήλως πρὸς τὴν κατασκευὴν ἀντιστηρίξεων τῶν γειτνιάζουσων οἰκοδομῶν, ἐπέβαλε τὸν τεμαχισμόν τοῦ ἤδη τμηματικῶς σφριζομένου δαπέδου.

ΑΙΓΙΝΑ

Ψηφιδωτὸν δάπεδον Ἑβραϊκῆς Συναγωγῆς

Τὸ σπάνιον τοῦτο διὰ τὴν ἑλλαδικὴν περιοχὴν δάπεδον Συναγωγῆς, σημαινόμενον διὰ τῆς μνείας «ἀρχισυναγῶγου» εἰς τὴν κτητορικὴν ἐπιγραφὴν, ἔτυχεν ἤδη εὐρείας ἐπιστημονικῆς ἐκμεταλλεύσεως κυρίως διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἑβραϊκῶν κοινοτήτων¹². Εἶχεν ἤδη σημειωθῇ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ἀνεσκάφη συστηματικώτερον ὑπὸ τοῦ Welter, εἰς θέσιν Καραντίνα τῆς πόλεως, παρὰ τὸν «Κρυπτὸν λιμένα», παρέμενε δὲ ἔκτοτε κεκαλυμμένον. Λόγῳ τῆς θέσεώς του, ὑπὸ τὴν διασταύρωσιν ὁδῶν, καὶ τῆς ἀνάγκης ἐργασιῶν ἀποχετεύσεων κ.λ.π. (Πί ν. 19 α) ἀπεφασίσθη, πρὸς διάσωσιν αὐτοῦ, ἡ ἀποκόλλησις καὶ μεταφορὰ του εἰς τὸ τοπικὸν Μουσεῖον. Ἐνεκα τῶν σοβαρῶν φθορῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῇ — καθιζήσεις καὶ ἐκτεταμένῃ διάλυσιν — ἡ ἔργασία ἀποκολλήσεως ἐστάθη δυσχερὴς, διότι ἔπρεπεν ἐπὶ τόπου νὰ προηγηθῇ καθαρισμός καὶ στερέωσις τοῦ ψηφιδωτοῦ (Σχέδ. 1' Πί ν. 19 β).

ΚΛΑΥΣΕΙΟΝ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

Ἐγένετο ἡ ἐπὶ νέου ὑποστρώματος ἐπανατοποθέτησις τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων, ἐκτάσεως 230 μ.², τῆς σημαντικῆς ταύτης τρικόγχου βασιλικῆς, τὰ ὁποία εἶχον ἀποκολληθῇ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος¹³. Ἡ ἔργασία ἐπανατοποθετήσεως ἐγένετο μὲ ἄκραν ἀκρίβειαν, χάρις εἰς τὴν λεπτομερεστάτην σχεδιάσιν των πρὸ πάσης ἐργασίας μετακινήσεως.

12. G. Welter, ἐν JdI 1932, AA, σ. 164 κ. ἐ. E.L. Sukenik, Ancient Synagogues in Palestine and Greece, Λονδίνον 1934, σ. 44 πίν. XI, B. Mazur, Studies in Jewry in Greece, Ἀθήναι 1935, σ. 25, Γ. Βέλτερ, Αἶγινα, Ἀθήναι 1962, σ. 27 καὶ 87.

13. AA 21 (1966): Χρονικά, σ. 19 καὶ 275.

Ἐν τέλει, ἐγένετο καθαρισμός τῶν ψηφιδωτῶν ἀπὸ μικροοργανισμοῦ καὶ ἄλατα καὶ συμπλήρωσις τῶν ἐλλειπόντων τμημάτων διὰ κονιάματος οὐδετέρου χρωματικοῦ τόνου.

ΟΛΥΜΠΙΑ

Ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τῆς ἀρμοδίας Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων ἐγένοντο αἱ κάτωθι ἐργασίαι:

1. Ὀκτάγωνον Νέρωνος

Τὸ ψηφιδωτόν, μὲ παραστάσεις κυνηγίου, δάπεδόν του εἶχεν ὑποστῇ σοβαρὰς φθοράς, ρωγμὰς καὶ καθιζήσεις, ἐκ τῆς ἐλλείψεως στερεοῦ ὑποστρώματος, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας του εἶχον σχηματισθῇ ἄλατα καὶ μύκητες. Ἐκτελεσθεῖσαι ἐργασίαι: καθαρισμός καὶ στερέωσις ψηφιδῶν, ἀποκόλλησις τοῦ συνόλου, κατασκευὴ νέου στερεοῦ ὑποστρώματος, ἐπανατοποθέτησις τοῦ ψηφιδωτοῦ, πλήρης καθαρισμός ἀπὸ ἄλατα καὶ συμπλήρωσις κατεστραμμένων τμημάτων, διὰ κονιάματος οὐδετέρου χρωματικοῦ τόνου (Πί ν. 21 β).

2. Ναὸς Διὸς¹⁴

Πρὸς συντήρησιν τοῦ ἐν αὐτῷ ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐφηρμόσθη ἡ αὐτὴ μέθοδος καὶ σειρὰ ἐργασιῶν, ἦτις καὶ διὰ τὸ ψηφιδωτόν τοῦ προαναφερθέντος μνημείου.

3. Οἰκίσκος ἀνατολικῶς τοῦ Λεωνιδαίου

Ἡ αὐτὴ ἔργασία ἐγένετο καὶ διὰ τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ ἀνατολικῶς τοῦ Λεωνιδαίου Οἰκίσκου (Πί ν. 20 α - β).

4. Δεξαμενὴ ἀνατ. Πρυτανείου

Τὰ μετὰ παραστάσεων Τρίτωνος ἐφ' ἄρματος καὶ Νηρηίδος ἐπὶ θαλασσίῳ ἵππῳ ψηφιδωτὰ δάπεδα τῆς δεξαμενῆς ταύτης ὑπέφερον κυρίως ἐκ τῆς ὑγρασίας καὶ τῆς ἐλλείψεως σταθεροῦ ὑποστρώματος. Ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἀπεκολλήθησαν, τοποθετηθέντα δὲ εἰς πλαίσια μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον. Ἡ ἐπανατοποθέτησις θέλει γίνεαι μετὰ τὴν περαιτέρω ἀνασκαφικὴν διερεύνησιν τῶν χώρων εἰς χαμηλότερα στρώματα.

ΜΕΣΣΗΝΙΑ

5. Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας

Εἰς τὴν ἀποθήκην τοῦ Μουσείου μετεφέρθησαν ἀπὸ τὸ Μουσεῖον Βασιλικῶν, ὅπου εὕρισκοντο ἀπὸ ἐτῶν ἀποκείμενα, δεκάδες τεμαχίων ψηφιδωτῶν δαπέδων, προερχόμενα ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Τριάδα Κορώνης¹⁵ καὶ εὕρισκόμενα εἰς κατάστασιν προοιού-

14. Βλ. N. Yalouris ἐν AAA, 1968, σ. 78 κ. ἐ.

15. Βλ. AA 21 (1966): Χρονικά, σ. 163.

σης διαλύσεως. Αί κατά τὸ ἔτος τοῦτο ἐκτελεσθεῖσαι ἐργασίαι συνέκειντο: α) εἰς τὴν μελέτην ἀνασυνθέσεως τῶν τεμαχίων, δι' ἧς ἀποκατεστάθη τὸ ἐνιαῖον διακοσμητικὸν σύνολον, μετὰ σκηνῶν κυνηγίου ἐντὸς γεωμετρικῶν πλαισίων (Πί ν. 21 α), β) εἰς τὴν στερέωσιν τῶν σαθρῶν καὶ διαλυομένων τμημάτων καὶ γ) εἰς τὴν συναρμολόγησιν τῶν τεμαχίων. Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐργασιῶν, ἀπομένει ἡ τοποθέτησις τοῦ ψηφιδωτοῦ εἰς πλαίσιον πρὸς ἑκθεσιν.

6. Χωρίον Δεσύλλα Καλαμάτας

Ψηφιδωτὰ δάπεδα τριῶν δωματίων ἀνασκαφείσης ρωμαϊκῆς ἐπαύλεως ἀπεκολλήθησαν καὶ ἐπανετοποθετήθησαν κατὰ τὸ ἤδη ἀνωτέρω ἐκτεθὲν σύστημα.

ΦΩΚΙΣ

Καθολικὸν Μονῆς Ὁσίου Λουκᾶ

Συνετάγη, ὑπὸ τοῦ συντηρητοῦ κ. Ἰω. Κολέφα, λεπτομερὲς προμελέτη ἐπὶ τῆς καταστάσεως, τῶν ἀναγκῶν καὶ τοῦ τρόπου περαιτέρω συντηρήσεως τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1. Πλατεῖα Ναυαρίνου¹⁶

Ἐπανετοποθετήθησαν, ἐπὶ νέου στερεοῦ ὑποστρώματος, τὰ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀποκολληθέντα 100 μ.² ἐκ τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Γαλερίου. Ἐπίσης, ἀπεκολλήθησαν ἕτερα 60 μ.² ἐκ τοῦ αὐτοῦ μνημείου, διὰ τῆς ἰδίας ὡς ἀνωτέρω μεθόδου, τοῦ ρολλοῦ, καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου, πρὸς προσεχῆ ἐπεξεργασίαν καὶ ἐπανατοποθέτησιν.

2. Ρωμαϊκὴ Ἀγορὰ (Πλατεῖα «Δικαστηρίων»)

Ἐγένετο πρόχειρος καθαρισμὸς καὶ στερέωσις τῶν ἀποκαλυφθέντων ψηφιδωτῶν δαπέδων τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς.

ΚΥΚΛΑΔΕΣ - ΔΗΛΟΣ¹⁷

Συνετάγησαν, ὑπὸ τοῦ συντηρητοῦ κ. Ἰω. Κολέφα, προμελέται ἐπὶ τῆς καταστάσεως καὶ τοῦ τρόπου συντηρήσεως τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων: Οἰκίας Τριαίνης, Διονύσου, Δελφίνων, Προσωπείων, Ἀγορᾶς Ἰταλῶν καὶ περιοχῆς Σκαρδανᾶ. Εἰς τὸ τελευταῖον ἐξετελέσθησαν, δαπάναις τῆς Γαλλ. Ἀρχ. Σχολῆς, ἐργασίαι συντηρήσεως.

16. Βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 19 καὶ 331 - 333.

17. Βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 397 - 398.

ΜΥΤΙΑΗΝΗ

Οἰκόπεδον Ἑργατικῆς Ἑστίας

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τούτου ἀνευρέθη τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου, τὸ ὁποῖον ἀπεκολλήθη καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον.

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ. ΡΟΔΟΣ

1. Ψηφιδωτὸν δάπεδον ὁδοῦ Σκάρου

Τὸ κατὰ τὴν ἐφετεινὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ἑφορείας Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου ἀποκαλυφθὲν μονόχρωμον ψηφιδωτὸν δάπεδον φέρει τὴν παράστασιν Κενταύρου κρατοῦντος λαγῶν, ἐντὸς πλαισίου ἐκ σπειρομαϊάνδρου. Λόγφ οἰκοδομήσεως τοῦ χώρου, ἀπεφασίσθη ἡ μεταφορὰ τοῦ ψηφιδωτοῦ, τὸ ὁποῖον οὕτως ἀπεκολλήθη τμηματικῶς, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ «τελλάρου». Ἡ κεντρικὴ σύνθεσις ἀπεσπάσθη ὁλόκληρος καὶ ἐτοποθετήθη εἰς ἓν πλαίσιον ἐλαφρόν, μεταλλικόν, ὅπως καὶ ἡ περιθέουσα αὐτὴν διακοσμητικὴ ταινία, ἡ ὁποία διηρέθη εἰς ἑννέα τεμάχια. Ἀπὸ τὸν αὐτὸν χώρον ἀπεκολλήθησαν καὶ ἕτερα 4 μ.² ψηφιδωτοῦ ἀνευ διακοσμῆσεως.

Διὰ τῆς αὐτῆς ὡς ἂν μεθόδου ἀπεκολλήθησαν καὶ τὰ τμήματα ψηφιδωτῶν δαπέδων τὰ ἀποκαλυφθέντα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν οἰκοπέδων, ἐντὸς τῆς πόλεως Ρόδου.

2. Τῆς ὁδοῦ Πίνδου

3. Τῆς νέας ὁδοῦ Ἡρακλείου

4. Ψηφιδωτὸν τῆς Ἀρπαγῆς τῆς Εὐρώπης

Ἀποκολλήθεν ἀπὸ ἐτῶν, εἰς πέντε (5) τεμάχια, εὐρίσκετο ἐναποθηκευμένον εἰς τὸ Castello. Εἶχεν ὑποστῆ φθορὰν ἐκ τῆς χρήσεως ἀκαταλήλων ὑλικῶν καὶ τῆς ἀτελοῦς συντηρήσεως. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐξετελέσθη μέρος τῆς ἐργασίας συντηρήσεως καὶ μεταφορᾶς ἐπὶ νέων ὑποστρωμάτων καὶ πλαισίων.

Ἀπασαι αἱ ἀνωτέρω ἐπὶ ψηφιδωτῶν ἐργασίαι ἐγένοντο ὑπὸ συνεργειῶν τελοῦντων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Ἰ. Κολέφα, τῇ ἐπιβλέψει τῶν οἰκείων Ἐφόρων καὶ Ἐπιμελητῶν μὲ ἀρχιτεχνίτας τοὺς κκ. Χρ. Σκόρδαν καὶ Κ. Γεωργούσην.

II. ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΑΤΤΙΚΗ

1. Ἀθῆναι. Ἀσώματος στὰ Σκαλιὰ

Ἐν συνεχείᾳ τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος γενομένης προχείρου συγκρατήσεως τῶν ἐτοιμορρόπων τμημάτων τῆς σωζομένης, ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἀδριανείου Βιβλιοθήκης, τοιχογραφίας ἐκ τοῦ κατεδαφισθέντος ναοῦ τοῦ Ἀσωμά-

του «στά Σκαλιά»¹⁸, με παραστάσεις τῆς Προσευχῆς ἐν Γεθσημανῇ, τῆς Προδοσίας τοῦ Ἰούδα καὶ στηθαρίων ἀγίων, ἐγένετο πλήρης συντήρησις ταύτης, δι' ἀποτειχίσεως καὶ ἐπανατοποθετήσεως ὁλοκληρίου τῆς τοιχογραφίας, μετὰ τὴν σταθεροποίησιν τοῦ παλαιοῦ σαθοῦ ὑποστρώματος. Ἐπίσης ἐγένετο μερικός καθαρισμός τῆς ζωγραφικῆς ἀπὸ τῶν ἀσβεστωμάτων καὶ ἀλάτων.

Συνεργεῖον Ἀ. Μαργαριτῶφ (Ἀρχιτ. Στ. Παπαγεωργίου).

2. Γαλάτσι. Ὁμορφη Ἐκκλησιά

Αἱ σημαντικώταται παλαιολόγοι τοιχογραφίαι τοῦ νοτίου παρεκκλησίου καὶ ἰδίᾳ τοῦ νάρθηκος ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον δυσδιάκριτοι, ἐκ τοῦ ἐπικαθημένου παχέος στρώματος αἰθάλης καὶ κρυσταλλικῶν ἀλάτων, ἐνῶ προϊοῦσα φθορὰ παρετηρεῖτο κατὰ τόπους ἐκ τῶν λειχνῶν καὶ τῆς ὀξειδώσεως τῶν χρωμάτων, τὰ δὲ κονιάματα εἶχον ἐν πολλοῖς ἀποσαθρωθῇ καὶ ἀπεκολλῶντο.

Ἐκτελεσθεῖσαι ἐργασίαι: Στερέωσις τῶν κονιαμάτων δι' ἐνέσεων καὶ σταθεροποίησις τῶν παρυφῶν τῆς ζωγραφικῆς ἐπιφανείας· καθαρισμός μερικός, λόγῳ τῆς κακῆς διατηρήσεως, ἐκ τῆς αἰθάλης καὶ τῶν ἀσβεστωμάτων εἰς τὰς τοιχογραφίας τοῦ νάρθηκος (Πί ν. 22 α-β καὶ 23 α) καὶ πλήρης εἰς ἐκείνας τοῦ νοτίου παρεκκλησίου, αἱ ὁποῖαι διατηροῦνται καλύτερον (Πί ν. 23 β)· θεραπεία συστηματικὴ τῶν χημικῶν ἀλλοιώσεων (λειχνῆς, ὀξειδώσεις) μόνον εἰς τὸν βόρειον τοῖχον καὶ τὰ σταυροθόλια τοῦ παρεκκλησίου. Οὕτω, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐξησφαλίσθη ἡ στερέωσις τῶν τοιχογραφιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπλουτίσθη ὁ σημαντικός διάκοσμος τοῦ ναοῦ¹⁹ μὲν νέας ἐνδιαφερούσας παραστάσεις.

Συνεργεῖον Ἀ. Μαργαριτῶφ (Ἀρχιτ. Στ. Μιχαλαριᾶς).

ΑΙΓΙΝΑ

1. Ὁμορφη Ἐκκλησιά

Κατόπιν τῶν θετικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος γενομένης προληπτικῆς καὶ δοκιμαστικῆς, ἐπὶ τῶν ἐφαρμοστέων μεθόδων, συντηρήσεως καὶ καθαρισμοῦ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ²⁰, ἀνελήφθη ἐφέτος τὸ ἔργον τῆς πλήρους συντηρήσεως τῶν. Τοῦτο ἀφεώρα εἰς τὴν στερέωσιν τῶν ἐν μέρει σαθρῶν καὶ κατὰ τόπους

ἀποκολλωμένων τμημάτων τῶν κονιαμάτων, δι' ἐμποτισμοῦ καὶ ἐνέσεων, εἰς τὸν καθαρισμὸν ὧν τῶν τοιχογραφιῶν ἐκ τῆς αἰθάλης καὶ εἰς τὴν σταθεροποίησιν τῶν χρωμάτων δι' ἐπαλείψεως μὲ διάλυσιν νιτροσελλουλόζης καὶ ἀσετόνης. Οὕτω, αἱ τοιχογραφίαι, καλῆς ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διατηρήσεως εἰς τὰ ἄθικτα ἐκ τῆς ὑγρασίας τμήματα τῆς καμάρας καὶ τοῦ ἱεροῦ, παρουσίασαν νέαν ἐντελὴς ὄψιν, μὲ ζωηρότητα χρωμάτων ἀσυνήθη, ὥστε ἡ θέσις τοῦ μνημείου εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μνημειακῆς ζωγραφικῆς πρέπει νὰ μελετηθῇ ἐκ νέου (Πί ν. 24, 25, 26).

Συνεργεῖον Ἀ. Μαργαριτῶφ (Ἀρχιτ. Στ. Παπαγεωργίου).

2. Ἅγιος Νικόλαος Μαύρικα

Συνεπληρώθη ἡ συντήρησις τῆς κατὰ τὰς ἐργασίας τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀποκαλυφθείσης σημαντικώτατης παραστάσεως τοῦ Χριστοῦ²¹, ἐπεκαθείσης δὲ τῆς ἐρεῦνης, ἀπεκαλύφθη, ἐπίσης ὑπὸ τὰ ἀσβεστώματα, εἰς τὸν βορειοδυτικὸν πησσὸν κάτωθι τῆς βορείου καμάρας, κατὰ μέτωπον ὁλόσωμος μορφὴ ἱεράρχου, ἀδιαγνώστου (Βασιλίου;) καὶ παρ' αὐτὴν ἡ ἐπιγραφή (Πί ν. 27 α-β) :

ἩΣΤΟΡΗΘΗ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΜΑΡΑ ΔΙ ΕΞΟΔΟΥ ΚΥΡ
ΒΑΣΗΛΕΙΟΥ | ΤΟΥ ... ΤΑΡΑΤΡΟΥ ΚΑΙ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ
ΠΛΑΚΟΤΗΝΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΠΛΑΚΟΤΗΝΟΥ
ΑΜΑ ΣΗΜΒΙΟ ΚΕ Τ(ῶν) | ΤΕΚΝΟΝ ΑΥΤΟΝ ΑΜΗΝ :
ΚΤΗΣΑΝΤΗ | ΚΡΑΨΑΝΤΗ Χ(ριστ)Ε ΜΟΥ ΣΟΣΟΝ :
ΕΤΟΥΣ | ζ' Ω Α Η (= 1330)

(κρᾶψαντη = γράψαντι).

Εἶναι πολὺ πιθανὸν καὶ τὴν, ἄγνωστον μέχρι τοῦδε, τοιχογραφίαν αὐτὴν νὰ ἐξετέλεσεν ὁ ζωγράφος Γεώργιος ὁ Ἀράς, ὁ ὁποῖος τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξετέλεσε καὶ ὑπέγραψε τὰς τοιχογραφίας τῆς νοτίας κεραίας μὲ μνεῖαν ἄλλων ἀφιερωτῶν²². Τέλος ἐγένετο προληπτικὴ στερέωσις τῶν ἐτοιμορόπων τοιχογραφιῶν τοῦ τέμπλου, τοῦ 1522.

3. Παλαιὰ Χώρα

Ἐν συνεχείᾳ τῶν, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, εἰς μνημεῖα τῆς περιοχῆς ταύτης ἐκτελεσθεισῶν ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον προληπτικὸν καὶ διερευνητικὸν κυρίως χαρακτῆρα, ἐξετελέσθησαν ἐφέτος αἱ κάτωθι ἐργασίαι ἐπὶ τῶν ἀκολουθῶν μνημείων:

Στερέωσις ἐτοιμορόπων τμημάτων τοιχο-

21. Αὐτόθι, σ. 21.

22. Βλ. Γ. Κουλικούρδη-Σ. Ἀλεξίου, Αἶγινα (ἀ.χ.) σ. 75. Ν. Μουτσπούλου, Ἡ Παλπαχώρα τῆς Αἰγίνης, Ἀθήναι 1962, σ. 166.

18. Βλ. ΕΜΜΕ, τευχ. Β, σ. 91.

19. Βλ. Μ. Χατζηδάκη, Βυζαντινὰ μνημεῖα Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, Ἀθήναι 1956, σ. 24, πίν. 20, 21. Μ. Σωτηρίου ἐν ΔΧΑΕ, περ. Δ, ἐτ. 4 1964 - 5 (1966), σ. 270.

20. Βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 20.

γραφιών, δείγματα καθαρισμού, ἀφαιρέσεις ἐπιζωγραφίσεων, εἰς τοὺς ναοὺς: 1) Σταυρώσεως, 2) Ἀγίου Στεφάνου, 3) Ἀγίου Γεωργίου, 4) Ἀγίου Ἰωάννου Προδρόμου, 5) Ἀγίου Εὐθυμίου, 6) Μεταμορφώσεως, 7) Κοιμήσεως Θεοτόκου, 8) Ἀνώνιμου ἡρειπωμένου ναοῦ, 9) Ἀγίων Ἀναγύρων, 10) Ἀγίου Νικολάου, 11) Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου, 12) Ἀγίων Δημητρίου καὶ Γεωργίου, 13) Ἀγίων Θεοδώρων, 14) Ἀγίου Διονυσίου (Ἐπισκοπή), 15) Ταξιαρχῶν, 16) Ἀγίου Γεωργίου Καθολικοῦ, 17) Ἀγίου Στυλιανοῦ, 18) Ἀγίου Κηρύκου καὶ 19) Ἀγίας Βαρβάρας.

Πρόκειται περὶ ὑπολειμμάτων τοιχογραφικῶν διακοσμήσεων, αἱ ὁποῖαι ἀναγόμεναι εἰς τὸν 17ον, κατὰ τὸ πλεῖστον, αἰῶνα, θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποτελέσουν τεκμήρια σημαντικὰ διὰ τὴν διαπίστωσιν μιᾶς τοπικῆς ἀθηναϊκῆς σχολῆς τοιχογραφίας.

Συnergieon Ἀ. Μαργαριτῶφ (Ἀρχιτ. Στ. Παπαγεωργίου).

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

ΑΡΓΟΛΙΣ — ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΡΑΝΙΔΙΟΥ

1. Ναὸς Ἀγίας Τριάδος

Αἱ ἰδιαιτέρως σημαντικαὶ τοιχογραφίαι τοῦ σταυρεπιστέγου ναοῦ τούτου, περὶ τῶν ὁποίων ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή παρέχει τὸ ἔτος ἱστορήσεως, 1244, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ζωγράφου, Ἰωάννου ἐξ Ἀθηνῶν²³, εἶχον ὑποστῇ σοβαρὰς ζημίας, κυρίως λόγῳ κακῆς συντηρήσεως τοῦ κτηρίου καὶ τινων ἀτέχνων κατὰ καιροὺς ἐπεμβάσεων καὶ μικροεπισκευῶν.

Συγχρόνως μὲ τὴν, μερίμνη τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, ἐπισκευὴν τῆς στέγης καὶ τὴν κατασκευὴν θυρῶν καὶ παραθύρων, ἐξετελέσθησαν αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι: Μετὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς πρὸς στερέωσιν ἐπιφανείας, ἀφηρέθησαν αἱ ἄτεχνοι ἐκ σιμεντοκονίας καὶ ἀμμοκονίας συμπληρώσεις. Ἐστερεώθησαν τὰ σαθρὰ καὶ ἀποκεκολλημένα τμήματα τῶν μετὰ ζωγραφικῆς κονιαμάτων, δι' ἐμποτισμοῦ καὶ ἐνέσεων καὶ ἐπληρώθησαν δι' εἰδικοῦ — συγγενοῦς πρὸς τὸ παλαιὸν — κονιάματος τὰ ρήγματα καὶ τὰ ἐκ τῆς πτώσεως τῶν τοιχογραφιῶν κενά. Τέλος, ἐγένετο γενικὸς καθαρισμὸς τῶν τοιχογραφιῶν ἀπὸ τὴν αἰθάλην, τὰ ἀσβεστώματα καὶ τὰ κονιάματα, δείγματα δὲ μόνον ἀφαιρέσεως κρυσταλλικῶν ἀλάτων καὶ ὀξειδώσεων. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, διὰ τοῦ καθαρισμοῦ, ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος ἡ παράστα-

σις τῆς Φιλοξενίας τοῦ Ἀβραάμ (Πί ν. 29 β καὶ 32 α - β). Συnergieon Ἀ. Μαργαριτῶφ (Ἀρχιτ. Στ. Περράκης).

2. Ναὸς Ταξιαρχῶν

Μικρὸς, ἐπίσης σταυρεπίστεγος ναὸς, σφῶζων μέρος τοῦ ἐκ τοιχογραφιῶν διακόσμου του, μετρίως διατηρουμένου, εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα καὶ τὴν ἐγκάρσιον καμάραν. Ἡ τέχνη τῶν τοιχογραφιῶν αὐτῶν εἶναι περίπου σύγχρονος ἀλλὰ τελείως διάφορος ἐκείνων τῆς Ἀγίας Τριάδος. Πρόκειται περὶ τεχνοτροπίας λαϊκωτέρας μὲ ἐκφραστικὰς ἀπλοποιήσεις καὶ γραμμικὰς τάσεις, ἡ ὁποία ἀποκαλεῖται συνήθως «μοναστική» (Πί ν. 28 - 29 α, γ, δ).

Ἐκτελεσθεῖσαι ἐργασίαι: Στερέωσις τῶν σαρῶν καὶ ἀποκολλωμένων κονιαμάτων, δι' ἐμποτισμοῦ καὶ ἐνέσεων, σταθεροποιήσεις τῶν ἀπολεπιζομένων κατὰ τόπους, ἐκ τῆς ὑγρασίας, χρωμάτων καὶ μερικὸς καθαρισμὸς ἐκ τῆς αἰθάλης καὶ τῶν ἀσβεστωμάτων.

Συnergieon Ἀ. Μαργαριτῶφ (Ἀρχιτ. Στ. Περράκης).

3. Ναὸς Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου

Εἰς τὸν μικρὸν αὐτόν, μονόχωρον, ναὸν ἀπεκαλύφθη, διὰ προχείρου ἐρεύνης, ἡ ὑπαρξὶς τοιχογραφιῶν ὑπὸ τὸ καλῦπτον τὰ πάντα μεταγενέστερον ἐπίχρισμα. Κατόπιν δοκιμαστικοῦ καθαρισμοῦ, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς σημασίας τῆς ζωγραφικῆς ταύτης, ἀπεκαλύφθησαν, εἰς τὸν βόρειον τοῖχον, τοιχογραφίαι ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος καὶ σχετικῶς καλῶς διατηρούμεναι, μὲ τὰς παραστάσεις: δύο στρατιωτικῶν ἁγίων, τῆς Ἀγίας Ἀννης κρατούσης τὴν Παναγίαν (Πί ν. 30 α), τοῦ Ἀγίου Ἰωακείμ καὶ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου (Πί ν. 30 β), ὁλοσώμων εἰς τὴν κατωτέραν ζώνην. Ἄνω δὲ ταύτης, παρίσταται σειρά στηθαρίων προφητῶν, ἐντὸς κυκλικοῦ πλαισίου μμουμένου διάκοσμον ἀπὸ σμάλτα, ἐπὶ κάμπου πληρουμένου μὲ σχηματικὰ καλλιγραφημένα φυτικὰ θέματα (Πί ν. 31 α - β). Ἡ τέχνη των, διατηρεῖ ἱκανὰ στοιχεῖα τοῦ 12ου αἰ., χαρακτηρίζεται ὁμως ἀπὸ ἐλευθερίαν σχεδιάσεως εἰς τὴν σχηματικῶς ἀποδοδομένην πτυχολογίαν καθὼς καὶ εἰς τὰ λευκὰ «φῶτα», μὲ τὰ ὁποῖα πλάθονται αἱ ἐντόνου ἐκφραστικότητος μορφαί. Προφανῶς ὁ ἀνορθογράφος ἐπαρχιακὸς τεχνίτης ἀκολουθεῖ καλὰ πρότυπα παλαιότερα τῆς ἐποχῆς του (13ος αἰ.) μὲ κάποιον ἀφέλεστερον χαρακτήρα. Αἱ ἐργασίαι πρέπει νὰ συνεχισθῶν, διὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν καὶ συντήρησιν τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτοῦ τοιχογραφικοῦ συνόλου.

23. Βλ. Γ. Σωτηρίου ἐν ΕΕΒΕ τ. Γ (1926), σ. 13 κ. ἐ., καὶ Μ. Chatzidakis ἐν Symposium de Sopocani, Βελιγράδιον 1967, σ. 68, εἰκ. 17 - 18.

Συνεργεῖον Ἀ. Μαργαριτῶφ (Ἀρχιτ. Στ. Περι-
ράκης).

Προμελέται

Συνετάγησαν ὑπὸ τοῦ ζωγράφου - συντηρητοῦ
κ. Ἀ. Μαργαριτῶφ καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου κ. Στ.
Παπαγεωργίου προμελέται περὶ τῆς καταστάσεως
καὶ τοῦ τρόπου συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν
τῶν κάτωθι μνημείων:

α') Νομοῦ Ἀργολίδος: 1. Ἀγίων Θεοδώρων,
2. Ἀγίου Ἀνδρέου, 3. Ἀγίας Τριάδος, 4. Ἀγίου
Κωνσταντίνου εἰς Ἄργος, 5. Κοιμήσεως Θεοτό-
κου εἰς Χάνικα, 6. Κοιμήσεως Θεοτόκου εἰς Μέρ-
πακα, 7. Κοιμήσεως Θεοτόκου εἰς Πλατανίδι,
8. Ἀγίας Μαρίνης, 9. Ἀγίου Ἀθανασίου, 10. Ἀ-
γίου Ἰωάννου Θεολόγου, 11. Ἀγίου Κωνσταν-
τίνου καὶ 12. Θεοτόκου, εἰς περιοχὴν Λυγουρίου.

β') Νομοῦ Λακωνίας - Γεράκι: 1. Ἀγίου Ἰωάν-
νου Χρυσοστόμου, 2. Ἀγίου Νικολάου, 3. Ἀγίου
Ἀθανασίου, 4. Θεοφανείων, 5. Ταξιαρχῶν, 6.
Προφῆτου Ἡλίου, 7. Ἀγίου Γεωργίου, 8. Ζωο-
δόχου Πηγῆς, 9. Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ 10. Ἀ-
νανίου ναοῦ.

γ') Νομοῦ Ἀρκαδίας: 1. Τοιχογραφιῶν καὶ
φορητῶν εἰκόνων Μονῆς Λουκοῦς (Στ. Παπα-
γεωργίου).

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. Πόρτα Παναγιά

Κατόπιν προμελέτης, ἀνελήφθη ὑπὸ τοῦ Κ.Ε.Σ.
ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὴν ἀρμοδίαν Ἐφορείαν Βυ-
ζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, ἥτις ἐμερίμνησε διὰ τὰς
κτηριακὰς ἐπισκευὰς, ἡ συντήρησις τῶν τοιχο-
γραφιῶν τοῦ μεγάλου, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Τρι-
κάλων εὐρισκομένου, βυζαντινοῦ ναοῦ τῆς ποτε
Μονῆς τῶν Μεγάλων Πυλῶν²⁴.

Αἱ φαινόμεναι τοιχογραφίαι τοῦ ἐξωνάρθηκος
μὲν ἦσαν σκοτειναί, ἀπὸ τὴν ἐπικαθημένην αἰθά-
λην, παρουσιάζουσαι ἐπίσης ὀργανικὰς ἀλλοιώ-
σεις τῶν χρωμάτων ἀπὸ παλαιότερας πυράς καὶ
ἀπὸ τὴν συνεχῆ ὑγρότητα τῆς ἀτμοσφαίρας, εἰς
δὲ τὸν κυρίως ναὸν διετηρεῖτο μόνον ἡ μικρῶν
διαστάσεων ἐπιτάφιος τοιχογραφία, εἰς τὸ ἀρκο-
σόλιον τοῦ νοτίου τοίχου, ἀλλὰ μὲ ἀρκετὰς ἐπι-
ζωγραφήσεις.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν συντηρή-
σεως τῶν ψηφιδωτῶν παραστάσεων τοῦ τέμ-
πλου ὑπὸ τοῦ συντηρητοῦ κ. Ἰωάνν. Κολέφα
(1963)²⁵ δοκιμαστικαί ἐρευναι, ὑπὸ τὸ κονίαμα

24. Ἀ. Ὀρλάνδος, ΑΒΜΕ, 1 (1935), σ. 5 κ.ε.

25. ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 324 καὶ ΑΔ 21 (1966):
Χρονικά, σ. 27.

τῶν τοίχων τοῦ ἱεροῦ, εἶχον ἀποκαλύψει τὴν ὑπαρ-
ξιν ἀξιολόγων τοιχογραφιῶν εἰς σχετικῶς καλὴν
κατάστασιν, εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς ἀψίδος τοῦ
ἱεροῦ. Ὅθεν ἐπεβάλλετο, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ συντή-
ρησις αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἔρευνα πρὸς πλήρη
ἀποκάλυψιν τυχόν ὑπὸ τὰ κονιάματα σφζομένων
καὶ ἄλλων τοιχογραφιῶν.

Ἐκ τῶν παλαιότερων καὶ ἐφετεινῶν αὐτῶν ἐργα-
σιῶν ἀπεκαλύφθησαν αἱ ἀκόλουθοι τοιχογραφίαι:

Εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ, εἰς τὴν κάτω ζώ-
νην, σειρὰ τεραστίων, ὁλοσώμων ἱεραρχῶν
(Πί ν. 36 α - β) μετωπικῶν, καὶ ὑπεράνω αὐτῶν
διακοσμητικὴ, διαχωριστικὴ ζώνη. Ἐπὶ τοῦ τε-
ταρτοσφαιρίου τῆς κόγχης σφζεται μόνον τὸ
κάτω μέρος τοῦ πλουσίου θρόνου τῆς Θεοτόκου
καὶ ἐκατέρωθεν τὰ προσκεφάλαια, ἐπὶ τῶν ὁποίων
ἐπάτουν οἱ σεβίζοντες ἄγγελοι, φέροντες αὐτο-
κρατορικὴν ἐνδυμασίαν. Ἐπίσης, εἰς τοὺς πλα-
γίους, διαχωριστικούς πρὸς τὴν Πρόθεσιν καὶ τὸ
Διακονικόν, τοίχους, ἀπεκαλύφθησαν ὑπὸ τὸ
κονίαμα ὁλόσωμοι μορφαὶ ἱεραρχῶν μετωπικῶν
(Πί ν. 34 α - β) καὶ ὑπεράνω αὐτῶν σειρὰ στη-
θαίων ἱεραρχῶν εἰς μικροτέραν κλίμακα, σφζο-
μένων μόνον κατὰ τὸ κατώτερον μέρος. Ἀκόμη,
εἰς τὸ ἐσωρράχιον τοῦ πρὸς τὴν Πρόθεσιν τοξώ-
του ἀνοίγματος, ἀπεκαλύφθησαν ἑτεροὶ δύο ὁλό-
σωμοι ἱεράρχαι (Πί ν. 35 α - β), ἐνῶ εἰς τὴν
ἀντίστοιχον θέσιν τοῦ πρὸς τὸ Διακονικὸν ἀνοί-
γματος ἀπεκαλύφθη σταυρὸς μὲ διπλὴν κεραίαν
καὶ τὰς γνωστὰς βραχυγραφίας. Ὡραῖα διακοσμη-
τικὰ ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὰ πλάγια τῶν πεσσῶν,
μὲ τὰς ψηφιδωτὰς παραστάσεις, παρὰ τὸ τέμπλον,
ὡς καὶ εἰς τὸ ἐσωρράχιον τῆς νοτίου θύρας, δια-
μορφωθείσης ἀργότερον εἰς παράθυρον, καὶ κά-
τω τμήμα ἀγίου στηθαίου ὑπὲρ τὴν ψηφιδωτὴν
παραστάσιν τοῦ Χριστοῦ. Τμήματα μεταγενεστέ-
ρων τοιχογραφιῶν ἀπεκαλύφθησαν ἐπίσης ἐπὶ
τοῦ βορείου καὶ νοτίου τοίχου.

Ἡ περαιτέρω ἔρευνα τῶν τοίχων ἐντὸς τοῦ χώ-
ρου τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ τῶν παραβημάτων
ἔδειξεν, ὅτι οὐδὲν ἕτερον ὑπόλειμμα τοιχογρα-
φιῶν σφζεται (Πί ν. 33 α - β), πλὴν μερικῶν
τμημάτων εἰς τὴν κόγχην τῆς Προθέσεως, ἐκ τῶν
ὁποίων συνάγεται, ὅτι ἐκεῖ παριστάνετο ὁ Με-
λισμὸς μεταξὺ δύο συλλειτουργούντων ἱεραρχῶν.

Αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι παραστάσεις διετηροῦντο
εἰς καλὴν κατάστασιν, αἱ δὲ βλάβαι αὐτῶν προήρ-
χοντο, κυρίως, ἐκ τοῦ ὅτι εἶχον κατὰ τόπους πε-
λεκηθῇ, διὰ τὴν καλυτέραν προσκόλλησιν τοῦ
νέου κονιάματος. Μετὰ τὰς ἐργασίας συντηρή-
σεως καὶ καθαρισμοῦ, ἀπεφασίσθη ἡ κάλυψις τῶν
πληγμάτων δι' οὐδετέρου ὑδροχρώματος, ὥστε
νὰ ἡρεμήσῃ ἡ χρωματικὴ ἐπιφάνεια καὶ νὰ ἀνα-

δειχθούν καλύτερον αἱ μορφαί (Πί ν. 34 - 35).

Πρόκειται περὶ ἔργων ἐξαιρετοῦ τέχνης, ἐκ τῶν καλυτέρων δειγμάτων τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Δεσποτάτου, σχετιζομένων μετὰ τὴν τολμηρὰν χρωματικῶς τεχνοτροπία τῶν ψηφιδωτῶν τῆς Παρηγορητίσσης. Ἡ στερεὰ δομὴ τῶν μορφῶν καὶ ἡ βαθεῖα ἐκφραστικότης τῶν σεβασμίων προσώπων μαρτυροῦν τέχνην ἐξαιρετον, ἀκολουθοῦσαν τὰς νεωτέρας τάσεις τῆς μνημειακῆς ζωγραφικῆς τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 13ου αἰῶνος, ὅπως ἐμφανίζονται εἰς τὰ μνημεῖα τῆς εὐρυτέρας βυζαντινῆς περιοχῆς²⁶.

Ἐπὶ τοῦ νοτίου διαχωριστικοῦ κιονίσκου τοῦ τριλόβου παραθύρου τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ εὐρέθησαν σκαριφήματα, καθὼς καὶ ὑπὸ τὴν μεταγενεστέραν παράστασιν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος, ὅπου παριστάνεται ἄγιος ἱεράρχης, καὶ ἄλλα. Τὰ δοκίμια αὐτὰ τοῦ κονδυλίου, σχετικῶς σπάνια, ἀποτελοῦν ἐνδιαφέρουσαν μαρτυρίαν διὰ τὴν ἄμεσον καὶ ἀνεπιτήδευτον ἔκφρασιν τῶν βυζαντινῶν ζωγράφων.

Καθαρισμὸς ἐγένετο εἰς τὴν μικρῶν διαστάσεων τοιχογραφίαν τοῦ ἀρκοσολίου παρὰ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ νάρθηκος, μετὰ τὴν συνήθη παράστασιν ἀγγέλου ὁδηγοῦντος τὸν — νεκρὸν — μοναχὸν πρὸς τὴν ἔνθρονον Θεοτόκον. Ἀφῆρέθησαν αἱ δι' ἐλαιοχρώματος ἐπιζωγραφήσεις καὶ ἐστερεώθη ἡ τοιχογραφία (Πί ν. 37 α - β). Ἡ τέχνη τῆς πρέπει νὰ εἶναι ὀλίγον μεταγενεστέρα τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ἱεροῦ, ἀλλὰ παραμένει, νομίζω, προβληματικὴ ἡ ταυτότης τοῦ εἰκονιζομένου ἐπιφανοῦς νεκροῦ²⁷.

Ἐπίσης ἐκαθαρίσθη ἡ ἐπὶ τοῦ πρὸς τὸ νότιον κλίτος τοίχου τοῦ διακονικοῦ παράστασις τῆς Συνάξεως τῶν Ἀσωμάτων Δυνάμεων, ἣτις εἶχεν ἀτέλως ἐπιζωγραφηθῇ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος. Οὕτως ἀποκατεστάθη παράστασις δυναμένη νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸν 16ον - 17ον αἰῶνα.

Ἐξωνάρθηξ. Ἡ πλουσία τοιχογραφικὴ διακόσμησις τοῦ μεταγενεστέρου ὀγκώδους τρουλλωτοῦ ἐξωνάρθηκος εἶχεν ὑποστῇ πολλὰς ἀλλοιώσεις (βλ. ἀνωτέρω), αἱ ὁποῖαι καὶ μετὰ τὰς ἐκτεταμένας ἐργασίας στερεώσεως τῶν σαθρῶν κονιαμάτων καὶ σταθεροποιήσεως τῶν χρωμάτων δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξουδετερωθοῦν παντοῦ, ἰδίως ὅπου τὰ χρώματα εἶχον ὑποστῇ ὀξειδώσεις ἢ εἶχον κονιορτοποιηθῇ. Ἡ ἀφαίρεσις τῶν ἀλά-

των ὑπῆρξε δυσχερής, διότι συχνὰ τὸ ὑπ' αὐτῶν καλυπτόμενον στρώμα χρωμάτων εἶχεν ἀποσαθρῶθῃ. Ἐπίσης ἡ ἀφαίρεσις ἀσβεστομαμάτων, ἐν πολλοῖς κρυσταλλοποιημένων, ὑπῆρξε δυσχερὲς στάτη καὶ ὥς ἀπαιτοῦσα μακρὸν χρόνον δὲν συνετέλεσθη. Ἀφῆρέθησαν πάντως ἐπιζωγραφήσεις τοῦ τυμπάνου τοῦ τρούλλου, ἐγένοντο δειγμάτων ἀφαίρεσεως τῶν ἐπιζωγραφήσεων διὰ κυανοῦ τοῦ κάμπου τοῦ τρούλλου, ὅστις ἦτο ἀρχικῶς μαῦρος. Ἐν τέλει, ἐγένον ἀφαίρεσις ὅλων τῶν σαθρῶν μεταγενεστέρων συμπληρωματικῶν κονιαμάτων, ὥστε νὰ φαίνεται ἡ τοιχοποιία (Πί ν. 38 α - β). Ἐγένοντο μόνον μικροσυμπληρώσεις κενῶν.

Παραλλήλως ἐλήφθη φροντίς διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀλοκλήρου τοῦ μνημείου, ἥτοι ἀφῆρέθησαν τὰ κονιάματα ἀπὸ τοὺς κίονας (Πί ν. 33 β), ἠνοίχθησαν θύραι ἐκτισμένα, ἐκαθαρίσθησαν ἀνάγλυφα ὑπέρθυρα κλπ.

Αἱ ἐργασίαι πρέπει νὰ συνεχισθοῦν διὰ νὰ ἐρευνηθῇ ὁλόκληρος ὁ κυρίως ναὸς πρὸς ἀποκάλυψιν καὶ διάσωσιν τυχόν ὑπαρχουσῶν ὑπὸ τὸ κονίαμα τοιχογραφιῶν. Ἡδὴ ὁμως, ἀφ' ἑνὸς μὲν προσετέθη νέον ἀξιόλογον ἀπὸ καλλιτεχνικῆς καὶ ἀπὸ εἰκονογραφικῆς ἀπόψεως ἔργον τῆς μνημειώδους ζωγραφικῆς τοῦ Δεσποτάτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ καθίσταται τώρα εὐχερεστέρα ἡ μελέτη τῶν διαφόρων περιόδων τοῦ τοιχογραφικοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἐξωνάρθηκος.

Συνεργεῖον Ἀ. Μαργαριτῶφ (Ἀρχιτ. Στ. Παπαγεωργίου).

2. Κανάλια Μαγνησίας. Ναὸς Ἀγίου Νικολάου

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἐργασιῶν συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Θεοφίλου τῆς οἰκίας Κοντοῦ εἰς Ἀνακασιάνα²⁸, διεπιστώθη ὑπὸ τῶν συντηρητῶν ἡ ὑπαρξίς ἀξιολόγων τοιχογραφιῶν εἰς τὸν ἡρειωμένον ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου εἰς τὰ Κανάλια. Κατόπιν τούτου, ἐν συνδυασμῷ μετὰ ἐργασίας προχείρου στερεώσεως τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, ἤρχισαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐργασίαι συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι διατηροῦνται μετρίως εἰς δύο στρώματα.

Αἱ ἐργασίαι συνίσταντο εἰς ἀποτειχίσεις ἐκτεταμένων ἐπιφανειῶν τοῦ νεωτέρου στρώματος, μετριωτάτης τέχνης, εἰς τὸν νάρθηκα (Α. καὶ Β. τοῖχος καθὼς καὶ τὰ ἄνω τμήματα τοῦ Ν. καὶ Δ. τοίχου), εἰς τὸν κυρίως ναὸν (Α. τμήμα Δ. τοίχου) (Πί ν. 39 α). Αἱ ὡς ἄνω ἀποτειχίσεις ἐγένοντο διὰ νὰ εὐκολυνθοῦν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως τοῦ κτηρίου.

28. ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 27.

26. Πρβλ. Ρ. Miliković - Pepek, Kaneo, Patrimoine Culturel III, Σκόπια 1967, ἀριθ. 4, 121 - 124 (γαλλικὴ περίληψις).

27. Ὁ καθηγητὴς Ἀ. Ὁρλάνδος, ἑ.ἀ. σ. 33 - 34, ταυτίζει τὸν νεκρὸν μετὰ τὸν ἰδρυτὴν τῆς Μονῆς σεβαστοκράτορα Ἰωάννην Ἀγγέλον Κομνηνὸν τὸν Δούκαν.

Κατὰ τὰς περαιτέρω ἐργασίας ἐρεῦνης τῶν τοιχογραφιῶν ἀπεκαλύφθησαν ὅλαι αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὸ ἀρχικὸν στρώμα τοιχογραφίαι τῆς κόγχης τῆς ἀψίδος, με' ὀρθίους μετωπικοὺς ἱεράρχας (Πί ν. 39 β), Μελισμὸν, καθὼς καὶ τὸν Ἅγιον Στέφανον ὁλόσωμον εἰς τὴν κόγχην τῆς Προθέσεως, ἐμφανισθέντα μετὰ τὴν ἀποτείχισιν τῆς νεωτέρας παραστάσεως τῆς Ἀκρας Ταπεινώσεως (Πί ν. 40 α - β).

Ἐλήφθησαν μέτρα προστασίας τῶν ἀποκαλυφθεισῶν τοιχογραφιῶν ὥς καὶ τῶν ἀποτειχισθέντων τμημάτων, ὥστε ἐν συνδυασμῷ με' τὰς ὀριστικὰς ἐργασίας ἀναστηλώσεως νὰ γίνῃ καὶ ἡ ὁλοκλήρωσις τῶν ἐργασιῶν συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν.

Αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι τοιχογραφίαι εἶναι ἔργα ἀξιόλογα τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 13ου αἰῶνος, τεχνοτροπίας παρεμφεροῦς πρὸς τὰς τῆς Πόρτα - Παναγίας, ἀλλὰ εἶναι ἐκτελεσμένοι ἀπὸ τεχνίτην ὀλιγώτερον σημαντικόν.

Τὰς ἐργασίας ἐπόπτευσεν ἡ Ἐπιμελήτρια Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων δ. Εὐτ. Κουρκουτίδου²⁹.

Συνεργεῖον Ἀ. Μαργαριτῶφ (Ἀρχιτ. Στ. Παπαγεωργίου).

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεργείου εἰς Θεσσαλίαν, ὁ ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ συνεργείου κ. Ἀ. Μαργαριτῶφ προέβη εἰς τὴν σύνταξιν προμελετῶν περὶ τῶν ἐξῆς ναῶν τῆς περιοχῆς: Μητροπόλεως Καλαμπάκας, Καθολικὸν Ἱ.Μ. Ἀγίου Βησσαρίωνος (Δουσίου), τοῦ ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν παρεκκλησιῶν Ἀγ. Γεωργίου καὶ Ἀγ. Δημητρίου τοῦ Τσάγεζι (Κομνήνειον).

Ἐπίσης ὁ ὑπεύθυνος τοῦ συνεργείου ἀρχιτεχνίτης κ. Στ. Παπαγεωργίου συνέταξε προμελέτας μετὰ φωτογραφιῶν περὶ τῶν ἐξῆς μνημείων τῆς περιοχῆς. Τ ρ ι κ ἄ λ ω ν : 1) Ἀγίου Παντελεήμονος, 2) Ἀγίων Ἀναργύρων, 3) Ἱ. Μονῆς Ἀγίας Τριάδος χωρίου Δέσι, 4) Ἱ. Μονῆς Ἀγίου Μοδέστου χωρίου Πύρρος, 5) Ἀγίου Νικολάου χωρίου Κακοπλευρι, 6) Εἰσοδίων Θεοτόκου χωρίου Σταγιάδες, 7) Ἱ. Μονῆς Σταγιάδων, 8) ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου χωρίου Ὁξυνείας, 9) Καθολικοῦ καὶ ναῖσκου Ἱερᾶς Μονῆς Βυτομαῖ, 10) ναοῦ Προδρόμου Ραχόβου (Καστανιάς), 11) Ἀγ. Παρασκευῆς Παλαιογαρδικίου. Κ α ρ ὀ ῖ τ ῆ ς : 12) Κοιμήσεως Θεοτόκου χωρίου Πορτί, 13) Ἀγίου Προδρόμου Σαρακήνας Καναλίων. Λ α ρί ς ῆ ς : 14) Ἀγίου Ἀθανασίου καὶ Ἀγίας Μαρίνης Αἰγάνης.

29. Βλ. ΑΑΑ, 1968, σ. 147 κ.ε.

Ἐπίσης, ἐλήφθησαν μέτρα προστασίας τῶν ἀποτειχισμένων τοιχογραφιῶν τοῦ Θεοφίλου ἀπὸ τὴν οἰκίαν Κοντοῦ τῆς Ἀνακασιάς Βόλου. Λόγῳ μὴ περατώσεως τῶν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν δὲν κατέστη ἀκόμη δυνατόν νὰ τοποθετηθοῦν ἐκ νέου εἰς τὴν θέσιν τῶν.

ΗΠΕΙΡΟΣ

Μερίμνη τῆς Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων 5ης Περιφέρειας ἐστερεώθησαν καὶ ἐκαθαρίσθησαν δέκα τέσσαρες (14) εἰκόνες τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων καὶ τοῦ ναοῦ Παρηγορητίσσης Ἀρτῆς ὑπὸ τῆς καλλιτέχνιδος συντηρητρίας κ. Φ. Καλαμάρα.

ΚΕΡΚΥΡΑ

1. Ναὸς Ἀγίου Μερκουρίου παρὰ τὸ χωρίον Ἀγίος Μάρκος

Ἐν συνεχείᾳ τῶν ληφθέντων προστατευτικῶν μέτρων τῶν ἀξιολόγων αὐτῶν χρονολογημένων τοιχογραφιῶν τοῦ 11ου αἰῶνος, κυρίως δι' ἐπισκευῆς καὶ προστασίας τοῦ μικροῦ τούτου μονοχωροῦ ναοῦ³⁰, ἀνελήφθη τὸ ἔργον συστηματικῆς συντηρήσεώς τῶν. Ἐκτελεσθεῖσαι ἐργασίαι: στερεώσεις τῶν τοιχογραφιῶν, καθαρισμὸς τῶν ἀπὸ ἄλατα, ἀσβεστώματα, λειχίνας, μούχλαν, αἰθάλην, καὶ συμπλήρωσις δι' εἰδικοῦ κονιάματος τῶν ἐκ τῆς πτώσεως τμημάτων τοιχογραφιῶν δημιουργηθέντων κενῶν. Ἐπίσης συστηματικὴ περυσυλλογὴ καὶ μεταφορὰ εἰς τὸ Μουσεῖον, πρὸς σύνθεσιν καὶ ἐπεξεργασίαν συντριμμάτων τοιχογραφιῶν, ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἐπιχώσεων.

Συνεργεῖον Ἀ. Μαργαριτῶφ (Ἀρχιτ. Στ. Μιχαλαριάς).

2. Προληπτικὴ στερέωσις - σύνταξις προμελετῶν

Ἡ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ὥς ἄνω ἐκτελουμένων ἐργασιῶν, ἐπίσκεψις καὶ διερεύνησις, ὑπὸ τοῦ ὑπευθύνου συντηρητοῦ κ. Ἀ. Μαργαριτῶφ καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου κ. Στ. Μιχαλαριά, διαφόρων μνημείων τῆς περιοχῆς, ἀπέβη ἰδιαιτέρως καρποφόρος, ὥς προσθέσασα εἰς τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν γνωστῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς νήσου νέας, σφύζοντα ἰδιαιτέρως ἀξιολόγους καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν (11ος - 13ος αἰών), καὶ διὰ τὴν τέχνην τῶν τοιχογραφιῶν, σφωζομένας δυστυχῶς μόνον ἐν μέρει καὶ εἰς κακὴν κατάστασιν. Τούτων ἐλήφθησαν, ὅπου ἦτο ἀπολύτως ἀπαραίτητον, ἀμέσως προληπτικὰ μέτρα προστασίας, συνετάγησαν δὲ προμελέται περὶ τῶν ἀναγκῶν καὶ τοῦ τρόπου συντηρήσεώς τῶν. Τὰ μνημεῖα αὐτὰ εἶναι:

30. ΑΑ 20 (1965): Χρονικά, σ. 400.

1. Ναός Ἀγίου Νικολάου εἰς Κάτω Κορακιάνα Κατωμερίου, 2. Ναός Ταξιάρχου Μιχαήλ, 3. Ναός Ἀγίου Βλασίου εἰς Καμάραν - Καρδαμίτικα καὶ 4. Ναός Παντοκράτορος Κερκύρας, ὅπου εἰς τὴν Πρόθεσιν, κάτωθεν ἐπιζωγραφήσεων, ἀπεκαλύφθη παράστασις Ἀποκαθηλώσεως μετὰ χρονολογίαν 1658, τοῦ τύπου M. Raimondi, ἔργον καλοῦ Κρητὸς ζωγράφου.

ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Ἦρχισεν ἐφέτος συστηματικὴ ἐργασία συντηρήσεως εἰκόνων τόσο ἐκ τῶν φυλασσομένων ἐν τῷ Μουσείῳ, ὅσον καὶ ἐκ τῶν εὕρισκομένων εἰς ναοὺς τῆς πόλεως, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζον ἀμεσον ἀνάγκην ἐπεμβάσεως πρὸς διάσωσιν.

Εἰς τὸ Μουσεῖον ἐγίναν ἐργασίαι συντηρήσεως τοῦ ξύλου, σταθεροποιήσεως τῶν χρωμάτων καὶ καθαρισμοῦ εἰς πολλὰς εἰκόνας, ἐκ τῶν ὁποίων σημειώνομεν τὰς ἀκολουθοῦσας:

1) Χριστὸς ἐνθρονος (ἀριθ. 915).

2) Θεοτόκος βρεφοκρατοῦσα ἐνθρονος (ἀριθ. 916), πᾶρις τῆς προηγουμένης.

3) Ἰωάννης Πρόδρομος (ἀριθ. 913) περυγοφόρος, ὁλόσωμος, κατενώπιον, κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἐντὸς πινακίου τὴν κεκομμένην κεφαλὴν.

Αἱ ὡς ἄνω τρεῖς εἰκόνας, εἰσαχθεῖσαι εἰς τὸ νεοσύστατον (1959) Μουσεῖον Ζακύνθου ἐξ ἀγορᾶς (1963) ἀνῆκον εἰς τὸ αὐτὸ τέμπλον ἰδιωτικοῦ ναοῦ, εἶναι δὲ ἔργα ἀρίστου Κρητὸς τεχνίτου, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 16ου αἰῶνος, δεχομένου καὶ ἀφομοιῶντος ἐπιτυχῶς ἰταλικὰς ἐπιδράσεις, κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Μιχαήλ Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Γ. Κλόντζα.

4) Ὠραία Πύλη (ἀριθ. 657), ἀναστυθεῖσα (1953) ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τοῦ Ἀβούρη (τῶν Κήπων) καὶ παριστάσα τὸν Ἰησοῦν — ὡς Καλὸν Ποιμένα — φέροντα τὸν ἄμνον ἐπὶ τῶν ὤμων, τέχνης τυπικῆς ζακυνθινῆς, ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Εἶχε θραυσθῇ εἰς πέντε τεμάχια, ὅτινα συνεκολλήθησαν διὰ συμπληρώσεως λεπτῶν μικρῶν τεμαχίων μαλακοῦ ξύλου, τοποθετηθέντων εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐξουδετερωθῇ ἡ συστολὴ καὶ διαστολὴ αὐτῶν (Πί ν. 41 α - β).

5) Φίλοξενία τοῦ Ἀβραάμ (ἀριθ. 909), ἔργον Νικ. Καλλέργη (18ου αἰ.). Τὸ ἔργον εἰσαχθὲν ἐξ ἀγορᾶς (1963) εἶχεν ἀνάγκην συντηρήσεως καὶ τοῦ ξύλου καὶ ἔνεκα τούτου ἐγένετο πρόσκαιρος ἀποκόλλησις τῆς ζωγραφικῆς καὶ εἶτα ἐπαναφορὰ τῆς.

6) Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, μετὰ ὑπογραφὴν Νικ. Καλλέργη (ἀριθ. 916), ὡς τὸ ἀνωτέρω.

7) Ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ Μουσείου συντηρήθη ἡ ἀξιόλογος ἀμφιπρόσωπος εἰκὼν (διαστ. 1.33 x 0,935 μ.) ἡ ἀποκειμένη εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας Λαγκαδιανῆς παρὰ τὸ χωρίον Ἄνω Γερακαριῶ, ἡ ὁποία προέρχεται ἐκ τοῦ καταστραφέντος ναοῦ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς τοῦ Ψαροῦ, εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν. Τὸ 1686 πειραταὶ εἶχον ἐπιδράμει εἰς τὸν ναὸν καὶ «σφάζεται ἔκτοτε μεγάλη εἰκὼν τῆς Θεοτόκου φέρουσα εἰς τε τὸ πρόσωπον καὶ τὸ στήθος διαφόρους ἐγκοπὰς διὰ φασγάνου (γιαταγανίου) κατενεχθείσας»³¹. Εὐτυχῶς οἱ πειραταὶ δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐτέρας ὄψεως παριστάνεται ἡ Σταύρωσις, ἡ ὁποία ἔχει ὑποστῇ ἄλλου εἶδους φθοράς. Ἐγένετο στερέωσις καὶ καθαρισμὸς τῆς ἀξιολόγου ταύτης εἰκόνης, κρητικῆς τέχνης, ἥτις δύναται νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος (Πί ν. 42 καὶ 43).

Ἐν τῶν πλέον σημαντικῶν συνόλων εἰκόνων εὐρίσκεται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ μετοχίου τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Σινᾶ, εἰς τὴν πόλιν τῆς Ζακύνθου, αἱ ὁποῖαι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἶχον μεταφερθῇ ἐκεῖ τὸ 1669 ἐκ τοῦ μετοχίου τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης τοῦ Ἡρακλείου Κρήτης. Αὗται εἶχον διασωθῇ ἐκ τοῦ καταστραφέντος κατὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1953 ναοῦ, φροντίδι τοῦ σιναΐτου μοναχοῦ Διονυσίου, προῖσταμένου τοῦ μετοχίου. Ἐκ τῆς κακῆς ὁμῶς συντηρήσεως αὐτῶν εἰς χώρους ἀκαταλλήλους εἶχον ὑποστῇ φθοράς, συνισταμένας κυρίως εἰς ἀποκολλήσεις καὶ κατὰ τόπους πτώσεις τοῦ χρώματος, ὥστε ἡ ἡμετέρα ἐπέμβασις καθίστατο ἐπείγουσα.

Ἐκ τῶν εἰκόνων, εἰς τὰς ὁποίας ἐγίναν ἐργασίαι συντηρήσεως, ἀναφέρομεν τὰς ἑξῆς:

1) Βημόθυρον μετὰ παράστασιν Πέτρου καὶ Παύλου, φέρον ὑπογραφὴν τοῦ Μιχ. Δαμασκηνοῦ. Τὸ ἔργον εἶναι ἀξιόλογον, ὅχι μόνον διότι εἶναι ἐν τῶν καλυτέρων τοῦ καλλιτέχνη ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν εἰκόνων του, ἀμιγροῦς βυζαντινῆς τεχνουργίας, ἀλλὰ καὶ διότι ἀποτελεῖ τεκμήριον σπάνιον διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ κρητικῆς ζωολογικῆς, δυνάμενον νὰ χρονολογηθῇ μετὰ κάποιαν ἀκρίβειαν περὶ τὸ 1570.

2) Εἰκὼν, πέτασμα Ὠραίας Πύλης μετὰ παράστασιν τῶν ἀρχαγγέλων κρατούντων τὴν «Τιμωτέραν τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξωτέραν τῶν Σεραφεείμ» ἐν δόξῃ, ἔργον πιθανῶς Μιχ. Δαμασκηνοῦ (Πί ν. 44 α).

3) «Μὴ μου Ἄπτου», εἰκὼν ἐξαιρέτου τέχνης, πιθανῶς τοῦ Μιχ. Δαμασκηνοῦ (Πί ν. 44 β).

31. Βλ. Α.Σ. Μπισκίνη, Πρῶται γνώσεις φυσικῆς καὶ πολιτικῆς γεωγραφίας μετὰ πατριδογραφίας Ζακύνθου, ἐν Ζακύνθῳ 1897, σ. 66 - 67.

4) Ἡ Σαμαρείτις, εἰκὼν εἰς τρεῖς συνεχομένας σκηνάς, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 16ου αἰῶνος.

5) Ἁγ. Ἀντώνιος (διαστ. 1.15x0.80 μ.) με ὑπογραφὴν Δημητρίου ἱερέως. Πρόκειται περὶ ἀρίστου ζωγράφου, συγχρόνου πιθανῶς τοῦ Δαμασκηνοῦ, τοῦ ὁποῦ σφάζεται ἑτέρα ἀξιόλογος εἰκὼν με τὸ αὐτὸ θέμα εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν τοῦ Σινᾶ³². Τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου ὄραία εἰκὼν τοῦ Προδρόμου, μεταφερθεῖσα πρὸ τῶν σεισμῶν ἐκ τοῦ καταστραφέντος ἀκολουθῶς ναοῦ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου τοῦ Κόλλα εἰς τὸ τότε (θέρους 1953) ἐτοιμαζόμενον Μουσεῖον, ἐκὰς ἐκεῖ μαζί με ἄλλας ἐξαιρετικούς εἰκόνας τοῦ παλαιοῦ Μουσείου. Ὁ ζωγράφος αὐτὸς δὲν πρέπει νὰ συγχέεται με ὁμωνύμους ζωγράφους μεταγενεστέρους.

6) Δέκα Μάρτυρες οἱ ἐν Κρήτῃ, με ὑπογραφὴν Συλβέστρου ἱερέως Θεοχάρη. Ἔργα τοῦ ἀξιολόγου τούτου Κρητὸς ἀγιογράφου σφάζονται ἐν τῇ Ἱ. Μονῇ τοῦ Σινᾶ³³, ἐν Καῖρῳ καὶ ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν ἀπεκαλύφθη πλήρως καὶ ἡ μορφή τοῦ ἀφιερωτοῦ Ἱερεμίου μοναχοῦ (Πί ν. 45 α - β).

7) Ἁγία Αἰκατερίνη τοῦ σιναιτικῶς τύπου, 17ου αἰῶνος.

8) Ἁγία Τριάς, 16ου αἰῶνος.

9) Ἁγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος, 16ου αἰῶνος.

10) Θεοτόκος ἐνθρονος, 18ου αἰῶνος.

Αἱ ἐργασίαι πρέπει νὰ συνεχισθοῦν.

Συντηρήτρια: κ. Μ. Ρουσέα - Μπάμπα.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΒΕΡΟΙΑ

1. Ναὸς Ἁγίου Βλασίου

Συνεχίσθησαν αἱ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀρξάμεναι ἐργασίαι στερεώσεως τοῦ κτηρίου καὶ συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν³⁴. Οὕτω, μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐτοιμορρόπων τμημάτων τοῦ βορείου καὶ δυτικοῦ τοίχου, ἐγένετο ἐπανασύνδεσις τῶν τοιχογραφιῶν τῆς βορείας πλευρᾶς ἐπὶ τοῦ νέου τοίχου, χωρὶς αὐταὶ νὰ ἔχουν μετακινηθῇ. Ἐπίσης, ἐγένετο ἡ σχετικὴ προετοιμασία διὰ τὴν ἐπανασύνδεσιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ δυτικοῦ τοίχου καὶ τῆς ἀψίδος καὶ καθαρισμὸς τοῦ συνόλου τῶν λοιπῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τὰ ἄλατα καὶ ἀσβεστώματα (203 μ.²) καὶ ἔρευνα διὰ τὸν περαιτέρω διὰ χημικῶν μέσων καθαρισμὸν αὐτῶν.

32. Βλ. Κ. Ἀμάντου, Σιναιτικά Μνημεῖα Ἀνέκδοτα, Ἀθῆναι (1968), σ. 48 - 49.

33. Αὐτόθι, σ. 62.

34. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 29 καὶ 370.

2. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου

Ἐν συνεχείᾳ τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκτελεσθεισῶν ἐργασιῶν συντηρήσεως, κατὰ τὰς ὁποίας εἶχον ἀποτελεισθῇ τὰ εἰς νεώτερον στρώμα ἀνήκοντα τμήματα τοιχογραφιῶν³⁵, ἐγένετο ἡ ἀπαραίτητος, πρὸς ἐκθεσιν, ἐπεξεργασία τούτων.

3. Ναὸς Ἁγίου Γεωργίου

Συνεπληρώθη τὸ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀρξάμενον ἔργον συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ³⁶, διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν κάτωθι ἐργασιῶν: Ἐπανετοποθετήθη τὸ ἀποτελεισθὲν τμήμα τοιχογραφίας με παράστασιν τῆς Μεγάλης Δεήσεως, μετὰ τὴν στερέωσιν τοῦ δυτικοῦ τοίχου, ἐφ' οὗ εὐρίσκετο, ἐστερεώθησαν αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ τοῦ κυρίως ναοῦ εἰς τὰς μακρὰς πλευράς, καὶ ἐγένετο ἀρμολόγημα τῶν ἀκαλύπτων ἐκ τῆς κατατροφῆς τῶν τοιχογραφιῶν τμημάτων τῶν τοίχων.

4. Ναὸς Ἁγίου Προκοπίου

Ἐγένετο κατὰ τόπους στερέωσις τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ. Αἱ ἐργασίαι πρέπει νὰ συνεχισθοῦν.

Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου.

ΚΑΣΤΟΡΙΑ

1. Ναὸς Ἁγίου Νικολάου τοῦ Κασνίτζη

Συνεχίσθη τὸ ἔργον συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν, ἐπὶ ἐκτάσεως 192 μ.², τὸ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀρξάμενον³⁷, συμπληρωθὲν κατὰ τοὺς κυρίου στόχους του, διὰ τῶν ἐξῆς ἐργασιῶν: στερεώσεως τῶν ὑπολοίπων τμημάτων τῶν τοιχογραφιῶν, καθαρισμοῦ τῶν ἀπὸ τὴν αἰθάλην καὶ τὰ ἀσβεστώματα, καὶ ἀντικαταστάσεως τῶν ἐξ ἀκαταλήλων ὕλικων—σιμέντου—συμπληρώσεων τῶν κατεστραμμένων τμημάτων τῶν τοιχογραφιῶν ἢ ἀπλῶς ἀρμολογήσεως τῶν τοίχων εἰς τὰ σημεῖα τῆς ἐκτεταμένης φθορᾶς.

2. Κουμπελίδικη

Ἐπὶ συνολικῆς ἐπιφανείας 20 μ.² τοιχογραφιῶν τῆς ἐξωτερικῆς ὀψεως τοῦ ἐξωνάρθηκος, τοῦ 1495, ἐξετελέσθησαν αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι: Ἐγένετο στερέωσις τῶν ἀποκεκολλημένων μετὰ ζωγραφικῆς κονιαμάτων δι' ἐνέσεων, τμήματα δὲ τινα, στερεωθέντα παλαιότερον διὰ γύψου, ἀπετελιχίσθησαν καὶ ἐπανετοποθετήθησαν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν γύψων καὶ τὴν στερέωσιν τῶν. Τέλος,

35. Αὐτόθι, σ. 29 κ.ε.

36. Αὐτόθι, σ. 30.

37. Αὐτόθι, σ. 30.

συνεπληρώθησαν τὰ ἐκ τῆς πτώσεως τοιχογραφιῶν κενὰ (Πί ν. 46 α - β, 47 α - β) καὶ ἐπεσκευάσθη ἡ στέγη τοῦ προνάου

3. Ναὸς Παναγίας τῆς Βλαχέρνας

Ἐγένετο προληπτικὴ στερέωσις τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐτοιμόρροποι.

4. Ναὸς Παναγίας Μαυριωτίσσης

Ἐγένετο στερέωσις δι' ἐνέσεων τῶν ἀποκολλωμένων τμημάτων τῶν ἐξωτερικῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ἐξονάρθηκος καὶ τοῦ κυρίως ναοῦ καθὼς καὶ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

5. Ναὸς Ἁγίων Ἀναργύρων

Ἐγένετο δοκιμαστικὸς καθαρισμὸς τμήματος τοιχογραφιῶν τοῦ κυρίως ναοῦ (οἱ ὁλόσωμοι ἅγιοι Γεώργιος καὶ Δημήτριος καὶ ὁ Ἐνταφιασμὸς) πρὸς μελέτην τῶν εἰδικῶν προβλημάτων καὶ τῶν ἐφαρμοσθησομένων μεθόδων κατὰ τὴν προγραμματιζομένην συστηματικὴν συντήρησιν τῆς ἰδιαίτερας σημαντικῆς τοιχογραφικῆς διακοσμήσεως ταύτης.

Φορῆται Εἰκόνες

Συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι συντηρήσεως ἐπὶ εἰκόσιν εἰκόνων ἐκ τῶν συλλεγεσθῶν πέρυσιν ἐκ τῶν ναῶν τῆς πόλεως³⁸.

ΣΙΑΤΙΣΤΑ

1. Ἀρχοντικὸν τῆς Πούλκως

Παράλληλως πρὸς τὰς κτηριακὰς ἐργασίας ἀποκαταστάσεως, ἐγένετο συντήρησις τῆς διακοσμητικῆς ζωγραφικῆς (Πί ν. 48 α - β) καὶ τοῦ ξυλογλύπτου διακόσμου τῶν ὀροφῶν.

Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου.

ΘΡΑΚΗ

ΦΕΡΡΑΙ

1. Ναὸς Κοσμοσωτείρας

Εἰς τὸν μεγαλοπρεπῆ τοῦτον βυζαντινὸν ναὸν ἐφαίνοντο ἱκανὰ τμήματα τῆς διακοσμῆσεως δι' ἐξαιρέτου τέχνης τοιχογραφιῶν, πιθανῶς συγχρόνων περίπου πρὸς τὴν ἰδρυσιν τῆς Μονῆς, ἥτοι τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 12ου αἰῶνος³⁹. Λόγῳ τῶν ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀτέχνων ἐπισκευῶν ἐπενεχθεισῶν ἀλλοιώσεων καὶ τῶν ἐκ τούτων κινδύνων ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀποκάλυψιν ὅλων τῶν σφζομένων

τοιχογραφιῶν, ἀπεφασίσθη ἡ συστηματικὴ συντήρησις τῶν. Ἐκτελεσθεῖσαι ἐργασίαι, περιορισθεῖσαι ἐφέτος εἰς τὸ διακονικὸν καὶ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ Ν. κλίτους (Πί ν. 49 α - β): ἀφαίρεσις τῶν ἐξ ἀκαταλλήλων ὀλικῶν κονιαμάτων, διὰ τῶν ὁποίων εἶχε γίνεαι παλαιότερον προσπάθεια συγκρατήσεως καὶ ἐν μέρει καλύψεως τῶν ἀποκολλωμένων τμημάτων τῶν τοιχογραφιῶν στερέωσις δι' ἐνέσεων καὶ μερικὸς καθαρισμὸς ἀπὸ τὰ ἄλατα καὶ τὰ ἀσβεστώματα τῶν στερεωθεισῶν τοιχογραφιῶν (Πί ν. 50 α - β). Ἡ ἐργασία δέον ὅπως συνεχισθῇ.

Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου.

ΚΥΚΛΑΔΕΣ

ΝΑΞΟΣ

1. Ναὸς Παναγίας Δροσιανῆς

Εἰς μὲν τὸ Ἐργαστήριον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου ἐγένετο ἡ ἐπεξεργασία τῶν ἀποτευχισθέντων πέρυσιν τμημάτων (βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 31 καὶ 401 - 403 καὶ ἀνωτ. σ. 18), ἐπὶ τόπου δὲ συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι ἀποτευχισέων καὶ στερεώσεων τῆς λίαν σημαντικῆς τοιχογραφικῆς διακοσμῆσεως τοῦ συμπλέγματος αὐτοῦ μικρῶν ναῶν.

Κυρίως ναός. Ἀπετευχίσθησαν ἀπὸ τὸν χώρον τοῦ ἱεροῦ καὶ εἰδικῶς ἀπὸ τὴν κόγχην ἢ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου μὲ τοὺς ἱεράρχας, παράστασις ἀνήκουσα εἰς τὸ νεώτερον ἐκ τῶν τριῶν στρωμάτων, ὅπως καὶ ἡ Ἁγία Εἰρήνη καὶ Ἅγιος διάκονος. Ἐν συνεχείᾳ ἀπετευχίσθη ἀπὸ τὴν αὐτὴν θέσιν τὸ μεσαῖον ἐκ τῶν τριῶν στρωμάτων καὶ εἰδικῶς παράστασις δύο Ἀρχαγγέλων, δύο Ἁγίων, Ἁγίας, Δεήσεως καὶ Μελισμοῦ. Οὕτω ἀπεκαλύφθη τὸ ἀρχικὸν στῶμα, τὸ ὁποῖον σφζόμενον ἀρκετὰ καλῶς παρέμεινεν ἐπὶ τόπου, ἀφοῦ ἐκαθαρίσθη καὶ ἐστερεώθη, μὲ ἐνδιαφέρουσαν παράστασιν πιθανῶς Ἀναλήψεως καὶ ἐπιγραφὰς εἰς τὰ πλάγια, ὅπου παριστάνεται πτηνὸν ἐντὸς διακοσμητικοῦ κύκλου. Ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σισινίου. Τὰ ἀποτευχισθέντα τμήματα μετεφέρθησαν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου πρὸς ἐπεξεργασίαν.

Ἀν. παρεκκλήσιον. Ἐγένετο στερέωσις τοῦ κονιάματος καὶ τῆς ζωγραφικῆς τοῦ παραμείναντος πρώτου στρώματος καὶ τῶν τμημάτων τοῦ δευτέρου στρώματος, ὡς καὶ ἐλαφρὸς καθαρισμὸς καὶ μερικαὶ συμπληρώσεις.

Εἰς τὴν Δ. καμάραν, ἀπεκαλύφθη τμήμα παραστάσεως Ἁγίου Γεωργίου μὲ ἀφιερωματικὴν ἐπιγραφὴν.

38. Αὐτόθι, σ. 30 καὶ 370.

39. Βλ. Ἁ. Ὁρλάνδον, «Θρακικά», τ. 4 (1933), σ. 1 - 34.

2. Καλορείτσα. Ναός Γεννήσεως

Εἰς τὸν ἐντὸς σπηλαίου εὐρύχωρον ναὸν ἤρει-
πωμένου μονυδρίου εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου
Σαγκρί (αὐτόθι, σ. 31 καὶ 403), ἐντὸς τοῦ ὁ-
ποίου διατηροῦνται σημαντικαὶ τοιχογραφίαι,
ἐγένοντο ἐφέτος συστηματικαὶ ἐργασίαι συντηρή-
σεως, διότι διεπιστώθη τὸ παρελθὸν ἔτος ὅτι τμή-
ματα τοιχογραφιῶν, φωτογραφηθέντα διὰ τὸ Β.Ι.Ε.
πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, εἶχον ἀρχίσει ἤδη νὰ πίπτουν
(Πί ν. 52 α.).

Οὕτω, ἐστερεώθησαν εἰς τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ
τὸ λεπτὸν ἐπὶ τοῦ βράχου κονίαμα μὲ τὴν ζωγρα-
φικὴν τῆς παραστάσεως τῶν Ἀποστόλων, κάτω,
καθὼς καὶ ἄνω εἰς τὸ τεταρτοσφαίριον τῆς ἀψί-
δος, ἡ παράστασις τῆς Θεοτόκου ἐνθρόνου μεταξὺ
δύο προσκυπτόντων ἐν σεβασμῷ ἀγγέλων καὶ δύο
ὁρθίων μορφῶν: τοῦ Προδρόμου καὶ ἑνὸς Προ-
φήτου (Πί ν. 51 α.-β.).

Ἐγένοντο συμπληρώσεις καὶ ἐχρωματίσθησαν
τὰ πελεκήματα, τὰ ὅποια εἶχον ἐπενεχθῇ εἰς τὴν
κάτω ζώνην διὰ τὴν καλυτέραν προσκόλλησιν
τοῦ νεωτέρου στρώματος τοιχογραφιῶν.

Εἰς τὸν νότιον κτιστὸν τοῖχον τοῦ ἱεροῦ
ἔγινε στερέωσις, καθαρισμὸς καὶ συμπληρώσεις
δι' οὐδετέρου χρώματος τοιχογραφιῶν 12ου-13ου
αἰῶνος, ἀνηκουσῶν εἰς συνοπτικὸν κύκλον Δω-
δεκαόρτου, ἐκ τοῦ ὁποίου σφάζεται Βαῖοφόρος
καὶ ἡ συνεχομένη Ἀνάληψις (Πί ν. 52 β.). Ἐκ
τῆς σειρᾶς αὐτῆς ἀπετεichίσθη ὁ Μυστικὸς Δεί-
πνος. Ἐπίσης ἐκ τῆς ἀπομακρύνσεως μεταγενε-
στέρου τοίχου ἐφάνη ὁλόκληρος ἡ μεγάλη παρά-
στασις τοῦ Ἁγίου Γεωργίου δρακοντοκτόνου, τῆς
αὐτῆς ἐποχῆς.

Ἀπὸ ἱστάμενον, ἐντὸς τοῦ σπηλαίου, ὑπόλειμμα
τοιχῶν πιθανῶς παρεκκλησίου, παρέστη ἀνάγκη νὰ
ἀποτεichίσθῃ ἀπὸ τὴν κτιστὴν κόγχην τοιχογραφία
παριστώσα νεαρὸν Ἅγιον (Παντελεήμονα;) με-
τρίας διατηρήσεως ἀλλὰ καλῆς τέχνης 12ου-13ου
αἰῶνος (Πί ν. 53 α.). Τὸ ἀποκαλυφθὲν οὕτω ἀρχικὸν
στρώμα τοιχογραφίας (Πί ν. 53 β.) φέρει σχεδιά-
σμα σταυροῦ, δι' ἐρυθροῦ χρώματος, μὲ πεπλατυ-
σμένα ἄκρα κεραίων καὶ τὴν γνωστὴν ἐπιγραφὴν
IC/XC NI/KA καὶ κάτωθι αὐτῆς: [O]I KO[C] TOY
AGIOY IO TOY XRYCOCT[OMOU], ὑπάρχουν δὲ
καὶ ἄλλα ἀπλᾶ κοσμήματα, ἐνθυμίζοντα ἀναλόγους
ἀνεικονικὰς διακοσμήσεις εἰς ναοὺς ἐν σπηλαίοις
τῆς Καππαδοκίας (9ου αἰ.). Τὸ ἀποτεichισθὲν
τμήμα μετεφέρθη εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Βυζαν-
τινοῦ Μουσείου, διατηρουμένης τῆς κοίτης μορ-
φῆς τῆς κόγχης διὰ συρματινοῦ δικτυωτοῦ.

Ἐπίσης ἐλήφθησαν μέτρα προστασίας τμημάτων
τοιχογραφιῶν εἰς ἄλλα σημεία τοῦ σπηλαίου.

3. Ναός Ἁγίου Γεωργίου εἰς Λαθρήνο

Ὁ δίδυμος ναὸς ἔχει ἐνδιαφέροντα τοιχογρα-
φικὸν διάκοσμον μετρίας διατηρήσεως, ἀλλὰ ἐξ-
αιρέτου ποιότητος, χρονολογούμενον πιθανῶς
ἀπὸ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 13ου αἰῶνος. Ἐργασίαι συν-
τηρήσεως ἔγιναν:

α) Εἰς τὸ βόρειον κλίτος (μὲ δξυκόρυφον τό-
ξον) (Πί ν. 54 α.), ὅπου ἀπετεichίσθη ἀπὸ τὴν
κόγχην τοῦ ἱεροῦ ἡ ἐν αὐτῇ σφωζομένη παράστασις
τοῦ Ἁγ. Βασιλείου (Πί ν. 55 β.) καὶ τῆς Δεήσεως:
ἡ κεντρικὴ μορφή τοῦ Ἰησοῦ, σχεδιασμένη εἰς
κλίμακα μεγαλύτεραν ἀπὸ τὴν τῶν πλαγίων μορ-
φῶν εἶναι κατεστραμμένη κατὰ τὸ πλεῖστον (Πί ν.
55 α.), ἐνῶ ἡ μορφή τῆς Θεοτόκου, ἰδιαίτερος ἐκ-
φραστικὴ μὲ τοὺς μεγάλους σχιστοὺς ὀφθαλμοὺς
καὶ τὴν γοθτικὴν χάριν, μὲ τὴν ἐλευθέραν παράθε-
σιν συμπληρωματικῶν τόνων πρασίνης σκιδῆς καὶ
θερμῆς σαρκός, ἦτο ἐτοιμόρροπος⁴⁰ (Πί ν. 54 β.).

β) Εἰς τὸ νότιον κλίτος μὲ ἡμικυκλικὸν τόξον
ἐστερεώθησαν δι' ἐμποτισμοῦ καὶ ἐκαθαρίσθησαν
ἐκ τῶν ἀλάτων αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Ἱ. Βήματος,
διατηροῦμεναι ἐδῶ καλύτερον, ἐπίσης μὲ παράστα-
σιν Δεήσεως εἰς τὸ τεταρτοσφαίριον καί, κάτω,
τεσσάρων συλλειτουργούντων Ἱεραρχῶν μὲ Με-
λισμὸν μετὰ δύο ἀγγέλων εἰς τὸ κέντρον. Ἐχρειά-
σθη νὰ ἀποτεichίσθῃ μικρὸν τμήμα τοιχογραφίας
εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ ἱεροῦ.

γ) Ἀπεφράχθη εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ ναοῦ
κόγχη, ὅπου ἀπεκαλύφθη παράστασις δύο ἁγίων
ὁλοσώμων, σύγχρονος τῆς ἀψίδος, ἡ ὁποία ἐστε-
ρεώθη.

4. Παναγία ἢ Ἀρλιώτισσα εἰς Ἀργιάνι παρὰ τὸ Φιλότι

Εἰς τοὺς σφωζομένους βόρειον καὶ ἀνατολικὸν
τοιχοὺς τοῦ ἡμιηρειπωμένου αὐτοῦ ναοῦ (βλ.
ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 401) ἐγένετο στε-
ρέωσις τῶν εἰς ἀθλίαν κατὰστασιν εὐρισκομένων
τμημάτων τοιχογραφιῶν, ὡς καὶ ἀποτεichίσαις ἐπι-
κινδύνως ἀποκολλωμένων τμημάτων μὲ παράστα-
σιν τῆς Παναγίας εἰς τὴν κόγχην, ὁλοσώμου
Ἁγίου διακόνου (Πί ν. 56 α.) συνοπτικῆς καὶ
τραχείας ἐκτελέσεως, καὶ τμήματος κεφαλῆς ἱπ-
που, μοναδικοῦ ὑπολείμματος παραστάσεως ἐφίπ-
που Ἁγίου (13ου αἰῶνος).

5. Ναός Ἁγίου Στεφάνου εἰς θέσιν Μαραθός

Ἀπὸ τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ ἀπετεichίσθη τὸ μο-
ναδικὸν ὑπάρχον ἀλλὰ ἐτοιμόρροπον τμήμα τοι-

40. Βλ. Ν. Κοντολέοντα, ἐν «Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου»,
σ. 472, εἰκ. 14 (ἐκ παραδρομῆς ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἅγ. Νι-
κόλαον Σαγκρίου) καὶ Μ. Chatzidakis, ἐν Symposium de
Soroëani, Βελιγράδιον 1967, σ. 70, εἰκ. 19.

χογραφίας, με παράστασιν Ἀγίου Στεφάνου θυμιώντος πρὸς τὸν κατεστραμμένον ἤδη Ἰησοῦν εἰς τὸ κέντρον τῆς κόγχης (Πί ν. 56 β). Ἔργον ἀξιόλογον τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 13ου αἰῶνος, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ σωθῇ.

Συνεργεῖον Ν. Κάιλα.

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

ΡΟΔΟΣ

Ναὸς Ταξιάρχου τοῦ Θάρι

Ἐν συνεχείᾳ τῶν περυσινῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτοῦ τοιχογραφικοῦ συνόλου (Βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 34-35 καὶ σ. 438) ἐγένοντο ἐφέτος ἐργασίαι ἀποτειχίσσεως τῶν μεταγενεστέρων τοιχογραφιῶν τοῦ τρούλλου καὶ εἰτα πλήρης συντήρησις τοῦ ἀποκαλυφθέντος παλαιότερου ἀρχικοῦ στρώματος. Οὕτω ἐφάνη ὁλόκληρος ὁ εἰκονογραφικὸς κύκλος τοῦ τρούλλου μετὸν Παντοκράτορα εἰς τὸν θόλον, περιβαλλόμενον ἀπὸ ζώνην μετὰ λιτανεῖαν Ἀγγέλων πορευομένων πρὸς τὴν Ἑτοιμασίαν τοῦ Θρόνου (Πί ν. 57 β). Εἰς τὸ τύμπανον παρίστανται ὀκτῶ ζεύγη Προφητῶν ὁλοσώμων χωριζόμενα διὰ διακοσμητικῆς στήλης. Ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν στρώμα ἔχουν καταπέσει ἀρκετὰ τμήματα, ἢ διατήρησις ὅμως ὧσιν τοιχογραφιῶν ἔχουν διασωθῇ εἶναι ἀρκετὰ καλῇ. Εἰς τὰ κενὰ ἢ τοιχοποιεῖα ἀφέθη ἀκάλυπτος (Πί ν. 57 α).

Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ τρούλλου εἶναι σύγχροναι μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τῆς ἀνατολικῆς κεραίας, ἢ ὅποια ἐκαθαρίσθη πέρυσιν, μαρτυροῦν δὲ τὴν ὑψηλὴν στάθμην τῆς μνημειακῆς ζωγραφικῆς εἰς τὴν Ρόδον κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα.

Ὅλαι αἱ ἀποτειχισθεῖσαι μεταγενέστεραι τοιχογραφίαι τοῦ νεωτέρου στρώματος, μετὰ τὴν δέουσαν ἐπεξεργασίαν, μετεφέρθησαν ἐπὶ ὑψίστου ἐντὸς πλαισίων πρὸς ἑκθεσίαν. Εἰς τὴν κόγχην τοῦ Ἰ. Βήματος ἐγένετο καθαρισμὸς ἀπὸ κρυσταλλικὰ ἄλατα.

Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου.

ΚΥΠΡΟΣ

Κατόπιν σχετικῆς αἰτήσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Κύπρου, ἀπεστάλη, πρὸς συντήρησιν ψηφιδωτῶν, τοιχογραφιῶν καὶ εἰκόνων τῆς νήσου, καὶ ταυτοχρόνον ἐκπαίδευσιν ἐντοπίων τεχνιτῶν, ὁ ζωγράφος - συντηρητὴς κ. Στ. Μπαλτογιάννης, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐκεῖ τρίμηνον παραμονὴν του ἐξετέλεσε, τῇ βοήθειᾳ ὁμάδος ἐξ ἐντοπίων καὶ δύο ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου τεχνιτῶν, τὰς ἀκολουθούσας ἐργασίας ἐπὶ τῶν κάτωθι μνημείων:

Α'. ΨΗΦΙΔΩΤΑ

1. Τμήματα ἐντοιχιῶν ψηφιδωτῶν, ἀποκαλυφθέντα εἰς ἀνασκαφὴν Σαλαμῖνος

Ταῦτα εὐρίσκονται εἰς τὰ ἐσωρράχια τόξων, τὰ ὁποῖα εἶχον φραχθῇ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους διὰ τοίχων ἐκτισμένων διὰ γύψου καὶ παρολίθων. Ἐκ τῆς στενῆς ἐπαφῆς μετὰ τοῦ ὑγροσκοπικοῦ γύψου, ὁ ὁποῖος εἶχε βαθέως εἰσχωρήσει εἰς τοὺς ἄρμους τῶν ψηφίδων, προσκλήθη σαθρότης τῶν ψηφίδων καὶ τοῦ κονιάματος, ὥς καὶ ἀλλοίωσις τοῦ χρώματος ὀρισμένων ψηφίδων.

Ἐκτελεσθεῖσαι ἐργασίαι: Κατ' ἀρχὴν καθαρισμός, διὰ μηχανικοῦ τρόπου, τῶν ψηφιδωτῶν ἀπὸ τοὺς σκληροτάτους καὶ ἐπικινδύνως ἐνσωματωμένους μετὰ τῶν ψηφίδων γύψους καὶ ἀκολούθως ἀπὸ τὰ ἄλατα καὶ τὴν ἄμμον (Πί ν. 58 α - β). Στερέωσις τῶν ἀποκολλωμένων ψηφίδων καὶ τῶν σαθρῶν κονιαμάτων καὶ ἐνίσχυσις τῆς συνοχῆς ὁλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας τῶν ψηφιδωτῶν δι' ἐπαλείψεως εἰδικοῦ διαλύματος. Τέλος, στερέωσις τῶν παρυφῶν τῶν ψηφιδωτῶν διὰ κονιάματος ἐξ ἄμμου, τριμμάτων πλίνθου καὶ ἀσβέστου.

Τὸ σημαντικώτερον ἀποκαλυφθὲν καὶ διασωθὲν τμήμα εἶναι μέρος παραστάσεως μετὰ τὴν προσωποποίησιν τοῦ Εὐρώτα (Πί ν. 58 γ).

Β'. ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ

1. Τοιχογραφία εἰς ἀνασκαφὴν Σαλαμῖνος

Εἰς τὴν ἀνακουφιστικὴν κόγχην ἀρχαίου κτηρίου, εὐρέθησαν τρία στρώματα ζωγραφικῆς, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον τὸ μεσαῖον διατηρεῖται εἰς κάποιαν ἑκτασιν, διασῶζον μέρος ἐλευθέρως ἐσχεδιασμένης παραστάσεως Νύμφης καὶ νέου ἀνδρός. Ἀπὸ τὰ ἄλλα δύο στρώματα εὐρέθησαν μόνον ὀλίγα σπαράγματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὸ νεώτερον στρώμα συνεκολλήθησαν ἀποδῶσαντα μέρος ἐπιγραφῆς.

Μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν στρωμάτων ἐγένετο συντήρησις τῆς ζωγραφικῆς τοῦ δευτέρου, ἢ ὁποῖα ἔχει ἐκτελεσθῇ μετὰ τὴν τεχνικὴν τῆς νωπογραφίας. Ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰ ἄλατα καὶ τὰς νεωτέρας ἐκ γύψου συμπληρώσεις καὶ ἐστερεώθησαν τὰ σαθρὰ τμήματά της διὰ κονιάματος συγγενοῦς πρὸς τὸ ἀρχαῖον (Πί ν. 59 α - β - γ).

2. Ναοῦ Παναγίας εἰς Τρίκωμον

Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ μονοχώρου τρουλλωτοῦ ναοῦ τούτου⁴¹, διατηροῦνται εἰς ἱκανὴν ἑκτασιν,

41. Βλ. Α. and J. Stylianou, The Painted Churches of Cyprus, 1964, σ. 150 - 151 καὶ Ἀ. Παπαγεωργίου, Ἡ Παλαιοχριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ τέχνη τῆς Κύπρου, Λευκωσία - Κύπρος 1966, σ. 37, εἰκ. 25 - 26.

έχουν εκτελεσθῇ εἰς τὴν συνήθη τεχνικὴν τῆς ἡμινωγραφίας, ἥτοι τὸ σχέδιον ἔχει εκτελεσθῇ ἐλευθέρως ἐπὶ τοῦ νωποῦ στρώματος ἀπὸ ἀσβέστην καὶ ἄχυρον, ἐνῶ τὰ χρώματα ἔχουν τεθῇ ἐπὶ τοῦ στεγνοῦ πλέον κονιάματος.

Κατάστασις τῶν τοιχογραφιῶν: Εἰς πολλὰ σημεῖα, ἰδίως εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα, παρετηρήθη ἐπικίνδυνος ἀποκόλλησις τῶν κονιαμάτων εἰς ἀρκετὴν ἑκτασιν, ἐκ τῆς ὑγρασίας τῶν τοίχων, ὡς καὶ ἐκ τῆς γειτονίας ἐκτεταμένου στρώματος ἐξ ὑγροσκοπικοῦ γύψου, ὁ ὁποῖος εἶχε χρησιμοποιεθῇ εἰς νεωτέρας ἐπισκευάς, διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἐκ τῆς πτώσεως τῶν τοιχογραφιῶν κενῶν ἐπιφανειῶν τῶν τοίχων. Ἡ ζωγραφικὴ ἐπιφάνεια εἶχε καλυφθῇ ἀπὸ παχὺ στρώμα αἰθάλης, ἀναμίκτου εἰς ὀρισμένα σημεῖα μὲ κηρόν, ἡ ὁποία εἶχε ἐισχωρήσει βαθέως εἰς τὸ χρώμα καὶ σχεδὸν ἐνσωματωθῇ μὲ αὐτό.

Ἐκτελεσθεῖσαι ἐργασίαι: Ἀφαίρεσις τῶν ἐκ γύψου συμπληρώσεων, διὰ μηχανικοῦ τρόπου, ἀποκαλυφθέντων οὕτω καὶ τμημάτων ζωγραφικῆς. Στερέωσις τῶν παρυφῶν τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῶν ἀποκολλωμένων κονιαμάτων, δι' ἐνέσεων. Καθαρισμὸς σταδιακὸς ὅλων τῶν τοιχογραφιῶν, πλὴν ἐκείνων τοῦ τροῦλλου, αἱ ὁποῖαι εἶχον καθαρισθῇ παλαιότερον (Πί ν. 60 α - β). Συμπλήρωσις τῶν μικροφθορῶν διὰ κονιάματος ὁμοίου πρὸς τὸ παλαιόν, ἀπὸ ἀσβέστην καὶ ἄχυρον (Πί ν. 61 α - β). Κάλυψις, διὰ κονιάματος εἰδικῆς συνθέσεως καὶ οὐδετέρου χρωματικοῦ τόνου, τῶν ἐκ τῆς πτώσεως τοιχογραφιῶν γυμνῶν τμημάτων τῶν τοίχων. Ἐνίσχυσις (φιξάρισμα) τῆς ζωγραφικῆς.

Αἱ ἀνωτέρω ἐργασίαι περιελάμβανον τὰς τοιχογραφίας τῆς ἀψίδος καὶ τοῦ κυρίως ναοῦ, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν εἰς τὸν 12ον αἰῶνα, καὶ τὸν Χριστὸν τῆς Ἀναλήψεως εἰς τὸ νεώτερον βόρειον κλίτος τοῦ ναοῦ τοῦ 15ου αἰῶνος.

3. Ναοῦ Ἀγίου Νικολάου τῆς Στέγης εἰς Κακοπετρίαν

Αἱ ὀλίγαι σφζόμεναι ἀπὸ τὴν παλαιότεραν διακόσμησιν τοῦ ναοῦ τούτου τοιχογραφίαι (Πί ν. 62 α), χρονολογούμεναι συνήθως εἰς τὸν 11ον αἰῶνα⁴² καὶ εὐρισκόμεναι εἰς τὴν δυτικὴν καμάραν, ἐνεφάνιζον σημαντικὰς φθοράς, κυρίως ἐκ τῆς ὑγρασίας καὶ μετακινήσεων τῆς τοιχοδομῆς, ἥτοι ἀποκόλλησιν κονιαμάτων, ἀπολεπίσεις τῆς ζωγραφικῆς μετὰ τῆς προετοιμασίας της, εἶχε δὲ ἀλλοιωθῇ ἡ ἐμφάνισις τῶν ἐκ τῆς ἐπικαλύψεως μὲ στρώμα ἀλάτων καὶ αἰθάλης.

42. A. and J. Stylianou ἑ.ἀ. σ. 32 - 40 καὶ Μ. Σωτηρίου, Χαρτιστήριο εἰς Ἀ. Ὁρλάνδον, τ. Γ', σ. 133 - 143.

Ἐκτελεσθεῖσαι ἐργασίαι: Ὑπὸ τοῦ συντηρητοῦ κ. Μπαλτογιάννη, ἐγένετο πλήρης συντήρησις μόνον τῆς παραστάσεως τῆς Βαῖοφόρου (Πί ν. 62 β). Ἐλλείπει χρόνου, ἡ λοιπὴ ἐργασία ἀνετέθη, μετὰ τῶν σχετικῶν ὁδηγίων, πρὸς συνέχισιν, εἰς τὸν μετὰ τοῦ κ. Μπαλτογιάννη συνεργασθέντα Κύπριον τεχνίτην κ. Κ. Χασαπόπουλον.

4. Τοιχογραφία ναοῦ Μονῆς Ἀγίου Ἡρακλείδου εἰς Πολιτικόν⁴³

Παρέστη ἀνάγκη ἀποτερίξεως τοῦ εἰς τὸν νότιον τοῖχον τοῦ ναοῦ σφζομένου κάτω τμήματος παραστάσεως ὁλοσώμου μορφῆς ἁγίου (Πί ν. 60 γ), ἡ ὁποία κατόπιν ἀφαιρέσεως τοῦ φέροντος κονιάματος εἰς ὅλον τοῦ τὸ πάχος, ἔως τὸ χρώμα, ἐστερεώθη ἐπάνω εἰς στρώματα λεπτῆς γάζης καὶ ἰσχυροῦ λινοῦ ὑφάσματος. Τέλος, ἐνισχύθη ἡ ζωγραφικὴ, δι' ἐμποτισμοῦ μὲ εἰδικὴν διάλυσιν, καὶ ἐκαλύφθησαν τὰ κενὰ εἰς τὴν κυρίαν ὄψιν μὲ πολλὸν ἐκ κόνεως ἐκ τοῦ παλαιοῦ κονιάματος.

Γ'. ΦΟΡΗΤΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν εἰς Τρίκωμον, ἐγένοντο ἐργασίαι συντηρήσεως εἰς τὰς ἀκούθους εἰκόνας:

1. Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου (ἀριθ. Α 111), ἐκ τοῦ ναοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ εἰς Πυργὰ Ἀμμοχώστου. Ἐγένετο στοιχειώδης συντήρησις τοῦ ξύλου, καθαρισμὸς τῆς ζωγραφικῆς ἀπὸ τὴν αἰθάλην καὶ τὰ βερνίκια, στερέωσις καὶ συμπλήρωσις αὐτῆς, ὅπου ἦτο ἀναγκαῖον, καὶ ἐπάλειψις πρὸς προστασίαν μὲ ἐλαφρὸν βερνίκι.

2. Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου (ἀριθ. Α 334), ἐκ τοῦ ναοῦ Ἀγίας Ζώνης Ἀμμοχώστου. Ἐγένετο στερέωσις τοῦ χρώματος καὶ τῆς προετοιμασίας, ἐπικινδύνως ἀποκολλωμένων εἰς πολλὰ σημεῖα, καὶ μόνον μικρὸν δείγμα καθαρισμοῦ. Πρὸς προστασίαν, ἐγένετο ἐπάλειψις ὅλης τῆς ζωγραφικῆς μὲ ἐλαφρὸν βερνίκι ρητίνης. Ἡ εἰκὼν, διαστ. 0,965x0,618 μ., εἶναι ἐξαιρέτου κυπριακῆς τέχνης τοῦ 13ου αἰῶνος, ἐξετέθη δὲ εἰς τὴν Ἐκθεσιν Κυπριακῆς Τέχνης τοῦ 1967 εἰς Δυτικὴν Εὐρώπην⁴⁴.

3. Παναγίας Βρεφοκρατοῦσης (ἀριθ. Α 430), ἐκ τοῦ ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου Τρικώμου. Ἐγένετο στερέωσις τῶν ἀποκολλωμένων τμημάτων καὶ καθαρισμὸς.

Καταγραφή εικόνων

Παραλλήλως πρὸς τὰς ὡς ἄνω ἐργασίας συντηρήσεως, ἐγένετο καὶ ἡ καταγραφή 427 εικόνων

43. R. Gunnis, Historic Cyprus, Λονδίνον (1936), σ. 394 - 397.

44. Βλ. Trésors de Chypre, Παρίσι 1967, ἀριθ. 97.

ἐκ τῆς περιοχῆς Ἀμμοχώστου, ὑπὸ τῆς κ. Χρ. Σταυρινοῦ - Μπαλτογιάννη.

Ἐν συνόψει, ἐντὸς τοῦ Ἑργαστηρίου καὶ ἐπὶ τόπου ἐξετελέσθησαν ἐργασίαι συντηρήσεως ἐπὶ τοιχογραφιῶν 63 μνημείων, ἐπὶ ψηφιδωτῶν 17 μνημείων καὶ ἐπὶ 72 εἰκόνων. Οἱ ἀριθμοὶ αὗτοὶ εἶναι ἀπλῶς ἐνδεικτικοί, δὲν ἐκφράζουν δὲ οὔτε τὴν πραγματικὴν ἔκτασιν οὔτε τὴν εἰδικὴν ποιότητα τῶν ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς κάθε περίπτωσιν παρουσιάζουν ἰδιαίτερα προβλήματα καὶ ἀπαιτοῦν εἰδικὰς λύσεις.

Σκόπιμον εἶναι πάντως νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι διὰ τῶν ἐφαρμοζομένων βελτιωμένων μεθόδων, ἰδίᾳ διαχωρισμοῦ τῶν ἐπαλλήλων στρωμάτων τοιχογραφιῶν καὶ ἀποτειχίσεως, ὅχι μόνον ἐξασφαλίζεται ἡ συντήρησις αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐρευνᾶται καὶ διασφύζεται ὁ εἰς μνημειακὴν ζωγραφι-

κὴν ἀποκαλυπτόμενος πλοῦτος τῆς χώρας, ἐξακριβοῦνται δὲ ὅλον ἐν περισσότερον αἱ εἰς ἐκάστην περιοχὴν καὶ εἰς ἐκάστην ἐποχὴν ἀντιστοιχοῦσαι καὶ συνυπάρχουσαι τάσεις καὶ τὰ ἀξιόλογα ἐπιτεύγματα τῆς ζωγραφικῆς, ὥς αὕτη ἡσκήθη ἐντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου. Ἄνευ ὑπερβολῆς, ἡ γνῶσις μνημείων ὥς αἱ τοιχογραφίαι τῆς Ἑπισκοπῆς Εὐρυτανίας, τῆς Δροσιανῆς, τῆς Καλορείτισσας, καὶ τοῦ Λαθρήνου εἰς Νάξον, τοῦ Μαύρικα εἰς Αἶγιναν, τῆς Κάτω Παναγιᾶς καὶ τῶν Καναλίων εἰς Θεσσαλίαν, τοῦ Ἀγίου Βλασίου εἰς Βέροian κλπ., ἐπιτυγχανομένη διὰ τῆς συνεργασίας Ἑφορειῶν καὶ Κεντρικοῦ Ἑργαστηρίου, μεταβάλλει τὴν φυσιογνωμίαν τῆς μνημειακῆς τέχνης τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, τροποποιοῦνται δὲ οὕτω βαθμιαίως ἀλλὰ οὐσιωδῶς τὰ δεδομένα τῶν σχετικῶν προβλημάτων καὶ προάγεται ἡ λύσις αὐτῶν.

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

*

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΑΤΤΙΚΗΣ

Κατά τὸ ἔτος 1966 τῆς Α' Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας προΐστατο, ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου μέχρι τοῦ Αὐγούστου, ὁ πρόωρος ἐκλιπὼν διευθυντὴς τῆς Ἀκροπόλεως Νικ. Βερδελῆς.

Α'. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΤΑΚΤΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΑΡΧΑΙΩΝ

Εἰς τὴν ἀποθήκην τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως συνεχίσθη ἡ ἐργασία εὐρετηριάσεως καὶ ἀποδελτιώσεως ὡς καὶ ἡ φωτογράφησις τῶν ἀρχαίων μαρμαρίνων γλυπτῶν. Εἰς τὰς ἐργασίας ἔλαβον μέρος ἡ κ. Μ. Μπρούσκαρη καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ βοηθοὶ κκ. Ε. Γιαννοπούλου, Ε. Βοῖλα, Ε. Πελεκανάκη, Π. Καπετανάκη καὶ Χ. Πιτούλη.

Ὑπὸ τῆς κ. Μ. Μπρούσκαρη ἀνεγνώρισθησαν καὶ συνεκολλήθησαν πέντε τῶν ὑπὸ L. Ross ἀναφερομένων τεμαχίων ἐκ τοῦ κάτω μέρους τοῦ σώματος τῆς βορειοανατολικῆς (ἐκτῆς) Καρυάτιδος τοῦ Ἑρέχθαιου (Ραγκαβῆ, ΑΕ 1837, 12, L. Ross, Arch. Aufsätze, I, 122· βλ. καὶ ΑΑΑ 1968, σ. 61 κ.ε.).

Ἐπίσης ἀπεδόθησαν ὑπὸ τῆς κ. Εὐγ. Γιαννοπούλου τὰ κάτωθι τεμάχια εἰς γλυπτὰ τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως:

α) Τὸ ἀριστερὸν τμήμα τοῦ καθίσματος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 629 καθιζήσαντος ἀρχαίου ἀγάλματος «γραφῆως» (Schrader, Die Archaische Marmorbildwerke der Akropolis, πίν. 132).

β) Δύο μικρὰ τεμάχια εἰς τὸν λαίμῳ ἵππου τοῦ ὑπ' ἀριθ. 575 - 580 ἀρχαίου ἀναγλύφου μετὰ τεθρίππου (Schrader ἔ.α. ἀριθ. 418, πίν. 171 - 172).

γ) Τὸ δεξιὸν πρόσθιον σκέλος εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 3832 - 3833 ἀρχαῖον λέοντα (Schrader ἔ.α. ἀριθ. 383, πίν. 167).

δ) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 7113 τεμάχιον εἰς τὴν κάτω δεξιάν γωνίαν τῆς ὑπ' ἀριθ. 2468 ἀναγλύφου βάσεως (O. Walter, Beschreibung der Reliefs im kl. Akropolismuseum 119, ἀριθ. 403).

ε) Τρία τεμάχια, ὑπ' ἀριθ. 6874, 6857 καὶ 6862 ἀπέτελσαν τμήμα ἀναγλύφου πλακὸς μὲ μορφὴν γυμνοῦ πολεμιστοῦ.

Εἰς τὸ Φετιχιέ - Τζαμί συνεχίσθησαν ὑπὸ ὁμάδος ἐπιστημονικῶν βοηθῶν (Ἑ. Ζαγανιάρη, Χ. Κανελλοπούλου, Π. Ματζώρου καὶ Μ. Τσώνη), ἡ ἐπεξεργασία καὶ μελέτη τῶν πηλίνων εὑρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως, τῶν ἐτῶν 1955 - 1960.

Β'. ΕΡΓΑΣΙΑΙ Εἰς ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Εἰς τὰς ἐν γένει ἐξωτερικὰς ἐργασίας ἔλαβε μέρος ἡ δ. Ἀλίκη Σολωμοῦ.

Εἰς τὸν Παρθενῶνα ἐγένετο μερική στερέωσις καὶ συγκόλλησις ἀπολεπισθέντων τεμαχίων μαρμάρου. Κυρίως συνεκολλήθησαν ἀπολεπισθέντα ἢ διαρραγέντα τεμάχια τῶν πλακῶν τοῦ διαπέδου τοῦ σηκοῦ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ νοτίου πετροῦ. Ὁμοίως συνεκολλήθησαν ἀπολεπισθέντα τεμάχια ἢ ἐφράχθησαν διὰ κόλλας αἱ ρωγαὶ εἰς τὴν βορείαν καὶ δυτικὴν κρηπίδα καὶ εἰς ὅκτῳ ἀπὸ Δ. κίονας τῆς βορείας κιονοστοιχίας τοῦ πετροῦ. Ἐγένετο τέλος περιωρισμένης ἐκτάσεως συγκόλλησις τεμαχίων τοῦ ἐπιστυλίου καὶ μερικὸς χρωματισμὸς δι' ἀντισκωριακοῦ ὑγροῦ σιδηρῶν συνδέσμων εἰς ὀρισμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ μνημείου. Μικραὶ ἐργασίαι συγκόλλήσεως ἐγένοντο εἰς τὴν φατνωματικὴν ὀροφὴν τῆς προστάσεως τῶν Καρυατίδων εἰς τὸ Ἑρέχθειον, μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τεμαχίου, πιθανῶς ἔνεκα κραδασμοῦ ἐκ χαμηλῆς πτήσεως ἀεροπλάνου ὑπὲρ τὴν Ἀκρόπολιν.

Οἱ κίνδυνοι, τοὺς ὁποίους διατρέχουν ὁσημέραι τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως ἐκ μιᾶς σταθερῶς συντελουμένης φθορᾶς ὀφειλομένης κυρίως εἰς καθιζήσεις, ἀπολεπίσεις κ.λ.π. (βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 39), καθιστᾷ ἐπιτακτικὴν τὴν ἀνάγκην τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐκτελέσεως συστηματικῆς ἐργασίας διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν.

Κατὰ τὰς ἐργασίας κατασκευῆς ἀποχωρητηρίων ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως νοτίως τοῦ Belvedere, εἰς θέσιν, ὅπου διακόπτεται τὸ κλασσικὸν τεῖχος, καὶ πρὸ τῶν ἐκεῖ λειψάνων τοῦ μυκηναϊκοῦ περιβόλου, θέσις, ἡ ὁποία ἀπεδείχθη ἀκατάλληλος καὶ ἐγκατελείφθη διὰ νὰ προτιμηθῇ ἄλλη ἀθέατος, παρέστη ἀνάγκη μεταφορᾶς μαρμαρίνων τεμαχίων ἐξ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν συσσωρευμένων ἐκεῖ. Ταῦτα κατόπιν ἐπανετοποθετήθησαν εἰς τὴν προηγουμένην τῶν θέσιν ἢ ἐτακτοποιήθησαν εἰς ἐλεύθερον χώρον βορείως τοῦ Μουσείου.

Μικραὶ ἐργασίαι συγκόλλήσεως ἀποσπασθέντων τεμαχίων καὶ στερεώσεως ἐφθαρμένων λιθοπλίνθων ἐγένοντο εἰς τὸ δυτικώτερον τμήμα τοῦ βορείου κλασσικοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως.

Γ'. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΛΙΤΥΟΣ

Εἰς μικρὰν ἐκτασιν συνεχίσθησαν καὶ ἐφέτος αἱ ἐργασίαι διαμορφώσεως τῆς βορείας κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως. Συγκεκριμένως διευθετήθη ὁ ἀμέσως ἀνατολικῶς τῆς Κλεψύδρας καὶ τῆς αὐλῆς τοῦ Πυθίου χώρος μέχρι τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ τείχους τῆς Ὑπαπαντῆς. Μέγα μέρος

της έργασίας αφιερώθη εις την απελευθέρωσιν τοῦ χώρου ἐκ μεγάλων ὀγκῶν χωμάτων, τὰ ὅποια εἶχον ἀπορριφθῆ κυρίως ἐκ τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν τῶν σπηλαιῶν τῆς βορείας κλιτύος. Ἐπειδὴ τὰ ὀρυκτικῶς κατερχόμενα ἐκ τῶν βράχων ὀμβρία ὕδατα ἐπλημυρίζον τὴν αὐλὴν τοῦ Πυθίου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν συσσώρευσιν νέων ἐπιχώσεων ἐντὸς αὐτῆς, κατεσκευάσθη, ἀνατολικῶς τοῦ Πυθίου, εἶδος ὁχετοῦ δι' ἐπαλείψεως τοῦ ἐδάφους διὰ σιμέντου ἐπὶ νεωτέρας κατὰ τὸ πλείστον ἐπιχώσεως.

Ἐκαθαρίσθη ἐπίσης ἡ ἡμιρεπωμένη ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου (Σεραφεῖμ). Ἐκ τοῦ καθαρισθέντος χώρου περισυνελέγησαν καὶ ἐτακτοποιήθησαν ὀλίγα μαρμάρινα τεμάχια κυρίως ἀρχιτεκτονικά.

Ἐντὸς τῶν νεωτέρων ἐπιχώσεων εὐρέθησαν τὰ κάτωθι ἀρχαῖα:

1) Κεφαλὴ γυναικεία πηλίνου κλασσικοῦ εἰδωλίου μετὰ μέρους τοῦ λαιμοῦ (ὕψος 0,03 μ.).

2) Τμήμα ἐκ τοῦ κάτω ἀριστεροῦ μέρους πηλίνου καθημένου ἀρχαῖου εἰδωλίου (ὕψος 0,06 μ.).

3) Ἀπότμημα πηλίνου πλαστικοῦ συμπλέγματος πιθανῶς ἐξ ἄγγειου. Σφάζεται τὸ ἀριστερόν σκέλος ἀπὸ τοῦ ἰσχίου καθημένης, γυναικείας προφανῶς, μορφῆς καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ δεξιοῦ. Συμφυῶς πρὸς τὴν μορφὴν ἀπότμημα κοίλου κελύφους ὀστρέου, ὑποδεικνύει ὅτι ἔχομεν παράστασιν γυναικείας μορφῆς καθημένης ἐντὸς θαλασσίῳ ὀστρέου (Ἀφροδίτης;). Παρὰ τὸν ἀριστερόν πόδα τῆς μορφῆς ὑπόλειμμα πλαστικοῦ ρόδακος. Λευκὸν ἐπίχρισμα ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ ὀστρέου, λείψανα κυανοῦ ὑπ' αὐτὸ καὶ κιτρίνου, ἐπὶ τῶν πετάλων τοῦ ρόδακος. Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας μέλαν βερνίκιον ἀραιῶς ἐπιτεθειμένον (ὕψος 0,11 μ.).

4) Τεμάχιον χαλκοῦ μαχαιριδίου (μῆκος 0,06 μ.).

5) Τμήμα ἐνεπιγράφου πλακὸς ἐλληνιστικῶν χρόνων (διαστ. 0,05 x 0,04 μ.). Ἡ ἐπιγραφή ἔχει ὡς ἑξῆς:

Η
ΨΑΙΔΕΤΟ
ΠΡΥΤΑΝ
ΝΑΓΡΑ

Δ'. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΑΝΑΕΣΤΗΛΩΣΕΩΣ
ΩΔΕΙΟΥ ΗΡΩΔΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ

ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως καὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἐφορείας συνεχίσθη, μὲ ἐνδιάμεσον διακοπὴν, ἡ ἀναστηλωτικὴ ἐργασία ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀνατολικοῦ κλιμακοστασίου τοῦ Ὡδείου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. Οὕτω κατεσκευάσθησαν:

1) Διὰ μαρμαρίνων πλακῶν τὸ ἰσόπεδον μεταξὺ τῶν δύο κατωτέρων σκελῶν τοῦ κλιμακοστασίου, ὡς καὶ τὸ ἰσόπεδον μεταξὺ τῆς μεσαίας κλιμακίδος καὶ τῆς τελευταίας πρὸ τὸ ἄνω διάζωμα κλίμακος.

2) Διὰ παρίνων λιθοπλίνθων ὁ τοῖχος ὑπεράνω τοῦ ἀνωφλίου τῆς θύρας τοῦ δυτικοῦ κατωτέρου σκέλους τοῦ κλιμακοστασίου καὶ ἐπανεκτίσθη ὁ πυρὴν μεταξὺ τῶν τοποθετηθέντων λιθοπλίνθων.

3) Διὰ λαξευτῶν παροπλίνθων τὰ ἐκατέρωθεν τῆς τελευταίας κλίμακος, τῆς ὀδηγοῦσης πρὸς τὸ ἰσόπεδον τοῦ ἄνω διαζώματος, τμήματα τῶν τοίχων καὶ ὁ μεταξὺ τῶν λιθοπλίνθων κτιστὸς πυρὴν αὐτῶν δι' ἀργολιθοδομῆς.

4) Ἐτοποθετήθησαν αἱ ἐλλείπουσαι παρόπλινθοι εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ προθαλάμου τῆς ἀνατολικῆς εἰσόδου.

5) Ἐγένετο δι' ἀνοξειδῶτων ράβδων χάλυβος ἐνίσχυσις τοῦ διαρραγέντος ὑπερθύρου τῆς θύρας εἰσόδου πρὸς τὴν σκηνὴν ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ προθαλάμου.

6) Κατεσκευάσθη διὰ σκυροδέματος ὁ κυλινδρικός θόλος τοῦ ἀνατολικοῦ προθαλάμου τῆς εἰσόδου πρὸς τὸ κάτω διάζωμα.

7) Ἐγένετο μερικὴ ἐπεξεργασία τῶν μαρμαρίνων βαθμίδων τῆς τελευταίας πρὸς τὸ ἄνω διάζωμα κλίμακος, ὡς καὶ τῶν πλακῶν τοῦ ἀνωτέρου ἰσοπέδου.

Αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο μετὰ τὴν πλήρη φωτογράφησιν τῶν διασφωζομένων ἀρχαίων στοιχείων, τὰ ὅποια διεχωρίσθησαν ὑπὸ τῶν νέων κατασκευῶν διὰ διαφανοῦς πλαστικῆς ὕλης.

Εἰς τὴν στοὰν τοῦ Εὐμένους ἐγένετο συγκόλλησις τῶν λιθοπλίνθων τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος τῆς δυτικῆς θύρας.

Ε'. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΕΩΣ
ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΘΕΝΤΩΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ
ΑΝΑΤ. ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Συνεχίσθη ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1963 (βλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 34 κ.ε.) ἀρξαμένη κατεδάφισις τῶν οἰκῶν ἀνατολικῶς τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου, εἰς τὸν χώρον τοῦ Ὡδείου τοῦ Περικλέους. Κατηδαφίσθησαν αἱ βορείως τῆς ὁδοῦ Κανάχου οἰκίαι πλὴν τοῦ ναῖσκου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ, τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Θρασύλλου 9 οἰκίας καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μύρωνος 2 καὶ 4 συγκροτήματος οἰκίσκων.

Κατὰ τὴν κατεδάφισιν ἀπεκαλύφθη τμήμα τοῦ «Ριζοκάστρου», μήκους 25 περίπου καὶ ὕψους 2 μ. Εἶναι ἐκτισμένον ἐκ μεγάλων παρολίθων εἰς ἀκανονίστους δόμους μετὰ σειρῶν μικροτέρων

λίθων καὶ κεραμίδων εἰς τοὺς ἄρμους (Πί ν. 63 α) (Ί. Τραυλοῦ, Πολεοδομικὴ ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν, σ. 156 κ.ε. ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία).

Ἐκ τῶν καταδαφισθεισῶν οἰκιῶν περισυνελέγησαν ἄφθονα μαρμάρινα τεμάχια ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τεμάχια τινὰ μικρὰ ἐκ γλυπτῶν, ἰδίως μετὰ πτυχῶν καὶ, τέλος, τμήμα ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ἄκρου μαρμαρίνου ἀναγλύφου, τὸ ὁποῖον σφῆζει λίαν ἔξεργον γυναικείαν μορφήν, τῆς ὁποίας ἐλλεῖπει ἡ κεφαλὴ, τὸ κάτω μέρος τῶν σκελῶν, ἡ δεξιὰ χεὶρ ἀπὸ τοῦ ὧμου καὶ ἡ ἀριστερὰ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος. Φέρει πέπλον ὑψηλὰ ἐξωσμένον, ὁ κορμὸς στρέφεται πρὸς τὰ δεξιὰ, ἡ ἐλλείπουσα χεὶρ ἐτείνετο ἄνω, ἡ δὲ ἀριστερὰ κεκαμμένη φέρεται ὀριζοντίως ὑπὸ τὸ στήθος (ὕψος 0,40 μ.). 4ου π.Χ. αἱ.

ζ'. ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ ΑΡΧΑΙΩΝ

Ἐξ ἄλλων καταδαφίσεων εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ ἐκ διαφόρων θέσεων (αὐλῶν οἰκιῶν κ.λ.π.) περισυνελέγησαν τὰ κάτωθι μαρμάρινα γλυπτὰ:

1) BE 9. Θραῦσμα ἐκ τῆς ἐπιστήψεως ἀετωματικῆς στήλης φέρον ἐπιγραφὴν: *ΕΥΔΟΞΟ*. Ὑψ. 0,20, πλ. 0,301, πᾶχ. 0,157 μ.

2) BE 10. Τμήμα θωρακίου μετ' ἀναγλύφου σταυροῦ. Ὑψ. 0,50, πλ. 0,279, πᾶχ. 0,155 μ.

3) BE 12. Θραῦσμα *clipeus*. Σφῆζει μέρος τῆς μορφῆς ἐκ τῆς περὶ τὸ στήρνον καὶ τὸν λαίμον ὥσας. Ὑψ. 0,18, πλ. 0,24, πᾶχ. 0,09 μ.

4) BE 13. Τὸ ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι μέρους τῶν μηρῶν τμήμα γυναικείου ὕστεροελληνιστικοῦ ἀγάλματος. Ὑψ. 0,395, πλ. 0,275, πᾶχ. 0,157 μ. (Πί ν. 64 β).

5) BE 15. Τμήμα ὕστεροελληνιστικοῦ ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου. Σφῆζει μορφήν γυναικείαν ἀπὸ τῶν ὧμων μέχρι μέρους τῶν μηρῶν, ἐνδεδυμένην χιτῶνα καὶ ἱμάτιον. Ἡ δεξιὰ χεὶρ (ἐλλεῖπει τὸ ἄκρον) κάμπτεται καὶ φέρεται πρὸς τὸ πρόσωπον εἰς στάσιν θλίψεως, ἡ δεξιὰ λοξῶς ὑπὸ τὸ στήθος (Πί ν. 64 γ). Ὑψ. 0,331, πλ. 0,205, πᾶχ. 0,156 μ.

6) BE 16. Χεὶρ ὑπερμεγέθους ἀγάλματος μετὰ συμφυοῦς τεμαχίου μαρμάρου. Διαστ. 0,37 x 0,38 x 0,19 μ.

7) BE 18. Τμήμα ἐπιτυμβίου κιονίσκου. Ἄνω φέρει πλαστικὸν δακτύλιον. Ἐπιγραφή: *ΕΥΤΥΧΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ*. Ὑψ. 0,33, ἄνω διάμ. 0,17 μ.

8) BE 23. Τεμάχιον ἀναγλύφου πιθανῶς ἐκ σαρκοφάγου. Σφῆζει μορφήν παιδὸς γυμνοῦ (ἐλλεῖπει τὸ δεξιὸν ἦμισυ τοῦ κορμοῦ του), κινουμένου πρὸς τὰ δεξιὰ· στρέφει τὸν ἄνω κορμὸν καὶ τὸ πρόσωπον κατ' ἐνώπιον καὶ τείνει τὴν ἀριστερὰν τοῦ χεῖρα πλαγίως. Ὅπισθεν καὶ παρὰ τὴν

κεφαλὴν, σφῆζεται ἄκρα χεὶρ ἄλλης μορφῆς. Ὑψ. 0,425, πλ. 0,159, πᾶχ. 0,105 μ.

9) BE 24. Τμήμα ἀναγλύφου ἀρχιτεκτονικοῦ μελούς. Σφῆζεται δεξιὰ ἀνθέμιον μετὰ κυρτῶν φύλλων (ἐλλιπὲς ἄνω καὶ δεξιὰ), φερόμενον ἐπὶ ἐλίκων. Ἀριστερὰ πλατὺ φύλλον ἄνθους. Διαστ. 0,26 x 0,33, πᾶχ. 0,185 μ. (Πί ν. 63 β).

10) BE 26. Κεφαλὴ ἀνδρικοῦ εἰκονιστικοῦ ἀγάλματος μεγέθους μεγαλυτέρου τοῦ φυσικοῦ. Ἐπιφάνεια προσώπου λίαν ἀποτετριμμένη. Διατηροῦνται ἐν μέρει οἱ ὀφθαλμοὶ μὲ παχέα βλέφαρα καὶ ἐγχάρακτον κόρην, τὸ γένειον καὶ ὁ μύσταξ μὲ λεπτὴν πλαστικὴν ἀπόδοσιν. Ἡ κόμη ἐκ μικρῶν πλαστικῶν βοστρύχων σφῆζεται καλύτερον ὀπίσω. 2ου αἰῶνος μ.Χ. (Πί ν. 64 α).

11) BE 27. Τμήμα λεοντοκεφαλῆς. Σφῆζεται τὸ ἄνω καὶ ὀπίσθιον μέρος. Ὅπισω χεὶρ (σφῆζεται μέχρι καὶ τοῦ πήχεως) κρατεῖ τὸν λέοντα ἀπὸ τῆς χαιτῆς. Κάτω ὑπόλοιπον κοιλότητος, προφανῶς δι' ἐκροτὴν (κρουνός;). Διαστ. 0,23 x 0,207, πᾶχ. 0,175 μ.

12) BE 54. Ἐπιτύμβιος κιονίσκος ἀποκεκρουμένος εἰς τὸ κάτω μέρος. Ἄνω φέρει πλαστικὸν δακτύλιον.

Ἐπιγραφή:

*ΝΟΥΜΗΝΙΟΣ
ΝΟΥΜΗΝΙΟΥ
ΜΥΡΡΙΝΟΥΣΙΟΣ*

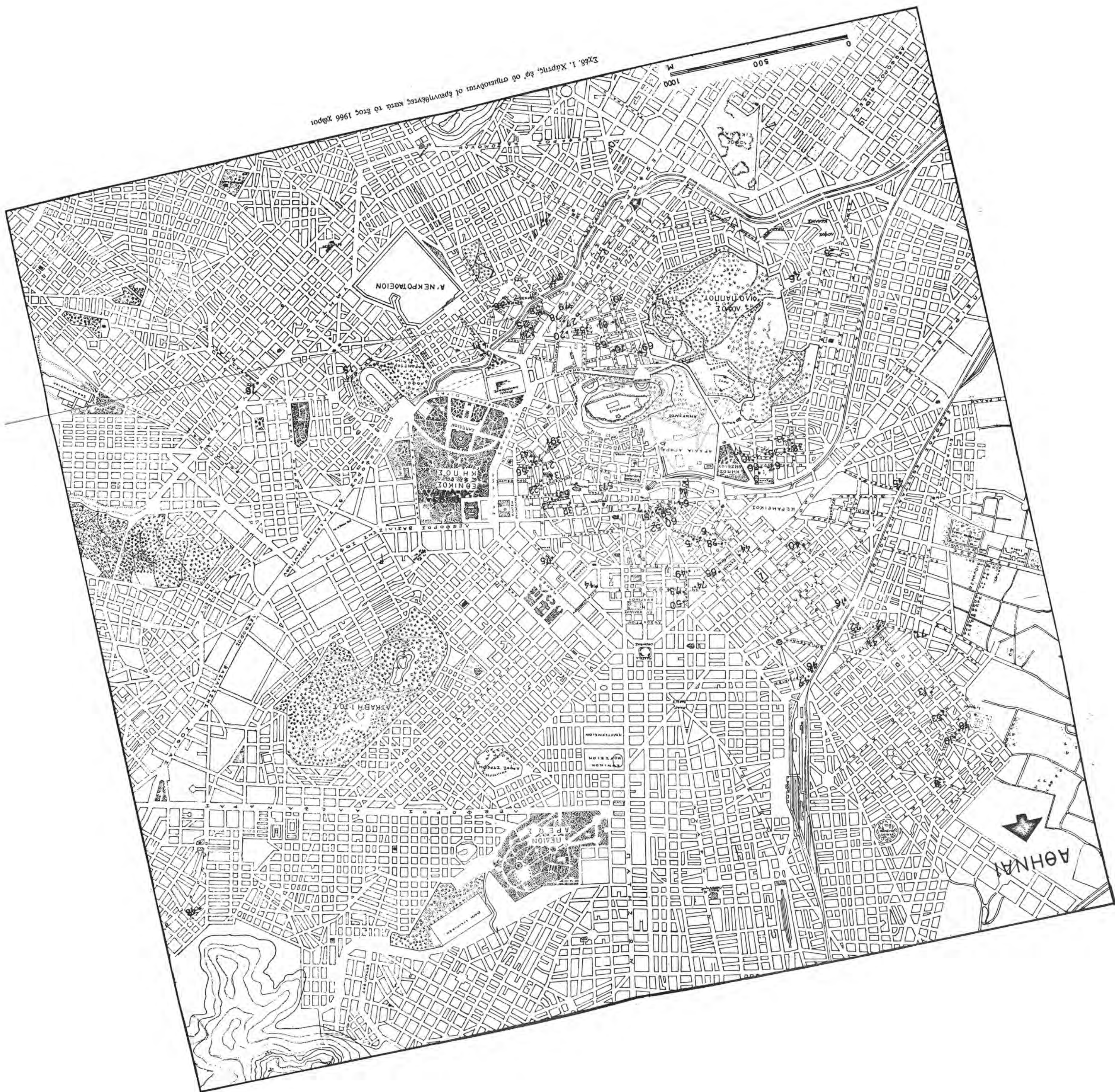
Ὑψος 0,99 μ.

Κατὰ τινὰ καθαρισμὸν τοῦ πλακοστρώτου τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς, διεπιστώθη ὅτι δύο πλάκες αὐτοῦ, λίαν τεθραυσμέναι, ἔφερον εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν ἐπιγραφάς. Εἶναι πιθανὸν ὅτι αἱ πλάκες ἀπεκόπησαν ἐκ στήλων πρὶν ἢ χρησιμεύσουν διὰ τὸ δάπεδον τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἀπεσπᾶσθησαν ἐκ τοῦ ἐδάφους καὶ πρόκειται νὰ γίνῃ ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῶν.

Ἡ μεγαλύτερα αὐτῶν, σφῶζόμενη σχεδὸν ἀκεραία πλὴν μικροῦ μέρους ἀποκοπέντος καθ' ὅλον τὸ μήκος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ἔχει μήκος 2,40, πλάτος 0,90 καὶ πᾶχος 0,02 μ. Φέρει ἀπλοῦν κυμάτιον ἄνω καὶ προεξοχὴν κάτω. Ἡ ἐπιγραφή, ἐξ ἑκατὸν στίχων, κατέχει 1,60 μ. τοῦ μήκους τῆς ἐπιφανείας τῆς πλακῆς. Πρόκειται περὶ αὐτοκρατορικῆς ἐπιστολῆς τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ.

Ἡ μικροτέρα πλάξ, μήκους 1,66, πλάτους 0,78, πᾶχος ἄνω 0,012, κάτω 0,022 μ., τῆς ὁποίας ἐλλεῖπουν σημαντικὰ τμήματα, φέρει εἰς τὸ ἄνω μέρος ἐπιγραφὴν ἐξ ἑπτὰ στίχων καὶ ὑπ' αὐτὴν δύο ἀναγλύφους στεφάνους. Πρόκειται προφανῶς περὶ τιμητικῆς ἐπιγραφῆς. Γράμματα 4ου π.Χ. αἱ.

Ι. Α. ΠΑΠΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Γ' ΕΦΟΡΕΙΑ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Κατά τὸ διάστημα ἀπὸ 27.10.1965 - 8.2.1966, τὴν διεύθυνσιν τῆς Γ' Ἐφορείας εἶχεν ὁ Ἐφορος Δημ. Λαζαρίδης, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ἡ Ἐπιμελήτρια Ὁλγα Ἀλεξανδρή. Κύριον ἔργον τῆς Ἐφορείας καὶ κατὰ τὸ 1966 ὑπῆρξεν ἡ διεξαγωγή ἀρχαιολογικῆς ἐρεῦνης εἰς τὰ θεμέλια τῶν ἀνεγειρομένων οἰκοδομῶν, ὡς καὶ εἰς τοὺς διανοιγμένους ὑπὸ τῶν διαφόρων Ἐταιρειῶν χάνδακας, ἐντὸς τῶν πόλεων Ἀθηνῶν, Ἐλευσίνος καὶ Μεγάρων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνασκαφῶν ἀνῆλθε διὰ μὲν τὰς Ἀθῆνας εἰς 79, διὰ δὲ τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὰ Μέγαρα εἰς 5 καὶ 3 ἀντιστοίχως. Ἡρευνήθη ἐπίσης μεγάλος ἀριθμὸς οἰκοπέδων καὶ χανδάκων ἀνευ ἀποτελέσματος.

Αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι διεξήχθησαν δι' εἰδικευμένων ἐργατῶν, ὑπὸ τὴν συνεχῆ ἐπίβλεψιν συνεργείου ἐπιστημονικῶν βοηθῶν, ἀποτελουμένου ἐκ τῶν Ἑ. Ἀλλαμανῆ, Φ. Δακωρόνια, Ἀλ. Δραγῶνα, Φ. Καλοῦδη, Γ. Κορνελάκη, Λ. Λεμονῆ, Δ. Ξενάκη, Μ. Σταυροπούλου, Χ. Φραδέλλου, Μ. Χατζιώτου. Τὰς ἀνασκαφὰς εἰς Ἐλευσίνα ἐπέβλεψεν ἡ κ. Μ. Ἀναγνωστοπούλου.

Τὸ σημαντικὸν ἔργον τῆς ἀποτυπώσεως ὀφείλεται καθ' ὅλοκληρίαν εἰς τὴν ἀρχαιολόγον - σχεδιάστριαν δ. Ἑλσην Σπαθάρη, μέγας δὲ ἀριθμὸς σχεδίων¹ ἐγένετο ὑπὸ τῆς ἀρχαιολόγου δ. Λιάνας Παρλαμά, τὰς ὁποίας εὐχαριστοῦμεν θερμῶς καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης.

Ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν τοπογραφίαν τῶν Ἀθηνῶν εἶχον: α) ἡ ἀνεύρεσις τοῦ τείχους τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐντὸς οἰκοπέδων ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἐρεχθείου 20, Παρθενῶνος 12, Φαλήρου 8 καὶ Δημητρακοπούλου 7, Βουλῆς καὶ Πετράκη, Ἀριστείδου καὶ Περσέως, Νηλέως καὶ Ἐρυσίχθονος, ὡς καὶ ἐντὸς χανδάκων εἰς τὰς ὁδοὺς Βούρβαχη, Νίκης, Βουλῆς, β) ἡ ἀποκάλυψις τμήματος τοῦ Δημοσίου Σήματος, εἰς τὸ οἰκόπεδον Κεραμικοῦ καὶ Πλαταιῶν, διὰ τοῦ ὁποίου καθορίζεται τὸ δυτικὸν ὄριον τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἐκ τοῦ Διπύλου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Πλάτωνος, γ) ἡ ἀνεύρεσις κατὰ χώραν, ἐντὸς χανδάκος τῆς ΔΕΗ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Αἰμονος καὶ Τριπόλεως, ὅρου τῆς Ἀκαδημίας Πλάτωνος, καὶ δ) ἡ ἀνασκαφὴ τμημάτων γεωμετρικῶν

νεκροταφείων εἰς τὰ οἰκόπεδα Νηλέως καὶ Ἐρυσίχθονος, καὶ Κριεζῆ 23 - 24. Διὰ τὴν πόλιν τῶν Μεγάρων σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀποκάλυψις τμήματος τοῦ τείχους τῆς ἀρχαίας πόλεως εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦ Γεωργικοῦ Συνεταιρισμοῦ. Συμβάλλουν ἐξ ἄλλου εἰς τὴν μελέτην τῆς πολιορκίας καὶ τῶν τριῶν πόλεων τὰ ἀποκαλυφθέντα κατὰ τὰς λοιπὰς ἀνασκαφὰς λείψανα ὁδῶν, οἰκῶν μετὰ τῶν ἀποχευτικῶν τῶν συστημάτων καὶ νεκροταφείων μὲ ταφὰς χρονολογουμένας ἀπὸ τῶν ὑπομυκηναϊκῶν μέχρι καὶ τῶν πρωϊμῶν βυζαντινῶν χρόνων. Τέλος, ἡ Μουσειακὴ Συλλογὴ τῆς Γ' Ἐφορείας (Ἄρεως 3) ἐπλουτίσθη διὰ μεγάλου ἀριθμοῦ κινητῶν εὐρημάτων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, ὡς καὶ διὰ τῶν παραδοθέντων ὑπὸ ιδιωτῶν ἢ ἀστυνομικῶν, τυχαίων τινῶν εὐρημάτων, ὡς τὰ κάτωθι :

α. Τρία ἀργυρὰ ἀθηναϊκὰ τετράδραχμα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ἀρίστης διατηρήσεως, εὐρεθέντα ὑπὸ ιδιώτου ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως Καρίας τῶν Μεγάρων. β. Τὸ ἀριστερὸν ἥμισυ μαρμαρίνου γυναικείου κορμοῦ, ὕψους 0,94 μ., προερχόμενον ἐξ ἀναγλύφου καὶ ὑπὸ ιδιώτου εὐρεθὲν ἐντετελιγμένον εἰς οἰκίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀρριανοῦ 30 (Παγκράτι). γ. Μαρμαρινὴ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ὕψ. 0,51, πλ. 0,205 μ. μὲ παράστασιν δεξιῶσεως. δ. Μαρμαρινὴ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ., ὕψ. 0,87 καὶ πλ. 0,55 μ. (Πίν. 65 β).

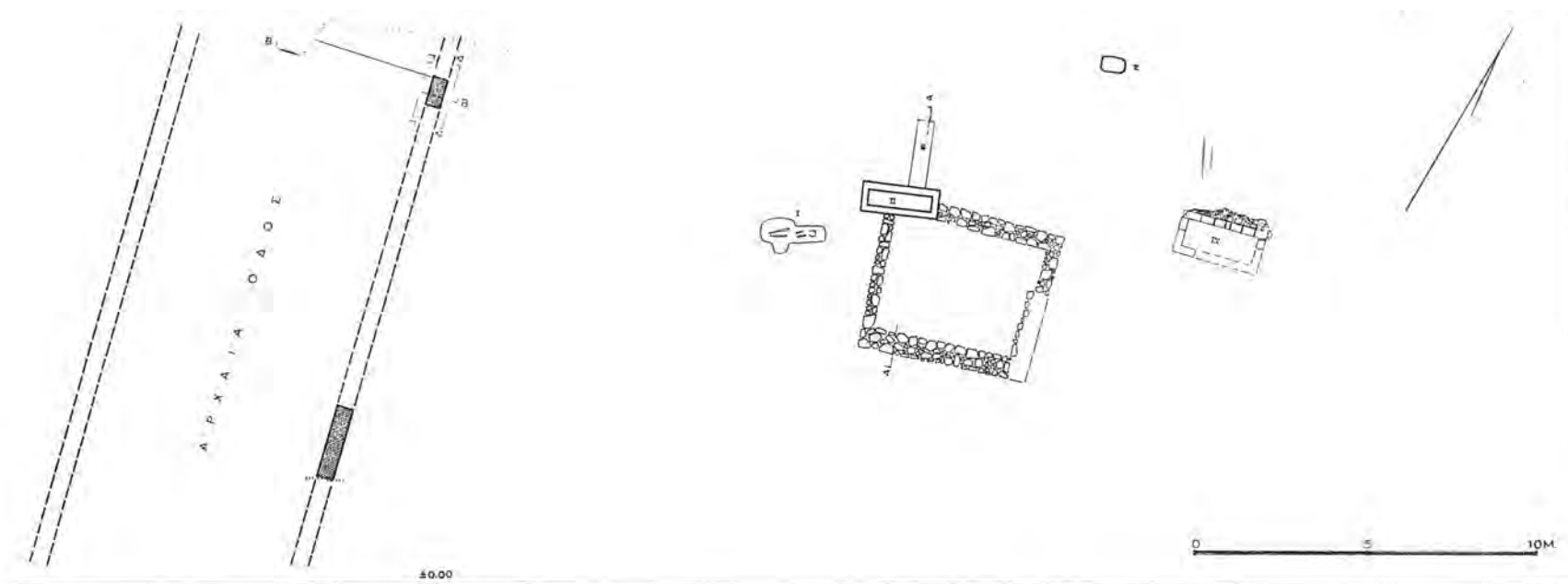
Ἡ ταύτισις τῶν ἀνευρεθέντων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς νομισμάτων ἐγένετο ὑπὸ τῆς Προϊσταμένης τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς, Ἐπιμελητρίδος κ. Μάντως Οἰκονομίδου, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐκφράζονται θερμαὶ εὐχαριστίαι.

1. Ἀγησιλάου - Μυλλέρου - Κεραμικοῦ - Μαραθῶνος (Σχέδ. 1, 1)

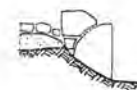
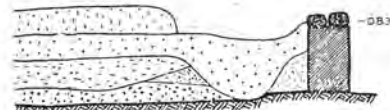
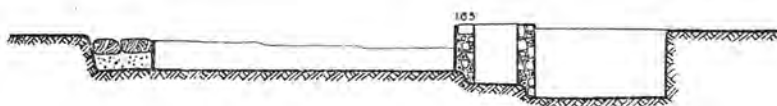
Εἰς τὸ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἀγησιλάου, Μυλλέρου, Κεραμικοῦ, Μαραθῶνος κείμενον οἰκοδομικὸν τετράγωνον, διαστάσεων 80 x 81 μ., ἰδιοκτησίας τῆς ΔΕΗ, προκειμένου νὰ ἀνεγερθῇ τὸ μέγαρον τῶν γραφείων τῆς Ἐταιρείας, παρηκολουθήθησαν αἱ ἐκσκαφικαὶ ἐργασίαι, περιορισθεῖσαι πρὸς τὸ παρὸν κατὰ τὸ Ν. τμήμα τοῦ οἰκοπέδου¹ ἡ ἔρευνα διαρκέσασα ἀπὸ 15-11-66 ἕως 25-11-66, πρὸς Δ. οὐδὲν ἀπέδωκεν οὕτως ἡ ἀνασκαφὴ ἐνετοπίσθη μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἀγησιλάου - Μυλλέρου εἰς ἑκτασιν 45 x 15 μ. (Σχέδ. 2).

Εἰς τὸ ΝΑ. τμήμα τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθησαν ἴχνη ἀρχαίας ὁδοῦ, μὲ κατεϋθύνσιν ἀπὸ Β.-Ν., κατεστραμμένης σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου, ἡ συνέχεια τῆς ὁποίας εἶχεν ἐρευνηθῇ παλαιότερον ἐν ἔτει 1965 κατὰ τὴν διεξαχθεῖσαν ἀνασκαφὴν τοῦ πρὸς Ν. κειμένου οἰκοπέδου, ἰδιοκτησίας Τετνεῆ,

1. Διὰ τεχνικοὺς λόγους ἔχουν παραλειφθῇ ὠρισμένα σχέδια, τὰ ὁποία εἶναι προσιτὰ διὰ τοὺς εἰδικούς μελετητὰς εἰς τὸ Ἀρχειὸν τῆς Γ' Ἐφορείας.

Ο Δ Ο Σ Α Γ Η Σ Ι Λ Α Ο Υ

Ε. ΣΠΑΘΑΡΗ
1966

Σχέδ. 2. Κάτοψις και τομαί των αποκαλυφθέντων αρχαίων ἐντὸς τοῦ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἀγησιλάου - Μυλλέρου - Κεραμεικοῦ - Μαραθῶνος οἰκοπέδου

μεταξύ των δδών Μυλλέρου, Πειραιώς, Θερμοπυλών, Ἀγισιλάου (βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 63).

Ἐφέτος ἡδυνήθημεν νά ὑπολογίσωμεν τὸ πλάτος τῆς ὁδοῦ εἰς 7 μ., τοῦ δυτικοῦ ὁρίου αὐτῆς σφζομένου κατὰ μήκος τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ἀγισιλάου καὶ νά παρακολουθήσωμεν αὐτὴν εἰς μήκος 16 μ. Τὸ Α. ἀνάλημμα τῆς ὁδοῦ ἐσφζετο εἰς δύο σημεῖα, τοῦ βορειοτέρου συνεχομένου μετὰ τμήματος τῆς ὁδοῦ. Ὡς συνάγεται ἐκ τῶν συλλεγέντων ὁστράκων καὶ τῆς συγκρίσεως τῆς τοιχοποιίας, ἡ ὁδὸς χρονολογεῖται εἰς τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους ἐκ δὲ τῆς στρωματογραφίας συνάγεται ὅτι ἡ παλαιότερα χρῆσις τῆς ἀνάγεται εἰς τοὺς ὑστέρους κλασσικούς.

Πρὸς Α. τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἀνευρέθησαν πέντε τάφοι, ἅπαντες σεσυλημένοι, ἐξ ὧν οἱ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Ι, ΙΙ, V λελαξευμένοι ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, οἱ δὲ λοιποὶ κτιστοὶ διὰ μικρῶν λίθων καὶ κονιάματος· κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ΙΙΙ συνελέγησαν εἰς χαλκοῦς δίσκος κατόπτρου καὶ δύο δακρυδόχοι, ἐκ δὲ τοῦ V ἀστράγαλοι καὶ θραύσματα σιδήρου.

Ἀπεκαλύφθη ἐπίσης δεξαμενὴ, σχήματος τραπεζίου, διαστάσεων 5 x 4.50 x 5.30 μ., ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθος 2.15 μ. διὰ λίθων καὶ ἀσβέστου, φέρουσα ἐσωτερικῶς ἐπίχρισμα ἐξ ὑδραυλικοῦ κονιάματος· τὴν ΒΔ. γωνίαν τῆς ἔχει καταστρέψει ὁ τάφος ΙΙ. Ἐκ τῆς τοιχοποιίας τῆς χρονολογεῖται εἰς τοὺς πρωίμους ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τοῦ αὐτοῦ οἰκοπέδου συνελέγησαν θραῦσμα μαρμαρίνου ἀναγλύφου, διαστάσεων 0,56 x 0,25 μ., μὲ ἀπεικόνισιν σειρήνος (Πί ν. 65 α), σφζομένης κατὰ τὸ ὀπίσθιον ἡμισυ, καὶ ἐπιτυμβία λουτροφόρος, σφζ. ὕψ. 0,62 μ., μὲ τὴν ἐπιγραφὴν (Πί ν. 65 γ):

Θεωρὸς / Ἀμφικτύονος / Διομειεύς.

Ἀγίας Θεέκλας 10 - 12 (Σχέδ. 1, 2)

Εἰς τὰ οἰκόπεδα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀγίας Θεέκλας ἀριθ. 10, ἰδιοκτησίας τῆς Ἀρμενικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀριθ. 12, ἰδιοκτησίας Παπαμάρκου, συνολ. διαστάσεων 26 x 20 μ., ἀπεκαλύφθησαν τὰ ἐρείπια συγκροτήματος οἰκίων, τῶν ὁποίων διεκρίθησαν ἐπ'ἀλληλοὶ οἰκοδομικαὶ περίοδοι, χρονολογούμεναι ἀπὸ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. μέχρι τῶν πρωίμων βυζαντινῶν χρόνων (Πί ν. 66 β).

Ἡ παλαιότερα κατασκευὴ εἶναι κτιστὸς ἀγωγός (Σχέδ. 3), ἀποκαλυφθεὶς εἰς βάθος 4 μ. εἰς τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου, ὅστις ἀποτελεῖ τμή-

μα τοῦ κεντρικοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ τῆς πόλεως· εἰς αὐτὸν ἐκβάλλουν καὶ οἱ ἀγωγοὶ τῶν ἐν τῷ ἀνασκαφέντι χώρῳ οἰκίων. Τοῦ ἀγωγοῦ ἡρευνήθησαν δύο σκέλη συναντώμενα κατ' ὀρθὴν γωνίαν, τὸ ἐν μὲ κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ., σφζ. μήκ. 6.50 μ., τὸ ἕτερον μὲ κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΔ., σφζ. μήκ. 8.50 μ. Ἐκ τοῦ ἐπαναχρησιμοποιηθέντος ἀφθόνου ἀρχιτεκτονικοῦ ὕλικου, ὡς καὶ θραυσμάτων γλυπτῶν, ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀγωγοῦ χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Σύγχρονοι περίπου εἶναι καὶ οἱ τοῖχοι, οἱ σημειούμενοι εἰς τὸ Σχέδ. 3 διὰ τῶν στοιχείων 1 καὶ 2. Οὗτοι ἀποτελοῦν τὰ ἀναλήμματα ὁδοῦ, τῆς ὁποίας διεκρίθησαν πλείονα ὁδοστρώματα, συν. πάχους 1.50 μ., τοῦ ἀνωτέρου κειμένου εἰς βάθος 2.50 μ. κάτωθεν τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Ἀμφότεροι ἀπεκαλύφθησαν μέχρις ὕψ. 1.20 μ., τοῦ 2 ὑποστάντος μεταγενεστέρως μετασκευῆν.

Ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους ἀνηγέρθησαν οἰκίαι, τῶν ὁποίων μόνον λείψανα ἐσφζοντο (Σχέδ. 3 καὶ 5) λόγῳ τῶν ἐπιανεχθεισῶν μετασκευῶν καὶ ἀνοικοδομήσεως τοῦ χώρου κατὰ τοὺς ὑστερορρωμαϊκοὺς χρόνους. Οὕτω πρὸς ΒΔ. τοῦ ἀναλήματος 1 διακρίνονται οἱ δύο χώροι Α καὶ Β οἰκίας, τῆς ὁποίας ὁ ΝΑ. τοῖχος βαίνει ἐπὶ τοῦ ἀναλήματος. Οἱ τοῖχοι τῆς, πάχους 0,55 μ., διατηροῦνται ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψους 1.10 μ. καὶ ἐδράζονται ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθος 4 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος· τὸ τμήμα τῆς ὑποθεμελιώσεως ἔχει κατασκευασθῆ διὰ μικρῶν ἀργῶν λίθων, ἡ δὲ ἀνωδομή διὰ λαξευτῶν λίθων. Τὸ δάπεδον τῆς οἰκίας ἔκειτο εἰς βάθος 3.50 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος.

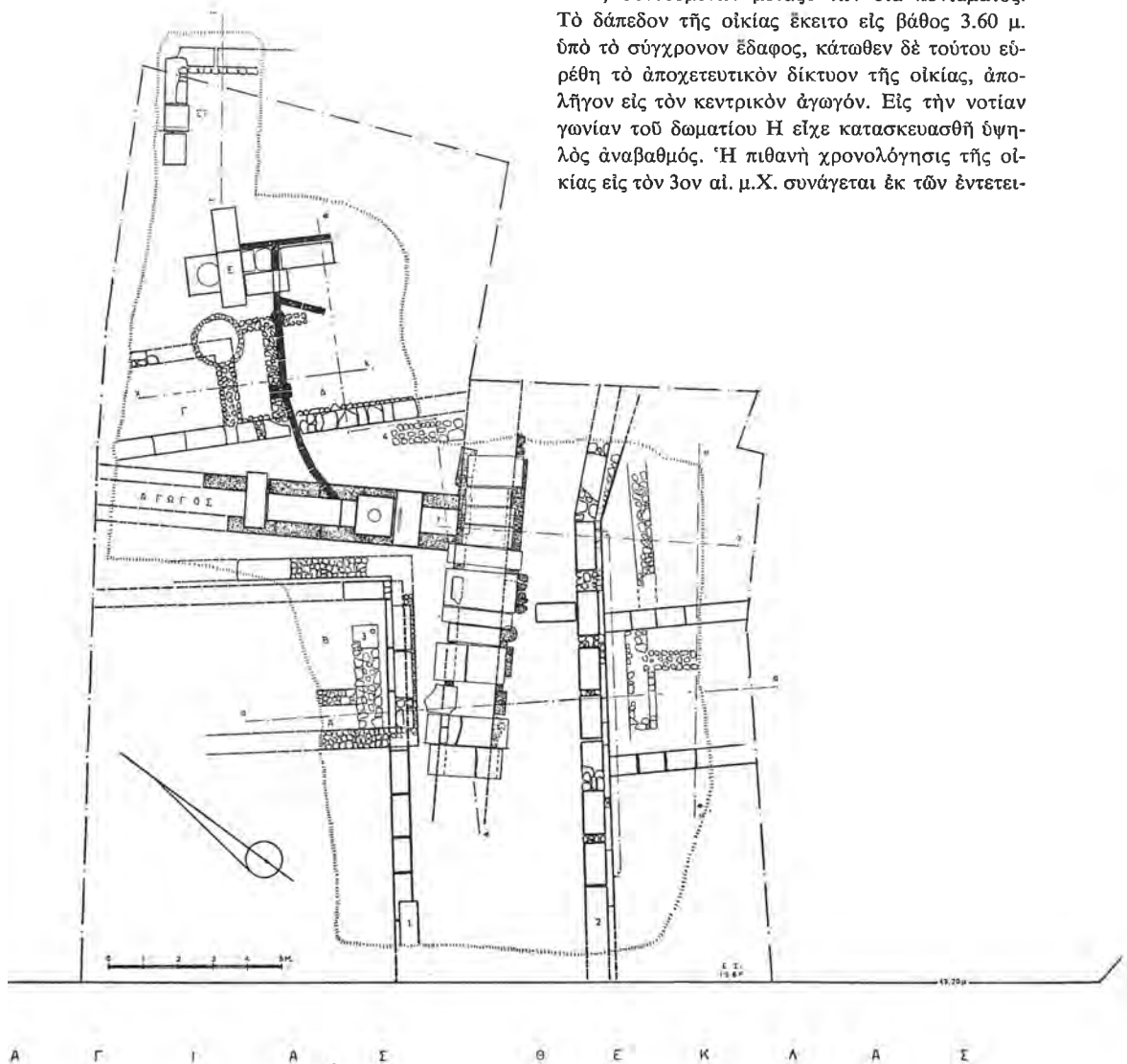
Τῶν πρὸς ΝΑ. τοῦ ἀναλήματος 2 οἰκίων μόνον λείψανα διατηροῦνται καὶ οὕτω δὲν καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ σχεδίου τῆς κατόψεώς των. Ἡ κατασκευὴ τῶν τοίχων εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τοὺς ἀνωτέρω περιγραφέντας· ἐδράζονται εἰς βάθος 4.75 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου ὁδοῦ, τὸ δὲ σφζόμενον ὕψος των κυμαίνεται ἀπὸ 1 - 4.40 μ.

Εἰς τὸν ΒΑ. χώρον τῆς ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθησαν τὰ κατάλοιπα ἐτέρας οἰκίας, τῆς ὁποίας ἀνεσκάφη ὁ ΝΔ. τοῖχος μέχρι μήκους 8.50 μ. μετὰ τμήματος δύο δωματίων τῆς (Γ, Δ) καὶ τῆς πλακοστρώτου αὐλῆς τῆς (Ε) (Σχέδ. 3, 5). Οἱ τοῖχοι τῆς, ἐκτισμένοι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς καὶ οἱ προηγούμενοι, ἐδράζονται ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθος 4 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος, διατηρούμενοι μέχρις ὕψους 0,50 μ. Κάτωθεν τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου Δ διήρχετο πῆλινος ἀγωγός ἐκβάλλων εἰς τὸν προαναφερθέντα

λίθινον κεντρικόν ἀποχετευτικὸν ἀγωγόν. Παρὰ τὴν ΒΔ. μεσοτοιχίαν ἀνεσκάφη ἡ ΒΑ. γωνία τοῦ δωματίου ΣΤ, τῆς αὐτῆς πρὸς τὰς περιγραφείσας οἰκίας τοιχοποιίας. Οἱ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα 3 καὶ 4 τοῖχοι ἀποτελοῦν τὰ κατάλοιπα κατασκευῶν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐλληνιστικῶν οἰκίων ὁ χῶρος παρέμεινεν ἐπὶ τι χρονικὸν διάστη-

μα ἀκατοίκητος. Κατὰ τοὺς ὕστερορρωμαϊκοὺς χρόνους ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν ἐλληνιστικῶν οἰκίων οἰκοδομοῦνται νέαι (Σχ. ἐδ. 4 καὶ 5). Ἡ καλύτερον διατηρουμένη εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ καὶ τοῦ ἀναλήμματος 1 κατασκευασθεῖσα. Ταύτης διακρίνονται κυρίως τρεῖς χῶροι οἱ Ζ, Η, Θ· οἱ τοῖχοί της εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν καὶ μεγάλων λίθων, κεράμων καὶ παρεμβλήτων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἢ θραυσμάτων γλυπτῶν, συνδεομένων μεταξύ των διὰ κονιάματος. Τὸ δάπεδον τῆς οἰκίας ἐκεῖτο εἰς βάθος 3.60 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος, κάτωθεν δὲ τούτου εὐρέθη τὸ ἀποχετευτικὸν δίκτυον τῆς οἰκίας, ἀπολήγον εἰς τὸν κεντρικὸν ἀγωγόν. Εἰς τὴν νοτίαν γωνίαν τοῦ δωματίου Η εἶχε κατασκευασθῇ ὕψηλός ἀναβαθμός. Ἡ πιθανὴ χρονολόγησις τῆς οἰκίας εἰς τὸν 3ον αἰ. μ.Χ. συνάγεται ἐκ τῶν ἐντετει-

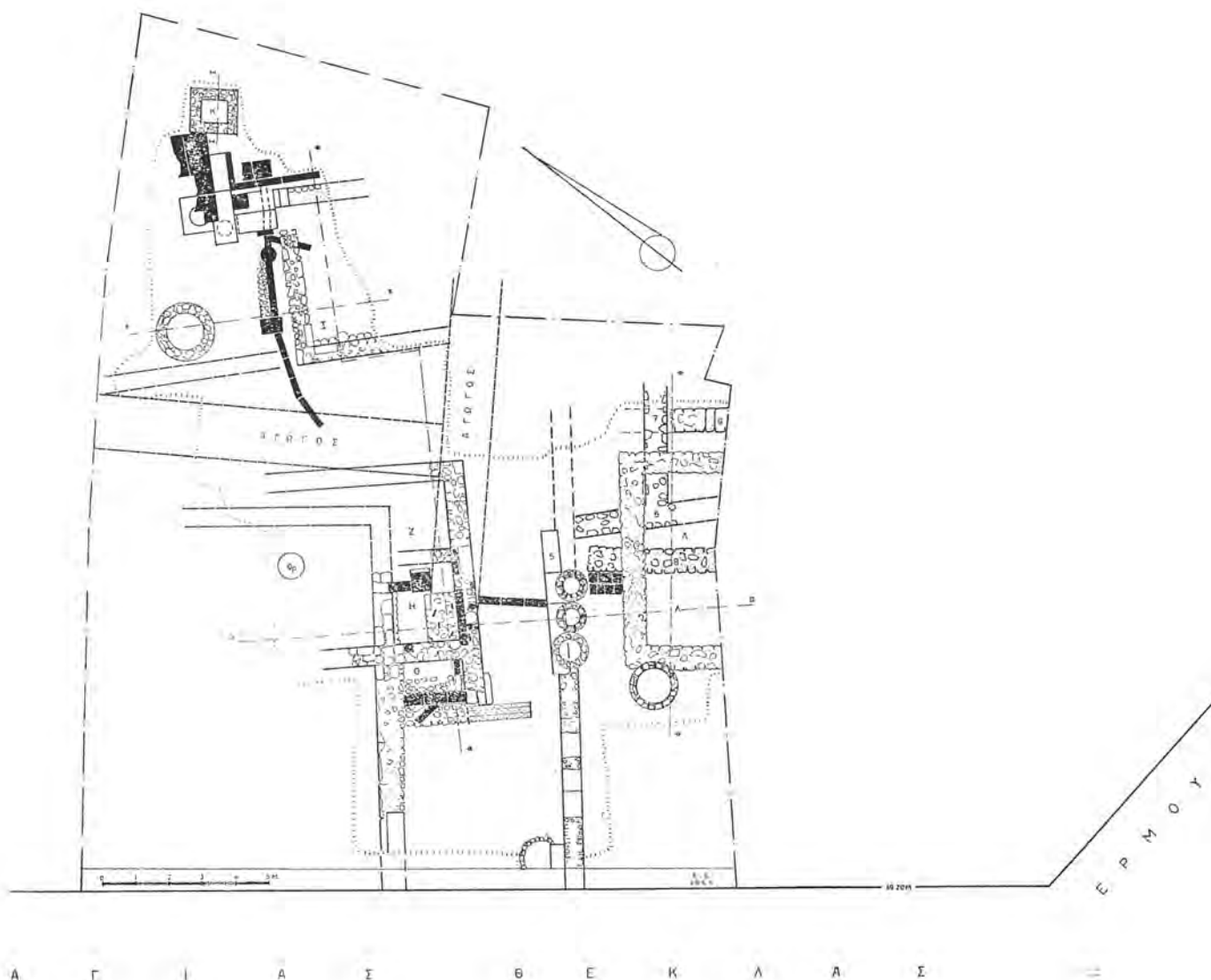
Σχέδ. 3. Κάτωψις ἀνασκαφῆς ἐντὸς τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀγίας Θεκλας 10-12 οἰκοπέδου (ἀρχαία ὁδός, κεντρικὸς ἀγωγὸς τῆς πόλεως καὶ λείψανα ἐλληνιστικῶν οἰκίων)

χισμένων γλυπτών (Πί ν. 67 β). Ἐπίσης ἐπὶ τοῦ προαναφερθέντος ἑλληνιστικοῦ δωματίου Δ ἐσφύζοντο τὰ λείψανα τοῦ ὑστερορρωμαϊκοῦ δωματίου Ι, ὃ δὲ χώρος τῆς αὐλῆς Ε ἐκαλύφθη ἐκ νέου διὰ πηλίνων πλακῶν.

Εἰς τὴν αὐτὴν οἰκοδομικὴν περίοδον κατατάσσονται καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 5, 6, 7, 8 καὶ 9 τοί-

χους, οἵτινες ὅμως παραμένουν ἀσύνδετοι πρὸς τὰ περιγραφέντα σύνολα, ὥς καὶ τὴν κτιστὴν δεξαμενὴν Κ, διαστ. 0,70 x 0,70 μ., τῆς ὁποίας ὁ πυθμὴν κεῖται εἰς βάθος 3.80 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος.

Εἰς τοὺς πρωῒμους βυζαντινοὺς χρόνους ἀνήκει ὁ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Λ σημειούμενος χώρος, οἱ

Σχέδ. 4. Κάτωψις ἀνασκαφῆς ἐντὸς τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἁγίας Θέκλας 10-12 οἰκοπέδου (λείψανα ὑστερορρωμαϊκῶν καὶ πρωῒμων βυζαντινῶν οἰκιῶν)

τοιχοί του οποίου έχουν κατασκευασθῇ διὰ χυτῆς τοιχοποιίας. Σύγχρονοι εἶναι καὶ οἱ πέντε κτιστοὶ πίθοι, ἐξ ὧν ὁ καλύτερον διατηρούμενος σφῆζεται μέχρις ὕψους 1.50 μ.

Τὰ κινητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς ἦσαν κυρίως ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ θραύσματα γλυπτῶν, ἅτινα εἶχον χρησιμοποιεσθῇ ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν· ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν συλλεγέντων ἐνταῦθα ἀναφέρονται μόνον τὰ ἀκόλουθα: 1. Μαρμαρινὴ παραστάς κλασσικοῦ ἐπιτυμβίου μνημείου, ὕψους 2.30, πλάτους 0.82 μ., χρησιμεύουσα ὡς καλυπτήριος πλάξ τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ. 2. Μαρμαρινὴ ἐπιτυμβία στήλη κλασσικῶν χρόνων μὲ ἐπίστεψιν ἀκάνθης, εἰς δύο τεμάχια, σφῆ. ὕψους 1.60, πλάτους 0.48 - 0.50 μ., μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: *Καλλιστράτη* (Πί ν. 66 α), ἐκ τοῦ καλύμματος τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ. 3. Μαρμαρινὴ εἰκονιστικὴ κεφαλὴ, ὕψους 0.27 μ. (Πί ν. 67 α), γενειῶντος ὀρίμου ἀνδρός, τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, ἐκ τοῦ ΝΔ. τοίχου τοῦ δωματίου Ζ. 4. Μαρμαρινὴ κεφαλὴ Ἑρακλέους, ὕψους 0.38 (Πί ν. 68 α), τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, ἐκ τοῦ ΝΔ. τοίχου τοῦ δωματίου Η. 5. Τὸ δεξιὸν ἥμισυ ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου, ὕψους 0.345, μεγ. σφῆ. πλάτους 0.20 μ. (Πί ν. 68 β), μὲ παράστασιν νεκροδείπνου, τοῦ 3ου αἰῶνος μ.Χ., ἐκ τῶν ἐπιχώσεων.

Συνελέγησαν ἐπίσης δύο χαλκᾶ νομίσματα, ἐν λίαν ἐφθαρμένον, τὸ ἕτερον πιθανῶς ἐνετικόν.

Ἄγιος Ἀνδρέου (Σχέδ. 1, 3) *

Ἀνευρέθησαν ἐντὸς σκάμματος τῆς ΥΔΡΕΞ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἄγιου Ἀνδρέου, παρὰ τὴν Μητρόπολιν, εἰς βάθος 1.20 ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ 4 δῖωτα ἀγγεῖα ἀβαφῆ, κοινά, ἅπαντα ὕψους 0.24 καὶ διαμ. βάσεως 0.08 μ.

Ἀγ. Φιλίππου, ἔργα ΥΔΡΕΞ (Σχέδ. 1, 4)

Κατὰ τὴν διάνοξιν χάνδακος ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ΥΔΡΕΞ διὰ τὴν τοποθέτησιν ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἀγ. Φιλίππου, καὶ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἑρμοῦ καὶ Ἀστιγγοῦ, ἤλθον εἰς φῶς λείψανα ἀρχαίων κτηρίων, ἃ ἔρευνα τῶν ὁποίων διεξήχθη παραλλήλως πρὸς τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας, διαρκέσασα ἀπὸ 17/9 - 18/11/65 (Σχέδ. 6).

Ἠρευνήθησαν συνολικῶς ἐπτά ὀρύγματα, διαστ. 3 - 6 x 0.80 μ. περίπου ἑκαστον. Ἐντὸς τῶν δύο πρώτων ἀπὸ Β. ἀνευρέθησαν δύο τοίχοι κατ' ὀρθὴν γωνίαν ἀποτελοῦντες τμήμα οἰκοδομήματος κλασσικῶν χρόνων, ὡς συμπεραίνεται ἐκ τῆς κατασκευῆς του ἐκ λελαξευμένων ὀρθογωνίων πω-

ρολίθων. Ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς τῶν διεπιστώθησαν ἴχνη κονιάματος μὲ διακόσμησιν μέλανος, λευκοῦ, κεραμόχρου καὶ ἐρυθροῦ χρώματος. Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ πρώτου χάνδακος ἀπεκαλύφθη τμήμα ἀρχαίας ὁδοῦ, ἢ χρήσις τῆς ὁποίας ἀνάγεται προφανῶς εἰς χρόνους προγενεστέρους τῆς κατασκευῆς τοῦ περιγραφέντος κτηρίου, εἰς ὅσον μέρος διέρχεται κάτωθεν τῶν θεμελίων του· ἐπ' αὐτῆς ἔβαινε πῆλινος ἀγωγός, σφῆζόμενος μέχρι μήκους 2 μ., σχήματος ἀνεστραμμένου Π, διαστ. 0.15 x 0.11 μ., μὲ κατεύθυνσιν παράλληλον πρὸς τὸ μερικῶς ἐρευνηθὲν κτίσμα, τὸ συνδεόμενον πιθανῶς πρὸς τὰ λείψανα τὰ ἀποκαλυφθέντα εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀγ. Φιλίππου 5 οἰκόπεδον, ἔνθα ἀνευρέθη ὁρος Ἱεροῦ Ἑρακλέους (ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 52 κ.ε.). Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χάνδακος ἀπεκαλύφθη μέρος τοίχου βυζαντινῶν χρόνων, ἢ συνέχεια τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη καὶ ἐντὸς τῶν δύο ἐπομένων ὀρυγμάτων μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ ΒΑ. - ΝΔ.

Ἐντὸς τῶν δύο ἐπομένων ὀρυγμάτων ἀνευρέθη ἕτερος τοίχος κτηρίου, χρονολογούμενος εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν. καὶ συνεχιζόμενος ἐκατέρωθεν ἐντὸς τοῦ ἀσκάπτου· εἶναι ἐκτισμένος διὰ λίθων, πλίνθων καὶ ποικίλου ἀρχιτεκτονικοῦ ὕλικου. Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ χάνδακος 5 καὶ ἐπὶ τοῦ βυζαντινοῦ τοίχου εὐρέθησαν τὰ ἴχνη τοίχου τῆς Τουρκοκρατίας.

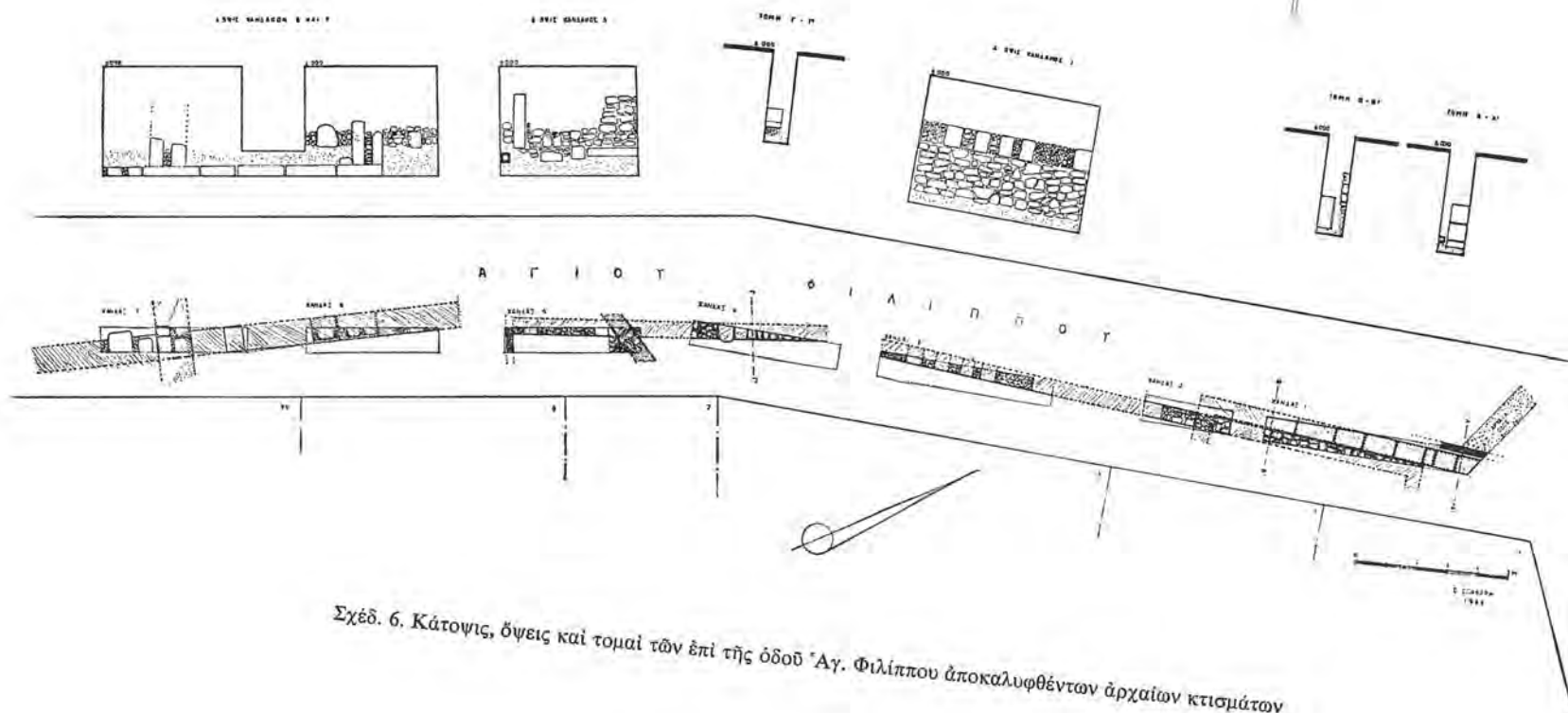
Ἡ ἔρευνα τῶν δύο τελευταίων ὀρυγμάτων ἀπεκάλυψε καὶ τρίτον τοίχον, μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν., ἀνήκοντα εἰς κτήριο τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἐκτισμένον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς καὶ ὁ προαναφερθεὶς, ἀλλὰ εἰς τὴν κατασκευὴν του ἔχει ἐνσωματωθῇ, δίκην θεμελίου, προγενέστερος τοίχος ἐκ λίθων λαξευτῶν, χρώματος κυανοφαίου, ἢ περαιτέρω ἔρευνα τοῦ ὁποίου εἰς βάθος δὲν κατέστη δυνατὴ. Εἰς προγενεστέραν οἰκοδομικὴν περίοδον ἀνήκει τοίχος μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., εὐρεθεὶς κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ χάνδακος.

Ἄγιον Ἀναργύρων 16 (Σχέδ. 1, 5)

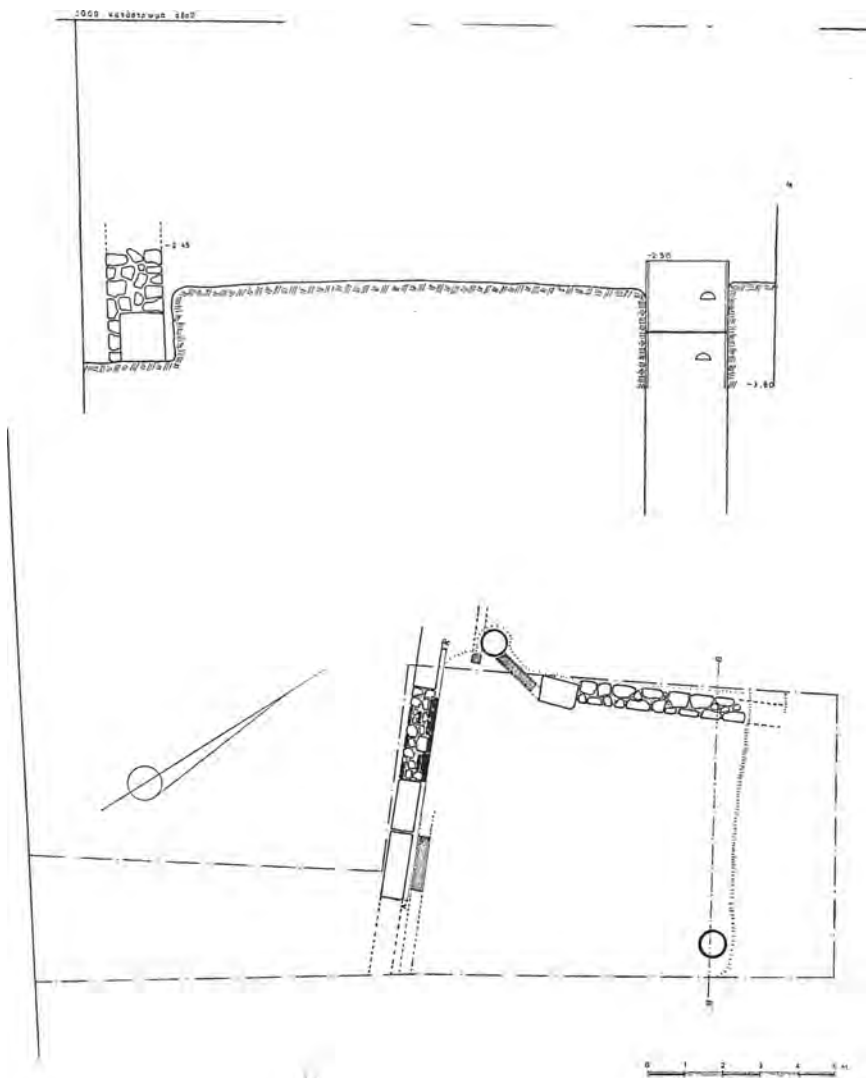
Εἰς τὸ οἰκόπεδον, διαστ. 21 x 8 μ., ἰδιοκτησίας Μπενετᾶτου ἢ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὰ λείψανα κτηρίων ρωμαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων (Σχέδ. 7).

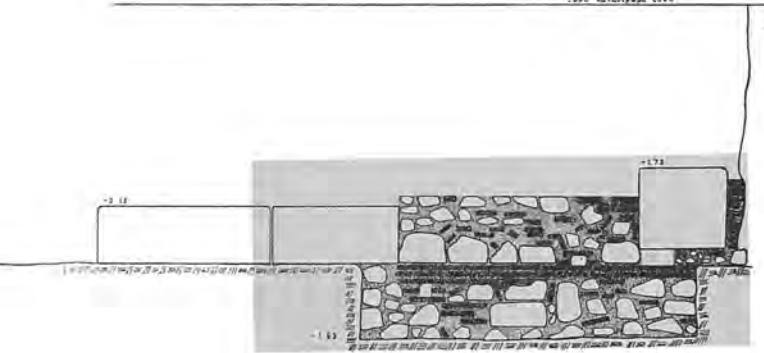
Παραλλήλως καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν ΝΔ. μεσοτοιχίαν ἔβαινε τοίχος ἰσχυρᾶς κατασκευῆς, πᾶχ. 0.60 μ., σφῆζόμενος μέχρι μήκους 6.20 καὶ ὕψ. 1.50 μ.· ἔθεμελιότο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίζῃ βαθμίδα. Ἡ τοιχοποιία συνίσταται ἐκ στρώσεων πλίνθων καὶ λίθων μετ' ἀσβεστοκοκινίας, ἐνιαχοῦ δὲ συμπληροῦται διὰ μεγάλων ὀρθογωνίων παρολίθων. Παραλ-

* Εἰς τὸ Παρ. 1 δὲν σημειοῦται ὁρθῶς ἡ θέσις. (Σημ. τ. Σ.).

Σχέδ. 6. Κάτοψις, ὄψεις καὶ τομαὶ τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀγ. Φιλίππου ἀποκαλυφθέντων ἀρχαίων κτισμάτων

Σχέδ. 7. Κάτοψις, τομή και όψις των αποκαλυφθέντων λειψάνων κτηρίων εντός του επί της οδού 'Αγ. 'Αναργύρων 16 οικοπέδου

λήλως και πρὸς Β. ἐπὶ τῆς κιμιλιάς ἐσφύζετο τμήμα πηλίνου ἀγωγού, τομῆς σχήματος ἀνεστραμμένου Π, ἀνωθεν τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο τὸ δάπεδον τοῦ χώρου τοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τοῦ περιγραφέντος τοίχου. Μέρος τοῦ ἰδίου ἀποχετευτικοῦ συστήματος ἀπετέλει ἕτερον τμήμα ἀγωγού, εὐρεθέντος εἰς τὸ αὐτὸ περίπου βάθος, μὲ κατεύθυνσιν ἐξ Α. - Δ. καὶ βαίνοντος κάτωθεν τῆς ΒΔ. μεσοτοιχίας. Οὗτος ἀπολῆγει ἐντὸς φρέατος καθαρισμοῦ, διαμ. 0,30 μ., ἐσωτερικῶς ἐπενδεδυμένου διὰ πηλίνων ἡμικυκλικῶν κεραμίδων· δεύτερον παρόμοιον φρέαρ ἀνεσκάφη παρὰ τὴν ΝΑ. μεσοτοιχίαν. Εἰς μεταγενεστέραν οἰκοδομικὴν φάσιν ἀνήκει τοῖχος βαίνων κατὰ μήκος τῆς ΒΔ. μεσοτοιχίας, ὅστις θεμελιούται ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 3.65 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ.

Ἐπίσης ἀπεκαλύφθησαν δύο ἕτεροι ἀγωγοὶ εἰς βάθος 0,88 καὶ 1.70 μ. Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τοῦ οἰκοπέδου συνελήγθησαν ἑπτὰ χαλκὰ νομίσματα, ἐξ ὧν τρία βανδαλικά ἐφθαρμένα, ἐν ὑστερορρωμαϊκὸν ἐφθαρμένον, ἐν ἀθηναϊκὸν 1ου αἰ. μ.Χ., ἐν ἀθηναϊκὸν 3ου αἰ. π.Χ. καὶ ἐν 3ου ἢ 2ου αἰ. π.Χ., τεθραυμένον.

Ἀγίων Ἀναργύρων 43 (Σχέδ. 1, 6)

Εἰς τὸ οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ἀσὲρ Μπεράχα, διαστ. 11.68 x 47.44 μ., ἀπεκαλύφθησαν λείψανα ἀποχετευτικοῦ συστήματος.

Κάτωθεν τῆς ΝΑ. μεσοτοιχίας τοῦ οἰκοπέδου καὶ κατὰ μήκος αὐτῆς, εἰς ἀπόστασιν 3.40 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ἀγ. Ἀναργύρων, ἀπεκαλύφθη τμήμα ἀγωγού μέχρι μήκους 0,80 μ. Οὗτος κατεσκευάσθη ἐκ τῆς συνενώσεως δύο πηλίνων σωμάτων, τομῆς ἡμισείας ἐλλείψεως ἐκάστου. Οὗτος ἐβαινε ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 3.50 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Ὑπεράνω τῆς ὀροφῆς του, μεσολαβούσης ἐπιχώσεως 0,35 μ., ἔκειτο πῖθος κτιστός, χυτῆς τοιχοποιίας, σχήματος κολούρου κώνου, ὕψ. 1.20 μ.

Ὑπὸ τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν, εἰς βάθος 3.30 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 3.77 μ. ἀπὸ τῆς ΝΑ. μεσοτοιχίας ἀνευρέθη ἕτερος ἀγωγός, σχήματος ὀρθογωνίου, καλυπτόμενος ὑπὸ καμάρας μὲ κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΔ. Αἱ διαστάσεις του ἦσαν 1.20 x 0,35 μ.

Ἡρευνήθησαν, ἐπίσης, μερικῶς δύο ἀπιόσχημοι δεξαμεναί, λαξευταὶ ἐντὸς τῆς κιμιλιάς, ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τῶν ὁποίων συνελήγη ἀριθμὸς ἐρυθρομόρφων ὀστράκων.

Ἀθηνᾶς 11 καὶ Θέμιδος (Σχέδ. 1, 7)

Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ οἰκόπεδον, διαστ. 9 x 16.50 μ., ἰδιοκτησίας Σ. Δρακούλη, ἐνετοπι-

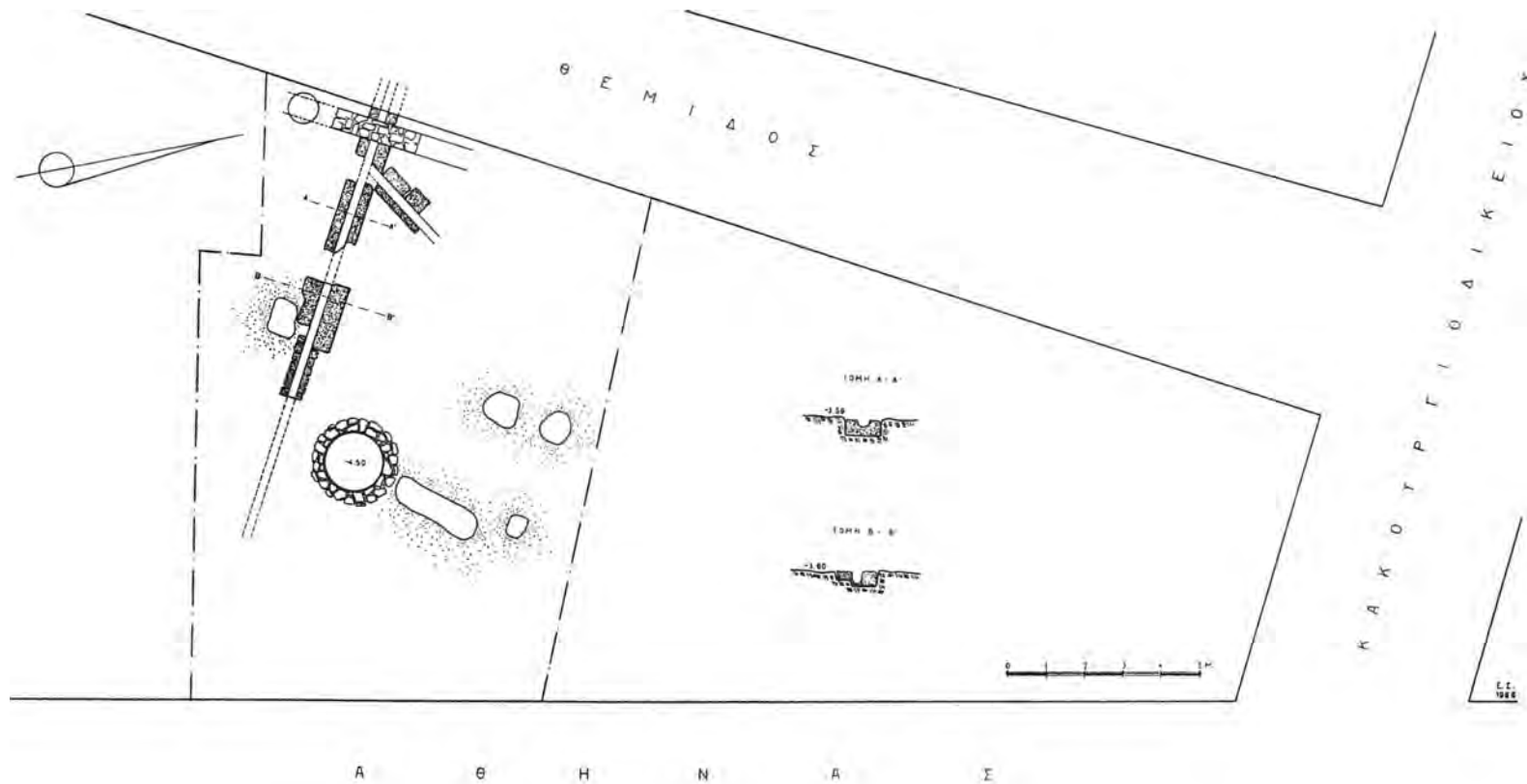
σθη εἰς τὸ ΝΔ. ἡμισυ αὐτοῦ, ἐνθα ἀπεκαλύφθησαν τὰ πενιχρὰ λείψανα ὑδραυλικοῦ ἔργου (Σχέδ. 8).

Κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀνευρέθη φρέαρ, διαμ. 0,80 μ., τὸ ὁποῖον ἀνεσκάφη μέχρι βάθους 2 μ. Ἦτο λελαξευμένον εἰς τὴν κιμιλίαν, ἡ στάθμη τῆς ὁποίας εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εὐρίσκετο 3.59 μ. βαθύτερον τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Ἐσωτερικῶς ἔφερεν ἐπένδυσιν πηλίνων ἡμικυλινδρικών κεραμίδων, περαιτέρω δὲ ἦτο ἐκτισμένον διὰ λίθων καὶ ποικίλου μαρμαρίνου οἰκοδομικοῦ ὕλικου. Τὸ λίθινον περιστόμιόν του εὐρέθη ἐνσωματωμένον εἰς τοῖχον τῆς νεωτέρας οἰκοδομῆς. Πρὸς Β. τοῦ φρέατος διήρχετο πῶρινος ἀγωγός, μὲ κατεύθυνσιν ΝΑ. - ΒΔ., ἐδραζόμενος ἐντὸς λαξεύματος τῆς κιμιλιάς καὶ μὲ κλίσιν πρὸς ΝΑ., διακλαδιζόμενος εἰς σημεῖον του, ἀπέχον 1.60 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Θέμιδος. Ἀνατολικότερον, πλησίον τῆς Ν. μεσοτοιχίας τοῦ οἰκοπέδου, εὐρέθη δεξαμενὴ κυκλική, ἐκτισμένη διὰ λίθων καὶ κεράμων, συνδεομένων δι' ἀσβεστοκονίας· τὰ τοιχώματά της ἐκαλύπτοντο ἐσωτερικῶς δι' ὑδραυλικὸν κονιάματος.

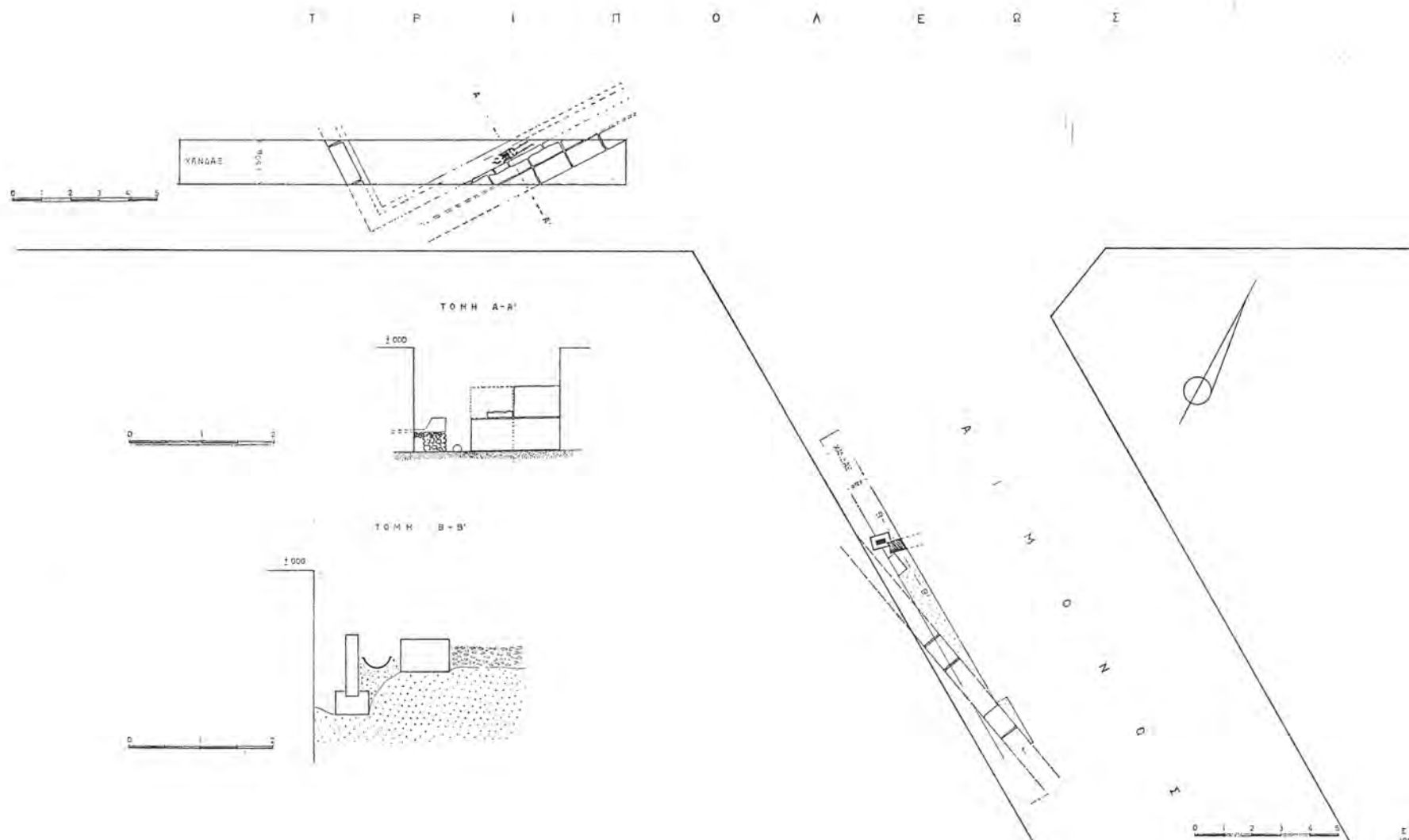
Αἷμονος καὶ Τριπόλεως, σκάμμα ΔΕΗ (Σχέδ. 1, 8)

Ἐξ ἀφορμῆς διανοίξεως χάνδακος ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας ΔΕΗ κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Αἷμονος καὶ Τριπόλεως διεξήχθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, διαρκέσασα ἀπὸ 9 ἕως 12-11-66, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν λίαν ἐπιτυχή. Κατ' αὐτὴν ἀνευρέθη κατὰ χώραν ὁρος (Πί ν. 69 α - β) τῆς Ἀκαδημείας ὡς καὶ τμήμα τῆς ἐκεῖθεν διερχομένης ἀρχαίας ὁδοῦ μετὰ τοῦ νοτίου ἀναλημματικοῦ της τοίχου (Πί ν. 69 γ), περὶ τῶν ὁποίων βλ. εἰς ΑΑΑ 1968 σ. 101 κ.έ., εἰκ. 1, σχέδ. 1. Ἐπίσης, ἀνεσκάφη μέρος δεξαμενῆς καὶ εἰς τάφος.

Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Τριπόλεως τμήμα τοῦ χάνδακος (Σχέδ. 9), ὅστις εἶχε πλάτος 1.50 μ., ἐβaine δὲ παραλλήλως πρὸς τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 2.20 μ. ἀπὸ ἐκείνης, ἀνεσκάφη μέρος ἐλληνιστικῆς δεξαμενῆς, τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθησαν τμήματα τῶν ΝΑ. καὶ ΝΔ. τοίχων ὡς καὶ τὸ μεταξὺ αὐτῶν δάπεδον· οἱ τοίχοί της ἐδράζονται ἐπὶ σκληρῶν χωμάτων εἰς βάθος 1.14 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, ἔχουν πάχος 1.20 μ., σφύζονται ἐνιαχοῦ μέχρι ὕψους 0,80 μ. καὶ εἶναι κατεσκευασμένοι δι' ὀρθογωνίων παρολίθων. Τοῦ ΝΑ. διακρίνονται περισσότεραι φάσεις. Εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἡ ἀνόρυξις τάφου (διαστάσεων 1.60 x 0,40 μ.) κατέστρεψε μέρος τοῦ δαπέδου της παρὰ τὸν ΝΑ. τοῖχον· κατὰ τὸν γενόμενον καθαρισμὸν ἀνευρέ-

Σχέδ. 8. Κάτοψις και τομαί των ἐντὸς οἰκοπέδου ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἀθηνᾶς 11 καὶ Θεμίδος ἀποκαλυφθέντων λειψάνων ὑδραυλικοῦ ἔργου

Σχέδ. 9. Κάτωπις και τομαί των ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Αἴμονος καὶ Τριπόλεως ἀποκαλυφθέντων ἀρχαίων

θησαν δύο ἀγγεῖα, μία οἰνοχόη καὶ μία φιάλη, ἅτινα ἦσαν τὰ μοναδικὰ κτερίσματα τοῦ νεκροῦ.

Ὁδὸς Ἀμφικτιόνος 8 (Σχέδ. 1, 9)

Εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦτο, ἰδιοκτησίας Κασιμάτῃ (διαστ. 11.30 x 30 μ.), ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπὸ 20-10-65 ἕως 20-2-66, ἀπεκάλυψε τὰ λείψανα ὑστερορρωμαϊκῆς οἰκίας, τῆς ὁποίας τὸ μεγαλύτερον δωμάτιον ἐκαλύπτετο διὰ ψηφιδωτοῦ διαπέδου τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος· ἀνευρέθησαν ἐπίσης λείψανα παλαιότερων οἰκίων καὶ δύο πρωτογεωμετρικοὶ τάφοι (Σχέδ. 10-11).

Ἡ παλαιότερα χρησιμοποίησις τοῦ χώρου ἀναγεται εἰς τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς εὐρέσεως δύο τάφων αὐτῆς τῆς περιόδου. Ἀμφότεροι ἦσαν λελαξευμένοι ἐντὸς τῆς κιμιλίας, εὐρέθησαν δὲ ἄνευ καλυμμάτων. Ὁ ὑπ' ἀριθ. I (διαστ. 1 x 1.80, ὕψ. 1 μ.) περιεῖχε τὰ ὀστά ἐνὸς νεκροῦ. Ἐντὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. II (Πί ν. 70 γ), διαστ. 0.80 x 1.50, ὕψους 1.10 μ., πλησίον τῶν ὀστέων μικροῦ παιδὸς εὐρέθησαν δύο μόνωτα κύπελλα μετὰ κωνικῆς βάσεως, ὕψους 0.07 καὶ 0.066 μ. (Πί ν. 70 β), με διακόσμησιν τεθλασμένης γραμμῆς ἐπὶ τῆς ταινίας τοῦ χεῖλους, καὶ εἰδώλιον ἵππου συρόμενον ὑπὸ τροχῶν, ὕψους 0.115 μ. (Πί ν. 70 α), με διακόσμησιν γραμμῶν ἐπὶ τῆς ράχεως.

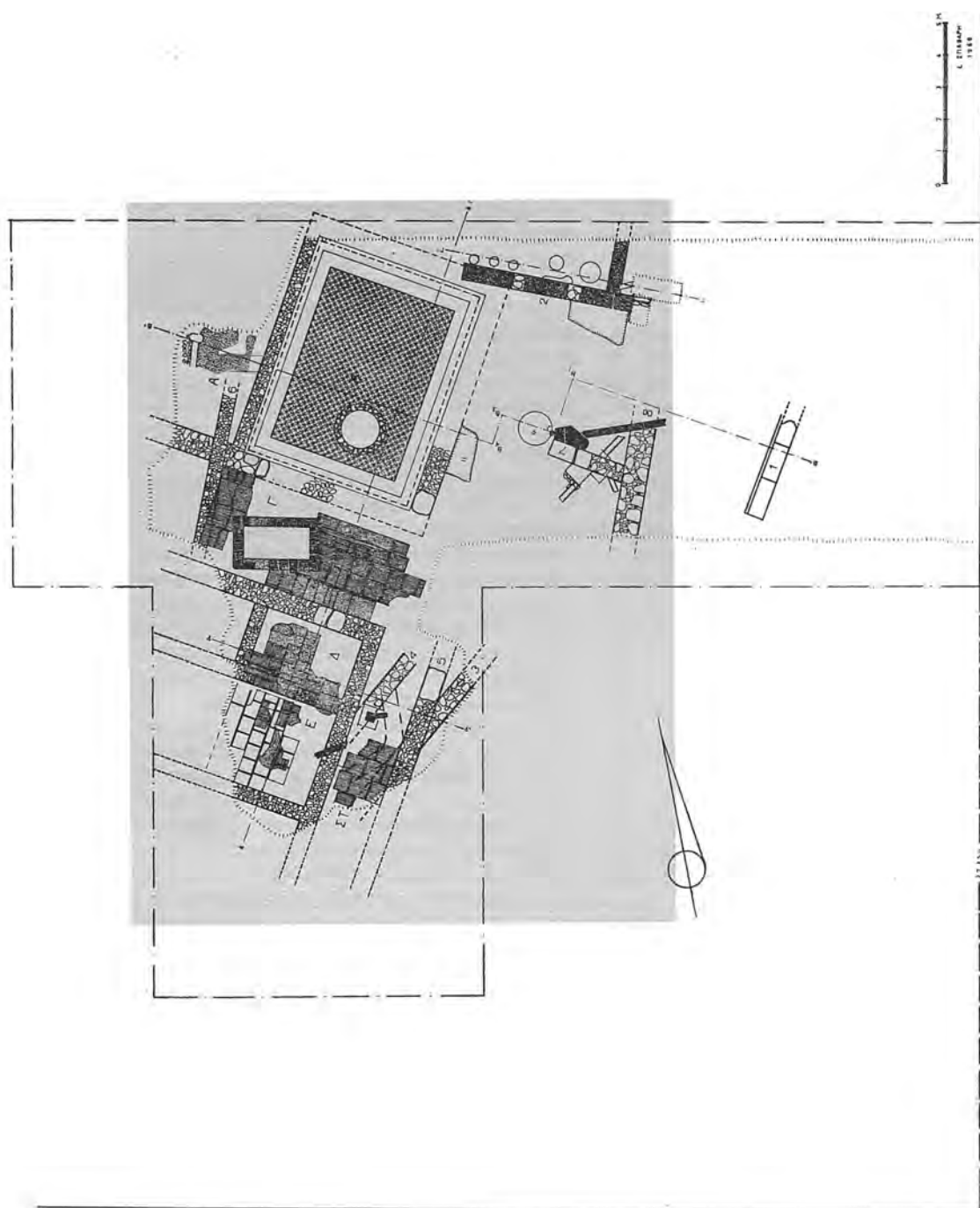
Ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ χώρου ἤρξατο κατὰ τοὺς ὑστέρους κλασσικοὺς χρόνους· μόνον δείγμα ἐκ τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὁ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον I τοῖχος, ὅστις, με κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΔ., σφάζεται μέχρι μήκους 3.20 μ. καὶ διατηρεῖται μέχρις ὕψους δύο δόμων. Εἶναι ἐκτισμένος διὰ λαξευτῶν παρολίθων κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα, ἔχει πᾶχος 0.50 μ. καὶ ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλίας εἰς βάθος 3 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος.

Ἐκ τῆς ἐλληνιστικῆς περιόδου διατηροῦνται περισσότερα λείψανα. Κατ' ἀρχάς, παρὰ τὴν Β. μεσοτοιχίαν ἀπεκαλύφθη ἡ ΝΑ. γωνία δωματίου Α, τοῦ ὁποίου ὁ μὲν ΝΔ. τοῖχος σφάζεται εἰς μήκος 4.50 μ., ὁ δὲ ΒΑ. εἰς 1.50 μ.· ἔχουν πᾶχος 0.40 - 0.50 μ. καὶ διατηροῦνται μέχρις ὕψους 0.50 μ. Εἶναι ἐκτισμένοι διὰ λελαξευμένων κροκαλοπαγῶν λίθων, τῶν μεταξὺ αὐτῶν κενῶν πληρουμένων διὰ μικρῶν λιθαρίων, βαίνων δὲ ἐπὶ τῆς κιμιλίας. Ἡ στάθμη τοῦ διαπέδου τοῦ δωματίου ὑπολογίζεται, ἐκ τοῦ ἀνευρεθέντος ἀγωγοῦ του, εἰς βάθος 1.80 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Ἀκολουθῶς, πρὸς Δ. τοῦ οἰκοπέδου ἐσφάζετο τὸ ἐκ χαλίκων καὶ ἄμμοκονίας δάπεδον τοῦ δωματίου Β, διατηρούμενον εἰς ἑκτασιν 1.50 x 1.50 μ., τῆς στάθμης του κεμένης εἰς βάθος 1 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Ἐκ τῶν τοίχων τοῦ δωματίου

ἐσφάζετο τμήμα μόνον τοῦ Δ., ἐν θεμελίοις καὶ μέχρι μήκ. 0.80 μ. Ἐπίσης, ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ κατωτέρω ἀναφερομένου χώρου Ζ, διήρχετο πῆλινος ἀγωγὸς με κατεύθυνσιν Β. - ΝΔ., ἀνήκων χρονολογικῶς εἰς τὴν αὐτὴν οἰκοδομικὴν περίοδον.

Τὴν μεγαλύτεραν ἑκτασιν τοῦ οἰκοπέδου καταλαμβάνουν τὰ ἑρείπια ρωμαϊκῆς οἰκίας, τῆς ὁποίας ἀνεσκάφησαν πλείονα δωμάτια, συνολ. διαστάσεων 7 x 17 μ.· διακρίνονται δύο περίοδοι, τῆς πρώτης ἀναγομένης, ἐκ τῆς τοιχοποιίας καὶ τῶν ἀνευρεθέντων νομισμάτων, εἰς τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους. Οἱ τοῖχοι τῆς οἰκίας, σφάζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν θεμελίοις. Τὸ σημαντικώτερον δωμάτιον εἶναι τὸ Γ, διαστ. 7.10 x 5.50 μ. Τὸ δάπεδόν του καλύπτεται διὰ ψηφιδωτοῦ ἐκ λιθίνων ψηφιδῶν (Πί ν. 70 δ). Τὰ χρώματα τῶν ψηφιδῶν εἶναι: λευκόν, μέλαν, κεραμέρυθρον, κυανόφαιον καὶ κίτρινον. Τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ πρὸς ΝΑ. κατεστράφη διὰ τῆς κατασκευῆς φρέατος κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ μωσαϊκοῦ ἀπεκαλύφθη τὸ ἀρχικόν δάπεδον τοῦ δωματίου, συγκείμενον ἐκ πηλίνων πλακῶν, ἡ στάθμη τοῦ ὁποίου ἔκειτο εἰς βάθος 1.10 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Οἱ λοιποὶ σωζόμενοι χώροι Δ, Ε, ΣΤ, Ζ τῆς οἰκίας καλύπτονται ἐπίσης διὰ πηλίνων πλακῶν καὶ κατὰ τὰς δύο χρήσεις τῶν, τῶν Ε καὶ ΣΤ ἐνοποιηθέντων κατὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν ἀνακαίνισιν τῆς οἰκίας, ὅτε δηλαδὴ καὶ τὸ δωμάτιον Γ ἐπεστρώθη διὰ ψηφιδωτοῦ. Οἱ κάτωθεν τοῦ διαπέδου τοῦ χώρου Ζ ἀποκαλυφθέντες δύο παράλληλοι τοῖχοι κατεσκευάσθησαν διὰ τὴν στήριξιν τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ, εἰς τὸν ὅποιον ἀπέληγε τὸ ὑδραυλικὸν δίκτυον τῆς οἰκίας. Πρὸς Α. τοῦ δωματίου Γ καὶ κατὰ τὸν ἀξονά του ἀνευρέθη φρέαρ, διαμ. 1.10 μ., λελαξευμένον ἐντὸς τῆς κιμιλίας. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἐπισκευῶν καὶ προσθηκῶν διατηροῦντο μόνον ἡ δεξαμενὴ Η, διαστ. 1 x 2 μ., καὶ λείψανα τοίχων, σημειουμένων διὰ τῶν στοιχείων 2, 3 καὶ 4.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων καὶ ἐκ διαφόρων σημείων τῶν ἀνασκαφέντων χώρων συνελέγησαν 42 νομίσματα, κλιμακούμενα χρονολογικῶς ἀπὸ τοῦ 4ου π.Χ. μέχρι καὶ τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος, ἥτοι ἐν ἐκ Σαλαμῖνος (339 - 318 π.Χ.), ἐννέα τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., τέσσαρα τοῦ 3ου ἢ 2ου π.Χ. αἰ., πέντε τοῦ 2ου π.Χ. αἰ., ἐν τοῦ 1ου π.Χ. - 1ου μ.Χ., ἐν τοῦ 1ου μ.Χ., ἐν τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ., ἐν ἀσάριον τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, κοπὲν ἐν Νικομηδείᾳ, τῶν ἐτῶν 367 - 375 μ.Χ., ἐν εἰκοσανούμμιον τοῦ 6ου μ.Χ. αἰ., ἕτερον τοῦ Τιβερίου Β' (574 - 582), τρίτον τοῦ Ἰουστίνου Β', κοπὲν ἐν Θεσσαλονίκῃ

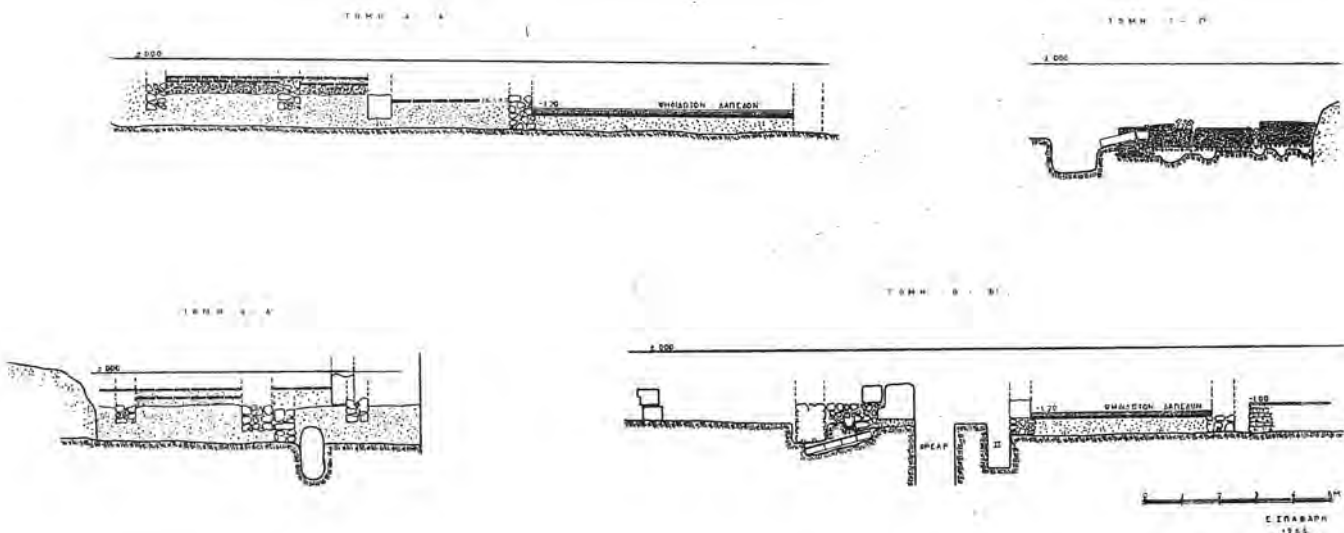
Σχέδ. 10. Κάτωπις ανασκαφής εις τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀμφικτύωνος 8 οἰκόπεδον

τῷ 573/4, καὶ ἐν πεντανούμιον τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α', ἐφθαρμένον. Τὰ ὑπόλοιπα δεκαπέντε νομίσματα ἦσαν τελείως ἐφθαρμένα, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ ταύτισίς των.

Ἀμφικτύονος 17 καὶ Βασίλης (Σχέδ. 1, 10)

Εἰς τὸ οἰκόπεδον, ιδιοκτησίας Τάσσενα (διαστ. 23.50 x 10.70 μ.), ἡ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα ἔφερεν εἰς φῶς τμήμα ἐλληνιστικῆς οἰκίας μετὰ τῆς πρὸς Β. αὐτῆς διερχομένης ὁδοῦ, ὡς καὶ λείψανα ἐτέ-

στασιν 3.50 μ. ἀπὸ ἐκείνης ἀπεκαλύφθη τοῖχος, πάχους 0,80 μ., ἔχων κατεύθυνσιν παράλληλον πρὸς τὴν οἰκίαν, ἐκτισμένος διὰ μεγάλων καὶ μικρῶν ἀκανονίστων λίθων. Εἰς τινὰ σημεῖα διετηρεῖτο μέχρις ὕψους 1 μ., ἡδράζετο δὲ εἰς τὴν κιμιλίαν, ἢ στάθμη τῆς ὁποίας εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εὐρίσκετο εἰς βάθος 1.70 μ. Προφανῶς ἀπετέλει τὸν ΒΑ. ἀναλημματικὸν τοῖχον ὁδοῦ, τὸ ΝΑ. ὅριον τῆς ὁποίας ἐταυτίζετο πρὸς τὸν τοῖχον τῆς οἰκίας. Ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ διετηρή-

Σχέδ. 11. Τομαὶ τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀμφικτύονος 8 ἀποκαλυφθέντων ἀρχαίων

ρων οἰκιάων μετὰ τῶν ἀγωγῶν καὶ τῶν φρεάτων των (Σχέδ. 12). Αἱ ἐργασίαι διήρκεσαν ἀπὸ 2/2 - 6/4/66.

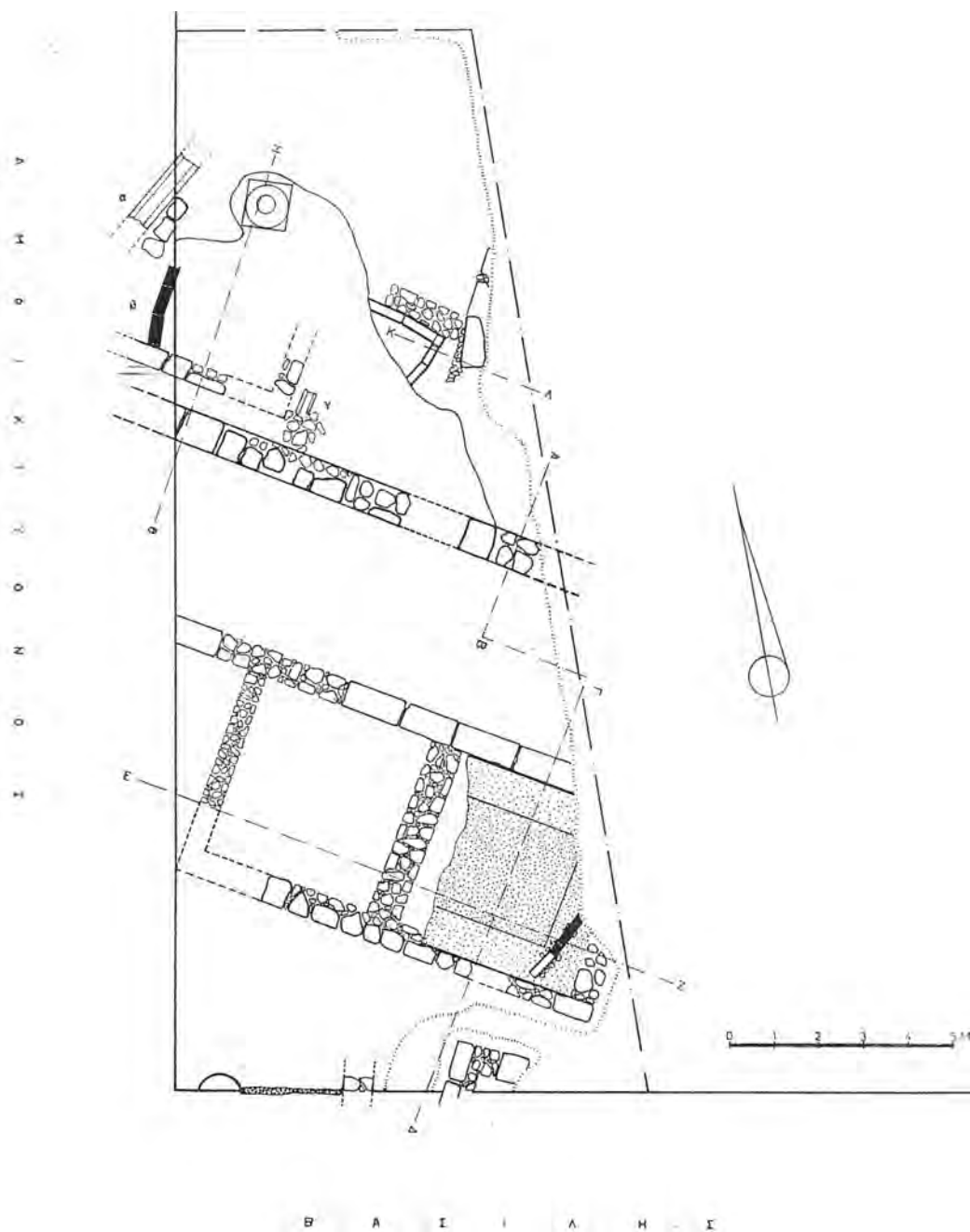
Κατ' ἀρχὰς ἀνεσκάφησαν εἰς τὸ Ν. ἥμισυ τοῦ οἰκοπέδου τὰ δύο δωμάτια μιᾶς οἰκίας, πλευρᾶς 4-4.20 μ. ἕκαστον, οἱ τοῖχοι τῶν ὁποίων ἐσφύζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν θεμελίοις, διετηροῦντο δὲ εἰς τινὰ σημεῖα μέχρις ὕψους 0,90 μ. Ἦσαν ἐκτισμένοι δι' ὀρθογωνίων λίθων κροκαλοπαγῶν, λελαξευμένων, οἱ ὅποιοι ἔβαινον ἐπὶ ὑποθεμελιώσεως ἐξ ἀργῶν λίθων, ἐδραζομένης εἰς τὴν κιμιλίαν, εἰς βάθος 1.10 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Βασίλης. Εἰς τὸ πρῶτον ἐξ Α. δωματίον ἐσφύζετο ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐκ χαλίκων καὶ ἀμμοκονίας, ἀνυψούμενον ἐλαφρῶς κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς του ἐν εἰδὲι βαθμίδος (πατούρας), πλ. 0,90 μ. Πρὸς Α. καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀπεκαλύφθη τμήμα πηλίνου ἀγωγοῦ, μήκ. 1.70 μ., σχήματος ἀνεστραμμένου Π, ὁ ὁποῖος εἶχε κατασκευασθῇ μεταγενεστέρως.

Πρὸς Β. τῆς περιγραφείσης οἰκίας καὶ εἰς ἀπό-

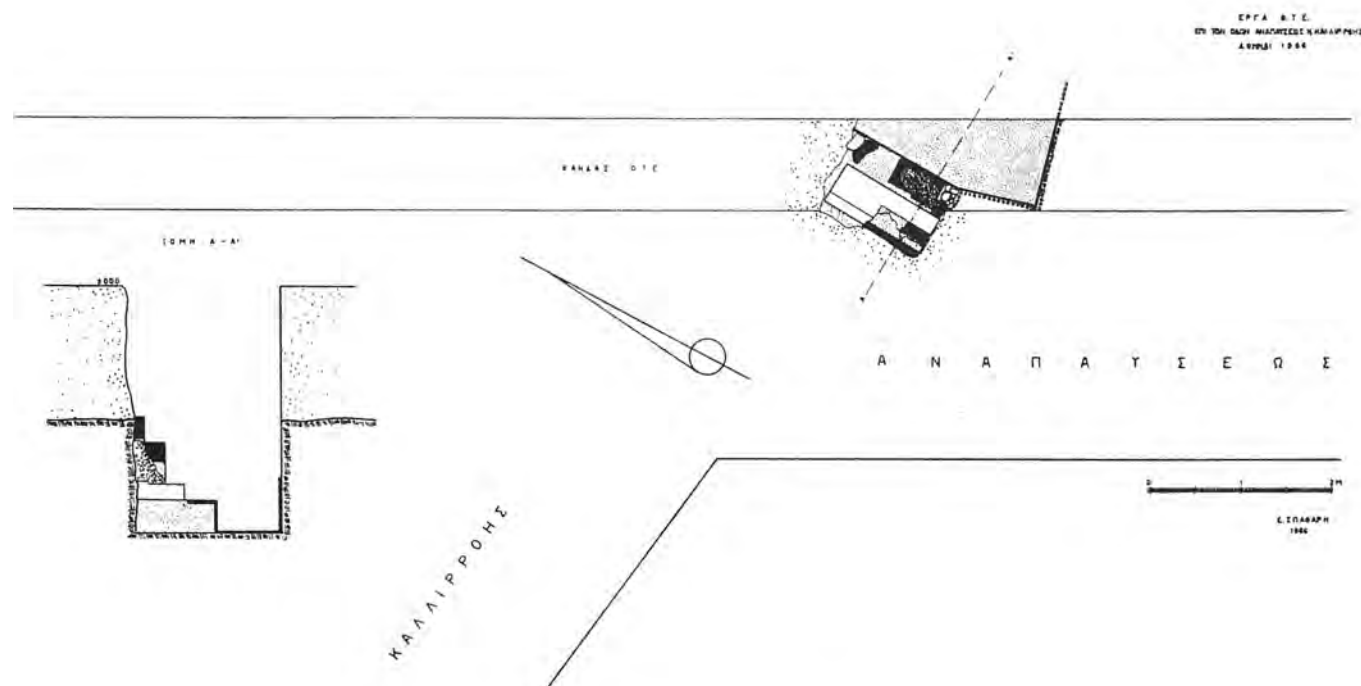
θησαν δύο στρώσεις, συν. πάχους 0,50 μ. Βορειότερον τῆς ὁδοῦ ἀνευρέθησαν τὰ λείψανα τῆς ΝΑ. γωνίας δωματίου, ὡς καὶ τμήμα πηλίνου ἀγωγοῦ· οἱ τοῖχοι τοῦ δωματίου ἔβαινον ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 1.40 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Ἀμφικτύονος. Κάτωθεν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς αὐτῆς ὁδοῦ διήρχετο λίθινος ἀγωγός, διαστ. 0,42 x 0,30 μ., με κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΑ., ἐδραζόμενος ἐπὶ τῆς κιμιλιάς.

Πρὸς Α. τοῦ ἀνωτέρω χώρου ἀνεσκάφη φρέαρ, διαμ. 1.10 μ., τὸ ὅποιον εἶχεν ἀνορυχθῇ ἐντὸς τῆς κιμιλιάς, με ἐσωτερικὴν ἐπένδυσιν πηλίνων δακτυλίων. Δεύτερον παρόμοιον φρέαρ, διαμ. 1 μ., ἀπεκαλύφθη ἐτι ἀνατολικώτερον. Παρὰ δὲ τὴν Α. μεσοτοιχίαν ἦλθον εἰς φῶς αἱ δύο ἐπ' ἀλλήλοι γωνίαι δύο δωματίων ὡς καὶ τμήμα πηλίνου ἀγωγοῦ κάτωθεν τοῦ δαπέδου τοῦ νοτιωτέρου τούτων, τῶν ὁποίων οἱ τοῖχοι ἐδραζόνται εἰς τὴν κιμιλίαν καὶ εἰς βάθος 0,90 μ.

Τέλος, ὑπὸ τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ Βασίλης, ἀνευρέθη φρέαρ, διαμ. 1 μ., λελαξευμέ-

Σχέδ. 12. Κάτοπις ανασκαφής οικόπεδου ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἀμφικτύονος καὶ Βασίλης

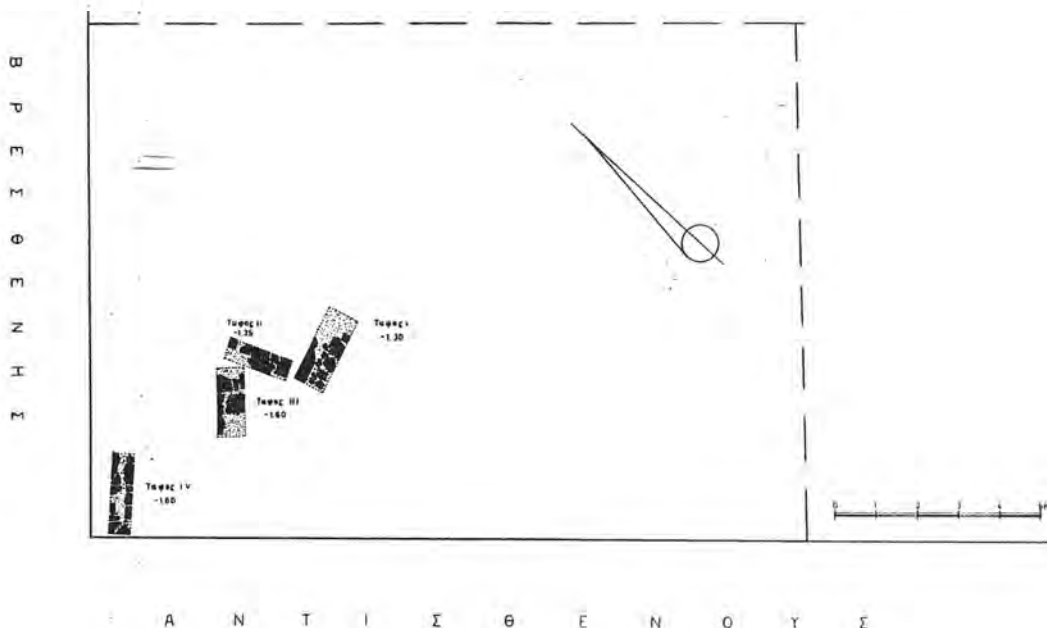
Σχέδ. 13. Κάτοπις και τομή ρωμαϊκής δεξαμενής, άποκαλυφθείς παρά τήν συμβολήν τών οδών Άναπαύσεως και Καλλιρρόης (Ίλιςοδ)

νον ἐντὸς τῆς κιμλίας, τὰ λείψανα τοίχου διατηρουμένου ἐν θεμελίοις, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέετο ψηφιδωτὸν δάπεδον, ὡς καὶ ἡ ΒΔ. γωνία δωματίου ἐτέρας οἰκίας.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν τρία μελαμβαφῇ φιαλίδια, τρεῖς ρωμαϊκαὶ λοπάδες (Πί ν. 71 γ), μία πρόχους, βάσις μελαμβανοῦς σκύφου

τὴν συμβολὴν τῆς μετὰ τῆς ὁδοῦ Ἰλίου (Σ χ ε δ. 13).

Εἰς βάθος 2.70 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ ἀπεκαλύφθη τὸ δάπεδον δεξαμενῆς, ἧς ἀνεσκάφη ἡ ΒΑ. μόνον γωνία. Εἶχεν ἀνορυχθῇ ἐντὸς τῆς κιμλίας, τὰ δὲ τοιχώματά της, διατηρούμενα μέχρις ὕψους 1.30 μ., ἦσαν ἐπικεχρισμένα δι'

Σχέδ. 14. Κάτωψις τῶν ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἀντισθένης καὶ Βρεσθένης ἀποκαλυφθέντων κεραμοσκεπῶν τάφων

μὲ ἐγχάρακτον ἐπιγραφὴν (Πί ν. 71 β), ἀνθεμωτὴ ἡγεμὼν κέραμος μὲ ἀνάγλυφον κεφαλὴν (Πί ν. 71 δ), δύο λύχνοι, δώδεκα ἀγνῶτες, θραύσματα εἰδωλίων, υαλίνων ἀγγείων, χαλκοῦ καὶ σιδήρου, ὡς καὶ τμῆμα τοιχογραφίας. Ἀνευρέθη ἐπίσης ἱκανὸς ἀριθμὸς νομισμάτων, ἥτοι ὀκτὼ ἀθηναϊκὰ τοῦ 3ου καὶ τοῦ 2ου π.Χ. αἰ., τέσσαρα ἀθηναϊκὰ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀρχόντων (2ος π.Χ. αἰ.), ἐν ἀθηναϊκὸν τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ., δύο ἀσσάρια βυζαντινὰ τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ. ὡς καὶ δύο εἰσιτήρια θεάτρου τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

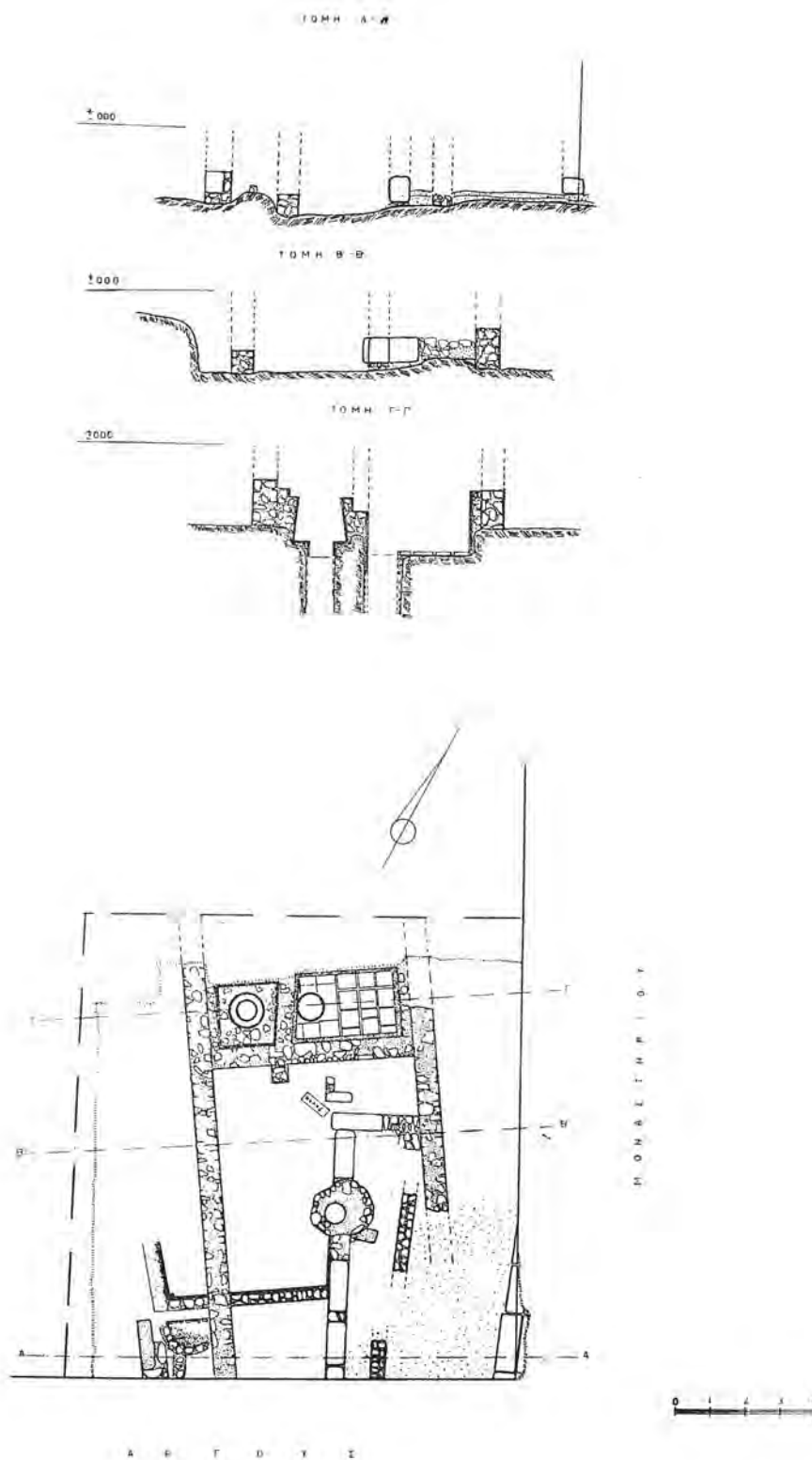
Ἀναπαύσεις καὶ Καλλιρρόης (Ἰλίου). Ἔργα ΟΤΕ (Σ χ ε δ. 1, 11)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν διανοίξεως χάνδακος δι' ἐκτέλεσιν ἔργων ὑπὸ τοῦ ΟΤΕ, κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἀναπαύσεως, ἐνετοπίσθησαν λείψανα ρωμαϊκῆς δεξαμενῆς παρὰ

ὕδραυλικοῦ κονιάματος. Ἡ Β. πλευρὰ της, μὲ κατεύθυνσιν ἐξ Α. - Δ., συνεχίζετο ἐντὸς τῆς Δ. παρειάς τοῦ χάνδακος, ἐνῷ ὁ Α. τοῖχος εἰς ἀπόστασιν 0,90 μ. ἀπὸ τῆς ΒΑ. γωνίας της, διακόπτεται ὑπὸ κλίμακος, ἧς ἀπεκαλύφθησαν τέσσαρες μόνον βαθμίδες, ἡμικατεστραμμέναι, συν. ὕψ. 1.30 μ., κατεσκευασμέναι ἐξ ὀπτοπλίνθων, ἐνίοτε δὲ καὶ δίσκων ὑποκαύστων, πλὴν τῆς δευτέρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνεσωματώθη μαρμαρινὸν κατώφλιον, διαστ. 1.20 μ. x 0,51 μ. Ἡ κλίμαξ ἦτο καὶ αὕτη ἐπικεχρισμένη δι' ὕδραυλικοῦ κονιάματος.

Ἀντισθένης καὶ Βρεσθένης (Σ χ ε δ. 1, 12)

Κατὰ τὴν διάνοξιν πεδίων πρὸς θεμελίωσιν εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, διαστ. 17.60 x 12.60 μ., ἤλθον εἰς φῶς τέσσαρες κεραμοσκεπεῖς τάφοι (Σ χ ε δ. 14), λελαξευμένοι ἐντὸς τῆς κιμλίας, εἰς βάθος 1.60 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος

Ε.1

Σχέδ. 15. Κάτοψις και τομὰι τῶν ἀποκαλυφθέντων ἀρχαίων κτισμάτων εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἄργους καὶ Μοναστηρίου οἰκόπεδον

τῆς οδοῦ, χρονολογούμενοι εἰς τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους.

Ὁ τάφος I, διαστ. 1.50 x 0,80 μ., με προσανατολισμὸν ἐξ Α. - Δ., ἐκαλύπτετο διὰ κεραμίδων τεθραυσμένων· ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν τὰ διαλελυμένα ὅστ' ἑνὸς νεκροῦ μετὰ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. καὶ ὁ δίσκος χαλκοῦ κατόπτρου, διαμ. 0,10 μ. Ὁ τάφος II, διαστ. 1.60 x 0,55 μ., με προσανατολισμὸν ἀπὸ Β. - Ν., ἦτο σεσυλημένος. Ὁ τάφος III εἶχε διαστάσεις 1.70 x 0,72 μ. καὶ κατεῦθυνσιν ἐξ Α. - Δ.· ὁ νεκρὸς, τοῦ ὁποῖου ἐσφάζοντο μόνον ἴχνη τοῦ κρανίου πρὸς Α., ἦτο ἐκτερισμένος δι' ἑνὸς χαλκοῦ κατόπτρου, διαμ. 0,18 μ. καὶ τριῶν δακρυδόχων. Ὁ τάφος IV, διαστ. 2 x 0,55 μ., με κατεῦθυνσιν Α. - Δ., εὐρέθη σεσυλημένος.

Ἄργους καὶ Μοναστηρίου (Σχέδ. 1, 13)

Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, πλευρᾷς 13 μ., ἰδιοκτησίας Καραμουσαδάκη, ἀπεκαλύφθησαν λείψανα κτισμάτων (Σχέδ. 15), τὰ ὅποια χρονολογικῶς ἀνήκουν εἰς τρεῖς οἰκοδομικάς περιόδους, ἀπὸ τῶν ἑλληνιστικῶν μέχρι τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (Πίν. 72 α). Αἱ ἐργασίαι διήρκεσαν ἀπὸ 15 - 20/6/66.

Εἰς τὴν παλαιότεραν οἰκοδομικὴν περίοδον ἀνήκει ὁ κατὰ τὴν Α. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου μερικῶς ἀποκαλυφθεὶς κατὰ τῆς δόμους κτηρίου, μέχρι μήκους 4.50 μ., τοῦ ὁποῖου ἡ συνέχεια εὐρίσκεται κάτωθεν τῶν ὁδῶν Ἄργους καὶ Μοναστηρίου. Σύγκειται ἐξ ὀρθογωνίων λίθων κροκαλοπαγῶν, οἵτινες ἐδράζονται ἐπὶ ταπεινῆς ἐπιχώσεως, κάτωθεν τῆς ὁποίας εὐρίσκεται ἡ κιμιλιά, εἰς βάθος 2 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους. Τῆς αὐτῆς οἰκοδομικῆς περιόδου πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ τοῖχος ὁ ἐκκινῶν ἀπὸ τοῦ μέσου περίπου τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς οδοῦ Ἄργους, με κατεῦθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ., ὅστις εἶναι ἐκτισμένος διὰ λαξευτῶν λίθων κροκαλοπαγῶν με παρεμβλήτους μικροὺς λίθους εἰς τοὺς ἄρμους. Βαίνει ἐπὶ ὑποθεμελιώσεως ἐξ ἄργων λίθων, ἐδραζομένων ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, διατηρεῖται μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ ἐνὸς δόμου, ἥτοι 0,70 μ., καὶ σφάζεται μέχρι μήκους 7 μ. Οὗτος πρὸς Β. διακόπτεται ὑπὸ τοῖχου συγχρόνου, ὑποστάντος μετασκευᾷς μεταγενεστέρως, ἐνθ' πρὸς Ν. συνεχίζεται κάτωθεν τῆς οδοῦ Ἄργους· ἐπ' αὐτοῦ κατεσκευάσθη, κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, πύθος χυτῶν τοιχωμάτων.

Εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον ἐπίσης, ἀλλὰ εἰς ἑτέραν οἰκοδομικὴν φάσιν, ἀνήκουν λείψανα τοίχων ἐκτισμένων διὰ μικρῶν ἄργων λίθων καὶ πηλοῦ ὡς συνδετικῆς ὕλης. Δύο ἐξ αὐτῶν καὶ τμήμα τοῦ προαναφερθέντος ἑλληνιστικοῦ, ἐνσωματωθέν, σχηματίζουν χῶρον, πλ. 4.50 μ., σφζόμε-

νον μέχρι μήκους 1.50 μ., ὅστις ἐσωτερικῶς εἶναι ἐπικεχρισμένος διὰ παχέος ὑδραυτικοῦ κονιάματος.

Τὰ λείψανα τῆς ρωμαϊκῆς περιόδου εἶναι καὶ τὰ καλύτερον διατηρούμενα· ἀπεκαλύφθη τμήμα ὑδραυλικῆς ἐγκαταστάσεως, συγκείμενον ἐκ δύο χώρων, τὰ τοιχώματα τῶν ὁποίων ἦσαν ἐν μέρει κτιστὰ δι' ἀκανονίστων λίθων καὶ μίγματος ἀσβέστου, διατηρούμενα ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψους 1.10 μ., ἐν μέρει λαξευτὰ ἐντὸς τῆς κιμιλιάς, τῆς ὁποίας ἡ στάθμη εὐρίσκεται εἰς βάθος 2.30 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου οδοῦ.

Ἡ μία δεξαμενὴ εἶχε σχῆμα τραπεζίου, διαστ. 2.90 x 1.80 μ., καὶ εἰς τὸν πυθμὲνα τῆς πλησίον τῆς ΝΔ. παρειᾶς τῆς εἶχεν ἀνορυχθῆ φρέαρ, διαμέτρου 0,70 μ., ἐντὸς τῆς κιμιλιάς. Τὰ τοιχώματα τῆς δεξαμενῆς καὶ τοῦ φρέατος ἐκαλύπτοντο ὑπὸ παχέος ὑδραυτικοῦ κονιάματος, τὸ δάπεδον τῆς δεξαμενῆς διὰ πηλίνων πλακῶν. Ὁ δεύτερος χώρος εἶναι φρεατοειδὲς δεξαμενὴ, τῆς ὁποίας τὸ κτιστὸν τμήμα ἔχει σχῆμα κολοῦρου κώνου, διαμ. ἄνω 1 καὶ κάτω 1.50 μ. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ πυθμένος τῆς ἔχει λαξευθῆ ἐντὸς τῆς κιμιλιάς φρέαρ, διαμ. 0,65 μ. Ἐκατέρωθεν τῶν δεξαμενῶν εὐρέθησαν δύο τοῖχοι ἐδραζόμενοι ἐπὶ τῆς κιμιλιάς.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελήγθησαν πινάκιον μελαμβαφές, δύο λύχνοι, ἐξ ἐνσφράγιστοι λαβαὶ καὶ μία ἀγνύς. Ἐντετειχισμένα εὐρέθησαν: α) Ἐπιτυμβία μαρμαρινὴ στήλη εἰς δύο τεμάχια, ἥς ἐλλεῖπει τὸ κάτω ἄκρον καὶ θραῦσμα ἄνω δεξιᾶ. Φέρει δύο ἐπιγραφὰς εἰς ἐξ στίχους καὶ δύο ρόδακας ἐνδιαιμέσως. Διαστάσεις: σφζ. ὕψ. 0,60, πλ. 0,37, πᾶχ. 0,075 μ. β) Ἐπιτυμβία στήλη, μαρμαρινή, διαστάσεων: σφζ. ὕψ. 0,61, πλ. 0,38, πᾶχ. 0,092 μ., ἀπολήγουσα ἄνω εἰς κυμάτιον, μετὰ τὴν ἐπιγραφήν: *Νέαιθος*, καὶ διακόσμησιν δύο ροδάκων κάτωθεν τῆς. γ) Μαρμαρινὴ γυναικεῖα κεφαλὴ, σφζ. ὕψ. 0,115 μ., ἥς ἐλλεῖπει τὸ ὀπίσθιον ἡμισυ τοῦ κρανίου (Πίν. 71 α), χρονολογουμένη εἰς τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα. Πρὸς Δ. τοῦ προαναφερθέντος ἑλληνιστικοῦ τοῖχου ἀνευρέθη στήλη ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, ἀρχαϊκὸς δρος, ἱεροῦ πιθανῶς. Περί τούτου θὰ ἀκολουθήσῃ εἰδικὴ μελέτη.

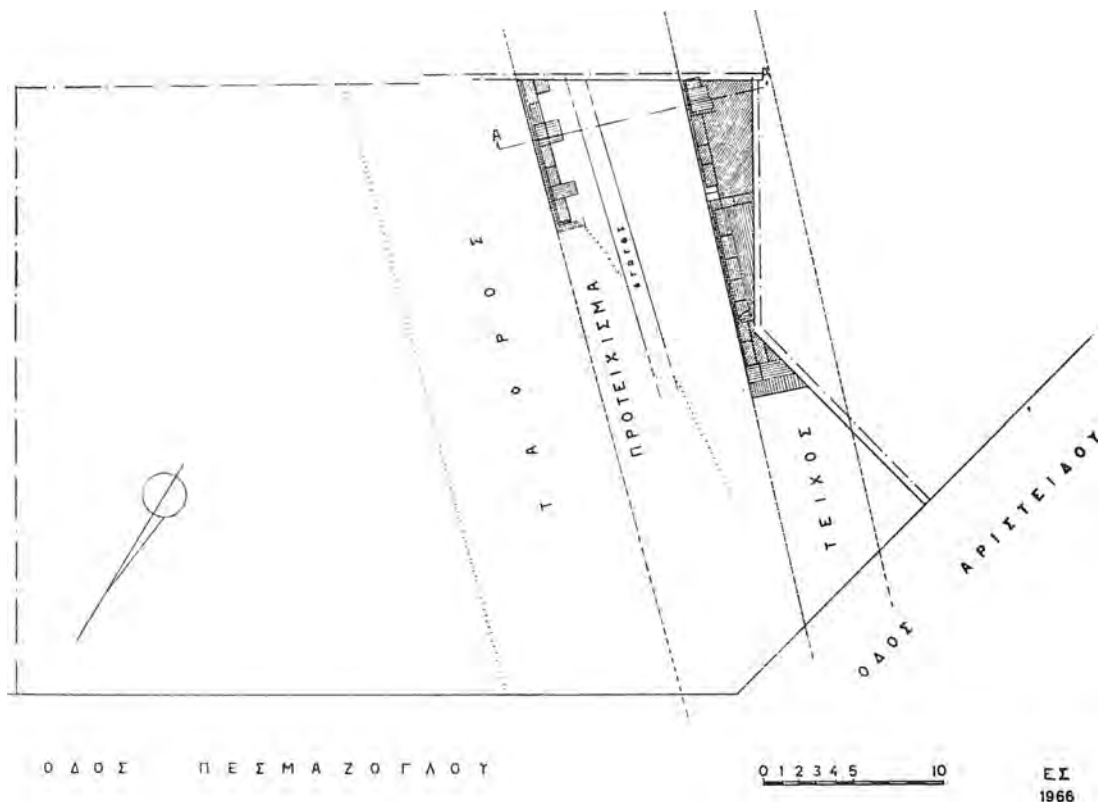
Δύο βυζαντινὰ νομίσματα συνελήγθησαν ἐκ τῶν ἐπιχώσεων, τὸ ἐν ἀσάριον τοῦ Κωνσταντίου Β' καὶ τὸ ἕτερον τῶν ἐτῶν 1071 - 1078.

Ἀριστείδου καὶ Πεσμαζόγλου (Σχέδ. 1, 14)

Ἐντὸς οἰκοπέδου, ἰδιοκτησίας Ταχυδρομικοῦ Ταμειυτηρίου τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνιῶν, διαστ. 40 x 33 μ., διενηργήθη ἀνασκαφὴ περιορισθεῖσα εἰς τὸ ΝΔ. τμήμα του, ἐνθα εἶχεν ἀποκαλυφθῆ ἤδη ἀπὸ ἐτῶν ('Ι. Τραυλός, ΑΑ, LV

(1940), σ. 165, εικ. 31) τὸ τεῖχος τῆς πόλεως (Σχέδ. 16). Κατ' οὐσίαν ἐγένοντο ἐργασίαι καθαρισμοῦ, ἐξαιρέσει τοῦ χώρου τοῦ προτειχίσματος, διήρκεσαν δὲ ἀπὸ 16-5/30-8-66 μετ' ἐπανειλημμένων διακοπῶν.

ρακολουθεῖ τὴν κλίσιν καὶ ἡ ὁποία ἔχει διαμορφωθῇ καταλλήλως διὰ δύο ὀδοντώσεων, τῆς πρώτης ἀπεχούσης ἀπὸ τῆς ΝΑ. μεσοτοιχίας 4.33, τῆς δευτέρας 10.77 μ. Τὸ σύστημα τῆς τοιχοδομίας εἶναι τὸ ἰσόδομον ὀρθογώνιον, οἱ δόμοι εἶναι

Σχέδ. 16. Κάτωψις τοῦ ἐντὸς οἰκοπέδου ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἀριστείδου καὶ Πεσμαζόγλου ἀποκαλυφθέντος τμήματος τῆς ὀχυρώσεως τῆς πόλεως

Τὸ τεῖχος (Πίν. 72 γ), ἀρίστης διατηρήσεως, ἀποτελεῖ τὴν συνέχειαν τοῦ ἀποκαλυφθέντος εἰς τὸ παρακείμενον οἰκόπεδον μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἀριστείδου καὶ Δραγατσανίου (βλ. BCH 1958: Chronique, σ. 668 καὶ εικ. 20). Εἶναι ἐκτισμένον διὰ μεγάλων ὀρθογωνικῶν πλινθίδων παρολίθου καὶ κροκαλοπαγοῦς λίθου, ἔχει κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ., σφάζεται δὲ μέχρι μήκους 18 μ. ΒΔ. εἶναι κατεστραμμένον, ΝΑ. διακόπτεται ὑπὸ τῆς μεσοτοιχίας τῆς παρακειμένης οἰκοδομῆς· διατηρεῖται ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψους 2.96 μ. (ἐπτά δόμων). Ἡ ΝΑ. ὄψις τοῦ εἶναι ἐνσωματωμένη ἐντὸς τοῦ ἀγωγοῦ τῆς παρακειμένης οἰκοδομῆς. Οὕτω, πρὸς τὸ παρόν, τὸ συνολικὸν πᾶχος τοῦ παραμένει ἀσφές. Ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, τῆς ὁποίας πα-

ισούψεις καὶ αἱ λιθόπλινθοι διατίθενται ἐναλλάξ διάτονοι ἢ δρομικαὶ κατὰ στρώσεις (Σχέδ. 17).

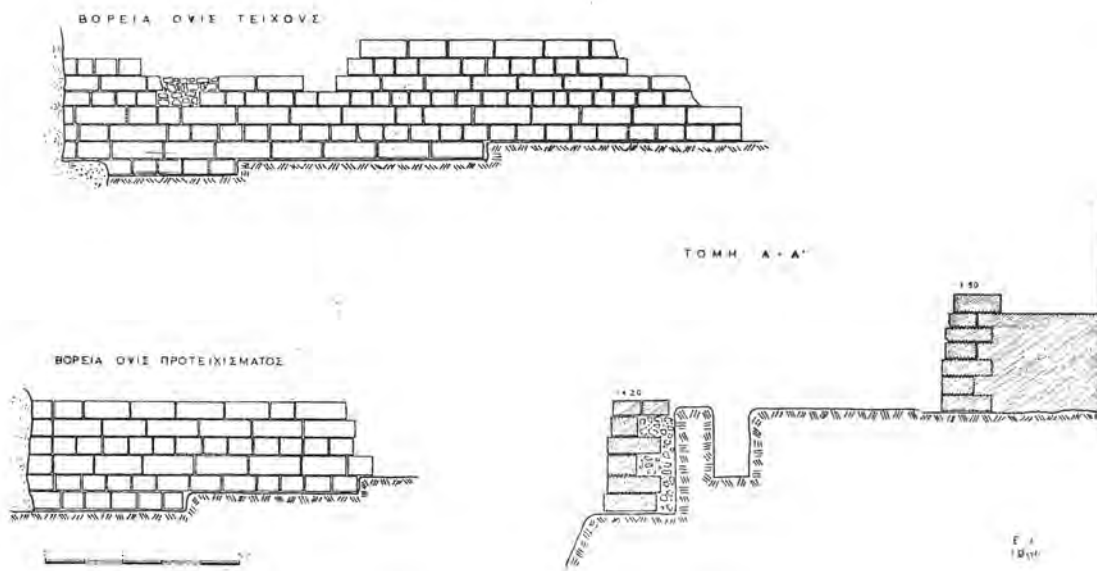
Τὸ προτειχίσμα (Πίν. 72 γ, ἐμπρός), ἐκτισμένον εἰς ἀπόστασιν 8.30 μ. ΒΑ. τοῦ τείχους, θεμελιούται 7.75 μ. βαθύτερον τούτου κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίζῃ ἀνάλημμα, ἐδράζεται δὲ ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, λαξευθείσης πρὸς τοῦτο καὶ διαμορφωθείσης δι' ὀδοντώσεων, τῆς πρώτης κειμένης εἰς ἀπόστασιν 3.50 μ. ἀπὸ τῆς ΝΑ. μεσοτοιχίας. Σφάζεται μέχρι μήκους 7.70 μ. εἰς ὕψος 5 - 6 δόμων καὶ ἔχει πᾶχος 1.30 - 1.40 μ. Χρονολογεῖται εἰς τὸ β' ἡμῖς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. ὅτε, μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας, οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεσκεύασαν τὰ τεῖχη τῆς πόλεως ἢ εἰς πολλὰ σημεία ἀνήγειρον νέα ἐκ θεμελίων, προκειμένου

νά αντιμετώπισουν τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον τῶν Μακεδόνων.

Εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ τείχους καὶ προτειχίσματος χώρον εἶχεν ἀνορυχθῇ, ἐντὸς τῆς κιμιλιάς, ἀγωγός, διαστάσεων 2 x 1 μ., ὅστις διήκει παραλλήλως πρὸς τὸ τείχος.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν ὄστρακα χρονολογούμενα ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι τῶν ἐλ-

ξευμένος ἐντὸς τῆς κιμιλιάς, τῆς ὁποίας ἡ στάθμη εὐρίσκετο 1.50 μ. ὑπὸ τὴν σύγχρονον ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Ἡ ἔρευνα διήρκεσεν ἀπὸ 4/18-6-66, ἀπέδωσε δὲ πλῆθος ὀστράκων, ἐξ ὧν συνεκολλήθησαν ἑννέα ἐρυθρόμορφοι κρατῆρες ρυθμοῦ Κέρτζ (Πί ν. 73 β), τέσσαρες μελαμβαφεῖς κρατῆρες, δύο παναθηναϊκοὶ ἀμφορεῖς (Πί ν. 73 α), ἑνδεκα πινάκια μελαμβαφή, τρεῖς

Σχέδ. 17. Ὅψεις καὶ τομὴ τοῦ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἀριστείδου καὶ Πεσμαζόγλου ἀποκαλυφθέντος τμήματος τοῦ τείχους τῆς πόλεως

ληνιστικῶν χρόνων, σφονδύλιον γεωμετρικόν, δύο σκύφοι καὶ ἓν ὄστρακον graffito.

Ὁδὸς Ἀρχιμήδους, ἔργα ΥΔΡΕΞ (Σχέδ. 1, 15)

Εἰς τὴν ὁδὸν Ἀρχιμήδους καὶ πρὸ τῆς οἰκίας ἀριθ. 25, ἀπεκαλύφθη ἐντὸς χάνδακος τῆς ΥΔΡΕΞ, πλάτ. 0,60 μ., τὴν 6-9-66 τὸ ἄκρον τοῖχου, πλάτους 0,65 καὶ ὕψους 0,50 μ., κτίσματος ἐκ πωρίνων πλινθίδων. Ἡ κατεύθυνσις τοῦ τοίχου, ὁ ὁποῖος ἔκειτο εἰς βάθος 3,40 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, ἦτο ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ἀπεκαλύφθη δὲ οὗτος μόνον μέχρι μήκους 0,70 μ., τοῦ ὑπολοίπου συνεχιζομένου κάτωθεν τῆς ὁδοῦ.

Ἀχιλλέως καὶ Πλαταιῶν (Σχέδ. 1, 16)

Εἰς οἰκόπεδον κείμενον ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ὁδῶν ἰδιοκτησίας ἀδελφῶν Μπάρμπαρη, διαστ. 24 x 13 μ., παραπλευρῶς τῆς Α. μεσοτοιχίας καὶ εἰς ἀπόστασιν 7 μ. ἀπὸ τῆς Ν. μεσοτοιχίας, ἀνευρέθη ὀρθογώνιος λάκκος, διαστ. 2.75 x 3.25 μ., λελα-

μελαμβαφεῖς κάνθαροι καὶ ἄλλα ἀγγεῖα. Ἐκ τοῦ ἀποθέτου ἐπίσης, συνελέγησαν θραύσματα εἰδωλίων, τέσσαρες ἐνσφράγιστοι λαβαὶ καὶ πέντε πῆλιναι ἀγνῦθες.

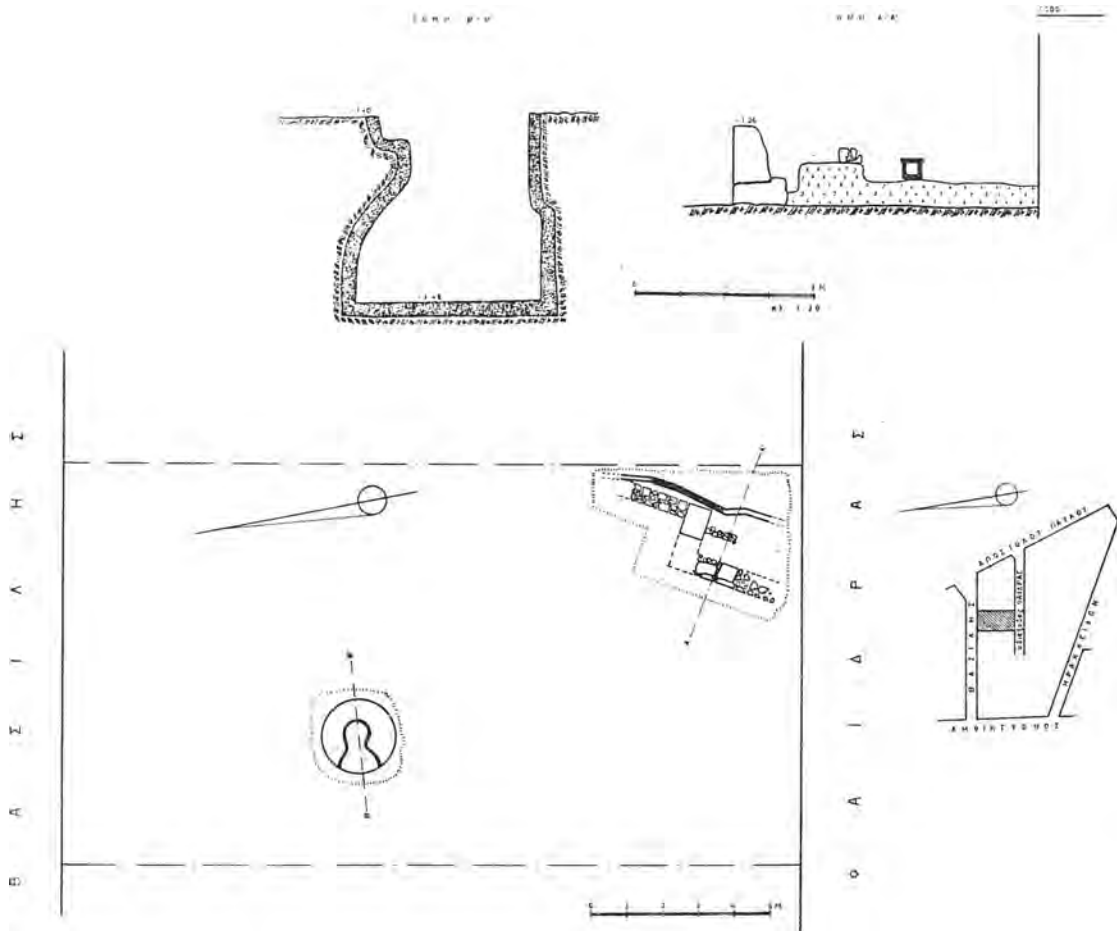
Βασίλης 5 (Σχέδ. 1, 17)

Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βασίλης 5 καὶ Φαίδρας διαμπερὲς οἰκόπεδον, διαστ. 20.60 x 11 μ., ἰδιοκτησίας Ε. Σταματάκη, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα δύο δωματίων ἑλληνιστικῆς οἰκίας καὶ τμήμα ρωμαϊκῆς δεξαμενῆς (Σχέδ. 18), ἡ ἀνασκαφὴ τῶν ὁποίων διήρκεσεν ἀπὸ 12/10-3/11/66.

Τοῦ ἀνατολικώτερον κειμένου τοίχου, ὅστις ἀπετέλει τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ ἐνὸς τῶν δωματίων τῆς προαναφερθείσης οἰκίας, ἐσώζετο τμήμα, μήκ. 2.30 μ. καὶ ἡ πρὸς Δ. στρόφῃ του εἶχε πάχος 0,40 μ., διετεθεῖτο μέχρις ὕψους 0,84 μ., ἦτο ἐκτισμένος δι' ἀργῶν λίθων μικροῦ καὶ μεγάλου μεγέθους καὶ ἡδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 2.20 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου

οδοῦ. Εἰς τὴν προέκτασίν του καὶ εἰς ὑψηλοτέραν στάθμην ἀνευρέθησαν λείψανα τοῖχου μεταγενεστέρως ἐπισκοπικῆς τῆς οἰκίας. Ὁ ἔσπερος τῶν προαναφερθέντων τοίχων, ἀπέχων 0,30 μ. τοῦ ἀρχικῶς περιγραφέντος, τῆς ἰδίας κατασκευῆς

Πλὴν τῆς συνήθους ποσότητος θρασυμάτων ἀγγείων καὶ κεράμων, τὰ ὅποια συνελέγησαν ἐκ τῶν ἐπιχώσεων, δέον ὅπως ἀναφερθοῦν ἐν φλασκίοις (Πί ν. 76 γ), λύχνους μὲ διακόσμησιν κλάδων ἀμπελῶν (Πί ν. 76 β), ἔστεροι δύο σφ-

Σχέδ. 18. Κάτοψις, τομαί καὶ τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βασίλης 5 ἀνασκαφῆς

πρὸς τοῦτον, ἦτο πιθανῶς ὁ Δ. τοῦ δευτέρου δο-
ματίου· τούτου ἐσφῆζετο τμήμα, μήκ. 2.30, ὕψ.
0,90, πλάχ. 0,60 μ.

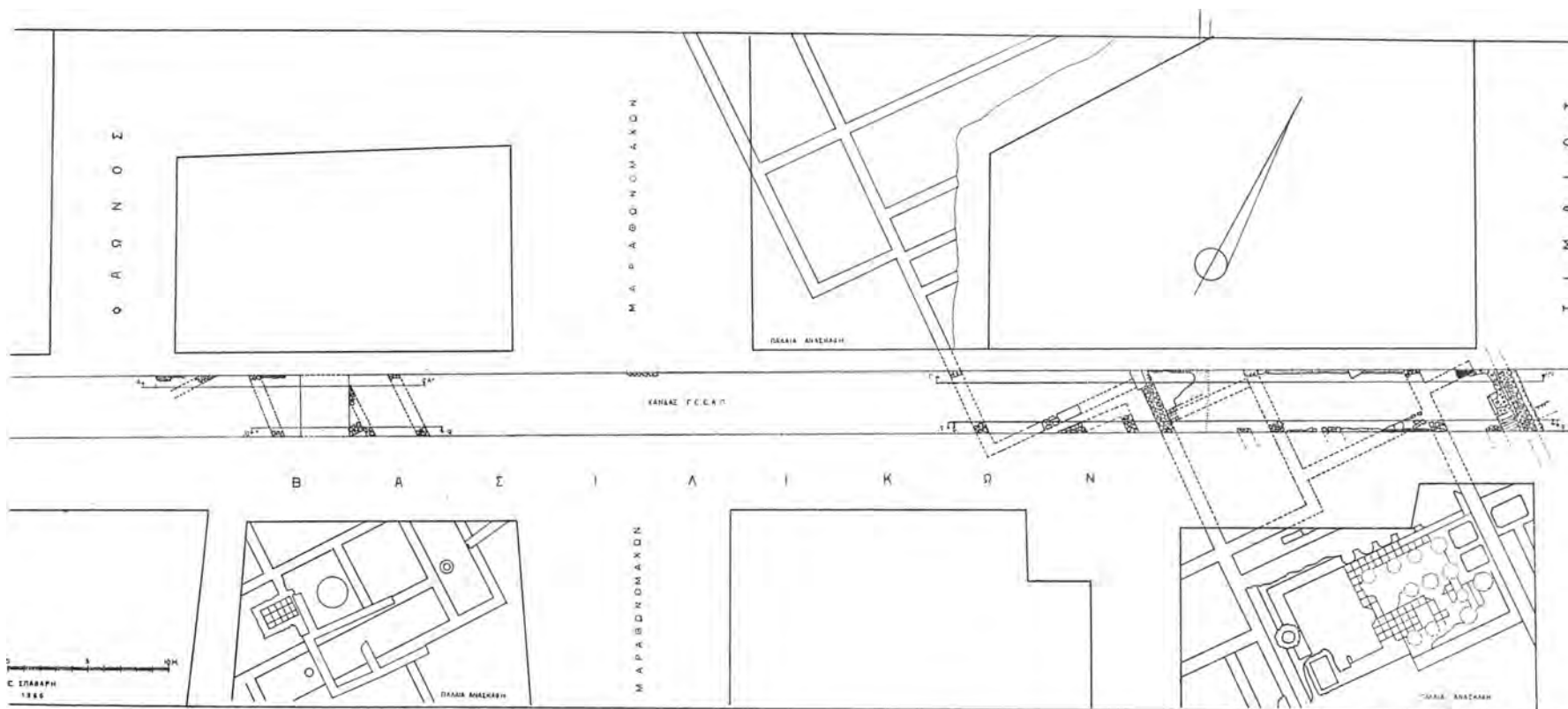
Είς βάθος 1.90 μ. εὐρέθη ἀγωγός, σχήματος ἀνεστραμμένου Π, σωζόμενος μέχρι μήκους 4.40 μ., ὑπὲρ τὸν ὅποιον θὰ εὐρίσκετο τὸ δάπεδον τῆς οἰκίας. Πλησίον τῆς Δ. μεσοτοιχίας εὐρέθη εἰς βάθος 3.48 μ., λελαξευμένη εἰς τὴν κιμιλιὰν δεξαμενὴ κυκλικὴ μὲ συγκλίνοντα πρὸς τὰ ἄνω τοιχώματα, κεκαλυμμένη ὑπὸ παχέος ὕδραυλικοῦ κονιάματος.

ζόμενοι κατὰ τὸ ἥμισυ, δύο ἐνσφράγιστοι λαβαί,
εἰς ὄξυπύθμενος ἀμφορεὺς καὶ δύο εἰς τεμάχια.

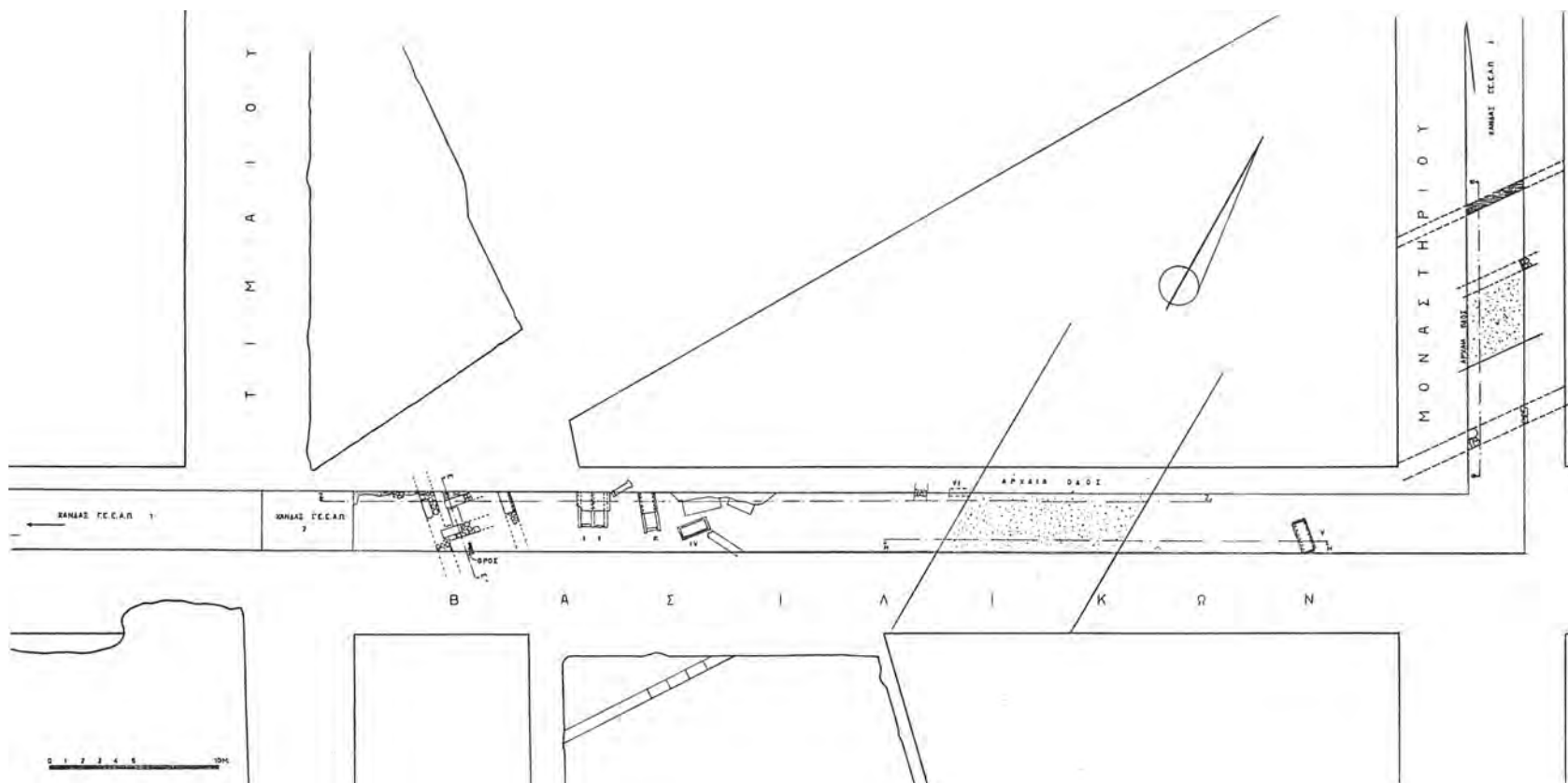
Βασιλικῶν καὶ Μοναστηρίου, ἔργα ΓΕΕΑΠ
(Σχέδ. 1, 18)

Κατὰ μήκος τῶν ὁδῶν Βασιλικῶν καὶ Μοναστηρίου, εἰς Ἀκαδημείαν Πλάτωνος, διεξήχθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, ἥ ὁποία διήρκεσεν ἀπὸ 27-11-65/22-1-66.

Ἐντὸς χανδάκων ἀνοιγόντων ὑπὸ τῆς ΓΕΕΑΠ, πλ. 3.50 μ., συνολ. μήκ. περί τὰ 120 μ., ἀπεκαλύ-

Σχέδ. 19. Κάτοψις τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βασιλικῶν ἀποκαλυφθέντων τοίχων τοῦ ὑστερορρωμαϊκοῦ Γυμνασίου

Σχέδ. 20. Κάτοπις τῆς ἐπὶ τῶν ὁδῶν Βασιλικῶν καὶ Μοναστηρίου ἀνασκαφῆς (τμήματα ἀρχαίων ὁδῶν, τάφοι καὶ λείψανα τοίχων)

φθησαν τὰ λείψανα πολυαριθμῶν τοίχων, ἀνηκόγων εἰς τὸ ἐκεῖ εὐρισκόμενον ὑστερορρωμαϊκὸν Γυμνάσιον (Σχέδ. 19), τμήματα τοῦ ὁποίου ἔχουν ἤδη ἀνασκαφῇ παλαιότερον ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ, στρώσεις δύο ἀρχαίων ὁδῶν ὡς καὶ συστάς τάφων παρὰ τὴν μίαν τῶν ὁδῶν (Σχέδ. 20).

Εἰς τὸ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Φάωνος - Μαραθωνομάχων - Τιμαίου τμήμα τῆς ὁδοῦ Βασιλικῶν, μήκους περὶ τὰ 80 μ., ἀνευρέθησαν εἴκοσι συνολικῶς τοῖχοι, ἅπαντες ἐξ ἀργολιθοδομῆς μὲ σπανίαν χρήσιν κεράμων καὶ μὲ συνδετικὴν ὕλην ἰλὸν καὶ ἄσβεστον. Ἡδράζοντο εἰς βάθος 2 - 3 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ εἰς ἐπίχωσιν ἐξ ἐρυθρῶν χωμάτων. Εἰς τινὰ σημεῖα τῶν παρειῶν τοῦ χάνδακος ἐφαίνοντο τὰ ἴχνη διαπέδων ἐκ ψηφίδων. Ἀπὸ τὸ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Φάωνος καὶ Μαραθωνομάχων τμήμα τοῦ χάνδακος συνελέγησαν βάσις κίονος, ὕψους 0,18 μ., καὶ μαρμάρινον βάθρον, διαστ. 1,22 x 0,56 μ., μὲ τρεῖς τριστίχους ἐπιγραφάς:

*Ἀνδροπελθης / Πυθέου / ἐκ Κεραμέων
Σάτυρα / Ἀνδροπεῖθου / ἐκ Κεραμέων
Πυθέας / Ἀνδροπεῖθου / ἐκ Κεραμέων*

Παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Τιμαίου καὶ Βασιλικῶν ἀπεκαλύφθησαν ἕτεροι πέντε τοῖχοι, κατεσκευασμένοι ἐξ ἀργῶν λίθων καὶ παρίνων πλινθίδων, οἱ ὅποιοι ἠδράζοντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς μὲ τοὺς προηγουμένους ἐπιχώσεως καὶ εἰς βάθος 2 μ. περίπου. Τμήμα ψηφιδωτοῦ διαπέδου ἀνευρέθη παρὰ τὴν Β. παρειᾶν τοῦ χάνδακος, Δ. τῶν τοίχων καὶ εἰς βάθος 1,50 μ. Ἀπὸ τὸν ὥρον αὐτόν, παρὰ τὴν Ν. παρειᾶν τοῦ χάνδακος καὶ εἰς βάθος 2,30 μ. εὐρέθη μαρμαρίνη πλάξ, διαστ. 1 x 0,70 μ., ἐπὶ τῆς δυτικῆς παρειᾶς τῆς ὁποίας ἐστηρίζετο ἑτέρα, μικροτέρα, μαρμαρίνη πλάξ, σφζ. διαστ. 0,60 x 0,40 μ., ἡ ὁποία ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν: "Ὁρος / μνήμ / ατος. Ὁ ὁρος εὐρέθη in situ.

Ἀνατολικότερον, εἰς ἀπόστασιν 46,20 μ. ἀπὸ τῆς ΒΔ. γωνίας τῶν ὁδῶν Βασιλικῶν καὶ Τιμαίου, ἀπεκαλύφθησαν εἰς βάθος 1,30 μ. στρώσεις ἀρχαίας ὁδοῦ, συνολικοῦ πάχους 1,10 μ., τὸ πλάτος τῆς ὁποίας ἐξετείνετο μέχρι τὰ 10,50 μ. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ κατεύθυνσις τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἀκριβῶς, χωρὶς οὐδεμίαν ἀπόκλισιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Δυτικῶς τῆς ὁδοῦ ἀπεκαλύφθησαν 5 τάφοι, ἐνθ' Α. αὐτῆς μόνον εἰς προφανῶς, θὰ ὑπῆρχε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ ὁμὰς τάφων, οἱ ὅποιοι ἔχουν καταστραφῇ. Ἐκ τῶν πέντε τάφων τῆς Δ. πλευρᾶς οἱ Ι, ΙΙ καὶ ΙΙΙ ἦσαν κιβωτίοι σχοιμοὶ μὲ πλευρὰς καὶ κάλυμμα ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν. Οἱ Ι καὶ ΙΙ ἔχουν μίαν κοινὴν πλευρὰν, εὐρίσκοντο εἰς βάθος 2,30 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, εἶχον διαστάσεις 2 x 0,90

μ. καὶ τὸ δάπεδόν των ἦτο εἰς τὸ βάθος τῶν 3,60 μ. Συνελέγησαν ἐκ μὲν τοῦ τάφου Ι μία δακρυδόχος, ἐκ δὲ τοῦ τάφου ΙΙ χαλκοῦν κάτωπτρον. Βορείως τοῦ ΙΙ καὶ εἰς βάθος 1,90 μ. ἔκειτο μαρμάρινος ἐπιτύμβιος κιονίσκος, ὕψους 1 μ. καὶ διαμ. 0,43 μ., ἀκέραιος, φέρων τὴν ἐπιγραφὴν:

Μνήσαρχος / Ἐπαμεινόνος / Προβαλίσσιος.

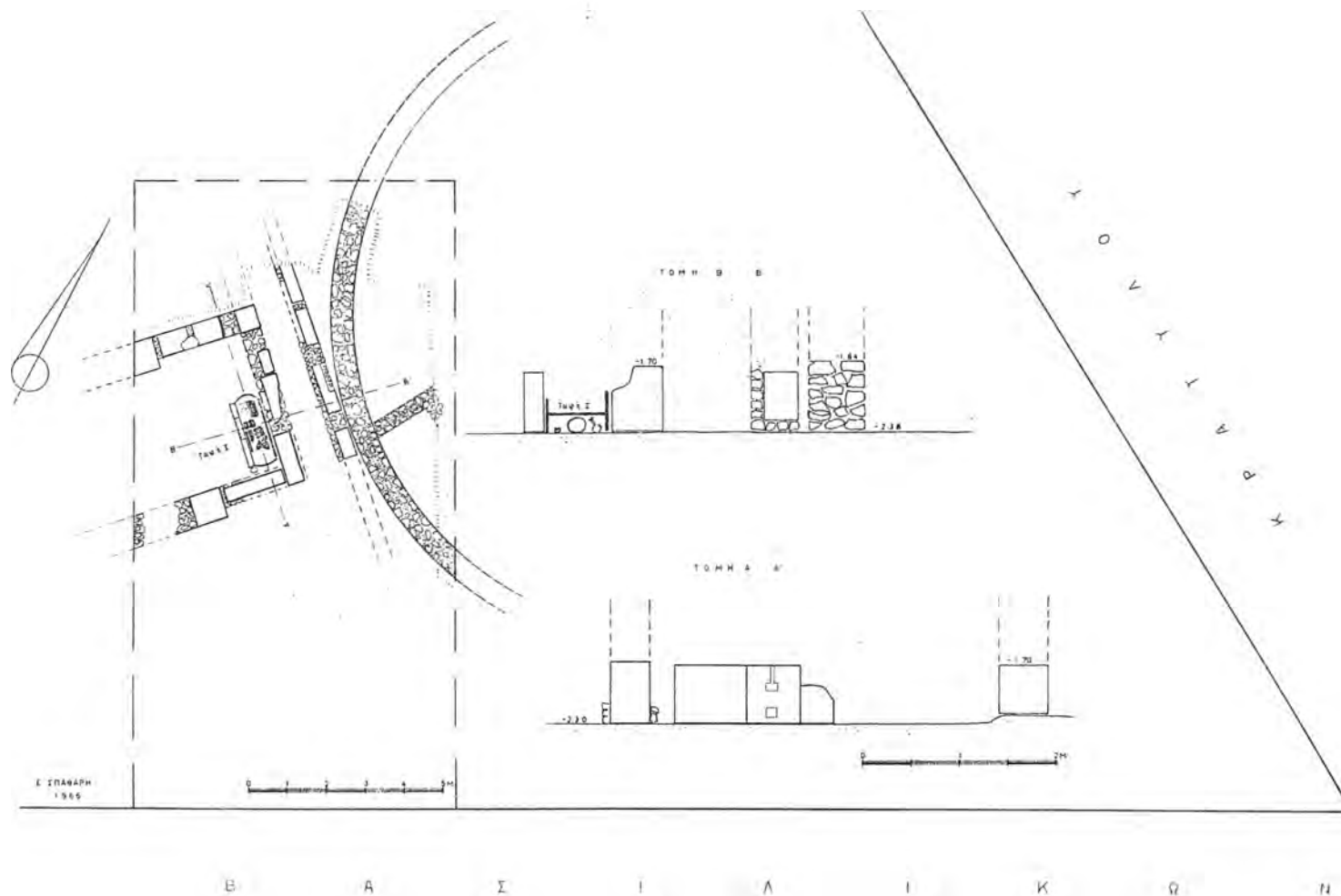
Ὁ τάφος ΙΙΙ ἀπεκαλύφθη 1,50 μ. Α. τῶν δύο ἄλλων, ἀλλ' εἰς βάθος 1,75 μ., τὸ δὲ δάπεδόν του ἔκειτο εἰς βάθ. 3 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Αἱ διαστάσεις του ἦσαν 2,40 x 1 μ., εἶχε τὴν αὐτὴν μὲ τοὺς προηγουμένους κατεύθυνσιν, ἀπὸ ΝΑ. - ΒΔ., καὶ ὁ νεκρὸς συνωδεύετο ἀπὸ τρεῖς δακρυδόχους.

Ὁ τάφος ΙV, εἰς ἀπόστασιν 1 μ. Α. τοῦ ΙΙΙ, ἦτο σαρκοφάγος ἐκ κιτρινωποῦ κογχυλιάτου, μὴ σφύζουσα κάλυμμα, διαστάσεων 1,80 x 0,80 καὶ ὕψ. 0,55 μ. Εἶχε τοποθετηθῇ εἰς βάθος 3,24 μ. μὲ κατεύθυνσιν ΝΔ. - ΒΑ. Τὰ κτερίσματα τοῦ νεκροῦ ἦσαν δύο ἀκέραια ἀλάβαστρα καὶ δύο τετραυσιμέννα. Παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ τάφου ἔκειτο εἰς ὀριζοντίαν θέσιν μαρμάρινος ἐπιτύμβιος κιονίσκος, ὕψους 2 καὶ διαμ. 0,55 μ., τετραυσιμένος ἄνω, μὲ τὴν ἐπιγραφὴν:

Δημήτριος / Πασικλέους / Κηφισιεύς.

Εἰς βάθος 2,10 μ. ἀνευρέθη σεσυλημένος ὁ τάφος VI, κεραμοσκεπής, διαστ. 1,20 x 0,40 μ. Ὁ νεκρὸς εἶχε τοποθετηθῇ ἐντὸς λαξεύματος, βάθους 1 μ. Ὁ τάφος V, κιβωτιόσχημος, διαστ. 2 x 0,80 μ., μὲ πλευρὰς ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν, ἄνευ καλύμματος, εὐρέθη εἰς βάθος 2 μ. Τὸ δάπεδόν του εὐρίσκετο εἰς βάθος 3 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ εἶχε δὲ κατεύθυνσιν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ κιβωτιόσχημοι, ΒΔ. - ΝΑ. Ἀνευρέθη σεσυλημένος.

Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μοναστηρίου τμήμα τοῦ χάνδακος, ἀπεκαλύφθησαν δύο παράλληλοι τοῖχοι μὲ κατεύθυνσιν ΝΔ. - ΒΑ., ἀπέχοντες μεταξύ των 11,50 μ., κατεσκευασμένοι ὁ μὲν νοτιώτερος, πλάτους 1 μ., ἐξ ἀργολιθοδομῆς, ὁ δὲ βορειώτερος, πλάτους 0,50 μ., ἐκ πλινθίδων ἐσφάζοντο μέχρις ὕψους 1 καὶ 0,50 μ. ἀντιστοίχως, ἠδράζοντο δὲ ἐπὶ τῆς ἐπιχώσεως εἰς βάθος 2,50 μ. Εἰς τὸν μεταξὺ τῶν δύο τοίχων ὥρον καὶ εἰς βάθος 1,30 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, ἀπεκαλύφθησαν στρώσεις ἀρχαίας ὁδοῦ, συνολ. πάχους 1 μ. Τὸ πλάτος τῆς ἐξικνεῖτο εἰς τὰ 4 μ., ἡ δὲ ἀπόστασις τῆς ἀπὸ μὲν τοῦ Ν. τοίχου ἦτο 3,40 μ., ἀπὸ δὲ τοῦ Β. 4,30 μ. Κατὰ τὸ ΒΑ. ἄκρον τῆς ὁδοῦ, ἀνευρέθησαν λίθοι τινὲς, ἀναλημματικοῦ τοίχου ἴσως τῆς ὁδοῦ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ, διότι δὲν ἦτο ἐφικτὴ ἡ διαπλάτυνσις τοῦ χάνδακος εἰς τὸ σημεῖον αὐτό.

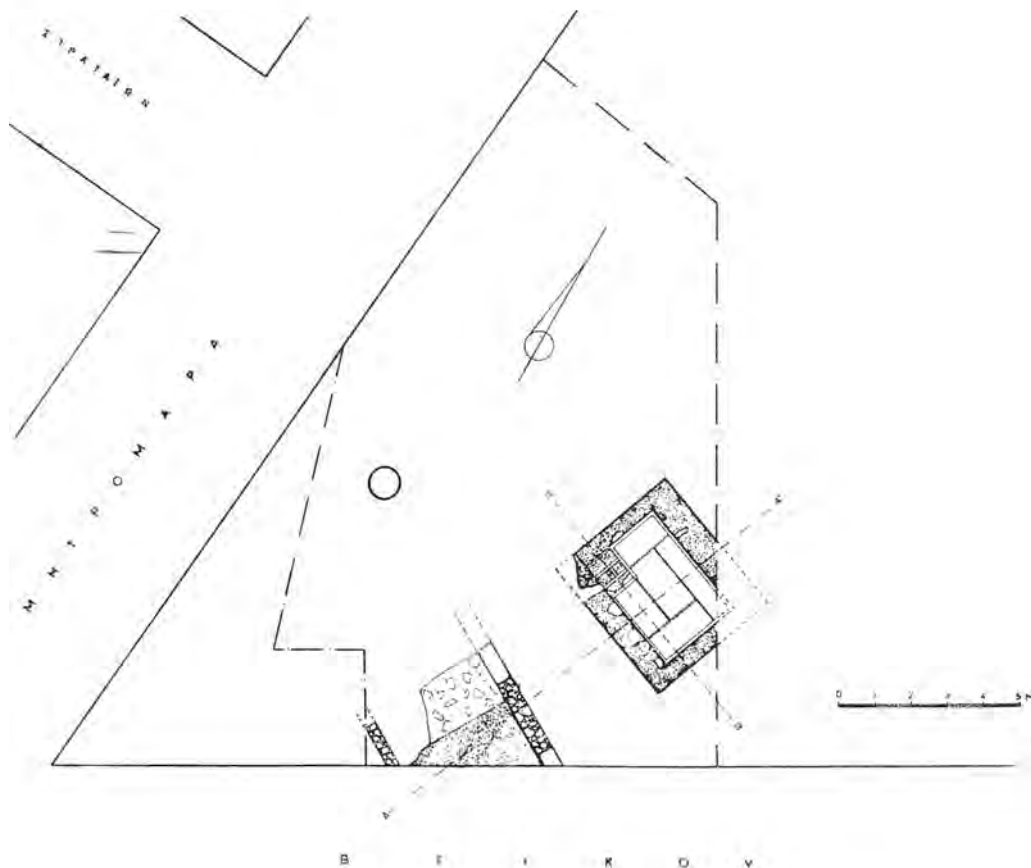

Σχέδ. 21. Κάτοπις και τομαί τής ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βασιλικῶν 58 ἀνασκαφῆς

Βασιλικών 58 (Σχέδ. 1, 19)

Εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Λ. Νίνου, διαστ. 8.30 x 16 μ., διεξήχθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπὸ 10/30-12-65. Τὰ ἀποκαλυφθέντα λεί-

ἔντος τοῦ περιγραφέντος κτίσματος καὶ κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν του, εἰς βάθος 2.18 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, ἀνευρέθη ὁ κεραμοσκεπὴς τάφος I, διαστάσεων 1.85 x 0,60 μ. Κέραμοι, ἐπίπεδοι διὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς καὶ κυρ-

Σχέδ. 22. Κάτοψις ἀνασκαφῆς ἐπὶ τῶν ὁδῶν Βεῖκου 1 καὶ Μητρομάρᾳ

ψανα τῶν κτισμάτων καὶ τῆς μιᾶς ταφῆς ἀνήκουν εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους (Σχέδ. 21).

Παρά τὴν δυτικὴν μεσοτοιχίαν καὶ εἰς ἀπόστασιν 6.30 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς ἀνευρέθη κτίσμα ὀρθογωνίου σχήματος, ἀποκαλυφθὲν μόνον κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα του, τοῦ ὑπολοίπου κειμένου κάτωθεν τῆς ὁμοῦ οἰκίας. Οἱ τοῖχοι, ἐδραζόμενοι ἐπὶ ἐπιχώσεως, εἰς βάθος 2.30-2.38 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Βασιλικῶν, ἦσαν κατεσκευασμένοι ἐκ μικρῶν καὶ μεγάλων ποταμίων λίθων καὶ πλινθίδων ἐξ ἐρυθροῦ πῶρου ἢ ἀσβεστολίθου, εἰς δευτέραν χρῆσιν, με συνδετικὴν ὕλην μίγμα ἐξ ἰλύος καὶ ἀσβέστου.

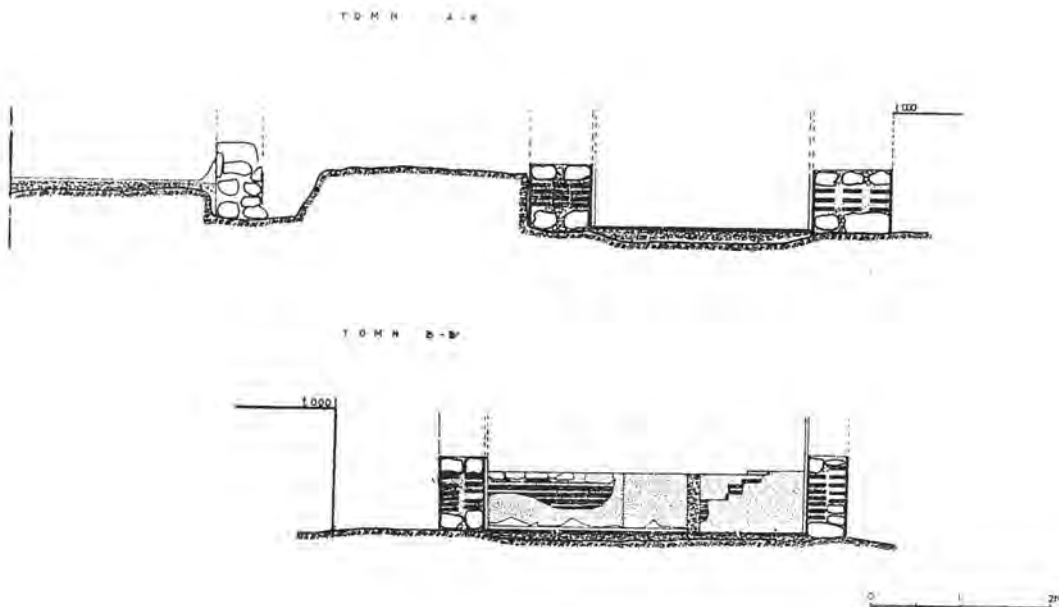
ταὶ διὰ τὰς στενὰς, ἀπετέλουν τὰ τοιχώματα τοῦ τάφου, ἡ δὲ Δ. πλευρὰ του ἐκαλύπτετο δι' ἄργων λίθων καὶ διὰ δύο τεμαχίων ἐξ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν. Τὸ ὑπόλοιπον ἐκ 0,40 μ. πρὸς Β. τμήμα τῆς πλευρᾶς αὐτῆς συνεπλήρουν ἄργοι λίθοι. Ὁ νεκρὸς ἔκειτο μετὰ τὴν κεφαλὴν κατὰ τὸ Ν. ἄκρον, συνοδευόμενος ὑπὸ τριῶν ὑαλίνων μυροδοχείων, τεθραυσμένων, καὶ μιᾶς στλεγγίδος.

Α. τοῦ κτίσματος καὶ εἰς ἀπόστασιν 0,80 μ. ἀπ' ἐκείνου, ἀνευρέθη τοῖχος παράλληλος, ἡ λειτουργικὴ σημασία τοῦ ὁποίου δὲν διεσαφηνίσθη, διότι ἐσφύζετο μόνον μέχρι μήκους 5.20 μ., εἶναι ὅμως πιθανὸν νὰ ἀνῆκεν εἰς δεῦτερον ὀρθογώνιον

κτίσμα, περιβάλλον τὸ πρῶτον. Ἡ ὁμοία κατασκευή καὶ ἡ ἐδρασίς του εἰς τὸ αὐτὸ μὲ τοὺς ἄλλους βάθος τὸν τοποθετοῦν εἰς τὴν ἰδίαν μὲ ἐκείνους οἰκοδομικὴν φάσιν.

Τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ οἰκοπέδου κατεῖχε μέρος ἀπὸ μέγα κυκλικὸν οἰκοδόμημα, ἡ διάμετρος τοῦ ὁποίου ἀποκαθίσταται εἰς τὰ 16.30 μ. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα, πᾶχ. 0,60 μ., εἶχεν ὕψος 0,74 μ., ἡδράζετο δὲ εἰς βάθος 2.38 μ. Ποτάμιοι λίθοι καὶ μίγμα ἐξ ἱλύος καὶ ἀσβέστου εἶχον χρησιμοποιο-

συγχρόνου ὁδοῦ ἡδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς ἢ δεξαμενῇ, ἐσωτ. διαστ. 2.25 x 3.30 μ. Οἱ τοῖχοί της, πᾶχους 0,40 - 0,70 μ., ἦσαν κατεσκευασμένοι δι' ἐπαλλήλων ζωνῶν ἀργολιθοδομῆς καὶ στρώσεων ὀπτοπλίνθων ἐναλλάξ, διετηροῦντο δὲ ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψους 0,98 μ. τὰ τοιχώματά της ἔφερον ἐπένδυσιν ἐκ μαρμαρίνων ὀρθογωνίων πλακῶν, τῶν ὁποίων διετηροῦντο ὀλίγα μόνον λείψανα. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐστρωμένον διὰ μεγάλων πηλίνων πλακῶν καὶ ὑδραυλικοῦ κονιάμα-

Σχέδ. 23. Τομαὶ τῶν ἀποκαλυφθέντων κτισμάτων εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Βεῖκου καὶ Μητρομάρα οἰκόπεδον

θῇ διὰ τὴν κατασκευὴν του, ὥς καὶ διὰ τὸν τοῖχον, ὅστις ἐφήπτετο τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ κύκλου καὶ εἶχε κατεύθυνσιν πρὸς ΒΑ. Εἰς ἀπόστασιν 1.50 μ. ἐκάμπτετο κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς Ν., συνεχιζόμενος προφανῶς πέραν τῆς μεσοτοιχίας. Τὸ νοτιώτερον τμήμα τοῦ οἰκοπέδου, τὸ πρὸς τὴν ὁδὸν Βασιλικῶν, ἡρευνήθη, ἄνευ ὁμως ἀποτελέσματος.

Βεῖκου 1 καὶ Μητρομάρα (Σχέδ. 1, 20)

Εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ἐν ἐπικεφαλίδι ὁδῶν διαμπερὲς οἰκόπεδον, διαστ. 19.70 x 9.50 μ., ἰδιοκτησίας Ἀβλάμη καὶ Τόλια, ἡ γενομένη ἀνασκαφή, διαρκέσασα ἀπὸ 21-12-65 / 3-1-66 ἀπεκάλυψε δεξαμενὴν, ἐν φρέαρ καὶ τμήμα δωματίου, ἀνήκοντα προφανῶς εἰς ἰδιωτικὴν οἰκίαν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (Σχέδ. 22 καὶ 23).

Εἰς βάθος 1.32 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς

τος. Ἡ κάθοδος πρὸς τὸν πυθμένα τῆς δεξαμενῆς ἐγένετο διὰ κλίμακος ἐκ τριῶν βαθμίδων εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν της.

Πρὸς Ν. καὶ εἰς ἀπόστασιν 3 μ. ἀπὸ τῆς δεξαμενῆς ἀπεκαλύφθη τμήμα δωματίου, πλ. 3.50 μ., ἐστρωμένον διὰ λεptoῦ κονιάματος· οἱ τοῖχοί του, πᾶχ. 0,50 - 1.50 μ., ἦσαν κατεσκευασμένοι ἐκ μεγάλων καὶ μικρῶν λίθων, θραυσμάτων κεραμίδων ἀναμεμιγμένων μετ' ἀσβεστοκονίας, ἐθεμελιούτο δὲ ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 1.32 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τῆς συγχρόνου ὁδοῦ.

Πλησίον τῆς ΝΑ. μεσοτοιχίας ἀνεσκάφη φρέαρ, διαμ. 0,90 μ., λελαξευμένον ἐντὸς τῆς κιμιλιάς, τοῦ ὁποίου τὰ τοιχώματα ἦσαν ἐπικεχρισμένα δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος· ὁ καθαρισμὸς τοῦ φρέατος ἐχώρησε μέχρι βάθους 1.20 μ. λόγω τῶν ἀπὸ τῆς στάθμης ταύτης ἀναβλυζόντων ὑδάτων.

Βουλῆς 36 (Σχέδ. 1, 21)

Εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Θεόκλας Γιατράκου, διαστ. 26 x 15 μ., αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι ἔφερον εἰς φῶς τὰ πενιχρὰ λείψανα κτισμάτων τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (διακρίνονται δύο οἰκοδομικαὶ φάσεις), τμήμα κεραμίνου ἀγωγοῦ καὶ βυζαντινοὺς πίθους. Ἡ ἐρευνα ἐνετοπίσθη εἰς τὸ Δ. ἡμισυ τοῦ οἰκοπέδου καὶ διεξήχθη ἀπὸ 6/11-7-66 καὶ ἀπὸ 27-7/5-8-66.

Ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων τοίχων εἰς ἀνήκων εἰς τὴν παλαιότεραν οἰκοδομικὴν φάσιν σφύζεται ἀποσπασματικῶς. Τοῦτου τὸ μῆκος ἀποκαθίσταται μέχρι 11 μ., ἔχει πλάτος 0,70 καὶ διατηρεῖται μέχρις ὕψους 0,50 μ. εἶναι ἐκτισμένος διὰ μικρῶν καὶ μεγάλων λίθων ὡς καὶ θραυσμάτων κεράμων, συνδεομένων μεταξύ τῶν διὰ κονιάματος, καὶ ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 2 μ. ἀπὸ τῆς συγχρόνου ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Τὰ λοιπὰ λείψανα τῶν τοίχων ἀνήκουν εἰς μεταγενέστερον κτήριο. Εἰς τὸν αὐτὸν χώρον εὐρέθησαν δύο πίθοι κτιστοὶ ἐκ χυτῆς τοιχοποιίας, βυζαντινῶν χρόνων.

Πρὸς Α. τῶν περιγραφέντων ἐρειπίων εὐρέθη τμήμα ἀγωγοῦ μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., συν. μήκους 3,50, πλάτους 0,20 καὶ ὕψ. 0,20 μ., λελαξευμένου ἐντὸς τῆς κιμιλιάς· ὁ πυθμὴν τοῦ σχηματίζει μικρὰν ὁδόντωνσιν, τὰ τοιχώματά του ἔφερον ἐπένδυσιν ἐκ πηλίνων πλακῶν καὶ ἡ κάλυψις τοῦ ἐγένετο δι' ὀπτοπλίνθων. Παρὰ τὸ ΝΑ. ἄκρον τοῦ ἔκειτο πίθος πήλινος, διαμ. 1.10 μ.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τοῦ οἰκοπέδου συνελέγη χαλκοῦν νόμισμα Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτου (1078 - 1081 μ.Χ.), ἐπικεκομμένον ἐπὶ ἄλλου.

Ὁδὸς Βουλῆς (νυκτερινὸν σκάμμα ΥΔΡΕΞ) (Σχέδ. 1, 22)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν ἐργασιῶν διανοίξεως χάνδακος ὑπὸ τῆς ΥΔΡΕΞ, κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Βουλῆς, καὶ μεταξύ τῶν ὁδῶν Μητροπόλεως καὶ Ἠπίτης, συνολ. μήκ. 110 καὶ πλ. 0,70 μ., ἐνετοπίσθησαν λείψανα τῆς ὀχυρώσεως τῆς πόλεως τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., εἰς πρῶτος παλαιοχριστιανικὸς τάφος καὶ τὰ κατάλοιπα ὑστερορρωμαϊκοῦ τοίχου (Σχέδ. 24 καὶ 25)· ἡ ἀνασκαφὴ τῶν ἐγένετο κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας, παραλλήλως πρὸς τὸ ἔργον τῆς προαναφερθείσης ἐταιρείας. Αἱ ἐργασίαι διήρκεσαν ἀπὸ 15 - 10/26-12-1965.

Εἰς τὸ τμήμα τοῦ χάνδακος, τὸ περιλαμβανόμενον μεταξύ τῶν ὁδῶν Ἀπόλλωνος καὶ Ἠπίτης, καὶ εἰς ἀπόστασιν 3,50 μ. ἀπὸ τῆς Ν. οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ἀπόλλωνος, ἀπεκαλύφθη τμήμα τοῦ προτειχίσματος διὰ τῆς ἀνευρέσεώς του ἐνταῦθα, μετατοπίζεται αἰσθητῶς νοτιώτερον

ἢ γραμμὴ τῆς ὀχυρώσεως. Τὸ προτειχίσμα, μὲ κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ., πάχους 1.10 μ., διατηρεῖτο μέχρι τοῦ ὕψους τῶν τριῶν δόμων, ἦτοι 1.30 μ. ἦτο ἐκτισμένον κατὰ τὸ ἰσόδομον ὀρθογώνιον σύστημα, διὰ λαξευτῶν κροκαλοπαγῶν λίθων καὶ ἡδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, ἥτις εἶχε διαμορφωθῇ εἰς δύο ἐπάλληλα κλιμακωτὰ ἐπίπεδα, τῆς κατωτάτης στάθμης τῆς ἐδρικομένης εἰς βάθος 3.70 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Βουλῆς.

Πρὸς Β. τοῦ προτειχίσματος ἐξετείνετο ἡ τάφος, τῆς ὁποίας τὸ πλάτος τῶν 11 μ., εἶναι γνωστὸν καὶ ἐξ ἄλλων περιπτώσεων, κατὰ τὰς ὁποίας ἀνευρέθη αὕτη. Ἐνταῦθα ὀρίζεται δι' ἀναλημματικοῦ τοίχου, βαίνοντος κατὰ μῆκος τοῦ Β. ὁρίου τῆς· ὁ ἀναλημματικὸς οὗτος τοίχος ἔθεμελιότο ἐντὸς λαξεύματος τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 3.95 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Βουλῆς, ἐξικνούμενος μέχρι τῆς στάθμης τῆς φυσικῆς ἐπιφανείας, ἦτοι μέχρις ὕψους 1 μ., ἦτο δὲ ἐκτισμένος διὰ λαξευτῶν ὀρθογωνίων παρολίθων, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸ τμήμα τῆς ὀχυρώσεως, τὸ ἀποκαλυφθὲν εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βουλῆς καὶ Πετράκης οἰκόπεδον (βλ. κατωτέρω).

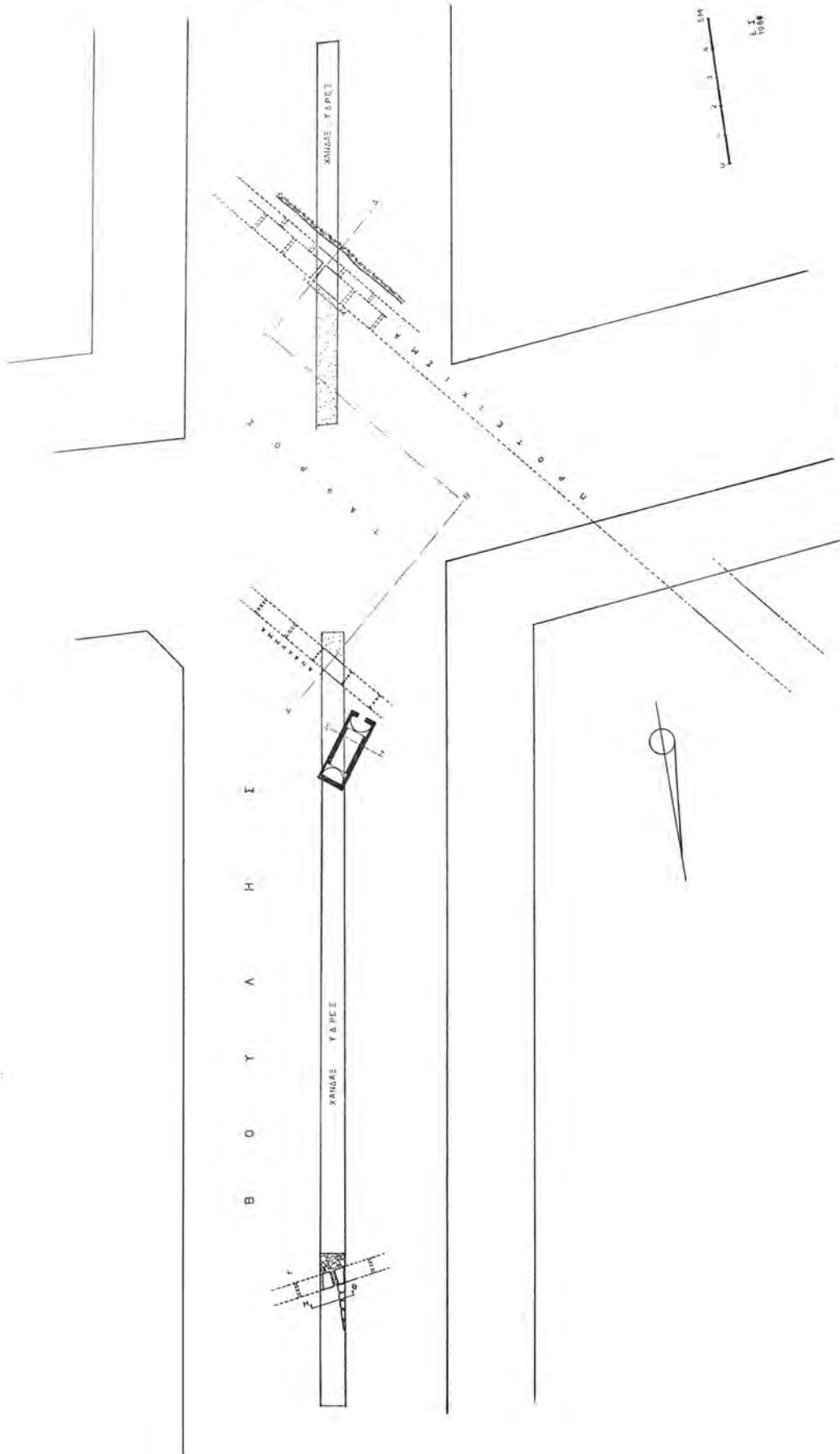
Πρὸς Β. τοῦ ἀναλήμματος, ἀνεσκάφη εἰς βάθος 3.15 μ. ἐπὶ τῆς κιμιλιάς νεκρικὸς ὑπόγειος θάλαμος, διαστ. 2.30 x 0,55, ὕψους 1.10 μ., καλυπτόμενος διὰ κυλινδρικοῦ θόλου· τὰ τοιχώματά του ἦσαν κατεσκευασμένα διὰ στρώσεων ὀπτοπλίνθων, συνδεομένων μεταξύ τῶν διὰ κεραμαλεύρου καὶ ἀργῶν λίθων. Ἐκ τοῦ καθαρισμοῦ του συνελέγησαν ὀλίγα ὀστᾶ.

Εἰς ἀπόστασιν 23.50 μ. πρὸς Β. τῆς Β. οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ἀπόλλωνος ἀπεκαλύφθησαν δύο ἐπάλληλοι τοῖχοι διαφόρου κατευθύνσεως ἕκαστος· ὁ προγενέστερος μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν. ἡδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 3.30 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, ἐσφύζετο μέχρις ὕψους 0,80 μ. καὶ ἦτο ἐκτισμένος δι' ὀπτοπλίνθων καὶ λαξευτῶν ὀρθογωνίων παρολίθων κατὰ στρώσεις. Ὁ ἕτερος τῶν τοίχων, μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., θεμελιούμενος εἰς ὕψηλοτέραν στάθμην, ἦτο εἰς βάθος 2.50 μ., διατηρεῖτο μέχρις ὕψους 1.80 μ. καὶ ἦτο ἐκτισμένος δι' ἀκανονίστων λίθων συνδεομένων μεταξύ τῶν διὰ κονιάματος, διὰ στρώσεων ὀπτοπλίνθων καὶ λαξευτῶν ὀρθογωνίων παρολίθων.

Βουλῆς καὶ Πετράκης (Σχέδ. 1, 23)

Εἰς οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Γαβριήλ, διαστ. 26 x 17.50 μ., ἡ ἀνασκαφικὴ ἐργασία ἀπεκάλυψε τμήμα τῆς ὀχυρώσεως τῆς πόλεως τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ἦτοι τὸ προτειχίσμα, τὴν τάφρον καὶ ἀναλημματικὸν τοῖχον κατὰ τὸ Α. ὄριον τῆς τάφρου.

ΑΘΗΝΑΙ - ΑΤΤΙΚΗ

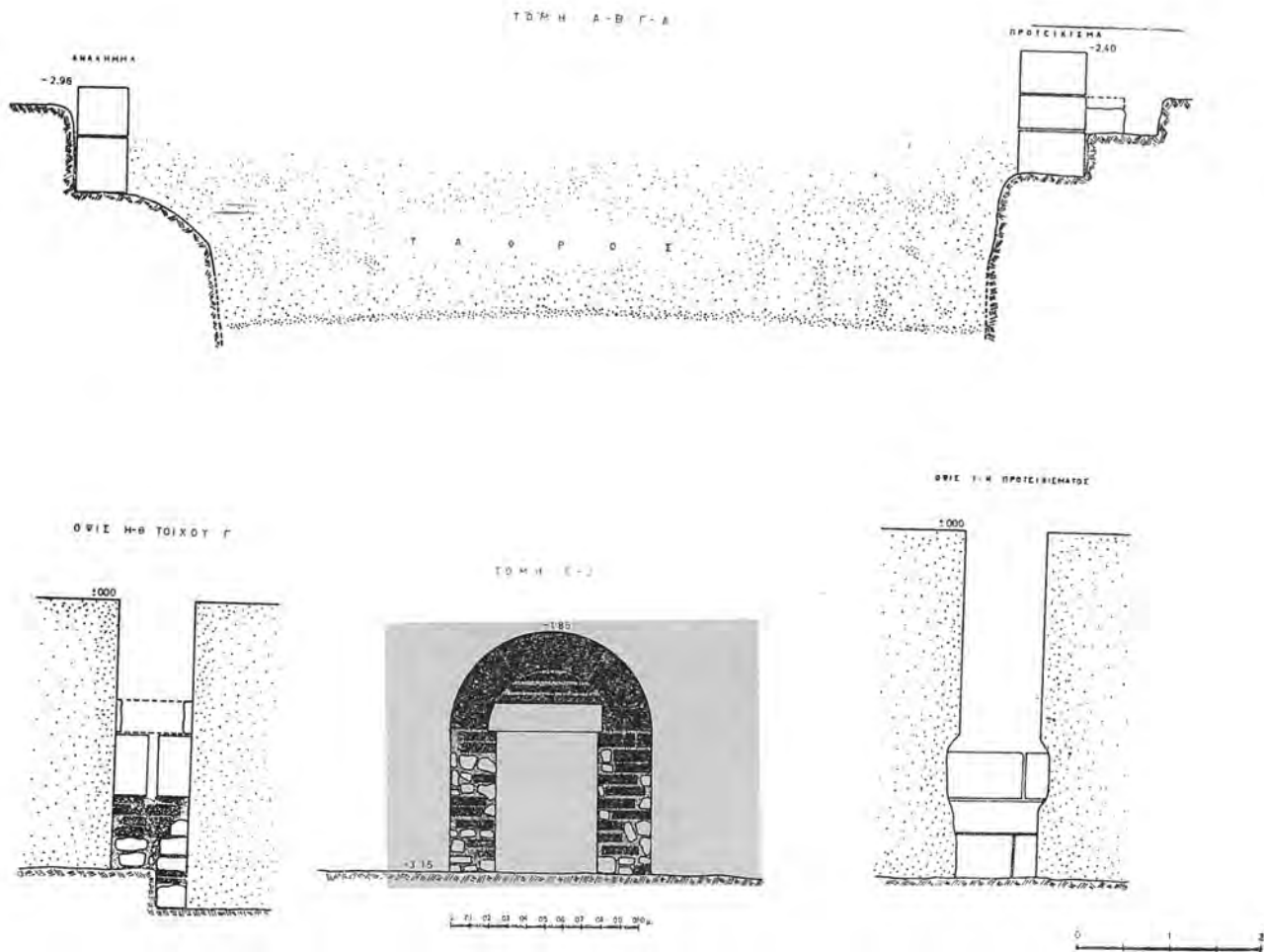

Σχ. 24. Κάτωψη ανασκαφής επί των οδών Βουλής και 'Απόλλωνος

Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἐπετεύχθη ἡ πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην τῆς πόλεως διόρθωσις τῆς πορείας τοῦ περιβόλου, ὡς αὕτη σημειοῦται ἐπὶ τῶν τοπογραφικῶν χαρτῶν, κατὰ 40 μ. δυτικώτερον.

Τὸ προτεῖχισμα (Σχ ἐ δ. 26· Πί ν. 72 β), με

λοπαγῶν. Ἡ τάφος, πλ. 11 μ., δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀνασκαφῇ μέχρι τοῦ πυθμένος της, λόγῳ τῶν ἀναβλυζόντων ὑδάτων, ὅπως δὴ ποτε ὅμως τὸ βάθος της ὑπολογίζεται εἰς τὰ 4 μ., ὡς εἶναι γνωστὸν ἐξ ἄλλων σημείων, ἐνθα ἠρευνήθη αὕτη.

Σχέδ. 25. Τομαὶ καὶ ὄψεις ἀρχαίων κτισμάτων ἀνευρεθέντων ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βουλῆς (προβλ. Σχ ἐ δ. 24)

κατεύθυνσιν ΒΑ.-ΝΔ., ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκους 12.50 μ., συνεχίζεται δὲ ἀφ' ἑνὸς μὲν κάτωθεν τῆς ὁδοῦ Πετράκη, ἀφ' ἑτέρου δὲ κάτωθεν τῆς Δ. μεσοτοιχίας· ἔχει πᾶχος 1.70 μ. καὶ σφίζεται μέχρις ὕψους τεσσάρων δόμων, ἥτοι 2 μ., ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλίας εἰς βάθος 5.80 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου ὁδοῦ καὶ εἶναι ἐκτισμένον κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα διὰ λιθοπλίνθων κροκα-

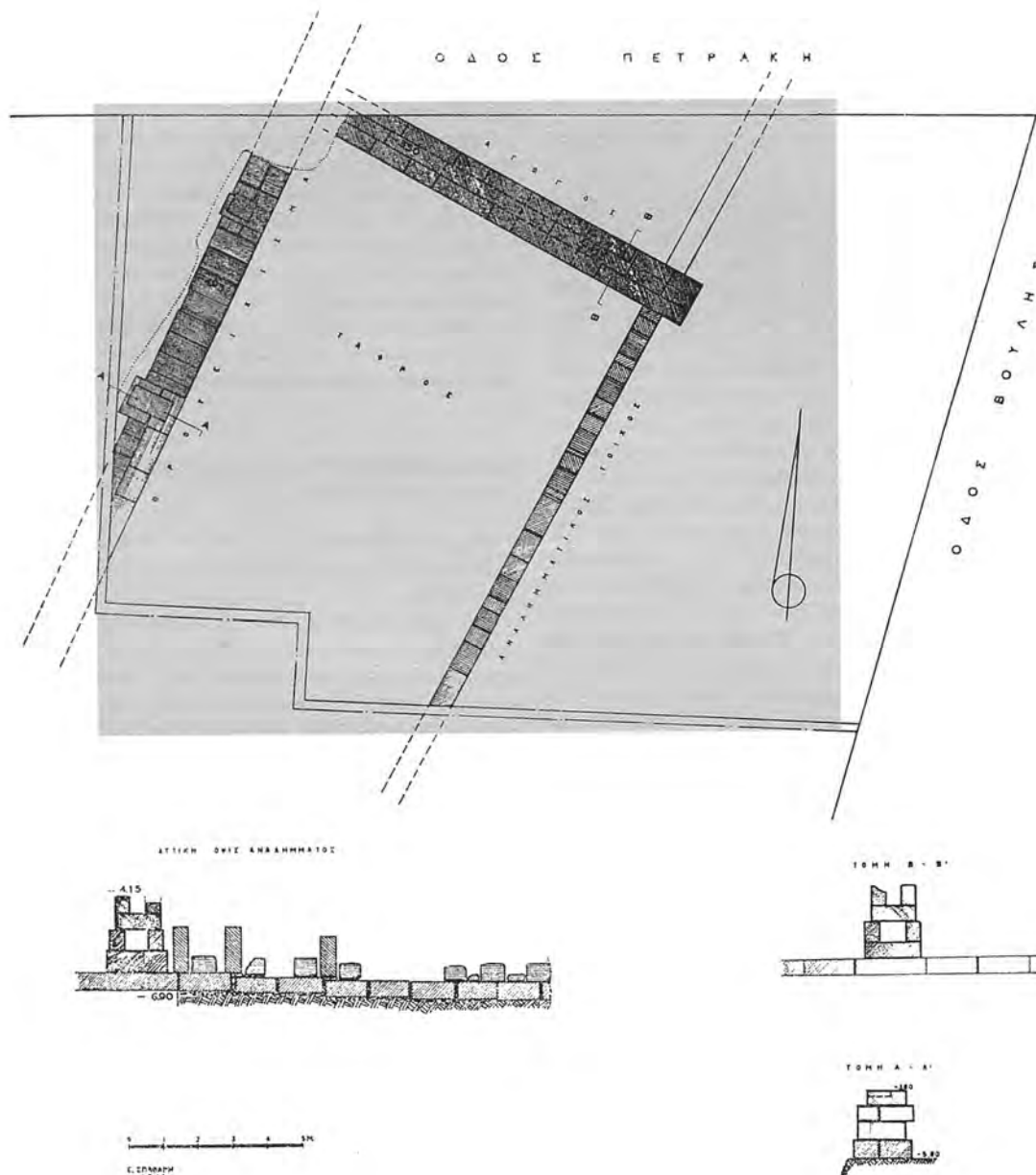
Γνωστὴ ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ἐπίχωσις ταύτης, ἥτις, σχηματισθεῖσα κυρίως κατὰ τὸν 1ον μ.Χ. αἰ., σύγκειται ἐξ λίθων, ὀπτοπλίνθων, κεράμων, κονιμάτων ἀναμίξ μετ' ἀπηνθρακωμένων ξύλων, τέφρας, ὁστῶν καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ τεθραυσμένων ἀγγείων.

Νέον στοιχεῖον ἀποτελεῖ ἡ κατὰ μήκος τοῦ ἀνατολικοῦ ὁρίου τῆς τάφρου ἀνευρεσις τοίχου, χρη-

σιμεύοντος ως αναλήμματος οδού, ή ως άπλου αναλήμματος (Πί ν. 76 α). Τοῦ τοίχου τούτου άπεκαλύφθη τμήμα, μήκ. 14.30 μ., ένφ ή περαιτέρω συνέχειά του μέχρι μήκους 4 μ. διεπιστώθη έκ τών λαξεύσεων επί της κιμιλιάς, ή στάθμη της όποίας πρὸς την πλευράν ταύτην της τάφρου κεί-

ται εις βάθος 6.90 μ. από της επιφανείας του σημερινού εδάφους. Ὁ τοίχος έχει πάχος 0,60 μ. και είναι εκτισμένος διά λιθοπλίνθων κροκαλοπαγών με παρεμβαλλομένους μικρούς λίθους κατά τούς άρμούς.

Είς τούς ρωμαϊκούς χρόνους, δε πλέον ή τά-

Σχέδ. 26. Κάτωψις, όψις και τομαί του έντός του επί τών όδών Βουλής και Πετράκη οίκοπέδου άποκαλυφθέντος τμήματος της όχυρώσεως της πόλεως

φρος είχεν επιχωσθή, ἐκτίσθη κατὰ πλάτος αὐτῆς εἰς λίθινος ἀγωγός, εἰς δύο ἐπαλλήλους στίχους, ἀποκαλυφθεὶς μέχρι μήκους 11.50 μ., ὅστις πρὸς ΒΔ. συνεχίζεται ἐντὸς τοῦ ἀσκάπτου. Διὰ τὴν κατασκευὴν του φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιήθη ὑλικὸν ἐκ τοῦ ἐγγὺς εὐρισκομένου ἀναλήμματος, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν θὰ ἐχρησίμευε πλέον. Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν δύο χαλκᾶ νομίσματα, ἐφθαρμένα, χρονολογούμενα εἰς τὸν 3ον ἢ 2ον π.Χ. αἰ.

Βούρβαχη (ἐναντι ἀριθ. 3), ἔργα ΔΕΗ (Σ χ ε δ. 1, 24)

Κατὰ τὴν διάνοξιν χάνδακος ὑπὸ τῆς ΔΕΗ παρὰ τὸ κράσπεδον τοῦ πεζοδρομίου τῆς ὁδοῦ Βούρβαχη, ἐναντι τῆς ὑπ' ἀριθ. 3 οἰκίας καὶ εἰς ἔκτασιν 2 x 9 μ. ἤλθεν εἰς φῶς ἡ συνέχεια τοῦ ἐν ἔτει 1957 κατὰ τι ΒΔ. ἀποκαλυφθέντος τείχους τῆς πόλεως τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (Σ χ ε δ. 27). Ἡ περαιτέρω πρὸς Δ. πορεία του διεπιστώθη κατὰ μήκος τῆς λεωφόρου Συγγροῦ, εἰς ἀνασκαφὴν τῆς Ἐφορείας τοῦ ἔτους 1964 (ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 87 κ. ἐ.), ἐνῶ ἡ πρὸς Α. κατεύθυνσίς του ἔχει ἤδη ὀρισθῇ κατόπιν τῆς ἀνευρέσεώς του εἰς ἀνασκαφὴν τοῦ ἔτους 1965 κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ Ἰωσήφ τῶν Ρωγῶν (ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 65 κ. ἐ.).

Τὸ τεῖχος με κατεύθυνσιν Α. - Δ. ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκους 9 μ., διατηρεῖται μέχρις ὕψους τριῶν δόμων, ἥτοι 1.40, καὶ ἔχει πλάτος 3 μ. Εἶναι ἐκτισμένον ἐξ ὀλοκλήρου δι' ὀρθογωνίων πλινθίδων κροκαλοπαγῶν, κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα καὶ ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 1.85 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Οἱ περισσότεροι λίθοι τοῦ ἀνωτέρου δόμου εἶχον καταστραφῇ κατὰ τὸ παρελθόν, ὅτε ἐγένετο ἡ τοποθέτησις ἀγωγοῦ ὑδρεύσεως. Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν τέσσαρες ἐνσφράγιστοι λαβαί, δύο ἀγνῦθες καὶ εἰς λύχνος.

Βούρβαχη καὶ Κορυζή (Σ χ ε δ. 1, 25)

Κατὰ τὴν διεξαχθεῖσαν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν εἰς τὸ ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως τῶν ὁδῶν Βούρβαχη καὶ Κορυζῆ οἰκόπεδον, διαστ. 16.50 x 12.30 μ., ἰδιοκτησίας Ἀργυροπούλου, ἀπεκαλύφθησαν ἐρείπια δεξαμενῆς καὶ φρέατος, ἅτινα ἀποτελοῦν μέρος ἐπαύλεως ρωμαϊκῶν χρόνων.

Εἰς βάθος 2.71 - 2.79 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Βούρβαχη ἀπεκαλύφθη δάπεδον δεξαμενῆς ἐξ ὑδραυλικοῦ κονιάματος, πάχ. 0.010 μ., βαῖνον ἐπὶ ἐπιχώσεων, πάχ. 0.20 μ., κάτωθεν τῶν ὁποίων εὐρέθη ἡ κιμιλιά· ὁ Ν. τοίχος της, σφῶμενος μέχρι τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου της, ἀπο-

καθίσταται καθ' ὅλον του τὸ μήκος εἰς 6 μ.· ὁ δυτικὸς τοίχος, ἀποκαλυφθεὶς μέχρι μήκους 5.50 μ., προχωρεῖ ἐντὸς τοῦ ἀσκάπτου πέραν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Βούρβαχη, διατηρεῖται δὲ μέχρις ὕψους 0.40 μ. ἄνωθεν τοῦ δαπέδου τῆς δεξαμενῆς· τοῦ Β. τοίχου διατηροῦνται ἴχνη μόνον. Ἡ τοιχοποιία εἶναι ἡ συνήθης δι' ἀκανονιστῶν λίθων συνδεομένων δι' ἀσβέστου· εἰς πολλὰ σημεῖα ἐσφῶζοντο ἴχνη τοῦ ὑδραυλικοῦ κονιάματος, ἐπενδύοντος ἐσωτερικῶς τὰ τοιχώματα τῆς δεξαμενῆς.

Τοῖχος μεταγενεστέρας κατασκευῆς με κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΔ., συν. μήκους 9.50, πάχ. 0.55 μ., διερχόμενος κατὰ μήκος τῆς δεξαμενῆς, ἔχει καταστρέψει τὸ ἐκεῖ δάπεδόν της, ἐπεκτεινόμενος δὲ πρὸς Ν. αὐτῆς ἀποτελεῖ τὴν Δ. πλευρὰν χώρου, τὰ ὅρια τοῦ ὁποίου λόγῳ τῆς ἐπελθούσης καταστροφῆς παραμένουν ἀσαφῆ. Ἐπὶ τῆς Δ. παρειᾶς του εἶναι ἐνσωματωμένον φρέαρ, λελαξευμένον ἐντὸς τῆς κιμιλιάς, διαμ. 2.50 μ., τὸ στόμιον τοῦ ὁποίου περιβάλλεται διὰ μικρῶν καὶ μεγάλων λίθων.

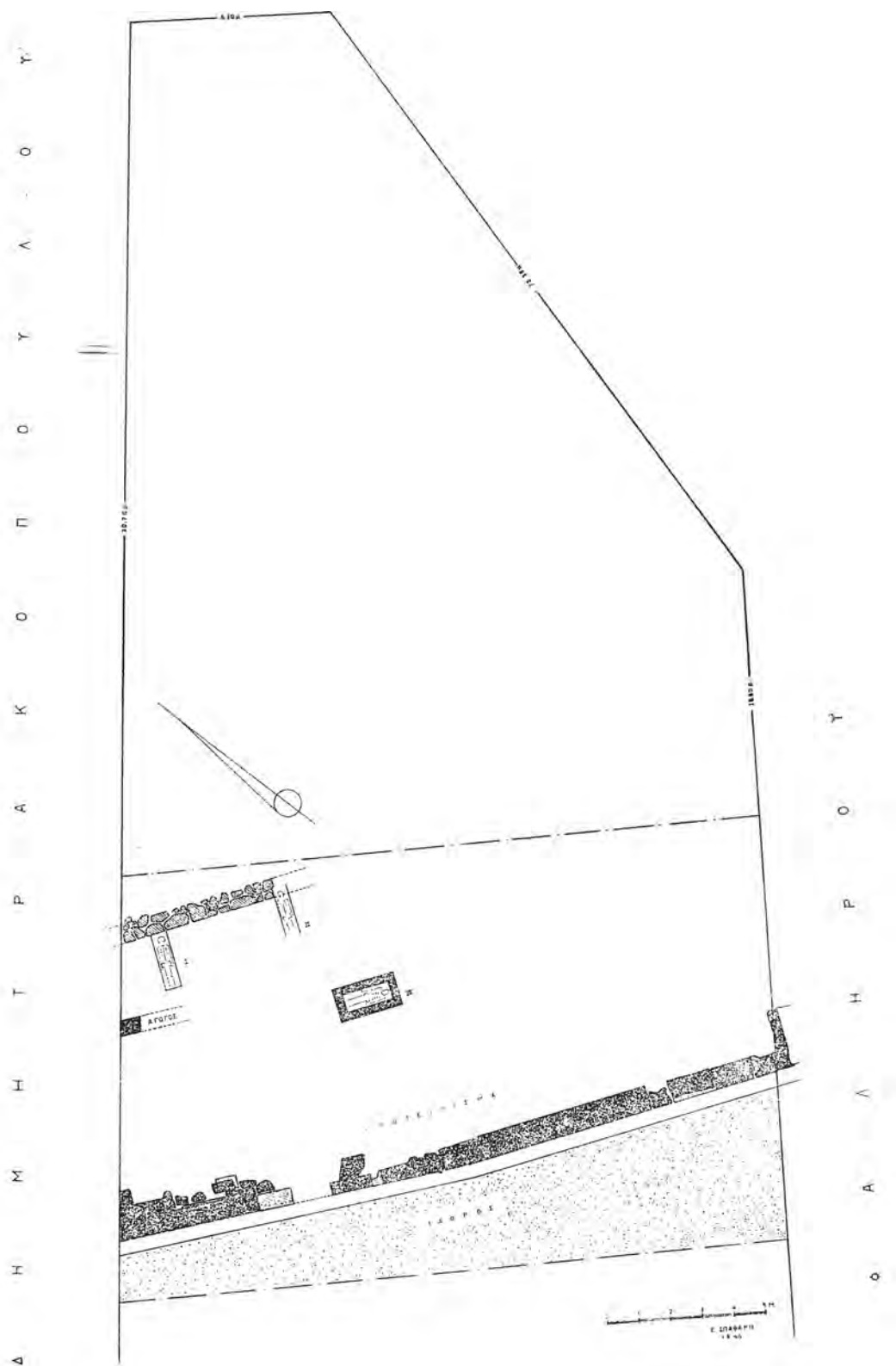
Γενναίου Κολοκοτρώνη 108 καὶ πλατεῖα Μερκούρη (Σ χ ε δ. 1, 26)

Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ἰ. Βοττέα, ἐγένετο ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπὸ 19-8-66 ἕως 2-10-66.

Ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου, ὁ ὁποῖος εἶχε διὰ λαξεύσεως διαμορφωθῇ ἐπίπεδος, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λαξεύματα τριῶν ὀρθογωνίων τάφων, μιᾶς κυκλικῆς ὑποδοχῆς ἐπιτυμβίου κιονίσκου, ἐνὸς φρέατος ὡς καὶ ἀβαθὲς λάξευμα εἰς σχῆμα Γ διὰ τὴν θεμελίωσιν τοίχου. Ὁ χώρος προφανῶς ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς νεκροταφεῖον καὶ δὴ κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ἀγγείων καὶ ὀστράκων.

Ὁ τάφος Ι, διαστάσεων 1.95 x 0.68, βάθους 1 μ., ἦτο σεσυλημένος· κατὰ τὸν καθαρισμὸν του ὅμως εὐρέθησαν εἰς δάλινος σκύφος με ἔντυπον διακόσμησιν καὶ θραύσματα δύο δακρυδόχων, χρονολογούμενα εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον. Οἱ δύο λοιποὶ τάφοι εὐρέθησαν κενοί· τοῦ ΙΙ αἱ διαστάσεις εἶναι 2.10 x 0.70, βάθ. 0.40 μ., τοῦ ΙΙΙ 2 x 0.65, βάθ. 1 μ.

Τὸ φρέαρ, διαμ. 0.82 μ., ἀνεσκάφη μέχρι βάθους 1.67 μ. Ἐκ τοῦ λαξεύματος τῆς κιμιλιάς πέριξ τοῦ φρέατος συνάγεται ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ περικομίου του, ἐξωτερικῶς, ἦτο ὀρθογώνιον. Τὸ εἰς σχῆμα Γ ἀβαθὲς λάξευμα ἔχει πλ. 0.70 μ., τὰ δὲ σκέλη του ἀποκαθίστανται μέχρι μήκους 4 καὶ 6.50 μ.

Σχέδ. 28. Κάτοπις τῆς ἐπὶ τῶν ὁδῶν Δημητρακοπούλου καὶ Φαλήρου ἀνασκαφῆς

Δημητρακοπούλου 7 και Φαλήρου 8 (Σχ έ δ. 1, 27)

Λίαν επιτυχής υπήρξεν ή γενομένη άνασκαφή έντός του άνωτέρω οικόπεδου, ιδιοκτησίας Βελεγγρίνη, διότι ένταυθα άπεκαλύφθησαν λείψανα της δχυρώσεως της πόλεως του τέλους του 4ου αϊ. π.Χ., ήτοι τμήμα του προτειχίσματος μετά της τάφρου, ένψ μέχρι τουδε έπιστεύετο ότι πρὸς τήν πλευράν ταύτην του άστεως τὸ τείχος διήρχετο βορειότερον, ὡς σημειοῦται καί ἐπὶ τῶν τοπογραφικῶν χαρτῶν. Ἡ έρευνα έπεξετάθη εἰς ὁλόκληρον τὸ οἰκόπεδον, διαστ. 13.50 x 20.50 μ., άπεκαλύφθησαν δέ τμήμα πολυγωνικοῦ τοίχου κτίσματος έλληνιστικῶν χρόνων καί τρεῖς τάφοι χρονολογούμενοι εἰς τήν αὐτήν περίπου εποχήν (Σχ έ δ. 28 καί 29).

Τὸ προτείχισμα, με κατεύθυνσιν ἐξ Α. - Δ., άπεκαλύφθη καθ' ὅλον τὸ μήκος του οἰκοπέδου, ήτοι 22 μ. Τὸ πλάτος του έξικνεῖται μέχρι 2 μ., διατηρεῖται δέ ένιαχὸν μέχρι του ὕψους τῶν ἐξ δόμων, ήτοι 2.80 μ. Εἶναι έκτισμένον κατὰ τὸ ισόδομον σύστημα, διὰ δέ τήν κατασκευήν του έχρησιμοποίησαν ὀρθογωνικαί πλίνθοι πωρολίθου ή κροκαλοπαγοῦς λίθου άναμίξ μετ' οἰκοδομικοῦ ὕλικου πάσης φύσεως, ὡς καί δύο άρχιτεκτονικά μέλη προερχόμενα ἐκ γείσου κτίσματος. Θεμελιούται εἰς βάθος 4.20 μ. ἀπὸ του καταστρώματος της ὁδοῦ Δημητρακοπούλου ἐπὶ της κιμιλῖας, ήτις έχει διαμορφωθῇ καταλλήλως δι' έπαλλήλων ὁδοντῶσεων, της κατωτάτης στάθμης θεμελιώσεως εὑρισκομένης εἰς βάθος 2.10 - 3 μ. ἀπὸ της ὁμαλῆς έπιφανείας της. Ἡ έμπροσθεν του προτειχίσματος διερχομένη τάφος άνεσκάφη μερικῶς λόγω τῶν εἰς βάθος 4.50 μ. άναβλϋζόντων ὕδατων. Ὅπως δῆποτε, αἱ διαστάσεις της άποκαθίστανται, ἐφ' ὅσον εἶναι ήδη γνωσταί ἐξ άλλων άνασκαφῶν, ένθα άνευρέθη αὐτή, έχει δέ πλάτος 11 καί βάθος 4 μ. Ἡ σύστασις της επιχώσεως, ὡς έξηκριβώθη άλλωστε καί άλλαχού, έχει ὡς έξής: εἰς τὸ κατώτατον στρώμα καί εἰς βάθος 4.20 μ. εκκειτο άριθμὸς λιθοπλίνθων προερχομένων ἐκ του προτειχίσματος, ὅτε τοῦτο ήρχισεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νά καταρρέη. Τὸ μεγαλύτερον μέρος της επιχώσεως της τάφρου άποτελεῖται ἐκ κεραμίδων, κονιαμάτων, λίθων καί ὀσθῶν άναμιγμένων μετὰ πολλῶν ὀστράκων. Ἐπίσης παρετηρήθησαν σαφή ίχνη τέφρας.

Διὰ της άνευρέσεως του προτειχίσματος εἰς τήν θέσιν ταύτην ὀρίζεται άντιστοιχῶς ή πορεία του τείχους κατὰ 9 μ. περίπου βορειότερον, τῶσον ὅμως ἐδῶ, ὅσον καί εἰς τὸ παραπλεύρως κείμενον οἰκόπεδον, ὅτε άνεσκάφη τοῦτο, δέν εὑρέθησαν οὐδαμοῦ ίχνη του, προφανῶς δέ κατε-

στράφη τοῦτο ἐκ θεμελίων, ὅτε κατεσκευάσθη ὁ εἰς ἀπόστασιν 9.50 μ. άποκαλυφθεῖς πολυγωνικός τοίχος. Οὗτος, σφζόμενος μέχρι μήκους 5, διατηρεῖται εἰς ὕψος 0,80 μ., είχε πάχος 0,60 καί ήδράζετο εἰς βάθος 1.25 μ. ἀπὸ του καταστρώματος της ὁδοῦ Δημητρακοπούλου, ἐπὶ επιχώσεων πάχους 0,10 μ. βαινόντων ἐπὶ της κιμιλῖας.

Ἐπὶ τῶν ΒΔ. καί ΝΑ. παρεῖων του οἰκοπέδου, εἰς βάθος 2.35 μ. ἀπὸ του καταστρώματος της ὁδοῦ Δημητρακοπούλου καί εἰς ἀπόστασιν 6.50 μ. ΒΑ. του προτειχίσματος, άπεκαλύφθη άγωγὸς λελαξευμένος ὑπογείως, ὕψ. 1.35, πλ. 0,55 μ., με κατεύθυνσιν παράλληλον πρὸς τὸ προτείχισμα, επικεχρισμένος έσωτερικῶς διὰ σκληροῦ κονιάματος, ή ὀροφή του ὁποίου εὑρίσκεται 0,20 μ. κάτωθεν της έπιφανείας της κιμιλῖας.

Μεταξὺ του άγωγού καί του πολυγωνικοῦ τοίχου, παρὰ τήν ΒΔ. παρεῖαν του οἰκοπέδου, έντός λαξεύματος της κιμιλῖας, εὑρέθησαν εἰς σκύφος καί μία λήκυθος, ὕπομυκηναῖκα.

Ἐπίσης ήρευνήθησαν τρεῖς τάφοι ήμικατεστραμμένοι, ἐξ ὧν οἱ δύο λακκοειδεῖς κεραμοσκεπεῖς, εἰς βάθος 1.23 μ., συμπληρουμένων διαστάσεων 1.85 x 0,50 μ., καί ὁ τρίτος κτιστὸς δι' έπαλλήλων ὀπτοπλίνθων εἰς βάθος 1.80, διαστάσεων 1.43 x 0,52 μ. Εἰς τὸν τελευταῖον τάφον εὑρέθη ὕαλινον άγγεῖον εἰς τεμάχια.

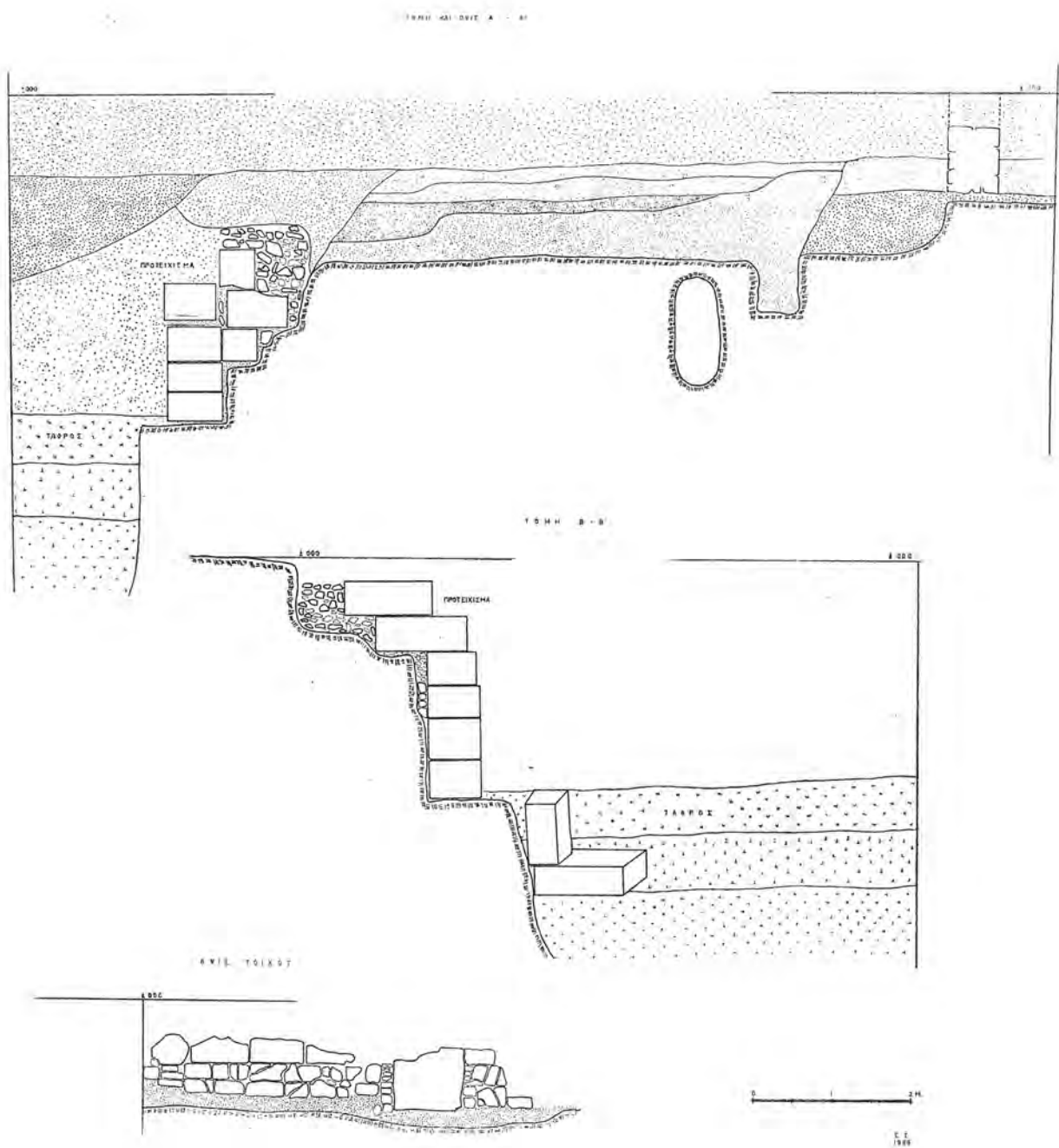
Ἐκ της επιχώσεως συνελέγησαν τρεῖς ένσφραγιστοί λαβαί καί τρεῖς άγνῦθες.

Διπύλου καί Κριεζῆ (Σχ έ δ. 1, 28)

Κατὰ τὰς γενομένας εκσκαφικὰς έργασίας εἰς τὸ έν επικεφαλίδι οἰκόπεδον, διαστ. 30 x 21 μ., ιδιοκτησίας Μακρυγιώργου, άπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα κτηρίου έλληνιστικῶν χρόνων, τάφοι ρωμαῖκοι καί τμήματα πηλίνων άγωγῶν.

Του κτηρίου έσφζετο τμήμα του ΝΑ. μακροῦ τοίχου μέχρι μήκους 14 καί ὕψ. 1.30 μ., με κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΔ. είχε πάχος 0,70 μ. καί ήτο έκτισμένος δι' ὀρθογωνίων λαξευτῶν λίθων κροκαλοπαγῶν, εἰς τινα δέ σημεῖα είχαν έπισκευασθῇ διὰ μικρῶν λίθων· ἐπὶ της ΒΔ. ὤψεως του διέσφζεν ίχνη κονιάματος. Ἡδράζετο ἐπὶ της κιμιλῖας, της ὁποίας ή στάθμη πρὸς τήν πλευράν ταύτην του οἰκοπέδου εὑρίσκετο 4.56 μ. βαθύτερον της έπιφανείας του καταστρώματος της ὁδοῦ. Εἰς στάδιον μετασκευῆς του κτηρίου άνήκουν καί οἱ ἀπὸ του ὕψους του δευτέρου δόμου εκκινούντες δύο εγκάρσιοι λεπτότεροι τοῖχοι.

Κατὰ τὸ Ν. ήμισυ του οἰκοπέδου, ένθα ή στάθμη της κιμιλῖας εὑρίσκεται εἰς ὕψηλότερον επίπεδον καί εἰς βάθος 2.05 - 2.60 μ. ἀπὸ του καταστρώματος της ὁδοῦ Κριεζῆ, άνεσκάφησαν ἐξ

Σχέδ. 29. Τομαί και ὄψεις τῶν ἐπὶ τῶν ὁδῶν Δημητρακοπούλου καὶ Φαλήρου ἀποκαλυφθέντων ἀρχαίων κτισμάτων

τάφοι κεραμοσκεπείς, ασύλητοι, οίτινες εὐρέθησαν ἀκτέριστοι, ὥς καὶ τρία μικρὰ τμήματα πηλίνου ἀγωγού, τομῆς ἡμικυλινδρικής.

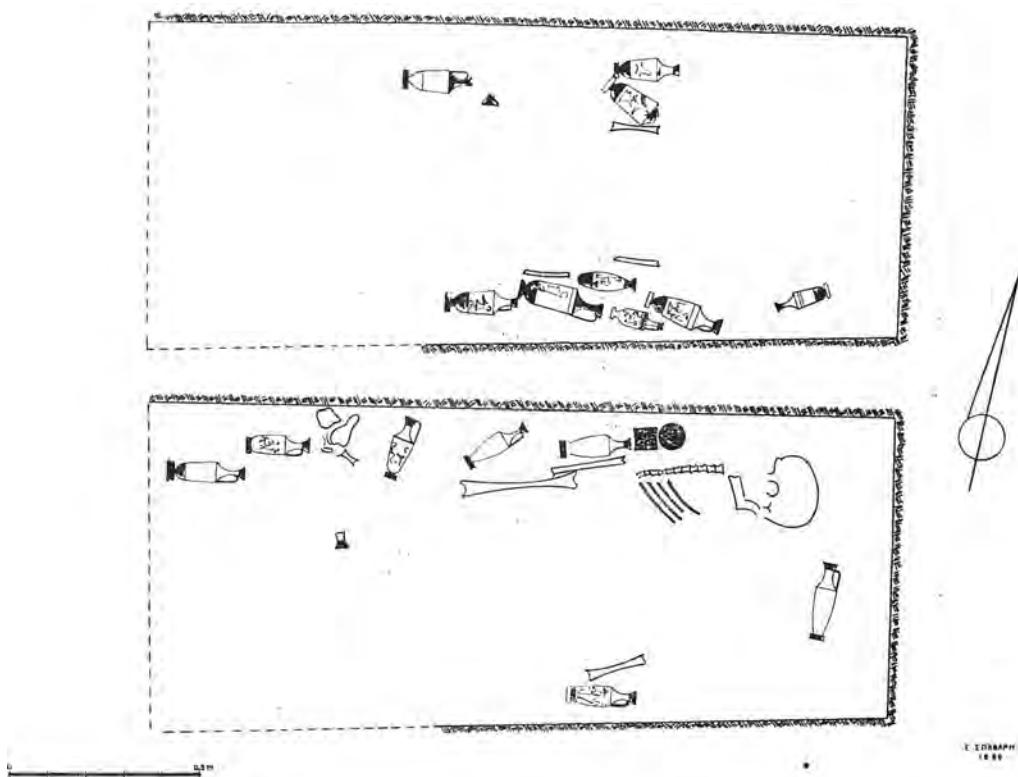
Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν ὑστερορρωμαϊκὴ πρόχους μὲ ἐγχαράξεις, φιαλίδιον πορτοκαλόχρουν, δύο ἐνσφράγιστοι λαβαί, μία ἀγνὺς κωνικὴ, μαρμάρινον θραῦσμα ἐπιγραφῆς, διαστ. 0,15 x 0,07 μ., καὶ νόμισμα ἀθηναϊκὸν τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀρχόντων (2ος αἰ. π.Χ.).

Ἑθνικὸς Κήπος (Σχέδ. 1, 29)

Τὴν 4ην Μαρτίου 1966 παρελήφθησαν παρὰ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἑθνικοῦ Κήπου κ. Β. Μουρου-

εῖχε καταστραφῇ κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τοῦ ὀρύγματος καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου προφανῶς προέρχονται τὰ παραδοθέντα ἀγγεῖα. Ἐντὸς τοῦ ἰδίου λάκκου διεπιστώθησαν δύο ἐπ'ἀλλήλοι ταφαί (Σχέδ. 30), ἡ νεωτέρα I εἰς βάθος 0,80 - 0,90 μ., καὶ ἡ προγενεστέρα II εἰς βάθος 1 - 1,15 μ.

Ἡ ταφή II χρονολογεῖται ἐκ τοῦ περιεχομένου της εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ἀνευρέθησαν τὰ διαλελυμένα ὅστ' ἑνὸς νεκροῦ ὥς καὶ ἀριθμὸς ἀγγείων: ὀκτὼ λήκυθοι μελανόμορφοι ἀκέραιαι, πλὴν μιᾶς ἐλλιποῦς κατὰ τὸν λαιμόν, τοῦ συνήθους τύπου τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ζωγράφου τῆς Μεγαίρας, ὕψ. 0,17 ἕως 0,19 μ., μὲ σκηνὰς

Σχέδ. 30. Ἐπ'ἀλλήλοι ταφαί I καὶ II, ἀποκαλυφθεῖσαι ἐντὸς τοῦ Ἑθνικοῦ Κήπου

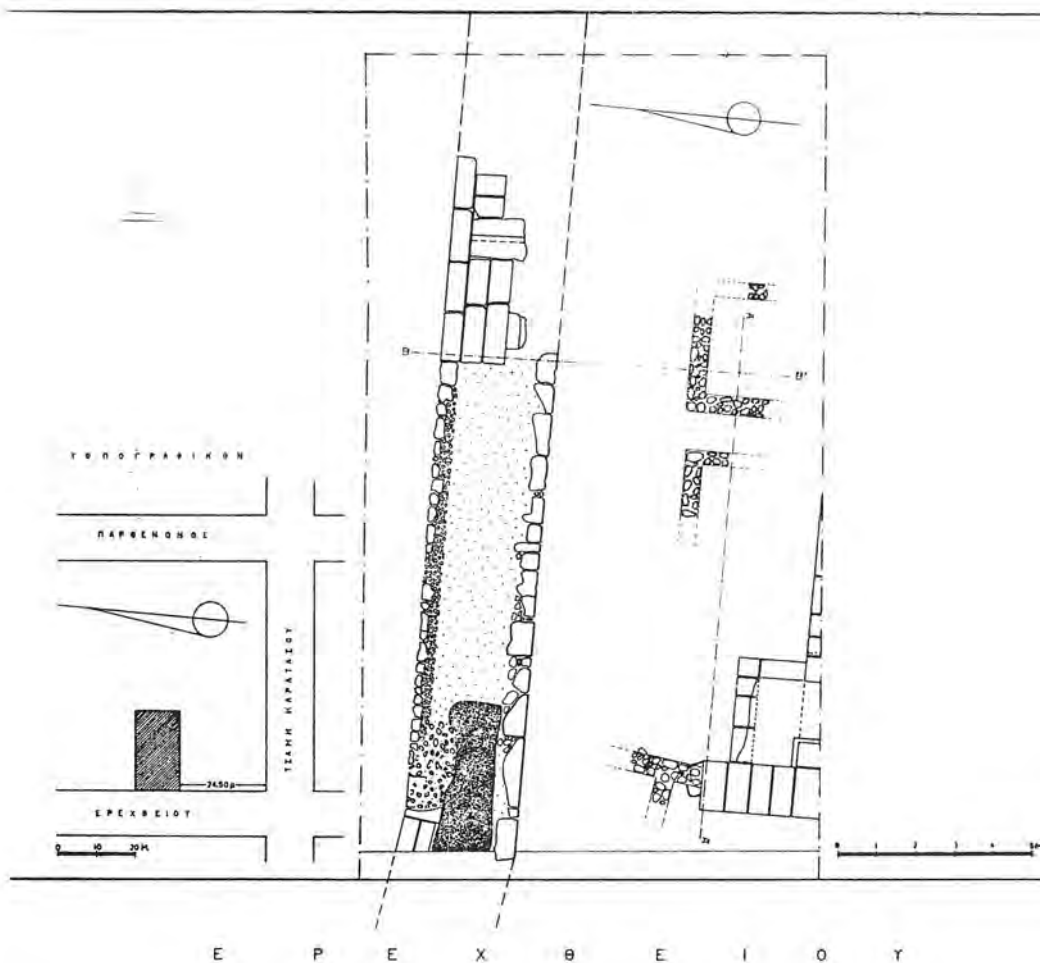
σίου ἐπτά λήκυθοι, καὶ μελαμβαφῆς σκύφος, τὰ ὅποια εἶχον ἀνευρεθῇ κατὰ τὴν ἀνόρυξιν λάκκου διὰ τὴν φύτευσιν ἱτέας ἐν συνεχείᾳ, διενηργήθη ὑπὸ τῆς Γ' Ἐφορείας μικρὰ ἔρευνα, 4.40 μ. Β. τῆς λίμνης μὲ τίς πάπιες καὶ κατὰ τὸν ἄξονά της.

Εἰς βάθος 0,80 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς στάθμης τοῦ ἐδάφους ἀπεκαλύφθη τάφος ὀρθογώνιος, λακκοειδής, ἐσκαμμένος ἐντὸς τοῦ παρθένου ἐδάφους, διαστ. 2 x 0,80 μ., ἡ ΝΔ. γωνία τοῦ ὁποίου

ἐκ τοῦ Διονυσιακοῦ κύκλου. Ἐκ τεμαχίων συνεκολλήθη μικρὸς ὀξυπύθμενος ἀμφορίσκος, ἀβαφής, σωζ. ὕψ. 0,23 μ. Ἀνευρέθη ἐπίσης ὠραία μελαμβαφῆς πυξίς, ὕψους 0,78 μ., μὲ διακόσμησιν μαιάνδρου κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ καλύμματος. Εἰς τὴν ταφὴν ταύτην ἀνήκουν ὠρισμένα ἐκ τῶν παραδοθέντων ἀγγείων, ἦτοι μία μελανόμορφος λήκυθος, ἑτεραι τέσσαρες ἐλλιπεῖς καὶ εἰς σκύφος μελαμβαφής.

Τοῦ νεκροῦ τῆς ταφῆς I ἐσφύζοντο μόνον τὰ ὀστά τῶν βραχιόνων· τὰ κτερίσματά του δίδουν ὡς χρονολόγησιν τὸ γ' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., εἶναι δὲ τὰ ἐξῆς: λήκυθος λευκοῦ βάθους, ἀρίστης τέχνης, ὕψ. 0,16 μ., με σκηνὴν γυναικω-

ἐρυθρόμορφον, ὕψ. 0,15 μ., με σκηνὴν γυναικωνίτου (Πί ν. 75 α). Εἰς τὴν αὐτὴν ομάδα τῶν ἀγγείων κατατάσσονται χρονολογικῶς δύο ἐκ τῶν παραδοθεισῶν ληκύθων λευκοῦ βάθους, ἡ μία ἀρίστης διατηρήσεως, ὕψ. 0,375 μ., με σκηνὴν

Σχέδ. 31. Τοπογραφικὸν διάγραμμα καὶ κάτοψις τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἐρεχθείου 20 ἀνασκαφῆς

νίτου (Πί ν. 74 α). Δύο λευκαὶ λήκυθοι, ὕψ. 0,19 καὶ 0,215 μ., με σκηνὰς νεκρικῆς λατρείας. Ἑλληνικὴ λήκυθος τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ζωγράφου τῆς Μεγαίρας, με διακόσμησιν θαλλοῦ κισσοῦ. Ἐρυθρόμορφος λήκυθος, ὕψους 0,205 μ., με μορφήν Ἐκάτης. Δυὸ ἐρυθρόμορφοι λήκυθοι, ὕψ. 0,138 μ., με παράστασιν σφιγγὸς καὶ τρίτη, ὕψ. 0,21 μ., με παράστασιν Νίκης. Ἀλάβαστρον

ἀποχωρισμοῦ (Πί ν. 75 β), ἡ δευτέρα, ὕψ. 0,351 μ., με σκηνὴν γυναικωνίτου (Πί ν. 75 γ).

Ἐρεχθείου 20 (Σχέδ. 1, 30)

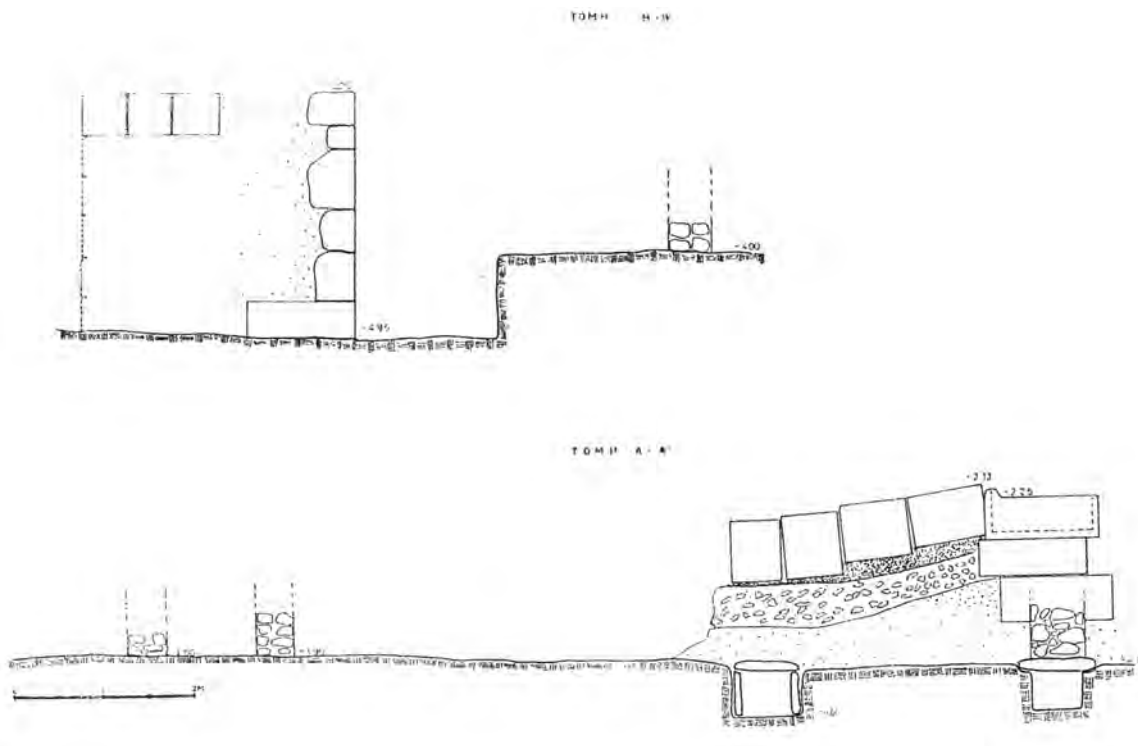
Εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦτο, ἰδιοκτησίας Δρακοῦλη, διαστ. 21,50 x 11,90 μ., ἀπεκαλύφθη τμήμα τοῦ Θεμιστοκλείου τείχους, ἀρίστης διατηρήσεως. Ἐπίσης, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα οἰκίας

προκλασσικής καὶ τμήμα κτίσματος τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (Σχέδ. 31). Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ οἰκοπέδου συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Τὸ τείχος (Πί ν. 77 β) με κατεύθυνσιν Α. - Δ., ἀποτελοῦν τὴν συνέχειαν τοῦ ἐν τῇ παρελθόντι ἀνευρεθέντος κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς ἐναντι οἰκίας (βλ. ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 84 κ.έ.), ἀπεκαλύφθη καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τοῦ οἰκοπέδου· εἶναι ἐκτισμένον κατὰ τὸ πολυγωνικὸν σύστημα, πλησιάζον τὸ ἀκανό-

μαλωτέρα. Σύγκειται ἐκ δύο λιθίνων παρειῶν, τὸ μεταξὺ τῶν ὁποίων κενὸν πληροῦται διὰ μικρῶν λίθων καὶ λατύπης, ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, ἥτις παρουσιάζει κλίσιν πρὸς Α., εἰς βάθος 3.70 - 5.30 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος καὶ σφάζεται μέχρις ὕψους 2.70 μ. Διατηρεῖται ἐπίσης τμήμα τῆς δι' ὧμων πλίνθων ἀνωδομῆς τοῦ μέχρις ὕψους 1.33 μ. Τὸ πάχος τοῦ τείχους ἐνταῦθα ἐξικνεῖται εἰς τὰ 3 μ.

Τὸ κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἐντὸς

Σχέδ. 32. Τομαὶ τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἑρεχθείου 20 ἀποκαλυφθέντος Θεμιστοκλείου τείχους καὶ λοιπῶν κτισμάτων

νιστον τραπεζιόσημον, πλὴν τμήματός του, μήκους 5 μ., τὸ ὁποῖον κατεσκευάσθη ἐκ νέου τὸ β' ἡμισυ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., κατὰ τὸ ἰσόδομον ὀρθογώνιον σύστημα (Πί ν. 77 α' Σχέδ. 31 καὶ 32). Τὸ πολυγωνικὸν τείχος εἶναι ὀκδομημένον διὰ λίθων σκληρῶν καὶ πωρολίθων λαξευτῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν πλευρῶν τῶν ὁποίων εἶναι μεγαλύτερος τῶν τεσσάρων, αἱ πλευраὶ τῶν εἶναι εὐθύγραμμοι καὶ συναντῶνται πρὸς σαφῶς διαγραφομένης γωνίας, τῶν κενῶν πληρουμένων διὰ τριγωνικῶν βυσμάτων· ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἄλλοτε εἶναι ἁδρῶς εἰργασμένη, ἄλλοτε

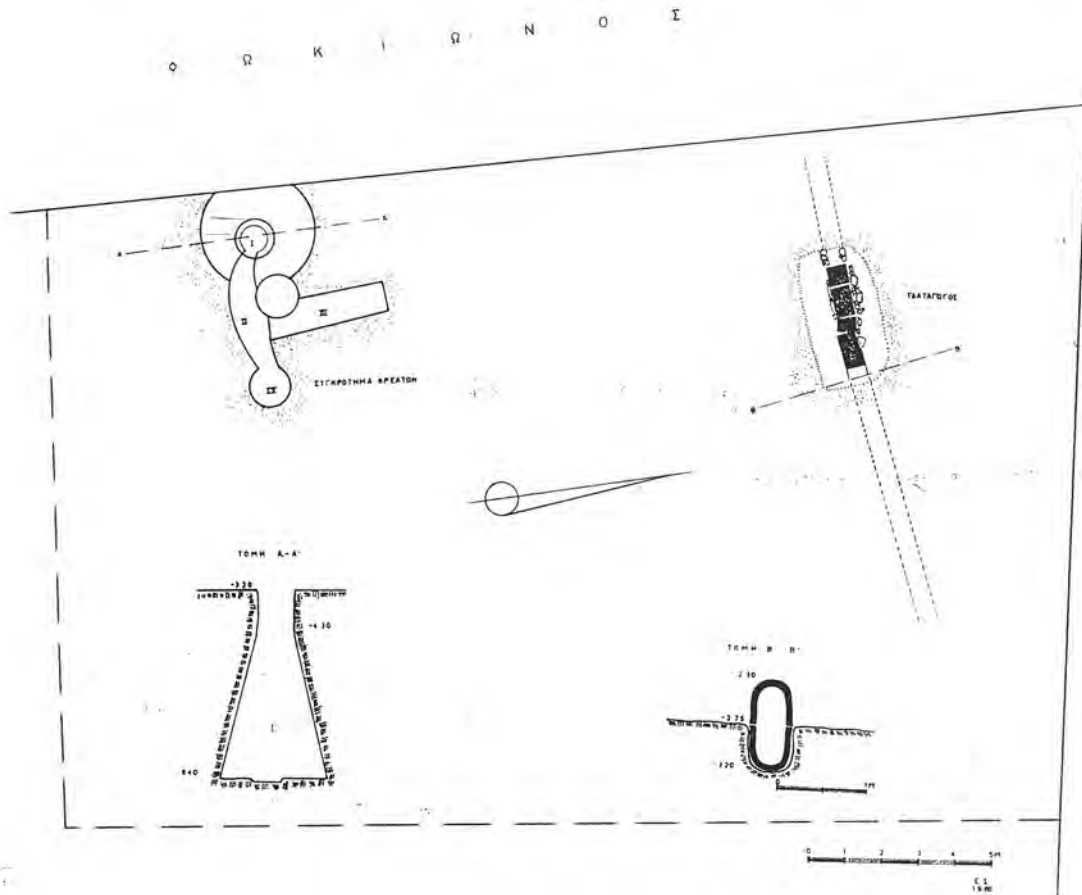
τοῦ τείχους ἀποκαλυφθὲν ὕστεροκλασσικὸν κτίσμα ἐδράζεται ἐπὶ στρώματος ἐπιχώσεων εἰς βάθος 3.50 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου ὁδοῦ, εἶναι δὲ ἐκτισμένον διὰ λαξευτῶν πωρολίθων· ἡ ταῦτις τῶν πρὸς τὸ παρὸν δὲν καθίσταται ἐφικτὴ, λόγῳ ἐλλείψεως ἐπαρκῶν ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων, ἐφ' ὅσον τμήμα τοῦ προχωρεῖ κάτωθεν τῆς παρακειμένης οἰκίας.

Τῆς προκλασσικῆς οἰκίας, ἀποκαλυφθείσης εἰς τὸν ΝΑ. χώρον τοῦ οἰκοπέδου, δὲν ἐσφάζοντο εἰ μὴ λείψανα δύο δωματίων ἐν θεμελίοις· εἰς τὸ αὐτὸ συγκρότημα ἀνήκουν καὶ τὰ πλησίον τοῦ

υστεροκλασσικοῦ κτηρίου σημειούμενα· οἱ τοῖχοί της, πᾶς. 0,45 μ., ἦσαν ἐκτισμένοι δι' ἀργῶν λίθων καὶ ἡδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλίας.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν δύο κάνθαροι, τέσσαρα φιαλίδια, τρία ληκύθια, τρία πινάκια,

ψανα τάφου τῶν ὑστέρων ἀρχαϊκῶν χρόνων, κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου. Ἐκ τοῦ τάφου, ὁ ὁποῖος ἔκειτο εἰς βάθος 1.70 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Ἐρεχθείου, συνελέγησαν δέκα μελανόμορφοι λήκυθοι (ὀκτὼ ἀκέραιαι, δύο εἰς

Σχέδ. 33. Κάτωψις καὶ τομαὶ τῶν ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἑρμοῦ καὶ Φωκίωνος ἀποκαλυφθέντων λειψάνων ὑδραυλικοῦ ἔργου

μία πυξίς, δύο μικρογραφικά κύπελλα, ἓν οἰκιακὸν σκεῦος, ἑννέα λύχνοι, πεντήκοντα δύο ἀγνῶτες, μία ἀκροκέραμος ἀνθεματὴ καὶ τρία σφονδύλια.

Ἐπίσης συνελέγησαν τρία νομίσματα χαλκᾶ, ἐξ ὧν τὸ ἓν κληρούχων Πεπαρήνθου Ἀθηνῶν, 2ου αἰ. π.Χ., καὶ δύο ἐφαρμένα.

Ἑρεχθείου 15 (Σχέδ. 1, 31)

Κατὰ τὴν διάνοιξιν δοκιμαστικῶν τομῶν εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Παυλίδη, διαστ. 16 x 16 μ., ἐνετοπίσθησαν τὰ λει-

τεμάχια), ἐξ ὧν εἰκονίζονται δύο, τῆς μιᾶς ἀνηκούσης εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ζωγράφου τοῦ Διόσφου (Πί ν. 74 β-γ).

Ἑρμοῦ 33-35 καὶ Φωκίωνος (Σχέδ. 1, 32)

Κατὰ τὴν διάνοιξιν θεμελιῶν εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἑρμοῦ 33-35 καὶ Φωκίωνος οἰκόπεδον, διαστ. 28 x 19 μ., ἰδιοκτησίας Διαμαντῆ, ἀπεκαλύφθησαν λείψανα ὑδραυλικοῦ ἔργου, ἀναγομένου εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους (Σχέδ. 33).

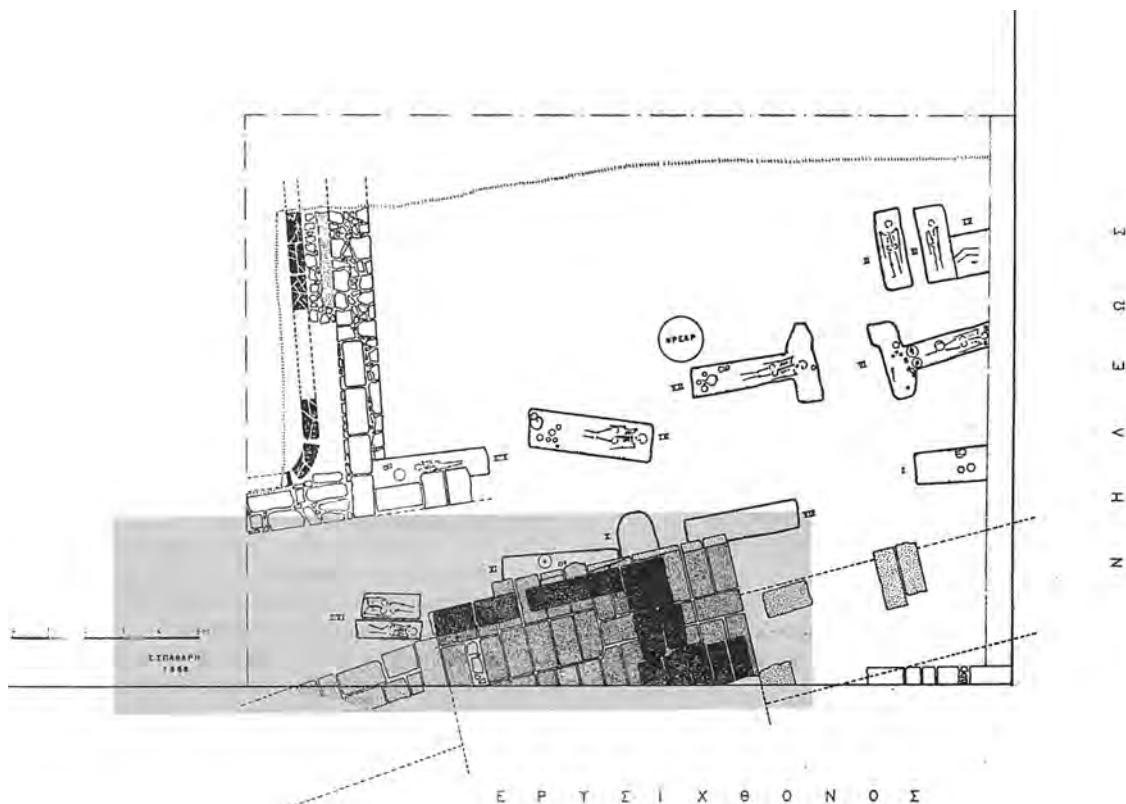
Κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀνεσκάφη ὑδατοδεξαμενὴ, συνισταμένη ἐκ τριῶν φρεά-

των ανωρυγμένων ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς καὶ ἐπικοινωνούντων μεταξύ των ὑπογείως διὰ δύο ἀγωγῶν, ὁλοκλήρου τοῦ συστήματος ἐσωτερικῶς ἐπενδεδυμένου δι' ὑδραυλικῶν κονιάματος, πάχους 0,03 μ.· ἡ στάθμη τῆς κιμιλιᾶς εὐρίσκεται 3.20 μ. βαθύτερον τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Ἐκ τῶν φρεάτων τὸ ὑπὸ τὸ στοιχείον Ι, σχήματος κολού-

ρέθῃ ἢ συνέχειά του καὶ οὕτως ἀποκαθίσταται τὸ μήκος του μέχρι 15.50 μ.

Ἑρυσίχθονος καὶ Νηλέως (Σχέδ. 1, 33)

Εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ὁδῶν οἰκοπέδον, ἰδιοκτησίας Σαραβάνου, διαστ. 20.50 x 15.20 μ., διεξήχθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπὸ 2/3 - 14/5/1966,

Σχέδ. 34. Κάτωψις ἀνασκαφῆς ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἑρυσίχθονος καὶ Νηλέως

ρου κώνου, ἀπολήγει κατὰ τὸ κέντρον τοῦ πυθμένου εἰς κυκλικὴν ἐκβάθυνσιν, διαμ. 0,70, ὕψ. 0,10 μ. Τὰ λοιπὰ δύο φρέατα ἔχουν τὸ σῶνῃθες κυκλικὸν σχῆμα. Ἐπὶ τῶν παρείδων τοῦ ὑπὸ τὸ στοιχείον ΙV φρεάτος διεπιστώθη ἀριθμὸς μηνοειδῶν ἀνοιγμάτων, προσωρισμένων διὰ τὴν κάθοδον εἰς τὸν χῶρον· αἱ διαστάσεις τῶν ἀγωγῶν ἐπικοινωνίας εἶναι 1 x 1.95 μ.

Ἐπίσης κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη τμήμα πηλίνου ἀγωγοῦ, μὲ κατεύθυνσιν Α.-Δ., τομῆς σχήματος ἐλλείψεως, συν. μήκους 3.50 μ., κατεσκευασμένου ἐκ δύο πηλίνων σωμάτων, τοῦ ἐνὸς τοποθετημένου ἐντὸς τῆς λελαξευμένης κιμιλιᾶς· κατὰ τὴν Α. μεσοτοιχίαν ἀνευ-

κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνευρέθη ἀριθμὸς ὑστερογεωμετρικῶν τάφων μὲ πλούσια κτερίσματα, τὸ ἥμισυ ὀχυρωματικοῦ πύργου μετὰ λειψάνων τοῦ τείχους τῆς ἀρχαίας πόλεως, τμήμα ἐλληνιστικοῦ κτηρίου καὶ ἱχνὴ ἀρχαίας ὁδοῦ (Πίν. 78 α' Σχέδ. 34).

Λόγω τοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὸ συγκεντρωθὲν γεωμετρικὸν ὕλικόν, θὰ ἀποτελέσῃ θέμα ἰδιαίτερας δημοσιεύσεως· ἐνταῦθα παρέχεται μόνον σύντομος ἑκθεσις. Ἐπὶ συνόλου δώδεκα ἀνασκαφέντων τάφων μόνον εἰς δὲν ἦτο ὑστερογεωμετρικὸς· ἅπαντες ἦσαν λακκοειδεῖς, λαξευτοὶ ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, ἡ στάθμη τῆς ὁποίας εὐρίσκετο εἰς βάθος 1.70 - 1.90 μ. ἀπὸ τοῦ κατα-

στρώματος της οδού Νηλέως, ή 0,70 - 1 μ. από της οδού Έρυσίχθονος, με κλίσιν προς Α. Αί διαστάσεις των έκυμαίνοντο μεταξύ 2.10 x 0,85 και ύψ. 0,60 μ. (τάφος II) και 3.20 x 1 και ύψ. 0,80 μ. (τάφος IX). Είς δύο έξ αὐτῶν (τάφοι VI - VII) εὐρέθησαν κατάλοιπα πυρᾶς διὰ ξύλου, τοῦ ὁποῖου διετηρήθησαν μεγάλα τεμάχια. Κατὰ τὰς ἐπανεξιλημμένας χρήσεις τοῦ χώρου τὰ καλύμματα τῶν περισσοτέρων κατεστράφησαν, εὐρέθη δὲ ἀνέπαφον μόνον τοῦ VII, ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων πλακοειδῶν σχιστολίθων. Ἐκ τῶν λοιπῶν τάφων οἱ ἔχοντες τὰ στοιχεῖα VI, VII, IX, XVI, ἦσαν ἀσύλητοι, οἱ VIII, XI καὶ XIV ἡμικατεστραμμένῳ καὶ οἱ I, II, III καὶ IV σεσυλημένοι. Ὁ κατὰ τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ οἰκοπέδου κατασκευασθεὶς βόθρος τῆς παλαιᾶς οἰκίας κατέστρεψεν ἕνα ἢ περισσοτέρους τάφους.

Τὸ περιεχόμενον τῶν τάφων, κεχωρισμένως, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Τάφος I: Δύο ὄρατοι σκύφοι (Πί ν. 80 γ) με γραμμικὴν διακόσμησιν καὶ ἀπεικόνισιν αἰγᾶγου, οἰνοχόῃ τριφυλλόσχημος με διακόσμησιν ἐλάφου ἐπὶ τῆς μετόπης τοῦ λαιμοῦ, καὶ τὸ κάτω ἡμισυ μεγάλου ἀμοφορέως με πομπὴν ἀσπιδοφόρων ἐπὶ τῆς ζώνης τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου.

Τάφος II: Ἐν ἀβαφὲς ληκύθιον.

Τάφος III: Ἀριθμὸς ὑστερογεωμετρικῶν ὀστράκων.

Τάφος IV: Χρυσὴ νεκρικὴ ταινία (Πί ν. 78 γ) ἐκ λεπτοτάτου φύλλου χρυσοῦ, με σφυρήλατον διακόσμησιν ἐκ διαφόρων ζώων (αἰγᾶγων, ἐλάφων, κάπρων).

Τάφος V - VI: Ἐκ τοῦ χώρου τῆς ταφῆς συνελέγησαν ἑννέα ἀγγεῖα, ἐκ δὲ τῆς πυρᾶς ἑξ. Ἐκ τῆς θέσεως, ὅπου ἔκειτο ὁ νεκρὸς, προέρχονται δύο μεγάλοι οἰνοχόαι (Πί ν. 80 δ) με πλουσίαν γραμμικὴν διακόσμησιν καὶ θαύσμα τρίτης, μεγάλη πυξίς μετὰ τοῦ καλύμματός της, τοῦ συνήθους τύπου τοῦ Διπύλου, ἀγγεῖον σχήματος καρποῦ ροιᾶς με γραμμικὰ κοσμήματα καὶ ἀπεικονίσεις πτηνῶν, δύο χρυσοὶ συμπαγεῖς σφηκωτῆρες (Πί ν. 80 α), τῶν ὁποίων αἱ ἀπολήξεις φέρουν ἴχνη χαλκοῦ καὶ χρυσοῦς δακτύλιος (Πί ν. 80 β) κατὰ τὴν τεχνικὴν τῶν συρματίνων. Ἐντὸς τῆς πυρᾶς εὐρέθησαν δύο μικραὶ οἰνοχόαι (Πί ν. 81 α) με γραμμικὴν διακόσμησιν, μία μεγαλυτέρα καὶ ἀδιακόσμητος, ἀρυτῆρ με ἀπεικόνισεις πτηνῶν, καλαθίσκος (Πί ν. 80 ε), ἡ λαβὴ τοῦ ὁποῖου ἀπολήγει ἐκατέρωθεν εἰς πλαστικὰ πτηνὰ καὶ δύο ἀντικείμενα, σχήματος τριγωνικοῦ πρίσματος.

Τάφος VII: Δύο σκύφοι ἀδιακόσμητοι, πέντε σκύφοι με ὀραίαν γραμμικὴν διακόσμησιν (Πί ν.

80 ε'), χονδροειδῆς πρόχους, οἰνοχόῃ (Πί ν. 79 α), ἀμοφορεὺς (Πί ν. 79 β) καὶ χρυσὴ ταινία (Πί ν. 78 δ), παρομοία πρὸς τοῦ τάφου IV.

Τάφος VIII: Ἄνευ εὐρημάτων. Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ συνελέγησαν ὑστερογεωμετρικὰ ὀστράκα καὶ μία πρωτογεωμετρικὴ πρόχους (Πί ν. 79 γ).

Τάφος IX: (Πί ν. 78 β). Μέγας ὄρατος ἀμοφορεὺς με γραμμικὴν διακόσμησιν (Πί ν. 81 γ), πέντε σκύφοι με ποικιλίαν διακοσμήσεως (Πί ν. 79 δ, ε), οἰνοχόῃ με ἀπεικόνισιν πτηνοῦ, τὸ ἄνω ἡμισυ ὕδριας με ζωφόρον λαγωνικῶν καὶ χρυσὴ ταινία, προερχομένη ἐκ τοῦ βραχίονος τοῦ νεκροῦ, με σκηνὰς ἐκ τῆς μυθολογίας ἢ θρησκευτικοῦ περιεχομένου.

Τάφος XI: Μέγας ὄρατος ἀμοφορεὺς με ἀπεικόνισιν πομπῆς ἀρμάτων ἐπὶ τῆς κοιλίας, δύο σκύφοι με γραμμικὴν διακόσμησιν (Πί ν. 81 β), τρίτος ἀδιακόσμητος καὶ μόνωτον κύπελλον.

Τάφος XIV: Μεγάλῃ ὀρατῇ οἰνοχόῃ (Πί ν. 81 δ) με διακόσμησιν ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας της, σκύφος με γραμμικὴν διακόσμησιν καὶ θαύσμα ἐκ σκύφου.

Ὁ τάφος XVI περιεῖχε δύο νεκροὺς καὶ ἕνα καλαθίσκον ἀρχαῖκον.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων προέρχεται χρυσοῦν ἐνώπιον (Πί ν. 80 β), σχήματος πυραμίδος με κοκκιωτὴν διακόσμησιν, πυξίς ἄνευ καλύμματος καὶ δύο οἰνοχόαι με γραμμικὸν διάκοσμον.

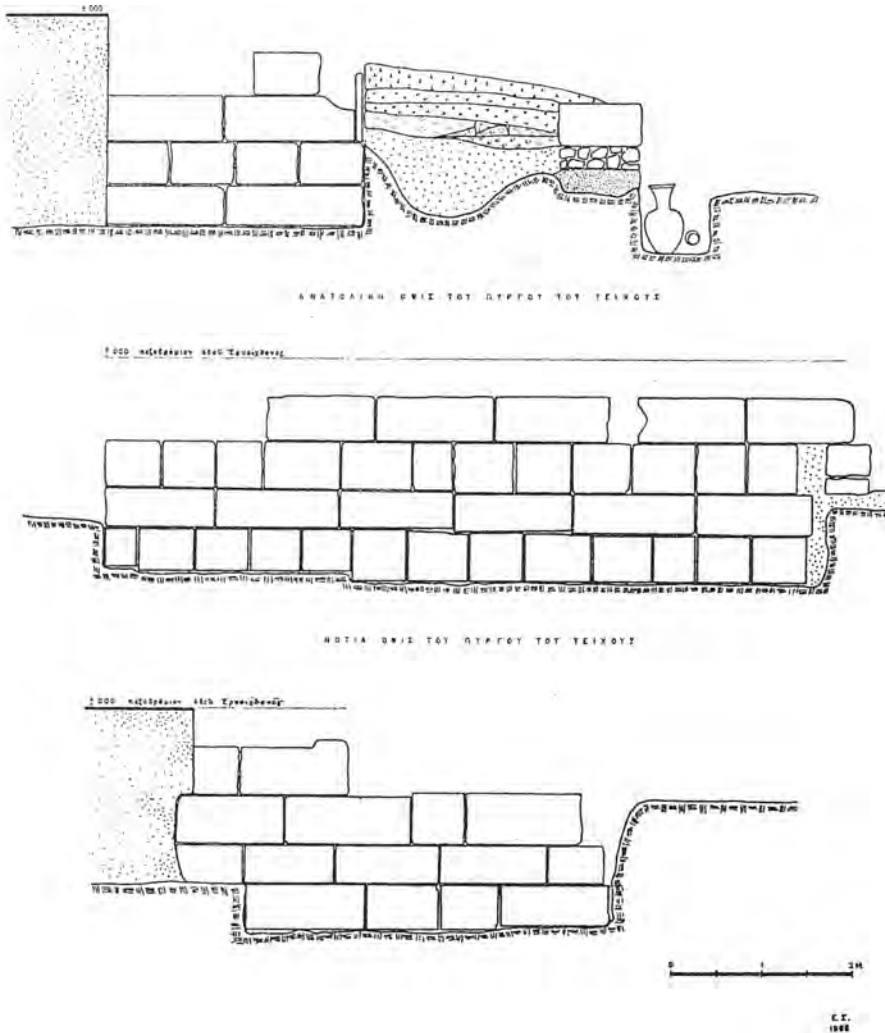
Ὁ περίβολος, ὡς καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ἐθεμελιώθη ἐπὶ τῶν τάφων τοῦ περιγραφέντος γεωμετρικοῦ νεκροταφείου· ἡ θέσις τοῦ πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην εἶναι ἐπαρκῶς γνωστὴ, διότι πλεῖστα τμήματα αὐτοῦ ἀνευρέθησαν κατὰ καιροὺς εἰς τὴν περιοχὴν, σημειούμενα ἐπὶ τῶν τοπογραφικῶν χαρτῶν (Σ χ ε δ. 36). Με κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ. διέρχεται ὑπὸ ὀξείαν γωνίαν πρὸς τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς οδού Έρυσίχθονος καὶ εἶναι ἐκτισμένος κατὰ τὸ ἰσόδομον ὀρθογώνιον σύστημα διὰ λελαξευμένων λίθων κροκαλοπαγῶν, ὡς συνηθίζετο κατὰ τὰ τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Ἀπὸ τὸ τεῖχος διατηροῦνται μόνον ὀλίγοι παρόλινθοι τοῦ κατωτάτου δόμου, οἱ ὅποιοι καὶ ὑποδεικνύουν τὴν κατεύθυνσίν του. Ἀντιθέτως, τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ πύργου σφύζεται μέχρις ὕψους τεσσάρων δόμων καὶ ἐδράζεται εἰς τὴν κυμιλίαν, ἡ ὁποία ἔχει καταλήλως πρὸς τοῦτο λαξευτῇ, κατὰ δύο δόμους βαθύτερον τῆς στάθμης θεμελιώσεως τοῦ τεύχους, ἥτοι εἰς ἐπίπεδον κείμενον 2.45 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς οδού Έρυσίχθονος καὶ 3.45 μ. ἀπὸ τῆς Νηλέως. Αἱ διαστάσεις του εἶναι 8.15 x 4.66 μ., τοῦ πλάτους

του αποκατασταθέντος κατόπιν μικρᾶς σκαφῆς ἔμπροσθεν τῆς οἰκοδομῆς (Σχέδ. 35).

Πρὸς Α. τοῦ πύργου ἀπεκαλύφθη ἀρχαία ὁδός, πλ. 2.20 μ., τὴν ὁποίαν παρηκολούθησαμεν μέχρι μήκους 12 μ. Διεκρίνοντο 5 ὁδοστρώματα, συν.

φορετικά βάθη, ἀναλόγως τῆς διαμορφώσεως τῆς κτιμολογίας. Ἡ ὑποθεμελίωσις ἔχει κατασκευασθῆ ἐξ ἀργῶν λίθων, ἐνθ' τὸ καθαυτὸ τμήμα τοῦ τοίχου διὰ λαξευτῶν ὀρθογωνίων παρολίθων, σφζομένων ἐνιαχοῦ μέχρι τοῦ ὕψους τῶν τριῶν δό-

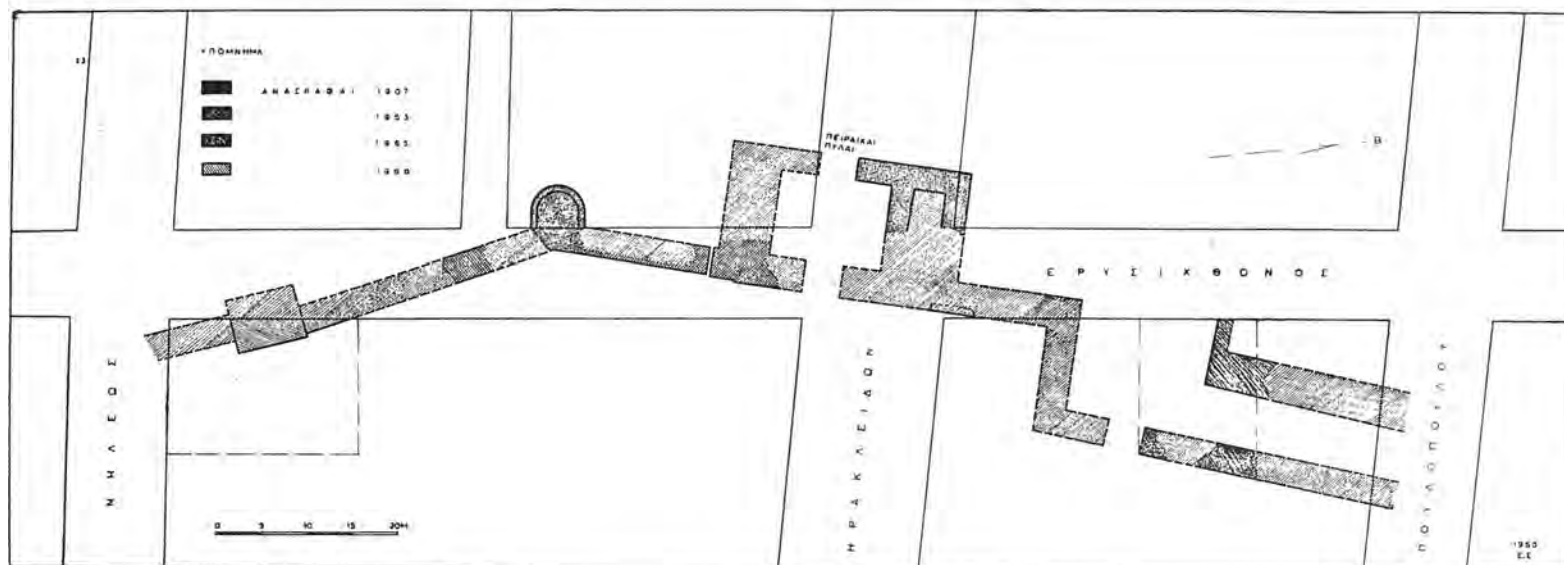
Σχέδ. 35. Τομή καὶ ὄψεις τοῦ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Ἐρυσίχθονος καὶ Νηλέως ἀποκαλυφθέντος πύργου τοῦ τείχους τῆς πόλεως

πάχους 1.60 μ., τῆς ἀνωτάτης στρώσεως ἐξικνουμένης εἰς τὴν στάθμην τοῦ τετάρτου δόμου.

Πλησίον τῆς Β. μεσοτοιχίας ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα οἰκοδομήματος, χρονολογούμενου ἐκ τοῦ τρόπου κατασκευῆς καὶ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ. Τὸ διατηρούμενον τμήμα του ἔχει σχῆμα Τ. Οἱ τοῖχοί του θεμελιούνται εἰς διά-

μων. Κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς περιγραφείσης οἰκοδομῆς κατεστράφη δάπεδον ἐξ ἀμμοκονίας καὶ μικρῶν λίθων, τοῦ ὁποίου διετηροῦντο ἴχνη μόνον, κάτωθεν δὲ τούτου ἐσφύζετο ἀγωγός, κτιστός δι' ἀργῶν λίθων, καλυπτόμενος ὑπὸ κεράμων.

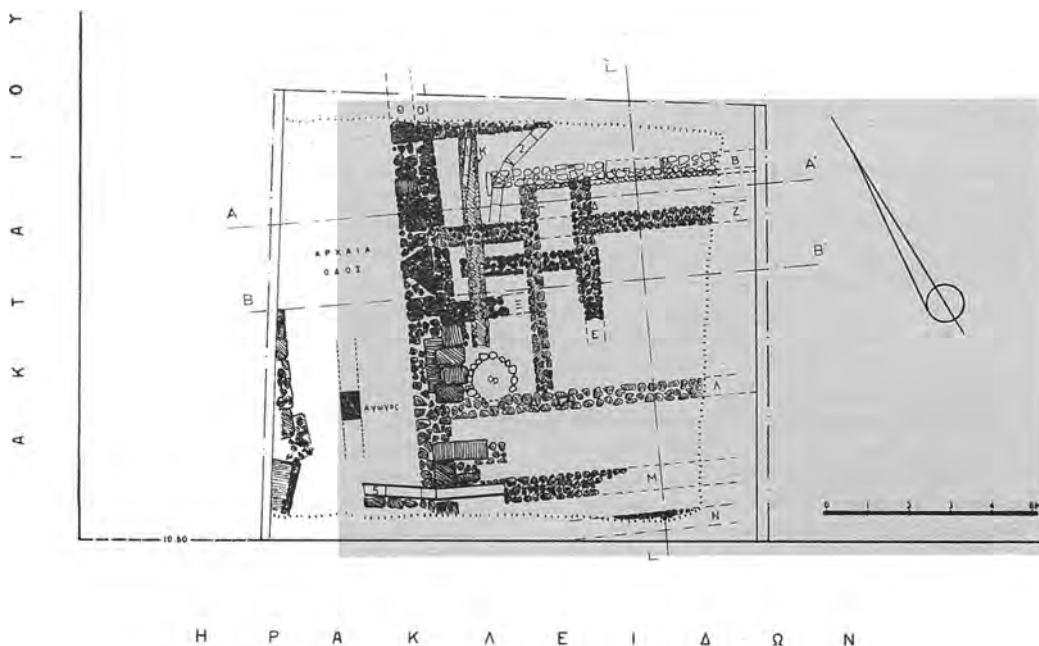
Ἐκ τῶν μάζων συνελέγη μέγας ἀριθμὸς γεω-

μετρικών οστράκων, δύο παναθηναϊκοί αμφορείς και έτερος εις θραύσματα, δώδεκα ένσφράγιστοι λαβαί και άριθμός ύφαντικών βαρών.

Έπίσης, εις την περιοχήν του τάφου Χ άνευρέθη τμήμα αρχαϊκής μαρμαρίνης σφιγγός. Τρία έφθαρμένα νομίσματα, τά δύο του 3ου π.Χ. αιώ-

δαπέδου του δωματίου Δ άπεκαλύφθη πήλινος άγωγός με κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΔ., τομής όρθογωνίου, την συνέχειαν του όποιου θα άπετέλει τó προς Α. τής οικίας άποκαλυφθέν έτερον τμήμα με κατεύθυνσιν Α. - Δ. Προς Α. αυτής και έν έπαφῇ προς τόν έξωτερικόν της τοίχον εύρέθησαν

Σχέδ. 37. Κάτοψις των επί της οδού 'Ηρακλειδών 32 άποκαλυφθέντων αρχαίων κτισμάτων

νος, προέρχονται από την δοκιμαστικήν τομήν και από την αρχαίαν όδόν.

Ήπιτή 4 και πλατεία Ήπιτή (Σχέδ. 1, 34)

Εις τó οικόπεδον τούτο, διαστάσεων 17 x 10 μ., ιδιοκτησίας Καζαμία, άπεκαλύφθη μέρος οικίας των ρωμαϊκών χρόνων.

Ή άνασκαφή ένετοπίσθη εις την ΝΔ. γωνίαν του οικόπεδου, εις χώρον διαστ. 4.50 x 5 μ. Τής οικίας άπεκαλύφθησαν τέσσαρα δωμάτια, έξ ών τó έν μόνον, έξ όλοκλήρου. Τούτου αί διαστάσεις είναι 1.10 x 1.60 μ. Ή πρόσβασις έγένετο από Β. εις δέ την ΝΑ. γωνίαν του εύρέθησαν πήλιναι πλάκες εις τρεις έπαλλήλους στίχους, τμήμα έδράνου πιθανώς. Οι τοίχοί της, πάχους 0,50 - 0,70 μ., είναι κατεσκευασμένοι δι' άργών λίθων, όποτοπλίνθων και πηλοῦ, διατηροῦνται μέχρις ύψους 0,50 μ. και έδράζονται επί τής κιμιλιάς, τής όποιάς ή στάθμη κείται 2,45 μ. βαθύτερον του καταστρώματος τής συγχρόνου όδοῦ. Κάτωθεν του

λείψανα έτέρου τοίχου. Ή περαιτέρω συνέχεια τής οικίας εύρίσκεται κάτωθεν τής όδοῦ.

Πλήν των οστράκων, συνελέγησαν έκ των επιχώσεων σκύφος μελαμβαφής, λοπάς, θραύσμα ειδωλίου, δύο άγνῶτες πυραμιδοειδείς και χαλκοῦν νόμισμα έφθαρμένον.

'Ηρακλειδών 32 (Σχέδ. 1, 35)

Εις τó επί τής άνωτέρω όδοῦ οικόπεδον, ιδιοκτησίας Ταλαντινοῦ, διαστ. 11.50 x 12.30 μ., άπεκαλύφθη αρχαία όδός με κατεύθυνσιν από Β. - Ν., εις βάθος 0,65 μ. από του καταστρώματος τής όδοῦ 'Ηρακλειδών, τής όποιάς διακρίνονται τρεις στρώσεις, των δύο κατωτέρων χρονολογούμενων εις τούς κλασσικούς χρόνους, ένφ ή τρίτη είναι σύγχρονος προς τάς παρακειμένας οικίας των ελληνιστικών χρόνων. Προς Α. όρίζεται υπό αναλήμματος (Θ) άποκαλυφθέντος καθ' όλον τó μήκος του οικόπεδου. Ή υποθεμελίωσις του αναλήμματος άποτελείται έκ μικρών λίθων, ή δέ κυρίως κατα-

σκευή του είναι εκ μεγάλων λίθων σχιστολιθικών. Μεταγενεστέρως υπέστη μετασκευήν κατά τὸ νότιον ἡμῖσι αὐτοῦ. Πρὸς Δ. καὶ κατὰ τὸ Ν. τμήμα τῆς ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθη μερικῶς τὸ Δ. ἀνάλημμα, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ πλάτους τῆς ὁδοῦ εἰς 3 μ. Κάτωθεν τοῦ καταστρώματος τῆς ἀπεκαλύφθη πῆλινος ἀποχετευτικὸς ἀγωγός, ἐλλειψοειδοῦς τομῆς, ὕψους 0,80 μ., μὲ κατεύθυνσιν Β.- Ν., βαίνων ἐπὶ καθαρῶν ἐπιχώσεων εἰς βάθος 2.60 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Ἑρακλειδῶν.

Πρὸς Α. τοῦ ἀναλήματος ἀπεκαλύφθη σύμπλεγμα τοίχων, ἀνηκόντων εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας ἐλληνιστικῶν χρόνων, τῶν ὁποίων διακρίνονται τοῦλάχιστον τρεῖς φάσεις (Σχέδ. 37· Πίν. 82α). Λόγῳ τῶν ἐπαλλήλων καταστροφῶν δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀποκατάστασις τῆς κατόψεως τῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἐκοσμεῖτο διὰ τοιχογραφιῶν, τῶν ὁποίων συνελέγησαν θραύσματα μόνον, σφζοντα ποικιλίαν χρωμάτων, μελανόν, ἐρυθρόν, κυανόν, πρασινωπόν, κίτρινον καὶ λευκόν.

Ἡ παλαιότερα φάσις ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ ἐνίων τοίχων, θεμελιωμένων εἰς βάθος 1.80 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Οὗτοι βαίνουν ἐπὶ καθαρῶν ἐπιχώσεων, διατηροῦνται δὲ ἐνιαχοῦ, μέχρις ὕψους 0,65 μ. Τὸ πάχος τῶν εἶναι 0,50 μ., ἔχουν δὲ κατασκευασθῇ ἐξ ἄργων λίθων. Τὸ δάπεδον τῆς οἰκίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν, θὰ ἔκειτο εἰς βάθος 1.30 μ.

Εἰς τὴν β' οἰκοδομικὴν περίοδον ἀνήκουν ἑτεροὶ τοῖχοι, πάχους 0,50 μ., ἡ θεμελίωσις τῶν ὁποίων ποικίλλει εἰς βάθος 1.30 - 1.90 μ. Τὸ δάπεδον τῆς οἰκίας ταύτης θὰ εὑρίσκετο εἰς βάθος 0,90 μ.

Τῆς γ' οἰκοδομικῆς περιόδου σφζεται μόνον ὁ τοῖχος Β, θεμελιούμενος εἰς βάθος 2 μ.· τὸ δάπεδον τῆς οἰκίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει, θὰ εὑρίσκετο εἰς βάθος 1 μ., ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ σφζομένου ἀγωγοῦ 2.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν : Τὸ ἄνω μέρος ἐπιτυμβίου στήλης, σφζ. ὕψ. 0,23 καὶ μεγ. πλάτους 0,22 μ., μὲ τὴν ἐπιγραφὴν : *Ἀριστοκλῆς/χρηστός*, θραύσμα μαρμαρίνης ἡγεμόνος, ἑτερον πηλίνης ἀνθεμωτῆς, τηγανοειδὲς σκευός, διαμ. 0,27 μ., ἐξ λύχνοι, ἐξ ὧν οἱ τρεῖς ἀκέραιοι, ἐννέα ἐνσφράγιστοι λαβαί, πέντε ὕφαντικὰ βάρη, λαβὴ πυραύνου μετ' ἀναγλύφου προτομῆς, πρόχους οἰκιακῆς χρήσεως, ὕψους 0,12 μ., ἀποτυχοῦσα κατὰ τὴν ὀπτησιν, μικρὸν τριποδικόν σκευός, χρησιμεῖον ὡς διαχωριστικὸν τῶν ἀγγείων κατὰ τὴν ὀπτησιν, καὶ ἑτερον παρομοίας χρήσεως, διαφόρου σχήματος, τὸ ὅποιον ὁμοιάζει πρὸς πεπιεσμένον κῶνον, λαίμους ἐρυθρομόρ-

φου ἀμφορέως, διαμ. 0,30 μ., καὶ ἑτερος οἰνοχόης, ὁστῆνος ὀπεὺς καὶ θραύσματα χαλκοῦ καὶ μολύβδου. Συνεκεντρώθη ἐπίσης μέγας ἀριθμὸς διστράκων, ἀνηκόντων εἰς πινάκια, φιάλας, λύχνους, σκύφους καὶ λαγῆνους. Τέλος, ἀνευρέθησαν πέντε χαλκᾶ νομίσματα, τὸ ἐν τελείῳς ἐφθαρμένον, τὰ τρία ἀθηναϊκὰ τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος καὶ τὸ πέμπτον ἀσσάριον τοῦ Θεοδοσίου Α', προφανῶς παρεισφρῦσαν μεταγενεστέρως.

Θεοφιλοπούλου, Ἔργα Δήμου (Σχέδ. 1, 36)

Κατὰ τὰς ἐργασίας διανοίξεως χάνδακος, διαστ. 75.5 X 0,75 μ., ὑπὸ τῆς ΕΕΥ, κατὰ μήκος τῆς ἀνωτέρω ὁδοῦ (ἀπὸ τῆς διασταυρώσεως τῆς μετὰ τῆς ὁδοῦ Βουλιαγμένης μέχρι τῆς ὁδοῦ Μαργαρίτης) ἀπεκαλύφθη ἀριθμὸς τάφων καὶ τὸ μαρμαρινὸν περιστόμιον φρέατος.

Ἀνεσκάφησαν ἐν συνόλῳ ἑπτὰ σεσυλημένοι τάφοι. Ἀπαντες ἡδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, ἡ στάθμη τῆς ὁποίας ἐκυμαίνετο ἀπὸ 1.40 - 2.10 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὁδοῦ. Οἱ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα I - IV τάφοι, διαστ. 2 x 0,70 μ., ἦσαν κτιστοὶ διὰ λίθων καὶ ἀσβέστου, ἐπικεχρισμένοι ἐσωτερικῶς διὰ κεραμαλέυρου, πάχους 0,02 μ., οἱ λοιποὶ τρεῖς (V - VII) ἦσαν κεραμοσκεπεῖς, διαστ. 1 x 0,35 μ.

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ τάφου II συνελέγησαν τρεῖς πρόχοι· τετάρτη πρόχους ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ IV.

Ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τῆς Ἑταιρείας παρεδόθησαν 5 ἀγγεῖα (1 πρόχους, 1 σκύφος, 2 ἀρυβαλλοειδῆ ληκύθια, 1 ἄωτον ἀγγεῖον καὶ τὸ στόμιον λευκῆς ληκύθου), χρονολογούμενα εἰς τὸ α' ἡμῖσι τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως ἀνευρέθη μαρμαρινὸς ἐνεπίγραφος ἐπιτύμβιος κιονίσκος, διαμ. 0,20, σφζ. ὕψ. 0,38 μ.

Ἰλισοῦ 27 καὶ Ἰγγλέση 2 (Σχέδ. 1, 37)

Εἰς τὸ ἐρευνηθὲν διὰ δοκιμαστικῶν τομῶν ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Φρατζολᾶ, διαστ. 14 x 15 μ., ἀνευρέθη μεγάλη ἐνεπίγραφος ἐπιτύμβιος λήκυθος ἐκ τεφρομέλανος μαρμαρίου, σφζ. ὕψους 0,83 καὶ μεγ. διαμ. 0,50 μ. Ἡ λήκυθος ἔκειτο εἰς βάθος 4 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῶν ὁδῶν. Ἀπὸ τὴν λήκυθον ἐλλείπουν τμήμα τοῦ λαίμοῦ μετὰ τοῦ στομίου, τμήμα τῆς συμπαγοῦς λαβῆς καὶ ἡ βάσις. Ἐπὶ τῆς κοιλίας ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ :

Διονύσιος/Αἰτόνου/Ἐδαννυμεύς.

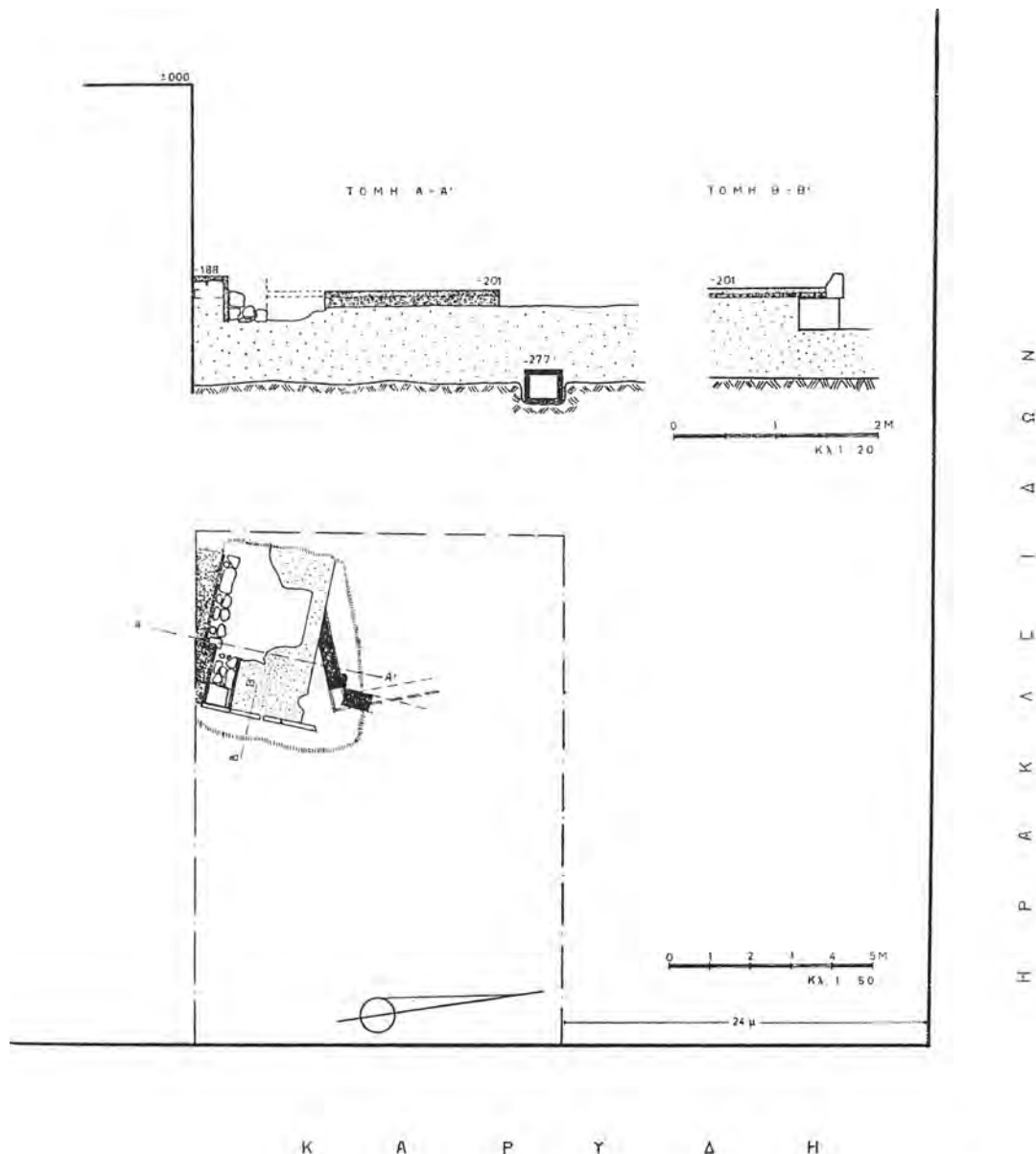
Καρύδη 4 (Σχέδ. 1, 38)

Εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ζερδέ, διαστάσεων 12.40 x 9 μ., ἡ ἔρευνα ἐνετοπίσθη κυρίως εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν, ἐνθα ἐσφζοντο τὰ

λείψανα ληνοῦ (Σχέδ. 38). Τὸ ἐκ σκληρᾶς ἄμμοκονίας δάπεδόν του ἔκειτο εἰς βάθος 2 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Καρύδη καὶ ἔβαινε ἐπὶ ἐπιχώσεων, πάχους 0,70 μ., ὑπεράνω τῆς κιμιλιάς· ἐσφύζετο ἐπίσης τμήμα τῆς ἐκ λελαξευμένων λίθων ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ληνοῦ

μετὰ τῆς ἐκροῆς. Πρὸς Ν. εὐρέθησαν λείψανα τοίχου καὶ ἐτέρου δαπέδου, κειμένου εἰς ὀψηλοτέραν στάθμην.

Κάτωθεν τοῦ ληνοῦ, ἐντὸς λαξεύματος τῆς κιμιλιάς, διήρχετο πῆλινος ἀγωγὸς μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., καμπτόμενος ἐν συνεχείᾳ πρὸς Β.

Σχέδ. 38. Κάτωψις καὶ τομαὶ τῆς ἀνασκαφῆς οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καρύδη 4

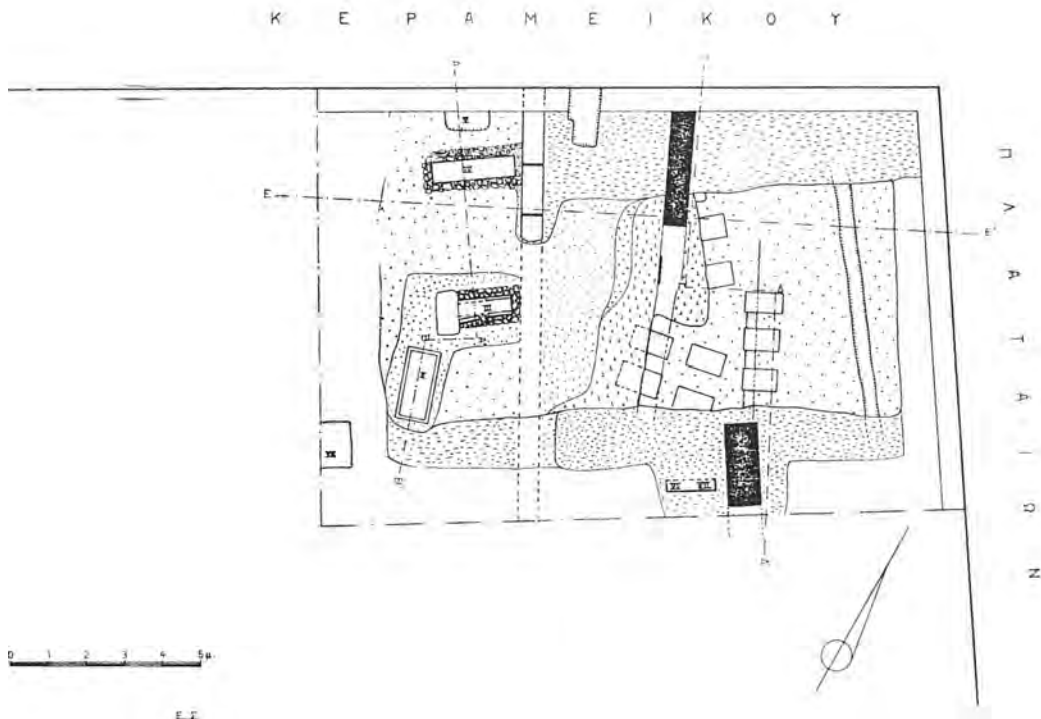
Κέκροπος 5 καὶ Ὑπερείδου (Σχέδ. 1, 39)

Εἰς τὸ διαμπερὲς τοῦτο οἰκόπεδον, ιδιοκτησίας Καβουνίδου, διαστ. 33 x 27 μ., ἀπεκαλύφθησαν λείψανα ἐλληνιστικῆς καὶ ρωμαϊκῆς οἰκίας, ἀπὸ 20/31 - 12 - 66.

Τῆς πρώτης ἐσφύζετο τμήμα τοίχου, μὲ κατεύθυνσιν Α.-Δ., πάχους 0,55 μ., ἀποκαλυφθέντος μέχρι μήκ. 11,50 μ., καὶ διατηρουμένου μέχρις ὕψους 1,10 μ. Ἦτο ἐκτισμένος δι' ἀκανονίστων λίθων, μικροῦ καὶ μεγάλου μεγέθους, ἡ καὶ διὰ

συνέχειαν αὐτῆς. Τὸ πλάτος τοῦ δωματίου ἦτο 3 μ., ἐνῶ τὸ μήκος του διετηρεῖτο μέχρι 4 μ. Οἱ τοῖχοί του, πάχ. 0,50 μ., ἦσαν ἐκτισμένοι δι' ἀργῶν λίθων καὶ κεράμων, ἡδράζοντο δὲ ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, ἡ στάθμη τῆς ὁποίας εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἀνερχομένη, ἔκειτο εἰς βάθος 0,55 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ.

Ἐντεταχισμένα εἰς τὸν Δ. τοῖχον τῆς οἰκίας εὐρέθησαν μαρμάρινος ἐπιτύμβιος κιονίσκος, σφζ. ὕψους 0,38, διαμ. 0,135 μ., ὡς καὶ μαρμαρίνη γυ-

Σχέδ. 39. Κάτοψις τοῦ ἐντὸς οἰκοπέδου ἐπὶ τῶν ὁδῶν Κεραμεικοῦ καὶ Πλαταιῶν ἀποκαλυφθέντος τμήματος τοῦ Δημοσίου Σήματος

λελαξευμένων κροκαλοπαγῶν λίθων, ἡδράζετο δὲ ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 3 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Ὑπερείδου. Ἐπὶ τῆς Β. αὐτοῦ ὄψεως ἐσφύζοντο ἴχνη κονιάματος. Εἰς περίοδον μετασκευῆς ἀνήκει ὁ δι' ἀργῶν λίθων ἐγκάρσιος τοῖχος, ὅστις ἐσφύζετο μέχρι μήκους 1,80 μ. Ἐπίσης, πρὸς Β. τοῦ Α. ἄκρου τοῦ ἀρχικῶς περιγραφέντος τοίχου ἀνεσκάφη φρέαρ, λελαξευμένον εἰς τὴν κιμιλίαν, τὸ χεῖλος τοῦ ὁποίου, διαμ. 0,95 μ., ἔφερεν ἐπένδυσιν πηλίνου δακτυλίου, συγκειμένου ἐκ τριῶν σωμάτων.

Ἐκ τῆς ρωμαϊκῆς οἰκίας ἐσφύζετο τμήμα μόνον δωματίου, ὑπῆρχον δὲ ἐνδείξεις διὰ τὴν πρὸς Ν.

ναικεῖα κεφαλὴ, ὕψ. 0,23 μ., τῆς ὁποίας ἐλλείπει μέρος τοῦ δεξιοῦ κροτάφου, χρονολογουμένη εἰς τὸν 2ον μ.Χ. αἰ. (Πίν. 84 β). Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν ἐπίσης μικρὰ μαρμαρίνη σαρκοφάγος, ὕψ. 0,25, πλ. 0,30 καὶ μήκ. 0,54 μ., μετ' ἀναγλύφου διακοσμήσεως ἐρωτιδέων, πρόχους μετὰ μέλανος ἐπιχρίσματος, ὕψ. 0,185 μ., λοπάς, ὕψ. 0,085 μ., καὶ βυζαντινὸν νόμισμα τοῦ 11ου αἰ.

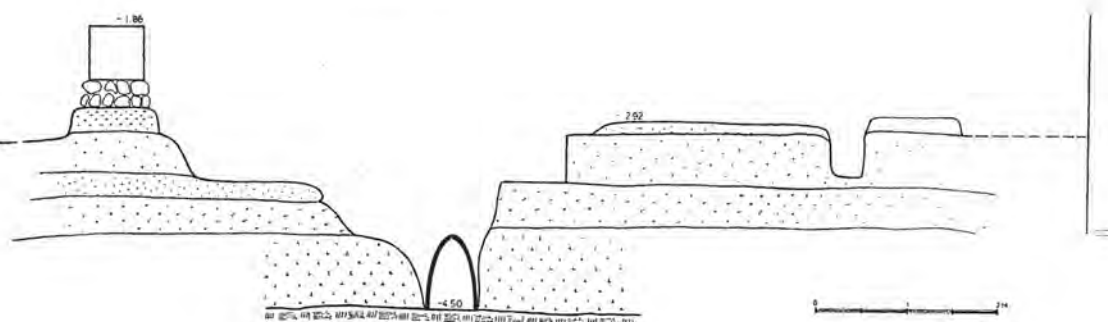
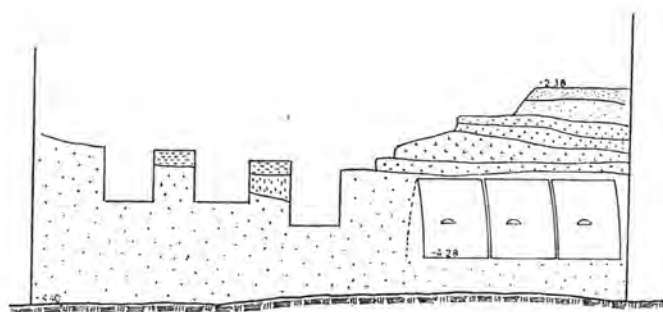
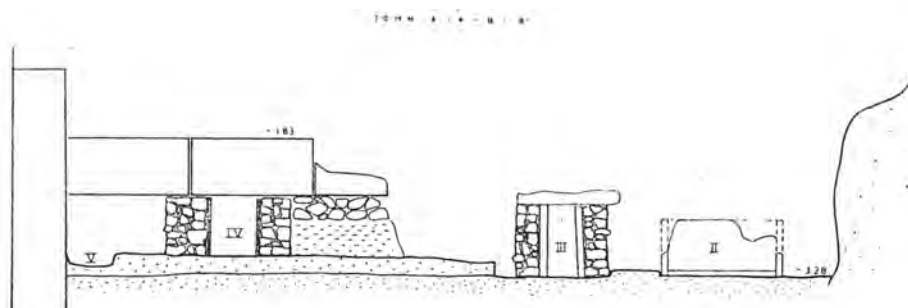
Κεραμεικοῦ καὶ Πλαταιῶν (Σχέδ. 1, 40)

Κατὰ τὴν γενομένην ἀνασκαφὴν εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, διαστ. 11,35 x 16,80 μ., ἰδιο-

κτησίας Σ. Ἀθανασοπούλου - Ἰ. Συλλαντάβου, ἤλθεν εἰς φῶς τμήμα τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, τῆς ταυτιζομένης πρὸς τὸ Δημόσιον Σῆμα (Σχέδ. 39 καὶ 40).

Εἰς βάθος 2.70 - 3 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου ὁδοῦ ἀνευρέθη ἡ ἀρχαία ὁδός, ἥτις μὲ κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ., ἄγει ἐκ Διπύλου

πρὸς Ἀκαδημεῖαν Πλάτωνος, τὸ πλάτος τῆς ὁποίας ὑπολογίζεται εἰς τὰ 38 μ. Ἐνταῦθα καθωρίσθη μετὰ βεβαιότητος τὸ πρὸς Δ. ὄριόν της, εὑρισκόμενον εἰς ἀπόστασιν 10 - 11 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Πλαταιῶν. Τῆς ἀποκαλυφθείσης ὁδοῦ διακρίνονται τέσσαρες ἕως πέντε στρώσεις, συνολ. πάχους 2.20 μ.· τὸ κα-

Σχέδ. 40. Τομαὶ τοῦ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Κεραμεικοῦ καὶ Πλαταιῶν ἀποκαλυφθέντος τμήματος τοῦ Δημοσίου Σήματος

τάτατον στρώμα, συνιστάμενον ἐκ κιμιλοχωμάτων, βαίνει ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, ἡ στάθμη τῆς ὁποίας εὐρίσκεται 5 μ. βαθύτερον τῆς ἐπιφανείας τῆς συγχρόνου ὁδοῦ. Ἐκ τῆς στρωματογραφίας συνάγεται ὅτι ἡ ὁδὸς ἦτο ἐν χρήσει ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς μέχρι καὶ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς.

Ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς ὁδοῦ ἀπεκαλύφθησαν δέκα ὀρθογώνια ὀρύγματα, πλευρᾶς 1.10 - 1.35 x 0,35 - 0,65, βάθ. 0,80 - 1.05 μ., εἰς διάταξιν παραλλήλων στοίχων, ὅμοια πρὸς τὰ εἰς τὸν ἀρχαῖον Κεραμεικὸν εὐρεθέντα, χρησιμεύοντα ὡς ὑποδοχὴ θεμελιώσεως βάθρων. Παρὰ τὴν ΝΑ. μεσοτοιχίαν εἰς βάθος 3 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους ἀπεκαλύφθη—ὁ τάφος VIII, πυρὰ τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ἐκ τῶν ὀστράκων τῆς πυρᾶς συνεκολληθήσαν τρεῖς λευκαὶ λήκυθοι, ὕψ. 0,33 ἕως 0,29 μ., κεκαυμένοι, μὲ παράστασιν λατρείας τοῦ νεκροῦ, τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., καὶ πυξίς κυλινδρική.

Πρὸς Β. τῆς ὁδοῦ καὶ ἐν μέρει ἐπ' αὐτῆς ἡδράζετο τοῖχος, πάχους 0,50 μ., σφζόμενος μέχρι μήκους 4 καὶ διατηρούμενος μέχρις ὕψους 1 μ. ἡ ὑποθεμελιώσις του ἀπετελεῖτο ἐκ μικρῶν λίθων καὶ ἡ κυρίως κατασκευὴ του ἐκ πλίνθων κροκαλοπαγῶς λίθου. Οἰκοδομηθεὶς κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους, ἐχρησίμευε προφανῶς ὡς περιβόλος συστάδος τάφων, τῆς ὁποίας ἀνεσκάφησαν τέσσαρες.

Ἐκ τούτων οἱ III-IV, ἑλληνιστικῶν χρόνων, εἶναι ἐκτισμένοι διὰ λίθων, ὁ V, τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, ἔχει ἀνορυχθῆ ἐντὸς τοῦ παρθένου ἐδάφους, ὁ II, χρονολογούμενος εἰς τὴν κλασσικὴν περίοδον, εἶναι ταφὴ ἐντὸς παρίνης λάρνακος. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν συνελέγησαν τὰ ἐξῆς ἀντικείμενα: Δύο λήκυθοι (ἐκ τοῦ II) (Πί ν. 82 β), δύο δακρυδόχοι, χαλκῇ φιάλῃ, ὁ δίσκος χαλκοῦ κατόπτρου, δύο χαλκαὶ πόρπαι καὶ σιδηροὺς ἥλος (ἐκ τοῦ IV), δύο δακρυδόχοι καὶ χαλκῇ φιάλῃ (ἐκ τοῦ V).

Εἰς τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους, κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ, ἐτοποιητῆθ πῆλινος ἀποχευτικὸς ἀγωγός, τοῦ ὁποίου ἀνεσκάφησαν δύο τμήματα: τὸ πρὸς τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ Κεραμικοῦ ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, ἐνῶ τὸ πρὸς τὴν ΝΑ. μεσοτοιχίαν κεῖται 0,40 μ. ὑψηλότερον ταύτης. Αἱ διαστάσεις του εἶναι 0,85 x 0,80 - 0,60 μ. καὶ ἔχει κατασκευασθῆ ἐκ πηλίνων κεραμίδων, προερχομένων ἐκ τῆς ἐπενδύσεως φρέατος.

Παρὰ τὴν ΝΑ. μεσοτοιχίαν, εἰς τὸν χρόνον τῆς ὁδοῦ καὶ εἰς βάθος 1.50 μ., ἀνευρέθησαν ἐπίσης δύο κεραμοσκεπεῖς τάφοι τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως συνελέγη ὕστερορρωμαϊκὴ

πλαστικὴ οἰνοχόη σχήματος γυναικείας προτομῆς (Πί ν. 84 α).

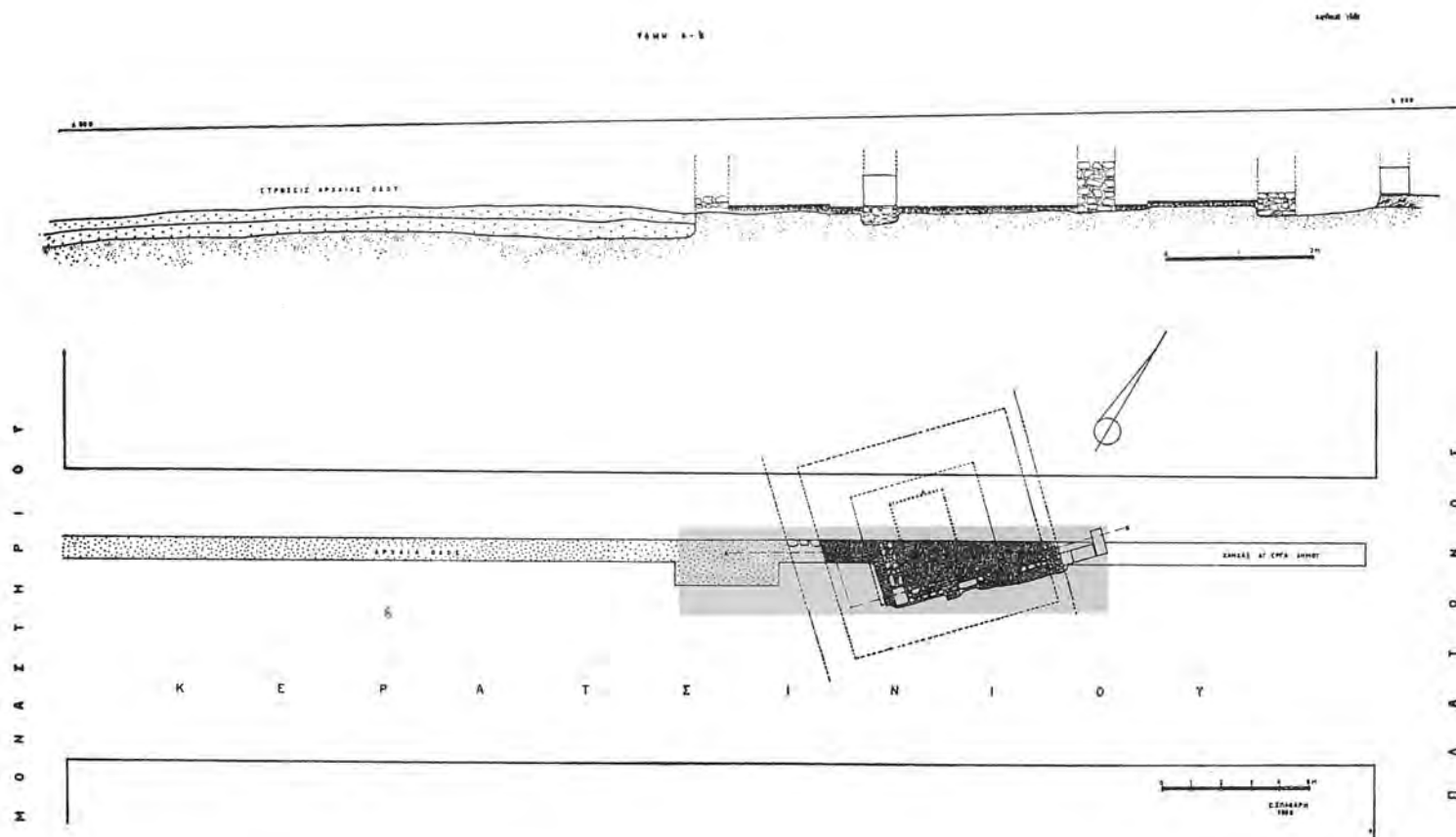
ἽΟδὸς Κερατσινίου (ἔργα Δήμου) (Σ χ ε δ. 1, 41)

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἐργασίας διανοίξεως χάνδακος ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Κερατσινίου, ἐγένετο ὑπὸ τῆς Γ' Ἐφορείας ἀνασκαφῆ, ἐπεκταθεῖσα καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σκάμματος μεταξὺ τῶν ὁδῶν Σερρῶν καὶ Πλάτωνος, συνολ. μήκ. 79 καὶ πλ. 0,75 μ.

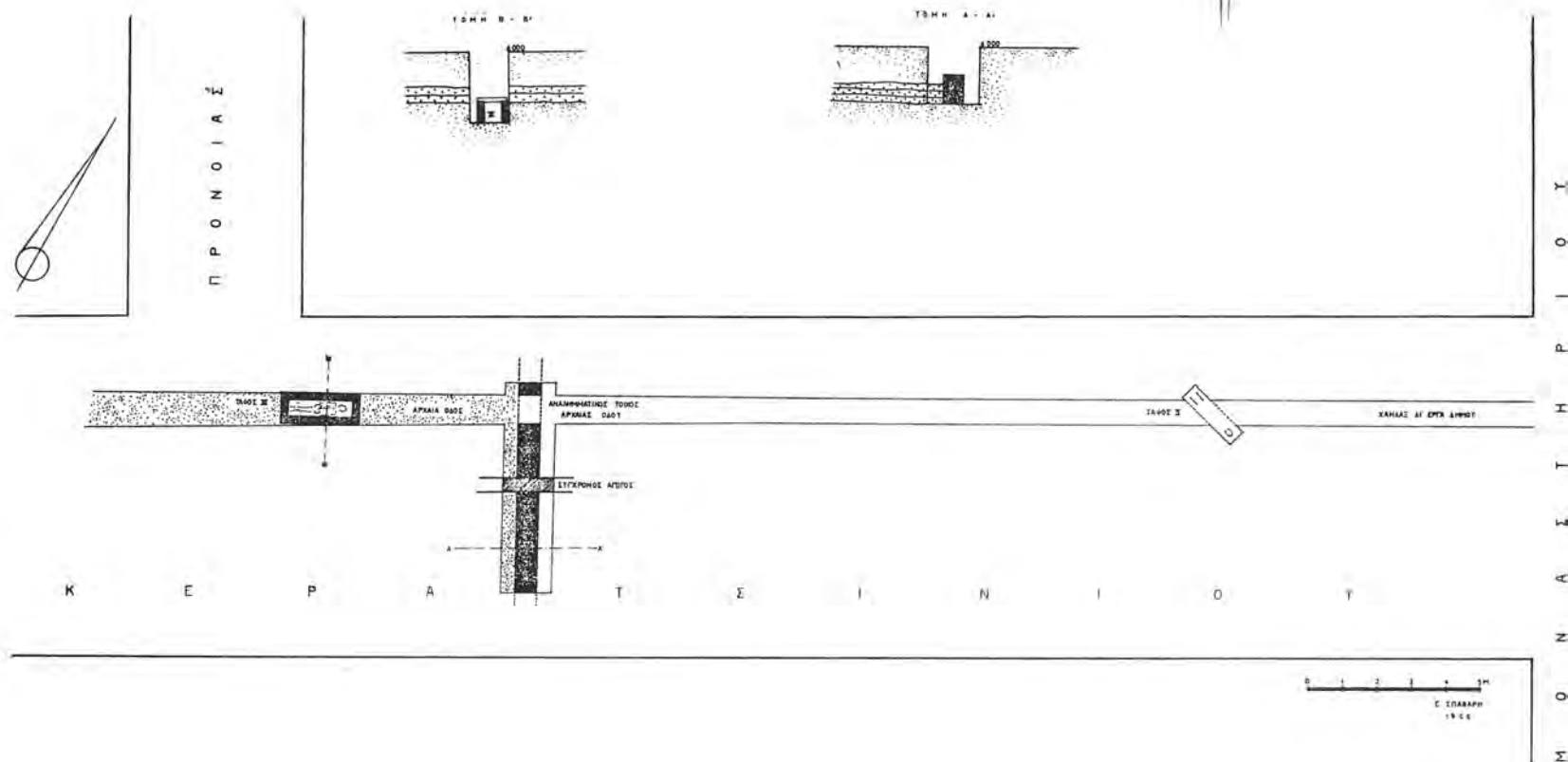
Ἡ ἔρευνα ἀπεκάλυψε μερικῶς δωμάτιον ἑλληνιστικῆς οἰκίας, ἧς διεπιστώθησαν δύο φάσεις, ἀνευρέθη δὲ ἡ συνέχεια τοῦ Δημοσίου Σήματος ὡς καὶ παραπλεύρου ὁδοῦ (Σ χ ε δ. 41 καὶ 42), συνδεομένης πρὸς τοῦτο. Ἀνεσκάφησαν ἐπίσης τρεῖς τάφοι, ἐξ ὧν ὁ εἰς εὐρέθῃ ἀσύλητος, ἀνήκων εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Εἰς τὸ τμήμα τοῦ χάνδακος, τὸ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Πλάτωνος καὶ Μοναστηρίου (Σ χ ε δ. 41) καὶ εἰς ἀπόστασιν 10,70 μ. ἀπὸ τῆς Πλάτωνος, ἀνεσκάφη μέρος δωματίου οἰκίας, ἧς τὸ δάπεδον, ἐστρωμένον διὰ ψηφίδων, ἀνυψοῦται 0,02 μ. κατὰ τὰς πλευράς, ἐν εἴδει ταπεινοῦ ἀναβαθμοῦ, πλάτους 1,50 μ., περιθέοντος τοῦτο κατὰ τὸν συνῆθον τρόπον τῶν ἑλληνιστικῶν οἰκίδων. Ἡ στάθμη τοῦ δαπέδου εὐρίσκεται εἰς βάθος 1,26 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Οἱ δύο παράλληλοι τοῖχοί του, ἐξ ἐπιμελεμένης ἀργολιθοδομῆς, πάχ. 0,50 μ., ἀποκαλυφθέντες μόνον κατὰ τὸ πλάτος τοῦ σκάμματος, συνεχίζοντες προφανῶς ἐντὸς τοῦ ἀσκάπτου, μᾶς δίδουν τὴν ἐξ Α. πρὸς Δ. διάστασιν 7,30 μ., ἐδράζονται δὲ ἐπὶ σκληροῦ ἐδάφους εἰς βάθος 1,50 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, διατηρούμενοι μέχρις ὕψους 0,70 μ. Ἐκ τοῦ τρόπου διακοσμήσεως τοῦ ψηφιδωτοῦ διὰ ταινίας, πλ. 0,05 μ., ἐξ ἐρυθρῶν ψηφίδων, σχηματιζούσης τετράπλευρον, ἀπέχον ἀνομοιομερῶς ἀπὸ τῶν πλευρῶν τοῦ δωματίου, συνάγεται ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ δωματίου θὰ ἦτο ὀρθογώνιον, ὅπωςδῆποτε ὁμως ἡ ἀποσφαίνισις τοῦ σχεδίου τῆς κατόψεως θὰ καταστή δυνατὴ μόνον μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἔναντι, καὶ ἐπὶ τῆς ΒΔ. οἰκοδομικῆς γραμμῆς κειμένου, οἰκοπέδου.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περιγραφέντος χώρου, ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου καὶ εἰς ἀπόστασιν 1,40 μ. ἐξ ἑκατέρου τῶν ἀποκαλυφθέντων τοίχων του, ἐσφζοντο τὰ ἐρείπια δωματίου μεταγενέστερον οἰκοδομηθέντος, τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη ὁ ΝΑ. τοῖχος καθ' ὅλον τὸ μῆκος του (ἐσ. μήκ. 2,45 μ.) καὶ οἱ ἕτεροι δύο, κάθετοι πρὸς τοῦτον, μερικῶς διατηρούμενοι μέχρις ὕψους 0,46 - 0,60 μ. (Σ χ ε δ. 41). Εἶναι κατεσκευασμένοι ἐξ ἀργῶν ἀνομοιογενῶν λίθων. Ἐσωτερικῶς, οἱ τοῖχοι ἡ-

Σχέδ. 41. Κάτοψις και τομή της αποκαλυφθείσης επί της οδού Κερατσινίου έλληνιστικής οικίας μετά τμήματος της εκείθεν διερχομένης αρχαίας οδού

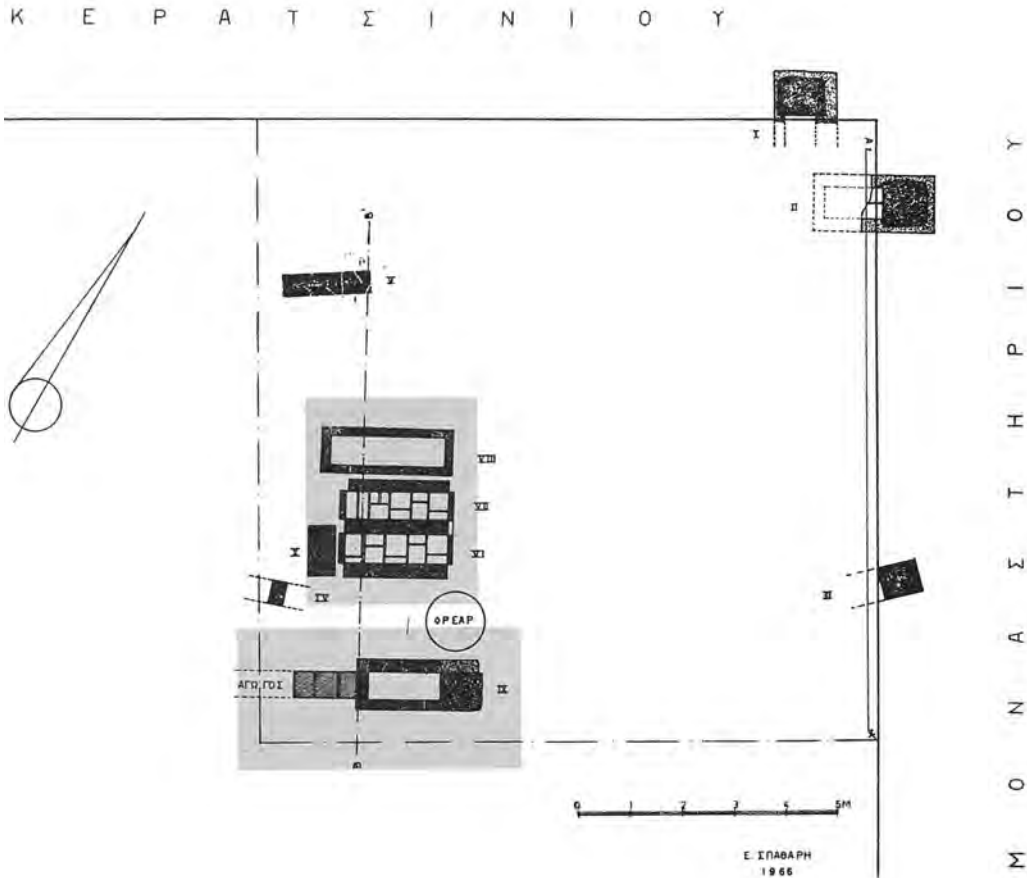

Σχέδ. 42. Κάτοψις και τομὰι τάφων καὶ ἀρχαίας ὁδοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κερατσινίου

σαν επικεχρισμένοι διά κονιάματος, τοῦ ὁποῖου διετηρήθησαν ἱχνη. Τέλος, παραπλεύρως τοῦ Α. τοίχου τοῦ μεταγενεστέρου κτίσματος, εἰς βάθος 1.02 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, ἀνευρέθησαν τὰ κατάλοιπα τάφου (I), κεραμοσκεποῦς, ἐνῶ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως συνελέγη μαρμάρινος ἐπι-

αὐτοῦ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μὴ καταστάσης δυνατῆς, ἐφ' ὅσον τὸ μὲν ἀνατολικὸν ὄριον τῆς ὁδοῦ κατεστράφη διὰ τῆς κατασκευῆς τῆς ἐλληνιστικῆς οἰκίας, τὸ δὲ δυτικὸν παραμένει ἀσφαλές.

Ἡ περαιτέρω πρὸς Δ. ἔρευνα ἀπεκάλυπεν, εἰς βάθος 1.85 μ., κεραμοσκεπὴ τάφον (II), σεσυλη-

Σχέδ. 43. Κάτοψις τῶν ἀποκαλυφθέντων τάφων εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ὁδῶν Κερατσινίου καὶ Μοναστηρίου οἰκόπεδον

τύμβιος κιονίσκος, ὕψ. 0,65 καὶ διαμ. 0,25 μ. (Πί ν. 84 γ), μετὴν ἐπιγραφὴν:

*Σωσικράτεια / Ἡρώδου / Κλεωναίου / θυγάτηρ /
Μυρτίλου / Κλεωναίου / γυνή.*

Δυτικῶς τῶν περιγραφέντων ἑρειπίων καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 μ. ἀπὸ τούτων διεπιστώθη ἐκ τῆς τομῆς τοῦ σκάμματος, εἰς βάθος 1.20 μ., ἀρχαία ὁδός, βαίνουσα ἀπὸ Β. - Ν., σωζομένη μέχρι πλάτους 30 μ., ἥτις ἐταυτίσθη πρὸς τὸ Δημόσιον Σήμα, τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ συνολικοῦ πλάτους

μένον, ἔχοντα προσανατολισμὸν Α. - Δ., διαστ. 1.90 x 0,50 μ. Ὁ νεκρὸς ἔκειτο μετὴν κεφαλὴν πρὸς Α. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν συνελέγησαν μυροδοχεῖον ἐξ ὕαλου, θραύσματα ἐτέρου καὶ τρεῖς σιδηροῦ ἤλοι.

Τρίτος τάφος (III) (Πί ν. 83 α), ἀσύλητος, ἀνεσκάφη κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Κερατσινίου καὶ Προνοίας, τὰ τοιχώματα τοῦ ὁποῖου, πᾶς 0,25 μ., εἶναι ἐπιμελῶς κατεσκευασμένα, δι' ἐπαλλήλων πλίνθων, συνδεομένων δι' ἀσβέστου, καὶ επικεχρισμένα διὰ καλῆς ποιότητος ὑδραυλι-

κοῦ κονιάματος (ὀστρακοκονίας). Ἐκαλύπτετο διὰ πηλίνων πλακῶν. Ἐντὸς τοῦ τάφου ἀνευρέθησαν τὰ ὀστέα δύο νεκρῶν μετὰ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. Τὰ κτερίσματά του ἦσαν: πινάκιον καὶ ὑάλινον ἀγγεῖον εἰς τεμάχια, τεμάχια ξύλου καὶ δύο σιδηροῦ ἤλοι. Ὁ ἐν λόγῳ τάφος, ἐδραζόμενος ἐπὶ σκληροῦ ἐδάφους, εἰς βάθος 2.05 μ., κατέστρεψε μέρος τῆς ἐκεῖθεν διερχομένης ἀρχαίας ὁδοῦ, ἡ ὁποία, ἔχουσα κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ., διεπιστώθη ὅτι ἐσφίξετο μέχρι πλάτους 7 μ., εἰς τρία στρώματα. Τὸ Α. κρᾶσπεδον αὐτῆς ὠρίζετο ὑπὸ ἀναλημματικοῦ τοίχου, πλ. 0,60 μ., διατηρουμένου μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ ἐνὸς δόμου, ἥτοι 0,90 μ. Οὗτος ἐθεμελιόυτο ἐπὶ σκληροῦ ἐδάφους εἰς βάθος 1.67 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Κερατσινίου. Ἡ παλαιότερα χρῆσις τῆς ὁδοῦ, ὥς συνάγεται ἐκ τῆς στρωματογραφίας, ἀνάγεται εἰς τοὺς κλασσικούς χρόνους.

Μοναστηρίου 15 - Κερατσινίου 39 (Σχέδ. 1, 42)

Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Κ. Τοροσιάν, διεξήχθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα (ἀπὸ 12/25 - 7 - 66), ἐπεκταθεῖσα καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ οἰκοπέδου, πλευρᾶς 12 μ., ἀπεκαλύφθησαν δὲ δέκα τάφοι ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀγωγὸς ἐκ πηλίνων ἡμικυλινδρικών κεράμων καὶ φρέαρ. Ἐκ τῶν τάφων, κειμένων εἰς δύο ἐπάλληλα ἐπίπεδα, ἕξ ἦσαν κιβωτίοι σχημοί, οἱ δὲ λοιποὶ τέσσαρες κεραμοσκεπεῖς. Ἐκ τούτων μόνον οἱ VI, VII καὶ X ἐδρέθησαν ἀσύλητοι (Πί ν. 83 β).

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ III συνελέγη τὸ ἡμισυ ὑαλίνου ἀρωματοδοχείου. Ὁ VI περιεῖχε θραύσματα ἕξ ὑαλίνων ἀρωματοδοχείων, δύο φύλλα χρυσοῦ καὶ πινάκιον. Ἐκ τῶν ἀσύλητων, μόνον ὁ VI (Σχέδ. 43) περιεῖχε κτερίσματα: τέσσαρα ἀγγεῖα ἕξ ὑάλου, τρεῖς σιτεγγίδας καὶ ὀλίγα φύλλα χρυσοῦ παρὰ τὰς κεφαλὰς τῶν δύο νεκρῶν.

Κόδρου 7 (Σχέδ. 1, 43)

Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, διαστ. 9 x 23 μ., ἰδιοκτησίας Μονογιού, ἀνασκαφικὴ ἔρευνα (ἀπὸ 12/19 - 10 - 66) ἔφερεν εἰς φῶς τὰ λείψανα πενιχρῶν κατασκευῶν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Πλησίον τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς ἀνεσκάφη φρέαρ, διαμ. 1.30 μ., λελαξευμένον ἐντὸς τῆς κιμιλίας, ἐρευνηθὲν μέχρι βάθους 2.85 μ. Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων του συνελέγησαν δύο ἀγγεῖα ρωμαϊκὰ οἰκιακῆς χρήσεως. Ἀκολούθως, εἰς βάθος 0,24 μ., ἀπεκαλύφθη ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐκ λιθίνων μελανῶν καὶ λευκῶν ψηφιδῶν, σφζόμενον εἰς δύο σημεῖα, μετὰ διακόσμησιν φύλλων κισσοῦ. Περαιτέρω, ἀπεκαλύφθη ἀγωγὸς λελαξευμένος εἰς

τὴν κιμιλίαν, εἰς βάθος 1.12 μ., τομῆς ὀρθογωνίου, μετὰ κατεύθυνσιν Β. - Ν. Ἀνατολικώτερον καὶ εἰς βάθος 0,68 μ. ἀνευρέθη δεύτερος ἀγωγὸς μετὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν, πλ. 0,75 μ. Μεταξὺ τῶν, ἀπεκαλύφθησαν λείψανα τοίχων, συνδεομένων πρὸς τοὺτους.

Εἰς μικρὰς ἀποστάσεις ἀπὸ τῶν ἀγωγῶν τούτων ἀνεσκάφη δεξαμενὴ, ἐσωτ. διαστ. 2 x 2 μ., σφζόμενη μερικῶς. Οἱ τοίχοί της ἐδράζονται ἐπὶ τῆς κιμιλίας εἰς βάθος 0,24 μ., εἶναι δὲ κατεσκευασμένοι διὰ λίθων καὶ συνδετικῆς ὕλης· τὰ τοιχώματά της ἐσωτερικῶς καλύπτονται δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος. Εἰς τὸ μέσον τῆς Ν. παρεῖδς της, εἰς τὸ πᾶχος τοῦ τοίχου εἶχε προβλεφθῇ ἄνοιγμα, δίκην ἀγωγοῦ, διὰ τὴν ἔκροσιν τῶν ὑδάτων.

Τέλος, πλησίον τοῦ ἀκαλύπτου χώρου τοῦ οἰκοπέδου, κάτωθεν συγχρόνου δεξαμενῆς, ἀπεκαλύφθη τὸ κάτω ἡμισυ δύο κτιστῶν πηλίνων πίθων, διαμ. 1.25, σφζόμενον ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψους 2 μ.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν ἀκόμη, ἀγγεῖον μετὰ λευκοῦ ἐπιχρίσματος βυζαντινῶν χρόνων, ὥς καὶ τρία νομίσματα, ἐν τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. καὶ δύο τουρκικά (ἐν ἀργυροῦν, τὸ ἕτερον χαλκοῦν).

Κριεζῆ 23 - 24 (Σχέδ. 1, 44)

(βλ. καὶ ΑΑΑ 1968, σ. 20 κ. ἐ.)

Κατὰ τὴν διάρκειαν ἀνασκαφῆς γενομένης εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κριεζῆ 23 - 24 οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Καλλινόγλου, διαστ. 22.35 x 27.50 μ., ἡρευνήθησαν ἐν συνόλῳ 111 τάφοι (Σχέδ. 44-45), οἵτινες θὰ τύχουν ἰδιαίτερας δημοσιεύσεως λόγῳ τῆς σπουδαιότητος, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν τὰ εὑρήματά των· ἐνταῦθα, δίδεται μόνον σύντομος περιγραφή.

Τὸ στερεὸν ἔδαφος ἀπετελεῖτο καὶ ἐδῶ ἀπὸ τὸν μαλακὸν σχιστολιθικὸν βράχον (κιμιλίαν), παρουσιάζον σημαντικὴν κλίσιν ἀπὸ ΝΑ. - ΝΔ., ὥστε ἡ ἐπιφάνειά του νὰ εὐρίσκεται εἰς βάθος ἀπὸ 3 - 3.40 μ. Αἱ πρώται ταφαὶ πιθανῶς ἐγένοντο ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῆς κιμιλίας, κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους δὲ ἡ ἐπίχωσις ἔφθασε μέχρις ὕψ. 0,50 μ. ἐνῶ κατὰ τοὺς κλασσικοὺς εἰς ὀρισμένα σημεῖα μέχρις ὕψ. 3 μ.

Ἡ ταύτισις ἀριθμοῦ τάφων δὲν κατέστη δυνατὴ λόγῳ τῆς ὀλοσχεροῦς καταστροφῆς των· ἕξ ἄλλου, διεπιστώθη ἡ ἐκ νέου χρῆσις ὀρυγμάτων τινῶν διὰ μεταγενεστέρως ταφάς.

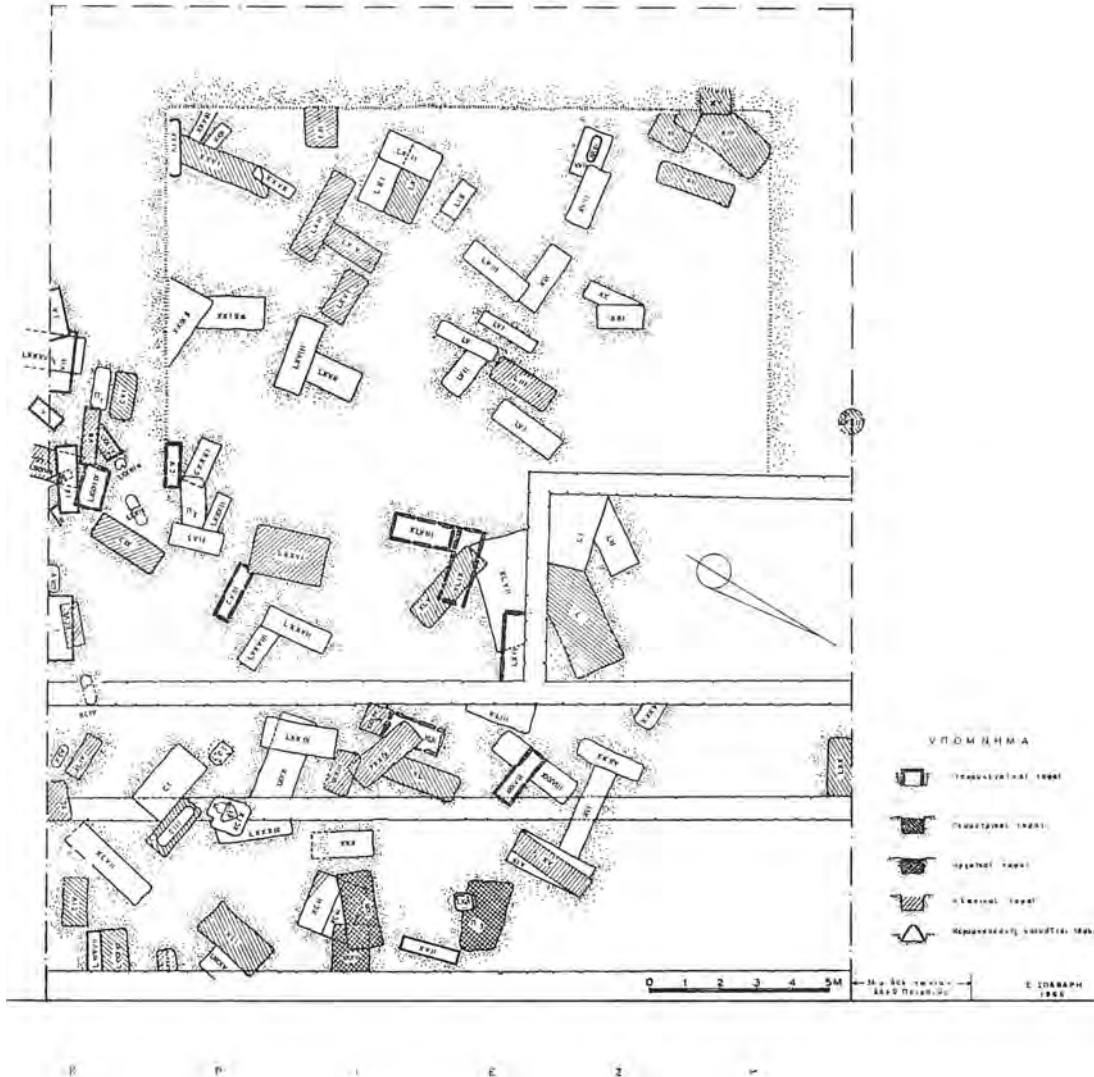
Ἀνεσκάφησαν 11 τάφοι τῆς ὑπομυκηναϊκῆς περιόδου, λελαξευμένοι ἐντὸς τῆς κιμιλίας, εἰς βάθος 3.25 - 4.41 μ., μέσων διαστάσεων 1.70 x 0,65 μ. Ἐκ τούτων τέσσαρες ἦσαν ταφαὶ ἐντὸς ἀγγείων, πέντε λακκοειδεῖς μετ' ἐπενδεδυμένας ἐσωτερικῶς

τάς παρειάς διὰ πλακοειδῶν λίθων καὶ δύο ἀπλοὶ λακκοειδεῖς. Τὰ κτερίσματα κατὰ τάφους ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Τάφος LXX: Μέγας ἀμφορεὺς μὲ διακόσμησιν δύο ἐλίκων ἐπὶ τοῦ ὧμου (Πί ν. 85 α), χαλκῇ

Τάφος XCIX: Ἀμφορεὺς μὲ διακόσμησιν τριῶν κυματοειδῶν γραμμῶν ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ τεθλασμένης γραμμῆς ἐπὶ τοῦ ὧμου (Πί ν. 85 γ) καὶ ἕτερον, λίαν ἐφθαρμένον, ἀγγεῖον.

Τάφος XXXVIII: Ψευδόστομος ἀμφορεὺς μὲ

Σχέδ. 44. Κάτοψις τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κριεζῆ 23 - 24 ἀποκαλυφθέντων τάφων

αἰχμη δόρατος, ἑτέρα εἰς θραύσματα καὶ χαλκοῦς δακτύλιος.

Τάφος LXXIX: Ἀμφορεὺς παρομοίας διακοσμήσεως, σιδηροῦν ξίφος, χαλκῇ πόρπη, χαλκῇ λαβίς καὶ χαλκοῦς δακτύλιος.

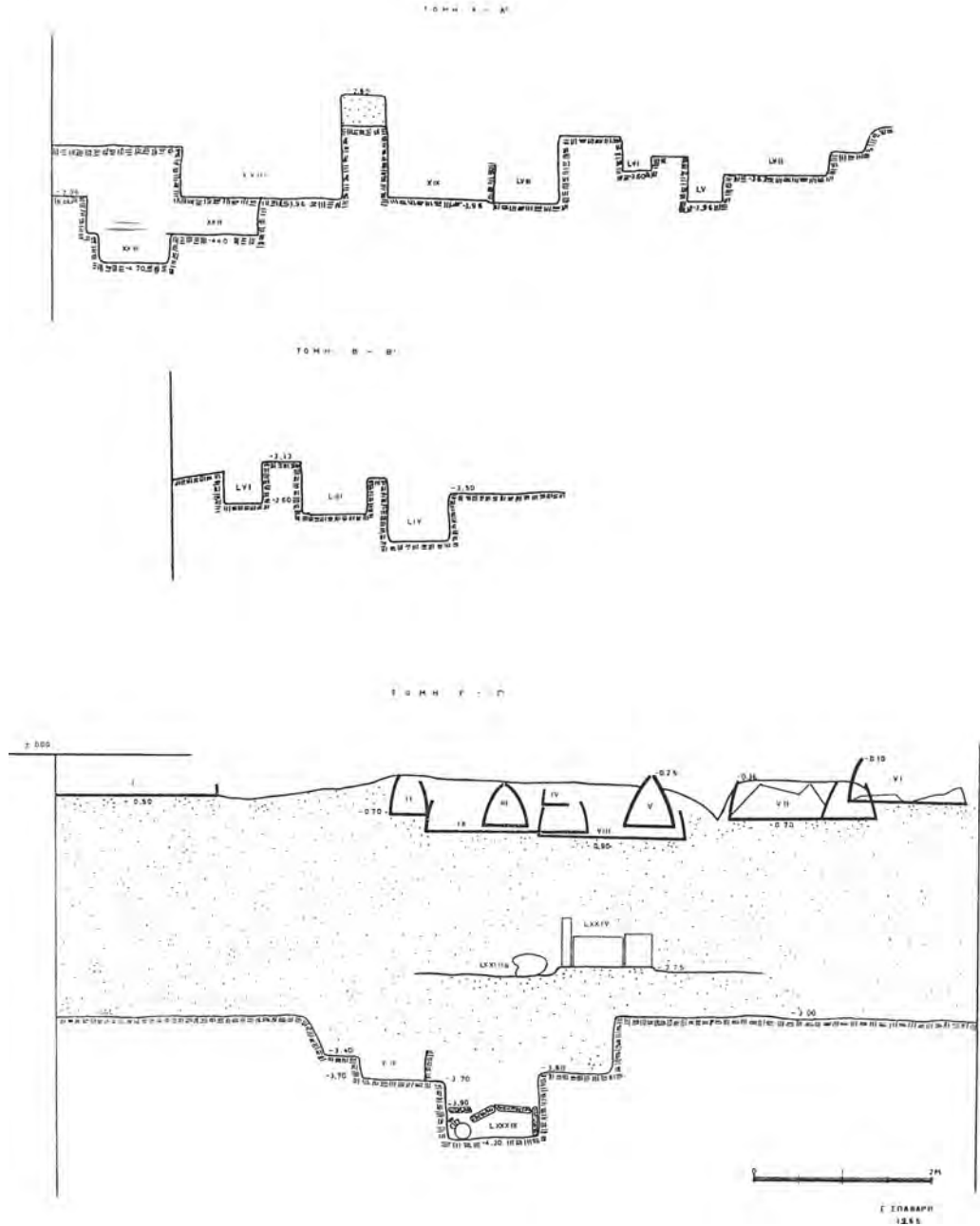
διακόσμησιν ομάδων ἐκ τεθλασμένων γραμμῶν (Πί ν. 85 β).

Τάφος XLII (Πί ν. 86 α): Εἰς σκύφος. *Τάφος XLIX*: Μία οἰνοχόη. *Τάφος CV*: Εἰς ψευδόστομος ἀμφορεὺς. *Τάφος CVIII*: Μία λήκυθος. *Τάφος C*:

Ὁ τάφος οὗτος εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ὑπομηκυναικῶν. Ἀπέδωκε μέγαν ἀμφορέα μὲ διακόσμησιν σπειροειδῶν κοσμημάτων καὶ δύο ληκύθους.

Οἱ τάφοι *LXIV* καὶ *LXVIII* εὐρέθησαν ἄνευ κτερισμάτων.

Εἰς τὴν γεωμετρικὴν περίοδον ἀνήκουν 13 λακκοειδεῖς τάφοι, ἐξ ὧν οἱ ἑξ ἦσαν ἀσύλητοι. Τὸ βάθος, εἰς τὸ ὅποιον εὐρέθησαν, ποικίλλει ἀπὸ 2.61 - 4.40 μ. Ἦσαν ἀπλᾶ ὀρθογώνια ὀρύγματα, αἱ διαστάσεις τῶν ὁποίων ἐκυμαίνοντο ἀπὸ 2.70 x

Σχέδ. 45. Τομαὶ τῶν ἐντὸς τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κριεζῆ 23 - 24 ἀποκαλυφθέντων τάφων

0,82 και ύψ. 0,60 έως 1,20 x 0,85 και ύψ. 0,55 μ. Τὰ ἀντικείμενα κατὰ τάφους, τῶν ὁποίων οἱ 6 πρῶτοι ἦσαν οἱ ἀσύλητοι, ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

Τάφος XCI (αὐστηροῦ ρυθμοῦ): Ὁλοειδὴς πυξίς με διακόσμησιν μαιάνδρου, δύο σκυφοειδεῖς πυξίδες μετὰ τοῦ καλύμματος τῶν, τετάρτη με εἰδώλιον ἵππου ἐπὶ τοῦ καλύμματος, κἀνθαρος, σκύφος καὶ ἀβαφὴς πρόχους.

Τάφος CVI: (περὶ τὸ 800 π.Χ.). 3 πυξίδες σκυφοειδεῖς, ἐξ ὧν μία με διακόσμησιν ὀφιοειδοῦς γραμμῆς μεταξὺ στιγμῶν ἐπὶ τῆς ζώνης τοῦ ὧμου (Πί ν. 87 γ), σκύφος καὶ χρυσῇ νεκρικῇ ταινίᾳ με ἐγχάρακτον διακόσμησιν ἀσιπιδοφόρων, πλοίου καὶ ἐλάφου, εἰς διάταξιν μετοπῶν καὶ τριγλῶφον, ἐκατέρωθεν κυματοειδοῦς κοσμήματος, καταλαμβάνοντος τὸ μέσον τῆς ταινίας (Πί ν. 87 α).

Τάφος XXVI (Πί ν. 86 β) (ὠρίμου ρυθμοῦ): 5 ὠραῖοι σκύφοι με γραμμικὴν διακόσμησιν, ἐξ ὧν εἰς φέρει ἐπὶ τῆς ἐδαφοχρώμου ταινίας τοῦ ὧμου μαιάνδρον μεταξὺ τετραφύλλων, εἰς τρίπους με διακόσμησιν μαιάνδρου καὶ σιγμοειδῶν γραμμῶν (Πί ν. 87 δ), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἴστατο οἰνοχόη με ἀπεικόνισιν πτηνοῦ ἐπὶ τῆς μετόπης τοῦ ὧμου (Πί ν. 88 γ). Συνελέγησαν ἐπίσης τεμάχιον σφυρηλάτου ἀργυρᾶς ταινίας, με σκηνὴν κυνηγίου (Πί ν. 87 β), χαλκοῦς λέβης, σιδηροῦν ξίφος καὶ κεφαλὴ χαλκῆς περόνης.

Τάφος XL (ὠρίμου ρυθμοῦ): Τέσσαρες σκύφοι με διακόσμησιν μαιάνδρου καὶ τεθλασμένης γραμμῆς, 5 πρόχοι, ἐξ ὧν μία με ἀγκυλωτὸν σταυρὸν (σβάστικα) ἐπὶ τῆς μετόπης τοῦ ὧμου (Πί ν. 88 β), οἰνοχοῖσκη, δύο πυξίδες με διακόσμησιν ταινίας τριγώνων κατὰ κορυφὴν καὶ μαιάνδρου ἐπὶ τῆς μετόπης τοῦ ὧμου (Πί ν. 88 δ) δῶτον ἀγγεῖον εἰς θραύσματα καὶ χρυσῇ ταινίᾳ με διακόσμησιν ἰχθυοειδῆς (Πί ν. 87 α).

Τάφος XLV (ὕστερου ρυθμοῦ): Καρποδόχη με γραμμικὴν διακόσμησιν (Πί ν. 88 α), κάλυμμα πυξίδος καὶ χαλκοῦς λέβης.

Τάφος LXXII (ὕστερο γεωμετρικὸς): Μέγας ἀμφορεὺς, σφζόμενος μερικῶς, με σκηνὴν προθέσεως νεκροῦ (Πί ν. 89), ὕδρία ἀβαφὴς καὶ κῆπιον.

Τάφος XIII (ὠρίμου ρυθμοῦ): Πυξίς τοῦ τύπου τοῦ Διπύλου με τεθραυσμένους τοὺς ἵππους τοῦ καλύμματος, τρία παρόμοια καλύμματα καὶ κῆπιον.

Τάφος LX (ὠρίμου ρυθμοῦ): Ἀμφορίσκος, τὸ κάτω ἥμισυ προχοῖσκης καὶ σκύφος.

Τάφος X (ὕστερου ρυθμοῦ): 2 τριφυλλόστομοι οἰνοχόαι με γραμμικὴν διακόσμησιν καὶ ἀπεικονίσεις πτηνῶν ἐπὶ τῆς δευτέρας, ἡ ὁποία ἐσφζετο κατὰ τὸ ἥμισυ.

Τάφος XII (ὕστερο γεωμετρικὸς): Ἀμφορεὺς ἐλλιπής, με διπλᾶς ὀριζοντίους λαβὰς, κάλαθος με γραμμικὴν διακόσμησιν καὶ πυξίς ἀνευ καλύμματος με κόσμημα ζατρικίου.

Τάφος L (ὕστερο γεωμετρικὸς): Καρποδόχη.

Τάφος CIV (ὕστερο γεωμετρικὸς): Ἀμφορεὺς ἐλλιπής, με γραμμικὴν διακόσμησιν καὶ χαλκῇ λαβί.

Τάφος LXVII: Χαλκοῦς λέβης.

Αἱ ἀρχαῖαι ταφαί (δύο μόνον, XXXI καὶ XXXII), ἦσαν ἀπλᾶ ὀρύγματα ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, εὐρέθησαν ὁμῶς ἡμικατεστραμμέναι. Ἐκ τῆς XXXI συνελέγησαν λήκυθος τύπου Διανείρας (Πί ν. 90 β), καὶ ἑτέρα μελανόμορφος με παράστασιν ἀποχαιρετισμοῦ ἐκ δὲ τῆς XXXII ἄωτον ἀγγεῖον, ἀπίοσχημον. Εἰς τὴν αὐτὴν περιόδον ἀνήκει καὶ ἡ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον 3 πυρά, λατρευτικοῦ πιθανῶς χαρακτήρος· ἐκ τῶν ὀστράκων τῆς ἐπιχώσεώς της συνεκολλήθη λεκανὶς μελανόμορφος μετὰ καλύμματος.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν τάφων τῆς κλασσικῆς περιόδου ἀνέρχεται εἰς 31. Οὗτοι διακρίνονται εἰς καύσεις καὶ ἐνταφιασμούς. Αἱ καύσεις (XLIV, LIII, XXXIX) ἦσαν λάκκοι ὀρθογώνιοι, λαξευτοὶ εἰς τὴν κιμιλιάν. Αἱ διαστάσεις τῶν ἐποικίλλον ἀπὸ 1,75 x 0,50 ἕως 2,21 x 0,75 μ. καὶ τὸ βάθος, εἰς τὸ ὅποιον εὐρέθησαν, ἐκυμαίνεται ἀπὸ 3,47 - 3,78 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Ἀπαντᾶς εὐρέθησαν κατεστραμμένοι. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεώς των συνελέγησαν λευκὸς χοῦς με παράστασιν νηπίου, λευκὴ λήκυθος με ἐξίτηλον διακόσμησιν, 3 λήκυθοι με μελανόγραφον διακόσμησιν ἀνθεμίων καὶ θαλοῦ κισσοῦ καὶ δύο μελαμβαφεῖς σκύφοι.

Οἱ ἐνταφιασμοὶ παρουσιάζουν ἱκανὴν ποικιλίαν, γινόμενοι ἐντὸς κεραμοσκεπῶν τάφων, ἀπλῶν λάκκων, λαρνάκων καὶ ἀγγείων. Πολυαριθμότεροι εἶναι οἱ κεραμοσκεπεῖς· ἐκ τῶν 12 (I - IX, XVII, XXIV, LXXXVII) οἱ δύο μόνον ἦσαν ἀσύλητοι (II καὶ VI). Αἱ συνήθεις διαστάσεις των ἦσαν 1,40 x 0,60 μ. Τὸ βάθος, εἰς τὸ ὅποιον εὐρέθησαν, κυμαίνεται ἀπὸ 0,48 - 3,45 μ. Τὰ κτερίσματα τοῦ II ἦσαν 2 ληκῆθια με διακόσμησιν ἀνθεμίων, καὶ ἀμφορίσκος με διακόσμησιν καστανῶν ταινιῶν, τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Ἐκ τοῦ VI συνελέγησαν μελαμβαφὴς κἀνθαρος, 2 κυλινδρικοὶ μελαμβαφεῖς πυξίδες, δῶτον χυτροειδὲς ἀγγεῖον, χαλκοῦν πυξίδιον καὶ ἕτερον μολύβδινον, τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Οἱ λακκοειδεῖς τάφοι (XIV, XXXIII, XXXIV, LXV, LXVI, LXXV, LXXVI, LXXXIV, LXXXVIII, XC, CXI) ἦσαν ἀπλᾶ ὀρθογώνια ὀρύγματα εἰς τὴν κιμιλιάν, διαστάσεων 2,30 x 1 ἕως 1,60 x 0,65 μ. Τὸ βάθος, εἰς τὸ ὅποιον εὐρέθησαν, ἐκυμαίνεται ἀπὸ 2,47 - 3,80 μ. Ἀπαντᾶς ἦσαν

κατεστραμμένοι. Ἐκ τῶν ὁστράκων τῶν ἐπιχώσεων τῶν συνεκολλήθησαν: 6 λήκυθοι με μελανόγραφον διακόσμησιν, 2 μελανόμορφοι με διακόσμησιν Κενταύρων καὶ σκηνὴν διονυσιακῆς λατρείας, 2 μελαμβαφῆ ληκύθια, μελαμβαφῆς πυξίς καὶ ἑτέρα μετὰ καστανοῦ βερνικίου, πῶμα ἐρυθρομόρφου πυξίδος, μελαμβαφῆς κάνθαρος, μελαμβαφῆς οἰνοχόη, σκύφος μελαμβαφῆς, κῶθων καὶ ἀριθμὸς ἐρυθρομόρφων ὁστράκων ἀρίστης ποιότητος.

Ἐκ τῶν 3 ἀνευρεθεισῶν πηλίνων λαρνάκων (XXIII, LXXIII, XCIV), ἡ μία μόνον (XXIII) ἦτο ἀσύλητος (Πί ν. 90 α). Αὕτη, διαστ. 0,83 x 0,27 μ., ἔκειτο ἐντὸς λαξεύματος τῆς κιμιλιᾶς, εἰς βάθος 4,71 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Κριεζῆ. Περιεῖχε 3 ληκύθους με μελανόγραφον διακόσμησιν ἀνθεμίων καὶ στιγμῶν, μελαμβαφῆ πυξίδα, μελαμβαφῆ προχοῖσκη καὶ σκυφίδιον ἐρυθροβαφές.

Σπανιώτερος, τέλος, τρόπος ἐνταφιασμοῦ ἀπεδείχθη ὁ ἐγγυτρισμός· ἀνευρέθη εἰς ταφικὸς ἀμφορεὺς, ὁ LXXIIIa, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔκειντο λήκυθος με διακόσμησιν θαλλοῦ κισσοῦ, μελαμβαφῆς οἰνοχοῖσκη, 2 μελαμβαφεῖς σκύφοι, μελαμβαφῆς θήλαστρον καὶ πυξίς με ἐξίτηλον βερνίκιον.

Ἐκ τῶν ὁστράκων, τῶν συλλεγέντων ἐκ τῶν κατεστραμμένων τάφων καὶ ἐκ τῶν ἐπιχώσεων εἰς διάφορα σημεία τοῦ οἰκοπέδου, συνεκολλήθησαν 51 ἐν συνόλῳ ἀγγεῖα, τὰ ἐξῆς: Γεωμετρικά (οἰνοχόη, 2 πυξίδες, πρόχους), κλασσικά (ὀκτώ λευκαὶ λήκυθοι, ἐξ ὧν αἱ 4 με παράστασιν γυναικὸς ἔμπροσθεν ἐπιτυμβίου στήλης καὶ μία με παράστασιν ἱππέως ἔμπροσθεν στήλης, 12 λήκυθοι με μελανὴν διακόσμησιν φύλλων κισσοῦ, ἀνθεμίων καὶ ρόμβων, αἱ δύο τῶν ὁποίων ἔφερον ἐξίτηλον διακόσμησιν, ἐρυθρόμορφον ληκύθιον με παράστασιν πτηνοῦ (Πί ν. 90 γ), ἐρυθρόμορφος λήκυθος μετ' ἀνθεμίων, 8 μελαμβαφῆ ληκύθια, 2 μελαμβαφῆ ληκύθια με διακόσμησιν ἐξ ἐξηρημένων ταινιῶν, μελαμβαφῆς ληκύθιον με στιγμάς, μελαμβαφῆς ἐπίσης, ληκύθιον με ταινίαν ζητοειδῶν γραμμῶν, 3 μελαμβαφῆ σκυφίδα, ἄωτον μελαμβαφῆς κυάθιον, μελαμβαφῆς λεκανίς, μελαμβαφῆς κάνθαρος, μελαμβαφῆς λύχνος, ἀβαφῆς ἀμφορεὺς, ἀμφορίσκος με γραμμικὴν διακόσμησιν, μελαμβαφῆς ἀρύταινα, μελαμβαφῆς πυξίς, κύπελλον μελαμβαφές, δίωτον οἰκιακὸν ἀγγεῖον).

Συνελέγησαν, ἐπίσης, ἀξιόλογα ὄστρακα ἐξ ἀγγείων διαφόρων σχημάτων καὶ μικρὸς ἀριθμὸς ἀγνύθων, σφονδυλίων, ψήφων, 3 ἐνσφράγιστοι λαβαὶ καὶ 3 βάσεις με graffiti.

Ἔργα ΔΕΗ κατὰ μήκος τῶν ὁδῶν Κωνσταντινιούπολεως - Βουτάδων - Ἰάκχου καὶ Εὐμολπιδῶν (Σχέδ. 1, 45)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν ἐργασιῶν διανοίξεως χάνδακος ὑπὸ τῆς ΔΕΗ κατὰ μήκος τῶν ὁδῶν Κωνσταντινουπόλεως, Βουτάδων, Ἰάκχου καὶ Εὐμολπιδῶν διεπιστώθη ἡ διέλευσις ἀγωγῶν εἰς τρία σημεία τοῦ καὶ ἡ ὑπαρξίς τάφων (Σχέδ. 46)· ἡ ἐρευνά των διήρκεσεν ἀπὸ 30/5 - 8/7/66, γενομένη παραλλήλως πρὸς τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας.

1. Εἰς τὸ κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ Κωνσταντινιούπολεως σκέλος τοῦ χάνδακος καὶ εἰς σημεῖον συναντήσεώς του μετὰ τῆς ὁδοῦ Περσεφόνης, ἀπεκαλύφθη τμήμα ἀγωγοῦ κεραμίνου καὶ τάφος κεραμοσκεπῆς. Ὁ ἀγωγὸς ἔχει κατεύθυνσιν ΝΔ. - ΒΑ. καὶ κλίσιν πρὸς ΒΑ. Αἱ πλευραὶ τοῦ ἀπετελοῦντο ἐκ δύο πηλίνων σωμάτων καμπύλων με μνηοειδῆ ἀνοίγματα, πηλὴν του δὲ ἦτο τὸ φυσικὸν ἔδαφος, εἰς βάθος 2,20 μ. ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ. Ὁ τάφος, κεραμοσκεπῆς καλυβίτης, διαστ. 1,45 x 0,45 μ., εὐρέθη ἡμικατεστραμμένος εἰς βάθος 1,40 μ.

2. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βουτάδων μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἰάκχου καὶ Ἱεροφαντῶν, εὐρέθη τάφος λακκοειδῆς, διαστ. 2 x 0,75, ὕψ. 0,98 μ., ἡμικατεστραμμένος, ἀνωρυγμένος ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους εἰς βάθος 1,30 μ. ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ τοιχώματα ἔφερον ἐπένδυσιν ἐκ παχέος κονιάματος.

3. Τάφος λαξευτὸς εἰς τὴν κιμιλιάν εὐρέθη εἰς σημεῖον τοῦ σκάμματος τῆς ὁδοῦ Ἰάκχου μεταξὺ τῶν ὁδῶν Εὐμολπιδῶν καὶ Εὐπατριδῶν· τὸ δάπεδόν του ἔκειτο εἰς βάθος 1,85 μ., αἱ διαστάσεις του ἦσαν 2 x 0,70 μ., ἐκαλύπτετο δὲ ὑπὸ καμπύλων κεράμων προερχομένων ἐκ τῆς ἐπενδύσεως φρέατος. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθη σκελετὸς με τὴν κεφαλὴν πρὸς Β. καὶ σιδηρὰ στλεγγίς.

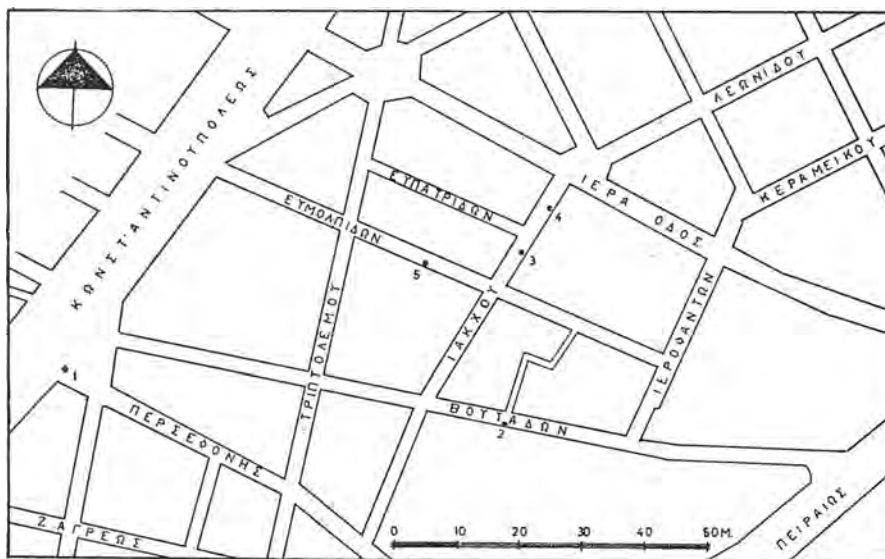
4. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ Ἰάκχου καὶ πλησίον τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ ἀπεκαλύφθη ἕτερος πῆλινος ἀγωγὸς με κατεύθυνσιν Α. - Δ., διασχίζων τὸ σκάμμα ἐγκαρσίως· ἡδράζετο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους εἰς βάθος 1,60 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ.

5. Τέλος, ἐντὸς τοῦ χάνδακος τοῦ διερχομένου κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ Εὐμολπιδῶν καὶ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἰάκχου καὶ Τριπτολέμου, ἐνετοπίσθη τρίτος ἀγωγὸς λαξευτὸς ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, ἡ στάθμη τῆς ὁποίας ἐνταῦθα ἔκειτο εἰς βάθος 2,10 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς συγχρόνου ὁδοῦ· ἡ ὁροφὴ του εἶχε καταπέσει.

Κωνσταντινουπόλεως - Έλευσινίων, Έργα ΕΕΥ
(Σχέδ. 1, 46)

Κατά μήκος της έν επικεφαλίδι οδοῦ μεταξύ τῶν ὁδῶν Ἀχιλλέως καὶ Ἑλευσινίων, διηνοίγη χάνδαξ ὑπὸ συνεργείου τῆς Ἑταιρείας ΕΕΥ. Κατὰ τὰς ἀπὸ 30/10 - 14/12 / 65 ἐργασίας ἦλθον εἰς φῶς 28 τάφοι ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων μέχρι καὶ τῶν ρωμαϊκῶν. Εἰς τρία σημεῖα

(II) καὶ 1 x 0,70 μ. (V). Οὗτοι εὐρέθησαν ἡμι-κατεστραμμένοι, ἐσφίζοντο δὲ μέχρις ὕψ. 0,20 - 0,30 μ. Ἐκ τῶν ὁστράκων τῶν ἐπιχώσεων συνεκολλήθη ἀριθμὸς ἀγγείων. *Ταφή II*: Σκύφος ἐλληνιστικὸς μὲ ἐντυπον διακόσμησιν φύλλων. *Ταφή III*: Δίωτον πινάκιον ὑστεροαρχαϊκὸν μὲ διακόσμησιν μελανῶν κύκλων. *Ταφή IV*: Δίωτον πινάκιον μὲ ἀκτινωτὸν κόσμημα εἰς τὸ κέντρον καὶ ἐπὶ τῆς ταινίας τοῦ χεῖλους στιγμορρόδακας

- ΥΠΟΜΝΗΜΑ
- 1 : Τάφος καὶ ἀγωγὸς
 - 2 : Τάφος
 - 3 : Τάφος
 - 4 : Ἀγωγὸς
 - 5 : Ἀγωγὸς

Σχέδ. 46. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς κατὰ μήκος τῶν ὁδῶν Κων/πόλεως, Βουταδῶν, Εὐμολπιδῶν καὶ Ἰάκχου ἀνασκαφῆς

ὑπάρχουν ἐνδείξεις διελεύσεως ἀρχαίων ὁδῶν. Τὸ μεταξύ τῶν ὁδῶν Σαλαμῖνος καὶ Πλαταιῶν τμήμα τῆς ἀνασκαφῆς εὐρίσκεται ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς ταυτιζομένης πρὸς τὸ Δημόσιον Σῆμα.

Ἐν τῷ ἐρευνηθέντι χώρῳ εἶχον συντελεσθῇ καύσεις καὶ ἐνταφιασμοὶ νεκρῶν. Αἱ καύσεις ἐμφανίζονται ὡς πυραὶ ἐντὸς λάκκων ὀρθογωνίων, ἀνωρυγμένων ἐντὸς τοῦ παρθένου ἐδάφους μὲ τὰ υπολείμματα τῆς καύσεως ἐναπομείναντα ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῶν (I, II, III, IV, V ὑπεράνω τοῦ στ) εὐρέθησαν εἰς βάθος 1.30 μ. (ὁ II) - 2 μ. (ὁ I) ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου οδοῦ, αἱ δὲ διαστάσεις τῶν ἐκυμαίνοντο μεταξύ 1.33 x 0,60

καὶ ὀφιοειδεῖς γραμμάς ἐναλλάξ (Πίν. 90 δ), φοειδὲς μελαμβαφεῖς ἀγγεῖον μὲ λαβὴν κάθετον ἐπὶ τοῦ χεῖλους (Πίν. 90 ε), μελαμβαφεῖς πινάκιον μὲ διακόσμησιν ἐντύπων ἀνθεμίων, μελαμβαφῆς φιάλη, ἅπαντα τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., καὶ ὑαλίνη δακρυδόχος ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ αὐτοῦ τάφου. *Ταφή V*: τμήμα σιδηρᾶς στλεγγίδος.

Οἱ ἐνταφιασμοὶ παρουσιάζουν ἱκανὴν ποικιλίαν, γενόμενοι ἐντὸς κεραμοσκεπῶν τάφων, κιβωτισχῆμων καὶ ἀπλῶν λάκκων.

Πολυαριθμότεροι εἶναι οἱ κεραμοσκεπεῖς (α, β, γ, η, ι, ιζ, ιη, κ, κα), ἐξ ὧν δύο μόνον ἦσαν

ἀσύλητοι· τὸ βάθος εἰς τὸ ὁποῖον εὐρέθησαν ἐκυμαίνετο μεταξύ 1.60 (γ) καὶ 2.30 μ. (η) ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ καὶ αἱ διαστάσεις των ἐποικίλλον ἀπὸ 1.83 x 0,43, ὕψ. 0,45 μ. (ιζ) ἕως 2.12 x 0,50, ὕψ. 0,70 μ. (ιη). Τὰ ἀνευρεθέντα κτερίσματα ἦσαν πενιχρά: χαλκοὺς κρίκος ἐκ τοῦ ι, ὑάλινος σκύφος ἐκ τοῦ ιη, 2 δακρυδόχοι ἐκ τοῦ κ καὶ ἑτεροι 3 ἐκ τοῦ κα. Ὁ τάφος δ ἦτο παιδική ταφή ἐντὸς τμήματος σωλήνος.

Οἱ ἐπτὰ ἐρευνηθέντες λακκοειδεῖς τάφοι (ζ, ιγ, ιδ, κβ, κγ, κδ, ιθ) εὐρέθησαν σεσυλημένοι· τοῦ κδ ἐσφίξετο τμήμα τοῦ καλύμματος καὶ ὁ ὥμος ὑστερογεωμετρικοῦ ἀμφορέως εἰς δευτέραν χρήσιν. Ἦσαν ἐσκαμμένοι ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, εἰς βάθος 1.70 (ιγ) ἕως 2.25 μ. (κβ) ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ· αἱ διαστάσεις των ἐκυμαίνοντο ἀπὸ 0,90 x 0,45, ὕψ. 0,55 μ. (ιγ) ἕως 2.12 x 0,50, ὕψ. 0,50 μ. (ιθ)· ἐκ τοῦ καθαρισμοῦ των συνελέγησαν τὰ κάτωθι: Τάφος ζ (ὑστεροαρχαϊκός): δίωτον πινάκιον μὲ ἀκτινωτὸν κόσμημα εἰς τὸ κέντρον καὶ ρόδακας ἐπὶ τῆς ταινίας τοῦ χεῖλους, ὡς καὶ ἕτερον ἀβαφές. Τάφος κβ (ἐλληνιστικός): λεκάνη οἰκιακῆς χρήσεως καὶ δύο δακρυδόχοι. Τάφος ιθ (ἐλληνιστικός): δύο δακρυδόχοι καὶ τρεῖς σιδηροὶ ἥλοι. Τάφος κδ (α' ἡμίσεος 5ου αἰ. π.Χ.): μία οἰνοχοῖσκη.

Ἐκ τῶν κιβωτισσῶν, εἰς ἣτο κατεσκευασμένος διὰ μαρμαρίνων πλακῶν (ε), ἐνθ' οἱ λοιποὶ ἦσαν κτιστοὶ διὰ χυτῆς τοιχοποιίας (θ, ια, ιβ, ιε, ιστ), ἐπικεχρισμένοι ἐσωτερικῶς διὰ κονιάματος. Ὁ τάφος ε εὐρέθη ἀσύλητος· ἔκειτο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους εἰς βάθος 3.15 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς συγχρόνου ὁδοῦ, αἱ διαστάσεις του ἦσαν 2.20 x 0,60, ὕψ. 0,86 μ.· πλησίον τοῦ νεκροῦ εὐρέθησαν δακρυδόχος καὶ χαλκοὺς ἥλος. Οἱ λοιποὶ ἠδράζοντο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους εἰς βάθος 2.30 (θ) ἕως 3.20 μ. (ια, ιβ) ἀπὸ τῆς στάθμης τῆς συγχρόνου ὁδοῦ, αἱ δὲ διαστάσεις των ἐκυμαίνοντο ἀπὸ 2 x 0,60, ὕψ. 0,90 (ια) ἕως 2.10 x 0,48, ὕψ. 0,81 μ. (ιε). Ἡ ἔρευνά των ἀπέδωκε: δακρυδόχον (τάφος ια), ὑαλίνην δακρυδόχον (Πί ν. 90 ζ') καὶ ἑτέραν πηλίνην (τάφος ιε), 6 δακρυδόχους καὶ μίαν λεκανίδα (τάφος ιβ).

Λένορμαν, ἔργα ΕΕΥ (Σχέδ. 1, 47)

Κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐργασιῶν διανοίξεως χάνδακος ὑπὸ τῆς ΕΕΥ κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἑλευσινίων (βλ. ἀνασκαφὴν Κων/πόλεως - Ἑλευσινίων), ἡ ἔρευνα ἐνετοπίσθη εἰς τὸ σημεῖον συμβολῆς των μετὰ τῆς ὁδοῦ Λένορμαν· ἀπεκαλύφθησαν ὀκτὼ τάφοι, οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων ἦσαν ὀρθογώνιοι λακ-

κοειδεῖς (α, β, γ, δ, ε). Αἱ διαστάσεις των ἐκυμαίνοντο μεταξύ 2.10 x 1.22, ὕψ. 0,40 μ. (α) καὶ 0,60 x 0,47, ὕψ. 0,50 μ. (γ)· τὸ βάθος εἰς τὸ ὁποῖον εὐρέθησαν οὗτοι ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς συγχρόνου ὁδοῦ ἐποικίλλεν ἀπὸ 2.60 (γ) ἕως 2.95 μ. (δ). Εἰς ἣτο κεραμοσκεπῆς (ζ), διαστάσεων 1.70 x 0,57, ὕψ. 0,70 μ. Ὁ ἑβδομος (στ) ἦτο κτιστὸς διὰ χυτῆς τοιχοποιίας, διαστάσεων 2.20 x 0,70, ὕψ. 0,70 μ. Τοῦ ὁγδόου ἡ ἔρευνα δὲν ἐπραγματοποιήθη, λόγῳ τῆς θέσεώς του ἐντὸς τῆς παρειᾶς τοῦ χάνδακος.

Ἀπαντες εὐρέθησαν σεσυλημένοι ἢ ἡμικατεστραμμένοι· ἐν τούτοις ἐκ τοῦ καθαρισμοῦ των συνελέγη μικρὸς ἀριθμὸς ἀγγείων: Δύο μελανόμορφοι λήκυθοι τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ἡ μία μὲ παράστασιν Ἀθηνᾶς, ἡ ἑτέρα μετ' ἀνθεμίων (ἐκ τοῦ γ). Δύο σκύφοι μελαμβαφεῖς (ἐκ τοῦ δ). Μελαμβαφῆς πυλῖς, μελαμβαφῆς σκυφίδιον, ἀτρακτοειδὲς δακρυδόχος καὶ προχοῖσκη τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (ἐκ τοῦ ε). Ὑάλινον ἀρωματοδοχεῖον κωνικοῦ κορμοῦ (Πί ν. 90 ζ) (ἐκ τοῦ στ). Ὑάλινον ἀγγεῖον παρόμοιον πρὸς τὸ προαναφερθὲν καὶ τέσσαρες δακρυδόχοι (ἐκ τοῦ ζ).

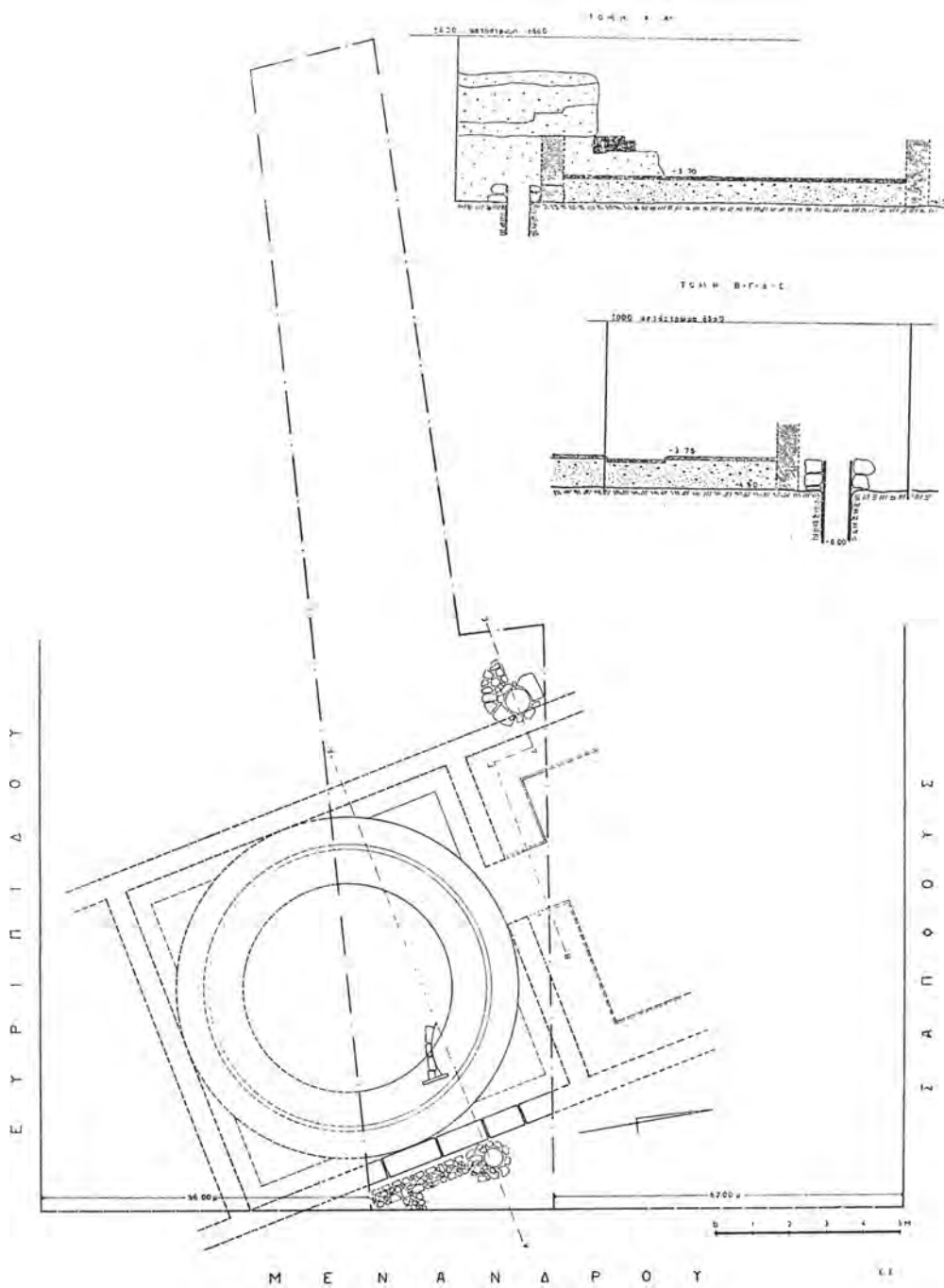
Μαιανδρουπόλεως, ἔργα ΔΕΗ (Σχέδ. 1, 48)

Κατὰ τὴν διάνοξιν χάνδακος ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ΔΕΗ κατὰ μήκος τῆς ἀνωτέρω ὁδοῦ καὶ μετὰ τῶν ὁδῶν Ἀχαΐας καὶ Ἀργολίδος ἀπεκαλύφθησαν 5 τάφοι σεσυλημένοι, χρονολογούμενοι εἰς τοὺς ὑστέρους ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἀπαντες ἦσαν ὀρθογώνιοι, λελαξευμένοι ἐντὸς τῆς κιμιλιάς, τῆς ὁποίας ἡ στάθμη ἔκειτο εἰς βάθος 1.36 - 0,95 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου ὁδοῦ· τὰ τοιχώματά των ἦσαν ἐκτισμένα δι' ἐπαλήλων ὀπτοπλίνθων, συνδεομένων μεταξύ των δι' ἀσβεστοκονίας, αἱ δὲ διαστάσεις των ἐκυμαίνοντο μεταξύ 2 x 0,75 καὶ 0,80 x 0,40 μ.· τῶν ὑπὸ τὰ στοιχεῖα ΙΙΙ καὶ ΙV εὐρέθησαν τὰ καλύμματα ἐκ πλακοειδῶν λίθων· τοῦ Ι ἡ ὀροφή ἐσχημάτιζε καμάραν ἐκτισμένην δι' ὀπτοπλίνθων. Συνελέγησαν 9 σιδηροὶ ἥλοι.

Μενάνδρου 9 (Σχέδ. 1, 49)

Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Κόχειλα, διαστ. 5 x 31 μ., αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι (ἀπὸ 19/9 - 17/10/66) ἔφερον εἰς φῶς τμήμα πολυτελοῦς οἰκίας, τὰ δάπεδα τῆς ὁποίας ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ὥραιων ψηφιδωτῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., σημαντικὸν δείγμα τῆς ἐποχῆς διὰ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀπεκαλύφθησαν ἐπίσης τὰ λείψανα τοίχου καὶ δύο φρέατα, ἀνήκοντα εἰς προγενεστέραν οἰκοδομικὴν φάσιν (Σχέδ. 47).

Τῆς οἰκίας μὲ τὰ ψηφιδωτὰ δάπεδα ἀπεκαλύ-

Σχέδ. 47. Ἀποκατάστασις κατόψεως καὶ τομαὶ τῆς ἐπὶ τῶν ὁδῶν Μενάνδρου καὶ Εὐρυπίδου ἀποκαλυφθείσης ἀρχαίας οἰκίας

φθη τὸ Β. ἡμισυ ἐνὸς τῶν δωματίων τῆς (Α) μετὰ μιᾶς γωνίας τοῦ ἀνδρῶνος (ἐπακλίνου τραπέζης). Αἱ διαστάσεις τοῦ δωματίου Α (9.20 x 9.20 μ.) καὶ ἡ ταύτισις τοῦ ἐτέρου ὡς ἀνδρῶνος συνάγονται ἐκ τῆς διατάξεως καὶ τῶν σχεδίων τῶν ψηφιδωτῶν.

Τοῦ δωματίου Α ἐσφάζετο τμήμα τῶν θεμελίων τοῦ Α. τοίχου μέχρι μήκους 5.30 μ. Οὗτος μὲ κατεύθυνσιν ΝΑ. - ΒΔ., ἦτο ἐκτισμένος διὰ λαξευτῶν πωρολίθων καὶ ἡδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθος 4.50 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Μενάνδρου. Τὸ δάπεδον, εἰς βάθος 3.80 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς ὁδοῦ, ἐκαλύπτετο ὑπὸ ψηφιδωτοῦ, ἐκ μικρῶν χαλίκων, πολὺ ἐφθαρμένον. Ἐντὸς τετραγώνου πλαισίου ἐκ μαϊάνδρου ἦσαν ἐγγεγραμμένα ὁμοκέντρα κυκλικά πλάισια: τὸ πρῶτον ἐποσειτο διὰ μαϊάνδρου, συμπλεκομένου μετὰ σχεδίου ζατρικίου, τὸ δεύτερον δι' ἐναλλασσομένων ἀνθεμίων (Πί ν. 91 β), τὸ τρίτον, χωριζόμενον τοῦ προηγουμένου διὰ ζώνης ἀστραγάλου, ἀπεικόνιζε σειρὰν γρυπῶν. Τοῦ κεντρικοῦ κυκλικοῦ χώρου τὴν διακόσμησιν ἀγνοοῦμεν εἰσέτι. Οἱ τριγωνικοὶ χώροι, οἱ δημιουργοῦμενοι μετὰ τοῦ τετραγώνου καὶ τοῦ ἐγγεγραμμένου ἐντὸς αὐτοῦ κυκλικοῦ πλαισίου, πληροῦνται δι' ἐραλδικῶν γρυπῶν (Πί ν. 92).

Ἡ θύρα ἐπικοινωνίας τῶν δύο δωματίων θὰ εὑρίσκετο δυτικώτερον τοῦ ἄξονός των, ὡς δεικνύει ἡ γνωστὴ καὶ ἀλλαχόθεν διαμόρφωσις τοῦ δαπέδου δι' ἐλαφρᾶς ἀνυψώσεως ταινίας (πατούρας) κατὰ μήκος τῶν πλευρῶν τοῦ δωματίου, δίκην πλαισίου, ἐξαιρέσει τοῦ τμήματος τοῦ ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὴν εἴσοδον. Τοῦ ἀνδρῶνος ἀπεκαλύφθη μικρὸν μόνον τμήμα, ἦτοι τὸ εὐθὺς πρὸ τῆς θύρας ὀρθογώνιον ψηφιδωτόν, ἐν εἴδει τάπητος, κοσμοῦμενον ὑπὸ συμπλέγματος δύο γρυπῶν σπαρασσόντων ἑλαφον (Πί ν. 91 α), ὡς καὶ τὸ τμήμα ἐκεῖνο τοῦ πλαισίου, τὸ βαῖνον κατὰ μήκος τῆς Ν. πλευρᾶς, κατεσκευασμένον ἐξ ἁμμοκονίας καὶ μικρῶν χαλίκων· πλὴν τῆς ἐλαφρᾶς ὑψομετρικῆς διαφορᾶς των τὸ ἐκ κονιάματος πλάσιον χωρίζεται ἀπὸ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου καὶ διὰ κυματίου ἐχρωματισμένου μελανοῦ. Ἐν συνεχείᾳ, ἀπεκαλύφθη μικρὸν τμήμα ψηφιδωτοῦ με μαϊάνδρον, ὅστις ἀπετέλει τὸ περίγραμμα τοῦ ψηφιδωτοῦ διακόσμου τοῦ δωματίου, ἡ συνέχεια τοῦ ὁποίου κατεστράφη προφανῶς κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῶν θεμελίων τῆς ὁμοῦ οἰκίας.

Τὸ ψηφιδωτὸν ἔβαινε ἐπὶ σκληρᾶς ἐπιχώσεως, πᾶς. 0,10 μ., ἐκ κονιάματος καὶ μικρῶν λίθων. Τὰ θέματα σχεδιάζονται λευκὰ ἐπὶ μελανοῦ βάθους με σποραδικὴν χρησιμοποίησιν κιτρίνου, αἱ λεπτομέρειαι τοῦ σχεδίου ἀποδίδονται διὰ μελανοῦ,

καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐλάφου διὰ κιτρίνου μετὰ μελανῶν στίξεων. Παραλλήλως πρὸς τὸν Α. τοῖχον τοῦ δωματίου Α καὶ ἐν ἐπαφῇ σχεδὸν πρὸς αὐτὸν ἔβαινε τοῖχος ἐξ ἀργῶν λίθων ἐδραζόμενος εἰς τὴν κιμιλιάν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦτο ἐνσωματωμένος φρέαρ, διαμέτρου 0,60 μ. Ἐγκαρσίως πρὸς αὐτὸν συνεδέετο ἕτερος τοῖχος τῆς αὐτῆς κατασκευῆς, μικρὸν μόνον τμήμα τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη. Πρὸς Δ. τοῦ ἀνδρῶνος, ἐξ ἄλλου, ἀνεσκάφη δεύτερον φρέαρ, διαμ. 0,70 μ., παρομοίας κατασκευῆς πρὸς τὸ ἤδη περιγραφέν. Πλὴν ὁστράκων, ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν 20 λύχνοι, ἐνσφράγιστοι λαβαί, ἀγνός, σκύφος καὶ νόμισμα.

Μενάνδρου 18 (Σχ ε δ. 1, 50)

Εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Μουτσοπούλου, διαστ. 27 x 10 μ., ἐγένετο σύντομος ἔρευνα ἀπὸ 6/12/65 - 8/1/66. Κατ' αὐτὴν ἀπεκαλύφθη ἡ γωνία κτίσματος τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, οἱ τοῖχοι τοῦ ὁποίου ἐδράζονται ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθος 2.95 μ. Ὁ ΝΑ. τοῖχος, σωζόμενος μέχρις ὕψ. 1.50 μ., ἀνεσκάφη μέχρι μήκ. 2.50 μ., ἐπροχώρει δὲ προφανῶς κάτωθεν τῶν μεσοτοιχιῶν τῶν παρακειμένων οἰκοδομῶν. Ὁ ΝΑ. τοῖχος ἐσφάζετο ἐν θεμελίοις καὶ μέχρι μήκους 2 μ. ἡ κατασκευὴ των σύγκειται ἐκ μικρῶν καὶ μεγάλων ἀργῶν λίθων.

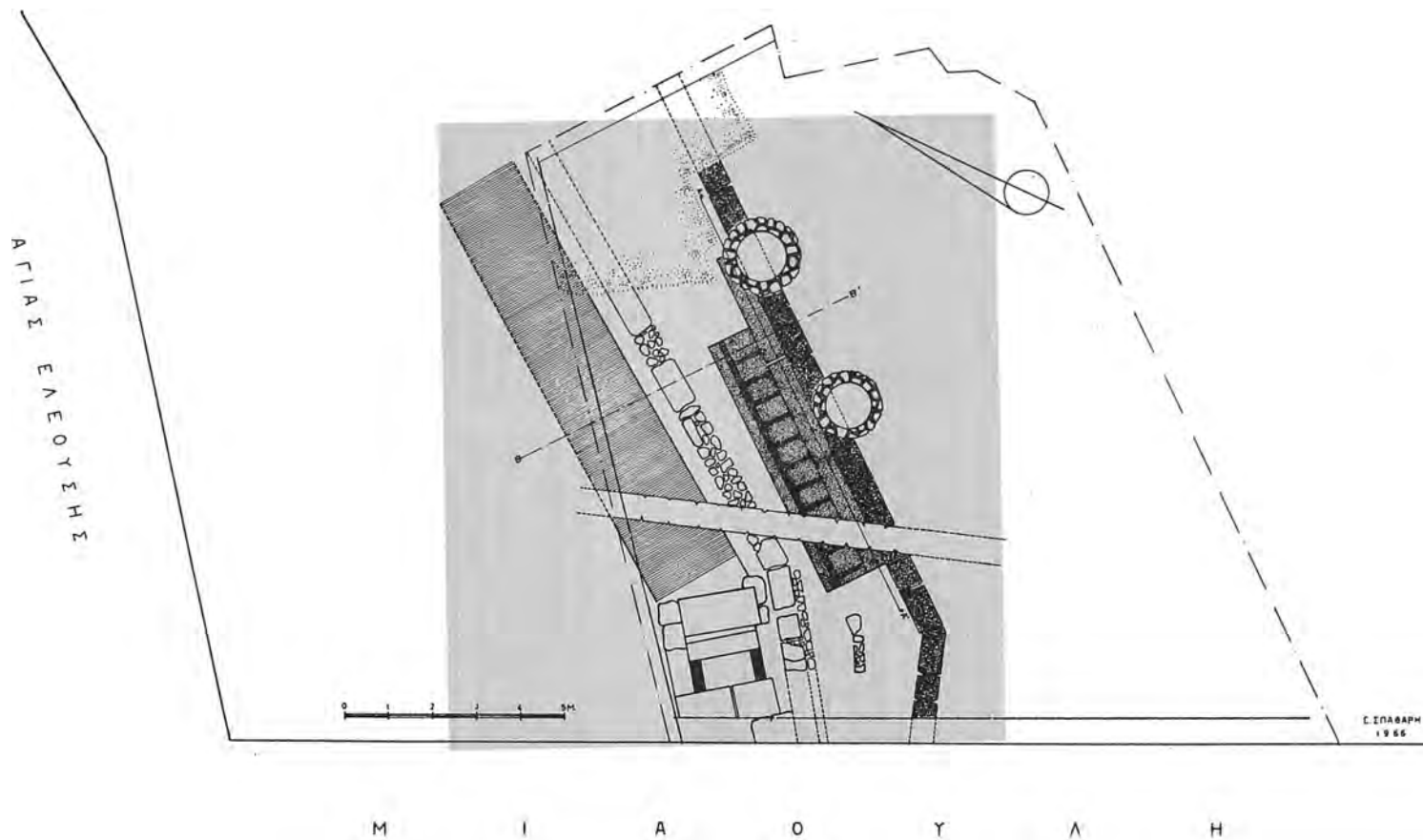
ΝΑ. τοῦ περιγραφέντος κτίσματος καὶ εἰς βάθος 1.80 μ., εὑρέθη τοῖχος ἐκ πωροπλίνθων, εἰς ὕψος ἐνὸς δόμου, καθὼς καὶ δύο τμήματα πηλίνων ἀγωγῶν, τομῆς ἀνεστραμμένου Π, τὸ ἐν πλησίον τῆς Ν. μεσοτοιχίας, καὶ εἰς ἀπόστασιν 8.50 μ. ἀπὸ τῆς Α.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν εἰδῶλιον ἐικονίζον δύο ἀνδρας παλαίοντας, 2 μελαμβαφεῖς λύχνοι, μελαμβαφῆς κἀνθαρος, ἐρυθρόμορφος οἶνοχόη με ἐξίτηλον διακόσμησιν, 2 ἀρβαλλοειδῆ λεκύθια καὶ 3 χαλκᾶ νομίσματα, τὸ ἐν τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., τὰ λοιπὰ δύο ἡμικατεστραμμένα.

Μισοῦλη 8 (Σχ ε δ. 1, 51)

Εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, διαστ. 13.65 x 14.55 μ., ἰδιοκτησίας Π. Καλλιανιώτη, διενεργήθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπὸ 12/9 - 19/10/66, ἥτις ἐνετοπίσθη εἰς τὸ ΒΔ. ἡμισυ τοῦ οἰκοπέδου, τοῦ λοιποῦ μὴ προσφερομένου δι' ἀνασκαφὴν, ἐφ' ὅσον ἡ στάθμη τῶν παλαιῶν ὑπογείων ἐχώρει εἰς βάθος 4 μ., ἐνθα καὶ ἀνευρέθη ἡ κιμιλιά.

Τὰ παλαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα, χρονολογούμενα εἰς τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ἀνήκουν εἰς ὕδραυλικὸν ἔργον (Πί ν. 94 α). Ἀπεκαλύφθη τοῖχος μέχρι μήκ. 13.60 μ., κατευθύνσεως ΒΑ. - ΝΔ., κατεσκευασμένος ἐκ παρίνων πλινθίδων

Σχέδ. 48. Κάτοπις τών επί τής όδοϋ Μιαούλη 8 άποκαλυφθέντων ύδραυλικών έργων

καὶ ἐδραζόμενος ἐπὶ ἐπιχώσεως κλασσικῶν χρόνων, ἐνθ' ἡ ΝΑ. ὧσις αὐτοῦ ἡδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, οὕτως ὥστε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀναλημματικός. Ἐπὶ τῆς ΒΔ. αὐτοῦ ὧσεως διετηροῦντο ἱχνη ὑδραυλικοῦ κονιάματος. Τὸ δάπεδον, σφζόμενον ἀνεπαρκῶς, διαμορφοῦται ὡς ἐξῆς: Παρὰ πλάτος πρὸς τὸν τοῖχον σχηματίζεται αὐλαξ, διατομῆς σχήματος ἀνεστραμμένου Π, διαστ. 0,45 x 0,40 μ., παρὰ πλάτος δὲ πρὸς αὐτὴν λωρίς, πλάτους 1 μ., μὲ κλίσιν πρὸς Β., διαιρουμένη εἰς μικρὰ ὀρθογώνια, διαστ. 0,50 x 0,65 μ., ἐπικοινωνοῦντα μεταξὺ τῶν δι' αὐλακος, ἀποληγοῦσης εἰς ἐξυπύθμενον ἀγγεῖον καθαρισμοῦ.

Τὸ συγκρότημα τοῦτο κατεστράφη εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὅτε, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀδριανοῦ, κατεσκευάσθη ὁ παραπλεύρως διερχόμενος μέγας ἀποχετευτικός ἀγωγός, ὅστις ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκ. 13,60 μ. (Σχ ε δ. 48· Πί ν. 94 α). Αἱ κάθετοι πλευραὶ τοῦ ἦσαν ἐκτισμέναι διὰ μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων, ἡ δὲ κάλυψις τοῦ ἐγένετο διὰ κτιστῆς καμάρας. Μεταγενεστέρως, ἐπεσκευάσθη ἡ στέγη εἰς ἓν σημεῖον διὰ πλακοειδῶν λίθων. Αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις τοῦ ἀγωγοῦ εἶναι 1,05 x 0,53 μ. Παρὰ πλάτος καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν ΝΑ. πλευρὰν τοῦ ἀγωγοῦ βαίνει τοῖχος ἀναλημματικός, πλάτ. 0,60 μ., σφζόμενος μέχρις ὕψ. 2,50 μ., κατεσκευασμένος ἐκ μικρῶν καὶ μεγάλων λίθων, ἀκανονίστου σχήματος, συνδεομένων διὰ κονιάματος. Τῆς ὑπονόμου ταύτης ἔχουν προσδιορισθῇ πολλὰ σημεῖα· κατέληγεν εἰς τὸν Ἡριδανὸν ποταμόν, ἡ κοίτη τοῦ ὁποίου κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ὡς φαίνεται, εἶχε μετατραπῇ εἰς ὑπόνομον διὰ τὴν ἀποχέτευσιν τῶν τε ὁμβρίων ὑδάτων καὶ τῶν ἀκαθάρτων ὑδάτων τῆς πόλεως.

Ἐκ τῶν κλασσικῶν ἐπιχώσεων συνελέγη ἀριθμὸς ἐρυθρομόρφων ὀστράκων καλῆς ποιότητος καὶ 17 ἐν συνόλῳ νομίσματα, ἐξ ὧν 9 τοῦ 3ου καὶ 2ου π.Χ. αἰ., 1 ρωμαϊκὸν ἐφαρμένον, τοῦ 1ου ἢ 2ου μ.Χ. αἰ., 2 τοῦ 19ου αἰ., 1 τοῦ Γεωργίου Α', τοῦ ἔτους 1878, καὶ 3 τελείως ἐφθαρμένα, ἀδιάγνωστα.

Μισοῦλη 16 (Σχ ε δ. 1, 52)

Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Μπούρα, διαστ. 10,50 x 16 μ., διεξήχθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, ἥτις ἐφερεν εἰς φῶς λείψανα τοίχων μεγάλων κτισμάτων τῆς ρωμαϊκῆς καὶ τῆς ὑστερορρωμαϊκῆς περιόδου, χωρὶς ὅμως νὰ καταστή δυνατὴ ἡ διάσφασις τῆς κατόψεως τῶν, λόγῳ τοῦ περιωρισμένου ἀνασκαφέντος χώρου.

Εἰς τὴν ρωμαϊκὴν περίοδον ἀνήκον οἱ κάθετοι πρὸς ἀλλήλους τοῖχοι, οἱ κείμενοι περὶ τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου, οἱ ὅποιοι, κατεσκευασμένοι ἐκ μικρῶν λίθων καὶ ἐνίοτε πλίνθων, συνδεομένων

δι' ἀσβεστοκονιάματος, ἡδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, εἰς βάθος 4,30 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Μισοῦλης.

Τῆς μεταγενεστέρας περιόδου εἶναι οἱ λοιποὶ ἀποκαλυφθέντες τοῖχοι, οἱ ὅποιοι ἡδράζοντο οὐχὶ ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, ἀλλ' ἐπὶ ἐπιχώσεως εἰς βάθος 2,50 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Ἦσαν κατεσκευασμένοι ἀπὸ μικροῦς καὶ μεγάλους ἀργοὺς λίθους, πλίνθους καὶ ἐνίοτε κατεργασμένους λίθους μὲ ἀσβεστοκονίαν ὡς συνδετικὴν ὕλην. Παρὰ πλάτος πρὸς τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν ἔβαιναν ὁ εἰς τῶν τοίχων, ὅστις ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκ. 7 μ. Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ εἶχον χρησιμοποίηθῇ καὶ δύο τεμάχια ἐξ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν. Παρὰ τὴν δυτικὴν παρειὰν τοῦ ἀνευρέθη πῆλινος πίθος, διαμ. 1 καὶ ὕψ. 1 μ., διατηρούμενος κατὰ τὸ ἥμισυ, ἐνθ' ἕτερος πίθος ἀνευρέθη παρὰ τὸ Ν. ἄκρον τοῦ τοίχου καὶ εἰς βάθος 1 μ., κτιστὸς ἐκ μικρῶν λίθων καὶ πλίνθων. Εἰς ἀπόστασιν 4,70 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος τοίχου ἀνευρέθησαν δύο εἰσέτι τοῖχοι, ὁμοίως κατασκευῆς, σχηματίζοντες γωνίαν, τὰ σκέλη τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθησαν μέχρι μήκους 3 μ. τὸ ἔχον κατεῦθυσιν Ν. - Β., καὶ 2 μ. τὸ ἐκ Δ. - Α. Πίθος ἀπεκαλύφθη καὶ παρὰ τὴν γωνίαν τῶν δύο τοίχων.

Μύλων - Μοναστηρίου, ἔργα ΔΕΗ (Σχ ε δ. 1, 53)

Κατὰ τὰς ἐργασίας διανοίξεως χάνδακος, διαστ. 8,33 x 0,60 μ., ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ΔΕΗ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Μύλων, καὶ παρὰ τὴν διασταύρωσιν ταύτης μετὰ τῆς ὁδοῦ Μοναστηρίου, ἤλθον εἰς φῶς λείψανα κτίσματος ρωμαϊκῶν χρόνων. Εἰς βάθος 0,90 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ ἀπεκαλύφθη τμήμα πλακοστρώτου διαπέδου, σφζομένου μέχρι μήκους 3,67 μ., ὡς καὶ ἡ ὑποθεμελίωσις τοῦ τοίχου τοῦ ἀποτελοῦντος τὸ Δ. ὀρίον τοῦ τόσου τοῦ τοίχου, ὅσον καὶ τὸ δάπεδον, συνεχίζονται ἐκατέρωθεν ἐντὸς τῶν παρειῶν τοῦ χάνδακος.

Μητσαίων καὶ Ζήτρου (Σχ ε δ. 1, 54)

Κατὰ τὴν συμπληρωματικὴν ἔρευναν τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μητσαίων καὶ Ζήτρου οἰκοπέδου, ἰδιοκτησίας Π. Δράκου, ἀνεσκάφη ἡ συνέχεια γεωμετρικοῦ τάφου, ὅστις εἶχεν ἐρευνηθῇ μερικῶς μόνον, κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς ἀνασκαφῆς (βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 85).

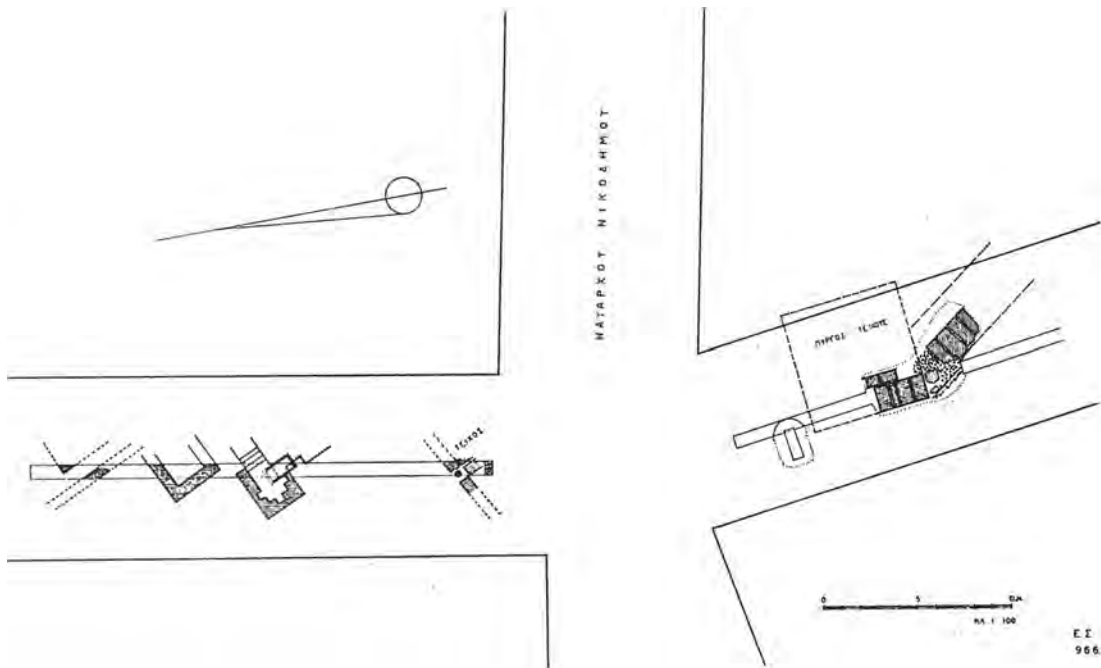
Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ λιθίνου καλύμματος τοῦ τάφου, ἐντὸς λαξεύματος τῆς κιμιλιᾶς, διαστ. 0,55 x 0,43, βάθ. 0,53 μ., εὑρέθη ταφικός ἀμφορεύς, τοῦ πρωῒμου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ (Πί ν. 94 β), ὕψ. 0,41, διαμ. βάσ. 0,11, διαμ. χεῖλους 0,15, μέγ. διαμ. 0,22 μ. ἡ κοιλία καὶ τὸ χεῖλος περιβάλλ-

λονται υπό ταινίας κοσμουμένης δι' ομάδων καθεύτων κεραίων και διπλών τριγώνων κατά κορυφήν, ενώ ή μετόπη του ώμου πληροῦται υπό σχεδίου μαιάνδρου και ταινίας οδοντωτής. Έντός του άμφορέως εύρέθησαν τὰ κεκαυμένα όστὰ του νεκρού, σιδηρά λαβή και περόνη. Ο άμφορεύς

κατεύθυνσιν Β. - Ν., παραλλήλους μεταξύ των και άπέχοντας 7.83 μ.

Όδός Νίκης, έργα ΥΔΡΕΞ (Σχ έδ. 1, 56)

Κατά την παρακολούθησιν έργασιών διανοίξεως χάνδακος υπό της ΥΔΡΕΞ κατά μήκος της

Σχέδ. 49. Κάτοπις του επί της οδοῦ Νίκης άποκαλυφθέντος τμήματος του περιβόλου του άστεως και των παρ' αυτόν τάφων

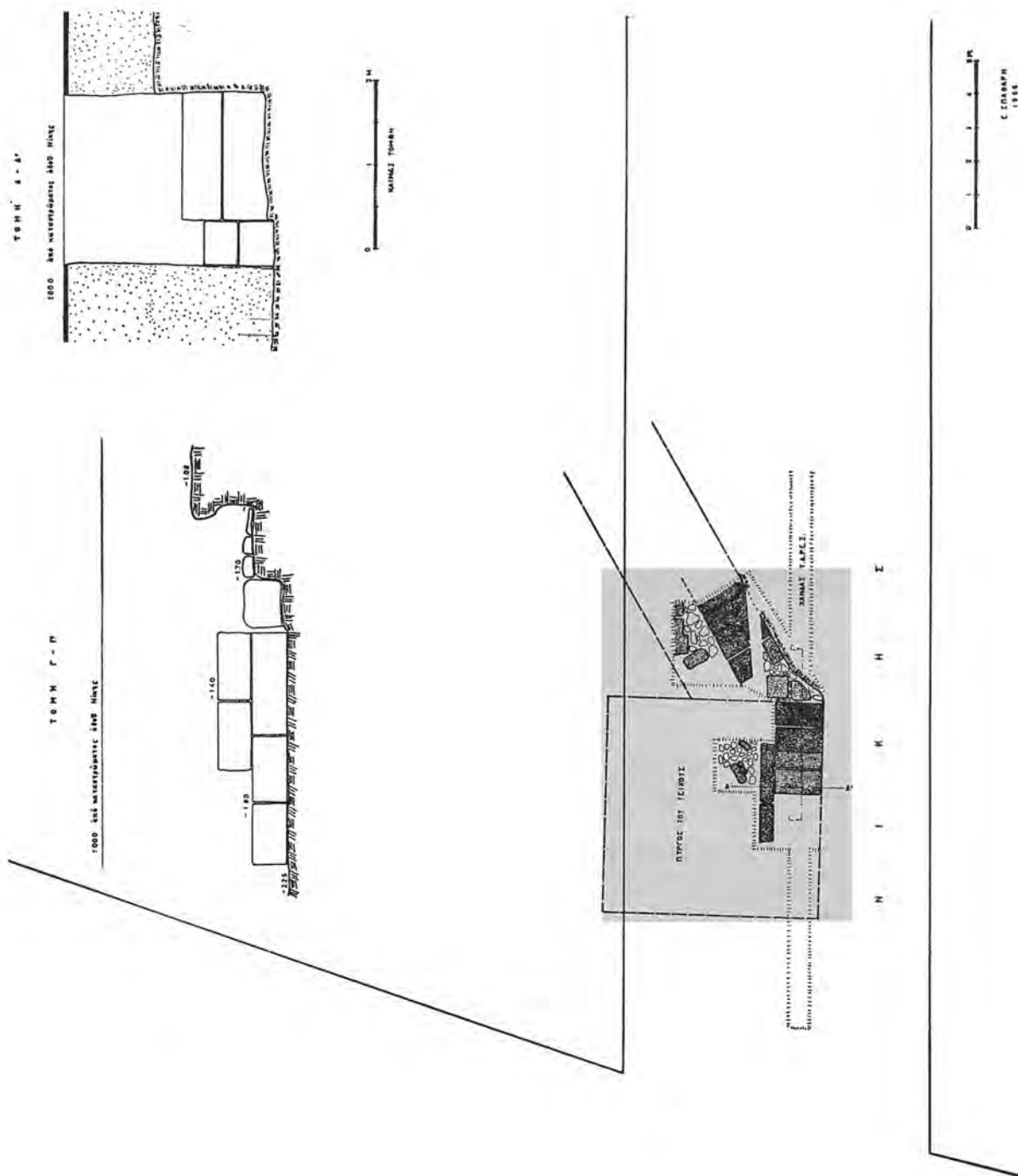
έκλείετο άνω δι' ήμισφαιρικού χαλκού κυπέλλου· σιδηρούν ξίφος συνεστραμμένον περιέβαλλε τόν ώμόν του.

Νέας Ίωνίας και Ίακωβίδου (Σχ έδ. 1, 55)

Τήν 15ην Νοεμβρίου 1966 κατά την διάνοξιν χάνδακος διά την τοποθέτησιν σωλήνων υπό της Έταιρείας Ύπονόμων, κατά μήκος της οδοῦ Ίακωβίδου και κατά την διασταύρωσιν αυτής μετά της λεωφόρου Νέας Ίωνίας, εις βάθος 1.10 μ. από του καταστρώματος της οδοῦ και παρὰ την Ν. παρειάν του χάνδακος, ήλθεν εις φώς μαρμαρίνη λουτροφόρος άδιακόσμητος, ής σφύζεται μέρος μόνον του κορμού, συν. ύψ. 0.90 μ. ή έπακολουθήσασα έρευνα άπεκάλυψε κάτωθεν της λουτροφόρου τοίχον έξ άργολιθοδομής, συν. μήκους 2.55 μ., βαίνοντα έξ Α. - Δ. και έκατέρωθεν αυτής δύο έτέρους τοίχους έξ άργολιθοδομής με

άνωτέρω οδοῦ, μεταξύ των όδών Ξενοφώντος και Λαμάχου, έπεσημάνθησαν τὰ λείψανα του περιβόλου του άστεως, του 4ου αϊ. π.Χ., και άριθμός παλαιοχριστιανικών τάφων (Σχ έδ. 49 και 50).

Ο περίβολος άπεκαλύφθη εις τὸ τμήμα του χάνδακος, τὸ περιλαμβανόμενον μεταξύ των όδών Νικοδήμου και Λαμάχου, ήτοι δυτικώτερον της θέσεως, όπου έπιστευετο ότι διήρχετο ούτος. Εις τὸ σημείον αυτό τὸ τείχος κάμπτεται κατ' άμβλείαν γωνίαν, σχηματίζον πιθανώς πύργον. Η διεύρυνσις του χάνδακος κατέστη δυνατή μόνον εις ώρισμένα σημεία και εις περιορισμένην έκτασιν. Του πύργου σφύζεται τμήμα της ΝΔ. γωνίας του, μήκους 4 μ., έξ άλλων όμως περιπτώσεων, ύπολογίζεται ή πλευρά του έξως 6.50 μ. Τὸ τείχος, με κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ., άπεκαλύφθη μέχρι μήκους 4.20 μ. Τὸ σύστημα δομής ήτο και ένταῦθα τὸ ισόδομον ὀρθογώνιον, χρησιμοποιή-

Σχέδ. 50. Κάτοπις και τοίχοι τῶν ἐν τῇ ὁδῷ Νίκης ἀποκαλυφθέντων πύργου τοῦ τείχους τοῦ ἁσπεῶς (πρβλ. Σχέδ. 49)

θησαν δὲ λαξευτοὶ ὀρθογώνιοι κροκαλοπαγεῖς λίθοι. Τὰ σφζόμενα τμήματα διετηροῦντο μέχρις ὕψους δύο δόμων. Ἡ θεμελίωσις ἐγένετο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, ἡ ὁποία εἶχε λαξευθῆ βαθύτερον, εἰς τὸν χῶρον, ὅπου ἐθεμελιώθη ὁ πύργος. Ἡ στάθμη ἐδράσεως τοῦ πύργου ἔκειτο εἰς βάθος 2.25 μ. ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς ὁδοῦ Νίκης. Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χάνδακος ἀνευρέθη κτιστὸς πίθος καὶ τμήμα παρίνου γείσου.

Τμήμα τοῦ περιβόλου ἀποτελεῖ καὶ ἡ εἰς τὸν ἐπόμενον χάνδακα ἀποκαλυφθεῖσα ἰσόδομος κατασκευή. Ἐνταῦθα τὸ τεῖχος διέρχεται μὲ κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΑ., τὸ πλάτος του ἔχει ἀποκαλυφθῆ μέχρι 1.80, διατηρεῖται δὲ μέχρις ὕψους 2 μ. Ἡ στάθμη ἐδράσεως εὐρίσκεται 3.42 μ. βαθύτερον τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Διὰ τὴν κατασκευὴν του ἔχουν χρησιμοποιηθῇ πλὴν τῶν κροκαλοπαγῶν λίθων καὶ παρόλithoi, ὡς ἐπένδυσιν τῆς Β. παρειᾶς του· παρὰ τὴν βάσιν του εὐρέθη ἐνσφινωμένη λιθίνη σφαῖρα. Μεταγενεστέρως, ἐγγύτατα τοῦ τείχους, ἐκτίσθη ἀγωγὸς ἐκ λίθων συνδεομένων δι' ἀσβεστοκονίας, τὰ τοιχώματα τοῦ ὁποίου ἔφερον ἐπένδυσιν ἐκ παχέος κονιάματος· ἡ κάλυψις του ἐγένετο διὰ μεγάλων ἀργῶν λίθων (Σχέδ. 50). Παρὰ τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ τείχους εὐρέθη ἐντετελισμένον τμήμα ἀπὸ τὴν ἀνθεωτὴν ἐπίστεψιν μαρμαρίνης ἀρχαϊκῆς στήλης, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἔφερεν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς σφίγγα. Εἰς τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ σφζομένου τεμαχίου φαίνεται ὁ τὸρμος, ὅπου ἐφηρμόζετο ἡ πλίνθος, ἐφ' ἧς ἴστατο ἡ σφίγξ (Πί ν. 94 γ).

Εἰς τὸν αὐτὸν χάνδακα, βορειότερον, ἀπεκαλύφθησαν δύο παλαιοχριστιανικοὶ τάφοι, ἡ περιγραφή τῶν ὁποίων θὰ περιληφθῇ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς 1ης Ἐφορείας Βυζαντ. Ἀρχαιοτήτων.

Τέλος, ἐντὸς τοῦ παρὰ τὴν ὁδὸν Ξενοφῶντος διανοιγέντος χάνδακος, ἀνευρέθησαν τὰ λείψανα ὑστεροκλασσικοῦ τοίχου μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., ὡς καὶ ἐτέρου ὑστερορρωμαϊκοῦ μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν.

Ντέκα καὶ Μνησικλέους (Σχέδ. 1, 57)

Εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Γρ. Γραμμενίδη, διαστ. 25 x 9.40 μ., ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, λόγῳ τῶν βαθέων ὑπογείων τῆς προηγουμένης οἰκοδομῆς, περιωρίσθη μόνον κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου μὲ πενιχρὰ ἀποτελέσματα.

Ἀνευρέθη πίθος κτιστὸς δι' ἀργῶν λίθων καὶ κεράμων, μὲ ἐσωτερικὴν ἐπένδυσιν ὑδραυλικοῦ κονιάματος, παρὰ τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ Μνησικλέους καὶ εἰς βάθος 4.35 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν του

ὑπῆρχε ρωμαϊκὸν νόμισμα τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ. Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων κατὰ τὸ Ν. τμήμα τοῦ οἰκοπέδου συνελέγησαν δύο μαρμαρίναι βάσεις, ἡ μία τῶν ὁποίων, διαστ. 0,73 x 0,60, ὕψ. 0,35 μ., διατηρεῖτο εἰς καλὴν κατάστασιν.

Σ. Δοντᾶ καὶ Νάκου (Σχέδ. 1, 58)

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν θεμελίων πρὸς οἰκοδόμησιν εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σπύρου Δοντᾶ καὶ Νάκου οἰκόπεδον, διαστ. 8.50 x 10.70 μ., ἰδιοκτησίας Χειμῶνα, ἀπεκαλύφθη ἀποχετευτικὸς ἀγωγός, λελαξευμένος ἐντὸς τῆς κιμιλιάς, ἡ στάθμη τῆς ὁποίας ἐνταῦθα εὐρίσκεται 1.30 μ. κάτωθεν τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους. Ὁ ἀγωγός, μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν., διασχίζει τὸ οἰκόπεδον καὶ συνεχίζεται ἐντὸς τοῦ ἀσκάπτου κάτωθεν τῆς ὁδοῦ Νάκου καὶ τῆς Β. μεσοτοιχίας. Εἰς ἀπόστασιν 3 μ. ἀπὸ τῆς Β. μεσοτοιχίας διακλαδίζεται πρὸς Δ. καὶ εἰτα πρὸς Β. αἱ διαστάσεις του εἶναι 0,50 x 8, ὕψους 1 μ., τὰ τοιχώματά του δὲ καλύπτονται διὰ κονιάματος.

Παπανικολῆ 3 (Σχέδ. 1, 59)

Ἐντὸς οἰκοπέδου, διαστ. 14.30 x 16.50 μ., ἰδιοκτησίας Τσαγκάρη, ἀπεκαλύφθησαν λείψανα κατασκευῶν (Σχέδ. 51), ἀνηκουσῶν εἰς τέσσαρας οἰκοδομικὰς φάσεις, ἀπὸ τῆς ἐλληνιστικῆς περιόδου μέχρι τῆς πρώτου βυζαντινῆς. Ἐκ τῆς παλαιότερας σφζεται εἰς θεμέλια, μέχρις ὕψ. 0,40 μ., τμήμα κυκλικοῦ τοίχου κατεσκευασμένου ἐξ ἀργῶν λίθων. Βαίνει ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 5.45 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ.

Οἱ λοιποὶ τρεῖς εὐρεθέντες τοῖχοι ἀνήκουν εἰς κτήριο τῆς ὑστερας ρωμαϊκῆς περιόδου. Θεμελιῶνται καὶ αὐτοὶ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῆς κιμιλιάς καὶ εἶναι κατεσκευασμένοι ἐξ ἀκανονίστων λίθων καὶ ὀπτοπλίνθων, ἀναμεμιγμένων μετ' ἀσβέστου. Ἄλλος εὐρεθεὶς τοῖχος ἀποτελεῖ μεταγενεστέραν κατασκευὴν τοῦ αὐτοῦ κτηρίου.

Ἡ χρῆσις τοῦ χώρου συνεχίσθη μέχρι καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων λειψάνων τριῶν ἀποθηκευτικῶν πλίνθων, πρὸς Β. τοῦ ὑστερορρωμαϊκοῦ κτηρίου.

Παπανικολῆ 6 (Σχέδ. 1, 60)

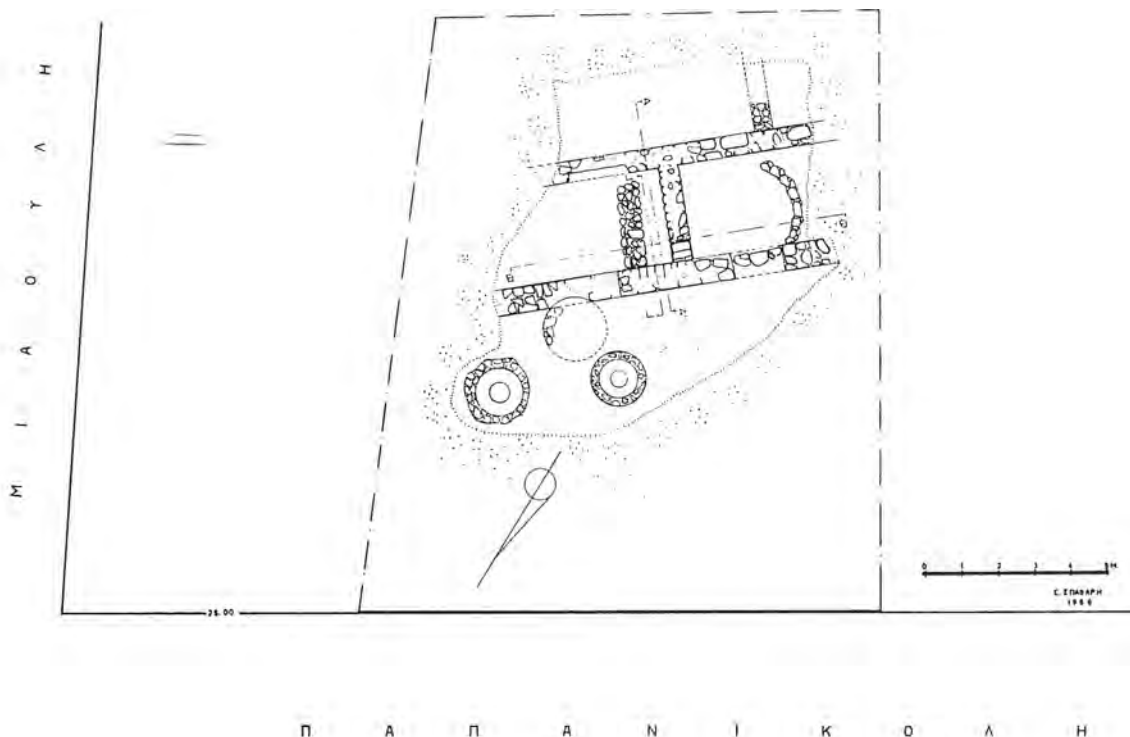
Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, διαστ. 9.30 x 11.10 μ., ἰδιοκτησίας Τσάκωνα καὶ Ἀργυροπούλου, ἀνεσκάφη φρέαρ. Τὸ στόμιόν του εὐρίσκετο 2.90 μ. βαθύτερον τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους, ἔχει διάμετρον 0,70 μ. καὶ εἶναι λελαξευμένον ἐντὸς τῆς κιμιλιάς· τὰ τοιχώματά του φέρουν ἐπένδυσιν ἐκ πηλίνων δακτυλίων καὶ χρονολογεῖται εἰς τὴν ἐλληνιστικὴν περίοδον.

Δοκιμαστικαὶ τομαὶ γινόμεναι εἰς τὸ ἐν λόγῳ οἰκόπεδον οὐδὲν ἕτερον ἀπέδωσαν.

Παρθενῶνος 12 (Σχέδ. 1, 61)

Εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Μπούκα, ἀπεκαλύφθη τμήμα τοῦ ἐκεῖθεν διερχομένου τείχους τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., μετὰ πύργου σφωζομένου

τῆς ὁδοῦ ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, καταλλήλως λαξευθείσης, ἥτις, κατερχομένη πρὸς Δ., σχηματίζει ὀδόντωνσιν, ὕψ. 1.60 μ.· ὁ πύργος διατηρεῖται ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψους 4 δόμων. Πρὸς Δ. ἀπεκαλύφθη μικρὸν μόνον μέρος τῆς συνεχείας τοῦ τείχους με κατεύθυνσιν Α. - Δ., ἐνῶ κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ πύργου τὸ τεῖχος, σφωζόμενον εἰς κακὴν κα-

Σχέδ. 51. Κάτωψις τῆς ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Παπανικολῆ 3 ἀνασκαφῆς

ἐν θεμελίοις, ἀποτελοῦντος ἐκ μετασκευῆς τὴν συνέχειαν τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἑρεχθείου 20 ἀνασκαφέντος Θεμιστοκλείου (Σχέδ. 52 καὶ 53) (βλ. ἀνωτέρω, σ. 76)· ἡρευνήθησαν ἐπίσης 9 τάφοι λελαξευμένοι ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθος 1.50 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, χρονολογούμενοι εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους, ὥς καὶ τρία φρεάτια ἐπικοινωνοῦντα μεταξύ των, ἡ ἐπίχωσις τῶν ὁποίων περιεῖχεν ὄστρακα χρονολογούμενα ἀπὸ τῶν ὑστεροκλασσικῶν μέχρι καὶ τῶν ἑλληνιστικῶν.

Ὁ πύργος (Πί ν. 93 ε), πλευρᾶς 6.30 x 6.70 μ., εἶναι ἐκτισμένος διὰ πλινθίδων κροκαλοπαγοῦς λίθου, κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα, θεμελιούται δὲ εἰς βάθος 3.60 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος

τάστασιν, κάμπτεται κατ' ὀξείαν γωνίαν καὶ προχωρεῖ με κατεύθυνσιν ἀπὸ ΒΔ. - ΝΑ. κάτωθεν τῆς ὁδοῦ οἰκίας.

Ἡ παλαιότερα χρήσις τοῦ χώρου ἀνάγεται εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους, ὅτε ἐχρησίμευεν ὡς νεκροταφεῖον· ἐκ τῶν 9 ἐρευνηθέντων τάφων εἰς μόνον ἦτο ἀσύλητος, 2 περιεῖχον εἰσέτι κατάλοιπά τινα, ἐνῶ τῶν λοιπῶν 6 ἐνετοπίσθη μόνον ἡ θέσις.

Ὁ τάφος ζ (Πί ν. 93 ζ'), διαστ. 1.10 x 0.55, ὕψ. 0.60 μ., ἐκαλύπτετο διὰ περισσοτέρων σχιστολιθικῶν πλακῶν, περιεῖχε δὲ τὰ διαλελυμένα ὅστ᾽ ἑνὸς νεκροῦ με τὴν κεφαλὴν πρὸς Δ. καὶ τὰ κάτωθι περιγραφόμενα ἀγγεῖα: 1. Σκύφον με διακόσμησιν ὁμάδος σιγμοειδῶν γραμμῶν ἐφ' ἑκατέρας

τών έδαφοχρώμων μετοπών του ώμου (Πί ν. 93 α). 2. Έτερον με διακόσμησιν διαγραμμισμένου μαιάνδρου. 3. Οίνοχόην τριφυλλόστομον, περιβαλλομένην υπό έπαλλήλων οριζοντίων γραμμών. 4. Πρόχουν με διακόσμησιν καθέτων γραμ-

πορτοκαλόχρου βερνικίου. 7. Έτερον κοσμούμενον δι' έπαλλήλων οριζοντίων γραμμών. 8. Τò εν σώμα διμερούς άγγείου. 9. Κωνικήν βάση άνοικτοῦ άγγείου, καί 10. Σφαιρικά σφονδύλια πήλινα (Πί ν. 93 β). Έκ του περιεχομένου

Σχέδ. 52. Κάτωψις ανασκαφής τμήματος του τείχους της αρχαίας πόλεως μετά πύργου και ομάδος γεωμετρικών τάφων, εντός του επί της οδού Παρθενώνος 12 οικοπέδου

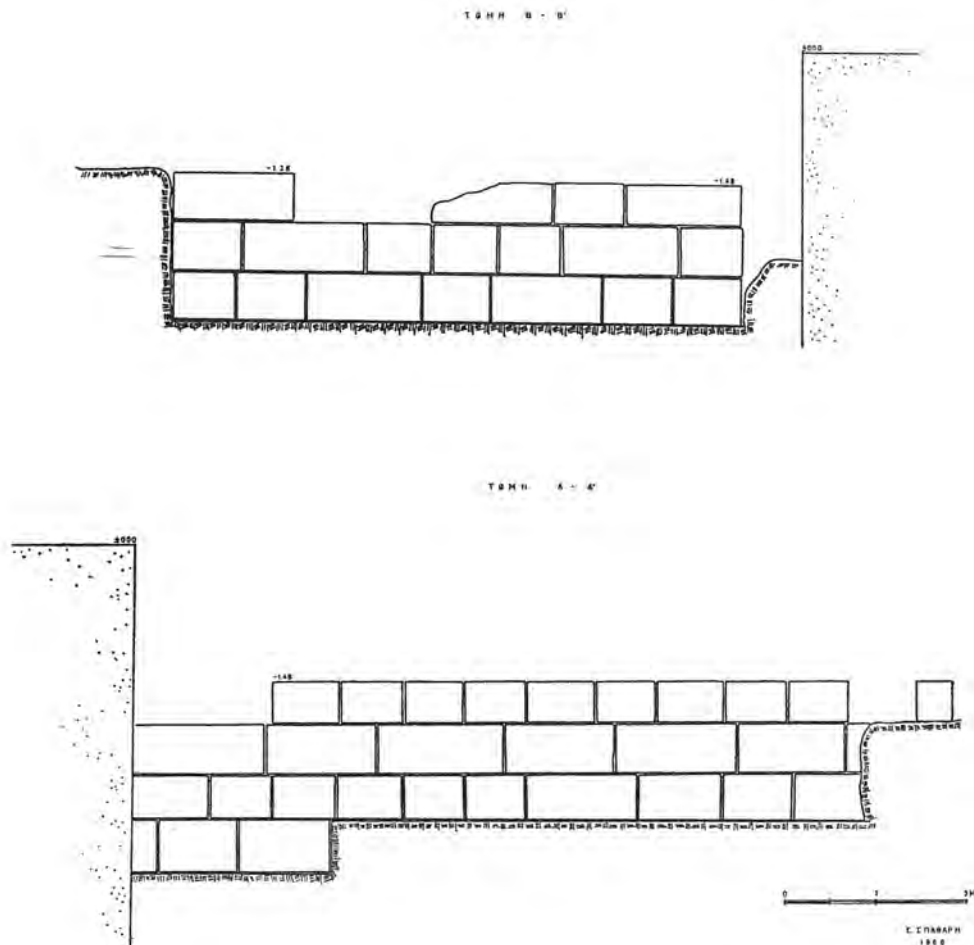
μών και μαιάνδρου εις τὸν λαιμόν και συνεχούς σπείρας επί του ώμου (Πί ν. 93 γ). 5. Έτέραν με διακόσμησιν τετραφύλλων και μαιάνδρων κατά την διάταξιν τριγλύφων και μετοπών περίξ του λαιμοῦ και αλύσεως ρόμβων επί του ώμου (Πί ν. 93 δ). 6. Μόνωτον κύπελλον καλυπτόμενον δια

του χρονολογεῖται εις τὰ μέσα του 8ου π.Χ. αἰ. Ὁ τάφος εἴητο ταφή εντός άβαφους χονδροειδοῦς άμφορέως, εκ του οποιου έσώθη τὸ ἡμισυ. Έντός του τάφου γ, διαστ. 0,70 x 0,35 μ., εύρέθη τὸ ἡμισυ άμφορέως περιέχοντος τρία μικρά άβαφη άγγεία εις θραύσματα.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν ἐν συνόλῳ 9 ἀγνῶτες, κάρναρος μὲ καστανέρυθρον γάνωσιν, τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., προχοῖδιον ὑπογεωμετρικόν, ἀβαφές μικύλλον πινάκιον, 3 ἐνσφράγιστοι λα-

Πετράκη 28 (Σχέδ. 1, 63)

Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, διαστ. 13 x 18 μ., ἰδιοκτησίας Κ. Κωνσταντάτου, ἀνευρέθη

Σχέδ. 53. Τομαί τοῦ ἐντὸς τοῦ οἰκόπεδου Παρθενῶνος 12 ἀποκαλυφθέντος πύργου τοῦ τείχους

βαί, 2 μελαμβαφή ληκύθια καὶ 2 πήλιναι προτομαί, προερχόμεναι ἐκ πυραύνων.

Ἔργα ΥΔΡΕΞ, Περιάνδρου καὶ Ἀνθίμου Γαζή (Ἄνω Ἰλίσια) (Σχέδ. 1, 62)

Ἐντὸς χάνδακος, διανοιγέντος ὑπὸ τῆς ΥΔΡΕΞ ἐπὶ τῶν ἐν ἐπικεφαλίδι ὁδῶν εἰς τὰ Ἄνω Ἰλίσια, ἀνευρέθη εἰς βάθος 1.20 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ καὶ παρεδόθη αὐθημερόν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς Ἐφορείαν ἀριθμὸς ἀγγείων, ἥτοι: 2 μελανόμορφοι λήκυθοι, τρίτη εἰς τεμάχια, κοτύλη, βάσις πυξίδος καὶ κύπελλον εἰς θραύσματα.

οἰνοχόη οἰκιακῆς χρήσεως, ὕψ. 0.32 μ., ἐντὸς λαξεύματος τῆς κιμιλιάς· οὐδὲν ἕτερον εὑρέθη.

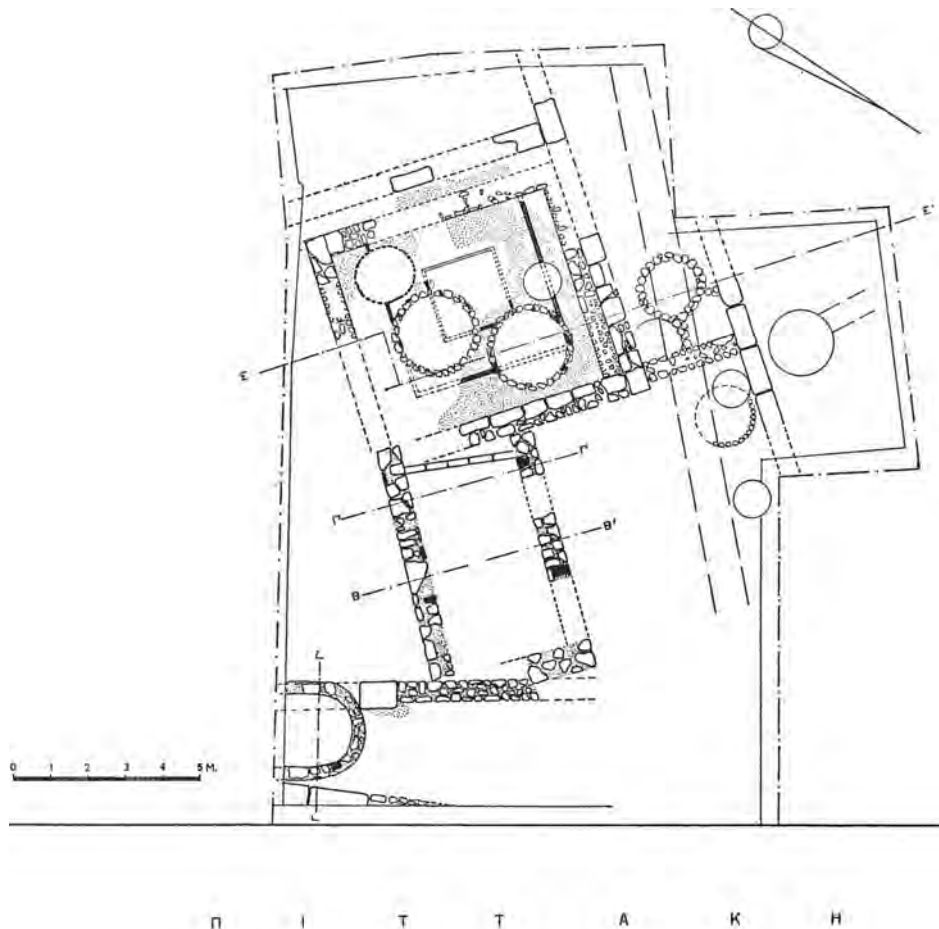
Πιττάκη 11 (Σχέδ. 1, 64)

Εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, διαστ. 13.60 x 20 μ., ἰδιοκτησίας Δ. Φωτιάδη, ἀπεκαλύφθη τμήμα ἑλληνιστικῆς οἰκίας, μετασκευασθείσης ἐπανειλημμένως, λείψανα κτισμάτων ρωμαϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ μέγας ἀριθμὸς πίθων βυζαντινῶν (Σχέδ. 54).

Τῆς ἑλληνιστικῆς οἰκίας ἀνεσκάφη δωμάτιον, πλευρᾶς 6.50 μ., τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον ἦτο ἐστρω-

μένον διὰ ψηφιδωτοῦ, λευκοῦ βάθους μὲ διακόσμησιν δύο ἐγγεγραμμένων μελανῶν τετραγώνων. Εἰς μίαν τῶν μετασκευῶν οἱ ΒΔ. καὶ ΝΑ. τοῖχοι μετετοπίσθησαν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν του μὲ ἀποτέλεσμα τὴν σμίκρυνσιν τοῦ χώρου· ἡ οἰκία, ὡς

χώρος (διαστ. $3 \times 5.90 \mu.$), τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι ἦσαν ἐκτισμένοι δι' ἄργων λίθων, κεράμων καὶ κονιάματος, ἠδράζοντο δὲ ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος $3.40 \mu.$ ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους· κάτωθεν τοῦ δαπέδου τοῦ πρὸς ΝΔ. διέρχεται πῆλινος

Σχέδ. 54. Κάτοψις τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πιττάκη 11 ἀποκαλυφθέντων ἀρχαίων κτισμάτων

φαίνεται, ἐξετείνετο πρὸς ΝΔ. Οἱ ἀρχικοὶ τοῖχοί της ἦσαν ἐκτισμένοι κατὰ τὸ πολυγωνικὸν σύστημα καὶ οἱ μεταγενέστεροι δι' ἄργων λίθων, ἠδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος $3.35 \mu.$ ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, διετηροῦντο δὲ ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψους $1.50 \mu.$ Ἐπίσης, εἰς τὴν ἐλληνιστικὴν περίοδον, ἐκτίσθησαν καὶ οἱ δύο πρὸς Β. τοῖχοι, ὁ εἰς δι' ἄργων λίθων, ὁ ἕτερος διὰ λελαξευμένων.

Εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους κατασκευάσθη ὁ πρὸς ΒΑ. τῆς ἐλληνιστικῆς οἰκίας ὀρθογώνιος

ἄγωγός μὲ κατεύθυνσιν ΝΑ. - ΒΔ. Ἐπίσης, εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ἀνήκει ὁ πρὸς ΒΑ. τοῦ περιγραφέντος χώρου διερχόμενος τοῖχος, ὅστις καὶ κατέστρεψε τὴν ΝΑ. γωνίαν αὐτοῦ. Ὅλιγον μεταγενεστέρᾳ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐπ' αὐτοῦ βαίνουσα ἀψιδωτὴ κατασκευή, τῆς ὁποίας τὰ τοιχώματα ἐσωτερικῶς καλύπτονται ὑπὸ παχέος ὕδραυλικοῦ κονιάματος. Ἐν τέλει, ἡ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους κατασκευὴ ἱκανοῦ ἀριθμοῦ κτιστῶν πύθων κατέστρεψε μέγα μέρος τῶν παλαιότερων οἰκοδομημάτων· ἐνσωματωμένη εἰς

ένα τῶν κτιστῶν πίθων εὐρέθῃ εἰκονιστικῇ γε-
νειοφόρος μαρμαρίνη κεφαλὴ, ὕψ. 0,27 μ., τοῦ
3ου αἰ. μ. Χ. (Πί ν. 95).

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν : πρωτογεωμε-
τρικὸν ἀγγεῖον σχήματος ἀμφορέως μετὰ τὰς λαβὰς
ἐπὶ τῆς κοιλίας, 2 λύχνοι, πηλίνην ἀγνύς, 2 πρό-
χοι καὶ 5 ἀγγεῖα βυζαντινῶν χρόνων μετὰ ἐφυάλω-
σιν, πινάκιον μελαμβαφές, κρατηροειδὲς οἰκια-
κῆς χρήσεως, σφονδύλιον, θραύσματα ὑαλίνου
ἀγγείου καὶ 11 χαλκᾶ νομίσματα, ἐξ ὧν τὰ 5 τε-
λειῶς ἐφθαρμένα, ἀθηναϊκὸν τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ
3ου αἰ. π.Χ., 3 βανδαλικά ἐφθαρμένα, ἀθηναϊκὸν
ἐποχῆς Ἀρχόντων 2ου αἰ. π.Χ., ἐν 3ου ἢ 2ου αἰ.
π.Χ., ἐφθαρμένον, καὶ ἐν ἀσάριον 4ου αἰ. μ.Χ.,
ἐφθαρμένον.

Πλατεῖα Ἐλευθερίας 3 (Σχέδ. 1, 65)

Τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, διαστ. 13.50 ×
29 μ., ἤρευνήθη διὰ δύο δοκιμαστικῶν τομῶν
καθ' ὅλον τὸ μήκος του, ἐνετοπίσθησαν δὲ
λείψανα κτηρίου ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἀπε-
καλύφθη ὀρθογώνιος χώρος, τοῦ ὁποῦ τοῦ
πλάτος ἀποκαθίσταται εἰς 5.70 μ., ἐκ τῆς εὐρέσεως
τῆς ΝΑ. γωνίας του καὶ μέρους τοῦ Β. τοίχου·
οἱ τοῖχοι ἐξ ἀργολιθοδομῆς θεμελιούνται ἐπὶ τῆς
κιμιλίας εἰς βάθος 2.40 - 2.60 μ. ἀπὸ τοῦ κατα-
στρώματος τῆς ὁδοῦ, διατηροῦνται δὲ ἐνιαχοῦ
μέχρις ὕψους 1 μ.

Πουλοπούλου 10 (Σχέδ. 1, 66)

Κατὰ τὴν εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, ἰδιοκτη-
σίας Φιλίου, διαστ. 9 × 16 μ., διεξαχθεῖσαν
ἀνασκαφικὴν ἔρευναν, ἀπὸ 12/10/65 - 20/12/65,
ἀπεκαλύφθη κατ' ἀρχάς, πλησίον τῆς Β. μεσο-
τοιχίας, τμήμα ἑλληνιστικοῦ τοίχου μετὰ κατεύθυν-
σιν ΒΔ. - ΝΑ., ἐκτισμένου κατὰ τὸ ἰσόδομον
σύστημα διὰ πωρολίθων· τὸ μήκος του συμπλη-
ροῦται μέχρι 3.60 μ., διατηρεῖται μέχρι τοῦ ὕψους
τοῦ πρώτου δόμου καὶ ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμι-
λιάς εἰς βάθος 2 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς
ὁδοῦ. Διαγωνίως πρὸς τοῦτον καὶ νοτιοδυτικώ-
τερον ἐβαίνειν ἀγωγὸς πώρινος, πλ. 0,60 μ.
νοτιώτερον ἀκόμη ἀνευρέθη φρέαρ, διαμ. 0,80 μ.

Κατὰ τὸ ΝΑ. ἡμισυ τοῦ οἰκοπέδου ἀνεσκάφη
ἡ γωνία ρωμαϊκοῦ κτηρίου, οἱ τοῖχοι τοῦ ὁποῦ
εἶναι κατεσκευασμένοι διὰ μικρῶν ἀκανονίστων
λίθων, συνδεομένων μεταξύ των δι' ἀσβέστου· ἔ-
χουν πᾶχος 0,70 μ. καὶ ἐδράζονται ἐπὶ τῆς κιμι-
λιάς· ἡ στάθμη τοῦ δαπέδου, 1.55 μ. ὑπὸ τὴν σύγ-
χρονον ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ὑπολογίζεται
ἐκ τοῦ καλύμματος τοῦ ἀνευρεθέντος ἀγωγοῦ τῆς
οἰκίας, ὅστις μετὰ κατεύθυνσιν Β. - Ν. κάμπτεται
εἰς τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου, μετὰ κατεύθυνσιν

Α. - Δ. Ἡ κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου
κατασκευασθεῖσα ὑστερορρωμαϊκὴ δεξαμενὴ, σφ-
ζομένη μερικῶς, κατέστρεψε τὴν περιγραφείσαν
οἰκίαν.

Εἰς τὸν χώρον τῆς οἰκίας, ἐντὸς λαξεύματος
τῆς κιμιλίας, ἐσφύζοντο τμήματα τῆς πηλίνης
ἐπενδύσεως ἑλληνιστικοῦ ἀγωγοῦ.

Κάτωθεν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς καὶ παρὰ
τὴν ΝΑ. μεσοτοιχίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀνευρέθη-
σαν δύο ἀγγεῖα πρωτογεωμετρικά, προερχόμενα
πιθανῶς ἐκ καταστραφέντος τάφου· οἰνοχόη, ὕψ.
0,155 μ., μετὰ διακόσμησιν ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων
ἐπὶ τοῦ ὅμου καὶ λήκυθος, ὕψ. 0,09 μ.· ἐκ τῆς πε-
ριοχῆς τοῦ πηλίνου ἀγωγοῦ συνελέγησαν δύο
λύχνοι ὑστερορρωμαϊκοὶ μετὰ ἀπεικόνισιν λέοντος
(Πί ν. 96 α).

Πουλοπούλου 20 (Σχέδ. 1, 67)

Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, διαστ. 10.50
× 17 μ., ἰδιοκτησίας Ἀ. Κουνάδη, αἱ ἐκσκαφι-
καὶ ἐργασίαι ἔφερον εἰς φῶς τμήμα ἑλληνιστι-
κῆς οἰκίας καὶ κάτωθεν τοῦ δαπέδου τῆς δύο τά-
φους τῶν γεωμετρικῶν χρόνων (Σχέδ. 55).

Τῆς οἰκίας ἀνεσκάφησαν μερικῶς 3 δωμάτια,
συν. μήκ. 10.50 μ., ἡ συνέχεια τῶν ὁποίων δια-
κόπτεται ὑπὸ τῆς Δ. μεσοτοιχίας τῆς παρακει-
μένης οἰκίας. Διακρίνονται δύο οἰκοδομικαὶ πε-
ρίοδοι κυρίως· εἰς τὴν παλαιότεραν ἀνήκουν τὰ
τμήματα τὰ ἐκτισμένα διὰ κροκαλοπαγῶν λελα-
ξευμένων λίθων μικροῦ καὶ μεγάλου μεγέθους,
ἐνῶ κατὰ τὰς γενομένας ἐπισκευὰς καὶ προσθή-
κας ἐγένετο χρήσις μικρῶν ἀργῶν λίθων καὶ πη-
λοῦ ὥς συνδετικῆς ὕλης· οἱ τοῖχοι, πᾶχους 0,50 -
0,60 μ., ἐδράζονται ἐπὶ τῆς κιμιλίας εἰς βάθος
1.10 - 1.30 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγ-
χρόνου ὁδοῦ, ἐνίοτε ὅμως καὶ ἐπὶ ταπεινῆς ἐπι-
χώσεως.

Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ μεσαίου δωματίου καὶ ἐν
μέρει κάτωθεν τοῦ νοτίου του τοίχου, ἀνευρέθη
τάφος σεσλημένος (Σχέδ. 55), ὅστις χρο-
νολογεῖται ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ὀστράκων εἰς
τὸν πρώϊμον γεωμετρικὸν ρυθμόν. Ἦτο ἀνωρυ-
γμένος εἰς τὴν κιμιλίαν, εἶχε δὲ διαστάσεις
0,95 × 0,60 καὶ ὕψος 0,65 μ. Ἀνεσκάφη ἐπίσης
δεύτερος τάφος (Π), χρονολογούμενος καὶ οὗτος
εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν· τὸ εἰς τὴν κιμιλίαν λά-
ξευμα εἶχε διαστ. 1.35 × 0,75, ὕψ. 0,60 μ. Τοῦ
νεκροῦ ἐσφύζετο μόνον τὸ κρανίον. Ἐντὸς τοῦ
τάφου εὐρέθησαν τὰ ἐξῆς κτερίσματα :

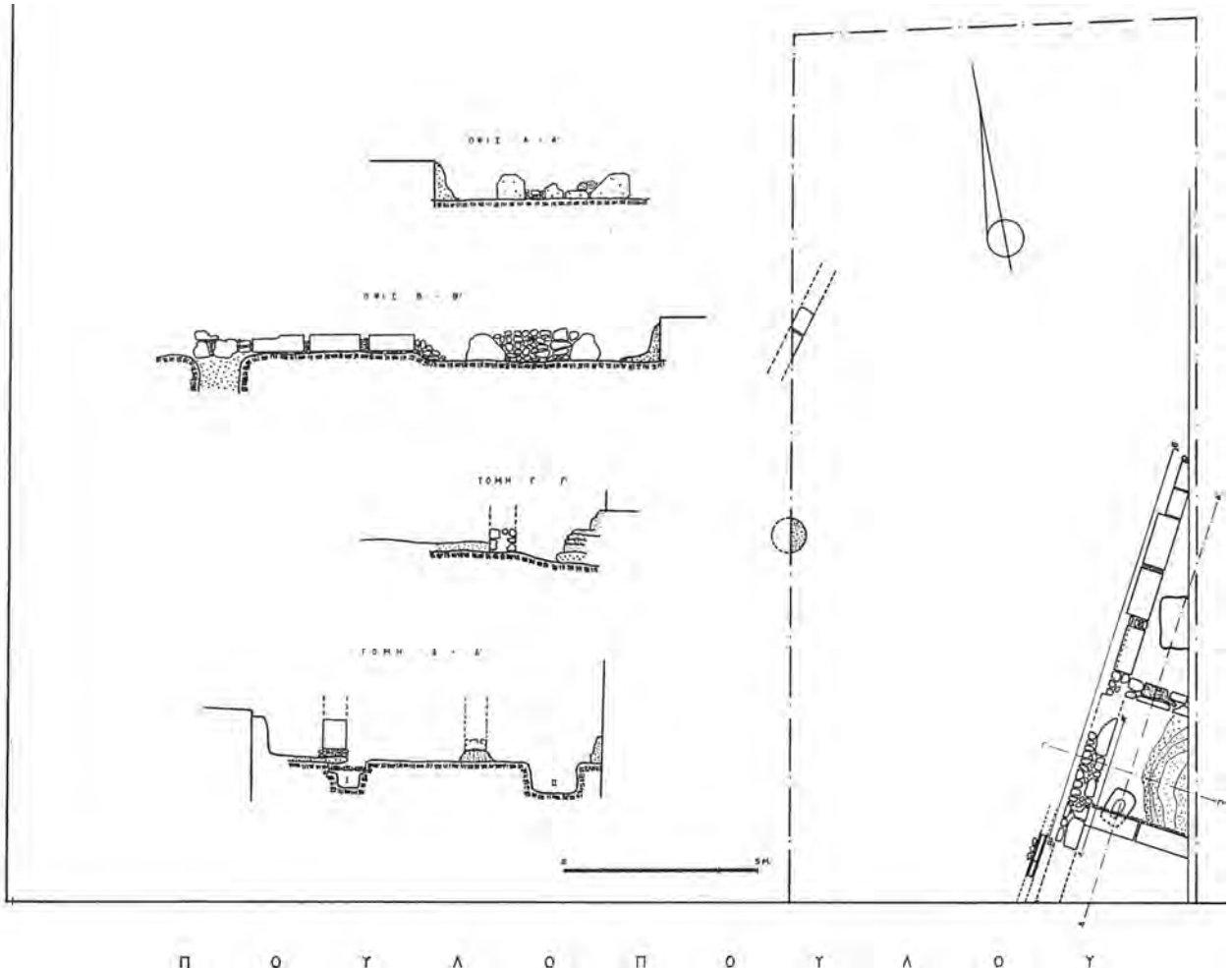
1. Πυξίς μετὰ πάματος, ὕψ. 0,15, διαμ. βάσ.
0,055, διαμ. χεῖλους 0,08 μ. Φέρει διακόσμησιν
ἐπὶ τῆς κοιλίας ἐκ περιθεούσης ταινίας μετὰ δια-
κόσμησιν ζατρίκιου, περιεχομένης μεταξύ δύο

έτέρων με διακόσμησιν τεθλασμένης γραμμής (Πίν. 96 γ, δεξ.).

2. Οίνοχόη άκεραία, ύψ. 0,125, μεγ. διαμ. 0,08 μ. ή κοιλία της κοσμεϊται υπό ταινίας με τεθλασμένην γραμμήν (πρβλ. Kerameikos I, Πίν. 75, άριθ. 574) (Πίν. 96 γ, άριστ.).

4. Κάλαθος, ύψ. 0,05, μεγ. διαμ. 0,095 μ. ό κορμός παρά την βάση του κοσμεϊται υπό ταινίας τριγώνων, τó δέ χείλος δι' όμάδων γραμμών (πρβλ. Kerameikos V¹, Πίν. 15, άριθ. 3).

5. Θήλαστρον, σχήματος κυπέλλου μετά λαβής· ύψ. 0,05, μεγ. διαμ. 0,065 μ. Καλύπτεται

Σχέδ. 55. Κάτοψις και τομαί τής άνασκαφής έντός τοϋ οίκοπέδου Πουλοπούλου 20

3. Κάλαθος άκεραίος, ύψ. 0,043, μεγ. διαμ. 0,075 μ. Έπί τής ταινίας τοϋ χείλους ζευγος όπών άναρτήσεως. Διακόσμησις διά καστανερύθρου βερνικίου· ό κορμός κατά τó μέσον του περιβάλλεται υπό ταινίας κοσμουμένης διά τεθλασμένης γραμμής (πρβλ. Kerameikos V¹, Πίν. 108, άριθ. 612).

ύπό καστανομέλανος βερνικίου· ή λαβή κοσμεϊται δι' έπαλλήλων όριζοντίων γραμμών.

6. Όρμος έξ 183 άκεραίων ψήφων φαγεντιανης (Πίν. 96 β).

7. Δισκοειδές περιάπτον πήλινον, διαμ. 0,07 μ., έλλιπές τμήμα τής περιφερείας του, με έγχαράκτον διακόσμησιν έξ έπαλλήλων όμοκέντρων

κύκλων, ἀστερίσκου, κύκλων καὶ γραμμίδων ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας (Πίν. 96 δ).

8. Ἐννέα πήλιναι ψῆφοι μὲ ἐγχάρακτον διακόσμησιν.

9. Ὡραία χαλκὴ πόρπη, μεγ. μήκ. 0,145 μ.

10. Χαλκοῦς δακτύλιος εἰς θραύσματα, διαμ. 0,023 μ.

11. Σιδηρὰ πόρπη, μεγ. μήκ. 0,065 μ.

Πρὸς Α. τοῦ περιγραφέντος κτίσματος, εἰς ἀπόστασιν 0,25 μ. ἀπὸ τοῦ μακροῦ τοίχου, μὲ κατεύθυνσιν παράλληλον πρὸς αὐτὸν καὶ πλησίον τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς, εἰς βάθος 0,40 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Πουλοπούλου, ἀπεκαλύφθη πήλινος ἀγωγός, τομῆς σχήματος ἀνεστραμμένου Π.

Ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς δυτικῆς μεσοτοιχίας τοῦ οἰκοπέδου καὶ εἰς ἀπόστασιν 9 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς ἀνευρέθη φρέαρ, διαμ. 0,90 μ., τὸ ὅποιον ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς περιμέτρου του, λελαξευμένον ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, φέρον δὲ ἄνω ἐπένδυσιν ἐκ δύο πηλίνων δακτυλίων.

Εἰς ἀπόστασιν 4 μ. Β. τοῦ φρέατος ἀπεκαλύφθησαν, τέλος, δύο λαξευτοὶ λίθοι κροκαλοπαγεῖς, ἐδραζόμενοι ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, ἀποτελοῦντες τμήμα τοίχου.

Ροβέρτου Γκάλλι 9 (Σχέδ. 1, 68)

Εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Σφήκα καὶ Στεφανᾶκη, διαστ. $12 \times 13,80$ μ., ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα δικτύου ὑδρεύσεως τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (Πίν. 97 α). Ἐκ διαφόρων σημείων προερχόμενα τέσσαρα σκέλη πηλίνων ἀγωγῶν ἀπολήγουν ἐντὸς σφαιρικοῦ ἀγγείου διυλίσσεως, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐκκινεῖ πέμπτος ἀγωγὸς μὲ κατεύθυνσιν Β.-Ν., ἐκβάλλων εἰς δεξαμενὴν. Οἱ ἀγωγοί, τομῆς σχήματος ἀνεστραμμένου Π, ἐδράζονται ἐπὶ σκληρῶν ἐρυθρῶν χωμάτων, εἰς διάφορον βάθος ἑκαστος καὶ μὲ σαφὴ κλίσιν πρὸς τὸ σφαιρικὸν ἀγγεῖον, καλύπτονται δὲ δι' ὀρθογωνίων ὀπτοπλίνθων. Τὸ πῆλινον ἀγγεῖον διυλίσσεως περιβάλλετο ὑπὸ ὀρθογωνίου κατασκευῆς λίθων καὶ ὀπτοπλίνθων. Τῆς δεξαμενῆς ἀπεκαλύφθη τμήμα μόνον τοῦ Β. τοίχου, μήκ. 5 μ. ἦτο ἐκτισμένος διὰ χυτῆς τοιχοποιίας, πᾶχ. 0,70 μ. καὶ ἡδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθος 4,05 μ.

Εἰς τὸν ὥρον τῆς ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθησαν ἐπίσης δύο φρέατα λελαξευμένα εἰς τὴν κιμιλιάν, διαμ. 1,10 καὶ 0,95 μ., τὰ ὅποια ἐπικοινωνοῦν μεταξὺ τῶν διὰ κτιστοῦ ἀγωγῶν. Ἐντὸς τοῦ ἐτέρου ἀνευρέθη ὑπογεωμετρικὸν λουτήριον, ὕψους 0,19 μ. (Πίν. 96 ε).

Ροβ. Γκάλλι καὶ Γουέμπστερ, ἔργα ΥΔΡΕΞ (Σχέδ. 1, 69)

Κατὰ τὴν διάνοξιν χάνδακος ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ΥΔΡΕΞ παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ἀνωτέρω ὁδῶν ἀνευρέθη δεξαμενὴ ρωμαϊκῶν χρόνων, τῆς ὁποίας ἀνεσκάφη μικρὸν τμήμα μόνον.

Ἡ ἔρευνα διήρκεσεν ἀπὸ 21-1-66 ἕως 12-2-66 καὶ ἀπεκαλύφθησαν μερικῶς τρεῖς βαθμίδες καθόδου (ὕψ. 0,22 μ.) τῆς δεξαμενῆς καὶ μικρὸν τμήμα τοίχου, συν. ὕψ. 1,50 μ., μὲ κατεύθυνσιν Β.-Ν.· εἶναι ἐκτισμένη ἐξ ὀπτοπλίνθων κυρίως καὶ παρεμβλήτων μαρμαρίνων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν εἰς δευτέραν χρῆσιν, ὡς ἡ κατωτάτη βαθμὶς, ἐσωτερικῶς δὲ καλύπτεται ὑπὸ παχυτάτου ὕδραυλικοῦ κονιάματος. Ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθος 2,40 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγκρόνου ὁδοῦ.

Ροβ. Γκάλλι καὶ Παρθενῶνος (Σχέδ. 1, 70)

Ἡ γενομένη ἀνασκαφὴ εἰς τὸ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ὁδῶν οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Μαρκοπούλου, διαστ. 23×20 μ., ἀπεκάλυψε τὰ πενιχρὰ λείψανα κατασκευῶν, χρονολογούμενων ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων (Σχέδ. 56). Ἡ ἔρευνα διήρκεσεν ἀπὸ 5/5-23/8/66.

Κατὰ τὸ ΒΑ. τέταρτον τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη λελαξευμένος εἰς τὴν κιμιλιάν θαλαμοειδὴς τάφος μὲ κυκλικὸν θάλαμον, διαμ. 3 μ. Ὁ δρόμος ἔχει μήκ. 1,30 καὶ πλ. 1,90 μ., τὸ δάπεδον τοῦ τάφου εὐρίσκεται εἰς βάθος 2,80 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Παρθενῶνος, τὰ δὲ τοιχώματά του διετηροῦντο μέχρις ὕψους 1,20 μ.

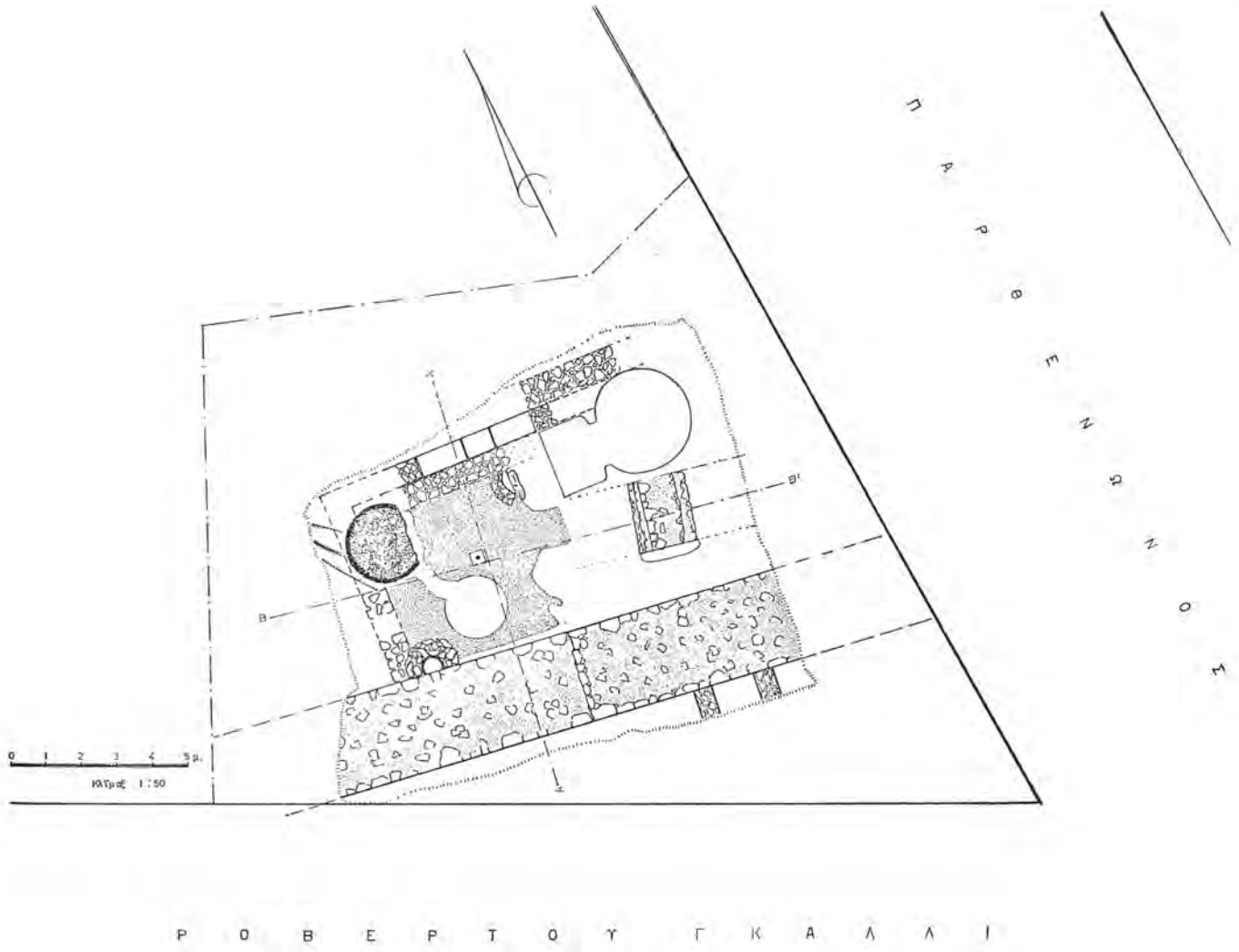
Ἀπὸ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων μέχρι τῶν ὑστέρων κλασσικῶν ὁ ὥρος ἐχρησιμοποιήθη ἐπανειλημμένως ὡς τόπος κατοικίσεως. Εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν χρονολογεῖται βαθμιδωτὸς τοῖχος, πᾶχ. 1,60 μ., διατηρούμενος μέχρις ὕψ. 0,60 μ.· οὗτος ἐσφάζετο μέχρι μήκ. 2 μ., ἦτο δὲ κατασκευασμένος ἐξ ἀργῶν λίθων συνδεομένων μεταξὺ τῶν δι' ἰλῶν, βαίνων ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθος 2,92 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ.

Εἰς μεταγενεστέραν οἰκοδομικὴν περίοδον, τῶν κλασσικῶν χρόνων, ἀνήκει τμήμα κυκλικοῦ δαπέδου ἐκ κονιάματος, ὡς καὶ ὁ βορειότερος τῶν ἐν τῷ Σχέδ. 56 σημειούμενων τοίχων, κατασκευασμένος ἐξ ἀργῶν λίθων καὶ ἐδραζόμενος ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθος 2,46 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Παρθενῶνος. Ἐτέρας οἰκοδομικῆς φάσεως δεῖγμα ἀποτελεῖ λείψανον τοίχου, ἐδραζόμενον καὶ τούτου ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, μετὰ τοῦ ὁποῦ συνδέεται ἀψιδωτὴ κατασκευὴ καὶ μικρὸν τμήμα δαπέδου.

Εἰς δωμάτιον οἰκίας τῶν ὑστέρων κλασσικῶν χρόνων ἀνήκουν τὰ λείψανα δύο τοίχων, τοῦ ἐνός μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν., τοῦ ἑτέρου μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ. Οὗτοι ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λαξευτῶν παρολίθων βαίνοντες εἰς τινὰ σημεῖα ἐπὶ ὑποθεμε-

πλευρᾷ 0,35 μ., μὲ κυκλικὸν τόρμον εἰς τὸ μέσον· ἐπίσης κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ δωματίου ἀπεκαλύφθη φρέαρ, διαμ. 0,50 μ.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν : τὸ ἥμισυ λιθίνου πελέκεως, τὸ πρόσθιον ἥμισυ μαρμαρί-

Σχέδ. 56. Κάτοπις τῆς ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Ροβέρτου Γκάλλι καὶ Παρθενῶνος ἀνασκαφῆς

λιώσεως ἀργῶν λίθων, διετηροῦντο δὲ ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψους 0,60 καὶ ἡδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, εἰς βάθος 2,10 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος· ἡ στάθμη τοῦ ἐξ ἀμμοκονίας δαπέδου εὗρίσκετο εἰς βάθος 1,42 μ. Αἱ διαστάσεις τοῦ δωματίου ἀποκαθίστανται εἰς 2 x 2 μ. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ δωματίου εὗρέθη μαρμαρίνη τετράγωνος βάσις,

νου κυνός, μελανόμορφος ἀμφορεὺς μὲ προτομὴν ἵππου ἐφ' ἑκατέρας τῶν μετοπῶν τοῦ ὄμου (Πί ν. 96 ζ'), σκύφος μελαμβοφής, φιαλίδιον, πῶμα πυξίδος, 2 πῶματα ἀγγείων ἐδαφόχροα μὲ ἐρυθρὰς γραμμίας, λεκάνη χονδροειδῆς ρωμαϊκῶν χρόνων, λύχνος ρωμαϊκός, 6 πήλιναι ἀγνῶτες, ἐνσφράγιστος λαβὴ καὶ 6 νομίσματα χαλκᾶ, ἐξ

ων 4 τελείως εφθαρμένα, αθηναϊκόν του α' ήμισους του 3ου αΙ. π.Χ. και εν επίσημῃ αθηναϊκῶν τῶν αυτοκρατορικῶν χρόνων (1ου ἢ 2ου αΙ. μ.Χ.).

Σερρών καὶ Σπ. Πάτση (Χάνδαξ ΕΟΤΕΚ)

(Σχέδ. 1, 71)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν διανοίξεως χάνδακος ὑπὸ τῆς ΕΟΤΕΚ κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ Σερρῶν, ἐναντι τῆς οἰκίας ἀριθ. 54 καὶ πλησίον τῆς ὁδοῦ Σπύρου Πάτση, ἐνετοπίσθησαν κλασσικοὶ τάφοι· ἡ ἔρευνα διήρκεσεν ἀπὸ 30/9 - 10/10/66.

Ἐρευνήθησαν τρεῖς ἡμικατεστραμμένοι τάφοι, ἀνωρυγμένοι ἐντὸς τοῦ παρθένου ἐδάφους, αἱ διαστάσεις τῶν ὁποίων ἐκυμαίνοντο ἀπὸ 1.25 x 0,95, ὕψ. 0,30 μ. (III) ἕως 1.75 x 1.15, ὕψ. 0,35 μ. (II). Ὁ καθαρισμὸς τῶν ἀπέδωκε τὰ κάτωθι ἀγγεῖα:

Τάφος I (κλασσικός): ὀκτὼ ληκύθους, ἐξ ὧν αἱ ἐπτὰ κοσμοῦνται δι' ἀνθεμίων ἢ σχεδίων ζατρικίου καὶ ρόμβων, ἡ δὲ ὀγδοὴ φέρει παράστασιν ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ Διονύσου.

Τάφος II (κλασσικός): μίαν λήκυθον μὲ διακόσμησιν θαλλοῦ κισσοῦ.

Τάφος III (ἀρχαϊκός): δέκα ληκύθους, ἐξ ὧν αἱ ὀκτὼ μελανόμορφοι, αἱ λοιπαὶ μὲ διακόσμησιν ἀνθεμίων καὶ θαλλοῦ κισσοῦ, ὥραϊον πῆλινον ἀλάβαστρον ἐρυθρόμορφον, τοῦ τέλους τοῦ 6ου αἱ. π.Χ., 2 φιάλας μελαμβαφεῖς καὶ 2 μελαμβαφεῖς πυξίδας.

Σιατίστης 7 (Σχέδ. 1, 72)

Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Αἰκ. Γραμματικῆς, διαστ. 11.75 x 10.35 μ., διεξήχθη ἀπὸ 5 ἕως 8-8-66 ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤλθον εἰς φῶς 2 τάφοι τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, σεσυλημένοι.

Οἱ τάφοι ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου, ἀμφότεροι εἰς βάθος 1.60 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Ὁ δυτικώτερος τούτων, ὁ I, λελαξευμένος εἰς τὴν κιμιλιάν, μὲ μόνην τὴν Α. πλευρὰν ἐκτισμένην δι' ἀργῶν λίθων καὶ κεράμων, ἐκαλύπτετο διὰ μεγάλης μαρμαρίνης πλακός, τεθραυσμένης κατὰ τὸ μέσον. Ὁ νεκρὸς εἶχεν ἐναποθεθῆ ἐπὶ τοῦ χώματος εἰς βάθος 2.80 μ., ἀνευρέθησαν δὲ λόγῳ τῆς διαταράξεως ὀλίγα μόνον ὀστᾶ, ὡς καὶ δύο φύλλα χρυσοῦ.

Ἀνατολικῶς τοῦ I καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς ἐκεῖνον ἔκειτο ὁ τάφος II, λελαξευμένος ἐπίσης ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, φέρων ὅμως ἐπένδυσιν μαρμαρίνων πλακῶν, πάχους 0,10 μ., καὶ κατὰ τὰς 4 πλευράς του. Ἀπὸ τὴν πλάκα τῆς καλύψεως εἶχεν ἀπομείνει τμήμα μόνον. Τὸ δάπεδόν του ἔκειτο εἰς τὸ αὐτὸ

μὲ τοῦ I βάθος τῶν 2.80 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Σιατίστης, εἶχε δὲ ἐκεῖ καταπέσει τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τῆς καλυπτοῦσης πλακός. Ἀνευρέθησαν, πλὴν τῶν κρανίων δύο νεκρῶν, καὶ τινὰ φύλλα χρυσοῦ. Ἀνωθεν τοῦ τάφου ἔκειτο, μεταξὺ τετραγμένων ὀστῶν, μαρμάρινος ἐπιτύμβιος κιονίσκος, ὕψ. 0,87, διάμ. βάσεως 0,31 μ., φέρων τὴν ἐπιγραφὴν: *Νίκανδρος Ἀλεξάνδρου Δαμασκηρός*, κάτωθεν ἀναγλύφου ἡμικυκλικῆς στεφάνης.

Σοφοκλέους 52 καὶ Μενάνδρου (Σχέδ. 1, 73)

Ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου τούτου, διαστ. 30 x 26 μ., ἰδιοκτησίας Θανοπούλου, διεξήχθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, διαρκείας ἀπὸ 1/2 - 20/2/66.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐνετοπίσθη κατὰ τὴν Α. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου, ἐνθα ἤλθεν εἰς φῶς σύστημα ἀγωγῶν, φρεάτων καὶ δεξαμενῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, ἐνθ' ἡ λοιπὴ ἔκτασις ἠρευνήθη διὰ δοκιμαστικῶν τομῶν, αἵτινες οὐδὲν ἀπέδωσαν.

Κατ' ἀρχὰς ἀπεκαλύφθη μικρὰ τετράγωνος δεξαμενὴ, πλευρᾶς 3 μ., τῆς ὁποίας οἱ τοῖχοι, πᾶς 0,50 μ., εἶναι ὀκδομημένοι ἐκ κροκαλοπαγῶν λίθων, διετηροῦντο δὲ κατὰ τὰς δύο πλευράς μόνον μέχρις ὕψους ἐνὸς δόμου, δηλ. 0,70 μ. ἡ ὑποθεμελίωσις τῆς, ἐξ ἀργολιθοδομῆς, βαίνει ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς. Ἐσωτερικῶς, ἡ δεξαμενὴ εἶναι ἐπικεχρισμένη δι' ὕδραυλικοῦ κονιάματος, τὸ δάπεδόν τῆς εὐρίσκεται εἰς βάθος 1.75 μ. κάτωθεν τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ.

Κατὰ τὴν Α. γωνίαν τῆς καὶ ἐπ' αὐτῆς βαίνει κτίσμα μεταγενέστερον, ἐλληνιστικῶν χρόνων καὶ τοῦτο, μέρος τοῦ ὁποίου μόνον σφίζεται.

Πρὸς Β. τῆς δεξαμενῆς καὶ παραπλεύρως αὐτῆς ἀπεκαλύφθη φρεᾶρ λελαξευμένον ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, διαμ. 1.10 μ., τὸ στόμιον τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται εἰς βάθος 2.60 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ καὶ τὸ ὅποιον, ἐρευνήθην μέχρις ὕψους 1.20 μ., ἀπέδωκε μόνον χονδροειδῆ ὄστρακα δι' αὐλακὸς εἰς σημεῖον τῆς περιμέτρου τοῦ πρὸς Β. ἐπικοινωνεῖ μεθ' ἐνὸς ἀγωγοῦ, λελαξευμένου ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, ἐσωτερικῶς ἐπικεχρισμένου διὰ κονιάματος καὶ ἀπολήγοντος εἰς ἀπίοσχημον δεξαμενὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπολήγουν δύο ἕτεροι ἀγωγοὶ παρόμοιοι πρὸς τὸν προαναφερθέντα, κλειστοὶ κατὰ τὸ ἐν ἄκρον των, μὲ κατεύθυνσιν ὁ εἰς ἀπὸ Β. - Ν., ὁ δ' ἕτερος ἐξ Α. - Δ.

Σοφοκλέους 53 (Σχέδ. 1, 74)

Ἐντὸς οἰκοπέδου, διαστ. 36.25 x 24.15 μ., ἰδιοκτησίας Μεσηνέξης, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σοφοκλέους 53, ἐγένετο ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, διαρκέσασα ἀπὸ 1 - 23/6/66. Ἀπεκαλύφθησαν εἰς ἀγωγὸς καὶ δύο

τάφοι τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ἐνετοπίσθησαν δὲ ἕτεροι τρεῖς κατὰ τὴν Α. μεσοτοιχίαν.

Ὁ ἀγωγὸς μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. - Ν. εἶναι λελαξευμένος ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, εἰς βάθος 3.20 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Ὁ πυθμὴν τοῦ ἔχει τὸ σχῆμα ἀνεστραμμένου Π, διεμορφώθη δὲ οὕτω διὰ καταλλήλου λαξεύσεως τῆς κιμιλιᾶς, ὥστε εἰς ἑκατέραν τῶν παρειῶν τοῦ νᾶ σχηματίζεται ὁδόντωσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας βαίνουν αἱ κεραμίδες τῆς καλύψεώς του, τινὲς τῶν ὁποίων, εἰς δευτέραν χρήσιν, προέρχονται ἐκ δακτυλίων φρεάτων. Οἱ κατωτέρω περιγραφόμενοι τάφοι βαίνουν, μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Α. - Δ., ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς καὶ εἰς βάθος 3.40 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ.

Τάφος Ι: Μαρμαρίνη λάρναξ, διαστ. 0,97 x 0,45 μ., ἐνθυμίζουσα τοὺς λουτήρας τῶν γυμναστηρίων, καλυπτομένη διὰ μιᾶς μαρμαρίνης πλακῶς. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς λάρνακος διετηρεῖτο εἰς μετρίαν κατάστασιν ὁ σκελετὸς νεκροῦ, συνοδευόμενος ἐκ δύο ληκύθων λευκοῦ βάθους, μὲ κόσμημα θαλλοῦ κισσοῦ, ἄνευ ὁμως τῶν ἐγχαράκτων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὸ ἐργαστήριον τοῦ ζωγράφου τῆς Μεγαίρας, καὶ διὰ τοῦτο ἀνηκουσῶν εἰς μεταγενέστερον ἐργαστήριον (πρβλ. Σ. Χαριτωνίδου, Ἀνασκαφὴ κλασσικῶν τάφων παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος, ΑΕ 1958, σ. 23).

Τάφος ΙΙ (Πί ν. 97 β): Κτιστὸς διὰ μονολίθων μαρμαρίνων πλακῶν κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς καὶ διὰ μαρμαρίνων στρωτήρων κατὰ τὰς στενὰς, διαστ. 1.30 x 0,55 μ. Ὁ νεκρὸς ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐκτάδην, ἀνευρέθησαν δὲ περὶ αὐτοῦ 2 ἀλάβαστρα καὶ πλαγῶν ἀττική τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ, ἀρίστης τέχνης (Πί ν. 98 γ) (πρβλ. Higgins, Terracottas in the British Museum, No 683, pl. 89).

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν 3 δακρυδόχοι, λύχνος, πυξίς, ὕφαντικὸν βάρος καὶ 2 ἐνσφράγιστοι λαβαί.

Σταδίου καὶ Χρ. Λαδᾶ (Σχέδ. 1, 75)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν ἐργασιῶν διανοίξεως πεδίων θεμελιώσεως εἰς οἰκόπεδον παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Σταδίου καὶ Χρ. Λαδᾶ, ἰδιοκτησίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, διαστ. 17.50 x 27.50 μ., ἦλθεν εἰς φῶς ἀριθμὸς τάφων λαξευτῶν, τῶν κλασσικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ λείψανα τοίχων, ἡ ἔρευνα τῶν ὁποίων διήρκεσεν ἀπὸ 10/8 - 10/11/66.

Εἰς τὸ ΒΑ. ἥμισυ τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη τμήμα τοίχου κλασσικῶν χρόνων μὲ κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΔ., πάχους 0,50, σωζομένου μέχρι μήκ. 12

καὶ ὕψ. 0,40 μ. Ἦτο ἐκτισμένος δι' ἀργῶν λίθων, συνδεομένων δι' ἰλύος, καὶ ἡδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, ἡ στάθμη τῆς ὁποίας εὐρέθη εἰς βάθος 4.70 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Σταδίου. ΝΑ. τοῦ περιγραφέντος τοίχου, εἰς ἀκαθόριστον ἔκτασιν, ἐντὸς κοιλότητος τῆς κιμιλιᾶς, εὐρέθη ὑπόστρωμα ἐξ ἰλύος καὶ λιθαρίων, ὡς καὶ σωρὸς λίθων. Νοτιώτερον ἀνεσκάφησαν 3 τάφοι κλασσικῶν χρόνων καὶ κυκλικὸν λάξευμα. Ὁ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Ι ἦτο παιδικὴ ταφὴ ἐντὸς πηλίνης λάρνακος, διαστ. 1 x 0,30 μ., καλυπτομένης ὑπὸ κεραμίδων. Τὰ κτερίσματα τοῦ νεκροῦ ἦσαν πρόχους ἀκεραία μελαμβαφής, ὕψους 0,125 μ., σκύφος ἀκέραιος μελαμβαφής, ὕψους 0,048 μ., καὶ τὸ κάτω ἥμισυ ληκύθου τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ὁ τάφος ΙΙ ἦτο ἐν ἀπλοῦν ὀρθογώνιον λάξευμα ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, διαστ. 2.60 x 0,75 μ. Πλησίον τῶν ὁστών τοῦ νεκροῦ εὐρέθησαν τὰ κάτωθι ἀγγεῖα: α) Λήκυθος ἀκεραία, ὕψ. 0,15 μ., κοσμουμένη δι' ἀνθεμίων, β) Λήκυθος ἐρυθρόμορφος, τῆς ὁποίας ἐλλεῖπει ὁ λαϊμὸς, σφζ. ὕψους 0,10 μ., μὲ παράστασιν νέου ἱματιοφόρου, προσφέροντος ἄνθος ἐπὶ βωμοῦ (Πί ν. 98 α), γ) Λήκυθος μελαμβαφής, τῆς ὁποίας σφάζεται τὸ κάτω ἥμισυ, ὕψ. 0,115 μ., μὲ διακόσμησιν μαϊάνδρου κατὰ τὸν ὄμον, δ) Ἀκέραιον φιαλίδιον, ὕψ. 0,028 μ., καλυπτόμενον διὰ πορτοκαλόχρου βερνικίου, ε) Πυξὶς μελαμβαφής μετὰ καλύμματος, ὕψους 0,10 μ., ς') Λεκανὶς κορινθιακὴ μετὰ καλύμματος κιτρίνου χρώματος, ὕψ. 0,10 μ., ζ) Ὑάλινος ἀμφορίσκος (Πί ν. 98 δ) μὲ σφαιρικὴν κοιλίαν, ὕψους 0,063 μ., χρώματος κυανοῦ, μὲ διακόσμησιν ταινίας ἐκ κιτρίνων τεθλασμένων γραμμῶν, ἀνήκων εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Καὶ ὁ τάφος ΙΙΙ ἦτο ἀπλοῦν ὀρθογώνιον δρυγμα, ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, διαστ. 1.70 x 0,53 μ., εὐρέθη δὲ σεσυλημένος. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ συνελέγη λήκυθος μὲ ἀνθέμια, ὕψ. 0,20 μ. Τὸ προαναφερθὲν λάξευμα, διαμ. 0,40 μ., εὐρέθη ἀνατολικώτερον τούτου, ἀπετέλει δὲ τὴν ὑπόδοχὴν ἐπιτυμβίου κιονίσκου.

Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀνεσκάφησαν 2 ἕτεροι τάφοι, ρωμαϊκῶν χρόνων, καὶ φρέαρ, διαμ. 0,75 μ. Ὁ τάφος ΙV, διαστ. 1.80 x 0,60 μ., λελαξευμένος ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, ἡ στάθμη τῆς ὁποίας εὐρίσκετο ἐνταῦθα εἰς βάθος 3.10 μ., ἔφερεν ἐπένδυσιν ἐκ λιθίνων πλακῶν, πλὴν τῆς μιᾶς μακρᾶς πλευρᾶς, κατασκευασθείσης ἐξ ὀπτοπλίνθων, πιθανῶς κατὰ νεώτεραν χρήσιν τοῦ τάφου. Ἐπὶ τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ τάφου εὐρέθη τμήμα μαρμαρίνου ἐπιστυλίου. Ἐκ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ συνελέγησαν ἐν ὕλινον μυροδοχεῖον, ὕψ. 0,045 μ., καὶ ὁ λαϊμὸς ἑτέρου. Ὁ τάφος V,

παρομοίας κατασκευής, είχε την μίαν μακράν πλευράν κοινήν πρὸς τὸν προηγούμενον. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀνευρέθησαν θραύσματα ὑαλίνου ἀγγείου, ὀστέϊνος ὀπεύς, κρίκος μολύβδινος, θραῦσμα ἀγγείου μὲ ἐντυπον διακόσμησιν καὶ ζευγὸς χρυσῶν ἐνωτίων.

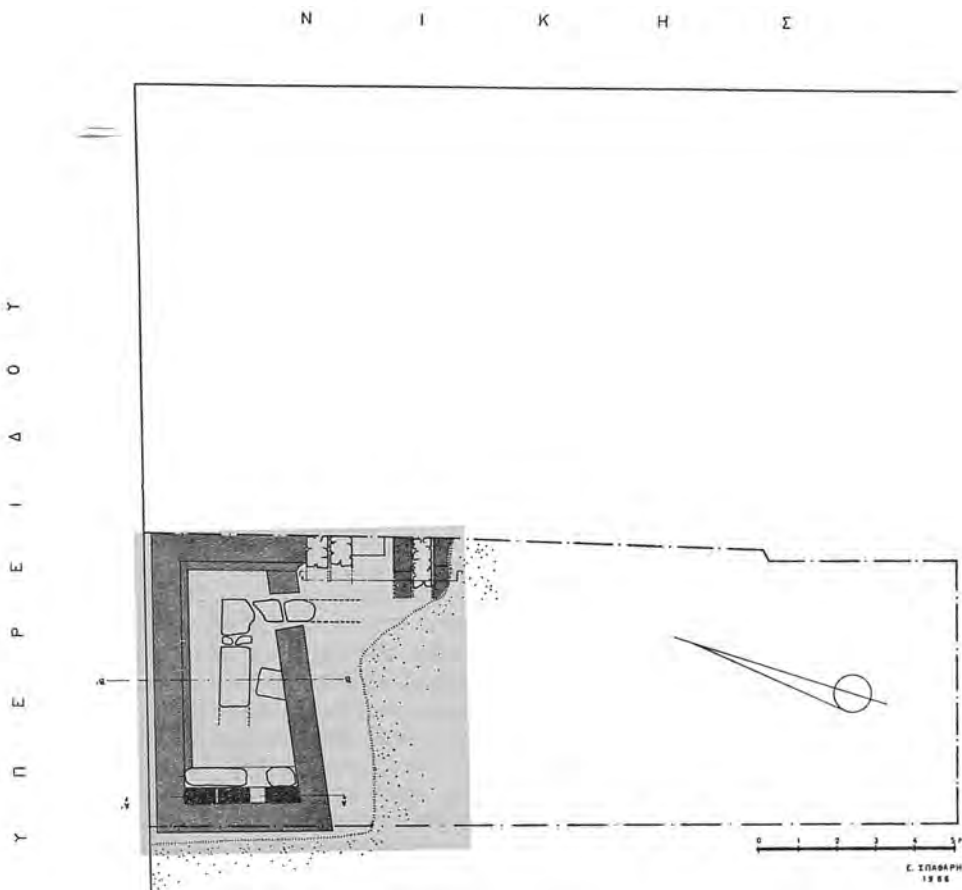
Ὑμηττοῦ καὶ Ἐκφαντίδου (Σχέδ. 1, 76)

Κατὰ τὴν διάνοιξιν χάνδακος, πλάτ. 1 καὶ μήκ.

2 τοῖχοι, ὁ εἰς τῶν ὁποίων κατέληγεν εἰς ἀψίδα, καὶ εἰς κτιστὸς ἀποθηκευτικὸς πίθος. Ἡ συσχέτισις τῶν ἀνωτέρω ἀποκαλυφθέντων ἀρχαίων δὲν κατέστη δυνατή, διότι ἡ διαπλάτυνσις τοῦ χάνδακος ἐπετεύχθη μόνον μερικῶς.

Ὑπερείδου 3 (Σχέδ. 1, 77)

Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ὑπερείδου 3 οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Γαληνοῦ, διενηργήθη ἀνασκαφικὴ ἐ-

Σχέδ. 57. Κάτωψις τῆς ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ὑπερείδου 3 ἀνασκαφῆς

12 μ., ὑπὸ τῆς ΔΕΗ, κατὰ πλάτος τῆς λεωφόρου Ὑμηττοῦ καὶ κατὰ τὴν προέκτασιν τῆς Ν. οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ἐκφαντίδου, ἀπεκαλύφθη τὴν 8-11-66, εἰς βάθος 1 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, μαρμαρίνη γυναικεία προτομὴ ἐν μεταλλίῳ, χρονολογούμενη εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, εἰκονίζουσα πιθανῶς θεάν τῆς γονιμότητος (Πίν. 98 β). Αἱ ἐργασίαι ἔσχον πενιχρὰ ἀποτελέσματα. Ἦλθον εἰς φῶς

ρευνα, διαρκέσασα ἀπὸ 7-12/11/66. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐνετοπίσθη εἰς τὸ βόρειον ἡμισυ καὶ εἰς χῶρον διαστ. 7.50 x 9 μ., ὅπου ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα κτηρίων τῶν ἐλληνιστικῶν καὶ ὑστερορωμαϊκῶν χρόνων (Σχέδ. 57).

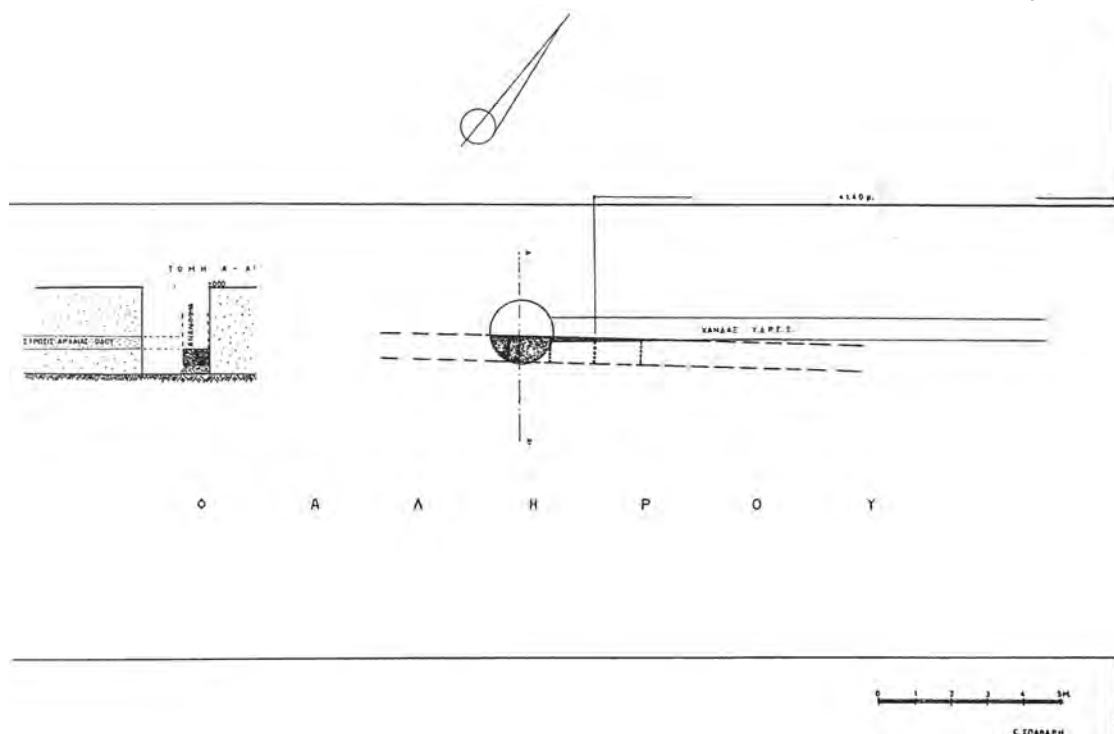
Τοῦ ἐλληνιστικοῦ κτηρίου ἐσφάζετο μόνον ἡ ΒΑ. γωνία· οἱ τοῖχοι, διατηρούμενοι μέχρις ὕψους 0,50 μ., ἦσαν ἐκ πλίνθων κροκαλοπαγοῦς λίθου, τῶν κενῶν πληρουμένων διὰ μικρῶν ἀργῶν

λίθων καὶ ἡδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθος 3.85 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Ἐπίσης, κατὰ μήκος τῆς Α. μεσοτοιχίας, ἀπεκαλύφθησαν λείψανα τῆς συνεχείας τοῦ κτηρίου. Ἡ περαιτέρω ἔρευνα τοῦ κτηρίου κατέστη ἀδύνατος, λόγῳ τοῦ ἐτοιμορρόπου τῶν ὁμόρων οἰκοδομῶν καὶ τῶν ἀναβλυζόντων ὑδάτων.

Τὸ κτήριο τῆς ὑστερορρωμαϊκῆς περιόδου διετηρεῖτο εἰς καλυτέραν κατάστασιν, ἀνεσκάφη ὁμως καὶ τοῦτο μερικῶς διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους. Οἱ τοῖχοί του, πάχους 0,90 - 0,70 μ., ἦσαν κατεσκευασμένοι ἐκ μικρῶν λίθων καὶ πλίνθων, συν-

Φαλήρου 8 (ἔργα ΥΔΡΕΞ) (Σχέδ. 1, 78)

Κατὰ τὴν διάνοιξιν χάνδακος ὑπὸ τῆς ΥΔΡΕΞ κατὰ πλάτος τῆς ὁδοῦ Φαλήρου, ἔναντι τῆς οἰκίας ἀριθ. 8 καὶ εἰς ἀπόστασιν 11.50 μ. ἀπὸ τῆς συμβολῆς της μετὰ τῆς ὁδοῦ Δοντᾶ, ἦλθεν εἰς φῶς τάφος τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων, σεσυλημένος. Οὗτος μὲ κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ. εἶχε διαστάσεις 2.10 x 0,55 καὶ βάθ. 0,86 μ., τὰ τοιχώματά του ἦσαν διπλᾶ, συν. πάχους 0,60 - 0,85 μ., τοῦ ἐξωτερικοῦ κατεσκευασμένου δι' ἄργων λίθων καὶ κονιάματος, τοῦ ἐσωτερικοῦ δι' ἐπαλλήλων

Σχέδ. 58. Κάτοψις καὶ τομή τῆς ἀποκαλυφθείσης ἀρχαίας ὁδοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φαλήρου 18

δεομένων διὰ κονιάματος, ἔβαινον δὲ ἐπὶ τῆς κιμιλιάς καὶ εἰς βάθος 3.40 μ. Ὁ ἀνασκαφείς χώρος εἶχε σχῆμα τραπεζιοειδές, διαστ. 6 x 3 - 2 μ., τὸ ἐκ πηλίνων πλακῶν δάπεδον τοῦ ὁποίου, σωζόμενον παρὰ τὸν Δ. τοῖχον, εὐρίσκετο εἰς βάθος 2.85 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Εἰς περίοδον μετασκευῆς τοῦ κτηρίου ἀνήκει τοῖχος λεπτότερος, ὁμοίως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω κατασκευῆς, παράλληλος πρὸς τὸν Δ. τοῖχον τοῦ κτηρίου.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγη μικρὸς ἀριθμὸς ὁστράκων καὶ 6 ἐνσφράγιστοι λαβαί.

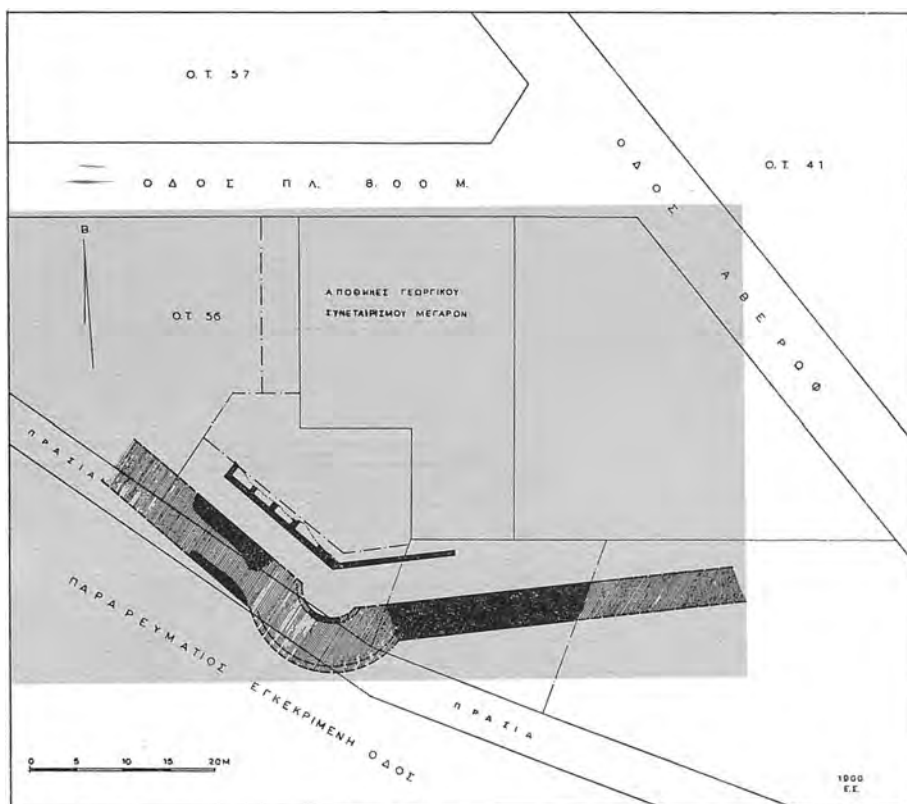
ὀπτοπλίνθων, συνδεομένων μετὰ κονιάματος. Αἱ παρειαὶ τοῦ ἐσωτερικῶς ἔφερον ἐπένδυσιν μαρμαρίνων πλακῶν, ὃ δὲ πυθμὴν ἐκαλύπτετο δι' ἐρυθροῦ κονιάματος. Ὁ τάφος ἡδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, εἰς βάθος 2 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου ὁδοῦ καὶ ἐκαλύπτετο ὑπὸ πηλίνων πλακῶν.

Φαλήρου 18 (Χάνδαξ ΥΔΡΕΞ) (Σχέδ. 1, 79)

Κατὰ τὰς ἐργασίας διανοίξεως φρέατος καὶ χάνδακος ὑπὸ τῆς ΥΔΡΕΞ κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ Φαλήρου καὶ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Μισαραλιώτου

καὶ Κοντούλη ἐπεσημάνθησαν τὰ ἴχνη ἀρχαίας ὁδοῦ, ὡς καὶ μικροῦ τμήματος τοῦ ΝΑ. ἀναλήμματος αὐτῆς (Σχέδ. 58) ἢ ταύτισίς της πρὸς τὴν ὁδὸν, τὴν ἄγουσαν πρὸς τὰς Ἰωνίας πύλας, εἶναι προφανές. Ὁ ἀναλημματικὸς τοῖχος μὲ κατεύθυνσιν ΝΔ.-ΒΑ. ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκ. 4.20 μ. καὶ διετηρεῖτο μέχρις ὕψους 0,70 μ. ἦτο ἐκτισμέ-

λεως, τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (Σχέδ. 59). Ἡ ἀνασκαφὴ διήρκεσεν ἀπὸ 18 ἕως 30 - 12 - 65. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τεῖχος μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., σφύζεται καθ' ὅλον τὸ μήκος τοῦ οἰκοπέδου, ἦτοι 20.50 μ., χωρεῖ δὲ πρὸς Α. καὶ πρὸς Δ. ἐντὸς τοῦ ἀσκάπτου. Ἔχει πλάτος 3.90 μ., σφύζεται μέχρις ὕψους 2 δόμων, ἦτοι 0,96 μ. καὶ ἐδράζεται ἐπὶ σκληρῶν ἐπι-

Σχέδ. 59. Μέγαρο. Τοπογραφικὸν διάγραμμα οἰκοπέδου Γεωργικοῦ Συνεταιρισμοῦ (Ο.Τ. 56)

νος διὰ λαξευτῶν ὀρθογωνίων παρολίθων, τοῦ συνόλου ἐδραζομένου ἐπὶ τῆς κιμιλίας εἰς βάθος 2.40 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς συγχρόνου ὁδοῦ. Ἡ μεταγενεστέρα στρώσις τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἐδρέθη εἰς βάθος 1.30 μ. Τὸ ὕλικόν καὶ ἡ δομὴ τοῦ τοίχου χρονολογοῦν αὐτὸν εἰς τὸν 4ον αἰ. π.Χ.

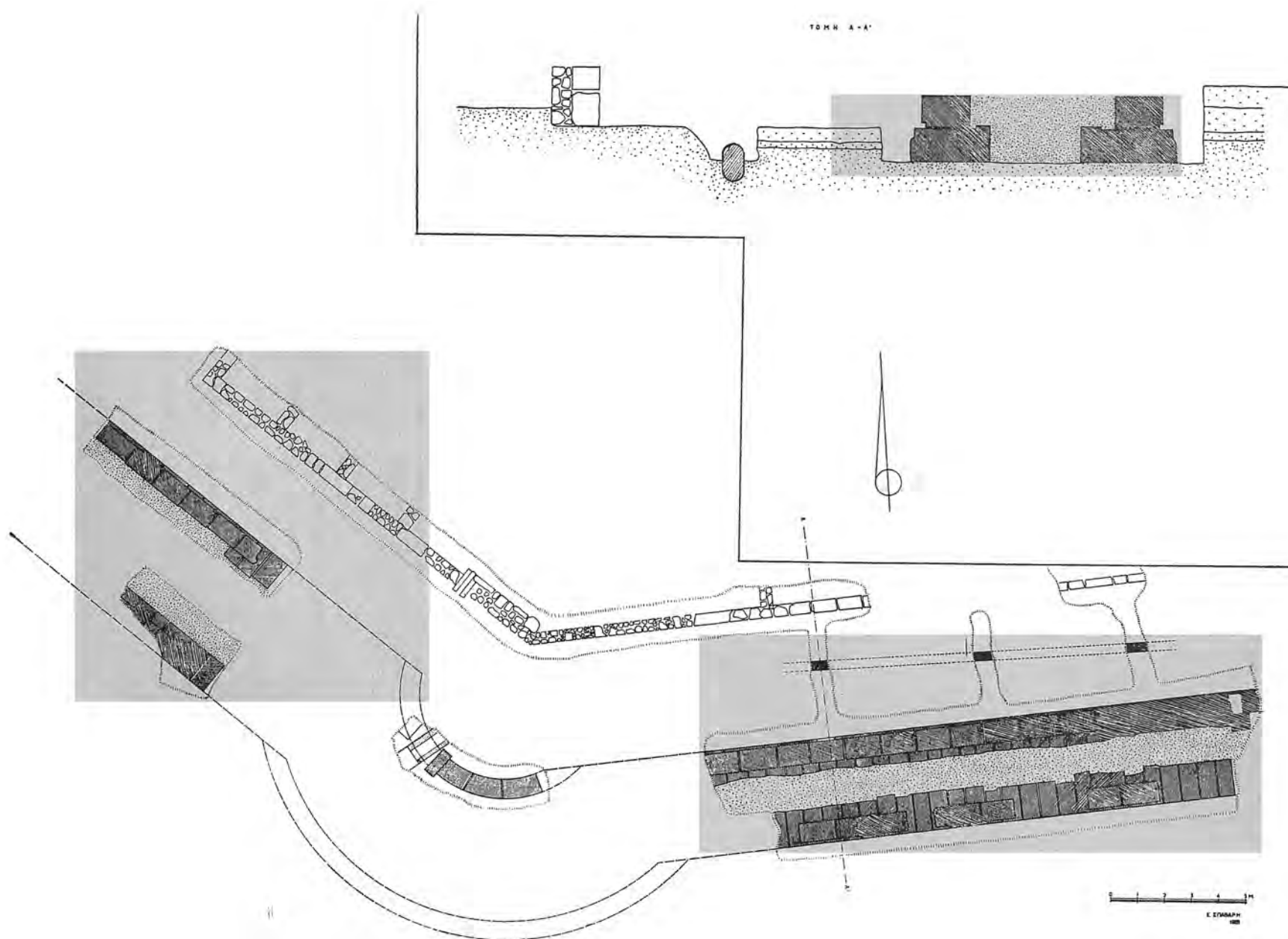
ΜΕΓΑΡΑ

Οἰκόπεδον Γεωργικοῦ Συνεταιρισμοῦ — Ο.Τ. 56

Εἰς οἰκόπεδον, διαστ. 20 x 20 μ., κείμενον ἐπὶ τῆς Ν. οἰκοδομικῆς γραμμῆς τοῦ Ο.Τ. 56, ἡ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τμήμα τοῦ περιβόλου τῆς ἀρχαίας πό-

χώσεων εἰς βάθος 1.15 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ συγχρόνου ἐδάφους. Τὸ σύστημα τῆς κατασκευῆς του εἶναι τὸ ἐμπλεκτον ἰσόδομον, συγκείμενον ἐκ δύο περιβόλων, ἐκτισμένων διὰ λαξευτῶν ὀρθογωνίων λίθων κογχυλιάτου, καταλιπόντων μεταξὺ των κενὸν 2.17 μ., πληρούμενον διὰ γεμίματος ἐξ ἀργῶν λίθων καὶ λατύπης (Πί ν. 99 α). Οἱ δόμοι τῶν περιβόλων εἶναι ἰσοῦψεῖς καὶ οἱ λίθοι τῶν διατίθενται διάτονοι ἢ δρομικοὶ κατὰ στρώσεις, τοῦ δευτέρου δόμου φέροντος ὑποτομήν (Σχέδ. 60).

Αἱ δύο κάθετοι πρὸς Β. τοῦ τεύχους δοκιμαστικαὶ τομαὶ ἀπεκάλυψαν πῆλινον ἀγωγὸν καὶ τοῖ-

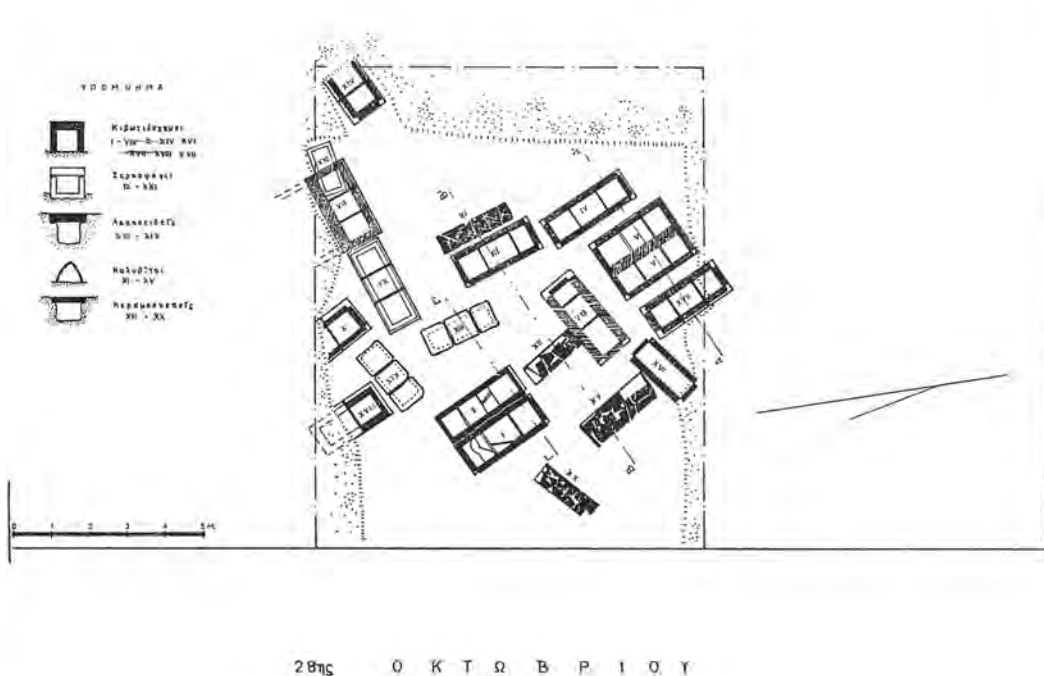

Σχέδ. 60. Μέγαρα. Κάτοπις και τομή της εντός του οικοπέδου του Γεωργικού Συνεταιρισμού ανασκαφής

χον εξ ἄργων λίθων, πᾶς. 0,50, ὕψ. 0,85 μ., με κατεῦθυσιν παράλληλον πρὸς τὸ τείχος καὶ εἰς ἀπόστασιν 4.20 μ. ἀπὸ ἐκείνου.

Ἡ περαιτέρω πρὸς Δ. πορεία τοῦ τείχους διεπιστώθη διὰ δοκιμαστικῶν τομῶν καὶ εἰς τὸ πρὸς Δ. παρακείμενον οἰκόπεδον τοῦ αὐτοῦ Συνεταιρισμοῦ, αἱ ἐργασίαι δὲ αὐταὶ διήρκεσαν ἀπὸ 15/1 - 15/2-66. Ἐνταῦθα τὸ τείχος διέρχεται με κατεύθυν-

VIII, X, XIV, XVI, XVII, XVIII, XXII), β) 2 σαρκοφάγοι ἐκ πωρολίθου (IX, XXI), γ) 2 λακκοειδεῖς λαξευτοὶ ἐντὸς τῆς κιμιλιάς (XIII, XIX) καὶ δ) 4 κεραμοσκεπεῖς ἄπλοῖ ἢ καλυβίται (XI, XV, XII, XX). Ἐκ τούτων οἱ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα IV, V, X εὑρέθησαν ἄνευ καλυμμάτων καὶ με τεταραγμένα τὰ ὀστᾶ. Εἰς τοὺς τάφους VII καὶ XXII εὑρέθησαν δύο κρανία, εἰς δὲ τὸν II τρία κρανία.

Σχέδ. 61. Μέγαρο. Κάτωψις τῶν ἀποκαλυφθέντων τάφων ἐντὸς τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ 28ης Ὀκτωβρίου 232 οἰκοπέδου

σιν ΒΔ. - ΝΑ., καμπτόμενον κατ' ἀμβλείαν γωνίαν καὶ σχηματίζον ἡμικυκλικόν πύργον εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐνώσεως.

Παρὰ τὸν νοτιώτερον τῶν περιβόλων τοῦ τείχους συνελέγη χαλκοῦν νόμισμα, χρονολογούμενον εἰς τοὺς μετὰ τὸ 307 π.Χ. χρόνους.

28ης Ὀκτωβρίου ἀριθ. 232

Εἰς οἰκόπεδον τῆς ἐν ἐπικεφαλίδι ὁδοῦ ιδιοκτησίας Μαρίας Δάλλα, διαστ. 10 x 12.50 μ., αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι ἀπεκάλυψαν τμήμα νεκροταφείου τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων (Σχέδ. 61 καὶ 62) ἢ ἔρρενα διήρκεσαν ἀπὸ 13/6 - 2/7/66.

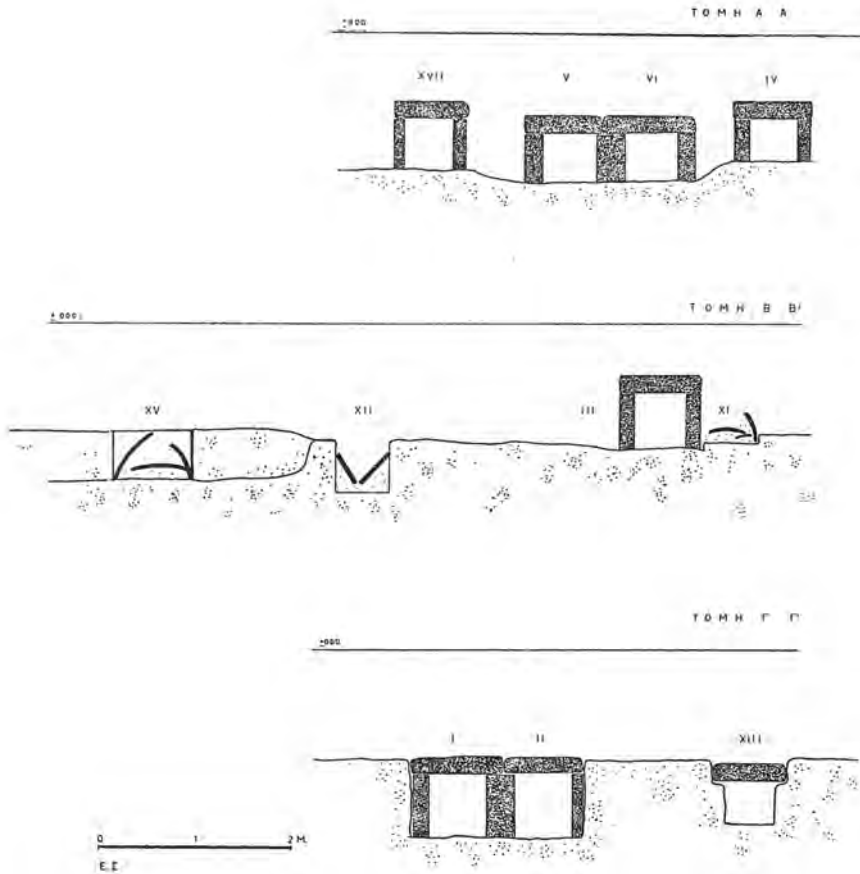
Ἀνεσκάφησαν ἐν συνόλῳ 22 τάφοι, διακρινόμενοι εἰς τέσσαρας κατηγορίας: α) 14 κιβωτιόσχημοι, κτιστοὶ διὰ πλακοειδῶν πωρολίθων (I -

Τὰ κτερίσματα τῶν τάφων ἐν συντομίᾳ ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Τάφος I: μικρογραφικὸς λύχνος. *Τάφος II:* τρεῖς μικρογραφικαὶ οἰνοχόαι, δύο μικρογραφικοὶ λύχνοι, τρεῖς δακρυδόχοι, μόνωτος σκύφος, τέσσαρα μόνωτα κύαθια, μελαμβαφῆς κάρναρος, δακρυδόχος μετὰ ψευδῶν λαβῶν, χαλκοῦν κάτωπυρον, χαλκῆ στλεγγίς. *Τάφος III:* δύο μικρογραφικοὶ λύχνοι καὶ τὸ ἥμισυ ἀλαβάστρου. *Τάφος VI:* δύο μικρογραφικαὶ οἰνοχόαι, μικρογραφικὸς λύχνος, δακρυδόχος. *Τάφος VII:* δακρυδόχος, μόνωτος κύαθος, χαλκῆ στλεγγίς. *Τάφος VIII:* δύο μικρογραφικαὶ οἰνοχόαι, μικρογραφικὸς λύχνος, πρόχους χονδροειδῆς, μόνωτος κύαθος, δακρυδόχος, χαλκῆ στλεγγίς, ἀγκιστρον χαλκοῦν καὶ ἀριθμὸς σιδηρῶν ἥλων. *Τάφος IX:* φιαλίδιον καὶ

κρατηρίσκος (ἐκ τοῦ καλύμματος), πυξίς μετὰ πώματος, δακρυδόχος, πήλινον ἀλάβαστρον (Πί ν. 98 ε), δύο νομίσματα, κατάλοιπα ὡοῦ καὶ ἀριθμὸς ἡλῶν, ὀστεῖνη χάνδρα (ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ)· ἐπὶ τοῦ πυθμένος εὐρέθησαν ἱχνη χρώμα-

τὸ κάτω ἡμισυ πυξίδος. *Τάφος XVIII*: δύο μικρογραφικαὶ οἰνοχοαὶ, μικρογραφικὸς λύχνος, μικρογραφικὴ πυξίς μετὰ πώματος, μόνωτος κύαθος, κἀνθαρος, χαλκοῦν ἀτοπτρον, χαλκοῦς ὀπέυς, σιδηροῦς ἡλός. *Τάφος XX*: δύο μικρογρα-

Σχέδ. 62. Μέγαρα. Τομαὶ τῶν ἀποκαλυφθέντων τάφων ἐντὸς τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ 28ης Ὀκτωβρίου 232 οἰκοπέδου

τος κυανοῦ καὶ ἐρυθροῦ. *Τάφος XI*: πλῆθος μολυβδίνων ἡλῶν, χαλκοῦς ὀπέυς, θραύσματα χαλκοῦ. *Τάφος XIII* (Πί ν. 99 β): δύο μικρογραφικαὶ οἰνοχοαὶ, μικρογραφικὸς λύχνος, κοτύλη, χαλκοῦς κρίκος. *Τάφος XIV*: μικρογραφικὸς λύχνος καὶ δύο μικρογραφικαὶ οἰνοχοαὶ. *Τάφος XV*: δύο μικρογραφικαὶ οἰνοχοαὶ, μικρογραφικὸς λύχνος, φιαλίδιον, πινάκιον. *Τάφος XVI*: μικρογραφικὸς λύχνος, δύο μικρογραφικαὶ οἰνοχοαὶ, δύο δακρυδόχοι καὶ δύο νομίσματα. *Τάφος XVII*: δύο μικρογραφικαὶ οἰνοχοαὶ, μικρογραφικὸς λύχνος, δακρυδόχος, τὸ κάτω ἡμισυ λεκανίδος καὶ

φικαὶ οἰνοχοαὶ καὶ μικρογραφικὸς λύχνος. *Τάφος XXI*: δύο μικρογραφικαὶ οἰνοχοαὶ, μικρογραφικὸς λύχνος (ἐπὶ τοῦ καλύμματος), δύο φιάλαι, κύαθος (ἐντὸς τοῦ τάφου). *Τάφος XXII*: ἑξ μικρογραφικαὶ οἰνοχοαὶ, λύχνος καὶ δακρυδόχος.

Σιφνιδῶν 81

Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σιφνιδῶν 81 οἰκοπέδον, ἰδιοκτησίας Δάνη, διαστ. 14.50 x 11 μ., ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὰ λείψανα κτισμάτων δύο ἐπαλλήλων οἰκοδομικῶν περιόδων. Αἱ ἐργασίαι διήρκεσαν ἀπὸ 13-23/6/66.

Τὸ παλαιότερον κτίσμα ἀνάγεται ἐκ τῆς τοιχοποιίας του εἰς τοὺς ὑστέρους κλασσικοὺς χρόνους· τοῦτου ἐσφύζετο ἡ ΝΔ. γωνία ἐνὸς μόνον δωματίου, διαστ. 2.20 x 2.40 μ., ἔχοντος τὴν εἴσοδον πρὸς Ν. Οἱ τοῖχοί του, πάχους 0,45 - 0,90 μ., διετηροῦντο μέχρις ὕψους 1 μ. καὶ ἔβαινον ἐπὶ σκληρῶν ἐπιχώσεων εἰς βάθος 1.05 ἕως 1.45 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Ἦσαν ἐκτισμένοι κατὰ τὸ ἀκανόνιστον τραπεζίοσχημον σύστημα διὰ λαξευτῶν λίθων καὶ πλακοειδῶν βυσμάτων. Τὸ δάπεδον τοῦ χώρου ἔκειτο εἰς βάθος 0,90 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Σιφνιδῶν.

Κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον ἐπὶ τῶν κλασσικῶν ἑρείπων ἀνηγέρθη οἰκία, τῆς ὁποίας σφύζεται εἰς χῶρος, διαστάσεων 1.80 x 1.20 μ. Οἱ τοῖχοι, πᾶς 0,35 μ., διατηροῦνται μέχρις ὕψους 1 μ. καὶ εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν λίθων, πλὴν τοῦ Ν., διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου ἐγένετο χρῆσις λαξευτῶν λίθων.

ΕΛΕΥΣΙΣ

Ὁδὸς Θηβῶν (ἔργα Δήμου)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν ἐργασιῶν διανοίξεως χάνδακος ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἐλευσίνος διὰ τὴν τοποθέτησιν ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ, κατὰ μῆκος τῆς ἐν ἐπικεφαλίδι ὁδοῦ καὶ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Τζαφέρη καὶ Συρμαλῆ, ἤλθεν εἰς φῶς ἀριθμὸς τάφων, ἡ ἔρευνα τῶν ὁποίων διήρκεσεν ἀπὸ 23 / 11 / 65 — 10 / 1 / 66.

Ἐν συνόλῳ ἀνεσκάφησαν 61 τάφοι εἰς τρεῖς συστάδας (Σχέδ. 63 καὶ 64), χρονολογούμενοι ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ ἀποτελοῦντες τὴν συνέχειαν τοῦ πρὸς Ν. ἀνασκαφέντος ἀπὸ ἐτῶν νεκροταφείου.

Τῆς γεωμετρικῆς περιόδου ἀνεσκάφησαν ἑξ. τάφοι τοῦ ὑστέρου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀνορυχθῆ ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, μέχρι βάθους 0,55 - 2.50 μ. κάτωθεν τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου ὁδοῦ. Ἐκ τούτων, οἱ τρεῖς ἦσαν ταφῇ ἐντὸς ἀγγείων (οἱ ὑπ' ἀριθ. 52, 54 καὶ 58) καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς λακκοειδεῖς, ἦτοι ὀρθογώνια ὀρύγματα, διαστ. 1 x 1.50 μ., ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον συνίσταται ἐκ σκληρῶν ἐρυθρῶν χωμάτων (οἱ ὑπ' ἀριθ. 2, 50, 53).

Ὁ ὑπ' ἀριθ. 52 ταφικὸς ἀμφορεὺς, ὕψ. 0,40, διαμ. 0,26 μ., κοσμεῖται διὰ τεσσάρων ἐπαλλήλων λεπτῶν γραμμῶν. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 58 (Πί ν. 100 α), ὕψ. 0,66, διαμ. 0,42 μ., φέρει ἐπὶ τῆς μετόπης τοῦ ὄμου σχέδιον πυραμίδος καὶ περίξ τῆς κοιλίας του ταινίαν ἐκ τριῶν γραμμῶν. Παρόμοιος πρὸς τὸν 58 εἶναι ὁ ταφικὸς ἀμφορεὺς 54, τοῦ ὁποίου

σφύζεται μόνον τὸ ἄνω ἡμισυ. Ἐκ τοῦ τάφου ὑπ' ἀριθ. 2 συνελέγησαν μία πυξίς, ὕψ. 0,12 μ., με διακόσμησιν ἐπαλλήλων γραμμῶν καὶ ἐν πινάκιον, διαμ. 0,08 μ., με τὴν αὐτὴν διακόσμησιν. Ἐπίσης, ἐκ τοῦ τάφου 50 προήλθε κοτύλη, ὕψ. 0,15 μ., με διακόσμησιν ἐπὶ τῆς ταινίας τοῦ χεῖλους ἐκ καθέτων καὶ τεθλασμένων γραμμῶν.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν: Μία οἰνοχόη, ὕψ. 0,33 μ., κοσμουμένη ἐπὶ τῆς μετόπης τοῦ ὄμου καὶ περίξ τῆς κοιλίας διὰ ταινίας ἐκ λοξῶν γραμμῶν κατ' ὁμάδας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ σχηματίζονται μεταξὺ τῶν τριγῶνα· εἰς ἀμφορεὺς, ὕψ. 0,51 μ., με ἀπεικόνισιν πλοίου κάτωθεν τῆς μιᾶς τῶν λαβῶν, ὡς καὶ κόσμημα ζατρίκιου ἐπὶ τῆς κοιλίας· ἐν μόνωντον κύπελλον, ὕψ. 0,08 μ., με γραμμικὴν διακόσμησιν ἐπὶ τῆς μετόπης τοῦ ὄμου καὶ τεθλασμένων γραμμῶν ἐπὶ τοῦ χεῖλους.

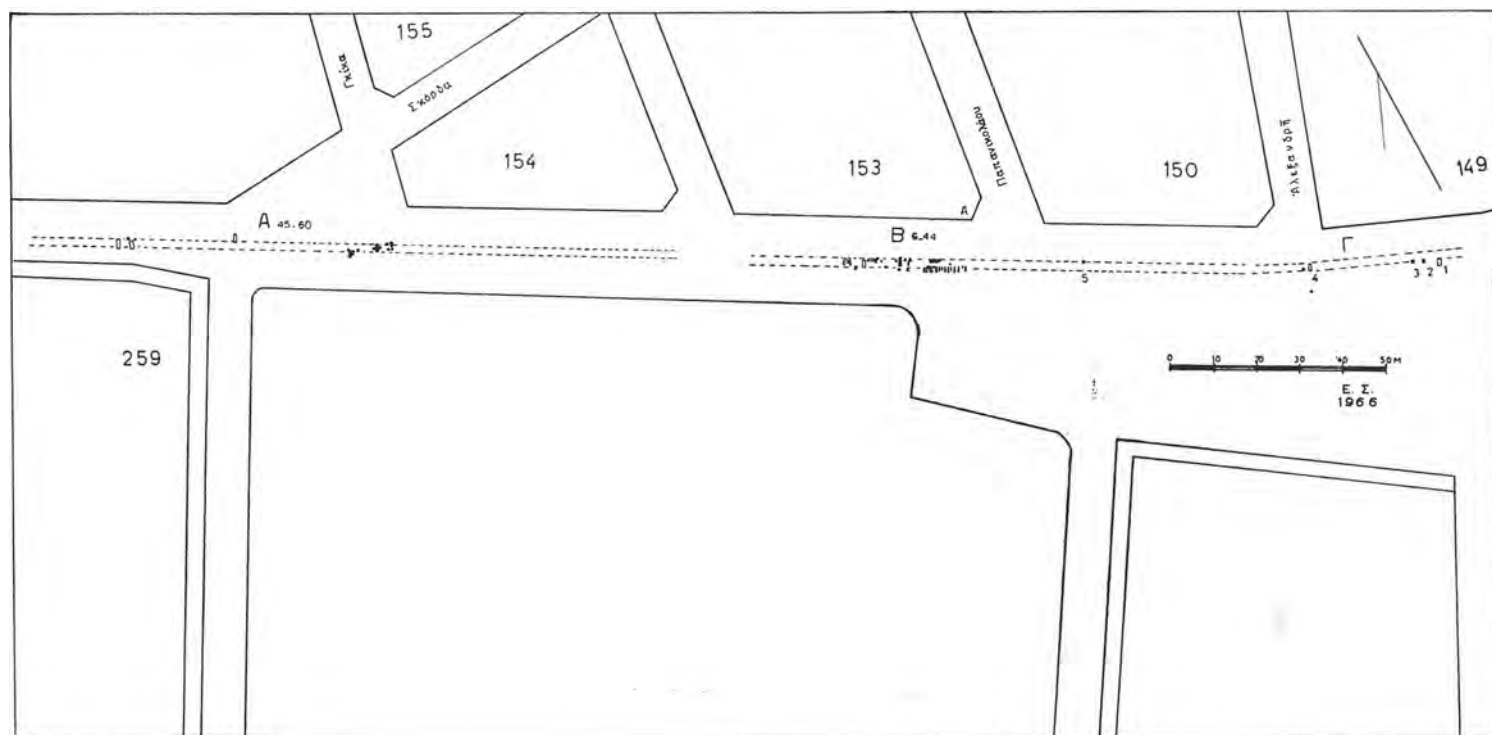
Εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον ἀνήκει μία μόνον ταφή, ἡ ὑπ' ἀριθ. 38, σαρκοφάγος ἐκ κογχυλιάτου, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὗρέθη πυξίς φοειδῆς, ὕψ. 0,27 μ., μετὰ καλύμματος (Πί ν. 100 β), φέρουσα φυτικὸν διάκοσμον ἐπὶ τοῦ ὄμου.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν τάφων τῆς κλασσικῆς περιόδου ἀνέρχεται εἰς δέκα· ἐκ τούτων οἱ ἐπτά ἦσαν σαρκοφάγοι ἐκ κογχυλιάτου (οἱ ὑπ' ἀριθ. 1, 4, 30, 49, 55, 57, 59) καὶ οἱ ἔτεροι τρεῖς πυραὶ λακκοειδεῖς (οἱ ὑπ' ἀριθ. 3, 41, 46). Τὸ βάθος, εἰς τὸ ὁποῖον εὗρέθησαν, ἐκυμαίνετο μεταξὺ 1 - 2.40 μ. Τὰ ἀντικείμενα κατὰ τάφους ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

Τάφος 1: Ἐρυθρόμορφος λήκυθος με σκηνὴν γυναικωνίτου, δευτέρα με μελανὰ ἀνθέμια, καὶ δύο μελαμβαφεῖς με γραμμικὴν διακόσμησιν ἐπὶ ταινίας τοῦ ὄμου (Πί ν. 100 δ).

Τάφος 59: Δύο λήκυθοι με σκηνὴν μαχομένων ὀπλιτῶν, ἑτεραι δύο με σκηνὴν ἐκ τοῦ διονυσιακοῦ κύκλου (τέθριππον, Ἀριάδνη, Διόνυσος), δύο με ἀνθέμια, δύο ἀρυσβαλλοειδῆ ληκύθια (Πί ν. 100 γ), τὸ ἐν μετ' ἀνθεμίου καὶ τὸ ἕτερον με σκηνὴν προσφορᾶς.

Οἱ πολυαριθμότεροι τάφοι ἦσαν οἱ ρωμαϊκοί, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἀνῆλθεν εἰς 23· δώδεκα ἦσαν κτιστοὶ δι' ἐπαλλήλων ὀπτοπλίνθων, ἡ διὰ λίθων καὶ θραυσμάτων κεράμων, συνδεομένων δι' ἀσβέστου (οἱ ὑπ' ἀριθ. 8, 9, 11, 12, 15, 18, 19, 20, 23, 24, 45, 47), εἰς κεραμοσκεπῆς (ὁ ὑπ' ἀριθ. 40) καὶ ἐπτά ταφαὶ ἐντὸς ἀγγείων. Τὸ βάθος, εἰς τὸ ὁποῖον εὗρέθησαν, ἐκυμαίνετο ἀπὸ 0,20 - 3.15 μ. Τινὲς τῶν τάφων ἐκαλύπτοντο δι' ἐπιτυμβίων στηλῶν εἰς δευτέραν χρήσιν. Οὕτω ἐκ τοῦ 23 ἀφῆρέθη τὸ ἄνω ἡμισυ κλασσικῆς στήλης (Πί ν. 101 α), ὕψ. 0,68, πλ. 0,58 μ., με ἀε-

Σχέδ. 63. Έλευσις. Τοπογραφικόν σχεδιογράφημα τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Θηβῶν ἀνασκαφῆς

τωματικήν ἐπίστεψιν καὶ διακόσμησιν ἐκ δύο ροδάκων· ἐπ' αὐτῆς εἶναι κεχαραγμένοι δύο ἐπιγραφαί, ἐξ ὧν ἡ μία:

Πέρσης

Εὐκλῆς

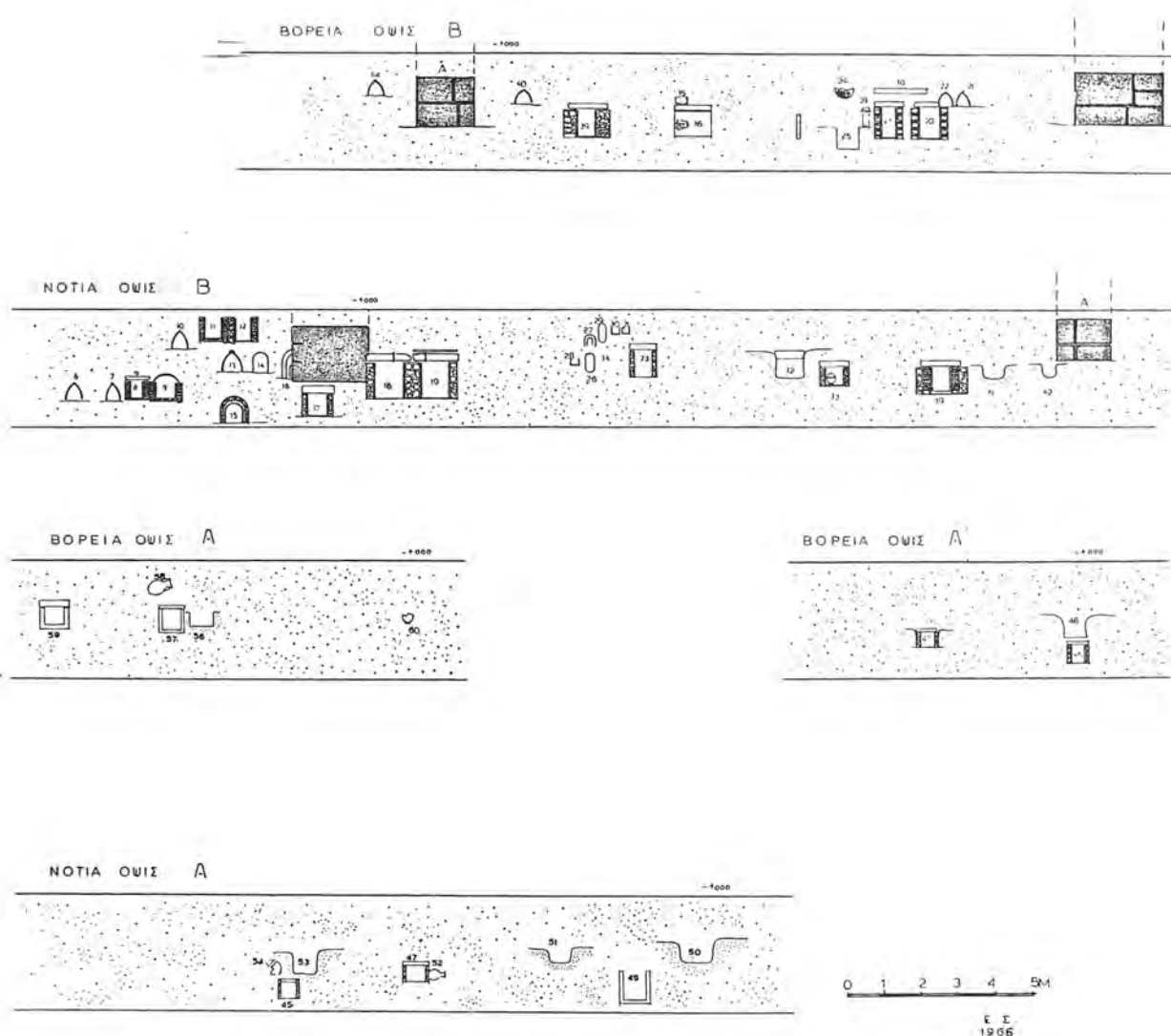
Γλυκέρα Πέρσου θυγάτηρ

Ἀρετὴ Πέρσου γυνή

Ἐκ τοῦ τάφου 20 ἀφηρέθη τμήμα ρωμαϊκῆς ἐνεπιγράφου στήλης, ὕψ. 0,14, πλ. 0,395 μ., προερχόμενον ἐκ τῆς ἐπιστέψεως, με ἀπεικόνισιν πλοίου μεταξύ δύο ἀκροκεράμων (merlatura).

Ἐκ τοῦ τάφου 19 προῆλθε τὸ ἄνω ἡμισυ ρωμαϊκῆς στήλης με τὴν ἐπιγραφὴν: *Χαιρεστράτη*, ὕψ. 0,80, πλ. 0,40 μ., με δύο ρόδακας καὶ ἀπεικόνισιν λουτροφόρου· ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου προῆλθε τὸ ἄνω ἡμισυ ἐτέρας ἐνεπιγράφου ρωμαϊκῆς στήλης, ὕψ. 0,97, πλ. 0,40 μ., με ἀνθεματὴν ἐπίστεψιν καὶ δύο ρόδακας, ὡς καὶ μία ἀκεραία, ἐπίσης ρωμαϊκὴ στήλη, ὕψ. 0,83, πλ. 0,45 μ., με ἀετωματικήν ἐπίστεψιν καὶ ἀπεικόνισιν λουτροφόρου μεταξύ δύο ἀλαβάστρων.

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ τάφου 40 συνελέ-

Σχέδ. 64. Ἐλευσίς. Τομαὶ καὶ ὄψεις τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Θηβῶν ἀνασκαφέντων τάφων

γησαν τρεις δακρυδόχοι καὶ ρινίσματα χρυσοῦ ἢ μία τῶν κεραμίδων (Πί ν. 102 α) τοῦ καλύμματος ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν: *Δήμητρος*.

Ἐντὸς τοῦ τάφου 39 καὶ περὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νεκροῦ εὑρέθη ταινία χρυσῇ, παρὰ δὲ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ δύο ἀλάβαστρα.

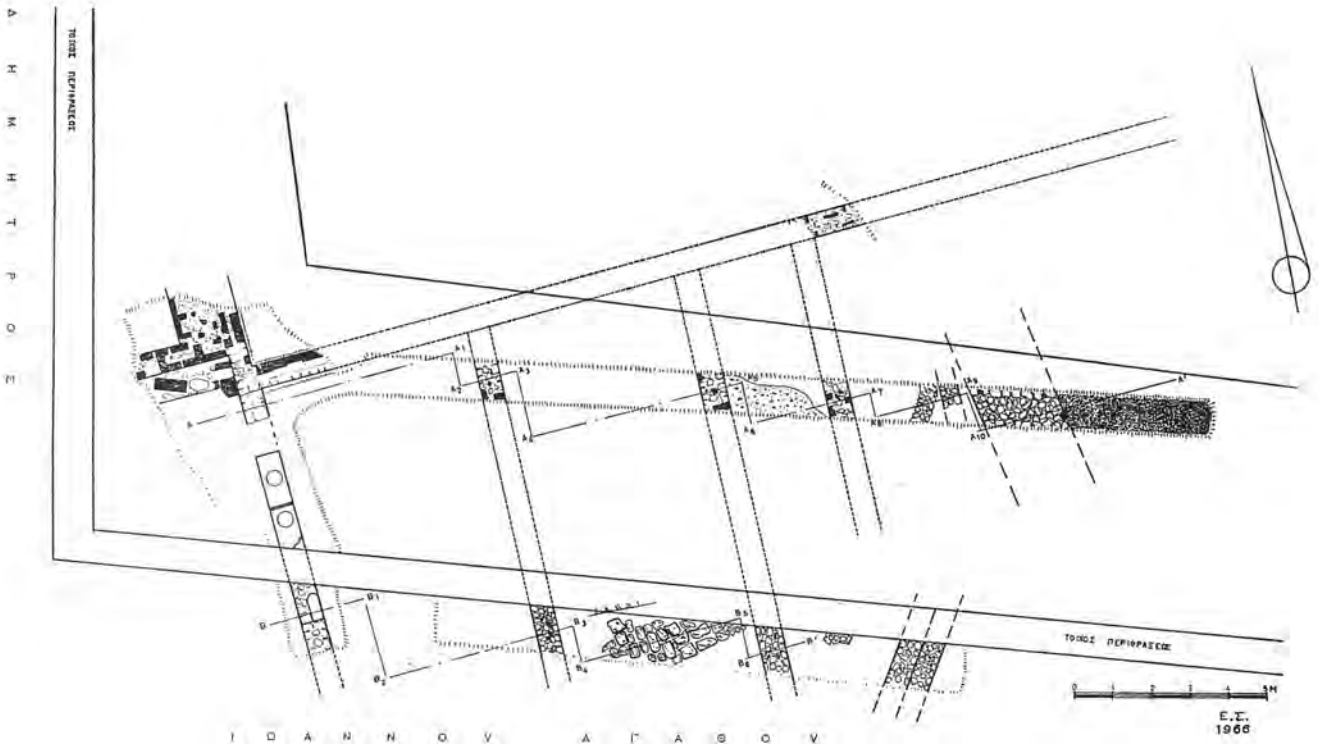
Τάφος 23: Χαλκοὺν νόμισμα.

Τάφος 12: Εἰς λύχνος καὶ δύο ἄωτα ἀγγεῖα.

Τάφος 33: Μαρμαρίνη κάλπη ἐντὸς κτιστοῦ

Ὁδὸς Δήμητρος

Κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Δήμητρος καὶ Ἰ. Ἀγαθοῦ ἠνοίχθησαν δύο χάνδακες ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ΔΕΗ, ὁ εἰς ἐντὸς ἀγροκτήματος, ἰδιοκτησίας Ζαφειροπούλου, ὁ ἕτερος κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἀγαθοῦ καὶ πρὸς Ν. τοῦ περιβόλου τοῦ ὡς ἄνω ἀγροκτήματος. Ἡ γενομένη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὰ λεί-

Σχέδ. 65. Ἐλευσίς. Κάτοπις τῶν ἀποκαλυφθέντων τοίχων ἐντὸς ἀγροκτήματος κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Δήμητρος καὶ Ἰ. Ἀγαθοῦ

ὀρθογωνίου, περιέχουσα τὰ ὀστέα τοῦ νεκροῦ, φύλλα χρυσοῦ καὶ τρεῖς δακρυδόχους.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν: Εἰς ἐνεπίγραφος κιονίσκος, ρωμαϊκῶν χρόνων, ὕψ. 1.25, διαμ. 0,45 μ., με ἀπεικόνισιν, ἐντὸς πλαισίου, τῆς καθημένης νεκρᾶς μετὰ τῆς δούλης τῆς (Πί ν. 101 β). Ἐπιτυμβία στήλη τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ὕψ. 0,84, πλ. 0,60 μ., εἰκονίζουσα μίαν ἀνδρικήν καὶ μίαν γυναικεῖαν μορφήν, ἥτις κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς σείστρον (Πί ν. 102 β). Τέλος, τὸ δεξιὸν ἡμισυ στήλης με ἀνδρικήν μορφήν.

ψανα ὀστεορρωμαϊκοῦ κτηρίου (Σχέδ. 65).

Ἐντὸς τοῦ πρώτου χάνδακος ἀπεκαλύφθησαν τμήματα τοίχων, ἡ συνέχεια τῶν ὁποίων διεπιστάθη ἐντὸς τοῦ δευτέρου οὕτως ἔχον μακρὸν τοῖχον κτηρίου με κατεύθυνσιν Α. - Δ., μετὰ τεσσάρων ἐγκαρσίων, ἐξ ὧν ὁ δυτικώτερος ἔσφζε τμήμα στυλοβάτου μετὰ δύο βάσεων ἰωνικῶν κίωνων. Τὸ πάχος τῶν τοίχων εἶναι 0,65 μ., διατηροῦνται δὲ μέχρις ὕψους 1 μ. Εἶναι ἐκτισμένοι δι' ἀκανονίστων λίθων καὶ κεράμων, συνδεομένων μεταξὺ τῶν δι' ἀσβεστοκονίας καὶ ἐνισχύονται δι' ὀριζοντίων στρώσεων ὀπτοπλίνθων,

πλήν τοῦ τμήματος τοῦ στυλοβάτου, συγκειμένον ἐκ λιθοπλίνθων.

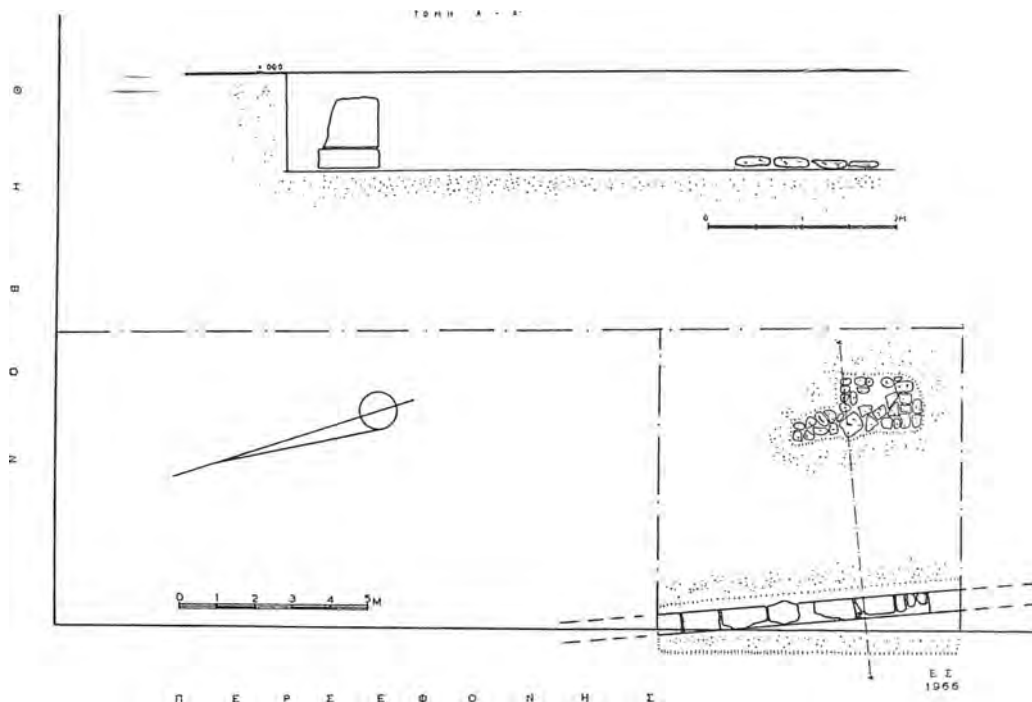
Ἡ ἐν τῷ Σχ. ε. δ. 65 παρεχομένη κάτωψις εἶναι ὑποθετική μόνον, βασιζομένη κυρίως εἰς τὴν νοητὴν προέκτασιν τῶν ἀνευρεθέντων τοίχων. Ἡ περαιτέρω ἐκσκαφή δὲν κατέστη δυνατή, λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῇ ὥς ἄνω ἀγροικία ὑπαρχόντων δένδρων.

Εἰς μεταγενεστέραν οἰκοδομικὴν φάσιν ἀνήκουν ἀριθμὸς τοίχων καὶ δεξαμενὴ, τῆς ὁποίας

Κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου, ἐξ ἄλλου, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα πλακοστρώτου δαπέδου εἰς ἀκαθόριστον ἔκτασιν 3.50 x 2 μ., ἡ στάθμη τοῦ ὁποίου ἔκειτο εἰς βάθος 0,90 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὁδοῦ.

Ἱάκχου 10

Ἐπὶ τῆς ἐν ἐπικεφαλίδι ὁδοῦ, εἰς τὸν χώρον τῆς αὐλῆς τῆς ιδιοκτησίας Πανηγύρη, κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων πρὸς ἀνέγερσιν βοηθητικῶν

Σχ. ε. δ. 66. Ἐλευσίς. Κάτωψις καὶ τομή τῆς ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Περσεφώνης 8 ἀνασκαφῆς

ἀπεκαλύφθη τμήμα τοῦ δυτικοῦ τῆς τοίχου, πλάτους 2 μ., μετὰ τμήματός τῆς, καλυπτομένου δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος.

Περσεφώνης 8

Εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, ιδιοκτησίας Βασιλοπούλου, διαστ. 8 x 8 μ., κατὰ μῆκος τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς ἀπεκαλύφθη τοῖχος μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν. (Σχ. ε. δ. 66), ἐκτισμένος διὰ μεγάλων ἀκατεργάστων λίθων καὶ λαξευτῶν ὀρθογωνίων παρολίθων, συνδεομένων μεταξύ των δι' ἀσβέστου· ἐσφάζετο μέχρις ὕψους 0,80 μ. καὶ ἠδράζετο ἐπὶ σκληρῶν ἐπιχώσεων εἰς βάθος 1.10 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος.

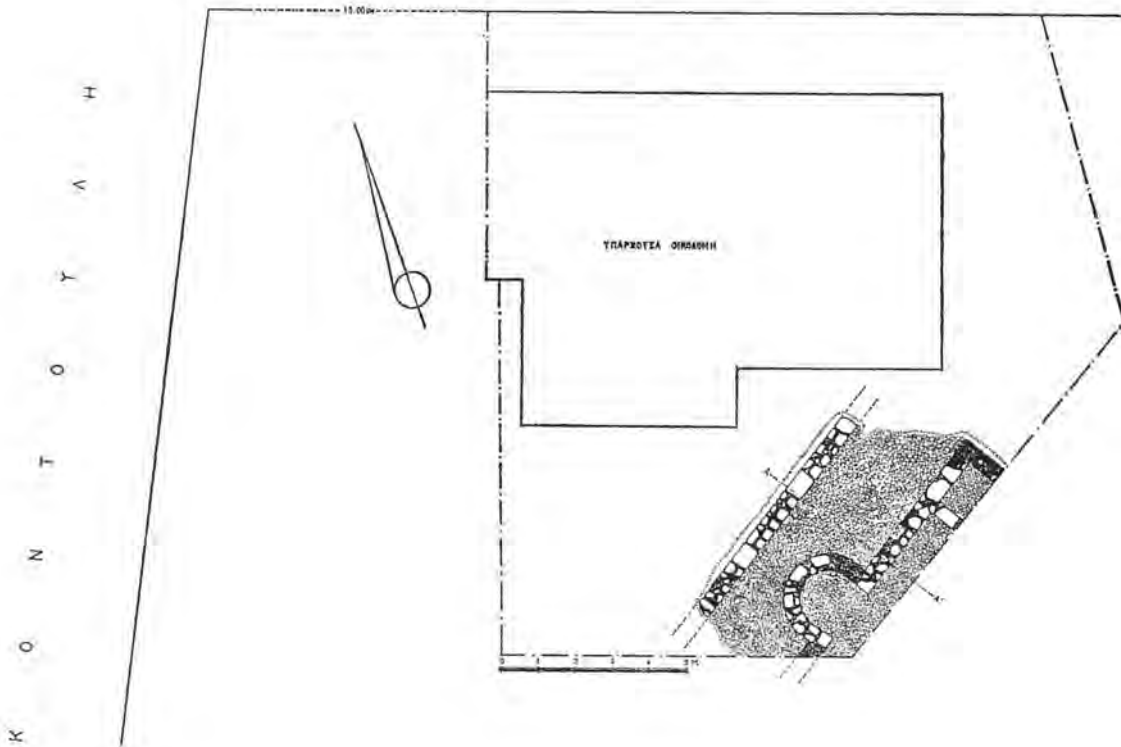
χώρων, παραπλευρῶς τῆς ἤδη ὑπαρχούσης οἰκίας, ἀνευρέθησαν τὰ λείψανα ὑστερορρωμαϊκοῦ κτίσματος (Σχ. ε. δ. 67 καὶ 70), ἡ ταύτις τοῦ ὁποίου δὲν κατέστη εἰσέτι δυνατή· ἡ ἔρευνά του διήρκεσεν ἀπὸ 21 / 9 - 6 / 10 / 66.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ΝΑ. μεσοτοιχίαν ἀπεκαλύφθη ἡ ΒΑ. γωνία κτηρίου μὲ λιθόστρωτον δάπεδον, ἡ συνέχεια τοῦ ὁποίου κεῖται κάτωθεν τῆς παρακειμένης οἰκοδομῆς. Ἡ ΒΑ. πλευρά του, ἀνασκαφεῖσα μέχρι μῆκ. 6.50 μ., σχηματίζει, εἰς ἀπόστασιν 4.50 μ. ἀπὸ τῆς ΒΑ. γωνίας του, πεταλόμορφον κόγχην, ἐνθ' ἡ ΒΑ. πλευρά του ἀνεσκάφη μόνον μέχρι μῆκ. 0,80 μ. Εἰς ἀπόστασιν 1.30 μ. ἀπὸ τῆς ΒΑ. πλευρᾶς του εὐρέθη ἔσωτε-

ρικών χώρισμα. Είς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς κόγχης ἐσφύζοντο ἱχνη κονιάματος. Οἱ τοῖχοι τοῦ κτηρίου, διατηρούμενοι μέχρις ὕψους 0,50 μ., ἔχουν πάχος 0,45 μ. καὶ εἶναι ἐκτισμένοι δι' ἀκανονίστων λίθων καὶ ὀπτοπλίνθων, συνδεομένων μετα-

ῦσους 1.10 μ. καὶ ἡδράζετο ἐπὶ σκληρῶν ἐπιχώσεων εἰς βάθος 0,83 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ συγχρόνου ἐδάφους. Τὸ λιθόστρωτον δάπεδον συνεχίζεται καὶ εἰς τὸν μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ ἀρχικῶς περιγραφέντος κτηρίου χώρον.

Ι Α Κ Χ Ο Υ

Σχέδ. 67. Ἐλευσίς. Κάτωφιν τῶν ἐντὸς οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἰάκχου 10 ἀποκαλυφθέντων λειψάνων ὀστερορρωμαϊκοῦ κτίσματος

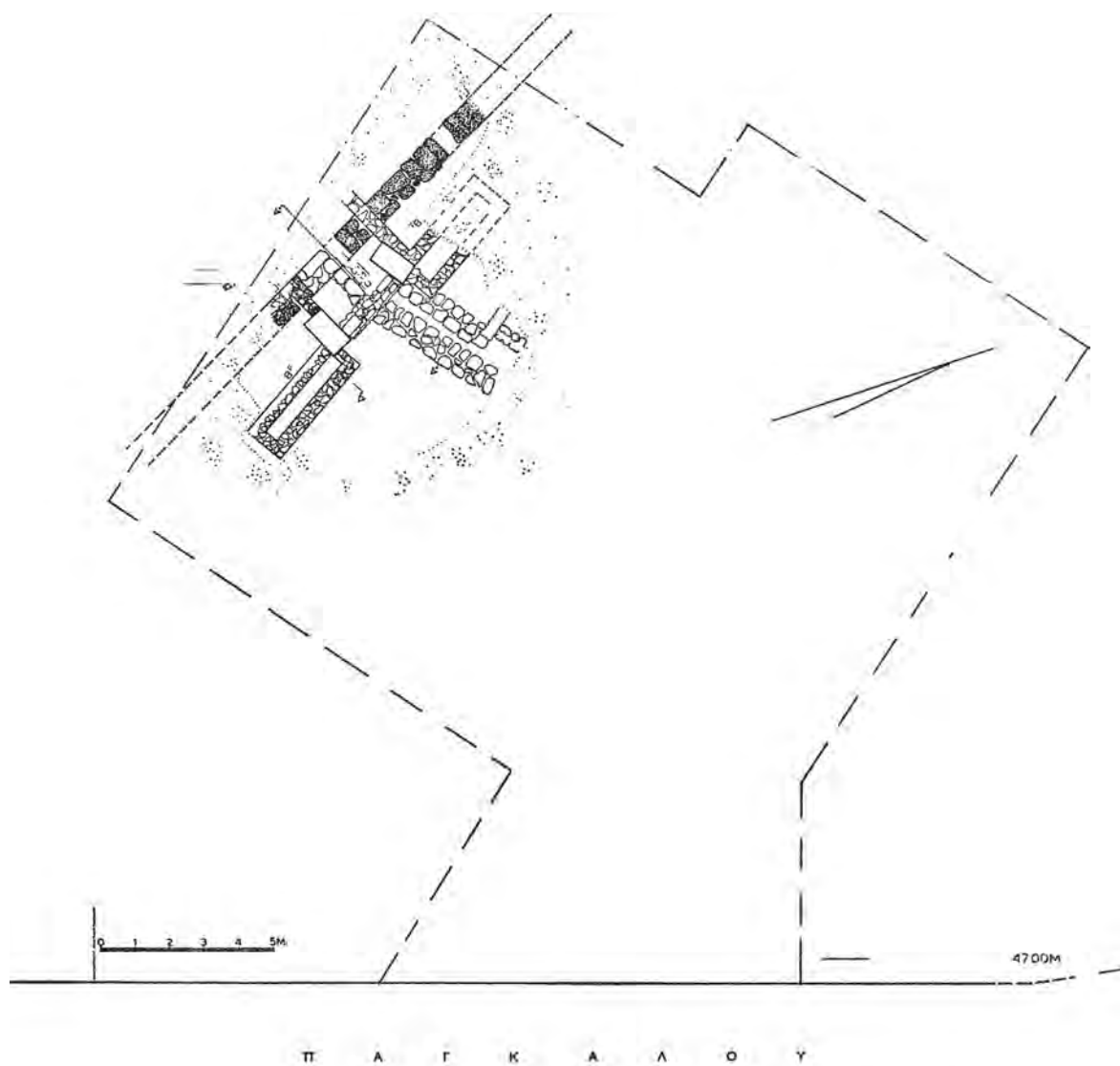
ξὺ των δι' ἀσβεστοκονίας, βαίνουν δὲ ἐπὶ σκληρῶν ἐπιχώσεων εἰς βάθος 0,73 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς στάθμης τοῦ ἐδάφους.

ΒΔ. τοῦ περιγραφέντος κτηρίου, παραλλήλως πρὸς τὴν ΒΔ. πλευρὰν του καὶ εἰς ἀπόστασιν 2.50 μ. ἀπὸ ταύτης, ἀνεσκάφη τοῖχος εἰς μήκος 6.50 μ., ἡ σχέσις τοῦ ὁποίου πρὸς τὸ προαναφερθὲν κτήριο παραμένει ἀσαφής. Ὁ τοῖχος οὗτος, ἐπιμελεμένης κατασκευῆς, ἦτο ἐκτισμένος δι' ἀκανονίστων λίθων καὶ ἀσβεστοκονίας, μεθ' ὀριζοντίων στρώσεων ὀπτοπλίνθων, ἐνισχυόμενος κατ' ἴσας ἀποστάσεις διὰ τῆς παρεμβολῆς λαξευτῶν ὀρθογωνίων λίθων. Διτηρεῖτο μέχρις

Παγκάλου 6

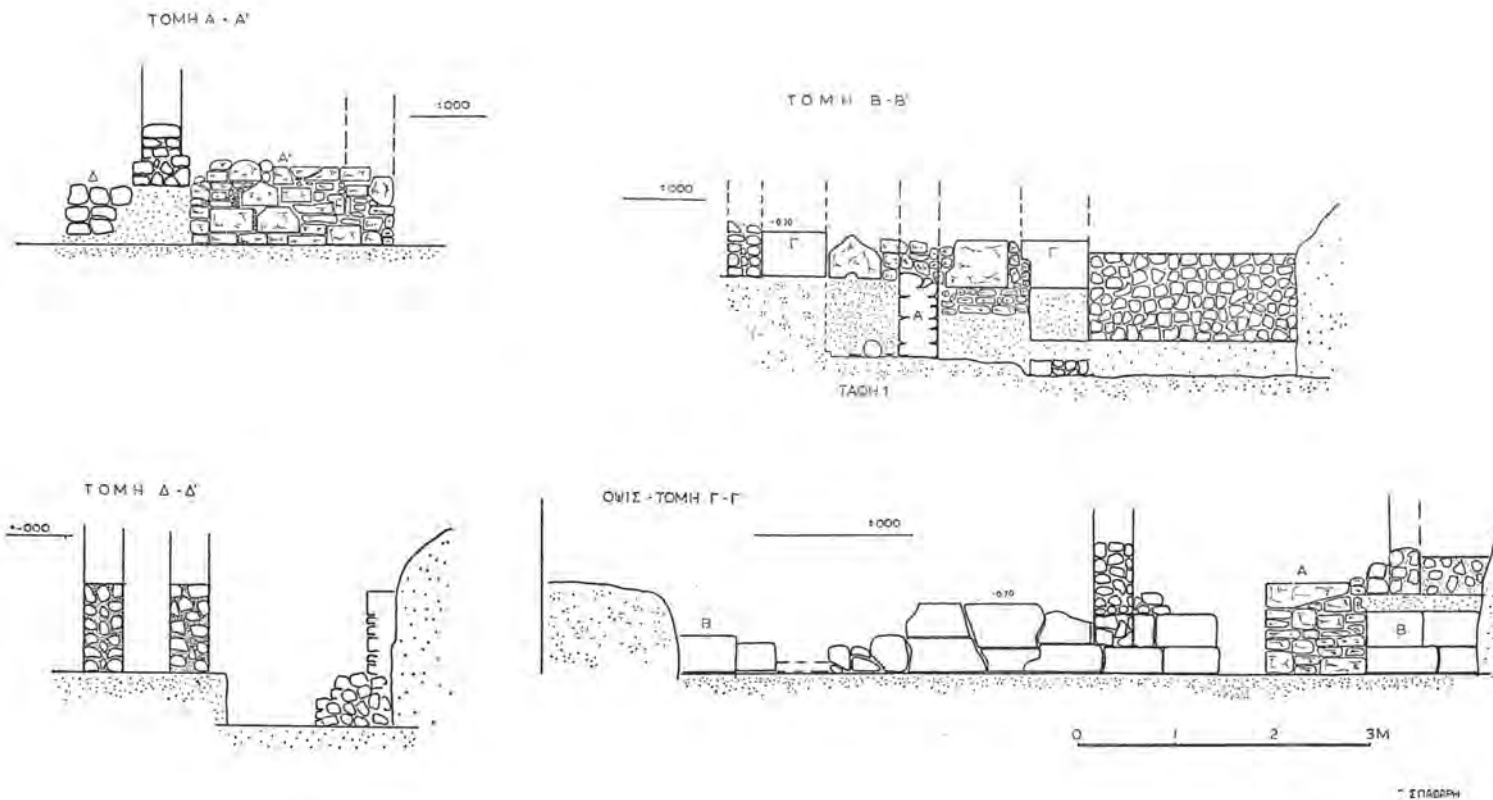
Εἰς τὸ ἀνωτέρω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Γιακουμέλη, ἡ ἔρευνα περιωρίσθη εἰς χώρον, διαστ. 17 x 8 μ., ἔνθα ἐνετοπίσθησαν λείψανα ἀρχαίων κτισμάτων (Σχέδ. 68 καὶ 69), τῶν ὁποίων διακρίνονται τέσσαρες οἰκοδομικαὶ περίοδοι.

Εἰς τὸν ἀνασκαφέντα χώρον τὰ παλαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα, ἀναγόμενα εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, συνοψίζονται εἰς τετράγωνον, πλευρᾷ 1 μ., οἱ τοῖχοι τοῦ ὁποίου, πᾶς 0,50 μ., διατηροῦνται μέχρις ὕψους 0,90 μ. καὶ ἑδράζονται ἐπὶ σκληρῶν ἐπιχώσεων, εἰς βάθος 1.30 μ.

Ε. ΣΠΑΘΑΡΗ

Σχέδ. 68. Έλευσις. Κάτοψις τῆς ἐντὸς οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Παγκάλου 6 ἀνασκαφῆς

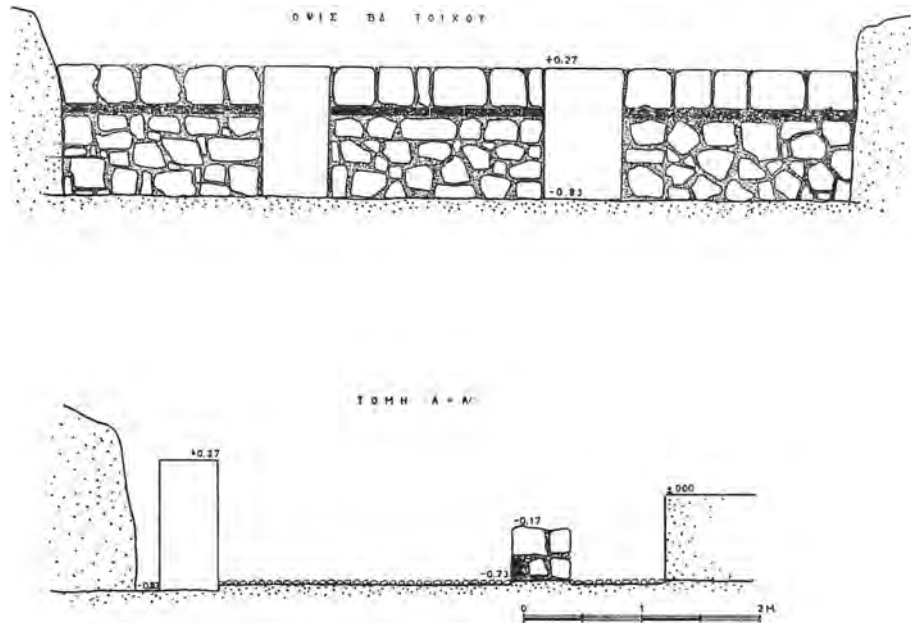

Σχέδ. 69. Έλευσίς. Τομαί των επί της οδού Παγκάλου 6 αποκαλυφθέντων τοίχων αρχαίων κτισμάτων

ὕπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς συγχρόνου ὁδοῦ. Τὸ σύστημα τοιχοποιίας εἶναι τὸ ἀκανόνιστον τραπεζιόσχημον.

Εἰς ἑτέραν οἰκοδομικὴν περίοδον τῶν ὑστέρων κλασσικῶν χρόνων, ἀνήκει τοῖχος ἐπιμελεμένης κατασκευῆς, μὲ κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ., ἀποκαλυφθεὶς μέχρι μήκ. 8.50 μ., βαίνων ἐπὶ ἐπι-

Εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ὁ περίβολος ἀνεκαίνισθη διὰ τῆς κατασκευῆς πύλης μὲ δύο ἐπιμήκεις πύργους, διαστ. 3.60 x 1.50 μ. εἰς ἑκατέραν τῶν δύο μακρῶν πλευρῶν του· τὸ σημεῖον συναντήσεως τοῦ πύργου μετὰ τῆς μακρᾶς πλευρᾶς ἐνισχύεται δι' ἐνὸς λαξευτοῦ ὀρθογωνίου λίθου, τῆς λοιπῆς κατασκευῆς συγκειμένης ἐκ μι-

Σχέδ. 70. Ἑλευσίς. Τομὴ καὶ ὄψεις τῶν τοίχων τοῦ ὑστερορρωμαϊκοῦ κτίσματος τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἰάκχου 10 (πρβλ. Σχέδ. 67)

χώσεων καὶ ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ παλαιότερου κτίσματος, εἰς βάθος 3.50 μ. ὕπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς συγχρόνου ὁδοῦ· εἶναι ἐκτισμένος διὰ μεγάλων λίθων λαξευτῶν, τῶν κενῶν πληρουμένων διὰ μικροτέρων. Εἰς τι σημεῖον του ἀφήνεται ἄνοιγμα, δίκην θύρας, πλάτους 1.50 μ. Οὗτος ταυτίζεται ὑπὸ τοῦ κ. Ἱ. Τραυλοῦ πρὸς τὸν περίβολον τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Τριπτολέμου, ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Πausanίου.

κρῶν ἀκανονίστων λίθων, συνδεομένων δι' ἀσβεστοκονίας. Ὁ νέος περίβολος ἐδράζεται ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ εἰς βάθος 1.40 μ. ὕπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ.

Εἰς μεταγενεστέραν φάσιν ἀνήκουν τὰ λείψανα δύο τοίχων, εὐτελοῦς κατασκευῆς, οἵτινες παραμένουν ἀσύνδετοι μεταξύ των.

ΟΛΓΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΗΣΩΝ

Κατά τὸ 1966 ἐγένετο ἡ ἐκθεσις τῶν ἀρχαιοτήτων εἰς τὸ νεόδμητον Μουσεῖον Σαλαμίνος καὶ ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τούτου. Πρὸς τοῦτοις ἐγένετο καὶ ἡ ἐκθεσις τῶν ἀρχαιοτήτων Σκύρου ἐντὸς τοῦ νέου Μουσείου τῆς νήσου καὶ ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι ἐκθέσεως εἰς τὸ Μουσεῖον Βραυρῶνος.

Ἡ Ἐφορεία ἐνέτεινε τὴν ἐπαγρύπνησίν της διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν προστασίαν τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων καὶ τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐκ τοῦ οἰκοδομικοῦ ὄργανοι, τῆς ἐγκαταστάσεως λατομείων καὶ τῆς ἐκτελέσεως ἔργων ὁδοποιίας, ὑδρεύσεως κ.λ.π., διὰ τῶν εἰς τὴν διάθεσίν της μέσων καὶ διὰ πρῶτην φοράν ἐπεβλήθη ἐλεγχος εἰς τὰς ἀνεγειρομένας οἰκοδομὰς Πειραιῶς, Χαλκίδος καὶ Σκύρου, ἀποσκοπὼν εἰς τὴν προστασίαν καὶ διάσωσιν τῶν ἀρχαιοτήτων, τὴν μελέτην τῆς τοπογραφίας, ἐτι δὲ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς νήσου Σκύρου.

Ἐν τέλει, ἡ Ἐφορεία ἐπόπτευσε διὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν αὐτῆς ὑπαλλήλων τὰς ἀνασκαφὰς ἐν Ὑφαιῶν τῆς ὑπὸ τὸν καθηγητὴν κ. Η. Müssche Βελγικῆς Ἀρχαιολογικῆς ἀποστολῆς, τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἐν Βάρη καὶ Λευκαντί (Εὐβοίας), τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀφαιῆς ἐν Αἰγίνῃ καὶ τὰς ἀνασκαφὰς ἐν Ἐρετρίᾳ τῆς ὑπὸ τὸν καθηγητὴν κ. Karl Schefold Ἑλβετικῆς Ἀρχαιολογικῆς ἀποστολῆς.

Ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1966 τὴν διεύθυνσιν τῆς Β' Ἀρχαιολογικῆς Περιφέρειας ἀνέλαβεν ὁ Ἐφορος Δημ. Λαζαρίδης, ὑπηρέτησαν δὲ εἰς αὐτὴν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Ἐπιμεληταὶ Ἀρχαιοτήτων κκ. Ἀγγ. Λιάγκουρας καὶ Ἡλ. Τσιριβάκος. Εἰς τὰς διαφόρους ἐργασίας ἔλαβον μέρος καὶ ἐβοήθησαν οὐσιωδῶς, ὡς ἐκτακτοὶ ἐπιστημονικοὶ βοηθοί, αἱ κκ. Ἑλ. Θεοχαράκη, Λ. Λουκοπούλου, Ἐφη Στρατῆ καὶ Μ. Θεοχάρη, αἱ δδ. Ἑλ. Κουμρόγλου, Ἄννα Κόντσα καὶ Εὐαγγ. Γεωργοπούλου, ὡς καὶ οἱ κκ. Ἀθ. Παπαδόπουλος, Π. Παρθένης καὶ Χ. Σιγάλας. Τὰ σχέδια τῶν ἀνασκαφῶν, τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χάρτας καὶ τὰς ἐπεξηγηματικὰς ἐπιγραφὰς τῶν Μουσείων ἐξεπόντησεν ὁ ζωγράφος κ. Κ. Ἡλιάκης.

ΝΕΑ ΜΟΥΣΕΙΑ - ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

1. Βραυρῶν

α. Μουσείον

Περατωθεῖσθαι τῶν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν τοῦ νεοδμήτου Μουσείου Βραυρῶνος μετεφέρθησαν

εἰς αὐτὸ κατ' Αὐγουστον τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἱεροῦ, ἅτινα ἐφυλάσσοντο εἰς τὰς ἐντὸς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου προχείρους ἀποθήκας, ὡς καὶ τὰ ἐκτεθέντα προσωρινῶς εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον γλυπτὰ.

Μετεφέρθησαν, ὡσαύτως, εἰς τὸ Μουσεῖον Βραυρῶνος τὰ εὐρήματα τῶν διενεργηθεισῶν ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Ἰακωβίδου ἀνασκαφῶν εἰς Περαιτὴν (Πόρτο Ράφτη) καὶ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ γεωμετρικοῦ νεκροταφείου τῆς Ἀναβύσσου, τῶν διενεργηθεισῶν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ἐφόρου Νικ. Βερδέλη καὶ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Κ. Δαβάρα¹.

Ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Γεν. Διευθυντοῦ Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως κ. Ἰ. Κοντῆ ἤρχισαν ἐντὸς τοῦ νέου Μουσείου αἱ ἐργασίαι ἐκθέσεως τῶν ἀρχαιοτήτων Βραυρῶνος διὰ τῆς Ἐφόρου δ. Β. Φιλιππάκη (διὰ τὴν ἐκθεσιν τῶν ἀγγείων) καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς βοηθοῦ κ. Ἐ. Στρατῆ (διὰ τὰ γλυπτὰ).

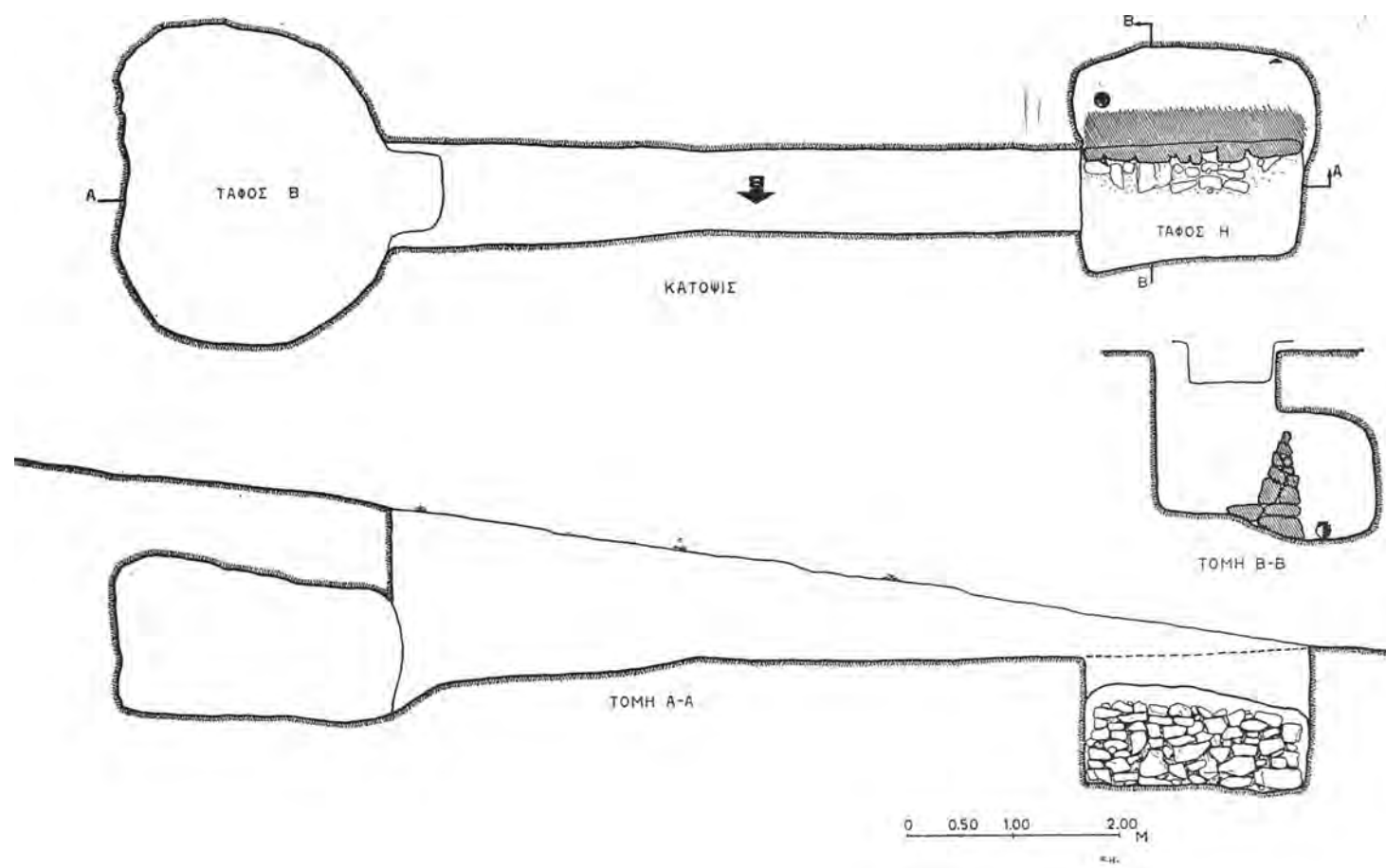
Διὰ τὴν συγκόλλησιν, συμπλήρωσιν καὶ ἐκθεσιν τῶν γλυπτῶν, εἰργάσθησαν ὁ γλύπτης κ. Κ. Περράκης καὶ ὁ μαρμαροτεχνίτης κ. Σπ. Καρδάμης, διὰ δὲ τῶν ἀγγείων ὁ τεχνίτης Γ. Ἀσημενός.

β. Ἀνασκαφή

Εἰς τὴν θέσιν Λαπούτσι Βραυρῶνος, περὶ τὰ 200 μ. Α. τοῦ Μουσείου, ἐνθα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχεν ἐπισημανθῇ καὶ ἀνασκαφῇ συστάς μυκηναϊκῶν τάφων², συνεπεῖα βροχῶν εἶχε καταστῆ κατὰδηλος ἡ θέσις ἐτέρου τάφου, διακόπτοντος τὸν δρόμον τοῦ ἀνασκαφέντος τοῦ 1965 θαλαμοειδοῦς μυκηναϊκοῦ τάφου Β καὶ ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος συλῆσεως. Διὰ τῆς ἀρχαιολόγου κ. Ἑλ. Θεοχαράκη προέβημεν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ τάφου τούτου. Ἀρχικῶς ἀνεσκάφη λάκκος (Η), διαστάσεων 2.10 x 1.10 μ., πλήρης καστανευθροῦ ὁμοιογενοῦς ἐπιχώσεως, χωρὶς νὰ παρατηρηθῇ ἐντὸς αὐτοῦ τὸ παραμικρὸν ἴχνος ταφῆς (Σχ. ἐδ. 1). Κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ λάκκου ἀπεκαλύφθη πρόχειρος τοῖχος-ξηρολιθία-, ὅστις καθιέρηθι μετὰ τὴν σχεδίασιν καὶ φωτογράφησιν του. Ὅπισθεν τοῦ τοίχου τούτου ἀπεκαλύφθη κόγχη, μήκ. 2.30, πλ. 0,92 καὶ ὕψ. 1.20 μ., τῆς ὁποίας τὸ δάπεδον ἦτο κατὰ 0,20 μ. ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ λάκκου. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς κόγχης ἐκ τῶν ἐντὸς αὐτῆς χωμάτων οὐδὲν ὁστοὺν ἀνευρέθη, οὔτε καὶ παρετηρήθησαν ἴχνη ταφῆς. Τὰ μόνον εὐρήματα ἐντὸς τῆς κόγχης ἦσαν: τρίων ἀπίοσχημον ἀγγεῖον μὲ φολιδωτὴν διακόσμη-

1. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 97 - 98.

2. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 98 - 99.

Σχέδ. 1. Κάτωις και τομαί τάφων Β και Η εις Λαπούτσι Βραυρώνος

σιν (ὕψ. 0,16, διαμ. στομίου 0,10 μ.) καὶ μόνω-
τον ἀδιακόσμητον κυάθιον (ὕψ. 0,03, διαμ. στο-
μίου 0,10 μ.). Ἀμφότερα ἀνήκουν εἰς τοὺς ΥΕ
III Β χρόνους.

ΔΗΜ. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

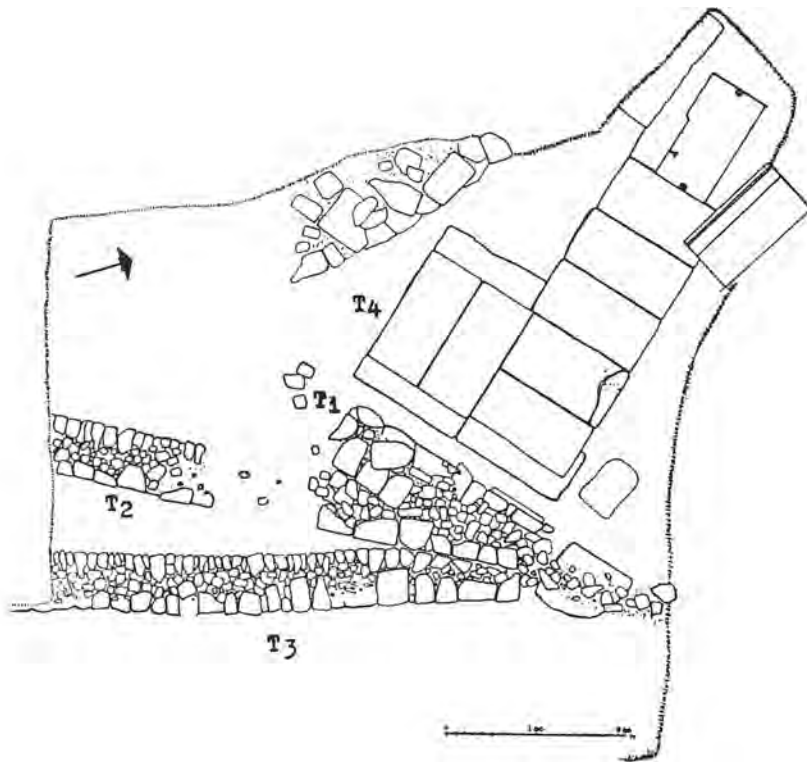
2. Μαραθῶν

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Τύμβου Μαραθῶνος, εἰς
θέσιν «Πατητήρια», κατόπιν τυχαίας ἀνευρέ-
σεως ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου, χρονολογουμένου εἰς

διὰ μικροτέρων λίθων, οὐχὶ ἐπιμελῶς. Ἀντιθέτως
πρὸς αὐτὰς ὁ τοῖχος 3 ἔχει τὴν κυρίαν ὄψιν του
πρὸς Δ. (Πί ν. 103 β).

Ὁ τοῖχος 4 (Τ4), ἐκτισμένος ἐκ παρολίθων,
διαστάσεων κατὰ μέσον ὄρον 0,66 x 1,30 μ., ἀπο-
τελεῖ τμήμα ναοσχήμου, πιθανῶς, οἰκοδομήματος.
ΝΔ. τοῦ τοίχου 4 ἀνευρέθησαν λίθοι ἀποτελοῦν-
τες πιθανῶς τὸ ἄκρον ἄλλου κτηρίου, τοῦ ὁποίου
δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀποκάλυψις.

Δυστυχῶς ἡ ἐπίχωσις τοῦ ἀνασκαφέντος χώ-

Σχέδ. 2. Μαραθῶν. Οἱ ἀποκαλυφθέντες τοῖχοι ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Ἀ. Π. Κατσικάρη

τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ἐντὸς τοῦ κτήματος
Ἀνδρέου Παν. Κατσικάρη, ἐγένετο δοκιμαστικὴ
ἔρευνα, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθησαν τμήματα
τεσσάρων τοίχων ἀποτελούντων τμήματα διαφο-
ρετικοῦ προσανατολισμοῦ κτηρίων (Σχέδ. 2).
Οἱ τρεῖς ἐκ τῶν τοίχων (Τ1, Τ2, Τ3) συναν-
τῶνται εἰς τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ ἐρευνηθέντος χώ-
ρου. Ὁ Τ1 προϋποθέτει τὴν ὑπαρξίν τοῦ Τ2,
οἷτος δὲ τὴν τοῦ Τ3, ὁ ὁποῖος χρονολογεῖται
πιθανῶς εἰς τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα. Κυρία ὄψις τῶν
τοίχων 1 (Πί ν. 103 α) καὶ 2 εἶναι ἡ ἀνατολι-
κὴ, δι' ἣν καὶ ἡ δυτικὴ τῶν πλευρὰ εἶναι ἐκτισμένη

ρου ἤτο ἐνιαία καὶ ἀνευ ὀστράκων. Πρόχειρος
ταφή, ἀνευρεθεῖσα εἰς βάθος 0,35 μ., οὐδὲν προσ-
θέτει. Ἀνατολικῶς τοῦ Τ3 ἀνευρέθη μαρμαρινὴ
λουτροφόρος (σφζ. ὕψ. 1,05 μ.) μετ' ἀναγλύ-
φου παραστάσεως. Εἶναι ἀπαραίτητος ἡ συνέ-
χισις τῆς ἀνασκαφῆς πρὸς διασάφησιν τοῦ προ-
ορισμοῦ τῶν κτηρίων καὶ ἀκριβῆ χρονολόγη-
σίν των. Διὰ γενησομένης ἐρευνῆς τῆς περι-
οχῆς ταύτης θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ ἀποδειχθῇ,
ὅτι ἡ ἐκεῖ τοποθέτησις τοῦ Ἡρακλείου³ δὲν

3. Βλ. ΠΑΕ 1933, σ. 34 (Σωτηριάδης).

άνταποκρίνεται εις τὴν πραγματικότητα. Πάντως ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου θὰ ἀσχοληθῶμεν ἄλλοτε, ὁπότε θὰ γίνῃ λόγος περὶ τοῦ ἀνευρεθέντος ἀρχιτεκτονικοῦ ὕλικου ἀνωδομίας. Τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἐργασιῶν εἶχεν ἡ δ. Γεωργοπούλου.

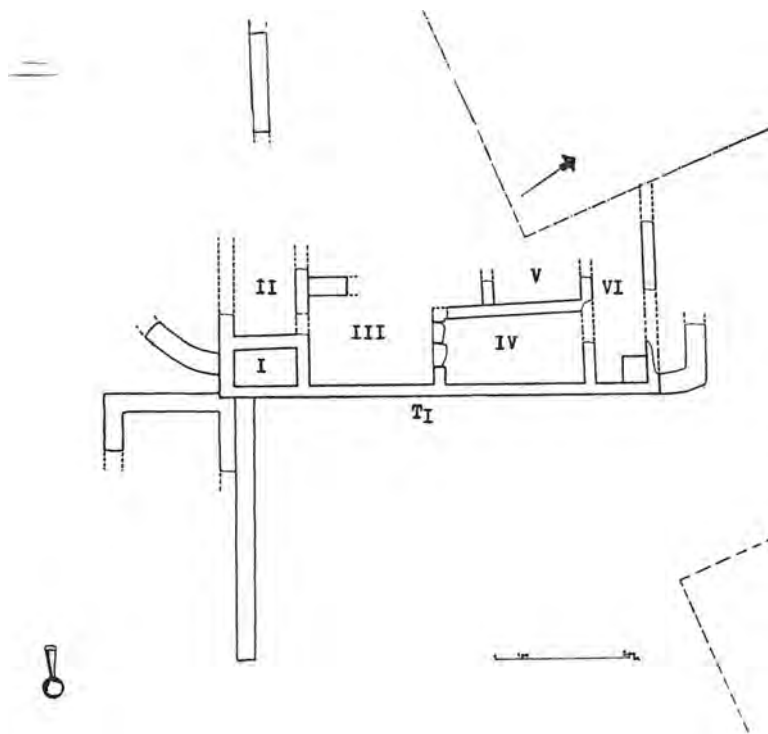
3. Ἄνω Βούλα

α) Οἰκόπεδον Μουτζουβῆ

Διὰ τῶν γενομένων αὐτοψιῶν εἰς τὴν περιοχὴν Γλυφάδας - Ἄνω Βούλας - Βάρης, πρὸς χορήγησιν εἰς τοὺς ιδιώτας ἀδειῶν οἰκοδομῆς, ἐπεση-

ἐπὶ τῆς ἐξ ἀργῶν τοιούτων ἀποτελουμένης εὐθυντηρίας (Πί ν. 103 γ). Τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ τοίχου, μήκους 15.50 μ., σφάζεται εἰς μίαν σειρὰν λίθων ἀνευ εὐθυντηρίας. Διὰ τῶν γενομένων ἐκατέρωθεν τοῦ τοίχου ἀβαθῶν τομῶν, προέκυψεν ὅτι τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτηρίου εὐρίσκεται πρὸς Δ., ἐνῶ Α. τοῦ τοίχου ἀνευρέθη στρώσις χαλίκων, οἱ ὅποιοι θὰ ἀπετέλουν τὸ κατάστρωμα ἀρχαίας ὁδοῦ.

Διὰ γενομένης τομῆς Α. τοῦ προαναφερθέντος τοίχου πρὸς ἐξακρίβωσιν ὑπάρξεως ἀρχαίας ὁδοῦ, ἀνευρέθη σειρὰ λίθων, ἀποτελούντων ἀσφαλῶς

Σχέδ. 3. Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Δ. Γιαννάκη. Οἱ ἀποκαλυφθέντες ἀρχαῖοι τοῖχοι

μάνθησαν ἀρχαῖοι τοῖχοι εἰς τὸ οἰκόπεδον Μουτζουβῆ, τὸ ὁποῖον κεῖται πλησίον τῆς στάσεως Πηγαδάκια, εἰς ἀπόστασιν 500 μ. περίπου ἀρριστερᾷ τῆς πρὸς Βάρην ὁδοῦ. Κατόπιν τούτου ἐγένετο δοκιμαστικὴ ἐρευνα.

Ἐκ τῆς γενομένης ἐρεύνης ἀπεκαλύφθη τοῖχος, μήκους 35.50 μ. Οὗτος ἔχει κατεύθυνσιν ἀπὸ ΝΔ. πρὸς ΒΑ., ἐνθα καμπυλοῦται πρὸς ΝΔ. Τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ τοίχου καὶ εἰς μήκος 15 μ. σφάζεται μόνον ἐν θεμελίοις καὶ μάλιστα μόνον οἱ λίθοι, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν εὐθυντηρίαν του. Ἡ συνέχεια τοῦ τοίχου τούτου καὶ εἰς μήκος 5 μ. διατηρεῖ καὶ μίαν σειρὰν κατειργασμένων λίθων

τοίχον ἑτέρου κτηρίου. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀπόστασις εἶναι 3 μ.

Οὕτως ἔχομεν τμήμα ὁδοῦ, μήκους 35.50 καὶ πλάτους 3 μ., ἡ ὁποία συναντᾶται, θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τις μετὰ βεβαιότητος, μετ' ἄλλης εἰς τὸ σημεῖον, ἐνθα καμπυλοῦται ὁ ἀρχικῶς ἀναφερθεὶς τοῖχος, μήκους 35.50 μ.

Τὰς ἐργασίας παρηκολούθησεν ἡ ἐπιστημονικὴ βοηθὸς δ. Ἄν. Κόντσα.

β) Οἰκόπεδον Δ. Γιαννάκη

Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Δ. Γιαννάκη ἐπεσημάνθησαν ἀρχαῖοι τοῖχοι. Τοῦτο κεῖται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ

Ἀχιλλέως, εἰς ἀπόστασιν μικροτέραν τοῦ 1 χλμ. ΒΑ. τῆς συμβολῆς τῶν λεωφόρων Βασ. Παύλου (κεντρικὴ ἀρτηρία Γλυφάδας πρὸς Βουλιαγμένην, μέσφ Ἀνω Βούλας) καὶ Ἀλκυονίδων (παρالياκὴ λεωφόρος Γλυφάδας - Βουλιαγμένης).

Κατὰ τὴν γενομένην ἀνασκαφικὴν ἔρευναν ἀπεκαλύφθη ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος κτηρίου, μήκους 16.25 μ. (Σχ. ἐδ. 3, T1). Δυτικῶς τοῦ T1, δημιουργοῦνται οἱ χώροι I, II, III, IV, V καὶ VI. Δὲν εἶναι δυνατόν νά ὁμιλήσωμεν εἰσέτι περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐσωτερικῆς διατάξεως τοῦ ὅλου κτηρίου, πλὴν τοῦ ὅτι ἀπεκαλύφθησαν μικρὸν δωμάτιον (χώρος I), διαστάσεων 1.30 x 2.40 μ. (ἀποθήκη;) καὶ ἓν κανονικὸν δωμάτιον IV, διαστάσεων 2.70 x 4.80 μ. Εἰς τὴν πρὸς τὸν χώρον III στενὴν τοῦ πλευρὰν ὑπῆρχεν ἀσφαλῶς εἴσοδος. Εὐρέθη βάσις παραστάδος καὶ κατώφλιον,

τοῦ ὁποίου ἡ ἄνω ἐπιφάνεια ἔχει τριβῆ ἐκ τῆς χρήσεως. Ὁ χώρος VI θὰ ἐχρησίμευεν ὡς εἴσοδος, ὀδηγοῦσα ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἐξωτερικῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας.

Οἱ ἀποκαλυφθέντες τοῖχοι διατηροῦνται ἐν θεμελίοις, πλὴν τοῦ T1, καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ μῆκος τοῦ ὁποίου σφύζεται καὶ μία σειρὰ λίθων βαίνουσα ἐπὶ εὐθυνηρίας. Τὰς ἐργασίας παρηκολούθησεν ὁ ἐπιστημονικὸς βοηθὸς Χαρ. Σιγάλας.

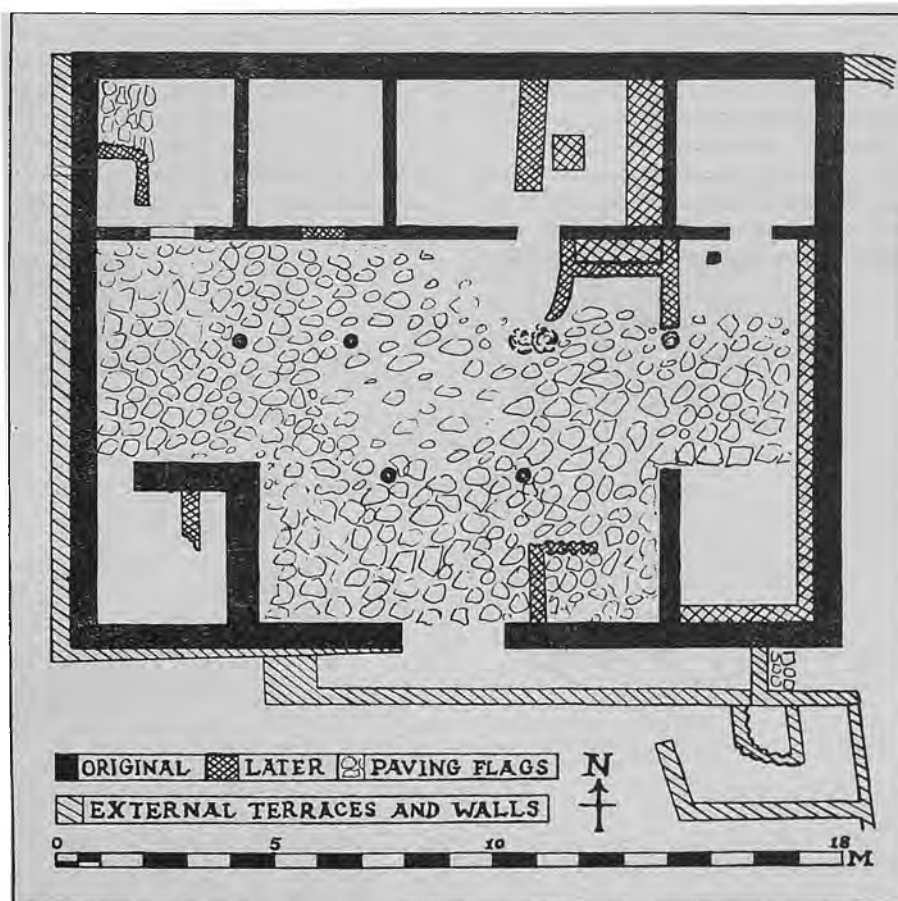
Σημειωτέον, ὅτι εἰς μικρὰν σχετικῶς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ εἰς μεγάλην ἔκτασιν ὑπάρχουν πολλοὶ ἀρχαῖοι τοῖχοι, ἀποτελούμενοι πολλάκις ἐκ μεγάλων ὀγκολίθων. Εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἔρευνα τῆς περιοχῆς ἐν γένει, πρὶν αὕτη κατασκαφῇ, λόγῳ τῆς διαρκῶς αὐξανομένης οἰκοδομικῆς δραστηριότητος.

ΑΓΓ. ΔΙΑΓΚΟΥΡΑΣ

4. BRIEF ACCOUNT OF CLEANING OPERATIONS AT A CLASSICAL HOUSE SITE NEAR VARI IN ATTICA

Cleaning operations at an isolated country
house site of classical date near the Cave of

104 a - b), notable for its good construction and
remarkable preservation. It was roomy (c.
17.60 × 13.70 m.), well laid out and strongly
built, with thick outer walls made largely of
orthostate blocks. Its internal features were a
north range of five rooms, thinly - walled with

Plan 4. Vari House, cleaned 1966

Pan at Vari in Attica were conducted in July and August 1966 by A.J. Graham, J. Ellis Jones and L. H. Sackett of the British School, under the auspices of the Greek Archaeological Service. Its superficial remains had long been known (*Karten von Attika VIII*; C. W. J. Eliot, *Coastal Demes*, 44).

The site appears to have been a farmhouse or the centre of a small estate. The chief element in Plan 4 was the house itself (Pl.

low but neat socles for mudbrick walls, a great flagged central courtyard partly covered over with porticoes upheld by slim wooden shafts let into round stone bases, and a wide gateway set midway in the south side between rooms in the southern angles. Its northern rooms and porticoes probably had ground floors only, but the south-west room, built with thick stone walls to a preserved height of well over one metre, must have had upper floors, and was

probably a tower-like structure. The roofs had been covered with glazed Laconian - type tiles. Some elements suggest alterations in the internal plan, carried out to a lower standard.

Outside the house along its south façade was a terrace ending in an annexe, perhaps a store area, in the south-east corner. Also adjoining on the south or downhill side was a large (c. 26 x 38 m.) forecourt or garden, enclosed by a stone wall, preserved as a foundation course only, laid with straight lines on the west and south, but with a curving and even broken course on the east, and divided by a meandering cross-wall just in front of the house and another one, less easily traceable, further downhill.

Black-glazed and coarse ware fragments suggest a construction in the second half of the fourth century B.C., and an occupation of fairly short duration. The last stages represented perhaps a decline in standards, while systematic demolition may be indicated by the lack of household furniture and tile fragments.

A few late Roman lamp fragments and Byzantine glazed and coarse ware fragments hint at short periods of later re-occupation of the house site.

A. J. GRAHAM - J. ELLIS JONES - L. H. SACKETT

5. THORIKOS

La quatrième campagne de fouilles à Thorikos (Attique) a été menée pendant les mois d'octobre et novembre 1966. Entreprises sous responsabilité belgo-hellénique, elles étaient placées sous la direction de M. D. Lazaridis, épheure des Antiquités de l'Attique, et de M.H. Mussche, professeur à l'université de Gand (Belgique).

Les efforts de l'équipe ont été concentrés surtout sur deux secteurs: la nécropole ouest 4 et le quartier industriel. Quelques sondages ont été pratiqués également entre le mur ouest de l'analemma du théâtre et les affleurements rocheux aux abords immédiats.

La poursuite du relevé topographique du site ainsi que la restauration et l'étude plus approfondie de la céramique ont absorbé une bonne partie des efforts au cours de cette campagne.

Le Quartier Industriel

Quelque 400 m² ont été dégagés dans le secteur du quartier industriel; environ la moitié de cette extension se situe dans l'insula 3. Les découvertes confirment les hypothèses élaborées au cours des campagnes précédentes en étoffant la chronologie qui ne cesse de se préciser.

La pente du Vélatori, assez déclive à cet endroit, a nécessité la construction d'une succession de terrasses en vue de permettre l'urbanisation de ce secteur.

Sur la première de ces terrasses, le grand mur de soutènement de la rue de la Laverie — parallèle au mur d'enceinte ouest de la laverie N° 1 — a été dégagé plus au sud. C'est ainsi qu'une seconde chambre BA a été mise au jour à la suite de AP, découverte lors de la campagne précédente: toutes deux datent d'un réaménagement de la rue au IVe s. En contre-bas, la fouille de la seconde terrasse avait déjà révélé partiellement l'existence de AT qui est, elle aussi, suivie d'une seconde chambre BC, dont le mur sud n'a pas encore été atteint.

La troisième terrasse, comprenant la tour AX, l'escalier AU et la cour AV, avaient fait l'objet de la campagne 1965. Plus au sud, elle a donné cette année: une partie de la grande chambre BF et un passage dallé BD (Pl. 105 a). Trois marches réservées dans le mur ouest de la troisième terrasse nous mènent au dernier niveau examiné: une chambre BG et un nouveau passage dallé AW.

Le complexe de l'insula 3, de caractère non-industriel (agricole?) s'avère intéressant, surtout si l'on considère sa juxtaposition à la laverie de minerais (insula 1). Il comprend jusqu'ici, — au sud de la tour —, quatre chambres, donnant toutes sur des passages dallés, et groupées autour d'une petite cour intérieure sur laquelle débouchait la porte de la tour dans son premier état. L'ensemble date des trois dernières décennies du Ve s.

La tour elle-même, et le complexe situé au nord de celle-ci, ont été profondément remaniés au IVe s. (Pl. 105 b). La plus grande partie des constructions antérieures n'ont pas été retrouvées.

La fouille de l'insula 2 partiellement dégagée en 1963 et 1964 au nord de la laverie N° 1 a été poursuivie vers l'ouest. Le but était de repérer l'angle sud-ouest de l'insula, dont l'angle sud-est avait été reconnu en 1964, ainsi que l'orien-

tation du tracé de la rue vers l'ouest. Mais le secteur fouillé est apparu bouleversé par d'importants remaniements, probablement liés à ceux qui affectèrent l'angle nord-ouest de la laverie, la portion adjacente de la rue et l'exploitation agricole (*insula* 3). L'épaisseur de la couche archéologique étant exceptionnellement faible en cet endroit, il faudra attendre l'extension de la fouille vers le nord et l'ouest pour pouvoir établir la chronologie relative des vestiges mis au jour. Ceux-ci consistent essentiellement en murs de pierre sèche d'appareil irrégulier analogues aux autres murs de l'*insula*; certains paraissent néanmoins plus grossiers. À signaler, deux petites citernes rondes jumelées, de ca 2.50 m de diamètre, dont l'intérieur conservait les restes d'un enduit de ciment blanchâtre.

Nécropole ouest 4 et établissement géométrique

La campagne 1965, en dégagant un niveau d'habitation du IXe siècle, s'était arrêtée au sud du carré D52 a5 contre un mur présentant une porte. Cette année a été dégagée une petite salle rectangulaire (dim. int. 2.20 x 4.20); des vases de céramique non décorée d'époque géométrique gisaient sur le niveau d'utilisation où en 1965 un louterion a été trouvé dans l'embrasure de la porte. Après effondrement du mur est sur ce niveau, l'endroit a été utilisé pour y loger deux tombes d'enfant au Ve siècle (une amphore et une tombe à ciste), tandis qu'une hydrie géométrique était placée dans le coin S.E. du mur, sans qu'il soit certain qu'il s'agisse là d'une inhumation.

À l'est du secteur fouillé en 1965, on a dégagé partiellement une nécropole avec mobilier de style géométrique récent. Parmi les tombes intactes, l'une des mieux conservées, la tombe 84 (D52 b/c5) (Pl. 106 b) est une tombe à ciste avec comme parois des plaques de schistes dressées et calées par de petites pierres; couverture: grande plaque de schiste; squelette d'adulte orienté vers l'est; mobilier entassé près de la tête: grande cruche à couvercle et anse à tenon; deux cruches à anse à tenon; petite coupe basse avec chevaux.— La tombe 91 (D52 b4; orientation S.S.E.) (Pl. 106 c) présente uniquement une paroi aménagée (plaques dressées et assise supérieure horizontale de réglage) du côté ouest, la couverture

étant assurée par des plaques de schistes transversales; mobilier: une petite amphore et un canthare.— La tombe 85 (D52 c5) (Pl. 106 a) présente une disposition analogue. Le développement le plus récent de la nécropole du géométrique récent se trouve au sud avec l'inhumation (?) 101 en pithos. Dans D52 b4, deux pyrae superposées du Ve siècle avec restes en surface du système de périboles déjà noté en D52 a3/4.

Le Théâtre: sondage au N.O. du mur de l'analemma

À l'ouest du théâtre, dans l'angle S.O. du carré D3 et dans l'angle N.O. de D4, un nettoyage complémentaire à la fouille de 1963 a permis de mieux comprendre le système d'écoulement des eaux le long des analemmata du théâtre. Il a permis aussi de préciser le plan de la maison située entre le monument et une galerie de mine (probablement antique) qui se trouve dans la partie N.E. du carré C4.

Les eaux, dévalant la pente du Vélatur, s'écoulaient à l'ouest, le long de l'analemma du IVe s., en passant par l'aqueduc de la rampe ouest (Pl. 107 a). Les niveaux inférieurs d'écoulement sont conservés dans les rochers à l'ouest du théâtre, entre l'analemma et la limite est de la maison. Très étroit au nord, cet écoulement s'élargit quelque peu vers le sud et dans la partie basse (Pl. 107 b). Très probablement, les eaux passaient à l'ouest du temple (partie occidentale de l'orchestra), le long de ses fondations, dans une entaille pratiquée dans le rocher.

Nous avons essayé de rétablir le système d'écoulement des eaux, tel qu'il devait fonctionner dans l'Antiquité.

H. MUSSCHE

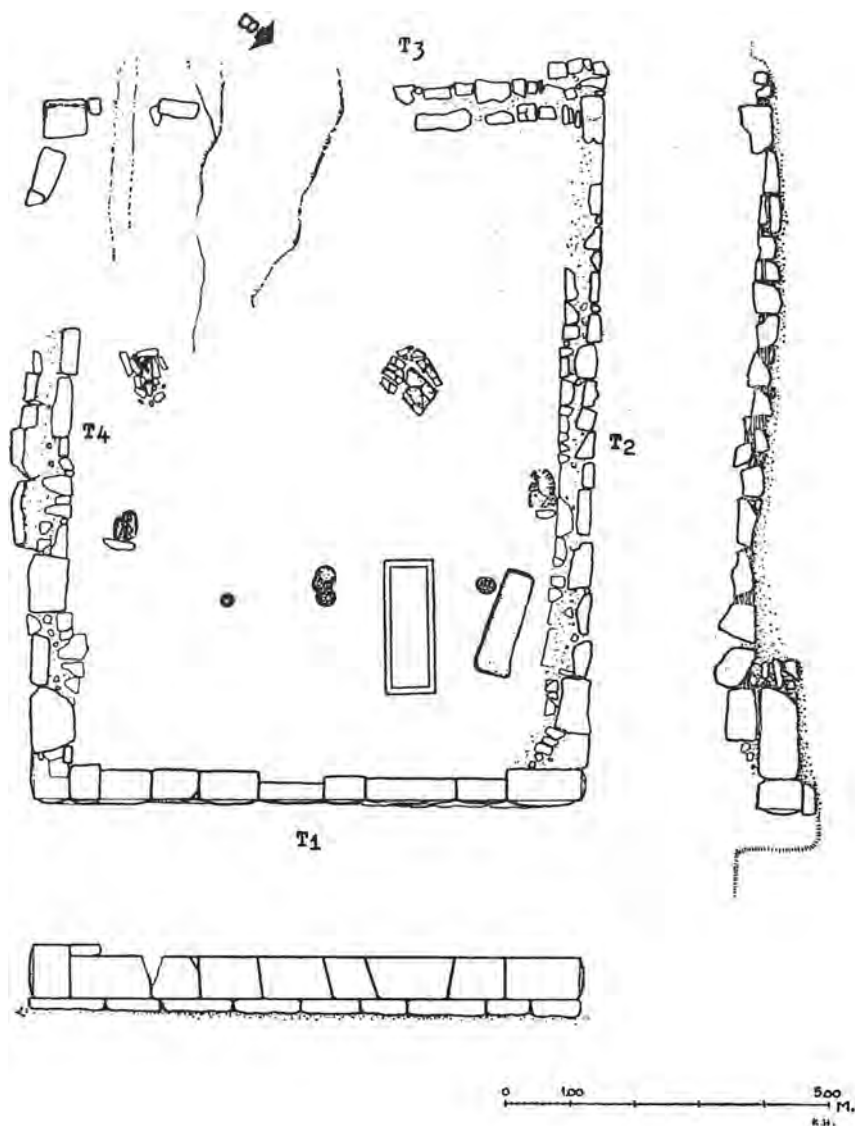
6. Μετόχι Κορωπίου

Οικόπεδον Χρ. Σμυρνιωτάκη

Ἐξ ἀφορμῆς παραδόσεως ὑπὸ τοῦ κ. Χρ. Σμυρνιωτάκη : 1) μαρμαρίνης ληκύθου μετ' ἀναγλύφου παραστάσεως σκηνῆς δεξιῶσεως καὶ 2) ἐνεπιγράφου ἐπιτυμβίου κιονίσκου, ἐγένετο δοκιμαστικὴ ἔρευνα ἐντὸς τοῦ κτήματός του εἰς Κορωπί. Ἐκ τῆς ἐρεῦνης ἀπεδείχθη ἡ ὑπαρξίς ταφικοῦ περιβόλου, ὀρθογωνίου περίπου κατόψεως (Σχ εἰδ. 5). Οἱ ὀγκόλιθοι τῆς προσόψεως βαίνουν ἐπὶ εὐ-

θυστηρίας καὶ φέρουν ἀναθύρωσιν ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας των (Πί ν. 108 α) ἀποδεικνύουσιν τὴν ὑπαρξίν ἀσφαλῶς καὶ ἐτέρας σειρᾶς δόμων. Ἡ ἐπεξεργασία τῶν ὀγκολίθων τῆς προσόψεως εἶναι

Οἱ ἄλλοι τρεῖς τοῖχοι τοῦ περιβόλου εἶναι ἀδρότερας ἐπεξεργασίας καὶ οὐχὶ καλῆς διατηρήσεως, πλὴν τοῦ τοίχου 2. Ἐντὸς τῆς ἀφαιρεθείσης ἐπιχώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ περιβόλου ἀνευρέ-

Σχέδ. 5. Μετόχι Κορωπίου. Ταφικός περίβολος ἐντὸς τοῦ κτήματος Χρ. Σμυρνιατάκη

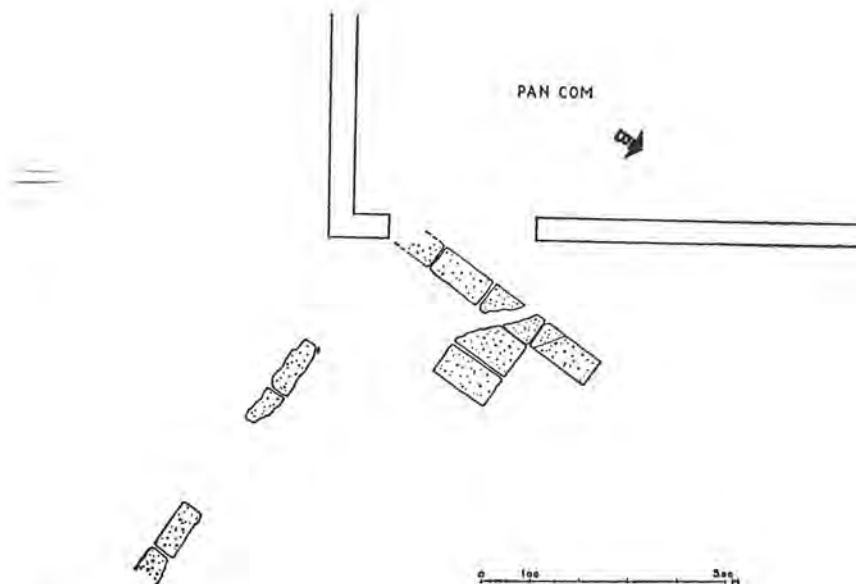
ἰδιαιτέρως ἐπιμελής. Τὸ ἔδαφος ἔχει πρὸς τὴν κατεύθυνσιν, ἔνθα ἡ πρόσοψις τοῦ ταφικοῦ περιβόλου (T1), ἀρκούντως ἰσχυράν κλίσιν, δι' ἣ καὶ ὁ περίβολος θὰ εἶχε μεγαλύτερον ὕψος πρὸς κάλυψιν τῆς διαφορᾶς ὑψομέτρου τοῦ ἐδάφους.

ἦσαν ὀλίγα μελαμβαφῇ ὄστρακα. Ἡ περαιτέρω ἔρευνα ἀπεκάλυψε λακκοειδῆ τάφον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν ὑάλινα φιαλίδια καὶ μία ὀστεῖνη περόνη.

Παραλλήλως πρὸς τὸν λακκοειδῆ τάφον ἀνευ-

ρέθη σαρκοφάγος ἐξ ἐντοπίου λευκοῦ παρολίθου, κεκαλυμμένη διὰ δύο πλακῶν. Ἐξωτερικῶς τῆς σαρκοφάγου καὶ πλησίον τῆς μιᾶς τῶν στενῶν πλευρῶν τῆς ἀνευρέθησαν ὀστᾶ. Ἐξῶθεν ὁσαύτως τῆς σαρκοφάγου ἀνευρέθη ἀρυβαλλοει-

τέον, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ταφῆς δὲν ἀνευρέθησαν εἰς τὸ αὐτὸ βάθος. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μετὰς διαφόρων ταφῶν ἐν γένει. Εἶναι σχεδὸν βεβαία ἡ κατ' ἐπανάληψιν χρησιμοποίησις τοῦ περιβόλου καὶ εἰς χρόνους ἀπέχοντας χρονικῶς ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν

Σχέδ. 6. Ἀργυρούπολις. Ἀποκαλυφθέντες τοῖχοι ἔμπροσθεν ἐργοστασίου Pan-Com

δὲς ληκύθιον. Ἐκ τῶν δύο σκελετῶν, οἱ ὅποιοι ἀνευρέθησαν ἐντὸς τῆς σαρκοφάγου, τοῦ ἑνὸς τὰ ὀστᾶ (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνευρέθη καὶ χαλκοῦν ἀθηναϊκὸν νόμισμα) εἶχον συσσωρευθῆ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἐν τῇ θέσει τοῦ ἀποκειμένου νεκροῦ. Πλὴν τῶν σκελετῶν ἀνευρέθησαν ὕαλινον φιαλίδιον, χαλκοῦν κάτοπτρον, πῶμα πυξίδος, χαλκοῦν ραβδίον μικροῦ μεγέθους καὶ μικρὸν ὀστεῖνον ἀντικείμενον.

Ἐξῶθι τῆς σαρκοφάγου ὑπῆρχε μεγάλη πυρά, εἰσχωροῦσα εἰς τὴν ἀμμόδη ἐπίχωσιν ἑτέρου παρακειμένου λακκοειδοῦς τάφου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν ὀλίγα ὀστᾶ, τμήμα κρανίου καὶ ἐν ὀάλινον φιαλίδιον.

Ἐντὸς τοῦ ταφικοῦ περιβόλου ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα μεγάλου μεγέθους, ἐξ ὧν δύο τοῦλάχιστον εἶχον χρησιμοποιηθῆ ὡς τεφροδόχα.

Πλησίον μιᾶς προχείρου ταφικῆς κατασκευῆς ἀνευρέθη ἐνώτιον ἐκ χρυσοῦ σύρματος. Σημειώ-

κατασκευὴν τοῦ. Τὴν ἀνασκαφὴν παρηκολούθησεν ἡ ἐπιστημονικὴ βοηθὸς δ. Ἄννα Κόντσα.

7. Ἀργυρούπολις

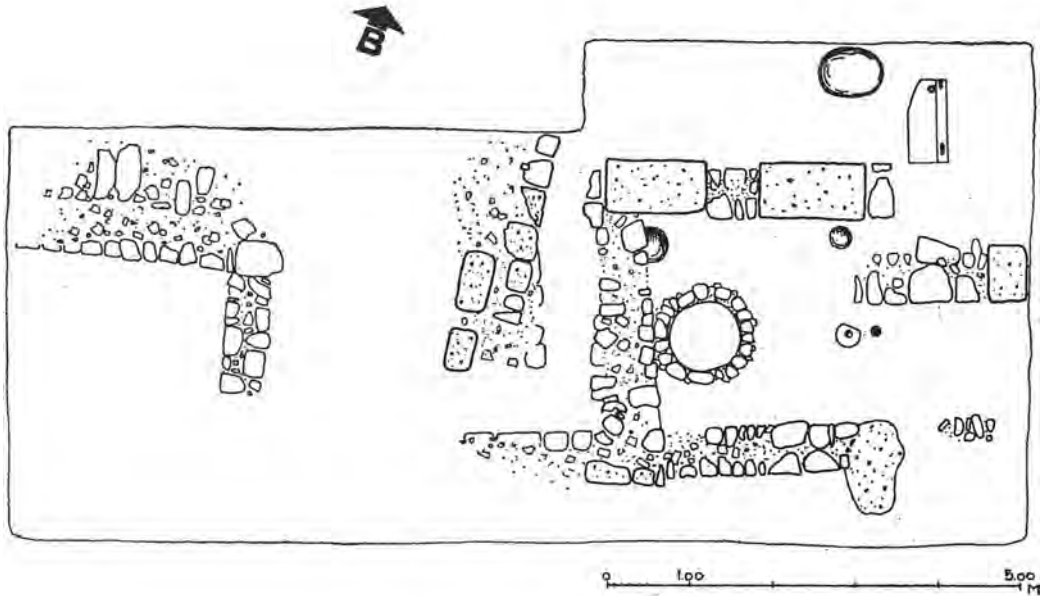
Ἐπὶ τῆς λεωφόρου Βουλιαγμένης (Α' στάσις Ἀργυρουπόλεως, ἔμπροσθεν τοῦ ἐργοστασίου Pan-Com), κατὰ τὴν διάνοιξιν τάφρου ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Ὑδάτων ἀνευρέθησαν τμήματα πυρῶν καὶ περισυνελέγησαν ὀστρακα γεωμετρικῶν ἀγγείων. Τὰς ἐκτελουμένας ἐργασίας παρηκολούθησεν ἡ ἐπιστημονικὴ βοηθὸς κ. Λίτσα Μισεγιάννη - Παπακωστοπούλου.

Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἀνωτέρω εὐρήματος, ἐγένετο δοκιμαστικὴ ἔρευνα εἰς ἑκτασιν 5 x 10 μ. Εἰς βάθος 0,50 μ. ἀπὸ τοῦ ὁδοστρώματος, ἀπεκαλύφθη ἡ ΝΔ. γωνία ταφικοῦ περιβόλου (Σχέδ. 6). Ὁ περίβολος εἶχε σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου καταστραφῆ διὰ τῶν ἐκσκαφῶν τῆς ΥΔΡΕΞ καὶ τοῦ

ΟΤΕ, μοναδικόν δὲ κατὰ χώραν εὑρημα ἦτο τμήμα πυρᾶς περιεχούσης μικρὸν ἀριθμὸν ὀστέων καὶ μελαμβafῶν ὀστράκων, ὡς καὶ ἀποτμημάτων λεηκυθίων φερόντων διακόσμησιν θαλλοῦ κισσοῦ. Ἐν συνεχείᾳ τῆς ἀνωτέρω ἐργασίας, ἐγένετο δοκιμαστικὴ ἐρευνα ἐπὶ τοῦ οἴκ. τετραγ. 48 τῆς ἰδίας περιοχῆς, εἰς ἀπόστασιν 400 μ. περίπου Ν. τοῦ

τόν χῶρον ἐσφύζετο παλαιότερον κυκλικὴ κατασκευὴ — « μύλος » — ἐκ μεγάλων λίθων, ἐλαιοτριβεῖον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα. Εἶναι προφανές, ἐκ τῶν εὑρημάτων, ὅτι τὸ ὡς ἄνω οἰκοδόμημα ἀποτελεῖ ἀγροτικὴν ἐγκατάστασιν τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων.

ΑΓΓ. ΛΙΑΓΚΟΥΡΑΣ

Σχέδ. 7. Ἀργυρούπολις. Οἶκοδ. τετράγωνον 48. Ὑστερορρωμαϊκὴ οἰκία

ἐργοστασίου Pan-Com, παρὰ τὴν Α. πλευρὰν τῆς νέας ὁδοῦ Ἀθηνῶν - Βουλιαγμένης. Ἐπὶ τοῦ χῶρου τούτου ἐκείντοι ἐσκορπισμένοι μεγάλοι ὀρθογώνιοι κροκαλοπαγεῖς λίθοι. Ἡ ἐρευνα ἔφερεν εἰς φῶς τμήμα ὑστερορρωμαϊκῆς οἰκίας, ἐκ τῆς ὁποίας ἠρευνήθη ἐξ ὀλοκλήρου ἐν δωματίον (Σχέδ. 7). Ἐντὸς τοῦ δωματίου τούτου εὑρέθησαν κατὰ χώραν δύο πίθοι τοποθετημένοι παρὰ τὸν Β. τοῖχον τοῦ δωματίου, ὡς καὶ κυκλικὸς σιρὸς, ἐκτισμένος διὰ μικρῶν λιθαρίων, πηλοῦ καὶ ὀστράκων διαφόρων ἀγγείων, ἐφαπτόμενος τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου.

Εἰς τὸν Β. τοῦ δωματίου χῶρον εὑρέθη εἰς λεηνὸς ἐσκαμμένος ἐντὸς τῆς « κιμιλιᾶς », τὰ τοιχώματα τοῦ ὁποίου φέρουν ἐπένδυσιν ἐκ κονιάματος, ἀσβέστου καὶ κεραμαλεύρου (κουρασάνιου). Ἐν μαρμάρινον κατῳφλιον, εὑρεθὲν εἰς τὸν αὐτὸν χῶρον, εἶχε προφανῶς χρησιμεύσει ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν.

Κατὰ πληροφoρίας τῶν περιόικων εἰς τὸν αὐ-

8. Ἀμαρούσιον

Ἀφορμὴν διὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀπετέλεσεν ἡ τυχαία ἀνεύρεσις ἀγγείων, πυρῶν καὶ τάφων εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ἐργοστασίου μαρμάρων Σισαμῆ. ἠρευνήθησαν ἐν ὅλῳ, δαπάναις τοῦ ἰδιοκτῆτου τοῦ ἐργοστασίου, ἑννέα τάφοι (ἐκ τῶν ὁποίων δύο κιβωτιόσχημοι) καὶ πέντε πυραῖ (Σχέδ. 8).

Τὰ κινητὰ εὑρήματα ἀπετελοῦντο ἐκ κοινῶν ἀγγείων (δύο μελαμβafῆ λεηκύθια, δύο σκύφοι καὶ ἓν κυάθιον), χρονολογουμένων εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ. Σημειωτέον ὅτι ὁ χῶρος μεταξύ τῶν δοκιμαστικῶν τάφων Α καὶ Β εἶχε διαμορφωθῆ διὰ μηχανικῶν μέσων εἰς δεξαμενὴν πλύσεως τῶν μαρμάρων, βάθους 3 μ., με ἀποτέλεσμα τὴν καταστροφὴν πολλῶν τάφων. Ἐπὶ τόπου ἐπέβλεψε τὰς ἐργασίας ἡ κ. Λουῖζα Λουκοπούλου.

Η.Α. ΤΣΙΡΙΒΑΚΟΣ

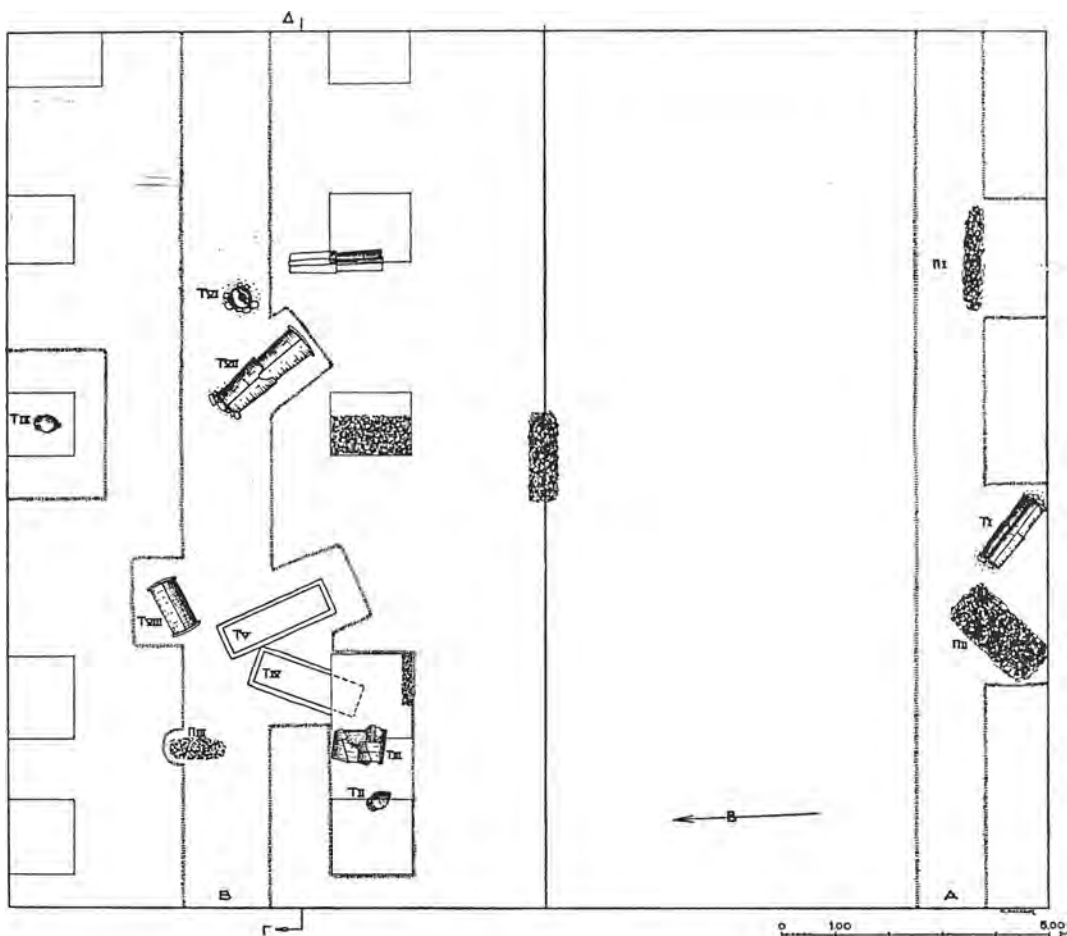
9. Πειραιεύς

α. Ἀνασκαφή

Κατὰ τὴν διάρκειαν ἐργασιῶν γενομένων ὑπὸ τῆς ΥΔΡΕΞ πρὸς διάνοιξιν κυκλικοῦ φρέατος

παρολίθου ἀνευρέθη σπόνδυλος κίονος. Τὸ ὄλκον τοῦ ἐν λόγῳ τοίχου ἔχει χρησιμοποιηθῆ διὰ δευτέραν φοράν.

Ὁ Τ1 βαίνει ἐπὶ ἐτέρῳ τοίχῳ ἔχοντος κατεύθυνσιν ἀπὸ ΒΔ. πρὸς ΝΑ. (Σχ ἐ δ. 9).

Σχέδ. 8. Ἀμαρούσιον. Κάτωψις πυρῶν καὶ τάφων ἐντὸς ἐργοστασίου Σισαμφί

(διαμ. 7.50 μ.) εἰς τὸν λιμένα τῆς Μουνιχίας, εἰς τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Ἀκτῆς Κουμουνδούρου καὶ Ν. Βότση καὶ εἰς ἀπόστασιν 18 μ. ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἀπεκαλύφθη, εἰς βάθος 2.80 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ, ἀρχαῖος τοῖχος (μῆκ. 6.50, πλ. 0.84, ὕψ. 0.80 - 0.90 μ.) ἐκ μεγάλων παρολίθων, ἀκανονίστου σχήματος (Σχ ἐ δ. 9, Τ1). Τὰ μεταξὺ τῶν παρολίθων κενὰ ἔχουν πληρωθῇ διὰ μικρῶν λίθων. Κάτωθεν ἐνὸς

Ὁ τοῖχος 2 (πλ. 1.08, ὕψ. 0.29 - 0.38 μ.), ἀποκαλυφθεὶς εἰς μῆκος 6.68 μ. με ἐνδιάμεσον κενὸν 1.88 μ., εἶναι ἐκτισμένος ἐκ μεγάλων κανονικῶν παρολίθων, ἔχοντων τελείαν ἐφαρμογὴν μεταξὺ τῶν, καὶ ἐδράζεται ἐπὶ εἰδικῶς γενομένης λαξεύσεως τοῦ ἐδάφους (Πί ν. 108 β).

Ἐκ τῆς στρωματογραφικῆς ἐρεύνης οὐδὲν προέκυψε, καθ' ὅσον ἡ ἐπίχωσις ἦτο ἐνιαία, σχηματισθεῖσα ἀσφαλῶς ἐκ τῆς συσσωρεύσεως χωμά-

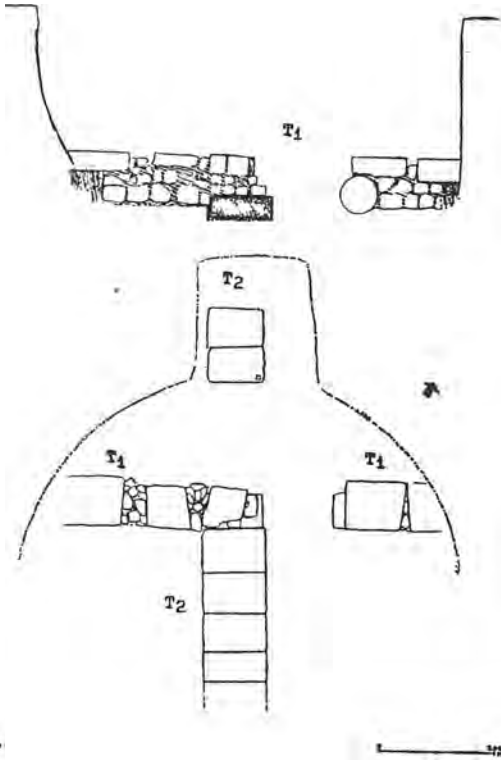
των πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ χώρου τῆς προκυμμαίας.

Ὁ τοῖχος 2 ἀποτελεῖ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τμήμα νεωσοίκου.

ΑΓΓ. ΛΙΑΓΚΟΥΡΑΣ

β. Θέατρον

Τὸ ἀρχαῖον θέατρον Πειραιῶς, ἀποκαλυφθὲν κατὰ τὸ 1881 ὑπὸ τοῦ Δ. Φίλιου⁴, εἶχε παρα-

Σχέδ. 9. Πειραιεύς. Κάτωψις ἀνευρεθέντων τοίχων καὶ πλαγία ὄψις τοῦ τοίχου 1

χωρηθῆ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὴν κ. Δόραν Στράτου διὰ τὰς ἐμφανίσεις τοῦ συγκροτήματος λαϊκῶν χορῶν. Εἰς τὸ κοῖλον τοῦ θεάτρου εἶχον κατασκευασθῆ πρόχειρα ἐδῶλια διὰ σανίδων, τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ὁποίων ἐπληρώθη διὰ σκύρων, ὁ βαθὺς ἀγωγὸς ἀποχετεύσεως τῆς

ὀρχήστρας ἐπεκαλύφθη διὰ πλακῶν ἐκ σκυροδέματος, τὰ δὲ θεμέλια τοῦ προσκηνίου καὶ τῶν οἰκοδομημάτων τῆς σκηνῆς εἶχον καλυφθῆ, κατὰ μέγα μέρος, ὑπὸ τῶν ἐπιχώσεων καὶ τοῦ γειτνιάζοντος στίβου κλασσικοῦ ἀθλητισμοῦ (Πί ν. 109 α).

Διὰ τῶν γενομένων ἐργασιῶν ἀποχωματώσεως καὶ ἀνασκαφῆς, τὸ θέατρον ἐπανεῦρε σχεδὸν τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν εἶχε κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἀποκάλυψίν του, ἀπομακρυνθέντων τῶν προχείρων ἐδωλίων καὶ τῶν ἐπιχώσεων τοῦ προσκηνίου καὶ τῶν διαμερισμάτων τῆς σκηνῆς (Πί ν. 109 β).

γ. Πύλαι ἄστεως

Εὐρείας ἐκτάσεως ἀποχωματώσεις καὶ ἀνασκαφαὶ διενεργήθησαν εἰς τὰς παρά τὰς ὁδοὺς Πύλης, Δημ. Ὀμηρίδου Σκυλίτση, Κολοκοτρώνη καὶ Ἑλ. Ζαννῆ, γνωστὰς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν πύλας τοῦ ἄστεως⁵. Οἱ πύργοι τῆς πύλης, ὁ μεταξὺ τούτων χώρος καὶ τὸ παρακείμενα τμήματα τοῦ τείχους ἀπεκαλύφθησαν πλήρως καὶ διεμορφώθη ὁ ὅλος χώρος (Πί ν. 109 γ).

Ἡ παρακολούθησις τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν ἀνετέθη εἰς τοὺς ἐκτάκτους ἐπιστημονικοὺς βοηθοὺς κκ. Ἑλένην Θεοχαράκη, Λουίζαν Λουκοπούλου καὶ κ. Παναγιώτην Παρθένην.

Σαλαμίς

α. Μουσεῖον

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν τοῦ νέου μικροῦ Μουσείου τῆς νήσου, μετεφέρθησαν εἰς αὐτὸ ἡ μικρὰ ἀρχαιολογικὴ συλλογὴ Σαλαμίνας, ἡ φυλασσόμενη μέχρι τότε εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ οἰκήματος τοῦ ἐξωραϊστικοῦ Συλλόγου Σαλαμῖνος «ὁ Εὐριπίδης», διάφορα ἀνάγλυφα, ἀποτεχισθέντα ἐξ οἰκῶν τῆς Κοινότητος Ἀμπελακίων καὶ αἱ συλλογαὶ ἀγγείων μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, αἱ σχηματισθεῖσαι ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς διενεργηθεισῶν ἀνασκαφῶν τάφων εἰς διάφορα σημεῖα τῆς νήσου καὶ φυλασσόμεναι εἰς τὸ Ἑθν. Ἀρχαιολ. Μουσεῖον.

Ἐντὸς τεσσάρων μεγάλων προθηκῶν ἐξετέθη ἐπιλογὴ μυκηναϊκῶν ἀγγείων καὶ εἰδωλίων, κατὰ ταφικὰ σύνολα, ἐν συνεχείᾳ δέ, ἐντὸς τῆς ἰδίας αἰθούσης, ἐξετέθησαν ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα κλασσικῶν χρόνων καὶ ἐνεπίγραφοι στῆλαι (Πί ν. 110 α).

Εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ Μουσείου ἀνηρτήθη ἔγχρωμος ἀρχαιολογικὸς χάρτης τῆς νήσου, πρὸς

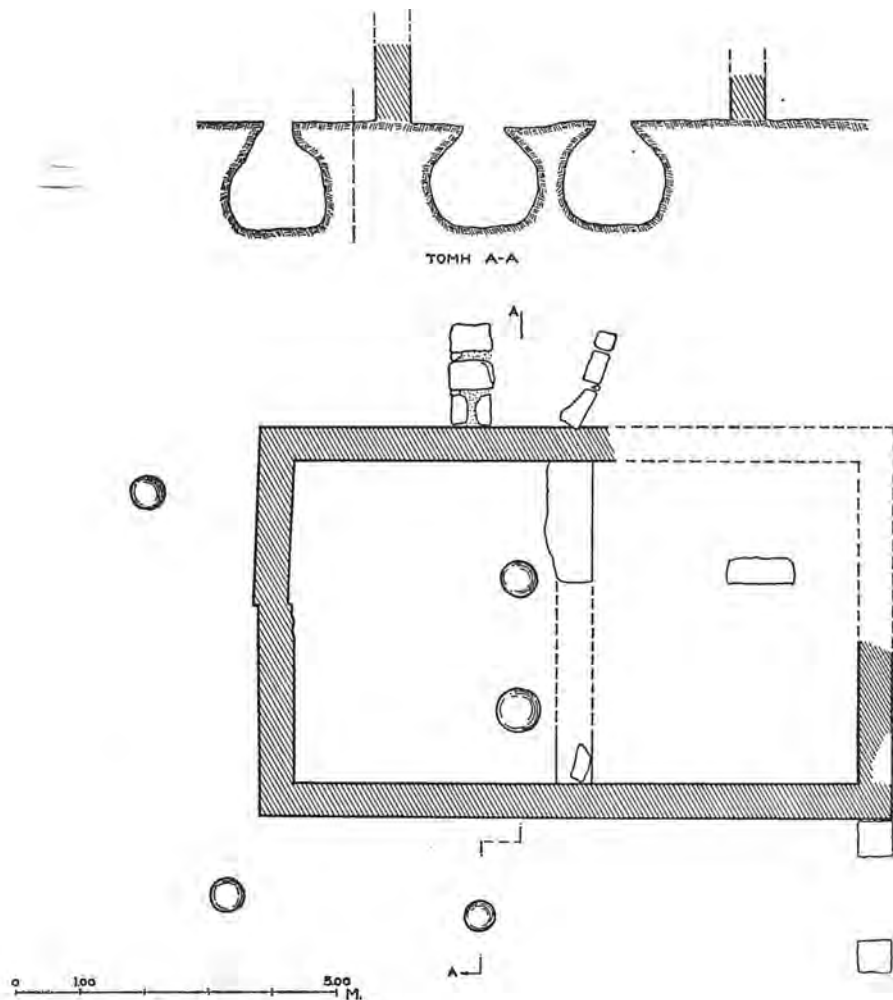
4. Περὶ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου Πειραιῶς, βλ. ΠΑΕ 1880 σ. 47 κ.έ. ΑΕ 1884, στ. 196 κ.έ. καὶ 1885, στ. 62, E. Curtius - J. A. Kaupert, Karten von Attika I, σ. 67 καὶ Fichter, Das Dionysos - Theater in Athen, σ. 35-41 (Das Theater im Piraeus), ἐνθα καὶ ἡ μέχρι τότε βιβλιογραφία περὶ τοῦ θεάτρου τούτου.

5. Περὶ τῶν πυλῶν τοῦ ἄστεως, βλ. Curtius - Kaupert ἔ.δ., σ. 16.

ἐνημέρωσιν τῶν ἐπισκεπτῶν, ἔργον τοῦ καλλιτέχνου - ζωγράφου τῆς Ἐφορείας κ. Κ. Ἡλιάκη. Ἐν τέλει συνετάχθη ὁ κατάλογος τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ νέου Μουσείου, τὰ ἐγκαίνια τοῦ ὁποίου ἐγένοντο ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ τὴν 22αν Σεπτεμβρίου.

ΔΗΜ. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

ἀπετέλουν, ἀπλῶς ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου τοποθετηθέντες, ἀρχαῖοι δόμοι, μεταφερθέντες πιθανάτατα ἐκ τινος ἄλλης πλησίον κειμένης τοποθεσίας. Ἐξωτερικῶς τοῦ κτηρίου, τοῦ ὁποίου διετηρήθη εἰς ὕψος 2.30 μ. μόνον ὁ Δ. τοῖχος, διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς τριῶν σιρῶν (;) ἢ δεξαμενῶν (Σχέδ. 10). Δύο σιροὶ ἢ δεξαμεναὶ εὐρέθησαν ἐπίσης ἐντὸς τοῦ

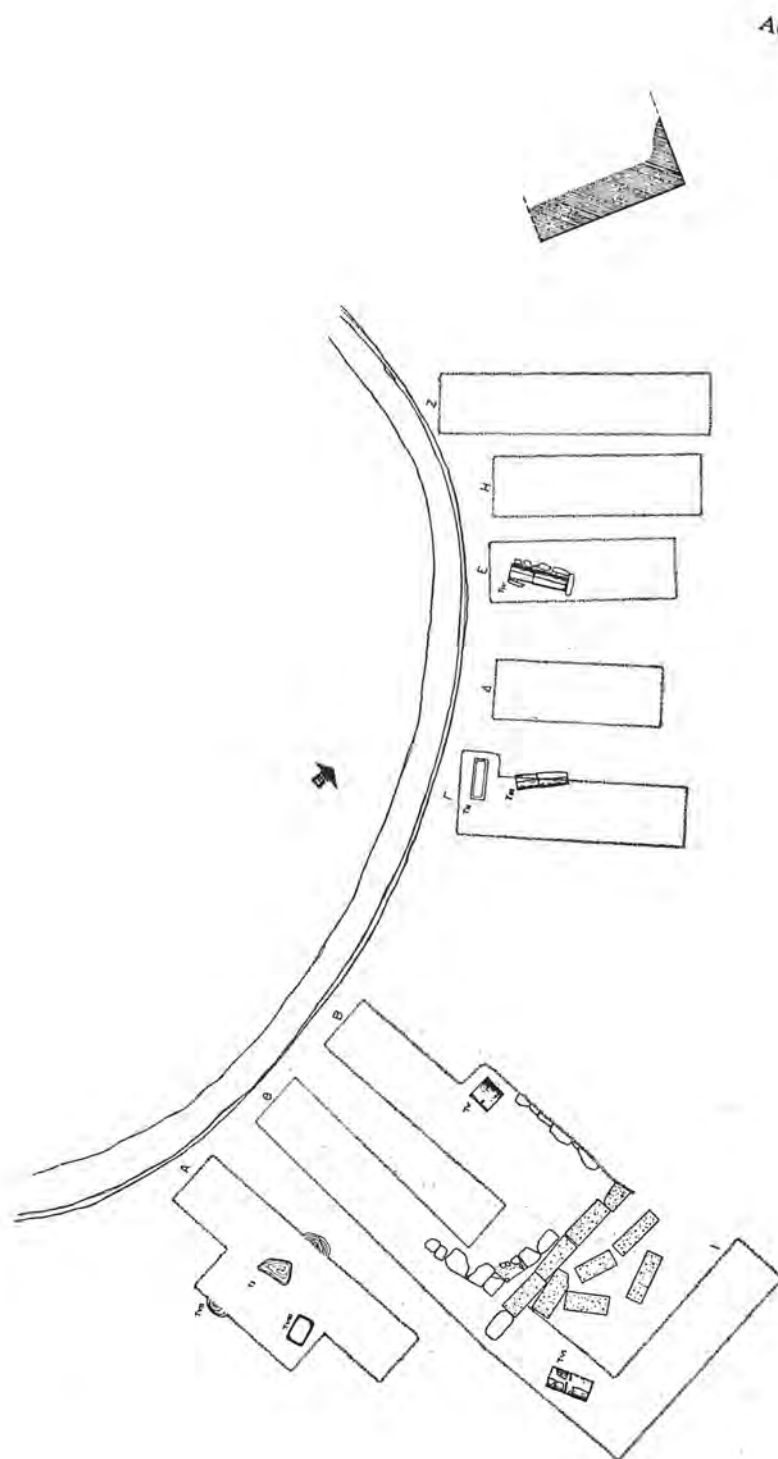
Σχέδ. 10. Σαλαμίς. Κάτοψις ἀρχαίου κτηρίου πλατείας Ἀμπελακίων

β. Ἀνασκαφαὶ

1. Ἀμπελάκια

Κατὰ τὸν Μάρτιον 1966, διενεργήθη μικρὰ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν τῆς καμοπόλεως, ἐνθα δὴ ἤρχον ἐρείπια ἀρχαίου κτηρίου. Εὐθὺς ἀμέσως διεπιστώθη, ὅτι τοὺς τοίχους

κτηρίου. Ἡ ἀπουσία ὀστράκων καὶ εὐρημάτων, ἢ εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχε τοποθέτησις τοῦ ἐνὸς δόμου ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἡ χρησιμοποίησις μικροτέρων λίθων, κεράμων καὶ ἀσβέστου διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν κενῶν μαρτυροῦν, ὅτι ὁ τοῖχος κατεσκευάσθη εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους καὶ πιθανάτατα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας.

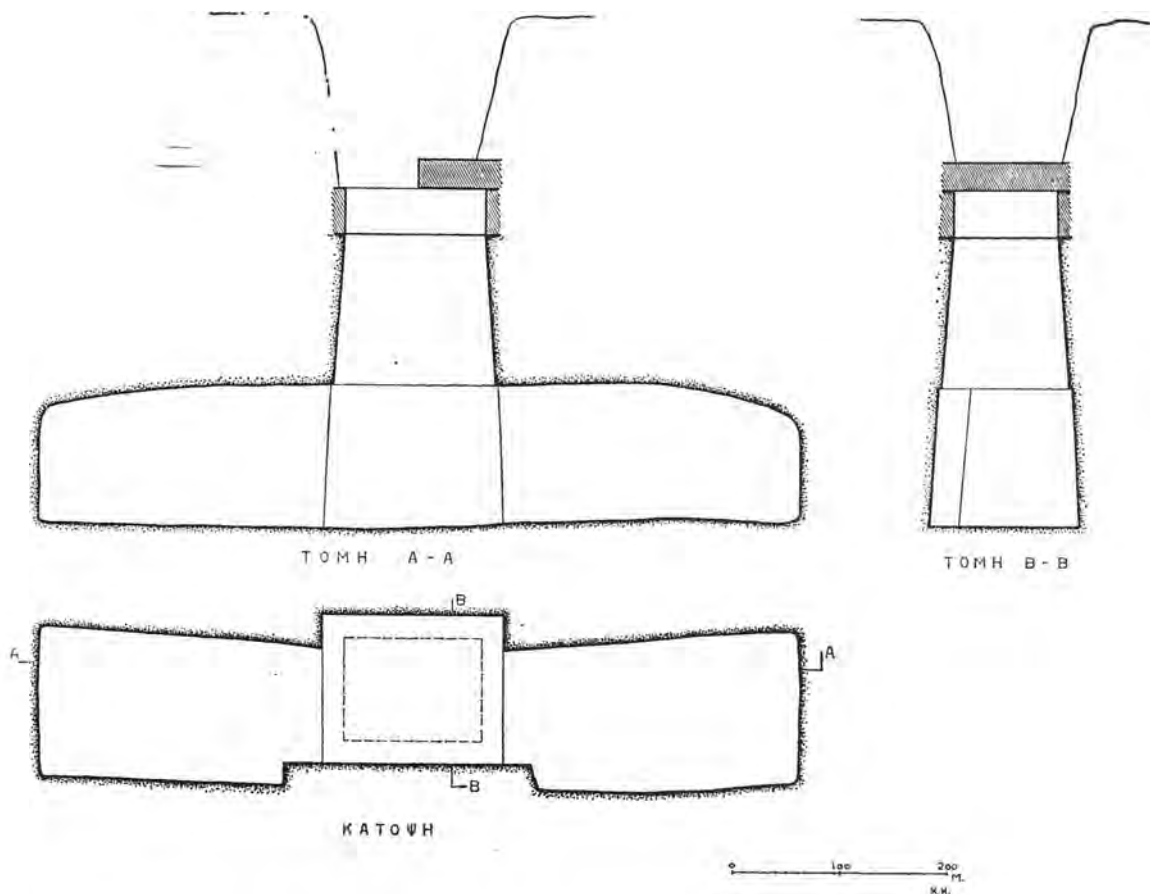
ΑΘΗΝΑΙ - ΑΤΤΙΚΗ

Σχέδ. 10, Σαλαμίς. Κάτωγης τάφων περίε τοσ τύμβου Σαλαμινομάχων

2. Μαγούλα

Τὸ ἔτος 1965 ἡ Ἐφορεία, κατόπιν αὐτοψίας γενομένης ἀνατολικῶς τῆς καμοπόλεως Ἀμπελάκια Σαλαμίνοσ, εἰς ἀπόστασιν 1.50 χλμ. ἀπ' αὐτῆς καὶ πλησίον τοῦ χώρου, ἔνθα οἱ Curtius - Kaupert (Karten von Attika, Heft VII - VIII, Blatt XXI, 26

ματισθεῖσα ἐντύπως διὰ τὸν Τύμβον τῶν Σαλαμινομάχων, διότι ἡ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Τύμβου διανοιγείσα τάφος οὐδὲν ἀπέδωκεν, ἐνῶ, ἀντιθέτως, ἔξω τῆς περιμέτρου τοῦ Τύμβου, ἡ διάνοιξις δοκιμαστικῶν τάφων (Σχέδ. 11) ἄλλοτε προσέκρουσεν ἐπὶ βράχου καὶ ἄλλοτε ἀπέδωσε τάφους λακκοειδεῖς τοῦ τέ-

Σχέδ. 12. Αἶγινα. Κάτωψις καὶ τομαὶ τάφου

κ.έ.) τοποθετοῦν τὸ Πολυάνδριον ἢ τὸν Τύμβον τῶν πεσόντων εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνοσ (Πίν. 110 β), διέκοψε τὰς ἐργασίας οἰκοπεδοποιήσεως τοῦ ἐν λόγῳ χώρου καὶ ἰσοπεδώσεως ἐνὸς πλησίον εὐρισκομένου ὑψηλοῦ σωροῦ χωμάτων καὶ ταυτοχρόνως ἐζήτησε τὴν χορήγησιν πιστώσεως πρὸς διενέργειαν ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης. Μετὰ πάροδον ἱκανοῦ χρόνου καταρθώθη νὰ διενεργηθῇ ἔρευνα εἰς δύο περιόδους, χωρὶς, δυστυχῶς, νὰ ἐπιβεβαιωθῇ ἡ ἐκ πρώτης ὄψεως σχη-

λους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρέθησαν ἀρυβαλλοειδῆ (τινὰ ἐρυθρόμορφα) ληκύθια, μελαμβαφεῖς σκύφοι, εἰδώλιον πήλινον πτηνοῦ κλπ. Ἐπίσης, πλησίον τῶν τάφων (Σχέδ. 11) ἀπεκαλύφθησαν λείψανα μικροῦ κτηρίου, πιθανώτατα βωμοῦ (Πίν. 110 γ). Ἡ ἐπεξεργασία τῶν ὀλίγων εὐρημάτων — κυρίως ἀγγείων — θέλει δημοσιευθῇ ὁμοῦ μετὰ τῶν εὐρημάτων τῆς διεξαχθησομένης κατὰ τὸ 1967 ἐρεῦνης.

ΗΛ. ΤΣΙΡΙΒΑΚΟΣ

11. Αἴγινα

Α. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΛΑΞΕΥΤΟΥ ΤΑΦΟΥ

Εἰς τὸ ΒΑ. ἄκρον τῆς πόλεως καὶ εἰς ἀπόστασιν 300 μ. περίπου ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας τῶν Παλαιοημερολογιτῶν, ἀνευρέθη τυχαίως ἐντὸς τοῦ κτήματος τῆς Εὐτυχίας Τζανάκη λαξευτὸς ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου τάφος (βάθ. 3.41 μ.), ἔχων ἐν τομῇ σχῆμα ἀνεστραμμένου Τ μετὰ βραχείας καθέτου κεραίας (Σχέδ. 12, τομὴ Α - Α'). Ὁ δρόμος τοῦ τάφου εἶναι κάθετος, ὀρθογωνίου τομῆς. Τὸ ὀλικὸν βάθος του μέχρι τοῦ δαπέδου εἶναι 3.14 μ., τὸ ὀλικὸν μήκος του 7.12, τὸ πλάτος τοῦ τάφου ἐν κατόψει 1.05-1.40 μ. Ὁ τάφος εἶχε συληθῇ.

Σημειωτέον, ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν ἐν γένει, ἔνθα ἀνευρέθη ὁ τάφος, ὑπάρχει μέγας ἀριθμὸς παρομοίων τάφων, ἀλλὰ νομίζω ὅτι δυσκόλως θὰ ἀνευρεθῇ τις ἀσύλητος. Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ τάφου ἐπέβλεψεν ὁ ἀρχαιολόγος κ. Χ. Σιγάλας.

Β' ΑΡΧΑΙΟΛ. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Β. GRABUNGSBERICHT: AKROPOLIS VON ÄGINA

Die Akropolis von Ägina auf dem Vorgebirge Skendirioti, im Norden der Stadt und der Häfen teilt mit anderen Stätten das Schicksal der Zerstörung vor und nach der Ausgrabung. Die Säulen des Haupttempels verschwanden bis auf eine, der Grossteil der Fundamentblöcke wurde ausgeraubt. Die Vorgeschichtlichen Siedlungen und die wenigen Überreste aus späterer Zeit wurden nach der Ausgrabung erneut beschädigt: die tiefegegrabenen Mörtellosen bronzezeitlichen Mauern lockerten sich, die Blöcke mancher späteren Anlagen darüber stürzten. Die zanreichen Besucher des Burghügels taten ein übriges. Die Stätte als Tummelplatz scherbensuchender Touristen ist sprichwörtlich geworden.

Und doch muss die Akropolis der Spiegel der bedeutenden und an Künstlern reichen Stadt Ägina gewesen sein. In der Tat war der Tempel des Apollon (einst Aphroditetempel genannt) ein ansehnlicher Bau, dem der Athena - Aphaia nicht unendlich, aber in seinen Ausmassen grösser als dieser. Auch die wenigen bruchstückhaften Giebelskulpturen des Tempels stehen den berühmten Ägineten der Münchener Glyptothek an Qualität nicht nach. Die früh- und mittelhelladische Siedlung mit starken Mauern bis zu 5 m. hoch, ist eine

der am besten erhaltenen Griechenlands und die bronzezeitlichen Töpfe zählen zu den schönsten ihrer Art. In der mittleren Bronzezeit muss Ägina eine sehr hohe Blüte erreicht haben. Von den späteren Gefässen gibt es manche gute mykenische Stücke. Beste korinthische und attische Tongefässe wurden auf dem Burghügel gefunden.

V. Stais und A. Furtwängler haben hier gegraben. In den zwanziger und dreissiger Jahren hat G. Welter die Ausgrabung fortgesetzt und neue Einblicke in die Kulturschichten gewonnen (G. Welter, Ägina, 1938).

Rings von hohen Schuttmassen früherer Grabungen umgeben und eingeschnürt, liegt die Ruine des Burghügels. Gut die Hälfte der Kuppe des Hügels ist freigelegt, die andere muss noch ausgegraben werden. Dies war die Grabungssituation im Gelände als die Bayerische Akademie der Wissenschaften ihre alte Grabung nach einer Unterbrechung von etwa einem Vierteljahrhundert im Herbst 1966 wieder aufnahm. Die Aufgaben sind gestellt: das Gelände vermessen, die freigelegten Teile der Ruine im Steinplan aufnehmen, die alten Funde bearbeiten, die Ruine von dem Grabungsschutt befreien, um in ungegrabene Gebiete forstossen zu können; schliesslich fordert auch die Ruine ihr Recht auf Erhaltung.

Ohne Neugrabungen und Tiefgrabungen an schon freigelegten Mauern lassen sich die Siedlungsperioden nicht scheiden. Die Topographie des Burghügels nicht klären, ohne strategische Schichtgrabung keine Datierungen der bronzezeitlichen Gefässe gewinnen.

In der ersten Kampagne wurde mit diesen Aufgaben begonnen. Südlich des Apollotempels zwischen dem klassischen Tor («Tor zum Aiakeion») und der frühhelladischen Toranlage wurde ein altes Grabungsschutthügel beseitigt und tiefgegraben. Spätrömische Häuser und die Randzonen der bronzezeitlichen Siedlung kamen zum Vorschein. Die Funde waren vorwiegend Scherben der Frühzeit.

H. WALTER

Γ. ΑΙΓΙΝΑ. ΝΑΟΣ ΑΦΑΙΑΣ

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1966, ὁ ὑπογραφόμενος (Διευθυντὴς τῆς Γλυπτοθήκης τοῦ Μονάχου) ἤρchiσε περιωρισμένην ἔρευναν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφαίας, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἐφόρου κ. Δ. Λαζαρίδη καὶ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ βοηθοῦ κ. Ἀ. Παπαδοπούλου.

Ἡ ἔρευνα συνεχίσθη μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1967. Διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτήν, ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἄλλων ἀρχαϊκῶν γλυπτῶν καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ἱεροῦ, ἐδόθη ἀφορμὴ ἐκ τῶν κάτωθι περιστατικῶν :

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν τελευταίων συστηματικῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὸ ἱερὸν ἀπὸ τῶν Α. Furtwängler (1901), εὐρέθησαν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας μερικὰ τυχαῖα εὐρήματα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ναοῦ, ἐξ οὗ συμπεραίνεται ὅτι ὁ Α. Furtwängler δὲν ἔσκαψεν ἐντελῶς μερικὰ μέρη ἐντὸς τοῦ τεμένους καὶ πλησίον τοῦ ναοῦ (π.χ. δυτικῶς τούτου), καθὼς καὶ ἐκτὸς τοῦ τεμένους καὶ συγχεκκριμένως βορείως καὶ ἀνατολικῶς, κάτωθεν τῶν ἀναλημματικῶν τοίχων. Τὸ μέγα κιονόκρανον τοῦ πρωῒμου ἰωνικοῦ κίονος (μὲ τὴν σφίγγα), τὸ ὁποῖον ἀνεκάλυψαν καὶ ἐσχεδίασαν τὸ 1811 ὁ Haller von Hallerstein καὶ ὁ Cockerell (βλ. Furtwängler, Aegina, Das Heiligtum der Aphaia, München 1906, Τόμος 1, σ. 156 κ. ἐ.), ματαίως προσεπάθησε νὰ ἀνεύρῃ ὁ Furtwängler.

Τὸ κιονόκρανον αὐτὸ εὐρέθη τὴν παρελθοῦσαν δεκαετίαν — ὅταν ἐτοποθετήθη τὸ νέον περίφραγμα —, ἐντειχισμένον εἰς μίαν « πεζούλαν » (μανδρότοιχον) τοῦ παρελθόντος αἵωνος, μέσα εἰς τοὺς ἀγροὺς (βλ. ἄρθρον τοῦ G. Gruben, εἰς AM 80 (1965), σ. 170 κ. ἐ.).

Ἄλλα σημαντικὰ εὐρήματα ἦσαν ἡ χεὶρ τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ δυτικοῦ αἵετώματος (εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχ. Μουσεῖον Ἀθηνῶν) καὶ ὁ πούς ἐνὸς πολεμιστοῦ, πάλιν ἐκ τοῦ δυτικοῦ αἵετώματος. Τὰ δύο αὐτὰ εὐρήματα εὐρέθησαν τυχαίως δυτικῶς τοῦ ναοῦ.

Ὁ ὑπογραφόμενος εἶχεν ὡς σκοπὸν μὲ τὰς πρώτας δοκιμαστικὰς ἐρεῦνας νὰ βεβαιωθῇ διὰ τὴν προοπτικὴν ἀνευρέσεως καὶ ἄλλων εὐρημάτων. Ἡ ἔρευνα ἤρchiσε κατ' ἀρχὴν ἐκτὸς τοῦ τεμένους, δηλαδὴ κάτωθεν τῶν ἀναλημμάτων τοῦ ἱεροῦ, πρὸς Β. καὶ Α.

Διὰ 5 δοκιμαστικῶν τάφρων πρὸς Β. καὶ ἄλλων 3 πρὸς Α., ἐξηκριβώθη, ὅτι αἱ πλευραὶ ἐκ-

τὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἱεροῦ κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν δὲν εἶχον ἐρευνηθῇ. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἐκαλλιεργήθη τὸν 19ον αἰῶνα καὶ οἱ χωρικοὶ ἔκτισαν ἐπανειλημμένως μὲ παλαιὸς λίθους ἐκ τοῦ ἱεροῦ « πεζοῦλες » (Πί ν. 111 α), αἱ ὁποῖαι κατεχώσθησαν τὸ 1901 ἐκ τῶν « μπάζων » τῶν ἀνασκαφῶν.

Ἐκτὸς τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου ναοῦ τῆς Ἀφαίας, ὁ ὑπογραφόμενος ἀνεῦρε, κατὰ τὰς ἑνδεκα ἡμέρας τῆς ἐρεύνης του, ἀρκετὰ τεμάχια (θραύσματα) ἀρχαϊκῶν γλυπτῶν ἐκ τῶν αἰετωμάτων τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων ἀναθημάτων εἰς τὸ ἱερὸν.

Τὰ πλέον ἀξιωμακτικὰ εἶναι θραῦσμα κνήμης μετὰ περικνημίδος τοῦ ταλαντευομένου πολεμιστοῦ τοῦ ἀνατολικοῦ αἵετώματος (Πί ν. 111 γ) (Furtwängler, Aegina « Figur N », σ. 224), θραῦσμα ἀπὸ τὴν κεφαλὴν πολεμιστοῦ τοῦ δυτικοῦ αἵετώματος (Πί ν. 111 β, μὲ τὸ κορινθιακὸν κράνος), μαρμάρινα τεμάχια ποδῶν (Πί ν. 111 δ), ἀσπίδων καὶ ὀπλῶν ἐκ τῶν αἰετωμάτων, τεμάχιον ἐκ τῆς αἰγίδος τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ ἀνατολικοῦ αἵετώματος, θραύσματα ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων (Πί ν. 112 α - β), τεμάχια τινα ἀφιερωμάτων πρωῒμου ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς (κάτω μέρος μιᾶς δαιδαλικῆς κόρης) (Πί ν. 112 γ).

Ἐκτὸς αὐτῶν, εὐρέθησαν ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπίχωσιν τεμάχια ἐπιγραφῶν, κεράμων τῆς στέγης, καθὼς καὶ ἄλλα μικρὰ ἀντικείμενα (ἀγγεῖα, χαλκὰ τεμάχια κλπ.).

Ἄπαντα τὰ εὐρήματα ἐτοποθετήθησαν ἐντὸς κιβωτίων διὰ περαιτέρω μελέτην καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Αἰγίνης.

D. OHLY

12. Πόρος

Τὴν 1ην Μαΐου ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ νέου Μουσείου Πόρου εἰς οἰκόπεδον δωρηθὲν εἰς τὸ Κράτος ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Ἀλεξάνδρου Κοριζῆ.

Β' ΑΡΧΑΙΟΛ. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

BYZANTINA
ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ
ΑΘΗΝΩΝ - ΑΤΤΙΚΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Με ρυθμόν σταθερώς αυξανόμενον συνεχίσθη και κατά το λήξαν έτος 1966 ή πολυσχιδής δραστηριότης της 1ης Περιφέρειας Βυζαντινών 'Αρχαιοτήτων. Πλήν της διεξαγωγής της τρεχούσης διοικητικής ύπηρεσίας, της προστασίας των μνημείων και του έλέγχου των εισαγομένων και εξαγομένων αρχαίων, τó έπιστημονικόν προσωπικόν έπώπτευσε τās εργασίας συντηρήσεως μνημείων, διεξήγαγεν ανασκαφικάς έρευνας, έπεχείρησε περιοδείας, αναζητήσεις και καταγραφάς μνημείων εις την λίαν έκτεταμένην περιοχήν, την ύπαγομένην εις την άρμοδιότητα της 1ης Περιφέρειας, την περιλαμβάνουσαν την ήπειρωτικήν Ελλάδα από των Μετεώρων και κάτω — πλην της Αιτωλοακαρνανίας —, έτι δέ την Εύβοιαν, τās Σποράδας, τās νήσους του Σαρωνικού και τὰ Κύθηρα.

Δι' εκείνας εκ των εργασιών συντηρήσεως και στερεώσεως μνημείων, αί οποίαι έγινοντο έν συνεργασία μετά της Διευθύνσεως 'Αναστηλώσεως, δίδονται ένταυθα ελάχιστα κατατοπιστικά πληροφορία, καθ' όσον ή πλήρης έκθεσις περί αυτών ανήκει εις την Διεύθυνσιν ταύτην. Τό αυτό ισχύει και περί των εργασιών διά την συντήρησιν και στερέωσιν των τοιχογραφιών και των ψηφιδωτών, ή λεπτομερής έκθεσις περί των οποίων ανήκει εις την Διεύθυνσιν του Κεντρικού Έργαστηρίου Συντηρήσεως του Βυζαντινού Μουσείου.

Μέλημα της Έφορείας υπήρξεν, έπίσης, ή περιήγησις πρός αναζήτησιν αγνώστων μέχρι τουδε μνημείων, ή καταλογογράφησις και άποδελτίωσις τούτων, ως και ό έμπλουτισμός του φωτογραφικού αρχείου διά σημαντικού αριθμού νέων φωτογραφιών.

Σημειούται, ότι από του 'Απριλίου 1966 άνετέθη εις τόν ύπογραφόμενον ή διεύθυνσις και της 4ης Περιφέρειας Βυζαντινών 'Αρχαιοτήτων, με άρμοδιότητα επί των νήσων του Αιγαίου Πελάγους και Κρήτης. Κατωτέρω εκτίθεται, έν γενικαίς γραμμαίς, τó έπιτελεσθέν έργον εις την Περιφέρειαν της 1ης Έφορείας Βυζαντινών 'Αρχαιοτήτων κατά τó λήξαν έτος 1966.

Ευρήματα οδού Νίκης

Εις τάφρον, άνοιγείσαν υπό της ΥΔΡΕΞ κατά μήκος της οδού Νίκης, εύρέθησαν λείψανα άρ-

χαίων κατασκευών, μεταξύ δέ τούτων και τάφοι διαφόρων τύπων — μαρμάριναι σαρκοφάγοι, καλυβίται, καμαροσκεπείς κ.ά.—, τήν έρευναν και μελέτην των οποίων ανέλαβεν ή Γ' Έφορεία 'Αρχαιοτήτων, εις ήν ανήκει και τó δικαίωμα της τελικής δημοσιεύσεως. Τό προσωπικόν της 1ης Περιφέρειας Βυζαντινών 'Αρχαιοτήτων συμμετέσχεν εις τήν έρευναν δύο κτισμάτων, εύρεθέντων εις τó μεταξύ των παρόδων Υπερείδου και Ξενοφώντος τμήμα της οδού Νίκης. Τά της έρεύνης των κτισμάτων τούτων εκτίθενται κατωτέρω, έν γενικαίς γραμμαίς:

α) Εις βάθος 1.65 μ. εύρέθη ή ΒΑ. γωνία δωματίου, όρθογωνίου έν κατόψει, αί συνολικά διαστάσεις του οποίου δέν εξηκριβώθησαν (Σ χ έ δ. 1). Ό Ν. τοίχος, μήκους 2.95, ύψους 1.25 και πλάτους 0,65 μ., παρουσίαζε έπιμελετημένην τοιχοδομίαν, εκ μεγάλων κυβοσχήμων παρολίθων, τοποθετημένων όρθίω, και κοινής τοιχοποιίας μεταξύ αυτών, εκ διαφόρων λίθων και μαρμαρίνων μελών εις δευτέραν χρήσιν. Εις τήν τοιχοδομίαν παρεμβάλλονται σειραι έξ όπτοπλίνθων, μεγάλου μήκους και πλάτους 0,06 μ., τὰ μεταξύ των οποίων κενά, πλάτους 0,04 μ., πληροῦνται έξ άδυνάτου άσβεστοκονιάματος και «χωματολάσπης». Αί πλίνθοι δέν ήσαν κατεσκευασμένοι διά του αυτού ύλικού, ούτε είχαν ύποστῆ τήν αυτήν όπτησιν, είχαν δέ διαφόρους διαστάσεις. Ταῦτα δεικνύουν, ότι αυται είχαν ληφθῆ έξ έτέρου καταστραφέντος κτίσματος. Αί έσωτερικάι παρειαι των τοίχων και τó δάπεδον έφερον έπιχρυσμα έξ ύδραυλικού κονιάματος, πάχους 0,04 μ.

Έπί του νοτίου τοίχου του δωματίου εύρέθη καλυβίτης τάφος, του γνωστού τύπου, εκ μεγάλων στρωτήρων κεράμων, πλάτους 0,41 - 0,43 μ.

Δέν είναι εύχερης ή διαπίστωσις του προορισμού του κτίσματος τούτου. Έκ του παχέος έπιχρίσματος των τοίχων, συνεχιζομένου και επί του δαπέδου (ύψους 0,30 μ.), εικάζεται, ότι τούτο θά ήτο δεξαμενή ύδατος.

β) Εις ελάχιστην απόστασιν Ν. του προηγούμενου δωματίου ήρευνήθη ένδιαφέρον καμαροσκεπές κτίσμα. Η έρευνα τούτου, λόγω των συνθηκών υπό τās οποίας διεξήχθησαν αί εργασίαι και λόγω της θέσεως του κτίσματος, ήτοι έν μέση οδῳ πυκνοκατφυμένης περιοχής, περιωρίσθη, ως ήτο έπόμενον, κυρίως εις τó έσωτερικόν αυτου (Σ χ έ δ. 2).

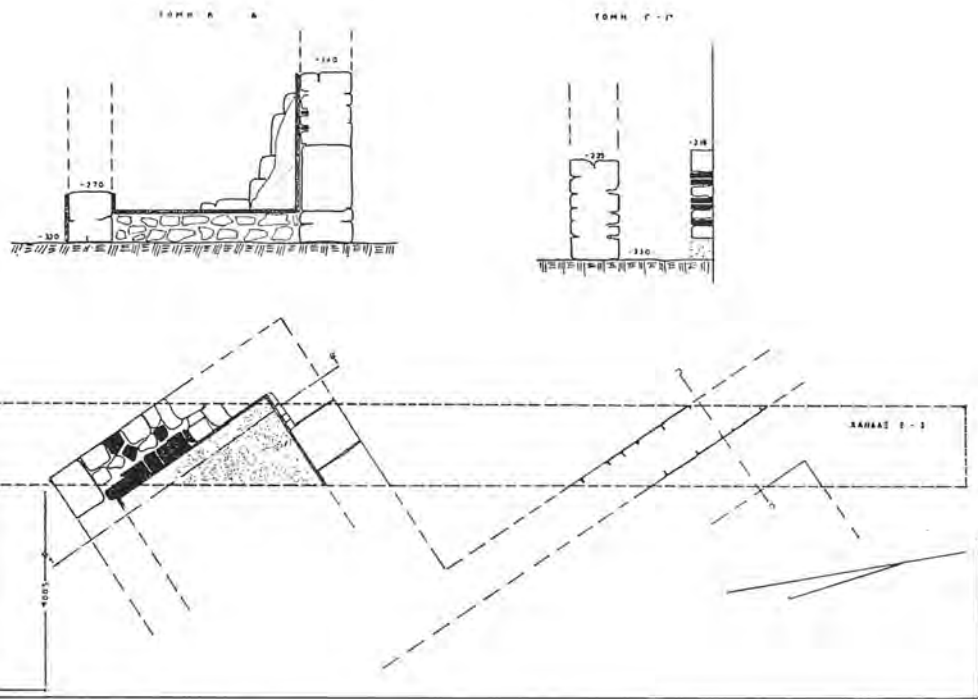
Τό κτίσμα είχε τήν αυτήν τοποθέτησιν πρός τήν του προηγούμενου δωματίου, δηλαδή ό κατά μήκος άξων αυτου ήτο από Α.- Δ. με άπόκλισιν πρός Ν. Αί διαστάσεις του έσωτερικῶς ήσαν: μήκ. 2.75, πλ. 1.10 και ύψ., μέχρι της κλειδός της

καμάρας, 2.50 μ. Μέχρις ύψους 1.50 μ. υπήρχον χώματα μετά όστών, μεταξύ των όποιων κατεμετρήθησαν 30 κρανία (Πί ν. 113 α).

Έκ του διαφόρου τρόπου δομής και των χρησιμοποιηθέντων ύλικών εξάγεται, ότι τó κτίσμα άπετελείτο έκ δύο σαφώς διακρινομένων μερών, του δυτικού, πρώτου χρονολογικώς, και του ανατολι-

δι' άσβεστοκονίας (Πί ν. 113 β). Έκ των σφζομένων in situ μαρμαρίνων πλακών συνάγεται, ότι αί επιφάνειαι, τουλάχιστον από του ύψους των « ποδιών » των κογχών και άνω, ήσαν επενδεδυμέναι δι' όρθομαρμαρώσεως, ή όποία έκάλυπτε και τó έσωτερικόν των τριών κογχών (Πί ν. 113 α).

Αί μαρμάριναι πλάκες συνεκρατούντο, πλὴν του

Σχέδ. 1. 'Αθήναι. 'Οδός Νίκης. Σχεδιαστική άποτύπωση του όρθογωνίου δωματίου.
(Σχέδ. 'Ελ. Σπαθάρη)

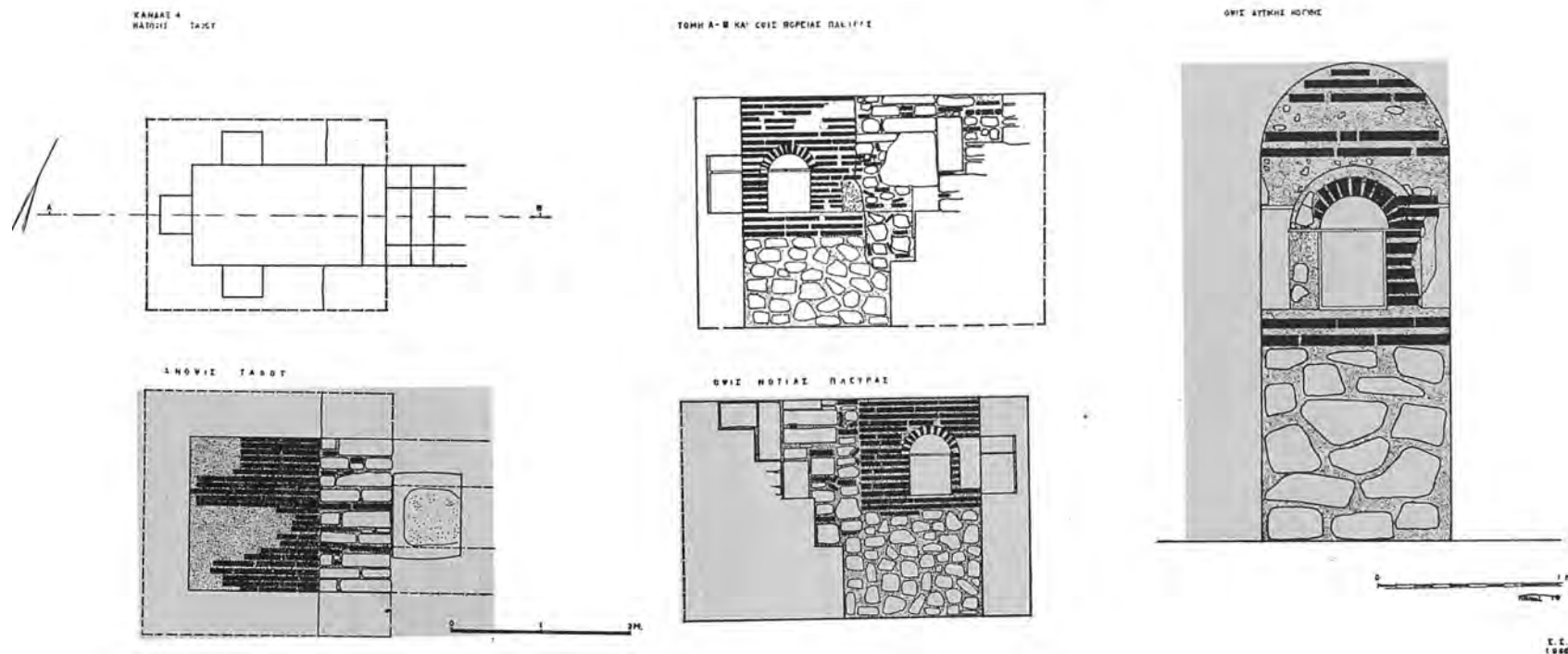
κού, μεταγενεστέρου. Έκ τής λεπτομεροϋς δέ εξέ- τάσεως των επί μέρους στοιχείων συνάγεται, ότι τó ανατολικόν υπέστη μετατροπήν και ούτω δυ- νάμεθα νά διακρίνωμεν τρείς οικοδομικάς φάσεις.

1) Κατά την πρώτην έγένετο μόνον τó δυτι- κόν μέρος, τó όποϊον ήτο καμαροσκεπές, όρ- θογώνιον έν κατώψει, με τρείς κόγχας όρθο- γωνίου διατομής άποληγούσας άνω εις πλήρες ήμικυκλικόν τόξον, ανά μίαν εις την βορείαν, δυτικήν και νοτίαν πλευράν (Πί ν. 113 β). Η τοιχοποιία μέχρι του ύψους των 2 μ. ήτο κοι- νή, με παρεμβαλλομένας σειράς εξ όπτοπλίνθων, από του ύψους δέ των 2 μ. και άνω, μόνον εξ όπτοπλίνθων, μήκους 0,406, πάχους 0,045 μ., τά μεταξύ των όποιων διαστήματα έπληροϋντο

έκ κορασανίου συνδετικού μείγματος, διά των μεταξύ των ζεύξεων και διά σιδηρών ήλων, έμ- πεπηγμένων εις τά τοιχώματα, πλείστοι των όποιων διεσώθησαν εις τās θέσεις των.

Τó δυτικόν τουτο μέρος του κτίσματος ήτο, κατά πᾶσαν πιθανότητα, άρχικώς άνοικτόν πρός Α. 'Ανήκεν, έπομένως, εις την κατηγορίαν των υπεργείων τάφων, των άπαντάντων κατά τούς ρωμαϊκούς και τούς πρώτους μετά Χριστόν αιώνας, εις τās κόγχας των όποιων εναπέθετον τās μαρμαρίνας όστεοθήκας ή τās τεφοροδόχους.

2) Κατά την δευτέραν φάσιν, έπεμκύνθη πρός Α. τó κτίσμα, ή είσοδος δέ έντός αυτού έγέ- νετο έκ τής στενής ανατολικής πλευράς διά θύρας μετά βαθμίδων, καθ' όσον, ένεκα των γενο-

Σχέδ. 2. 'Αθήναι. 'Οδός Νίκης. Σχεδιαστική αποτύπωσις τοῦ καμαροσκεποῦς κτίσματος. (Σχέδ. "Ελ. Σπαθάρη)

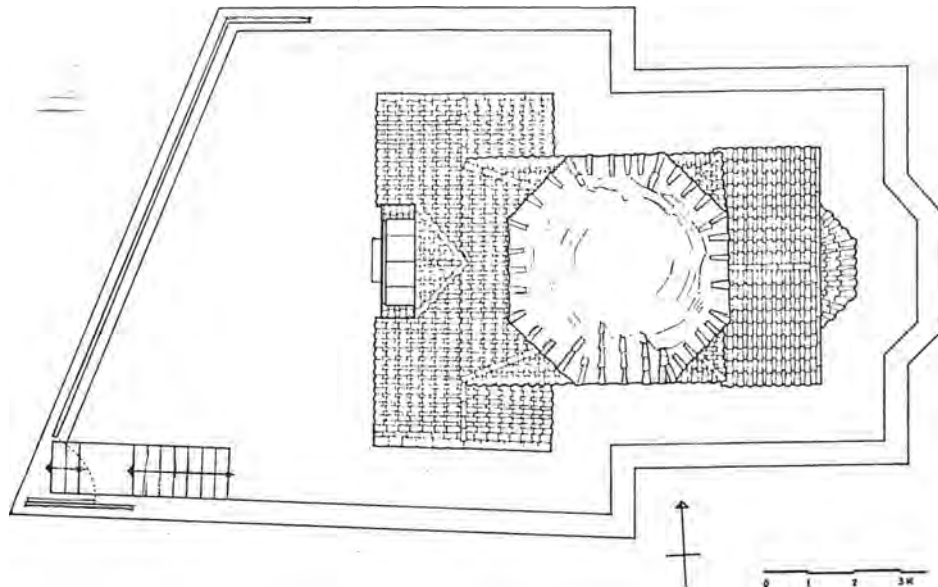
μένων ἐν τῇ μεταξὺ προσχώσεων, τὸ κτίσμα ἔπαυσε νὰ εἶναι ὑπέργειον. Ἡ τοιχοδομία τῆς προσθήκης διακρίνεται σαφῶς τῆς τοῦ ἀρχικοῦ κτίσματος, διότι εἶναι ἀμελής, ἐκ παντοειδοῦς ὕλικου. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην μορφήν, γενομένην εἰς τὴν μεσοβυζαντινὴν περίοδον, τὸ κτίσμα ἐχρησιμοποιήθη διὰ κοινὰς ὁλοσώμους ταφάς.

3) Τέλος, κατὰ τὴν τρίτην φάσιν, ὅτε πλέον

2ου αἰῶνος π.Χ. καί, τέλος, 6) κυλινδρικὸν ἐξάρτημα βυζαντινοῦ ἑνωτίου μετὰ συρματείνης διακοσμήσεως κύκλων καὶ κρίκου εἰς τὴν κορυφὴν πρὸς ἀνάρτησιν.

Παρὰ τὸ ἐξετασθὲν κτίσμα εὐρέθησαν δύο μαρμαρίναι σαρκοφάγοι εἰς δευτέραν χρῆσιν.

Σημ. Τὰ σχέδια ἐξεπονήθησαν ὑπὸ τῆς δ. Ἑλ. Σπαθάρη, αἱ δὲ φωτογραφίαι ἀνήκουν εἰς τὴν Γ' Ἐφορείαν Ἀρχαιοτήτων.

Σχέδ. 3. Ἀθῆναι. Ναὸς Ἀγίου Νικολάου τοῦ Χωστοῦ (ἐκ τῶν ἄνω) μετὰ τὴν διαμόρφωσιν

τὸ κτίσμα κατεχώσθη καὶ ἐγένιν ἐξ ὁλοκλήρου ὑπόγειον, ἐφράχθη ἡ εἴσοδος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου διὰ κοινῆς τοιχοποιίας (Πί ν. 114 α) καὶ ἠνοίχθη εἰς τὴν καμάραν ὅπῃ φρασσομένη διὰ μιᾶς πλακὸς (Πί ν. 114 β). Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἡ ὁποία καταλαμβάνει τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, τὸ κτίσμα ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν ἀποθήκευσιν ὁστῶν μετὰ τὴν ἀνακομιδὴν τούτων.

Αἱ δύο τελευταῖαι φάσεις τοῦ κτίσματος πρέπει νὰ συνδεθῶσι πρὸς τὸν βυζαντινὸν ναὸν τῆς Σωτείρας τοῦ Λυκοδήμου — νῦν Ρωσικῆς Ἐκκλησίας —, τὸν ἰδρυθέντα εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἐρευνηθέντος ἀρχικοῦ μνημείου.

Ἐκ τῶν χωμάτων, τὰ ὁποῖα κατελάμβανον τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου, περισυνελέγησαν τὰ κάτωθι νομίσματα: 1) Φραγκοκρατίας, 2) Γουλιέλμου Βιλλεαρδουίνου (1245 - 1278 μ.Χ.), 3) ἑλληνικὸν τοῦ 4ου - 3ου αἰῶνος π.Χ., 4) ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἐφθαρμένον, 5) ἑλληνικὸν τοῦ 3ου -

Ἅγιος Νικόλαος ὁ Χωστὸς

Ὁ παρὰ τὴν διαμορφωθείσαν νέαν λεωφόρον Κηφισοῦ ναῖσκος τῆς Τουρκοκρατίας Ἅγιος Νικόλαος ὁ Χωστὸς (EMME, τ. Γ', σ. 143, εἰκ. 185) εἶχεν ὑποστῆ ζημίας, ὑπέφερε δὲ ἐκ τῆς ὑγρασίας λόγῳ τῆς ἐπιχώσεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνέλθει σχεδὸν μέχρι τῆς κορυφῆς τῶν τοίχων.

Ἐγένοντο αἱ ἐξῆς ἐργασίαι:

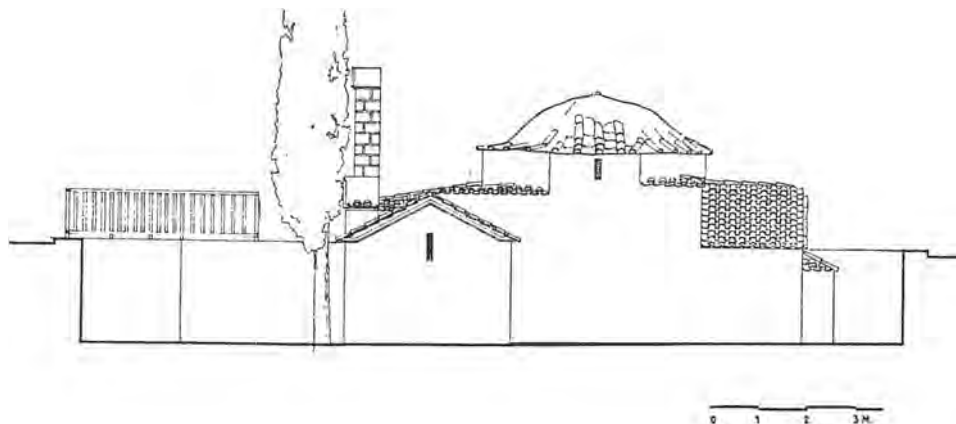
Ἀνάστυρις κεράμων στέγης, πλὴν τοῦ τρούλου (Πί ν. 115 α' Σχέδ. 3). Ἀποχωμάτωσις, ὥστε νὰ δημιουργηθῇ περὶ τοῦ ναοῦ ἐλεύθερος χώρος, πλάτους 1.50 - 2 μ.

Κατασκευὴ ἀναλημματικοῦ τοίχου πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων τοῦ ἐξωτερικοῦ ὁχθου τοῦ δημιουργηθέντος ἐλευθέρου χώρου (Σχέδ. 4 - 5). Κατασκευὴ ἀποχετεύσεως, ὥστε ὁ ναὸς νὰ μὴ κατακλύζεται ὑπὸ τῶν ὑδάτων.

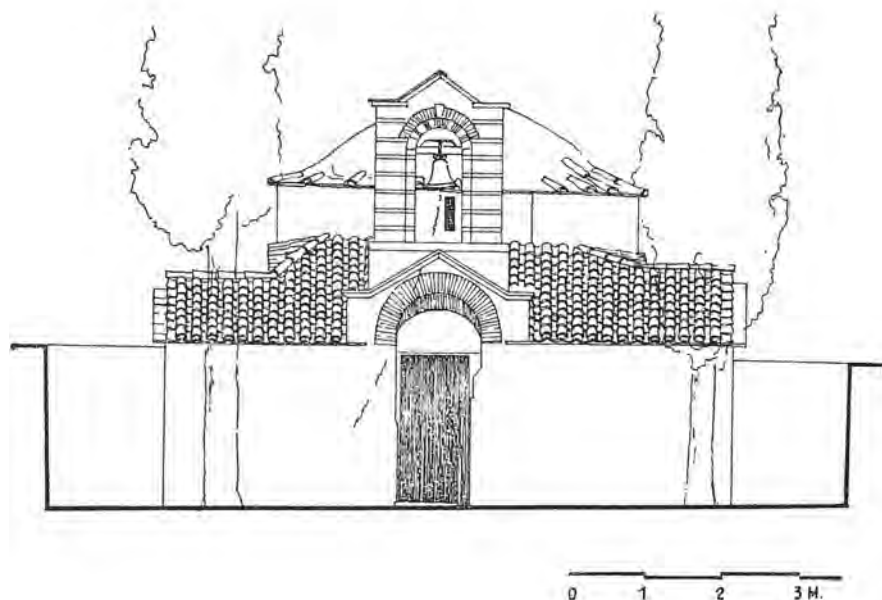
Ἐπισκευὴ καὶ ἐν μέρει ἀντικατάστασις ἐπιχρισμάτων ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς.

Εἰς τὸν βόρειον τοῖχον, πρὸ τοῦ τέμπλου, ἀπεκαλύφθη τοιχογραφία ἐπὶ τῆς παρειᾶς ἐντετοιχισμένου μαρμαρίνου δόμου. Εἰκονίζεται ὁ Ἅγ. Νικόλαος, εἰς μεγάλην κλίμακα, καὶ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ, εἰς μικράν κλίμακα, ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Θεο-

σία ἀπηγόρευσε τὴν καταστροφὴν τοῦ ναῖσκου κατὰ τὰς ἐργασίας ἐπεκτάσεως τῆς ὁδοῦ ταύτης. Ὁ ναῖσκος εἶναι μονόχωρος καμαροσκεπής, μὲ ἡμιεξαγωνικὴν κόγχην Ἱεροῦ, διαστάσεων ἐξωτερικῶν 7.35 x 4.65 μ. Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι

Σχέδ. 4. Ναὸς Ἁγίου Νικολάου τοῦ Χωστοῦ. Ἐποψὶς ἀπὸ Ν. μετὰ τὴν διαμόρφωσιν

Σχέδ. 5. Ἀθῆναι. Ναὸς Ἁγίου Νικολάου τοῦ Χωστοῦ. Ἐποψὶς ἀπὸ Δ. μετὰ τὴν διαμόρφωσιν

τόκος. Δὲν διατηρεῖται ἐν καλῇ καταστάσει. Ἐλήφθησαν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα συντηρήσεως.

Ναῖσκος Ἁγίας Ζώνης

Εὐρίσκεται εἰς τὴν περιοχὴν Σεπολίων καὶ εἰς τὴν προέκτασιν τῆς ὁδοῦ Γράμμου. Ἡ Ὑπηρε-

ὕπὸ τὰ ἐπιχρίσματα ὑπάρχει ζωγραφικὸς διάκοσμος. Τοῦ διακόσμου τούτου σήμερον εἶναι ὁρατὸς μόνον ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (;), τοῦ ὁποῦ ὅμως τὸ πρόσωπον εἶναι κατεστραμμένον. Ἡ παράστασις δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Κυνηγός (ΕΜΜΕ, τ. Γ', σ. 170)

Κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη εἶχον γίνεαι μεγάλῃς ἐκτάσεως ἐργασίαι διὰ τὴν συντήρησιν καὶ ἀναπαλαίωσιν τοῦ σημαντικοῦ τούτου βυζαντινοῦ μνημείου (βλ. ΑΔ 19 (1963) : Χρονικά, σ. 98-99). Ἐφέτος συνεπληρώθη ἡ στρώσις τοῦ δαπέδου διὰ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν, ἐτοποθετήθη ὑλοστάσιον εἰς τὸ δίλοβον παράθυρον τῆς νοτίου κεραίας καὶ ἐγένετο συντήρησις τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου.

Ὅμορφ' Ἐκκλησιὰ (ΕΜΜΕ, τ. Γ', σ. 134)

Διὰ συνεργεῖου συντηρητῶν τοῦ Κεντρικοῦ Ἑργαστηρίου ἐγένοντο ἐργασίαι καθαρισμοῦ καὶ στερεώσεως τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου τοῦ νοτίου παρεκκλησίου καὶ τοῦ νάρθηκος¹.

Ἅγιος Ἀθανάσιος Κουρκούρης (ΕΜΜΕ, τ. Β', σ. 103)

Ὁ μικρὸς ναῖσκος τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου, ὁ ἰδρυμένος ἐπὶ βράχῳ παρὰ τὸν ἠλεκτρικὸν σταθμὸν Θησείου (Πί ν. 115 β), εἶχε παραμορφωθῇ διὰ τῆς προσθήκης εἰς τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ὀγκώδους καὶ ἀκαλαισθήτου ξυλοστέγου βασιλικῆς. Ἡ βασιλικὴ αὕτη, ἡ ὁποία εἶχε καταστῇ ἐτοιμόρροπος, κατηδαφίσθη καὶ οὕτω ὁ παλαιὸς ναῖσκος ἐπανεῦρε τὰς ἀρχικὰς αὐτοῦ διαστάσεις. Ἐν συνεχείᾳ ἡ Ὑπηρεσία ἐξετέλεσεν ἐργασίας διὰ τὴν στερέωσιν καὶ εὐπρεπὴ ἐμφάνισιν αὐτοῦ.

Ναὸς Ἀγίων Θεοδώρων (ΕΜΜΕ, τ. Β', Ἀθῆναι 1929, σ. 73-74, ΕΕΒΣ I (1963), σ. 450-453).

Ὁ βυζαντινὸς ναὸς τῆς πλατείας Κλαυθμῶνος (Πί ν. 116 α) εὐρίσκετο εἰς ἐπικίνδυνον κατάστασιν λόγῳ τῆς ὑγρασίας, ἡ ὁποία εἰσήρχετο ἐκ τῆς στέγης καὶ ἐκ τοῦ δαπέδου. Καὶ ἡ μὲν τῆς στέγης ὠφείλετο εἰς καταστροφὴν τῶν κεράμων, ἡ δὲ τοῦ δαπέδου, τὰ ἴχνη τῆς ὁποίας εἶχον ἀνέλθει εἰς ὕψος 1.20-1.50 μ. ἐπὶ τῶν τοίχων, εἶχεν ὡς αἰτίαν τὴν χαμηλότεραν στάθμην τοῦ ναοῦ ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτὸν ἐδάφους καὶ ὑπόγεια ρεῦματα ὑδάτων, προερχόμενα ἐκ τῆς πλατείας Κλαυθμῶνος. Διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ κινδύνου ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ἐκτελεσθῶσιν αἱ ἐξῆς ἐργασίαι:

α) Ἐπισκευὴ τῆς στέγης δι' ἀντικαταστάσεως εἰς εὐρείαν κλίμακα τῶν κατεστραμμένων κεράμων.

β) Διανοίξις ἀποστραγγιστικῆς αὐλακός, πέ-

1. Λεπτομερεῖας περὶ τῶν ἐργασιῶν καθαρισμοῦ καὶ στερεώσεως τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Ὅμορφης Ἐκκλησιᾶς, βλ. εἰς σ. 22 τοῦ ἀνά χειρὸς τόμου.

ριξ τοῦ ναοῦ, εἰς στάθμην κατὰ πολὺ χαμηλότεραν τούτου (μέγιστον βάθος 1.80 μ.).

γ) Κατεδάφισις τῶν κατεστραμμένων ἐπιχρισμάτων τῶν ἐσωτερικῶν ἐπιφανειῶν τῶν τοίχων, εἰς ὕψος 1.20-1.50 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου, καὶ ἀντικατάστασις τούτων δι' ἀνθυγοῦ μείγματος.

Κατὰ τὰς ἐργασίας εἰς τὴν στέγην ἐδόθη ἰδιαιτέρα προσοχὴ νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀφαιρεθεισῶν κεράμων ὁμοίως παλαιαὶ καὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματος καὶ χρώματος, νὰ τηρηθῇ δὲ ἐπακριβῶς ἡ διάταξις των, ὥστε νὰ μὴ ἀλλοιωθῇ ἡ ἐμφάνισις καὶ αἱ ἀναλογίαι τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς στέγης (Πί ν. 116 β, δ).

Κατὰ τὴν ἐργασίαν τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν κατεστραμμένων ἐπιχρισμάτων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ μελετηθῇ ὁ τρόπος τῆς τοιχοδομίας αὐτοῦ (Πί ν. 116 γ), κατὰ δὲ τὰς ἐργασίας τῆς διανοίξεως καὶ κατασκευῆς τῆς ἀποστραγγιστικῆς αὐλακός περὶ τοῦ ναοῦ εὐρέθησαν σημαντικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα βοηθοῦν εἰς τὴν μελέτην καὶ καλυτέραν γνῶσιν τῶν πρὸ τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Θεοδώρων οἰκοδομικῶν καταστάσεων. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἦσαν τὰ ἑξῆς:

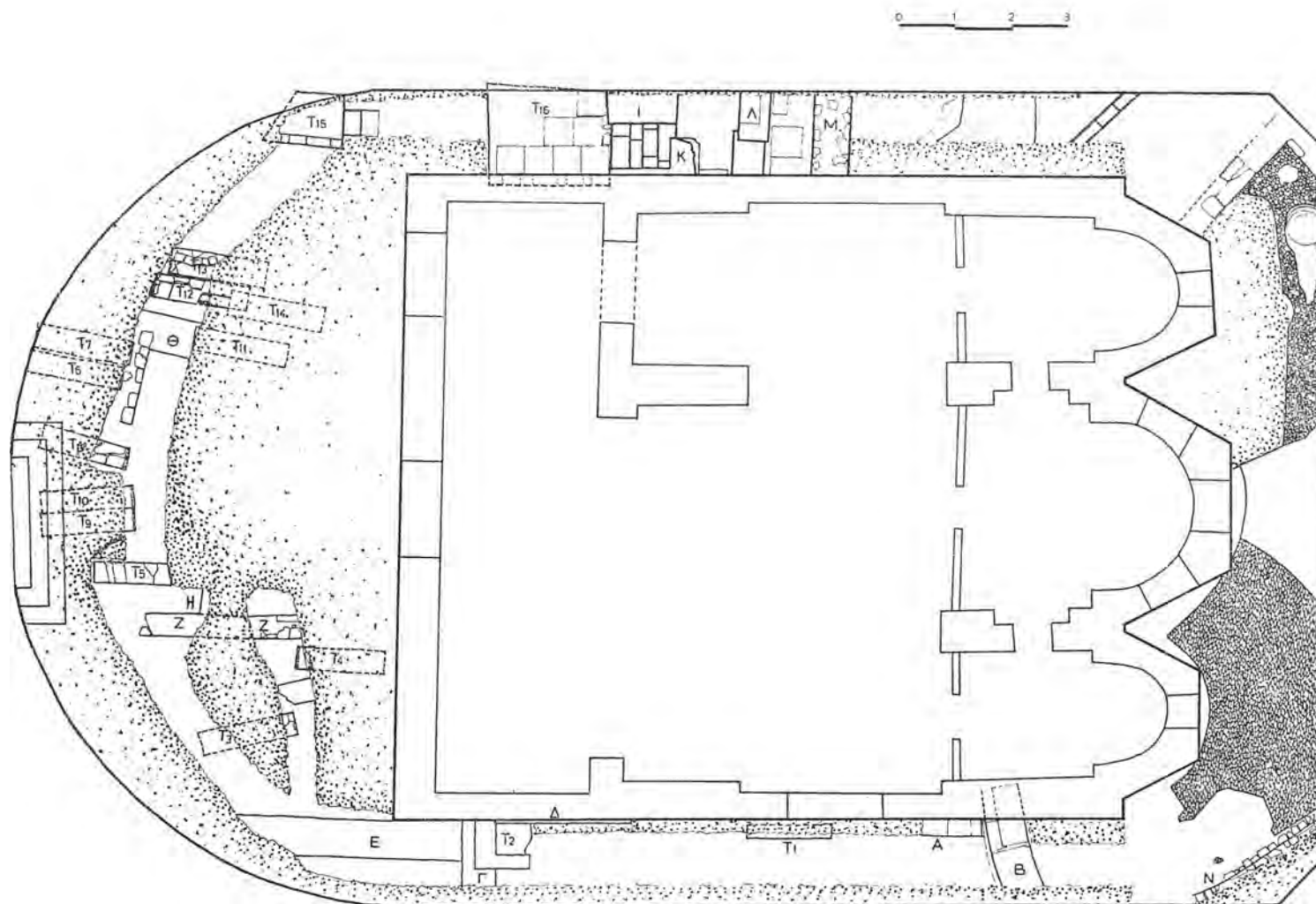
1) Λείψανα τοιχοδομίας παλαιότερων κτηρίων τοῦ ναοῦ, τὰ ὁποῖα σημειοῦνται ἐπὶ τῆς κατόψεως (Σ χ ε δ. 6) διὰ τῶν κεφαλαίων γραμμάτων Α, Β.

2) Δέκα ἑξ τάφοι, σημειούμενοι ὁμοίως ἐπὶ τῆς κατόψεως διὰ τοῦ γράμματος Τ καὶ τῶν ἀριθμῶν 1-16, ἐκ τῶν ὁποίων δέκα τρεῖς εἶναι τοῦ συνήθους τύπου τοῦ καλυβίτου, εἰς τοῦ τύπου τῶν κτιστῶν λακκοειδῶν (Τ2) καὶ δύο κτιστοί, καμαροσκεπεῖς, εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ (Σ χ ε δ. 6 καὶ 7).

Εἶναι προφανὲς ὅτι πᾶσαι αἱ ταφαὶ αὗται ἀνέγονται εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ νῦν ὑπάρχοντος ναοῦ τῶν Ἀγ. Θεοδώρων, δύνανται δὲ μετὰ μεγάλης πιθανότητος νὰ συνδεθοῦν μὲ τὴν ἐποχὴν τοῦ προϋπάρχοντος «μικροῦ καὶ πηλίνου καὶ σαθροῦ λίαν» ναοῦ, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἐπιγραφὴν (ΕΜΜΕ ἔ.ἀ., σ. 73 καὶ ΕΕΒΣ ἔ.ἀ., σ. 450).

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ὑπαρξὶς τῶν διεπιστάθην καὶ κατὰ τὰς γενομένας ἐργασίας πλακοστρώσεως τοῦ ναοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1910.

3) Μέγα κατῳφλιον ἐκ ροδοχρόου μαρμάρου καὶ τμήματος τοιχοποιίας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου «ἐπάτησεν» ὁ βόρειος τοίχος τοῦ σημερινοῦ ναοῦ (Πί ν. 117 β). Τὰ στοιχεῖα ταῦτα, τὰ ὁποῖα δέον νὰ συνδεθῶσι μὲ τὸ μωσαϊκὸν δάπεδον (Πί ν. 117 α, γ), τὸ εὐρεθὲν πρὸς Α. τῶν τριῶν κογχῶν τοῦ ναοῦ καὶ εἰς βάθος 0,90 μ. ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ

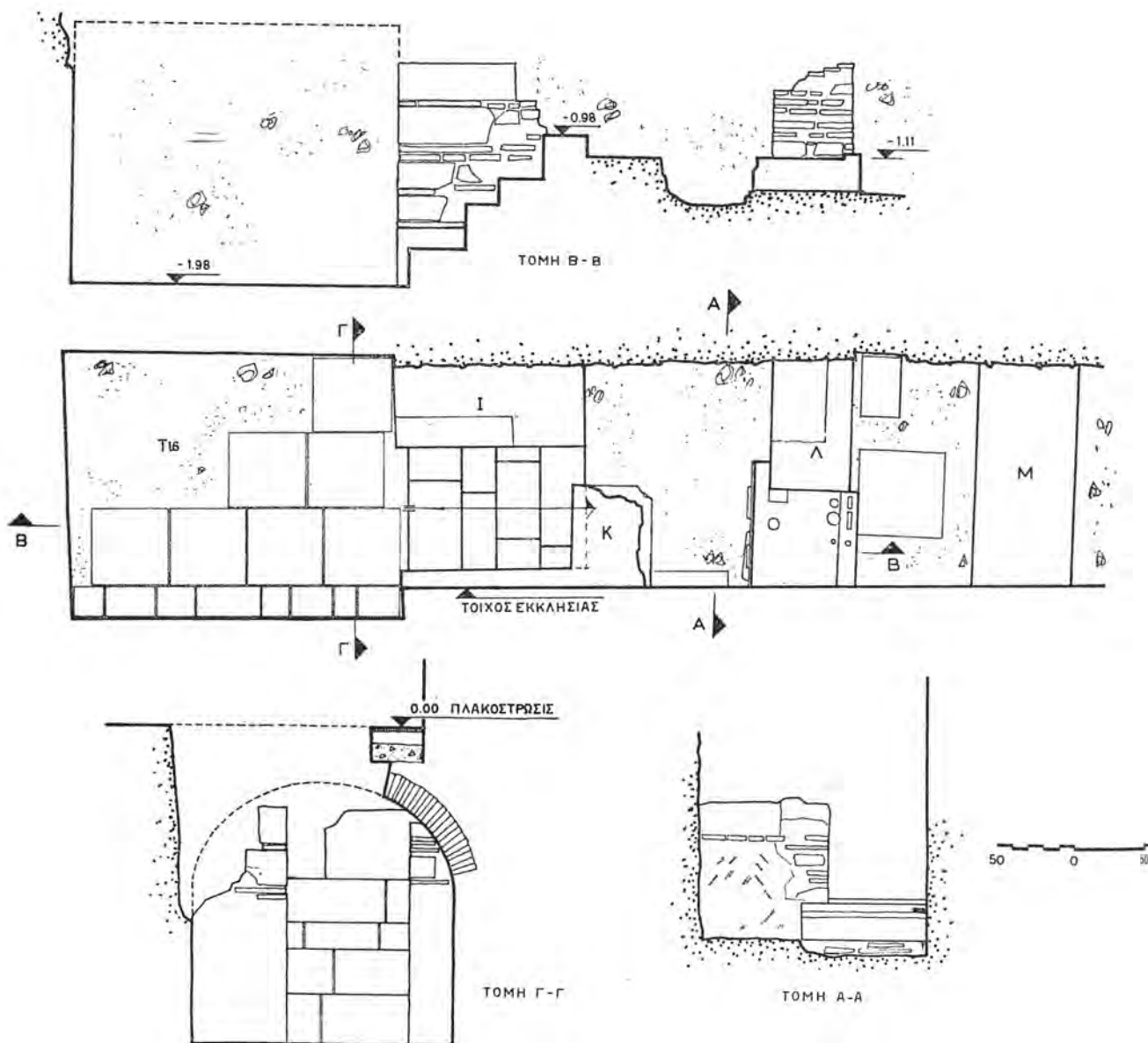
Σχέδ. 6. Ἀθήναι. Ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. Κάτωψις. Ἡ διανοιγείσα τάφος καὶ τὰ εἰρήματα

σημερινού πλακοστρώτου, ἀνήκουν, προφανῶς, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ οἰκοδόμημα, λίαν ἐπιμελοῦς κατασκευῆς καὶ σημαντικῶν διαστάσεων, ἐπαύλεως πιθανώτατα, δυναμένου, ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς τοιχοδομίας καὶ κατασκευῆς τοῦ δαπέδου ἐκ μικρῶν τεμαχίων μαρμάρου, νὰ τοποθετηθῇ εἰς

τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, πάντως πρὸ τῆς κατασκευῆς τῶν καμαροσκεπῶν τάφων.

Τέλος, σημειοῦται, ὅτι ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἔχει κτισθῇ ἐπάνω εἰς τὰ λείψανα τῆς ἐπαύλεως ταύτης ἀνευ θεμελιώσεως (Πί ν. 117 γ).

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Σχέδ. 7. Ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. Λεπτομέρεια τοῦ T16 καὶ τοῦ κατωφλίου τῆς ἐπαύλεως

BYZANTINA
ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ
ΝΟΜΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΝΗΣΟΙ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Α'. ΣΑΛΑΜΙΣ

ΑΙΑΝΤΕΙΟΝ (ΜΟΥΛΚΙ)

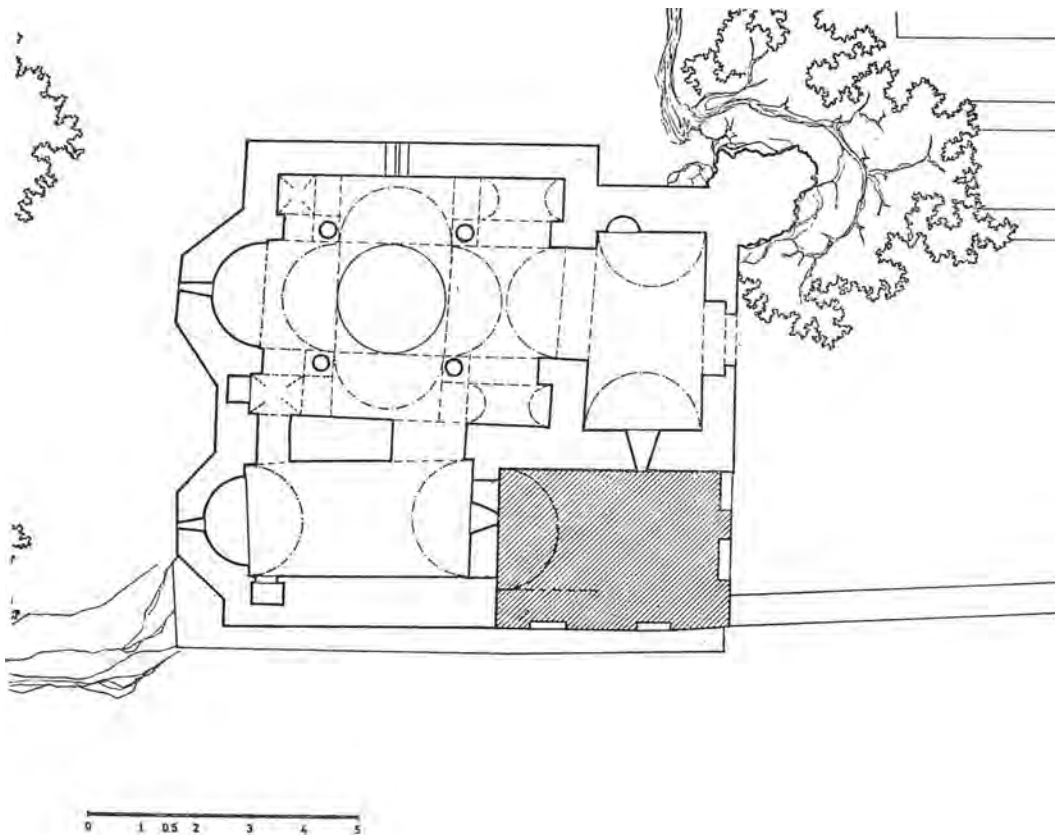
1. Ναός Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος

Εἰς τὸ παρὰ τὴν πόλιν τῆς Σαλαμῖνος χωρίον Μοῦλκι, τὸ ἀρχαῖον Αἰάντειον, ἐγένοντο ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως τοῦ σταυροειδοῦς μετὰ τρούλλου ναοῦ (12ου - 13ου αἰ.) τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος (Πί ν. 118 α). Ὁ ναὸς οὗτος,

πούλου, Ἐκκλησίαι καὶ Μοναστήρια τῆς Σαλαμῖνος, Ἀθῆναι 1925).

Αἱ γενόμεναι ἐργασίαι ἔχουν ὥς ἐξῆς:

Κατηδαφίσθη μικρὸν δωμάτιον, κτισθὲν μεταγενεστέρως εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν, εἰς τὴν θέσιν ὅπου ὑπῆρχεν ἄλλοτε καμαροσκεπῆς νάρθηξ τοῦ εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ προσκεκολλημένου, ὁμοίως καμαροσκεποῦς, παρεκκλησίου (Πί ν. 118 α' Σχ έ δ. 1). Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀπεκαλύφθη τοξωτὸν ἀνοιγμα εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ παρεκκλησίου, πλάτους 1.74 καὶ ὕψους 2.05 μ., τειχισθὲν μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ καμαροσκεποῦς νάρθηκος, ὥς καὶ ἡ γένεσις τῆς καμάρας τοῦ νάρθηκος τούτου εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Σχέδ. 1. Σαλαμίς. Μοῦλκι. Ναός Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος. Κάτωψις

μετὰ τοῦ συγχρόνου του ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ ὀλίγον μεταγενεστέρου μικροῦ ναΐσκου τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, ἀποτελοῦν στοιχεῖα δεικνύοντα τὴν σημασίαν τοῦ χωρίου κατὰ τοὺς κυρίως βυζαντινοὺς αἰῶνας (βλ. Ἀ. Ξυγγο-

Διεμορφώθη ὁ πρὸ τοῦ ναοῦ χώρος δι' ἀφαιρέσεως τοῦ κατεστραμμένου δαπέδου καὶ κατασκευῆς νέου καὶ δι' ἀποκαταστάσεως τῶν τοίχων τῶν περιβαλλόντων τοῦτον.

Ἐπειδὴ τὸ κτίσμα ὑπέφερεν ἐκ τῆς ὀγρασίας,

εγένετο αποχωμάτωσις κατὰ μήκος τοῦ νοτίου καὶ ἀνατολικοῦ τοίχου, εἰς βάθος ὑπὲρ τὸ 1 μ., καὶ κατεσκευάσθη πεζούλιον διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων.

Ἐγένετο ἀνάστυρις τῶν κεράμων τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ παρεκκλησίου. Ἐτοποθετήθησαν δώδεκα σιδηρὰ ὕαλοστάσια. Ἀνακατεσκευάσθησαν τὰ ἐπιχρίσματα τοῦ νάρθηκος καὶ ἐγένοντο σποραδικαὶ ἐπισκευαὶ τούτων ἐξωτερικῶς.

Τέλος, ἐγένετο καθαρισμὸς καὶ στερέωσις τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τοῦ παρεκκλησίου ὑπὸ συνεργείου τοῦ Κεντρικοῦ Ἐργαστηρίου Συντηρήσεως τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου.

2. Μονὴ Ἀγίου Νικολάου Λειμώνα

Τὸ Καθολικὸν τῆς μικρᾶς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Νικολάου Λειμώνα, εἰς ἣν ἐφυσυχάζουν σήμερον ἐλάχισται μοναχαί, ἀνήκει εἰς τὸν τύπον τῆς μονοκλίτου, καμαροσκεποῦς βασιλικῆς (Πί ν. 118 β). Εἰς τὴν βασιν τοῦ μονολόβου κωδωνοστασίου, τοῦ κατεσκευασμένου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βορείου τοίχου, ἀπεκαλύφθη ἐπιτύμβιος στήλη (διαστ. 0,38 x 0,53 μ.), μετ' ἀνάγλυφον παράστασιν νεκροδείπνου, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι κεχαραγμένη ἡ χρονολογία 1742, μαρτυροῦσα τὸ ἔτος ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ.

Πλὴν τῆς στήλης ταύτης καὶ τῶν «ροδίων» πινάκων, τὰ ὁποῖα κοσμοῦν τὰς ἐξωτερικὰς παρειὰς τῶν τοίχων (Πί ν. 118 β), ὑπάρχουν ἀκόμη ἐντετελεισμένα τὰ ἐξῆς μαρμάρινα γλυπτά: δύο θωράκια τέμπλου, διαστάσεων 0,75 x 0,73 μ., φέροντα ὡς διάκοσμον τετράγωνον, ρόμβον, κύκλον, σταυρὸν καὶ ρόδακας (Πί ν. 119 β) καὶ ἕτερον θωράκιον, διαστάσεων 0,85 x 0,71 μ., μετ' δύο παγῶνια ἐκατέρωθεν σταυροῦ. Τρία τεμάχια ἐπιστυλίου μετ' διάκοσμον ἀνθεμίων καὶ «κομβίων» (Πί ν. 119 α). Τὰ μέλη ταῦτα προέρχονται ἐκ τῆς κατεστραμμένης σήμερον βυζαντινῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Νικολάου (12ου ἢ 13ου αἰῶνος), τὰ ἐρείπια τῆς ὁποίας εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν ἑκατοντάδων τινῶν μέτρων.

Ἐπὶ τοῦ ξυλογλύπτου τέμπλου, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ 1804, κατεγράφησαν αἱ εἰκόνες: α) Ἀγίου Νικολάου, τοῦ ἔτους 1796, μετ' ἐπιγραφὴν: *χεῖρ Ἰωάννου Ἀθανασίου ἐξ Ἀθηνῶν*, β) Θεοτόκου, ἐνθρόνου μετὰ τοῦ Χριστοῦ, τῆς αὐτῆς χρονολογίας καὶ μετὰ τῆς ἰδίας ἐπιγραφῆς, γ) Χριστοῦ, καὶ

δ) Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τῆς αὐτῆς χρονολογίας καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς, ὡς αἱ προηγούμεναι.

Τέλος, ἐπὶ τῶν τοίχων κατεγράφησαν αἱ εἰκόνες:

ε) τοῦ Χριστοῦ, ὡς Μεγάλου Ἀρχιερέως, καὶ ζ') τῆς Θεοτόκου, εἰς τὸν τύπον τῆς Γλυκοφιλοῦσης, ἀλλὰ μετ' ἐπωνυμίαν «ἡ Ὁδηγήτρια». Αἱ τελευταῖαι δύο δύνανται νὰ χρονολογηθῶσιν ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος.

Τὰ παλαιὰ κελλία τῆς Μονῆς, ἡμιρεπωμένα σήμερον, φέρουν τὴν χρονολογίαν 1762.

Εἰς τὴν στέγην τοῦ ναοῦ ἐγένετο ἀνάστυρις τῶν κεράμων καὶ ἀντικατάστασις τῶν κατεστραμμένων ἐξ αὐτῶν δι' ἑτέρων, ὁμοίως παλαιῶν. Ὑπὸ τὰς κεράμους ὤψηρχε παχὺ στρώμα χωμάτων, τὸ ὁποῖον ἀφηρεθῆ ὡς περιττὸν καὶ ἐπιβλαβές. Εἰς τὴν καμάραν ἐγένετο ἐπάλειψις δι' ὕδαροδς σιμεντοκονίας.

3. Ναῖσκος Ἀγίου Ἰωάννου

Εἰς ἀπόστασιν 150 μ., περίπου, ἀπὸ τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Νικολάου ὑπάρχει ὁ μικρὸς ναὸς τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου εἰς τὸν τύπον τοῦ τριχόρου, ἀγιορειτικοῦ ναοῦ μετὰ τρουύλλου.

Διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς τοιχογραφιῶν ὑπὸ τὰ ἐπιχρίσματα. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν.

Β'. Αἶγινα¹

ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ

Συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ 1966 αἱ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀρξάμεναι ἐργασίαι εἰς τὸν ἐρειπιῶνα τῆς Παλαιοχώρας. Ἐκαθαρίσθησαν ἀπὸ τῶν ἐρειπίων αἱ δύο κύριαι ὁδοὶ καὶ οὕτως ἀποκατεστάθη ἡ ὁμαλὴ καὶ ἀνετος μετάβασις εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἐπισκοπῆς, διὰ τῆς μιάς, καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγ. Κυριακῆς, διὰ τῆς ἑτέρας.

Ἐγένοντο ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ στερεώσεως τῶν μνημείων, ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰς ἐκτελεσθείσας πέρυσιν (βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 119/20), ἔχουσαι ὡς ἑξῆς:

1) Ναὸς τοῦ Σταυροῦ. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ δυτικοῦ τοίχου καὶ τὴν τοποθέτησιν δύο νέων θυρῶν, ἐγένετο ὑπὸ συνεργείου ζωγράφων - συντηρητῶν δοκιμαστικὴ ἔρευνα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων, πρὸς ἀνεύρεσιν ζωγραφικοῦ διακόσμου ὑπὸ τὰ ἐπιχρίσματα.

Εἰς τὴν ἀβαθὴ κόγχην τοῦ βορείου τοίχου, πρὸ τοῦ τέμπλου, διεπιστώθη ὑπὸ τὴν μεταγενεστέραν παράστασιν τῆς Σταυρώσεως, ἑτέρα ὁμοία παράστασις, παλαιότερα, ἔργον τοῦ αὐτοῦ καλλιτέ-

1. Κυριωτέρα βιβλιογραφία:

ΑΔ 16 (1960): Χρονικά, σ. 79. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 119/20. ΑΕ 1929, σ. 194. Belle D. Mazur, *Studies on Jewry in Greece*, «Ἐστία», Ἀθῆναι 1935, σ. 25 κ.ε. Γεωργίας Κουλικούρδη — Σπύρου Ἀλεξίου, Αἶγινα. Γαβριήλ Βέλτερ, Αἶγινα, Ἀθῆναι 1962. Νικ. Μουτσπούλου, Ἡ Παλαιὰ πόλις τῆς Αἰγίνης, Ἀθῆναι 1962.

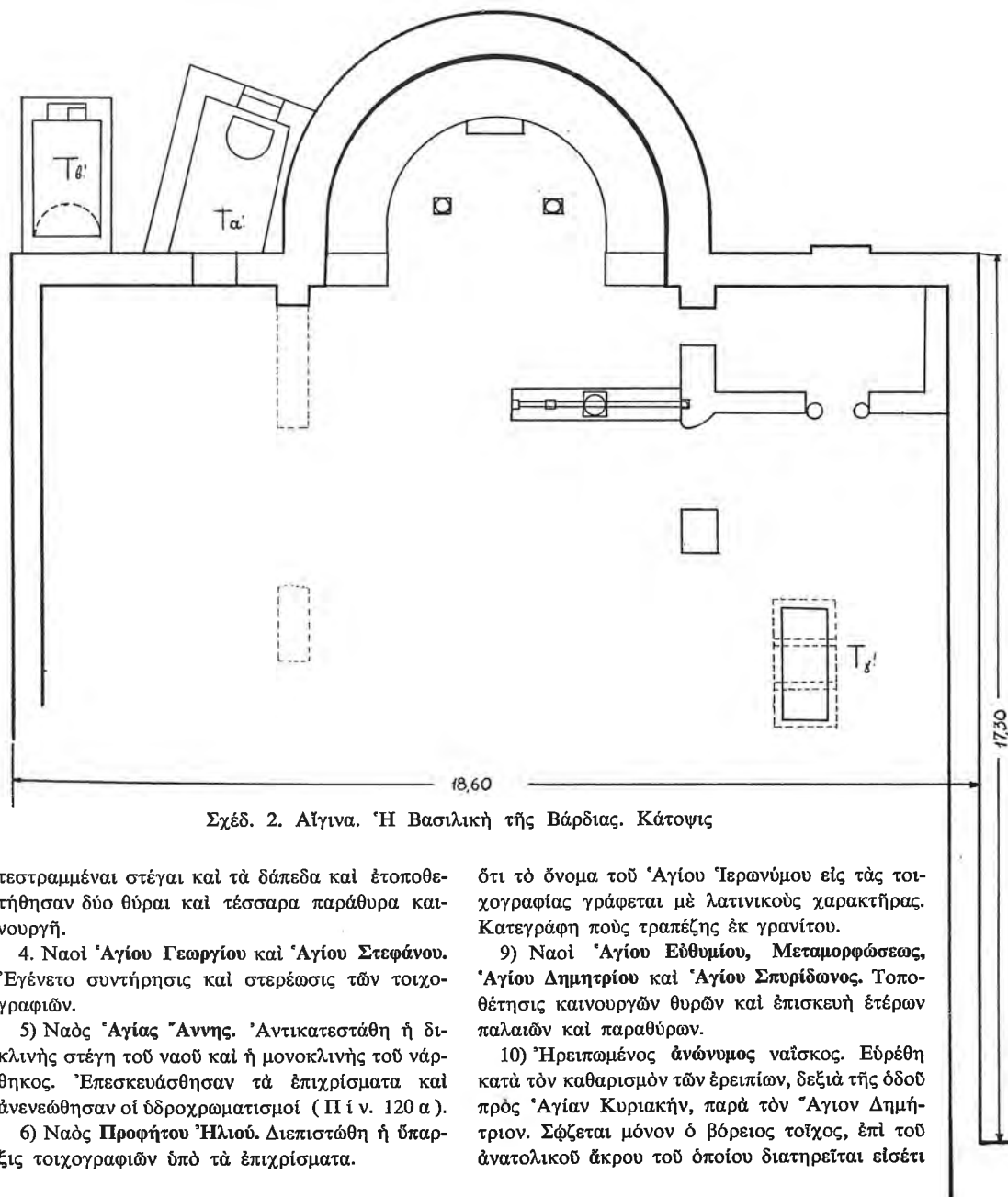
χνου, τοῦ ζωγραφήσαντος τὴν Ἀκραν Ταπείνωσιν εἰς τὴν κόγχην τῆς Προθέσεως.

2) Ἐπισκοπή. Ἀποκατεστάθη τὸ παρὰ τὸν ναὸν μικρὸν κελλίον τοῦ Ἀγίου Διονυσίου.

3) Ναὸς Ἀγίας Κυριακῆς. Μετὰ τὴν συντήρησιν τοῦ διδύμου ναοῦ, ἀποκατεστάθησαν τὰ παρ' αὐτὸν παλαιὰ κελλία. Ἀντικατεστάθησαν αἱ κα-

7) Ναὸς Ἀγίου Στυλιανοῦ. Διηνοίχθη ὁδὸς προσπελάσεως ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τοῦ Φόρου. Διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς τοιχογραφιῶν ὑπὸ τὰ ἐπιχρίσματα. Κατεγράφησαν μαρμάρινα μέλη.

8) Ναὸς Ἀγίου Κηρύκου. Ἐγένετο συντήρησις καὶ στερέωσις τοιχογραφιῶν. Σημειοῦται,

Σχέδ. 2. Αἶγινα. Ἡ Βασιλικὴ τῆς Βάρδιας. Κάτωτις

τεστραμμέναι στέγαι καὶ τὰ δάπεδα καὶ ἐτοποθετήθησαν δύο θύραι καὶ τέσσαρα παράθυρα καινούργη.

4. Ναοὶ Ἀγίου Γεωργίου καὶ Ἀγίου Στεφάνου. Ἐγένετο συντήρησις καὶ στερέωσις τῶν τοιχογραφιῶν.

5) Ναὸς Ἀγίας Ἀννης. Ἀντικατεστάθη ἡ δικλινὴς στέγη τοῦ ναοῦ καὶ ἡ μονοκλινὴς τοῦ νάρθηκος. Ἐπεσκευάσθησαν τὰ ἐπιχρίσματα καὶ ἀνενεώθησαν οἱ ὕδροχρωματισμοὶ (Πί ν. 120 α).

6) Ναὸς Προφήτου Ἡλιοῦ. Διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς τοιχογραφιῶν ὑπὸ τὰ ἐπιχρίσματα.

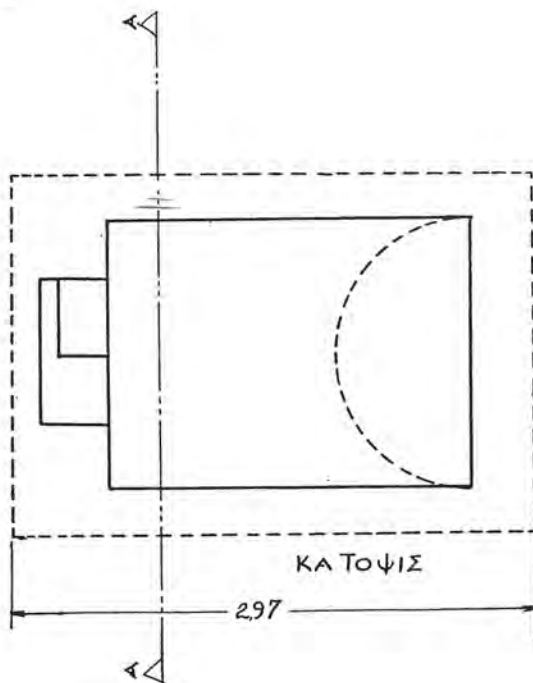
ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Ἀγίου Ἱερωνύμου εἰς τὰς τοιχογραφίας γράφεται μὲ λατινικοὺς χαρακτῆρας. Κατεγράφη ποδὲς τραπέζης ἐκ γρανίτου.

9) Ναοὶ Ἀγίου Εὐθυμίου, Μεταμορφώσεως, Ἀγίου Δημητρίου καὶ Ἀγίου Σπορίδωνος. Τοποθέτησις καινούργων θυρῶν καὶ ἐπισκευὴ ἐτέρων παλαιῶν καὶ παραθύρων.

10) Ἡρεπωμένος ἀνώνυμος ναῖσκος. Εὗρέθη κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἐρειπίων, δεξιὰ τῆς ὁδοῦ πρὸς Ἀγίαν Κυριακὴν, παρὰ τὸν Ἅγιον Δημήτριον. Σφάζεται μόνον ὁ βόρειος τοῖχος, ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τοῦ ὁποῦ διατηρεῖται εἰσέτι

ή παράστασις τῆς Ἀκρας Ταπεινώσεως (Πί ν. 121 α).

11) Ναὸς Μιχαὴλ Ἀρχιστρατήγου. Ὁ μονόχωρος καμροσκεπὴς οὗτος ναὸς εὐρίσκετο εἰς ἐπικίνδυνον κατάστασιν, ὥστε ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ

Σχέδ. 3. Αἴγινα. Βασιλικὴ τῆς Βάρδιας.
Καμροσκεπὴς τάφος (Τ β)

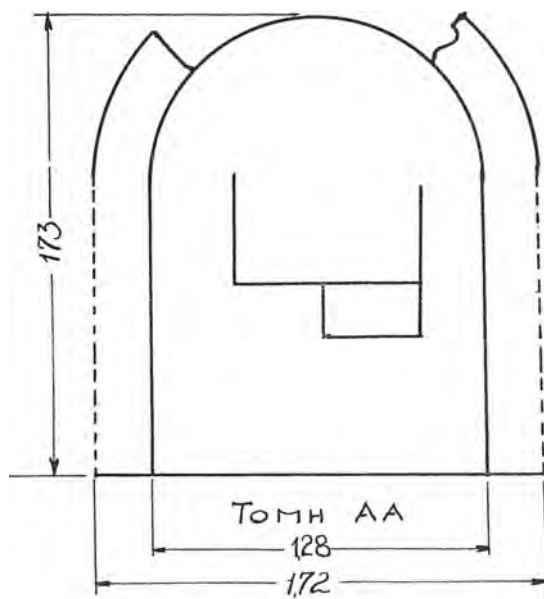
στερέωσίν του. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν χωμάτων, μάζων κ.λ.π. εὐρέθησαν τὰ πώρινα μέλη τῆς θύρας καὶ δι' αὐτῶν ἀποκατεστάθη αὐτὴ μετὰ τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου (Πί ν. 120 γ). Ἐστερεώθη ἡ τοιχοδομία καὶ ἐστεγανοποιήθη ἡ καμάρα, χωρὶς νὰ καλυφθῇ διὰ κεράμων (Πί ν. 120 β). Ἐγένετο ἀποχωμάτωσις πέριξ τοῦ ναοῦ καὶ ἠνοίχθησαν αὐλακες διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀπεκαλύφθη ἡ βᾶσις τοῦ τέμπλου.

12) Ναὸς Ἀγίου Νικολάου τοῦ Μαύρικα (Κουλικούρδη - Ἀλεξίου ἑ.ἀ., σ. 74). Ὁ λίαν ἐνδιαφέρον οὗτος ναὸς εὐρίσκεται ἔξω τοῦ χώρου τῆς Παλαιοχώρας, παρὰ τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ἀφαίας. Εἶναι τοῦ σταυροειδοῦς συνεπτυγμένου τύπου μετὰ χαμηλοῦ τρούλλου, ἄνευ τυμπάνου. Συμφώνως πρὸς ἐπιγραφὴν, τὸ ἔτος 1522 ἐπεμηκύνθη ἡ ἀνατολικὴ του κεραία εἰς τὴν σημερινήν της μορφήν (Πί ν. 121 β). Αἱ χαμηλαί, στεναὶ καὶ ἐπιμήκεις καμάραι τῶν δυτικῶν

γωνιῶν διαμερισμάτων, ἐνθυμίζουν ναοὺς τῆς λεγομένης μεταβατικῆς περιόδου. Τοιχογραφίαι, ἀποκαλυφθεῖσαι παλαιότερον, σφάζονται εἰς τὰς δύο κεραίας, βορείαν καὶ νοτίαν, καὶ εἰς τὰ τέσσαρα σφαιρικά τρίγωνα.

Εἰς τὸν ναῖσκον ἐτοποθετήθησαν δύο καινούργειες θύραι. Παραλλήλως ἐνηργήθη διὰ τοῦ συντηρητοῦ Στ. Παπαγεωργίου δοκιμαστικὴ ἔρευνα εἰς τὰς ἐπικεχρισμένας ἐπιφανείας τῶν τοίχων πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ ἐτέρου ζωγραφικοῦ διακόσμου. Ἡ ἔρευνα ὑπῆρξε θετικὴ. Κατόπιν τούτου, διὰ συστηματικῆς ἐργασίας ἀπεκαλύφθησαν δύο σημαντικώταται παραστάσεις εἰς τὸ δυτικὸν «ποδαρικόν» τῆς βορείου κεραίας καὶ εἰς τὸ βόρειον τῆς ἀρχικῆς ἀνατολικῆς τοιαύτης. Εἰς τὴν πρώτην παράστασιν εἰκονίζεται ὑπὸ τόξον ὁ Ἅγιος Νικόλαος, πιθανῶς. Ὑπὲρ τὸ τόξον ἀπεκαλύφθη ἐπιγραφὴ, δημοσιευθεῖσα εἰς τὴν οἰκίαν ἐκθεσιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (σ. 22 τοῦ ἀνὰ χεῖρας τόμου).

Ὅπως δὴποτε ἡ παράστασις αὕτη ἐγένετο ἐν ἔτει ὩΚΗ, ἥτοι 1330. Ὡς γνωστόν, εἰς τὸ ἔτος

Σχέδ. 4. Αἴγινα. Βασιλικὴ τῆς Βάρδιας.
Τομὴ καμροσκεποῦς τάφου (Τ β)

τοῦτο ἀπεδίδετο μέχρι τοῦδε ἡ ἀνέγερσις τοῦ ναοῦ καὶ ἡ διακόσμησις αὐτοῦ.

Εἰς τὴν ἐτέραν ἀποκαλυφθεῖσαν παράστασιν εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς «Παντοκράτωρ», ὁλόσωμος, ἰστάμενος ὀρθός, κατ' ἐνώπιον, ὑπὸ τόξον. Πρόκειται περὶ ἔργου ἀρίστης τέχνης καὶ

θαυμασίας αποδόσεως, δυναμένου νά τοποθετηθῇ κατὰ τοὺς μεταξὺ τοῦ 12ου καὶ 13ου αἰῶνος χρόνους. Οὕτω, ἡ οἰκοδόμησις τοῦ ναῖσκου δέον νά κατέλθῃ κατὰ 150 ἔτη περίπου.

13) **Ὁμορφὴ Ἐκκλησιὰ** (βλ. Γ. Σωτηρίου, *Ἡ Ὁμορφὴ Ἐκκλησιὰ Αἰγίνης*, ἐν ΕΕΒΣ, τ. Β' (1925), σ. 243 - 276).

Ἐτοποθετήθη καινουργίης θύρα καὶ ἐγένετο στερέωσις καὶ συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν. Ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς Ὑπηρεσίας κ. Ἰορδ. Δημακοπούλου κατηρτίσθη μελέτη διαμορφώσεως τοῦ περὶ τὸν ναὸν χώρου.

14. Ψηφιδωτὸν δάπεδον Συναγωγῆς

Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον μιᾶς Ἑβραϊκῆς Συναγωγῆς, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1829 εὗρεθῇ εἰς τὴν συνοικίαν Καραντίνα, παρὰ τὸν ἀρχαῖον λιμένα τῆς Αἰγίνης, παρέμενε κεχωσμένον, ἂν καὶ ἀνεσκάφη καὶ ἀπεκαλύφθη πολλάκις, ὡς π.χ. κατὰ τὰ ἔτη 1901, 1904, 1928 καὶ 1932 (Belle D. Mazur, *Studies on Jewry in Greece*, 1, Athens, ἔκδοσις Ἑστίας, 1935, σ. 25 καὶ AA 1932, σ. 164).

Ἐπειδὴ, ὅμως, λόγῳ τῆς τοποθετήσεως σωλὴνων ὑδρεύσεως καὶ ἄλλων δημοτικῶν ἔργων ὑπῆρχε κίνδυνος καταστροφῆς τοῦ, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νά ἀνασκαφῇ ἐκ νέου καὶ νά ἀποκολληθῇ. Τὴν ἀνασκαφὴν διενήργησε τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν τῆς Ἐφορείας. Τὸ ψηφιδωτὸν εὗρέθη εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Εἰς σημεῖα τινα εἶχε καταστραφῇ (Πί ν. 122 α). Εἰδικὸν συνεργεῖον τοῦ Κεντρικοῦ Ἐργαστηρίου Συντηρήσεως ὑπὸ τὸν κ. Ἰωάννην Κολέφαν προέβη εἰς τὴν ἀποκόλλησιν καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν ἐπισκευὴν καὶ προετοιμασίαν τοῦ ψηφιδωτοῦ διὰ τὴν τοποθέτησίν του εἰς ἐτέραν κατάλληλον θέσιν (πρβλ. σ. 19, Σχέδ. 1, τοῦ ἀνὰ χεῖρας τόμου).

15. Παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ Βάρδιας

Ἡδὴ πρὸ τοῦ 1929 ἦτο ὁρατὴ ἡ ἡμικυκλικὴ ἁψὶς καὶ τὸ νότιον ἡμισυ τῆς βάσεως τοῦ τέμπλου τῆς μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς εἰς θέσιν Βάρδια (ΑΕ 1929, σ. 194 καὶ 221, εἰκ. 49). Οἱ περίοικοι ἀποκαλοῦν τὰ ἑρείπια ταῦτα Ἀγίαν Φωτεινήν. Ἀνασκαφὴ τοῦ σημαντικοῦ τούτου κτίσματος τῆς παλαιοχριστιανικῆς Αἰγίνης δὲν εἶχε γίνῃ μέχρι τοῦδε. Ἐπειδὴ τὸ μνημεῖον διέτρεχε κίνδυνον ἐκ τῆς οἰκοπεδοποιήσεως, τοῦ οἰκοδομικοῦ ὄργασμοῦ καὶ τῆς ρυμοτομήσεως, ἐκρίθη ἀναγκαῖα ἡ ἀποκάλυψις, κατὰ τὸ δυνατόν εἰς μεγαλυτέραν ἑκτασιν, τῶν ἑρειπίων του.

Οὕτως, ἀπεκαλύφθη τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς βασιλικῆς καθ' ὅλον τὸ πλάτος αὐτῆς (18.60

μ.) καὶ ὁ νότιος τοῖχος εἰς μήκος 17.30 μ., χωρὶς νά προσδιορισθῇ τὸ πέρας τοῦ κτηρίου (Πί ν. 122 γ' Σχ ἐδ. 2). Τὸ βόρειον ἡμισυ τοῦ βορείου κλίτους καὶ τὸ δυτικὸν ἡμισυ τῆς βασιλικῆς εὐρίσκονται ὑπὸ ιδιοκτῆτους ἀγροὺς καὶ οἰκόπεδα.

Τὰ κυριώτερα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἤλθον εἰς φῶς διὰ τῶν γενομένων ἐργασιῶν, εἶναι τὰ ἑξῆς:

α. Ἡ εὐρεῖα ἡμικυκλικὴ ἁψὶς, διαμέτρου 6.56 μ., μετὰ τοῦ συνθρόνου καὶ τῶν δύο ἀνατολικῶν βάσεων τῶν κιόνων τοῦ κιβωρίου τῆς Ἀγ. Τραπεζῆς.

β. Δύο κενοὶ χώροι, σχηματιζόμενοι ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου τοῦ Ἱεροῦ καὶ εἰς βάθος 0,25 - 0,40 μ. πρὸ τῶν εὐθειῶν δυτικῶν πλευρῶν τοῦ συνθρόνου. Εἰς τοὺς χώρους αὐτοὺς, σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου ἐν κατόψει (0,90 x 1,20 μ.) ἦσαν προσηρμοσμένοι μονόλιθοι βάσεις, προφανῶς μαρμάριναι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐβαινον πιθανάτα κίονες, οἱ ὁποῖοι ὑπεβάσταζον τὸ θριαμβικὸν τόξον τῆς ἁψίδος τοῦ Ἱεροῦ.

γ. Τὰ κάτω μέρη κτιστοῦ τέμπλου εἰς τὸ νότιον κλίτος (Πί ν. 122 γ' Σχ ἐδ. 2).

δ. Καμαροσκεπὴς τάφος (Τ α) ὑπόγειος, προσκεκολλημένος εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς ἁψίδος, διαστάσεων 2.13 x 1 μ. καὶ ὕψους καμάρας 1.33 μ. Ἡ κάθοδος εἰς τὸν τάφον ἐγένετο διὰ φρεατοειδοῦς ἀνοίγματος καὶ τριῶν βαθμίδων λελαξευμένων ἐπὶ βραχῶδους ἐδάφους. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν παρεῖαν τοῦ τάφου σχηματίζεται ὀρθογώνιον ἄνοιγμα (διαστάσεων 1.17 x 0,55 μ.) με ἐγκοπὴν εἰς τὰς τέσσαρας πλευράς, διὰ τὴν προσαρμολογίαν πλάκος, δι' ἧς ἐφράσσετο οὗτος ἐρμητικῶς. Τὸ δάπεδον τοῦ τάφου εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ πλακῶν ἐκ φαιοῦ λίθου. Ἐπὶ τοῦ τάφου κατεσκευάσθη ἀργότερον δωμάτιον με εἰσοδὸν ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ βορείου κλίτους. Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ δωματίου τούτου ἐθεμελιώθη ἐπὶ τμήματος τοῦ φρεατοειδοῦς στομίου, τὸ ὁποῖον, οὕτω, ἔλαβε τὸ σχῆμα τοῦ ἡμικυκλίου (Σχ ἐδ. 2).

ε. Καμαροσκεπὴς τάφος (Τ β) ὑπόγειος, ἐξωθὴ τῆς ΒΑ. γωνίας, λελαξευμένος εἰς βραχῶδες ἔδαφος (διαστ. 2.22 x 1.28 μ., ὕψους καμάρας 1.73 μ.). Ἡ κάθοδος ἐγένετο διὰ δύο βαθμίδων, λελαξευμένων ἐπὶ τοῦ σκληροῦ ἐδάφους τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς. Ἡ καμάρα ἔχει καταπέσει (Σχ ἐδ. 3 - 4).

ς'. Τάφος λακκοειδῆς (Τ γ), τετραγώνου διατομῆς, διαστάσεων 2.13 x 0,75 μ., τὸ ἄνω μέρος τοῦ ὁποίου εὗρεται 0,25 μ. κάτωθεν τοῦ πλακοστρώτου δαπέδου τοῦ νοτίου κλίτους (Σχ ἐδ. 2). Καλύπτεται διὰ τριῶν πλακῶν ἐκ πόρου λί.

θου, εἰς δὲ τὰς ἐσωτερικάς του ἐπιφανείας φέρει ἐρυθρὸν ἐπίχρῖσμα.

ζ. Ἄμβων. Δύο τεμάχια μαρμαρίνων κίωνων (διαμέτρου 0,18 μ.), ἐμπεπηγμένα εἰς τὸ πλακόστρωτον δάπεδον καὶ λείψανα τῆς τοιχοποιίας τοῦ ἁμβωνος, εὐρέθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ κεντρικοῦ κλίτους καὶ εἰς ἀπόστασιν 3,60 μ. δυτικῶς τοῦ τέμπλου. Ὁ ἁμβων οὗτος εἶναι μεταγενέστερος, καθ' ὅσον κατεσκευάσθη ἐπὶ τοῦ πλακοστροφῶτου δαπέδου.

η. Περισυνελέγησαν πολλοὶ λίθοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν τοιχοδομίαν τοῦ καταπεσόντος μνημείου, φέροντες ἐπὶ τῆς μιᾶς των πλευρᾶς ἐπίχρῖσμα μετὰ χρωμάτων. Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἡ βασιλικὴ ἔφερε ζωγραφικὸν διάκοσμον.

θ. Διάφορα εὐρήματα, π.χ. μέρος τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος μαρμαρίνου ἀετώματος μετ' ἀναγλύφου διακόσμου (Πί ν. 122 β), τεμάχιον θριγκοῦ ἐκ πώρου λίθου, δύο χαλκᾶ νομίσματα τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, κ.ἄ.

Εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀγορασθοῦν ἢ ἀπαλλοτριωθοῦν τὰ ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς βασιλικῆς οἰκόπεδα καὶ νὰ συντελεσθῇ ἡ ἀνασκαφὴ ὁλοκλήρου τοῦ μνημείου.

Γ. ΠΟΡΟΣ

Μποῦρτζι

Ἐπὶ τῆς μικρᾶς νησίδος, τῆς εὐρισκομένης εἰς τὴν νοτίαν ἑξοδὸν τοῦ στενοῦ τοῦ Πόρου, διασφίζεται εἰσέτι τὸ μικρὸν φρούριον Μποῦρτζι τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως, χρησιμοποιηθὲν διὰ τὴν ἀμυναν τοῦ πορθμοῦ. Ἐπειδὴ εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς τοιχοδομίας τοῦ ὀχυροῦ εἶχον δημιουργηθῇ σοβαραὶ ζημίαι, αἱ ὁποῖαι, ἐκτὸς τοῦ κινδύνου τῆς περαιτέρω καταστροφῆς, ἀπειλοῦν ἀπειλὴν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τῶν πολυπληθῶν ξένων τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν νησίδα, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ἐκτελεσθοῦν ὠρισμέναι ἐργασίαι στερεώσεως καὶ εὐπρεποῦς ἐμφανίσεως τοῦ φρουρίου. Αἱ ἐργασίαι αὗται ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Διεμορφώθη ὁμαλὴ προσπέλασις ἀπὸ τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν πύλιν τοῦ φρουρίου. Ἐγένετο καθαρισμὸς τοῦ ἐντὸς τοῦ τείχους καὶ τοῦ περὶ αὐτοῦ χώρου. Ἀποκατεστάθη ἡ πύλη μετὰ τοῦ ἀετώματος καὶ ἡ ἐκατέρωθεν ταύτης τοιχοδομία (Πί ν. 123 α καὶ β).

Ἀποκατεστάθη ὁ δυτικὸς τῆς πύλης στρογγύλος πύργος (Πί ν. 123 γ - δ). Παρὰ τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς νησίδος ἀπεκαλύφθη παλαιὰ δεξαμενὴ (διαστάσεων 1.35 - 1.25 x 1.70 μ.), τὸ δάπεδον τῆς ὁποίας εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ πηλίνων πλακῶν, αἱ δὲ παρειαὶ τῶν τοίχων δι' ὕδραυλικοῦ ἐπιχρίσματος (κορασανίου). Ἐκ τῶν ὁστών, τῶν ἀνευ-

ρεθέντων ἐντὸς αὐτῆς, συνάγεται ὅτι, μετὰ τὴν ἀχρήστευσίν της ὡς δεξαμενῆς, ἐχρησιμοποιήθη ὡς τάφος. Αἱ ἐργασίαι θὰ συνεχισθῶσι καὶ κατὰ τὸ 1967.

Δ. ΣΠΕΤΣΑΙ

Τὰ κυριώτερα μνημεῖα τῆς νήσου, ὡς π.χ. ὁ ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Καστελλίου, ὁ ναὸς τῆς Εὐαγγελιστρίας, ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος Καστελλίου, τὸ Δημαρχεῖον, ὁ ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν, ἡ οἰκία Μέξη, εἰς ἣν στεγάζεται τὸ Μουσεῖον, ἡ παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ εἰς Εὐαγγελιστρίταν παρὰ τὸν παλαιὸν λιμένα, ἡ παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ εἰς θέσιν « Μύλοι τοῦ Βρούστη » κ.ἄ., εἶχον συμπεριληφθῇ εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἐφορείας καταριθμῶν πρόγραμμα ἐργασιῶν συντηρήσεως μνημείων. Βάσει τοῦ προγράμματος τούτου ἐγένοντο ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως μελέται διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Καστελλίου καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος Καστελλίου. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐργασιῶν τῶν μελετῶν τούτων ἐξετελέσθη. Παραλλήλως ἐγένοντο καὶ ἐργασίαι ἐπαιγούσης φύσεως εἰς τὸ κτήριον τοῦ Μουσείου.

Αἱ κυριώτεραι τῶν ἐργασιῶν ἔχουν ὡς ἑξῆς:

α. Μουσεῖον

Διαμόρφωσις τοῦ προαυλίου, ἐπισκευὴ τῶν περὶ αὐτῷ παλαιῶν φούρνων, ἀντικατάστασις ἐφθαρμένων ἐπιχρισμάτων ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς, ἀντικατάστασις τῶν ξυλίνων ζεύξεων τῶν τόξων τοῦ ἀνοικτοῦ διαδρόμου τῆς προσόψεως καὶ στεγανοποιήσις τοῦ δώματος.

β. Ναὸς Ἁγίας Τριάδος Καστελλίου

Διαμόρφωσις τοῦ δυτικῶς τοῦ ναοῦ χώρου, διὰ κατεδαφίσεως μεταγενεστέρων ἀχρήστων καὶ ἐτοιμορρόπων τοίχων καὶ κατασκευῆς ἐτέρων ἀναλημματικῶν καὶ συντήρησις τοῦ παλαιοῦ λιθοστρώτου τῆς μικρᾶς ὁδοῦ.

Ἐπισκευὴ κεραμώσεως στέγης, ἐπισκευὴ ἐπιχρισμάτων ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ἀνανέωσις ὑδροχρωματισμῶν, ἐπισκευὴ καὶ στερέωσις τοῦ ξυλίνου τέμπλου, ὡς καὶ τοῦ ξυλίνου στηθαίου τοῦ γυναικωνίτου, ἀντικατάστασις δώδεκα ἐφθαρμένων ὀλοοστασίων, ἀντικατάστασις ὕδρρορρων, ἐπισκευὴ καὶ στερέωσις τοῦ κωδωνοστασίου κ.ἄ.

γ. Ναὸς Κοιμήσεως Καστελλίου

Καθαρισμὸς καὶ στερέωσις κεράμων τῆς στέγης τοῦ ναοῦ καὶ ἀνανέωσις κατεστραμμένων ἐπιχρισμάτων ἐξωτερικῶς.

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

ΚΟΡΙΝΘΙΑ

Ἀνασκαφή θαλαμοειδοῦς τάφου εἰς Κρήνας¹

Περὶ τὰ δύο χιλιόμετρα νοτίως τῆς νέας Ἑθνικῆς ὁδοῦ Κορίνθου - Πατρῶν, εἰς θέσιν Κροκοκκίνη τῆς περιοχῆς Κρηνῶν Κορίνθου καὶ ἐντὸς τοῦ κτήματος Χαλκιώτη, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1965, κατὰ τὴν διάρκειαν βαθείας ἀρόσεως διὰ τὴν φύτευσιν ἐλαιῶν, διανοιχθεῖσα εὐρεῖα ὁπῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐπιστήμανσιν καὶ σύλησιν θαλαμοειδοῦς τάφου (βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 123 - 4).

Ἐκ τῆς ὁπῆς, ἥτις ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς ὑποχωρήσεως τμήματος τῆς ὀροφῆς τοῦ θαλάμου, οἱ εἰσελθόντες ἐντὸς αὐτοῦ κατέστρεψαν δι' ἀξινῶν, κυρίως τὸ δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ τμήμα τοῦ τοιχώματος τοῦ θαλάμου, καὶ ἀφῆρεσαν τοὺς λίθους, οἵτινες ἔφραττον τὸ στόμιον, προφανῶς μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὰ εὐρεθέντα πρὸς σύλησιν ἐντὸς τῶν ταφῶν. Ἡ ἀνασκαφή, πραγματοποιηθεῖσα κατὰ τὸ 1966, ἤρχισεν ἐκ τοῦ δρόμου τοῦ τάφου, ὅστις, ὡς ἀφανῆς ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, παρέμεινεν ἄθικτος.

Ὁ θαλαμοειδὴς τάφος εἶναι ἀνεωγμένος ὁλόκληρος εἰς τὸν μαλακὸν ἀργιλικὸν βράχον, τὴν «ἀσπριάν» (Σχ ε δ. 1).

Ὁ δρόμος, μήκους 7.40 καὶ πλάτους 0,70 - 1.35 μ., παρουσιάζει κλίσιν 3.30 μ. πρὸς τὴν εἴσοδον ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους (Σχ ε δ. 2). Ὁ δρόμος, πλήρης λεπτοῦ, μαλακοῦ χώματος, δὲν φέρει ἵχνη διαταραχῆς ἢ χρήσεως ταφικῆς.

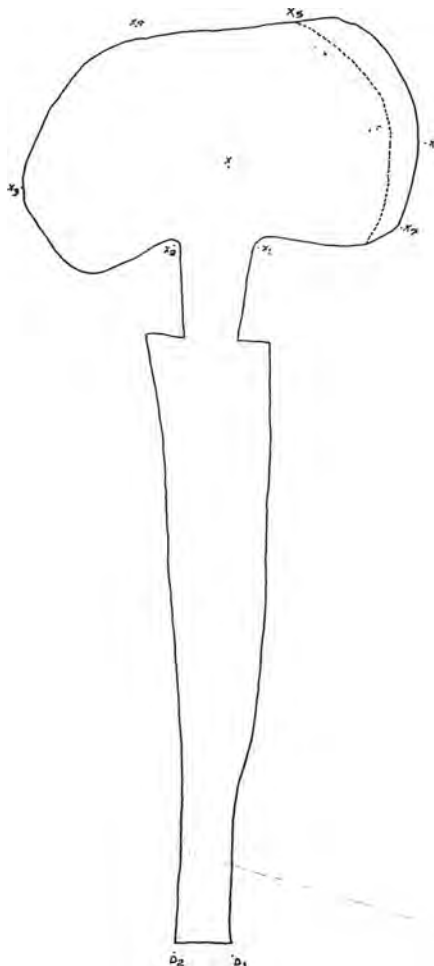
Μόνον μικρὸς ἀριθμὸς ὀστράκων (κυρίως κυλίκων) ΥΕ IIIA καὶ Β περιόδων περιεῖχοντο ἐντὸς τοῦ χώματος (γέμισμα). Ἡ εἴσοδος (τὸ στόμιον), λελαξευμένη ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ βράχου, ἔχει ὕψος 1.20, πλάτος 0,65 καὶ βάθος 1.20 μ. (Σχ ε δ. 2). Οἱ λίθοι (ξηρολιθιά) οἱ φράττοντες αὐτὴν εὐρέθησαν ἐρριμμένοι ἐκ τῶν ἔσω ἐντὸς τοῦ θαλάμου ὑπὸ τῶν συλησάντων, ὡς προανεφέρθη.

Ὁ θάλαμος, σχήματος νεφροῦ, διαστάσεων 4.75 x 2.50 καὶ ὕψους μέχρι 3 μ. (Σχ ε δ. 3), προχείρως λελαξευμένος, φέρει εἰς τινα σημεῖα ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων ἵχνη τῆς ἀρχικῆς ἐργασίας τοῦ ἐργαλείου λαξεύσεως, δίκην συγχρόνου «κασμαδιᾶς». Ἐπὶ τοῦ δαπέδου, παρὰ τὰ τοιχώματα, εἶχον ἀνοιγῇ τρία ἐπιμήκη ὀρύγματα - τάφοι. Αἱ ταφαὶ αὐ-

1. Τὸ κείμενον ἐγράφη ὑπὸ τῆς κ. Ἀγγ. Χαριτωνίδου, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἡμερολογίου ἀνασκαφῆς τοῦ ἀειμνήστου Σερ. Χαριτωνίδου (Σημ. τ. Συντ.).

ταὶ ἦσαν κεκαλυμμέναι ὑπὸ πωρίνων πλακοσχῆμων λίθων.

Ἐκ τούτων, ἡ μὲν πρὸς τὰ δεξιὰ ταφὴ ἦτο ἐξ ὀλοκλήρου, ἡ δὲ ἐν τῷ μέσῳ μερικῶς τεταραγμένη ὑπὸ τῶν συλησάντων. Ἐντὸς τῆς τρίτης πρὸς

Σχέδ. 1. Θαλαμοειδὴς τάφος Κρηνῶν

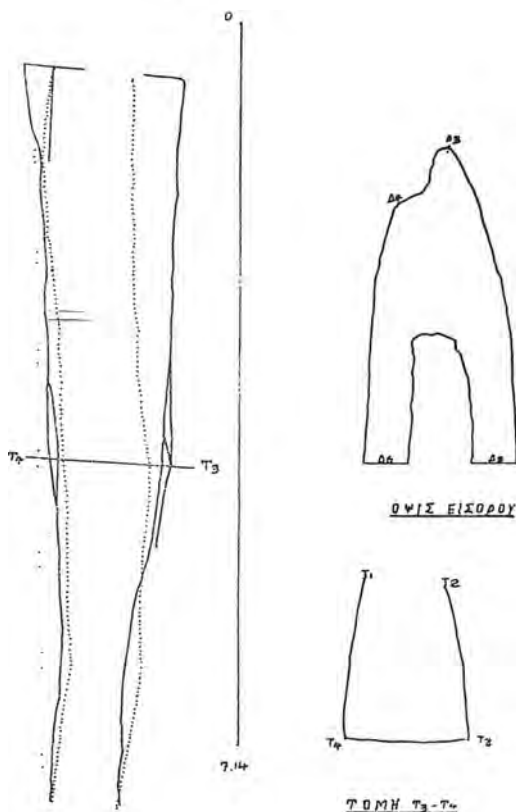
τὰ ἀριστερὰ ἀδιαταράκτου ταφῆς εὐρέθη εἰς ΥΕ III Β ψευδόστομος ἀμφορίσκος, ψήφος ὄρου ἐξ ὑαλομάζης καὶ σφονδύλιον ἐκ στεατίτου.

Ἄλλος ψευδόστομος ἀμφορεὺς μικροῦ μεγέθους εὐρέθη ὀλίγον ἔξωθεν τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ ταφῆς, ἐπὶ τοῦ δαπέδου.

Ἐντὸς τῆς ταφῆς εὐρέθησαν, διαλαθόντα τῆς προσοχῆς τῶν συλησάντων, σφονδύλιον, ψήφος καὶ χαλκοῦν ἐξάρτημα πιθανῶς κοσμήματος.

Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου, ἀναμεμιγμένα

μετά τῶν χωμάτων, εὑρέθησαν ἑνδεκα σφονδύλια ἐκ στεατίτου, ψήφος ὄρμου, δύο μικρά χαλκᾶ ἐ-

Σχέδ. 2. Ὁ δρόμος τοῦ θαλαμοειδοῦς τάφου Κρηνῶν καὶ ἡ θύσις τῆς εἰσόδου αὐτοῦ

λάσματα, θραῦσμα χαλκῆς περόνης καὶ σφραγιδόλιθος ἐκ χρυσιζούσης ὑαλομάζης.

Κρήνες (τοποθεσία Μπραϊμπε)²

Πλησίον τῆς διανοιγομένης νέας Ἑθνικῆς ὁδοῦ Κορίνθου - Πατρῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν 200 - 300 μ. νοτίως αὐτῆς, παρὰ τὸ χωρίον Κρήνες, εἰς τοποθεσίαν Μπραϊμπε καὶ δὴ εἰς θέσιν Λιθαράκια, εὑρίσκεται τὸ κτῆμα Καλαχάνη. Τοῦτο εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν μικροῦ χθαμαλοῦ λοφίσκου.

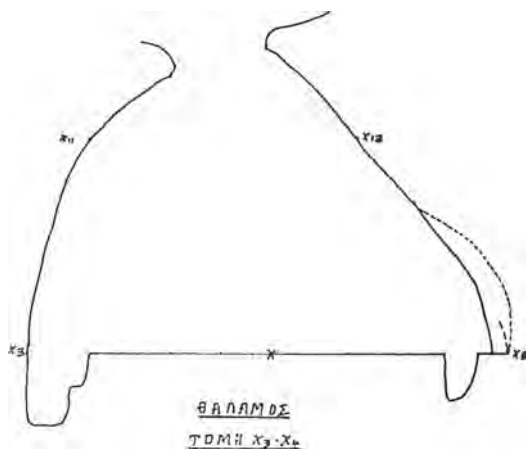
Τὸ πρηνὲς τοῦ λόφου ὑψοῦται ἀποτόμως κυρίως ἀνατολικῶς καὶ δυτικῶς καὶ οὕτω δημιουργεῖται φυσικὸν ὄχυρόν. Μόνον ἡ μία τῶν πλευρῶν τοῦ λόφου βαίνει ὁμαλῶς καὶ ὥς ἐκ τούτου τυγχάνει βατῇ.

2. Τὸ κείμενον ἐγράφη ὁμοίως ὑπὸ τῆς κ. Χαριτωνίδου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Σερ. Χαριτωνίδου. (Σημ. τ. Συντ.).

Κατόπιν βαθείας ἀρόσεως ἀπεκαλύφθησαν ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας τοῦ λοφίσκου ὀστρακα. Τὸ γεγονός δὴδήγησεν εἰς τὴν διαπίστωσιν, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ὑπῆρξε προϊστορικὸς οἰκισμός. Ἐκ τῆς ἐπὶ τόπου προχείρου ἐρεύνης εὑρέθησαν ὀστρακα ἀνήκοντα εἰς τὴν πρωτοελλαδικὴν, μεσοελλαδικὴν καὶ ὑστεροελλαδικὴν ἐποχὴν. Μικρὸς ἀριθμὸς ὀστράκων εὑρέθη καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν γύρωθεν τοῦ λοφίσκου κτημάτων.

Σικυῶν

Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 23ης Μαΐου ἕως 30ῆς Ἰουνίου 1966 διεξήχθη ὑπὸ τῆς Ἐπιμελητρίας Ἀρχαιοτήτων Καλλιόπης Β. Κρυστάλλη, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Σ. Χαριτωνίδου, ἀνασκαφὴ ὀργανωμένου νεκροταφείου, διατελοῦντος εἰς συνεχῆ χρῆσιν ἀπὸ τοῦ 4ου π.Χ. καὶ ἴσως καὶ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. μέχρι καὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἡ ἀνασκαφὴ διεξήχθη κατὰ τὸ 21.614 χλμ. τῆς διανοιγομένης νέας Ἑθνικῆς ὁδοῦ Κορίνθου - Πατρῶν, εἰς θέσιν ἐπονομαζομένην χαρακτηριστικῶς ὑπὸ τῶν κατοίκων «Χτήρι», ἐντὸς τῆς πεδιάδος καὶ εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ χωρίου Βασιλικῆς μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Κιάτου. Αἱ ἐργασίαι ἐχρηματοδοτήθησαν ὑπὸ τῆς ἀναδόχου τῆς ὁδοῦ Ἑταιρείας «Δομικῆς» ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ 1ου Γ.Ε.Κ.Ο., καθ' ὅλην δὲ

Σχέδ. 3. Θαλαμοειδὲς τάφος Κρηνῶν

τὴν διάρκειαν τῶν ἐρευνῶν ἔλαβε μέρος, ὡς ἐπιστημονικὴ βοηθός, ἡ δ. Παρασκευὴ Γιαννοπούλου, κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον διάστημα ὁ κ. Ἀντώνιος Παπαντωνίου. Ἡ ἐρευνα περιορίσθη εἰς τὰς δύο διανοιγσομένας τάφους πρὸς τοποθέ-

τησιν τῶν πεδίων γεφύρας, ὅπου καὶ τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς βορειότερας τάφρου προσέκρουσεν ὁ ἐκσκαφεὺς εἰς τμήμα τοῖχου καὶ εἰς τάφους.

Οὕτως, ἐντὸς τῆς βορείας τάφρου, καταλαμβανούσης ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ πλάτος τῆς νέας ὁδοῦ, ἀπεκαλύφθη ὁ χώρος τοῦ νεκροταφείου, ἐκτεινόμενος καὶ βορειότερον κάτωθεν τῆς Ἐθνικῆς ὁδοῦ.

Κεντρικὸν πυρῆνα τοῦ νεκροταφείου ἀπετέλει ταφικὸν μνημεῖον, τοῦ ὁποῖου ἐσφύζοντο οἱ τρεῖς κατώτεροι δόμοι, ἔχον πρόσοψιν πρὸς Ν. εἰς ἀρχαίαν ἀγροτικὴν ὁδόν, συνδέουσιν προφανῶς τὴν παραλίαν πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Βασιλικοῦ ἀρχαίαν Σικυῶνα (Πί ν. 124 α - β).

Τὸ μνημεῖον, ἐκτισμένον διὰ σικωνίου ἐγχωρίου πωρολίθου κατὰ τὸ ψευδοισόδομον σύστημα, ἀποτελεῖτο ἐκ τριῶν ἰσοπλατῶν χώρων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ κεντρικὸς εἶχε τὴν μορφήν τετραγώνου δωματίου. Οἱ δύο ἄκραιοι τοῖχοι τοῦ μνημείου, προεκτεινόμενοι κατὰ τὴν πρόσοψιν καὶ ἀπολήγοντες προφανῶς εἰς παραστάδας, μιᾶς τῶν ὁποίων ἀνευρέθη τὸ ἐπικράνον, ἐσχημάτιζον πειόσχημον πρόσοψιν. Οἱ χώροι τοῦ μνημείου εἶχον διαρρυθμισθῆ ἐξ ἀρχῆς εἰς λαρνακοειδεῖς τάφους, καλυπτομένους διὰ πλακῶν ἐκ τοῦ ἰδίου λίθου καὶ χρησιμοποιοηθέντας δι' ἐπαλλήλους ταφάς, ὁ δὲ κεντρικὸς χώρος δι' ἐγκαρσίας πλακοῦς εἶχε χωρισθῆ εἰς δύο μέρη (τάφους).

Περίξ τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ μνημείου συνωθούντο 30 περίπου τὸν ἀριθμὸν τάφοι, ἐξ ὧν τινες λαρνακοειδεῖς, οἱ δὲ πλείστοι κεραμοσκεπεῖς εἰς ἐπαλλήλους στρώσεις, πλουσίως ἐκτερισμένοι, κυρίως δι' ἀγγείων ἐγχωρίων ἐργαστηρίων καὶ τινων κοσμημάτων, διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιοῦντο πολλὰς τεμάχια ἡγεμόνων στρωτήρων. Οἱ νεκροὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἀπεκαλύφθησαν ἔχοντες μεταξὺ τῶν ὁδόντων χρυσοῦν ἔλασμα ἀπομυμνόμενον σικωνιον νόμισμα. Ἰκανὸς ὑπῆρξεν, ὡσαύτως, ὁ ἀριθμὸς τῶν ταφῶν ἐντὸς ἀγγείων.

Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ μνημείου ἀπεκαλύφθησαν δύο στυλοβάται, ἔχοντες ἐγκοπὰς πρὸς ὑποδοχὴν στηλῶν.

Τὸ ταφικὸν μνημεῖον φαίνεται ὅτι ἰδρύθη ἐπὶ χώρου καταλαμβανόμενον ὑπὸ παλαιότερων κτισμάτων, ἅτινα καὶ κατέστρεψεν. Οὕτω, κατὰ τὸ ΒΑ. πέρας τοῦ ἀνατολικοῦ σκέλους εὐρέθη πειόσχημος πώρινος ἀγωγός, ὡς καὶ τμήμα κυκλοτεροῦς διαπέδου εἰς βάθος 1.27 μ. ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου δόμου τοῦ τοίχου, ἐκ πωρίνων ὡσαύτως πλακῶν, τὸ ὁποῖον φαίνεται συνεχιζόμενον ὑπὸ τὸν ἀγωγόν.

Ἔτι ἀνατολικότερον ἀνεσκάφη τμήμα δεξαμενῆς, ἐκτεινομένης βορειότερον ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ, τῆς ὁποίας τὰ τοιχώματα ἦσαν ἐπενδεδυμένα δι' ὑδραυλικὸν κονιάματος, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν δὲ πλευρὰν αὐτῆς ὑπῆρχε βάσις κίονος.

Ὁ πρὸ τῆς προσόψεως τοῦ μνημείου ἐρευνηθεὶς χώρος κατέδειξεν ἐμφανῆ ἵχνη ὑπάρξεως ὁδοῦ καὶ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ, καλυπτομένου διὰ πλακῶν, ἐνῷ ἡ νοτία τάφος ἀπέδωσεν ὑποθεμελίώσεις συγκροτήματος μεγάλων καὶ μικροτέρων ἀναλημμάτων, κατεσκευασμένων προφανῶς πρὸς προστασίαν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, ἡ ὁποία συνέπεσεν ἀκριβῶς πρὸς σημερινήν, ἄγουσαν ἐκ τῆς θαλάσσης εἰς τὸ χωρίον Βασιλικόν.

Δ ε ξ α μ ε ν ῆ : Παρὰ τὸ 19ον χλμ. καὶ κατὰ τὴν δυτικὴν παρειὰν τῆς διανοιγομένης Ἐθνικῆς ὁδοῦ, ἡρυνήθη μικρὰ ἐπιμήκης δεξαμενὴ μετὰ κυλινδρικής ὀροφῆς, λελαξευμένη εἰς τὸ μαλακὸν πέτρωμα καὶ ἐπενδεδυμένη δι' ὑδραυλικὸν κονιάματος, μήκ. 9.50, πλ. 0,70 μ., ἔχουσα κατεύθυνσιν ἀπὸ Ν. πρὸς Β. Ὑπὲρ τὴν δεξαμενὴν εὐρέθη τμήμα διαπέδου μὲ κόσμησιν μωσαϊκοῦ ἐκ ποταμίων κροκαλῶν.

Εἰς τὸ κτῆμα τοῦ Γεωργίου Κόλλια εἰς θέσιν Κοκκινιά, εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Βασιλικοῦ, ἀνατολικῶς τῆς Ἐθνικῆς ὁδοῦ, ἀνεσκάφη καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Ἐφόρου Σ. Χαριτωνίδου, δωματίον οἰκίας, ἔχον εἰσοδὸν κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν. Τὸ κατώφλιον τῆς εἰσόδου καὶ τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου, διαστάσεων 2.70 x 2.60 μ., ἐκοσμεῖτο διὰ μωσαϊκοῦ ἐκ λευκῶν καὶ μελανῶν κροκαλῶν, χρονολογούμενου εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα. Τοῦτο εἶναι συγγενὲς πρὸς τὰ δάπεδα τῆς Ὀλύνθου καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ τεμάχια διαπέδων, τὰ ὁποῖα ἀπόκεινται εἰς τὸ Μουσεῖον Σικυῶνος.

Ἡ διάταξις τῆς διακοσμήσεως τοῦ διαπέδου εἶναι ἡ κάτωθι: Κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας εἰκονίζοντο ζῶα, ἐνῷ, ἀκολουθῶς, ἡ διακόσμησις διετάσσετο εἰς κύκλους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἐξωτερικὸς ἔφερεν ὠραιωτάτην ἄλυσιν ἀνθεμίων, ἐνῷ ὁ κεντρικὸς ἐσωτερικὸς, ἐν εἶδει μεταλλίου, ἐκαλύπτετο ὑπὸ Γοργονεῖου μοναδικοῦ εἰς ἔκφρασιν. Δυστυχῶς τὸ κεντρικὸν τμήμα τῆς συνθέσεως ἦτο ἰσχυρῶς βεβλαμμένον ἐκ τῶν ριζιδίων λεμονοδένδρου. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν ὑπῆρχε πιθανάτα συμβολικὸν θέμα δύο ἀμφορέων. Ἀρνητικὸν φωτογραφίας τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐχάθη κατὰ τὸ δυστύχημα, τὸ ὁποῖον ἐστοίχισεν εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν κόσμον τὴν τόσον πρόωρον ἀπώλειαν τοῦ ἀειμνήστου Σ. Ἰ. Χαριτωνίδου.

Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ διαπέδου τούτου, ὡς καὶ τὰ κατὰ τὸ 1965 (βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά,

σ. 124) ἐπισημανθέντα ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Σ. Χαριτωνίδου, παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Ἀσωποῦ, ὅμοια δάπεδα, ὡς καὶ ἡ ἀναγωγή τοῦ ἀνασκαφέντος ταφικοῦ μνημείου εἰς τὸν 4ον καὶ πιθανώτατα εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα, ἀποτελοῦν τὰ μόνα μέχρι στιγμῆς στοιχεῖα περὶ τῆς θέσεως τῆς «ἐν τῷ πεδίῳ» πόλεως τὴν ὁποίαν «Δημήτριος καθελὼν ὁ Ἀντιγόνου τῇ πάλαι ποτὲ ἀκροπόλει προσώκισε τὴν νῦν πόλιν» (Πaus. II 7, 1).

Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

Ἀνασκαφὴ Ἑθνικῆς ὁδοῦ Κορίνθου - Πατρῶν³

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο (χλμ. 4 - 300) τῆς νέας Ἑθνικῆς ὁδοῦ, εἰς θέσιν ὀνομαζομένην «Κρητική» καὶ περὶ τὰ 500 μ. ἀνατολικώτερον τοῦ σημείου, ὅπου διεξήχθησαν ἀνασκαφαὶ κατὰ τὸ 1965 (βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 121), ἡ κατασκευὴ ὑπογείου ἐγκαρσίας πρὸς τὴν Ἑθνικὴν ἀγροτικῆς ὁδοῦ ὑπῆρξεν ἀφορμὴ ἐμφανίσεως ἀρχαίων λειψάνων, τῶν ὁποίων ἔγινε συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἐφόρου Σ. Χαριτωνίδου. Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ἔλαβον μέρος ἡ κ. Ἀγγελικὴ Χαριτωνίδου, ὁ Ἐπιμελητὴς κ. Ἱ. Παπαχριστοδούλου καὶ οἱ ἐπιστημονικοὶ βοηθοὶ δδ. Παρασκευὴ Γιαννοπούλου, Ζέτα Οἰκονόμου καὶ κ. Ἀντώνιος Παπαντωνίου.

Ἡ ἀνασκαφὴ περιωρίσθη εἰς τὸ ὄρυγμα, τὸ σκαφέν ἐντὸς τοῦ πλάτους τῆς Ἑθνικῆς ὁδοῦ πρὸς κατασκευὴν τῆς ἀνωτέρω ὑπογείου διαβάσεως. Τὸ ὄρυγμα τοῦτο (Σχ ἐδ. 4), σχήματος Η, εἶχεν εἰς μὲν τὸν κεντρικόν του κορμόν, μῆκ. 13 καὶ πλ. 7, εἰς τὸ βόρειον σκέλος, μῆκ. 13 καὶ μέγιστον πλ. 15 καὶ εἰς τὸ νότιον, μῆκ. 10 καὶ μέγιστον πλ. 15 μ.

Ἡ κυρία χρησιμοποίησις τοῦ χώρου ὑπῆρξε ταφικὴ, οἱ δὲ ἀνευρεθέντες τάφοι κυμαίνονται χρονολογικῶς ἀπὸ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. μέχρι τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ.

Τὰ πρῶτα σημεῖα ἀνθρωπίνης ἐπεμβάσεως, ἀναγόμενα εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν, μὲ ἀμυδρὰ ἴχνη μέχρι καὶ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἀνήκουν εἰς χρῆσιν τοῦ χώρου ὡς λατομείου, ὅπως φανερώνουν αἱ εἰς πολλὰ σημεῖα παρατηρηθεῖσαι ἐγκοπαὶ τοῦ βράχου.

Εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν ἀνάγεται ἡ χρῆσις δύο περίπου παραλλήλων αὐλακώσεων, μὲ κατεύθυνσιν Δ. - Α., εἰς τὸ νότιον σκέλος τοῦ ὀρύγματος. Αὗται εἶχον ἀνορυχθῇ τεχνητῶς καὶ ἦσαν ὀρθογωνίου τομῆς ἀνευ ἰχνῶν τριβῆς ἐκ τροχῶν,

3. Ὡς βάσις τῆς ἐκθέσεως ταύτης κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐχρησίμευσεν ἡ πρώτη πρόχειρος ἐκθεσις τοῦ διευθύναντος τὴν ἀνασκαφὴν.

διὰ τοῦτο δὲ δὲν δύναται νὰ δοθῇ ἡ πρόχειρος ἐξήγησις ὅτι ἀνήκουν εἰς ὁδόν. Πάντως μεταγενεστέρως ἐπληρώθησαν διὰ σφικτοῦ σιμεντοειδοῦς ὕλικου ἐκ χαλίκων καὶ πηλοῦ καὶ φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς τμήμα ὁδικῆς ἀρτηρίας.

Τὰ τελευταῖα χρονολογικῶς λείψανα τῆς ἀνασκαφῆς ἀνήκουν εἰς μέγα κτήριο, τὸ ὁποῖον κατελάμβανε τὰ ἀνώτερα στρώματα τοῦ βορείου τμήματος αὐτῆς καὶ τὸ ὁποῖον, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἀφθόνου κεραμεικῆς, κατεστράφη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ. Οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τοῦ γενικοῦ σχεδίου καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ κτηρίου, λόγῳ τῆς ἀποκαλύψεως μικροῦ μόνον τμήματος αὐτοῦ. Πάντως περιελάμβανε δύο τοῦλάχιστον στενομήκεις χώρους μὲ κατεύθυνσιν ἐκ Β. πρὸς Ν.

Τὰ θεμέλια τῶν τοίχων τῶν χώρων τούτων ἐπεκάθητο ἐπὶ τετραγώνου παρίνου κτηρίου, διαστάσεων ἐσωτ. 4.50 x 4.50 μ., τοῦ ὁποίου ἐσφόνζοντο σχεδὸν πλήρως οἱ ὀρθοστάται, βαίνοντες ἐπὶ τοιχοβάτου μὲ ἀρίστης ἐργασίας σύνθετον ἰωνικὸν κυμάτιον (Πί ν. 124 δ). Παρὰ τὴν τελειότητα τῆς ὅλης κατασκευῆς, ἡ ὁποία οὐδόλως διαφέρει τοῦ τρόπου ἐργασίας τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ κτήριο εἶναι ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ πιθανώτατα χρονολογεῖται εἰς τὰ τέλη τοῦ 1ου ἢ τὸ α' ἡμισυ τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.

Πρόκειται περὶ εἰδους μαυσωλείου μὲ τὴν εἰσοδὸν ἐξ Α. καὶ τὴν κυρίαν ὄψιν πρὸς Β., ἴσως πρὸς διερχομένην ἐκεῖθεν ὁδόν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν πρὸς τὴν πλευρὰν αὐτὴν ἐλαφρῶς ἐξεχουσῶν παραστάδων. Ἡ ἀρχικὴ ὅμως αὕτη μορφή περιεπλάκη ἀπὸ μεταγενεστέρων χρῆσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγόνται αἱ ἐντὸς σαρκοφάγων, ὑπερκειμένων τοῦ δαπέδου, πολλαπλαῖ ταφαὶ (Πί ν. 124 γ). Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἰκοδομήματος (Πί ν. 125 ζ') ἔφερε κονίαμα τοιχογραφημένον, ἐνθ' ἐκ κονιάματος μετ' ἐρυθροῦ ἐπιχρίσματος ἀπετελεῖτο καὶ τὸ δάπεδον.

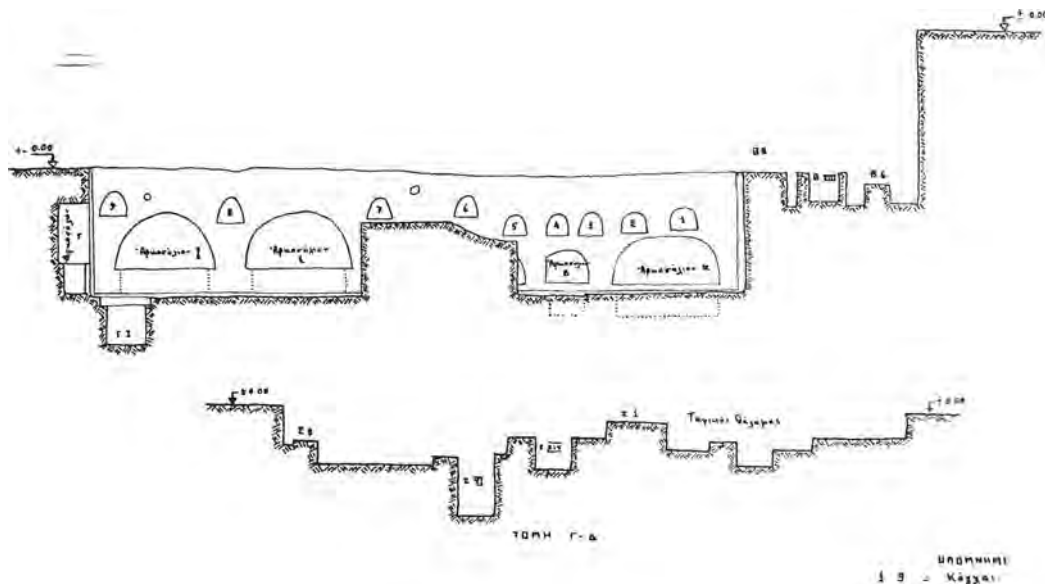
Μέγα μέρος τοῦ ὕλικου τοῦ μνημείου εἶχε χρησιμοποιηθῇ εἰς δάπεδον ταφικοῦ συγκροτήματος εὐρισκομένου σχεδὸν παραπλευρῶς αὐτοῦ, δυτικῶς καὶ κατὰ τι βορειότερον. Τὸ συγκρότημα τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν (4ον αἰ. μ.Χ.), ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἀνευρέσεως ἐντὸς ἐνὸς ἐκ τῶν τάφων (ἀριθ. Α IV) τῆς ἀνασκαφῆς λύχνου μετ' ἀναγλύφου σταυροῦ. Ἄλλος τῶν τάφων τοῦ συγκροτήματος (ἀριθ. Α II) περιεῖχε δύο χρυσὰ δισκάρια (δανάκας) μετὰ παραστάσεων χμαιράς ἢ λέοντος καὶ πτηνοῦ (ἀπομιμήσεις νομισμάτων τῆς Σικυῶνος ;)⁴.

4. Ὁμοῖον χρυσοῦν δισκάριον περιεῖχε κεραμοσκεπὴς τάφος, εὐρεθεὶς νοτίως τοῦ μαυσωλείου (ἀριθ. Α IX).

Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ συγκροτήματος ἐχρησιμο-ποιήθησαν παρόπλινθοι ἐκ τοῦ παλαιότερου μω-σωλείου, πολλοὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἔφερον γλυφάς, τὸρμους κ.λ.π., χαρακτηριστικὰ τῆς θέσεώς των εἰς τὸ διαλυθὲν κτήριο, αἱ πλείσται δὲ καὶ ἐξω-γραφημένον κονίαμα. Τὰ καλύτερον σωζόμενα τμήματα ἀπετέλουν μέρος συνθέσεως μεγάλων διαστάσεων, ἡ ὁποία ἐκόσμιε τὸ κτήριο⁵, καὶ παριστάνουν :

1. Προτομήν μορφῆς ἐντὸς πλαισίου πρὸς δεξιὰ, κρατούσης σκῆπτρον. Σφάζεται τὸ κάτω μέρος τῆς

λάβανον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ βορείου σκέλους τῆς ἀνασκαφῆς. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ κεντρικοῦ κορμοῦ καὶ μάλιστα τοῦ ἀνα-τολικοῦ τμήματος αὐτοῦ κατεῖχε μερικῶς ἀποκα-λυφθεῖσα μεγάλη δεξαμενὴ, διαστάσεων περί-που 12 x 9 μ., λαξευθεῖσα ἐντὸς τοῦ βράχου καὶ συμπληρωθεῖσα, ἰδίως εἰς τὴν βορείαν πλευράν, ὅπου ὁ βράχος ἀνέρχεται ὀλίγον, διὰ μὴ σωζο-μένης τοιχοδομίας. Τὸ δάπεδον καὶ τὰ τοιχώματα τῆς δεξαμενῆς εἶχον ἐπιστραφῆ διὰ χονδροῦ κο-νιάματος μὲ μεγάλους στρογγύλους χάλικας καὶ

Σχέδ. 5. Ἀνασκαφὴ νέας Ἑθνικῆς ὁδοῦ Κορίνθου - Πατρῶν. Θέσις Κρητικά (χλμ. 4 - 300). Τομὴ Α - Β

κεφαλῆς μέχρι τῶν ὤμων. Τὸ ἔδαφος ἐκτὸς τοῦ πλαισίου κοσμεῖται διὰ πρασίνων καὶ ἐρυθρῶν ἀστέρων (διαστ. παραστάσεως 1.20 x 0,58 μ.).

2. Κίονα δωρικὸν ἐντὸς πρασίνου βάθους, τμή-μα εὐρυτέρας παραστάσεως ἀρχιτεκτονήματος, ἴσως στοᾶς.

3. Πτηνὸν (ἀετόν), χρώματος κυανοῦ.

Πέριξ τοῦ μωσωλείου, συχνὰ ἐφαπτόμενοι τῆς εὐθυνηρίας του, εὐρέθησαν κεραμοσκεπεῖς τά-φοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκτέριστοι, πολλάκις εἰς ἐπάλληλα στρώματα.

Τὸ μωσωλεῖον καὶ οἱ πέριξ αὐτοῦ τάφοι κατε-

5. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὀφείλει νὰ ἐξαρθῇ ἡ συμβολὴ τοῦ ζωγράφου τοῦ Ἑθν. Μουσείου κ. Παν. Σαραφίανου, ἀσχο-ληθέντος κατὰ μῆνα Νοέμβριον 1966 μὲ τὴν ἀντιγραφὴν τῶν τεμαχίων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα, σημειωτέον, μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀρχαίας Κορίνθου.

εἶχον ἐπαλειφθῇ μὲ λεπτὸν ὑδραυλικὸν κονίαμα.

Ἡ δεξαμενὴ αὕτη μετεβλήθη εἰς χώρον ταφι-κόν, κατὰ τὸν 4ον αἰ. μ.Χ. πιθανῶς, διὰ τῆς ἀνο-ρύξεως ἀρκοσολίων εἰς τὴν νοτίαν πλευράν, εἰς τὸ εἰς μεγαλύτερον ἐδῶ ὕψος σωζόμενον μέτω-πον τοῦ βράχου (Πί ν. 125 ζ). Τὰ ἀρκοσόλια ταῦτα (Σχ ἐ δ. 5) — ἐκτὸς τῶν δύο μεσαίων, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνεσκάφησαν — εὐρέθησαν ἄνευ τά-φων. Τὰ δύο ἀνατολικώτερα ἔφερον κονίαμα μὲ γραπτὴν, πολύχρωμον, γεωμετρικὴν διακόσμη-σιν. Διὰ τὴν ταφικὴν αὐτὴν χρῆσιν ἠνοίχθη προ-φανῶς θύρα εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν, ἡ ὁποία καὶ θὰ ἡχρηστεύθη, ὅταν κατεσκευάσθῃσαν τρεῖς λαρνακοειδεῖς τάφοι (Σχ ἐ δ. 4, ἀριθ. Β ΧV - Β ΧVII) ἐντὸς προχείρου περιβόλου ἐκ παρω-πλίνθων, μία τῶν ὁποίων ἐπεκάθητο ταφικοῦ ὀ-ρύγματος ἀνορυχθέντος ἐντὸς τοῦ δαπέδου τῆς

δεξαμενής. Πρὸς τὴν πρώτην ταφικὴν χρῆσιν πρέπει νὰ συνδέεται ἕτερος τάφος, ἀνορυχθεὶς ἐπίσης ἐντὸς τοῦ διαπέδου καὶ καλυφθεὶς διὰ πωρίνων πλακῶν εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς (Σχέδ. 4).

Νοτιώτερον τοῦ χώρου τῶν δύο παραλλήλων αὐλάκων ἀνεσκάφη συστάς ἀσυλήτων κατὰ τὸ πλεῖστον τάφων τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ἀνατολικότερον δὲ ταύτης τετράγωνος ταφικὸς θάλαμος ρωμαϊκῆς ἐποχῆς εἰς πολὺ κακὴν κατάστασιν.

Συνολικῶς ἀνεσκάφησαν ἐξήκοντα ὀκτὼ τάφοι, ἐξ ὧν δέκα ἐπτὰ λάρνακες, εἴκοσι πέντε κεραμοσκεπεῖς, πέντε λίθινοι κιβωτιόσχημοι, ἐπτὰ ταφαὶ ἐντὸς ἀγγείων καὶ οἱ ὑπόλοιποι διαφόρων ἄλλων κατηγοριῶν ἢ ἐντελῶς πρόχειροι ταφαί.

Ἐκ τούτων ἰδιαιτέρως ἀξιόλογοι εἶναι τρεῖς τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἀναγόμενοι εἰς τὸν 4ον αἰ. π.Χ. καὶ περιέχοντες ἐνδιαφέροντα κτερίσματα:

Ὁ πρῶτος (ἀριθ. Γ II) περιεῖχε, μεταξὺ ἄλλων, προχοῖσκην, πήλινον λύχνον καὶ χάλκινον δίσκον κατόπτρου, ὁ δεῦτερος (Ζ VII) στλεγγίδα, δύο κοτύλας, ληκύθιον καὶ λύχνον, ὁ δὲ τρίτος (Ζ IX) δύο κοτύλας, ληκύθιον, τριφυλλόστομον οἰνοχοῖσκην καὶ λύχνον (Πί ν. 125 α).

Εἰς τὸν κεντρικὸν κορμὸν τῆς ἀνασκαφῆς εὐρέθη λαρνακοειδὴς τάφος τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. (ἀριθ. Β VII), περιέχων, ἐκτὸς ἄλλων, πήλινον λύχνον μετ' ἐκτύπου παραστάσεως γυμνῆς σκελετώδους ἀνδρικής μορφῆς⁶ καὶ εἰς τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τὴν ἐπιγραφὴν: *Λουκίου*, γνωστοῦ κατασκευαστοῦ λύχνων ἐν Κορίνθῳ⁷. Οἱ ὑστερώτεροι ἀνευρεθέντες τάφοι εἶναι δύο εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ κεντρικοῦ κορμοῦ τῆς ἀνασκαφῆς (ἀριθ. Β V, Β VI), καλυπτόμενοι ὑπὸ λίθινων πλακῶν, ἄνευ νεκρῶν, περιέχοντες ἀνὰ μίαν προχοῖσκην καὶ χρονολογηθέντες εἰς τὸν 6ον μ.Χ. αἰ. (πρβλ. *Hesperia* XXXVI, p. 37 pl. 15 b, 1).

Τὰ εὐρήματα περιλαμβάνουν τεμάχια εἰδωλίων, ὧν ἀξιολογώτερα πηλινὴ κεφαλὴ νέγρου μετὰ κωνικοῦ πύλου καὶ τμήμα μικρᾶς προσώπιδος⁸, μέγαν ἀριθμὸν νομισμάτων καὶ ὑαλίνων ἀγγείων, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τεμαχίοις, καὶ πολλὰ τεμάχια λύχνων μετὰ παραστάσεων καὶ ὀνομάτων κατασκευαστῶν, γνωστῶν ἀπὸ παλαιότερα εὐρήματα, ὅπως *Ὀλυμπιανοῦ*⁹, *Σπ[ωσι]ανοῦ*¹⁰, *[Π]ωσφόρου*¹¹ κ.ά.

Ἐκ τῶν ἀναγλύφων παραστάσεων τῶν λύχνων,

πλὴν τῆς ἀνωτέρω ἐκ τοῦ τάφου VII, ἄξια ἰδιαιτέρας σημειώσεως εἶναι μία ἡμιγύμνου γυναικός, ἐχούσης ἐκτεταμένους τὰς χεῖρας καὶ δεδεμένους διὰ κρίκων εἰς τὸν καρπὸν (*Ἄνδρομέδα*;)¹², ἑτέρα τοῦ Ποσειδῶνος κρατοῦντος τρίαῖναν καὶ δελφίνα¹³, ἄλλη Ἑρῶτος περωτοῦ κρατοῦντος κιβώτιον, ἑτέρα μετὰ δύο ἀναγλύφων ἰχθύων¹⁴ κ.ά.

Ἐπίσης δέον νὰ ἀναφέρωμεν τμήμα ἐρυθρομόρφου ἀγγείου μετὰ σκηνῆς ἀναχωρήσεως πολεμιστοῦ (;), ἐν μέρει σωζομένης, προερχομένου ἐκ τῆς βορείας αὐλακὸς τοῦ νοτίου σκέλους (Πί ν. 125 β), καὶ τμήμα ἑτέρου ἀγγείου ρωμαϊκῶν χρόνων, μετ' ἀναγλύφου παραστάσεως μάχης με μορφὰς ἐφίππους καὶ ομάδας νικητῶν καὶ καταβαλλομένων¹⁵ (Πί ν. 125 γ).

Ὡσαύτως κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὐρέθησαν καὶ τμήματα δύο ἐπιγραφῶν. Ἡ πρώτη, ἐλληνικὴ ὑστέρων χρόνων, ἐπὶ μικροῦ τεμαχίου μαρμάρου, προερχομένη ἐκ τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων τοῦ βορείου σκέλους, διατηρεῖ τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα διὰ τοῦ ὁποῖου ἐτονίζοντο τὰ γράμματα (Πί ν. 125 δ). Ἡ δευτέρα, λατινικὴ, ἐπὶ μεγάλου τμήματος πλακῶς λευκοῦ μαρμάρου, εὐρέθη νοτίως τοῦ μαυσωλείου (Πί ν. 125 ε).

I. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Καλὰ Νησιὰ Περαιώρας

Περὶ τῶν ἐρευνῶν εἰς Καλὰ Νησιὰ Περαιώρας, βλ. AAA 1968, σ. 116 - 17.

ΑΡΓΟΛΙΣ

ΑΡΓΟΣ

Ἐντὸς τῆς πόλεως τοῦ Ἄργους — διὰ τὴν ὁποίαν ἐξητήθη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Σ. Χαριτανίδου ἡ ἐπισημοποίησις τῆς ἀρχαιολογικῆς ζώνης — κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 1966, εἰς ἐργασίας διανοίξεως θεμελίων εἰς τὰ οἰκόπεδα: α) τῶν κκ. Πρεσβέλου, Μπόμπου, Παγώνη, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βασιλέως Ἀλεξάνδρου 7, β) τῶν ἀδελφῶν Λυγκίτσου, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καποδιστρίου 15 καὶ γ) εἰς τὸ οἰκόπεδον τῆς Ἑλένης Γιάννου (Μποζονέλου), κειμένου κατὰ τὴν πρώτην ἀπόδοσιν τῆς ὁδοῦ Δαναοῦ, ὅπισθεν τῆς κλινικῆς Μπιντζῆ, ἀνευρέθησαν ἀρχαῖα, ἐρευνηθέντα ὑπὸ τῆς Ἐπιμελητρίας Καλλιόπης Β. Κρυστάλλη.

Εἰς τὴν ἐρευναν ἔλαβε μέρος ἡ τελειόφοιτος τῆς Ἀρχαιολογίας δ. Παρ. Γιαννοπούλου.

6. Πρβλ. *Athenian Agora* VII, σ. 236, πίν. 8.

7. » *Corinth* IV, II, σ. 309.

8. » *Corinth* XII, ἀριθ. 443 - 44.

9. » » IV, II σ. 210 καὶ 143.

10. » » IV, II σ. 311 καὶ *Agora* VII, σ. 239

11. » » IV, II σ. 311.

12. Πρβλ. Pauly - Wissowa RE λ. *Andromeda* (I, 2157).

13. » BCH XC (1966) II, σ. 478, εἰκ. 6.

14. » *Corinth* IV, II, ἀριθ. 1279, πίν. XIX. *Bovon, Lampes d'Argos*, ἀριθ. 503, πίν. 13.

15. Πρβλ. *Athenian Agora* V, σ. 54, πίν. 9, J31.

Οικόπεδον Πρεσβέλου - Μπόμπου - Παγώνη

Εἰς βάθος ἐπιχώσεως 3.50 μ., κατὰ τὴν διάρκειαν διανοίξεως θεμελίων διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως, ἀπεκαλύφθησαν ταφαὶ καὶ τάφοι πρωϊμῶν γεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν χρόνων, ἐνῶ εἰς βάθος 1.80 μ. κατὰ τὴν δυτικὴν παρεῖαν τοῦ οἰκοπέδου διεκρίνετο εὐκρινέστατα ἐλληνιστικὸν στρώμα καταστροφῆς, πάχους 0,20 μ.

Τα φ ἡ Α : Κατὰ τὴν νοτίαν παρεῖαν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη ταφή ἀκτέριστος ἐντὸς ἀβαφοῦς πίθου. Ἐντὸς αὐτοῦ λείψανα τῶν ὀστέων τοῦ νεκροῦ.

Τα φ ἡ Β : Ταφή ἐντὸς πίθου χαρακτηριστικοῦ βληματοειδοῦς σχήματος, ἐπίσης κατὰ τὴν Ν. παρεῖαν καὶ εἰς ἀπόστασιν 4 μ. ἀπὸ τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ οἰκοπέδου ἀνευρεθεῖσα. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ πίθου ὑπεραστάζετο ὑπὸ τοιχαρίου ἐκ μικρῶν ποταμίων λίθων, κατὰ τὴν ἀνωτέραν δὲ αὐτοῦ ἐπιφάνειαν ὅπῃ συλήσεως εἶχεν ἐντέχνως φραχθῇ διὰ τῆς τοποθετήσεως κεράμων, ἐνῶ τὸ στόμιον ἐφράσσετο ὑπὸ τῆς ἀρχικῆς λιθίνης πλακός.

Τά φ ο ς Ι : Ἐντὸς τοῦ πεδίου 2 τῆς οἰκοδομῆς. Ἀσύλητος, λελαξευμένος ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, χρησιμοποιηθεὶς κατὰ δύο συνεχεῖς φάσεις.

Τὰ ἐντὸς αὐτοῦ ἀνευρεθέντα πρώιμα γεωμετρικὰ ἀγγεῖα εἶναι σκύφος, πυξίς, εὐμεγέθης κανθαροειδὴς σκύφος, ἐντὸς δὲ αὐτοῦ ἑπτὰ σκυφίδια, μικρὰ πυξίς καὶ ἕτερος σκύφος.

Τά φ ο ς ΙΙ : Κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου, συνεχιζόμενος καὶ ὑπὸ τὴν ὁδὸν Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀπεκαλύφθη μέγας κιβωτιόσχημος τάφος, τοῦ ὁποῦ τὰ τοιχώματα ἦσαν ἐκτισμένα δι' ἀργῶν λίθων. Ἐκαλύπτετο διὰ τριῶν πλακῶν ἐξ ἐγχωρίου σχιστολίθου. Ἐπὶ τοῦ καλύμματος καὶ κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν ἀπεκαλύφθησαν κρατῆρ, οἶνοχόη καὶ προχοῖσκη ὀρίμων γεωμετρικῶν χρόνων, ὡς καὶ λείψανα ὀστέων.

Τα φ ἡ Γ : Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου, πολλὰκις χρησιμοποιηθὲν, ἐνεφάνισε κατὰ τὸ βόρειον ἡμισυ αὐτοῦ ὅστ᾽ ἀνήκοντα εἰς δύο τοῦλάχιστον νεκρούς, ἐνῶ εἰς βάθος 0,40 μ. ἔχομεν ἕτερον νεκρὸν εἰς στάσιν συνεσταλμένην. Ὡς κτερίσματα εὗρομεν πρόχουν καὶ μικρὰν ὕδριαν ἀβαφῆ, ὡς καὶ χαλκοῦν δακτύλιον. Ὑπ' αὐτὸν ἕτερος σκελετός, ἐλλειπὴς τὸ κρανίον.

Τα φ ἡ Δ : Ἐντὸς πεδίου κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη ἑτέρα ταφή ἐντὸς εὐμεγέθους κρατῆρος.

Τα φ ἡ Ε : Παρὰ τὸν κρατῆρα ὁμοία ταφή

ἐντὸς ἑτέρου. Ἀπαντα τὰ εὐρήματα ἀπόκεινται ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Ἄργους.

Οικόπεδον ἀδελφῶν Λυγκίτσου

Εἰς τὸ δυτικὸν ἡμισυ τοῦ ὑπὸ ἐκσκαφῆν οἰκοπέδου, κατὰ τὴν διάρκειαν διανοίξεως θεμελίων διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως, ἤλθον εἰς φῶς ἐλληνιστικοὶ καὶ ρωμαϊκοὶ τάφοι, πρωτοχριστιανικὸς ἀποθέτης, ὡς καὶ τοῖχοι οἰκοδομήματος, ἀσαφοῦς σχεδίου καὶ κατευθύνσεως.

Τα φ ἡ Α : Κατὰ τὸ κέντρον τοῦ ἐκσκαπτομένου ἡμίσεος τοῦ οἰκοπέδου, καταστραφείς ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέως, ἀπεκαλύφθη ταφικὸς πίθος μὴ διασφῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὅστ᾽ ἢ ἄλλα τινὰ κτερίσματα.

Τά φ ο ς Ι : Κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη πώρινος κιβωτιόσχημος τάφος, μήκ. 2 καὶ πλ. 0,56 μ., καλυπτόμενος διὰ πωρίνων πλακῶν. Τὸ δάπεδον αὐτοῦ ἐξ ἀβεστοκονιάματος. Πλουσίως ἐκτερισμένος δι' ὑαλίνων δακρυδόχων, λύχνου καὶ χαλκῶν κοσμημάτων.

Ὅπισθεν αὐτοῦ, κατὰ τὴν Ν. παρεῖαν τοῦ οἰκοπέδου, καθαρὸν στρώμα καταστροφῆς, ὑπεράνω δὲ τοῦ τάφου, συνεχιζόμενος ὑπὸ τὸ κατὰστρωμα τῆς ὁδοῦ, διήρχετο πευσιόσχημος ἀγωγός, καλυπτόμενος ὑπὸ τετραγώνων κεραμίνων πλακῶν.

Τά φ ο ς ΙΙ : Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη ἕτερος πώρινος κιβωτιόσχημος τάφος, μήκ. 1.72 καὶ πλ. 0,54 μ., ἀσύλητος ἀλλὰ πτωχὸς εἰς κτερίσματα. Ὑπὲρ τὸν τάφον τμήμα τοίχου.

Τα φ ἡ Β : ΝΑ. τοῦ τάφου ΙΙ, καλυπτομένη ὑπὸ μεγάλων λίθων καὶ κεράμων, ἡρευνήθη ταφή ἀκτέριστος, διασφῶσσα λείψανα σκελετοῦ.

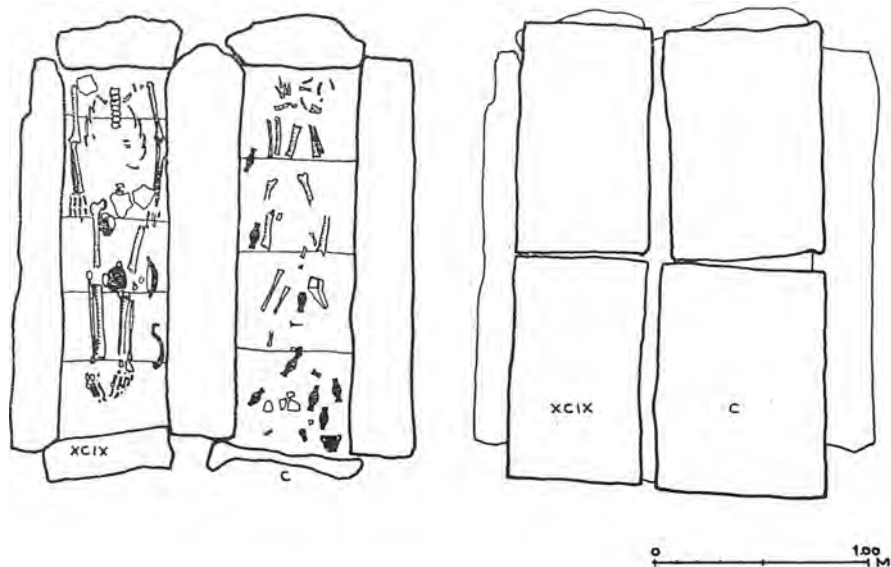
Τά φ ο ς ΙΙΙ : Κατὰ τὸ ΝΑ. ἄκρον, ὀλίγον πέραν τοῦ τάφου Ι, ἕτερος τάφος (ΙΙΙ) ἀκτέριστος.

Τὸ οἰκόπεδον καθ' ὅλον τὸ πλάτος αὐτοῦ διεσχίζετο ὑπὸ τοίχου, συγκειμένου ἐκ λίθων, ὑπὲρ τοὺς ὁποῖους στρώσις κεραμίνων πλακῶν συνδεομένων μεταξύ των διὰ συνεκτικοῦ τινος ὕλικου. Κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου μήκους του, ὁ τοίχος παρουσίασε παραβίασιν ὑπὸ μορφὴν στρογγύλης ὀπῆς, πλ. 1.20 καὶ μήκ. 1.50 μ., ἡ ὁποία ἐρευνηθεῖσα ἔδωκε τὴν ἐντύπωσιν μικροῦ ἀποθέτου πλήρους ὑστερορρωμαϊκῶν καὶ πρωτοχριστιανικῶν ἀγγείων. Σαφεῖς χρονολογικοὶ καθορισμοὶ τῶν τοίχων ἐστάθη ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθοῦν, λόγῳ ἐλλείψεως χρόνου καὶ μέσων πρὸς ἔγκαιρον καθαρισμὸν τῶν μικρῶν εὐρημάτων (νομισμάτων, ὀστράκων κλπ.), τὰ ὁποῖα ἀπόκεινται, ὡσαύτως, εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Ἄργους.

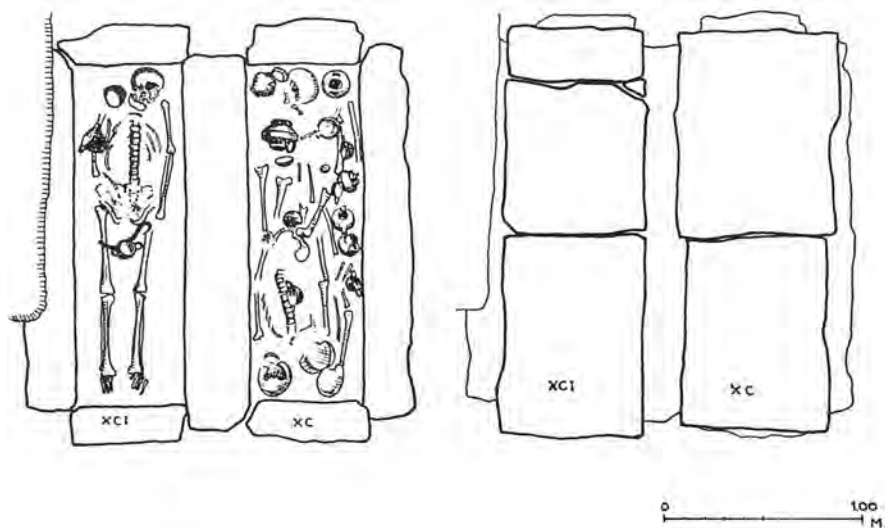
Οικόπεδον Ἑλένης Γιάννου (Μποζονέλου)

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῶν πεδίων εἰς ὁλόκληρον τὴν ἑκτασιν τοῦ ἀνωτέρω οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθησαν τμήματα τοίχων, ὡς καὶ ψηφιδωτὰ

χρι τοῦ ὕψους τῶν ἀνευρεθέντων τοίχων παχύτατον στρώμα καταστροφῆς. Ἀξιόλογον κινητὸν εὑρημα ὑπῆρξεν ἀκέφαλον ἀντίγραφον ρωμαϊκῶν χρόνων, τοῦ γνωστοῦ τύπου τῆς Ἀσπασίας ἢ ἄλλως Εὐρώπης καλουμένου, τὸ ὁποῖον ἀνευρέθη

Σχέδ. 6. Ἄργος. Γυμναστήριον. Τάφοι XCIX, C

Σχέδ. 7. Ἄργος. Γυμναστήριον. Τάφοι XCI, XC

δάπεδα, ἀνήκοντα προφανῶς εἰς ρωμαϊκὰς θέρμας, αἱ ὁποῖαι θὰ πρέπη νὰ κατελάμβανον ὁλόκληρον τὴν ἑκτασιν τοῦ ὑπὸ οἰκοδομήσιν χώρου. Ἀμέσως ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καὶ μέ-

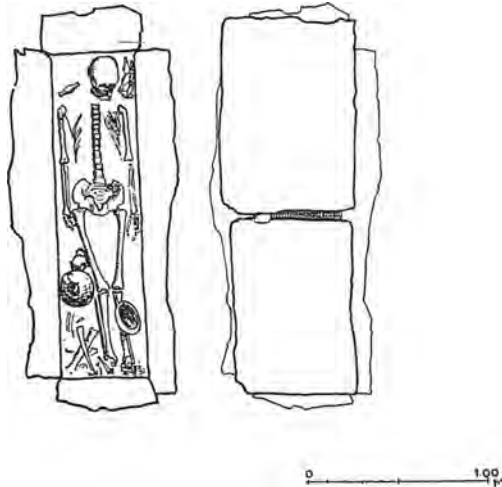
ἔσφηνωμένον κατὰ τὸ πρῶτον νότιον πέδιλον τοῦ οἰκοπέδου καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Ἄργους, ὅπου καὶ ἀπόκειται (Πίν. 126 δ).

Λόγῳ τῆς σπουδαιότητος τῶν εὑρημάτων καὶ

δεδομένου ότι έπρεπε νά προβώμεν εἰς συστηματικὴν ἀνασκαφὴν τοῦ οἰκοπέδου, ἡ ὅλη ὑπόθεσις προωθήθη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Σ. Χαριτωνίδου δι' ἀπαλλοτριώσιν.

Γυμναστήριον Ἄργους

Ὑπὸ τὴν προσωπικὴν παρακολούθησιν τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Σ. Χαριτωνίδου, βοηθουμένου ὑπὸ τῶν κκ. Γεωργίου Σταῖνχάουερ καὶ Ἀντωνίου Παπαντωνίου, διεξήχθη, ἀπὸ 16ης ἔως

Σχέδ. 8. Ἄργος. Γυμναστήριον. Τάφος LXVI

25ης Αὐγούστου 1966, ἀνασκαφὴ ἐν τῷ χώρῳ τῷ προοριζομένῳ πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ Ἐθνικοῦ Γυμναστηρίου Ἄργους. Ἡ ὀλιγοήμερος αὕτη ἀνασκαφὴ ἀπετέλεσε συνέχισιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς μεγάλης ἀρχικῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἐκτεταμένου νεκροταφείου ἑλληνιστικῶν καὶ κλασσικῶν χρόνων ἐντὸς τοῦ ἰδίου χώρου, ἡ ὁποία διενεργήθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1965 ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Σ. Χαριτωνίδου ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς τότε Ἐπιμελητρίας Ἀργολιδοκορινθίας δ. Ὀλγας Ἀλεξανδρῆ (βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 128 κ.ε.) (βλ. ἐνταῦθα, Πί ν. 126 ε).

Ἡ ἀνασκαφὴ διεξήχθη κατὰ μῆκος τοῦ ταφικοῦ διαδρόμου (ἀλέας) καὶ κατὰ τὴν βορείαν ἐπέκτασιν αὐτοῦ.

Τὰ εἶδη τῶν ἀνασκαφέντων τάφων, περίπου 20 τὸν ἀριθμόν, ποικίλλουν, ἐκπροσωποῦνται δὲ μετὰξὺ αὐτῶν οἱ τύποι τῶν λαρνακοειδῶν, τῶν λακκοειδῶν, τῶν κιβωτισχῶν (Σχέδ. 6-10), κατεσκευασμένων ἐξ εὐθρύπτου ἑγχωρίου λίθου, τῶν κεραμοσκεπῶν καὶ τῶν ἐντὸς ἀγγείων ταφῶν.

Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν σχετικῶς πλουσίως ἐκτερισμένοι, τινὲς δὲ παρουσίαζον πολλαπλὴν χρήσιν.

Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

Οἰκόπεδον Τζούλου

Εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦτο, κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη 10, περὶ τὰ 100 μ. ΒΔ. τῆς πλατείας τοῦ Ἀγίου Πέτρου, διεξήχθη κατὰ μῆνα Αὐγούστου ἀνασκαφὴ διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν βοηθῶν κκ. Ἀντ. Παπαντωνίου καὶ Γεωργίου Σταῖνχάουερ, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Νικολάου Κουφουδάκη. Ἡ ἔρευνα τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων ἦτο ἀποσπασματικὴ, λόγῳ τοῦ ὅτι ταῦτα συνεχίζοντο ἐν μέρει ὑπὸ γειτονικὴν οἰκοδομήν.

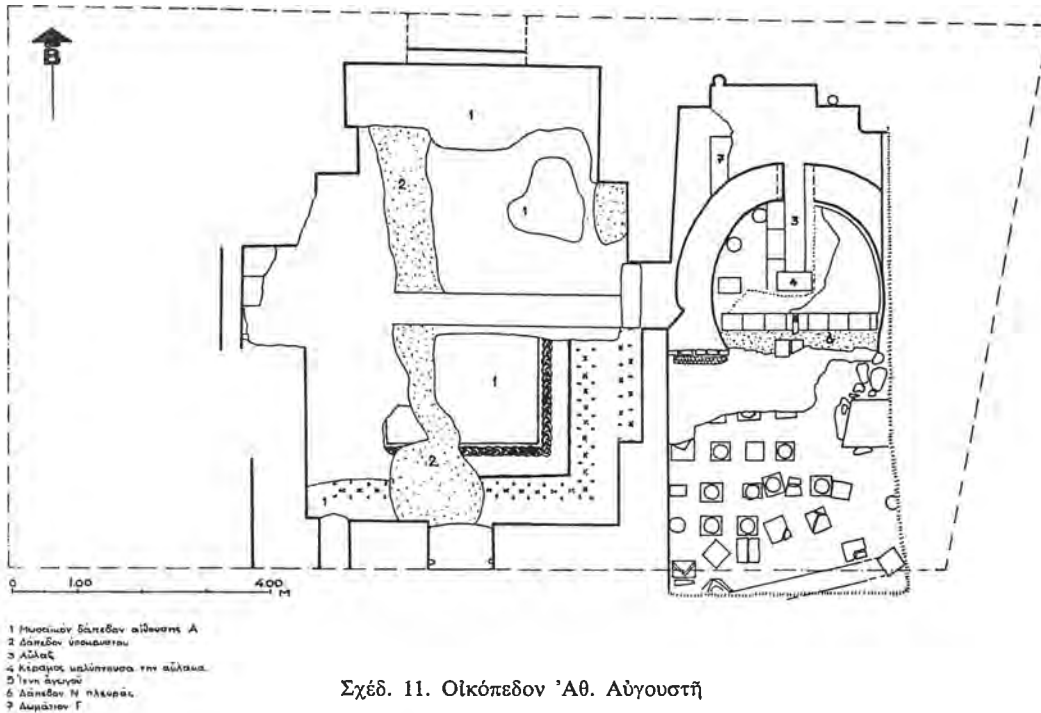
Εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη ὀρθογώνια κατασκευὴ ἐκ δύο παραλλήλων σειρῶν ὀρθίων πλακῶν, ἐσωτερικῶν διαστάσεων 1 x 0,26 μ., τὸ δάπεδον τῆς ὁποίας ἐκαλύπτετο ὑπὸ παχέος στρώματος κιτρίνου κονιάματος, μετὰ ἀποχετεύσεως κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον διὰ πηλίνου σωλῆνος, στεγανοποιημένου διὰ τοῦ αὐτοῦ κονιάματος. Πλησίον καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τὴν γειτονικὴν οἰκοδομήν ἀπεκαλύφθησαν δύο πωρόλιθοι, σχηματίζοντες ὀρθὴν γωνίαν, εἰς τὸν χώρον δὲ περὶ αὐτῶν περισυνελέγησαν ὄστρακα διαφόρων ἐποχῶν, μετὰξὺ τῶν ὁποίων θραύσματα ΜΕ κανθάρου καὶ πολλὰ μυκηναϊκὰ ὄστρακα, ὡς καὶ πῆλινος ἀναθηματικὸς πέλεκυς. Νοτιώτερον καὶ εἰς σχεδὸν παράλληλον κατεύθυνσιν πρὸς τὴν πρώτῃν ὀρθογώνιαν κατασκευήν, ὑπῆρχε δευτέρα ἐκ δύο σειρῶν ὀρθίων πλακῶν, στεγανουμένη πρὸς τὰ κάτω, διαστάσεων 2 x 0,75 καὶ ὕψους 0,60 μ.

Κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθησαν δύο τοῖχοι, ἀποτελοῦντες τὴν ΝΔ. γωνίαν κτίσματος ἢ περιβόλου με κατεύθυνσιν ΝΔ. - ΒΑ. Οἱ τοῖχοι οὗτοι ἀπετελοῦντο ἐκ μιᾶς σειρᾶς πωρολίθων καὶ μιᾶς σειρᾶς ἀργῶν λίθων, ἐν μέρει διατηρουμένης. Ἡ σειρά τῶν πωρολίθων τοῦ δυτικοῦ τοίχου διεκόπτετο, εἰς ἀπόστασιν 5 μ. ἀπὸ τῆς γωνίας, διὰ συσσωρεύσεως ἀργῶν λίθων. Ἐνὸς τῶν πωρολίθων, ἐξ ἄλλου, εἶχεν ἀποκοπῇ ὀρθογώνιον τμήμα συμπληρωθὲν δι' ἀργῶν λίθων, ἐνῶ περαιτέρω ὑπῆρχεν ἄνοιγμα, δημιουργηθὲν ἴσως διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἐνὸς πωρολίθου καὶ συμπληρωθὲν ἐπίσης δι' ἀργῶν λίθων. Ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ κτίσματος περισυνελέγησαν ὄστρακα κατὰ τὸ πλεῖστον ἑλληνιστικά (πινάκια, κύπελλα, μαγειρικὰ σκεύη, ἀμφορεῖς κλπ.).

Κάτωθεν τοῦ δυτικοῦ τοίχου καὶ ἐν μέρει ἐν-

Κατά την διάνοιξιν τριῶν ἐκ τῶν προβλεπομένων δώδεκα ὀρυγμάτων πρὸς κατασκευὴν πεδίλων τῆς ὑπὸ ἀνέγερσιν οἰκοδομῆς, ἀνεφάνησαν ἱχνη οἰκοδομήματος, ρωμαϊκῶν ἢ βυζαντινῶν θερμῶν, τὰ ὅποια κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν συστηματι-

τοίχων καὶ εἰς ἀπόστασιν 0,65 μ. ἐξ αὐτῶν διήκε πλαίσιον ἐκ κυανῶν ψηφίδων, πάχους 0,07 μ., καὶ κατὰ 0,45 μ. ἐσώτερον δεύτερον λεπτότερον πλαίσιον. Μεταξὺ τῶν δύο πλαισίων καὶ πλησιέστερον πρὸς τὸ δεύτερον ὑπῆρχε κόσμημα πλοχμοῦ.

Σχέδ. 11. Οἰκόπεδον Ἀθ. Αὔγουστῃ

κὴν ἀνασκαφὴν τοῦ οἰκοπέδου, ἡ ὁποία διενεργήθη κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον. Εἰς αὐτὴν ἔλαβον μέρος ὁ Ἐπιμελητὴς Ἰ. Παπαχριστοδούλου, ὁ ἐπιστημονικὸς βοηθὸς κ. Ἀντ. Παπαντωνίου καὶ ἡ Ὁλλανδὴ φοιτήτρια δ. Annita Balkema.

Εἰς τὸ δυτικόν, πρὸς τὴν ὁδὸν Γούναρη, τμῆμα τοῦ οἰκοπέδου ἐγένεν ἔρευνα ἐντὸς ἐνὸς ἐκ τῶν ὀρυγμάτων χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ τι, εἰμὴ μεταγενέστερα ἱχνη.

Εἰς τὸ κεντρικὸν (μεγαλύτερον) τμῆμα ἀπεκαλύφθη μεγάλη ὀρθογώνια αἴθουσα (Σχέδ. 11· Πί ν. 127 α), διαστάσεων 5 (Δ.-Α.) x 7 (Ν.-Β.) μ., μὲ παχείς τοίχους ἐξ ὀπτοπλίνθων μὲ ἐπένδυσιν ἐκ μαρμαρίου καὶ ἔχουσα μεγάλας ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀβαθεῖς κόγχας. Αὕτη ἐταυτίσθη μὲ τὸ caldarium ἢ tepidarium. Τὸ δάπεδόν της ἐκαλύπτετο διὰ μωσαϊκοῦ ἐκ τετραπλεύρων λευκῶν ψηφίδων — μόνον τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ ἐκαλύπτετο ὑπὸ μαρμαρίνων πλακῶν. Τὸ μωσαϊκὸν δάπεδον ἐκοσμεῖτο διὰ σχεδίων: κατὰ μῆκος τῶν

Τὸ μεταξὺ τοῦ πρώτου πλαισίου καὶ τῶν τοίχων διάστημα ἐκόσμου διάσπαρτοι ρόμβοι ἐκ κυανῶν καὶ ἐρυθρῶν ψηφίδων. Δὲν διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς διακοσμήσεως εἰς τὸ μέσον τῆς αἰθούσης. Κάτωθεν τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου καὶ εἰς σημεία, ὅπου τοῦτο εἶχε τελείως καταστραφῇ, ἀπεκαλύφθησαν τμήματα τοῦ ὑποκαύστου, τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον εὑρίσκεται 1.20 μ. βαθύτερον τοῦ δαπέδου τῆς αἰθούσης. Οἱ κιονίσκοι ὑποστηρίξεως ἀποτελοῦνται ἐκ κυκλικῶν πλίνθων, διαμ. 0,20 μ., καὶ στηρίζονται ἐπὶ τετραγώνων βάσεων, πλευρᾶς 0,30 μ.

Τὸ κτήριον συνεχίζετο προφανῶς πρὸς Ν., πιθανῶς καὶ πρὸς Β. καί, ὡς διεπιστώθη ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ οἰκοπέδου, πρὸς Α. Εἵσοδοι πρὸς τὴν μεγάλην αἴθουσαν διεπιστώθησαν εἰς τὴν νοτίαν καὶ ἀνατολικὴν πλευρὰν της. Ἡ βορεῖα πλευρὰ παρουσιάζει ἀνοιγμα, πλάτους 1.95 μ., τοῦ ὁποίου δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ σημασία.

Ἡ ἀνατολικὴ εἵσοδος, ἡ ὁποία ἐφράχθη μετα-

συγχρόνου πόλεως, μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἑθνικοῦ Γυμναστηρίου, ἔνθα ἀνεσκάφησαν ἀρχαῖοι τάφοι κατὰ τὸ 1965 καὶ 1966, κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον ἡρευνήθησαν ἢ ἐπεσημάνθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Ἰ. Παπαχριστοδοῦλου εἴκοσι τρεῖς τάφοι καὶ πρόχειροι ταφαί, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἀνήκουν εἰς τὴν ὑστέραν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν. Ἀνεσκάφη κυρίως τὸ κεντρικὸν τμῆμα τοῦ οἰκοπέδου καὶ ὀριζόμενα σημεῖα τῶν ὑπολοίπων τμημάτων του.

Εἰς τὸ κεντρικὸν τμῆμα (Πί ν. 127 γ) ἀπεκαλύφθησαν δύο τοῖχοι τεμνόμενοι καθέτως (Τ 1 καὶ Τ 2 εἰς Σχ έ δ. 12), με κατεύθυνσιν πρὸς Δ. καὶ Β. καὶ πάχους 0,60 καὶ 0,45 μ. ἀντιστοίχως. Τὸ ἀνώτερον (ὀρατὸν) τμῆμα τῶν ἤτοι ἐξ ἀργῶν λίθων καὶ ἐν μέρει ἐξ ὀρθογωνίων ὀπτοπλίνθων με ἐπένδυσιν ἐκ κονιάματος, τὸ δὲ κατώτερον (ὑποθεμελίωσις) ἐξ ἀργῶν λίθων. Περὶ τὰ 2 μ. νοτιώτερον ἀπεκαλύφθη τρίτος τοῖχος (Τ 3 εἰς Σχ έ δ. 12) ἐξ ἀργῶν λίθων, πάχους 0,48 μ., ἔχων κατεύθυνσιν ἐξ Α. πρὸς Δ. Οὗτος σχηματίζει γωνίαν πρὸς τέταρτον (Τ 4) ὅμοιον τοῖχον, κατευθυνόμενον πρὸς Β., ὁ ὁποῖος εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ οἰκοπέδου πιθανῶς, ἐσχημάτιζε γωνίαν πρὸς πέμπτον (Τ 5), ἔχοντα κατεύθυνσιν πάλιν πρὸς Δ. Οἱ τοῖχοι οὗτοι πρέπει νὰ ὑπεβάσταζον στέγην, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ βάθους τῆς ὑποθεμελίωσεως τοῦ δευτέρου τοῖχου (1,30 μ.). Πρόκειται λοιπὸν περὶ κτηριακοῦ ταφικοῦ συγκροτήματος, τοῦ ὁποίου ὅμως δυστυχῶς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ προσδιορισθῇ ἡ ἀκριβὴς μορφή, λόγῳ περιορισμοῦ τῆς συστηματικῆς ἀνασκαφῆς εἰς μέρος μόνον τοῦ οἰκοπέδου. Εἰς τὸ σημεῖον συναντήσεως τῶν δύο πρώτων τοίχων ἐσχηματίζετο εἶδος παραστάδος ἢ ἀντηρίδος, ἡ ὁποία ὑποδηλώνει εἰσοδὸν πρὸς ταφικὸν διαμέρισμα ὀριζόμενον πιθανῶς ὑπὸ τῶν πέντε ἀναφερθέντων τοίχων.

Οἱ ἀνασκαφέντες ἢ ἐπισημανθέντες τάφοι διακρίνονται εἰς τρεῖς κυρίως κατηγορίας:

1. Ὁρθογωνίους, κτιστοὺς δι' ὀπτοπλίνθων με ἐπένδυσιν ἐκ κονιάματος.

2. Τάφους κατεσκευασμένους ἐκ πηλίνων πλακῶν καὶ

3. Ταφὰς βρεφῶν ἐντὸς πηλίνων ἀγγείων.

Ἐκ τῶν τάφων τῆς πρώτης κατηγορίας ἀπεκαλύφθησαν συνολικῶς ἑπτὰ, ἐξ ὧν τρεῖς κατὰ μῆκος τοῦ δευτέρου τοίχου (Τ 3). Ἐκ τούτων ἀνεσκάφησαν μόνον ὁ μεσαῖος καὶ ὁ πρὸς Α. Ὁ μεσαῖος (I), διαστάσεων ἐσωτερικῶν 1,45 x 0,55 μ., εἶχεν εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος του ταφὴν βρέφους ἐντὸς πηλίνου ἀγγείου, διαστ. 0,18 x 0,43 μ. (ταφὴ II), περιέχουσαν ἐν κογχύλιον, δύο λιθίνας

ψήφους καὶ τρία χαλκᾶ νομίσματα. Ὁ τάφος περιεῖχε τρία κρανία καὶ ὁστᾶ διεσκορπισμένα, ὡς καὶ μίαν προχοΐσκην ἀκόσμητον.

Ὁ πρὸς Α. τάφος (XIV), ἀκανονίστως ὀρθογώνιος, διαστ. 2,18 x 0,60 μ., περιεῖχε τρία κρανία καὶ ὁστᾶ διεσκορπισμένα, ἐντὸς αὐτοῦ δὲ εἶχον καταπέσει τεμάχια τοῦ πηλίνου καλύμματος του. Εὐρήματα εἶχε δισκάριον χρυσοῦν (ἴσως τμῆμα ἐνωτίου), τρία ὑάλινα ἀγγεῖα καὶ τρεῖς ὀστεῖνας περόνας. Κάτωθεν τοῦ τάφου τούτου ἐξήχθησαν ὀστρακα κλασσικὰ καὶ ἐν γεωμετρικόν, ἀπεκαλύφθη δὲ σκελετὸς ἔχων ὡς κτέρισμα πηλινὸν λύχνον (ταφὴ XVIII).

Τάφοι τῆς δευτέρας κατηγορίας ἐσκάφησαν ἐξ. Εὐρήματα εἶχον μεταξύ ἄλλων, ὁ ὑπ' ἀριθ. VII μικροσκοπικὴν ὑαλίνην ψήφον κυανοῦ χρώματος, ὁ ὑπ' ἀριθ. IX δύο πηλίνας δακρυδόχους, ὁ ὑπ' ἀριθ. XI, κάτωθεν τοῦ προηγουμένου, πηλίνην δακρυδόχον, οἱ ὑπ' ἀριθ. X (Πί ν. 127 δ) καὶ XVI ἀνὰ ἐν ὑάλινον ἀγγεῖον.

Συνολικῶς εὐρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν δέκα ὀκτῶ πηλῖνοι λύχνοι, ἐξ ὧν εἰς φέρει εἰς μὲν τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν παρὰστασιν θηριοδαστοῦ καὶ ἄρκτου, εἰς δὲ τὴν κάτω τὰ γράμματα ΓΤΡ, ἀττικῆς προελεύσεως, 4ου αἰ. μ.Χ. ἢ μίμησις ἀττικῆ (πρβλ. Corinth IV, II, εἰκ. 185, σ. 262, Agora VII, πίν. 19, ἀριθ. 861, 863), ἑνδεκα χαλκᾶ νομίσματα, πέντε ὑάλινα ἀγγεῖα, ἐξ ὁστέιναι περόναι καὶ δύο μικρὰ τεμάχια γραπτοῦ κονιάματος, ἀποδεικνύοντα τὴν ὑπαρξίν γραπτῆς διακοσμῆσεως. Ἐπίσης δύο βραχίονες πηλίνων εἰδωλίων, μία κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου γυναικὸς, φερούσης εἶδος διαδήματος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ ἐνώτια, τμῆμα τοῦ προσώπου μετὰ τοῦ λαιμοῦ ἐτέρου εἰδωλίου γυναικὸς, ὀστρακὸν με ἔκτυπον μορφὴν φέρουσαν περικεφαλαίαν ('Αθηνᾶ;), κ.ἄ.

Οἰκόπεδον Δεσμίνης

Εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦτο, κείμενον ἐπὶ τῆς παρόδου Ἑρακλέους (ἀριθ. 18), νοτίως τῆς Ἀσπίδος, ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν τρεῖς πρωτογεωμετρικοὶ τάφοι ὀρθογώνιοι, κιβωτιόσχημοι, ἔχοντες ὡς καλύμματα μεγάλας λιθίνας πλάκας συμπληρουμένας διὰ μικροτέρων λίθων:

Ὁ ὑπ' ἀριθ. I (Πί ν. 128 γ), με κατεύθυνσιν ἐκ Δ. πρὸς Α., κατεστραμμένος κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμῆμά του, περιεῖχε τὸ ἄνω μέρος σκελετοῦ με κτερίσματα μίαν τριφυλλόστομον οἰνοχόην καὶ ἓνα σκύφον. Ὁ τάφος οὗτος ὑπερέκειτο τοῦ ὑπ' ἀριθ. II, ὁ ὁποῖος εἶχε κατεύθυνσιν ἐκ Β. πρὸς Ν.

Οὗτος περιεῖχε σκελετὸν εἰς κακὴν κατάστασιν, ἔχοντα ὡς κτέρισμα μικρὰν λήκυθον (Πί ν.

128 α, δεξιά). 'Ο ύπ' αριθ. III τάφος, νοτίως τῶν προηγουμένων καὶ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ I, εἶχε κατεύθυνσιν ἐξ Α. πρὸς Δ. Περιεῖχεν ἓνα σκελετὸν ἔχοντα ὡς κτερίσματα τριφυλλόστομον οἶνο-χόην, δίωτον σκύφον (Πί ν. 128 β) καὶ χαλ-κοῦν δακτύλιον εἰς τεμάχια.

Ι. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

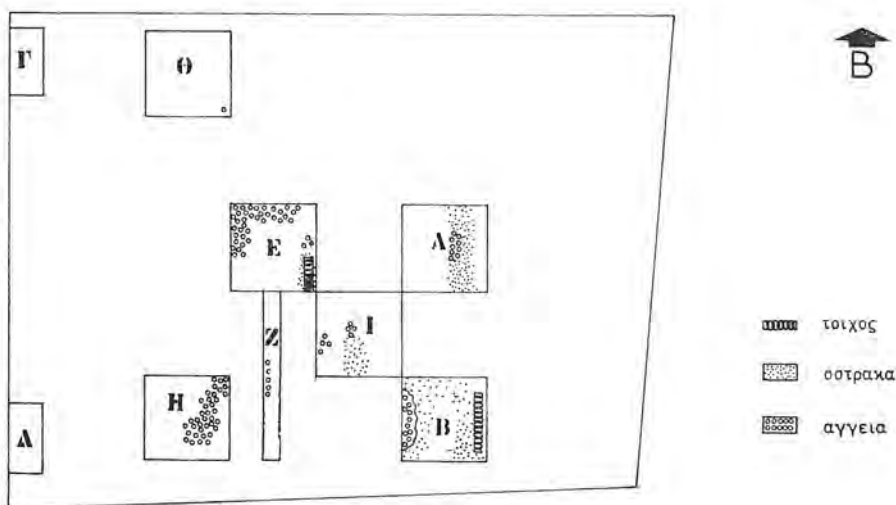
Κουρτάκι¹⁸

Τὸ χωρίον Κουρτάκι κεῖται εἰς ἀπόστασιν 8 χλμ. ἀνατολικῶς τῆς πόλεως τοῦ Ἄργους. Ἐξω-θι τοῦ χωρίου, 300 περίπου μ. ΒΑ. τῆς ἐκκλησίας

Μόλις εἰς βάθος 0,30 - 0,40 μ. ἤρχισε στρῶμα ἐξ ὀστράκων πυκνόν, ἄνευ χώματος σχεδόν.

Ὀλίγα ἑκατοστὰ κάτωθεν αὐτοῦ, ἀνεφάνησαν ἀκέραια ἀγγεῖα συσσωρευμένα (Πί ν. 129 η), in situ, ὡς καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι πλεῖστα τού-των περιέχονται ἐντὸς μεγαλυτέρων. Μεταξὺ αὐ-τῶν εὐρέθησαν διάσπαρτα πήλινα εἰδώλια.

Τὰ εἰδώλια, ὕψ. 0,10 ἕως 0,12 μ., γυναῖκες κατή-μεναι (Πί ν. 129 γ) καὶ ἵππεις φέροντες ἀσπίδα καὶ κράνος (Πί ν. 129 δ), γνωστοῦ τύπου εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν¹⁹, παρουσιάζουν ἱχνὴ ἐπιχρίσμα-τος πιθανὸν μόνον λευκοῦ.

Σχέδ. 13. Κουρτάκι. Τοπογραφικὸν ἀνασκαφῆς εἰς κτῆμα Σαραβάκου

αὐτοῦ, εὐρίσκεται ὁ ἀγρὸς τοῦ Σπ. Σαραβάκου.

Μετὰ μηχανικὴν ἄρσιν εὐρέθη κεκαλυμμένη ὅλη ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγροῦ, ἐκτάσεως 39 x 28 μ., ὑπὸ πλήθους ὀστράκων. Ἡ δοκιμαστικὴ ἀνασκα-φὴ, διαρκέσασα 7 ἡμέρας, δὲν ἤρκεσε διὰ τὴν ἐξ-ακρίβωσιν τῆς αἰτίας τῆς συσσωρεύσεως τοῦ πλῆ-θους τῶν πηλίνων κυρίως εὐρημάτων.

Εἰς τὸ Σχέδ. 13 ἐπισημαίνεται ἐντὸς τῶν δοκι-μαστικῶν τάφρων ἡ ἑκτασις τῆς πυκνότητος τῶν εὐρημάτων εἰς τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς ἀνασκα-φῆς.

Οὐδὲν οἰκοδομικὸν κατάλοιπον μέχρι τοῦδε βεβαιῶναι ὑπόθεσιν ὑπάρξεως ἱεροῦ ἢ ἀποθέτου τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἀνήκουν τὰ εὐρήματα. Τὰ δύο εὐρεθέντα μικρὰ τμήματα τοίχων ἀνήκουν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν.

18. Ἡ ἑκθεσις ἐγράφη ὑπὸ τῆς κ. Ἀγγ. Χαριτανίδου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἡμερολογίων ἀνασκαφῆς τοῦ Σερ. Χαριτω-νίδου (Σημ. τ. Συντ.).

Τὰ ἀγγεῖα, κρατηρίσκοι, ὕψους 0,06 - 0,25 μ., κατὰ πρόχειρον χρονολόγησιν ἀνάγονται εἰς τὰ τέλη τοῦ 7ου αἰ.

Μίαν πρόχειρον διαβάθμισιν χρονολογικὴν δί-δει ἡ σειρὰ τῶν κρατηρίσκων τοῦ Πί ν. 129 ε - ζ.

Ὁ λαϊμός, κάθετος πρὸς τὸ ἀνοιγμα τῆς κοιλίας²⁰, ἐξελισσόμενος χρονολογικῶς, διευρύνεται ἐλα-φρῶς πρὸς τὸ χεῖλος. Οὕτω ἐκ τῶν μελανοφαίων²¹ ἐξελίσσονται εἰς τὰ διακοσμούμενα διὰ στοιχείων γεωμετρικῆς διατάξεως καὶ τελικῶς εἰς τὰ φέρον-τα ταινίας ἐκ φύλλων καὶ ἐναλλαγὰς σχηματο-ποιημένων ἀνθέων.

19. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 121 - 22, Πίν. 121 α - β. BCH 30 σ. 37. G. Daux, BCH Chronique des fouilles en 1958, σ. 761, εἰκ. 16. Tiryns 1912, σ. 83, εἰκ. 20. BSA 48 (1953), πίν. 22 καὶ 23.

20. Πρβλ. ἀνάλογον κἀνθαρον εἰς BSA 48, πίν. 19 Β4 καὶ Β6.

21. Βλ. ὁποσημ. 20.

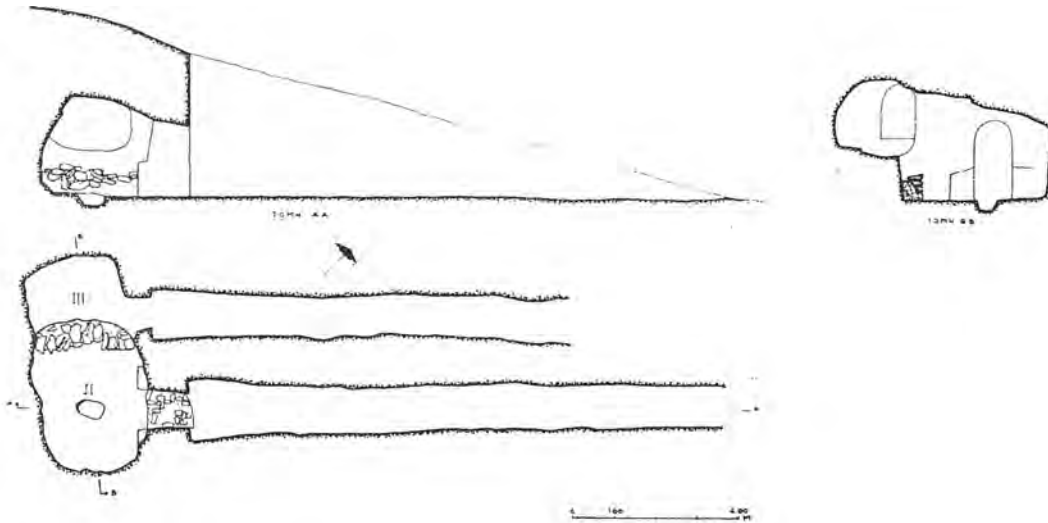
Ὅστρακα ἀνήκοντα εἰς τὸν λαὶμόν μεγαλυτέρου σχήματος ἀγγείων, φέρουν διακόσμησιν πτηνῶν ἢ ζώων (Πί ν. 129 α).

Ὅμοιαν διακόσμησιν φέρουν καὶ λαβαί τινες εἰς τὸ κάθετον ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τμήμα αὐτῶν (Πί ν. 129 β). Τὰ χρώματα, μέλαν, ἐρυθρόν, λευκόν, ἐπὶ πηλοῦ ἐρυθροκιτρίνου πρὸς κιτρινόλευκον, ἀνευστιλβάσεως, ἀπεδείχθησαν διὰ τοῦτο εὐπαθῆ, κυρίως τὸ λευκόν.

Ἡ ἐκ τῆς τεχνικῆς τῶν ἀγγείων ἐντύπωσις ὡδή-

μα ἀπὸ 8/8/66 ἕως 3/9/66 διὰ τῆς Ἐπιμελητρίας Κ. Κρυστάλλη, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἐφόρου Σ. Χαριτωνίδου, συστάς ἐπτά λαξευτῶν μυκηναϊκῶν τάφων (Σχ ε δ. 14 - 15). Ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἀγγείων καὶ ὀστράκων, τὰ ὅποια ἀπέδωσαν οἱ σεσυλημένοι ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος τάφοι, οὗτοι τοποθετοῦνται εἰς τὴν ΥΕ III Α-Β περίοδον, ἀξία δὲ ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ ἀνεύρεσις ἱκανοῦ ἀριθμοῦ θραυσμάτων λιθίνων ἀγγείων.

Κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους τμήμα τοῦ ἐκ-

Σχ.εδ. 14. Κυβέρι. Μυκηναϊκοὶ λαξευτοὶ τάφοι II καὶ III

γησεν εἰς τὴν σκέψιν περὶ ὑπάρξεως ἐντοπίου ἐργαστηρίου, λειτουργοῦντος διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν ἀναγκῶν προσφοράς εἰς ἐγγὺς αὐτοῦ εὐρισκόμενον λατρευτικὸν κέντρον, ναὸν ἢ ἡρώον.

Τὰ εὐρεθέντα ἀγγεῖα ἀνήκουν εἰς τύπον διὰ πρώτην φορὰν ἐμφανιζόμενον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἢ περαιτέρω ἀνασκαφικῇ ἔρευνᾳ καὶ μελέτῃ θὰ ὀδηγήσῃ, ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὸν ἐμπλουτισμὸν τῶν εὐρημάτων τῆς ἀρχαϊκῆς ἐπαρχιακῆς ἀγγειοπλαστικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν λατρευτικοῦ κέντρου εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν, τὸ ὅποιον πιθανῶς νὰ εὐρίσκετο ἐπὶ ὁδοῦ συνδεούσης τὰς Μυκῆνας μὲ τὴν Τίρυνθα.

Δ' ΑΡΧΑΙΟΛ. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Κυβέρι

Εἰς τὸ χωρίον Κυβέρι, κατὰ τὰ σύνορα Ἀργολίδος - Κυνουρίας καὶ εἰς ἐπικλινῇ κλιτὸν μικροῦ ἄλσουλίου νοτίως τοῦ μανδροτοίχου τοῦ νεκροταφείου τοῦ χωρίου, ὡς καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ χώρου τοῦ νεκροταφείου, ἀνεσκάφη κατὰ τὸ διάστη-

τὸς τοῦ περιβόλου τοῦ σημερινοῦ νεκροταφείου χώρου εἶχε χρησιμοποιηθῇ ὡς λατομεῖον (Σχ ε δ. 16), οἱ δὲ παρακείμενοι τάφοι I καὶ IV, πιθανότατα διευρυνθέντες, ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς στέγασιν τῶν ἐν τῷ λατομείῳ ἐργαζομένων.

Εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Κυβερίου καὶ κατὰ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ περιβόλου τῆς οἰκίας Νταβέλη ἐπεσημάνθησαν λείψανα ρωμαϊκῶν θερμῶν, τὰ ὅποια ἐκαθαρίσθησαν, ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν.

Καζάρμα

Ὅπως ἰδιαιτέρας σημασίας ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Σ. Χαριτωνίδου ἐπισήμανσις θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου παρὰ τὸ 15ον χλμ. τῆς δημοσίας ὁδοῦ Ναυπλίου - Ἐπιδαύρου, πλησίον τῆς μυκηναϊκῆς γεφύρας καὶ ἐντὸς τοῦ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Καζάρμας κτήματος τῶν ἀδελφῶν Γιαννούλη.

Συγκεκριμένως, κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων πρὸς οἰκοδόμησιν, ἐνεφανίσθη ἀρχικῶς παρὰ τὴν

βορείαν πλευράν τοῦ οἰκοπέδου εὐμεγέθης λάκκος, ὁ ὁποῖος ἔβριθεν ὀστράκων ρωμαϊκῶν ἀγγείων. Ἀκολούθως, κατὰ τὴν διάρκειαν δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς ἐπιχειρηθείσης ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Ἐφόρου Σ. Χαριτωνίδου, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς κ. Ἀγγ. Χαριτωνίδου, διεπιστώθη, ὅτι ὁ κατὰ τὴν

Γενικὴν Διεύθυνσιν μὲ τὸ αἶτημα τῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ τῆς χορηγήσεως ἱκανοῦ κονδυλίου πρὸς διεξαγωγὴν συστηματικῆς ἀνασκαφῆς.

Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

Νέαι Φυλακαὶ Τίρυνθος

Κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν θεμελίων τοῦ νέου Σωφρονιστικοῦ καταστήματος Τίρυνθος, περὶ τὰ 250 μ. ΝΔ. τῆς ἀκροπόλεως, ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἡρευνήθησαν δώδεκα ταφαί, ἀνήκουσαι κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς νεκρόπολιν τῶν γεωμετρικῶν χρόνων.

Εἰς Τίρυνθα, ὡς γνωστόν, εἶχον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀνασκαφῆς τάφοι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς καὶ εἰς τὸ οἰκόπεδον τῶν παλαιῶν Φυλακῶν, νοτίως καὶ πλησιέστερον τῆς ἀκροπόλεως (βλ. ΑΔ 16 (1960) : Χρονικά, σ. 80. ΑΜ 78 (1963), σ. 1 - 62).

Ἡ ἐκσκαφὴ τῶν θεμελίων ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο σκέλη σχηματίζοντα ἀνεστραμμένον Γ. Τὸ ἐκ Β. πρὸς Ν. εἶχε μῆκος περὶ τὰ 45 καὶ πλάτος 15 μ., ἐνῶ τὸ ἐξ Α. πρὸς Δ. μῆκος 55 καὶ πλάτος 20 μ.

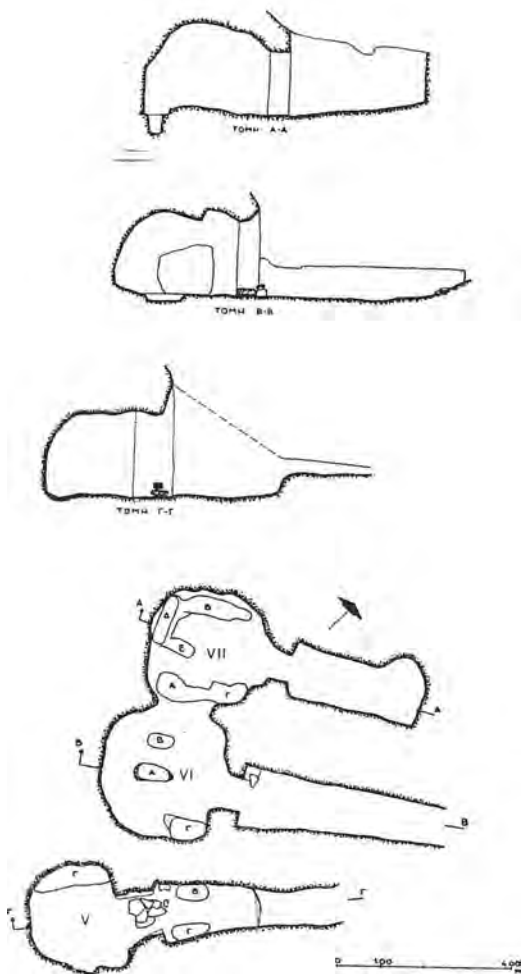
Εἰς τὴν νοτίαν πλευράν τοῦ δυτικοῦ σκέλους (πλησιέστερον πρὸς τὴν ΝΔ. γωνίαν) ἀπεκαλύφθησαν πλησίον ἀλλήλων δύο ταφικοὶ πίθοι, ἐξ ὧν ὁ ὑπ' ἀριθ. Ι λίαν κατεστραμμένος.

Ὁ ὑπ' ἀριθ. ΙΙ (Πί ν. 130 α), σχήμ. ἐπιμήκους (διαστ. 1.65 x 0,75 μ.), εἶχε μέγα λεκανοειδὲς κάλυμμα, περιεῖχε δὲ ἓνα νεκρὸν τοποθετημένον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Δ. καὶ τοὺς πόδας συνεσταλμένους.

Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ αὐτοῦ σκέλους ἀπεκαλύφθησαν ἕτεροι δύο ταφικοὶ πίθοι (ἀριθ. V καὶ VII), ἐκ τῶν ὁποίων ὁ δεύτερος σχεδὸν τελείως κατεστραμμένος. Ὁ πρῶτος, τοποθετημένος εἰς κατεύθυνσιν μᾶλλον ΝΔ. - ΒΑ., ἦτο περισσότερον εὐρὺς τοῦ ὑπ' ἀριθ. ΙΙ (διαστάσεις 1.40 x 0,90 μ.) περιεῖχε δύο κρανία καὶ ὀστᾶ ἐν ἀταξίᾳ. Ὡς κτερίσματα ὑπῆρχον δέκα τρία ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων, ἐξ ὧν τὰ ὀκτὼ ἐκτὸς τοῦ πίθου καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἐντὸς αὐτοῦ. Τὰ πλεῖστα ἐξήχθησαν εἰς τεμάχια. Πλησίον τοῦ πίθου, ἐτέρα ταφή (Va) ἔδωσεν ἀγγεῖον καὶ δύο χαλκοῦς δακτυλίου εἰς τεμάχια.

Βορειοανατολικῶς τοῦ πίθου V, περὶ τὰ 4.50 μ. βορείως τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς ἐκσκαφῆς, ἀπεκαλύφθη ἄλλος ταφικὸς πίθος (ἀριθ. VIII), ὁμοίου σχήματος πρὸς τὸν ὑπ' ἀριθ. V, μὲ ὀκτὼ ἀγγεῖα ὡς κτερίσματα, ἐξαχθέντα ἅπαντα εἰς τεμάχια.

Ἀνατολικώτερον τοῦ V ἡρευνήθη κιβωτιοσχημὸς τάφος (ἀριθ. IX), μὲ κατεύθυνσιν ἐκ Δ. πρὸς Α., ἐσωτ. διαστάσεων 1.20 x 0,50 μ. Οὗτος

Σχέδ. 15. Κυβέρι. Μυκηναϊκοὶ λαξευτοὶ τάφοι V, VI καὶ VII

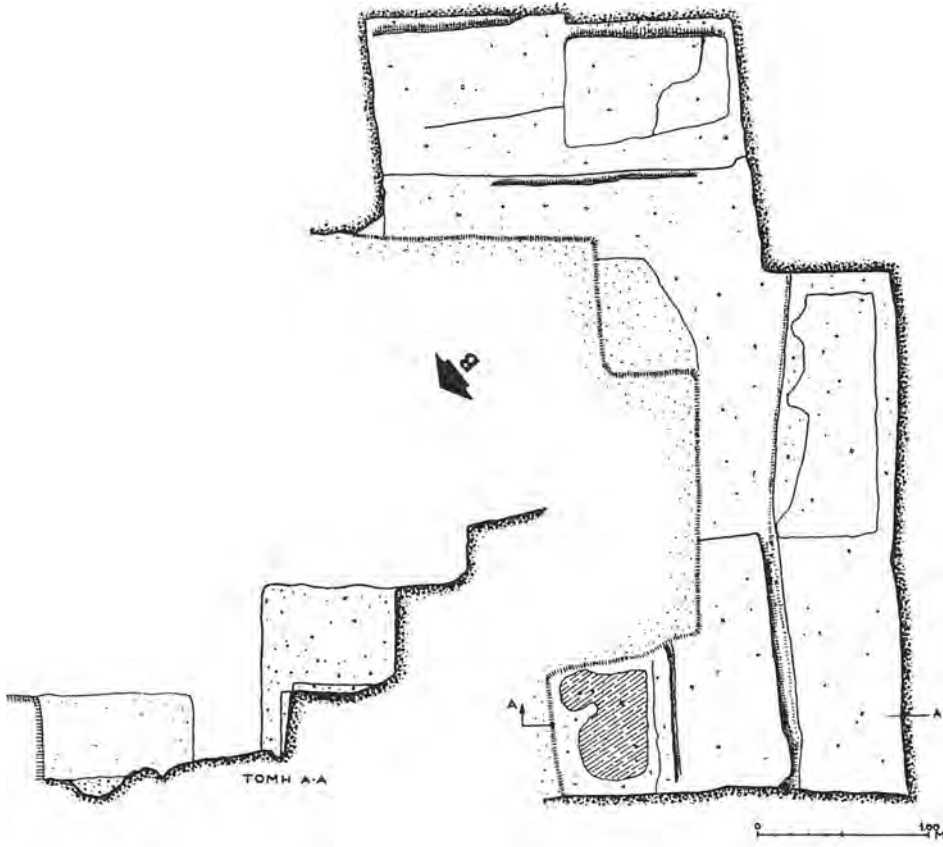
βορείαν πλευράν τοῦ οἰκοπέδου ἔλθων εἰς φῶς τοῖχος ἀνήκεν εἰς πλευράν θαλάμου θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου, τοῦ ὁποίου ἐν συνεχείᾳ ἀπεκαλύφθη καὶ τμήμα τοῦ δρόμου.

Λόγω τῆς σπουδαιότητος τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης αἱ ἐργασίαι διεκόπησαν καὶ ἡ ὑπόθεσις προωθήθη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Σ. Χαριτωνίδου εἰς τὴν

ήτο έκτισμένος διὰ μεγάλων άκανονίστων λίθων και είχεν ως κάλυμμα δύο μεγάλους λίθους συμπληρουμένους διὰ μικροτέρων. Έντός αυτού ήτο άποτεθειμένος εις νεκρός, κεκλιμένος προς τὰ δεξιά, με τὰς χείρας και τούς πόδας κεκαμμέ-

φικός πίθος (Πί ν. 130 γ), όμοιος προς τούς V και VIII (διαστ. 1.50 x 0,90 μ.), με κατεύθυνσιν εκ Β. προς Ν., έχων ως κάλυμμα τού στομιού του μικρόν άγγειον ύποστηριζόμενον ύπὸ λίθου.

Κατὰ μήκος τῆς άνατολικῆς πλευρᾶς τού πί-

Σχέδ. 16. Κυβέρι. Λατομείον

νους, έχων ως κτέρισμα μίαν οίνοχόην πλησίον τῆς κεφαλῆς.

Πλησίον τῆς ΝΑ. γωνίας τού δυτικού σκέλους τῆς έκσκαφῆς, εις επίπεδον ύψηλότερον τῶν άλλων τάφων, ήρευνήθη επιμήκης κεραμοσκεπῆς τάφος (άριθ. VI), με κατεύθυνσιν εκ Δ. προς Α., περιέχων σκελετόν με τὰς χείρας έσταυρωμένας επί τού στήθους. Έπί τού άνω μέρους τού στήθους ήτο τοποθετημένος εις λίθος. Έντός τού τάφου εδρέθη σιδηροῦς δακτύλιος και τεμάχια έτέρου σιδηροῦ άντικειμένου. Ό τάφος φαίνεται οτι ήτο χριστιανικῶν χρόνων.

Τέλος, εις τήν ΒΑ. γωνίαν τού άνατολικού σκέλους τῆς έκσκαφῆς, ήρευνήθη ὁ ύπ' άριθ. III τα-

θου ήσαν άποτεθειμένα έξ άγγεϊα, ήτοι δύο οίνοχοαι, δύο σκύφοι, μικρόν μόνωντον κύπελλον και μικρόν κρατηροειδές άγγειον.

Τίρυνς

Έντός τού κτήματος Γ. Μερμήγκη, κειμένου προς Δ. τῆς άκροπόλεως, άριστερά τῆς δημοσίας ὁδοῦ προς Άργος, κατὰ τήν διάνοιξιν ὀρύγματος προς τοποθέτησιν στύλου τῆς ΔΕΗ, έξήχθησαν τρία άγγεϊα γεωμετρικῆς έποχῆς, εκ τῶν ὁποίων εις μικρός κανθαροειδῆς σκύφος (Πί ν. 130 β) και έν άκόσμητον χυτροειδές άγγειον, οικιακῆς χρήσεως, άκέραια, και εις κρατήρ μετά γεωμετρικῆς διακοσμῆσεως, εις τεμάχια.

ΛΕΡΝΗ (ΜΥΛΟΙ)

Θέσις Ἀλώνι

Κατὰ μῆνα Αὐγούστου 1966, κατὰ τὰς ἐργασίας διανοίξεως ὁρύγματος πρὸς τοποθέτησιν στύλου τῆς ΔΕΗ, κατὰ τὴν πρὸς Τρίπολιν ἑξοδὸν τοῦ χωρίου, ἀπεκαλύφθη τάφος ὀρθογώνιος, ἐκτισμένος διὰ λίθων καὶ πλίνθων, μήκους 2.20 μ. Ὁ τάφος οὗτος εἶχεν ὑποστῆ πολλὰ πλῆθος χρήσεις. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν, ὡς κτερίσματα, τέσσαρα ἀγγεῖα τεθραυσμένα, ἐξ ὧν δύο κύλικες, μία πυξίς καὶ μία κοτύλη.

Οἰκόπεδον Μαντῆ

Εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦτο, κείμενον ἀριστερῇ τῇ εἰσερχομένῃ εἰς τὸ χωρίον, ἡρευνήθησαν διὰ τῆς κ. Ἀγγ. Χαριτωνίδου καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ βοηθοῦ κ. Ἀντ. Παπαντωνίου τάφοι ἀποκαλυφθέντες κατὰ τὴν διάρκειαν ἐργασιῶν ἐκσκαφῆς.

Ὁ ἀνασκαφεὶς χώρος ἦτο σχεδὸν ὀρθογώνιος, διαστάσεων 11.30 x 4.50 μ. Ἐντὸς αὐτοῦ ἡρευνήθησαν ὀκτὼ κιβωτίοι σχήμοι τάφοι. Ἐκ τούτων ὁ ὑπ' ἀριθ. III εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ χώρου, εἶχε προσανατολισμὸν ἐξ Α. πρὸς Δ. Ἦτο διαστάσεων ἑσῶτ. 1.90 x 0,60 μ. καὶ εἶχεν ὡς κάλυμμα δύο ὀγκώδεις πλάκας. Ἐντὸς αὐτοῦ ὑπῆρχεν εἰς σκελετὸς καλῶς διατηρούμενος, ἔχων ὡς κτερίσμα μικρὰν πρόχουν κοσμουμένην διὰ σπειρῶν καὶ μελάνων στιγμῶν (Πί ν. 131 α). Ὑπεράνω τοῦ τάφου ὑπῆρχε πρόχειρος παιδικὴ ταφή.

Ὁ τάφος V, βορειότερον τοῦ προηγουμένου, μετ' ὁμοίαν κατεύθυνσιν, πλάτους 0,50 μ., δὲν ἐσφῆζετο καθ' ὅλον τὸ μήκος του. Περιεῖχεν ὡς κτερίσματα τέσσαρα ἀγγεῖα, ἐξ ὧν μίαν ραμφόστομον πρόχουν (Πί ν. 131 γ) καὶ κάρναρον μινυακοῦ τύπου μετὰ γραπτῆς γραμμικῆς διακοσμῆσεως (Πί ν. 131 δ), καὶ ἓν πήλινον σφονδύλιον.

Τοῦ ὑπ' ἀριθ. VI, εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν, μέρος μόνον ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀνασκαφὲν οἰκόπεδον. Εἶχεν ἑσῶτ. διαστάσεις 1.75 x 0,85 μ. καὶ ἐκαλύπτετο ὡς ὁ ὑπ' ἀριθ. III ἀπὸ δύο ὀγκώδεις πλάκας. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθη χαλκὴ λαβίς.

Ὁ ὑπ' ἀριθ. VII εἰς τὴν ΒΑ. πλευρὰν, ἑσῶτ. διαστ. 1.30 x 0,55 μ. καὶ καλυπτόμενος καθ' ὅμοιον τρόπον, περιεῖχε δύο σκελετοὺς μετ' ἀντίθετον κατεύθυνσιν, ἔχοντας ὡς κτερίσματα τέσσαρα ἀγγεῖα, ἐξ ὧν μίαν ραμφόστομον πρόχουν, ἓν μόνωτον κύπελλον (Πί ν. 131 ζ') καὶ δύο ἕτερα μικρὰ ἀγγεῖα (Πί ν. 131 β, ε), ἅπαντα μετὰ γραπτῆς γραμμικῆς ἢ φυτικῆς διακοσμῆσεως, χαλκὴν λεπίδα ἐγχειριδίου καὶ χαλκὴν λεπίδα μαχαίρας.

Τέλος, ὁ ὑπ' ἀριθ. VIII, εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν

κάτωθεν τοῦ II καὶ μετὰ τῶν I καὶ III, περιεῖχε μικρὸν κάρναρον μινυακοῦ τύπου καὶ μίαν πρόχουν ραμφόστομον μετὰ γραπτῆς γραμμικῆς διακοσμῆσεως (Πί ν. 131 ζ).

Γενικῶς οἱ ἀνασκαφέντες τάφοι εἶναι τῆς ὑστάτης μεσοελλαδικῆς καὶ πρωϊμοῦ μυκηναϊκῆς περιόδου, ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα, τὰ ὅποια, σημειωτέον, ἐξήχθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκέραια.

Κτήμα Καχρίμνη

Ἐντὸς τοῦ κτήματος τούτου, κειμένου πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ χωρίου, εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς ἐξ Ἀργους ὁδοῦ, ἡ ὑπὸ ἐκσκαφῆς ἀποκάλυψις παρολίθων ἔδωκε πάλιν ἀφορμὴν εἰς πρόχειρον ἔρευναν δύο κιβωτίοι σχήμων τάφων ἐν μέρει διατηρουμένων. Ἐντὸς τοῦ πρώτου εὐρέθη τριφυλλόστομος προχοῖσκη. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ κτήματος προέρχεται μικρὰ πυξίς μετὰ γραμμικῆς διακοσμῆσεως.

ΚΕΦΑΛΑΡΙ ΑΡΓΟΥΣ

Παρὰ τὴν θέσιν «Κυρίμνη» καὶ ἐντὸς τοῦ κτήματος τοῦ κ. Γεωργ. Τρίχα, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐργασιῶν ἀποχετεύσεως, ἀπεκαλύφθησαν δύο ταφικοὶ πύθιοι. Ὁ ὑπ' ἀριθ. I, καταστραφεὶς κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφῆς, ἦτο ἐπιμήκης, στενούμενος πρὸς τὴν βάσιν καὶ ἔχων ὡς κάλυμμα λιθίνην πλάκα. Κάτωθεν τοῦ χεῖλους τοῦ ὑπῆρχεν ἀνάγλυφον σχοινοειδὲς κόσμημα. Εἶχε διαστ. 1.55 x 0,65 μ. Ὁ ὑπ' ἀριθ. II, σφαιρικοῦ σχήματος, εἶχε καταστραφῆ τελείως κατὰ τὸ κάτω μέρος. Σφ. διαστάσεις εἶχε 0,80 x 0,65 μ. καὶ πλάτος στομίου 0,35 μ. (τοῦτο ἐφράσσετο διὰ πηλίνης πλακός).

Περὶ τὰ 40 μ. ἀνατολικώτερον ἀπεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφῆς ἑτεραι τρεῖς ταφαί:

Ἡ ὑπ' ἀριθ. III ἦτο τάφος ὀρθογώνιος, σχηματιζόμενος ὑπὸ τεσσάρων λιθίνων πλακῶν καὶ εἶχεν ὡς κάλυμμα δύο μεγάλας λιθίνας πλάκας, τῶν κερῶν μετὰ τῶν συμπληρουμένων διὰ μικρῶν λίθων. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρίσκετο εἰς νεκρὸς, ἀνευ κτερισμάτων, ἀποτεθειμένος ἐπὶ στρώματος χαλίκων. Διαστάσεις τάφου 1.65 x 0,38 μ.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. IV ἦτο πύθος μετὰ γεωμετρικῆς διακοσμῆσεως μαιάνδρων καὶ γραμμῶν ὀριζοντίων καὶ τεθλασμένων, ὡς καὶ μετὰ παραστάσεων πτηνῶν, κατεστραμμένος κατὰ τὸ ἄνω τμήμα, ἡ δὲ V ἐπίσης πύθος ἀκέραιος, παρόμοιος πρὸς τὸν ὑπ' ἀριθ. I, μετ' κόσμημα ἐμπέστων σπειρῶν εἰς τὸ χεῖλος, σφ. διαστ. 1.80 x 0,90 μ.

ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΚ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΑΡΓΟΥΣ

1. Ὀλίγα μέτρα ΝΑ. τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας τοῦ Χώνικα εὐρέθη βυζαντινὴ ἐπιγραφὴ, ἐπὶ λίθου, διαστ. 0,20 x 0,20 μ.:

Πανσέ
[πτον - - - ὄ]περα
[γίας; - - -]ηρον ⊕
ρος

Πρόκειται πιθανῶς περὶ τμήματος τῆς ἀπολεσθείσης κτητορικῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ναοῦ, καταστραφείσης κατὰ μίαν τῶν μεταγενεστέρων μετασκευῶν αὐτοῦ²² (Πί ν. 132 α).

2. Δίγλωσσος ἐπιγραφὴ ρωμαϊκῶν χρόνων (ἀριθ. εὐρ. Μουσείου Ἀργους Ε - 3096). Εὐρέθη εἰς τὴν περιοχὴν τῶν τάφων τοῦ Ἑθν. Γυμναστηρίου Ἀργους. Εἶναι κεχαραγμένη ἐπὶ ὀρθογωνίας πλακὸς ἐξ ἀσβεστολίθου. Διαστ. 0,32 x 0,22 x 0,12 μ. Ἡ ἐπιγραφὴ (Πί ν. 132 β) ἔχει ὡς ἑξῆς:

M. Perperna
Hymnus
M. Περπέρνας
Ὕμνος

3. Κεφαλὴ μαρμαρίνου γυναικείου ἀγάλματος, εὐρεθεῖσα εἰς τὰ θεμέλια τῆς οἰκοδομῆς Χαρ.

22. Πρβλ. Struck, AM XXXIV (1909) σ. 196.

Φλέσσα, ἐπὶ τῆς παρόδου Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἀργεῖ. Ὑψος 0,20 μ. (Ἀριθ. βιβλ. εἰς. Μουσ. Ἀργους 183).

Ἡ κόμη, κυματοειδής, χωρίζεται εἰς τὸ μέσον τοῦ μετώπου, ὅπισθεν δὲ σχηματίζει κρωβύλον συγκρατούμενον διὰ ταινίας περιθεούσης τὴν κεφαλὴν. Ἐμπροσθεν ὑπεράνω τῆς ταινίας ὑπάρχει δεύτερος κρωβύλος, ὅπως εἰς τὸν Ἀπόλλωνα Belvedere, Ἀφροδίτην Καπιτωλίου καὶ πλεῖστα ἄλλα ἑλληνιστικὰ ἀγάλματα.

Ἡ κεφαλὴ ἔχει ἐλαφρὰν κλίσιν πρὸς τὰ ἀριστερά, ἢ ρίς εἶναι ἀποκεκρουμένη, καθὼς καὶ ἡ κορυφὴ τῆς κεφαλῆς καὶ μῆμα τῆς κομμώσεως ἔμπροσθεν (Πί ν. 132 γ).

4. Λίθινος πέλεκυς εὐρεθεῖς εἰς τὰς ὑπαρείας τῆς Λαρίσης πλησίον τοῦ ναυδρίου Ἀγ. Γεωργίου τοῦ Μικροῦ. (Ἀριθ. βιβλ. εἰς. 182). Διαστάσεις: 0,10 x 0,06 x 0,04 μ. Τούτου ἑλλείπει τὸ ὅπισθεν τμήμα, διακρίνεται δὲ ἡ αὐλαξ στελειώσεως.

5. Χαλκοῦν εἰδώλιον τράγου, ὕψ. 0,04 καὶ μήκ. 0,05 μ., εὐρεθὲν ἐν Ἀργεῖ καὶ παραδοθὲν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀργους (ἀριθ. εὐρ. Ε - 2998). Πρόκειται περὶ μικροτεχνήματος καλῆς τέχνης καὶ διατηρήσεως.

6. Χαλκῇ βυζαντινὴ λυχνία, μετὰ σταυροῦ καὶ ἀλύσεως, ἐκ Μοναστηρακίου (Πρίφτιανης) Ἀργολίδος. (Ἀριθ. εὐρ. Μουσείου Ναυπλίου 13990). Ὑψ. μετὰ τοῦ σταυροῦ 0,11, πλ. 0,21 μ. (Πί ν. 132 δ).

Ι. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

EXCAVATIONS AT CORINTH

The spring excavations of the American School of Classical Studies were conducted in two areas of the ancient city, in the Roman bath that lies at the north of the modern plateia of the village and in the Peribolos of Apollo, north of the spring of Peirene. The excavations were under the direction of C. K. Williams. The summer excavation of the University of Texas was conducted in the gymnasium that lies southwest of the Asklepieion, close to the north city wall. This excavation was conducted by J.R. Wiseman.

In the Peribolos of Apollo, excavation was made in all but the northwest quarter of the Roman colonnaded court. In the southwest quarter trenches were dug along the north and east sides of the classical and Hellenistic altar of temple A, which underlies the Roman court; here Geometric pottery was found on bed rock (clay). North of the altar bed rock dips downward toward the west; here strata of purely Neolithic material were isolated, similar to strata of wash found by Prof. S. Weinberg north of the Peribolos (*Hesperia*, 1960, p. 241, ff.). In fills associated with the fourth century reconstruction of temple A and its altar (the alteration may be as late as 250 B.C.) votives were found (Pl. 133 a) that suggest a hero occupant for the sanctuary. This is reinforced by the fact that temple A was equipped with a covered altar and, in its second phase, itself became a naiskos that was open on three sides.

In the southeast quarter of the Peribolos the prehistoric strata rise to a high level, partly trimmed down in the early Roman period when a leveling operation removed all the strata that had accumulated between the Neolithic and early Roman periods. A two-room underground structure, perhaps once with a ground level floor, was found in the northeast quarter of the Peribolos of Apollo. The eastern half of the building was a reservoir (Pl. 133 d); the western half was a room with a wash basin and bench along its south wall and a bench along the north wall. A late alteration in the washroom, an unstuccoed west wall, was built in the western half of the original room, limiting its width to about 1.25 m.

This structure appears to have been built in the late 5th century and destroyed in 144 B.C. It was finally filled over in the first large re-

building of the area (Pl. 133 b), probably in the early Augustan period.

Immediately north of the reservoir lies a foundation that was already known to the earlier excavators of the Peribolos (*Corinth* I, 2, p. 16, ff.). Because of the discovery of the reservoir it now appears that the foundation north of the reservoir does not belong to a stoa that faced south, as was previously thought. Further examinations are to be made in this area, and it is hoped that the form and function of this building will become clearer.

One pocket of debris, dated to the late second and early third centuries after Christ (coins of Caracalla), was found in the Peribolos of Apollo. This debris indicates some rather intensive destruction. The material may go as late as the Hurrulian invasion. Here was found the foot of a *togatus*; the body of the statue had been found in the excavations of the Corinth theater in 1928. The statue appears to have been damaged, then repaired and moved from the area of the Peribolos to the theater.

In the Roman bath, first dug in 1965, the School excavated a large portion of an underground service corridor which runs along the north and west sides of the hypocaust and has entrances into it (Pl. 133 e). There are signs of rebuilt foundations within the corridor; a foundation for a late apse was built within it apparently at the time when the original bath fabric was repaired and rebuilt.

It may be in this same programme of alteration that the floor of the central cruciform room of the bath was raised and paved with large rectangles of marble veneer. The fill under this later floor was destruction debris, datable to the mid-fourth century after Christ. Of the Byzantine material found over the ruins of the bath, the most interesting is a 12th century sgraffito plate of a horseman confronted by an angel carrying a cross (Pl. 133 c).

The excavation of the University of Texas has exposed what appears to be the western end of the south stoa of the gymnasium complex. If this is, indeed, the west end of the building, the stoa may not have been completed.

Probes also show that the east side of the gymnasium was closed by a stoa which ran northward toward the Asklepieion. Here the stoa turns toward the west. Traces of the north stoa (Pl. 134 b) include foundations which, when found, blocked a classical period ramp that

led into the Lerna court immediately west of the Asklepion.

The dimensions of the whole complex are at least 158 meters from the east to west by 94.50 meters from north to south.

An examination of the stratigraphy was made immediately south of the Gymnasium, in the area of the domed building found in 1965 (Pl. 134 a). Here a series of occupation levels were distinguished (Pl. 134 c), Hellenistic through Roman, apparently terminating with the invasion of Alaric. Again this season Early Helladic pottery was found in the area, but there are no traces of houses of that period. Work also was continued in the Early Christian cemetery (4th to 6th century A.C.) and in the water supply system for Lerna.

The American School cooperated with the Greek Archaeological Service in the excavation of certain areas of Ancient Corinth where remains were uncovered during the construction of new village houses. The most interesting of these is a structure with mosaic floors, found in the field of C. Lekkas. Only the northwest corner of the building was exposed. There are two picture panels in a rectangular room at the northwest corner of the building. The smaller panel shows a tree with three birds at either side, one bird above the next (Pl. 135 a). The central panel of the room (Pl. 135 b) preserves parts of two winged figures crowning a third figure. Above is written ΚΑΛΟΙ ΚΑΙΡΟΙ. The full dimensions of the building have not been determined. It appears, however, to have been built in the fourth century after Christ, apparently on a packing of earlier destruction debris. Fragments of *thorakia* were found in the destruction debris of the building.

CHARLES K. WILLIAMS

★

CORINTHIAN KENCHREAI

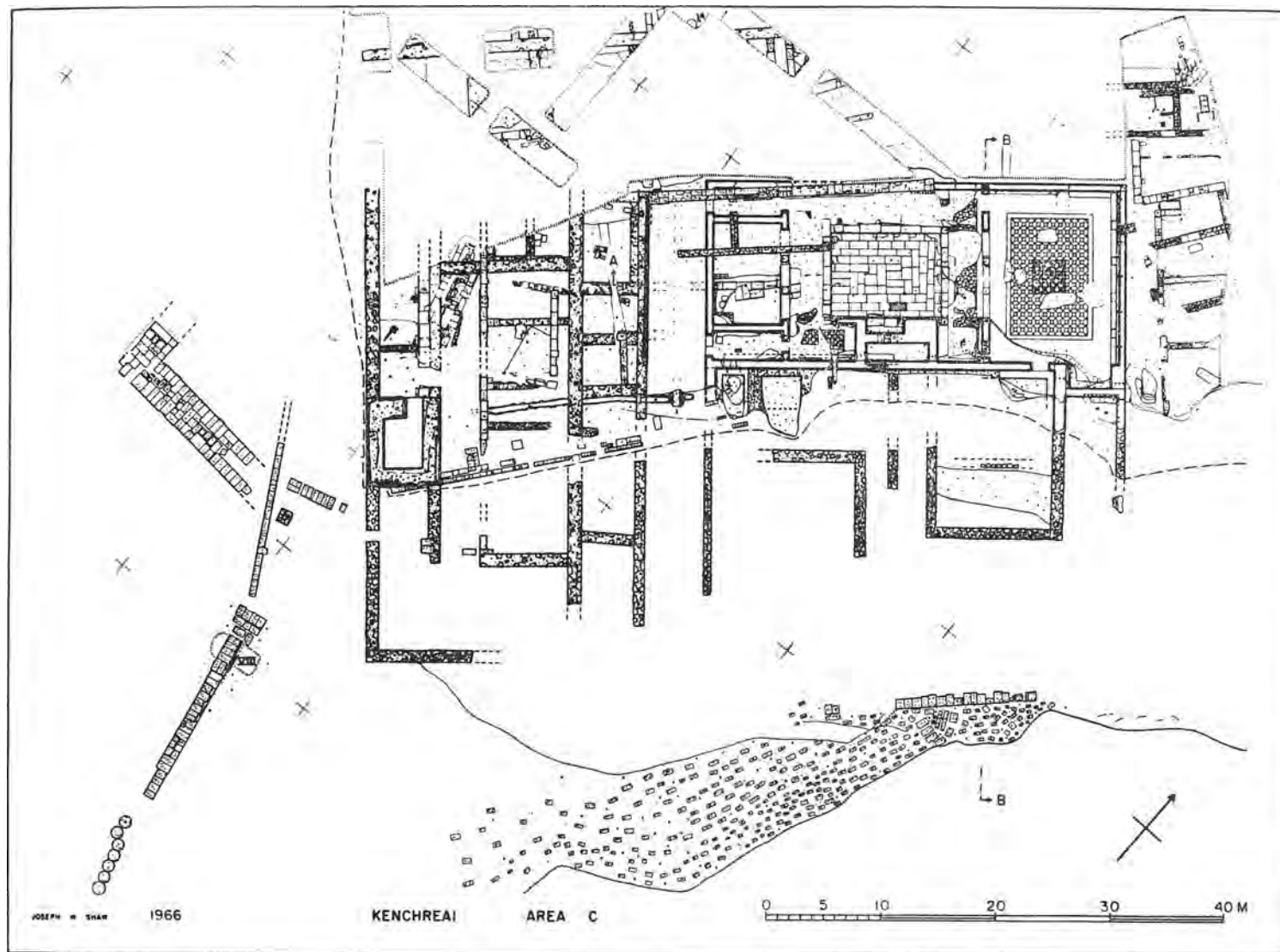
The investigations of the American School of Classical Studies at Kenchreai, port of ancient Corinth, conducted through the agency of the University of Chicago and Indiana University, continued in a field season extending through July and August, 1966 — the fourth consecutive year. The activity was concentrated in the areas at the two ends of the harbor previously excavated, and within the harbor itself; intentions to extend the investigation into sections of the ancient town not hitherto explored

were frustrated by difficulties in acquiring land.

The work within the actual harbor basin was concentrated on experiments with various types of sonic and electronic sounding devices, under the supervision of Mr. John Huston of the Council of Underwater Archaeology and Mr. Hartley Hoskins, a geophysicist, with the assistance of several other visiting geophysicists. The objective was in part to obtain data of the performance of various types of devices in detecting remains of human construction buried in submerged places, and to assemble clues for the guidance of subsequent efforts to locate and excavate such structures underwater. In particular profiles were taken across the moles at each end of the harbor, in the hope that the instruments might provide suggestions as to whether there are remains of earlier moles buried beneath the debris constituting the surfaces of the visible moles; and profiles were taken from various points along the beach out into the center of the harbor in the hope that suggestions might be forthcoming as to the location of ancient harbor structures and the edge of the ancient wharf. The readings obtained have not yet been fully analyzed and coordinated, so that the complete results are not yet available, but in general it may be said that while there were no obvious clear-cut indications, there are at least a number of useful suggestions.

Another type of sonic seismic device was also used inland, making profiles from the rising ground north of the flat valley extending westward from the ancient harbor toward the modern village, in an effort to determine whether the instrument might provide useful suggestions about the possibility that the valley has silted-in during historic times and was the location of the harbor of Kenchreai during the classical Greek period. Again, the analysis of the record has not been completed.

The principal activity of excavation was concentrated at the northeast end of the harbor (Plan 1), where a large brick building of Roman date had been cleared in previous years to its mosaic floors, and the area between the brick building and the end of the promontory had been cleared of Byzantine and modern overlay to the level of the remains of the late classical floors and foundations. In this latter section a series of investigations supervised by Miss Alice Swift established a sequence

Plan 1. Kenchreai, 1966. Area C, at northeast end of the harbor. Actual state plan. Present shore line

of buildings, fairly clear in major outlines though obscure in most details. The earliest, represented in the excavation apparently only by a short section of one wall, is characterized by a low bench between a series of projecting bases built against the wall, and may date from the fourth century before Christ. The benches and pedestals were faced with thin, fine-grained, poros slabs. This was succeeded by a structure including a number of rectangular rooms in the middle of which were square foundations as for pillars. In the following period a colonnade facing the harbor was built not far from the present water edge, and north of this extended a series of walls of which all may possibly belong to one large rambling building, extending to a point half way under the later brick building; this may date from approximately the Augustan period. The last considerable complex is represented by a series of mortared foundations, apparently contemporary with or slightly later than the brick building itself and separated from the brick building by a narrow street or alley.

Examination of deposits chosen to provide evidence for the date of the brick building produced material which appears to confirm previous estimates that the original construction may belong to the period around A.D. 100; evidence for the remodeling and enlargement of the building would suggest a date for that operation of about a century later. These dates are still to be regarded as tentative.

North of the brick building the area was extended in an operation supervised by Mr. Ramage. It has long been apparent that at the northeast end of the brick building its floor rests on trimmed bed rock, a little over 2 m. above sea level, while the rock surface immediately outside the northeast wall lies a little over 3 m. higher than this. The high ridge north of the brick building now presents toward the valley opening northward from the harbor a quarried rock scarp, and it would now appear that the enlargement of the brick building involved cutting back the south end of the scarp by a slight amount, but that the level of the floor of the building is essentially the level of the original scarp. The original quarry floor was discovered outside the brick building to the northwest, and on it were a few fragments of pottery which may date from as early as the fifth century before Christ.

In the three meters of accumulation on the floor of the quarry outside the brick building were found no walls, but a large number of limestone blocks cut for unidentified architectural purposes lay tumbled in it. Along the northwest wall of the building was an accumulation of gravel as for a road, rising to pass over the top of the quarry scarp to the north.

On the top of the quarry scarp, north of the building, were remains of at least two periods of construction. The earlier was closely aligned with the wall of the brick building itself, and may be contemporary or slightly later; it consisted of a series of rectangular rooms, relatively crudely but firmly built of blocks of reused stone. Over it was a series of other walls at a slightly different orientation, constructed in much the same way. A number of alterations in the original form of each of these structures could be observed, but they could not be cleared in their entirety, and their function and history still remain somewhat obscure.

At the southwest end of the harbor investigations continued of the ecclesiastical complex which had previously been cleared, and of the earlier structures beneath it (Plan 2). Nothing was observed to alter the previous hypothesis that the church had a history of some two hundred years beginning in the fourth century. More information on the details of earlier construction was accumulated, and although the situation is still far from clear it now seems that the western of the two apses in the area of the nave, whose remains actually lie higher and are better preserved than the other, belongs to a complex preceding the church, including a large irregularly quadrilateral courtyard occupying the area of the nave of the church and the halls on either side.

In the submerged area just off shore, comprising the apsidal structure in the water and the structure immediately to the south which has been tentatively considered to be the temple of Isis, actual excavation was confined to the interior of the « temple ». In the summer of 1965 this had been surrounded with sacks of sand and partially excavated while the water was taken off by pumps. Excavation had been suspended when it was discovered that the lower levels of the fill were crowded with large wooden beams and boards, which were thought to be the carpentry from the floor of the building, fallen into a cellar. This year the excava-

tion was resumed, the wood was all cleaned and removed, and excavation was continued below it as far as it was possible to maintain adequate drainage, in some places to a point about two meters below sea level.

It was determined that the wood in fact includes a wide variety of material. It now seems that the beams and rougher boards are from scaffolding and — perhaps — machinery for hoisting. There were also, however, two finished wooden doors, almost perfectly preserved; several examples of a curious lattice-like construction of laths or narrow boards; and several broad thin boards with remains of thin, hard, smooth plaster or gesso covering them; and other curiously formed fragments.

This lumber lay in a jumble on an earthen — or gravelly — surface, together with miscellaneous bits of marble, many of which showed traces of having been scraps from larger blocks sawn into thin slabs. There were also masses of tesserae for conventional floor mosaics, mostly of a gray stone, which had never been set in cement, but which were lying in heaps; and there were large chunks of a gray stone of the same kind. There were also four larger chunks of stone, thirty centimeters or so in diameter, roughly rounded on all sides but one, which was ground smooth; these had holes in the rounded ends — or tops — and presumably were used to polish slabs of marble or mosaic floors. There were also masses of a coarsely crushed red basaltic stone, such as has been observed as grit in the mortar of several walls in the area. The general impression given by this assortment is that they are the debris from the construction or reconstruction of some building, interrupted in process. Coins and lamps found in the debris include some as late as the beginning of the fourth century after Christ.

In one corner were several large coarse jars, all broken, but evidently in the place where they had been put, full of a substance which has left a thick coating of resinous residue adhering to the fragments.

Beneath this debris, and the earth on which it rested, were discovered a number of blocks of stone crudely shaped but definitely aligned with an east-west orientation, constituting the corner of an early structure most of which must lie beneath the mosaic floor of the apsidal structure to the north. The most remarka-

ble feature of these stones is that some have cuttings for swallow-tail clamps in them, and in one cutting was found a piece of wood which, though considerably shrunken, must almost certainly be the clamp itself. No good evidence for the date of this was discovered, though the pottery picked up from the open joints between the stone was probably no later than early Roman.

Efforts were made to excavate in the narthex-like hall which extends across the northwest ends of the « temple » and the apsidal structure to the north, but these were largely frustrated by difficulties in controlling the water. There were found, however, traces of heavy masonry, probably parts of the same building as the heavy early wall found in 1965 just south of the Marble Hall of the church.

A major part of the summer's work was the effort, under the supervision of Miss Leila Ibrahim, to remove from the apsidal structure the panels of glass *opus sectile* which had been discovered in 1964 and of which two stacks had been removed bodily in 1965 after the structure had been cleared. There remained seven of these stacks, each stack consisting of a number of wooden crates, each crate containing two mud-plaster panels on which were affixed bits of glass in various shapes and colors so as to develop formal patterns or pictorial representations. The crates had been set on the floor on edge, leaning against the wall and each other. It had been the hope that it would be possible to remove each panel, or pair of panels, separately during the summer by removing first the plaster from the outermost panel, consolidating the glass, affixing the sheet of glass to a sheet of gauze, and peeling the glass films thus affixed, away from the panel below; and then repeating the process through the several crates of each stack. It proved impossible, however, to secure the services of more than two conservators — Mr. Ch. Deylakes of Nauplion, and Miss Danae Hadjilazarou of Athens, and of these Miss Hadjilazarou was the victim of an accident early in the summer, breaking her arm, so that she was unable to continue work. We did have the benefit of study and advice by Mr. Robert Brill of the Corning Museum of Glass for some days, and were able to experiment with several methods of procedure. Ultimately Mr. Deylakes succeeded in clearing and lifting a number of the panels — or pairs

of panels — individually, but the remaining parts of three stacks were removed bodily for work during the winter, and three were left *in situ* to await another year.

Although it is still impossible to describe the panels meaningfully in detail, and most of the problems of interpretation still await answers, a general survey of what has been revealed may be offered. The panels in general are of two sizes — one about 1.50 m. long, another about 1.90 m. long. Stack I, removed in the summer of 1965 and cleaned during the winter of 1965/6, consisted of five crates, the panels in which included: a river scene in two zones depicting swamp birds (ibis) wandering among Egyptian flora such as lotus and papyrus (Pl. 136); a panorama of buildings along water (Pl. 137), beside a swamp in which strides a fisherman; a cow in a landscape (very fragmentary); and another landscape, still more fragmentary. Stacks II and III were badly eroded before discovery, but seem to have contained panels with geometric or other formal decorative patterns. Stack IV contained one decorative panel, half preserved; the rest have not been cleaned. In stack V were three panels representing fishermen, buildings along water, or both. The panels in stack VI have been extremely well preserved: three depict nilotic flora and birds in two zones, with, in one, a little man in the center. One crate contained two half life-sized depictions of human figures — or statues — one labelled Homer, and the other (the fourth and fifth letters are all that are preserved: *tau* and *omega*) quite possible Plato; and a magnificent panorama of buildings along a harbor front with ships sailing about. The others in this stack have not been cleaned. In stack VII the first panel was a nilotic landscape in two zones with birds and flowers, while the second crate contained a formal composition; the first panel in stack IX was a formal design; the others in stacks VII - IX have not yet been cleaned.

It should be noted that each of the panels listed above is the outermost of the pair of panels in a particular crate; the second panel in each of the crates has not been seen, excepting in so far as parts of the first are missing, affording glimpses of what is beneath. Exceptions to this are Homer and Plato, which were in the same crate, and two of the nilotic scenes in the same stack.

Carbon-14 dates taken of the wood in the crates give a central date of A.D. 320, although it might be observed that it cannot so far be proven whether the panels were newly made when they were packed.

Direct tracings of each of the panels have been made by Mrs. Mary Shaw and Miss Elene Hadjantoni, and an extensive record of photographs has been made by Mme T. Hassia.

E. S. RAMAGE - R. L. SCRANTON

*

PERACHORA

The British School resumed its cleaning operation at the Heraion near Perachora for a third season from August 22nd to September 17th, 1966, under the direction of Mr. R.A. Tomlinson. He was assisted by E.J.A. Kenny who had studied the water-supply systems of the area during Payne's excavations. These have now been further clarified with a view to final publication.

The Waterworks

The late fourth-century fountain house identified in 1965, at the west end of the triple cistern in the town area, was completely cleared. It proved to be slightly smaller than anticipated being 11.37 m. in width (measured on the euthynteria). The measurement from the front of the euthynteria to the front face of the wall which separated the draw-basins from the storage chambers was 5.2 m. The reason the fountain house does not have the width expected is that the storage chambers are not in fact parallel, but converge towards the front, providing for a narrower façade (Plan 1).

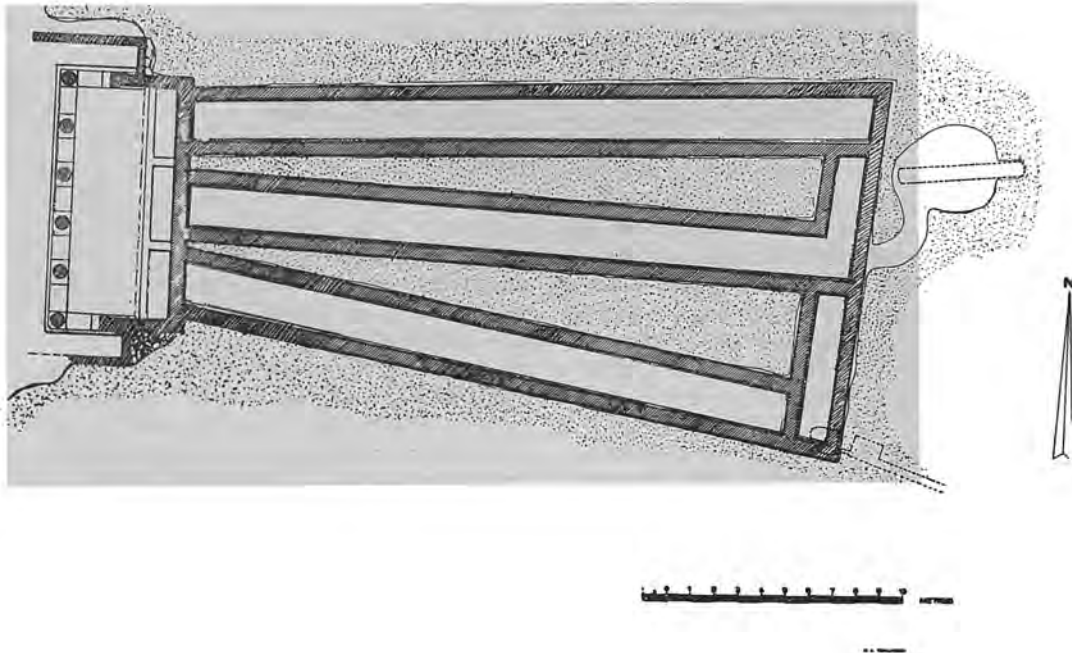
The fountain house comprises three draw-basins (2.94, 3.22 and 2.93 m. long × 1.66 m. deep) between side walls. In front of the basins was a low balustrade. The side walls terminated in antae of which the bases and lower part, together with part of one capital are preserved. In front of this was the prostyle façade of six Ionic columns (of Roux's Peloponnesian type, with twenty flutes and four-volute capitals). Of this Ionic order were found: an Attic base; fragments of the shaft, giving top and bottom diameters, but not the full height; a large but badly damaged fragment of a ca-

pital, giving the main form but not all the details; a fragment of the architrave; and a block combining dentil frieze and geison. All these are of local limestone, mostly with a good stuccoed finish. There are also two fragments of the terracotta sima (giving the complete profile and decoration) and antefix.

Between the stylobate and the draw-basins the floor is made from broken stone covered with a hard rendering of pebble cement. The

used to store rain water collected from the roof of the Roman house. Where it did not interfere unduly with the fountain house, the Roman structure has been left in position.

This northern storage chamber has now again been cleared. The roofs of the other chambers at their western end are in a dangerous condition and remain supported by the fill that has accumulated. However, the correct plan of all the storage chambers has been recovered.

Plan 1. Perachora. Plan of triple cistern and fountain house

side walls bear the slight remains of a very high quality painted plaster, of which fragments of the black dado band are still *in situ*: fragments painted with a marbled effect in green were also found. The roof was covered with terracotta tiles, of which many fragments were found. Further walls extended to either side of the fountain house, of good rusticated masonry, bridging the transition to the rough surfaces of the natural rock. The whole structure gives an impression of high quality work on which expense was not spared.

Over, and a little in front of the fountain house were found the walls of a Roman farm house, largely constructed of blocks taken from the fountain house. Evidently the northern storage chamber was cleared out, patched and

In the area of the deep shafts and the approach staircase and linking tunnels, it remained to find evidence for the machinery which must have been used to raise the water to fill the storage chambers by way of the runnel, whose course was traced in 1965 (AD 21 (1966): Χρονικά, p. 146 ff., Fig. 1).

Cleaning round the top of the east shaft, the only one well preserved at the surface, revealed flat cuttings on the surface of the rock. The level of these depended on the level of the original rock and was not constant throughout. It seems likely that they were prepared to receive flat wooden beams rather than a stone wall. Occasional dowel holes were found. The presence of this edging, which completely surrounds the shaft, makes it certain that sur-

face water was not collected in the shaft. The depth of the shaft and the absence of any waterproof lining confirm that it was not a storage cistern. However, though the edging was presumably concerned with the apparatus for lifting the water from the bottom of the shaft, its precise original form cannot be determined from the remains at the surface. The debris excavated from the shaft when it was originally opened was crushed to powder, and deposited exclusively on the southern side of the shaft, where it formed an extensive level platform appreciably higher than the ground level on the northern side. Similar platforms can also be observed south of the other two shafts.

A likely interpretation is that each of the shafts was designed to contain an endless chain of buckets turning on a wheel. This would have been supported on the edging round the shafts. The weight of such a machine would be considerable, and would certainly require animals to move it. The turning apparatus could well have been situated on the platforms. The evidence of the runnel suggests that the water was collected from the wheels of the northern side.

Underground, the approach stairway and tunnels were studied and planned. The lamp niches already noted on the approach stairway were found to continue along the tunnels which gave access to the bottom of the shafts. It was confirmed in two cases that the tunnels entered the shafts at two points, probably because part of each shaft was blocked by the lifting apparatus. It was doubtless in order to service the apparatus and to keep the shafts clean that access at water level was required.

West Court

This area of the lower sanctuary, to the west of the harbour (named the «Agora» in *Perachora I*), was re-examined in connection with Dr. J.J. Coulton's forthcoming publication. It was established that the enclosure was originally limited to the south side, backed by the polygonal wall. A sounding at the north-west corner revealed that the later walls on the west and north are contemporary, and a black glaze miniature cylix crater found sealed behind the west wall provides a *terminus post quem* for their construction, in the latter part of the fourth century. R. A. TOMLINSON

★

ARGOS

La fouille a duré presque deux mois, du 25/4 au 17/6/66, et le nombre des ouvriers n'a jamais dépassé la vingtaine. L'équipe comprenait Yvon Garlan, qui assumait la direction du chantier, et Francis Croissant. Une brève campagne complémentaire, avec quatre ouvriers, a eu lieu du 5/9 au 17/9/66.

1. QUARTIER SUD

L'exploration de deux secteurs du Quartier Sud, la région située au SO de l'Odéon (secteur δ) et celle de l'Agora (secteur α), a été reprise cette année.

1) Secteur δ

Sur une place publique située à env. 150 m au SO de l'Odéon, juste au pied de la Larissa, un chantier, dirigé par Fr. Croissant a été ouvert: douze carrés de 4 m de côté, séparés par des bermes d'1 m, ont été fouillés. Ils ont tous été remblayés en fin de campagne.

En raison sans doute de la forte pente du terrain vers le SE, la couche de terre est peu épaisse à cet endroit, et il est rare que le rocher se trouve à plus de deux mètres de la surface actuelle.

En 1965, un sondage très limité avait permis à Y. Garlan de reconnaître l'existence, au NO de la place, d'un établissement mésohelladique. Cet établissement a été, en 1966, aussi largement exploré qu'on le pouvait sans couper le chemin municipal, qui longe la place au N. Il s'est avéré d'ailleurs très limité en étendue, ayant été détruit, au S et à l'E par les installations ultérieures.

Au-dessus de la couche mésohelladique, au moins au NO de la place, divers niveaux, inégalement bien conservés, ont été reconnus:

un niveau très tardif, probablement byzantin; juste au-dessous de la surface actuelle, on trouvait les ruines et la couche de destruction d'un gros mur, orienté N-S, épais de près de 3 m, qui ne peut guère avoir été qu'une fortification;

un niveau romain (IVe s. ap. J.-C.);

une couche mal conservée, qui correspond sans doute à l'occupation hellénistique, très bien attestée, comme on le verra, à l'E de la place;

deux niveaux archaïques, dont le plus ancien doit remonter au VIIe s.

Quant à l'habitat qui, à l'époque mésohelladique, a dû occuper tout le secteur, le seul vestige en est une petite maison, en forme de quadrilatère irrégulier, d'env. 3.50 m de côté. Le socle des murs, fait de grosses pierres sommairement alignées et jointes, est seul conservé; il devait être surmonté d'une élévation en briques crues, dont quelques unes ont été retrouvées. La stratigraphie interne du bâtiment, ainsi que divers remaniements dans la construction, permettent d'y reconnaître les traces de quatre états successifs. D'abord utilisé comme une sorte de magasin (une série de fosses circulaires, en entonnoirs, grossièrement stuquées s'ouvrent en effet à l'intérieur, que l'on peut interpréter comme des emplacements de jarres) (Pl. 138 a), le bâtiment a ensuite servi d'habitation, chaque phase de cette occupation étant caractérisée par un sol et un foyer. La céramique, abondante, trouvée dans ces différents niveaux (essentiellement minyen, gris et noir, et « matt-painted »), paraît appartenir seulement à la période la plus ancienne de l'Helladique Moyen. Quatre tombes, creusées en pleine terre, comportant chacune un squelette en position contractée, ont été découvertes à l'intérieur de la maison. L'une d'elles doit être rapportée à l'avant-dernière, les trois autres à la dernière phase de l'occupation.

Sous cet établissement, et en partie détruite par lui, mais représentée, de façon variable, sur toute l'étendue du secteur fouillé, est apparue, pour la première fois sur le site, une couche d'occupation néolithique, reposant directement sur le rocher. La céramique, « Urfirnis » avec ou sans décor, « Variegated », poterie grise polie, etc., est en gros la même qu'à Corinthe (*Hesperia* 1937, p. 487 sq.), et paraît indiquer la dernière phase de la civilisation néolithique (fin du IVe ou début du IIIe millénaire) (Pl. 138 b).

À l'E, tous ces niveaux, à l'exception du plus ancien, qui subsistait presque partout, au moins à l'état de traces, avaient été bouleversés et détruits par l'installation d'une nécropole très dense (plus de 50 tombes ont été fouillées), utilisée de façon apparemment continue de la fin de l'époque géométrique à l'époque hellénistique (Plan 1). Les tombes, en général modestes (le nombre des offrandes ne dépasse qu'une fois la dizaine, et il est le plus souvent inférieur à trois), souvent coupées ou réutilisées par d'autres sépultures plus récentes,

étaient donc d'époques et de types divers: pithoi, tombes à ciste, fosses couvertes de tuiles, inhumations en pleine terre (Pl. 138 c). En ne considérant que les sépultures munies d'offrandes, on peut dénombrer une tombe mésohelladique, deux tombes géométriques, quinze tombes archaïques et classiques, et dix-sept tombes hellénistiques.

Entre les tombes, moins nombreuses à la limite E de la fouille, ont été dégagées les ruines d'un petit bâtiment rectangulaire (env. 3 m x 2.50 m), dont la couche de destruction contenait une grande quantité de fragments hellénistiques, en particulier « mégariens ». Un groupement de monnaies, trouvées dans le sol du bâtiment, permet de le dater de la fin du IIIe s. av. J.-C.

2) Secteur α

L'exploration de la région située au SE du grand portique a été reprise, en fin de campagne, par Y. Garlan. Les recherches ont donc été seulement amorcées, et seront poursuivies en 1967. Un quadrillage a été mis en place, et trois carrés ont été ouverts, près de l'angle SE de la stoa. Ils ont permis de dégager en partie l'extrémité S du portique du IVe s., et, sous différents niveaux romains, riches en céramique, de reconnaître l'existence d'un stylobate antérieur, sans doute hellénistique, comportant une orientation différente (SO - NE).

II. SONDAGES D'URGENCE

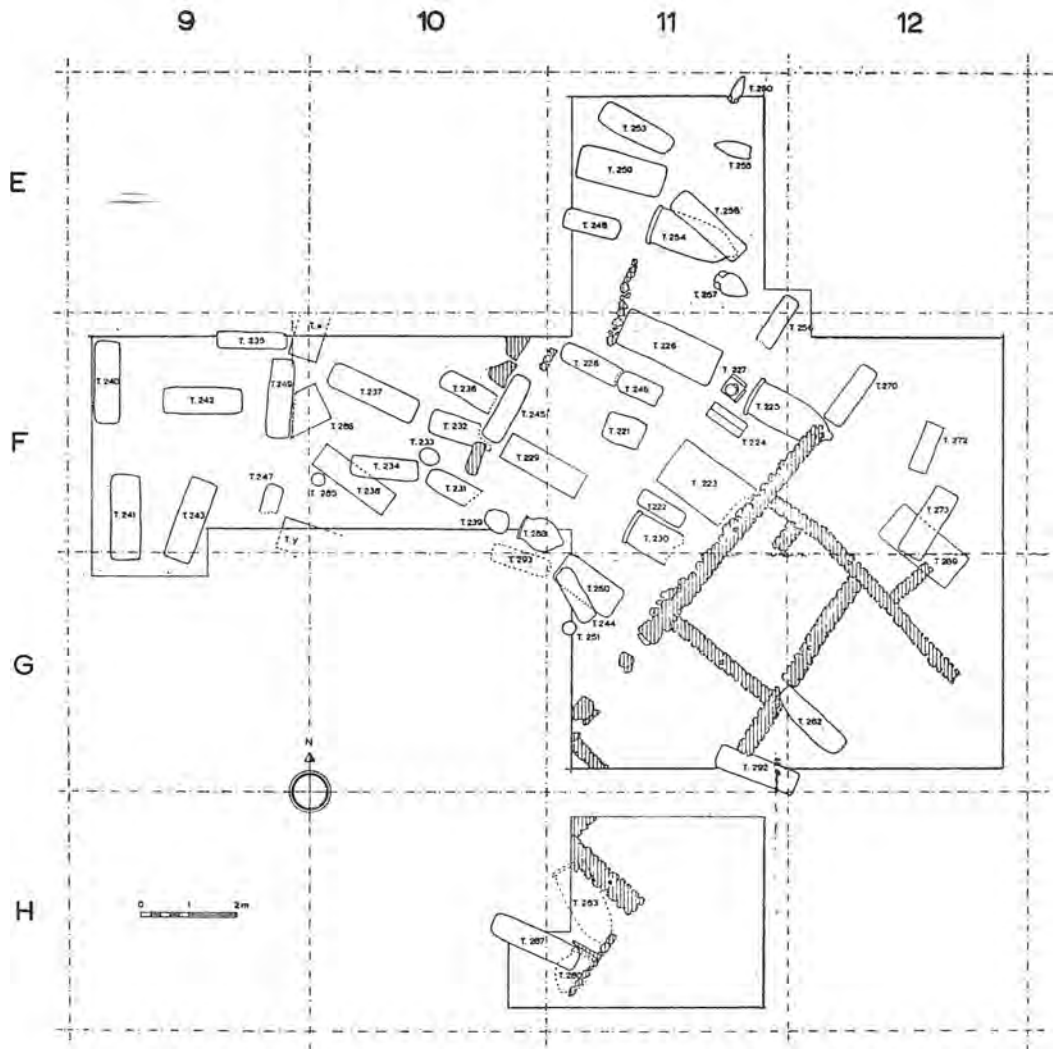
Sept sondages ont été exécutés, à la demande du Service des Antiquités, par Y. Garlan.

Faits dans des conditions difficiles, après un premier passage, souvent catastrophique, des ouvriers du bâtiment, ils ont permis surtout de découvrir et de fouiller des tombes de toutes époques. Parmi les plus intéressantes, signalons un grand pithos, qui contenait, avec les restes d'un squelette d'adulte, une quinzaine de petits vases corinthiens de la fin du VIIe s. et un petit groupe en terre cuite, représentant deux femmes occupées à faire la cuisine (Pl. 139 a).

L'un de ces sondages pourtant a pu être l'occasion d'une fouille assez étendue, sur un terrain situé à env. 100 m au SE de l'Agora. Audessous d'un ensemble complexe de murs romains, enfoncées dans une épaisse couche de remblai, qui contenait uniquement du matériel géométrique (en particulier quelques fragments remarquables d'une maquette de terre

cuite, représentant un char monté par des guerriers), ont été trouvées douze sépultures, au nombre desquelles quatre grandes tombes à ciste d'époque géométrique (Pl. 139 b), contenant chacune plusieurs squelettes, et excep-

ce avait été confiée à l'Ecole Française, a occasionné la découverte d'une fondation faite de grands blocs de pòros très soigneusement travaillés, qui appartient vraisemblablement à un bâtiment de vastes dimensions. Une fouille

Plan 1. Argos. La Nécropole

tionnellement riches en offrandes: outre un certain nombre d'objets métalliques (fers de lance, vases et épingles de bronze, etc.), elles ont livré à elles seules près de soixante-dix vases (Pl. 139 c).

A env. 200 m à l'E de l'Agora, enfin, le creusement d'un égout municipal, dont la surveillan-

n'étant pas possible dans l'immédiat, on a dû se contenter de nettoyer les pierres mises au jour, qui ont pu être ainsi photographiées et relevées. Parmi les tessons recueillis au pied de la fondation, aucun n'est postérieur à l'époque archaïque.

ÉCOLE FRANÇAISE D'ATHÈNES

HALIEIS

Excavation of Halieis was limited in the summer of 1966 to the acropolis of the ancient city. Trenches were dug along the acropolis defence walls; the tests proved that there were at least four phases of construction. The first two walls are mud-brick, the second built against the inside face of the earlier wall. This double wall appears to have been breached, and a general destruction of the area, especially the mud-brick walls, was made with apparent thoroughness (P.L. 140 a). Much pottery was found in the debris, including Athenian:

Σ Ο Σ

storage jars, Corinthian-style kotylai, one of which was inscribed with the name of its owner, Lakonian I-II bowls, Lakonian black glazed mugs, and some presumably local wares. All of this pottery appears to date to around 600 B.C.

The third phase of the defence wall was constructed over the destruction debris of the first two walls. It was distinguished at the west side of the acropolis; it appears partly to have been built as a retaining wall. No buildings were found within the limits of the excavation that appear to go with this wall. In turn this terrace was destroyed and earth and rubble was thrown against it to form a berme at the inside of a new defence wall. The berme against the inside of the wall would have allowed soldiers to run to the parapets from the ground within at any point along the length of the wall. The fill immediately under the berme contained material of the late 6th century and down into the 480s. Other pockets of destruction debris, associated with the berme, contained later material, going down into the second half of the fifth century.

The next phase of defence wall construction, after the berme, was the construction of a square tower, built with poros foundations and trapezoidal dado of conglomerate. This probably was built more as a spotting tower than as a defence position. It was designed to lie against the inside face of the mud-brick defence system at the crest of the acropolis. From its top one could scan the straits that lie immediately to the south of Hermione as well as those between the mainland and Spetses, and to Lakonia, across the Gulf of Argos. This tower cut into the berme slope, it was later supplemented by a circular tower applied to the outside face of

the acropolis wall, designed to make the earlier rectangular and new circular constructions one. The circular addition was built with a conglomerate socle and lower courses, brick above, capped by a shelly limestone coping course.¹ The final phase in the acropolis defence system, however, shows that the square tower was cut into on its west side to make room for a structure of three large rooms constructed against the inside face of the defence wall immediately west of the square tower. It is perhaps at this time also that the outside face of the mud-brick acropolis wall close to the circular tower was reinforced with a new face, a rather cruder version of the conglomerate socle and dado with mud-brick above that was used in the circular tower previously.

There appear to have been no alterations, repairs, nor additions to the defence system after this; in fact it appears that the acropolis fortification system was completely abandoned, probably, sometime in the first half of the third century B.C.

The excavation around the altar that was found in 1962 and which lies north of the square and circular towers was carried on this year with the purpose of discovering the physical limits and stratigraphy of the deposit. The votives appear to come mainly from the thin strosis of dark soil that lies immediately above bedrock around the altar and also in the transitional level between it and the reddish fill above it. The votives and pottery are of a sixth and early fifth century date, probably synchronous with the building of the defence system berme. The stratigraphy reinforces this conclusion. It thus appears that the cult activity on the top of the acropolis started in the sixth century, not in the second quarter of the fifth. No architecture can be identified that goes with the early cult; in fact, although the pottery and votives were dumped around the later altar and statue base, there is no indication that the early cult was tied to this specific spot. More votives were found, similar to those found in the two previous seasons, including one well preserved winged lead figurine, similar to those found in the sanctuary of Artemis Ortheia at Sparta, as well as terracotta and lead wreaths.

A rubble foundation runs approximately

1. This circular tower was discovered in 1962. See AA 18 (1963): Χρονικά, p. 74, pl. 90, bottom.

east - west, immediately north of the statue base and altar. It appears that the votive dump was restricted to the southern side of this wall. The wall may have been the limit to the temenos for a late phase of the shrine, the period that is represented by a statue base, altar, and poros foundation, perhaps originally used for an offering table.

On the west side of the acropolis (P l. 140 b) work was limited to the further examination of the strata that had already been identified in the 1965 season. More destruction debris (P l. 140 c) was cleared from bedrock in the area immediately east of the rectangular building that lies at the western edge of the acropolis plateau. This debris, contemporaneous with

material cleared from the drain and roadway beside the building, is consistently within the second half of the fourth century. Only coins indicate that pre - destruction occupation lasts into the third century.

Tests were made within the rectangular structure. The building was probably built in the fifth century; the fill contained Attic red - figure pottery of the mid - fifth century. No earlier building appears to have previously occupied this area, although early material was found here, among which was a large archaic terracotta head (P l. 140 d). The fill appears to have been dumped in order to give a level floor to the building at the time of its construction.

C. K. WILLIAMS

*

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΛΑΚΩΝΙΑΣ - ΑΡΚΑΔΙΑΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΤΑΦΩΝ ΜΕΛΑΘΡΙΑΣ
(βλ. ΑΑΑ 1968, σ. 37 κ. έ.)

Ἡ παράδοσις εἰς τὸ Μουσεῖον Σπάρτης ὑπὸ ἰδιώτου ἑνὸς μυκηναϊκοῦ εἰδωλίου καὶ τεσσάρων μυκηναϊκῶν ἀγγείων¹, ἐγένετο ἀφορμὴ τοῦ ἐντοπισμοῦ ἑνὸς ἀγνώστου μέχρι τοῦδε εἰς τὴν βιβλιογραφίαν διὰ τὴν μυκηναϊκὴν Λακωνίαν νεκροταφείου ἐκ λαξευτῶν μυκηναϊκῶν τάφων, παρὰ τὸ χωρίον Σκοῦρα, πλησίον τῆς Σπάρτης καὶ πλησιέστερα πρὸς τὸν θολωτὸν τάφον τοῦ Βαφειοῦ.

Ὁ χώρος εὐρίσκεται εἰς τὴν περιοχὴν τὴν καλουμένην Μελαθριά, περὶ τὰ 2 χλμ. βορειότερον τοῦ χωρίου Σκοῦρα, ἀπέχων ἐκ μὲν τῆς Σπάρτης περὶ τὰ 10 χλμ., ἐκ δὲ τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Βαφειοῦ μόνον 4 χλμ., εὐρισκόμενος ἀκριβῶς ἐναντι αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ὁχθὴν τοῦ ποταμοῦ Εὐρώτα, ὅστις ῥεεῖ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν θέσεων². Ἐκεῖ, εἰς τὴν θέσιν Μελαθριά, ὀριζόμενος πρὸς Α. ἀπὸ βαθεῖαν χαράδραν, ὑπάρχει ὁ ὀνομαζόμενος ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς λόφος τοῦ Προφήτου Ἠλίου. Τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ τμήμα, ἀποτελούμενον ἐκ μαλακοῦ βράχου, ἐχρησιμοποίηθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ΥΕ III Α - Β ἐποχῆς διὰ τὴν κατασκευὴν λαξευτῶν θαλαμοειδῶν τάφων. Ἡ μαλακὴ καὶ εὐθρυπτος σύστασις ὅμως τοῦ βράχου ἐγένετο αἰτία, ὥστε νὰ καταρρεύσουν οἱ θόλοι τῶν τάφων, συμπαρασύροντες καὶ τμήματα τῶν τοιχωμάτων καὶ τοῦ δρόμου. Οὕτω, πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς, εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ βράχου ἦσαν ὄρατοί, ὡς σπηλαιώδη ἀνοίγματα, οἱ κατεστραμμένοι οὗτοι τάφοι, οἵτινες, ὡς ἀνεμένετο καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς διεπιστώθη, εἶχον συληθῇ πρὸ πολλοῦ, ἴσως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς καταστροφῆς των. Μόνον εἰς ἀσύλητος τάφος ἀνευρέθη, ἀλλὰ καὶ οὗτος κατεστραμμένος σχεδὸν κατὰ τὸ ἥμισυ. Ἡ ἀνασκαφὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκαθαρίσθησαν τέσσαρες συλημένοι τάφοι καὶ ἀνεσκάφη εἰς ἀσύλητος, ἐγένετο τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1966 καὶ διήρκεσεν ἐπὶ δωδεκαήμερον. Εἰς ταύτην ἔλαβε

μέρος καὶ ἡ ἀρχαιολόγος Θεοδώρα Κόνσολα, τὴν ὁποίαν εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν διὰ τὴν πρόθυμον βοήθειάν της.

Ἡ ἔρευνα ἤρχισε πρῶτον ἀπὸ τοὺς συλημένους τάφους καὶ διὰ τὸν καθαρισμὸν των, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ἀνευρέσεως ἀγγείων ἢ ὀστράκων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐγκαταλειφθῇ ὑπὸ τῶν ἀρχαιοκαπήλων ἢ εἶχον διαφύγει τὴν προσοχὴν των. Οἱ τρεῖς ἐκ τῶν τάφων ἀποτελοῦν προφανῶς συστάδα εἰς τὸ νότιον τμήμα τοῦ λόφου, διότι εἶναι λελαξευμένοι ὁ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου, ὥστε ἔχουν κοινὸν διαχωριστικὸν τοίχωμα (Πί ν. 141 ε). Ἄπαντες εἶναι θαλαμοειδεῖς, λελαξευμένοι εἰς τὸν βράχον καὶ μικρῶν διαστάσεων. Οἱ θάλαμοι ἔχουν σχῆμα ἀκανόνιστον στρουγγύλον μὲ ἀνώμαλα τοιχώματα. Οὐδεὶς ἐκ τῶν τάφων ἔχει διατηρήσει τὸν δρόμον. Ἐντὸς τῶν θαλάμων ἀνεσκάφη ἐλαχίστου πάχους ἐπίχωσης, ἀσφαλῶς τεταραγμένη. Δυστυχῶς, οὐδὲν ἀξιόλογον εὑρημα, διαφυγὸν τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχαιοκαπήλων, ἐσημειώθη, ὡς π.χ. λάκκοι μὲ ἀνακομιδὰς εἰς τὸ δάπεδον τῶν θαλάμων. Εὐρέθησαν μόνον ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως ὅσα ἐν διαλύσει καὶ ὀστρακα, ἐκ τῶν ὁποίων συνεκολλήθησαν ἐλάχιστα ἀγγεῖα. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνεται καὶ τὸ σημαντικότερον τῆς ἀνασκαφῆς. Τοῦτο, συγκολληθὲν ἐκ πολλῶν τεμαχίων, ἀνευρεθέντων μάλιστα μερικῶν καὶ ἐκτὸς τοῦ τάφου, εἶναι μεγάλη πρόχους, ὕψους 0,36 μ. (Πί ν. 141 γ). Ἡ διὰ μελανερύθρου βαφῆς διακόσμησις τοῦ ἀγγείου καταλαμβάνει δύο χώρους, τὸν ὦμον καὶ τὴν κοιλίαν, διαχωριζομένων, εἰς τὸ ὕψος τοῦ ὦμου, διὰ ταινίας περικλειομένης ἐντὸς δύο ἄλλων λεπτοτέρων. Εἰς τὸν ὦμον: ἐνούμεναι διὰ ταινιῶν τρεῖς σπεῖραι μὲ ἐχρωματισμένην τὴν κεντρικὴν ἀπόληξιν (ὀφθαλμόν) καὶ περικλειόμεναι κύκλῳ ἐντὸς παχυτάτης ταινίας. Τὰ μεταξὺ τῶν σπειρῶν κενὰ πληροῦνται διὰ συστάδων ἡμικαμπύλων γραμμιδίων. Εἰς τὴν κοιλίαν: σειρὰ παχυτάτων κυματοειδῶν ταινιῶν, κατακορύφου φορᾶς, περικλειομένης ἐκάστης ἐντὸς δύο λεπτοτέρων. Εἰς ἐν ἐκ τῶν κενῶν διαστημάτων, τῶν σχηματιζομένων διὰ τῶν ταινιῶν, ἔχει σχεδιασθῇ, ἀδρῶς μὲν, ἀλλὰ μὲ ζωηρὰν καὶ παραστατικὴν κίνησιν, ἀνδρική μορφή ἱσταμένη καὶ στρεφομένη πρὸς τὰ δεξιὰ. Φέρει βραχὺ ἐνδυμα καὶ κρατεῖ διὰ τῆς ἐκτεταμένης δεξιᾶς ἐπίμηκες ἀντικείμενον ἀσαφοῦς χαρακτῆρος. Τὸ ἀγγεῖον χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΕ III Α2 περίοδον.

Ἐκ τῶν ἄλλων περισυλλεγόντων τεμαχίων ἐκ τῆς ἐπιχώσεως, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν συλημένων τάφων, συνεκολλήθησαν: ἀλάβαστρον μὲ διακόσμησιν ἐκ συστάδων σιγμοειδῶν εἰς τὸν ὦμον

1. Τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ εἶναι δύο πρόχοι καὶ δύο ἀλάβαστρα, ἅπαντα χρονολογούμενα εἰς τὴν ΥΕ III Β περίοδον. Τὸ εἰδωλίον εἶναι γυναικεῖον τοῦ συνήθους τύπου Φ.

2. Βλ. H. Waterhouse — R. Hope Simpson: Prehistoric Laconia, I, BSA 55 (1960), σχεδ. εἰς εἰκ. 1 καὶ πίν. 24 καὶ R. H. Simpson, A. Gazetteer and Atlas of Myc. Sites, χάρτ. 1, ὅπου ὅμως, παρὰ τὴν παρατηρουμένην πυκνότητα τῶν προϊστορικῶν θέσεων εἰς τὴν σπαρτιατικὴν πεδιάδα, ἡ περιοχὴ τοῦ χωρίου Σκοῦρα σημειοῦται ἄνευ ὑπάρξεως λειψάνων, ἢ τοῦλάχιστον πιθανότητος ὑπάρξεως, ἂν καὶ οἱ τάφοι ἦσαν ὄρατοί καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς.

καί τμήματα ἐξ ψευδοστόμων ἀμφορέων³ οἱ τρεῖς ἐκ τούτων φέρουν εἰς τὸν ὄμον διακόσμησιν ἐκ μυκηναϊκῶν ἀνθέων. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης ὄστρακα ἐκ κυλίκων καὶ ἀλαβάστρων, τὸ ἄνω ἡμισυ γυναικείου εἰδωλίου, τύπου Φ, καὶ τὰ συνηθέστατα εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς τάφους κομβία, τρία ἐκ στεατίτου καὶ δύο ἐκ πηλοῦ.

Πλησίον τῆς συστάδος τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων τάφων, διακρίνεται τὸ ἀνοιγμα ἄλλου τάφου, τοῦ μόνου ἐκ τοῦ νεκροταφείου, ὅστις εἶχε διατηρήσει τὴν ὀροφήν του. Ἡ ἐρευνα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἔδειξεν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο συλημένος. Σημειωτέον, ὅτι οὗτος ὑπερβαίνει τὰς διαστάσεις τῶν συνήθων λαξευτῶν μυκηναϊκῶν τάφων. Ὁ θάλαμος ἔχει σχῆμα ἀκανόνιστον ἐλλειψοειδές, διαστ. 2.60 x 3.60, τὸ ὕψος τῆς ὀροφῆς εἶναι 2.60 μ. Τὸ στόμιον τοῦ τάφου ἔχει καταπέσει μετὰ μικροῦ τμήματος τῶν τοιχωμάτων πρὸς τὰ δεξιὰ. Τοῦ στομίου διατηρεῖται τὸ ἀρχικὸν ἀνοιγμα, πλάτους 0,90 μ., εἰς ἐλάχιστον ὕψος, ὃ δὲ δρόμος, πλάτους 1.60, διατηρεῖται μόνον εἰς μήκος 1 μ. Ἐντὸς τοῦ τάφου ἀνεσκάφη τεταραγμένη ἐπίχωσις, πάχους 0,90 μ. Πρὸς τὰ τοιχώματα τοῦ θαλάμου, ἀριστερὰ τῇ εἰσερχομένῳ, ἀνευρέθη σωρὸς ὁστῶν ἐν διαλύσει καὶ πλησίον αὐτῶν ἐλάχιστα ὄστρακα, ὡς τρία τεμάχια ἐκ ψευδοστόμων ἀμφορέων, τεμάχια ἐξ ἀλαβάστρου καὶ δύο κομβία ἐκ στεατίτου. Ἀκριβῶς εἰς τὸν χώρον τοῦ στομίου τοῦ τάφου, ἐσκαμμένος μάλιστα κατὰ τὸ ἡμισυ εἰς τὸν χώρον τοῦ θαλάμου καὶ κατὰ τὸ ἡμισυ εἰς τὸν χώρον πρὸ τοῦ στομίου, εὐρέθη λάκκος, βάθους 0,30 καὶ διαστ. 0,63 x 1 μ. Περιεῖχε μόνον σωρὸν ἀπερριμμένων ὁστῶν. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ δρόμου τοῦ τάφου ἀνευρέθησαν ὄστρακα, ἀνήκοντα εἰς μέγαν κρατῆρα, μὲ διακόσμησιν ἐκ σειρᾶς ναυτίλων (ΥΕ III Α2).

Παραπλεύρως τοῦ ὡς ἄνω τάφου ἀνεσκάφη ὁ μόνος ἀνευρεθεὶς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀσύλητος τάφος. Δυστυχῶς, καὶ οὗτος ἦτο κατὰ τὸ ἡμισυ κατεστραμμένος. Ἡ ὀροφή του εἶχε ὀλόκληρος καταπέσει, σφραγίζουσα οὕτω τὸ περιεχόμενον τοῦ τάφου, καθὼς ἐπίσης εἶχον καταρρεῦσει καὶ τὰ ἐμπροσθεν τοιχώματα τοῦ θαλάμου μετὰ τοῦ στομίου καὶ τοῦ δρόμου. Ἐκ τοῦ ἐναπομείναντος τμήματος φαίνεται ὅτι ὁ θάλαμος εἶχε σχῆμα ἀκανόνιστον στρογγύλον. Αἱ διαστάσεις τοῦ σφζομένου τμήματος τοῦ θαλάμου εἶναι 2.10 x 2.60 μ., ἐπομένως καὶ ὁ τάφος οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μεγάλων θαλαμοειδῶν. Τὸ μέγιστον σωζόμενον ὕψος τῶν τοιχωμάτων τοῦ θαλάμου εἶναι 2.90 μ. μέχρι τοῦ σημείου, ὅπου ἡ ἀρχὴ τῆς καταπεσούσης ὀροφῆς. Ὁ θάλαμος ἦτο πλήρης ἐπιχώσεως. Ὅτε ἡ ἐπίχωσις ἐκαθαρίσθη,

ἐφάνη ὅτι ὁ τάφος ἦτο ἀσύλητος. Οὐδεμία ταφὴ ὤμως ἀνευρέθη εἰς τὴν θέσιν τῆς, δηλαδὴ ὡς εἶχεν ἐναποτεθῇ ὁ νεκρὸς ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ διαπέδου. Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς χρησιμοποιοῦσεως τοῦ τάφου, συμφώνως πρὸς τὸ γνωστὸν μυκηναϊκὸν ἔθιμον, τὰ ὁστὰ τῶν νεκρῶν, ὁμοῦ μετὰ τῶν κτερισμάτων των, εἶχον ἀπωθηθῇ ἀτάκτως εἰς σωροὺς πρὸς τὰ τοιχώματα τοῦ θαλάμου, ἄλλα δὲ εἶχον ριφθῇ ἐντὸς δύο λάκκων, οἱ ὅποιοι εὐρέθησαν ἐσκαμμένοι εἰς τὸ δάπεδον. Τοῦτο ἐγένετο προφανῶς διὰ τὴν δημιουργηθῆναι χώρος διὰ νέας ταφάς, ἀλλὰ ὁ τάφος δὲν ἐχρησιμοποιήθη ἔκτοτε ἐκ νέου, πιθανώτατα ἐπειδὴ τὸ νεκροταφεῖον ἐν τῇ μεταξὺ ἐγκατελείφθη³.

Οἱ σωροὶ τῶν ἀπωθημένων πρὸς τὰ τοιχώματα ὁστῶν καὶ ἀγγείων ἦσαν τρεῖς. Οἱ λάκκοι ἦσαν ἐσκαμμένοι εἰς τὸ δάπεδον καὶ πλησιέστερον πρὸς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ θαλάμου, ὃ εἰς παραπλευρῶς τοῦ ἄλλου, καὶ ἦσαν ἀκάλυπτοι. Ὁ πρῶτος, διαστ. 1.15 x 0,40 καὶ βάθους 0,32 μ., περιεῖχε τὰ ὁστὰ δύο τοῦλάχιστον σκελετῶν μετὰ θραυσμάτων ἀγγείων. Ἐντὸς τοῦ λάκκου αὐτοῦ ἀνευρέθη ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἀντικειμένων τῆς ἀνασκαφῆς. Εἶναι σιδηροῦς δακτύλιος, ἀέριαιος, ἀλλὰ πολὺ διαβεβρωμένος, ἔξωτ. διαμέτρου 0,02 μ. Τὸ εἶδημα τοῦτο ὑποδεικνύει τὴν εὐμερίαν τῶν Μυκηναίων τῆς περιοχῆς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνῆκε τὸ νεκροταφεῖον. Ὁ σίδηρος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ὡς γνωστὸν, ἦτο τὸ πολυτιμότερον καὶ πλέον σπάνιον μέταλλον, εἰσαγόμενον ἐξ Ἀνατολῆς, ἐλάχιστα δὲ εἶναι αἱ περιπτώσεις, ὅπου εὐρέθησαν σιδηρὰ ἀντικείμενα ἀνήκοντα ἐξηκριβωμένως εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους⁴. Εἰς μίαν ἐκ τῶν ἐλαχίστων περιπτώσεων ἀνήκει καὶ ὁ σιδηροῦς δακτύλιος, ὁ ἀνευρεθεὶς ἐντὸς τοῦ ἀσύλητου λάκκου τοῦ πλησιέστατου εὐρισκομένου πρὸς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Μελαθριάς θολωτοῦ τάφου τοῦ Βαφειοῦ⁵. Οἱ δύο αὐτοὶ λοιπὸν σιδηροὶ δακτύλιοι ὑποδεικνύουν, ὅτι οἱ Μυκηναῖοι κάτοικοι τῆς Λακωνίας εὐρίσκοντο εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς Ἀνατολῆς μέσω τῆς Κρήτης καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου⁶.

Ὁ δεύτερος λάκκος εἶναι μεγαλύτερος, διαστ. 1.30 x 0,53 καὶ βάθους 0,60 μ., καὶ περιεῖχε τὰ ἀπερριμμένα ἀτάκτως ὁστὰ 3 - 4 σκελετῶν. Ἐντὸς τοῦ λάκκου αὐτοῦ εὐρέθησαν, ἐκτὸς τῶν ἀγγείων,

3. Τοῦτο, δηλαδὴ τὸ ὅτι τάφοι καθαρισμένοι κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ νέαν ταφὴν, παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν Περσὴν (Σπ. Ἰακωβίδης, ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 89).

4. H. L. Lorimer: *Homer and the monuments*, σ. 111 - 112 καὶ Σπ. Ἰακωβίδης, ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 94.

5. ΑΕ 1889, σ. 136 κ.ε.

6. E. Vermeule, *Greece in the Bronze Age*, σ. 128.

ειδώλιον τύπου Φ, φέρον εις τὸ σῶμα γραπτὴν διακόσμησιν ἐκ στιγμῶν (Πί ν. 141 δ), ψῆφοι περιδεραίων ἐκ σαργίου καὶ ὑαλομάζης καὶ κομβίον ἐκ στεατίτου.

Συνολικῶς τὰ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα ἐντὸς τοῦ τάφου ἦσαν ἑνδεκα: τέσσαρες πρόχοι, ἑξ ὧν ἡ μία φέρει εἰς τὸν ὅμον διακόσμησιν ἐκ συνεχομένων σπειρῶν καὶ χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΕ III Α2 περίοδον, δύο κύλικες μόνωτοι καὶ ἄβαφοι, χρονολογούμεναι εἰς τὴν ΥΕ III Β περίοδον (Πί ν. 141 β), δύο ἄβαθῃ κύπελλα, τὸ ἓν ἐκ τῶν ὁποίων χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΕ III Α1 περίοδον (Πί ν. 141 α), εἰς κρατηρίσκος, εἰς ψευδόστομος ἀμφορεὺς καὶ ἓν προχοῖδιον.

Ἀπαντα τὰ ἀγγεῖα, τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τοὺς τάφους τῆς Μελαθριάς, φαίνεται ὅτι εἶναι ἐγχωρίου παραγωγῆς. Δὲν διακρίνονται μεγάλοι διαφοραὶ κατασκευῆς καὶ ποιότητος μεταξύ τῶν. Τοῦτο ἴσως ὀφείλεται εἰς τὸν περιορισμένον ἀριθμὸν τῶν. Εἶναι πάντως δυνατόν νὰ διαιρεθοῦν εἰς δύο κατηγορίας: εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν ἀγγεῖα μὲ πηλὸν πολὺ ἀνοικτὸν καστανὸν ἢ ροδόχρουν, καθαρὸν καὶ καλῶς ὠπτημένον. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια αὐτῶν καλύπτεται ὑπὸ λεπτοτάτου ἐπιχρίσματος τῆς ἰδίας ποιότητος καὶ χρώματος πρὸς τὸν πηλόν, ἢ, σπανιώτερον, ὑπολευκοῦ. Τὰ ἀγγεῖα τῆς κατηγορίας αὐτῆς φέρουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, διακόσμησιν δι' ἐρυθρᾶς βαφῆς.

Τὰ ἀγγεῖα τῆς δευτέρας κατηγορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν αἱ πρόχοι καὶ αἱ κύλικες, ἔχουν πηλὸν καστανὸν (πρόχοι) ἢ ὑποκίτρινον πρὸς τὸ πρασινωπὸν (κύλικες), σχετικῶς καθαρὸν, ἀλλὰ περιέχοντα τρίμματα λίθων καὶ λοιπὰς ἀκαθαρσίας. Τὸ ἐπίχρισμα εἶναι καὶ ἐδῶ λεπτὸν καὶ καθαρὸν καὶ ἰδίου χρώματος πρὸς τὸν πηλόν ἢ σπανιώτερον ὑπόλευκον (εἰς τὰς κύλικας). Ἡ διακόσμησις εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς κατηγορίας αὐτῆς εἶναι πάντοτε διὰ μελανῆς βαφῆς. Τὰ διακοσμητικὰ θέματα, ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τῆς πρόχου μὲ τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν, εἶναι τὰ συνήθη: ναυτίλοι, ἀνθη ἐσχηματοποιημένα, κυματοειδεῖς ταινίαι, τεθλασμένα, σπείραι, συστάδες ἐπαλλήλων γωνιῶν καὶ ταινίαι ἀπλαῖ καὶ εἰς ζώνας, ἢ πτωχὴ καὶ μονότονος διακόσμησις τῶν πρόχων.

Χρονολόγησις: Ἡ σχετικὴ χρονολόγησις τοῦ νεκροταφείου τῆς Μελαθριάς δὲν παρουσιάζει δυσκολίας. Ἀπαντα τὰ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα καὶ ὀστρακα, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ εἰδωλίου, ἀνήκουν εἰς τοὺς χρόνους τῶν ΥΕ III Α καὶ Β περιόδων.

Ἡ πρώτη φάσις τῆς III Α περιόδου, ἥτοι ἡ III Α1, ἐκπροσωπεῖται διὰ ἐλαχίστων γενικῶς εὐρημάτων, κυρίως ὀστράκων. Περισσότερα ἀγγεῖα

καὶ ὀστρακα ἀνήκουν εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τῆς περιόδου αὐτῆς, εἰς τὴν III Α2. Ἐπομένως, καὶ ἐὰν ἀκόμη ὑπολογίσωμεν, ὅτι τὰ ἀγγεῖα ἐτοποθετήθησαν εἰς τοὺς τάφους ἀρκετὸν χρόνον μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν, ἡ ἀρχὴ τῆς λειτουργίας τοῦ νεκροταφείου εἶναι δυνατόν νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ΥΕ III Α περιόδου, ἥτοι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς III Α1.

Ἡ ΥΕ III Β περίοδος ἐκπροσωπεῖται δι' ἀρκετῶν ἀγγείων. Ἡ ΥΕ III Γ περίοδος οὐδόλως ἀντιπροσωπεύεται. Οὐδὲν ἐκ τῶν ἀγγείων ἢ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ὀστράκων εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀνήκον εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἢ τοῦλάχιστον εἰς τοὺς πρώτους χρόνους αὐτῆς. Τὸ νεκροταφεῖον λοιπὸν ἦτο ἓν χρήσει καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς III Α περιόδου καὶ ἐγκατελείφθη διαρκούσης τῆς ΥΕ III Β ἢ πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς.

Ἄν καὶ τὰ εὐρήματα ἦσαν σχετικῶς ὀλίγα, λόγῳ τῆς ἐπισυμβάσης καταστροφῆς καὶ τῆς σολήσεως τῶν τάφων, ἡ ἀνασκαφὴ ὑπῆρξε σημαντικὴ, διότι εἰς τὴν βιβλιογραφίαν διὰ τὴν μυκηναϊκὴν Λακωνίαν προσετέθη νῦν ἓν νέον μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον, πλησιέστερα πρὸς τὸν θολωτὸν τάφον τοῦ Βαφειοῦ. Καὶ μόνῃ ἡ θέσις τοῦ νεκροταφείου εἶναι σημαντικὸν στοιχεῖον, πιστοποιοῦν τὴν πυκνὴν ὑπαρξιν μυκηναϊκῶν ἐγκαταστάσεων πλησιέστερα πρὸς τὸ σπουδαιότερον ἀνευρεθὲν μέχρι τοῦδε μνημεῖον τῆς μυκηναϊκῆς Λακωνίας.

Ἡ χρονολόγησις τῶν κεραμικῶν εὐρημάτων τοῦ νεκροταφείου εἶναι ἐπίσης ἓν στοιχεῖον ἄξιον προσοχῆς. Ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἡ κεραμικὴ τῆς ΥΕ III Γ περιόδου ἀπουσιάζει τελείως. Τοῦτο δὲν εἶναι τυχαῖον, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑποδεικνύῃ ὅτι τὸ νεκροταφεῖον ἐγκατελείφθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς III Β περιόδου ἢ πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς, καί, ὅπως δὴποτε, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς III Γ. Ἐπομένως, τὸ νεκροταφεῖον τῆς Μελαθριάς προσθῆται καὶ νέαν θετικὴν περίπτωσιν εἰς τὴν ἐπικρατήσαν, βάσει τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνῶν καὶ εὐρημάτων εἰς Λακωνίαν, ἅποσιν, ὅτι ἡ ἐξάπλωσις καὶ ἡ ἀνθισις τῶν μυκηναϊκῶν κέντρων εἰς τὴν Λακωνίαν ἐγένετο εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς III Β περιόδου καὶ ὅτι τὰ πλεῖστα ἐκ τούτων ἐγκατελείφθησαν κατὰ τὸ τέλος τῆς III Β ἢ εἰς τοὺς μεταβατικὸς χρόνους μεταξύ τῶν ΥΕ III Β καὶ ΥΕ III Γ περιόδων⁷.

7. Ἐκ τῶν 40 περίπου μυκηναϊκῶν θέσεων εἰς τὴν Λακωνίαν μόνον εἰς πέντε (Ἀυόκλαι, Ἅγιος Στέφανος, Ἀστέρι, Μαυροβούνι, Ἅγιος Ἰωάννης Μονεμβασίας) ἀνευρέθη κεραμικὴ τῆς ΥΕ III Γ περιόδου (βλ. V. R. Desborough, *The last Mycenaean and their Successors*, Oxford 1964, σ. 89 κ.ε., P. Ålin, *Das Ende der mykenischen Fundstätten auf dem griechischen Festland*, SMA I, Lund 1962, σ. 97 κ.ε., καὶ H. Waterhouse — R. H. Simpson, *Prehistoric Laconia*, BSA 56 (1961), σ. 170.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Οικόπεδον Ἀγγέλου Λάσκαρη

Εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 96 οἰκοδομικοῦ τετραγώνου τῆς Σπάρτης, παρὰ τὴν ἔξοδον τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ τῆς Ἑθνικῆς ὁδοῦ Σπάρτης - Τριπόλεως. Ἀπέχει περίπου 300 μ. βορείως τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὁρθίας Ἀρτέμιδος.

Τὸ οἰκόπεδον, ἔχον ἑκτασιν 198 μ.², ἡρευνήθη διὰ τομῶν καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν αὐτοῦ. Τὸ στερεὸν ἔδαφος εὐρέθη εἰς βάθος 3 μ. Οὐδὲν ἀξιόλογον εἶρημα ἐσημειώθη. Εἰς τὸ ΝΔ. μόνον ἄκρον τοῦ οἰκοπέδου ἀνευρέθη τοίχος, σφζόμενος εἰς μήκος 2 καὶ ὕψος 0,60 μ., ἀμελοῦς κατασκευῆς καὶ ἐκτισμένος δι' ἀκατεργάστων λίθων καὶ μικρῶν κεράμων, πιθανότατα ὑστερορρωμαϊκῶν χρόνων. Οὐδὲν ἕτερον λείψανον τοίχων ἢ κατοικιῶν ἀνευρέθη. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνευρεθέντων ὀστράκων ὑπῆρξεν ἐπίσης περιωρισμένος. Ἐκ τούτων τὰ περισσότερα εἶναι ρωμαϊκά, ὑπάρχουν δὲ καὶ ἐλάχιστα μελαμβαφῆ ἑλληνιστικά. Τὰ σημαντικώτερα εὐρήματα πάντως ἦσαν δύο μικρὰ τμήματα ἐξ εἰδωλίων ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ σχεδὸν ἀκέραιος μελαμβαφῆς λύχνος, ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Οικόπεδον Γ. Λεωπούλου

Εὑρίσκεται ἐντὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 124 οἰκοδομικοῦ τετραγώνου τῆς πόλεως Σπάρτης, νοτίως τῆς ἀκροπόλεως καὶ δυτικῶς τοῦ σταδίου, ἡ δὲ ἀνασκαφὴ ὑπῆρξε δοκιμαστικὴ, γενομένη τῇ αἰτήσει τοῦ ἰδιοκτήτου, ἐνδιαφερομένου διὰ χορήγησιν ἀδείας οἰκοδομήσεως ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου. Τὸ ἐν λόγῳ οἰκόπεδον, ἔχον πρόσωπιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Χαλκιοῦκου Ἀθηνᾶς, ἔχει ἑκτασιν 350 μ.² καὶ εἶναι ἐν ἑκτῶν πέντε οἰκοπέδων, ἅτινα συνεχόμενα φέρονται κατ' ἰδιοκτησίαν τοῦ κ. Γ. Λεωπούλου. Πρέπει νὰ σημειωθῇ, ἐπίσης, ὅτι τὸ οἰκόπεδον εὐρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 80 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ οἰκοπέδου Παρασκευοπούλου, ὅπου ἡ ρωμαϊκὴ ἔπαυλις μετὰ τὰ ψηφιδωτὰ δάπεδα⁸. Τὸ οἰκόπεδον ἡρευνήθη διὰ δοκιμαστικῶν τομῶν καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν αὐτοῦ. Σχεδὸν ἅπασαι αἱ τομαὶ — ἐπτά ἐν συνόλῳ — ἐφθασαν μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἀνευρέθη εἰς βάθος 4.50 - 5 μ. Ἡ ἐπίχωσις, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, ἦτο τεταραγμένη, περιέχουσα ὄστρακα βυζαντινά, ὑστερορρωμαϊκά, ρωμαϊκά, ἀρκετὰ μελαμβαφῆ ἑλληνιστικά καὶ κλασσικά καὶ ἐλάχιστα ἀρχαϊκά. Παρὰ τὴν ταραχὴν τῶν στρωμάτων καὶ τὴν ἀνάμειξιν τῆς κεραμεικῆς εἰς ὅλας τὰς τομάς, παρετηρήθη,

ὅτι ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἐπιχώσεως μέχρι βάθους 1 μ. ἀφθονοῦν τὰ βυζαντινὰ ὄστρακα, ἀναμειγμένα μετὰ ὑστερορρωμαϊκά, καὶ ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ 1 μ. καὶ κάτω ὑπερτεροῦν τὰ ρωμαϊκά, τὰ ὅποια ἦσαν καὶ τὰ περισσότερα εὐρεθέντα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν. Τὰ ὀλίγα εὐρεθέντα ἑλληνιστικά καὶ κλασσικά ὄστρακα εὐρέθησαν εἰς βάθος περίπου ἀπὸ 2.50 ἕως 4 μ., ἀλλὰ πάντοτε ἀναμειγμένα μετὰ ρωμαϊκά. Ρωμαϊκά ὄστρακα ἀνευρέθησαν ἐν ἀφθονίᾳ, εἰς ὅλον τὸ πάχος τῆς ἐπιχώσεως μέχρι τοῦ βάθους τῶν 4.50 - 5 μ. Ὡς ἐκ τούτου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ ἐγκατάστασις καὶ αἱ ὀφειλόμεναι εἰς ταύτην οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι εἰς τὴν περιοχὴν κατέστρεψαν ὅλοσχερῶς πᾶν προϋπάρχον ἑλληνιστικὸν ἢ κλασσικὸν στρώμα.

Τὰ ἀνευρεθέντα οἰκοδομικὰ λείψανα ἦσαν ἐλάχιστα καὶ ἀσήμαντα. Ἀνευρέθησαν, εἰς μικρὸν ὕψος διατηρούμενοι καὶ μεμονωμένοι, τοῖχοι ἀμελοῦς κατασκευῆς, ἐκτισμένοι δι' ἀκατεργάστων λίθων καὶ πλίνθων, ἐν πολλοῖς κατεστραμμένοι, ἀνήκοντες προφανῶς εἰς λείψανα ρωμαϊκῶν οἰκιῶν.

Ἐκτὸς τῶν, εἰς ἐγγύς ἀριθμὸν ἀνευρεθέντων ὀστράκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἐν ἐνδιαφέρον συνόλῳ ὀστράκων καὶ τεμαχίων ρωμαϊκῶν ἀγγείων, ἐξ ὧν πολλὰ φαίνονται νὰ εἶναι εἰσηγμένα, ἀξιόλογα κινητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς ἦσαν ἀρκετὰ τεμάχια ἐκ μαρμαρινῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Σημειούμενον μόνον ἐνδεικτικῶς ἐνταῦθα: Γωνιαῖον τμήμα μαρμαρίνου διαζώματος μικροῦ οἰκοδομήματος, διασφζον μέρος τοῦ ἐπιστυλίου καθὼς καὶ τριγλύφους καὶ μετόπας (Πί ν. 142 β). Τεμάχια κίωνων, βάσεων καὶ κιονοκράνων. Τμήμα πλακὸς ἐξ ἐρυθροῦ μαρμαρίου (rosso antico), φερούσης ἐπὶ τῆς εἰργασμένης πλευρᾶς αὐτῆς σειρᾶς ἐκ μικρῶν ἀναγλύφων κυκλικῶν μοτίβων, ὡσάν μίμησιν ἐφελίδων θύρας. Ἀρράβδωτον κίονα, ὕψ. 2.35 καὶ διαμ. 0,70 μ., φέροντα ἐγγράκτον τιμητικὴν ἐπιγραφὴν:

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ[Α]
ΚΑΙΣΑΡΑ ΛΟΥΚΙΟΝ
ΔΟΜΙΤΙΟΝ —
ΑΥΡΗΑΙΑΝΟΝ
ΕΥΣΕΒΗ ΕΥΤΥΧΗ
ΣΕΒΑΣΤΟΝ

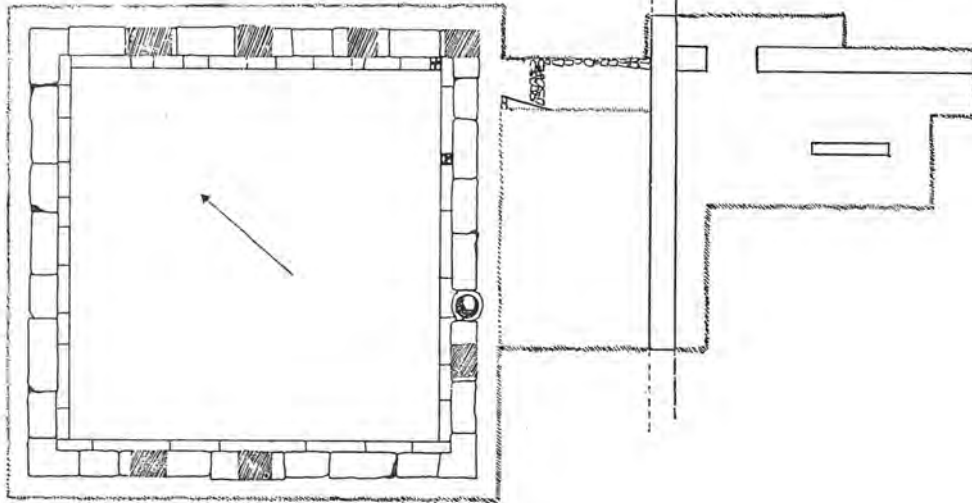
Τὰ γράμματα, τὰ ὅποια διατηροῦνται καλῶς, ἔχουν ὕψος 0,08 μ. Ὁ κίων μετὰ τὴν τιμητικὴν ἐπιγραφὴν, ὅστις ἔχει ὕψος 1.35 καὶ περίμετρον 2.10 μ., εὐρέθη ἀνιδρυμένος ἐπὶ ἄλλου κίονος, ὕψους 1.40 μ., στηριζομένου κατ' εὐθείαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

8. ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 170.

Οικόπεδον Δικαίου

Τὸ οἰκόπεδον, ὅπερ ἔχει ἔκτασιν 1.400 μ.², εὐρίσκεται παρὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς πόλεως Σπάρτης, πλησίον τοῦ ποταμοῦ Εὐρώτα καὶ εἰς ἀπόστασιν 500 περίπου μ. βορειότερον τοῦ ναοῦ τῆς Ὁρθίας Ἀρτέμιδος. Κατὰ τὴν πρώτην δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν⁹ τοῦ οἰκοπέδου, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1964, εἶχεν ἀποκαλυφθῇ κτήριον τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ἱερὸν, ἀποτελούμενον ἐξ ἐνὸς μόνον χώρου τετραγώνου, διαστ. 10,45 x 10,45 μ. (Σχέδ. 1). Τοῦτου σφ-

ριᾷ, ὅστις συνέταξε καὶ τὰ σχέδια τῆς ἀνασκαφῆς, ἡ ἔρευνα ἤρchiσε πρῶτον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἱεροῦ. Διὰ δοκιμαστικῆς τομῆς, παρὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον αὐτοῦ, ἠρουνήθη ἡ ἐπίχωσις παραπλεύρως τῆς θεμελιώσεως καὶ μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἀνευρέθη εἰς βάθος 1,50 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου τοῦ ἱεροῦ. Ἡ θεμελίωσις τῶν τοίχων τοῦ ἱεροῦ, ὕψους 0,80 μ., ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων ἀκατεργάστων λίθων ἀνευ συνδετικῆς ὕλης. Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως ἀνευρέθησαν ἐν ἀφθονίᾳ ὄστρακα μελαμβαφῇ κλασσικά, καθὼς καὶ πολυάριθμα τεμάχια

Σχέδ. 1. Κάτοψις τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Δικαίου ἱεροῦ μετὰ τοῦ παραπλεύρως αὐτοῦ ρωμαϊκοῦ κτηρίου

ζεται καλῶς μόνον ὁ τοιχοβάτης, ἐκτισμένος διὰ καλῶς εἰργασμένων μεγάλων πορολίθων ἀνευ συνδετικῆς ὕλης (Πί ν. 142 γ). Εἰς τὰς δύο μόνον ὕψεις τοῦ τοιχοβάτου, ἤτοι τὴν δυτικὴν καὶ τὴν ἀνατολικήν, διατηροῦνται εἰς μερικὰ σημεῖα οἱ κατώτεροι δόμοι τῶν τοίχων, ὅπου διακρίνεται μεταγενεστέρᾳ ἐπισκευὴ τοῦ ἱεροῦ, ἥτις ἐγένετο κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὡς δεικνύει ἡ χρῆσις ἀσβέστου καὶ κεράμων. Εἰς τοὺς ἰδίους χρόνους φαίνεται ὅτι ἀνήκει, σύγχρονον μᾶλλον μὲ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ κτηρίου, καὶ τὸ ἐκ κορασανίου δάπεδον τοῦ ἱεροῦ, εἰς τὸ ὁποῖον κατέρχεται τις δι' ἐσωτερικῆς περιφερειακῆς βαθμίδος, ὕψους 0,15 μ.

Κατὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1966, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τοῦ Ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀγγέλου Δεληβο-

κεράμων μὲ μέλαν γάνωμα, κλασσικῆς ἐποχῆς. Ἐκ τούτου συνάγεται, ὅτι ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἱεροῦ δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸν 4ον αἰ. π.Χ. Δυστυχῶς ἡ ταῦτις τοῦ ἱεροῦ δὲν κατέστη εἰσέτι δυνατή, ἀλλὰ τοῦτο ἀποτελεῖ ἐν ἐνδιαφέρον δεῖγμα λακωνικοῦ κλασσικοῦ ἱεροῦ, παρουσιάζοντος διαρκῆ χρῆσιν ἀπὸ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. μέχρι καὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἡ σπουδαιότης ἐπίσης τοῦ κτηρίου καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς θέσεώς του, πλησίον τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὁρθίας Ἀρτέμιδος, τοῦ καλῶς διατηρουμένου βωμοῦ ἡ ἱεροῦ¹⁰ καὶ παρὰ τὴν ὁχθὴν τοῦ Εὐρώτα, ὅπου ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πανσανίου ἡ ὑπαρξίς πολλῶν μικρῶν ἱερῶν ἢ ἡρώων, μὲ τὴν περιγραφὴν τοῦ ὁποῖου συμφωνεῖ καὶ τὸ ἀποκαλυφθὲν ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Δικαίου κτήριον.

Περαιτέρω ἡ ἔρευνα συνεχίσθη καὶ ἐνετοπίσθη

9. ΑΔ Ε.δ., σ. 176.

10. BSA XII (1905 - 1906), σ. 288.

κυρίως εις τὸ νοτίως τοῦ ἱεροῦ ἀποκαλυφθὲν κτήριον ρωμαϊκῶν χρόνων, ὅπερ εἶχε μερικῶς ἀνασκαφῇ κατὰ τὴν πρώτην ἀνασκαφὴν τοῦ οἰκοπέδου. Διεπιστώθη ὅτι πρόκειται περὶ μεγάλου δωματίου κτηρίου ἀγνώστου εἰσέτι προορισμοῦ, ἀλλὰ ὁπωσδήποτε σχετικοῦ πρὸς τὸ παρακείμενον ἱερόν, ὅτε τοῦτο εἶχε χρησιμοποιηθῇ πάλιν, ἐπισκευασθὲν κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους (Πί ν. 142 α' Σχ έ δ. 1). Τοῦτο συνάγεται κυρίως ἐκ τοῦ ὅτι ὁ βόρειος ἐξωτερικὸς τοῖχος τοῦ κτηρίου βαίνει παραλλήλως πρὸς τὸν νότιον τοῖχον τοῦ ἱεροῦ εις ἀπόστασιν 4 μ.

Τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου φέρει ψηφιδωτόν, δυστυχῶς ἐν πολλοῖς κατεστραμμένον, κατεσκευασμένον διὰ μικρῶν ψηφίδων χρώματος μέλανος, λευκοῦ, ἐρυθροῦ, κυανοῦ καὶ κιτρίνου, διαφόρων ἀποχρώσεων. Τὸ ψηφιδωτόν φέρει ζώνας ἐκ πλοχμῶν καὶ ἀκτίνων περὶ τετράγωνον κεντρικὴν σύνθεσιν, ἀπεικονίζουσιν ἰχθὺς καὶ ὄστρεα.

Τὸ δωμάτιον, ὅπερ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀποκαλυφθῇ ὁλόκληρον, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἦτο εὐρείας ἐκτάσεως, ἐπικοινωνεῖ πρὸς Α., δι' ἀνοίγματος θύρας, μετ' ἄλλου δωματίου, φέροντος δάπεδον ἐκ πηλίνων πλακῶν.

Ἐν συνεχείᾳ, ἀνεσκάφη ἡ μεταξὺ τοῦ κτηρίου καὶ τοῦ ἱεροῦ ἐπίχωσις, μέχρι τῆς σφζομένης ἐπιφανείας τοῦ τοιχοβάτου τοῦ ἱεροῦ. Ἐνταῦθα, εἰς βάθος 1.50 μ. ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἀπεκαλύφθη παχεῖα στρώσις ἀσβέστου καὶ κεράμων, προεργασμένη ἐκ τῶν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκτίσθη τὸ ρωμαϊκὸν κτήριο καὶ ἐγένετο, συγχρόνως κατὰ τὰ φαινόμενα, ἡ ἐπισκευὴ τοῦ ἱεροῦ. Κάτωθεν τῆς στρώσεως αὐτῆς ἀπεκαλύφθη ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοίχων κτηρίου, πιθανώτατα συγχρόνου πρὸς τὴν πρώτην φάσιν τοῦ ἱεροῦ, ἡ μελλοντικὴ διερεύνησις τῶν ὁποίων θὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τοῦ προορισμοῦ τοῦ.

Οἰκόπεδον Γεωργίου Λάσκαρη

Τὸ οἰκόπεδον ἔχει ἔκτασιν 400 μ.² καὶ εὐρίσκεται παρὰ τὴν Ἑθνικὴν ὁδὸν Σπάρτης - Τριπόλεως, 500 μ. περίπου βορείως τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὁρθίας Ἀρτέμιδος.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἦτο συνέχεια προηγουμένης δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς, διεξαχθείσης τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1965, καθ' ἣν εἶχεν ἐρευνηθῇ τὸ ΝΑ. ἡμισυ τμήμα τοῦ οἰκοπέδου¹¹. Τὸ σημαντικώτερον εὑρημα τῆς τότε ἀνασκαφῆς ἦτο ἡ ἀποκάλυψις εἰς τὴν νοτίαν ἄκρην τοῦ οἰκοπέδου ἐνὸς μακροῦ τοίχου, διήκοντος ἐξ Α. πρὸς Δ. καὶ καθαρισθέντος εἰς

μῆκος 20 μ. Ὁ τοῖχος χρονολογεῖται εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν εἰς τὸν 4ον αἰ. π.Χ., ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ φέρει ἐπισκευὴν γενομένην προφανῶς κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Κατὰ τὴν ἐρευναν τοῦ ἔτους 1965, ὁπότε εἶχεν ἀποκαλυφθῇ μόνον ἡ βορεία ὄψις τοῦ τοίχου, εἶχε διατυπωθῇ ἡ ἂποψις, λόγῳ τοῦ μακροῦ μήκους του, ὅτι ὁ τοῖχος οὗτος ἀνήκει εἰς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως. Ἡ ἐρευνα ὁμῶς τοῦ 1966 ἔδειξεν, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν.

Καθαρισθείσης καὶ τῆς νοτίας ὄψεως τοῦ τοίχου, ἐφάνη ὅτι τὸ πάχος αὐτοῦ εἶναι μόνον 0,70 μ., τοῦτο δὲ καθιστᾷ βεβαίως ἀδύνατον τὴν ὑπόθεσιν τῆς ταυτίσεως τοῦ τοίχου μετ' ἐκείνου τοῦ τεῖχους τῆς πόλεως. Περαιτέρω, κατὰ τὴν ἐρευναν τῆς νοτίας ὄψεως τοῦ τοίχου, ἀπεκαλύφθη, ὅτι ἀπὸ τοῦ μέσου περίπου τοῦ συνολικοῦ ἀνευρεθέντος μήκους αὐτῆς ἄρχεται ἕτερος τοῖχος, βαίνων ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ὅστις διαχωρίζει δύο δωμάτια προφανῶς, τῶν ὁποίων ὁ Β. ἐξωτερικὸς τοῖχος εἶναι ὁ πρῶτος ἀνευρεθείς. Ὁ διαχωριστικὸς τοῖχος ἔχει πάχος ὁμοίως 0,70 μ. καὶ εἶναι ἐκτισμένος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἥτοι διὰ μεγάλων πωρολίθων κατὰ τὸ κάτω μέρος αὐτοῦ καὶ διὰ λίθων ἀκατεργάστων καὶ κεράμων εἰς τὸ ἄνω. Σφίζεται εἰς ὕψος 1.85 μ. καὶ ἀπεκαλύφθη μόνον εἰς μῆκος 1.30 μ. Ὁ πρῶτος ἀνευρεθείς μακρὸς τοῖχος ἠρευνήθη πρὸς Α. καὶ ἀνευρέθη, ὅτι εἰς ἀπόστασιν 22.20 μ. ἀπὸ τὸ δυτικὸν ἄκρον αὐτοῦ στρέφεται πρὸς Β. Τοιοῦτοτρόπως κατεφάνη, ὅτι ὁ ἀρχικῶς ὑποτεθείς ὡς ἀνήκων εἰς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως μακρὸς τοῖχος ἀνήκει εἰς μεγάλων διαστάσεων κτήριο, τοῦ ὁποίου ὁμῶς δὲν ἐγίνετο γνωστὸς ὁ προορισμός, δεδομένου ὅτι τὰ ἀνευρεθέντα λείψανα εὐρίσκονται εἰς τὸ Β. ἄκρον τοῦ οἰκοπέδου, καὶ ἡ ἐρευνα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπεκταθῇ ἐξω τοῦ οἰκοπέδου, ἔστω καὶ δοκιμαστικῶς.

Τὸ ὑπόλοιπον ἀνεξερεύνητον τμήμα τοῦ οἰκοπέδου ἠρευνήθη διὰ δοκιμαστικῶν τομῶν. Εἰς ὅλας τὰς τομὰς ἡ ἐρευνα ἔφθασε μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ἀνευρεθέντος εἰς βάθος 3 περίπου μ. Εἰς τὰς τρεῖς ἐκ τῶν τομῶν ἀνευρέθησαν θεμελιωμένοι εἰς μέγα βάθος (2.50 - 2.80 μ.) τοῖχοι διατηρούμενοι εἰς μικρὸν ὕψος, ἀμελοῦς κατασκευῆς, ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν καὶ μεγάλων ἀκατεργάστων λίθων ἀνευ συνδετικῆς ὕλης.

Ἡ ἐπίχωσις εἰς ὅλας τὰς τομὰς ἦτο τεταραγμένη, ἐκτὸς τοῦ κάτω τμήματος τῆς ἐπιχώσεως, πάχους 0,70 μ., εἰς δύο ἐκ τῶν τομῶν, ὅπου εὐρέθη κλασσικὸν στρώμα ἄθικτον. Ἐντὸς τοῦ στρώματος αὐτοῦ, ὅπερ ἤρχιζεν εἰς βάθος 2.20 καὶ ἐφθανε μέχρι βάθους 2.90 μ., εὐρέθησαν ἐν ἀφθονίᾳ ὄστρακα κλασσικὰ μελαμβάφῃ ἐκ σκύφων, κυλί-

11. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 154/55.

κων, ἀμφορέων, κρατήρων καὶ οἰνοχοῶν, καθὼς καὶ τὸ κάτω ἥμισυ ληκύθου τοῦ τέλους τοῦ βου αἰ. π.Χ., φερύσης μελανόμορφον διακόσμησιν, σχετικῶς καλῶς διατηρουμένην: σφύζονται δύο μορφαὶ καθήμεναι ἀντιμέτωποι. ἐνθ' δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ αὐτῶν προσέρχονται δύο ἱππεῖς.

Ἡ ἐπίχωσις τῶν ἄλλων τομῶν ἦτο, ὥς ἐλέχθη ἤδη, τεταραγμένη καὶ περιεῖχεν ἐλάχιστα ὄστρακα βυζαντινά, ἀρκετὰ ὑστερορρωμαϊκὰ καὶ ρωμαϊκὰ, ἀρκετὰ ἑλληνιστικὰ καὶ κλασσικὰ, ὀλίγα ἀρχαῖα καὶ ἐλάχιστα γεωμετρικὰ.

ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Κατὰ τὴν διάνοιξιν ὑπὸ συνεργείου ἐργατῶν τοῦ Δήμου Τριπόλεως τάφων πρὸς τοποθέτησιν σωλήνων ὑδρεύσεως, ἀνεκαλύφθη τυχαίως σπήλαιον μὲ σταλακτίτας καὶ σταλαγμίτας εἰς τὴν περιοχὴν ἔξωθεν τοῦ χωρίου Καμηνίτσα Γορτυνίας. Τὸ δημιουργηθὲν τυχαίως, ἔνεκα τῶν ἐργασιῶν, ἄνοιγμα εἰς τὸ σπήλαιον ὁδηγεῖ εἰς σπηλαιώδη χῶρον, πλήρη σταλαγμιτῶν καὶ σταλακτιτῶν, τοῦ ὁποῦ τοῦ δάπεδον καλύπτεται ὑπὸ ἐπιχώσεως. Δυστυχῶς ὑπὸ τῶν εἰσελθόντων, ἅμα τῇ τυχαίᾳ διανοίξει τοῦ στομίου τοῦ σπηλαίου, ἐργατῶν κατεστράφη εἰς πολλὰ σημεῖα ἢ ἐπίχωσις καὶ ἐθραύσθησαν πολλοὶ ἐκ τῶν σταλαγμιτῶν καὶ τῶν σταλακτιτῶν. Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου περισυνελέγησαν διεσκορπισμένα ὅσα καὶ τεμάχια νεολιθικῶν ἀγγείων, τὰ ὅποια μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Σπάρτης.

Τῇ βοηθείᾳ τῶν τοπικῶν ἀστυνομικῶν ἀρχῶν, τὸ ἄνοιγμα τοῦ σπηλαίου ἐσφραγίσθη, ἵνα παραμείνῃ ἄθικτον τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ μέχρι τῆς μελλοντικῆς ἐξερευνήσεώς του.

ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Μουσεῖον Σπάρτης

Ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν ἐργασιῶν ἐπανεκθέσεως ἀρχαίων τοῦ Μουσείου Σπάρτης ἐξετέθησαν εἰς ἰδιαιτέρας προθήκας 4 σύνολα ἐκ διαφόρων εὐρημάτων, προερχομένων ἐκ μυκηναϊκῶν νεκροταφείων τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Ἀρκαδίας: 1) Ἄπαντα τὰ εὐρήματα ἐκ τῶν μυκηναϊκῶν τάφων τῆς Μελαθριᾶς Λακωνίας, 2) Μέρους τοῦ συνόλου τῶν ἀγγείων ἐκ τῶν μυκηναϊκῶν τάφων τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Μονεμβασίας, 3) Ἀγγεῖα καὶ ὄπλα ἀνευρεθέντα εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς τάφους παρὰ τὸ χωρίον Παλαιόκαστρον Γορτυνίας εἰς Ἀρκαδίαν, καὶ 4) Μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα, προερχόμενα ἐκ διαφόρων περιοχῶν τῆς Λακωνίας. Ἡ ἐκθεσις τῶν συν-

ὄλων αὐτῶν ἐκρίθη ἀπαραίτητος καὶ διὰ τὴν σημασίαν ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ κυρίως, ἵνα δι' αὐτῶν, ὁμοῦ μετὰ τῶν παλαιότερον ἐκτεθειμένων λοιπῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων, παρέχεται εἰς τὸν ἐπισκέπτην τοῦ Μουσείου πληρεστέρα εἰκὼν περὶ τῆς μυκηναϊκῆς Λακωνίας.

Εἰς ἐτέραν προθήκην ἐξετέθη μέρος ἐκ τῆς νεολιθικῆς κεραμικῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων, τὰ ὅποια εἶχον ἀνευρεθῇ εἰς τὸ σπήλαιον Ἀλεπότρυπα τοῦ Πύργου Διροῦ εἰς τὴν Μάνην, κατὰ τὴν πρώτην ἐξερεύνησιν τοῦ σπηλαίου ὑπὸ τῆς Σπηλαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ἀντικειμένων ἐνδεικτικῶς μόνον σημειοῦνται ἐνταῦθα μαρμάρινον γυναικεῖον στεατοπυγικὸν εἰδῶλιον, ἑλλειπὲς τὴν κεφαλὴν, καθὼς καὶ μικρὸν τμήμα ἐτέρου ὁμοίου, οἱ πόδες καὶ ὁ ἄκρος ποδὺς πηλίνων εἰδῶλιων, περιάρπα καὶ ψέλια ἐκ θαλασσίων ὀστρέων, ψέλια καὶ ἐνώτια ἐξ ἀργύρου, ψήφοι περιδεραιῶν καὶ περιάρπα ἐξ ἀργύρου, ἐργαλεῖα λίθινα καὶ ὀστεῖνα, λεπίδες ὀψιανοῦ καὶ χαρακτηριστικὰ τεμάχια νεολιθικῶν ἀγγείων, ὥς τεμάχιον μεγάλου κλειστοῦ ἀγγείου, ὁ πηλὸς τοῦ ὁποῦ εἶναι πολὺ καθαρὸς τεφρὸς καὶ ἔχει καλῶς ἐστιλβωμένην ἐπιφάνειαν, χρώματος ἐπίσης τεφροῦ (εἶναι ἡ κεραμικὴ fine gray ware, ἢ, Corinth, Class C, gray monochrome ware. Ὁμοιότατον πρὸς σχετικὰ τεμάχια ἐκ τῆς νεολιθικῆς Ἀσέας εἰς Ἀρκαδίαν, βλ. E. Holberg, Asea, σ. 35, εἰκ. 32).

Παραλλήλως συνεχίσθη ἡ καταγραφή καὶ ἡ ταύτισις τῶν εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου Σπάρτης εὐρισκομένων ἀρχαίων. Μὲ τὴν βοήθειαν τῆς πτυχιούχου τῆς ἀρχαιολογίας δ. Νέλλης Στριλάκου ἐταυτίσθη μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν γλυπτῶν καὶ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ κατεγράφησαν πλεῖστα ἄλλα μὴ ταυτιζόμενα, καθὼς καὶ νέα τεμάχια.

Ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ συντήρησις πολλῶν ἐκ τῶν χαλκῶν τοῦ Μενελαίου καὶ τῆς ἀκροπόλεως, τὰ ὅποια εἶχον παρουσιάσει ἔντονα ἱχνη ὀξειδώσεως, καθὼς καὶ τῶν ἀργυρῶν κοσμημάτων ἐκ τοῦ σπηλαίου Ἀλεπότρυπα, ἀπετέλεσαν ἐπίσης μίαν ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐργασιῶν εἰς τὸ Μουσεῖον Σπάρτης. Ἡ θεραπεία τῶν χαλκῶν καὶ ὁ καθαρισμὸς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ τεχνίτου τοῦ Ἑθνικοῦ Μουσείου κ. Ἀνδρέου Μαυραγάνη, ὅστις ἐπίσης ἐπραγματοποίησε καὶ τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν συγκόλλησιν τῶν εὐρημάτων ἐκ τοῦ μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου τῆς Μελαθριᾶς καὶ κατεσκεύασε τὰς βάσεις καὶ τὰ στηρίγματα διὰ τὴν ἐκθεσιν αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων μυκηναϊκῶν ἀγγείων, καθὼς καὶ τῶν εὐρημάτων τοῦ σπηλαίου Ἀλεπότρυπα.

Κ. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

BYZANTINA ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΥΘΗΡΩΝ

Είς τὸ ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 183 - 199, ἐδόθη ὁ κατάλογος 70 βυζαντινῶν, μεταβυζαντινῶν καὶ ἐν γένει μεσαιωνικῶν μνημείων τῶν Κυθηρῶν καὶ ἐγένετο σύντομος περιγραφή αὐτῶν.

Ἡ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων περιέλαβεν εἰς τὸ πρόγραμμά της σειρὰν ἐργασιῶν, ἐπειγούσης φύσεως, διὰ τὴν στερέωσιν τῶν κτηρίων καὶ διάσωσιν τῶν σπουδαιωτάτων τοιχογραφιῶν. Καὶ τὰς μὲν ἐργασίας διὰ τὴν στερέωσιν τῶν κτισμάτων ἐξετέλεσεν ἡ Ἐφορεία, τὰς δὲ πρὸς διάσωσιν τῶν τοιχογραφιῶν τὸ Κ.Ε.Σ. (Κεντρικὸν Ἑργαστήριον Συντηρήσεως). Ἐνταῦθα παρέχονται πληροφορίες μόνον διὰ τὰς κτηριακὰς ἐργασίας, καθ' ὅσον ἡ ἔκθεσις περὶ τῶν ληφθέντων μέτρων διὰ τὴν διάσωσιν τῶν τοιχογραφιῶν ἀνήκει εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (πρβλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 22 κ.έ., καθὼς καὶ σ. 17 τοῦ ἀνά χειρὸς τόμου).

Αἱ γενόμεναι ἐργασίαι ἔχουν ὡς ἑξῆς:

ΦΟΥΡΥΙΟΝ ΧΩΡΑΣ

1. Ναὸς Παντοκράτορος (ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 184)

Ἀπὸ ἀλλαγῆς τοῦ ναοῦ ἀπὸ τῶν συντριμμάτων τῆς τοιχοποιίας καὶ λοιπῶν ἀχρήστων ὑλικῶν. Ὑπὸ συνεργείου τοῦ Κ.Ε.Σ. ἐγένετο καθαρισμὸς καὶ στερέωσις τῶν τοιχογραφιῶν.

2. Ναὸς Παναγίας Ὁρφανῆς (ΑΔ ἔ.ἀ., σ. 184).

Ἐγένετο καθαρισμὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ ἀπὸ τῶν συντριμμάτων καὶ ἀπεκαλύφθη τὸ ἐκ πλακῶν (διαστ. 0,45 x 0,45 μ.) δάπεδον αὐτοῦ.

Συνεπληρώθησαν καὶ ἐστερέωθησαν ἐπικίνδυνα μέρη τῆς τοιχοδομίας καὶ ἐγένετο ἀνακεράμωσις τῆς στέγης. Διεπιστώθη, ὅτι τὰ κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου τοίχου τυφλὰ ἀψιδώματα ἀρχικῶς ἦσαν τοξωτὰ ἀνοίγματα.

Ὑπὸ συνεργείου τοῦ Κ.Ε.Σ. ἐγένετο καθαρισμὸς καὶ στερέωσις τοῦ σημαντικοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου. Διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς τοιχογραφιῶν τριῶν ἐποχῶν.

ΒΟΥΡΓΟ (ΑΔ ἔ.ἀ., σ. 184 - 185)

Εἰς ἑννέα ἐκ τῶν δέκα πέντε ἐκκλησιῶν τῆς Χώρας ἐγένοντο ὑπὸ συνεργείου τοῦ Κ.Ε.Σ. ἐργασίαι καθαρισμοῦ, στερέωσεως καὶ σταθεροποιήσεως τοιχογραφιῶν. Εἰς τινὰς περιπτώσεις ἀπεκαλύφθησαν τοιχογραφίαι ὑπὸ τὰ ἐπιχρίσματα, εἰς ἄλλας δὲ διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς ζωγραφικοῦ

διακόσμου εἰς δύο καὶ τρεῖς ἐπαλλήλους στρώσεις.

Εἰς τὸν κατάλογον τῶν μνημείων τῆς Χώρας δεόν νὰ προστεθῇ καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, εἰς τὸ ἐγκαταλειμμένον σήμερον Ἀγγλικὸν Νεκροταφεῖον (Πί ν. 143 α). Τὸ κτίσμα, εἰς τὸν τύπον τοῦ μονοχωροῦ μετὰ τρούλλου ναοῦ, ἔχει ὑποστῇ σοβαρὰς ρωγμὰς. Περιελήφθη εἰς τὸ πρόγραμμα ἐργασιῶν τῆς Ἐφορείας.

ΠΟΥΡΚΟ (ΑΔ ἔ.ἀ., σ. 186 - 187)

Ναὸς Ἁγίου Δημητρίου

Ὑπὸ τοῦ συνεργείου τοῦ Κ.Ε.Σ. κατεβλήθη σοβαρὰ προσπάθεια στερέωσεως καὶ διασώσεως τῶν θαυμασίας τέχνης τοιχογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι καταλαμβάνουν, εἰς δύο στρώσεις, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐσωτερικῶν ἐπιφανειῶν τῶν τεσσάρων ναῶν, τῶν ἀποτελούντων τὸ σύμπλεγμα τοῦ λίαν ἐνδιαφέροντος τούτου βυζαντινοῦ μνημείου. Διὰ μακροχρονίου καὶ ἐπιπόνου ἐργασίας ἀφηρέθησαν ἄλατα, κρύσταλλοι καὶ ἐπιχρίσματα καί, οὕτω, ἀπεκαλύφθη ζωγραφικὸς διάκοσμος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐφαίνετο πρὶν.

ΜΥΡΤΙΔΙΑ (ΑΔ ἔ.ἀ., σ. 187)

Αἱ 58 εἰκόνες τῆς Μονῆς τῆς Μυρτιδιωτίσσης, αἱ ὁποῖαι εἶχον μεταφερθῇ εἰς τὸ Ἑργαστήριον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἐπισκευασθεῖσαι καὶ συντηρηθεῖσαι, ἐπεστράφησαν εἰς τὴν Μονήν.

ΦΡΑΤΣΙΑ (ΑΔ ἔ.ἀ., σ. 188)

Ὑπὸ συνεργείου τοῦ Κ.Ε.Σ. ἐγένετο καθαρισμὸς καὶ συντήρησις εἰς τρεῖς ναοὺς: τῶν Ἁγίων Πάντων, τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΣ (ΑΔ ἔ.ἀ., σ. 189 - 192)

Εἰς τοὺς ἐντὸς τῆς ὠχυρωμένης πόλεως ναοὺς ἐγένοντο συστηματικαὶ ἐργασίαι, αἱ ὁποῖαι σκοπὸν εἶχον, ἄφ' ἑνὸς νὰ στερέωσουν καὶ ἀσφαλίσουν τούτους, ἄφ' ἑτέρου νὰ βελτιώσουν τὴν ἐμφάνισίν των.

Κατεβλήθη ἰδιαιτέρα προσπάθεια, κυρίως διὰ τὴν προστασίαν τῶν πολυτίμων τοιχογραφιῶν, νὰ ἐπιτευχθῇ πλήρης στεγανοποίησις τῶν μνημείων. Οὕτω, πλὴν τῆς ἐξ ὀλοκλήρου ἀνακατασκευῆς ἢ τῆς ἐν μέρει ἐπισκευῆς τῶν στεγῶν, αἰτινες φέρουν, κατὰ κανόνα, σχιστολιθικὰς πλάκας, φαιοῦ χρώματος (ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, Πίν. 180 β) (Πί ν. 143 γ), ἐλήφθησαν ἀντιπλημμυρικά καὶ ἀποστραγγιστικὰ μέτρα.

Κατὰ τὴν τακτοποίησιν ὑπογείου καμαροσκε-

ποὺς χώρου εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ ναῖσκου τοῦ Προφήτου Ἡλία, ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς κτιστοὶ τάφοι-
θηκαί, διαστ. 2 x 0,45 μ. ἑκαστος.

Βάσει μελέτης, συνταχθείσης ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, κατεσκευάσθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου ἐλαφρὰ ξυλίνη κεραμοσκεπὴς στέγη (ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, Πίν. 182 α) (Πί ν. 143 δ). Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ τούτου ἀπὸ τῶν συντριμμάτων, ἀπεκαλύφθη ἡ βάσις τοῦ τέμπλου τῆς δευτέρας κτηριακῆς περιόδου τοῦ μνημείου, ἐνῶ εἰς βάθος 0,50 μ. εὐρέθη τὸ δάπεδον τῆς πρώτης περιόδου αὐτοῦ. Ἐπίσης ἀπεκαλύφθησαν: ἡ ἀρχικὴ, κτιστὴ Ἁγία Τράπεζα, μετὰ ζωγραφικοῦ διακόσμου εἰς τὰς τέσσαρας παρειάς αὐτῆς· τάφοι ὑπὸ τὸ δάπεδον, τῆς δευτέρας περιόδου· δακτύλιος ἐξ ἀργύρου μὲ ἐγχάρακτον τὸ ὄνομα *ΑΝΔΡΕΣ* ἐπὶ τῆς σφενδόνης (Πί ν. 143 β), καὶ νόμισμα τῆς Ἰονικῆς Δημοκρατίας.

Τέλος, στερεωτικαὶ ἐργασίαι ἐγένοντο καὶ εἰς τὴν πύλην τοῦ τείχους τῆς πόλεως (ΑΔ ἔ.ἀ., Πίν. 179 β).

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἐργασίας ταύτας συνεργεῖον τοῦ Κ.Ε.Σ. ἐνήργησε καθαρισμὸν καὶ στερεώσιν τῶν τοιχογραφιῶν μὲ λαμπρὰ ἀποτελέσματα.

Εἰς τὸν ἐκτὸς τῆς ὠχυρωμένης πόλεως ναὸν

τοῦ Ἐξαστρατήγου ἢ Ἀρχιστρατήγου ἐγένετο ἐπισκευὴ τῆς ἐκ πλακῶν στέγης καὶ στεγανοποίησις διὰ τῆς διανοίξεως ἀποστραγγιστικῆς αὐλακος, εἰς δὲ τὸ σπήλαιον τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐνηργήθη καθαρισμὸς καὶ στερέωσις τῶν πολυτίμων τοιχογραφιῶν ὑπὸ τοῦ Κ.Ε.Σ. (ΑΔ ἔ.ἀ., σ. 191).

ΠΟΤΑΜΟΣ

Ναὸς Ἁγίου Νίκωνος

Βάσει μελέτης, συνταχθείσης ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, ἐγένετο ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νίκωνος καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ περὶ αὐτὸν χώρου (ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, Πίν. 198) (Πί ν. 143 ε). Ὑπὸ τοῦ Κ.Ε.Σ. περισυνελέγη σημαντικὸς ἀριθμὸς τεμαχίων τοιχοποιίας μετὰ τοιχογραφιῶν καὶ ἀπεκολλήθησαν αἱ τοιχογραφίαι τοῦ κτιστοῦ τέμπλου.

Ἀνευρέθη χαλκοῦν νόμισμα τῆς Βενετίας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: *Ἰωάν(νης) Κορνήλιος ὁ Δούξ*.

Τέλος, ὑπὸ τῶν συνεργειῶν τοῦ Κ.Ε.Σ. ἐγένετο σειρὰ ἐργασιῶν καθαρισμοῦ, στερεώσεως καὶ, εἰς περιπτώσεις τινὰς βεβαίου κινδύνου καταστροφῆς, ἀποκολλήσεως τοιχογραφιῶν εἰς τοὺς ναοὺς: Ἁγιον Νικόλαον εἰς Μολιγκάτες, Ἁγιον Κοσμῶν καὶ Δαμιανὸν εἰς Φριλιγκιάνικα, Ἁγιον Βλάσιον εἰς Πέντε Πηγάδια καὶ εἰς ναοὺς τῆς Παλαιοχώρας.

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Εἰς τὸ Μουσεῖον Χώρας, συνεπληρώθησαν αἱ ἐργασίαι ἐπανεκθέσεως τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ (Πί ν. 144 α-β). Ἐγένετο ἐπίσης ἡ συντήρησις καὶ ἡ ἔκθεσις τῶν εὐρημάτων τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν τῶν κκ. Blegen καὶ Μαρινάτου. Μεταξὺ τῶν τελευταίων εὐρημάτων εἶναι καὶ τὰ μοναδικὰ χρυσὰ ἀγγεῖα καὶ κοσμήματα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ κ. Μαρινάτου εἰς Περιστεριάν.

ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Τοῦ Κάστρου Μεθώνης ὑπεστυλώθη ἡ βορεία μνημειώδης γέφυρα, καταστάσα ἐτοιμόρροπος κυρίως λόγῳ σεισμῶν.

Συνεργεῖον τῶν ἐργασιῶν τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, ἐπικεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἦτο ὁ τεχνίτης κ. Χρήστος Σκόρδας, ἐποπτευόμενον ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου κ. Ἰω. Κολέφα, ἡσχολήθη μὲ τὴν συντήρησιν: 1) Τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ προερχομένου ἐκ τῆς Ἀγ. Τριάδος Κορώνης (Πί ν. 145 α) (M. N. Valmin, The Swedish Messenia Expedition, 464 - 75, πίν. 5. Πρβλ. καὶ σ. 20/21 τοῦ ἀνὰ χειρὸς τόμου). 2) Τῶν ψηφιδωτῶν τῆς παρὰ τὸ χωρίον Δεσύλλα ρωμαϊκῆς ἐπαύλεως (Πί ν. 145 β) (πρβλ. σ. 21 τοῦ ἀνὰ χειρὸς τόμου). Τὰ ὡς ἄνω ψηφιδωτὰ ἐκαθαρίσθησαν ἐπιμελῶς, ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν πρὸ τῆς ἀποσπάσεως αὐτῶν. Μετὰ τὴν ἀπόσπασιν ἐκαθαρίσθη ἡ ὀπίσθια αὐτῶν ἐπιφάνεια ἐκ τῶν σαθρῶν κονιαμάτων, ἐφωτογραφήθη δὲ καὶ αὕτη. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ψηφιδῶν ἐκάστου ψηφιδωτοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν θέσιν, ἐγένετο ἡ συμπλήρωσις τούτων, εἰς περιωρισμένα μόνον τμήματα, καὶ μάλιστα μόνον τὰ χρήζοντα ἀμέσους συντηρήσεως, διὰ τῶν περισυλλεγεσῶν ἀρχαίων ψηφιδῶν ἐκάστου ψηφιδωτοῦ. Τὰ οὕτως ἀποκαταθέντα ψηφιδωτὰ ἐπανετοποθετήθησαν εἰς τὰς ἀρχικὰς αὐτῶν θέσεις, πλὴν τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Κορώνης, τὸ ὁποῖον φυλασσόμενον μέχρι πρὸ τινος εἰς τὴν Συλλογὴν Βασιλικῆς, εὐρίσκεται νῦν εἰς τὸ Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας.

ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ ΝΕΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Εἰς Κυπαρισσίαν κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν πρὸς ἀνοικοδόμησιν οἰκίας, εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ καὶ τῆς ἀκροπόλεως οἰκόπεδον τοῦ Παν. Γιαννοπούλου, ἀπεκαλύφθη μνημειώδης κτήριο, οἱ τοῖχοι τοῦ ὁποίου σφύζονται εἰς δύο ἕως τέσσαρας δόμους. Ἐκ τῶν συγκεντρωθέντων ὀστράκων καὶ λοιπῶν κινητῶν εὐρημάτων, τὸ κτήριο χρονολογεῖται εἰς τὸν 4ον αἰ. π.Χ.

ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Εἰς περιοχὴν Ἀρχαίας Μεσσήνης εὐρέθη καὶ παρεδόθη εἰς τὴν αὐτόθι συλλογὴν, ἀνάγλυφος πλάξ, ἐπὶ τῆς ὁποίας σφύζεται τὸ κάτω ἥμισυ πελοπόρου ὀρθίας γυναικός (ὑψ. 0,43 μ.).

Εἰς τὸ ΝΔ. τμήμα τῆς Ἀγορᾶς τῆς Ἀρχαίας Μεσσήνης, ἀπεκαλύφθησαν, κατόπιν ραγδαίων βροχῶν, τεμάχια ἀγάλματος, ὀλίγον μικροτέρου τοῦ φυσικοῦ μεγέθους, ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων (Πί ν. 146 α).

Ἐκ τοῦ χωρίου Καλύβια Μελιγαλᾶ προέρχονται τὰ κάτωθι μυκηναϊκὰ εὐρήματα: α) τρίωτος πιθοειδὴς κρατηρίσκος, φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων φολιδωτὸν κόσμημα (ὑψ. 0,109 μ.) (Πί ν. 146 β), β) ἀλαβαστροειδὲς ἀγγεῖον (ὑψ. 0,043, διαμ. βάσ. 0,16 μ.), γ) ψῆφοι ἡλέκτρου, δ) ἀποτμήματα χρυσῶν φύλλων, ἐφ' ὧν σφυρήλατοι ἔλικες.

Εἰς περιοχὴν Καρδαμύλης εὐρέθησαν καὶ μετεφέρθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Ἀγγ. Χωρέμη, εἰς τὴν αὐτόθι προσφάτως σχηματισθεῖσαν συλλογὴν, τὰ κάτωθι ἀρχαῖα:

1. Τρία δωρικά κιονόκρανα, ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς (ἐν ἀκέραιον καὶ δύο εἰς τεμάχια) ἐκ τεφρόχρου ἐγχωρίου μαρμάρου (διαστ. 0,57 x 0,57 μ.). Εὐρέθησαν εἰς θέσιν Πρόγαγγη Καρδαμύλης, ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Παν. Καμενέα. Προφανῶς ταῦτα ἀνήκουν εἰς τὸ αὐτὸ κτήριο. Τὸ ὑποτραχήλιον αὐτῶν διαμορφοῦται εἰς σκοτίαν, ὃ δὲ ἔχινος φέρει εἰς τὴν βάσιν του τέσσαρας δακτυλίου (Πί ν. 146 δ).

2. Μαρμαρινὴ ἐπίστεψις βάθρου εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω θέσιν. Ἐπὶ τῆς μακρᾶς πλευρᾶς σχηματίζεται κυμάτιον, ὑπεράνω τοῦ ὁποίου ἐπιγραφὴ: ΔΑΜΑΡΧΟ ΗΡΩ..... Λόγῳ τοῦ βάρους αὐτῆς, ἀφῆθη κατὰ χώραν (διαστ. 1,02 x 0,43 μ.).

3. Δύο δωρικά κιονόκρανα κλασσικῶν χρόνων (διαστ. 0,52 x 0,52 μ.), ἐν ἱωνικῶν κιονόκρανον ἑλληνιστικῶν χρόνων (διαστ. 0,41 x 0,41 μ.) καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια.

4. Ἐπὶ κρᾶνον μαρμαρινόν, ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἐξ εὐρέος φύλλου ἀκάνθης φύονται βλαστοὶ μετὰ ἑλίκων, μεταξὺ δὲ αὐτῶν δίσκος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δυσδιάκριτον κόσμημα (Πί ν. 146 ε).

Τὰ κάτωθι ἀρχαῖα περισυνέλεξεν ὁ Ἐπιμελητὴς κ. Ἀγγ. Χωρέμης ἐκ τῆς περιοχῆς Κάμπου Ἀβίας καὶ μετέφερεν εἰς τὸ Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας:

α) Μικρὰν ἐρμαϊκὴν στήλην ἐνδεδυμένης ἀνδρικής μορφῆς, ἐξ ἐρυθροῦ μαρμάρου, ὑψ. 0,46 μ. (Πί ν. 146 γ).

β) Κάτω τμήμα μαρμαρίνου ἀγάλματος καθήμενης μορφῆς, ὑψ. 0,22, πλ. 0,30 μ.

γ) Κάτω ημισυ μαρμαρίνης κεφαλῆς γενειοφόρου ἀνδρός, φυσικοῦ μεγέθους, ρωμαϊκῶν χρόνων.

δ) Μαρμάρινος κορμός ἱματιοφόρου ἀνδρός, φυσικοῦ μεγέθους, ρωμαϊκῶν χρόνων. Οὗτος, λόγῳ τοῦ μεγάλου βάρους καὶ τοῦ ὄγκου του, ἀφῆθη εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ Παναγ. Μούντανου, περιοχῆς Κάμπου Ἀβίας, ἔνθα καὶ εὗρέθη (σφζ. ὕψ. 0,55 μ.).

Εἰς τὴν περιοχὴν Φοινικοῦντος ἐπεσημάνθη τύμβος ἄθικτος. Πλησίον αὐτοῦ εὗρέθη τάφος κα-

Καλλιρρόη. Ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τῆς ἡρειπωμένης ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου εἰς τὸ χωρίον Καλλιρρόη Μεσσηνίας, εὐρίσκεται ἀπὸ ἐτῶν κυλινδρικὸν ἐνεπίγραφον βάθρον ἀγάλματος ἐκ φαιοῦ ἀσβεστολίθου, τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ., τὸ ὁποῖον ἤδη ὁ Natan Valmin ἐπεσήμανε καὶ ἐδημοσίευσε¹. Νῦν παρατηρήθη ὅτι τὸ ἡρειπωμένον ἐκκλησίδιον τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου εἶναι ἐκτισμένον ἐπὶ τῶν θεμελιῶν ἀρχαίου κτηρίου, πιθα-

Σχέδ. 1. Καλλιρρόη Μεσσηνίας. Τεμάχιον μαρμαρίνου ἐνεπιγράφου θωρακίου

τεστραμμένος, ἐκ τοῦ ὁποῖου συνελέγησαν πολλὰ ὄστρακα μεγάλων ἀγγείων, ὑστέρας γεωμετρικῆς ἐποχῆς. Ἡ διακόσμησις αὐτῶν ἀποτελεῖται ἐξ ἀκτίνων, ὡς καὶ ἐπαλλήλων ζωνῶν πληρουμένων διὰ κατακορύφων καὶ κυματοειδῶν γραμμῶν.

Ἐκ τῆς περιοχῆς χωρίου Μεσοποτάμου προέρχεται λύχνος πρωϊμῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, δακρυδόχος καὶ ὄστρακα.

Εἰς τὴν περιοχὴν χωρίου Χατζῆ καὶ εἰς θέσιν Μπαρμπέρι συνελέγησαν ὄστρακα μυκηναϊκῶν καὶ κλασσικῶν χρόνων.

Εἰς τὴν περιοχὴν Πύλου (Ναυαρίνου) καὶ εἰς θέσιν Λαγκόνα συνελέγησαν ὄστρακα κλασσικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

νῶς τοῦ ἱεροῦ «τῶν Μεγάλων Θεῶν» (Καβεῖρων), τοῦ ὁποῖου ἀρχιερεὺς διὰ βίου ἦτο ὁ Μεσσήνιος Τιβ. Κλαύδιος Κρισπιανός, Ἑλλαδάρχης τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν, ὡς μᾶς πληροφοροῦν ἐκτὸς τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βάθρου τῆς Καλλιρρόης καὶ δύο εἰσέτι ἐπιγραφαὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὀλυμπίας², τὰς ὁποίας ἀναφέρει καὶ ὁ Valmin³.

Πλησίον τοῦ βάθρου εὗρέθη καὶ τεμάχιον μαρμαρίνου θωρακίου, μεγ. σφζ. μήκ. 0,28, μεγ. πλ. 0,12, πάχ. 0,065 μ., σφζον τμήμα ἐπιγραφῆς (Σχέδ. 1).

Π. Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ

1. N. Valmin, Inscriptions de Messénie, Lund 1928, σ. 139 - 141.

2. Inschriften von Olympia, 447 καὶ 448.

3. Ἑ.ά. σ. 140.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΗΛΕΙΑΣ

ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ ἐπὶ τῇ προοπτικῇ τῆς ἐκθέσεως αὐτῶν εἰς τὸ ἐν ἀποπερατώσει νέον Μουσεῖον. Ἰδιαιτέρας μνείας ἀξία εἶναι ἡ ἀποπεράτωσις τῶν ἐργασιῶν ἀποκαταστάσεως τοῦ δισκοειδοῦς ἀκρωτηρίου τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας (ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 174. Χαριστήριον εἰς Ἀ. Ὀρλάνδον, τόμ. Δ', σ. 57). Τῆς σχηματισθεῖσης ἤδη εἰς τὸ Μουσεῖον πλουσιωτάτης μυκηναϊκῆς Συλλογῆς συνετηρήθησαν πολυάριθμα ἀγγεῖα καὶ χαλκᾶ, ὥς καὶ ἕτερα ἀντικείμενα, ὥς π.χ. ἡ ἐπὶ τοῦ Πί ν. 147 α κυνέη.

Τὰ ἐκ τῆς περιοχῆς Ὀλυμπίας προερχόμενα ἀρχαῖα τῆς ὥς ἄνω Συλλογῆς θὰ δημοσιευθοῦν ἐντὸς ὀλίγου εἰς ἀνεξάρτητον τόμον, ὥς συμβολὴ εἰς τὴν προϊστορίαν τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῆς πέριξ αὐτοῦ περιοχῆς.

ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Ἦρχισαν αἱ ἐργασίαι συντηρήσεως τοῦ νεοκλασσικοῦ κτηρίου Πύργου (Δημοτικὴ Ἀγορά), προκειμένου τοῦτο νὰ χρησιμοποιηθῇ προσεχῶς ὡς Μουσεῖον τοῦ Νομοῦ Ἠλείας (Βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 458, Πίν. 492 α).

Ἐγένοντο ἐργασίαι συντηρήσεως τοῦ Κάστρου Κυλλήνης· ἐστερεώθησαν τμήματα τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους, ὥς καὶ κτισμάτων ἐσωτερικῶς τούτου.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος, ἐγένετο ἀποκατάστασις δύο κιόνων τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς (τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου ἀπὸ τῆς ΒΑ. γωνίας) μετὰ τοῦ ἐπιστυλίου τῶν, κατόπιν ζημιῶν, αἱ ὁποῖαι προεκλήθησαν εἰς τὸ μνημεῖον ἐκ πτώσεως κερανοῦ, ἔνεκα τοῦ ὁποίου μάλιστα κατεκρημνίσθη ὁλόκληρον τὸ ἐν λόγῳ ἐπιστόλιον. Ἐπίσης ἀποκατεστάθη ἕτερος κίων εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ.

Τὸ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ καλλιτέχνου κ. Ἰ. Κολέφα συνεργεῖον τῶν ἐργαστηρίων τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου ἀπησχολήθη μετὰ τὴν συντήρησιν τῶν ψηφιδωτῶν τῆς Ἱερᾶς Ἀλτεως, ἥτοι τοῦ προνάου τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς (ΑΑΑ 1968, σ. 78 - 82, εἰκ. 1), τοῦ Ὀκταγώνου (Πί ν. 147 β - γ), τῶν θερμῶν Β. τοῦ Πρυτανείου (Πί ν. 148 α), καὶ τῶν ρωμαϊκῶν κτισμάτων ΝΑ. καὶ ΝΔ. τοῦ Λεωνίδαίου (Πί ν. 148 β).

Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀποσπάσεως τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ προνάου τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς πρὸς στερέωσιν, ἀποκάλυψις τοῦ διαπέ-

δου τοῦ προνάου, ὥς τοῦτο εἶχεν ἅμα τῇ κατασκευῇ τοῦ ναοῦ, πρὸ τῆς τοποθετήσεως τοῦ ὥς ἄνω ψηφιδωτοῦ. Αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι φθοραὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐκ κογχυλιάτου λίθου διαπέδου ἐξηγοῦν τὴν ἐπικάλυψιν του διὰ τοῦ ψηφιδωτοῦ. Ἐγκοπὴ εἰς τὸ δεξιὸν τμήμα τοῦ διαπέδου τοῦ προνάου (διαστ. 0,74 x 0,10 μ.) πρὸ τῆς δεξιᾶς παραστάδος τῆς εἰσόδου τοῦ σηκοῦ, ἐχρησίμευεν ἀσφαλῶς διὰ τὴν ὑποδοχὴν σημαντικοῦ ἀφιερώματος. Ἐπὶ τοῦ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ σηκοῦ τμήματος τοῦ διαπέδου, ἐφάνη ὑποδοχὴ ὀρθογωνίου σχήματος (διαστ. 2,74 x 0,72 μ.) ἀσφαλῶς ἐξ ἐδράσεως ἐκεῖ παλαιότερον ἐτέρας βαθμίδος, πλατυτέρας τῆς σωζομένης, διὰ τὴν πρόσβασιν εἰς τὸν σηκόν. Ἐξ ἄλλου, παρὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ προνάου ἀπεκαλύφθη αὐλαξ, μήκ. 2,74, πλ. 0,16 καὶ βάθ. 0,23 μ., ἡ ὁποία ἦτο πλήρης κατὰ τὸ μέγιστον τοῦ πλάτους αὐτῆς διὰ κορασάνιου, κατὰ δὲ τὸ ὑπόλοιπον διὰ χώματος. Κατὰ τὴν εἰς βάθος ἐρευναν τῆς αὐλακος ταύτης, εὐρέθησαν, κάτωθεν τοῦ κορασάνιου, δύο χαλκᾶ ἐλάσματα ποδῶν δύο τριπόδων, ὁστέρας γεωμετρικῆς καὶ ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς ἀντιστοίχως, τεμάχιον χαλκοῦ δακτυλίου καὶ χαλκοῦν στέλεχος τετραγώνου διατομῆς. Τὰ πλέον σημαντικὰ ὅμως εὐρήματα ἦσαν τρία νομίσματα, διὰ τῶν ὁποίων προσφέρεται σαφὲς terminus post quem τῆς κατασκευῆς τοῦ ψηφιδωτοῦ: α) ἀργυροῦν νόμισμα (ὀβολὸς) Φλειοῦντος τοῦ 400 - 360 π.Χ., β) χαλκοῦν νόμισμα Σικυῶνος τοῦ 323 - 251 π.Χ., γ) χαλκοῦν νόμισμα, λίαν ἐφθαρμένον, πιθανώτατα τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. Ἐκ τούτων τὸ ψηφιδωτὸν χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς ἢ τὸ ἀργότερον τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. (πρβλ. καὶ ΑΑΑ 1968, σ. 78 - 82).

ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ ΝΕΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

ΝΑ. τοῦ Θεάτρου Ἀρχαίας Ἡλίδος καὶ εἰς ἀποστάσιν 300 μ. περίπου ἀπὸ αὐτοῦ, ἀπεκαλύφθη τυχαίως εἰς τὰ σύνορα τῶν ἀγρῶν Χρ. Χριστοδουλοπούλου καὶ Διον. Δημητροπούλου, κιβωτίοσχημος τάφος χριστιανικῶν χρόνων. Ὁ τάφος, κενὸς κτερισμάτων, ἦτο κατεσκευασμένος ἐκ τεμαχίων μαρμαρίνου παλαιοχριστιανικοῦ θωρακίου (Πί ν. 149 α - β), ἴσως προερχομένου ἐκ τῆς μόνης μέχρι τοῦδε γνωστῆς εἰς Ἡλῖδα παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, εἰς ἣν μετετράπη ἡ Νοτία Στοὰ τῆς Ἀρχαίας Ἡλίδος (βλ. Τὸ Ἔργον 1964, 119. Πρακτικά 1964, 136 κ.ε.). Κατὰ τὴν διὰ προωθητήρος διαπλάτυνσιν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Λαμπετίου (Πύργου) πρὸς Ἀμπούλαν, ἀπεκαλύφθησαν κεραμοσκεπεῖς σαμαρωτοὶ τάφοι, ἀνήκοντες εἰς ἐκτεταμένον νεκροταφεῖον ρωμαϊκῶν χρόνων, ὥς καὶ ἐρείπια παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς.

Παρά την δεξιάν πλευράν τῆς κοινοτικῆς ὁδοῦ **Σκουροχωρίου - Σκαφιδιάς** καί εἰς τὸν ἄγρον Δεστούνη, ὁ Ἐπιμελητῆς κ. Ἄγγ. Χωρέμης ἀνεκάλυψεν ἡρειπωμένον ναῦδριον μετὰ ἡμιεξαγωνικῆς κόγχης ἱεροῦ, καλούμενον νῦν Δεσποτάκι. Οἱ τοῖχοι τοῦ ναυδρίου, σωζόμενοι εἰς ὕψος 1 μ. περίπου, εἶναι ἐπιμελῶς ἐκτισμένοι ἐκ παρολίθων εἰς κανονικοῦς δόμους, χωριζομένους διὰ ζώνης ὀδοντωτοῦ κεραμικοῦ κοσμήματος.

Εἰς τὸ χωρίον Ἀγράμπελα Ὁρεινῆς Ἡλείας, ὡς ἀνέφερεν ὁ Ἐπιμελητῆς κ. Ἄγγ. Χωρέμης, ὑπάρχει βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Δημητρίου, λαϊκοῦ τύπου, κατάγραφος δι' ὠραίων μεταβυζαντινῶν τοιχογραφιῶν. Αὐταί, συμφώνως πρὸς σωζομένην ἐπιγραφὴν, εἶναι ἔργον τῶν ἀδελφῶν Δημητρίου καὶ Γεωργίου Μόσχου. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγράφεται τὸ ἔτος 1607, ὡς ἔτος ἀνεγέρσεως καὶ ἱστορήσεως τοῦ ναοῦ.

Εἰς τὸ χωρίον Δινίσταινα σώζεται, ἄγνωστος μέχρι τοῦδε, πύργος φραγκικῆς ἐποχῆς (Πί ν. 149 δ).

ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Εἰς θέσιν Ρένια τοῦ χωρίου Πλάτανος (περιοχῆς Ὀλυμπίας) εὐρέθησαν: α) θραῦσμα μεγάλου ἀσκοειδοῦς ἀγγείου μετὰ εὐρέος στομίου, κοσμούμενον δι' ἐπαλλήλων ταινιῶν καστανοφαίου χρώματος, πιθανῶς πρωϊμῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων (σῶζ. ὕψ. 0,21 μ.) (Πί ν. 150 δ), β) λαϊμός μετὰ τοῦ χείλους ἡμισοειδοῦς ἀγγείου.

Εἰς τὴν ἔναντι τοῦ ἱεροῦ Ὀλυμπίας περιοχὴν τοῦ Ἀλφειοῦ, εὐρέθη ὀξυπύθμενον μελαμβαφὲς διωτὸν ἀγγεῖον, μετ' ἐγχαράκτου γραμμικῆς διακοσμῆσεως, εἰς τεμάχια (ὕψ. ἀγγείου συγκ. 0,197 μ.), πρωϊμῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Εἰς θέσιν Ποτάκι Ἀλφειοῦ, ἔναντι τοῦ χωρίου Μακρύσια, εὐρέθη τμήμα πηλίνης σίμης ὑδρορροῆς. Τὸ ἀριστερὸν τμήμα τῆς σίμης, τὸ περιλαμβάνον καὶ τὴν λεοντοκεφαλὴν, ἐλλείπει. Ἐπὶ τοῦ σωζομένου τμήματος βλαστοὶ μετὰ ἐλίκων. Τὸ χρώμα ἐξίτηλον. Μέγ. μήκ. 0,29, ὕψ. 0,203 μ.

Εἰς τὸ μεταξὺ Ὀλυμπίας καὶ Μακρυσίων τμήμα τοῦ Ἀλφειοῦ εὐρέθη κορινθιακὸν κράνος ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, ἐλλιπὲς κατὰ τὴν δεξιὰν παραγναθίδα καὶ τὴν κορυφήν.

Εἰς τὸ παρὰ τὸ Πελόπιον Πουρνάριον (περιοχῆς Ὀλυμπίας), ἐνθα αἱ ἱαματικαὶ πηγαὶ τῆς Ἀρχαίας Ἡρακλείας, εὐρέθησαν καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας πηνίον καὶ μονόμυζος λῆχνος, ὑστεροκλασσικῶν χρόνων.

Ἐκ τῆς περιοχῆς Μαζίου Σκυλλουντίας καὶ ἐκ τοῦ ἀγροῦ τοῦ Γεωργίου Κωνσταντάρτα, κειμένου εἰς θέσιν Βάτος, προέρχεται πωρὴν δίοτος τε-

φοδόχος μετὰ πόματος, ὕψ. 0,71 μ. Ἐκάστη τῶν λαβῶν αὐτῆς, ἱκανοῦ πλάτους, κοσμεῖται διὰ τριῶν κατακορύφων βαθειῶν ἀδλακώσεων. Ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων.

Εἰς Παληόπορτες Μαζίου Σκυλλουντίας εὐρέθη χαλκὴ αἰχμὴ δόρατος, μήκ. 0,127 μ.

Ἐπίσης ἐκ Μαζίου προέρχεται θραῦσμα ἐπιτυμβίου στήλης, περιλαμβάνον τὴν ἀριστερὰν γωνίαν τοῦ ἀετώματος μετὰ τῶν κάτωθεν αὐτοῦ γεισιπόδων καὶ διακόσμησιν ἐξ ἐλίκων (διαστ. 0,20 x 0,18 μ.).

Ἐπὶ τῶν παρὰ τὴν νοτίαν παρυφὴν τοῦ χωρίου Καυκανιά λόφων, εἰς θέσιν Ἀγριλίτσα, ὑπάρχει παχεῖα προϊστορικὴ ἐπίχρως, ἐξ ἧς ἐλήφθησαν ὀλίγα δείγματα μεσοελλαδικῆς καὶ μυκηναϊκῆς κεραμικῆς.

Ἐκ Χελιδονίου καὶ ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Κ. Ντούζα περισυνελέγη μαρμαρινὴ βάσις ἀναθήματος (στήλης ;) εἰς δύο τεμάχια (ὕψ. 0,32, πλ. 0,43, σῶζ. μήκ. 0,48 μ.) καὶ ἐλλιπὲς κατὰ τὴν μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν, ἀποκεκρουμένη δὲ κατὰ τὴν ἑτέραν. Ἡ βάσις αὕτη, ἔχουσα σχῆμα θρόνου, φέρει ἐπὶ τῆς προσθίας ὀψεως, ἐν ἀναγλύφῳ, παράστασιν πύλης ἰωνικοῦ οἰκοδομήματος (Πί ν. 149 γ), ἴσως τῆς πύλης τοῦ Ἄδου, ἐπὶ δὲ τῆς σωζομένης στενῆς πλευρᾶς καρδιόσχημον κόσμημα ἐν προστύπῳ ἀναγλύφῳ (πρβλ. τὸ αὐτὸ κόσμημα ἐπὶ ὁμοίας βάσεως ἐκ Καυκανιάς εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας).

Εἰς θέσιν Μαραθιά Βαρβασαίνης εὐρέθησαν καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας ὀξυπύθμενος ἀμφορίσκος, ἀκέραιος (ὕψ. 0,285 μ.), δακρυδόχος καὶ οἰνοχόη μετὰ διδύμων λαβῶν, ἅπαντα ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Παρὰ τὸ χωρίον Σαβάλια εὐρέθη μέγας πῖθος ταφικός. Οὗτος, καλῶς κεκλεισμένος κατὰ τὸ στόμιον διὰ τετραγώνου τεμαχίου ἐκ παρολίθου, περιεῖχε δύο σκελετοὺς, ὡς καὶ κύλικα μελαμβαφὴ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ὀλίγα ὀστρακα ἐπίσης μελαμβαφῇ καὶ σιδηρᾶν στλεγγίδα εἰς τεμάχια.

Ἐκ Γαστοῦνης καὶ ἐκ τῆς οἰκίας Νικ. Σισίνη παρελήφθησαν τὰ κάτωθι, ἀγνώστου προελεύσεως, ἀρχαῖα:

α) πηλινὴ λεοντοκεφαλὴ - ὑδρορροή (μήκ. 0,40 μ.) καλῆς σχετικῶς διατηρήσεως, ὑστεροκλασσικῶν χρόνων (Πί ν. 150 β).

β) ἀγαλμα μαρμαρινὸν καθημένης ἐπὶ θρόνου μορφῆς (ὕψ. 0,45 μ.), 4ου αἰ. π.Χ. (Πί ν. 150 γ).

Ἐκ Παλαιοκάστρου Κυλλήνης προέρχεται μικροσκοπικὴ προτομὴ Ἀθηνᾶς μετὰ κράνους (Πί ν. 150 ε) (ὕψ. 0,031 μ.), ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἐκ τοῦ χωρίου Κάστρου Κυλλήνης (Χλεμούτσι) προέρχεται μικρὰ ἐπιτύμβιος ἀετωματικὴ

στήλη (ὕψ. 0,43 μ.) μετὰ γεισιπόδων, φέρουσα ἐπιγραφὴν: *ΚΕΡΔΩΝ ΧΑΙΡΕ*.

Εἰς τὴν περιοχὴν Ἀρχαίας Ἡλίδος εὐρέθη καὶ παρεδόθη εἰς τὴν αὐτόθι συλλογὴν ὑπὸ Ἀδριανῆς Σταθοπούλου χαλκοῦς λύχνος μετὰ πώματος, ἀπολήγοντος ἄνω εἰς κεφαλὴν βοός. Ὁ λύχνος (μεγ. ὕψ. 0,06, μεγ. μήκ. 0,13 μ.), ἀρίστης διατηρήσεως, φέρει ἐπὶ τῆς λαβῆς προσηλωμένον φύλλον κισσοῦ ἐκ χωριστοῦ ἐλάσματος. Ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Εἰς χωρίον Δαφνιώτισσα εὐρέθη ἐπιτύμβιος ἀετωματικὴ στήλη ἐξ ἀσβεστολίθου. Ἡ στήλη φυλάσσεται εἰς τὴν Συλλογὴν Ἀρχαίας Ἡλίδος (ὕψ. 1,16 μ.). Τὸ ἀνώτερον τμήμα αὐτῆς μετὰ τῆς ἀετωματικῆς ἀπολήξεως ἔχει ἀρχιτεκτονικὴν διάρθρωσιν, ἀπομιμουμένην τὰ ἀκρωτήρια, τὸ ἐπιστύλιον καὶ τὰς μετόπας μετὰ τῶν τριγλῶφον ναοῦ. Κάτωθεν αὐτῶν, ἡ στήλη διαμορφοῦται εἰς ἐπικρανον μετ' ἀναγλύφου διακοσμήσεως ἐκ βλαστοῦ μετὰ ἐλίκων καὶ βοῶν κύματος. Κάτωθεν τοῦ ἐπικράνου σειρὰ βουκράνων καὶ ροδάκων ἐναλλάξ. Ἡ ἐπὶ τῆς στήλης ἐπιγραφὴ, νεωτάτων χρόνων.

Εἰς θέσιν Λιντρίβα τοῦ χωρίου Περιστερίον Ἡλίδος εὐρέθησαν χαλκοὺν ἀγαλμάτιον ταύρου, λήκυθος τοῦ τύπου τῶν ἡλειακῶν καὶ δύο μικροσκοπικαὶ ὕδρια. Ἀπαντα ὑστέρων κλασσικῶν χρόνων.

Εἰς θέσιν Στρομπούλι τοῦ χωρίου Καρδιακάυτη εὐρέθη ἐντὸς πίθου μελαμβωφῆς λήκυθος, φέρουσα ἐπὶ τῶν ὧμων κόσμημα ἐκ σειρᾶς καλύκων.

Εἰς θέσιν Ἀγ. Γεώργιος, περιοχῆς χωρίου Νεμούτα, εὐρέθησαν καὶ παρεδόθησαν εἰς Μουσεῖον Ὀλυμπίας σιδηροὺν μικροσκοπικὸν σφυρίον, ὡς καὶ πῆλινον πηνίον, σχήματος ὀρθογωνίου, κοιλουμένου εἰς τὸ μέσον, φέρον ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν μακρῶν πλευρῶν ἔντυπον διπλοῦν ἀνθέμιον.

Εἰς Κάτω Σαμικὸν εὐρέθη καὶ παρεδόθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας μόνωτον εὐρύστομον ἀγγεῖον ἐκ πηλοῦ, ἀμελῶς ἐχρωματισμένον κατὰ τὰ χεῖλη διὰ καστανεῦθρου χρώματος. Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν διάνοιξιν ὁδοῦ ἀπὸ Σέκουλα Ἀνδριτσαίνης πρὸς Ἀλφειὸν καὶ ἐντὸς κεραμοσκεποῦς τάφου, εὐρέθη ὑπὸ Δημ. Κούκουλα οἰνοχόη τριφυλλόστομος (ὕψ. 0,185 μ.) καὶ λύχνος, ἀμφότερα ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Εἰς Λινίσταινα, περιοχῆς Ἀνδριτσαίνης, εὐρέθη χαλκῇ λαβῇ σκεύους, ἀπολήγουσα εἰς κεφαλὴν κριοῦ (μήκ. 0,10 μ.) (Π i v. 150 α.). Παρομοία λαβὴ ἐκ πηλοῦ τοῦ Μουσείου Ὀλυμπίας προέρχεται ἐκ τῶν εἰς τὸ Ἱερὸν Ὀλυμπίας Γερμανικῶν ἀνασκαφῶν.

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

1) ΑΓΟΥΛΙΝΙΤΣΑ (ΕΠΙΤΑΛΙΟΝ)

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ὁδογεφύρας τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ, δεξιὰ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Πύργου - Κυπαρισσίας καὶ πρὸς Δ. τοῦ λόφου τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, μηχανικοὶ ἐκσκαφεῖς ἔφερον εἰς φῶς τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1966 τὰ ἔρεπια ὑποκαύστου ρωμαϊκοῦ βαλανείου. Μεταξὺ τοῦ βαλανείου καὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ ποταμοῦ, εἰς ἔκτασιν μήκους 500 περίπου μ. καὶ πλάτους ἴσου πρὸς τῆς διάρρυος, ἀπεκαλύφθησαν θεμέλια δύο προσέτι ἀρχαίων κτηρίων.

Πρὶν ἐρευνηθῇ ἀνασκαφικῶς ἡ περιοχὴ δὲν εἶναι δυνατόν βεβαίως νὰ καταλήξῃ τις εἰς τοπογραφικὰ συμπεράσματα σχετικῶς πρὸς τὸ τοπογραφικὸν πρόβλημα «Θρυόεσσα - Ἐπιτάλιον». Ἐν τούτοις, ἔστω καὶ ὑπὸ τὸ ἀδύναμον φῶς τῶν νέων εὐρημάτων, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς μίαν σειρὰν τάφων, οἱ ὅποιοι ἀνεσκάφησαν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τὸ 1965, δύναται, νομίζω, νὰ ὑποστηρίξῃ τις ὅτι τὸ Ἐπιτάλιον, κατὰ τοὺς ρωμαίκοις τοῦλάχιστον χρόνους, ἐξετείνετο καὶ πρὸς τὴν ἐπίπεδον ἀμμόδῃ ἔκτασιν, ἡ ὁποία περιλαμβάνεται μεταξὺ τῆς τότε παραλιακῆς γραμμῆς (βλ. κατωτέρω), τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τῶν ὑπωρείων τοῦ λόφου Ἀγίου Γεωργίου, καὶ νοτιώτερον μέχρι περίπου τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Δὲν περιορίζετο ἐπὶ τοῦ ὑψώματος «Ντάρντιζα», βορείως τῆς Ἀγουλινίτισης, ὡς ὁ Meyer¹ καὶ δὴ μετὰ βεβαιότητος (zweifelfrei) ὑποστηρίζει, χωρὶς νὰ ἐπιχειρῇ διάκρισιν μεταξὺ τῆς ὁμηρικῆς - μυκηναϊκῆς πόλεως Θρυόεσσης (Ἰλ. Β 591) καὶ τοῦ Ἐπιταλίου τῶν ἱστορικῶν χρόνων (Ξεν. Ἑλλην. III 2, 29). Ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις τῆς μυκηναϊκῆς Θρυόεσσης, τὴν ὁποίαν προτείνει ὁ Meyer, εἶναι λίαν ἀμφίβολος μετὰ τὰς ἐρεῦνας τῶν MacDonald καὶ Hope Simpson², οἱ ὅποιοι ἐπεσήμανον μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον εἰς τὴν θέσιν τῶν τεσσάρων λοφίσκων, ἔνθα εὐρίσκεται καὶ τὸ ἐκκλησίδιον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Ἡ Θρυόεσσα θὰ πρέπη νὰ ἀναζητηθῇ πλησίον τοῦ μυκηναϊκοῦ τούτου νεκροταφείου, εἰς τὴν θέσιν δηλαδὴ, τὴν ὁποίαν ἤδη ὁ Partsch³ εἶχε προτείνει, καὶ τὴν ὁποίαν ὄχι ἀπολύτως δικαιολογημένως ἀπορρίπτει ὁ Meyer⁴, χωρὶς μάλιστὰ νὰ ἔχῃ σαφεῖς προϊστορικὰς ἐνδείξεις ἐκ τοῦ λόφου τῆς Ντάρντιζας.

Ἡ γνώμη τῶν φιλόλογων κυρίως ἐρευνητῶν, οἱ

1. E. Meyer, Neue peloponnesische Wanderungen, 1957, σ. 60.

2. AJA 65 (1961), σ. 227, 12 καὶ 13.

3. Olympia I (1897), σ. 12.

4. Ἐ.ἀ. σ. 49.

όποιοι τοποθετοῦν τὴν Θρυόεσσαν βορείως τοῦ Ἀλφειοῦ, εἴτε πλησίον τοῦ χωρίου Στρέφι⁵ εἴτε νοτίως τοῦ χωρίου Κούκουρα⁶, στηριζόμενοι εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ Νέστορος εἰς τὸ Α τῆς Ἰλιάδος⁷, νομίζω ὅτι πρέπει πλέον νὰ ἐγκαταλειφθῇ.

Ὡς μᾶς διδάσκουν ἀνάλογα παραδείγματα⁸, ἡ μυκηναϊκὴ Θρυόεσσα ἐπεξετάθη κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους πρὸς τὸ πεδινὸν τῆς περιοχῆς παρὰ τὴν θάλασσαν, μετονομασθεῖσα εἰς Ἐπιτάλιον· πρέπει δὲ νὰ ἦτο παραθαλάσσιος πόλις, πρὶν αἰ πλημμύραι καὶ μεγάλοι προσχώσεις τοῦ Ἀλφειοῦ τὴν ἀπομακρύνουν ἐκ τῆς θαλάσσης, μετατοπίζουσαι τὴν γραμμὴν τῶν ἀκτῶν τρία σχεδὸν χιλιόμετρα δυτικώτερον. Εἰς τὰς προσχώσεις ταύτας ὀφείλεται καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν λιμνοθαλασσῶν Ἀγουλινίσης καὶ Μουριάς, δυτικῶς τοῦ Πύργου. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πausanίου, ὡς φαίνεται, δὲν εἶχον σχηματισθῇ εἰσέτι αἱ λιμνοθάλασσαι, ὑπῆρχε μόνον πλησίον τῶν Λετρίνων⁹ μικρὰ λίμνη¹⁰, ἐνσωματωθεῖσα ἀργότερον εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τῆς Μουριάς.

Περὶ τὴν θέσιν τῶν προσφάτως ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων, καὶ δὴ τῶν πλησιέστερον πρὸς τὸν ποταμὸν κειμένων, θὰ πρέπη ἴσως νὰ ἀναζητηθῇ καὶ τὸ περίφημον ἱερὸν τῆς Ἀλφειονίας ἢ Ἀλφειούσης Ἀρτέμιδος¹¹, τὸ κεκοσμημένον μὲ « τὰς σφόδρα εὐδοκίμους γραφάς » τῶν Κορινθίων ζωγράφων Κλεάνθους καὶ Ἀρήγοντος¹².

2) ΜΠΑΜΠΕΣ

Παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Γεωργίου Ν. Σκούφη ἐν τῷ συνοικισμῷ Μπάμπες Κρεστένων, δυτικῶς τοῦ χωρίου Μάζι, ἀπεκαλύφθη τυχαίως, κατὰ ἔργα-

5. F. Böhle, Ein pylisches Epos, Rhein. Mus. NF 83, 1934.

6. V. Burr, Νεῶν Κατάλογος, Κlio, Beiheft 49 (1944), σ. 65.

7. Βλ. καὶ Μ. Σακελλαρίου, Τὰ δῖρα τῆς χώρας τῶν Ἑπειῶν, Πελοποννησιακά, Γ' - Δ' (1960), σ. 17 - 46, ὁ ὁποῖος, ἐνθὺς δὲν παραδέχεται τὴν γεωγραφικὴν ἀξιοπιστίαν τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Νέστορος (σ. 38 κ.ε.) καὶ στηρίζει τὰ συμπεράσματά του εἰς τὸν « Νεῶν Κατάλογον », τοποθετεῖ ἐν τούτοις τὴν Θρυόεσσαν παρὰ τὸ Στρέφι (τοπογρ. διάγρ. σ. 32).

8. Π.χ. ἡ μεσσηνιακὴ Πύλος τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐκ τῶν ὑψωμάτων πέριξ τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Ἀνω Ἐγκλιανοῦ κατῆλθεν εἰς τὴν πεδινὴν περιοχὴν βορείως τοῦ κόλπου τοῦ Ναυαρίνου. Ἡ μυκηναϊκὴ πόλις Ἀνθεῖα τῆς Μεσσηνίας, μετονομασθεῖσα εἰς Θουρίαν, ἐπεξετάθη ἐκ τοῦ λόφου τοῦ « Ἑλληνικοῦ » εἰς τὴν πρὸς Ν. πεδινὴν περιοχὴν (Πausanias VI, 31, 1 - 2).

9. Διὰ τοῦ προσφάτου εὐρήματος τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὀλυμπίας (ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 100) βεβαιώνεται καὶ ἐπιγραφικῶς ἡ πόλις τῶν Λετρίνων, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμῶς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.

10. Πausanias VI, 22, 11.

11. Στράβων VIII 3, 12 καὶ Ἀθήναιος VIII, 346, β, γ.

12. Βλ. καὶ χάρτην τοῦ Kaupert ἐν Olympia und Umgegend, 1882.

σίας χωματοληψίας, εἰς βάθος 1 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, κιβωτιόσχημος τάφος, μήκ. 2 καὶ πλ. 0,80 μ. Ἦτο ἀκάλυπτος καὶ τεταραγμένος. Περιεῖχε μικρὰ μόνον θραύσματα ὀστέων καὶ ἀκέραιοι ἀλάβαστρον ἐξ ἀλαβάστρου, ἐλληνιστικῶν πιθανώτατα χρόνων (Πί ν. 151 α).

Εἰς ἀπόστασιν 100 - 200 μ. Α. καὶ Δ. τοῦ ἀνωτέρω τάφου ἐπεσημάνθησαν ὑπολείμματα θεμελιώσεως ἀρχαίων κτηρίων. Τὰ ἐρείπια ταῦτα, ἀν δεχθῶμεν τὴν μετ' ἐπιφυλάξεως διατυπουμένην γνώμην τοῦ Meyer¹³, θὰ πρέπη νὰ ἀνήκουν εἰς τὴν ἀρχαίαν πόλιν τοῦ Πύργου, ἀναφερομένην τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου. Εἰς ταύτην ἀνήκει προφανῶς καὶ ὁ ναῖσκος τοῦ 5ου αἰ., ὁ ἀφιερωμένος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διὸς¹⁴. Συμφώνως πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Νικολάου Γαλιούρη, ἡ πόλις αὕτη ὑφίστατο ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν τοῦλάχιστον χρόνων¹⁵.

3) ΜΑΓΕΙΡΑ

Ἐν θέσει « Κουβέλι » ἢ « Μπαμπακιά », περὶ τὰ 200 μ. Ν. τοῦ χωρίου Μάγειρα, παρὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Κλαδέου, κατὰ τὴν διάνοξιν νέας ὁδοῦ ἀπὸ τοῦ χωρίου Πλάτανος πρὸς Μιράκαν, ἀπεκόπη κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου χθαμαλὸς λόφος. Ἐπὶ τῆς δυτικῆς παρειᾶς τοῦ ἀποκοπέντος λόφου ἀπεκαλύφθη κιβωτιόσχημος τάφος, καταστραφείς ὑπὸ ἐκσκαφῆς (Πί ν. 151 β). Κατὰ χώραν ἐσάζετο μόνον ὀρθογώνια πλάξ πωρολίθου (2 x 0,70 x 0,15 μ.), ἀποτελοῦσα τὴν δυτικὴν μακρὰν αὐτοῦ πλευρὰν, ὡς καὶ μικρὸν τμήμα ὁμοίας πλακὸς ἐκ τῆς νοτίου στενῆς. Τὸ βάθος τῆς ἐπιχώσεως ἦτο 2,50 μ. περίπου. Μόνον τὸ κρανίον διετρεῖτο εἰς τὴν νοτίαν στενὴν πλευρὰν τοῦ τάφου, ὡς καὶ θραύσματα ὀστέων βραχίονος καὶ κνήμης. Ὁ νεκρὸς ἔκειτο ἐπὶ γλινῶδους ὑποστρώματος, πάχ. 0,10 μ. Ἐπὶ τοῦ κρανίου καὶ παρὰ τὸν ἀριστερὸν αὐτοῦ κρόταφον περισυνελέγησαν ἐπίχρυσα ἀτρακτοεῖδη πῆλινα (;) σφαιρίδια καὶ ἐπίχρυσα χαλκᾶ φυλλάρια καὶ νήματα. Πρόκειται περὶ στεφάνου μυρσίνης, δυναμένου μετὰ πιθανότητος νὰ χρονολογηθῇ εἰς τοὺς πρώτους ἐλληνιστικοὺς χρόνους.

Ἐπὶ τοῦ λόφου ἄνωθεν τοῦ ἐλληνιστικοῦ τάφου ἐπεσημάνθησαν καὶ ἀνεσκάφησαν ταφικοὶ πίθοι. Περιγενελέγησαν ὄστρακα ἀγγείων μυκηναϊκῶν καὶ ὄστρακα μελαμβροῦς ἐλληνιστικοῦ σκύφου:

Ταφικός πίθος 1. Ἦτο κεκλιμένος ἐπὶ τοῦ ἐδά-

13. Ἐ.ά., σ. 70.

14. ΠΑΕ 1954, σ. 290.

15. ΠΑΕ 1956, σ. 187 - 192.

φους με τὸ στόμιον πρὸς Δ., ἐλλιπὴς τὸ ἄνω ἥμισυ. Ἐκατέρωθεν τοῦ στομίου καὶ κατὰ μήκος τῆς νοτίου αὐτοῦ πλευρᾶς πεπλατυσμένοι ποτάμιοι λίθοι συνεκράτουν τὸν πίθον. Ἐντὸς τῆς κοιλίας του εὐρέθησαν μόνον ὁστᾶ μηροῦ καὶ κνήμης καὶ θραύσματα ἐκ τοῦ κρανίου. (Σωζ. ὕψ. πίθου 1.60, μεγ. σωζ. διάμ. 0,90, πλ. περιχειλ. 0,13, πάχ. τοιχώμ. 0,04, ὕψ. λαίμου 0,20 μ.). Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ ἐρυθρωπὸς πηλὸς τοῦ πίθου περιεῖχε μικρὰ τεμάχια «κοπανισμένης» ὀπτοπλίνθου, ἐντόνως ἐρυθρά.

Ταφικὸς πίθος 2. Ἐκεῖτο εἰς ἀπόστασιν 2 μ. ἀνατολικῶς τοῦ πίθου 1. Μόνον τὸ κατώτατον τμήμα τῆς κοιλίας ἐσώζετο. Περιεῖχε θραύσματα ὁστῶν κνήμης καὶ ὀστρακα ἀποδοῦ κύλικος ἀβαφῶς.

Ταφικὸς πίθος 3. Εὐρίσκετο εἰς ἀπόστασιν 1.30 μ. δυτικῶς τοῦ 2. Ἐσώζετο μόνον τὸ κάτω ἥμισυ τῆς κοιλίας εἰς τεμάχια. Αἱ μικραὶ αὐτοῦ διαστάσεις καὶ τὰ λεπτὰ τοιχώματα δεικνύουν μᾶλλον παιδικὴν ταφὴν.

Ταφικὸς πίθος 4. Εἰς ἀπόστασιν 0,50 μ. ἀνατολικῶς τοῦ πίθου 3 καὶ 1.50 μ. νοτίως τοῦ 2, ἀπεκαλύφθη ἕτερος πίθος κεκλιμένος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, μετὰ τὸ στόμιον πρὸς Ν., τεθραυσμένος εἰς πλείστα τεμάχια (Πί ν. 151 γ). Σωζ. ὕψ. 1.10, μεγ. διάμ. 0,85, πάχ. τοιχ. 0,02, ὕψ. λαίμ. 0,13, πλ. περιχειλ. 0,06 μ. Πηλὸς τεφρὸς, ἀκάθαρτος· μόνον ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιδερμὶς, πάχ. 0,001 μ., ἦτο ἐρυθρά ἐκ τῆς ὀπτήσεως. Πρὸ τοῦ στομίου εὐρέθη πεπλατυσμένος ἀμμόλιθος (0,45 x 0,35 μ.), ἐλλειψοειδοῦς σχήματος, ὅστις ἔφρασσε προφανῶς τὸ στόμιον. Ἐτεροὶ δύο ἀκανόνιστοι λίθοι ἐκατέρωθεν τοῦ λαίμου συνεκράτουν τὸν πίθον. Ἡ κοιλία τοῦ πίθου ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ βυθισμένη ἐντὸς κοίλου λαξεύματος τοῦ φυσικοῦ ἀμμάδου ἐδάφους. Ἐντὸς ταύτης εὐρέθησαν μόνον θραύσματα σαθρῶν ὁστῶν.

Ταφικὸς σωρὸς λίθων (Πί ν. 152 α). Εἰς ἀπόστασιν 1.30 μ. νοτίως τοῦ πίθου 1, ἀπεκαλύφθη σωρὸς ποταμίων λίθων, σφαιρικῶν ἢ πεπλατυσμένων, τοποθετημένων ἐντὸς ἐλλειψοειδοῦς λάκκου, μεγ. διαμ. 2, ἐλαχ. 1.50, βάθ. 0,20 - 0,50 μ., λελαξευμένου ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ ἀμμάδου ἐδάφους. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν λίθων οὐδὲν εὐρέθη κάτωθεν αὐτῶν, πλὴν ἐλαχίστων ὀστράκων ἀπροσδιορίστων, κειμένων πάντως χρόνων, πιθανόν ρωμαϊκῶν. Κάτωθεν τῆς πρώτης σειρᾶς λίθων ἐσημειώθησαν σαφῇ ἴχνῃ πυρᾶς καὶ περισυνελέγησαν τεμάχια ἀπνθρακωμένου ξύλου. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ σωροῦ, ἄνωθεν τῶν λίθων, εὐρέθησαν τεμάχια ἐκ τοῦ περιχειλῆματος εὐμεγέθους πίθου (πλ. περιχ. 0,14, πάχ. 0,06 μ.).

4) ΦΡΑΓΚΟΝΗΣΙ

Τὸ νεκροταφεῖον τοῦ Φραγκονησίου, δύο περίπου χιλιόμετρα ἀνατολικῶς τῆς Ὀλυμπίας, ἐπεσημάνθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Ἰω. Κοντῆ, τὸ ἔτος 1941¹⁶. Ἐκτοτε, ἐκτὸς μιᾶς συστηματικῆς ἀνασκαφῆς, διενεργηθείσης ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Ν. Γιαλούρη κατὰ τὸ 1957¹⁷, ἀνασκάπτονται κατὰ καιροὺς μεμονωμένοι, τυχαίως ἀποκαλυπτόμενοι, τάφοι¹⁸. Ὡς ἐκ τῶν εὐρημάτων δύναται τις νὰ συμπεράνῃ, τὸ νεκροταφεῖον ἐχρησιμοποίηθη κυρίως κατὰ τοὺς ὑστέρους ρωμαϊκοὺς χρόνους (2ος-4ος αἰ. μ.Χ.), χωρὶς βεβαίως νὰ ἐλλείπουν μεμονωμένα εὐρήματα προχριστιανικῶν χρόνων.

Εἰς τοὺς ὑστέρους ρωμαϊκοὺς χρόνους ἀνήκουν καὶ οἱ τρεῖς τάφοι, οἱ ὁποῖοι ἀνεσκάφησαν κατὰ τὸ τρέχον ἔτος. Οἱ δύο (τάφος 1 καὶ 3) εἶναι κιβωτιόσχημοι, εὐρισκόμενοι ὁ εἰς παραπλεύρως τοῦ ἄλλου (Πί ν. 152 β). Ὁ τάφος 1 περιεῖχε παιδικὴν ταφὴν, ἡ ὁποία συνωδεύετο ὑπὸ δαλίνου σφαιρικοῦ ἀγγείου, μονώτου πηλίνου ἀγγείου καὶ χαλκοῦ νομίσματος Ἀντωνίνου Πίου (157/8 μ.Χ.)¹⁹. Ὁ τάφος 3 ἀνήκεν εἰς ἀθλητὴν, ὃς ἐκ τῶν κτερισμάτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν. Εὐρέθη ἀεροστεγῶς κεκλεισμένος, φαινόμενον σπάνιον, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ὁ σκελετὸς καὶ τὰ κτερίσματα ἦσαν ἀριστα διατηρημένα. Παρὰ τὸ κρανίον ἴστατο δαλινὴ φιάλη (bottle), μετὰ λίαν ἐπιμήκους λαίμου καὶ πεπλατυσμένης κοιλίας (Πί ν. 152 γ). Παρὰ τοὺς πόδας εὐρέθη πῆλινος λύχνος μετ' ἐγχαράκτου ἐπιγραφῆς ΝΕΙΚΑΝΔΡΟΥ ἐπὶ τοῦ δίσκου τῆς βάσεως, ὃς καὶ σιδηρᾷ στλεγγίς, λίαν ὀξειδωμένη, εἰς τρία τεμάχια. Χαλκοῦν νόμισμα (δανάκη) Ἡλείων, τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ, ἦτο τοποθετημένον ἐντὸς τοῦ στόματος τοῦ νεκροῦ.

Ὁ τάφος 2 ἦτο κεραμοσκεπής. Περιεῖχε δύο νεκρούς, τοὺς ὁποίους συνώδεον τὰ ἐξῆς κτερίσματα: 1) Λύχνος μετ' ἐπιγραφῆς ΟΤΑΒΙΟΥ ἐπὶ τῆς βάσεως, 2) Λύχνος μετ' ἐπιγραφῆς ΘΡΑΣΩΝΟΣ ἐπὶ τῆς βάσεως καὶ ἀναγλύφου παραστάσεως Ἡρακλέους ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας, 3) Χαλκοῦς δακτύλιος μετ' ὀστεινῆς σφενδόνης καὶ 4) Πῆλινος βῶλος. Κάτωθεν τοῦ τάφου 2 ἀπεκαλύφθη λάκκος παλαιότερας σεσυλημένης ταφῆς, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθη χαλκοῦν νόμισμα Κορίνθου, κλασσικῶν χρόνων.

Π. Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ

16. JHS 1946, σ. 115.

17. BCH 83 (1959), σ. 656.

18. Βλ. ἐπίσης BCH 88 (1964), σ. 172, 186. BCH 87 (1963), σ. 791 - 5. ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 103. Mnemosyne IV, XVII¹ (1964), σ. 41 - 5. U. Kahrstedt, Das wirtschaftliche Gesicht Griechenlands in der Kaiserzeit, Bern 1954, σ. 237.

19. Mattingly, Roman Coins, σ. 148 κ.ε., πίν. 37, 8.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΧΑΪΑΣ 1965 - 1966

ΕΡΓΑΣΙΑΙ 1965

ΑΧΑΪΑ

Πάτρα

1. Κατὰ τὴν ὁρυξιν τάφρου διὰ τὴν κατασκευὴν ἀποχετευτικοῦ ὑπονόμου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μπενιζέλου Ρούφου, ἐναντι τῆς οἰκίας ὑπ' ἀριθ. 29 παρὰ τὴν διασταύρωσιν πρὸς τὴν ὁδὸν Γεωργ. Ὁλυμπίου, ἀπεκαλύφθη μαρμαρίνη σαρκοφάγος μὲ δικλινῆ στέγην, μεταφερθεῖσα εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἀρχαίου Ὡδείου Πατρῶν. Ὑψ. 0,91 - 0,92, μῆκ. 2,435 ἄνω, 2,47 κάτω, πλ. 0,97 ἄνω, 0,985 μ. κάτω διαστ. στέγης: ὕψ. 0,37, μῆκ. 2,385, πλ. 0,895 μ.

Κοσμεῖται κατὰ τὰς γωνίας διὰ βουκράνων, ἀπὸ τῶν ὁποίων εἶναι ἐξηρητημένα ἔγκαρπα διὰ ταινιῶν προσδεδεμένων ἄνωθεν αὐτῶν, εἰς τὸ μέσον δὲ τῆς προσθίας μακρᾶς πλευρᾶς ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς πλαστικοῦ ἀετοῦ προσδεδεμένων, ὥστε νὰ σχηματίζωνται δύο ἡμιστέφανοι, τὰ κενὰ τῶν ὁποίων πληροῖ ἀνὰ εἰς ἐξάφυλλος στροβιλοειδὴς ρόδαξ. Ὁ ἀετὸς παρίσταται μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς τὰ δεξιὰ. Τὸ πτίλωμα εἶναι ἐκτελεσμένον κατὰ τρόπον μᾶλλον φυσικόν. Τὰ ἔγκαρπα σύγκεινται ἐκ στάχων, βοτρυῶν σταφυλῆς, πιτυῖνων κόνων, καρπῶν ροιᾶς, κλάδων δρυὸς μετὰ δρυοβαλάνων, ἴσως δὲ καὶ κλάδων δάφνης καὶ καρπῶν μήκωνος. Τὰ ἄκρα τῶν συγκρατουσῶν τὰ ἔγκαρπα ταινιῶν κρέμονται λοξῶς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῶν βουκράνων καὶ τῶν περυγῶν τοῦ ἀετοῦ. Ἐπὶ τοῦ καλύμματος πλαστικά ἀκρωτήρια κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας. Οὐδὲν κτέρισμα περιεῖχε.

2. Εἰς τὸν χῶρον τοῦ Β' Γυμνασίου Θηλέων, ἔνθα εἶχον ἀνασκαφῇ τάφοι¹, ἀνευρέθη μαρμαρίνη ἀνάγλυφος στήλη μετ' ἀετωματίου, ἐπὶ τοῦ τυμπάνου τοῦ οὐοῦ ἀσπίδιον ἢ φιάλη (Μ. Πατρῶν ἀριθ. 191. Ὑψ. 0,528, πλ. 0,304 - 0,306, πᾶχ. 0,027 μ.). Ἐν προστώπῳ ἀναγλύφῳ εἰκονίζεται μονομάχος ἱστάμενος πρὸς τὰ δεξιὰ. Φέρει κράνος καλύπτον ὅλην τὴν κεφαλὴν, διατρυπώμενον διὰ 15 ὀπῶν πρὸ τοῦ προσώπου· θώρακα μετ' ἀρθρωτῆς χειρίδος καὶ συρραπτοῦ χειριδίου (χειροκτίου), καλύπτοντος τὴν ἄκρην δεξιὰν χεῖρα, δι' ἧς κρατεῖ αἰχμηρὸν μαχαίριον· διάτρητον ζώνην· μεγάλην ὀρθογώνιον δερματίνην, προφανῶς, ἀσπίδα, ἐξηρητημένην διὰ τελαμῶνος ἀπὸ τοῦ τραχήλου. Τὸ ἀριστερὸν σκέλος προστατεύεται διὰ περισκελίδος καὶ καλύμματος ἐπ' αὐτῆς, ἐνῶ τὸ

δεξιὸν γυμνὸν φέρει μόνον ἐπὶ τοῦ γόνατος καὶ τοῦ ἄκρου ποδὸς καλύμματα. Ἐμπροσθέν του ἱστάμενος περωτὸς Ἀγὼν προσφέρει κλάδον φοῖνικος διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ στέφανον.

Τὸ κενὸν ὀπισθεν τῆς ράχεως τοῦ μονομάχου πληροῦται δι' ἑνδεκα στεφάνων εἰς δύο στίχους διατεταγμένων. Ἰσάριθμοι ἦσαν καὶ αἱ νίκαι του συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν (1ου - 3ου αἰ. μ.Χ.):

Τρύφερος προ(ωτόπαλος) πυ(γμῶν) ιά'.

Ἀλέξανδρος τῷ ἰδίῳ

πατρὶ μνείας χάριν.

Ὁμοιον ἀνάγλυφον ἐξ Ἑρετρίας (L. Robert, Monuments des Gladiateurs dans l'orient Grec, Hellenica 3 (1946), 115, ἀριθ. 304).

3. Ὡς καλυπτήριος πλάξ τάφου ἐντὸς τοῦ κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Μεσολογγίου καὶ Ἀσημάκη Φωτῆλα οἰκοπέδου, εἶχε χρησιμοποιηθῇ μαρμαρίνη καλυπτήριος πλάξ κυκλικῆς τριτοδικῆς τραπέζης, εἰς σχῆμα δωρικοῦ κιονοκράνου μετὰ κυκλικῶ ἀβάκος καὶ κοίλου κυματίου (σκοτίας) κατὰ τὴν βάσιν τοῦ ἐχίνου. Ἐπὶ τῆς κάτω ἐπιφανείας σημειοῦται τὸ κέντρον τῆς πλακὸς (Πί ν. 153 α). Διάμ. ἄνω 0,917, κάτω 0,83, πᾶχ. 0,08, πᾶχ. ἄβακος 0,39, ἐχίνου 0,41 μ. (ἀριθ. 209).

Δύο κατὰ διάμετρον ἀντιθετικὰ ζεύγη ἀντιμετώπων ἀναγλύφων ὄψεων ἔρπουν κατὰ μῆκος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν χειλέων (τοῦ ἄβακος) καὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῆς πλακὸς. Αὕτη ἐστηρίζετο ἐπὶ τριῶν ἀρραβδῶτων δωρικῶν κιονίσκων, τῶν ὁποίων ὁ ἐχίνος (διαμ. 0,122 μ.) καὶ τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ κορμοῦ ἦσαν συναφῇ πρὸς αὐτήν. Ὁ κορμὸς τῶν κιονίσκων ἦτο κατεσκευασμένος ἰδιαιτέρως. Αἱ κατὰ τὸ ἔξω ἡμισυ τοῦ ἐχίνου ἡμικυκλικαὶ ἐγκοπαὶ προωρίζοντο ἀναμφιβόλως διὰ τὴν ἐναρμογὴν τῶν κιονίσκων τῶν ποδῶν καὶ τὴν καλυτέραν ἔδρασιν τῆς καλυπτηρίου πλακὸς. Ἀποκεκρουμένη ἐν μέρει μετὰ τοῦ ἐνὸς ποδός, τὸν ἐχίνον τοῦ κιονίσκου τοῦ δευτέρου ποδός, τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ κορμοῦ τοῦ ἄλλου ποδός, ὡς καὶ τὸ πρὸς τὴν κεφαλὴν τμήμα τῶν ὄψεων ἐν μέρει.

Τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης δύο ζεύγη ὄψεων πιθανῶς εἶναι οἰκουροί, ἄσχετοι πάντως πρὸς τὴν λατρείαν τῶν Διοσκουράων².

4. Εἰς τὸ κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Κανάρη καὶ Μαιζῶνος οἰκόπεδον Τριαντ. Ραχινιώτη ἀπεκαλύφθη, εἰς βάθος 1,30 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, τμήμα διαπέδου (διαστ. 2,50 x 0,75 - 0,85 μ.) ἐπεστρωμένου διὰ ψηφιδωτοῦ, τὸ

1. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 184 κ.ε.

2. M. Nilsson, Geschichte der griechischen Religion, I, 405 κ.ε.

ὁποῖον ἐκτείνεται πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μαιζῶνος 175 οἰκόπεδον. Κοσμεῖται διὰ διατεταμένων κύκλων, τὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων σχηματίζοντα καμπυλόπλευρα τετράγωνα, πληρούμενα ἐναλλάξ διὰ μελανῶν ἢ ἐρυθρῶν ψηφίδων, φέρουν εἰς τὸ μέσον λευκοῦ ἢ μελανοῦ χρώματος ρόδακα (τετράκτινον), μετὰ τετραγώνου ἐκ τεσσάρων ψηφίδων πυρῆνος καὶ τριγωνικῶν φύλλων ἐκ τριῶν ψηφίδων. Διαστάσεις ψηφίδων 0,012 x 0,015 - 0,018 μ.

δ. Πλησίον τῆς Μονῆς Γηροκομείου, παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν ΔΘ καὶ ΔΘβ, κατὰ τὰς ἐργασίας διὰ τὴν κατασκευὴν ἀναλημματικοῦ τοίχου παρὰ συνεργείου τοῦ Δήμου Πατρέων, ἀπεκαλύφθη θαλαμωτὸς ΥΕ τάφος, ὅστις καὶ ἀνεσκάφη ἐν μέρει, διότι ὁ θάλαμος προχωρεῖ ὑπὸ τὰ θεμέλια τῆς γειτονικῆς οἰκίας.

Παρέσχε τὰ κάτωθι κτερίσματα:

α) Πρόχουν, ὕψ. 0,088 μ., μετ' ἐρυθροῦ γανώματος, ἀποκεκρουμένην ἐν μέρει (Πί ν. 153 β). Ἀριθ. 871.

β) Ἀμφορίσκον, ἀποκεκρουμένον ἐν μέρει, ὕψ. 0,092 μ., κοσμούμενον εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν χώραν δι' ἄλυσιδωτοῦ πλέγματος καστανοῦ χρώματος (Furumark, Mycenaean Pottery, 48, 15, ΥΕ III Β). Ἀραιαὶ ἐπάλληλοι γραμμαὶ ἐπὶ τοῦ σώματος. Ὁ λαιμὸς ὀλόβαφος. (Πί ν. 153 γ). Ἀριθ. 870.

γ) Ἀλάβαστρον, ὕψ. 0,08 μ., μετὰ καθέτων τοιχωμάτων. Εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν χώραν, διὰ καστανεύθρου χρώματος ἐντὸς ζώνης, σύστημα ὁμορρόπων γωνιῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς παπυροειδῆς ἢ ριπιδιόσχημον εἰς ρόμβον ἐσχηματοποιημένον (Furumark MP 25, 24α). Λεπταὶ καὶ παχεῖαι ἐπάλληλοι γραμμαὶ ἐπὶ τοῦ σώματος. Ὁ λαιμὸς ὀλόβαφος. Ἐπὶ τοῦ πυθμένος ὁμόκεντροι κύκλοι (Πί ν. 153 γ). Ἀριθ. 869.

δ) Δίδυμον ἀγγεῖον μετὰ καλαθοσχήμου λαβῆς. Διὰ καστανεύθρου χρώματος κρεμάμενα συνεχῇ ἡμικύκλια εἰς σχῆμα φολιδωτοῦ. Ὁ λαιμὸς ὀλόβαφος. Ἐπὶ τῶν πυθμένων σπεῖρα μετ' ὀφθαλμοῦ. Ἐπὶ τῆς λαβῆς τεθλασμένη γραμμὴ ἐντὸς ζώνης. Ἀποκεκρουμένον τὸν λαιμὸν τοῦ ἐνὸς ἀγγείου (Πί ν. 153 β). Ἀριθ. 875. Ὑψ. 0,075 μ.

ε) Δίδυμον ἀγγεῖον μετὰ καλαθοσχήμου λαβῆς. Ἀνὰ τρία παπυροειδῆ ἢ ριπιδιόσχημα ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκάστου ἀγγείου, κατὰ τὴν μεγίστην δὲ διάμετρον αὐτῶν ἀνὰ τρεῖς ὁμάδες παραλλήλων γραμμίδων καθέτως διατεταγμένων. Ἐπὶ τῆς λαβῆς καὶ τοῦ χεῖλους παράλληλα γραμμίδια. Ἀποκεκρουμένον ἐν μέρει τὸ ἐν τῶν ἀγγείων (Πί ν. 153 β). Ἀριθ. 876. Ὑψ. 0,054 μ.

ς) Λύχνον χειροποίητον, μονόχρωμον, πυρα-

κτωμένον (Πί ν. 153 γ). Ἀριθ. 872. Ὑψ. 0,045 - 0,055 μ.

ζ) Ψευδόστομον ἀμφορίσκον, πεπιεσμένον σφαιρικοῦ σχήματος. Εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν χώραν δι' ἐρυθροῦ χρώματος τέσσαρα συστήματα ὁμορρόπων ἀνιουσῶν γωνιῶν, μετ' ἀγκίστρου τὸ ἐν τῶν συστημάτων (Furumark MP 58, 17, ΥΕ III Β-Γ:1). Λεπταὶ καὶ παχεῖαι ἐπάλληλοι γραμμαὶ ἐπὶ τοῦ σώματος. Ἐπὶ τοῦ κορυφαίου δισκαρίου τῆς λαβῆς καὶ τοῦ πυθμένος σπεῖρα μετ' ὀφθαλμοῦ (Πί ν. 153 δ). Ἀριθ. 873. Ὑψ. 0,126 μ.

η) Ψευδόστομον ἀμφορίσκον φέροντα ὁμοίαν διακόσμησιν διὰ καστανεύθρου χρώματος. Μεταξὺ τῶν συστημάτων ὁμορρόπων ἀνιουσῶν γωνιῶν ἀνὰ ἓν μεμονωμένον ἡμικύκλιον. Ἐπὶ τοῦ κορυφαίου δισκαρίου ταπεινὴ μαστοειδὴς ἀπόφυσις καὶ σπεῖρα μετ' ὀφθαλμοῦ. Ἀποκεκρουμένη ἡ ἐτέρα τῶν λαβῶν (Πί ν. 153 δ). Ἀριθ. 874. Ὑψ. 0,119 μ.

θ) Ὅστρακα ἄλλων ψευδοστόμων ἀμφορίσκων φέρουν κόσμησιν διὰ τετραπλῶν ρόμβων (Furumark MP 73, ΥΕ IIIΓ:1) ἢ θαλασσίας ἀνεμώνης (MP 27, 49, ΥΕ IIIB) ἢ ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων κροσσῶν.

Ἰ) Ἀνευρέθησαν, προσέτι, ἀποθραύσματα εὐμεγέθους μονοχρώμου ἀγγείου, ὡς καὶ μονόχρωμος σκύφος ἐλλιπὴς ἐν μέρει, ὡς καὶ

θ) Χαλκὴ λόγχη (αἰχμὴ ἀκοντίου), μήκ. 0,08 μ., μετ' αὐλοῦ φέροντος ὅπην ἤλου πρὸς καλυτέρα στερέωσιν τοῦ καυλοῦ τοῦ ἀκοντίου. Ἀριθ. X 307. Ἡ συστροφὴ τῆς αἰχμῆς ἐγένετο σκοπίμως προτοῦ κατατεθῆ εἰς τὸν τάφον³.

ι) Χαλκοῦν ξυρόν, μήκ. 0,197 μ., ἀποκεκρουμένον ἐν μέρει παρὰ τὴν ἀκμὴν. Ἐπὶ τῆς συναφοῦς πρὸς τὴν λεπίδα τοξωτῆς λαβῆς ἀνὰ τρία ζεύγη ἐγχαράκτων γραμμῶν ἀμοτέρωθεν. Ἀριθ. X 306.

ια) Ἐξάρτημα ἐκ μαλακοῦ λελεασμένου ὑποπρασίνου πλακιδίου σχιστολίθου, φέρον τρῆμα κατὰ τὸ ἐν ἄκρον, ἀποκεκρουμένον ἐν μέρει (ὕψ. 0,086, πλ. μέγ. 0,045, πᾶχ. 0,006 μ.).

Τὰ ἀγγεῖα χρονολογοῦνται εἰς τὴν ΥΕ IIIB - Γ:1 περίοδον. Τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐκ Μυκηνῶν εἰσηγμένα.

Αἶγιον

Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ χερσονησί-ζοντος λόφου⁴, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι ἰδρυμένη ἡ πόλις, κατὰ τὰς ἐν τῷ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ οἰκοπέ-

3. Σπ. Μαρινάτος, ΑΕ 1932, σ. 39: «ἔθιμον συχνάκις συναντῶμενον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κλοπῆς τῶν κτερισμάτων, ὡς μὴ κεκτημένων πρακτικῇ ἀξίαν».

4. Χαρακτηριζόμενος ὡς «promontoire» παρὰ Buchon, La Grèce continentale et la Morée, 525.

δφ τοῦ Χριστοῦ. Μεντζελοπούλου ἐκσκαφάς διὰ τὴν ἀνέγερσιν πολυώροφου οἰκοδομῆς, ἀπεκαλύφθησαν εἰς βάθος 1.50 μ. καὶ ἐν συνεχείᾳ κατεστράφησαν δύο, γεωμετρικοὶ προφανῶς, ταφικοὶ πῖθοι (μῆκ. 2.40 μ. περίπου, διαμ. στομίου 0,42 καὶ 0,54 μ.). Ἐκ τῶν ἐξαχθέντων χωμάτων περι-συνελέγησαν ἀρίστης ποιότητος ὄστρακα νεολιθικά, πρωτοελλαδικά, μεσοελλαδικά, ὑστεροελλαδικά, γεωμετρικά.

Κατὰ τὰς ἀποχωματώσεις περὶ τὰ 600 μ. πρὸς Α. τῆς γεφύρας τοῦ Μεγανίτου, εὐρέθησαν ὑπὸ ἐπίχωσιν 4 μ. κιβωτιόσχημοι τάφοι, ἐκ τῶν ὁποίων κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Πατρῶν παρὰ τῆς Τεχνικῆς Ἑταιρίας ΞΕΚΤΕ ἑλληνιστικά ἀγγεῖα, ἐν οἷς δύο σκύφοι μετ' ἀναγλύφου διακοσμήσεως δι' ἐπιμήκων φύλλων ὁ εἰς καὶ ὁ ἕτερος διὰ φύλλων ἀκάνθης καὶ ἀντιμετώπων ἀνωρθωμένων τράγων κερατιζόντων.

Ζαχλωρίτικα Διακοπτοῦ

Κατὰ τὰς ἐκχωματώσεις διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς νέας ἐθνικῆς ὁδοῦ Κορίνθου - Πατρῶν παρὰ τὸ χωρίον Ζαχλωρίτικα, ἀπεκαλύφθησαν τὰ εἰρεπια ἀσβεστοκτίστου οἰκοδομήματος, τὰ ὁποῖα ἀπηλευθερώθησαν τῶν ἐπικαλυπτοῦσων ἐπιχώσεων ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀ. Δεληβορριά.

Τὸ οἰκοδόμημα χωρίζεται διὰ τοίχου, μῆκ. 23 καὶ πᾶχ. 1 μ., βαίνοντος κατὰ κατεύθυνσιν Α.-Δ., εἰς δύο διαμερίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρὸς Ν., ἀποτελούμενον ἐκ τριῶν τοιῶν δωματίων, προχωρεῖ ὑπὸ τὸ κατὰστρωμα τῆς παλαιᾶς ἐθνικῆς ὁδοῦ καὶ παρέμεινεν ἄσκαφον (Πί ν. 154 α.). Δι' ἀνοίγματος θύρας ἐπὶ τοῦ μακροῦ τοίχου ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ πρὸς Β. διαμερίσματος (διαστ. 15.50 x 9.50 μ.), ἐκ δύο συνεχομένων ἐπιμήκων δωματίων, τῶν ὁποίων ὁ μεσότοιχος, ὡς καὶ ὁ τοίχος τῆς βορείας πλευρᾶς, παραλλήλως πρὸς τὸν ἀξονα τῆς ὁδοῦ βαίνοντες, ἔχουν καταστραφῇ (Πί ν. 154 β.). Πρὸς Α. τῶν δωματίων αὐτῶν σχηματίζεται δωμάτιον, διαστάσεων 6.80 x 4.40 μ. Ἡ τοιχοποιία ἀποτελεῖται ἐκ συνεχομένων δι' ἀσβεστοκονιάματος ποταμολίθων, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεμβάλλονται ὀριζόντιοι σειραὶ κεράμων. Μολονότι δύο ἀποθραύσματα κεράμων στέγης τοῦ οἰκοδομήματος φέρουν σφραγίδα ἐν σχήματι σταυροῦ ἐν κυκλικῇ πλαισίῳ, δὲν νομίζομεν, ὅτι ἀνήκουν εἰς παλαιοχριστιανικὸν οἰκοδόμημα τὰ εἰρεπια, τὰ ὁποῖα ἐκαλύφθησαν ἐκ νέου διὰ χωμάτων, ἵνα διέλθῃ ἄνωθεν ἡ νέα ἐθνικὴ ὁδός.

Κράθιον (Παραλία Ἀκράτας)

Κατὰ τὸ 150ὸν χλμ. τῆς ἐν χρήσει ὁδοῦ Ἀθη-

νῶν - Πατρῶν, ἀνεσκάφησαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἰδίου ὡς ἄνω Ἐπιμελητοῦ τὰ εἰρεπια ναοσκήμου κτηρίου ἐκ πλίνθων κροκαλοπαγοῦς λίθου, ὀκοδομημένου (Πί ν. 154 γ.) (διαστ. 7.90 x 10.35 μ.) ἐπὶ χώρου ἐντὸς τοῦ εὗρους τῆς νέας ἐθνικῆς ὁδοῦ Κορίνθου - Πατρῶν κειμένου. Τῆς ἀνωδομῆς διασώζεται ὁ κατώτατος δόμος τῆς νοτίας πλευρᾶς (Πί ν. 154 δ.), τὰ θεμέλια (ὑποδομὴ) προχωροῦν εἰς βάθος ὑπερβαῖνον τὸ 1 μ. Κατὰ νέαν χάραξιν τῆς ὁδοῦ τὰ εἰρεπια θὰ παραμείνουν ὁρατά.

Περιοχὴ Λεοντίου

Ἐκ τάφου, κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ εὐρέτου, εἰς τὸ χωρίον Μουρίκι Καλαβρύτων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀχαϊκῆς πόλεως Λεόντιον προερχόμενα, εἰσῆχθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Πατρῶν:

1) Ζεῦγος χρυσῶν ἐνωτίων, ὕψ. 0,023 μ., εἰς σχῆμα ἄνθους, τοῦ ὁποίου ὁ κάλυξ συνίσταται ἐκ κωνικοῦ ἀνθρακίου (ρουβινίου) χρυσοδέτου καὶ τὰ πέταλα ἐκ κυματοειδούς πεπλατυσμένου σύρματος (Πί ν. 155 α.). Ἀριθ. 109.

2) Τρεῖς ἑλλειψοειδεῖς δακτυλιόλιθοι ὕαλινοι, μετὰ παραστάσεων ἐπὶ τῆς σφενδόνης:

α) Κεφαλὴν γυναικὸς πρὸς δεξιὰ (νοοῦνται ὡς πρὸς τὰ ἀποτυπώματα), ἐξ ὑποκυάνου ὕαλου (Πί ν. 155 γ, ἀριστ.). Ἀριθ. X 110. Μεγ. διάμ. 0,016 μ. Ἡ κυματοειδὴς κόμμως εἰς ἔργα τοῦ τέλους τοῦ 1ου π.Χ. - 2ου μ.Χ. αἰ.

β) Προτομὴν ἀγενεῖου Ἀλεξάνδρου ἐν λεοντῇ πρὸς δεξιὰ, ἐξ ὕαλου ὀξυβάφου χοιρίας (grenat) (Πί ν. 155 γ, μέσον). Ἀριθ. X 112. Μεγ. διάμ. 0,015 μ. Τοῦ τύπου τοῦ νομισματοσήμου ἐκ Ταρσοῦ καὶ νομίσματος τοῦ Ἐλαγαβάλου (218 - 222 μ.Χ.) κοπέντος εἰς Ἀπολλωνίαν τῆς Πισιδίας (M. Bieber, Alexander the Great, εἰκ. 115, 117), ὡς καὶ δακτυλιόλιθων τῆς Συλλογῆς Καραπάνου (Σβορώνος, ΔΕΝΑ 1913, 157, πίν. III 208, 209).

γ) Ἐφιππον πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἀκοντίζοντα λέοντα ἀνωρθωμένον, ἐκ πρασίνης ὕαλου (Πί ν. 155 γ, δεξιὰ). Ἀριθ. X 111. Μεγ. διάμ. 0,016 μ.

ΑΡΚΑΔΙΑ

Φλάμπουρα Καλαβρύτων

Ἐκ ταφικοῦ πῖθου, ἐν θέσει Βελβίνικον τοῦ χωρίου Φλάμπουρα εὐρεθέντος, κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Πατρῶν ὑστερογεωμετρικὸς κἀνθαρος, ὕψ. 0,106 μ., μετὰ γωνιωδῶν λαβῶν (ἀριθ. 883). Ἐπὶ τοῦ λαμποῦ, τῆς βάσεως καὶ κάτω τῆς ρίζης τῶν λαβῶν λεπτὰ ἐπάλληλοι γραμμαῖ, τὸ λοιπὸν σῶμα ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὀλόβαφον διὰ μελανοῦ γανώματος. Ἐφ' ἐκατέρας τῶν ὤψεων ἀξονικὸν διακοσμητικὸν θέμα λευκόν, συνιστά-

μενον εκ βαίνοντων ἐπὶ εὐθείας ζεύγους περιγεγραμμένων φύλλων κεκαμμένων πρὸς τὰ ἔξω, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεμβάλλονται φυλλάρια ἢ πέταλα, ἴσως, ἐξίτηλα (Πί ν. 155 β). Ἀνὰ τρία παράλληλα γραμμίδια κατὰ τὴν γωνίαν καὶ ἀνὰ μία λοξὴ γραμμὴ ἐφ' ἐκάστης τῶν γωνιωδῶν λαβῶν.

Σπήλαιον Καστριῶν Καλαβρύτων

Κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Κλείτορος εἰς Λουσούς καὶ εἰς ἀπόστασιν 1000 - 1200 μ. πρὸς Β. τοῦ χωρίου Καστριά Καλαβρύτων, ἀνοίγεται τὸ στόμιον μακροῦ σπηλαίου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἄλλοτε κοίτη ποταμοῦ, ἐκρέουν δ' ἐξ αὐτοῦ ἐνίοτε ὕδατα ποταμοῦ. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν σχηματίζεται εὐρύς θάλαμος ὑψηλός, εἰς ἀπόστασιν δὲ 30 - 40 μ. ἀπὸ τοῦ στομίου ἢ κοίτη ἀνέρχεται ἀποτόμως εἰς ὕψος 10 μ. περίπου. Ἐκ τυχαίας σκαφῆς ὑπὸ χωρικοῦ παρὰ τὸ στόμιον, περισυνελέγησαν ἐνθάδε νεολιθικά ὄστρακα, ὧν τινὰ ἀπεικονίζονται. Τὰ πλείστα ἐξ αὐτῶν ἀνήκουν εἰς εὐρύστομα μονόχρωμα ἀγγεῖα, μελανὰ ἐστριβωμένα (Πί ν. 155 ε, ἀριθ. ζ, η) ἢ καστανὰ ὠμαλισμένα (Πί ν. 155 ε, ἀριθ. δ) ἢ ἐρυθρά (Πί ν. 155 ε, ἀριθ. α, γ, θ), ἐκ τῶν ὁποίων ἔν μετὰ πλαστικοῦ τοξοειδοῦς ὠτίου ἀτρήτου (Πί ν. 155 ε, ἀριθ. β). Τινὰ προέρχονται ἐκ ΠΕ Ι σφαιρικοῦ ἀγγείου μεθ' ὑποτυπωδῶς καθέτου λαιμοῦ ἢ χεῖλους, δι' ἀραιοῦ μελανοῦ πρωτογόνου γανώματος (Υἱφίσις) ἐπηλειμμένου (Πί ν. 155 ε, ἀριθ. ε).

ΗΛΙΣ

Σπήλαιον Πορτῶν ἐπὶ τῆς Σκόλλιος

Εἰς ἀπόστασιν 500 μ. περίπου νοτιοδυτικῶς τοῦ χωρίου Πόρτες καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν Πηνειὸν κλιτύος τοῦ ὄρους Σκόλλιος (Σανταμέρι), κεῖται σπήλαιον, τοῦ ὁποίου τὸ στόμιον εἶναι εὐρύτατον, τὸ δὲ δάπεδον, καλυπτόμενον διὰ πυκνῶν θάμνων καὶ δένδρων, εὐρίσκεται 4 - 30 μ. χαμηλότερον τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Εἰς τὰ τοιχώματα ἐμφωλεῦσιν ἀναρίθμητα πτηνά. Τὸ κοίλωμα τοῦ κυρίως σπηλαίου ἔχει ὕψος 50 μ. περίπου καὶ διάμετρον τὴν αὐτήν. Εἰς τὸ βάθος σχηματίζεται ὑπόγειος ὄχτος (καταβόθρα). Ἐπὶ ἐξάρσεως παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν διασώζονται, εἰς ὕψος 0,40 - 0,50 μ., οἱ ἐκ ξηρολιθιδῶς τοίχοι ἐπιμήκους οἰκοδομήματος μὲ ἐλλειψοειδῆ τὴν ἀνατολικὴν στενὴν πλευρὰν ἄγνωστον ὅμως ἔαν τοῦτο εἶναι ἀρχαῖον ἢ νεότερον. Παρ' αὐτὸ περισυνελέγησαν ἐπιφανειακῶς ὄστρακα μονοχρῶμων νεολιθικῶν ἀγγείων μελανῶν, μελανοτέφρων καὶ ἐρυθρῶν καὶ ἕτερα τῶν ὁποίων ἢ ἐπιφάνεια παραλλάσσει ἐντόνως κατὰ τὸν χρωματισμόν (Πί ν. 155 δ).

ΕΡΓΑΣΙΑΙ 1966

ΑΧΑΪΑ

1. Πάνορμος

Κατὰ τὰς ἐργασίας διὰ τὴν εὐθυγράμμισιν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς παρὰ τὸν οἰκισμόν Χατζέικα, οὐχὶ μακρὰν τοῦ λιμένος Πάνορμος (Παυσ. VII 22, 10)⁵, ἀπεκαλύφθησαν τάφοι, ἐκ τῶν ὁποίων κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Πατρῶν τρία μελανόμορφα ληκύθια: Ἐπὶ τοῦ ἐνὸς παράστασις Ἑρακλέους καὶ λέοντος, ἐξίτηλος ἐν μέρει (ἀριθ. 942, ὕψ. 0,17 μ.) (Πί ν. 156 α), ἐπὶ τοῦ ἄλλου δύο ζεύγη γυναικῶν, μᾶλλον, ὀρθίων καὶ καθημένων ἐπὶ σκίμποδος (ἀριθ. 941, ὕψ. 0,16 μ.) (Πί ν. 156 β, ἀριστ.) καὶ ἐπὶ τοῦ τρίτου γυναικεῖαι μορφαι ὀρθιαι περὶ ζεύγους βοῶν (ἢ ἵππων), πρὸ τῶν ὁποίων καθημένη ἐπὶ σκίμποδος γυνή (ἀριθ. 940, ὕψ. 0,133 μ.) (Πί ν. 156 β, δεξιὰ). Ἐπὶ τῶν ὧμων ἀπάντων ροπαλόσχημα ἀκτινοειδῶς.

Κατὰ τὰς ἐργασίας διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς νέας ἐθνικῆς ὁδοῦ Κορίνθου - Πατρῶν, περὶ τὰ 500 μ. ἐκεῖθεν τῆς διασταυρώσεως πρὸς Ρίον, ἀνευρέθη ἐντὸς τάφου μονόμυξος λύχνος, φέρων ἐπὶ τοῦ δίσκου ἀνάγλυφον παράστασιν Τρίτωνος σαλπίζοντος ἀπὸ κόγχης, τὴν ὁποίαν κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ πηδάλιον (Πί ν. 156 γ). Ἡ λαβὴ εἶναι τρισχιδῆς κατερχομένη μέχρι τοῦ πυθμένος περίπου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἢ ἐπιγραφὴ ΕΠΑΓΑΘΟΥ (ὕψ. 0,0316 μ.). Ὁ πηλὸς ὑποκίτρινος, ἐνέχει μίκαν. Ἐκ τῆς αὐτῆς μήτρας πρὸς τὸν κορινθιακὸν λύχνον τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἀριθ. 3103 (G. Giebert, BCH 1966, 472 κ.ε., ἀριθ. 18, εἰκ. 25).

2. Σανταμέρι

Παρὰ τὴν διακλάδωσιν πρὸς τὴν μονὴν Μαρτίσης τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τοῦ χωρίου Τζαῖλον πρὸς τὸ χωρίον Σανταμέρι, κεῖνται τὰ ἐρείπια ἀρχαίου ναῖσκου (μήκ. 9,60, πλάτ. 7,90 - 8 μ.) (Πί ν. 156 ζ'), αἱ τρίγλυφοι τοῦ ὁποίου εἶναι ἠνωμένοι μετὰ τῶν μετοπῶν (Πί ν. 156 ζ). Περὶ αὐτοῦ θέλομεν πραγματευθῆ λεπτομερέστερον.

3. Αἶγιον

Πρωτοελλαδικά, μεσοελλαδικά καὶ ὑστεροελλαδικά ὄστρακα περισυνελέγησαν κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Παλαιολόγου ἀνόρουξιν τάφρου διὰ τὴν τοποθέτησιν παρὰ τοῦ Δήμου ἀποχετευτικῶν σωλήνων, καθ' ἣν ἀπεκαλύφθησαν καὶ κατεστράφησαν πέντε γεωμετρικοὶ ταφικοὶ πίθοι. Ἐκ τῶν ἐν

5. Βλ. Κ. Ν. Τριανταφύλλου, Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῶν Πατρῶν, ἐν.λ.

αὐτοῖς κτερισμάτων, τρεῖς σκύφοι, χαλκαῖ περόναι καὶ ζωάριον κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Πατρῶν, ὥς καὶ δύο ἑλληνιστικοὶ σκύφοι ἐξ ἄλλου τάφου, φέροντες ἀνάγλυφον διακόσμησιν ἐξ ἐσχηματοποιημένων φύλλων ἄνθους ἢ φολιδωτοῦ. Περαιτέρω δέ, κατὰ τὰς ἐργασίας διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ μανδροτοίχου τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου, ἀπεκαλύφθη φρέαρ, τὸ ὁποῖον διερευνηθὲν ἀπέδωκεν ἑλληνιστικὰ ἀγγεία καὶ ὀστρακα, φέροντα ἐπὶ τοῦ μελανοῦ γανώματος διακόσμησιν ἐκ κλάδων κισσοῦ ἢ στάχων λευκοῦ καὶ κιτρίνου χρώματος, μικρὸν κωμικὸν προσωπεῖον, ὀρθογώνιον πηλίνην μήτραν, φέρουσαν ἐφ' ἐκάστης τῶν πλευρῶν παράστασιν κισσοφύλλου καὶ κλάδου κισσοῦ, ἀνθεμίου, κρατῆρος, ἀμφορέως καὶ κηρυκείου (τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.) (βλ. ΑΑΑ 1968, σ. 137, εἰκ. 1).

Εἰς τὸ Αἶγιον, εἰς τὸ ὁποῖον συνήρχοντο καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Συμπολιτείας, ὑπάρχουν καὶ ἀξιόλογα ψηφιδωτὰ ἐκ χαλίκων.

ΑΡΚΑΔΙΑ

Πριόλιθος Καλαβρύτων

Εἰς ταφικὸν πύθον τοῦ κειμένου ΒΑ. τοῦ χωρίου ἐν θέσει Λάκκωμα, περὶ τὰ 300 μ. πρὸς Α. τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ, πρωτογεωμετρικοῦ νεκροταφείου, εὐρέθη μελαμβαφῆς κάρναρος (ὕψ. 0,086 μ.) (Πί ν. 156 δ) καὶ οἶνοχόη πεπιεσμένου σφαιρικοῦ σχήματος μετ' ἐπιπέδου βάσεως, κοσμουμένη ἐπὶ τοῦ ὤμου διὰ σειρᾶς δικτυωτῶν τριγώνων. Κατὰ τὴν μεγίστην διάμετρον δύο ἐπ' ἀλλήλοι γραμμαί. Τὸ λοιπὸν σῶμα μελαμβαφές (ὕψ. 0,106 μ.) (Πί ν. 156 ε).

ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

*

BYZANTINA
ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

CHURCH OF HAGHIA PARASKEVI,
ANCIENT CORINTH

From July 15 to August 11, 1966, the American School of Classical Studies, at the request of the Ephors Mrs. Ph. Drossoyanni and Mr. S. Charitonides, undertook the investigation and salvage excavation of the site of the church of Haghia Paraskevi in Ancient Corinth (located some 350 meters west of the Roman odeion). Immediately adjacent to the extant church, toward the north, foundation trenches were being dug for the construction of a new and larger church. These trenches revealed traces of an ancient road (at the east, in the area of the apse of the new church) and a long east-west wall which lay partly under the north edge of the porch of the extant church.

The northern half of the site was covered to a considerable depth (up to 1.75 m.) by earth dumped in recent years to create an artificial terrace. In the area of the apse of the new church, however, there was found beneath burials of relatively recent date, a deposit of earth laid down in the first century after Christ. This early Roman fill covered a series of cuttings in bedrock. The most significant of the cuttings is a pair of wheel-ruts with an axial distance of 1.45 - 1.50 m.; the ruts are oriented 10 degrees south of east. The depth to which the ruts have been worn — as much as 0.30 m. in some places — and the repair of the ruts with a hard packing of earth, gravel and lime, points to a major artery of communication, in use over a long period of time. Presumably this was the road, or a branch of the road, which led from Corinth westward in the direction of Sikyon. To the south of the ruts appears an east-west cutting for a wall-bedding, 0.66 m. wide; this may represent an ancient terrace wall on the upper side of the road, to hold back the higher levels of fill at the south. To the north of the wheel-ruts, in a distance of 3.25 m., bedrock drops off in two broad shelves to a level 1.20 m. below the surface between the ruts. Though the bedrock had been cut artificially in this area, it was clear that there was no second pair of wheel-ruts. The hard-packed fill within the ruts — thrown there from time to time to com-

pensate for the wear of traffic — contained Greek and Hellenistic sherds, but none of the Roman period. It seems probable that the road was in use throughout Greek times but that it was not put into condition for traffic at the time of the establishment of the Roman colony in 44 B.C. This may perhaps be due to the plans for the construction of an odeion south of the theater; this would have interrupted the course of the old east-west road toward Sikyon and would have necessitated the construction of a new road to the north of the theater.

Investigations of the east-west wall lying partly under the north edge of the porch of the extant church were impeded by numerous Byzantine and recent burials and by the impracticability of moving large masses of fill from the porch or from the central area of the proposed new church. It became clear, however, that the east-west wall had been constructed in the late 4th or early 5th century after Christ, that it was built over several rock-cuttings of the Greek period (including a small, rectangular, stuccoed basin) and over at least one tile grave which must be early Roman in date. The architectural function of the wall could not be ascertained. That it belonged to an early Christian church, kept in use into the 13th century, a predecessor of the extant church, seems a reasonable supposition. At the east end, however, the wall appears to terminate against a less well-constructed addition and no trace of an apse is preserved (though this may be concealed under the porch of the extant church). At the west the wall terminates clearly and a later wall passes across its west end. Near the west end of the wall appears a threshold indicating a door-way at a level of 77.33 m. above sea-level. The construction of the wall on its north (exterior) face indicates that ground level to the north sloped upward from about 76.10 m. at the east, where bedrock was exposed at the base of the wall, to about 76.45 m. near the western end. In the original period of this construction wooden steps must have led up from the north to the threshold in the wall. On the south side (interior) of the wall the mortaring of the joints in the upper portion and the rougher rubble construction below suggest that floor level was at 76.82 m. in the eastern part of the structure, while the threshold implies a floor level about 0.50 m. higher in the western part.

By the late 12th century the long east-west

wall must certainly have formed part of a church or church - yard. Burials of the 12th and 13th centuries occurred at numerous points in the fill adjacent to the north face of the wall — a fill which had been deposited there to raise the ground level almost to that of the threshold. In particular, an osteotheke was built against the north face of the wall, just in front of the threshold; the cover slabs of the osteotheke (and several slabs placed just west of it) served as a step up to the threshold. The fill in this osteotheke contained pottery which must be dated in the first half of the 13th century.

No significant minor finds were discovered in the course of the excavation with the exception of two marble architectural fragments (an impost block and a piece of an altar screen [templon] decorated with a cross — inventory nos. A 619 - 620) which were found in the modern church - yard and had probably belonged to the Early Christian and the Byzantine church.

The trenches dug in the area of the church of Haghia Paraskevi revealed no evidence of architectural remains earlier than the 5th century after Christ. In all probability this area constituted open fields, with only an occasional watering basin for stock, in the Greek and Roman periods.

HENRY S. ROBINSON

*

Κατά τὸ ἔτος 1966 δὲν ἐπραγματοποιήθησαν ἀξιόλογοι ἐργασίαι λόγῳ ἐλλείψεως πιστώσεων. Ἐκ τῶν πραγματοποιηθεισῶν ἐργασιῶν, αἱ ἐκτελεσθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ἐπιμελητρίας Μυστρά, δ. Ἐ. Κουνουπιώτου, περιλαμβάνονται εἰς ἰδίαν ἐκθεσιν (βλ. κατωτέρω).

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

1. Μελίσσι

Τὸ χωρίον Μελίσσι εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, εἰς ἀπόστασιν 7 χλμ. Δ. τοῦ Κιάτου καὶ ἐπὶ μικροῦ ἄλλ' ἀποτόμου προβόλου, εἰς τὸν ὅποιον καταλήγουν οἱ λόφοι οἱ περικλείοντες πρὸς Δ. τὴν πεδιάδα τῆς ἀρχαίας Σικυῶνος, τὴν καλουμένην Βόχαν. Μεταξὺ τοῦ προβόλου τούτου καὶ τῆς θαλάσσης παρεμβάλλεται στενὴ λωρὶς γῆς, διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς καὶ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ. Εἰς τὴν λωρίδα αὐτὴν δὲν ὑπῆρχε χῶρος διὰ τὴν ἤδη ὑπὸ κατασκευὴν νέαν ἐθνικὴν ὁδὸν Κορίνθου -

Πατρῶν. Διὰ τοῦτο ἐκόπη ὁ ἐν λόγῳ πρόβολος εἰς δύο, ὥστε νὰ διέλθῃ δι' αὐτοῦ ἡ νέα ὁδός.

Κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς τομῆς ταύτης ἀπεκαλύφθη, εἰς βάθος 0,50 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, νεκροταφεῖον μὲ συστηματικῶς διατεταγμένας παραλλήλους σειρὰς τάφων. Οἱ τάφοι ἦσαν κιβωτιόσχημοι καὶ καλῶς λελαξευμένοι ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ βράχου. Ἦνοίχθησαν δέκα τάφοι περιέχοντες ἀνὰ ἓνα νεκρὸν ἕκαστος. Οἱ νεκροὶ ἦσαν ὅλοι ἀκτέριστοι. Ἡ χρονολόγησις τῶν τάφων δὲν κατέστη δυνατή, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως κινητῶν εὐρημάτων.

Μεταξὺ δύο ἐκ τῶν τάφων τούτων ὑπῆρχε ταφὴ μικροῦ παιδίου ἐντὸς κεραμίδων. Τὸ μόνον κινητὸν εὑρημα τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος τοῦ νεκροταφείου ἐγένετο ἐντὸς τῆς ταφῆς ταύτης καὶ ἦτο μικρὸν ἀπλούστατον χαλκοῦν ἐνῶτιον (Πί ν. 157 β, ἀριθ. 2). Γνωστὴ εἶναι ἡ συνήθεια τοῦ ἐνὸς ἐνωτίου εἰς ἄρρενα νήπια· καὶ εἰς τὴν βυζαντινὴν εἰκονογραφίαν ἐνίστε, ὅπου ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται εἰς νηπιακὴν ἡλικίαν, φέρει ἐνῶτιον¹.

Παρὰ τὸ νεκροταφεῖον, ἀμέσως πρὸς Β. τούτου, εὐρέθησαν θεμέλια ἀμελῶς κατεσκευασμένα ἐξ ἀργῶν λίθων. Ἡ ἐπίχωσις, ὅμως, μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου ἦτο μικρά καὶ ὅ,τι ἐσώζετο ἦτο κάτωθεν τῆς στάθμης τῶν δαπέδων. Εἰς ἐν σημείον μόνον ἀπεκαλύφθη δάπεδον ἐκ ροδόχρου πηλοῦ, τὸ ὁποῖον ἀνήκε πιθανῶς εἰς ληνόν. Παρὰ τὸ θεμελίον τοῦ ληνοῦ τούτου καὶ ἐντὸς κοιλώματος, λελαξευμένου εἰς τὸν βράχον, εὐρέθη ἀγγεῖον σχήμα-

1. Πρβλ. προχείρως τὴν Παναγίαν Βρεφοκρατοῦσαν εἰς τὸ βασιλικὸν παρεκκλήσιον τῆς Studenica· βλ. Hamman — Mac Lean und Horst Hallensleben, Die Monumentalmalerei in Serbien und Makedonien, Giessen, 1963, πίν. 272, καὶ τὴν Ὑπαπαντήν, ὡς καὶ τὴν Παναγίαν τοῦ Πάθους εἰς τὰ Λαγουδερά τῆς Κύπρου· βλ. σχετικῶς Ἀ. Στυλιανοῦ, Αἱ Τοιχογραφίαι τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τοῦ Ἀράκου, Λαγουδερά, Κύπρος, Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, τόμ. Α', Ἀθῆναι, 1955, σ. 461 καὶ πίν. 148, 1 καὶ Α. and J. Stylianos, The painted churches of Cyprus, Cyprus, 1964, εἰκ. 32, ἐνθα τὸ ἐνῶτιον ἐξηγεῖται ὡς συμβολικὸν δυνάμεως. Ἀπεικονίσεις ὑπάρχουν ἐπίσης ἐν Γ. Ἀ. Σωτηρίου, Θεοτόκος ἡ Ἀρακτιώτισσα τῆς Κύπρου, ΑΕ 1953 - 54, Μέρος Α', Ἀθῆναι, 1955, σ. 87 - 91, πίν. 1 καὶ Α.Η.Σ. Megaw — Α. Stylianos, Byzantine Mosaics and Frescoes, UNESCO, 1963, πίν. XVIII. Πιθανῶς τὸ μετάλλινον ἐνῶτιον δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς σύμβολον δυνάμεως, ἀλλὰ μᾶλλον « φυλαχτὸν », μαγικὸν ἀντικείμενον, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀποτρέπεται τὸ κακόν. Γνωστὸν εἶναι, πάντως, ὅτι μαγικαὶ ἰδιότητες ἀποδίδονται εἰς τὰ μέταλλα ἀφ' ἐνὸς καὶ εἰς τὸ σχῆμα τοῦ κύκλου ἀφ' ἑτέρου· βλ. σχετικῶς Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἔτος 3ον καὶ 4ον, 1941 - 42, Ἀθῆναι, σ. 79, 86, 97 καὶ James George Frazer, Le cycle du rameau d'or, vol. I, Paris 1935, σ. 132. Ἡ ἀπεικόνισις ἐνὸς « φυλαχτοῦ » εἶναι πρόσφορος ἰδίᾳ εἰς τὸ εἰκονογραφικὸν θέμα τῆς Παναγίας τοῦ Πάθους, ὡς προσδίδουσα ἔμφασιν εἰς αὐτὸ τὸ πάθος τῆς συνθέσεως.

τος άμφορέως, επί τοῦ ὁποίου εἶχε τοποθετηθῇ τεμάχιον κεράμου (Πί ν. 157 δ). Τὸ ἀγγεῖον ἦτο τεθραυσμένον καὶ πληρὲς χύματος. Φαίνεται μάλ- λον ὅτι εἶχε χρησιμοποιηθῇ ὡς ἐγκαίνιον περι- ἔχον ἀγιασμόν. Ἔτερον ἀνάλογον ἀγγεῖον, εἰς ὃχι τόσον καλὴν διατήρησιν, ἐδρέθη πλησίον ἄλλου θεμελίου, πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς ἀνασκα- φῆς. Περισυνελέγησαν ἄφθονα ὄστρακα χονδρο- ειδοῦς κεραμεικῆς καὶ τμήμα λιθίνου χειρομύλου.

Τὰ κινητὰ εὐρήματα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ βο- θήσουν εἰς τὴν χρονολόγησιν, εἶναι τὰ κάτωθι:

α) Τεσσαρακοντανούμιον Ἰουστίνου Β' καὶ Σοφίας, κοπὲν κατὰ τὸ 10ον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου, ἦτοι τὸ 575 - 576 μ.Χ. Νομισμα- τοκοπεῖο Νικομηδείας (Πί ν. 157 α). Πρβλ. BMC I, πίν. XI, 10.

β) Ποὺς ποτηρίου ἐκ διαφανοῦς ἄχρου ὕαλου, σωζ. ὕψ. 0,025, διὰμ. βάσεως 0,037 μ. (Πί ν. 157 β, ἀριθ. 3). Πρβλ. προχείρως ἀνάλογα τεμάχια ἐν H. S. Robinson, Pottery of the Roman Period, Chronology, The Athenian Agora, vol. V, Prin- ceton, 1959, ἀριθ. M342 - M346, σ. 116, πίν. 54, χρονολογούμενα εἰς τὸν πρῶτον δον μ.Χ. αἰῶνα, ὡς καὶ ἕτερον τεμάχιον ἐν Gladys R. Davidson, The minor objects, Corinth, vol. XII, Princeton, 1952, ἀριθ. 720, σ. 111, εἰκ. 12, χρονολογούμε- νον, ὅμως, εἰς τὸν 11ον ἢ 12ον μ.Χ. αἰῶνα.

γ) Δύο ὕαλινα λαβαὶ ἀγγείων, ἐξ ὧν ἡ πρώτη ὕψους 0,06 καὶ μεγ. πλάτους 0,035 μ., καὶ ἡ δευτέ- ρα ὕψους 0,065 καὶ μεγ. πλάτους 0,02 μ. (Πί ν. 157 β, ἀριθ. 4 καὶ 5). Πρβλ. ἀνάλογον λαβὴν ἐν H. S. Robinson, ἔ.α., ἀριθ. M348, σ. 16, πίν. 54, χρονολογουμένην εἰς τὸν πρῶτον δον μ.Χ. αἰ.

δ) Στόμιον λύχνου, σωζομένων διαστάσεων 0,06 x 0,03 μ. (Πί ν. 157 β, ἀριθ. 1), τοῦ τύπου XXXI κατὰ τὴν κατάταξιν Broneer², χρονολογου- μένου ἀπὸ τοῦ 4ου μέχρι τοῦ 6ου αἰῶνος μ.Χ. Περὶ τὸ χεῖλος φέρει κόσμημα ροδάκων. Ἐκ πορ- τοκαλόχρου λεπτοκόκκου πηλοῦ. Πιθανῶς προ- ελεύσεως Κυρηναϊκῆς. Πρβλ. λύχνον ἐν Judith Perlzweig, Lamps of the Roman Period, The Athenian Agora, vol. VII, Princeton, 1961, ἀριθ. 323, σ. 99, πίν. 10, χρονολογούμενον εἰς τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα³.

2. Oscar Broneer, Terracotta - lamps, Corinth, vol. IV, part II, Cambridge, Mass., 1930, σ. 118 - 119, 284 - 290, πίν. XXI - XXII.

3. Πρβλ. ὡσαύτως αὐτόθι, ἀριθ. 2407, 2425, 2825, ἐν σ. 175, 176 - 177, 193 καὶ πίν. 38, 39, 44 ἀντιστοίχως, Carl Roebuck, The Asclepeion and Lerna, Corinth, vol. XIV, Princeton, 1951, ἀριθ. CL3090, CL3036, CL3037, CL3074, σ. 164, πίν. 67, 1, Δ. Ί. Πάλλα, ΠΑΕ 1956, σ. 173, πίν. 72α καὶ ΠΑΕ 1965, σ. 157, πίν. 206α, σ. 158, πίν. 206β, Ε. Στίκα, ΠΑΕ 1961, σ. 131, πίν. 81, ΠΑΕ 1962, σ. 56, πίν. 57α - β καὶ BCH

ε) Ὅστρακα ἀγγείων φέροντα ἀραιὰς ὀριζον- τίους αὐλακώσεις (Πί ν. 157 γ, ἀριθ. 1). Πρβλ. ἀγγεῖα ὑπ' ἀριθ. M332, M218, M219, πίν. 32 καὶ 27 ἐν H. S. Robinson, ἔ.α., χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ 1ου μέχρι τοῦ 6ου μ.Χ. αἰ. Πρβλ. καὶ ἄλλα παρόμοια ἀγγεῖα ὑπ' ἀριθ. J49, J56, K85, K109, L30 αὐτόθι, πίν. 10, 11, 14, 15, 16, χρονολογού- μενα εἰς τὸν 2ον, 3ον, 4ον καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ.

ς) Ἄφθονα ὄστρακα ἀγγείων φέροντα πυκνὰς ὀριζοντίους αὐλακώσεις (Πί ν. 157 γ, ἀριθ. 2-4). Πρβλ. παραδείγματα ἐν H. S. Robinson, ἔ.α., ἀριθ. M226, σ. 105, πίν. 27, χρονολογούμενον εἰς τὸν πρῶτον 4ον μ.Χ. αἰ., ἀριθ. M321, σ. 114, πίν. 31, χρονολογούμενον εἰς τὸν πρῶτον δον μ.Χ. αἰ., καὶ M371, σ. 116, πίν. 34, χρονολογούμενον εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰ. Ἡ διακόσμησις αὕτη ἐμφανί- ζεται τὸ πρῶτον κατὰ τὸν 4ον μ.Χ. αἰ. καὶ καθί- σταται συνήθης κατὰ τὸν 5ον καὶ 6ον μ.Χ. αἰ.⁴

Τέλος, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἀνευρέθησαν δύο με- λαμβαφῇ ὄστρακα. Πλησίον τῆς ἀνασκαφῆς ἀνευ- ρέθησαν, ὡσαύτως, μαρμάρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἐκ παλαιοχριστιανικοῦ προφανῶς ναοῦ, τὰ σπου- δαιότερα τῶν ὁποίων εἶναι ἀνάγλυφον ἐπίθημα, βάσις κίονος καὶ κορμὸς ἀρραβδώτου κίονος.

Ἐξ ἄλλου, εἰς ἰδιοκτησίαν κειμένην βορείως τῆς ἀνασκαφῆς, ὑπάρχουν λείψανα παλαιῶν τοίχων, τὰ ὅποια καλύπτονται ἀπὸ πυκνὴν βλάστησιν. Ἀνατολικῶς τῆς ἰδιοκτησίας ταύτης εὐρίσκεται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ ἑνοριακὸς τοῦ χωρίου. Ὁ ναὸς, ὡς ἔχει σήμερον, χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι προϋπήρξεν αὐτοῦ ἄλλος ναὸς, δε- δομένου ὅτι πρὸς Α. τοῦ σημερινοῦ κτηρίου δια- κρίνονται θεμέλια ἁψίδος.

Εἶναι προφανές, ὅτι εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ὑπῆρχε παλαιοχριστιανικὸς ναὸς καὶ σύγχρονοι πρὸς αὐ- τὸν ἀγροτικαὶ ἐγκαταστάσεις. Ἐκ τῶν διαφόρων εὐρημάτων καὶ ἐκ τοῦ ἀνακαλυφθέντος νομίσμα- τος δύνανται νὰ χρονολογηθῇ ἡ ἐγκατάστασις αὕτη εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου μ.Χ. αἰ.

1963, σ. 728, εἰκ. 27, Paul Courbin, BCH 1956, σ. 200, εἰκ. 17, Ν. Δρανδάκη, ΠΑΕ 1960, σ. 237 - 239, πίν. 173, σ. 245, πίν. 176 α καὶ BCH 1961, σ. 693, εἰκ. 4, Π. Λαζαρίδης, ΠΑΕ 1960, σ. 66, πίν. 44α, 45α, 46α - β, BCH 1961, σ. 762, εἰκ. 12 - 13, ΠΑΕ 1964, σ. 8, πίν. 3α - β, BCH 1964, σ. 779, εἰκ. 1, ΠΑΕ 1965, σ. 15 - 16, 22, πίν. 8β, 9α, 10β, 22β - γ καὶ ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 271, Πίν. 310β, ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 327 - 329, Πίν. 393 β - γ, Β. Καλλιπολίτη - Β. Πετράκου, ΑΔ 18 (1963) : Χρονικά, σ. 51 - 52, Πίν. 58 β, Φ. Σταυροπούλου, ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 47, Πίν. 45 α. W. Deonna, BCH 1908, εἰκ. 46, Α. Colasanti, L'Arte Bizantina in Italia, Milano 1923, π. 40.

4. H. S. Robinson, Pottery of the Roman Period. The Athe- nian Agora, vol. V, 1959, σ. 6 (spiral grooving).

Ἡ χρονολόγησις τοῦ νεκροταφείου δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ, διότι, ἀφ' ἐνὸς μὲν δὲν ὑπῆρξαν κινητὰ εὐρήματα ἐντὸς τῶν τάφων καὶ ἀφ' ἑτέρου δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ χρονολογικὴ συσχέτισις τῶν τάφων μὲ τὰ ὑπόλοιπα εὐρήματα, δεδομένου ὅτι τὸ ἔδαφος εἶχε διαταραχθῆ ὑπὸ μηχανικῶν ἐκσκαφῶν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνασκαφῆς. Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τοῦ χωρίου ἐνθυμοῦνται, πάντως, ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὴν θέσιν ἐκεῖνην νεκροταφεῖον καταργηθὲν ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Ἐπομένως τὸ νεκροταφεῖον ἐνδέχεται νὰ εἶναι νεώτερον τῶν ὑπολοίπων εὐρημάτων. Ἡ ἀνασκαφὴ, ἐξ ἄλλου, γενομένη δαπάναις τοῦ Ὑπουργείου Δημοσιῶν Ἔργων, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπεκταθῇ πέραν τῆς ἐκτάσεως τῆς θιγομένης ὑπὸ τῶν ἐργασίων ὁδοποιΐας.

Τὸ τοπωνύμιον τοῦ Μελισσίου ἀπαντᾷ ὑπὸ τὸν τύπον ὁ Μέλισσος ὡς μία τῶν κομῶν τῆς Κορινθίας⁵. Πλησίον καὶ ἐντὸς τοῦ Μελισσίου ἀνευρέθησαν κατὰ καιροὺς διάφοροι ἀρχαιότητες⁶. Ἡ γεωγραφικὴ, πάντως, θέσις τοῦ Μελισσίου θὰ εἶχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα στρατιωτικὴν τινα σημασίαν, δεδομένου, μάλιστα, ὅτι ἐδέσποζε στενῆς παρὰ τὴν θάλασσαν ὁδοῦ. Τοῦτο ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν ὀχυρωματικοῦ τείχους, ἀγνώστου ὁμῶς ἐποχῆς, τὸ ὁποῖον ἔφρασσε τὸ στενὸν καὶ τὸ ὁποῖον κατήρχετο ἀπὸ τῶν λόφων πρὸς τὴν

θάλασσαν, ὀλίγον ἀνατολικῶς τοῦ Μελισσίου⁷.

Τίθεται τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ἡ πόλις αὕτη ἀνήκεν εἰς τὴν Σικυθῶνα ἢ τὴν Πελλήνην. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι, εὐρισκομένη εἰς θέσιν συνοριακὴν, θὰ ἤλλαξε πολλὰς φορὰς χεῖρας. Ὁ R. Gomprf⁸ συμπεραίνει «sane fines agri Sicyonii ab hac quoque parte saepius variasse probabile est». Πάντως εὐλογον εἶναι, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πausanίου (2ος μ.Χ. αἰ.), νὰ περιλαμβάνετο εἰς τὴν χώραν τῆς Σικυθῶνος ἐπεκταθεῖσαν πρὸς Δ., δεδομένου ὅτι εἶχεν ἀρχίσει ἤδη μία νέα ἀκμὴ τῆς κάτω πόλεως τῆς Σικυθῶνος⁹. Τοῦτο συμβιβάζεται καὶ μὲ τὴν πληροφορίαν τοῦ Πausanίου¹⁰, ὁ ὁποῖος, περιγράφων τὴν περιοχὴν, ὡς εἶχε κατὰ τὴν ἰδικὴν του ἐποχὴν, ἀναφέρει ὡς σύνορον μεταξὺ τῆς χώρας τῶν Σικυωνίων καὶ τῆς χώρας τῶν Πελληγέων ποταμόν, ὅστις κατέρχεται ἐκ τῶν ὀρέων τῶν «ὑπὲρ τὴν Πελλήνην», ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν ποταμὸν τὸν ἐκβάλλοντα εἰς τὸ Ξυλόκαστρον, εἰς σημαντικὴν ἀπόστασιν πρὸς Δ. τοῦ Μελισσίου.

Ἐν συμπεράσματι, φαίνεται, ὅτι εἰς τὴν θέσιν τοῦ Μελισσίου ὑπῆρχεν ἀρχαία πόλις, ὡς ἐπίσης καὶ παλαιοχριστιανικὴ τοῦ 6ου μ.Χ. αἰ. Πιθανὸν εἶναι ἡ ἀρχαία πόλις νὰ ἤλλαξε χεῖρας κατὰ καιροὺς λόγῳ τῆς συνοριακῆς της θέσεως. Βέβαιον εἶναι, ὅτι ἡ θέσις εἶχε κάποιαν στρατιωτικὴν ἀξίαν.

2. Ἄνω Αἰγιαλὸς Δερβενίου

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ σχολείου Ἄνω Αἰγιαλοῦ καὶ πρὸς Α. τοῦ σχολικοῦ κτηρίου, διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς μεγάλων ἀποθηκευτικῶν πύθων, διατεταγμένων κατὰ σειράς, εἰς βάθος 2 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Οἱ πύθοι φαίνονται ἀνήκοντες εἰς χριστιανικοὺς χρόνους. Ἀνασκαφὴ δὲν ἐγένετο.

3. Ἀρχαία Κόρινθος

Ἐν Ἀρχαίᾳ Κορίνθῳ, κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν θεμελίων διὰ τὴν ἀνέγερσιν νέων οἰκοδομῶν, ἐγένοντο τὰ κάτωθι εὐρήματα:

7. W. Gell, ἔ.δ., σ. 15. E. Dodwell, ἔ.δ., σ. 297 - 298. Κυρίως δὲ W. M. Leake, Travels in the Morea, σ. 382 - 384, ἐνθα τὸ τεῖχος θεωρεῖται ὡς ὀρίζον τὸ σύνορον Σικυθῶνος καὶ Πελλήνης, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Peloponnesiaca, A Supplement to travels in the Morea, London, 1846, σ. 403, ἐνθα ἡ γνώμη αὕτη ἀνακαλεῖται, τοῦ συνόρου μετατιθεμένου δυτικώτερον συμφωνῶς πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Πausanίου, Ἀχαϊκά 27, 11. Δὲν γνωρίζω ἂν τὸ τεῖχος, τὸ ὁποῖον εἶδεν ὁ Ernest Meyer (ἔ.δ., σ. 8 - 9) ἐπὶ τῶν πρὸς Ν. καίμενων λόφων εἰς τὴν θέσιν Πολύδωρα, πλησίον τοῦ χωρίου Λαλιώτη, ἀποτελεῖ ἢ ὅχι μέρος τοῦ ἐν λόγῳ ὀχυρωματικοῦ ἔργου.

8. Robertus Gomprf, Sicyoniacorum specimen, Berolini, 1832, σ. 5 - 12.

9. Ἀ. Ὀρλάνδου, Ἀνασκαφὴ Σικυθῶνος, ΠΑΕ 1933, σ. 90.

10. Πausanίου, Ἀχαϊκά, 27, 11.

5. Δημητρίου Κ. Βαρδουνιώτου, Ἡ Ἀφνειὸς Κόρινθος, περιοδικὸν «Παρνασσός», τόμ. ΙΖ', Φυλλάδιον 7, Μάρτιος 1895, σ. 497, καὶ αὐτοτελὲς δημοσίευμα Δημητρίου Κ. Βαρδουνιώτου, Ἡ Ἀφνειὸς Κόρινθος, Βιβλιοθήκη τοῦ «Ἑρμοῦ», Ἀθῆναι, σ. 20: Κῶμαι τῆς Κορινθίας ἀναφέρονται αἱ Κεγχρεαί, ἡ Πέτρα, αἱ Ἀσσαί, ἡ Σολύγεια, ὁ Σιδοῦς, ὁ Κρομμύων, τὸ Πείραιον, ὁ Μέλισσος καὶ ἡ Τενέα, ἥτις ἦν ἡ μάλινον περικυλισμένη. Ἡ ἐν λόγῳ πληροφορία ὀφείλεται εἰς τὸν ἱστοριοδίφην τῆς Κορινθίας κ. Λάμπην Ἀποστολίδην.

6. Ἡ περιοχὴ περιγράφεται, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται ὀνομαστικῶς τὸ χωρίον, ἐν W. Gell, Itinerary of the Morea, London, 1817, σ. 15. E. Dodwell, A classical and topographical tour through Greece, vol. II, London, 1819, σ. 297 - 298. F.C.H.L. Pouqueville, Voyage de la Grèce, Paris, 1826, vol. IV, σ. 431. W. M. Leake, Travels in the Morea, vol. III, London, 1830, σ. 382 - 384, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Peloponnesiaca, A Supplement to travels in the Morea, London, 1846, σ. 403. Τὸ χωρίον ἀναφέρεται ὀνομαστικῶς καὶ ἡ περιοχὴ περιγράφεται ἐκτενέστερον ὑπὸ Ernst Meyer ἐν Peloponnesische Wanderungen, Zürich und Leipzig, 1939, σ. 8 - 10, ὁ ὁποῖος ἔχει ὑπ' ὄψιν τοὺς ὡς ἀνω περιηγητάς. Μνεῖα τοῦ χωρίου ὀνομαστικῶς γίνονται ἐν Ἰ. Δ. Σταματάκη, Πίναξ Χωρογραφικῆς τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι, 1863, σ. 80. Ἀ. Μηλιαράκη, Γεωγραφία Πολιτικὴ Νέα καὶ Ἀρχαία τοῦ Νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, Ἀθῆναι, 1886, σ. 115, ἐνθα καταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐλληνοφώνων ἑναντι τῶν ἀλβανοφώνων χωρίων τῆς Σικυωνίας, A. Philippson, Der Peloponnes, Berlin, 1892, σ. 119, 137, 147, Γ. Βαρελά, Τουριστικὸς Ὁδηγὸς γιὰ τὴν Ἑλλάδα, Ἀθῆναι, 1962. Ἐπίσης εἰς χάρτην παρένθετον ἐν Agnes Smith, Glimpses of Greek Life and Scenery, London, 1884, ἀναγράφεται ποταμὸς Melissa, εἰς τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ Μελισσίου.

1. Εἰς τὸ οἰκόπεδον Χρήστου Γ. Λέκκα, εὐρισκόμενον νοτιοανατολικῶς τοῦ ἀρχαίου θεάτρου Κορίνθου, ἀνεκαλύφθη παλαιοχριστιανικὸν κτήριο, ἀλλὰ λόγῳ ἐλλείψεως πιστώσεων παρ' ἡμῖν ἡ ἀνασκαφὴ διενεργήθη ὑπὸ τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν. Σχετικὴ ἔκθεσις δημοσιεύεται ὑπὸ Charles K. Williams ἐν τῷ ἀνά χειρας τόμῳ, σ. 185. (βλ. ἐπίσης BCH XCI (1967), σ. 635, εἰκ. 9-10, καὶ Archaeological Reports 1966/67, σ. 8). Τὸ οἰκόπεδον εὐρίσκεται ἤδη ὑπὸ ἀπαλλοτριώσιν.

2. Παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, εἰς Κιουτσουκ Μαχαλά, διενεργήθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν κ. H. S. Robinson, περὶ τῆς ὁποίας βλ. ἀνωτέρω σ. 218.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ

1. Κρανίδι

Εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα Κρανιδίου (1244 μ.Χ.)¹¹ ἐπραγματοποιήθη, ἂφ' ἐνὸς μὲν συντήρησις τῆς στέγης, ἂφ' ἐτέρου δὲ μερικὴ συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν. Κατὰ τὴν συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν ἐγένετο στερέωσις αὐτῶν, μερικὸς καθαρισμός, ὥς καὶ ἀφαίρεσις τῶν νεωτέρων κονιαμάτων, τὰ ὅποια ἐκάλυπτον εἰσέτι τμήματα τῶν ἐσωτερικῶν ἐπιφανειῶν τοῦ κτηρίου. Διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν κονιαμάτων τούτων ἀπεκαλύφθησαν τοιχογραφίαι ἄγνωστοι μέχρι σήμερον, σύγχρονοι δὲ πρὸς τὰς ἤδη γνωστάς τοιχογραφίας τοῦ ναοῦ (πρβλ. σ. 23, Πίν. 29 β καὶ 32 α-β τοῦ ἀνά χειρας τόμου).

2. Δημητσάνα

Εἰς τὴν μονὴν Αἰμυαλοῦς¹², ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς ἐπιβλητικὸν τοπεῖον ἐπὶ τῆς παρεῖας τῆς ἀποτόμου χαράδρας Ἰσβαρυ, ἐκβαλλούσης εἰς τὸν Λούσιον ποταμόν, ἐγένετο μερικὴ συντήρησις τῆς κατοικουμένης εἰσέτι πτέρυγος, ἥτοι ἀντικατάστασις τῶν ξυλίνων δαπέδων καὶ τῶν παλαιῶν «κουφωμάτων» τῶν κελλίων.

ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ

Δημητσάνα

Ἀπηλλοτριώθη τὸ ἐν Δημητσάνῃ ἀρχοντικὸν τῶν προκρίτων τῆς Ἐπαναστάσεως Ἀντωνοπούλων. Τὸ ἐν λόγῳ ἀρχοντικὸν εἶναι λίαν κατάλλη-

11. Γ. Ἀ. Σωτηρίου, Ἡ Ἀγία Τριάς Κρανιδίου, ΕΕΒΣ, τ. Γ', 1926, σ. 192-205, εἰκ. 1-11.

12. Ν. Κ. Ἀλεξοπούλου, Ἀρκαδικὰ Σύμμεκτα, Ἀθῆναι, 1911, σ. 9-15. Τ. Ἀ. Γριτσοπούλου, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν Μονὴ Παναγίας τῆς Αἰμυαλοῦς, Ἀθῆναι, 1947, Ν. Κ. Μουτσοπούλου, Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν Μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας, Ἀθῆναι, 1956, σ. 195-199.

λον διὰ μουσεῖον, διατηρεῖ δὲ εἰσέτι τμήματα τῆς ἀρχικῆς ἐσωτερικῆς του διακοσμήσεως. Λέγεται, ὅτι τὸ παλαιότερον τῶν δύο κτηρίων, τὰ ὅποια ἀπαρτίζουν τὸ ἀρχοντικόν, ἀνήκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Λαμπάρδη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατήγετο ὁ σφαιγιασθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Ἀνανίας. Τοῦτο δὲν ἐπιβεβαιοῦται. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Καθηγητοῦ κ. Τ. Γριτσοπούλου, ἡ φήμη αὕτη δὲν εὐσταθεῖ, διότι ἐξ ἐγγράφων τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Κυριακῆς Δημητσάνης φαίνεται, ὅτι ἡ οἰκογένεια Λαμπάρδη συνεδέετο στενῶτα μετὰ τὸν ἐν λόγῳ ναὸν καὶ πρέπει ἐπομένως νὰ εἴχε τὴν κατοικίαν τῆς εἰς τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ, ἐνῶ τὸ ἀρχοντικὸν δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ἐνορίαν ταύτην¹³.

ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Ὑπὸ Εὐθυμίου Σ. Κόλλια παρεδόθη ἀπότμημα χριστιανικῆς ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς ἐκ φαιοῦ μαρμάρου, διαστ. 0,25 x 0,17 x 0,023 μ. Ὑψος γραμμάτων 0,035 μ. Τὸ σωζόμενον τμήμα τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει ὥς ἐξῆς:

ΑΥΛΗΝΟΥ
Ο. ΥΤΟΥ
ΝΤΙΟΥ

ΚΗΡΥΞΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Κατὰ τὸ ἔτος 1966 ἐκηρύχθησαν ὡς ἱστορικὰ καὶ διατηρητέα δέκα ἔξ μνημεῖα.

ΦΑΝΗ Α. ΑΡΟΣΟΓΙΑΝΝΗ

*

ΛΑΚΩΝΙΑ

ΜΥΣΤΡΑΣ

1. Περισυλλογὴ ἀρχαίων

Α. Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ναῖσκου Ἀγ. Γεωργίου Καραβᾶ Λακωνίας περισυνελέγη τμήμα ἐπιθήματος κιονοκράνου, κοσμούμενον διὰ κύκλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὸ χρίσμα μετὰ τοῦ Α καὶ Ω, καὶ δι' ὕδροχαρῶν φύλλων.

Β. Πρὸς ἐμπλουτισμὸν τῆς συλλογῆς τοῦ Μουσείου παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Προϊσταμένου τῆς Ε' Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀ. Δεληβορριά:

α) Κιβώτιον με σπαράγματα τοιχογραφιῶν ἐκ ναῶν τῆς Μάνης, μεταφερθὲν εἰς τὸ Μουσεῖον Σπάρτης ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ν. Δρανδάκη.

β) Δώδεκα τμήματα γλυπτῶν βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἥτοι:

1) Μαρμάρινος κιλλίβας, ἐποχῆς φραγκοκρατίας, με παράστασιν τερατώδους μορφῆς (διαστ.

13. Τάσου Ἀ. Γριτσοπούλου, Ὁ Στασινὸς τῆς Ἀκοβας καὶ ἡ οἰκογένεια Λαμπαρδοπούλου τῆς Δημητσάνης, «Ἐλληνικά», τ. II' (1953), σ. 129 καὶ 150. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ Ναοὶ τῆς Δημητσάνης, Ἀθῆναι, 1954, σ. 6 κ.ε.

0,50 x 0,24 x 0,21 μ.). 2) Κιονίσκος τέμπλου μετά κόμβου¹, εις δύο συνανήκοντα τεμάχια (διαστ. 1,13 x 0,21 x 0,22 μ.). 3) Τμήμα μαρμαρίνου επιθήματος (διαστ. 0,28 x 0,12 x 0,14 μ.). 4) Ἀμφικιονίσκος παραθύρου (διαστ. 0,91 x 0,24 x 0,14 μ.). 5) Τμήμα θωρακίου μετά φυτικής διακοσμῆσεως (διαστ. 0,87 x 0,24 x 0,09 μ.)². 6) Ἐπίθημα κιονοκράνου παραθύρου (διαστ. 0,58 x 0,25 x 0,16 μ.). 7) Τμήμα επιθήματος κιονοκράνου παραθύρου μετά διακοσμῆσεως σταυροῦ καὶ φύλλων ἀκάνθης (διαστ. 0,11 x 0,38 μ.). 8) Κάτω τμήμα μαρμαρίνου περιθωρώματος μετά διακοσμῆσεως ἐξ ἐλικοειδοῦς βλαστοῦ (διαστ. 0,29 x 0,18 x 0,12 μ.). 9) Τμήμα γείσου μετά διακοσμῆσεως ἐξ ἀνθεμίων. 10) Κιονόκρανον τέμπλου μετά φυτικής διακοσμῆσεως (ὑψ. 0,22, πλ. ἄβ. 0,17 μ.). 11) Κιονόκρανον περγαμηνόν (ὑψ. 0,22, πλ. ἄβ. 0,28 μ.). 12) Τὸ ἄνω τμήμα τουρκικῆς στήλης.

NEA MNHMEIA

Ἀνεκαλύφθησαν δύο βυζαντινοὶ ναῖσκοι, προστεθέντες εἰς τὸν ἤδη μακρὸν κατάλογον τῶν μνημείων τῆς Λακωνίας:

α. Ἅγιος Γεώργιος Καραβᾶ Λακωνίας

Ὁ ναῖσκος οὗτος, εἰς τὸν τύπον τῆς ἀπλῆς μονοκλίτου καμαροσκεπᾶστου βασιλικῆς, ἔχει ἡμιεξάγωνον ἀψίδα ἱεροῦ, διατρυπωμένην ὑπὸ διλόβου παραθύρου. Εἶναι ἐκτισμένη κατὰ τὸ πλινθοπερίβλητον σύστημα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν δι' ἀκανονίστων λίθων μὲ χρήσιν πλινθῶν τοιχοδομίαν τοῦ ὑπολοίπου ναοῦ. Πρὸς Δ. ὑπάρχει μεταγενέστερος διώροφος νάρθηξ.

Τὸ ἡμισυ καὶ πλέον τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ ἔχει καταπέσει, παρασῦραν καὶ τὸ πρὸς Α. τμήμα τῆς καλυπτοῦσης τὸν ναὸν καμάρας, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν καταστροφὴν τῶν τοιχογραφιῶν ὑπὸ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, πλὴν ἐλαχίστων διασωθέντων λειψάνων. Ἡ καλύτερον διακρινομένη παράστασις εἶναι ἡ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἐκτεινομένη ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ νοτίου τοίχου τοῦ ναοῦ. Ὡραία μορφή ἀγγέλου κινεῖται πρὸς τὴν δεξιὰ, ἐπὶ σκίμποδος καθημένην, Θεοτόκον, τῆς ὁποίας διατηρεῖται μόνον τὸ κάτωθεν τῶν γονάτων τμήμα.

Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου σώζονται ἵχνη τῆς παραστάσεως τῆς Σταυρώσεως, ἐπὶ τῶν μακρῶν δὲ πλευρῶν τοῦ ναῖσκου ἀμυδρῶς διακρινόμεναι μορφαὶ ἁγίων.

1. Ὁμοίον ἐν ΠΑΕ 1939, Ἀνασκαφαὶ ἐν Παλαιᾷ Σπάρτῃ (Γ. Σωτηρίου), σ. 107 - 118, εἰκ. 9.

2. Ὁμοία τμήματα θωρακίου ὑπάρχουν εἰς τὸ Μουσεῖον Μυστρά, ὡς καὶ ἐντετυχισμένα εἰς τὸ αὐτόθι Μητροπολιτικὸν μέγαρον.

Αἱ τοιχογραφίαι αὗται, παρὰ τὴν σχεδὸν ὁλοκληρωτικὴν καταστροφὴν τῶν, φαίνονται ἔργα καλῆς τέχνης, οὐχὶ μεταγενέστερα τοῦ ΙΕ' αἰ., ὥς δύναται νὰ συμπεράνῃ τις ἐκ τοῦ σχεδίου αὐτῶν, τῶν ὀλίγων σωζομένων χρωμάτων καὶ κυρίως τῆς πλήρους χάριτος κινήσεως τοῦ ἀγγέλου τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

β. Ἅγιοι Θεόδωροι εἰς τοποθεσίαν «Μελαθριά» Λακωνίας

Ὁ ναὸς οὗτος ἀνήκει ἐπίσης εἰς τὸν τύπον τῆς ἀπλῆς μονοκλίτου βασιλικῆς, καλυπτομένης διὰ καμάρας καὶ φερούσης τυφλὰ τόξα κατὰ τὰς μακρὰς πλευράς. Ἐξωτερικῶς παρουσιάζει τοιχοδομίαν ἐξ ἀκανονίστων λίθων μὲ χρήσιν πλινθῶν, εἰς τὴν ἡμικυκλικήν, ὅμως, ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ φέρει ταινίαν μὲ κεραμοπλαστικὴν διακόσμησιν ἐκ συμπλεκομένων ρόμβων.

Ἡ στεγάζουσα τὸν ναὸν καμάρα ἔχει καταπέσει καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλάχιστα ἵχνη τῆς εἰκονογραφικῆς τοῦ δισωθήσαν. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ νοτίου τοίχου, ἐντὸς τυφλοῦ τόξου, διατηρεῖται τὸ ἄνω τμήμα τοιχογραφίας, εἰκονίζουσης ἀγένοιον στρατιωτικὸν ἄγιον. Ἐπίσης, εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ βορείου τοίχου, ἐντὸς τυφλοῦ τόξου, διακρίνονται ἵχνη ὁραίας παραστάσεως τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἐφίππου. Τὰ στοιχεῖα διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ ναοῦ καὶ τῶν τοιχογραφιῶν εἶναι ἐλάχιστα. Τὸ θέμα, ὅμως, τῆς πλινθίνης διακοσμῆσεως ἐκ συμπλεκομένων ρόμβων ἀπαντᾷ κυρίως εἰς μνημεῖα τοῦ ΙΔ' αἰ., ὅπως ἡ Ἁγία Σοφία τοῦ Μυστρά³, τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς⁴ καὶ οἰκία αὐτόθι⁵, ὡς καὶ εἰς τινὰς ἀνεκδότους ναοὺς τῆς περιοχῆς. Ὅθεν, τὸ ὡς ἄνω ναὸς, λόγῳ καὶ τῆς χρήσεως τῆς πλινθίνης διακοσμῆσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων σωζομένων χαρακτήρων τῶν παραστάσεων τῶν ἁγίων, θὰ ἡδύνατο νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸν ΙΕ' αἰ.

ΣΤΕΡΕΩΤΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ⁶

Κατὰ τὸ ἔτος 1966 ἐξετελέσθησαν ἐν Μυστρά, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ με-

3. Ἁ. Ὁρλάνδος, Ἐργασίαι ἀναστηλώσεως βυζαντινῶν μνημείων, ΑΒΜΕ, τ. Β', 1936, σ. 206, εἰκ. 4, 5.

4. G. Millet, Monumentis Byzantinis de Mistra, Paris 1910, πίν. II, I. Ν. Δρανδάκης, Ἀνασκαφὴ παρεκκλησίων τοῦ Μυστρά, ΠΑΕ 1952, σ. 515.

5. Ἁ. Ὁρλάνδος, Παλάτια καὶ σπίτια τοῦ Μυστρά, ΑΒΜΕ, τ. Γ', 1937, σ. 85, εἰκ. 74.

6. Πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ἐδῶ, ὅτι, λόγῳ τοῦ προκεχωρημένου τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν εἰδικῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν τοῦ Μυστρά, αἱ ἐφετεινὰ ἔργασίαι κατέστη δυνατόν νὰ περατωθῶν χάρις καὶ εἰς τὴν πρόθυμον συνεργασίαν καὶ βοήθειαν ὁλοκληροῦ τοῦ φυλακτικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Μυστρά, μόνιμου καὶ ἐκτάκτου, μὲ ἐπικεφαλὴν τὸν κ. Α. Μαυρακάκη.

ρίμνη τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, στερεωτικαὶ ἐργασίαι εἰς τὰ τεῖχη, εἰς τινὰ τῶν σημαντικωτέρων κοσμικῶν κτηρίων, ὡς καὶ εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Μονῆς Ὁδηγητρίας τοῦ Βροντοχίου (Ἀφεντικοῦ). Αἱ σχετικαὶ μελέται συνετάγησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιτέκτονος τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως κ. Αἰ. Βαζιργιαντζίκη. Συγκεκριμένως, ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι:

α. Πύργος γ' πύλης εἰσόδου εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χῶρον

Οὗτος εἶχεν βαθεῖαν ρωγμὴν εἰς τὸ κέντρον ἄνωθεν τῆς πύλης καὶ ἐκινδύνευε νὰ καταρρεῦσῃ. Πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς στερεότητος αὐτοῦ, ἐγένετο ἀποχωμάτωσις τῆς καλυπτοῦσης τὴν πύλην καμάρας καὶ ἐπίστρωσις αὐτῆς διὰ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος, φερομένου ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν τοίχων τοῦ πύργου καὶ ἐπὶ δοκοῦ κτισθείσης διὰ λίθων. Τέλος, ἡ ρωγμὴ ἐκλείσθη διὰ σιμεντοκονιάματος ὁμοίου χρώματος πρὸς τοὺς λίθους τοῦ οἰκοδομήματος (Πί ν. 158 β).

β. Σπίτι Φραγκοπούλου⁷

Εἰς τὴν πρόσοψιν ὑπῆρχον δύο κατακόρυφοι βαθεῖαι ρωγμαί, ἀπειλοῦσαι μὲ κατάρρευσιν τὸν ὅραον ἐξώστην. Κάτωθεν τῶν ἐπὶ τῆς προσόψεως εἰς τὸν ὄροφον τοῦ σπιτιοῦ δύο μεταγενεστέρων ἀνοιγμάτων, ἐσκάφη ὄρυγμα, διήκον μέχρι τῶν πλευρικῶν τοίχων, τὸ ὅποιον ἐπληρώθη διὰ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος. Ἐπίσης τὸ δάπεδον τοῦ ἐξώστου ἐκαθαρίσθη ἐκ τῶν περιττῶν χωμάτων, τὸ δὲ σαθρὸν ὑλικὸν τοῦ ἐπροστατεύθη, διαποτισθὲν δι' ἀραιὰς σιμεντοκονίας καλυφθείσης διὰ χρώματος, ὥστε νὰ καταστῇ ἀφανὴς (Πί ν. 158 α).

γ. Σπίτι Λάσκαρη⁸

Τὸ δάπεδον τοῦ ἄνω ὀρόφου τοῦ σπιτιοῦ ἐκαλύπτετο διὰ περιττοῦ ὑλικοῦ ἐκ τῆς κατεδαφίσεως τῆς μεταγενεστέρας στέγης καὶ τινῶν ἐσωτερικῶν χωρισμάτων. Τὸ βάρος τῶν ὑλικῶν αὐτῶν καὶ ἡ φυσικὴ ἐκ τοῦ χρόνου φθορὰ ἠπειλοῦν τὴν στερεότητα τῶν καλῶς σωζομένων δύο ἐπαλλήλων δα-

πέδων τοῦ ἀρχοντικοῦ. Μὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν διαφόρων ὑλικῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνέπνευσε τὸ κτήριο, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐφάνησαν αἱ ἐπὶ τῶν δαπέδων ρωγμαί, αἵτινες ἐκλείσθησαν δι' ὁμοίων λίθων πρὸς τοὺς ὑπάρχοντας καὶ δι' ἀραιὰς σιμεντοκονίας.

Κατὰ τὸ καθαρισμόν τοῦ δαπέδου τοῦ ὀρόφου ἐφάνησαν, κατὰ μῆκος τῶν μακρῶν τοίχων τοῦ σπιτιοῦ, δύο ὀρύγματα ἐπιμελῶς ἐπικεχρισμένα καὶ καλυπτόμενα διὰ πλακῶν. Ταῦτα εὐρέθησαν πλήρη χρώματος καὶ πλὴν ἐλαχίστων ὀστράκων καὶ τινῶν ὀστέων ζώων οὐδὲν ἀπέδωσαν.

δ. Τράπεζα Ἀφεντικοῦ⁹

Εἰς τὴν μεγάλην ἡμικυκλικὴν ἀψίδα τῆς Τραπεζῆς ὑπῆρχε βαθεῖα ρωγμὴ, ὥστε ὁλόκληρος ὁ ἀνατολικὸς τοίχος τοῦ κτηρίου ἐκινδύνευεν. Ἡ ρωγμὴ ἐποτίσθη δι' ἰσχυρὰς, ἀραιὰς σιμεντοκονίας, κατόπιν δὲ εἰς τὰς ἀπολήξεις τῶν τοιχοποιῶν τῶν ἀνατολικῶν, βορείων καὶ νοτίων, τοίχων τῆς Τραπεζῆς, ἀφηρέθησαν λίθοι καὶ ἐνεφυτεύθη σιμεντίνη δοκός, καλυφθεῖσα πάλιν διὰ τῶν παλαιῶν λίθων ὥστε νὰ καταστῇ ἀθέατος (Πί ν. 158 γ).

ε. Κτήριο Μουσείου¹⁰

Διεμορφώθη εἰς αἶθουσαν ἐκθέσεως ὁ μέχρι τοῦδε ὡς ἀποθήκη χρησιμοποιοῦμενος μεγάλος χῶρος τοῦ ἰσογείου τοῦ Μουσείου, κείμενος παραπλεύρως τῆς ὑπαρχούσης ἤδη μικρᾶς αἰθούσης ἐκθέσεως, ὅπου ὁ καθηγητὴς κ. Ν. Δρανδάκης, διατελέσας Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων τῆς περιοχῆς, ἔχει τοποθετήσει τὰ σημαντικώτερα τῶν μαρμαρίνων γλυπτῶν τοῦ Μυστρά.

ς. Μονεμβασία

Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἐγένετο αὐστηρὸς ἐλεγχος τῶν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν ἐν Μονεμβασίᾳ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διατηρήσεως τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ χαρακτῆρος τῆς πόλεως ταύτης.

Ε. Ν. ΚΟΥΝΟΥΠΙΩΤΟΥ

9. Ἀ. Ὁρλάνδος, Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονικὴ, Ἀθήναι 1958, σ. 49, εἰκ. 59.

10. Περὶ τῶν ἐργασιῶν διεμορφώσεως τοῦ Μητροπολιτικοῦ μεγάρου Μυστρά, τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, εἰς Μουσείον, βλ. ΑΑ 16 (1960): Χρονικά, σ. 106 - 107.

7. Ἀ. Ὁρλάνδος, ἔ.ἀ., σ. 106 - 109.

8. Ἀ. Ὁρλάνδος, ἔ.ἀ., σ. 109 - 113.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Ἡ δραστηριότης τῆς Θ' Ἐφορείας κατὰ τὸ ἔτος 1966 ὑπῆρξεν ἐκτεταμένη καὶ γόνιμος. Πολλαὶ οὐσιώδους σημασίας ἐργασίαι ἐπραγματοποιήθησαν εἰς Μουσεῖα καὶ Ἀρχαιολογικὰς Συλλογὰς καὶ ἄλλων ἐτέθησαν αἱ βάσεις. Ἀδιάκοπος ὑπῆρξεν ἡ παρακολούθησις τῶν οἰκοδομικῶν καὶ πάσης φύσεως σκαφικῶν ἐργασιῶν καὶ δὴ εἰς τὰς Θήβας, πολλὰ τῶν ὁποίων κατέληξαν εἰς ἐνδιαφερούσας ἀνασκαφάς, κατὰ τὰς ὁποίας πλῆθος εὐρημάτων ἦλθεν εἰς φῶς καὶ σημαντικῶς ἐπλουτίσθησαν αἱ γνώσεις μας περὶ τῆς τοπογραφίας καὶ ἱστορίας οὐχὶ μόνον τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν*, ἀλλὰ καὶ ἄλλων σπουδαίων βοιωτικῶν κέντρων. Περιοδεῖται, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀνὰ τὴν περιφέρειαν συνετέλεσαν εἰς διάσωσιν ἀρχαίων καὶ ἐντοπισμὸν σημαντικῶν σημείων διὰ μελλοντικὰς ἐργασίας.

Τῆς Ἐφορείας προΐστατο μέχρι τέλους Ὁκτωβρίου ἡ Ἐφορος Δελφῶν Βαρβάρα Φιλιππάκη. Εἰς τὸ βάρος τῶν ὑποχρεώσεων δύο τοιαύτης σημασίας Ἐφορειῶν δὲν θὰ ἦτο εὐκολον νὰ ἀνταποκριθῇ ἱκανοποιητικῶς, ἀνευ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ζήλου τῶν δύο νέων Ἐπιμελητῶν, Σαράντη Συμεώνογλου καὶ Νικολάου Φαράκλα, καὶ ἰδίᾳ τῆς πολυτίμου πείρας καὶ γνώσεως τῶν τοπικῶν ζητημάτων τοῦ παλαιότερου ἐξ αὐτῶν, Συμεώνογλου. Ἀπασαί αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι ἐξετελέσθησαν μέχρι μὲν τοῦ Ἰουλίου, ὅτε ὁ Συμεώνογλου ἀνεχώρησεν εἰς Ἀμερικὴν, ὑπ' ἀμφοτέρων, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰουλίου ὑπὸ τοῦ Φαράκλα. Ἡ ἀκολουθοῦσα ἐκθεσις βασίζεται εἰς τὰ ἡμερολόγια τῶν καὶ τὰς παρατηρήσεις τῶν. Βοηθὸς πολῦτιμος πάντοτε τὸ ἀφωσιωμένον καὶ πεπειραμένον συνεργεῖον ἀνασκαφῶν, τοῦ ὁποίου προΐστατο ὁ ἀκάματος ἐπιστάτης Δ. Φουντουζῆς.

ΜΟΥΣΕΙΑ - ΣΥΛΛΟΓΑΙ

1. Εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν παρελήφθησαν 28 νέαι προθηκαί, ἡ μὴ πραγματοποιήσις ὅμως τοῦ σχεδίου ἐπεκτάσεως τοῦ Μουσείου ἐλαττώνει κατὰ πολὺ τὴν σημασίαν τοῦ γεγονότος, διότι, ἐλλείψει χώρου, τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν προστετέθησαν εἰς τὴν ἤδη ἀσφυκτιῶσαν ἐκθεσιν, ἄλλαι δὲ ἐτοποθετήθησαν εἰς τὴν, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἀναγκαστικῶς χρησιμοποιουμένην ὡς ἀποθήκην αἰθουσῶν Δ,

*Περὶ τὴν τοπογραφίαν τῶν Θηβῶν ἐτοιμάζει μελέτην ὁ Σ. Συμεώνογλου.

τῆς ὁποίας οὕτω καθίσταται ἀναπόφευκτος ἡ ἀναβολὴ τοῦ ἀνοίγματος εἰς τοὺς ἐπισκέπτας.

Παραλλήλως, ἡ διὰ μετασκευῆς τοῦ πρόφην « οἰκίσκου τοῦ λέοντος » δημιουργηθεῖσα ἀποθήκη, ἐφωδιάσθη καθ' ὅλον τῆς τὸ ὕψος διὰ ρυμῶν δελτίων. Οὕτω ἐξυπηρετήθησαν μεγάλως αἱ ἀλματώδως αὐξανόμεναι ἀνάγκαι ἀποθηκεύσεως, ἰδίᾳ τῶν ἐκ τῶν νέων ἀνασκαφῶν προερχομένων πολυπληθῶν ὀστράκων καὶ ἀγγείων. Εἰς ταύτην ἔχει ἐγκατασταθῇ ἐκ τῶν ἐνόντων καὶ ἐργαστήριον συγκολλήσεως ἀγγείων. Ἀναγκαῖα κατέστη, ἐξ ἄλλου, ἡ ἐκ νέου τακτοποίησις τοῦ παλαιότερου εἰς τὰς ἀποθήκας φυλασσομένου ὕλικου, τοῦ ὁποίου ἐγένετο προηγουμένως ἔλεγχος καὶ καθαρισμός. Εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας πολυτιμότητος ἀπεδείχθη ὁ ὡς ἐκτακτος φύλαξ ὑπηρετῶν Ἀθανάσιος Χατζηνικολῆς.

Τὸ πρόβλημα, ὅμως, τῆς ἀποθηκεύσεως παραμένει πιεστικόν, καθ' ἡμέραν δὲ καθίσταται ἐπιτακτικώτερα ἡ ἀνάγκη τῆς ὀριστικῆς ἀντιμεταποσέως του. Ἡ λύσις του ἔχει συνδυασθῇ πρὸς τὴν ἐπίσης ἀναγκαίαν ἐπέκτασιν τῶν χώρων ἐκθέσεως τοῦ Μουσείου. Ἡδὴ ἔχει ἀρχίσει ἡ διαδικασία ἀπαλλοτριώσεως τῶν πρὸς Δ. τοῦ Μουσείου ἀκινήτων, πρὸς ἐξεύρεσιν τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου χώρου διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῶν μὴ ἐπιδεχομένων πλέον ἀναβολὴν ἀνωτέρω σκοπῶν.

2. Εἰς τὸ Μουσεῖον Χαιρωνείας ἀντικατεστάθησαν πᾶσαι αἱ παλαιαὶ προθηκαί, ἡ ἑλλείψει ὅμως καὶ ἐνταῦθα ἐπαρκῶν βοηθητικῶν χώρων διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ἐν τῇ ἐκθέσει πλεονάζοντος ὕλικου, κατέστησεν ἀναπόφευκτον τὴν ἐντὸς τῶν αἰθουσῶν τοῦ Μουσείου συσσώρευσιν παλαιῶν καὶ νέων προθηκῶν καὶ τὸ κλείσιμον τοῦ Μουσείου. Πάντως ἔχει προχωρήσει ἡ μελέτῃ τῆς ἀνεγέρσεως νέων ἀποθηκῶν καὶ ὑποστέγων διὰ τὰ ἀρχαῖα, ὡς καὶ οἰκήματος ἀπαραιτήτου διὰ τὴν παραμονὴν τοῦ ἐκεῖ ἐργαζομένου ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ.

3. Ἦρχισεν, ἐπίσης, ἡ μελέτῃ δι' ἐργασίας ἐπισκευῆς καὶ ἀνακαινίσεως εἰς τὴν Μουσειακὴν Συλλογὴν Σχηματαρίου (Τανάγρας), ὅπου προβλέπεται καὶ ἡ κατασκευὴ ὑποστέγων εἰς τὴν αὐλήν, διὰ τὴν στέγασιν τῶν μέχρι σήμερον εἰς αὐτὴν ἐρριμμένων ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων λιθίνων.

4. Εἰς Θεσπιάς ἡ Κοινότης διέθεσεν οἶκημα παρὰ τὸ Κοινοτικὸν κατάστημα, ὅπου, διὰ προσωπικῆς ἐργασίας πολλῶν αὐθορμήτως προσφερθέντων κατοίκων, συνεκεντρώθησαν ἤδη, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἐφορείας, ὑπερεξήκοντα λίθινα ἀρχαῖα — ἀγάλματα, ἀνάγλυφα, ἐπιγραφαὶ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη — τυχαίως εὗρεθέντα ἢ κατεκείμενα εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους ἐχορηγήθησαν διακόσια ὀκτὼ ἀδελφαὶ οἰκοδομήσεως εἰς Θήβας καὶ εἴκοσι δύο εἰς Ὀρχομενόν. Πλὴν τούτων, εἰς πλείστας ἄλλας ἐργασίας — ἐπισκευὰς ὁδῶν, τοποθετήσεις καλωδίων, κατασκευὰς ἀποχευτικῶν ἀγωγῶν, καλλιέργειας ἀγρῶν κλπ. — ἤλθον εἰς φῶς ἀρχαιοτάτες καὶ ὑπῆρξεν ἀναγκαία ἡ ἐπέμβασις τῆς Ἐφορείας. Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἐπρόκειτο περὶ περιορισμένης ἐκτάσεως ἐρευνῶν, τινὲς ὅμως ἐξ αὐτῶν ἐξελιχθήσαν εἰς ἀνασκαφὰς σημαντικὰς, ἀπὸ ἀπόψεως καὶ ἐκτάσεως καὶ σημασίας.

ΘΗΒΑΙ

1. Ὁδὸς Πινδάρου

Κατὰ τὴν κεντρικὴν ὁδὸν Πινδάρου, τὴν διερχομένην παρὰ τὸ παλαιὸν Καδμεῖον, ὁ Δῆμος Θεβαίων ἤνοιξε λάκκους διὰ τὴν τοποθέτησιν ἡλεκτρικῶν στύλων. Εἰς τρεῖς ἐκ τούτων, ἐναντὶ τῆς παλαιᾶς ἀνασκαφῆς τοῦ Καδμείου καὶ ὀλίγον βορειότερον, εἰς βάθος 1 μ., παρατηρήθησαν λίθοι τινὲς ἡρμωσμένοι καὶ ἐξήχθησαν μυκηναϊκά δοστρακα. Ἐκ τοῦ μικροῦ τούτου εὐρήματος ἀρυόμεθα τὸ σημαντικὸν συμπέρασμα, ὅτι ἡ ὁδὸς Πινδάρου δὲν κατέστρεψε μέγα μέρος τοῦ ἀνακτόρου, ὡς εἶχε φοβηθῇ ὁ Κεραμόπουλλος, ἀλλὰ μυκηναϊκὰ λείψανα τούτου σώζονται ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν λαρίδα τῆς ὁδοῦ, ἀσφαλῶς δὲ καὶ ὑπὸ τὴν δυτικὴν, καὶ εἰς ἱκανὸν πλάτος.

2. Οἰκόπεδον Ἀ. Θεοδώρου

Εἰς τὸ οἰκόπεδον Ἀ. Θεοδώρου, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πινδάρου ἀριθ. 15, ἡ μετὰ πολλῶν περιπετειῶν πραγματοποιηθεῖσα ἀνασκαφή τὰ βαθύτερα μόνον στρώματα κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνήσῃ· τὰ ἀνώτερα τούτων κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, παρὰ τὰς ὑπερανθρώπους προσπάθειάς τας καταβληθείσας πρὸς διάσωσιν τῶν ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας.

Τὸ οἰκόπεδον ἔχει πρὸς τὴν ὁδὸν μέτωπον μήκους 12 καὶ μέγιστον βάθος 13.50 μ. Τὸ πλεῖστον τοῦ πρὸς τὴν ὁδὸν (ἀνατολικοῦ) τμήματος καταλαμβάνετο ὑπὸ τοῦ ὑπογείου τῆς παλαιᾶς οἰκίας, ὅπερ εἶχεν ἐξαφανίσει πᾶν ἀρχαῖον ἔχνος, προχωρήσαν καὶ ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ πώρου.

Πλησίον τοῦ ΝΑ. ἄκρου τοῦ οἰκοπέδου εὐρέθη (εὐρίσκειτο ἤδη εἰς ἱκανὸν ὕψος ὑπὲρ τὴν στάθμην, ἀφ' ἧς ἤρχισεν ἡ ἐρευνα) τμήμα τοῦ κλασσικῶν χρόνων κτηρίου, ἐκτισμένου διὰ πωρίνων μεγάλων πλίνθων. Τὸ σωζόμενον μήκος τοῦ τοίχου εἶναι 1.40 μ., συνεχίζεται ὅμως οὕτως ὑπὸ τὴν αὐλὴν τῆς πρὸς Ν. γειτονικῆς οἰ-

κίας. Τὸ πλάτος τοῦ εἶναι 0,70 μ. (Πί ν. 159 α, ἄνω δεξιὰ).

Κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν, πλατὺς, καλῆς κατασκευῆς, μυκηναϊκῶν χρόνων τοίχος, ἔχων κατεύθυνσιν Β. - Ν., παρακολουθεῖται εἰς μήκος 2 μ. ἀπολήγων εἰς παραστάδα. Ἄλλος, σύγχρονος τούτου καὶ ὁμοίως κατασκευῆς τοίχος, ἐφέρετο εἰς κάθετον πρὸς τοῦτον κατεύθυνσιν. Οὗτος, κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα του, κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ὑπογείου τῆς παλαιᾶς οἰκίας, πρὸς Α. δὲ συνεχίζεται ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ.

Ἄλλος, ἀμελοῦς κατασκευῆς, μυκηναϊκῶν ἐπίσης χρόνων, τοίχος φέρεται ἐγκαρσίως ἀπὸ τοῦ πρώτου πρὸς Α. καὶ εἰς ἀπόστασιν 2.80 μ. τέμνεται ὑπὸ λαξεύματος ἀγωγῶν. Ὁ ἀγωγός, πλάτους (λαξεύματος) 1.20 - 1.30 μ., κατευθύνεται ἀπὸ Ν. - ΝΑ. πρὸς Β. - ΒΔ., παρακολουθεῖται δὲ εἰς μήκος 12.50 μ., καθ' ὅσον τὸ ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τμήμα του. Κατὰ τὰ 2.70 μ. τοῦ ἀποκαλυφθέντος μήκους τοῦ καὶ κατὰ τὸ πρὸς Ν. - ΝΑ. τμήμα σώζει τὴν διὰ λίθων ἐπένδυσιν τῶν τοιχωμάτων του καὶ ἐπὶ μήκους 1.50 μ. καὶ τοὺς καλυπτηρίους λίθους. Ἡ κατασκευὴ του εἶναι πράγματι πολὺ καλὴ.

Τέλος, ἄλλος τοίχος, μυκηναϊκῶν ὥσαυτως χρόνων, ἀμελοῦς μᾶλλον κατασκευῆς, εὐρέθη πρὸς Α. τοῦ κλασσικοῦ, μετὰ κατεύθυνσιν Β. - Ν., παρακολουθούμενος εἰς μήκος 3 μ. καὶ συνεχιζόμενος ὑπὸ τὴν γειτονικὴν πρὸς Ν. οἰκίαν.

Εἰς τὸ πρὸς Α. τοῦ ἀγωγῶν τμήμα τοῦ οἰκοπέδου κατέστη δυνατόν ἡ παρατήρησις ἐπαλλήλων διαπέδων ἐκ πεπατημένης γῆς, μυκηναϊκῶν χρόνων. Δίδεται ἡ ἐντύπωσις, ὅτι εὐρίσκειτο εἰς ἀνοικτὸν τινα χώρον, αὐτὴν ἢ τι σχετικόν, κατωκισμένης περιοχῆς. Κάτωθεν τούτου καὶ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ πώρου, τοῦ ἀποτελοῦντος τὸν πυρήνα τῶν λόφων τῆς Καδμείας καὶ τῶν πέριξ, εὐρέθησαν πυκνὰ ἔχνη οἰκήσεως μεσοελλαδικῶν χρόνων. Ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ περιφερῶν λάκκων ἀνοιχθέντων ἐπὶ τοῦ πώρου καὶ ἐξ ἄλλων ἀνοιχθέντων ἢ ἐντὸς τούτου ἢ ἐπὶ τοῦ πρώτου στρώματος τῆς ἐπιχώσεως, ἐπηλειμμένων διὰ πηλοῦ. Οἱ δεῦτεροι φαίνεται νὰ εἶναι βόθροι. Οἱ πρῶτοι εἶναι δύο εἰδῶν: ἀβαθεῖς καὶ βαθεῖς. Οἱ σχετικῶς ἀβαθεῖς, ὅταν εἶναι ἱκανῶς μεγάλοι, δυνατόν νὰ εἶναι ὥσαυτως βόθροι ἢ μικροὶ σιροί, τῶν μικρῶν ὅμως τὴν χρῆσιν δὲν γνωρίζομεν. Οἱ βαθεῖς μικροὶ λάκκοι, πάντοτε κυκλικοί, φαίνεται, ἐκ τῶν συχνὰ συνδεουσῶν τούτους αὐλάκων, τῆς μεταξὺ τῶν σχέσεως καὶ λίθων τινῶν εὐρεθέντων ἐν συναρτήσει πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ἐδέχοντο πασσάλους συγκρατοῦντας τοίχους ἐκ κλάδων ἢ ἄλλων φθαρτῶν ἐλαφρῶν ὕλικῶν, πρὸς διαμόρφωσιν καλυβῶν ἢ συγγενῶν κατασκευῶν (Πί ν. 159 α).

Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων τὰ σπουδαιότερα εἶναι: ἱκανὸς ἀριθμὸς πρωτοελλαδικῶν ὄστράκων, ἀφθονα μινύεια καὶ ὀλίγα γραπτὰ τῆς μεσοελλαδικῆς περιόδου καὶ κυρίως μυκηναϊκὰ ὄστρακα καὶ ὀλίγα εἰδώλια. Ἐπίσης, τμήματα μικρὰ τοιχογραφιῶν, ὅστ' αὐτὰ μεγάλων ζώων, ἐν οἷς ὀδόντες κάπρου, αἰχμαὶ βελῶν καὶ ἀπολεπίσματα ὀψιανοῦ, τεμάχιον ἐλεφαντίνης περόνης. Δὲν λείπουν καὶ ὄστρακα ἀγγείων τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ἐν τῶν γεωμετρικῶν καὶ πλείονα μελαμβαφῆ. Ἡ βυζαντινὴ ἐποχὴ ἀντιπροσωπεύεται ἐπίσης.

Ὡς πρῶτα σημαντικὰ συμπεράσματα συνάγονται ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης, ὅτι τὸ πρὸς Ν. ἡμισυ τοῦ λόφου, ἢ μάλλον τοῦ συγκροτήματος τῶν λόφων τῆς Καδμείας, εἶχε κατοικηθῆ τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν μεσοελλαδικῶν χρόνων, κατὰ δὲ τοὺς μυκηναϊκοὺς ἀπετέλει τμήμα τῆς ὅλης πόλεως. Ταῦτα εἶναι πράγματι ἐνδιαφέροντα, διότι κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην τῆς Καδμείας οὐδεμία ἔρευνα εἶχε πραγματοποιηθῆ μέχρι σήμερον.

3. Οἰκόπεδον Καραγάτσουλη

Μετὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς οἰκίας Ἀ. Καραγάτσουλη, κειμένης κατὰ τὸ πρὸς Δ. ἄκρον τῆς ὁδοῦ Δ. Βουρδουμπᾶ, εἰς τὴν περιοχὴν Γούρνα Θηβῶν (βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 194), κατὰ τὴν δρυξιν βόθρου ἐφάνη καὶ ἕτερος μυκηναϊκῶν χρόνων καὶ ἀρίστης κατασκευῆς τοῖχος καὶ περισυνελέγησαν ὀλίγα ὄστρακα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς.

4. Ναὸς Ταξιαρχῶν

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κολωνακίου, ὅπου παλαιότερον εἶχον ἀνασκαφῇ πολλοὶ λαξευτοὶ θαλαμοειδεῖς τάφοι μυκηναϊκῶν χρόνων, ἀποδόσαντες πλούσια κτερίσματα, ἐτι δὲ πλείονες εἶχον συληθῆ ὑπὸ τῶν ἀρχαιοκαπήλων, ἤδη κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ χώρου ἔχει ἐπεκταθῆ ὁ οἰκισμός. Εἰς τὸν ἐκεῖ ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν ἐγένοντο ἐργασίαι ἐπεκτάσεως πρὸς Δ. κατὰ τὸν γῶρον τῆς αὐλῆς. Ἀρχικῶς παρετηρήθησαν ὀλίγα μυκηναϊκῶν χρόνων ὄστρακα εἰς στρώμα, πάχους 0,20-0,30 μ., ἄνωθεν τοῦ φυσικοῦ βράχου (πούρου). Δύο ἡμέρας ἀργότερον, ὁ ἄλλοτε ἐργασθεὶς εἰς ἀνασκαφὰς Φώτιος Φουντουζῆς προσεκόμισεν εὐμεγέθη φακοειδῆ σφραγιδόλιθον ἐξ ὄνυχος ἀχάτου, φέροντα παράστασιν λέοντος (Πί ν. 159 β), εὐρεθέντα ἐντὸς τῶν ἐκ τῆς ἐκσκαφῆς προερχομένων χωμάτων. Περαιτέρω ἔρευνα ἀπεκάλυψε μυκηναϊκὸν τάφον λαξευτὸν, τοῦ ὁποῦ τὰ τοιχώματα ἐσώζοντο μέχρις ὕψους μόνον 0,20-0,30 μ., ἀποκοπέντα παλαιότερον κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τῆς αὐλῆς. Ὁ δρόμος, τοῦ ὁποῦ μικρὸν μόνον τμήμα κατέστη δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ, εἶχε κατεῦ-

θυνσιν ἀπὸ Δ. πρὸς Α. καὶ ἠδύρνετο ἀποτόμως πρὸ τοῦ μετώπου τῆς εἰσόδου τοῦ θαλάμου, ὅπερ εἶχε πλάτος 2,20 μ. Ἡ εἰσὸδος εἶχε πλάτος 1,10 μ. πρὸς τὸν δρόμον καὶ 1,30 μ. πρὸς τὸν θάλαμον. Οὗτος ἦτο περίπου τετράπλευρος, μὲ μέγιστον πλάτος 5,30 μ. Κατὰ τὸ νότιον τμήμα τοῦ θαλάμου καὶ παρὰ τὴν δυτικὴν παρεῖαν εὐρέθη λάκκος, περίπου παραλληλόγραμμος, μήκ. 1,50, πλ. 0,40-0,45 καὶ βάθ. 0,80 μ. Ἐτερος λάκκος πολὺ μεγαλύτερος εὐρέθη κατὰ τὸ βόρειον τμήμα τοῦ θαλάμου, παρὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν, βαίνων παραλλήλως πρὸς τὴν βορείαν παρεῖαν, ὡσαύτως περίπου παραλληλόγραμμος, μήκ. 2,10, πλ. 0,60-0,80 καὶ βάθ. 2,10 μ. Ἐκατέρωθεν τούτου καὶ κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς εἶχον διαμορφωθῇ βαθμίδες εὐρεῖαι καὶ ἀβαθεῖς διὰ τὴν στήριξιν πλακῶν καλύψεως. Αἱ πλάκες, πράγματι, εὐρέθησαν τεθραυσμέναι ἐντὸς τοῦ λάκκου. Τέλος, εὐρέθησαν κατὰ χώραν λίθοι τινεῖς ἐκ τοῦ ἀποφράσσοντός ποτε τὴν εἰσόδον ξηροτοίχου.

Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω ἀναφερθέντος σφραγιδολίθου, ὁ τάφος ἀπέδωκεν ὄστρακα ἀγγείων, τεμάχιον χεῖλους πηλίνης λάρνακος, αἰχμὰς βελῶν ἐξ ὀψιανοῦ, ρόδακας ἐκ φαγεντιανῆς, ψήφους ἐξ ὑαλομάζης, ἡμιπολυτίμου λίθου καὶ μίαν ἐκ φαγεντιανῆς εἰς σχῆμα κεφαλῆς κριοῦ (Πί ν. 159 γ), τεμάχια ὀστεινῶν ἀντικειμένων καὶ τεμάχιον κοινιάματος μετὰ γραπτῆς διακοσμῆσεως. Ἐκ τῶν χωμάτων συνελέγησαν ὀλίγα μελαμβαφῆ ὄστρακα καὶ τινα βυζαντινά.

5. Μυκηναϊκὸς τάφος λόφου Ἰσμηνίου

Τμήματα τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος, εἶχον παλαιότερον ἀποκοπῇ πρὸς διαπλάτυνσιν τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἀπὸ τῶν Ἡλεκτῶν Πυλῶν εἰς τὸ σύγχρονον νεκροταφεῖον τοῦ Ἀγίου Λουκά. Κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας κατεστράφησαν μυκηναϊκοὶ θαλαμοειδεῖς τάφοι, λελαξευμένοι εἰς τὰς παρεῖας τοῦ λόφου. Εἶχε παρατηρηθῇ, ὅτι ἱκανὸν τμήμα τοῦ θαλάμου ἐνδὸς ἐκ τούτων εἶχε διασωθῇ καὶ προέβημεν εἰς τὸν καθαρισμόν του. Τὸ σωζόμενον τοῦτο τμήμα περιελάμβανε μίαν τῶν ἀεστρογυλωμένων γωνιῶν τοῦ τετραπλεύρου θαλάμου, μετὰ δύο λάκκων ἐπὶ τοῦ δαπέδου, κατευθύνσεως Β. - Ν. Συνελέγησαν ὄστρακα ἀγγείων, σφονδύλια ἐκ στεατίτου, ψῆφοι ἐξ ὑαλομάζης, τρεῖς χρυσοὶ μικροὶ ρόδακες, τμήματα ὀστεινῆς κτενός.

6. Μυκηναϊκοὶ τάφοι εἰς λόφον Μεγάλου Καστέλλι

Εἰς τὸν λόφον Μεγάλου Καστέλλι, πρὸς Α. τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐναντι τῆς θέσεως τῶν Προϊτίδων Πυλῶν, εἶχον παλαιότερον διαπιστωθῇ λαξευ-

τοῖ μνηναϊκοὶ τάφοι, εἰς τῶν ὁποίων εἶχεν ἀνασκαφή ὑπὸ τοῦ Ἀ. Κεραμοπούλλου. Κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν τοῦ λόφου ὀικοδομήθη ὑστερώτερον τὸ Γηροκομεῖον Θηβῶν, ἐξ οὗ καὶ Γηροκομεῖον καλεῖται σήμερον οὗτος. Ὁ πρὸς Α. καὶ ΒΑ. χώρος τοῦ κτηρίου τοῦ Γηροκομεῖου εἶχεν ἰσοπεδωθῇ παλαιότερον καὶ ἀποκεκομμένοι δρόμοι μνηναϊκῶν θαλαμοειδῶν τάφων ἦσαν ἐκεῖ ὁρατοί. Ἡ ἀνασκαφή τούτων ἐκρίθη ἀναγκαία πρὸς πρόληψιν συλῆσεώς των ὑπὸ λαθρανασκαφῶν, διότι ὁ χώρος, καίτοι πλησιέστατα κείμενος, δὲν εἶναι ὁρατὸς ἐκ τῆς κατωκτιμένης περιοχῆς. Ἀνεσκάφησαν πέντε ἐν συνόλῳ τάφοι. Ἀρκούμεθα εἰς τὴν περιγραφὴν ἑνός, ὅστις εὐρέθη ἀσύλητος. Ἀπετελεῖτο ἐκ μακροῦ δρόμου, μήκους 18 καὶ πλάτους 5.50 μ. Αἱ πλευραὶ συνέκλινον τόσον, ὥστε ἀπέχον μεταξύ των κατὰ τὸ ἄνω μέρος τοῦ πρὸς τὸ μέτωπον τῆς εἰσόδου ἄκρου των μόλις 0,30 μ. Τὸ ὑπέρθυρον ἐφάνη εἰς βάθος 7 μ. περίπου. Τὸ ἄνω μέρος τῆς εἰσόδου ἐφράσσετο διὰ χώματος καὶ τινων λίθων, κατωτέρω ὅμως εὐρέθη ὁ ξηρότοιχος, λίαν ἐπιμελοῦς κατασκευῆς. Οὗτος δὲν διελύθη, διότι ὑπῆρχεν ἤδη ἱκανὸς χώρος διὰ τὴν εἰσόδον μας εἰς τὸν θάλαμον. Ἡ εἰσόδος εἶχε πλάτος πρὸς τὸν δρόμον μὲν 2.40 μ. περίπου, πρὸς δὲ τὸν θάλαμον 1.75 μ. Αἱ πλευραὶ τῆς συνέκλινον ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἄνω καὶ τὸ βάθος τῆς ἦτο 2.40 μ. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν χωμάτων τῶν ἀποφρασσόντων τὴν εἰσόδον, εἰσῆλθομεν εἰς τὸν θάλαμον, ὅστις οὐδένα εἶχε δεχθῇ ἐπισκέπτῃν ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς τελευταίας χρήσεώς του κατὰ τοὺς μνηναϊκοὺς χρόνους. Εἶναι τετράπλευρος καὶ ἔχει μέγιστον βάθος 5.40 μ. καὶ μέγιστον πλάτος 7.40 μ. Θρανίον, ὕψους 1 καὶ πλάτους 0,80 - 0,90 μ., περιθεῖ τοῦτον κατὰ τὴν πλευρὰν τῆς εἰσόδου, ἀρχόμενον ὀλίγον μετὰ τὰς παραστάδας, καὶ κατὰ τὰς πλαγίας πλευράς, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ τὴν ἑναντι τῆς εἰσόδου. Δικλινῆς ὀροφῇ. Εἰς τὸ ὕψος τοῦ θρανίου, παρὰ τὴν δεξιάν γωνίαν καὶ ἐπὶ τῆς πλευρικῆς παρειᾶς, ἀνοίγεται ὀρθογώνιος παραλληλεπίπεδος κόγχη, πλάτους 1 καὶ βάθους 2.50 μ., περαιτέρω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς παρειᾶς ὑπάρχει ἑτέρα ἀβαθὴς κόγχη, εἰς τὸ ὕψος ἐπίσης τοῦ θρανίου, ὁμοίου σχήματος, πλάτους 1.30 καὶ βάθους 0,60 μ. Ἰχνη καὶ μικρὰ λαξεύματα παρ' ἀμφοτέρων τὰς κόγχας δεικνύουν, ὅτι αὗται ἐφράσσοντο διὰ θυρῶν ἢ τινος ὁμοίου. Εἰς τρία σημεῖα εὐρέθησαν ἄνθρακες ὑπὸ τεθραυσμένα καθημερινῆς χρήσεως ἀγγεῖα καὶ παρὰ τὸ δεξιὸν θρανίον πλᾶξ ὀρθογώνιος, τράπεζα πιθανῶς, ὡς εἰκάζεται ἐκ τεσσάρων ἀβαθῶν λαξευμάτων ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου, εἰς ἀποστάσεις ἀντιστοίχους πρὸς τὰς γωνίας τῆς πλα-

κός, διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξυλίων, ἴσως, ποδῶν τῆς. Ἐμετρήθησαν εἴκοσι ταφαί, ἀλλὰ τὰ ὅσα εἶχον φθαρῇ πολὺ ὑπὸ τῆς ὑγρασίας καὶ διαταραχῇ ὑπὸ τῶν ὑδάτων. Τὰ θρανία καὶ αἱ κόγχαι εἶχον, φαίνεται, χρησιμοποιοῦν διὰ τὴν ἐναπόθεσιν κτερισμάτων καὶ ὀστέων παλαιότερων ταφῶν.

Εἰς τὰ κτερίσματα περιλαμβάνοντο: ἔνδεκα ἀκέραια ἀγγεῖα, μετὰ τῶν ὁποίων μέγας «Χα-ναανικὸς ἀμφορεὺς», τεμάχια ἐκ δύο πηλίνων λαρνῶν, τεμάχια πέντε ἀγγείων ἐξ ἀλαβάστρου, μετὰ τῶν ὁποίων λαβὴ ἐν σχήματι ὀκτωσχήμου ἀσπίδος μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν (Πί ν. 160 ζ'), τμήμα λιθίνου ἀγγείου (ἀνθοδοχείου;), μικρὸν τρίτον ἀγγεῖον ἐξ ὑαλομάζης (Πί ν. 160 α), δίμυξος λύχνος ἐκ στατίτου (Πί ν. 160 δ), φακοειδὴς σφραγιδόλιθος ἐξ ἀχάτου, φέρων παράστασιν δαμάλεως μετὰ μόσχου (Πί ν. 160 γ), κοσμήματα ἐξ ὑαλομάζης, ψήφοι ἐξ ὑαλομάζης, φαγεντιανῆς καὶ ἡλέκτρον, ὀστέινα καὶ χρυσᾶ ἀντικείμενα, τεμάχια μολύβδου, σιδηροῦς δακτύλιος, χαλκῇ βελόνῃ, δύο χαλκαὶ αἰχμαὶ δοράτων, τμήμα χαλκῆς λαβῆς ἐγχειριδίου κ.ά.

Ἐκ τῶν κτερισμάτων τῶν ἄλλων τάφων, ἀγγείων, ψηφίδων κλπ., ἀναφέρονται: δύο πηλίνες λέμβους, ἐντὸς τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν μικρὸν τετράποδον, μικρὸν χρυσοῦν δακτύλιον, φέροντα μικρὰν περίτμητον μέλισσαν (Πί ν. 160 ε) καὶ φακοειδὴ σφραγιδόλιθον ἐξ ὀρείας κρυστάλλου μὲ παράστασιν αἰγᾶρου (Πί ν. 160 β), ἅπαντα ἐκ τοῦ τετάρτου τάφου.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τετάρτου τάφου παρετρήθησαν ἱχνη οἰκῶν βυζαντινῶν χρόνων.

7. Μνηναϊκοὶ τάφοι εἰς Μικρὸ Καστέλλι

Ἐπὶ τοῦ λόφου Μικρὸ Καστέλλι ὁ Ἀ. Κεραμοπούλλος εἶχεν ἀνασκάψαι ἐκτεταμένην χριστιανικὴν κατακόμβην καὶ εἶχε διαπιστώσει τὴν ὑπαρξιν μνηναϊκῶν λαξευτῶν τάφων. Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ὀικοδομήθη τὸ νέον κτήριον τοῦ Γυμνασίου Θηλέων, ἐξ οὗ καὶ ὁ λόφος καλεῖται σήμερον καὶ Γυμνάσιον. Κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ χώρου τότε πρὸς οἰκοδόμησιν ἐπηνέχθησαν καταστροφαί εἰς τὴν κατακόμβην καὶ, πιθανῶς, κατεστράφησαν μνηναϊκοὶ τάφοι. Κατὰ τὸ 1966 ἐπεχειρήθη ἐπέκτασις τοῦ Γυμνασίου πρὸς Β. Πρὸς τοῦτο ἀπητήθη ἐκβραχισμός, ὅστις ἐγκαίρως διεκόπη ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας, κατόπιν τῆς διαπιστώσεως ὑπάρξεως βυζαντινῶν καὶ μνηναϊκῶν τάφων. Ἐπικολούθησεν ἀμέσως ἔρευν-α, ἐξελιχθεῖσα εἰς ἐκτεταμένην ἀνασκαφὴν, καθ' ἣν ἀπεκαλύφθησαν δέκα ὀκτὼ τάφοι βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἐξ λαξευτοῦ μνηναϊκοί.

Οἱ βυζαντινοὶ τάφοι ἦσαν ἅπαντες καλυβίται

κεραμοσκεπεῖς καὶ εἶχον ἀνοιχθῆ εἴτε ἐπὶ τοῦ χώματος τοῦ καλύπτοντος τοὺς δρόμους καὶ τοὺς θαλάμους τῶν μυκηναϊκῶν τάφων, ὧσιν εἶχε καταπέσει ἡ ὀροφή, εἴτε ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ φυσικοῦ βράχου. Ὅστρακα ἐφυσαλωμένων ἀγγείων εὐρέθησαν πλησίον τῶν τάφων.

Οἱ μυκηναϊκοὶ τάφοι ὑπέστησαν σοβαρὰς φθορὰς καὶ ἐκ προσφάτων διαμορφώσεων τοῦ χώρου διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως. Ἡ γαλήνη, ὅμως, τῶν ἐνοίκων τῶν εἶχε διαταραχθῆ ἤδη ἀπὸ τῶν κλασσικῶν χρόνων. Εἰς τὸν τάφον II τὸ ἀνατολικὸν τρίτον τοῦ θαλάμου εἶχε σκαφῇ βαθύτερον κατὰ 1.45 μ. εἰς τοὺς ἐλληνιστικούς, πιθανῶς, χρόνους, εἶχεν ἐξαιρεθῆ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν νοτίαν παρεῖαν κλίμαξ καθόδου πρὸς τὸ χαμηλότερον δάπεδον, ἐπ' αὐτοῦ δὲ εἶχεν ἀνοιχθῆ εἶδος μικρᾶς ὀρθογωνίου δεξαμενῆς, μήκους 1.40, πλάτους 1.05 καὶ βάθους 0,45 μ. (Πί ν. 162 α.). Ἡ ἐκβάθυνσις κατὰ τὸ πρὸς Β. ἄκρον τῆς δυτικῆς του πλευρᾶς εἶχεν ἐπεκταθῆ ὀλίγον, ἵνα συναντήσῃ ἀγωγὸν λαξευτὸν ἐντὸς τοῦ βράχου, ἀρχόμενον ἀπὸ σημείου χαμηλοτέρου τοῦ σωζομένου πρὸς τὰ ἔξω ἄκρου τοῦ δρόμου καὶ φερόμενον ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ δρόμου καὶ τοῦ θαλάμου, συνεχιζόμενον δὲ καὶ περαιτέρω πρὸς Β. Δύο ὅμοιοι πρὸς τὸν ἐν λόγῳ ἀγωγοὶ ἠνοίγοντο ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παρεῖας τοῦ θαλάμου εἰς μέγα ὕψος ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου δαπέδου καὶ φερόμενοι παραλλήλως πρὸς Α., καμπτόμενοι ἐλαφρῶς, συνήντων τὸν λαξευτὸν τάφον III (Πί ν. 161 α.), κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ παρεῖαν καὶ εἰς ὕψος 0,80 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου του. Εἰς τὸ πρὸς Α. ἄκρον τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ τάφου III καὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ κατὰ τὴν Α. πλευρὰν θρανίου ἠνοίγετο ἀγωγός (ἡ σήραγξ), ὅμοιος πρὸς τοὺς τοῦ τάφου II, διευθυνόμενος πρὸς Β. ἐντὸς τοῦ βράχου. Παρηκολουθήθη εἰς μήκος 10 μ. Ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ θρανίου καὶ ἐν μέρει ἐντὸς τοῦ στομίου τῆς σήραγγος - ἀγωγοῦ εὐρέθη ταφὴ ἐνήλικος, ἐλληνικῶν χρόνων, ἐκτερισμένη διὰ μελαμβροῦς οἰνοχόης καὶ ὀξυπυθμένου ἀμφορέως. Ἐκ τοῦ μέσου τῆς Α. πλευρᾶς ὅμοιος ἀγωγός - σήραγξ, καταστραφεὶς εἰς νεωτέρους χρόνους κατὰ τὸ μέγιστον τοῦ ὕψους του, ὠδήγει πρὸς Α. καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 μ. περίπου συνήντα τὸν τάφον IV (Πί ν. 161 β.). Ἡ σκόπιμος σύνδεσις τῶν τάφων μεταξύ των κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους εἶναι προφανὴς καὶ ἡ λατρευτικὴ χρῆσις των πιθανή. Τὸ ὅλον πρόβλημα εἶναι ἄξιον μελέτης. Κατὰ τοὺς ἀνασκαφεῖς εἶναι δυνατὴ ἡ ὑπόθεσις, ὅτι πρόκειται περὶ τάφων, ἀποδιδομένων κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους εἰς μυθικοὺς τινὰς ἥρωας καὶ ἔτι πλέον, ὅτι πρόκειται περὶ τῶν θεωρουμένων ὡς τάφων τῶν παίδων τῆς

Νιόβης ἢ τῶν θυγατέρων της, ἐκεῖ που τοποθετομένων ὑπὸ τοῦ Πausanίου.

Ἡ ἐνδιαφέρουσα αὕτη ἀνασκαφὴ ἀπέδωσε πληθὺς ἀγγείων, μυκηναϊκῶν ἀλλὰ καὶ κλασσικῶν χρόνων, διάφορα μικροαντικείμενα, ἐν οἷς δύο μικρὰ πλακίδια ἐξ ὑαλομάζης μετ' ἀναγλύφου διακοσμήσεως κρανῶν ἐξ ὁδόντων ἀγριοχοίρου, φακοειδῆς σφραγιδόλιθος ἐξ ἡμιπολυτίμου λίθου μετὰ παράστασιν αἰγάρου καὶ ἰχθύος (Πί ν. 162 β.), καὶ στρογγύλον ἐλεφάντινον πλακίδιον μετ' ἀναγλύφου παραστάσεως λέοντος σπαράσσοντος ταύρον (Πί ν. 162 γ.).

8. Μυκηναϊκοὶ τάφοι κατὰ τὸν λόφον τοῦ Ἀμφείου

Εἰς τὸν λόφον, τὸν φέροντα τὸν τύμβον τοῦ Ἀμφίονος, δὲν εἶχε παλαιότερον διαπιστωθῆ, ἐὰν ὑπῆρχον θαλαμοειδεῖς τάφοι. Ἡ μικρὰ ὁδός, ἡ παραθέουσα τοῦτον κατὰ τὴν δυτικὴν πλευράν, διεπλάτυνθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ἐπὶ τοῦ νοτίου ἄκρου του ἔχει ἐγερθῆ τὸ κτήριον τῆς ἡλεκτρικῆς Ἑταιρείας, σήμερον ἀνήκον εἰς τὴν ΔΕΗ. Παρατήρησις ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτῶν, ὅπου ἐγένοντο σκαφαὶ καὶ ἐκβραχισμοί, ἐβεβαίωσε τὴν ὑπαρξίν παραβιάσεων καὶ λαξεύσεων τοῦ μαλακοῦ βράχου, ἐξ ὧν τινες ἐπρόδιδον τὴν ὑπαρξίν λαξευτῶν τάφων. Ἀναληφθεῖσα μικρὰ ἔρευνα ἐβεβαίωσε πράγματι τὴν ὑπόθεσιν. Εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν τοῦ λόφου ἐσκάφη εἰς τάφος λίαν κατεστραμμένος ὡς ἐκ τοῦ εὐθρύπτου τοῦ βράχου. Δεικνύει ἐπιμήκη, λίαν ἀνωμάλως ὠσειδῆ θάλαμον, διαστάσεων περίπου 3 x 1.50 μ., ἀπέδωσε δὲ ἐλάχιστα ὅστρακα. Ἄλλος τάφος, ὀλίγον βορειότερον, ἤρχισεν ἀνασκαπτόμενος ἐκ τοῦ κατὰ τὸ κάτω μόνον σωζομένου δρόμου, πλησίον τῆς εἰσοδου. Εὐρέθησαν αἱ παραστάδες πολὺ ἐφθαρμέναι καὶ σπηλαιώδης μέγας θάλαμος, ἐπικεχωσμένος κατὰ τὸ τρίτον τοῦ ὕψους του περίπου. Κατὰ τὴν ΒΑ. πλευράν του ἀνοίγεται ἕτερος θάλαμος ἢ μᾶλλον κόγχη. Ἡ ἔρευνα ὅμως διεκόπη, λόγῳ τοῦ ἐξαιρετικῶς ἐπικινδύνου τῆς ἐργασίας, διότι μεγάλα τεμάχια τοῦ βράχου ἐπεκρέμαντο ἐκ τῆς ὀροφῆς μόλις συγκρατούμενα καὶ ἦτο δυνατόν νὰ καταπέσουν καὶ διὰ μικροῦ ἔτι κραδασμοῦ.

9. Ἐρευνα τοῦ τύμβου τοῦ Ἀμφείου

Κατὰ τὰς ἐργασίας ἰσοπεδώσεως παρὰ τὸν τύμβον τοῦ Ἀμφείου πρὸς διαμόρφωσιν κήπου τοῦ Παιδικοῦ Σταθμοῦ Δήμου Θηβαίων, εὐρέθησαν δύο ἀπλαῖ ἐπὶ τοῦ χώματος ταφαί. Οἱ νεκροὶ εἶχον τὴν κεφαλὴν πρὸς Δ., γεγονὸς ἐνισχύον τὴν πιθανότητα ὅτι ἦσαν χριστιανοί. Οὐδὲν κτέρισμα εὐρέθη ἐκ τῶν χωμάτων ἐξήχθησαν ὅστρακά τινα μυκηναϊκά. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἠνοίχθησαν ἐπὶ τοῦ

τύμβου τέσσαρα διερευνητικά τετράγωνα φρέατα, πλευρᾶς 2 μ. Πάντα συνήντησαν τὸν φυσικὸν βράχον, τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς εἰς βάθος 3 μ. Ἡ ἐπίχωσις ἀπεδείχθη ἐνιαία, ταφὴ δὲ οὐδεμία ἐφάνη, οὐδὲ ἐντὸς τοῦ τύμβου, οὐδὲ ὑπ' αὐτόν. Ὅστρακα ἐξήχθησαν ἱκανά, τῶν ὁποίων τὰ σπουδαιότερα ἦσαν: Πολλὰ πρωτοελλαδικὰ ἐκ χειροποιήτων ἀγγείων καθημερινῆς χρήσεως, πρωτοελλαδικὰ ἐρυθρὰ στιλπνά, μινύεια ἱκανά, ὀλίγα μυκηναϊκά.

Ὡσαύτως ἐξήχθη καὶ τεμάχιον χρυσοῦ σύρματος, κυκλικῆς διατομῆς καὶ μήκους 0,05 μ.

Τὸ νεώτερον ὄστρακον δεικνύει, ὅτι *terminus ante quem* διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τύμβου εἶναι ἡ μυκηναϊκὴ ἐποχὴ.

10. Ὁδὸς Ἐπαμεινώνδου

Παρά τὸ ἀνατολικὸν κράσπεδον τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου ἤρχισεν ἐντὸς τοῦ ἔτους ἡ ἐκσκαφὴ αὐλακος διὰ τὴν τοποθέτησιν σωλῆνων ἀποχετεύσεως. Εἰς τὸν πρὸ τῆς Δημοτικῆς Ἀγορᾶς χώρον, ἥτοι ὀπισθεν τοῦ παλαιοῦ Καδμείου, ἐσημειώθησαν ἐντὸς τῆς αὐλακος βυζαντινοὶ τινες τοῖχοι καὶ καλῆς κατασκευῆς τοῖχος μυκηναϊκός, μὲ κατεύθυνσιν ἐκ ΒΑ. - ΝΔ. Τέμενεται ὑπὸ ἀγωγοῦ κτιστοῦ, μυκηναϊκῶν ὁμοίως χρόνων, μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ.

11. Οἰκόπεδον Δημ. Κυριάκου εἰς Μικρὸ Καστέλλι

Εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦτο, εὐρισκόμενον κατὰ τὸ βόρειον τῆς ὁδοῦ, τῆς χωριζούσης τοὺς δύο λόφους τῶν Καστελλίων καὶ ἀκολουθούσης τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ πρὸς τὴν Οἰδιποδεῖαν κρήνην, ἤρχισεν ἐντὸς τοῦ 1966 ἐκσκαφὴ βάσεων ἡλεκτρικῶν στύλων. Ἡ παρακολούθησις ἔδειξεν ἀρχικῶς στρώμα ἐπιχώσεως, πάχους 1.20 - 1.70 μ., περιέχον βυζαντινὰ ἴχνη. Βαθύτερον καὶ μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου, παρετηρήθη ἕτερον στρώμα, πάχους 1 μ. περίπου, περιέχον ὄστρακα κλασσικῶν χρόνων, ἐν οἷς καὶ τινα ἐρυθρόμορφα. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ οἰκοπέδου διεπιστώθη δρόμος μυκηναϊκοῦ λαξευτοῦ τάφου μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν. Ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1967.

12. Οἰκόπεδον Ἐπαμ. Μαστροδήμου

Εἰς τὸ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου (ἀριθ. 28) κείμενον οἰκόπεδον Ἐπαμ. Μαστροδήμου, κατὰ τὰς ἐργασίας ἀνεγέρσεως νέας οἰκίας, ἐπίχωσις μὲν δὲν παρετηρήθη, διότι εἶχεν ἤδη καταστραφῇ ὑπὸ τοῦ υπογείου τῆς παλαιᾶς οἰκίας, παρετηρήθησαν, ὅμως, δύο ἀγωγοί, λελαξευμένοι ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου.

13. Ὁδὸς Φρόνης

Κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ μήκους τῆς μικρᾶς ὁδοῦ Φρόνης, φῆμαι περὶ περιέργων θορύβων καὶ περὶ ὑπάρξεως υπογείου ἐκκλησίας μετὰ εἰκόνων, ὠδήγησαν εἰς τὴν παρακολούθησιν ἐργασιῶν πρὸς ἐγκατάστασιν σωλῆνων ὑδρεύσεως. Εἰς βάθος 0,30 μ. εὐρέθη ἀνώμαλος πλάξ, ἥτις ἀπομακρυνθεῖσα ἐπέτρεψε τὴν παρατήρησιν λελαξευμένης εἰς τὸν βράχον θολωτῆς δεξαμενῆς, διαστάσεων περίπου 8 x 5 καὶ βάθους 5 μ. περίπου. Ὁστρακα δὲν εὐρέθησαν.

14. Οἰκόπεδον Π. Λεοντάρη

Εἰς τὸ οἰκόπεδον Π. Λεοντάρη, κείμενον ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Οἰδίποδος (ἀριθ. 13), μεταξὺ τῶν ὁδῶν Πινδάρου καὶ Πελοπίδου, ἤρχισεν ἀνασκαφὴ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1966. Ἀπεκαλύφθησαν τοῖχοι, διὰ λογάδων λίθων καὶ κεράμων ἐκτισμένοι, βυζαντινῶν χρόνων. Ἦνοιχθησαν δύο διερευνητικὰ φρέατα καὶ διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς τριῶν στρωμάτων βυζαντινῶν χρόνων, ἐνὸς στρώματος κλασσικῶν χρόνων, ἰχνῶν μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καί, τέλος, εὐθὺς ἀνωθεν τοῦ φυσικοῦ στρώματος, μεσοελλαδικῶν χρόνων. Οὕτω προβλέπονται ἄκρως ἐνδιαφέροντα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀρξαμένης ἐρεῦνης. Εἰς τὴν δημιουργίαν τοιαύτης ἐντυπώσεως συντελεῖ καὶ τὸ γεγονός τῆς εὐρέσεως τεμαχίων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῶν κλασσικῶν χρόνων.

15. Οἰκόπεδον Ἀν. Γαβριατοπούλου

Εἰς τὸ οἰκόπεδον Ἀν. Γαβριατοπούλου κατὰ τὴν ὁδὸν Δίρκης (βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 191 κ.ε.), ἠνοιχθὴ βόθρος, κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τοῦ ὁποίου ἐβεβαιώθη ἡ πρὸς Ν. συνέχεια τοῦ τοίχου τοῦ σημειουμένου εἰς τὴν κεντρικὴν βάσιν τῆς οἰκοδομῆς.

16. Οἰκία Ἀλεξ. Κόρδατζη

Ἀνωθεν τῆς κρήνης Παραπόρτι (Δίρκης), ὁ ιδιώτης Ἀλεξ. Κόρδατζης, κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίου τοίχου ἀντιστηρίξεως τῶν πρὸ τῆς οἰκίας του χωμάτων, συνήντησε τοῖχον λίαν ἐπιμελοῦς πλινθοδομῆς, σωζόμενον εἰς πλάτος 1.30 καὶ ὕψος 1.20 μ. Ὅστρακα δὲν εὐρέθησαν, ἀλλὰ ἡ ὅλη κατασκευὴ προδίδει ἐλληνικοὺς χρόνους.

17. Οἰκόπεδον Δημ. Κωνσταντινίδου

Ὅπισθεν τῆς οἰκίας Δ. Κωνσταντινίδου, εἰς τὴν περιοχὴν Κολωνακίου καὶ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς πρὸς Ἀθήνας παλαιᾶς ὁδοῦ, ἐπὶ τοῦ ἀποτόμως ὑψουμένου λόφου, εὐρέθη λακκοειδῆς

τάφος, σεσυλημένος, αλλά άρίστης κατασκευής.

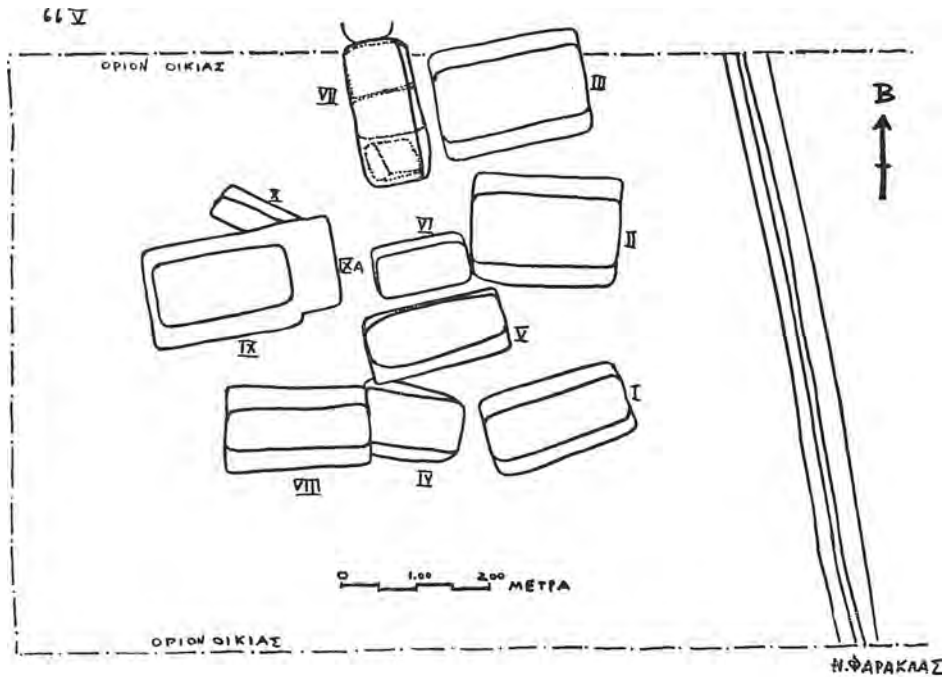
18. Οικόπεδον Λουκά Ἀσήμου

Ἐκτεταμένη άνασκαφή έγένετο, έξ άφορμής τής οίκοδομήσεως οίκιας, εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦ Α. Ἀσήμου, ἐπὶ τής ὁδοῦ Ἡρακλέους, εἰς Κολωνάκι Θηβών. Κατὰ τὸ πρὸς τὴν ὁδὸν τμήμα εὑρέθη άγωγὸς λεαλαευσμένος εἰς τὸν μαλακὸν πῶρον, ἔχων κατεύθυνσιν ἀπὸ Ν. πρὸς Β., εὐθὺς δὲ άνωθεν τοῦ-

τῶν τάφων εὑρέθησαν κεκαυμένοι καρποὶ (σῦκα καὶ άμύγδαλα).

19. Οἰκία Ἀλεξ. Τσάκωνα

Εἰς τὴν συνοικίαν τῶν Παλαιῶν Σφαγείων Θηβών, κατὰ τὴν ἐκβάθυνσιν τής πλευρᾶς τής αὐλῆς τοῦ Ἀ. Τσάκωνα, άπεκαλύφθη τάφος λακκοειδής, τοῦ ὁποῖου ὁ πυθμὴν εὑρίσκετο ἐπὶ τοῦ μαλακοῦ βράχου. Εἰς σκελετὸς άπεκαλύφθη ὕπτιος, ἔχων

Σχέδ. 1. Θῆβαι. Κολωνάκι. Ἀγωγὸς καὶ λακκοειδεῖς τάφοι εἰς οἰκόπεδον Α. Ἀσήμου

του, συστάς ένδεκα λακκοειδῶν τάφων (Σχέδ. 1). Ἡ ὕπαρξις δωδεκάτου διεπιστώθη έντὸς τοῦ πρὸς Β. παρακειμένου οἰκοπέδου. Ἐρευνα εἰς ἱκανὴν άπόστασιν πρὸς Δ. καὶ Ν. τής συστάδος ἔδειξεν, ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἄλλοι τάφοι κατὰ τὴν ἄμεσον γειτονίαν, φαίνεται δέ, ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ οἰκογενειακοῦ νεκροταφείου, ὅπερ, πιθανώτατα, ἔκτείνεται καὶ πρὸς Β. Οἱ τάφοι εἴχων φαίνεται συληθῆ ὑπὸ ἀρχαιοκαπήλων, ἱκανά ὁμως ὕπῃρξαν τὰ εὑρήματα πρὸς χρονολόγησιν των εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα. Ἐκ τῶν κτερισμάτων — μελαμβαφῶν κυρίως βοιωτικῶν κυλίκων, μιᾶς ἐρυθρομόρφου ληκύθου, εἰδωλίων, κλπ. — σημειοῦμεν δύο εἰδῶλια πιθήκου καὶ εἰδῶλιον κωμικοῦ ἡθοιοιοῦ (Πίν. 162 δ)· έντὸς ἐνὸς ἐκ

τὴν κεφαλὴν πρὸς ΝΔ. Ὅστρακα δὲν εὑρέθησαν καὶ οὕτω εἶναι άνέφικτος ἡ χρονολόγησις τοῦ τάφου. Ἐντὸς τής αὐλῆς ἔκειντο δύο συνανήκοντα τεμάχια πωρίνου βοιωτικοῦ θριγκοῦ. Ἐκ σκαφῆς τοῦ περὶ τὸν τάφον χώρου εὑρέθη καὶ τρίτον συνανήκον τεμάχιον τοῦ θριγκοῦ, συμπληρουμένου οὕτω τούτου ὁλοκλήρου. Φέρει τὴν ἐπιγραφὴν:

ΜΕΛΩΝ

Ὅμοῦ εὑρέθη καὶ ἕτερος ἀκέραιος πώρινος θριγκός, φέρων τὴν ἐπιγραφὴν:

ΚΑΛΛΙΝΙΚΑ

Κατὰ τὴν νοτίαν γωνίαν τής αὐλῆς παρετηρήθη μικρὸν λάξευμα ἐπὶ τοῦ πῶρου, ὅπερ μετὰ τὸν

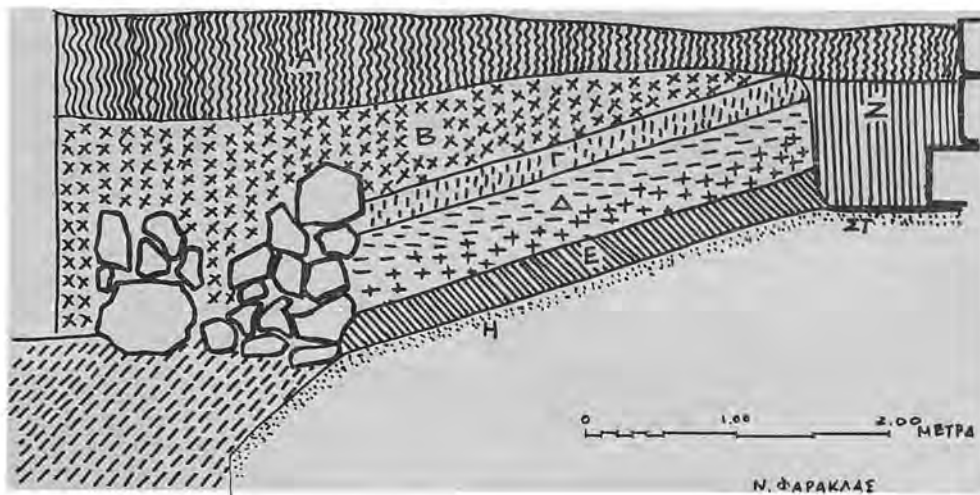
καθαρισμόν ἐφάνη, ὅτι εἶναι τετράπλευρος φρεατία ὁπῇ ἀερισμοῦ ὑδραγωγείου, δι' οὗ καὶ σήμερον φέρεται ὕδωρ, ὅπερ ἀκριβῶς καὶ δὲν ἐπέτρεψε τὴν εἰς βάθος ἔρευναν.

Κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰν τῆς αὐλῆς, τέλος, παρατηρήθη λιθοπλίνθινος τοῖχος καὶ ἐν μέρει τετμημένος λακκοειδὲς τάφος, μὴ ἐρευνηθέντες.

20. Ναὸς Ἰσμηνίου

Ὑπὸ τὸ (μόνον σωζόμενον) δυτικὸν τμήμα τῆς κρηπίδος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰσμηνίου ὑπάρχουν,

τολιζούσης τοιαύτης, ἐφάνη δὲ καὶ ἱκανῶς μέγα τεμάχιον χαλκοῦ ἀγγείου. Οὕτω ἐδημιουργήθη ἡ ἀνάγκη μικρᾶς ἐρεύνης τοῦ χώρου. Ἠνοίχθη τάφος, πλάτους 2 καὶ εἰς μῆκος 6.50 μ. ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ στυλοβάτου τοῦ ναοῦ πρὸς Δ. (Πί ν. 164 α.). Ἡ μελέτη τῶν εὐρημάτων δὲν ἔχει εἰσέτι συμπληρωθῇ, πλὴν φαίνεται βέβαιον, ὅτι ἐκ ταύτης θὰ συναχθῇ πλῆθος νέων στοιχείων διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ χώρου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν βοιωτικὴν ἀγγειογραφίαν τοῦ 8ου καὶ δὴ τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐρεύνης παρατηρήσεων τῶν ἐκ-

Σχέδ. 2. Θῆβαι. Στρωματογραφικὴ ἀποτύπωσις Β. παρειᾶς τάφρου πρὸς Δ. τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰσμηνίου

ὡς γνωστόν, θάλαμοι μυκηναϊκῶν λαξευτῶν τάφων (Πί ν. 163 β.). Οὗτοι εἶχον φθαρῇ ἱκανῶς καὶ ἤρχισε διαγραφόμενος κίνδυνος καταρρεύσεως αὐτῶν καὶ φθορᾶς τῆς κρηπίδος, ὅθεν ἐξητήθη παρὰ τῆς Ὑπηρεσίας ἡ ἄδεια πληρώσεως τούτων διὰ χώματος. Τὸ χρησιμοποιηθὲν χῶμα ἐλήφθη ἐκ τοῦ ὑψουμένου παραλλήλως πρὸς τὴν κρηπίδα καὶ δυτικῶς αὐτῆς ὅγκου, μέρος τοῦλάχιστον τοῦ ὁποίου εἶχε σχηματισθῇ ἐκ τῶν χωμάτων τῆς παλαιᾶς ἀνασκαφῆς. Οὕτω ἡ πλήρωσις τῶν θαλάμων συνεδυσάσθη μετὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ πρὸς Δ. τοῦ ναοῦ, μετὰ τὸν τοῦτο καὶ τῆς παρακειμένης κλιτύος, χώρου (Πί ν. 163 α.).

Ἐκ τῶν χωμάτων, ὅμως, συνελέγησαν ἱκανὰ τὸν ἀριθμὸν βυζαντινῶν χρόνων ὄστρακα, τινὰ τῶν ὁποίων ἐνδιαφέροντα.

Ἐνθ', ὅμως, ἐκαθαρίζετο ἡ πρὸς Δ. πρόσοψις τοῦ ναοῦ ἤρχισαν ἐρχόμενα εἰς φῶς ὄστρακα, πιθανῶς γεωμετρικῆς ἐποχῆς, καὶ κυρίως τῆς ἀνα-

τιθεμένων κατωτέρω ἐν συντομίᾳ (Σχέδ. 2).

Τὸ πρῶτον στρώμα (Α) περιεῖχε μόνον βυζαντινῶν χρόνων ὄστρακα. Πρὸς τὸν ναὸν εἶχε πλάτος 0,40 μ., περαιτέρω εἰς ἀπόστασιν 2 μ. περίπου ἀπὸ τῆς κρηπίδος 0,25 μ., ἐκεῖθεν δὲ ἔβαινεν ἀξάνόμενον μέχρι τῶν 0,70 μ.

Περαιτέρω πρὸς τὴν κρηπίδα ἐκαθαρίσθη ἡ αὐλαξ, ἡ δημιουργηθεῖσα διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν λίθων τῆς κρηπίδος (Ζ). Εἶχεν εὖρος ἄνω μὲν 1 μ., κάτω δὲ ἐστενοῦτο ἐλαφρῶς, ἐφθανε δὲ εἰς βάθος 0,80 μ. ὑπὸ τὸ πρῶτον στρώμα. Ἀπέδωσεν ἀνατολίζοντα καὶ γεωμετρικὰ ὄστρακα, τεμάχια πλίνθων καὶ μικρὰ τεμάχια πορίνων δωρικῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν.

Κατὰ τὸν πυθμένα τῆς αὐλακος παρατηρήθη λεπτότατον στρώμα (ΣΤ), πάχους 0,05 - 0,10 μ., κεκαυμένου καὶ πεπιεσμένου χώματος, ἐξ οὗ περισυνελέγησαν ὀλίγα ὄστρακα.

Πέραν τῆς αὐλακος, εἰς ἀπόστασιν 6 μ. ἀπὸ τῆς

κρηπίδος, τὸ πρῶτον στρώμα ὑπὸ τὰ βυζαντινά (Β), ἀρχόμενον ἀπὸ πάχους 0 καὶ βαῖνον αὐξανόμενον πρὸς Δ. μέχρις 1.40 μ., περιελάμβανε ὀλίγην τέφραν, λίθινα τεμάχια, ὡς τὰ εἰς τὸ στρώμα Β, πλίνθους ὁμοίως, ἱκανὸν ἀριθμὸν ἀρχαϊκῶν ὀστράκων, ὀλίγα τεμάχια χαλκοῦ καὶ ὀλίγα σιδήρου.

Ὑπ' αὐτὸ τὸ στρώμα εὐρέθη, εἰς ἀπόστασιν 4 μέχρι 5.70 μ. ἀπὸ τῆς κρηπίδος, ἡμιδιαλελυμένος λίθινος τοῖχος ἢ μάλλον λιθοσωρὸς ἐπιμήκης, ἀνέχων τὰ πρὸς Α. χώματα, μεταξὺ δὲ τούτου καὶ τῆς αὐλακὸς παρατηρήθησαν τρία ἐπάλληλα ὑπὲρ τὸν φυσικὸν πῶρον στρώματα ἐπικλινῆ, ὡς καὶ ὁ πῶρος.

Τὸ ἀνώτερον τούτων (Γ), πάχους 0,20 μ., ἀπετελεῖτο ἐκ σκληρῶν χωμάτων, σκοπίμως, ὡς φαίνεται, συμπιεσθέντων πρὸς διαμόρφωσιν κεκλιμένου ἐπιπέδου. Περιεῖχεν ὀλίγα ὄστρακα.

Τὸ δεύτερον (Δ), πάχους 0,45 μ., περιελάμβανε πλῆθος πλίνθων ὀπτηθεισῶν ἐκ πυρκαϊᾶς, εἶχε δὲ ὁμοίως πατηθῆ ἄνωθεν πρὸς διαμόρφωσιν κεκλιμένου ἐπιπέδου. Βαθύτερον περιελάμβανε τέφραν ἱκανήν, πολλὰ ὄστρακα, ἱκανὰ τεμάχια χαλκοῦ καὶ σιδήρου, ἀπηνθρακωμένα ξύλα καὶ καρπούς (Πίν. 164 γ), ὡς καὶ πλίνθους.

Ὑπ' αὐτό, τέλος, ἕτερον στρώμα (Ε), πάχους 0,25 μ., πάλιν ἐκ πεπατημένου χώματος, περιελάμβανε ὀλίγα ὄστρακα.

Ὑπὸ τοὺς λίθους τοῦ σωροῦ ὑπῆρχε χῶμα καὶ κατωτέρω εὐρέθη τμήμα δρόμου μυκηναϊκοῦ τάφου, λελαξευμένου ἐντὸς τοῦ πώρου, πιθανώτατα τοῦ αὐτοῦ τάφου τοῦ ὑπὸ τὸν ὀπισθόδομον τὸ ναοῦ.

Ἐκ τῶν ὀλίγων αὐτῶν φαίνεται, νομίζομεν, τὸ μέγεθος τῆς σημασίας τῆς ἐρεῦνης τοῦ χώρου διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ, ὡς καὶ διὰ τὴν λύσιν προβλημάτων συναφῶν πρὸς τὴν μορφήν τοῦ ναοῦ, τοῦ χώρου καὶ τὴν ἐνταῦθα τελούμενην λατρείαν.

21. Πρὸς Α. τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰσμηνίου

Πρὸς Α. τοῦ αὐτοῦ ναοῦ τοῦ Ἰσμηνίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 10 μ. περίπου ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς κρηπίδος, ἤλθον τυχαίως εἰς φῶς τινὲς τῶν καλυπτόντων, ὡς γνωστὸν, ὅλον τὸν χάρον λακκοειδῶν τάφων βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἐκαθαρίσθησαν ἕξ, ἀποδάσαντες ὀλίγα ὄστρακα βυζαντινῶν χρόνων.

Παρατηρήθη, ὅτι οἱ τάφοι οὗτοι ἔτεμνον ἐπίμηκες τετράπλευρον λάξευμα μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Τὸ μήκος του εἶναι 5.50 μ., τὸ δὲ πλάτος του εἰς μὲν τὴν νοτίαν πλευρὰν 3 μ., εἰς δὲ τὴν βορείαν τοιαύτην 2 μ. Ἀνατολικώτερον, εἰς ἀπόστασιν 0,50 - 0,60 μ., ἤρχιζε νέον λάξευμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐκαθαρίσθη. Εἶναι πολὺ πιθανόν,

ὅτι τὰ λαξεύματα ταῦτα ἀνήκουν εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους (ἀσφαλῶς πάντως εἶναι παλαιότερα τῶν τάφων) καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρόκειται περὶ τῶν μόνων ὑπολειφθέντων ἰχνῶν ἄλλων καταστραφέντων οἰκοδομημάτων τοῦ ἱεροῦ, τὰ ὁποῖα, ὡς συμβαίνει καὶ μὲ τὸν ναόν, παρακολουθοῦνται τὸ πλεῖστον μόνον διὰ τῶν λαξευμάτων ἐπὶ τοῦ βράχου. Εἶναι προφανές, ὅτι δι' ἀπλουστάτης καὶ λίαν εὐχεροῦς ἐρεῦνης, ἰδίᾳ πρὸς Α. τοῦ ναοῦ, ὅπου ἡ ἐπίχωσις εἶναι πολὺ μικρά, εἶναι δυνατὴ ἡ συναγωγὴ σπουδαιοτάτων συμπερασμάτων.

22. Πύργος τοῦ τείχους τῆς κάτω πόλεως τῶν Θηβῶν

Ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς τῶν πρὸς Α. τῆς συγχρόνου κυρίως πόλεως τῶν Θηβῶν λόφων, ὁπόθεν, ὡς γνωστὸν, διέρχεται τὸ τεῖχος τῆς κάτω πόλεως, καὶ κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς συνοικίας τῶν Κονακίων, εὐθὺς πρὸς Α. τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ, μικρὸν ὕψωμα ἐλαμβάνετο ὡς ἀπλοῦν ἔξαρμα τοῦ φυσικοῦ βράχου (πώρου). Ἀκριβῆς παρατήρησις ὅμως ἔδειξεν, ὅτι πρόκειται περὶ ἐφαρμμένων πωρίνων πλινθίδων κτηρίου μετ' ὀλίγων χωμάτων, προερχομένων ἐκ τῆς φθορᾶς αὐτῶν τούτων τῶν πλινθίδων. Ὁ ἀναληφθεὶς καθαρισμὸς ἔδειξεν, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τμήματος τῆς ὀχυρώσεως τῆς ἀρχαίας κάτω πόλεως, πύλης ἢ πύργου ἢ ἔρευνα ἐλπίζεται, ὅτι θὰ συνεχισθῇ ἐντὸς τοῦ 1967.

23. Ἀγία Φωτεινὴ

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς, ὀλίγον πρὸς ΝΔ. τῆς συνοικίας τῶν Κονακίων, ἀνεσκάφη μικρὸν κτίσμα, τοῦ ὁποῖου σώζονται δύο παράλληλοι τοῖχοι, μήκους 1.80 μ., ἀπέχοντες μεταξὺ τῶν περὶ τὸ 1 μ. Τὸ πάχος τῶν τοίχων εἶναι 0,70, τὸ δὲ ὕψος τῶν 1.70 μ. Κατὰ τὸ ἀνώτερον σωζόμενον τμήμα τῶν παρατηρεῖται ἡ γένεσις καμάρας, ἥτις θὰ ἐκάλυπτε τὸν μεταξὺ τῶν τοίχων χάρον. Τμήματα ἀντηρίδων σώζονται κατὰ τὰ ἄκρα τῶν τοίχων. Οἱ τοῖχοι καὶ αἱ ἀντηρίδες εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μεγάλων πωρίνων πλινθίδων ἐπιμελῶς ἡρμοσμένων. Ὁ προορισμὸς τοῦ κτίσματος ἦτο πιθανῶς ταφικός.

24. Οἰκόπεδον ἀδελφῶν Χούνδρη

Ὀλίγον ἔξωθεν τοῦ προαστείου τῶν Ἀγίων Θεοδώρων Θηβῶν καὶ δεξιὰ τῷ μεταβαίνοντι εἰς Ἐθνικὴν ὁδὸν καὶ Χαλκίδα, εὐρίσκεται τὸ ἐργοστάσιον παγοποιίας τῶν ἀδελφῶν Χούνδρη. Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐγένοντο ἐργασίαι οἰκοδομήσεως νέας πτέρυγος τοῦ ἐργοστασίου, ὅπισθεν τῆς παρὰ τὴν ὁδὸν παλαιᾶς τοιαύτης. Κατὰ τὰς ἐκσκαφὰς

ήλθον εις φῶς τεμάχια λίθων εἰργασμένων, τινὰ δὲ καὶ ἐνεπιγράφων, προερχόμενα, τὸ πλεῖστον, ἐξ ἐπιτυμβίων μνημείων. Διεπιστώθη, ὅτι εἰς βάθος 2 μ. περίπου ὑπῆρχε σωρὸς λίθων. Κατὰ τοὺς ιδιοκτητὰς τοιοῦτοι λίθοι εἶχον εὐρεθῆ καὶ κατὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς πρώτης πτέρυγος. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ παλαιοῦ χειμάρρου, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἀπερρίφθησαν οἱ λίθοι κατὰ τινὰ καθαρισμὸν τοῦ πεδίου ἐκ παλαιῶν κατεστραμμένων ἐπιτυμβίων μνημείων. Οὐδεὶς τῶν λίθων φαίνεται χρονολογούμενος μετὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ὥστε δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ καταστροφή τῶν μνημείων δυνατὸν νὰ ὀφείλεται εἰς τὰς περιπετείας τῆς πόλεως κατὰ τοὺς πρὸς Μακεδόνas ἀγῶνας. Οἱ σημαντικώτεροι τῶν εὐρεθέντων λίθων εἶναι:

1. Τμήμα πλακὸς ἐκ μέλανος ἀσβεστολίθου, σῶζον ἐγχάρακτον παράστασιν κεφαλῆς πολεμιστοῦ, φέροντος κωνικὸν κρᾶνος, ἐστεφανωμένον διὰ κλάδου ἐλαίας. Ἡ πρὸ τῆς κεφαλῆς ἐπιφάνεια φέρει κτυπήματα διὰ πυκνοῦ ἐργαλείου. Ἀνήκει εἰς τὴν γνωστὴν ὁμάδα τῶν μελαινῶν ἐγχαρακτῶν βοιωτικῶν στηλῶν.

2. Δεξιὸν ἥμισυ ἀετωματικῆς ἐπιτυμβίου στήλης ἐκ μέλανος ἀσβεστολιθικοῦ σχιστολίθου, μετὰ ἡμικυκλικῷ ἀκρωτηρίου. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς διακρίνονται τὰ γράμματα: $\Phi \Gamma \Sigma \Theta \text{Κ}$
 $\text{Κ} \quad \text{Ο} \quad \Pi$

Τεμάχια ἐκ τοῦ ἄνω μέρους μικρᾶς ἐπιτυμβίου στήλης ἐκ πόρου, μετ' ἀκρωτηρίου. Ἐπιγραφή: ΜΙΚΥΛΑ .

Ἑτέρα ἀπλῆ ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ πόρου, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν: $\Delta \Gamma \Theta \Gamma \text{ΙΜΑ}$.

3. Ἄνω τμήμα μεγάλης ἐπιτυμβίου στήλης ἐκ μέλανος ἀσβεστολιθικοῦ σχιστολίθου, μετ' ἀετωματικῆς ἐπιστέψεως. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς σώζεται: ΚΑΠΙΛΟ .

4. Τμήματα στηλῶν ἐκ μέλανος ἀσβεστολιθικοῦ σχιστολίθου, μετ' ἐπιγραφῶν: α) $\Phi \Gamma \Phi$ β) $\Gamma \Theta \Gamma \text{ΙΜ}$ γ) $\Gamma \Theta \Sigma$ δ) $\Gamma \Lambda \Sigma$.

5. Τμήμα στήλης ἐκ μέλανος ἀσβεστολιθικοῦ σχιστολίθου. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς σώζεται: ΑΝΤΑ .

6. Ἀπλῆ ἐπιτύμβιος στήλη, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν: ΗΕΡΜΑΙΟΣ .

Ἀρχιτεκτονικὰ πώρινα μέλη διατηροῦντα ἴχνη χρωμάτων, πλῆθος πωρίνων τεμαχίων ἐκ στηλῶν καὶ βάσεων, κλπ.

25. Ὅστρακα ἐκ Καναπίτσας

Ὁ ἀγροφύλαξ Ἀντ. Σαλιγκαρᾶς προσεκόμισεν εἰς τὸ Μουσεῖον ὄστρακα, συλλεγόμενα εἰς χῶρον, ὅπου προσφάτως μηχανικὸς προωθητὴρ εἶχε διανοίξει ἀγροτικὴν ὁδὸν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κα-

ναπίτσας, ἀγροτικῆς περιοχῆς πρὸς Β. καὶ ΒΑ. τῶν Θηβῶν. Μεταξὺ αὐτῶν πολλὰ τεμάχια μελαμβαφῶν κανθάρων καὶ βυζαντινῶν ἐφυσωμένων ἀγγείων.

26. Τάφοι εἰς Καναπίτσαν

Κατόπιν ὑποδείξεως τοῦ ἀγροφύλακος Μιχ. Παπάζογλου, ἡρευνήθησαν εἰς Καναπίτσαν τρεῖς τάφοι, δύο λακκοειδεῖς καὶ εἰς καλυβίτης, τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ὁ εἰς μόνον περιεῖχε κτερίσματα, ἀλλὰ λίαν ἐνδιαφέροντα:

1. Ἐρυθρόμορφον βοιωτικὴν πυξίδα τύπου Α, φέρουσαν παράστασιν ἐπαυλίων (Πίν. 164 δ, ἀριστ.). 2. Ἀγάνωτον πυξίδα, τύπου C, διασώζουσαν τὸν χαλκοῦν κρίκον τοῦ πώματος. Διακόσμησης δι' ἐντόπων ἀνθεμίων (Πίν. 164 δ, δεξιὰ). 3. καὶ 4. Δύο ὁμοίας οἰνοχόας με ἀπλὴν ταινιωτὴν διακόσμησην (Πίν. 164 ε). 5. Βοιωτικὴν ἀνθεματὴν κύλικα. Παρὰ τὴν μίαν τῶν λαβῶν γλαυξ (Πίν. 164 ε). 6. Μελαμβαφὴ κύαθον. 7. Εἰδῶλιον γυναικὸς (Πίν. 164 ζ'). 8. Δύο χαλκᾶ κάτοπτρα, τὸ ἐν μετὰ λαβῆς (Πίν. 164 β).

27. Οἰκόπεδον Ν. Καρακύρη

Εἰς τὸ οἰκόπεδον Ν. Καρακύρη εἰς Ἀγίους Θεοδώρους Θηβῶν, κατὰ τὰς ἐργασίας οἰκοδομήσεως νέας οἰκίας, εὐρέθη τμήμα κτηρίου, οἰκίας πιθανώτατα, ἑλληνιστικῶν χρόνων. Εἰς τοῖχος με κατεύθυνσιν Β. - Ν., πλάτους 0,80 μ., παρακολουθεῖται εἰς μήκος 12 μ. Εἶναι ἐκτισμένος διὰ μεγάλων λελαξευμένων πωρολίθων, εἰς δευτέραν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα χρῆσιν, καὶ μικρῶν λίθων μετὰ χρώματος. Σωζόμενον τμήμα δεικνύει, ὅτι ἕτερος τοῖχος ἔβαινε καθέτως πρὸς τὸν πρῶτον κατὰ τὴν δυτικὴν τοῦτου πλευρὰν καὶ πλησίον τοῦ βορείου τοῦ ἄκρου. Πρὸς Ν. τοῦτου καὶ Δ. τοῦ πρώτου σώζεται χῶρος τετράπλευρος, διαστάσεων 2 x 2 μ. περίπου, καλυπτόμενος ὑπὸ δαπέδου μορφουμένου διὰ μικρῶν ὀπτῶν πηλίνων παραλληλογράμμων τεμαχίων, ἡνωμένων μεταξὺ τῶν διὰ κορασανίου. Κατὰ τὴν νοτίαν τοῦτου πλευρὰν φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχε τοῖχος ἐξαφανισθείς. Βορειότερον τοῦ σημείου ἐνώσεως τοῦ πρώτου πρὸς τὸν δεύτερον, φέρεται τρίτος τοῖχος, ἐνούμενος πρὸς τὸν πρῶτον, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ὀψιν, κατὰ ἐλαφρῶς ἀμβλείαν γωνίαν. Σῶζεται εἰς μήκος 2,70 μ. καὶ εἰς πλάτος 0,50 μ. Διὰ δύο μικροτέρων τοιχαρίων, πλάτους 0,35 μ., μορφοῦται κατὰ τὸ ἔσω τῆς γωνίας τετράπλευρος μικρὰ δεξαμενὴ, τῆς ὁποίας τὰ τοιχώματα καὶ ὁ πυθμὴν καλύπτονται διὰ ὑδραυλικοῦ κονιάματος (κορα-

σανίου). Αί διαστάσεις τῆς δεξαμενῆς εἶναι, κατὰ μέγιστον, 1.35 x 1.35 μ.

28. Ὁδὸς Βενιζέλου

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Νέου Συνοικισμοῦ Θηβῶν ὑπάρχει μεγάλη τεχνητὴ ἐπίχωση, διατηρουμένη καὶ σήμερον σχῆμα θεάτρου, παλαιότερον ὅμως, φαίνεται, κατὰ πολὺ περισσότερον, ἐξ οὗ καὶ ὁ Κεραμόπουλλος εἶχεν ὑποστηρίξει, ὅτι ἐδῶ ἔκειτο ἡ ὑπὸ τῶν πηγῶν ἀναφερομένη «θυμέλη», θεάτρον δηλαδὴ ἢ ἀμφιθέατρον, κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Σύλλα διὰ τὸν ἐορτασμὸν τῶν ἐν Ἑλλάδι νικῶν του. Τμῆμα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς ἐπιχώσεως ταύτης ἔχει ἀποκοπῇ κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ Βενιζέλου. Κατὰ τὴν διάρκειαν προσφάτων ἐργασιῶν διαμορφώσεως τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, ἐφάνησαν τοῖχοί τινες, θεμέλια μᾶλλον, ἐκτισμένοι διὰ παρολίθων κανονικῶν μὲν, ἀλλ' ἀνομοίων, ἄνευ συνδέσμων.

Ὁ πρῶτος τοῖχος, ἔχων δύο σκέλη (Πί ν. 165 α') τὸ ἐν μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., παρηκολούθηθη εἰς μῆκος 5 μ., ἔχει πλάτος 1.20 - 1.30 μ. πλὴν τοῦ πρὸς Δ. ἄκρου του, ὅπου εἰς προσέτι λίθος ἔχει τεθῇ παρὰ μῆκος, ὥστε τὸ ὅλον πάχος τοῦ τοίχου φθάνει τὰ 1.80 μ. Μορφοῦται διὰ μιᾶς σειρᾶς λίθων τεθειμένων φορητῶν πλὴν τοῦ ἄκρου, σχηματιζομένου διὰ δύο παραλλήλων παρὰ μῆκος τεθειμένων λίθων. Ἀπὸ τῆς ἐνώσεως τούτων πρὸς τὸν ἐπόμενον φορητῶν λίθων ἄρχεται, πρὸς Ν. βαῖνον, τὸ ἕτερον σκέλος διὰ τριῶν λίθων παρὰ μῆκος τεθειμένων εἰς μίαν σειρὰν καὶ φθάνον τὸ μῆκος τῶν 3.60 μ. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ὅλων τῶν λίθων παρετηρήθησαν μοχλοβόθρια, βεβαιῶντα τὴν ὑπαρξίν ποτε καὶ ἐτέρου δόμου.

Ὁ δεῦτερος τοῖχος παρετηρήθη ὀλίγον ὀπισθεν καὶ ὑπὸ τὸ ἀνατολικὸν θεμέλιον τῆς πλησίον οἰκίας τοῦ Ἀ. Δημοπούλου, ἔχει κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ ἡ προέκτασίς του θὰ ἦτο περίπου παράλληλος, πρὸς Α., τοῦ δευτέρου σκέλους τοῦ πρώτου τοίχου. Φαίνεται, ὅτι σχηματίζεται διὰ μονῆς σειρᾶς λίθων παρὰ μῆκος, παρακολουθεῖται δέ, ἀπὸ τοῦ εὐρεθέντος νοτίου ἄκρου του, ἐπὶ 6 μ. πρὸς Β.

Ὁ τρίτος, βορειότερον κείμενος, μορφοῦται καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ διὰ τεσσάρων λίθων εἰς μῆκος 4.80 μ., διατηρεῖται εἰς ὕψος δύο δόμων καὶ τὰ ὑπάρχοντα μοχλοβόθρια βεβαιῶν, ὅτι ὑπῆρχε καὶ τρίτος τοῦλάχιστον. Ἡ προέκτασις τοῦ κυρίου ἄξονός του πρὸς Ν. εἶναι πρὸς Δ. μὲν παράλληλος τοῦ δευτέρου τοίχου καὶ πρὸς Α. τοῦ δευτέρου σκέλους τοῦ πρώτου.

Ὁ τέταρτος τοῖχος, πρὸς Δ., παράλληλος τοῦ

δευτέρου καὶ τρίτου καὶ μὲ τὴν νοτιήν του προέκτασιν πρὸς Ν. καὶ τοῦ δευτέρου σκέλους τοῦ πρώτου, ἔχει μῆκος 11.85 μ. καὶ μορφοῦται διὰ διπλῆς σειρᾶς λίθων παρὰ μῆκος. Εὗρος ἔχει 1.45 μ. μέγιστον καὶ 1.20 μ. ἐλάχιστον. Δὲν ἐβεβαιώθη ἡ ὑπαρξίς ἢ ὄχι ἐτέρου δόμου βαθύτερον.

Τέλος, ὁ πέμπτος τοῖχος, μῆκ. 14.50 μ., βορειότερον τῶν λοιπῶν καὶ μὲ τὴν προέκτασιν τοῦ ἄξονος παράλληλον καὶ μεταξὺ τῶν ἄξωνων τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου, ἔχει καταστραφῇ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ πρὸς Β. τρίτου τοῦ μῆκος του ὑπὸ τοῦ δυτικοῦ ρείθρου τῆς ὁδοῦ, μορφοῦται δὲ δι' ἀπλῆς σειρᾶς λίθων, τεθειμένων φορητῶν καὶ ἐχόντων ποικίλα τὰ μῆκη. Σῴζεται εἰς δύο καί, εἰς τινα σημεῖα, εἰς τρεῖς δόμους.

Ἀργότερον, τοῖχοι ἐφάνησαν καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς ἐπιχώσεως, ἀλλὰ πρὶν σχεδιασθῶν καὶ περιγραφῶν ἐπεχώσθησαν πάλιν ὑπὸ τῶν ἐκτελούντων τὰ δημοτικὰ ἔργα.

Ἀκριβεστέρα μελέτη τοῦ εὐρήματος καὶ ἐπέκτασις τῆς ἐρέυνης πιθανώτατα θὰ δώσῃ ὀριστικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς χρονολογήσεως τῆς θεατροειδοῦς ταύτης ἐπιχώσεως.

29. Μύλος Π. Δελβενακιώτη

Πλησίον καὶ πρὸς Ν. τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Θηβῶν εὐρίσκεται ὁ μύλος τοῦ Δελβενακιώτη, εἰς τὸν ὁποῖον προσετέθη νέα πτέρυξ, πρὸς Α. τῆς παλαιᾶς. Κατὰ τὰς ἐκσκαφὰς ἤλθον εἰς φῶς ἀρχαῖα λείψανα. Πρόκειται περὶ ἀμελῶς ἐκτισμένων τοίχων δι' ἐπίσης οὐχὶ πολὺ ἐπιμελῶς ἐργασμένων παρολίθων. Πιθανώτατα ἀνήκουν εἰς οἰκίαν. Περισυνελέγησαν ὄστρακα μελαμβαφῇ καὶ ἀγάνωτα, ἐλληνιστικῶν χρόνων, καὶ βυζαντινὰ ἐφυαλωμένα.

30. Οἰκόπεδον Χ. Θεοδώρου

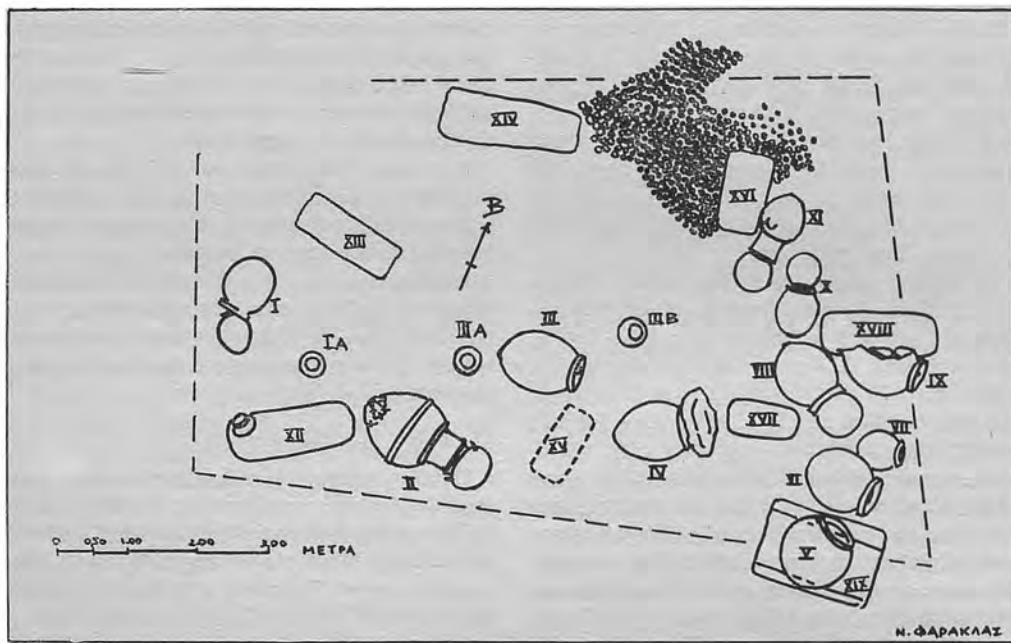
Εἰς οἰκόπεδον Χ. Θεοδώρου εἰς τὸν παλαιὸν συνοικισμὸν Θηβῶν, κατὰ ἐκσκαφὴν θεμελίων πρὸς οἰκοδόμησιν νέας οἰκίας, ἀπεκαλύφθη τμῆμα κτηρίου κατὰ τὸ ΒΑ. μέρος τούτου. Τοῖχος ἐκ μεγάλων παρολίθων παρηκολούθηθη εἰς μῆκος 4.50 μ. Ἡ βορεῖα ὄψις του ἔφερεν ἐρυθρὸν ἐπίχρυσμα. Ὁ τοῖχος συνεχίζετο εἰς μῆκος 1.50 μ. προσέτι πρὸς Δ., ὡς δεικνύουν ἴχνη τοῦ ἐπιχρίσματος. Πρὸς Β. τούτου ἀπεκαλύφθη δάπεδον ἐκ μικρῶν παραλληλεπιπέδων πλινθίδων, ὀπτημένων καὶ τοποθετημένων ἐντὸς στρώματος κορασάνιου (Πί ν. 165 β). Πρὸς Δ. ὑπῆρχε, πιθανόν, ἕτερος τοῖχος. Περισυλλεγένητα ὄστρακα ἀνήκουν εἰς τοὺς ἐλληνιστικούς, ρωμαϊκοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους.

31. Ἄγρὸς Σωτ. Παπαδημητρίου

Εἰς ἀπόστασιν 500 μ. περίπου ἀπὸ τῶν τελευταίων οἰκίων τοῦ προαστείου τῶν Θηβῶν Πυρίου καὶ 400 μ. περίπου βορείως τῆς ὁδοῦ πρὸς Ἀλί-αρτον καὶ Λεβάδειαν, κατὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀγροῦ τοῦ Σωτ. Παπαδημητρίου, εἶχον περισυλλεγῇ ὄστρακα ἀγγείων τοῦ βου π.Χ. αἰ., προερχόμενα, ὥς ἐφαίνετο, ἐκ τάφων. Ἦτο γνωστὸν καὶ

ὁποῖων ἐντὸς δύο πίθων, ἦτοι ἐνὸς εὐρυτέρου καὶ ἐνὸς μικροτέρου ἐνουμένων κατὰ τὰ στόμια (I, VIII, IX), μία ἐντὸς ἀμφορέως, φέροντος διακόσμησιν, ἐνουμένου κατὰ τὸ στόμιον μετὰ μικροῦ πίθου (XI), καὶ μία ἐντὸς μεγάλου πίθου, κοσμουμένου διὰ πλαστικῶν ταινιῶν, ἐνουμένου κατὰ τὸ στόμιον πρὸς μικρότερον ἀκόσμητον λέβητα (II) (Πί ν. 165 γ).

Ἐκ τῶν λάκκων ὁ εἰς περιεῖχε καθυσιν (XVIII)

Σχέδ. 3. Πυρί Θηβῶν. Τάφοι ἀποκαλυφθέντες εἰς ἀγρὸν Σ. Παπαδημητρίου

ἐξ εὐρημάτων ἐξ ἄλλων ἐκεῖ πλησίον θέσεων, ὅτι κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην τοῦ πεδίου εὕρηται κυρίως τὰ ἀρχαῖα νεκροταφεῖα τῶν Θηβῶν. Ἀνε-λήφθη εὐθὺς ἀνασκαφὴ κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ ἀγροῦ, ὅπου ἡ ἐπίχωσις ἐφαίνετο ἀβαθεστέρα. Ἀνεσκάφη τετράπλευρος χώρος, τοῦ ὁποῖου ἡ βόρειος πλευρὰ ἔχει μῆκος 9.50, ἡ δυτικὴ εἰς ὀρθὴν σχεδὸν γωνίαν πρὸς αὐτὴν 5.50, ἡ νοτία 10.50 καὶ ἡ ἀνατολικὴ 7 μ. (Σχέδ. 3).

Εὐρέθησαν 18 ταφαί, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν ἑν-δεκα (I - XI) ἐντὸς ἀγγείων, αἱ ἑπτὰ δὲ (XII - XIV καὶ XVI - XIX) λάκκοι. Εἰς ἀκόμη λάκκος εὐρέθη ἀχρησιμοποίητος (XV). Τρία μεγάλα ἀγγεῖα ἦσαν τοποθετημένα ὀρθὰ πλησίον τάφων (IA, IIIA, IIIB). Ἐκ τῶν ἐντὸς τῶν ἀγγείων ταφῶν, τέσσαρες μὲν ἦσαν ἐντὸς ἀπλοῦ πίθου (III, V, VII, IX), μία ἐντὸς πίθου, τοῦ ὁποῖου τὸ στόμιον ἐφρασε πλάξ (IV), τρεῖς, ἐκάστη τῶν

καὶ οἱ λοιποὶ ταφάς. Εἰς τὸν ἓνα ἐξ αὐτῶν ὑπῆρχον βαθμίδες διὰ τὴν στήριξιν τοῦ καλύμματος. Τὰ εὐρήματα ἦσαν καὶ πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα. Γεω-μετρικοὶ ταφικοὶ ἀμφορεῖς καὶ κρατήρες, πλῆ-θος βοιωτικῶν κυλίκων καὶ κανθάρων, κορινθια-κοὶ ἀρύβαλλοι καὶ ἀλάβαστρα, εἰδῶλια («πα-πάδες», ἱππεῖς κ.ά.). Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη εἶναι ἡ δευτέρα μετὰ τῆς Ρεϊτσῶνας, εἰς τὴν ὁποίαν τόσα πολλὰ βοιωτικὰ ἀγγεῖα ἐρχονται εἰς φῶς ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς μέχρι τοῦ 5ου αἰῶνος, καὶ ση-μαντικὴ θὰ εἶναι ἡ συμβολὴ τῆς εἰς τὴν γνῶσιν μας τῆς βοιωτικῆς ἀγγειογραφίας καὶ μάλιστα τοῦ 8ου καὶ 7ου αἰῶνος. Εἶναι προφανές, ὅτι ἡ ἐρευνα πρέπει νὰ συνεχισθῇ καὶ εἰς εὐρεῖαν κλίμακα.

32. Οἰκόπεδον Ἀ. Τζουμανέκα

Εἰς τὴν περιοχὴν Φόρος τοῦ Πυρίου Θηβῶν, πρὸς Ν. τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, κατὰ τὰς

έκσκαφάς πρὸς θεμελίωσιν οἰκίας, εὐρέθησαν τάφοι κιβωτίοσχημοι, καλυβῆται καὶ λακκοειδεῖς, οἱ πλείστοι σεσυλημένοι, τινὲς ὁμῶς ἀποδώσαντες σημαντικά κτερίσματα: Ἀγγεῖα βοιωτικά — κανθάρους καὶ κύλικας —, κορινθιακά καὶ ἄττικά τοῦ βου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν εἰκονιζομένην κύλικα τύπου Σιάνας (Πί ν. 166 α - β), εἰδῶλια καὶ ἀμφορίσκον ἐξ ὑαλομάζης.

33. Ὁδὸς Δούρου

Κατὰ τὴν διάνοιξιν ἀδλακος, εὗρους 0,60 μ., ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἰ. Δούρου εἰς Πυρὶ Θηβῶν, πρὸ τῆς οἰκίας Γ. Λιακοπούλου, ἐφάνησαν λείψανα, πιθανῶς οἰκίας, ἐκ παρωλίων. Εὐρέθη ἐπίσης σπόνδυλος κίονος, ὕψους 0,55 καὶ διαμέτρου 0,40 μ., ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου, ἐπληρωμένος διὰ λεπτοῦ κονιάματος, ὥς καὶ μέγα πλῆθος θραυσμάτων κεράμων.

34. Οἰκόπεδον Ν. Σκούμα

Κατὰ τὰς ἐκσκαφάς πρὸς θεμελίωσιν ἀποθήκης εἰς τὸ κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ τοῦ Πυρίου Θηβῶν κείμενον οἰκόπεδον Ν. Σκούμα, ἀπεκαλύφθησαν τοῖχοι, ἀνήκοντες πιθανῶς εἰς οἰκίαν, καὶ φρέαρ, λελαξευμένον ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου, διαμέτρου περίπου 1 μ., φέρον ἐσωτερικῶς εἰς δύο ἐκ διαμέτρου κατακορύφους, μικρὰ λαξεύματα διευκολύνοντα τὴν κάθοδον.

35. Οἰκόπεδον Χ. Ρούσση

Κατὰ ἐκσκαφικὰς ἐργασίας ἐπὶ τοῦ εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ βορείου ὁρίου τοῦ Πυρίου Θηβῶν κειμένου οἰκοπέδου Χ. Ρούσση, ἐφάνησαν ἀρχαῖα ἱχνη προκαλέσαντα ἀνασκαφικὴν ἔρευναν. Ἀπεκαλύφθη τμήμα οἰκοδομῆς, τῆς ὁποίας ἡ μὲν πρώτη φάσις φαίνεται ἐλληνιστικῶν χρόνων, ἡ δὲ δευτέρα εἶναι ἀσφαλῶς βυζαντινὴ.

Κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου εὐρέθη μέγας λιθοσωρός, ἀνατολικῶς δὲ τῶν ἑρειπίων ἦλθεν εἰς φῶς θησαυρὸς 620 χαλκῶν νομισμάτων, βυζαντινῶν χρόνων. Μεταξὺ τῶν κινητῶν εὕρημάτων ἀναφέρονται ὀστρακα μελαμβαφῶν ἀγγείων καὶ βυζαντινὴ οἶνοχόη μετ' ἐφυσάσεως.

36. Οἰκόπεδον Ἰ. Σταμέλου

Κατὰ τὰς ἐκσκαφάς πρὸς θεμελίωσιν οἰκίας εἰς τὸ οἰκόπεδον Ἰ. Σταμέλου, ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ συνοικισμοῦ Πυρίου, ἀπεκαλύφθη τμήμα ὕδραγωγείου μὲ κατεύθυνσιν ἐκ ΒΑ. - ΝΔ. Συνελέγησαν ὀστρακα ἐλληνικῶν, ρωμαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων.

37. Αὔλαξ Ο.Τ.Ε.

Αὔλαξ, πλάτους 0,80 μ., ἀνοίγεισα ἐντὸς τῆς πόλεως διὰ τὴν τοποθέτησιν καλωδίων, συνήντησε κατὰ μὲν τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Κέβητος καὶ Ἐπαμεινώνδου, εἰς βάθος 1 καὶ ἐπὶ μήκους 0,80 μ., λιθόστρωτον ὁδόν, χρονολογουμένην ἐκ δύο ὀστράκων συλλεγέντων μεταξὺ τῶν λίθων εἰς τὸν 11ον περίπου αἰῶνα μ.Χ. Ἡ τομὴ συνήντησε τὴν λιθόστρωτον ὁδὸν κατὰ τὸν κεντρικὸν αὐτῆς ἄξονα, βαίνοντα ἐκ Ν. πρὸς Β. Κατὰ τὸν ἄξονα αὕτη ἐβαθύνετο ἐλαφρῶς, αἱ δὲ πλευραὶ ἐκκλινον ἡρέμα πρὸς αὐτὸν ἐκατέρωθεν διὰ νὰ διευκολύνουν τὴν ἀποστράγγισιν τῶν ὕδατων.

Περαιτέρω ἡ αὔλαξ διήλθε παρὰ τὸ ναυδριον τῆς Ἀγίας Ἐλεούσης, εἰς τὴν συνοικίαν Γούρνα, καὶ παρ' αὐτὸ συνήντησεν ὑπόλειμμα κατεστραμμένου τοίχου, ὅθεν ἐξήχθησαν ὀστρακα βυζαντινὰ καὶ πολλὰ τεμάχια τοιχογραφιῶν, πιθανώτατα ἐκ παλαιότερου ναοῦ, τοῦ ὁποίου διάδοχον εἶναι τὸ σήμερον ὑπάρχον ναυδριον. Περαιτέρω πρὸς Δ. ἐξήχθη μέγας ἀριθμὸς ἀνθρωπίνων ὀστέων. Φαίνεται, ὅτι ἐκεῖ που ἔκειτο ὀστεοφυλάκιον, σχέσιν ἔχον πρὸς τὸν ναόν.

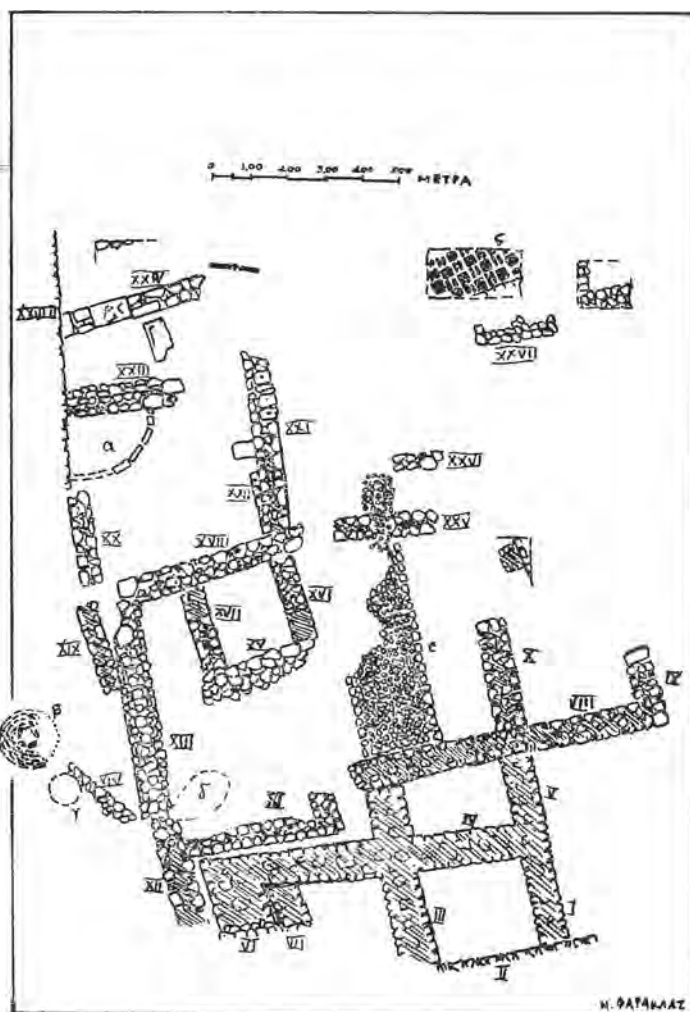
38. Οἰκόπεδον Ἐπ. Ἀναδιώτη

Εἰς τὸ οἰκόπεδον Ἐπ. Ἀναδιώτη καὶ Αἰκατερίνης Σταμάτων, κείμενον κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Δ. Βουρδουμπᾶ καὶ κατὰ τὸ μέσον τοῦ τμήματός της μεταξὺ τῶν ὁδῶν Πινδάρου καὶ Πελοπίδου, εὐθὺς μετὰ τὴν ἔναρξιν ἐργασιῶν ἀποχωματώσεως ἐπὶ τῇ προοπτικῇ οἰκοδομήσεως, ἦλθον εἰς φῶς ὑπολείμματα τοίχων βυζαντινῶν, προκαλέσαντα τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ὑπηρεσίας, ἥτις ἐξεῖλιχθη εἰς ἐκτεταμένην ἀνασκαφὴν (Σχ ε δ. 4).

Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου οἱ τοῖχοι Ι, ΙΙ, ΙΙΙ, ΙV, V καὶ VI, ἐκτισμένοι διὰ λίθων λογάδων, ἀφθόνου ἀσβέστου καὶ ὀλίγων κεράμων, σχηματίζουν δύο τετράπλευρα δωμάτια, τοῦ δυτικωτέρου τῶν ὁποίων δὲν ἐφάνη ὁ νότιος τοίχος. Ὀλίγον νεώτερος εἶναι ὁ τοίχος VII, ὁμοίας κατασκευῆς, ἀχθεῖς ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν παρεῖαν τοῦ τοίχου VI. Διὰ χρησιμοποίησεως τοῦ τοίχου VIII ἐσχηματίσθη τρίτον τετράπλευρον δωμάτιον. Φαίνεται, ὅτι οἱ τοῖχοι VIII, IX καὶ X εἶναι παλαιότεροι, ἀλλ' ἴσταντο εἰσέτι, ὅτε προσετέθη εἰς τὸ κτήριο ἡ νέα πτέρυξ (ἦτοι οἱ τοῖχοι Ι - VI). Εἰς τὸ πρὸς Β. ἄκρον τοῦ IX ὑπάρχει παραστάς θύρας, περαιτέρω ὁμῶς οἱ τοῖχοι τῆς φάσεως αὐτῆς δὲν ἐσώθησαν. Τὸ λιθόστρωτον ε, ὡς δεικνύει τὸ πρὸς Ν. ὄριόν του καὶ ἡ κατεύθυνσις, συνδέεται πρὸς τὸ ὡς ἄνω κτήριο, παλαιότεροι δέ, ἄγνωστον ἂν καὶ τοῦ κτηρίου ἢ μόνον τοῦ

λιθοστρώτου, είναι οί τοίχοι XXV (ἐφ' οὗ ἔβη τοῦτο), XXVI καὶ XXVII, σχέσιν ἔχοντες πρὸς τοῦτο κατὰ τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν στάθμην. Πρὸς τοὺτους πρέπει νὰ συνδυασθῇ καὶ τὸ ἐκ κεραμίνων πλακῶν δάπεδον ζ'.

Ὁ τοίχος XIX φαίνεται νεώτερος τούτων, περὶ τοῦ XX καὶ τοῦ XXVIII οὐδὲν δύναται νὰ ἀναφερθῇ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἄνω τοιοῦτους, ὁ τοίχος XXI εἶναι παλαιότερος τοῦ XVIII, σώζει δὲ ἐπὶ πέντε μεγάλων λίθων τὰ ἱχνη θύρας· εὐρέθη-

Σχέδ. 4. Θῆβαι. Κάτοπις βυζαντινῶν κτηρίων ἀποκαλυφθέντων εἰς οἰκόπ. 'Ε. Ἀναδιώτη

Σύγχρονοι μεταξύ των φαίνονται οἱ τοῖχοι XI, XII, XVI, XVII, XVIII, φαίνεται, ὅμως, ὅτι ἦσαν ἤδη κατεστραμμένοι ὅτε ἐκτίσθη ἡ πτέρυξ τῶν τοίχων I-VI. Ἐκ τούτων οἱ XVI, XVII, XVIII ἐχρησιμοποιήθησαν τὸ δεύτερον μετὰ τινα καταστροφὴν, προστεθέντων τῶν τοίχων XIII καὶ XV. Εἰς τοὺς XVI καὶ XVII ἐσώθησαν τὰ κατώφλια θυρῶν.

σαν οἱ ὅλμοι καὶ αἱ ἀπαι διὰ τοὺς μοχλοὺς διφύλλου τοιαύτης. Οὗτος, ἢ μάλλον ὁ ὑπ' αὐτὸν πρόδρομος τοῦ XXII, φαίνεται συνανήκων μετὰ τοῦ XXIV εἰς τὸ αὐτὸ κτήριο. Ὁ XXIV, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει καὶ κατώφλιον θύρας, εἶναι ἀσφαλῶς παλαιότερος τοῦ XXVIII. Νεώτερος τούτου, ἀλλὰ κτισθεὶς, ἐνφ' ἴστατο εἰσέτι, εἶναι ὁ XXIII καὶ

σύγχρονος πρὸς αὐτὸν ἡ ἐστία α (Πί ν. 165 δ).

Ὁ τοῖχος XIV εἶναι μυκηναϊκός (κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου τὸ φυσικὸν ἔδαφος — ὁ πῶρος — ἀνέρχεται ἀποτόμως), τῆς αὐτῆς δὲ ἐποχῆς εἶναι καὶ οἱ βόθροι γ καὶ δ.

Ἦλθον εἰς φῶς ὄστρακα πρωτοελλαδικῆς περιόδου, μινύεια, μυκηναϊκά, μελαμβαφῆ καὶ βυζαντινὰ ἀγγεῖα μετ' ἐγχαρακτοῦ διακοσμῆσεως καὶ ἐφυαλώσεως. Ἐπίσης ἀπολεπίσματα ὀψιανοῦ, νεολιθικὸς πέλεκυς ἐκ πρασίνου σκληροῦ λίθου, κ.ἄ.

39. Οἰκόπεδον Β. Δελβενακιώτη

Τὸ οἰκόπεδον τοῦτο κεῖται εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Πινδάρου. Ἔνεκα τῆς στενότητος τοῦ χώρου, τῆς μεγάλης ἐπιχώσεως καὶ τοῦ κινδύνου καταρρεύσεως τῶν ἐκατέρωθεν οἰκίδων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ὑψηλὰ θεμελιωμέναι, ἡ ἐκσκαφὴ δὲν ἤχθη εἰς μέγα βάθος. Ἐρυνήθησαν μόνον βυζαντινὰ στρώματα. Ἀπετυπώθησαν τοῖχοι ἐκ παρολίθων καὶ ἀσβεστολίθων εἰς δευτέραν χρῆσιν, ὥς καὶ ἐκ λογάδων λίθων μετὰ κεράμων.

40. Οἰκόπεδον Εὐ. Λίγγου

Εἰς τὸ οἰκόπεδον Εὐ. Λίγγου, κείμενον εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Ἀμφίονος καὶ Ζεγγίνης, ἦλθεν εἰς φῶς, κατὰ τὴν διάρκειαν ἐκσκαφῶν, τμήμα μεγάλου κτηρίου βυζαντινῶν χρόνων, καλύπτον ὁλόκληρον τὸ οἰκόπεδον (Πί ν. 167 α). Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ προσανατολισμός του φαίνεται νὰ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸν ἄξονα τῆς ὁδοῦ Ἀμφίονος, ἥτις, ὥς καὶ ἐξ ἄλλων στοιχείων φαίνεται, βεβαιούται ὡς διάδοχος εὐρυτέρας ὁδοῦ, διερχομένης διὰ τῶν Ἡλεκτρῶν Πυλῶν.

41. Οἰκόπεδον κληρονόμων Φασουλοπούλου

Παρὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Ἐπαμεινώνδου καὶ Κέβητος, ΝΑ. τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἦλθον εἰς φῶς πλούσια λείψανα οἰκήσεως τοῦ χώρου κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ταῦτα ἐσώζοντο μόνον εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ οἰκοπέδου, διότι τὰ θεμέλια τῆς παλαιᾶς οἰκίας καὶ τὸ ὑπόγειόν της εἶχον φθάσει κατὰ τὸ λοιπὸν οἰκόπεδον μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου. Σημειοῦνται δεξαμενὴ (Πί ν. 169 β), ἐγκαταστάσεις μαγειρείων, κλίβανος (Πί ν. 168 α), τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου (Πί ν. 168 β), κ.ἄ. Κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν διεσώθη τμήμα τοίχου μυκηναϊκῶν χρόνων (Πί ν. 167 β).

Μεταξὺ τῶν ὁστράκων περιλαμβάνονται τεμάχια χειροποιήτων προϊστορικῶν, μυκηναϊκῶν, μελαμβαφῶν, ρωμαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν ἀγγείων.

42. Ἀγία Ἐλεοῦσα

Ἐκ τῆς διαλύσεως τοίχου τινός, νεωτέρων χρόνων, πρὸς Β. τοῦ ναυδρίου τῆς Ἀγίας Ἐλεοῦσης, εἰς Γούρνα Θηβῶν, συνελέγησαν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη — κιονόκρανα, πεσίσκοι, ἐπικράνα, κ.ἄ. — ἐνισχύοντα τὴν εἰκασίαν, ὅτι ἴσως ὁ ναῖσκος οὗτος, διάδοχος παλαιότερου βυζαντινοῦ, ἔχει καὶ παλαιότεραν ἱστορίαν.

43. Οἰκόπεδον ἀδελφῶν Νικολιδάκη

Ἐν τῷ οἰκοπέδῳ τοῦτῳ, κατὰ τὸ νοτιότερον ἄκρον τῆς ὁδοῦ Πινδάρου, ἐκσκαφαί συνήντησαν παχυτάτους τοίχους, ἀμελοῦς κατασκευῆς, καὶ μεταξὺ αὐτῶν σήραγγα-ἀγωγόν, τομῆς ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου (Πί ν. 169 α), λελαξευμένον ἐντὸς τοῦ βράχου. Οἱ τοῖχοι ἐβάσταζον, πιθανῶς, γέφυραν. Τάφροι, ἀνοιγεῖσαι εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τοῦ οἰκοπέδου, ἀπέδειξαν πράγματι φυσικὴν βάθυνσιν τοῦ μαλακοῦ βράχου, ἴσως κοίτην χειμάρρου, κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς τουλάχιστον χρόνους, ὥς δεικνύουν ὄστρακα εὐρεθέντα ἐντὸς μικροῦ στρώματος ἄμμου.

44. Κτῆμα Ἀθ. Χουχοῦμη

Εἰς τὸ κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ Κολωνακίου, πέραν τοῦ οἰκισμοῦ, καὶ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς πρὸς Ἀθήνας ὁδοῦ, κείμενον κτῆμα Ἀθ. Χουχοῦμη, δρᾶσις ἀρχαιοκαπήλων προεκάλεσε τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ὑπηρεσίας. Διεπιστώθησαν ὀρύγματα εἰς σημεῖα, ὅπου εἶχε καταπέσει ἡ ὀροφή μεγάλων υπογείων διαδρόμων, ἐπικεχωσμένων μὲν κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ διαπιστουμένων εἰς μεγάλην ἔκτασιν. Ὅστρακα λύχνων δεικνύουν, ὅτι πρόκειται, πιθανώτατα, περὶ ἐκτεταμένης κατακόμβης. Ὡς γνωστόν, ἡ ὑπαρξίς κατακομβῶν ἐν Θήβαις εἶναι γνωστὴ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Κεραμοπούλλου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τοῦ Μικροῦ Καστελλίου, πρὸς Α. τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν.

45. Κεντρικὴ ὁδὸς Νέων Σφαγείων

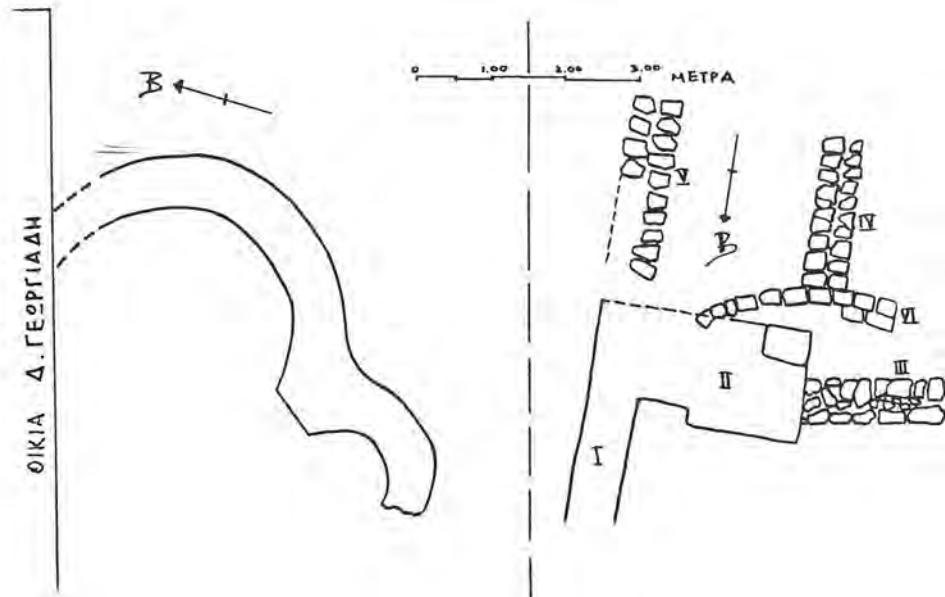
Εἰς τὴν συνοικίαν Νέων Σφαγείων Θηβῶν μηχανικὸς ἐκσκαφεὺς τοῦ Δήμου προέβη, ἄνευ προειδοποιήσεως, εἰς ἐργασίας διαμορφώσεως ὁδῶν καὶ κατέστρεψεν ἐν μέρει ἀρχαῖα κτίσματα. Ἡ Ὑπηρεσία ἐπενέβη, ἠρεῦνησε καὶ ἀπετύπωσε τὰ κάτωθι κτίσματα:

«Κτήριον Α'», πρὸ τῆς οἰκίας Δημ. Γεωργιάδη (Σχ ε δ. 5, ἀριστ.). Παχὺς καμπύλος τοῖχος ἐκ λιθοπλίνθων μετ' ἀφθόνου ἀσβέστου, σωζόμενος εἰς τινα σημεῖα μέχρις ὕψους 0,60 μ., κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ μόλις 0,10 - 0,20 μ., διαγράφει ἡμι-

κυκλικήν ἀψίδα, ἐσωτερικῆς διαμέτρου 3.50 μ., ἐν συνεχείᾳ δὲ πρὸς Δ. ταύτης ἑτέραν μικροτέραν, χορδῆς 1.30 μ. Ἴσως πρόκειται περὶ χριστιανικοῦ ναοῦ.

«Κτήριον Β'», ΝΔ. τοῦ «κτηρίου Α'» (Σχέδ.

Βορείως αὐτοῦ ἐγένετο ἀποτύπωσις μικροῦ θαλαμοειδοῦς τάφου, σεσυλημένου, ἔχοντος τὸν δρόμον τοῦ πρὸς Β. Περὶ τὰ 100 μ. ΒΔ. τούτου εὑρίσκεται ἕτερος ὅμοιος τάφος, ἔχων τὸν δρόμον πρὸς Α., καὶ οὗτος τελείως σεσυλημένος.

Σχέδ. 5. Θῆβαι. Κάτωφιν κτηρίων Α' (ἀριστερὰ) καὶ Β' (δεξιὰ) ἀποκαλυφθέντων εἰς κεντρικὴν ὁδὸν Νέων Σφαγείων

5, δεξιὰ). Σύμπλεγμα τοίχων, ὁμοίως ἐκ λιθοπλίνθων μετ' ἀφθόνου χρήσεως ἀσβέστου, ὧν εἰς (Ι) πλάτους 1.50 μ. Διακρίνονται δύο οἰκοδομικαὶ φάσεις.

«Κτήριον Γ'». Περαιτέρω πρὸς ΝΔ. καὶ εἰς σημεῖον συναντήσεως ὁδῶν ἐκ πέντε κατευθύνσεων, ἀπεκαλύφθη τὸ «κτηρίον Γ'» (Σχέδ. 6). Πρόκειται περὶ συμπαγοῦς κατασκευῆς ὀρθογωνίου κατόψεως, διαστάσεων 4.90 x 2 μ., μετὸν κατὰ μῆκος ἄξονα κατὰ τὴν Β. - Ν. κατεύθυνσιν, ἐδραζομένης ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου. Ὅστρακα, ἔνεκα τῆς γενομένης καταστροφῆς, ἐλάχιστα συνελέγησαν, μελαμβαφῆ καὶ βυζαντινά.

46. Περιοχὴ Καλόγηρος

Εἰς τὴν πρὸς Δ. τῶν Θηβῶν κειμένην ὀρεινὴν περιοχὴν Καλόγηρος καὶ ἐντὸς τοῦ κτήματος Γουμαρᾶ, ἐκαθαρίσθη καὶ ἠρευνήθη μέγα θολοειδὲς λάξευμα, διαμέτρου περίπου 3 μ., σωζόμενον κατὰ τὴν μίαν αὐτοῦ πλευράν εἰς ὕψος 2 μ. Συνελέγησαν ὀλίγα τινὰ ὅστρακα βυζαντινῶν χρόνων.

ΑΝΘΗΔΩΝ

Εἰς Ἀνθηδόνα ἄροσις διὰ μηχανικοῦ ἀρότρου ἔφερεν εἰς φῶς, δυτικῶς τοῦ ἀρχαίου λιμένος, ἀρχαίους λίθους. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκεῖ μεταβάσεως Ἐπιμελητοῦ ἐγένετο καὶ περισυλλογὴ ἀρχαίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων πώρινος κυλινδρικός βωμὸς μετ' ἀνάγλυφον διακόσμησιν βουκράνου καὶ ροδάκων, μετρητῆς ὕψους ἐκ μαρμάρου, ψηφισματικὴ ἐπιγραφὴ καὶ τεμάχια δωρικῶν καὶ ἰωνικοῦ κιονοκράνων. Ἄπαντα μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν.

ΚΑΣΤΡΟΝ ΛΥΚΟΒΟΥΝΙΟΥ

Εἰς τὴν περιοχὴν Κάστρου Λυκοβουνίου, ὅπου τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία κώμη Ἄρμα, βαθεῖα ἄροσις εἰς ἄγρὸν ἔφερεν εἰς φῶς τὰ κάτωθι, προερχόμενα ἐκ καταστραφέντων τάφων:

α) Ἄνω τμήμα ἀετωματικῆς ἐπιτυμβίου στήλης ἐκ μέλανος ἀσβεστολίθου. Ἰχνη ἐπιγραφῆς σκοπίμως ἀποξεσθείσης.

β) Ἐπιτύμβιος στήλη, ἐκ μέλανος ἀσβεστολίθου, διασώζουσα τὰ γράμματα:

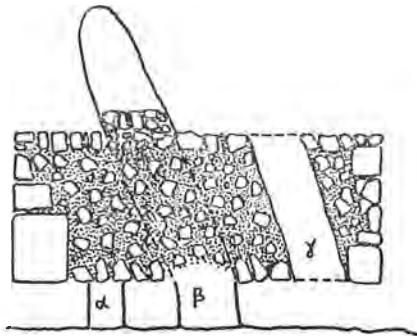
ΙΝΟΣΤΑ

γ) Ἐπιτύμβιος ἀετωματική στήλη, εἰς δύο τεμάχια. Φέρει τὴν ἐπιγραφὴν:

ΤΕΛΕΣΣΦ

δ) Τετράπλευρος στήλη, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν:

ΜΝΑΣΙΚΛΕΙΑ

0 1.00 2.00 3.00 ΜΕΤΡΑ

Β ←

Σχέδ. 6. Θῆβαι. Κάτοψις κτηρίου Γ' ἀποκαλυφθέντος εἰς κεντρικὴν ὁδὸν Νέων Σφαγείων (πρβλ. Σχέδ. 5)

ε) Τεμάχιον στήλης ἐκ μέλανος ἀσβεστολίθου, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν:

ΑΡΜΑΤΙΚΑ | ΚΛΕΣΙΠΠΟΝ

Συνελέγησαν ἀκόμη τεμάχια σπονδύλων καὶ περιρραντηρίων. Ἄπαντα μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν.

ΠΑΝΑΓΙΑ - ΑΣΚΡΑ

Εἰς ἀπόστασιν 4 χλμ. δυτικῶς τοῦ χωρίου Παναγία εὑρέθη κατὰ τὴν ἀγροτικὴν περιοχὴν «κύβος» ἐξ ἀσβεστολίθου, ὕψους 0,90, πλάτους 0,60 καὶ πάχους 0,45 μ. Φέρει ἀνάγλυφον παράστασιν κεφαλῆς ταύρου (Πί ν. 170 β) καὶ ἐπιγραφὴν:

ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

Ὁ «κύβος» μετεφέρθη καὶ ἐφυλάχθη εἰς τὸ Κοινοτικὸν Κατάστημα Παναγίας.

ΘΕΣΠΙΑΙ

Ἐν τῷ ἀγρῷ Γ. Ἀδάμ, εἰς θέσιν «Κάστρο» Θεσπιῶν, ἐντὸς δηλαδὴ τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἡ ἀροσις ἔφερεν εἰς φῶς τὰ ἑξῆς:

α. Μαρμάρινον γυναικεῖον ἀγαλμα, ἀκέφαλον. Ὑψ. 1.60 μ.

β. Μέγα ἀνάγλυφον ἱππέως, σῶζον τὸ πλεῖστον τοῦ κορμοῦ τοῦ ἵππου καὶ τὸν πόδα τοῦ ἀναβάτου.

γ. Λεοντόποδα θρόνον ἐξ ἀσβεστολίθου, ἑλληνικῶς κατὰ τὸ ἐρεισίνωτον.

δ. Ἑδρανὸν θεάτρου ἐπίσης ἐξ ἀσβεστολίθου.

ε. Ἐνεπιγραφὸν ἐπιτύμβιον κύβον καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἐκ πάρου καὶ ἀσβεστολίθου.

Μικρὰ ἔρευνα, γενομένη μὲ τὴν πρόθυμον βοήθειαν τῶν ιδιοκτητῶν καὶ ἄλλων ἐπιχωρίων, ἔφερεν εἰς φῶς, κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ἀγροῦ, θεμέλιον μεγάλου κτηρίου ἐκ μεγάλων ἀσβεστολιθικῶν πλινθίδων, σωζόμενον εἰς βάθος τριῶν

τοῦλάχιστον δόμων. Ἐκ τοῦ χώρου συνελέγησαν δοστρακα ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἀγροῦ ἐφάνη καὶ τμήμα ἐτέρου τοίχου, μεγάλων, ὡσαύτως, διαστάσεων καὶ ἐπιμελοῦς ἐργασίας.

Ἡ Ὑπηρεσία ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξάρῃ τὴν κατανόησιν καὶ βοήθειαν τῶν Θεσπιῶν εἰς τὸ ἔργον τῆς, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς κοινῆς αὐτῆς προσπάθειας εἶναι ἡ ὑπαρξὶς ἤδη εἰς τὸ Κοινοτικὸν Κατάστημα ἐνὸς ἀξιολόγου πυρῆνος διὰ μίαν ἀσφαλῶς σημαντικὴν τοπικὴν ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν. Μεταξὺ τῶν ἐκ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ἀγρῶν περισυλλεγόντων ἐκεῖ ἀρχαίων σημειοῦμεν: Δύο κορμούς ἀνδρικῶν μαρμαρίνων ἀγαλμάτων, κάτω τμήμα μαρμαρίνου ἀγάλματος Τρίτανος, τεμάχια ἐπιτύμβιου στήλης μὲ παράστασιν γυναικὸς καὶ ἐπίπου ἀνδρός. Τεμάχια ἐτέρας στήλης, φερούσης παράστασιν δύο ἱππέων ἐκατέρωθεν βωμοῦ. Ἐπιτύμβιον κύβον μὲ παράστασιν καθημένης γυναικός. Δύο ἐνεπιγράφους κύβους. Ἀετωματικὴν ἐπιτύμβιον πλάκα, φέρουσαν τὴν ἐπιγραφὴν: ΔΑΙΚΡΑΤΕΙΑ. Ἀριστερὸν ἄνω τμήμα πωρίνου ἐπιτύμβιου θριγκοῦ, σῶζον μέρος δνόματος: ΑΡΙΕΤΙ. Τεμάχια ἐπιγραφῶν, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη κλασσικῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν χρόνων κ.ἄ. Δυστυχῶς πολλῶν ἀνὰ τοὺς ἀγροὺς διεσκορ-

πισμένων ἀρχαίων δὲν κατέστη δυνατὴ ἀκόμη ἡ μεταφορά, ὡς π.χ. ἐκ τῶν εἰς τὴν περιοχὴν Κάστρου ἀγρῶν Ἰωάννου Ὁθωνος Σαμαρτζῆ καὶ Γεωργίου Μελισσάρη.

ΑΛΙΑΡΤΟΣ

Παρὰ τὴν Α. πλευρὰν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἦτοι κατὰ τὸ Δ. ὄριον τοῦ ἀρχαίου οἰκισμοῦ, ἐτμήθησαν ὑπὸ αὐλακος, ἀνοιγείσης ὑπὸ τῆς κοινότητος, τάφοι τινές, ἐξ ὧν συνελέγησαν ὄστρακα καὶ εἰδῶλια κλασσικῶν χρόνων.

Ι. Οἰκόπεδον Θ. Κριμπᾶ

Εἰς τὸ οἰκόπεδον Θ. Κριμπᾶ, κείμενον κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς πρὸς Λεβადεῖαν ὁδοῦ καὶ ἐκτὸς τῆς ΝΑ. πλευρᾶς τῆς ἀρχαίας πόλεως, οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι προεκάλεσαν τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ὑπηρεσίας, ἥτις ἐξελιχθῆ εἰς ἀνασκαφὴν. Ἀπεκαλύφθησαν πρὸς Β. μὲν τμήμα κτηρίου, εἰς τὸ ὁποῖον διακρίνονται τρεῖς οἰκοδομικαὶ φάσεις, πρὸς Ν. δὲ τμήμα ἀναλημματικοῦ τοίχου ταφικοῦ ἀνδρήρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύο κιβωτιόσχημοι, δέκα ἕξ κεραμοσκεπεῖς καλυβίται καὶ εἰς λάκκος. Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, διότι ἡ πλήρης καταστροφὴ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἐντὸς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, δίδει ἐν terminus ante quem διὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν κεραμικῶν τῆς εὐρημάτων καὶ τῆς ἑλληνιστικῆς κεραμικῆς γενικώτερον.

II. Αὐλαξ, ἀνοιγείσα ὑπὸ τῆς ΔΕΗ παρὰ τὴν ὁδὸν Θηβῶν - Λεβαδείας, ἄνευ εἰδοποιήσεως, δυστυχῶς, ἔτμησε παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἀλιάρτον τοίχους ταφικῶν περιβόλων καὶ κατέστρεψε τάφους. Ἦλθον ἐπίσης εἰς φῶς πέντε ἐπιγραφαί, ἐξ ὧν μία πολύστιχος ἐπὶ καμπύλου βάθρου ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου, καὶ τέσσαρες ἐπιτύμβιοι.

III. Ἐκ τῶν βορείων προπόδων τοῦ λόφου, πρὸς Ν. τῆς πόλεως, περισυνελέγη ἐπιτύμβιος κύβος, φέρων τὴν ἐπιγραφὴν: ΑἲΡΧΙΠΠΟΣ καὶ ἕτερος ἐκ τοῦ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους χώρου, μὲ τὴν ἐπιγραφὴν:

ΑΠΟΛΑΟΔΩΡΟΣ
ΧΕΡΣΙΑΣ
ΑΓΛΑΙΑ

Τέλος, ἐξ οἰκίας τοῦ χωρίου, πλάξ, φέρουσα πολύστιχον ἐπιγραφὴν ἀρχαϊκῶν χρόνων, ἐφθαρμένην δυστυχῶς.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἀρχαῖα μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν.

ΟΓΧΗΣΤΟΣ

Παρὰ τὸ 92ον χιλιόμετρον τῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν - Λεβαδείας, ἦτοι πρὸ τῆς Ἀλιάρτου καὶ ἀριστερὰ τῇ μεταβαίνοντι, παρατηρήθη ὑπαρξίς μεγάλου πε-

ριβόλου, ἴσως ἱεροῦ. Δεξιὰ τῆς ὁδοῦ παρατηρήθη ὄγκος λίθων εἰργασμένων, ἴσως ἐκ καταστροφῆς οἰκοδομήματος. Παρὰ τὸν περίβολον εὐρέθησαν ἐπίσης πολλοὶ εἰργασμένοι λίθοι καὶ περισυνελέγη τεμάχιον κεκοσμημένης στρωτήρος ἀκροκεράμου, κορινθιακοῦ τύπου. Φαίνεται, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος τῆς Ὀγχιστοῦ, ὅπερ ὑπῆρξε κέντρον τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας.

ΣΥΡΤΖΙ

Κατὰ τὸν χώρον τῆς πλατείας τοῦ χωρίου Σύρτζι παρατηρήθη, ὅτι ἡ ἐκβάθυνσις τοῦ δρόμου πρὸ τῆς ἐκεῖ παλαιᾶς κρήνης ἔτμησεν ἀριθμὸν τινα λακκοειδῶν τάφων, κειμένων ὑπὸ τὴν κρήνην, οἵτινες ἀκολούθως ἐσυλήθησαν. Περαιτέρω, κατὰ τὴν ἀγροτικὴν ὁδὸν τὴν παρακάμπτουσαν τὸ νεκροταφεῖον τοῦ χωρίου, διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς ἐκτεταμένου ἀρχαίου νεκροταφείου, τινές τῶν τάφων τοῦ ὁποίου ἔχουν συληθῇ ὑπὸ ἀρχαιοκαπήλων.

ΠΛΑΤΑΝΑΚΙ

Εἰς τὸ χωρίον Πλατανάκι, κατὰ τὴν ἀνέγερσιν νέου ναοῦ εἰς ἀντικατάστασιν παλαιότερου καταστραφέντος ἐκ πυρκαϊᾶς, ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ καταστραφέντος καὶ ἐκ τῶν θεμελίων τοῦ νέου, ἐξήχθησαν πολλὰ βυζαντινὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη μαρμάρινα, ἦτοι κιονόκρανα καὶ ἐπιθήματα μετ' ἀναγλύφων διακοσμήσεων, βάσεις κιόνων ἰωνικοῦ τύπου, ἀρράβδωτοι κορμοὶ κιόνων, κ.ἄ. Τὰ κιονόκρανα μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν.

Πρὸς Ν. τοῦ ναοῦ ὑπάρχει μέγα ἡμιηρεπωμένον συγκρότημα κτηρίων μονῆς, τῶν ὁποίων τινὰ χρησιμοποιοῦνται σήμερον ὡς σταῦλοι.

ΒΟΥΛΙΑΓΜΑ

Παρὰ τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ χωρίον Μουρίκι ἐκ Θηβῶν, πρὸς Β. τῆς Ἐθνικῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν - Λαμίας καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ χωρίου, ἀριστερὰ τῇ μεταβαίνοντι, εἰς τοποθεσίαν Βούλιαγμα, παρατηρήθη λαξευτὸς θαλαμοειδὴς τάφος πλήρως σεσυλημένος, ὡς καὶ μέγα βύθισμα τοῦ ἐδάφους, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὄνομασία τῆς περιοχῆς. Τὸ βύθισμα εἶναι κυκλικόν, διαμέτρου 30 μ. περίπου, τὸ δὲ κεντρικὸν αὐτοῦ τμήμα, διαμέτρου 15 μ. περίπου, παρουσιάζει ἐντονωτέραν πρὸς τὰ κάτω κλίσιν. Ἰσως πρόκειται περὶ μεγάλου θολωτοῦ τάφου συμπεσόντος.

ΑΓΙΟΣ ΘΩΜΑΣ (Λιάτση)

Εἰς τὸν ἀγρὸν Σιδέρη Ἀποστόλου καὶ Λιάτση Γεωργίου, εἰς θέσιν Λάρι Ἀγίου Θωμᾶ, τὸ μηχανικὸν ἄροτρον κατέστρεψε δύο πλευρὰς μεγάλου

κτηρίου εκ πορίνων ὀρθογωνίων λίθων μεγάλων διαστάσεων. Πλὴν τῶν λίθων, παρετηρήθη καὶ ἱκανὸς ἀριθμὸς πηλίνων ὑδραγωγῶν σωλήνων. Ἐκ τοῦ ἀγροῦ συνελέγησαν ὄστρακά τινα κλασσικῶν χρόνων.

ΣΧΗΜΑΤΑΡΙ - ΚΟΚΚΑΛΙ

Παρὰ τὴν ὁδὸν μεταξὺ Σχηματαρίου καὶ λόφου Κοκκάλι, ὅπου εἶχον πραγματοποιηθῇ αἱ παλαιαὶ ἀνασκαφαί, εὐρίσκεται τὸ ἐξωκκλήσιον τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου, παρὰ τὸ ὅποιον παρετηρήθησαν βυζαντινά (;) τινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ πλάξ ἐπιτύμβιος ἐκ μέλανος λίθου, σώζουσα τὴν ἀρχὴν ἐπιγεγραμμένου ὀνόματος:

ΝΙΚ[

Ἐπὶ τοῦ χθαμαλοῦ κυρίως λόφου Κοκκάλι παρετηρήθη τμήμα ἀρραβδώτου κίονος ἱσταμένου, κεχωσμένου ἐν μέρει, ἀρχιτεκτονικοῦ μέλους ἀπότμημα, μικρὸς θριγκός. Ἐπίσης χῶρος περικλείει πιθανῶς μακεδονικοῦ τύπου τάφον.

Βορειότερον εὐρέθησαν κατεστραμμένοι τάφοι τινές, ἐξ ὧν περισυνελέγησαν ὄστρακα κυρίως μελαμβαφῶν κανθάρων.

ΜΠΡΑΤΣΙ

Παρὰ τὸ χωρίον Μπράτσι κεῖται τὸ ἐξωκκλήσιον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, ἐκτισμένον ἐπὶ τῶν ἑρείπιων μεγαλυτέρου ναοῦ. Παρ' αὐτὸ παρετηρήθησαν πολλοὶ μεγάλοι εἰργασμένοι λίθοι, ἐν οἷς καὶ βάσις μεταλλίνου τρίποδος, τετράπλευρος, σώζουσα τὴν κεντρικὴν κοιλότητα καὶ δύο ἐκ τῶν τριῶν λαξευμάτων διὰ τὴν στερέωσιν τῶν ποδῶν τοῦ τρίποδος.

Ἐκεῖθεν, περισυνελέγη καὶ πλάξ ἐπιτύμβιος ἀετωματικὴ ἐξ ἀσβεστολίθου, τεθραυσμένη εἰς δύο καὶ φέρουσα ἐπιγραφὴν.

ΟΥΓΚΡΑ - ΠΑΡΑΛΙΜΝΗ

Α. Ἐν συνεχείᾳ τῶν κατὰ τὸ 1965 διεξαχθεισῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν καὶ τοπογραφικῶν ἐρευνῶν ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας, αἵτινες εἶχον ὡς σκοπὸν τὴν διαπίστωσιν τῆς ἐκτάσεως τῆς καταστροφῆς τῆς προκληθείσης ὑπὸ τῶν ἀρχαιοκαπήλων, ὁ Ἐπιμελητὴς κ. Συμεώνογλου μετέβη ἐπανειλημμένως μετὰ τοῦ κ. John M. Fossey, τοῦ ἀγγλικοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Birmingham, εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν. Ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1965 τὰ ὕδατα τῆς Παραλίμνης ἤρχισαν νὰ κατέρχωνται ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐνεφανίσθησαν τὰ ἑρείπια ἀρχαίας πόλεως μέχρι τοῦδε καλυπτομένης ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης. Αἱ ἐρευναι συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ 1966. Ἀνευρέθησαν τὰ ἑρείπια ναοῦ ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς καὶ ἄλλα κτήρια, μέρος

τοῦ τείχους τῆς πόλεως, ὁδοῦ μὲ κατεύθυνσιν βορειοανατολικὴν καὶ ἐκατέρωθεν αὐτῆς πλήθος τάφων. Ἀκολουθῶς, ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐνὸς ὕψους καὶ βραχῶδους ὄρους, κειμένου πρὸς τὴν βορείον πλευρὰν τῆς πόλεως καὶ ὀνομαζομένου « Χελωνόκαστρο », ἀνευρέθη ἡ ἀρχαία ἀκρόπολις μετὰ τῶν τειχῶν τῆς μυκηναϊκῆς καὶ ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς.

Συμφώνως πρὸς τὰ περισυλλεγένητα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ὄστρακα, φαίνεται, ὅτι ἡ λίμνη ἐκάλυψε τὴν παρόχθιον πόλιν περὶ τὸ τέλος τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, καθ' ὅσον δὲν εὐρέθησαν ὄστρακα νεώτερα. Μερικοὶ τῶν τάφων ἔχουν ἤδη συληθῇ ὑπὸ τῶν ἀρχαιοκαπήλων.

Σχετικὴ δημοσίευσίς μετὰ τὰ ἀνὰ χεῖρας στοιχεῖα, σχέδια, φωτογραφίας κ.λ.π., ἐλπίζομεν νὰ δοθῇ συντόμως ὑπὸ τοῦ κ. Συμεώνογλου καὶ τοῦ κ. J. Fossey.

Β. Ὁ ποιμὴν Νικόλαος Διονυσίου προσεκόμισεν, εὐρὼν εἰς Παραλίμνην καὶ εἰς χῶρον πρότερον καλυπτόμενον ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ἀντικείμενον μοναδικόν, ἐφ' ὅσον ἤθελε βεβαιωθῇ ἡ γνησιότης του. Πρόκειται περὶ μικροῦ ἐπιμήκου ἀνεπεξεργάστου τεμαχίου ἡλέκτρου, ἐφ' οὗ ἔχει χαραχθῇ μικρογραφικὴ παράστασις μαμμοῦθ διαπερωμένου ὑπὸ δόρατος. Τὴν μελέτην καὶ δημοσίευσιν τοῦ μοναδικοῦ τούτου εὐρήματος ἔχει ἀναλάβει ὁ κ. Σ. Συμεώνογλου.

ΚΑΣΤΡΟΝ (Τοπόλια) Καπαίδος

Εἰς ἀγροὺς παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, εἰς τοὺς τοίχους καὶ τὸν περιβόλον τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν ἐντετειχισμένα πολλὰ τεμάχια ἐπιτυμβίων στηλῶν, παρετηρήθησαν ὄστρακα ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἔξωθι δὲ τοῦ περιβόλου πλέγμα τοίχων πολυγωνικῆς τοιχοδομίας.

ΧΑΙΡΩΝΕΙΑ

Ὀλίγον μετὰ τὴν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ χωρίου κειμένην γέφυραν, δεξιὰ τῷ ἐκ Λεβαδείας ἐρχομένῳ, παρὰ τὴν κεντρικὴν ὁδὸν ἀνοίγεισα αὐλαξ ὑπὸ τοῦ ΟΤΕ ἔεμε μικρὸν τμήμα ὑποκαύστου. Περισυνελέγησαν ὄστρακα ρωμαϊκῶν χρόνων.

ΛΕΒΑΔΕΙΑ

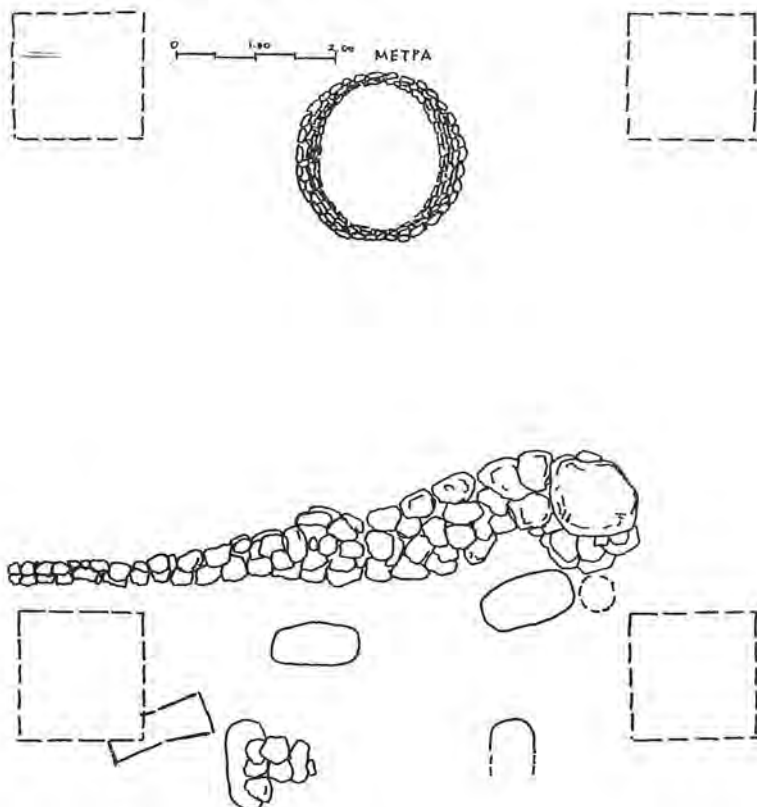
Α. Ὑπὸ τοῦ Τμήματος Ἀσφαλείας Λεβαδείας παρεδόθησαν ἐννέα δακρυδόχοι καὶ εἰς λύχνος, εὐρεθέντα κατὰ τὴν διάνοξιν βόθρου πρὸ τῆς οἰκίας Κωνστ. Ἐπ. Καντὰ εἰς τὴν συνοικίαν Ἀγίου Βλασίου. Ἐπακολούθησα ἀνασκαφικὴ ἐρευνα ἀπεκάλυψε λακκοειδῆ τάφον μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., κείμενον εἰς βάθος 2 μ. Δύο ἀκόμη

σφαιρικά αγγεία εδρέθησαν ἐντὸς αὐτοῦ. Ἐντὸς τοῦ πρὸς ΒΑ. γειτονικοῦ οἰκοπέδου εὑρέθη βάσις ἐπιτυμβίου στήλης ἐξ ἀσβεστολίθου, παρ' αὐτὴν δὲ καὶ αὐτὴ ἡ στήλη, ὁμοίως ἐξ ἀσβεστολίθου, ἐλλιπὴς τὸ κάτω μέρος, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν: ΔΗΜΟΦΑΝΗΣ. Ὅλιγον περαιτέρω ἔκειτο ἑτέρα στήλη ἐξ ἀσβεστολίθου, ἐφ' ἧς τὸ ὄνομα:

ΚΑΛΛΙΣ

Β. Κατὰ τὴν κατεδάφισιν παλαιοῦ τινος ἔργο-

γάλου ἀρχαίου ναοῦ ἐξ ἀσβεστολίθου. Τινὲς τῶν κατὰ χώραν κειμένων κυβολίθων φέρουσι τοὺς ἀγκῶνας ἀνυψώσεως. Πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς Βασιλέως, πολὺ κατεστραμμένου ὅμως ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς εὐρέσεώς του. Πρὸς Δ. τούτου καὶ ΝΔ. τοῦ ναοῦ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ φαίνεται τὸ στόμιον κυκλικῆς, κτιστῆς διὰ λίθων, ὑπογείου κατασκευῆς, διαμέτρου 3 μ. περίπου, ἡ δὲ μονόκλιτος ἐκκλησία προφανῶς

Σχέδ. 7. Μεδεών. Κάτοψις τῶν ἀποκαλυφθέντων τάφων ὑπὸ πύργον τῆς ΔΕΗ

στασίῳ πρὸ τῶν τουριστικῶν ἐγκαταστάσεων εἰς θέσιν Κρύα, εὑρέθη μέγα γυναικεῖον μαρμαρινὸν ἄγαλμα, ἀκέφαλον καὶ ἐφθαρμένον, ρωμαϊκῶν χρόνων. Μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Χαιρωνείας.

Γ. Κατόπιν αἰτήσεως τοῦ κατοικοῦ Λεβαδείας Εὐσταθίου Βαλλᾶ ὑποστηρίζοντος, ὅτι ἔχει ἀνεύρει τὸ Ἱερόν τοῦ Τροφωνείου, μεταβάντες ἐπὶ τόπου οἱ Ἐπιμελητὰι Συμεώνογλου καὶ Φαράκλας παρετήρησαν τὰ ἑξῆς:

Ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου κορυφῆς τοῦ πρὸς Ν. τῆς πόλεως καὶ δεσπόζοντος ταύτης λόφου τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ὑπάρχουν τὰ θεμέλια ἐξαιρετικῶς με-

ἔχει οἰκοδομηθῆ ἐπὶ τῶν θεμελίων ἀρχαίου ναοῦ.

Παρὰ τοὺς βορείους πρόποδας τοῦ λόφου φέρεται διὰ εὐφόρου στενῆς κοιλάδος τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ Ἑρκυνα, ἱκανῶς ὑψηλότερον τοῦ σημείου, ὅπου αἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ ΕΟΤ. Παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην, ἥτοι κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, εὑρίσκεται ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου, βαίνων ἐπὶ μέρους τῶν ὁρατῶν θεμελίων εὐθυγράμμου ἀρχαίου κτηρίου. Ὅλιγον ἀνατολικώτερον τούτου ὑπάρχει κρήνη, κατέναντι δὲ ταύτης περὶ τὰ 200 μ. ἑτέρα τοιαύτη.

Ἐπειδὴ τὰ πάντα συμφωνοῦν πρὸς τὴν παράδο-

σιν σχετικῶς μὲ τὸ Μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου, ἤτοι τὸ κυκλικὸν ὑπόγειον κτίσμα, οἱ δύο ναοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μέγας ἡμικυκλικός, τὸ παρὰ τὸν ποταμὸν κτήριον καὶ αἱ δύο πηγαί, φαίνεται βέβαιον, ὅτι ὁ κ. Εὐστ. Βαλλᾶς πράγματι ἀνεκάλυψε τὸ περιφνημον Μαντεῖον τοῦ Τροφωνίου.

ΜΕΛΕΩΝ

Α. Παρὰ τὸ ἐκεῖ Ἐργοστάσιον Ἀλουμίνιον ἠνοίχθησαν βάσεις ὑπὸ τῆς ΔΕΗ διὰ τὴν τοποθέτησιν πύργων ἡλεκτροδοτήσεως. Ἐρευνα εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν πύργων καταλαμβανομένους χώρους ἀπεκάλυψε τοίχους βυζαντινῶν χρόνων μὲν πλησίον τῶν κτηρίων τοῦ Ἐργοστασίου, τάφους δὲ — τέσσαρας λακκοειδεῖς σεσυλημένους καὶ ἓνα κεραμοσκεπῇ ἀκτέριστον — εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου (Σχ ε δ. 7).

Β. Παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, ἐδρέθη μαρμαρινὸν θωράκιον βυζαντινῶν χρόνων, μὲ ἀνάγλυφον διακόσμησιν, τὸ ὁποῖον μετεφέρθη εἰς τὴν Μονὴν Ὁσίου Λουκά.

ΦΘΙΩΤΙΣ

ΛΑΜΙΑ

Προετῆθη ἡ κήρυξις ὡς μνημείων καὶ ἡ ἀπαλλοτριώσις τῶν χαρακτηριστικῶν διὰ τὴν ἐπιτόπιον λαϊκὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀρχοντικῶν Τσάλη καὶ Δημητριάδῃ εἰς Λαμίαν. Εἰς ἓν ἐκ τούτων, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν του, προβλέπεται ἡ στέγασις τοῦ ἱδρυθησομένου ἀρχαιολογικοῦ, ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ Μουσείου Λαμίας, τὸν πυρῆνα τοῦ ὁποίου θὰ ἀποτελέσῃ ἡ ὑπάρχουσα Συλλογὴ Ἀρχαιοτήτων Λαμίας, νῦν στεγαζομένη εἰς δύο δωμάτια τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης.

ΚΑΛΑΠΟΔΙ

Κατὰ ἐπίσκεψιν εἰς χωρίον Καλαπόδι Φθιώτιδος καὶ καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἀρ. Πετρονώτη, διεπιστώθησαν τὰ κάτωθι:

Ἐντὸς τοῦ χωρίου εὐρίσκονται, μετατραπέντες εἰς ἐπιστόμια φρεάτων διὰ λαξεύσεως τοῦ μέσου, τρεῖς πώρινοι δωρικοὶ σπόνδυλοι, σῶζοντες κατὰ τὸ πλεῖστον λευκὸν ἐπίχρυσμα. Ὁ εἰς εὐρίσκεται νῦν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δημ. Γκανιᾶ, Προέδρου τῆς Κοινότητος, μὴ χρησιμοποιοῦμενος πλέον. Ἐχει διάμετρον 1.286 καὶ ὕψος περίπου 0,60 μ. Ὁ δεῦτερος εὐρίσκεται πρὸ τοῦ Κοινοτικοῦ φρέατος, βυθισμένος κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ὕψους του ἐντὸς ἀνδρήρου ἐκ σκυροκονιάματος, ἡ δὲ ὕστερογενὴς ὁπὴ του εἶναι ὡσαύτως πεπληρωμένη διὰ τοῦ αὐτοῦ ὕλικου. Ἐχει διάμετρον 1.274 μ. Ὁ τρίτος εὐρίσκεται ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας Δαλιάνῃ καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη ὡς ἐπιστόμιον φρέατος (Πί ν. 169 γ). Ἐχει διάμετρον

1.268 καὶ ὕψος περίπου 0,64 μ. Εἰς τὸν μανδρότοιχον τῆς οἰκίας Καραδήμα, μεταξὺ ἄλλων λίθων, ὑπάρχουν καὶ τινα μεγάλα τεμάχια ἐξ ὁμοίων θραυσθέντων σπονδύλων.

Οἱ σπόνδυλοι, κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν κατόικων, προέρχονται ἐκ τοῦ λόφου «Ἐπισκοπὴ», κειμένου πρὸς ΒΑ. τοῦ χωρίου παρὰ τὴν ὁδὸν πρὸς Ἀταλάντην. Πράγματι, εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὑπάρχουν εἰς μὲν τὸν ἀγρὸν Γ. Καραδήμα δύο ὅμοιοι σπόνδυλοι, τεθραυσμένοι ἐν μέρει, εἰς δὲ τὸν ἀγρὸν Ἀθαν. Παπαθανασίου μεγάλοι σωροὶ λίθων ἐξαχθέντες κατὰ τὴν καλλιέργειαν, ἐν οἷς ἱκανοὶ εἰργασμένοι μεταξὺ αὐτῶν καὶ μαρμαρίνη πλάξ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν:

ΕΥΒΟΥΛΟΣ

Παρὰ τὸν περίβολον τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου εὐρίσκεται κατακειμένη ἐπιτύμβιος λίθινη στήλη μετ' ἀνθεμωτῆς ἐπιστέψεως, ἡμικεχωσμένη (Πί ν. 170 α).

Εἰς τοὺς πέριξ ἀγρούς, ἐπίσης, παρετηρήθησαν: τοῖχος βυζαντινῶν χρόνων καμπύλος (ἀψίς;), βάσις μικρὰ ἰωνικὴ, κιονίσκος μαρμαρινὸς ἀρράβδωτος, ἀμφικίων ἐξ ἀσβεστολίθου ἀρράβδωτος, «φιάλη» μαρμαρίνη καὶ ἄλλα λείψανα κλαστικῶν, παλαιохριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων.

ΕΞΑΡΧΟΣ

Κατὰ γενομένην ἐπίσκεψιν εἰς τὸ χωρίον Ἐξαρχος Φθιώτιδος διεπιστώθησαν τὰ κάτωθι:

α. Εἰς τὸν ἀναλημματικὸν τοῖχον τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου εὐρίσκεται ἐντετειχισμένον μέγα ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον, γνωστὸν καὶ παλαιότερον.

β. Εἰς τὸν αὐτὸν τοῖχον ἔχει ἐντετειχισθῇ τμῆμα ἐνεπιγράφου πλακός, σωζούσης τὰ κάτωθι:

Ι ΛΩΓ[
Ι ΡΦΙΧΟ[
Ι ΟΚΡΑΤΕ[
Ι ΓΕΜΙΤΙ[
Ι ΩΓΕΙΡΑ[

γ-ε. Εἰς τὴν οἰκίαν Τριαντ. Κοντογιάννη, κτίσμα τοῦ 1923, εὐρίσκονται ἐντετειχισμένα μαρμαρίνη λεοντόπους πλευρὰ θρόνου, ἐπιγραφὴ καὶ ἀρχιτεκτονικὸν τεμάχιον (τρίγλυφος;).

ζ. Εἰς τὴν γειτονικὴν οἰκίαν Κωνστ. Κοντογιάννη, ὁμοίως ἐντετειχισμένη ἀετωματικὴ ἐπιτύμβιος στήλη, μετὰ ἰωνικῶν κιονίσκων καὶ ἐπιγραφῆς:

ΚΑΛΑΙΜΑΧΕ ΧΑΙΡΕ

ζ. Πιλάξ μὲ ἐπιγραφὴν:

MENEMACHOS MENEMACHOS
ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΤΟΝ ΝΕΩ ΚΑΤΕ
ΕΚΕΥΑΣΕΝ ΚΑΙ ΤΑ ΕΝ ΑΥΤΩΙ
ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΕΠΕΣΚΕΥΑ
ΣΕΝ ΔΙΟΝΥΣΩ ΚΑΙ ΤΗ
ΠΟΛΕΙ

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἐξάρχου φαίνεται, ὅτι συνεχίζεται ἀκόμη ἔντονος ἡ δρᾶσις τῶν ἀρχαιοκαπήλων, τονωθείσα μάλιστα μετὰ τὴν ἐκείθεν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ὑπάρχοντος παλαιότερου φυλακείου Χωροφυλακῆς.

ΑΓΝΑΝΤΗ

Εἰς τὸ χωρίον Ἀγναντὴ Φθιώτιδος (Λοκρίδος) παρετηρήθη ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Κωνστ. Σοσῶνῃ, εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τοῦ χωρίου, κατεστραμμένος θαλαμοειδὴς μυκηναϊκὸς τάφος. Πλησίον αὐτοῦ φαίνεται, ὅτι εὐρίσκονται καὶ ἄλλοι. Σημειωτέον, ὅτι πρὸ ἐτῶν εἶχεν εὐρεθῇ εἰς ἀπόστασιν χιλιομέτρων τινῶν ἀπὸ τοῦ χωρίου χαλκοῦν μυκηναϊκὸν ξίφος, παραδοθὲν εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν.

ΑΓ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Εἰς Ἅγιον Κωνσταντῖνον Φθιώτιδος ἐσημειώθησαν τὰ κάτωθι:

Ἡ ἐκκλησία τοῦ χωρίου εἶναι νεωτέρα, σώζει λαϊκοῦ χαρακτῆρος τοιχογραφίας τινὰς καὶ φαίνεται βαίνουσα ἐπὶ τῆς κρηπίδος παλαιότερας ἐκκλησίας. Μεταξὺ τῶν πλακῶν τῆς νοτίας κλίμακος ὑπάρχει μία ἐνεπίγραφος. Τὰ παλαιότερα ἀναφερόμενα ψηφιδωτὰ λέγεται, ὅτι εὐρίσκονται σήμερον ὑπὸ τὸ ἔδαφος βορείως τοῦ ναοῦ, εἰς τὸν χῶρον, τὸν ὅποιον κατεῖχε τὸ προαύλιον τοῦ παλαιοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Ἐξ ἄλλου, περὶ τὰ 10 μ. νοτίως τοῦ ναοῦ, ὑπάρχει μικρὸν τετράγωνον κτίσμα, πλευρᾶς 2.50 μ. περίπου, χρησιμοποιούμενον ὡς βαπτιστήριον, τοῦ ὁποῦ τοῦ δάπεδον κοσμεῖται διὰ ψηφιδωτοῦ μετὰ παραστάσεων δελφίνων. Πρὸ τῆς θύρας τοῦ κτίσματος ἴσταται κίων με σπειροειδεῖς αὐλακώσεις καὶ ἕτερος με ἰωνικάς ραβδώσεις, φέρων κατὰ τὴν πλευρὰν δύο ἀναγλύφους προτομὰς, ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων πιθανῶς.

ΣΤΥΛΙΣ

Εἰς Στυλίδαν, ὑπὸ τῶν ἀστυνομικῶν ὀργάνων ὑπεδείχθη, ἀποτεθειμένη παρὰ τὴν πρὸ τοῦ κυρίως ναοῦ τῆς πόλεως σχηματιζομένην πλατεῖαν, λιθινὴ ἀετωματικὴ, ἀκεραία σχεδόν, ἐπιτύμβιος στήλη μετὰ δύο ἀναγλύφους ροδάκων καὶ ἐπιγραφῆς.

Τὴν ἐν λόγῳ στήλην παρέδωσε γεωργὸς τις μὴ ἐγείρων ἀξιώσεις ἀποζημιώσεως, τὸ ὄνομα ὅμως τούτου εἶναι ἄγνωστον καὶ ἐπομένως δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ διαπίστωσις τῆς ἀκριβοῦς προελεύσεως τοῦ ἀρχαίου.

ΑΧΙΝΟΣ

Α. Εἰς ἐπίσκεψιν εἰς τὸ χωρίον Ἀχινὸς Φθιώτιδος, ὅπου ὁ ἀρχαῖος Ἐχίνος, παρετηρήθησαν τὰ κάτωθι:

Ἐντὸς τῆς ἰδιοκτησίας Σκούφου (Σκουφεῖκα κατὰ κ. Λαζαρίδην), τὸ γνωστὸν (ΑΔ 16 (1960): Χρονικά, σ. 163) «ἀνοιγμα», τὸ «ὀδηγοῦν εἰς σήραγγα κατερχομένην εἰς ἀπροσδιόριστον βάθος», φαίνεται, ὅτι εἶναι κεκαλυμμένη εἰσοδος μακεδονικοῦ τάφου, τοῦ ὁποῦ ἡ ὀροφὴ σχηματίζουσα καμάραν, κάθετον πρὸς τὸν δρόμον (τὴν σήραγγαν), εἶναι τώρα ἀκάλυπτος ἄνω μορφοῦσα μέρος τοῦ δαπέδου τῆς αὐλῆς οἰκίας. Εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν παρατηροῦνται ἄφθονα ἱχνη μεγάλων τοίχων, ἄλλων τειχῶν ἐξ ὀγκολίθων, ἐνιαχοῦ σωζόμενα μέχρι τριῶν δόμων καὶ χρησιμοποιηθέντα ὡς τοῖχοι τῆς οἰκίας καὶ τῶν προσκτισμάτων.

Βορειοδυτικῶς τούτων, ὑψηλότερον, ὑπάρχει παλαιὸν κτήριον, τῶν πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως χρόνων, καλούμενον ὑπὸ τῶν ἐντοπιῶν «Σαράϊ» καὶ ἀποτελοῦν τὸ κέντρον ὀλοκλήρου οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος, ἄκρως ἐνδιαφέρον. Νοτίως αὐτοῦ εὐρίσκεται φραγκικὸς πύργος, χρησιμοποιηθεὶς ὑστερότερον ὡς τμήμα ἀρχοντικοῦ. Ἀμφότερα ἐπεσκευάσθησαν ἐσχάτως ὑπὸ τῆς δι' ἀγορᾶς καταστάσεως ἰδιοκτησίας τούτων κυρίας Μακρυκώστα.

Πρὸ τῆς οἰκίας Καμπούρη καὶ νοτίως αὐτῆς ὑπάρχουν ἱχνη κτηρίου διὰ μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων. Εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν ὑπάρχουν δύο ἀρράβδωτοι σπόνδυλοι καὶ αἰολικὸν κιονόκρανον, μετεσκευασμένον εἰς κρήνην, μαρμάριναν.

Εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς ἀκροπόλεως λάξευμα ἐπὶ τοῦ βράχου μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξιν πύργου. Εἰς κτῆμα Σουλιώτη ὑπάρχουν ἱχνη οἰκοδομήματος διὰ μεγάλων λίθων, ἑλληνικοῦ ἢ παλαιοχριστιανικοῦ. Περὶ τὰ 100 μ. βορείως τούτου ὑπάρχει παρὰ τὴν ἀγροτικὴν ὁδὸν κορμὸς κίονος ὀλόκληρος, ἐκ κροκαλοπαγῶς λίθου, ἀρράβδωτος, ὕψους 2.50 μ.

Πλησίον τοῦ ὑδρομύλου τοῦ χωρίου ἱχνη κτηρίου με κατώφλιον (ὑπόλειμμα μιᾶς παραστάδος καὶ λάξευμα διὰ τὸν σύρτην).

Πρὸ τῆς οἰκίας Στεργίου Κιτισκοπούλου εὐρίσκεται κορμὸς κίονος παρίνου, ἀρραβδῶτος, καὶ ἄνω τμήμα κορμοῦ κίονος, ὁμοίου, μετὰ συμφοῦς δωρικοῦ κιονοκράνου.

Ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ χειμάρρου Βελᾶ, ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου, ἀμέσως βορείως τῆς προχείρου ὕδατογεφύρας Κουβέλας, περὶ τὰ 300 μ. νοτίως τῆς γεφύρας, ἔχουν καταστραφῇ τάφοι, ὡς φαίνε-

ται κιβωτιόσχημοι. Κατὰ τὴν προσεχῇ διάλυσιν τῆς ἐν λόγῳ ὕδατογεφύρας θὰ πρέπει νὰ ἀναμείνεται ἡ ἀποκάλυψις καὶ ἄλλων τάφων.

Πρὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ νεκροταφείου, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως, εὐρίσκεται ἀποτεθειμένη μαρμαρινὴ ἀετωματικὴ ἐπιτύμβιος στήλη, ὕψους 1.17, πλάτους 0,50 - 0,55 καὶ πάχους 0,17 μ., μὲ τὴν ἐπιγραφὴν:

ΓΜΕΚΡΑΤΗΣ V ΑΙΝΟΥ

Τὰ γράμματα φέρουν διπλοῦς ἀκρεμόνας.

Τέλος, ἐπὶ τοῦ μανδροτοίχου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης, ἐντὸς τοῦ χωρίου, εὐρίσκεται ἀποτεθειμένον βῆθρον μαρμάρινον, ὕψους 0,27, πλάτους 0,80 καὶ πάχους 0,32 μ. Ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας εἰς τρεῖς στίχους, ἴσον ἀπέχοντας μεταξὺ των, ἡ ἐπιγραφὴ:

ΠΟΛΙΣ ΕΧΙΝΑΙΩΝ ΓΝΑΙΟΝΟΚΤΑΙΟΝ ΓΝΑ
ΟΥΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΡΕ
ΤΑΣ ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΕΥΝΟΙΑΣ ΤΑΣ ΠΡΟΣ ΑΥΤΑΝ

Β. Διὰ ταχείας ἐνεργείας τῆς Ἐφορείας ἐγένετο αἰφνιδιαστικὴ ἔρευνα εἰς τὴν ἀποθήκην Στ. Γαζῆ εἰς Ἀχινόν, ὅπου εὐρέθησαν τὰ κάτωθι ἀρχαῖα:

1. Ἀγάνωτος πυξίς. 2. Οἰνοχοῖσκη. 3. Τρία μικρὰ πῆλινα πινάκια. 4. Ἐξ εἰδῶλια πῆλινα, παριστῶντα γυναικὰ ὀρθίαν, θέτουσαν τὸν δεξιὸν πόδα ἐπὶ σκίμποδος· ἐξ αὐτῶν τὰ τρία σχεδὸν ἀκέραια καὶ τὰ λοιπὰ σώζοντα τὸ πλεῖστον. 5. Δύο ὅαλινα ὑψίλαμα ἀγγεῖα, ἐλλιπῆ κατὰ τὸ στόμιον. 6. Δάκτυλος χειρὸς ἀγάλματος μαρμαρίνου. 7. Δάκτυλοι λιθίνου ἀγάλματος. Πάντα ταῦτα κατεσχέθησαν ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας καὶ ὁ κάτοχος συνελήφθη.

Β. ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ - Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ - Ν. ΦΑΡΑΚΛΑΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Κατὰ τὸ ἔτος 1966 ὁ Δῆμος Θηβαίων ἀπεφάσισε καὶ ἐπραγματοποίησε τὴν ἀνάθεσιν συντάξεως ρυθμιστικοῦ τῆς πόλεως σχεδίου, ἀπηυθύνθη δὲ διὰ τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων εἰς τὴν Γεν. Διεύθυνσιν Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως, αἰτοῦμενος διατύπωσιν ἀπόψεων ἐπὶ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ προβλήματος τῶν Θηβῶν. Κατόπιν αὐτοῦ, ὁ ὑπογραφόμενος συνέταξε καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν σχετικὴν εἰσήγησιν, ἡ δημοσιεύσις τῆς ὁποίας φαίνεται χρῆσιμος, κυρίως διότι εἰς τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς ἐκτίθεται συντόμως ἡ ὑπάρχουσα κατάστασις, παρέχουσα εὐσυνόπτως τὸ σημερινὸν στάδιον τῶν ἐρευνῶν καὶ ἀπόψεων σχετικῶς πρὸς τὴν θηβαϊκὴν τοπογραφίαν.

Ἡ εἰσήγησις διηρέθη εἰς δύο μέρη, ἥτοι εἰς τὴν ἑκθεσιν τῶν τοπογραφικῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν μέχρι τοῦδε εὐρημάτων ἀφ' ἐνὸς καὶ εἰς τὴν κυρίως εἰσήγησιν ἀφ' ἑτέρου, στηριζομένην εἰς τὰ διαλαμβανόμενα εἰς τὸ πρῶτον μέρος.

Ἐπὶ τοῦ συνημμένου χάρτου (Σχέδ. 8) ἐσημειώθησαν τὰ ὀνόματα τῶν περιοχῶν καὶ ἄλλα, ὡς τῶν ποταμῶν κλπ., αἱ εἰκαζόμεναι θέσεις τῶν μνημείων, αἱ θέσεις τῶν μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθέντων, ὡς καὶ οἱ χώροι οἱ προτεινόμενοι ὡς διατηρητέοι.

Ἡ σύνταξις τοῦ πρώτου μέρους ἐβασίσθη, ἀφ' ἐνὸς ἐπὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀ. Δ. Κεραμοπούλλου (Θηβαϊκά, ΑΔ 3 (1917) μετὰ συγχρόνου προσφυγῆς εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὴν λοιπὴν παλαιότεραν βιβλιογραφίαν, ὅπου τοῦτο ἦτο δυνατόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὰ χρονικὰ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Συμεώνογλου, καθὼς καὶ εἰς τὰς προσωπικὰς παρατηρήσεις τοῦ ὑπογραφομένου.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἐκθεσις

Ι. Τὸ Τεῖχος τῆς Καδμείας

Α. Αἱ Πύλαι:

Τρεῖς μεγάλαι ἐποχαὶ δύνανται νὰ διακριθοῦν εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς Καδμείας. Ἡ προϊστορικὴ, ἡ κλασσικὴ καὶ ἡ μεσαιωνικὴ (βυζαντινὴ - φραγκικὴ). Καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἐποχὰς ἡ γραμμὴ τοῦ τείχους φαίνεται, ὅτι ἦτο περίπου ἡ αὐτὴ, γεγονὸς ἐπιβαλλόμενον, ἄλλωστε, κυριότατα ἐκ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους.

Συνδεδεμένον πρὸς τὸ θέμα τῆς γραμμῆς ὀχυρώσεως τῆς Καδμείας εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα τῶν πυλῶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τίθενται τὰ ἀκόλουθα ἐρωτήματα: α) Αἱ ἐπὶ τὰς πύλαι ἀναφέρονται εἰς τὸ τεῖχος τῆς Καδμείας ἢ εἰς τὸ τῆς κάτω πόλεως; β) Ποῦ ἔκειντο αἱ πύλαι τῆς Καδμείας; γ) Ποία ὀνομασία ἐκ τῶν παραδιδωμένων δέον ὅπως ἀποδοθῇ εἰς ἐκάστην διαπιστουμένην τυχόν τῶν πυλῶν;

Τὸ πρόβλημα τοῦ ἐὰν αἱ πύλαι τῆς Καδμείας εἶναι αἱ περίφημοι ἐπὶ τὰς πύλαι ἐπὶ πολὺ ἀπησχόλησε τοὺς μελετητὰς καὶ ἡ ἐπικρατεστέρα σήμερον ἀποψις εἶναι ἡ ὑποστηρίζουσα, ὅτι τὸ ἐπίθετον «ἐπτάπυλος» μᾶλλον εἰς τὴν Καδμείαν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ καὶ ὄχι εἰς τὴν κάτω πόλιν. Ἐπὶ τοῦ θέματος τὸ μόνον, ὅπερ δύναται νὰ λεχθῇ, εἶναι, ὅτι ἡ μελέτη τῆς σημερινῆς κυρίως πόλεως τῆς κατεχούσης ἀκριβῶς τὸν ἱστορικὸν λόφον τῆς ἀκροπόλεως, φαίνεται ὑποστηρίζουσα ἀδιασείστως τὴν γνώμην, ὅτι, ἀνεξαρτήτως τοῦ πόσας καὶ ποίας πύλας εἶχε τὸ τεῖχος τῆς κάτω πόλεως,

ή Καδμεία μόνον ἐπὶ πύλας πρέπει νὰ διέθετεν (ὕπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ τὰς ἀσφαλῶς ὑπαρχούσας πυλίδας). Πράγματι καὶ ἡ σημερινὴ κυρίως πόλις ἐπὶ μόνον προσβάσεις παρέχει, δεχομένης μάλιστα καὶ τὰς μεγάλας φυσικὰς ὁδοῦς, τὰς κάτωθι:

1. Κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ στενουμένου ἐνταῦθα λόφου, ἥτοι κατὰ τὸν χώρον τοῦ Μουσείου, ὑπάρχει φυσικὴ πρόσβασις, ἐξυπηρετοῦσα τὴν πρὸς Ἀκραιφνιον καὶ Λεβάδειαν ὁδόν, ὡς καὶ τὴν πρὸς Ἀνθηδόνα.

2. Κατὰ τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς μακρᾶς δυτικῆς πλευρᾶς, εἰς τὴν συνοικίαν Γούρνα, βορειότερον τοῦ ἀποτόμου ὄγκου τοῦ «Πούρου τοῦ Καβαλάρη», ἐτέρα πρόσβασις ἐξυπηρετεῖ μικρὰν σήμερον ὁδόν, ὁδηγοῦσαν εὐθὺς εἰς τὰ ὑπὲρ τὸ προάστιον τοῦ Πυρίου (πρὸς Ν.) ὑψώματα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Καβερίον καὶ Θεσπιάς. Ἡ ὁδὸς αὕτη φαίνεται, ὅτι ἦτο ἡ κυρία ἀρχαία ὁδὸς πρὸς Θεσπιάς.

Παρὰ τὴν πηγὴν Παραπόρτι («Δίρκη»), κατὰ τὸ νότιον ἥμισυ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ὑπάρχει πρόσβασις ἐξυπηρετοῦσα τὴν πρὸς Ἀμπελοχωρί καὶ Λεῦκτρα φυσικὴν ὁδόν.

4. Κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ λόφου μία μόνον φυσικὴ πρόσβασις ὑπάρχει εἰς τὸ ἄκρον τῆς (καμπτομένης ἐδῶ) ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου, δεχομένη τὴν ἐξ Ἀθηνῶν - Ἐλευθερῶν - Ἐρυθρῶν ὁδόν.

5. Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ λόφου ὁμαλὴ πρόσβασις δέχεται τὴν σημερινὴν ὁδὸν πρὸς τὸ νεκροταφεῖον καὶ τὸ Μοσχοπόδι, ἀρχαίαν ὁδὸν δηλαδὴ πρὸς Τανάγραν, ἥτις ὀλίγον πρὸ τῆς ἀνόδου εἰς τὸν λόφον δέχεται τὴν ἀρχαίαν ἐξ Ἀθηνῶν ὁδόν. Ἡ προέκτασις τῆς ἐπὶ τοῦ λόφου εἶναι ἡ ὁδὸς Ἀμφίονος, ἥτις διεπιστώθη, ὅτι διέρχεται ἀκριβῶς διὰ τοῦ ἀνοίγματος τῶν ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Κεραμοπούλλου ἀνασκαφέντων ἐρειπίων ἐλληνιστικῶν χρόνων πύλης.

6. Βορειότερον αὐτῆς ἐτέρα φυσικὴ πρόσβασις ἐξυπηρετεῖ σήμερον τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν ἀνατολικῶς τῆς Καδμείας ἐκτεινομένων ἐκτάσεων.

7. Τέλος, βορειότερον αὐτῆς, ἐτέρα πρόσβασις ἐξυπηρετεῖ σήμερον τὴν ὁδὸν τὴν συνδέουσαν τὴν πόλιν πρὸς τὸ προάστιον τῶν Ἀγίων Θεοδώρων καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Ἐθνικὴν ὁδὸν Ἀθηνῶν - Λαμίας, τὴν αὐτὴν περίπου πρὸς τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν πρὸς Χαλκίδα.

Εἰς τὰς προσβάσεις ταύτας εἶναι λογικὸν νὰ τοποθετηθοῦν αἱ ἀρχαῖαι πύλαι τῆς Καδμείας, ὃ δὲ Κεραμοπούλλος μετὰ μεγάλης πειστικότητος ταυτίζει ταύτας οὕτω: Πρόσβασις 1: Βορραῖαι ἢ Ὠγύγαι, 2: Νήϊται ἢ Νήϊσται, 3: Κρονεῖαι ἢ

Διρκαῖαι, 4: Ὑψισται ἢ Ὀγκαῖαι, 5: (Ὅπου ἡ εὐρεθεῖσα ἐλληνιστικὴ) Ἡλέκτραι, 6: Ὀμολωίδες, 7: Προιτίδες.

Β. Ἡ γραμμὴ τοῦ τείχους

Λείψανα τοῦ τείχους ἔχουν παρατηρηθῇ κατὰ τὰ ἑξῆς σημεία:

8. Παρὰ τὸν πύργον Σανταμέρη, περιλαμβανόμενον εἰς τὸ συγκρότημα τοῦ Μουσείου, κυκλώπειον, μὴ ὁρατὸν πλέον.

9. Καὶ ὁ πύργος ὁ ἴδιος φαίνεται, ὅτι ἀπετέλει τμήμα τῆς φραγκικῆς ὀχυρώσεως τοῦ χώρου.

10. Τμήμα κυκλωπείου κατὰ τὴν συνοικίαν Γούρνα, ἥτοι βορείως τοῦ «Πούρου τοῦ Καβαλάρη», παρὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 2 πρόσβασιν.

11. Τμήμα κυκλωπείου νοτίως τῆς ὑπ' ἀριθ. 7 προσβάσεως.

12. Νεώτερον τμήμα νοτιότερον αὐτοῦ.

13. Ὑπόλειμμα πύργου καὶ πύλης (;) φραγκικῶν χρόνων, βορείως τῆς αὐτῆς προσβάσεως.

14. Ἐν συνεχείᾳ αὐτοῦ καὶ ἐφ' ἱκανόν, τμήματα φραγκικῶν χρόνων. Ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ φραγκικὸς πύργος κατεδαφισθεὶς παλαιότερον.

15. ΒΑ. τοῦ τμήματος πύλης κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 5 πρόσβασιν, τῆς ὁποίας ἔχουν ἀποκαλυφθῇ καὶ δύο πύργοι κυκλικοί.

16. Δυτικῶς τῆς πύλης, τὸ νεώτερον τεῖχος δύναται νὰ παρακολουθηθῇ ἀποσπασματικῶς μέχρι πού τῆς ὁδοῦ Πινδάρου.

17. Παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς προσβάσεως ὑπ' ἀριθ. 4, δυτικῶς τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου, μεσαιωνικὸς πύργος (οἰκόπεδον Κτιστάκη).

Βάσει τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους δύναται νὰ χαραχθῇ μεθ' ἱκανῆς πιθανότητος ἡ γραμμὴ τοῦ τείχους, ὡς σημειοῦται εἰς τὸν χάρτην.

II. Τὸ τεῖχος τῆς κάτω πόλεως

Ἡ κάτω πόλις φαίνεται, ὅτι εἶχεν ἀποκτήσει περίβολον ἤδη πρὸ τῶν Περσικῶν. Ὁ περίβολος οὗτος δὲν ἀναφέρεται, ὅτι κατεστράφη οὔτε ὑπὸ τῶν Περσῶν, οὔτε ὑπὸ τῶν πολιορκησάντων τὴν πόλιν τὸ 479 Ἑλλήνων, ὠφίστατο δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως καὶ κατεστράφη κατὰ τὴν κατάληψιν καὶ τὴν κατασκαφὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐκτοτε, δὲν φαίνεται ὅτι ἡ πόλις ἀνέκτησε τὸν εὐρύν της περίβολον, διότι ἡ ἀνακτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου πόλις, καθ' ἃ συμπεραίνεται ἐκ τοῦ Παιουσάνιου, φαίνεται, ὅτι περιώρισθη εἰς τὸν χώρον τῆς Καδμείας, ταφαὶ δὲ ὄλων τῶν ἐποχῶν, ἀπὸ τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. μέχρι τῶν

νεωτέρων χρόνων άνευ σοβαράς χρονικώς διακοπής, διεπιστώθησαν σποράδην καθ' όλην την έκτασιν της κλασσικής κάτω πόλεως.

Τήν γραμμήν των τειχών της κάτω πόλεως μετ' ασφαλείας ώρισεν ό Καλόπαις, νεώτεροι δέ αποσπασματικοί έρευναι και παρατηρήσεις έπεβεβαίωσαν τὰ ύπ' αὐτοῦ έξαχθέντα συμπεράσματα, ήκολούθει δέ αὕτη τήν έξής πορείαν: "Ηρχετο από σημείου των τειχών της άκροπόλεως μεταξύ των 'Ηλεκτρών και των 'Υψίστων πυλών και, ακολουθούσα πορείαν Α. - ΝΑ., κατέλειπεν εκτός αὐτῆς τόν λόφον τοῦ 'Ισμηνίου, εκάμπτετο προς Ν. επ' όλίγον παρά τόν 'Ισμηνόν και κατόπιν έφέρετο αρχικώς μέν προς Α., κατόπιν δέ προς Α. - ΝΑ., επί προβολῆς των εκεί ύψωμάτων, κατόπιν δέ εκάμπτετο εις όξειαν γωνίαν και έφέρετο από Ν. προς Β. επί της κορυφογραμμῆς των παραλλήλων και Α. προς τήν Καδμείαν βαινόντων ύψωμάτων, μέχρις ότου συνήντα κατά τήν έξοδον τοῦ σημερινοῦ προαστίου των 'Αγίων Θεοδώρων τήν όδόν προς Χαλκίδα, τήν αὐτήν περίπου προς τήν σημερινήν. 'Εκειθεν εκάμπτετο προς Δ. - ΒΔ. εις ανοικτόν τόξον μέχρι σημείου κατά τήν προς Β. προέκτασιν τοῦ κυρίου άξονος της Καδμείας, κατόπιν δέ προς Ν. και ΝΔ. διαγράφουσα τόξον, διακόπτον τὸ σημερινὸν προάστιον τοῦ Πυρίου μέχρι τὸν προς Ν. - ΝΔ. τούτου ύψωμάτων, των βαινόντων παραλλήλως προς τήν Καδμείαν προς Δ. αὐτῆς, τούτων δέ τήν κορυφογραμμήν ήκολούθει καμπτομένη εκάστοτε κατά τὰς απαιτήσεις τοῦ έδάφους, βαινουσα δέ κατά γενικὴν έννοιαν από Β. προς Ν. μέχρι σημείου εις τὸ αὐτὸ προς Ν. ύψος της ΝΔ. γωνίας της Καδμείας, κατόπιν δέ έφέρετο πάλιν, προσαρμοζομένη εις τὰς ιδιομορφίας τοῦ έδάφους, από Δ. προς Α. κατά γενικὴν έννοιαν και ήνοῦτο προς τὸ τείχος της Καδμείας κατά τήν ΝΔ. γωνίαν του.

Τμήματα τοῦ τείχους τούτου και σήμερον φαίνονται, άλλα δέ είναι άφανή μέν, άλλ' ή ύπαρξίς των εἶναι βεβαία. 'Ατυχώς, όμως, δέν έχει εισέτι επιχειρηθῇ συστηματικὴ μελέτη τούτων από πλευρὰς τοιχοδομίας, χρονολογικῶν ένδείξεων, ακριβεστέρου καθορισμοῦ πυλών κλπ.

III. Τὰ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως

Α. Κατὰ τὰ συναγόμενα εκ των πληροφοριών, τὰς όποιās παρέχει ή αρχαία παράδοσις, ιδία ό Πανσανίας, ως τὰς έπεξεργάσθησαν ίκανοί έρευνηταί και κατ' έξοχήν ό Κεραμόπουλλος, αἱ έρμηνεῖαι τοῦ όποίου φαίνονται κάλλιον άρμόζουσαι προς τὰ πράγματα, επί της Καδμείας άκροπόλεως υπήρχον τὰ κάτωθι μνημεῖα:

1. Τὸ ἱερὸν τοῦ 'Υψίστου Διός, πιθανῶς πλη-

σίον των 'Υψίστων πυλῶν, πάντως κατὰ τὸ νότιον τμήμα της άκροπόλεως.

2. 'Η « οἰκία τοῦ Κάδμου » έντός της αρχαίας (ρωμαϊκῆς) αγοράς, περιλαμβάνουσα τὸν θάλαμον της Νιόβης, όπου εὑρίσκετο ό φετιχικός Κάδμειος Διόνυσος και άγάλματα Διονύσου, Προνόμου, 'Επαμεινώνδου.

3. Τὸ οἶωνοσκοπεῖον τοῦ Τειρεσίου.

4. Τὸ ἱερὸν Διός 'Αμμωνος.

5. Τὸ ἱερὸν 'Αφροδίτης.

6. Τὸ ἱερὸν της Δήμητρος Θεσμοφόρου.

7. Τὸ ἱερὸν της Τύχης.

Τὰ ως άνω ἱερά εὑρίσκοντο κατὰ τήν αγοράν και πλησίον τοῦ οἶωνοσκοπεῖου τοῦ Τειρεσίου.

8. Τὸ ἱερὸν 'Εμπυλαίου Ποσειδῶνος, κείμενον παρά τὰς Βορραίας πύλας.

Β. Αἱ ἀνασκαφαί, έξ ἄλλου, επί τοῦ χώρου της άκροπόλεως έφερον εις φῶς τὰ κάτωθι:

1. Τμήμα ἀνακτόρου (παλαιὸν Καδμεῖον) μυκηναϊκοῦ, τὰ έρείπια τοῦ όποίου ό Κεραμόπουλλος απέδειξεν, ότι κατὰ τοὺς κλασσικούς χρόνους ἐπιστεῦετο ότι ἦσαν ή « οἰκία τοῦ Κάδμου », εις τήν Δ. πλευράν της όδοῦ Πινδάρου, μεταξύ των όδων 'Αντιγόνης και Βουρδουμπά. Εὐρὺς τοίχος, με κατεύθυνσιν Β. - Ν. περίπου, αποτελῶν τὸ Δ. ὄριον τοῦ κτίσματος, φαίνεται πιθανόν, ότι εἶναι ό έξωτερικός, ἔχνη δέ τοῦ αὐτοῦ κτηρίου εὑρέθησαν κατὰ τὸ 1966 εις τὸ μέσον τοῦ πλάτους της όδοῦ Πινδάρου, έναντι τοῦ έρειπίου, άλλα δέ ἔχνη εἶχον εὑρεθῇ παλαιότερον κατὰ τήν θεμελίωσιν τοῦ κτηρίου της 'Εθνικῆς Τραπεζῆς. Οὕτω φαίνεται, ότι τὸ κτήριον εκτείνεται προς Α., δέν εἶναι δέ κατεστραμμένον κατὰ τὸ πλεῖστον, ως φαίνεται εκ τοῦ ότι ή επίχρσις βαίνει αὐξανόμενη κατ' αὐτὴν τήν πλευράν (ΑΙ).

2. Μικρὸν τμήμα νεωτέρου μυκηναϊκοῦ ἀνακτόρου, ἀμέσως προς Ν. τοῦ προηγούμενου, κατὰ τήν διασταύρωσιν των όδων Πινδάρου και 'Αντιγόνης (οἰκόπεδον Τζώρτζη - νέον Καδμεῖον). Τὸ κτίσμα φαίνεται περαιτέρω εκτεινόμενον προς Ν. και Δ. Βαθύτερον εὑρέθη μέγα ἀψιδωτόν κτίσμα πρωτοελλαδικῆς εποχῆς. 'Υψηλότερον κείται περίβολος κλασσικῶν χρόνων, σώζων τήν Β. και τμήματα της Α. και Δ. πλευρὰς του. 'Η Ν. πλευρὰ εἶχε παλαιότερον εὑρεθῇ, ως λέγεται, κατὰ τήν διάνοξιν θεμελίων των εις τήν Ν. πλευράν της όδοῦ 'Αντιγόνης κειμένων οἰκιῶν.

3. Εἰς τὸ οἰκόπεδον Παυλογιαννοπούλου, κατὰ τήν Α. πλευράν της όδοῦ Πελοπίδου, εὑρέθη τμήμα κτίσματος μυκηναϊκῶν χρόνων ἀμελῶς κατασκευῆς, έντός τοῦ όποίου, όμως, εὑρέθησαν σημαντικώτατα κινητὰ εὑρήματα, ως πινακίδες γραμμικῆς γραφῆς Β, τμήματα χαλκῆς πανοπλίας, έ-

λεφάντινα σκεύη κ.ά., χαρακτηρίζοντα τὸ κτίσμα ὡς ἐργαστήριον ἢ ἀποθήκην, σχέσιν ἔχουσιν πρὸς τὸ ἀνάκτορον. Βαθύτερον εὐρέθησαν ἱκανοὶ μεσοελλαδικῆς περιόδου τάφοι.

4. Οἰκόπεδον Κόρδατζη, κατὰ τὴν Β. πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Οἰδίποδος, μεταξὺ τῶν ὁδῶν Πινδάρου καὶ Πελοπίδου. Εὐρέθη τμήμα μυκηναϊκοῦ ἐργαστηρίου χρυσοχοΐας καὶ μικροτεχνίας.

5. Οἰκόπεδον Στ. Σταμάτη, κατὰ τὴν Ν. πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Ἰ. Μεταξῆ, μεταξὺ τῶν ὁδῶν Κάδμου καὶ Ἐπαμεινώνδου. Εὐρέθη τμήμα ἀρίστου παλαιοχριστιανικῶν χρόνων ψηφιδωτοῦ, βαθύτερον δὲ πρωτοελλαδικὰ κτίσματα.

6. Οἰκόπεδον Γιαννοπούλου, κατὰ τὴν Δ. πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου, μεταξὺ τῶν ὁδῶν Βουρδουμπᾶ καὶ Κέβητος. Εὐρέθησαν τοῖχοι μυκηναϊκοὶ εἰς πολὺ καλὴν κατάστασιν.

7. Οἰκόπεδον Παν. Ζιώμα εἰς τὴν Α. πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Πελοπίδου, μεταξὺ τῶν ὁδῶν Οἰδίποδος καὶ Δίρκης. Εὐρέθησαν μυκηναϊκὰ κτίσματα.

8. Οἰκόπεδον Ἀ. Θεοδώρου, κατὰ τὴν Δ. πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Πινδάρου, μεταξὺ τῶν ὁδῶν Κυρέλλου καὶ Δίρκης. Εὐρέθησαν ὑπολείμματα μυκηναϊκῶν κτισμάτων καὶ ἔχνη πρωτοελλαδικῶν κατοικήσεων.

9. ΝΔ. τοῦ ἱχνους τοῦ μυκηναϊκοῦ τείχους, κατὰ τὴν γέφυραν πρὸς Χαλκίδα, εὐρέθησαν λείψανα ὑστερορρωμαϊκοῦ καὶ παλαιοχριστιανικοῦ κτίσματος.

10. Εἰς οἰκόπεδον Μαλαθούνη, κατὰ τὸ Δ. τῆς ὁδοῦ Τσεβᾶ καὶ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Κέβητος καὶ Βουρδουμπᾶ, εὐρέθη κτίσμα κλασσικῶν χρόνων.

11. Κατὰ τὸν ναῖσκον τοῦ Ἀγίου Βασιλείου (Γρηγορίου) ἔχει ἀποκαλυφθῆ παλαιὸς χριστιανικὸς ναὸς, εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ὁποίου ἐχρησιμοποιήθησαν μέλη κλασσικῶν χρόνων οἰκοδομήματος.

Τέλος, διάφοροι ἀνασκαφαὶ καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς ἀκροπόλεως ἔφερον εἰς φῶς ἔχνη πλουσιώτατα οἰκίων φραγικῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων καὶ ὑπολείμματα τῆς μυκηναϊκῆς κατοικήσεως. Τὰ κατάλοιπα τῶν κλασσικῶν χρόνων γενικῶς ὑστεροῦν εἰς ποιότητα καὶ ἀριθμόν. Πλούσια φαίνονται τὰ μυκηναϊκὰ ὑπολείμματα κατὰ τὴν συνοικίαν τῆς Γούρνας, ἥτοι τὸν χώρον μεταξὺ τοῦ Μουσείου καὶ τοῦ Πύρου (τοῦ Καβαλάρη) καὶ πρὸς Δ. τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Πλὴν τούτων ἀξιοσημεῖοι εἶναι καὶ αἱ κάτωθι παρατηρήσεις:

12. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ τετραγώνου τοῦ περιβαλλομένου ὑπὸ τῶν ὁδῶν Πινδάρου, Κυρέλλου, Ἐπαμεινώνδου καὶ Δίρκης, σώζονται κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψηλοτέρου λοφίσκου τῆς πόλεως καὶ

πéριξ τοῦ ἐκεῖ ναυδρίου τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου πλούσια λείψανα παλαιοχριστιανικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ κτηρίου.

13. Ὁ ναῖσκος τῆς Ἀγίας Ἐλεούσης, πλησίον τοῦ Μουσείου πρὸς ΝΔ., κατέχει τὴν θέσιν πολὺ μεγαλυτέρας βυζαντινῆς, ἴσως καὶ παλαιοχριστιανικῆς, ἐκκλησίας.

14. Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας Λότζιας, μητροπολιτικὸς τῶν Θηβῶν, εἶναι αὐτὴ ἡ φραγικὴ μητρόπολις, ὑποστᾶσα μετασκευᾷ. Κεῖται κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν τῆς ἀκροπόλεως.

15. Κατὰ τὴν ΝΔ. ἄκρην τῆς Ἀκροπόλεως εὐρίσκεται ἡ ἐκκλησία τῆς Μεγάλης Παναγίας ἢ Ἀγίου Δημητρίου, νεοελληνικὸν ἄριστον κτίσμα, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται ἐντεταχισμένα πλεῖστα γλυπτὰ κλασσικῶν, παλαιοχριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων, ὡς καὶ νεοελληνικὰ λαϊκά καὶ μὴ.

Γ. Βάσει τῶν ἀνωτέρω, τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου ἀναφερόμενα μνημεῖα τοποθετοῦνται ὡς κατωτέρω:

1. Τὸ ἱερὸν τοῦ Ὑψίστου Διὸς ἢ κατὰ τὰς Ὑψίστας πύλας ἢ εἰς τὴν θέσιν κατέχει καὶ νῦν ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου (B12).

2. Ἡ «οἰκία τοῦ Κάδμου» κατὰ τὸ παλαιὸν Καδμεῖον (A1).

3. Τὸ οἶωνοσκοπεῖον τοῦ Τειρεσίου εἰς τὴν μόνην κατάλληλον θέσιν πρὸς οἶωνοσκοπεῖον, σχέσιν ἔχουσιν πρὸς τὸ φυσικὸν κέντρον τοῦ λόφου, τὸν «Ποῦρον τοῦ Καβαλάρη» (A3).

Τὰ ἱερὰ Διὸς Ἀμμωνος, Ἀφροδίτης, Δήμητρος Θεσμοφόρου, Τύχης, κατὰ τὸν χώρον μεταξὺ τοῦ παλαιοῦ Καδμεῖου καὶ τοῦ Πύρου τοῦ Καβαλάρη. Πιθανῶς ὁ κλασσικῶν χρόνων περίβολος κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ νέου Καδμεῖου (B2) θὰ ταυτισθῇ τελικῶς πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος.

IV. Τὰ κατὰ τὸ Α. ἡμισὺ τῆς πόλεως ἐντὸς τοῦ περιβόλου

Α. Ἡ φιλολογικὴ παράδοσις τοποθετεῖ κατὰ τὸ Α. ἡμισὺ τῆς πόλεως (ἐντὸς τοῦ περιβόλου) τὰ κάτωθι μνημεῖα:

α. Ἀνατολικῶς τῆς Ἀκροπόλεως:

1. Ὁ ναὸς τοῦ Διονύσου. 2. Τὸ θέατρον. 3. Ἡ οἰκία τοῦ Λύκου. 4. Τὸ μνημεῖον τῆς Σεμέλης. 5. Ὁ λίθος τῆς Ἀλκμήνης. 6. Ἡ ἀγορὰ μετὰ τὰς πυράς τῶν παίδων τοῦ Ἀμφίονος, τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος Εὐκλείας, πολλὰ ἀγάλματα καὶ μεγάλην στοὰν κεκοσμημένην δι' ἀνδριάντων ἐκ τῶν λαφύρων τῆς μάχης τοῦ Δηλίου. 7. Οἱ τάφοι τοῦ Μελανίππου καὶ Τυδέως. 9. Ὁ τάφος τῶν παίδων τοῦ Οἰδίποδος. 10. Οἱ τάφοι τῶν παίδων τοῦ Ἀμ-

φίονος. 10. Ἡ Οἰδιποδεΐα κρήνη. 11. Ὁ τάφος τοῦ Ἑκτορος. 12. Ὁ τάφος τοῦ Ἀσφοδίκου.

β. ΒΑ. τῆς Ἀκροπόλεως:

13. Τὸ στάδιον τοῦ Ἰολάου. 14. Τὸ ἥρῳον τοῦ Ἰολάου. 15. Ὁ ἱππόδρομος. 16. Τὸ μνημα τοῦ Πινδάρου. 17. Τὸ γυμνάσιον. 18. Τὸ θέατρον ἢ ἀμφιθέατρον τοῦ Σύλλα. 19. Ὁ τύμβος τοῦ Ζήθου καὶ Ἀμφίονος (Ἀμφείον).

Β. Τὰ δεδομένα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὴν περιοχὴν εἶναι τὰ κάτωθι:

1. Εἰς τὸν λόφον «Τεκέν» (σήμερον συν-οικίαν Παλαιῶν Σφαγείων) εὐρέθησαν πολλοὶ μυκηναῖκοι θαλαμοειδεῖς τάφοι.

2. Εἰς τὸν λόφον Μεγάλου Καστέλλι, ὅπου τὸ Γηροκομεῖον, ἐξ οὗ καὶ λόφος τοῦ Γηροκομεῖου, πρὸς Β. τοῦ προηγουμένου, ὑπολείμματα βυζαντινῶν οἰκίσεων, βυζαντινοὶ τάφοι καὶ μυκηναῖκοι θαλαμοειδεῖς, ὧν ὁ εἰς ὁ μέγιστος τῶν ἐν Θήβαις. Ὑφίστανται ἐνδείξεις, ὅτι ἐνταῦθα τὸ μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον ἦτο ὠργανωμένον βάσει ἐνιαίου σχεδίου (πρὸς Β. τοῦ προηγουμένου).

3. Εἰς τὸν λόφον Μικρὸ Καστέλλι, χριστιανικὴ κατακόμβη καὶ συστάς μυκηναϊκῶν θαλαμοειδῶν τάφων, ἀποτελεσάντων κατὰ τοὺς ἐλληνικοὺς χρόνους συγκρότημα διὰ τῆς ἐνώσεώς των διὰ διαδρόμων καὶ τῆς τροποποιήσεως τοῦ ἐνός, πιθανῶς εἰς χθόνιον ἱερὸν.

4. Μεταξὺ τῶν λόφων, τμῆμα κτίσματος κλασσικοῦ (ὅπου εὐρέθη θησαυρὸς ὀκτὼ κλασσικῶν χαλκῶν ἀγγείων).

ΒΑ. τῆς Ἀκροπόλεως:

5. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἀμέσως πρὸς Β. τῆς ἀκροπόλεως ἐπιμήκους λόφου μυκηναϊκῶν χρόνων τύμβος καί, κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ αὐτοῦ λόφου, δύο μυκηναῖκοι θαλαμοειδεῖς τάφοι.

6. Κατὰ τὴν περιοχὴν «Λίμνη» τοῦ Νέου Συνοικισμοῦ Θηβῶν, παρετηρήθησαν εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν ἴχνη μεγάλου κτηρίου ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ τεχνητὴ ἐπίχωση διαμορφώσα θεατροειδῆ χῶρον.

Εἰς διάφορα σημεῖα εὐρέθησαν ὑπολείμματα κατοικήσεων κλασσικῶν, ρωμαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων.

Ἀξιοσημεῖοι τυγχάνουν αἱ κάτωθι παρατηρήσεις:

7. Ὁ λόφος τοῦ Μεγάλου Καστέλλι ἔχει διαμορφωθῆ τεχνητῶς διὰ περιφερικοῦ δρόμου κατὰ τὸ μέσον τοῦ ὕψους του οὕτως, ὥστε τὸ ἄνω τμήμα του δίδει τὴν ἐντύπωσιν τύμβου.

8. Ἡ κρήνη τῶν Ἀγίων Θεοδώρων ἐκ παραδόσεως ταυτίζεται μετὰ τὴν Οἰδιποδεΐαν.

Γ. Διὰ τῶν ὧς ἄνω παρατηρήσεων καὶ τῆς μελέτης τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους, ἐν συναρτήσει πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Παυσανίου, δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν τὰ ἀναφερόμενα μνημεῖα ὧς κατωτέρω:

1. Τὸ θέατρον, μετὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Διονύσου, τῆς οἰκίας τοῦ Λύκου, τοῦ μνημειοῦ τῆς Σεμέλης καὶ τοῦ λίθου τῆς Ἀλκμήνης, κατὰ τὸν χῶρον μεταξὺ τῶν δύο λόφων τῶν Καστελλίων (Β2, Β3).

2. Τὴν ἀγορὰν, μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸν χῶρον τὸν ὀριζόμενον πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Μικροῦ Καστελλίου, πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς ἀκροπόλεως, πρὸς Ν. δὲ ἐξικνούμενον μέχρι τῆς σημερινῆς γεφύρας ὑπὲρ τὸ ρεῦμα τοῦ Χρυσορροῖα (τῆς ἀρχαίας «Κοίτης ὁδοῦ»).

Ὁ Κεραμόπουλλος φαίνεται πιστεύων, ὅτι τὸ πρὸς Β. ὅριον εὐρίσκετο πέραν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγορῆς σήμερον ἀπὸ τοῦ Β. ἄκρου τῆς ἀκροπόλεως εὐθέως πρὸς Α. εἰς τὸ προάστιον τῶν Ἀγίων Θεοδώρων. Πιστεύω, ὅτι ἡ ὁδὸς αὕτη, ἐκατέρωθεν τῆς ὁποίας τὸ ὕψος τοῦ ἐδάφους εἶναι διάφορον (πρὸς Ν. σαφῶς ἀνώτερον), ἀπετέλει ἀκριβῶς τὸ Β. ἄκρον τῆς ἀγορᾶς, καθότι αὕτη θὰ ὑπῆρχεν ἀσφαλῶς πρὸ τοῦ τειχισμοῦ τῆς πόλεως καὶ εἰκότως θὰ ἔδει νὰ εὐρίσκεται πλησιέστατα πρὸς τὴν ἀκρόπολιν, ἢ δὲ οὕτως ὀριζομένη ἔκτασις εἶναι ἡ αὕτη περίπου πρὸς τὴν καταλαμβανομένην ὑπὸ τῆς ἀθηναϊκῆς ἀγορᾶς καὶ δὲν εἶναι πιθανὴ ἢ ἄποψις, ὅτι αἱ κατὰ τὸ πλεῖστον ὀλιγαρχούμεναι καὶ κυριώτατα γεωργικαὶ ἑθῆβαι εἶχον ἀνάγκην ἀγορᾶς μεγαλυτέρας τῆς τῶν δημοκρατουμένων καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐμπορικῶν Ἀθηνῶν.

3. Τοὺς τάφους τοῦ Μελανίππου καὶ Τυδέως κατὰ τὸν λόφον τοῦ Μεγάλου Καστέλλι (Β2).

4. Ὡς τάφον τῶν παίδων τοῦ Οἰδίποδος δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν τοῦτον τὸν λόφον τοῦ Μεγάλου Καστέλλι (Β2).

5. Τὴν Οἰδιποδεΐαν κρήνην εἰς τὴν θέσιν τῆς κρήνης τῶν Ἀγίων Θεοδώρων (Β8).

6. Τὸν τάφον τοῦ Ἑκτορος καὶ τὸν τοῦ Ἀσφοδίκου πλησίον αὐτῆς.

7. Τὸ στάδιον τοῦ Ἰολάου κατὰ τὸν χῶρον μεταξὺ τοῦ παλαιοῦ νεκροταφείου τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ τῆς θεατροειδοῦς ἐπιχώσεως (Β6). Τὸ στάδιον εἶχε πλευρὰς διὰ χῶματος μόνον.

8. Τὸ ἥρῳον τοῦ Ἰολάου πλησίον τοῦ σταδίου.

9. Τὸν ἱππόδρομον δυτικώτερον, παραλλήλως πρὸς τὸ στάδιον καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρὸς Β. τῆς ἀκροπόλεως λόφου μετὰ τοῦ μυκηναϊκοῦ τύμβου (Β5), ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύναντο οἱ θεαταὶ νὰ παρακολουθοῦν τοὺς ἀγῶνας.

10. Τὸ μνημα τοῦ Πινδάρου ἐντὸς τοῦ ἵπποδρόμου.

11. Τὸ γυμνάσιον, ἴσως κατὰ τὸν χρόνον τοῦ παλαιοῦ νεκροταφείου τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς.

12. Τὸ θέατρον τοῦ Σύλλα δυνάμεθα νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τὴν θεατροειδῆ τεχνητὴν ἐπίχωσιν (B6),

13. Τὸν δὲ τύμβον τοῦ Ζήθου καὶ Ἀμφίονος πρὸς τὸν τύμβον ἐπὶ τοῦ λόφου ἀμέσως πρὸς Β. τῆς ἀκροπόλεως (B5).

V. Τὰ κατὰ τὸ δυτικὸν ἥμισυ τῆς πόλεως ἐντὸς τοῦ περιβάλλου

Α. Δυτικῶς τῆς ἀκροπόλεως τοποθετοῦνται τὰ κάτωθι μνημεῖα:

1. Ἡ κρήνη τοῦ Ἀρεῶς (κατὰ τινος). 2. Ὁ τάφος τοῦ Μενοικέως. 3. Ὁ κίων ὁ δηλὼν τὸν τόπον μονομαχίας τῶν παίδων τοῦ Οἰδίποδος. Τὰ δύο ὡς ἄνω μνημεῖα εὐρίσκονται εἰς τὸν χρόνον τὸν καλούμενον «σύρμα Ἀντιγόνης». 4. Τὸ ἱερὸν τῆς Θέμιδος. 5. Τὸ ἱερὸν τῶν Μοιρῶν. 6. Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀγοραίου Διός. 7. Ὁ Ἡρακλῆς Ρινοκολούστης.

Τὰ ὡς ἄνω (4-7) εὐρίσκοντο παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν πρὸς Καβείριον καὶ Θεσπιάς.

8. Ἡ οἰκία τοῦ Πινδάρου καὶ παρ' αὐτήν,

9. Τὸ ἱερὸν τῆς μητρὸς Δινδυμήνης.

Β. Ἀξιοσημεῖα κτίσματα σήμερον σωζόμενα εἶναι τὰ κάτωθι:

1. Ἡ πηγὴ ἢ καλουμένη Δίρκη, ἐκ τοῦ ποταμοῦ, ἢ Παραπόρτι, κτίσμα τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, καὶ μικρὰ γέφυρα τοξωτὴ πρὸ αὐτῆς. 2. Ἡ κρήνη Βράνεζι. 3. Ἡ κρήνη Χλεβίνο. 4. Ἡ κρήνη τοῦ προαστίου Πυρί.

Γ. Τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημεῖα τοποθετοῦνται ὡς ἑξῆς:

1. Ἡ κρήνη τοῦ Ἀρεῶς ταυτίζεται πρὸς τὴν κρήνην Παραπόρτι (B1). 2. Τὸ σύρμα τῆς Ἀντιγόνης εἶναι ὁ χρόνος μεταξὺ τοῦ ρεῖθρου τῆς Δίρκης καὶ τῆς Ἀκροπόλεως, πρὸς Β. τῆς μικρᾶς γεφύρας τῆς δεχομένης τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 2 πρὸςβασιν τῆς ἀκροπόλεως. 3. Τὰ ἱερὰ Θέμιδος, Μοιρῶν, Διός καὶ ὁ Ἡρακλῆς παρὰ τὴν αὐτὴν ὁδόν, (ἀρχαίαν πρὸς Καβείριον), δυτικώτερον, πέραν τοῦ ποταμοῦ. 4. Ἡ οἰκία τοῦ Πινδάρου καὶ τὸ συνδεόμενον πρὸς αὐτὴν ἱερὸν τῆς μητρὸς Δινδυμήνης βορειότερον τῶν ἀνωτέρω, εἰς τὰ ὑψώματα ὑπὲρ τὸ προάστιον Πυρί, νοτίως αὐτοῦ.

VI. Τὰ ἐκτὸς περιβάλλου

Ἐκτὸς τοῦ περιβάλλου πρὸς ΒΑ., Β. καὶ ΒΔ. κατὰ τὸ ἀναπεπταμένον πεδῖον εὐρίσκονται τὰ ἀρχαῖ-

κὼν καὶ κλασσικῶν χρόνων νεκροταφεῖα (ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι καὶ τοῦ 4ου αἰῶνος κυρίως, ἀλλὰ καὶ ὕστεράτερα ἐνίοτε), κατὰ δὲ τὰ ὑψώματα πρὸς Δ. καὶ Α. εὐρίσκονται μυκηναϊκοὶ θαλαμοειδεῖς τάφοι, ὡς καὶ τινες νεώτεροι (κλασσικῶν χρόνων). Οἱ μυκηναϊκοὶ εἶναι περισσότεροι κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, εὐρίσκονται δὲ ἐτι περισσότεροι καὶ ἐνδότερον τῆς γραμμῆς τοῦ τείχους (οὐσιαστικῶς ἐν συνεχείᾳ πρὸς τοὺς τῶν λόφων τῶν Καστελλίων). ΝΔ. τῆς πόλεως, ὡσαύτως, εὐρίσκονται πλοῦσια μυκηναϊκὰ νεκροταφεῖα, ἰδίᾳ κατὰ τὸν λόφον τοῦ Κολωνακίου καὶ τοὺς συνεχομένους πρὸς αὐτόν (δυτικῶς τῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν - Θηβῶν - Λεβαδείας).

Α. Ἡ φιλολογικὴ παράδοσις ἀναφέρει μνημεῖα καὶ χώρους πρὸς τὸ Β. μόνον τῆς πόλεως ἐκτὸς τῶν τειχῶν. Ταῦτα εἶναι:

1. Τὸ χάσμα τοῦ Ἀμφιαράου, 2. Τὸ Ἡράκλειον. 3. Στάδιον Ἡρακλείου. 4. Γυμνάσιον Ἡρακλείου. 5. Πολυάνδριον τῶν πεσόντων κατὰ τὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. 6. Ὁ χρόνος, ὅπου ὁ Κάδμος ἐσπείρει τοὺς ὀδόντας τοῦ δράκοντος. 7. Ἡ κρήνη τοῦ Ἀρεῶς (κατὰ Παιανίαν). 8. Ὁ τάφος τοῦ Καάνθου. 9. Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος. 10. Ἡ οἰκία τοῦ Ἀμφιτρύωνος. 11. Ὁ θάλαμος τῆς Ἀλκμήνης. 12. Τὸ μνημα τῶν παίδων τοῦ Ἡρακλέους. 13. Ὁ τύμβος τοῦ Ἀμφιτρύωνος. 14. Ὁ τάφος τοῦ Ἰολάου. 15. Ὁ σπώδιος βωμός. 16. Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀγκαίας Ἀθηνῆς.

Β. Τὰ δεδομένα τῶν ἀνασκαφῶν εἶναι τὰ κάτωθι:

1. Κατὰ τὴν συμβολὴν τῆς πρὸς Ἀθήνας μετὰ τῆς πρὸς Τάχι (Ποτνίας) ὁδοῦ, ὑπολείμματα κτίσματος καὶ ἀφιερῶματα.

2. Ἐπὶ τοῦ πρὸς ΒΔ. τοῦ νεκροταφείου τοῦ Ἀγίου Λουκᾶ λόφου (πρὸς Ν. τοῦ λόφου Τεκῆς) κλασσικῶν χρόνων περίτερος ναός. Κατὰ τὸν αὐτὸν λόφον ἔχουν εὐρεθῇ μυκηναϊκοὶ θαλαμοειδεῖς τάφοι καὶ πλῆθος λακκοειδῶν βυζαντινῶν.

3. Πρὸς Δ. αὐτῶν παρὰ τὴν πρὸς τὸ νεκροταφεῖον ὁδόν, δεξιὰ τῇ μεταβαίνοντι, τμήμα κλασσικοῦ κτίσματος, πιθανῶς πύργου τοῦ τείχους τῆς κάτω πόλεως.

Ἀξιοσημεῖα τυγχάνουν τὰ ἑξῆς:

4. Τὸ ναῦδριον τοῦ Ἀγίου Νικολάου, πρὸς Α. τῆς πρὸς Ἀθήνας ὁδοῦ, περιλαμβάνει παλαιὰ μέλη καὶ λαμπρὰ βυζαντινῶν χρόνων γλυπτὰ.

5. Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Λουκᾶ (τοῦ νεκροταφείου) ἔχει χρησιμοποιηθῇ ἀρχαῖον ὕλικόν, ἐντὸς δὲ τοῦ ἱεροῦ ὑπάρχει μαρμαρινὴ σαρκοφάγος ρωμαϊκῶν χρόνων, θεωρουμένη ὑπὸ τῆς ἐπιχωρίου παραδόσεως ὡς ἀνήκουσα εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν.

6. Ἀμέσως πρὸς Ν. τοῦ νεκροταφείου ἔχουν παρατηρηθῇ ἱκανὰ τμήματα τείχους.

7. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς εἶναι βυζαντινός, ἀναστηλωθεὶς ἐσχάτως ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως.

Γ. Βάσει τῶν ἀνωτέρω ἀνασκαφικῶν καὶ ἄλλων παρατηρήσεων, τῆς μορφολογίας τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν παρεχομένων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων στοιχείων, τὰ ἀναφερθέντα μνημεῖα καὶ χώροι τοποθετοῦνται ὡς ἑξῆς:

1. Τὸ χάσμα τοῦ Ἀμφιαράου κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν πρὸς Ἀθήνας καὶ Τάχι (B1).

2. Ὁ ναὸς τοῦ Ἡρακλέους κατὰ τὸ ναυδριον τοῦ Ἀγίου Νικολάου (B4).

3. Τὸ στάδιον καὶ τὸ γυμνάσιον εἰς τὸν χώρον πρὸς Β., Α. καὶ ΒΑ. αὐτοῦ.

4. Τὸ Πολυάνδριον τῶν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀγωνισθέντων, βορείως τούτου καὶ μᾶλλον ἀνατολικῶς τοῦ Χρυσορρόα.

5. Πλησίον αὐτοῦ ὁ τόπος τῆς σπορᾶς τῶν ὁδόντων τοῦ δράκοντος.

6. Ὁ τάφος τοῦ Καάνθου μεταξὺ κρήνης καὶ τοῦ Πολυανδρίου.

7. Ἡ κρήνη τοῦ Ἄρεως δυτικῶς τοῦ νεκροταφείου.

8. Τὸ ἱερόν τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος κατὰ τὸν λόφον, ὅπου εὑρέθη ὁ κλασσικὸς ναός, μετὰ μεγίστης πιθανότητος ταυτιζόμενος πρὸς αὐτὸν τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος (B2).

Ὁ Κεραμόπουλλος φαίνεται πιστεύων, ὅτι τὸ ἱερόν καταλαμβάνει μόνον τὸν χώρον τοῦ λόφου. Ὑποθέτω, ὅτι θὰ ἐξετείνετο καὶ πρὸς Α. μέχρι τοῦ Ἰσμηνοῦ ποταμοῦ, ἐφ' ὅσον δὲν φαίνεται πιθανὸν στενὴ λωρὶς γῆς νὰ ἐχώριζε τὸν Ἰσμηνὸν ἀπὸ τὸ ἱερόν τοῦ φερωνύμου θεοῦ.

9. Ἡ οἰκία τοῦ Ἀμφιτρύωνος, ὁ θάλαμος τῆς Ἀλκμήνης, τὸ μνημα τῶν παιδῶν τοῦ Ἡρακλέους, ὁ τύμβος τοῦ Ἀμφιτρύωνος καὶ ὁ τάφος τοῦ Ἰολάου, παρὰ τὸ τεῖχος τῆς Καδμείας μεταξὺ τῶν Ἡλεκτρῶν καὶ τῶν Ὑψίστων πυλῶν.

10. Ὁ σπώδιος βωμὸς πιθανῶς κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου τοῦ Κολωνακίου.

11. Τὸ ἱερόν τῆς Ὀγκαίας Ἀθηνᾶς παρὰ τὰς Ὑψίστας πύλας ἢ κατὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου εἰς τὴν ΝΔ. ἄκραν τῆς Καδμείας (III B15). Τὰ παρατηρηθέντα τείχη πρὸς Β. τοῦ νεκροταφείου φαίνεται, ὅτι ἀποτελοῦν ἐπέκτασιν τοῦ περιβόλου, ἐπιχειρηθεῖσαν εὐθὺς μετὰ τὸ 457.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Εἰσήγησις

Ι. Γενικά

Ἡ ἀπλουστέρα λύσις θὰ ἦτο ἡ καθ' οἷονδὴποτε τρόπον ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἀποκάλυψιν καὶ διατήρησιν πάντων τῶν χώρων τῆς Καδμείας καὶ ἱκανῶν περιοχῶν κάτωθεν ταύτης, τοιαύτη ὅμως ἀπαίτησις φοβοῦμαι, ὅτι θὰ ἀπέβαινεν εἰς ματαίωσιν τῆς προσπαθείας καταρτίσεως ρυθμιστικοῦ σχεδίου τῆς πόλεως, με ἀποτέλεσμα τὴν διαιώνισιν τῆς σήμερον κρατοῦσης καταστάσεως, τὴν ἀξανομένην ἀπομάκρυνσιν τῆς δυνατότητος πραγματοποιήσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ σκοποῦ, λαμβανομένου ὑπ' ὧσιν, ὅτι καὶ αἱ τιμαὶ τῶν ἀκινήτων ραγδαίως ἀνέρχονται, καθιστῶσαι ὅλον ἐν δυσκολωτέραν τὴν ἀπαλλοτριώσιν, καὶ νέαι οἰκοδομαὶ ὅπωςδὴποτε ἀνεγείρονται, αἱ δὲ ἐρευναι κατὰ τὰς ἐργασίας θεμελιώσεως, ὡς γνωστόν, πᾶν ἄλλο ἢ ἱκανοποιητικαὶ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως εἶναι.

Καὶ ἄλλοι, ὅμως, λόγοι παρουσιάζουν προκρίτεαν τὴν προσπάθειαν, ὅπως περιορισθῶσιν οἱ χώροι, δι' οὓς καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ ἐπιδιώξις τῆς πλήρους ἀποκαλύψεως, ἐν οἷς κυριώτεροι οἱ κατωτέρω:

Αἱ Θῆβαι, καὶ δὴ ἡ Καδμεία, κατοικοῦνται συνεχῶς ἀπὸ τῶν πρωτοελλαδικῶν τουλάχιστον χρόνων μέχρι σήμερον καὶ εἶναι, νομίζω, ἀντίθετος πρὸς πᾶσαν οὐμανιστικὴν ἀρχὴν ἡ αὐθαίρετος διακοπὴ τῆς συνεχείας ταύτης. Ἡ ἀπαίτησις περὶ ἀποκαλύψεως τοῦ συνόλου τῆς ἀρχαίας πόλεως δημιουργεῖ ἄμεσον ἀνάγκην ἀπαλλοτριώσεως τοῦ ἐκτεταμένου τούτου χώρου καὶ διενεργείας ἀνασκαφῶν τεραστίας ἐκτάσεως, ἀλλὰ ὑποθέτω, ὅτι, τὸ μὲν ἀπαιτούμενον ποσὸν διὰ τὴν τοιαύτην ἀπαλλοτριώσιν υπερβαίνει οὐχὶ μόνον τὰς δυνατότητας τοῦ ἑλληνικοῦ Δημοσίου, καὶ ἐφ' ἱκανὰ ἔτη, ἀλλὰ καὶ τὰς τῆς τυχὸν ξένης συνδρομῆς, αἱ δὲ δυνατότητες τοῦ ἐπιστημονικοῦ δυναμικοῦ — καὶ οὐχὶ μόνον τοῦ ἑλληνικοῦ — δὲν δύνανται νὰ καλύψωσι τὰς ἀνάγκας τοιαύτης ἐρένης ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος λογικοῦ διὰ τὴν μὴ σοβαρὰν καθυστέρησιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς πόλεως.

Αἱ ἐπὶ τῆς Καδμείας κυρίως ἀρχαιότητες, πλὴν ὀρισμένων περιοχῶν, συνίστανται κυριώτατα εἰς κτίσματα μυκηναϊκὰ ἄκρως ἐνδιαφέροντα καὶ καθ' ἑαυτὰ καὶ διὰ τὰ κινητὰ των εὐρήματα, ἀλλὰ παρέχοντα μεγίστας — πιθανώτατα ἀνυπερβλήτους — δυσκολίας εἰς τὴν διατήρησιν των ἀνευ τινὸς καλύψεως. Ἐξ ἄλλου, μόνον τουριστικὸς

λόγους θά ἐξυπηρετῇ ἡ διατήρησις τούτων ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλ' ἡ προσφορὰ τοῦ πλείστου τούτων εἰς τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τῆς περιοχῆς νομίζω, ὅτι δὲν θά εἶναι μεγάλη.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνατέρω συλλογισμῶν προτείνονται τὰ ἐξῆς, ἀναφορικῶς πρὸς τὰς Θήβας, ἀπὸ ἀπόψεως διατηρητέων μνημείων καὶ χώρων καὶ νομικοῦ καθεστώτος τῶν λοιπῶν χώρων ἀπὸ πλευρᾶς ἀρχαιολογικῆς.

II. Χῶροι διατηρητέοι

A'. Ἐπὶ τῆς Καδμείας

1. Περιοχὴ Μουσείου (I)

Ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν σήμερον κατέχει τὸ Μουσεῖον, εἶναι ἐξαιρετικῶς πρόσφορος, ἔχουσα θέαν πρὸς τὴν πεδιάδα ἄριστον, καὶ κειμένη ἱκανῶς πλησίον τοῦ χώρου τῶν δύο ἀνακτόρων, μὴ συνδεομένη ὅμως ὀπτικῶς πρὸς ταῦτα. Ἀσφαλῶς ἐδῶ νοεῖται περιλαμβάνουσα ὅλον τὸν χῶρον τὸν περιβαλλόμενον ὑπὸ τῆς ὁδοῦ Ἰ. Θρεψιάδου, ὡς καὶ τὸν πρὸς Α. τοῦ Μουσείου χῶρον. Σήμερον μόνον τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τοῦ περιβαλλομένου ὑπὸ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ Μουσείου, τοῦ δὲ δυτικοῦ εὐρίσκεται ἐν ἐξελίξει ἡ διαδικασία ἀπαλλοτριώσεως. Ὁ πρὸς Α. τοῦ Μουσείου, κατὰ παρασχεθείσας προφορικὰς πληροφορίας ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων, εὐρίσκεται ὑπὸ ἀπαλλοτριώσιν ὑπὸ τοῦ Ε.Ο.Τ.

2. Περιοχὴ Καδμείου (II)

Ἡ περιοχὴ τοῦ Καδμείου καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἀγορᾶς ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ἀνασκαφῇ καὶ νὰ διατηρηθῇ ἀκάλυπτος, ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος τῶν ἐν αὐτῇ μνημείων. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἐκτείνεται πρὸς Α. τοῦ παλαιοῦ Καδμείου, πρὸς Ν. καὶ Δ. τοῦ νέου καὶ μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ Πούρου τοῦ Καβαλλάρη. Ὑπολογίζεται, ὅτι θά καταλαμβάνη περίπου τὸν χῶρον τὸν ὀριζόμενον πρὸς Β. ὑπὸ τῆς ὁδοῦ Δ. Βουρδουμπᾶ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Πελοπίδου καὶ Ἡλέκτρας, πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς ὁδοῦ Ἡλέκτρας μέχρι τῆς συμβολῆς τῆς πρὸς τὴν ὁδὸν Ἰω. Μεταξῆ, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου μέχρι τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ περαιτέρω πρὸς Α. ὑπὸ τῆς νοητῆς προεκτάσεως τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ Ἰω. Μεταξῆ μέχρι τῆς ὁδοῦ Πελοπίδου καὶ πρὸς Α. ὑπὸ τῆς ὁδοῦ Πελοπίδου, ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μέχρι τῆς ὁδοῦ Βουρδουμπᾶ.

Ὁ ὡς ἄνω χῶρος περιλαμβάνει, πλὴν τῶν ἀνακτόρων, τὸν Πούρον τοῦ Καβαλλάρη (τουτέστιν τὸ οἰωνοσκοπεῖον τοῦ Τειρεσίου) καὶ πάντα τὰ σημαντικὰ ἱερὰ τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Παισα-

νίου εἰς τὴν περιοχὴν τῆς (ρωμαϊκῆς) ἀγορᾶς.

Ἐκ τούτου μέρος τοῦ τετραγώνου τοῦ περιβαλλομένου ὑπὸ τῶν ὁδῶν Ἀντιγόνης - Ἐπαμεινώνδου - Βουρδουμπᾶ - Πινδάρου ἔχει ἤδη ἀπαλλοτριωθῇ, τὸ δὲ λοιπὸν εὐρίσκεται ὑπὸ ἀπαλλοτριώσιν, πλὴν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, κατεχομένης ὑπὸ τῆς δημοτικῆς ἀγορᾶς. Ἐπίσης ἰδιοκτησίαν τοῦ Δήμου Θηβαίων ἀποτελεῖ καὶ ὁ Πούρος τοῦ Καβαλλάρη. Ὁ λοιπὸς χῶρος κατέχεται ὑπὸ οἰκοδομῶν, τὸ πλεῖστον παλαιῶν ἀλλὰ ὅπωςδήποτε τιμῆς ὑψηλῆς.

3. Περιοχὴ Γούρνας (III)

Ἡ συνοικία τῆς Γούρνας, ὀριζομένη πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ χώρου 1 καὶ πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ 2, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῶν προπόδων τοῦ λόφου, φαίνεται σημαντικωτάτη ἀπὸ ἀπόψεως μυκηναϊκῶν κυριώτατα ἀρχαιοτήτων. Αἱ κατὰ καιροὺς γινόμεναι παρατηρήσεις ἔδειξαν, ὅτι καὶ τὸ κυκλώπειον καὶ οἱ τοῖχοι τῶν μυκηναϊκῶν οἰκοδομημάτων διατηροῦνται εἰς καλὴν κατάστασιν. Ἄλλωστε ὁ χῶρος εἶναι χθαμαλὸς ἀφ' ἑνός, καὶ περιλαμβάνει, ἀφ' ἑτέρου, τὴν πλησιεστέραν πρὸς τὰ ἀνάκτορα πύλην ἐκ τῶν πρὸς τὴν πεδιάδα ὁδηγουσῶν. Καὶ ἡ περιοχὴ αὕτη προβλέπεται ὡς χῶρος ἀνασκαφῶν. Κατέχει μικρὰς πτωχικὰς οἰκίας, πλὴν μεγάλων τινῶν κτηρίων κατὰ τὴν Δ. πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου.

B'. Ἐκτὸς τῆς Καδμείας

Δύο εὐρεῖαι περιοχαὶ ἐκτὸς τῆς Καδμείας συγκεντροῦν τὸ μέγιστον ἐνδιαφέρον ἀπὸ ἀπόψεως ἐπιστημονικῆς ἀλλὰ καὶ πολιτιστικῆς, περιλαμβάνουσαι χώρους καὶ σημεῖα συνδεόμενα πρὸς τὰ μεγάλα ὀνόματα καὶ σημαντικὰ περιστατικὰ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας. Αὗται εἶναι:

1. Ἡ περιοχὴ τῶν λόφων τῶν Καστελλίων καὶ ἡ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Καδμείας περιοχὴ τῆς ἀγορᾶς (IV)

Ὁ χῶρος οὗτος χρήζει συστηματικῆς ἐρεῦνης καὶ διευθετήσεων. Κατὰ τὴν γνώμην μου, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἐνότητα καὶ πληρότητα, θά ἔδει νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὴν ἀνατολικῶς τῶν Καστελλίων μέχρι τῆς Δίρκης περιοχὴν καὶ τὴν στενὴν λωρίδα νοτίως τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἐκ τοῦ Μουσείου εἰς τὴν γέφυραν τῶν Ἀγίων Θεοδώρων καὶ πέραν τοῦ Ἰσμηνοῦ νοτίως τῆς ὁδοῦ εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Οἰδιποδείας κρήνης.

Οὕτω ὁ χῶρος θά ὀρίζεται πρὸς Β. μὲν ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ ὁδοῦ, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ ρεύματος τοῦ Ἰσμηνοῦ, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς ἀγροτικῆς ὁδοῦ τῆς

περιθεούσης τὸ Μεγάλο Καστέλλι καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ τείχους τῆς Καδμείας.

Ἐκ τοῦ χώρου τούτου μέγα μέρος — οἱ λόφοι — ἀποτελοῦν κρατικήν ιδιοκτησίαν. Οἱ λοιποὶ εἶναι λίαν ἀραιοκατῳκημένοι, πλὴν τῆς περιοχῆς κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν, ὅπου ὑπάρχει πτωχικὴ συνοικία, καὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ τῆς προτεινομένης ὡς συνόρου πρὸς Β. τοῦ χώρου.

Ἡ ἐκτεταμένη αὕτη περιοχὴ δύναται νὰ διαμορφωθῇ εἰς πάρκον, περιλαμβάνον πλὴν τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ ἰδρύματα παιδευτικὰ καὶ ψυχαγωγικοῦ προορισμοῦ, ἀκόμη δὲ καὶ ξενοδοχεῖα ἴσως ἢ καὶ ἄλλα κτίσματα, ἡ μορφή, ὅμως, καὶ ἡ ἀκριβὴς θέσις τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἐλεγχθῇ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων. Ἀσφαλῶς δὲν θὰ πρέπει νὰ περιλαμβάνη οἰκίαν.

2. Ἡ περιοχὴ τοῦ Ἰσμηνίου, τοῦ Ἡρακλείου καὶ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν (V)

Ἡ οὐσώτως ὁ χώρος χρήζει συστηματικῆς ἐρεύνης καὶ διευθετήσεων. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, θὰ ἔδει ὅπως περιλάβῃ καὶ τὸν ἀνατολικῶς τοῦ λόφου τοῦ Ἰσμηνίου χώρον μέχρι τοῦ Ἰσμηνοῦ (βλ. ἀνωτέρω).

Τὰ ὅρια τοῦ χώρου προτείνεται, ὅπως ἀκολουθοῦν τὴν ἐξῆς γραμμὴν: ἀπὸ τῶν Ἡλεκτρῶν πυλῶν (ὁ πρὸς Β. τῶν ὁποίων χώρος θὰ ἔδει ὅπως περιληφθῇ πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ συνόλου τῆς πύλης) κατὰ τὸ τεῖχος τῆς Καδμείας πρὸς Δ. μέχρι τῶν Ὑψίστων πυλῶν, ἐκεῖθεν πρὸς Ν. κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀθηνῶν - Θηβῶν - Λεβαδείας μέχρι τοῦ Ἀγίου Νικολάου, κατόπιν πρὸς Α. μέχρι τοῦ Ἰσμηνοῦ, πρὸς Β. παρακολουθοῦσαν τὸν ροῦν μέγιστων ἐγκαταστάσεων τῶν σφαγείων, καὶ ἐκεῖθεν πρὸς Δ. μέχρι τοῦ Χρυσορρόα, ἐκ τοῦ σημείου δὲ τούτου μέχρι τῶν Ἡλεκτρῶν.

Περιλαμβάνει, πλὴν τοῦ νεκροταφείου, τὸν λόφον τοῦ Ἰσμηνίου καὶ τὸν χώρον πρὸς Δ. αὐτοῦ καὶ πρὸς Β. τῆς πρὸς νεκροταφεῖον ὁδοῦ, ὅπου ἔχει ἀπαγορευθῇ ἡ οἰκοδόμησις καὶ προχωρεῖ τὸ θέμα τῆς ἀπαλλοτριώσεως. Ἐπίσης, περιλαμβάνει τὸν ἐκκλησιαστικὸν χώρον τοῦ Ἀγίου Νικολάου καὶ τὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ Συλλόγου Φιλοπροόδων «Ἐπαμεινώνδας». Ὀλίγαι οἰκίαι ὑπάρχουν κατὰ τὸν λοιπὸν χώρον, πλὴν τῆς πρὸς τὸ τεῖχος συνοικίας, πτωχικῆς καὶ ταύτης. Καὶ ὁ χώρος οὗτος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιμετωπισθῇ καθ' ὅν τρόπον ὁ προηγούμενος.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, θὰ ἔδει νὰ διατηρηθοῦν, προβλεπομένης ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης ἢ διαμορφώσεως, καὶ οἱ κάτωθι χώροι:

3. Ἡ περιοχὴ θεάτρου τοῦ Σύλλα κατὰ τὸν Νέον Συνοικισμόν, θέσις «Δίμνη» (VI) πρὸς Α. τῆς

Καδμείας. Καταλαμβάνεται σήμερον ὑπὸ ἀραιῶν κατοικήσεων. Θὰ ἔδει ὅπως προηγηθῇ μικρὰ ἔρευνα τοῦ χώρου διὰ δοκιμαστικῶν φρεάτων, ὅπως καταστῇ δυνατὸς ὁ καθορισμὸς τῶν ὁρίων.

4. Τὸ παλαιὸν νεκροταφεῖον τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς (VII) πρὸς Β. τῆς Καδμείας, ὅπου πιθανὸν πρέπει νὰ τοποθετηθῇ τὸ γυμνάσιον τοῦ Ἰολάου, δύναται νὰ διατηρηθῇ, ἐφ' ὅσον μάλιστα δὲν ἀνήκει εἰς ιδιώτας.

5. Ὁ λόφος τοῦ Ἀμφείου (VIII), ἀμέσως πρὸς Β. τῆς Καδμείας, πευκόφυτος σήμερον, θὰ ἔδει νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν, ἀπομακρυνομένου μάλιστα ἐκεῖθεν τοῦ κτηρίου τῆς ΔΕΗ, τοῦ κατέχοντος τὸ νότιον ἄκρον του. Ὁ λόφος δὲν εἶναι ιδιόκτητος.

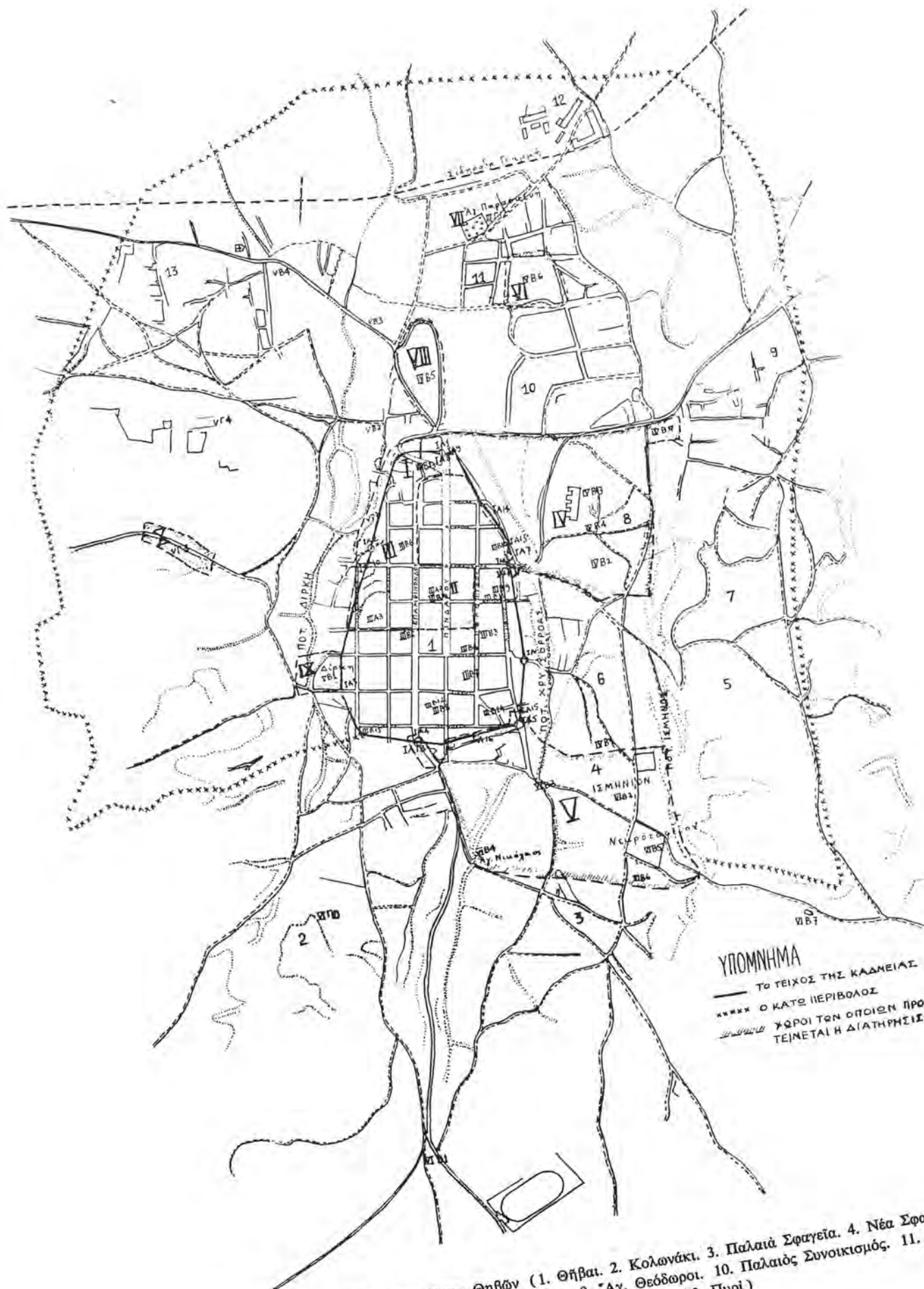
6. Ὁ χώρος τῆς κρήνης Δίρκης (IX), μετὰ τῆς πρὸ αὐτῆς γεφύρας καὶ τμήματος τοῦ ποταμοῦ, θὰ ἠδύνατο νὰ διαμορφωθῇ εἰς θαυμάσιον χώρον ἐπισκέψεως καὶ ἀναπαύσεως διὰ μικρᾶς σχετικῆς δαπάνης.

7. Ὁ χώρος τῶν ἱερῶν παρὰ τὴν πρὸς Καβείριον παλαιὰν ὁδὸν (X), κατεχόμενος σήμερον ὑπὸ ἀγρῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ, προηγουμένης μικρᾶς ἐρεύνης πρὸς εὑρεσιν τῆς ἀκριβοῦς θέσεως τῶν ἱερῶν.

Νομίζω, ὅτι ἐνδεδειγμένη θὰ ἦτο ἡ ἄμεσος ἀναστολὴ χορηγήσεως ἀδειῶν οἰκοδομήσεως ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω χώρων.

Ἐφ' ὅσον ἤθελον γίνεαι δεκταὶ αἱ ὡς ἄνω προτάσεις, τὸ τεῖχος τῆς Καδμείας θὰ εὐρίσκετο ἐκτὸς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου κατὰ τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς Καδμείας καὶ διὰ ἀπὸ τοῦ οἰωνοσκοπείου τοῦ Τειρεσίου μέχρι τῶν Προιτίδων, ὡς καὶ κατὰ τμήμα τοῦ νοτίου, μεταξὺ τῶν Ἡλεκτρῶν καὶ τῶν Ὑψίστων πυλῶν. Ἐνδείξεις ὑπάρχουν, ὅτι τὸ τεῖχος σώζεται καὶ κατὰ τὸ τμήμα πρὸς Ν. τῶν Προιτίδων μέχρι τῶν Ὀμολωίδων πυλῶν, ὅπου ὑπάρχει ἀπτόμοτον πρᾶνές. Διὰ τὸ τμήμα τοῦτο, ὡς καὶ τὰ τυχόν ἄλλαχού ἀποκαλυφθησόμενα, δυνατόν νὰ ὁρισθῇ, ὅτι ὀφείλουν νὰ παραμείνουν ὁρατὰ, πρᾶγμα οὐχὶ δύσκολον, ἐφ' ὅσον κατὰ τὸ πλεῖστον πρόκειται περὶ ἀποτόμων κλιτύων ἀσφαλῶς ἀπροσφόρων πρὸς οἰκοδόμησιν μεγάλων οἰκοδομῶν.

Ὡς πρὸς τὸν περίβολον τῆς κάτω πόλεως, εἶναι δυνατόν νὰ ὁρισθῇ, ὅτι ἀποκλείεται ἡ καταστροφὴ οἰουδῆποτε τμήματός του καὶ τὰ κατὰ τὰς διαφόρους ἐργασίας ἀποκαλυπτόμενα τμήματά του δέον ὅπως διατηροῦνται ὁρατὰ ἢ ἐν ἐλευθέρῳ χώρῳ, ἐφ' ὅσον θὰ διασώζονται ἱκανὸν τοῦ ὕψους των, ἢ ἐν ὑπογίῳ, κατὰ τὰ ἐπιβαλλόμενα εἰς ἐκάστην περίπτωσιν.

Σχέδ. 8. Τοπογραφικός χάρτης τῆς πόλεως Θηβών (1. Θῆβαι. 2. Κολωνάκι. 3. Παλαιὰ Σφαγεία. 4. Νέα Σφαγεία. 5. Ἀγ. Φωτεινὴ. 6. Ἀστεγοί. 7. Κονάκια. 8. Καστέλλια. 9. Ἀγ. Θεόδωροι. 10. Παλιὸς Συνοικισμός. 11. Νέος Συνοικισμός. 12. Σιδηροδρομικὸς Σταθμός. 13. Πύρι)

III. Πλήν τῶν ἀνωτέρω ἐνδείκνυται ἡ ἀπαγόρευσις ἀλλοιώσεως, ἄνευ εἰδικῆς ἐγκρίσεως τῆς Γεν. Διευθύνσεως, τῆς μορφῆς τῶν κάτωθι κτισμάτων:

A. Ἐπὶ τῆς Καδμείας:

1. Τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Λότηζας. 2. Τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. 3. Τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (Γρηγορίου).

B. Ἐκτὸς τῆς Καδμείας:

1. Τῆς Οἰδιποδείας κρήνης. 2. Τῆς κρήνης Βράντζι. 3. Τῆς κρήνης Χλεβίνο. 4. Τῆς κρήνης τοῦ Πυρίου. 5. Τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς. 6. Τῶν καλῶς διατηρουμένων μυκηναϊκῶν θαλαμοειδῶν τάφων.

IV. Πρὸς τούτοις ἀναγκαῖα θὰ ἦτο ἡ κατοχύρωσις τοῦ νομικοῦ καθεστώτος τοῦ ἀφορῶντος εἰς τὰς οἰκοδομικὰς ἐργασίας ἐπὶ χώρων καταλειπομένων πρὸς οἰκοδόμησιν καὶ δὴ ἐπὶ μὲν τῶν χώρων ἐκτὸς τῆς Καδμείας ἀρκεῖ, νομίζω, τὸ ὑφιστάμενον καθεστῶς, ἥτοι ἡ χορήγησις ἀδειῶν ὑπὸ τοὺς ὅρους:

1. Ἡ ἐκσκαφὴ νὰ γίνεται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἐφορείας.

2. Εἰς περίπτωσιν εὐρέσεως ἀρχαιοτήτων αἱ ἐργασίαι νὰ διακόπτῳνται πρὸς πραγματοποιήσιν ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης.

Ἀναφορικῶς, ὁμως, πρὸς τὴν Καδμείαν, ἐφ' ὅσον διὰ τοῦ ρυθμιστικοῦ σχεδίου ἀποβλέπομεν εἰς μονίμους λύσεις καὶ ἀξιοποιουμένης τῆς πείρας τοῦ παρελθόντος, λαμβανομένου, ἐξ ἄλλου, ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον ὅλου τοῦ χώρου εἶναι τεράστιον, ἐνδείκνυται ἡ καθιέρωσις ἄλλου καθεστώτος:

1. Κατ' ἀρχὴν τὸ οἰκοδομήσιμον οἰκόπεδον πρέπει νὰ εἶναι ἱκανῶς μέγα, ἀσφαλῶς ὅχι ὀλιγότερον τῶν 250 τ.μ. καὶ μὴ ἔχον διάστασιν μικροτέραν τῶν 15 μ. μήκους.

2. Μετὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν παλαιῶν κτισμάτων νὰ τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ὑπηρεσίας ἐπὶ λογικῶν χρονικῶν διάστημα πρὸς διενέργειαν συστηματικῆς ἐρεῦνης.

3. Μετὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τὰς ἀποφάσεις περὶ διατηρήσεως ἢ μὴ

τῶν τυχόν ἀποκαλυφθησομένων ἀρχαιοτήτων, νὰ πραγματοποιοῦνται τὰ σχέδια τῆς οἰκοδομῆς οὕτως, ὥστε νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὰς σχετικὰς τυχόν ἀπαιτήσεις περὶ διατηρήσεως τῶν ἀρχαίων.

4. Μόνον μετὰ τὴν ἐγκρίσιν τῶν ἐν λόγῳ σχεδίων καὶ πάντως ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἐφορείας νὰ ἐπιτρέπεται ἡ ἀνέγερσις τῆς οἰκοδομῆς.

N. ΦΑΡΑΚΛΑΣ

Σ η μ.: Δυστυχῶς μέχρι σήμερον δὲν ὑφίσταται καλὸς τοπογραφικὸς χάρτης τῶν Θηβῶν καὶ τῆς περιοχῆς των. Ὅθεν ὁ παρεχόμενος (Σ χ ε δ. 8) δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ παρέχων τὰς ἀκριβεῖς θέσεις τῶν μνημείων καὶ τῶν χώρων. Ἰδιαιτέρως ἡ γραμμὴ τοῦ κάτω περιβόλου δίδεται μόνον ἐνδεικτικῶς.

*

MÉDÉON

Une tombe à tholos repérée en 1962 a été fouillée sur le versant Nord de l'Acropole (Pl. 171 a). Elle était incluse dans des murs manifestement postérieurs dont trois côtés et la moitié du quatrième étaient conservés sur une certaine hauteur. On y pénétrait par un dromos assez court, en pente au-dessus duquel un bloc de linteau était resté en place (Pl. 171 b); la voûte de la chambre principale s'était écroulée mais la paroi Sud s'élevait encore à plus de 3 m. La tombe comportait en outre une chambre latérale à parois de moellons qui avait conservé sa couverture en grosses dalles.

La fouille a montré que la tombe avait été pillée dès l'antiquité comme la plupart des tombes à tholos. Il n'a été retrouvé que des restes éparpillés des sépultures mycéniennes, en particulier un sceau lenticulaire à décor de taureau à l'entrée du dromos. Il apparaît comme très probable d'après les couches de remblai trouvées dans la chambre, que la tombe après pillage a été réutilisée au VIe siècle et enfermée dans le nouveau système de murs. Au cours du IVe s. la seconde sépulture aurait été violée à son tour et la tombe n'aurait plus servi que de dépotoir jusqu'à l'époque romaine tardive où le site paraît avoir été abandonné.

ÉCOLE FRANÇAISE D'ATHÈNES

*

BYZANTINA ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

1. 'Ακόντιον

Κατόπιν προσκλήσεως τῆς Κοινότητος 'Ακοντίου Βοιωτίας ἐγένετο ἐξέτασις τοῦ ναΐσκου τοῦ 'Αγίου Γεωργίου, τοῦ εὑρισκομένου ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ νεκροταφείου. Οὗτος εἶναι μονόχωρος, καμαροσκεπής, διαστάσεων 10 x 3.85 μ. (Πί ν. 172 α), ἄνευ ἀρχιτεκτονικοῦ ἐνδιαφέροντος. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν σώζονται ἐλάχιστα τοιχογραφία λαϊκῆς τέχνης, τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 19ου αἰ. Ἐπὶ μικρᾷ μαρμαρίνῃ πλακῶς παρὰ τὴν θύραν ἀναγράφεται ἡ χρονολογία 1836. Αὕτη ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν χρόνον ἀνεγέρσεως τοῦ ναΐσκου.

2. 'Άγιος Δημήτριος

Ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ παρὰ τὸν Ὀρχομένον χωρίου 'Άγιος Δημήτριος ἐξεδηλώθη πρόθεσις κατεδάφισεως τοῦ ναοῦ τοῦ 'Αγίου Γεωργίου πρὸς διαμόρφωσιν πλατείας. Ἡ κατεδάφισις ἀπηγορεύθη. Ὁ ναὸς εἶναι ξυλόστεγος, χωριζόμενος διὰ τριῶν ἡμικυκλικῶν τόξων, τὰ ὅποια βαίνουν ἐπὶ πεσσῶν, εἰς δύο κλίτη. Τὸ δάπεδόν του εὑρίσκεται κατὰ 0.65 μ. χαμηλότερον τῆς στάθμης τοῦ ἐδάφους. Εἰς τοὺς στενοὺς ἀνατολικοὺς τοίχους τῶν κλιτῶν σχηματίζεται ἀνὰ μία ἡμιεξάγωνος κόγχη, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἐκάστης τῶν ὁποίων ἀνοίγεται δίλοβον παράθυρον, περιβαλλόμενον δι' ὀδοντωτῆς ταινίας ἐκ κεράμων, ἡ ὁποία συνεχίζεται ὀριζοντίως καὶ εἰς τὰς δύο ἐτέρας πλευρὰς τοῦ ἡμιεξαγώνου (Πί ν. 172 β).

Εἰς τὴν τοιχοδομίαν ἔχει γίνει χρῆσις μελῶν, προερχομένων ἐξ ἀρχαίων κτηρίων, ὡς θωρακίων, ἐπιστυλίων, ἐπιγραφῶν κ.ἄ. Εἰς τὸν δυτικὸν τοῖχον ὑπῆρχον δύο θύραι μὲ ἡμικυκλικά τόξα, τετοιχισμέναι σήμερον. Ἐπὶ τοῦ κτιστοῦ διακεκοσμημένου τέμπλου σώζεται ἡ ἐπιγραφή: *Τὸ παρὸν τέμπλον ἱστορήθη δι' ἐξόδων τῶν ἐνοριτῶν τῆς 'Αγίας 'Εκκλησίας ταύτης ἔτος 1840. Χεῖρ 'Ηλία Μυρι... ζωγράφου ἐκ Λεβαδείας κατὰ μῆνα 'Ιανουάριον.*

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ εἶναι κατάγραφον διὰ τοιχογραφιῶν λαϊκῆς τέχνης τῆς αὐτῆς χρονολογίας.

3. Ὁρχομένός. Μονὴ Σκριποῦς

Ὁ ἀναστηλωθεὶς παλαιότερον βυζαντινὸς ναὸς τῆς Παναγίας Σκριποῦς (β' ἡμισυ 9ου αἰ.) περιεσφίγγετο ὑπὸ ὑψηλῆς ἐπιχώσεως, ἥτις πλὴν τῆς

αἰσθητικῆς ζημίας, τὴν ὁποίαν προεκάλει εἰς τὸ μνημεῖον, ὡς ἀποκρύπτουσα σημαντικὸν μέρος τοῦ ὕψους του, ἀπετέλει συνεχῆ κίνδυνον δι' αὐτό, λόγῳ τῆς ὑγρασίας καὶ τῆς εἰσροῆς τῶν ὀμβρίων ὑδάτων (Πί ν. 172 γ). Οἱ ἀρμόδιοι διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ναοῦ, διὰ νὰ διευκολύνουν τὴν εἰσοδὸν εἰς αὐτόν, εἶχον κατασκευάσει πρὸ τοῦ προστώφου κλίμακα ἐξ ἀρχαίων μαρμαρίνων μελῶν, συνολικοῦ ὕψους 1.65 μ. Ἡ προστασία τοῦ μνημείου καὶ ἡ αἰσθητικὴ ἀνάδειξις αὐτοῦ ἀπετέλεσαν μέλημα καὶ ἐπιδιώξιν τῆς Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Ἡ οἰκία μελέτη ἐξεπονήθη ὑπὸ ἀρχιτέκτονος τῆς Ὑπηρεσίας, ἐγκριθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν ἀπὸ τοῦ τρέχοντος ἔτους (1966).

Διὰ τῆς μελέτης ταύτης ἐπιδιώκονται τὰ ἑξῆς:

α. Ἀπαλλαγὴ τοῦ ναοῦ ἀπὸ τῆς ἀσφυκτικῆς περιβαλλούσης αὐτὸ ἐπιχώσεως, τὸ ὕψος τῆς ὁποίας φθάνει τὰ 2 μ.

β. Προστασία τοῦ μνημείου ἀπὸ τῆς ὑγρασίας καὶ τῆς εἰσροῆς ὑδάτων διὰ τῆς τακτοποιήσεως τῆς στάθμης τοῦ περὶ αὐτὸ ἐδάφους.

γ. Αἰσθητικὴ ἀνάδειξις τοῦ μνημείου διὰ τῆς δημιουργίας ἐλευθέρου χώρου εἰς ἀκτίνα 8 μ., περίπου, περὶ αὐτοῦ.

δ. Ἀποκατάστασις ὁμαλῆς προσβάσεως εἰς τὸν ναὸν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς πύλης. Ἡ ὕψομετρικὴ διαφορὰ τοῦ κατωφλίου τῆς δυτικῆς θύρας τοῦ ναοῦ ἀπὸ τοῦ κατωφλίου τῆς πύλης εἶναι 1.65 μ.

ε. Ἀποκατάστασις τῶν παλαιῶν καμαροσκεπῶν κελλίων, κατεδάφισις τοῦ ἄνω ὀρόφου τοῦ νεωτέρου κτίσματος εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ περιβόλου καὶ διαρρύθμισις τοῦ ἱσογείου τούτου, πρὸς στέγασιν μουσειακῆς συλλογῆς.

Κατὰ τὸ 1966 ἐπεχειρήθη ἡ δημιουργία ὁμαλῆς προσβάσεως εἰς τὸν ναόν, δι' ἀποχωματώσεως τοῦ μεταξὺ τούτου καὶ τῆς πύλης χώρου καὶ διαλύσεως τῆς πρὸ τοῦ προστώφου κλίμακος (Πί ν. 172 δ).

Ἡ ἀποχωμάτωσις ἐγένετο μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς. Οὐδὲν στοιχεῖον διελύθη ἢ μετεκινήθη ἐκ τῆς θέσεώς του. Οὕτω, λείψανα τοιχοποιίας, τρεῖς τάφοι καὶ ἄλλα μὴ κινητὰ στοιχεῖα ἀφέθησαν, ὡς εὐρέθησαν. Ἡ πλήρης διερεῦνησις τούτων ἀνεβλήθη δι' εὐθετώτερον χρόνον, καθ' ὅσον σκοπὸς τῶν ἐκτελουμένων ἐργασιῶν δὲν ἦτο ἡ διενέργεια ἀνασκαφῆς. Σημειοῦται, ὅτι οἱ τρεῖς τάφοι, εὐρεθέντες εἰς μικρὸν βάθος τῆς ἐπιχώσεως (0.30 - 1.30 μ.), εἶναι προχείρου κατασκευῆς μὲ πωρίνους δόμους ἢ μαρμάρινα μέλη, εἰς δευτέραν χρῆσιν. Ὁ προσανατολισμὸς τῶν εἶναι ἀπὸ Α. πρὸς Δ. περίπου. Εἰς ἓνα τούτων (Πί ν.

173 α) εδρέθησαν ὁστὰ τριῶν νεκρῶν. Ἐκ τῆς θέσεως, εἰς ἣν εδρέθησαν οἱ τάφοι, ἦτοι εἰς μικρὸν βάθος τῆς ἐπιχώσεως, καὶ ἐκ τῶν πλησίον αὐτῶν εὐρημάτων, συνάγεται, ὅτι ἀνήκουν εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν (Τουρκοκρατία), ὅτε ἡ περὶ τὸν ναὸν στάθμη τοῦ ἐδάφους ἀνῆρχετο διὰ τῶν ἐπιχώσεων. Σημειοῦται, ὅτι ζώνη ὁστῶν νεκρῶν εὐρέθη ἐκτὸς τάφων, εἰς βάθος 0,30 - 0,60 μ.

Ἀνατολικῶς τῆς παλαιᾶς πύλης καὶ εἰς βάθος 0,25 μ. εὐρέθη ἡ ἀρχικὴ λιθόστρωτος ὁδός, ἡ ὁποία ὠδήγει εἰς τὴν θύραν τοῦ ναοῦ. Αὕτη ἠκολουθήθη διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰς τὸν ναὸν προσβάσεως.

Περὶ συνελέγη ἱκανὸς ἀριθμὸς ὁστράκων ἀγγείων ὄλων τῶν ἐποχῶν, ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς μέχρι τῆς συγχρόνου, μετάλλιναι πόρπαι, δακτύλιοι, νομίσματα χαλκᾶ κ.ἄ. Εἶναι προφανές, ὅτι τὰ εὐρήματα ταῦτα δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν στοιχεῖα στρωματολογικῆς μελέτης, οὔτε χρονολογικῆς κατατάξεως, καθ' ὅσον εἶναι «φερτά» καὶ ὀφείλονται εἰς τὰς συνεχεῖς προσχώσεις.

Τὰ εὐρήματα ἐναποθηκεύθησαν πρὸς φύλαξιν εἰς ἓν τῶν κελλίων τῆς νοτίας πτέρυγος. Μετὰ τὴν ταξινόμησίν των καὶ καταγραφὴν τῶν θὰ μεταφερθοῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν.

Αἱ ἐργασίαι θὰ συνεχισθοῦν καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

4. Ἀκραίφνιον

Συνεχίσθησαν ἐφέτος καὶ ὠλοκληρώθησαν αἱ πέρυσιν ἀρξάμεναι ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Αἱ γενόμεναι ἐργασίαι ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

α. Μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ κτηρίου, τὴν πραγματοποιηθεῖσαν διὰ τῶν κατασκευασθέντων ἀοράτων «σενάξ», ἐκρίθη ἄσκοπος ἡ διατήρησις τῶν δύο ὀγκωδῶν καὶ ἀνταισθητικῶν ἀντηρίδων, μᾶς εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν καὶ ἑτέρας εἰς τὴν ἡμιεξάγωνον κόγχην τοῦ Ἱεροῦ. Αὗται διελύθησαν. Εἰς τὸν χώρον, τὸν ὁποῖον κατελάμβανεν ἡ πρώτη ἀντηρίς, ἀπεκαλύφθη μαρμαρίνη πλάξ, διαστάσεων 1,04 x 0,56 μ., μετ' ἀρχαίας ἐπιγραφῆς εἰς 62 στίχους. Διὰ τῆς διαλύσεως τῆς δευτέρας ἀπεκαλύφθη τὸ δίλοβον παράθυρον τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ Βήματος (Πί ν. 173 β).

β. Διελύθη ἡ ἀνταισθητικὴ κατασκευὴ ἐκ σιμέντου ὑπὲρ τὴν νοτίαν θύραν τοῦ Ἱεροῦ. Διὰ τὴν προστασίαν τῆς θύρας ταύτης ἀπὸ τῶν ὑδά-

των τῶν βροχῶν κατεσκευάσθη μικρὸν καὶ ἐλαφρὸν στέγαστρον ἐκ ξύλου καὶ κεράμων.

γ. Ἐμειώθη αἰσθητῶς — ὑπὲρ τὸ 1 μ. — τὸ ὕψος τῶν τεσσάρων ἀντηρίδων τοῦ βορείου τοίχου (Πί ν. 173 γ) (πρβλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, Πίν. 253 β).

δ. Ἐγένετο ἀποχωμάτωσις πέριξ τοῦ ναοῦ, ὅπως 1 μ. περίπου, καὶ διευθέτησις τῶν κλίσεων τοῦ ἐδάφους διὰ τὴν προστασίαν τοῦ μνημείου ἀπὸ τῆς εἰσροῆς ὑδάτων καὶ τῆς ὑγρασίας. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην εὐρέθησαν δύο καμαροσκεπεῖς ὑπόγειοι τάφοι· ὁ εἰς, διαστ. 1,43 x 0,90 μ., παρὰ τὴν νοτίαν θύραν τοῦ Ἱεροῦ, ἦτο κατεστραμμένος. Ὁ ἕτερος, εἰς ἀπόστασιν 5 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ βορείου τοίχου τοῦ ναοῦ, διαστ. 1,16 x 1,94 μ., διατηρεῖται ἀκέραιος. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ νοτίαν πλευρὰν σχηματίζεται ἀνὰ μία τοξωτή, ἀλλὰ τετράγωνος ἐν κατόψει, κόγχη. Τὰ τόξα σχηματίζονται διὰ πωρίνων θολιτῶν, ὅχι ὁμως ἀπολύτου ἐφαρμογῆς. Εἰς τὴν τοιχοποιίαν ἔχει γίνεαι χρήσις θραυσμάτων κεράμων καὶ συνδετικοῦ μίγματος ἐξ ἀσβέστου καὶ χονδροκόκκου ἄμμου ποταμοῦ. Ἡ κάθοδος εἰς τὸν τάφον ἐγένετο δι' ὁπῆς καὶ κλίμακος εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν.

ε. Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ κτηρίου, ἐξωτερικῶς, εὐρέθη εἰς βάθος 0,80 μ. στυλοβάτης μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ., ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐδράζεται ἀρράβδωτος κίων, διαμέτρου 0,52 μ. Ἐκ τοῦ ὅτι ὁ κίων οὗτος εἶναι ἐπικεχρισμένος, ἡ στήριξίς του δὲ ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου ἔχει ἐνισχυθῆ δι' ἀσβεστοκονιάματος, συνάγεται, ὅτι οὗτος ἦτο ὁρατός.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ναὸς ἦτο ἀρχικῶς ἐλευθερος καὶ ὁρατός ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου καὶ ἄνω, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς τοιχοδομίας αὐτοῦ, τῆς καλυπτομένης σήμερον ὑπὸ τῆς ἐπιχώσεως. Οὕτω, τὸ κτήριον εἰς τὴν ἀρχικὴν του κατασκευὴν ἦτο κατὰ 1 μ., περίπου, ὑψηλότερον, ἐπομένως καὶ ἡ αἰσθητικὴ του θεώρησις ἦτο ὅλως διάφορος τῆς σημερινῆς. Πράγματι, εἰς τὸν παρατηροῦντα ἐκ τοῦ μακρόθεν τὸ μνημεῖον προκαλεῖ ἐντύπωσιν ἡ δυσαναλογία τοῦ μήκους πρὸς τὸ ὕψος αὐτοῦ. Ἡ αἰσθησις τῆς δυσαναλογίας ταύτης δημιουργεῖται καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μνημείου, ἔνθα τὰ μέρη τῆς ἀνωδομίας φαίνονται χαμηλά. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπερύψωσιν τοῦ διαέδου.

ς'. Κατεγράφησαν αἱ ἐπιγραφαί, αἱ ἐπιτύμβιοι στήλαι καὶ τὰ ἄλλα ἀρχαῖα μέλη, τὰ ὁποῖα ἔχουν χρησιμοποιηθῆ εἰς τὴν τοιχοδομίαν.

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΕΥΒΟΙΑΣ — ΣΚΥΡΟΥ

1. ΩΡΕΟΙ

Ἀποφασισθείσης τῆς ἐν ὑπαίθρῳ ἀνιδρύσεως τοῦ λίαν ἀξιολόγου ἀγάλματος ταύρου (μῆκ. 3.28, μεγ. ὕψ. 1.30 μ.), τοῦ ἀνασυσθέντος ἐκ τῆς θαλάσσης κατὰ μῆνα Αὐγουστον τοῦ 1965¹, ἐπελέγη ὁ Ν. τοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως, ἐπὶ τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ, κοινοτικὸς χώρος, ὁ κείμενος πρὸ τῆς διαμορφουμένης μεγάλης πλατείας τῆς Κοινότητος Ὁρεῶν. Τὸ ἄγαλμα ἐσύρθη, μετὰ μεγίστης δυσχερείας, μέχρι τῆς θέσεως τῆς ἀνιδρύσεώς του, ἐπὶ χονδρῶν σανίδων.

Κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς τάφρου διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐκ gros-beion ὑποβάθρου, ὡς καὶ τῶν προστατευτικῶν τοιχιῶν, διὰ τὴν συγκράτησιν τοῦ ἀμμόδους ἐδάφους, εἰς βάθος 0,90 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ἀνευρέθη εὐτελὴς τοίχος, οἰκοδομῆς προφανῶς βυζαντινῆς ἐποχῆς, καὶ πλησίον, τάφος παιδίου (Πί ν. 174 α.). Ὁλόκληρος ἡ ἐπιχωσις περιεῖχε πολλὰ ὄστρακα βυζαντινῶν ἀγγείων καὶ χονδροειδῶν τοιούτων, ὡς καὶ ἐλάχιστα μελαμβαφῆ. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς διατηρήσεως τῶν θεμελίων τούτων, ἡ τάφος τοῦ ὑποβάθρου διηυρύνθη πρὸς Ν. καὶ ἡ θέσις τοῦ βάθρου μετετοπίσθη.

Τὸ βάθρον, κατασκευασθὲν ἐξ ὀπλισμένου σκυροδέματος καὶ ἐπικαλυφθὲν διὰ πλακῶν ἀνοικτοῦ καστανοχρώμου μαρμάρου Καπανδρίτι, ἄδρομερῶς εἰργασμένων, ἔχει μῆκος 3.20 μ.

Διὰ τὴν στήριξιν τοῦ ταύρου ἐπὶ τοῦ βάθρου τούτου ἐχρησιμοποιήθησαν τέσσαρες κυλινδρικοὶ ράβδοι ὀρειχάλκου, διαμέτρου 0,05 καὶ μήκους ἀπὸ 0,85 - 1.35 μ., καθέτως τοποθετηθεῖσαι. Τὸ ὁρατὸν μέρος τῶν ράβδων — ὕψ. $\pm$ 0,35 μ. — ἐκαλύφθη διὰ τεμαχίων μαρμάρου, ἄδρομερῶς εἰργασμένων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποτελοῦν ταῦτα στηρίγματα καὶ οὐχὶ συμπληρώσεις τῶν ἀποκεκρουμένων ποδῶν (Πί ν. 174 β.). Οὐδὲν στήριγμα ἐτοποθετήθη ἐπὶ τοῦ προσθίου ἀριστεροῦ ποδός, ὅστις προβάλλεται ἐλεύθερος πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἡ κυρία ὄψις τοῦ ἀγάλματος ἐτοποθετήθη κατὰ μῆκος τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ, πρὸς τὴν θάλασσαν.

Διὰ τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ ταύρου ἐπὶ τοῦ βάθρου ἀνεδείχθη ὅλη ἡ πλαστικὴ ἀξία τοῦ λαμπροῦ τούτου ἔργου καὶ ἡ πρὸς τὰ ἐμπρός ὀρμητικὴ κίνησις τοῦ ζώου.

Εἰς τὰς ἐργασίας ἀνιδρύσεως τοῦ ταύρου τῶν

1. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 232.

Ὁρεῶν ἔλαβον μέρος ὁ γλύπτης κ. Κωνστ. Περράκης καὶ ὁ δεξιότηχνης μαρμαροτεχνίτης κ. Σπ. Καρδάμης.

2. ΑΙΔΗΨΟΣ

α. Ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ

Ἡ φυλασσομένη μέχρι τοῦδε εἰς τὸ Γυμνάσιον Αἰδηψοῦ μικρὰ ἀρχαιολογικὴ συλλογὴ μετεφέρθη ἐντὸς δημοτικοῦ κτηρίου, δωρηθέντος ὑπὸ τοῦ Δήμου, πρὸς τὸν σκοπὸν ἰδρύσεως Μουσείου. Εἰς τὸ οἶκημα τοῦτο μετεφέρθησαν ἐκ περισυλλογῆς διάφορα γλυπτὰ καὶ ἐπιγραφαί. Ἡ ἔκθεσις τῶν ἀρχαιοτήτων ἐντὸς τοῦ οἰκήματος θὰ γίνῃ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀπαραιτῶν ἐργασιῶν ἀντικαταστάσεως τοῦ ξυλίνου πατώματος διὰ διαπέδου ἐξ ὀπλισμένου σκυροδέματος.

ΔΗΜ. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

β. Ἀνασκαφὴ

Δι' ἐγκριθείσης πιστώσεως ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας ἐγένετο δοκιμαστικὴ ἔρευνα εἰς οἰκόπεδον Γεωργ. Ἰωαννίδου, ἐθρυσκόμενον εἰς τὴν περιοχὴν Ἀγ. Ἀναργύρων Αἰδηψοῦ. Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ἔλαβε μέρος ὁ ἐπιστῆμ. βοηθὸς κ. Παν. Παρθένης, ὅστις συνέταξε καὶ τὸ ἡμερολόγιον. Ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ οἰκοπέδου, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀμέσως παρακειμένου, ἰδιοκτησίας Ρηγοπούλου, ὑπῆρχε κατεσπαρμένον ἀρχαῖον οἰκοδομικὸν ὕλικόν, δύο βάθρα ἀγαλμάτων καὶ ἀνάγλυφον ἐκ μαρμάρου. Ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ αὐτοῦ οἰκοπέδου ἀνηγείρετο οἰκία ὑπὸ τοῦ Ἀγγ. Ἀγαπητοῦ. Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τοῦ ἡτο δραστὸς ἀρχαῖος τοίχος καμπύλου σχήματος, κατεστραμμένος ἐν μέρει κατὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν πεδίων ἐκ μετῶν ἀρμέ.

Τὸ κατεσπαρμένον ἀρχαῖον οἰκοδομικὸν ὕλικόν προέρχεται ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ οἰκοπέδου Ἰωαννίδου. Ὁ ἰδιοκτήτης προέβη πρὸς διέτις περὶ που εἰς ἱσοπέδωσιν τοῦ χώρου. Κατόπιν τούτου, ὡς ἦτο φυσικόν, οὐδὲν ἀπέδωσαν αἱ διανοιγεῖσαι ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου δοκιμαστικαὶ τάφροι. Εἰς τὸ ἀνατολικόν, ὅμως, ἄκρον τούτου εὐρέθησαν τρεῖς τοῖχοι κάτωθεν τεραστίας ἐπιχώσεως (Σχ ἐδ. 1).

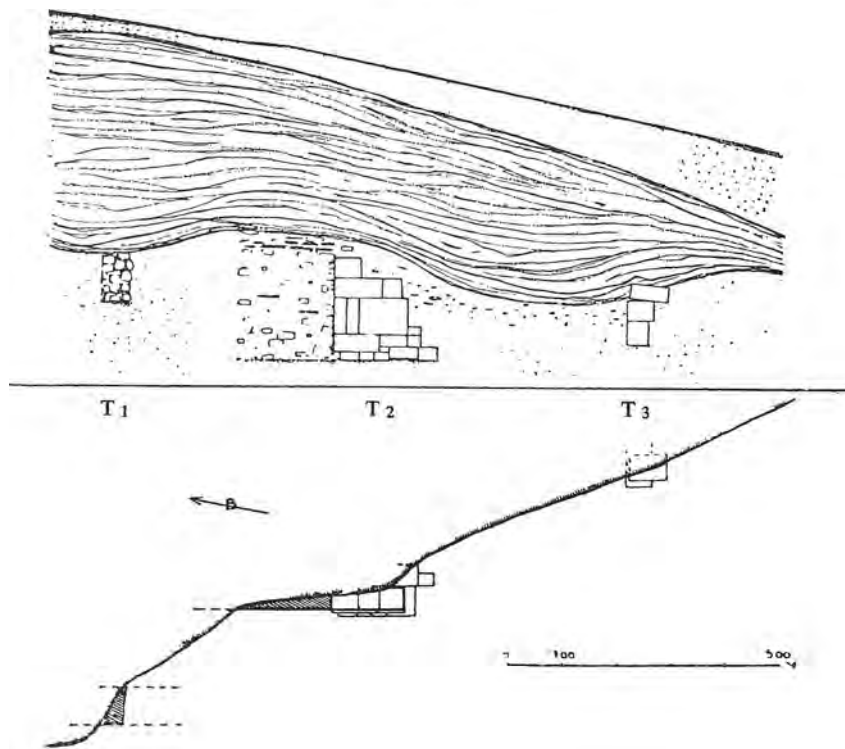
Τοῖχος 1. Ὁ τοῖχος 1, ἐκ κράματος ἀσβέστου καὶ ἀργῶν λίθων, εὐρέθη κάτωθεν ἐπιχώσεως 4.25 μ., σχηματισθείσης ἐκ τῶν ἰζημάτων τῶν θερμῶν ἱαματικῶν πηγῶν. Τὰ στρώματα ταῦτα ὀνομάζονται ὑπὸ τῶν κατοίκων Αἰδηψοῦ «Τσερέπα».

Τοῖχος 2. Οὗτος δὲν εἶχεν ἐνιαίαν δομὴν καθ' ὅλον τὸ μῆκος (Σχ ἐδ. 1· Πί ν. 174 γ.).

Τοῖχος 3. Διακρίνεται ἐλάχιστον τμήμα του. Μετὰ τὸν καθαρισμόν, τὴν μερικὴν ἀποκάλυ-

ψιν, τὴν σχεδιάσιν καὶ φωτογράφησιν τῶν ἀνωτέρω τοίχων, συνεχίσθη ἡ δοκιμαστικὴ ἔρευνα ἐν τῷ παρακειμένῳ οἰκοπέδῳ τοῦ Ἀγγ. Ἀγαπητοῦ. Ἀπεκαλύφθη τμήμα βαλανείου ρωμαϊκῶν χρόνων. Τούτου σώζονται δύο ἐλλειψοειδοῦς σχήματος τοῖχοι, ἐξ ὧν ὁ εἰς περιβάλλει τὸν ἑτε-

κυμαίνεται ἀπὸ 0,70 μέχρι 1.60 μ. Λόγῳ τῆς τοιαύτης διαμορφώσεως τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς του, ὡς καὶ τῆς ὑπάρξεως δύο ζευγῶν πεσσῶν ἐξ ὀπτοπλίνθων καὶ κονιάματος, πιστεύω, ὅτι ἔχομεν τρία δωμάτια (I, II, III) (βλ. Σχ. ἐδ. 2). Τὸ ὕλικόν δομῆς τοῦ τοίχου B εἶναι λίθοι διαφόρου

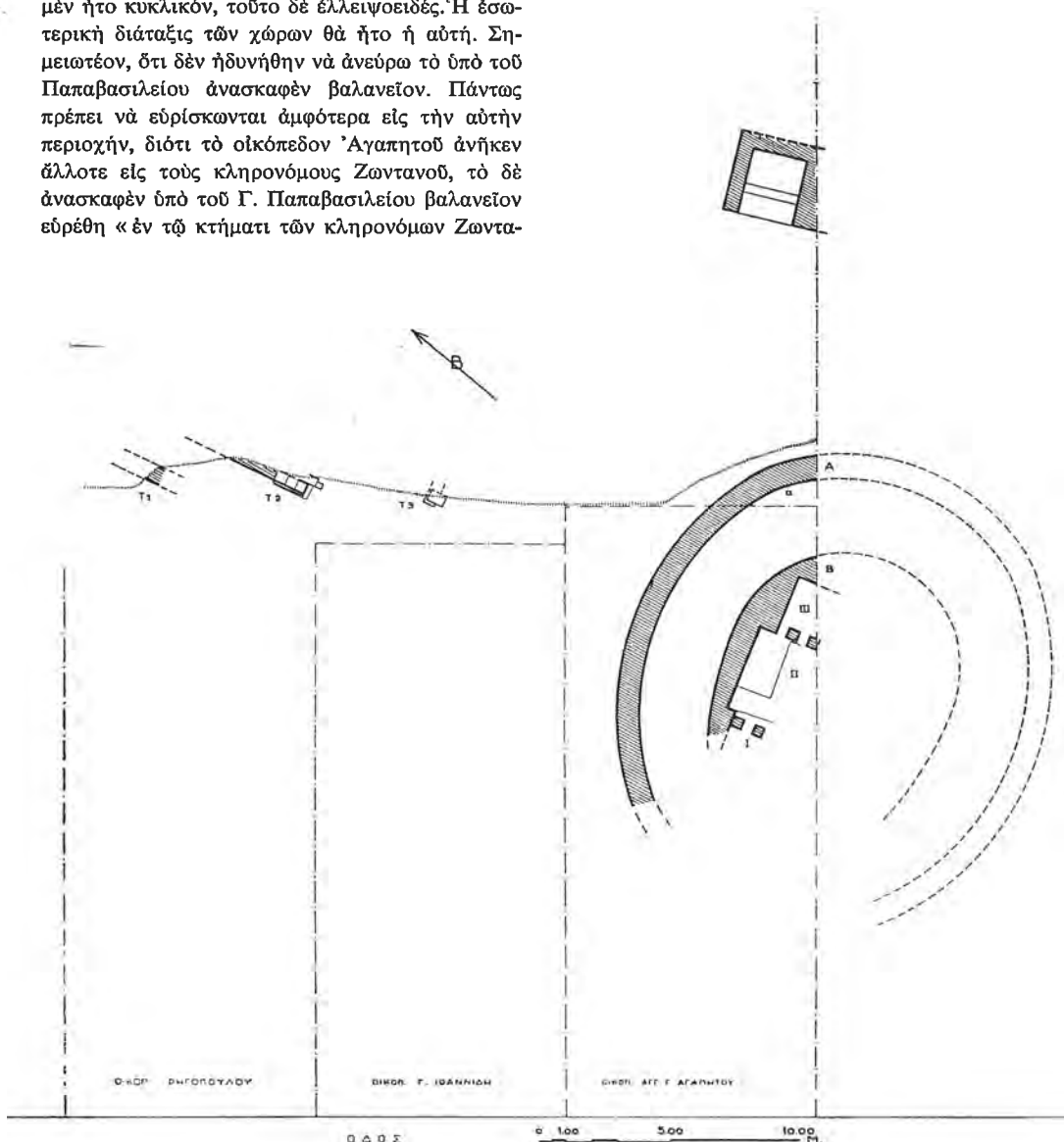
Σχ. ἐδ. 1. Αἰδηψός. Κάτοψις καὶ τομὴ τοίχων ἐν οἰκοπέδῳ Γ. Ἰωαννίδου

ρον (Σχ. ἐδ. 2). Ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος (A) ἔχει πάχος 0,90 μ. Σύγκειται ἐκ λίθων καὶ ὀπτοπλίνθων μετ' ἀσβεστοκονιάματος. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου του, καὶ δὴ εἰς τὸ σημεῖον α, ὑπάρχει στρῶμα ἐξ ἰζήματος. Ἀνατολικῶς τοῦ βαλανείου εὐρίσκονται αἱ ἱαματικαὶ πηγαὶ Αἰδηψοῦ. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν θὰ διαχωτεῦετο τὸ ὕδωρ ἐντὸς τοῦ βαλανείου. Νομίζω, ὅτι δὲν εἶναι ἄσχετος ἡ ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ τοίχου A ὑπαρξίς ἀπολιθώσεως. Δυστυχῶς ἐπὶ τοῦ ἀνασκαφέντος τμήματος τοῦ βαλανείου οὐδεὶς ἀγωγὸς ἀνευρέθη. Ἐσωτερικῶς τοῦ τοίχου A καὶ εἰς ἀπόστασιν 2.60 μ. εὐρίσκεται ὁ τοῖχος B, ἡ ἐσωτερικὴ παρειὰ τοῦ ὁποίου ὀρθογωνίζεται διαδοχικῶς πρὸς δημιουργίαν δωματίων (Πί ν. 174 δ). Οὕτω τὸ πάχος τοῦ τοίχου B

μεγέθους καὶ ὀπταὶ πλίνθοι μετ' ἀσβεστοκονιάματος. Ἡ ἐσωτερικὴ παρειὰ του εἶναι καλύτερον ἐκτισμένη ἐκ μεγαλύτερων ὀπωσδήποτε λίθων καὶ ὀπτοπλίνθων εἰς κανονικὰς σειράς. Εἰς πολλὰ σημεῖα διετηρήθη τὸ ἐπίχρισμα τοῦ τοίχου (Πί ν. 174 ε). Διὰ τῆς γενομένης τομῆς παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν παρειὰν τοῦ τοίχου B διεπιστώθη, ὅτι τὸ κτήριον εἶχε θεμελίωσιν ἐξ ἄργων ποταμίων λίθων, βάθους 1.90 μ. Ἡ μεγάλη θεμελίωσις τοῦ κτηρίου καὶ τὸ πάχος τῶν τοίχων του εἶναι, ἴσως, ἐνδεικτικὰ τοῦ προορισμοῦ του.

Ὁ Γ. Παπαβασιλείου (βλ. ΑΕ 1907, σ. 1 κ.ε., Πίν. 1) ἀνέσκαψε «Βαλανεῖον Ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐν Αἰδηψῷ», τὸ ὁποῖον ἔχει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸ βαλανεῖον τοῦ οἰκοπέδου Ἀγαπητοῦ. Διαφέρουν, ὅμως, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα. Ἐκεῖνο

μὲν ἦτο κυκλικόν, τοῦτο δὲ ἐλλειψοειδές. Ἡ ἐσωτερικὴ διάταξις τῶν χώρων θὰ ἦτο ἡ αὐτή. Σημειωτέον, ὅτι δὲν ἤδυνήθηεν νὰ ἀνεύρω τὸ ὑπὸ τοῦ Παπαβασιλείου ἀνασκαφὲν βαλανεῖον. Πάντως πρέπει νὰ εὐρίσκωνται ἀμφοτέρω εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν, διότι τὸ οἰκόπεδον Ἀγαπητοῦ ἀνήκεν ἄλλοτε εἰς τοὺς κληρονόμους Ζωντανοῦ, τὸ δὲ ἀνασκαφὲν ὑπὸ τοῦ Γ. Παπαβασιλείου βαλανεῖον εὐρέθη « ἐν τῷ κτήματι τῶν κληρονόμων Ζωντα-

Σχέδ. 2. Αἰδηψός. Κάτωφλις τοίχων (πρβλ. Σχέδ. 1) καὶ βαλανείου

νοῦ». Ἄν καὶ τμήμα μόνον τοῦ κτηρίου ἀνεσκάφη, πιστεύω, ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν δύο βαλανείων διαφοραὶ δὲν εἶναι ἐπουσιώδεις. Θὰ ἠδύνατο νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ βαλανείου, ἐὰν ἐδέχετο τὴν ἐκδοχὴν ἐσφαλμένης ἀποδόσεως τοῦ σχεδίου. Δὲν τὸ θεωρῶ πιθανόν. Θεωρῶ σχεδὸν βεβαίαν τὴν ὑπαρξιν δύο βαλα-

νείων ἐν τῇ περιοχῇ Ἀγίων Ταξιαρχῶν, ὅπου ἀφθόνως ρέουν τὰ ζέοντα ὕδατα. Ἡ ὑπαρξὶς ἐπιχώσεως 4 μ. ἐξ ἀπολιθώσεως « τσερέπα » δηλοῖ τὴν ἀφθονίαν τῶν ρεόντων θερμῶν ἱαματικῶν ὑδάτων καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ὥς ἐκ τούτου τὴν δυνατότητα ὑπάρξεως πολλῶν βαλανείων.

Α. ΛΙΑΓΚΟΥΡΑΣ

3. EXCAVATIONS AT LEFKANDI

For the third year the British School's excavations were continued on the coastal site «Xeropolis» at Lefkandi. As before, they were directed by the Assistant Director Mr. M.R. Popham and Mr. L. H. Sackett, assisted by the Students of the School. The Ephor of Antiquities for Attica, Mr. D. Lazarides and his staff gave every assistance to the excavations.

Activity was confined to the area acquired in 1965 on the NE. edge of the hill since the condition of prior purchase of the land precluded excavation elsewhere either in the other promising areas of the hill identified in earlier trials, or in the cemetery located to the NW.

Work in the Geometric level was limited to the uncovering of a third «theta» structure, to the excavation of a further area of the floor of the Geometric house in trench BB and to the investigation of a pit in the widening of trench GG (for plan see Δελτίον 21 (1966): Χρονικά, p. 233, Plan 1). No fresh evidence was found to explain the function of the «theta» structures. Some twelve vases capable of restoration were found on the house floor in trench BB, many scorched by the fire which must have destroyed the building in this area. They included a skyphos with concentric circles round the lip and a large conical bowl (P l. 175 a - b). The pit contained fragmentary material ranging from late Geometric to Classical, the former including sherds from a number of kotylae. This suggests that after the main destruction around 700 B.C. there was some re-occupation in the area to the west of our excavations. A late eighth century scaraboid, of a class probably made in Cilicia, was discovered in a late Geometric context when demolishing a baulk.

Important light was thrown on the Proto-geometric occupation of the site in an extension of trial L, adjoining trench AA. Here in a pure Proto-geometric fill were found many parts of clay moulds, mostly very fragmentary; a few of the larger pieces which had spiral decoration seem to have been used for the casting of tripod legs (P l. 175 d), another fragment still had a large mass of bronze adhering to it.

In order to amplify the picture of intensive LH IIIC occupation previously obtained, two further trenches KK and LL, were opened up to the south of last year's trenches DD and EE. In the upper levels were found the latest types

of IIIC pottery; a surface wash of Proto-geometric and Geometric sherds were the only sign of later occupation. This was presumably located higher up the hill since there was no sign of later building activity having disturbed the Mycenaean levels. The latest IIIC remains were scant; several poorly constructed walls were revealed associated with yard areas covered with a deep accumulation of sea pebbles, clearly the result of several relayings of the floors. The ill-preserved latest walls were resting on the upper stratum of pebbles; earlier walls, some partly covered over and disused in the last period were resting on a lower stratum of pebbles. The architecture seems to have consisted of small rooms some two metres square built up against a transverse wall, separated from each other by a yard, with a larger communal yard area in front of them. These yard areas contained a deep accumulation of pebbles, sherds and bones, the two last clearly being refuse thrown out from the houses. The pottery though fragmentary was sufficient to determine the character of the vases in use and their very limited range of shapes and decoration. A large amount of «white» ware, the conical one-handled bowl, neck-handled amphorae and the interior reserved band on deep bowls appear to be characteristics of this phase. There is little decoration apart from bands; craters in «white» ware have a wavy line or spiral pattern. This we have called phase III. It appears to be limited to trenches KK and LL, though further study may show that some of the latest features in trenches BB, CC and GG are more or less contemporary. The picture in phase III seems to be one of gradual deterioration; rooms falling into decay and covered over, and yet more flimsy constructions being erected at a higher level, followed possibly by desertion in this area.

Phase II was represented over the whole area excavated to sufficient depth. Rooms about 5 metres square with a central support and built against long transverse walls are characteristic. There seems to be a sharp division between the areas used for living quarters with their earth floors and yard or open areas with floors of pebbles. Several architectural renovations and alterations were made in this phase apparently as the result of some catastrophe in which a small deposit of vases had been covered - over between trenches EE and GG. The vases included 5 kylikes (P l. 175 c),

an amphoriskos, and two amphorae. Continuity of use, however, is shown by at least 4 superimposed floor levels in trench AA on two of which unbaked clay bins associated with querns were found in practically the same position on successive floors. On one of these floors, an iron knife was found. A plain gold ring or ear-ring was discovered in trench BB belonging to the same phase. In general the pottery is more highly decorated than in either phase I or phase III. It now seems certain that the pictorial vases, of which unfortunately we have found only fragments, belong to this period. Parts of a particularly fine crater were found among the deposit of vases mentioned above and other sherds, probably from the same vase, were found outside the house, one built into a wall; a large fragment with a bull's head handle has part of a warrior and of an animal and another sherd a seated figure (Pl. 175 c). Another separate deposit, in GG, has produced a large part of a crater decorated with goats on one side and an antithetic streamer pattern on the other (Pl. 175 f). Representations of men and horses appear on other sherds, which often have supplementary decoration in applied white. A further six burials were found belonging to this period. Few had any grave goods; all were inhumations usually covered with fragments of large pithoi or jars.

The remains of phase I of the IIIC occupation are separated from those of its successor by a deep burnt destruction level, and are architecturally distinct and differently aligned, though the phase II structures occasionally re-used a wall of the previous period. We appear to have uncovered the basement store rooms of at least two phase I houses, separated from each other by an ascending alley (Pl. 175 g). The new finds add little to the picture gained last year in the part of the store uncovered in AA. The rooms, in some cases a good 5 metres in length, contained large pithoi, a great number of unbaked clay bins and they often have a more or less central «hearth» composed of clay partly baked laid over a bedding of sherds, probably a cooking platform rather than a true hearth. A bronze knife was found in one of these rooms. The centre of the conflagration appears to have been a room in trench BB where a large jar fallen from an upper storey must have spilt oil which fed the fire to an extent sufficient to hard-bake and partly vitrify one of its mud-

brick walls. In GG, apart from the usual unbaked clay bins, a bath was found set into the floor. The practice of the later occupants of rebuilding over the ruins, has preserved the walls in some cases to about two metres in height, and, at the head of the ascending alley, what may be the entire mud brick upper part of a wall was uncovered as it had fallen flat on the ground. It consisted of some 26 courses of brick, each about 10 cms. in height, indicating a wall of some 2.50 metres high above the stone socle.

The range of vases of this phase I has been little extended by this year's finds. Amphorae and hydriae with handles attached to the rim and decorated in particular with the tassel motive, solid-painted deep bowls without a reserved band, jugs, amphoriskoi, cups and the conical kylix were the main vases in use. Coarse vessels are practically restricted to three shapes, a one-handled jug, a two handled jar and the tripod cooking pot.

Tests into earlier levels were mainly limited to trench CC though two trials in AA and DD uncovered walls apparently of LH IIIB date. In DD, the trial showed that the phase I builders of the subsequent period had deliberately terraced into the hill-side, and against the south wall of a house of this period was a fill of yet earlier IIIC pottery.

A small amount of the hitherto elusive IIIB pottery was found in trench CC where excavation continued below the IIIC destruction level. The IIIB sherds may have been associated with an earlier phase of the building destroyed in IIIC, for this had received several relayings of its floors and other alterations before the catastrophe.

LH IIIA and LH I - II levels were found below this building in trench CC, each associated with walls which in some cases has been reused from a previous period. Below these a late MH III structure was uncovered, well built, with a good plaster floor which had been relaid many times. Into this had been dug a number of pits; one, rectangular in shape, turned to open into a small tomb chamber under the floor. They were all child burials, the rectangular pit containing a necklace together with a stemmed cup of LH I type.

In all, there were some two and a half metres of MH deposit. Apart from the structure with the plaster floor, the layers appear to consist

mainly of refuse, presumably lying adjacent to, but outside the houses in this area.

Bed-rock was reached 8.50 metres below surface. Above the rock, at least three building sequences were recognized, all belonging to the final phase of Early Helladic, when the site seems first to have been occupied.

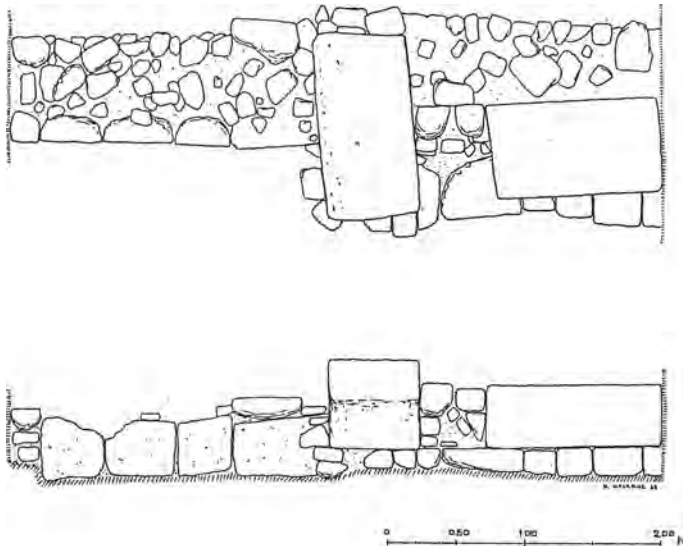
M. R. POPHAM - L. H. SACKETT

4. ΕΡΕΤΡΙΑ

1. Κατὰ μῆνα Μάϊον 1966 διενεργήθη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 830, 767, 648 α καὶ β οἰκόπεδα, ἰδιοκτησίας ἀντιστοίχως Ἰ. Παπαχαράλαμπος, Κ. Σαράπη, Κ. Βουρῆ καὶ Π. Βουρῆ.

τῶν δωματίων 2 καὶ 3 κατεκαλύπτοντο ὑπὸ παχέος στρώματος, πλήρους τέφρας καὶ κεράμων. Ἐξωτερικῶς τῆς ἀρχαίας οἰκίας εὐρέθη φρέαρ, βάθους 6 μ., πλήρες χονδροειδῶν οἰκιακῶν σκευῶν, ἀλλὰ καὶ μικρῶν καὶ μεγαλύτερων ἀκοσμητῶν ὀστράκων, σκύφων, κυλίκων καὶ ἄλλων ἀγγείων, χρονολογούμενων ἀπὸ τῶν ἀρχαϊκῶν μέχρι καὶ τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Τέλος, εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 648 β οἰκόπεδον (βλ. Σχέδ. 5) ἀνευρέθησαν λείψανα κλασσικοῦ οἰκοδομήματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθεμελιώθη μία ἐλληνιστικῶν χρόνων οἰκία, τῆς ὁποίας διετηρήθη καὶ ἀνεσκάφη ἐν δωματίον μὲ μωσαϊκὸν δάπεδον, ἀνευ παραστάσεώς τινος.

ΗΛ. ΤΣΙΡΙΒΑΚΟΣ

Σχέδ. 3. Ἐρέτρια. Οἰκόπ. Κυρ. Σαράπη (ἀριθ. οἰκοπ. 767). Κάτοψις καὶ τομὴ ἀρχαϊκοῦ τοίχου

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 830 οὐδὲν εὐρέθη. Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 767 (Σχέδ. 3) εὐρέθη τοίχος ἀρχαϊκῶν χρόνων, συγκείμενος ἐκ μικρῶν ἀκατεργάστων λίθων καὶ ἐπεσκευασμένους διὰ πωρολίθων κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰ. Ὁ τοίχος οὗτος διεπιστώθη, ὅτι συνεχίζεται εἰς τὴν αὐλὴν τῆς παραπλεύρως πρὸς Δ. οἰκίας. Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 648 α (Σχέδ. 4) ἀνεσκάφησαν τρία δωματία οἰκίας ἐλληνιστικῶν χρόνων, τῆς ὁποίας τὸ ὑπόλοιπον τμήμα εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν κατοικίαν καὶ τοὺς σταύλους τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ οἰκοπέδου. Οἱ τοῖχοι τῶν δωματίων, χρησιμοποιηθέντες ὡς ὕλικὸν τῆς παραπλεύρως ἀνεγερθείσης κατοικίας τοῦ ἰδιοκτήτου, ἦσαν κατεστραμμένοι κατὰ τὸ ἄνω τμήμα τῶν. Τὰ δάπεδα

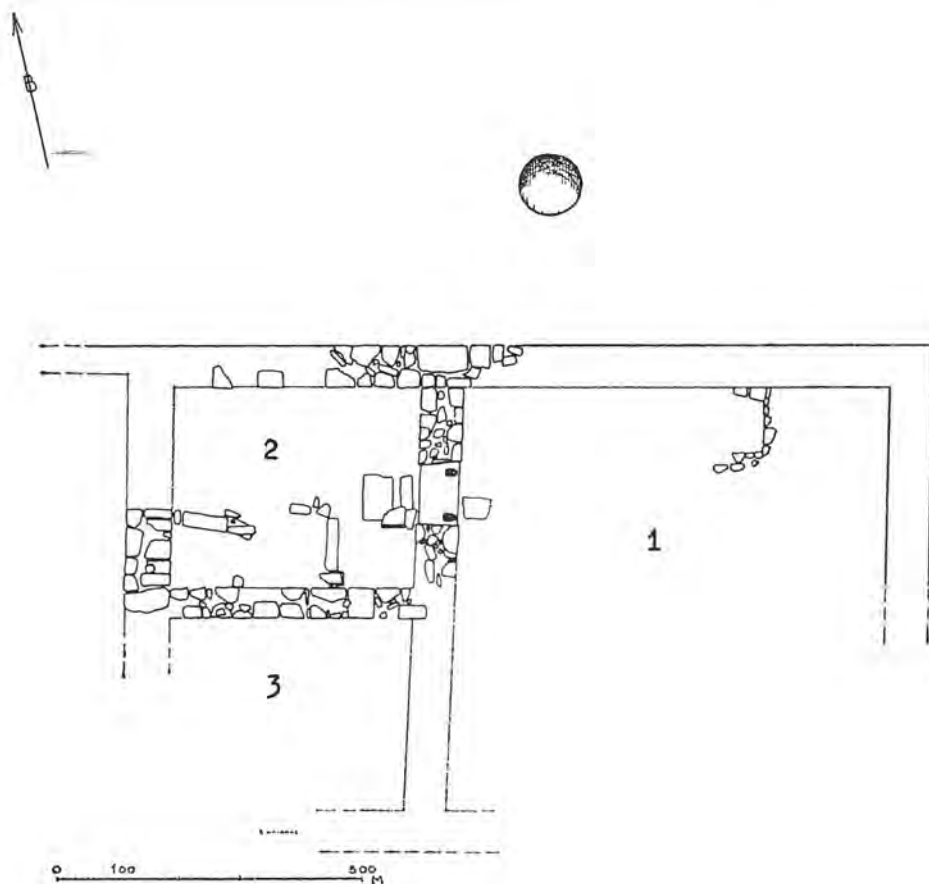
2. Ἐγένοντο ἐπίσης ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐρετρίᾳ ἐντὸς διαφόρων οἰκοπέδων, οἱ ἰδιοκτῆται τῶν ὁποίων εἶχον ζητήσει ἄδειαν οἰκοδομῆς. Ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν πρὸς ἔρευναν οἰκοπέδων καὶ τῆς μικρᾶς χρηματικῆς πιστώσεως ἐγένετο μόνον δοκιμαστικὴ ἔρευνα.

Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ἔλαβε μέρος ὁ ἐπιστημ. βοηθὸς κ. Ἀθ. Παπαδόπουλος, ὅστις ἐτήρει καὶ τὸ ἡμερολόγιον ἀνασκαφῆς, παρατηρῶν καὶ καταγράφων τὰ πάντα μετὰ πάσης λεπτομερείας καὶ σαφηνείας καὶ κάμνων κατὰ περίπτωσιν λίαν ἀξιολόγους παρατηρήσεις.

α) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 643 οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Κ. Ψαριανοῦ, κείμενον ἐγγὺς τοῦ Μουσείου,

κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Ἀρχαίου Θεάτρου καὶ Ἑγελόχου, ἀπεκαλύφθη τμήμα ἑλληνιστικῆς οἰκίας μετὰ λίαν ἐνδιαφέρουσαν διάταξιν καὶ ἀρχιτεκτονικὴν δομὴν τῶν δωματίων. Εἰς τὸ ἀνασκαφέν τμήμα ἔχομεν δύο συνεχομένους λουτρῶνας

ἑλληνιστικοὶ τοῖχοι ἐρεῖδονται ἐπὶ κλασσικῶν τοίχων, ὑπὸ δὲ τοὺς τοίχους τοῦ διαδρόμου διεπιστάθη καὶ ἀρχαϊκὸν (;) κατεστραμμένον τοιχάριον. Ὡστε εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι εἰς τὸν χώρον τοῦτον ἔχομεν τρεῖς ἀλλεπαλλήλους οἰκήσεις,

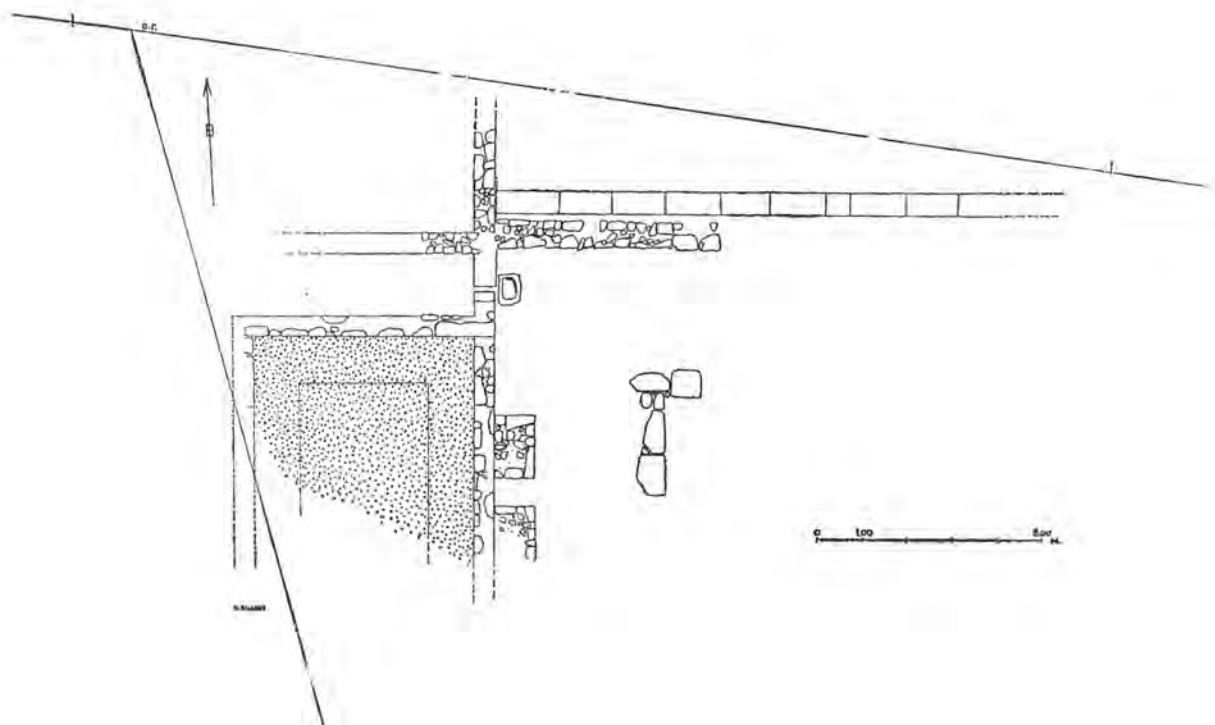

Σχέδ. 4. Ἑρέτρια. Οἰκόπ. Κ. Βουρή (ἀριθ. οἰκοπ. 648 α). Κάτωψις τῆς ἀποκαλυφθείσης ἑλληνιστικῆς οἰκίας

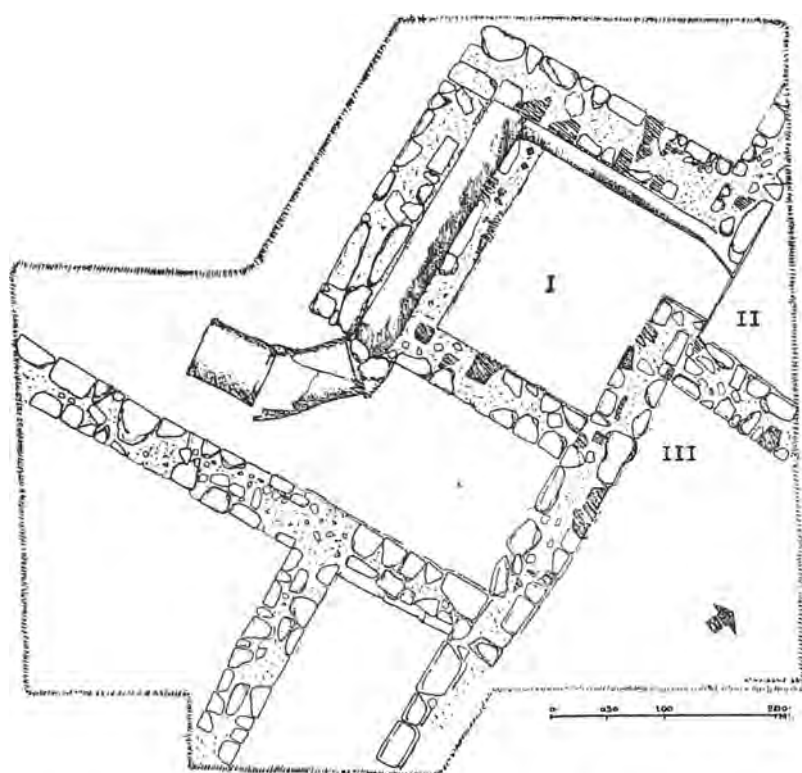
μετὰ δαπέδου ἐξ ὑδραυλικοῦ κονιάματος, ὀρθογωνίου τομῆς, περιστοιχιζομένους κατὰ τὰς δύο πλευρὰς ὑπὸ ἀγωγῶν, ἐκβάλλοντος εἰς εὐμεγέθη πῆλινον ὀχετόν (βλ. Σχέδ. 6, χώρους I καὶ II καὶ Πί ν. 176 α). Παρ' αὐτοῦς (ἐν τῇ θέσει III) ἀνευρέθη ἡ ἐστία ἐπεστρωμένη διὰ κυρτῶν καὶ ἐπιπέδων παχειῶν κεράμων μετὰ τεκτονικῶν σημείων. Ἀπεκαλύφθη, ὡσαύτως, μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ διαδρόμου, τοῦ ἄγοντος πρὸς τοὺς ἀνωτέρω χώρους. Ἐνδιαφέρον ἐν προκειμένῳ εἶναι, ὅτι οἱ

ἑλληνιστικῆς, κλασσικῆς καὶ ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, ἐνθ' ἑκτὸς τούτου ἀνευρέθη πλῆθος γεωμετρικῶν ὀστράκων, ὡς καὶ τινα πρωτογεωμετρικά.

β) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 408 οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Εὐδ. Μπασούκου, κείμενον εἰς ἀπόστασιν περὶ τὰ 50 μ. ἀπὸ τοῦ προηγουμένου, ἀπεκαλύφθη ἐνδιαφέρον ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐξ ὑδραυλικοῦ κονιάματος καὶ τοῖχοι ἐκ πωρολίθων ἑλληνιστικῆς οἰκίας, βαίνοντες ἐπὶ θεμελίων κλασσικῶν καὶ ἐνδεχομένως ἀρχαϊκῶν (Πί ν. 176 β).

Σχέδ. 5. Έρετρια. Οικόπ. Π. Βουρῆ (ἀριθ. οἰκοπ. 648 β). Κάτοψις ἀποκαλυφθεῖσων οἰκιῶν

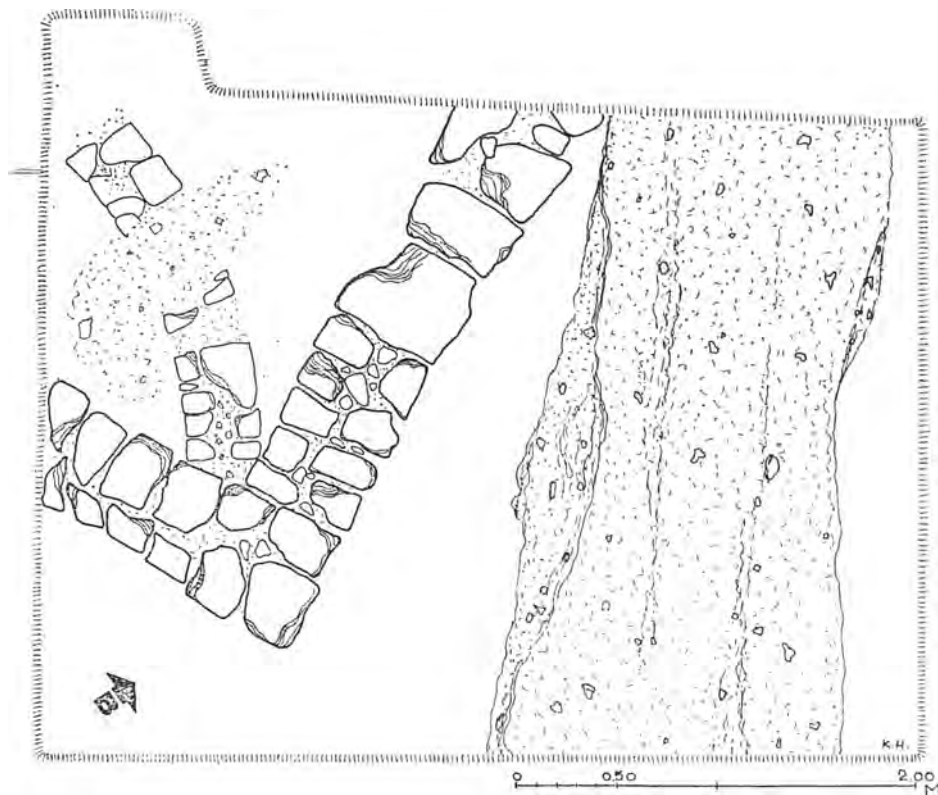
Σχέδ. 6. Έρετρια. Οικόπ. Κων. Ψαριανοῦ (ἀριθ. οἰκοπ. 643). Κάτοψις ἀποκαλυφθείσης οἰκίας

γ) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 833 οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ἰωάννου Ρόγκα, ἀπεκαλύφθησαν τμήματα τοίχων ἑλληνιστικῆς καὶ κλασσικῆς ἐποχῆς εἰς ἄλλεπαλλήλους οἰκοδομικὰς φάσεις, τῶν ὁποίων δὲν καθίσταται δυνατὴ ἡ περαιτέρω ἀποκάλυψις, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ περιβάλλων χώρος εἶναι ὑποδομημένος.

καὶ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, μετ' ἀξιολόγων διὰ τὴν χρονολόγησιν ὀστράκων.

ς') Εἰς τὸ οἰκόπεδον τῶν ἀδελφῶν Π. καὶ Ἀ. Δαμβέργη, ὑπ' ἀριθ. 250, ἀπεκαλύφθησαν μικρὰ τμήματα ἑλληνιστικῶν τοίχων καὶ ἐξωτερικοῦ διαδρόμου οἰκίας.

ζ) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 269 οἰκόπεδον Κων. Πανα-

Σχέδ. 7. Ἐρέτρια. Οἰκόπ. Βασ. Ταμβακά (ἀριθ. οἰκοπ. 671).
Ἀποκαλυφθεῖσα ὁδὸς καὶ τοῖχοι οἰκίων

δ) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 671 οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Βασιλείου Ταμβακά, ἀπεκαλύφθη λιθόστρωτος ὁδὸς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς (Σχέδ. 7), εἰς βαθύτερον ἐπίπεδον δὲ τοῖχοι ἐσωτερικοῦ δωματίου κλασσικῆς οἰκίας, ἐπικαθήμενοι ἐν μέρει ἐπὶ ἡμιμνηοειδοῦς ἀρχαϊκοῦ τοίχου, παρὰ τὸν ὁποῖον διεπιστώθη σύγχρονος ἐγκατάστασις ἐστίας ἢ ἱπνοῦ. Ὅλως ἐνδιαφέρον ὑπῆρξε τὸ κεραμεικὸν ὑλικόν, καλύπτον τὸ διάστημα ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων.

ε) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 202 οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Βαλτάσαρη, ἀπεκαλύφθησαν τοῖχοι δωματίων οἰκίας εἰς δύο τοὺλάχιστον ἄλλεπαλλήλους οἰκοδομικὰς φάσεις, ἥτοι τῶν πρωίμων κλασσικῶν

γiάρη, ἐνῶ εἰς ὅλας τὰς τομὰς εἰς βάθος 0,70 - 0,75 μ. ἀνεφάνη ὁ ἐπιχωριάζων τεφρόχρους πωρόβραχος τῆς θαλάσσης, εἰς μίαν μόνην τομὴν ἀπεκαλύφθη ἀμελοῦς κατασκευῆς τοῖχος ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς.

η) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 646 οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Παράσχου Βουρῆ, ἀπεκαλύφθη κλασσικὸς τοῖχος καὶ ἐνδιαφέρον κεραμεικὸν ὑλικόν ἐξ ὀστράκων ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων.

θ) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 152 οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Γεωργίου Μαυρογένη, ἀπεκαλύφθησαν τοῖχοι οἰκίας νεωτέρων χρόνων, κτισθείσης μετὰ τὸ 1824, εἰς ὑποκείμενον δὲ τούτων ἐπίπεδον ἀπεκαλύφθη

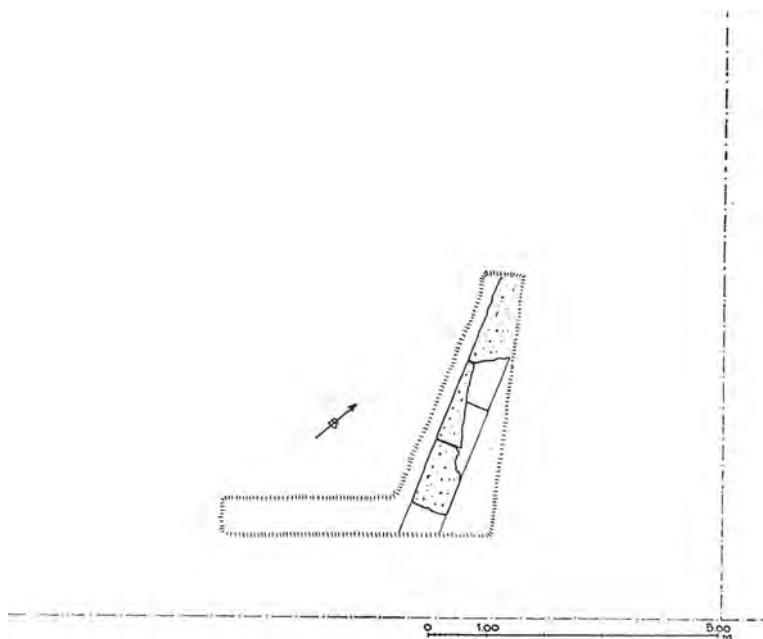
δάπεδον ἐξ ὑδραυλικοῦ κονιάματος μετὰ σμικροτάτων θρυμμάτων λίθων, κεράμων καὶ δστράκων ἀγγείων, ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς.

ι) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 323 οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Παναγιώτου Κακαβᾶ, ἀπεκαλύφθη λιθόστρωτος ἐξωτερικὸς διάδρομος ἐλληνιστικῆς οἰκίας.

ια) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 147 οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Κουρούπη (Σχέδ. 8), ἀνευρέθη τοῖχος ἐκ πωρολίθου δωματίου ἐλληνιστικῆς οἰκίας. Ἐν-

κὼν καὶ ἀρχαϊκῶν χρόνων. Τέλος, εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 359, 162, 33, 192, 76 καὶ 66 οἰκόπεδα ἰδιοκτησίας ἀντιστοίχως Γ. Τουλούμη, Π. Καραμίτσα, Γ. Βράκα, Ζ. Πολυζωίδου, Μαλ. Γιαγκουδάκη καὶ Καρλῆ - Λάμπρου, ἀπεκαλύφθη μόνον κεραμεικὸν ὑλικὸν καὶ ἐγένοντο λεπτομερεῖς στρωματογραφικαὶ μελέται.

Ἄπασαι αἱ ἀνωτέρω ἀνασκαφαὶ ἐφωτογραφήθησαν καὶ ἀπετυπώθησαν λεπτομερῶς, ἐν δὲ τῇ ἀν-

Σχέδ. 8. Ἐρέτρια. Οἰκόπ. Κουρούπη (ἀριθ. οἰκοπ. 147). Ἀποκαλυφθεῖς τοῖχος

διαφέρουσα ἰδιαιτέρως ὑπῆρξεν ἡ στρωματογραφία, παρέχουσα καταδήλως τὰ «στρώματα καταστροφῆς» τοῦ 490 καὶ 198 π.Χ., ὡς καὶ τὸ ἀνευρεθὲν κεραμεικὸν ὑλικόν, καλύπτον ὅλον τὸ ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων διάστημα.

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 6 οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Σπανοῦ, κείμενον ἐκτὸς τῶν παρακτίων τειχῶν καὶ παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἀπεκαλύφθη κλασσικὸς τοῖχος προχείρου κατασκευῆς, ἀνήκων πιθανῶς εἰς πρόσκαιρον οἰκίσκον ἐκτὸς τῶν τειχῶν, προωρισμένον πρὸς σύντομον καὶ κατὰ μικρὰς καὶ βραχείας περιόδους ἄσκησιν. Τὰ ἀνευρεθέντα ὅστρακα ἀγγείων φέρουν ἴχνη αἰθάλης. Σημειωτέον, ὅτι τὸ οἰκόπεδον Σπανοῦ εὐρίσκεται εἰς περιοχὴν γνωστὴν ὡς Ὑγειονομεῖον, ἔνθα ἡ νεκρόπολις (βλ. Κουρουνιώτης, ΑΕ 1903, σ. 1 κ.ε.) γεωμετρι-

τιμετωπίζει τοῦ ζητήματος οἰκοδομήσεων εἰς τὰς πρώτας περιπτώσεις δέον, ὅπως ληφθῇ πᾶσα μέριμνα πρὸς διατήρησιν τῶν ἀποκαλυφθεισῶν ἀκινήτων ἀρχαιοτήτων κατὰ τὸν ἐκάστοτε ἐνδεικνυόμενον συμφορώτερον τρόπον.

Ἰδιαιτέρως ὡς πρὸς τὰ οἰκόπεδα Κων. Ψαριανοῦ καὶ Εὐδ. Μπασούκου ἐπιβάλλεται ἀπολύτως, ὅπως συνεχισθῇ κατὰ τὸ προσεχέστερον δυνατόν καὶ συμπληρωθῇ ἡ ἀνασκαφὴ πρὸς πλήρη ἀποκάλυψιν τῶν οἰκίων, αἵτινες θέλουν ἀποτελέσει πρότυπα μελέτης καὶ σχεδίου ἐλληνιστικῶν οἰκιῶν ἐν Ἐρετρῷ.

Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι τὰ πορίσματα καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα ὑπῆρξαν ἄκρως ἐνδιαφέροντα καὶ σπουδαῖα, ἰδίως διότι ἔνεκα τῆς διασπορᾶς τῆς ἐρεῦνης εἰς διάφορα τῆς πόλεως σημεία, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν ἀρχαίων τειχῶν,

κατέστη δυνατόν νά ἔλθουν εἰς φῶς σημαντικά ἀρχιτεκτονικά μνημεῖα, ἱκανά νά ἀποκατασταθοῦν κατὰ τήν περαιτέρω πρόοδον τῶν ἀνασκαφῶν καί ἄλλα διατηρούμενα καταλλήλως νά ἀποδοθοῦν εἰς τήν ἐπιστημονικήν ἔρευναν, πέραν δὲ τοῦτου ἐλάβομεν σαφεστέραν ἰδέαν καί οὐσιαστικώτεραν γνῶσιν τοῦ τοπογραφικοῦ διαγράμματος τῆς ἀρχαίας πόλεως κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις κατοικήσεως καί ἐνετοπίσθη ἐντελέστερον ἢ μέχρι σήμερον ὑποθετική θέσις τοῦ γεωμετρικοῦ συνοικισμοῦ καί μῆς διὰ πρώτην ὅλως φορὰν ἐντοπιζομένης πρωτογεωμετρικῆς οἰκίσεως. Ἐξ ἄλλου, διὰ τῆς κατὰ τὸ δυνατόν ἀκριβοῦς μελέτης τῶν στρωματογραφικῶν δεδομένων, κατέστη δυνατόν νά παρακολουθήσωμεν ἑκτενῶς καί ἀνεπιφυλάκτως τὰς ποικιλιτάτας ἱστορικὰς περιπετειᾶς τῆς πόλεως, διότι ἐξηκριβώθησαν καταφῶρος τὰ ἴχνη τῆς καταστροφῆς τῆς Ἐρετρίας τῷ 490 π.Χ. ὑπὸ τῶν Περσῶν ἕνεκα τῆς παρασχεθείσης βοήθειας εἰς τὰς Ἰωνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διεπιστώθησαν εἰς ἀπάσας σχεδὸν τὰς ἀνασκαφὰς ἀπὸ τὰ ἴχνη τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως τῷ 198 π.Χ. ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ Φλαμνίνου, περὶ ἧς παρέχουν μαρτυρίας ἰδίᾳ οἱ ἱστορικοὶ Πολύβιος, Λίβιος, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, Στράβων κ.ά. Εἰς δύο ἢ τρεῖς, τέλος, περιπτώσεις κατέστη πιθανῶς δυνατόν νά ἐξακριβωθοῦν ἴχνη τῆς καταστροφῆς τοῦ 1ου αἰ. π.Χ., ὀφειλομένης ἀσφαλῶς εἰς τὰς ταραχὰς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μιθριδάτου περὶ τὸ 87 π.Χ. Δύναται κανεῖν νά ὁμιλῇ σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος περὶ τοῦ ὅτι ἡ Ἐρετρία ἤκμαζεν ἀδιαπτῶς ἀπὸ τῶν πρωτογεωμετρικῶν ἥδη χρόνων μέχρι καὶ τῶν πρώτων ρωμαϊκῶν. Λόγῳ τῆς σπουδαιότητος τῶν θιγόντων προβλημάτων αἱ ἐφετεινὰ ἀνασκαφαὶ θὰ ἀποτελέσουν θέμα εἰδικῆς μελέτης, ὑπὸ τοῦ ὑπογραφομένου.

ΑΓΓ. ΛΙΑΓΚΟΥΡΑΣ

5. ERETRIA 1965 UND 1966

Dem ersten Bericht über die neuen griechisch-schweizerischen Ausgrabungen in Eretria 1964¹ lassen wir hier einen etwas ausführlicheren über die Grabungen im Herbst 1965 und 1966 folgen, der mehr ins Detail gehen soll als die kurzen vorberichte über 1964 und 1965 in der Zeitschrift «Antike Kunst»². Wir danken den behörden, die unsere Arbeit möglich gemacht

1. Deltion 20 (1965), S. 262 ff.

2. Antike Kunst 7 (1964), 102 - 105. 9 (1966), 106 - 124. Die hier entworfene Geschichte der Zerstörung Eretrias wird jetzt illustriert durch den unten S. 277 ff. geschilderten Befund.

haben: dem Generaldirektor der griechischen Denkmalpflege Herrn Dr. J. Kondis, den Herrn Ephoren Dr. N. Verdelis, dessen allzufrühen Tod wir 1966 zu beklagen hatten, und Dr. D. Lazaridis, ferner den Herrn Epimeliten K. Davaras, A. Lianguras, A. Papadopoulos, P. Parthenis, und E. Tsirivakos; dem Herrn Präsidenten der Schweizerischen Geisteswissenschaftlichen Gesellschaft, Herrn Professor Dr. O. Reverdin und dem Schweizerischen Nationalfonds, der die Mittel für den schweizerischen Anteil an den Grabungen zur Verfügung gestellt hat. Sehr nützlich war uns der von der griechischen Denkmalpflege ausgeführte Magazinbau; eine Erweiterung ist vorgesehen.

Die Herrn Ephoren und ihre Mitarbeiter haben durch zahlreiche Versuchsgrabungen geholfen, die Geschichte und Topographie der Stadt zu klären. Dabei sei besonders auf die Entdeckung des schönen Heiligtums klassischer Zeit östlich vom Thesmophorion durch K. Davaras hingewiesen (vgl. Deltion 20 (1965), Plan 7, G 3). Clemens Krause untersuchte weiter das Westtor und seine Umgebung und Vorgeschichte, Claude Bérard das südlich davon entdeckte Heroon, Jean Paul Descœudres, der an beiden Stellen half, begann 1966 eine neue Grabung (vgl. Deltion 20 (1965) Plan 7, F 5) halbwegs zwischen dem West- und dem vorauszusetzenden Osttor und stiess dabei auf die beide Tore verbindende, in fünf Perioden nachweisbare Strasse und Ruinen grosser, z.T. öffentlicher Gebäude. Paul Auberson hat das Stadtgebiet neu vermessen und alle gesicherten antiken Reste aufgenommen. Seine Studie über die archaischen und klassischen Tempel Apollons wird als erstes Heft der Eretriapublikation erscheinen. Christiane Dunant veröffentlicht die Inschriften. Lilly Kahil bereitet die Publikation der geometrischen Keramik vor, Jean Paul Descœudres die der archaischen, I. Metzger die der hellenistischen; Hansjörg Bloesch hat die Konservierung und Inventarisierung der Funde geleitet.

Die wichtigsten bisherigen Ergebnisse seien vorweg zusammengefasst. Der früharchaische Apollontempel kommt an Rang dem gleichzeitigen der Hera in Samos nahe und bekräftigt die literarisch bezeugte Bedeutung des frühen Eretria. Auch der späarchaische Tempel war eine eigenartige Schöpfung hohen Ranges, mit einer von der attischen sehr verschiedenen Synthese ionischer und dorischer Elemente. Die

früharchaische Befestigung unter dem Westtor ist eine der ersten Griechenlands, die wir kennen. Auch das Heroon bezeugt mit seinen kostbaren Beigaben und Kultstätten den Glanz der Hippobotai des alten Eretria. Die Keramik bestätigt die weiten Handelsverbindungen vom Orontes bis nach Etrurien und die Metallgefäße den Anteil an der Schöpfung der archaischen Kunst Italiens³.

Strabons Nachricht von einem älteren Eretria ist, soweit wir bisher sehen, auf Lefkandi zu beziehen, den grossartigen Ruinenhügel, der das Ielantische Feld im Osten flankiert so wie Chalkis im Westen. Die englischen Ausgräber können in Lefkandi die Besiedlung bis ins achte Jahrhundert verfolgen, in dem nach unseren Funden das neue Eretria gegründet wurde, gleichsam als erste Kolonie des alten Eretria. Der Beginn der grossen Kolonisation erforderte einen guten Hafen, wie ihn zwar das neue Eretria, nicht aber Lefkandi besitzt. Für die spätere Stadtgeschichte waren die Grabungen ebenfalls sehr ergiebig. Die Zerstörung durch die Perser 490 liess sich weithin beobachten und die durch die Römer 198 erwies sich als sehr viel schwerer, als Livius', wohl auf Polybios zurückgehender Bericht hatte vermuten lassen. Nach 198 ist die Stadt wieder aufgebaut worden, hat aber ihre alte Bedeutung nicht zurückgewonnen. Eine letzte Zerstörung ist nach unseren Funden in Verbindung zu bringen mit der Nachricht, dass sich ganz Euboia 87 v. Chr. auf Mithridates' Seite gestellt hat; sie ist also ebenfalls den Römern zuzuschreiben und war so gründlich, dass die, ohnedies durch ihre Sumpffieber gefährdete Stadt, aufgegeben werden musste. Die spärlichen späteren Funde lassen vermuten, dass es nur noch in höheren gesunden Lagen noch Besiedlung gab, das übrige Stadtgebiet aber Steinbruch war. Das neue so gewonnene Bild von der Stadtgeschichte lässt auch die einzelner früher ausgegrabener Bauten in neuem Licht erscheinen. Wir sehen jetzt, dass die zweite der grossen Bauperioden des Theaters und die erste des benachbarten Gymnasions in die Blütezeit um 300 gehören, und dass die Wiederherstellungen nach 198 sehr viel dürftiger sind. Und wir verstehen, warum das Stadtgebiet nurmehr wenige aufgehende

Ruinen besitzt, aber umso kostbarere ältere Schichten.

Basel, April 1967

KARL SCHEFOLD

West-Tor (Plan 1)

Die Fortsetzung der Grabungen am Westtor hat im Herbst 1965 und 1966 zur teilweisen Freilegung zweier einander ablösender Toranlagen geführt; beide liegen im unmittelbaren Bereich der seit den griechischen Ausgrabungen bekannten frühklassischen Anlage und des in hellenistischer Zeit vorgebauten Bollwerks⁴. Die frühen Anlagen haben sich so gut erhalten, weil sie in einer Senkung lagen, die für das frühklassische Tor planiert wurde⁵.

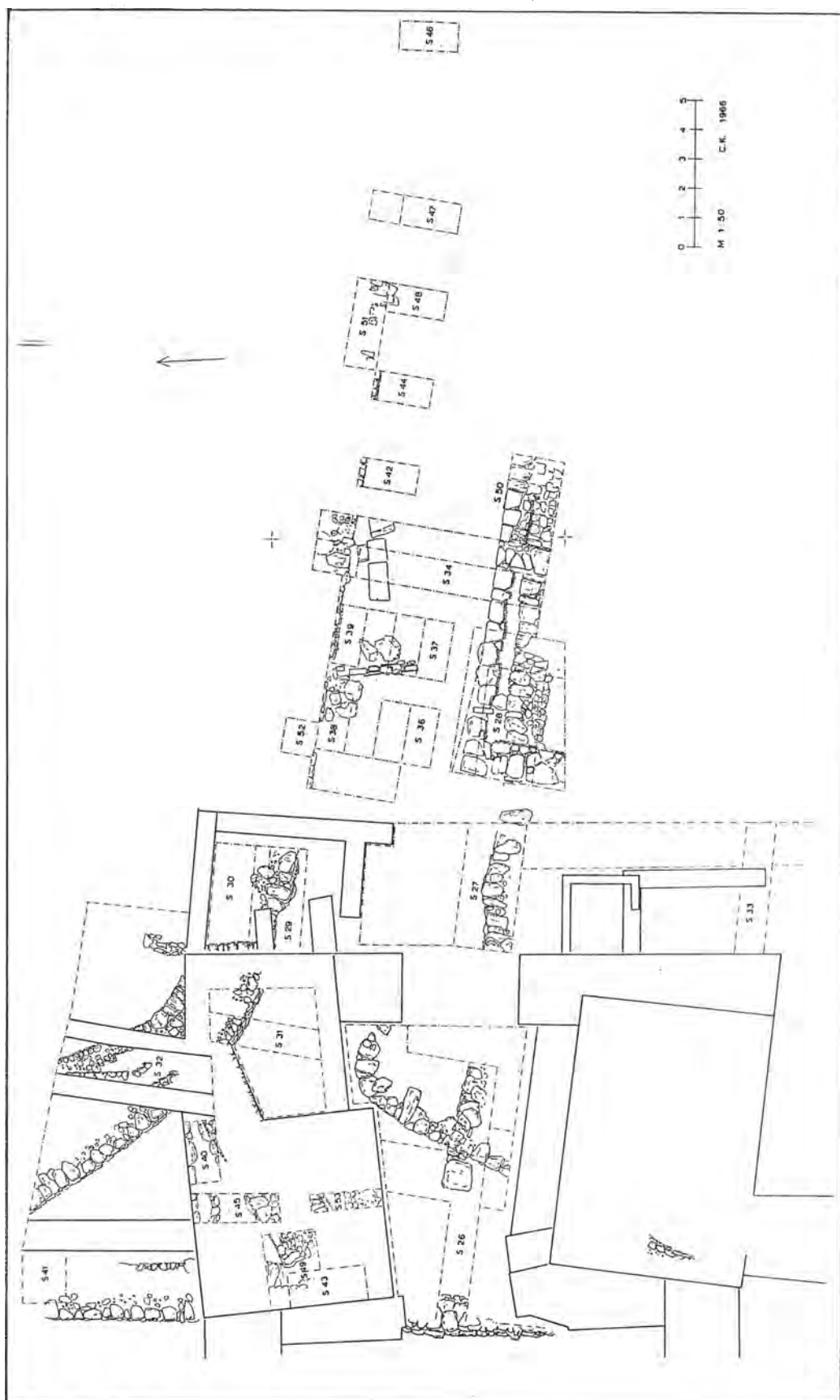
Zur Anlage des 7. Jhrs. gehören zwei trichterförmig verlaufende Mauerzüge, die das im Norden und Süden teils natürlich ansteigende, teils künstlich aufgeschüttete Gelände abfangen. Die topographische Beschaffenheit des Geländes ist vermutlich auf einen von Norden kommenden Gebirgsbach zurückzuführen, dessen Bett in Zusammenhang mit den späteren Anlagen von Abfangmauern eingefasst, beim Bau des Bollwerks schliesslich nach Westen verlegt wurde. Das nördliche gegen den Bach errichtete Analemma der ersten Anlage nähert sich in südöstlicher Richtung seinem südlichen Gegenstück und biegt im Bereich des Nordturmes der Anlage III allmählich in eine Ost-Westrichtung ein (in S 31, S 29)⁶. Diese Richtung wird vom südlichen Analemma aufgenommen, das über eine Länge von etwa 25 m freigelegt ist (in S 26, S 27, S 28, S 50); sein Abstand zur Nordmauer beträgt etwa 6,50 m (zwischen S 27 und S 29). Im Westen gehört ein etwa 3 m langer Abschnitt der in nord-südlicher Richtung verlaufenden Stützmauer zum feldseitigen Abschluss der Anlage (bei S 26; die nördliche Fortsetzung gehört zur Anlage II, die südliche zur Anlage III); sein Zusammenhang mit dem südlichen Analemma, konnte wegen grabungstechnischer Schwierigkeiten noch nicht geklärt werden (Taf. 177 a). An ihrem östlichen, erst teilweise bekannten Abschluss (in S 50) springt

4. Vgl. zuletzt: B. Chr. Petrakos, *Deltion* 17 (1961/62), 145 ff. Taf. 4; K. Schefold, *Deltion* 20 (1965), 262 ff. Plan 5; Ders. *Antike Kunst* 7 (1964), 103 und 9 (1966), 116 ff., Abb. 6, 7.

5. Schefold a.O. (Anm. 4) 1966, 106.

6. S verweist im Folgenden auf die im Plan 1 eingezeichneten Schnitte.

3. Durch I. Metzgers Beobachtung vieler Spendegefäße im Nordraum des Palastes (unten S. 285) wird meine Vermutung bestätigt, der Nordraum setze die Kulttradition des Heroons fort (*Antike Kunst* 9 (1966), 106 ff.).

Plan 1. Eretria. Westtor

die Mauer um etwa 1 m nach Norden vor, so dass in diesem Bereich der Torverschluss zu erwarten ist. Die absolute Gleichzeitigkeit von Nord- und Süd-Analemma ist bisher nicht zwingend erwiesen. Die nördliche Stützmauer blieb stellenweise in ihrer ursprünglichen Höhe (2,35 m in S 31; vgl. T a f. 177 b), die südliche bis zu 2 m hoch erhalten (in S 27). Dieser Erhaltungszustand erklärt sich aus der Auffüllung des Torhofes durch eine bis zu 2 m mächtige Geröllschicht mit z. T. grossformatigen Bruchsteinblöcken aus dem Verband der älteren Anlage. Sie dürfte auf eine katastrophale Auswirkung des Baches zurückzuführen sein, von der besonders der westliche Teil des Süd-Analemmas betroffen wurde (bei S 26). Hier errichtete man ein parallel zum Bachbett in nord-südlicher Richtung verlaufendes Analemma (S 26 — S 41), das im Süden an die ältere Stützmauer anschliesst und mit der Auffüllung des alten Torhofes die Voraussetzung für die Anlage II aus dem 6. Jhr. bildet (T a f. 177 a).

Das Nord-Analemma ragte während dieser zweiten Bauperiode noch als etwa 0,60 m hoher Sockel über das neue Strassenniveau hinaus und trug zusammen mit einer inneren Mauer- schale das aufgehende Lehmziegelmauerwerk der Wehrmauer. Mit gleicher Oberkante, jedoch auf dem neuen Niveau fundiert, schliesst ein etwa 2 m breiter und 7 m langer, in südwestlicher Richtung vorstossender Sockel an, dessen aufgehendes Lehmziegelmauerwerk bis zu 22 Schichten hoch im Schutz des späteren Nord- turmes erhalten blieb (S 31, S 40, S 45, S 49, S 53) (T a f. 177 c - d). Auf der Gegenseite setzt sich, aus südwestlicher Richtung kommend, ein etwa 0,70 m hoher Sockel über das in der oberen Partie zerstörte Süd-Analemma fort und endet annähernd halbkreisförmig in etwa 4 m Abstand von dem einbiegenden Sockel des Nord-Analemma (T a f. 178 a)⁷. Die Stärke dieser südlichen Wehrmauer ist noch unbekannt. Zusammen mit der nördlichen bildet sie einen mit flachem Winkel trichterförmig angelegten Zugang, dessen Verschluss im Bereich von S 29 gelegen haben muss, wo Aussen- und Innen- schale der nördlichen Wehrmauer sich mitein-

ander verbinden. Der etwa 4 m weiter westlich anschliessende Sockel zwang zu einer tangentialen Führung des Zuganges, so dass der zum Tor vordringende Angreifer seine unbeschildete Rechte der südlichen Wehrmauer und dem dort vermuteten Turm zuwandte. Die Anlage erforderte eine Brücke, wie sie für die nächste Periode (III) gesichert ist (T a f. 178 b)⁸.

Zur zweiten Bauperiode gehört schliesslich die östliche Verlängerung des nördlichen Analemma um etwa 20 m parallel und in einem Abstand von etwa 6 m zum südlichen Analemma aus Bauperiode I (S 29, S 38, S 39, S 42, S 44). Sämtliche Strassenanschlüsse sind durch eine bis zu 2 m breite Baugrube hellenistischer Zeit gestört; eine Quader befindet sich noch in situ (S 34) (T a f. 178 c). Parallel zum südlichen Analemma verläuft im Abstand von etwa 1 m eine Euthynterie aus klassischer Zeit; sie biegt in S 28 nach Süden ab und endet im Osten mit etwa 10 m Länge in S 50 (T a f. 178 d - e).

CLEMENS KRAUSE

L' Hérôon géométrique (Plan 2)

En attendant la parution, prévue pour 1968, du fascicule⁹ consacré à l'hérôon, dans le cadre des publications de la fouille gréco-suisse d'Érétrie, nous présentons ici un court rapport concernant nos deux campagnes d'automne 1965¹⁰ et d'été 1966.

Tombes à incinérations

En 1965, lors d'une tranchée de sondage en profondeur dans la pièce Nord du bâtiment dont les fondations ont été mises au jour par B. Petrakos¹¹ soit directement au Sud de la porte de l'Ouest (plan Érétrie P 200), nous avions rencontré (tombe 5)¹² une petite urne de bronze protégée par une plaque de tuf. Un disque de calcaire, soigneusement taillé, servait de couvercle. Sur la plaque et sur le couvercle, deux fers de lance avaient été déposés en offrande. L'urne elle-même, simplement enfouie dans

8. Vgl. Anm. 4.

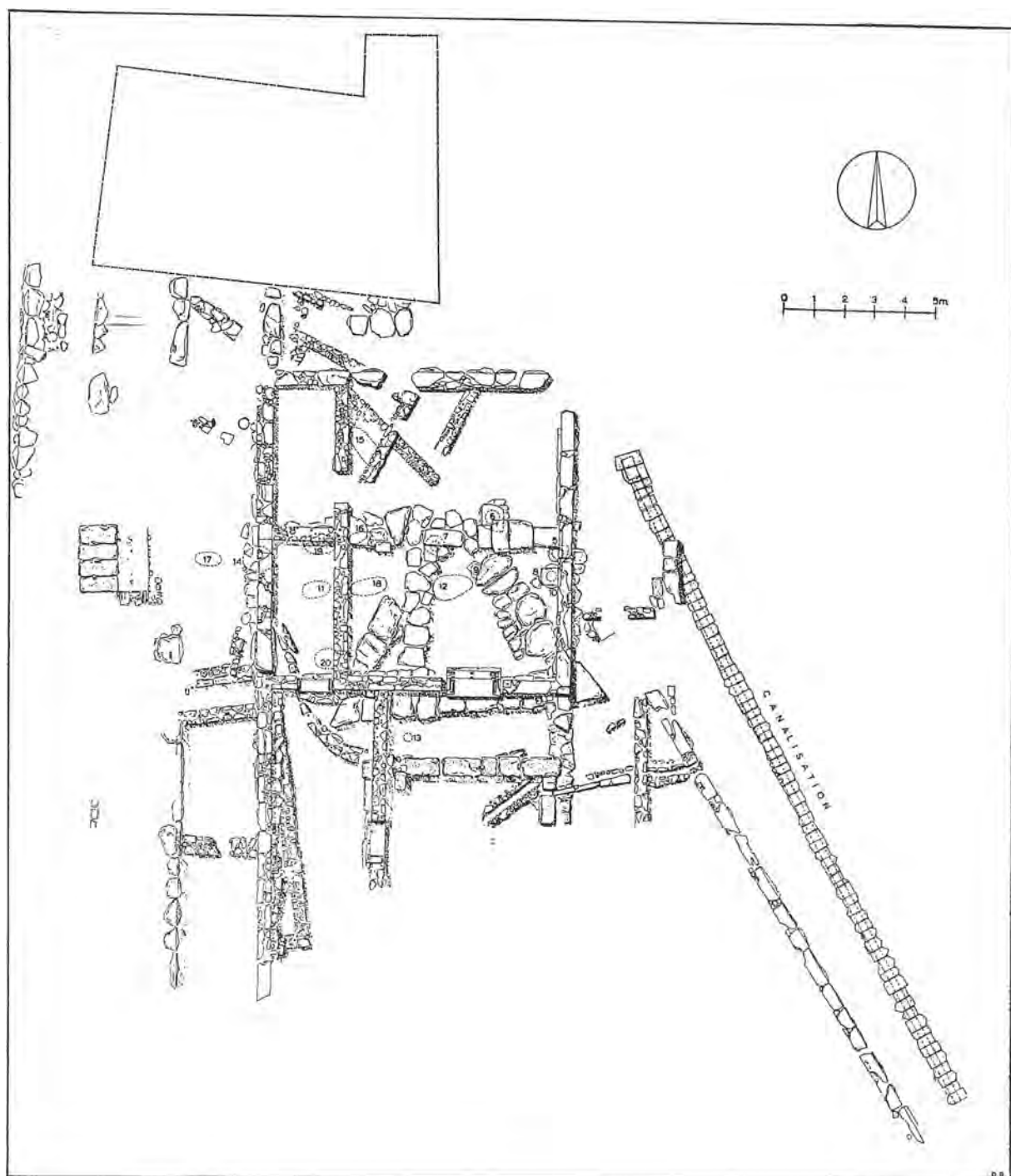
9. La publication contiendra entre autres les plans de détails, les profils et les photographies des tombes, ainsi que l'inventaire détaillé du matériel.

10. K. Schefold, *Antike Kunst* 9 (1966), 120 ss.

11. *Deltion* 17 (1961/2), 154 s., fig. 11.

12. Ces numéros sont arbitraires et se réfèrent à un système de classification interne à la fouille d'Érétrie. La publication donnera une numérotation plus satisfaisante avec une table de concordance.

7. Im Herbst 1964 wurden im Südturm der Anlage III die unteren Lagen eines Lehmziegelmassivs angeschnitten, dessen Orientierung mit der des Sockels übereinstimmt, dessen Breite (ca. 4.50 m ohne beidseitige Sockel) jedoch einen Turm an dieser Stelle vermuten lässt; die stadtseitige Sockelschale konnte nur als Mauergrube ermittelt werden.

Plan 2. Ἐρέτρια. Λ' Ἡρόδον

la terre vierge, ne contenait que les os carbonisés et une mince lame de cuivre, brisée et brûlée, décorée de lignes de festons en reliefs.

Cette première et modeste découverte, qui donnait l'alarme, si l'on peut dire, allait être suivie de nombreuses trouvailles plus extraordinaires. Nous nous trouvions bientôt en présence d'un ensemble de cinq tombes à incinérations groupées en demi-cercle autour d'une sixième, la principale, tant par les dimensions que par l'importance du mobilier funéraire. Chacune présentait d'ailleurs des particularités qui l'individualisaient facilement. Nous les décrivons ci-dessous brièvement.

La tombe 5, dont nous venons de parler, était située à l'extrémité Est du demi-cercle qui entourait au Sud la tombe du prince. Immédiatement au Sud nous dégagions (tombe 10) une grande base de pierre grossièrement cylindrique, sur laquelle était posé un bloc massif quadrangulaire (Pl. 179 c). La surface de ce couvercle en contact avec l'élément précédent était légèrement évidée. Une cavité arrondie, parfaitement polie, était ménagée à l'intérieur de la base, et abritait une urne de bronze à épaule en parfait état de conservation, fermée d'un couvercle de plomb assujéti par deux rivets. Cette urne contenait les os carbonisés enveloppés dans une étoffe de lin dont les meilleurs fragments ont été magnifiquement restaurés par le Professeur Bloesch¹³. Divers petits objets en or (aiguilles, anneaux, etc.) étaient éparpillés parmi les ossements.

La tombe 8 se trouvait à l'Ouest de la précédente et lui est stratigraphiquement postérieure. L'urne, abritée dans une niche de pierres sèches, sous une dalle de marbre brut, était couverte d'un disque de tuf très fin (Pl. 179 a); pour toute offrande, un fer de lance. Plus à l'Ouest encore, une épaisse couche de cendres, de plan circulaire, cachait l'emplacement de la tombe 9; ces cendres contenaient des fragments de vases subgéométriques brûlés, une épée brisée et quatre petits fers de lance. L'urne, fermée d'un disque de pierre, se trouvait dans une niche dont la dalle de couverture portait une seconde épée rituellement courbée.

A l'extrémité Ouest du demi-cercle, la niche de la tombe 7, composée de lourdes pierres massives, abritait de nouveau un dinos couvert d'une feuille de plomb simplement emboîtée

sur le rebord de l'urne (Pl. 179 b). Le haut de la paroi de bronze, particulièrement bombé et tendu, est percé en trois endroits opposés de trois petits trous circulaires, disposés en triangle, obturés par des rivets de plomb. Ce détail nous prouve la réutilisation de l'urne, car on songe naturellement, plutôt qu'au système d'anses d'un chaudron à trépied, à un décor de protomés que l'on a dû supprimer pour poser le couvercle.

Venons-en enfin à la tombe 6, celle que le Professeur Schefold a si vraisemblablement attribuée à un prince. Au fond d'une fosse de près d'un mètre et demi avait été placé un bloc de tuf de plan polygonal (Pl. 179 f), dont la surface, taillée en lit d'attente de façon à ménager un anneau saillant stabilisateur, supportait un chaudron de bronze. Celui-ci (Pl. 179 e) contenait les os carbonisés entourés de débris d'étoffes (cf. tombe 10) et divers petits objets en or, fer et argent (fibules et anneau) dont le principal est un sceau à scarabées de facture orientalisante¹⁴. Un second chaudron recouvrait le premier, tel une sorte de cloche. Autour de ces récipients avaient été dressées six grosses pierres non taillées; dans l'intervalle nous avons retrouvé un petit arsenal, soit quatre épées brisées (Pl. 180 b) ou courbées, cinq fers de lance, une très belle pointe de lance en bronze. La fermeture de la niche était assurée par trois grandes plaques de tuf (Pl. 179 d) et une couche de briques crues de plan irrégulier.

Cette description rapide permet déjà d'apprécier le caractère homérique du système d'incinération utilisé, constatation identique à celle faite par P. Dikaios à propos de sa « Royal tomb at Salamis, Cyprus » (AA 1963, 147 ss.) qu'il sera instructif de comparer avec l'ensemble érétrien au moment où les relations entre Chypre et l'Eubée deviennent toujours plus évidentes¹⁵. Bien que deux de nos tombes (9 et 10) appartiennent probablement à des femmes, on est frappé par le côté guerrier du mobilier funéraire. Le prince de la tombe 6 comptait certainement parmi ces δεσπόται Εὐβοίης δουρικλυτοί dont parle Archiloque au fragment 9, et les épées évoquent les χαλκιδικαὶ σπάθαι que mentionnera Alcée (fr. 137, 6).

Le Professeur Schefold, au vu des premières

14. Antike Kunst 9 (1966), 122; les hiéroglyphes de l'un d'eux évoquent un trigramme d'Amon-Ré plus ou moins déformé.

15. L. Kahil et V. Karaghiorgis, Antike Kunst 10 (1967).

13. H. Bloesch, Antike Kunst 10 (1967).

tombes, et alors qu'on ne soupçonnait pas encore le côté monumental de la nécropole, en avait aussitôt mis l'emplacement en relation avec le palais hellénistique (l.c. 120) et a été ainsi conduit à désigner l'ensemble comme un *hērōon*. Mais, réservant de cerner le problème de plus près dans la publication, continuons la fouille et passons aux tombes à inhumations.

Tombes à inhumations

A l'Ouest du groupe formé par ces six tombes à incinérations, nous mettions au jour un autre groupe de tombes d'un caractère entièrement différent. Il s'agit de neuf sépultures à inhumations abritant les restes d'enfants ou de jeunes gens prépubères. Les fosses étaient de forme allongée et généralement orientées selon un axe Est-Ouest. L'état des squelettes était malheureusement si mauvais que, à une exception près, l'observation des ossements, quand bien même nous en disposons encore, ne fournit que peu de renseignements (nous n'avons pas encore pu consulter un anthropologue). En revanche, dans la plupart des cas, la dentition a mieux subsisté et autorise des déductions significatives, par exemple lors de la découverte, dans la même mâchoire, de dents de lait et d'adultes. Mais c'est surtout le mobilier funéraire qui est caractéristique en regard de celui des tombes héroïques. Il consiste cette fois en offrandes céramiques, vases miniatures tournés ou non, de fabrication locale, matériel de dinette des nobles enfants, aryballes globulaires érétriens et corinthiens (cf. rapport de Mme. Kahil sur la céramique). Dans l'une de ces fosses nous avons trouvé un petit poignard de fer dont le manche en bois, aujourd'hui disparu, était cerclé d'une virole de bronze, première arme d'un futur guerrier! Une autre tombe révélait un matériel plus «féminin», perles de collier et bague de bronze à spirales symétriquement opposées. Dans plusieurs fosses furent découvertes des séries de disques, taillés par éclats dans des tessons de céramique grossière, éléments de quelque jeu de marelle. Par ailleurs, au-dessus des squelettes, nous avons parfois rencontré des ossements animaux, derniers vestiges des sacrifices chthoniens.

Comme pour le groupe précédent, ici aussi une tombe se détachait du lot, notre numéro 14, et c'est à celle-ci que nous nous arrêtons un instant. Au fond d'une fosse de plus d'un mètre, nous avons dégagé une petite niche de

plan elliptique dont les parois étaient composées de cinq couches d'argile grise crue. La cavité abritait, si l'on peut dire, puisqu'il n'y avait ni base ni couvercle, un petit trésor réparti au-dessus et autour d'un crâne d'enfant écrasé. À côté de trois beaux vases subgéométriques, nous mettions au jour les cinquante perles de verre d'un collier, magnifiquement irisées, une épingle d'or, deux bracelets spiraloides en or, à noyaux de bronze, et surtout un superbe diadème en or, morphologiquement identique à ceux décrits par Ohly¹⁶, également de provenance érétrienne, mais dont l'iconographie et l'inspiration est orientale, même si le travail, éloigné pourtant de tout géométrique, reste grec. De part et d'autre d'un arbre sacré du type palmier-dattier, deux chevreuils galopent face à face (Pl. 180 a); à droite et à gauche, des plantes de lotus encadrent des félidés poursuivants, tandis que dans le champ des aigles aux ailes éployées déchirent des serpents de leur bec. Ailleurs surgit un oiseau d'eau à long bec. L'extrémité droite de notre bandeau offre la singularité d'une inversion du décor, c'est-à-dire que les animaux de la frise sont sens dessus dessous¹⁷, détail qui éclaire indirectement les procédés de composition de ces frises et l'emploi des matrices. Le contenu de cette tombe en désigne donc clairement l'occupant comme une petite princesse et la met en vedette, ainsi que le seigneur incinéré dans les grands chaudrons de bronze.

Le monument et l'enceinte

Aucun signe particulier n'indiquait l'emplacement des tombes. En revanche un extraordinaire monument triangulaire a été édifié sur le site de la nécropole toute entière (Pl. 180 c). Il s'agit d'une série de dalles massives alignées suivant un plan équilatéral; les mesures extérieures donnent 9.20 m. de côté. La base est orientée sur le lever et le coucher du soleil, c'est-à-dire que la hauteur indique presque exactement le Nord (calcul vraisemblablement effectué au solstice d'été). On remarquera le soin accordé à l'ajustement des angles, et l'on admirera en particulier la pierre de l'angle Est, très beau calcaire gris bleuté, aux tranches nettes et à la surface plane. L'angle Nord a été détruit à l'époque classique, mais nous en

16. D. Ohly, *Griechische Goldbleche des 8. Jahrhunderts* (1953).

17. Cf. par ex. Ohly, Fig. 13, A13.

avons retrouvé les éléments réutilisés dans la fondation postérieure, et précisément la dalle triangulaire de la pointe qui s'adapte exactement sur un plan de reconstitution. Il n'y a pas de relation directe entre les tombes et le monument, car l'on trouve des fosses à l'extérieur, à l'intérieur ou même sous les dalles. Il semble donc, pour le moment, que sa fonction majeure ait été de sacraliser l'endroit et de délimiter éventuellement une sorte d'abaton; l'on pourrait aussi songer à quelque autel chthonien du type *ἐσχάρα*.

Si les tombes ne sont pas groupées particulièrement par rapport au triangle, il n'en va pas de même du péribole. En effet, le monument et les tombes sont entourées au Sud par un péribole constitué par deux rangées de petits orthostates non taillés (Pl. 180 d). Cette enceinte était semi-circulaire, car, si elle est détruite à l'Est par les couches hellénistiques, à l'Ouest nous n'en avons plus trouvé trace à la hauteur de la tombe 14, même dans les stratigraphies.

Laissant provisoirement ouverte la question des limites de l'hérôon dans la section Nord, nous concluerons brièvement en soulignant l'unité de l'ensemble, malgré la dualité du système de sépultures — qui n'en est d'ailleurs que plus significative des différences du rituel selon l'âge et donc l'état social. Cette unité n'est pas seulement formelle, telle qu'elle nous apparaît à l'intérieur du péribole, mais elle est aussi stratigraphique, nous le montrerons, et partant, chronologique.

Situation et topographie

Dans toute la section Est et Sud-Est les niveaux géométriques ont été bouleversés ou entièrement détruits par les établissements postérieurs. Au Sud-Ouest en revanche nous avons découvert une grande fondation rectangulaire (Pl. 180 d) de 8.20 m. pour le long côté (la fouille n'est pas terminée). Ce bâtiment nous intéresse parce qu'il est orienté selon le même axe que le triangle et qu'il est contemporain du péribole. L'angle Nord de cette construction se trouve situé à une distance de 0.65 m. du péribole: c'est dire qu'il n'y avait qu'un passage très étroit entre les deux monuments; c'est dire surtout qu'à l'époque l'hérôon n'était pas isolé au Sud de la porte occidentale. Enfin nous mentionnerons le gros mur qui double le flanc Nord de ce bâtiment rectangulaire à un intervalle de 0.70 - 75 m. suivant la même orientation. Sa

fonction n'est pas claire du fait qu'il a été arraché à l'Ouest par l'enceinte de la ville et qu'il disparaît à l'Est sous les fondations postérieures.

A l'Ouest, les couches géométriques ont également été mangées par les couches hellénistiques et plus particulièrement par les substructions du grand bastion qui fait partie du système défensif le plus tardif de la porte. Au Nord, nous nous heurtons à la tour Sud de cette porte et aux différentes constructions adjacentes.

Il restera encore à approfondir les problèmes posés par la topographie du site qui a été profondément modifiée, dès l'époque géométrique mais avant la construction de l'hérôon, par les couches alluvionnaires déposées par le petit — mais capricieux — fleuve qui coule du Nord au Sud devant la porte de la ville et notre nécropole. Toutes les fosses sont en effet creusées dans des couches de sables et de graviers parfaitement lavés; on n'y découvre que de rares tessons géométriques. D'autre part le niveau de passage, à l'époque de l'hérôon, n'est formé que par une couche argileuse si mince qu'il n'a pu s'écouler longtemps entre le dernier dépôt alluvionnaire et l'implantation des premières tombes. Comme ces couches se retrouvent plus au Nord, leur observation nous permettra en particulier de préciser la situation de la nécropole par rapport aux fortifications de la plus ancienne porte d'Érétrie.

CLAUDE BÉRARD

Canalisation hellénistique (Plan 2)

A la fin de la campagne de fouilles de 1965 était apparue, dans un sondage à l'Est du groupe de tombes géométriques, l'extrémité d'un égout antique aboutissant à un puits perdu (Pl. 181 a). Le petit tronçon qui en avait été découvert avait livré un fragment de bas-relief et six stèles funéraires inscrites, réutilisées comme plaques de couverture. Poursuivis en 1966, les travaux dans ce secteur ont permis de le dégager sur une nouvelle longueur de 21 m. 50, par une tranchée large de 1 m. 60 environ.

Insérée dans la rue qui, de la Porte Ouest, se dirige vers le Sud-Est, la canalisation, dont la pente s'élève peu à peu, se rapproche graduellement du mur du bâtiment bordant la rue à l'Ouest (Pl. 181 b). La stratigraphie montre que l'égout avait été établi après coup dans la

rue, dont l'empierrement avait été coupé au centre par la tranchée de construction. Une simple couche de terre battue sur le remblai de celle-ci rattrapait le niveau de la rue, conservé intact de part et d'autre de la canalisation. Une importante couche de destruction, faite de poros et de débris de stuc désagrégés, de tessons de poterie et d'une quantité de tuiles brisées, jonche le sol de la rue et marque le moment de l'effondrement de la maison voisine.

Large d'environ 0 m. 30, le canal est bordé de deux murets en petits moellons de gneiss et de poros, hauts de 0 m. 34, le fond en étant simplement fait de terre battue à même le sol vierge. Les plaques de couverture reposant sur ces murets sont presque toutes constituées de stèles funéraires réutilisées (Pl. 181 c). La majorité en est en marbre, à part quelques dalles de gneiss, certaines anépigraphes, les autres inscrites de la même manière que les stèles de marbre. Celles-ci présentent trois formes différentes: elles sont tantôt simplement rectangulaires, avec le bord supérieur horizontal, tantôt à sommet triangulaire, tantôt enfin couronnées d'un véritable fronton, avec cadre mouluré et acrotères. Si cette dernière catégorie, plus rarement représentée, porte toujours une face inscrite finement parée, les deux premières peuvent être soit entièrement parées, soit piquetées assez rustiquement, seul un bandeau lisse étant ménagé pour recevoir l'inscription.

Cinquante-quatre stèles inscrites ont ainsi pu être dégagées en 1966. Elles portent tantôt le nom, seul, du défunt ou de la défunte, tantôt aussi son patronyme, parfois enfin son ethnique lorsqu'il s'agit d'un étranger. Si l'on y ajoute celles qui avaient été trouvées les années précédentes, le nombre des inscriptions funéraires provenant de la région de la Porte Ouest s'élève à 67, dont une soixantaine sont assez complètes pour ne pas poser de problème de lecture, malgré l'état souvent très mauvais du marbre. Il vaut la peine de remarquer que près de la moitié porte des noms de femmes. On compte en effet 15 noms masculins seuls, 10 avec patronyme et 6 avec ethnique, contre 15 noms féminins seuls, 9 avec patronyme et 5 avec ethnique.

Nous attendons d'avoir achevé le dégagement de la canalisation dans sa totalité pour publier l'ensemble de ces stèles. Elles consti-

tuent en effet un tout homogène, puisque la forme des lettres, très semblable de l'une à l'autre, permet de dater tout le groupe du IVe et du IIIe siècle avant J. - C. Aucune inscription ne semble être postérieure à la fin du IIIe siècle.

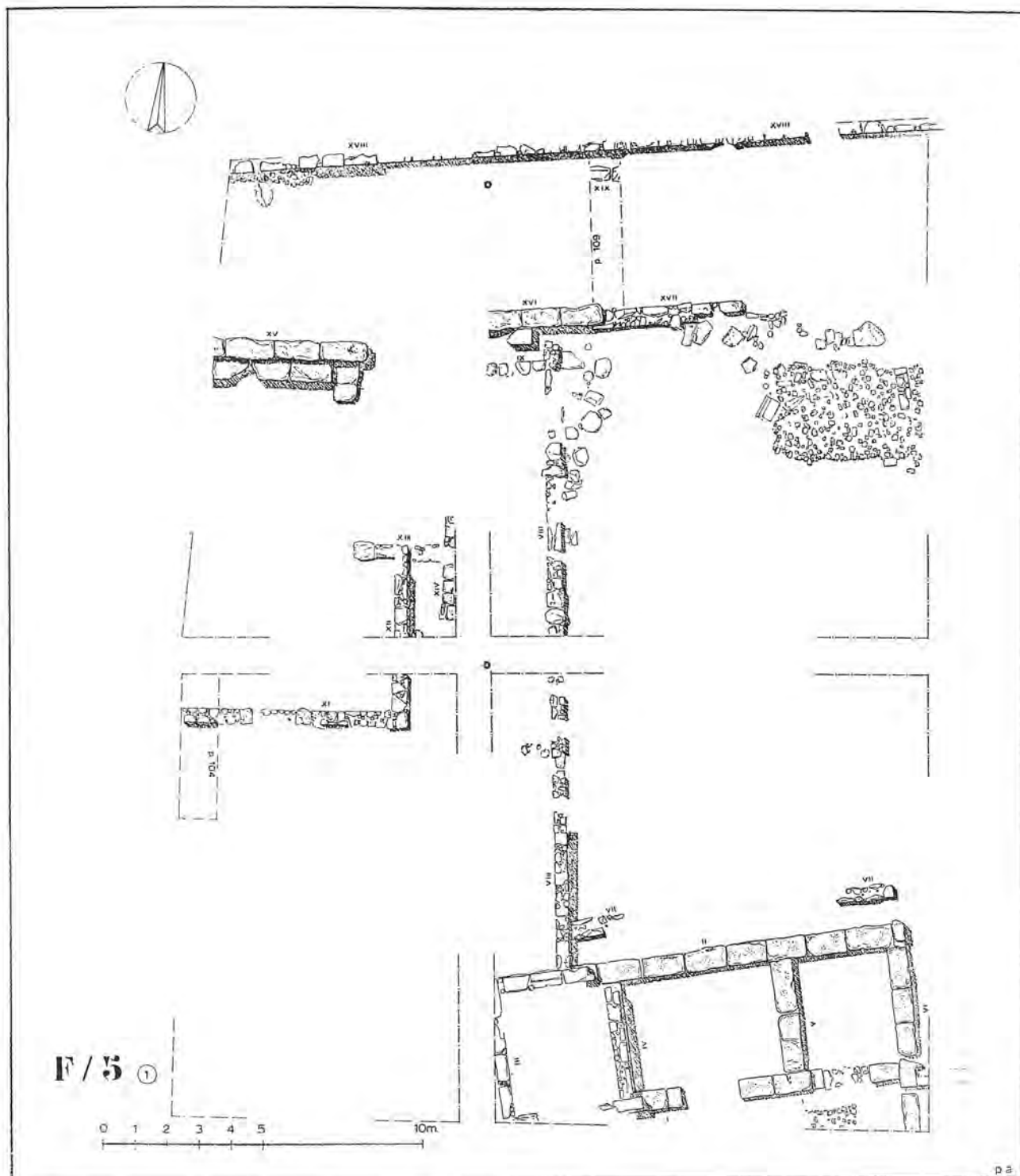
Cette datation est confirmée par les trouvailles céramiques. Celles-ci, qui comprennent beaucoup de poterie grossière, une anse d'amphore timbrée très indistincte, quelques pesons et de la céramique plus fine — vernis noir et «West slope» —, ne sont guère différenciées chronologiquement, qu'il s'agisse de la couche de destruction de la maison effondrée sur le sol de la rue, de la tranchée de remblai sur l'égout, ou même des quelques tessons trouvés à l'intérieur de celui-ci. On peut cependant établir *grosso modo* les distinctions suivantes: dans la couche supérieure (destruction), des tessons allant du IVe au IIe siècle, dans le remblai de l'égout, des tessons du IVe et du IIIe siècle, enfin, à l'intérieur de la canalisation, quelques fragments de céramique du IIIe siècle.

On ne peut expliquer ces remplois massifs de stèles funéraires sur l'égout et aux alentours — tous les fragments trouvés dans les parages de la Porte Ouest appartiennent en effet à la même époque — que par la destruction ou la désaffectation d'une nécropole du IVe et du IIIe siècle située aux environs de la Porte Ouest, à l'extérieur de l'enceinte. La cause en pourrait être les événements de 198 avant J. - C.: le siège et la prise d'Érétrie par les Romains, avec toutes les destructions qui en résultèrent. Lors du réaménagement général du quartier de la Porte Ouest, qui avait été le plus exposé aux coups des assiégeants, on aurait employé comme matériau de construction d'urgence les stèles funéraires éparses à la suite du bouleversement d'une nécropole voisine, hors-les-murs, et dont les éléments se retrouvent non seulement en masse dans la canalisation explorée en 1966, mais aussi dans le bastion et la Porte Ouest elle-même, ainsi que dans les murs du grand bâtiment hellénistique qui s'élevait sur l'ancien emplacement funéraire de l'époque géométrique.

CHRISTIANE DUNANT

Terrain F/5 (Plan 3)

La première campagne de fouilles sur le terrain F/5 a duré du 20 août au 20 septembre 1966 et a eu pour seul but un premier dégagement du terrain pour y faire apparaître les murs en surface. Mis à part quelques sondages en pro-

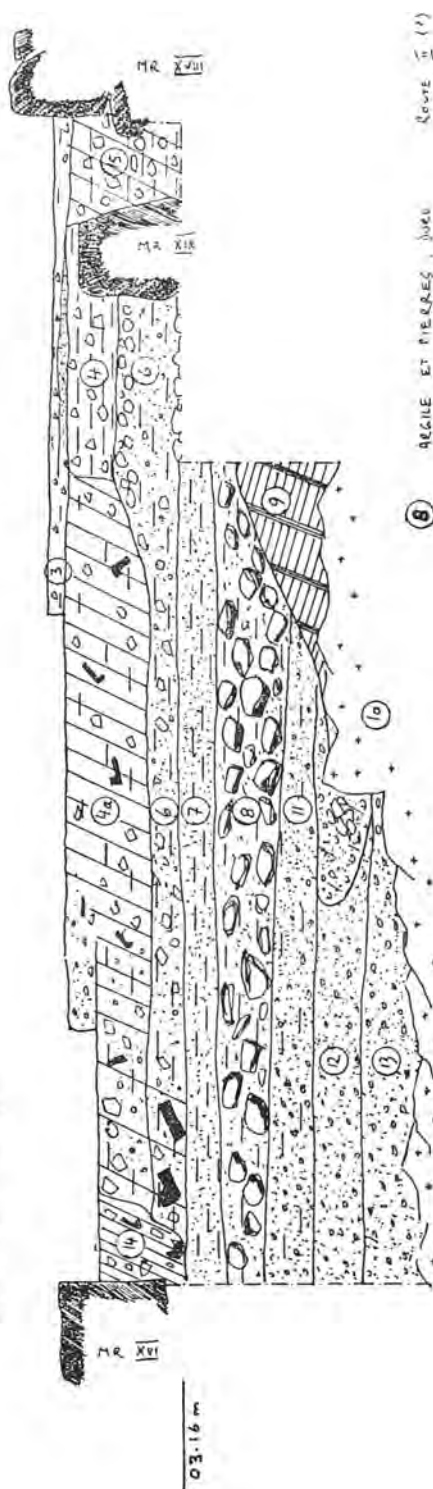

Plan 3. Érétrie. Terrain F/5-1

P 109

MASSIF 1.20

DE L'ÉCRIVAIN, SEPT 1966

PROF 3	ARGILE, GRAVIER ET PIERRES, JUDE	ROUTE 2 (?)	10	ROCHER	ROUTE 2 (?)
PROF 4	ARGILE ET TERRE MELEE, GRAVIER ET PIERRES, TUILLES, JUDE	ROUTE 4 (?)	11	GRAVIER, SABLONNEUX, LEG. ARGILEUX	ROUTE 3 (?)
PROF 5	ARGILE ASSEZ PURE, JUDE	ROUTE 5 (?)	12	GRAVIER ET SABLE	
PROF 6	ARGILE AVEC GRAVIER ET PIERRES, JUDE	ROUTE 6 (?)	13	TRANCHE DE FONDATION	
PROF 7	ARGILE SABLONNEUSE, JUDE	ROUTE 7 (?)	14	ARGILE ET PIERRES (REMANQUE ?)	

Plan 4. Écririe. Terrain F/5-1, S 28, Westwand

fondeur, nous nous sommes donc borné à enlever la couche de terre mêlée épaisse de 0.50 à 1m. 20 qui recouvrait tout le terrain. Cette couche d'alluvions qui s'est formée au pied de l'acropole, contenait du matériel hellénistique et romain (IIIe s. av. J.C. - IIe s. ap. J.C.). Nous avons fait sous cette couche trois découvertes principales (Pl. 182 a) :

a) au Nord, la grande route traversant Érétrie dans son axe Est-Ouest;

b) à l'Ouest, une maison du début du Ve siècle;

c) au Sud, un grand bâtiment hellénistique.

a) Routes (Plan 4; v. et Plan 3, P 109) :

Les 5 niveaux que nous pouvons y discerner donnent à la route un intérêt particulier. On ne s'attendait pas à trouver une route qui, utilisée peut-être encore au IIe s. ap. J. - C., remonte au VIIe s. av. J. - C., au même endroit et sur pratiquement la même largeur.

R. I. Couche 11. Ce premier niveau de route consiste en une couche compacte et dure de gravier argileux. Il repose dans sa partie Nord sur le sol vierge, dans sa partie Sud sur un terrassement artificiel de sable et de gravier. Le mur retenant celui-ci et formant le mur de bordure Sud de cette première route n'a pas encore été trouvé, mais il doit être supposé peu au Sud de MR XVI. En échange, il est certain que la première route n'avait pas de mur de bordure Nord. Celui-ci était simplement remplacé par la pente naturelle du terrain. Le matériel trouvé dans les couches 11 à 13 (terrassement et R I) permet de dater approximativement la première route au VIIe s.

R. II. Couche 7 et 8. La seconde route est formée par une couche dure d'argile sablonneuse, reposant sur un fond d'argile et de pierres. Celui-ci est superposé à la première route dans sa partie Sud. Au Nord il gît directement sur le sol vierge. Cette seconde route est donc visiblement plus importante que la précédente qu'elle surpasse et en épaisseur et en largeur. De ces 2 murs de bordure, seul celui du Nord est connu pour le moment: MR XIX. Celui du Sud se trouvera probablement à l'emplacement du premier mur de terrassement. Par FK 050 la route II est datée vers la fin du VIIe s.

R. III. Ce troisième niveau de route représente un simple rehaussement de R II. Le matériel trouvé dans cette couche (FK 049) est daté uniformément à la 2e moitié du VIe s.

R. IV. A partir de ce niveau, nous constatons une légère différence dans l'orientation de la route par rapport aux niveaux I à III. Les nouveaux murs de bordure, MR XVII au Sud et MR XVIII au Nord, sont déplacés légèrement vers le Nord. Une datation de cette nouvelle route par les trouvailles en couche 4 n'est malheureusement pas possible, le matériel étant trop pauvre. Nous pouvons, par contre, trouver une datation grossière par une réflexion d'ordre général; une nouvelle construction de la route, avec nouvelle orientation, peut être le plus facilement envisagée au Ve s., après la catastrophe de 490. Ce n'est, du reste, pas la première fois que nous constatons cette différence d'orientation entre les murs archaïques et classiques. Nous retrouverons ces 2 orientations sur le reste du chantier: La première, archaïque, dans le bâtiment à l'Ouest, la seconde, post-persique, dans le grand bâtiment au Sud.

R. V. Couche 3 représente le dernier niveau de la route que nous ayons pu constater. Il réutilise le mur de bordure classique au Nord, tandis que l'ancien mur de bordure Sud est partiellement remplacé par une rangée de blocs de poros (MR XVI). Le matériel trouvé sur cette dernière route appartient au IIIe s.

b) La maison à l'Ouest (Plan 5; v. et Plan 3, P 104) :

Les murs XI-XIV trouvés dans la partie Ouest du chantier ne permettent pas encore d'établir un plan, même provisoire, de ce bâtiment. Seule une grande cour rectangulaire, entourée par les murs XI - XIII et munie de 2 portes — une au Sud, l'autre au Nord — apparaît clairement dès maintenant. Les parties habitées du bâtiment se groupent probablement autour de cette cour; un seul mur appartenant à ces parties de la maison a été dégagé jusqu'à maintenant, MR XIV. La céramique trouvée dans couche 5, contemporaine au MR XI date de la fin du VIe s. Cette datation de notre maison autour de 500 av. J. - C. est confirmée par le fait que nous y retrouvons l'orientation pré-persique constatée déjà pour la route archaïque. Ce qui est extraordinaire, c'est que déjà la couche 4 directement superposée à la couche 5 et recouvrant les restes de la maison subarchaïque, date du IIe s. av. J. - C.

c) Le grand bâtiment au Sud (v. Plan 3 et Pl. 182 b) :

Le grand bâtiment au Sud est posé sur une

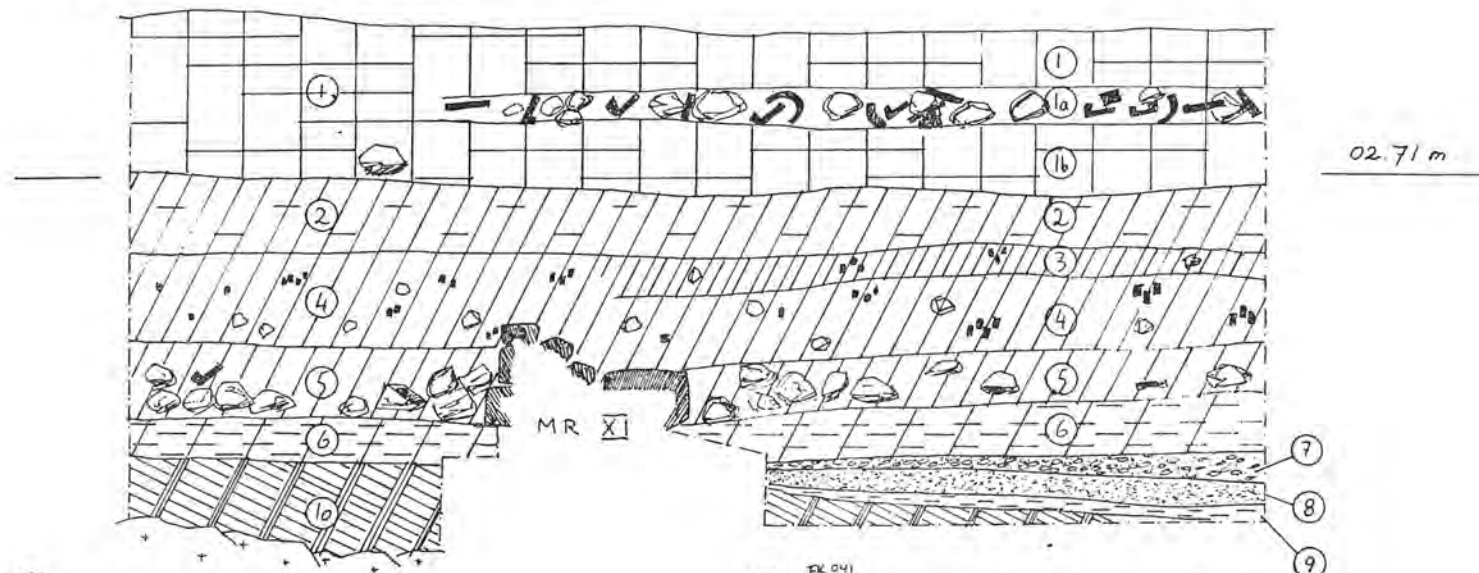
M 146

P 104

282

MASSSTAB 1:20

ΕΣΚΕΥΣΕΙΣ - SEPT. 1966

① FK 027 HUMÖSER SCHUTT	⑤ FK 041 VERSCHMUTZTER LEHM, MIT STEINBRÖCKEN
①a FK 045 SCHUTT (ZERSTÖRUNGSSCHICHT)	⑥ KAUM VERSCHMUTZTER LEHM
①b SCHMUTZIGER SCHUTT (OD. AUFFÜLLUNG)	⑦ KIES
② FK 028,04 LEHMIGER SCHUTT	⑧ SAND
③ FK 029 SCHMUTZ, MIT HOLZKOHLEN	⑨ LEHM
④ IDEM., ETWAS LEHMIGER	⑩ GEW. BODEN

épaisse couche d'argile et de terre mêlée datant de la fin du VIe s. Cette couche donne un terminus post pour la datation du bâtiment; sa surface est utilisée comme sol de ce dernier. Directement sur ce sol gît une couche de terre mêlée dont la céramique remonte jusqu'au IIe s. Une datation exacte du bâtiment n'est donc pas possible pour le moment. La stratigraphie montre seulement qu'il est construit après la fin du VIe s. Cette datation est confirmée par l'orientation du bâtiment, correspondant à celle de la route post-persique. Il semble, par contre, que la destruction du bâtiment peut être située plus exactement dans la chronologie: Couche 2 recouvrant les restes du bâtiment détruit, donne un terminus ante pour la destruction. La couche datant de la première moitié du IIe s., il se peut que le bâtiment ait été détruit en 198 av. J. - C. Le mur VIII, adossé au mur II, ferait partie alors de la reconstruction plutôt médiocre d'Érétrie après cette catastrophe. Le principe d'une suite de plusieurs pièces ouvertes vers le même côté, c'est-à-dire vers une cours centrale, se retrouve très fréquemment dans l'architecture grecque — pour des maisons privées comme pour des bâtiments publics¹⁸. Il est donc très vraisemblable que les 3 pièces dégagées au Sud de notre chantier fassent partie d'un grand bâtiment à cour centrale, sur laquelle donnent les 3 portes constatées au centre de chaque pièce. La grandeur du bâtiment et la technique très soignée des murs font supposer qu'il s'agit d'une maison privée riche, sinon d'un bâtiment public.

JEAN - PAUL DESCOUDRES

Sondage au temple d'Apollon Daphnéphoros

Ce sondage N° 3 a été effectué dans l'angle Nord-Est de la cella de l'hécatompédon, sous les blocs du pronaos du temple du VIe siècle (Plan 1:50 dans le rapport 1964). Il a permis de préciser la reconstitution de l'entrée de la cella et de confirmer les observations des sondages N° 1 et 2, 1964 (Deltion 20 (1965), p. 275 ss.).

La fondation longitudinale tourne à angle droit sur le front de la cella, mais elle est plus large et fondée différemment: largeur moyenne 1.00 m. (largeur de la fondation longitudinale: 0.90 m.). Elle repose sur l'extérieur à +1.60 m., tandis qu'elle n'est qu'à +1.85 m. sur l'inté-

rieur. Cette fondation ne peut pas être celle d'un mur: elle est trop large et ses deux niveaux d'implantation sont dus à la différence de niveaux entre le ptéron frontal et le sol intérieur. C'est une fondation pour un stylobate délimitant l'entrée de la cella, d'une ante à l'autre, et sur lequel reposaient 2 colonnes correspondant aux 2 colonnes centrales de la péristasis frontale. Notre reconstitution de l'hécatompédon (v. Deltion 21 (1966), p. 230, Plan 2) est donc confirmée avec une cella entièrement ouverte sur le ptéron frontal, sans mur ni porte. Cette conception de cella trouve son équivalent à l'hécatompédos II de Samos. Le stylobate de l'entrée permet, en outre, de rattraper le niveau intérieur (+ 2.10 m.) depuis celui du ptéron (env. +1.95 m.).

On retrouve, en profondeur, la couche brûlée à + 1.50 m./+ 1.40 m. repérée lors des sondages N° 1 et 2. Au-dessus, une épaisse couche de destruction nivellée, composée de briques crues, charbon et cendres avec un matériel de la fin du VIIIe - début du VIIe. Les fondations de l'hécatompédon sont implantées dans ce terrassement, au-dessus de la couche brûlée. Seule l'existence d'un premier monument, en briques et en bois, peut justifier cette couche de destruction qui a été nivellée pour créer une aire monumentale pour l'hécatompédon. Cette hypothèse avait été envisagée il y a deux années, elle se trouve maintenant confirmée et seule une fouille minutieuse permettra de préciser la nature de ce monument qui vient se placer entre les structures du VIIIe et l'hécatompédon.

Les niveaux réguliers du VIIIe n'ont pas été repérés comme dans les sondages N° 1 et 2. Une épaisse couche argileuse descend depuis la couche brûlée jusqu'au sable et contient un matériel du VIIIe siècle, sans qu'il soit possible de délimiter plusieurs niveaux. Une poche contenant des fers de lance et de la céramique de la fin du VIIIe a été trouvée dans cette couche argileuse¹⁹.

PAUL AUBERSON

Céramique de l'époque géométrique, subgéométrique et archaïque

Les campagnes de 1965 et 1966 se sont avérées relativement riches en ce qui concerne la céramique de l'époque géométrique tardive et de l'époque subgéométrique. Les régions qui ont

18. B.C. Rider, *Ancient Greek Houses*, pp. 210-257.

19. Datation du matériel par Madame Lilly G. - Kahil.

fourni le matériel le plus consistant et le plus homogène sont, d'avantage que la Porte Ouest, la région au Sud de cette porte (c'est-à-dire la région de l'Hérôon) et le sondage effectué au temple d'Apollon, sondage qui, bien que très limité, a donné une céramique homogène.

Les mêmes constatations que celles présentées lors de l'étude du matériel de l'année précédente s'imposent cette fois encore: dans la Porte Ouest comme dans l'Hérôon, il n'y a pas de céramique antérieure au VIIIe siècle, la plus grande partie du matériel date de la seconde moitié et même du dernier quart du VIIIe siècle (Hérôon), du VIIe siècle (Porte Ouest).

Parmi les fragments les plus représentatifs de la technique locale, signalons, dans le complexe de la Porte Ouest:

1) (P. l. 183 a). Un fragment de grand vase, FK 619. 4 (4,2 cm. x 5,3 cm.). Cheval à droite et partie inférieure d'un personnage masculin vers la droite. Comme éléments de remplissage, chevrons et groupes de trois gros points. Intérieur vernis noir brunâtre.

2) (P. l. 183 b). Un fragment de grand vase, FK 463. 28 (4,6 cm. x 6 cm.)²⁰. Attelage vers la droite dont subsiste un cheval avec les rênes. Intérieur vernis noir brunâtre.

Ces deux exemplaires peuvent appartenir au milieu du siècle.

Dans la région de l'Hérôon, en particulier dans les tombes à inhumation signalées plus haut, on a trouvé des groupes de vases, provenant d'offrandes. Ils appartiennent généralement au dernier quart du VIIIe siècle, et certains peuvent être datés plus précisément entre 730 - 720. Les plus remarquables sont ceux des tombes 11, 12, 13, 14, 18. Il s'agit de vases de petite taille, et même souvent miniatures; la grande majorité provient de la fabrication locale, avec quelques rares importations. Nous nous bornons ici à signaler les plus typiques des formes apparues:

Dans la tombe 11:

3) (P. l. 183 c). Un aryballe pansu, FK 668. 2 (haut. 8,5 cm.). Argile chamois donnant légèrement dans l'orange. Décor en vernis brunâtre, de lignes brisées et filets circulaires: sur l'épaule quatre crabes. Fabrication locale, influencée par le corinthien et aussi par l'art des Cyclades²¹.

20. Cf. pour la datation, L'amphore fragmentaire de l'Agora d'Athènes P 10664, E. Brann, The Athenian Agora, VIII, Late Geometric and Protoattic Pottery (1962), p. 59, no 245, pl. 14, 245b.

21. Pour un vase semblable, cf. Ch. Dugas, Délos XVII,

4) (P. l. 183 d). Un skyphos FK 668. 1 (haut. 8, 2 cm.; diam. 13,5 cm.). Anses à peu près horizontales. Sur la lèvre, à l'intérieur comme à l'extérieur, décor de lignes horizontales en vernis brunâtre; vernis brunâtre à l'intérieur et à l'extérieur. Sur l'un des revers, un petit losange blanc en rehaut²².

Dans la tombe 14, la plus remarquable de toutes puisqu'elle renfermait le diadème en or et le collier de verre (cf. *supra*), trois vases presque entiers ont été retrouvés: un plat-lékané²³, un petit bol orné de rosaces de points, et

5) (P. l. 183 e). Une olpe à haute anse en ruban, FK 678. 1 (haut. totale 17,7 cm., haut. sans anse 13,1 cm.). Décorée d'une zone de points assez gros, d'une zone d'oiseaux et de languettes, et d'une zone de losanges quadrillés séparés l'un de l'autre par trois filets circulaires. Le bas du vase est noir; sur l'épaule décor d'obliques et d'horizontales.

Signalons enfin dans la tombe 18:

6) (P. l. 183 f). Un amphorisque, FK 681.17 (haut. 12,5 cm.). Argile chamois; décor en vernis brunâtre, de lignes circulaires, de cercles à point central relié entre eux, de lignes brisées et d'un motif en « engrenage ».

Il est à remarquer que du matériel chypriote (quelques fragments de l'époque chyro-archaïque I) a été retrouvé dans des complexes du géométrique tardif (en particulier dans le temple d'Apollon et dans l'Hérôon)²⁴.

En dehors des contextes de tombes à inhumation, un certain nombre de fragments très typiques de la fabrique érétrienne ont été trouvés, en particulier:

7) (P. l. 184 a). Un bol-skyphos fragmentaire, FK 510.1 (haut. 15,5 cm.), présentant un décor en métope avec des oiseaux quadrillés et des losanges, très typiquement érétrien²⁵.

Pour l'époque archaïque, il serait important de pouvoir élargir nos connaissances concernant l'école locale, reconnue déjà en particulier par

des vases orientalisants de style non mélien, pl. LXV, B, N° 14 et p. 125 (décrit sous le nom d'oinochosé).

22. Cf. un skyphos attique très semblable, K. Kübler, Kerameikos V, 1, Die Nekropole des 10. bis 8. Jh., pl. 129, inv. 787, daté par Kübler des années 740.

23. Du même type par exemple, E. Brann, The Athenian Agora VIII, P. 4650, p. 46, No. 117 et pl. 7; et aussi Kerameikos V, 1, pl. 104, daté des années 730.

24. Cf. L. Kahil, Antike Kunst 10 (1967).

25. Pour un bol semblable, cf. Ch. Dugas et C. Rhomaios, Délos XV, Les vases préhellénique et géométriques, pl. XXXIX, 51, C.

J. Boardman²⁶; malheureusement, très peu de matériel a été fourni jusqu'à présent par la fouille. Parmi les quelques fragments remarquables retrouvés, on peut signaler:

8) (Pl. 184 b). Trouvé à la Porte Ouest: un fragment appartenant à un grand vase fermé (probablement une amphore), FK 891.1 (10 cm. x 10,2 cm.). Il subsiste la partie inférieure d'un personnage féminin en chiton et himation ornés de motifs de broderie incisés (zigzags ou petits cercles) et de larges taches de rehauts rouges; à droite, pied à ailette vers la droite, appartenant peut-être à Hermès.

Parmi les autres fragments de l'époque orientalisante, on a retrouvé un peu partout, mais surtout dans la région de la Porte Ouest, des fragments, d'espèces déjà reconnues les années précédentes. Pour la production attique de l'époque archaïque, nous nous bornerons à reproduire ici deux exemplaires:

9) (Pl. 184 c). Trouvé à la Porte Ouest: Deux fragments appartenant à un vase fermé FK 814.1, (probablement une amphore) (4,2 cm. x 9,5 cm.), figurant deux cavaliers, l'un imberbe, l'autre barbu, montés sur leurs chevaux vers la droite. Rehauts rouges pour la crinière et pour la chevelure de l'homme imberbe; incisions très précises. Vers 550.

10) (Pl. 184 d - e). Provenant de la fouille F/5-1. Lécythe à figures noires tardives, FK 05.2, (haut. 11,8 cm.) figurant Héraclès étreignant le sanglier; de part et d'autre une Amazone à cheval. Dans le champ les armes d'Héraclès suspendues à un arbre. La tête et les pattes de la bête sont entièrement en rehauts blancs. «Haimonian»²⁷.

Quelques fragments d'époque classique, mais en petit nombre, ont également été trouvés: ils proviennent essentiellement de la fouille F/5-1 et seront étudiés ultérieurement lors de l'achèvement de ce chantier.

LILLY KAHIL

Hellenistische Keramik

Die Gefässfunde im Westtor bestätigen erneut, dass dieses Stadttor bis in das späte 2. Jahrhundert benützt wurde. Im Süden des Westtores befindet sich ein geometrisches Heroon, über

welchem die Fundamente des Nordraums des hellenistischen Hauses liegen²⁸. Innerhalb dieser hellenistischen Fundamente wurden merkwürdige, kleine Gefässe gefunden, die wohl als Spendegefässe zu bezeichnen also vielleicht auf das Heroon zu beziehen sind. Es handelt sich dabei um folgende Gefässe:

Kleine schmalfüssige, aussen ungefirnisste Fischsteller mit dem Stempel Ψ in der Vertiefung²⁹. Solche Fischsteller wurden in grösserer Anzahl gefunden, sodass sie wahrscheinlich aus einer einheimischen Werkstatt stammen. Auf Grund ihres Profils sind sie in die 1. Hälfte des 2. Jahrhunderts zu datieren.

Kleine attische Nöpfe, welche meist zusammen mit Keramik des 4. und des frühen 3. Jahrhunderts gefunden wurden (vgl. Pl. a n 6, Profile 1 und 2)³⁰.

Grössere und kleinere Gefässe, deren Rand nach aussen schwingt und deren Körper mit einer dünnen weissgelblichen Schicht überzogen ist. Ihr Boden ist mit einer runden Öffnung versehen (vgl. Pl. a n 6, Profil 3)³¹.

Unter der weiteren hellenistischen Keramik können Westabhangfragmente, meist lokaler Herkunft, megarische Becher und Lampen, die in Beziehung stehen mit den olynthischen Lampen der Gruppe 5, genannt werden. Die hellenistische Keramik im Südgebiet reicht bis in das späte 2./frühe 1. Jahrhundert v. Chr. hinab.

Ein auffallend anderes Bild dagegen ergibt die Keramik der neuen Grabung F/5-1. Hier häufen sich späthellenistische und römische Gefässe, die im westlichen Stadtgebiet fehlen.

Zwei Deckelfragmente mit Blütendekoration

28. K. Schefold, *Antike Kunst* 9 (1966), 120-124.

29. Masse:

M Ø = Äusserer Mündungsdurchmesser

F Ø = Fussdurchmesser

Ø = Durchmesser

D = Dicke

H = Höhe

FK 758 F Ø 3, 4 cm, D 0,2 cm. Ton beigebräunlich, hart; Firnis innen schwarzbräunlich, matt, aussen tongrundig.

30. Fussloser Napf FK 660, H 2,6 cm, F Ø 3,6 cm, M Ø 5,6 cm, D 0,5 cm. Ton beige, hart; Firnis innen und aussen schwarz, glänzend. Napf mit nach innen gebogenem Rand FK 384, H 2,4 cm, F Ø 5,7 cm; M Ø ca 9 cm, D 0,5 cm. Ton braunmauve, hart; Firnis innen und aussen schwarzgrau, matt.

31. FK 696, H 4,3 cm, F Ø 3,8 cm, M Ø 6,2 cm, Öffnung 1,6 cm. Ton mauverosa, hart; Ueberzug innen und aussen weissgelblich.

26. J. Boardman, *BSA* 47 (1952), p. 20 ss.

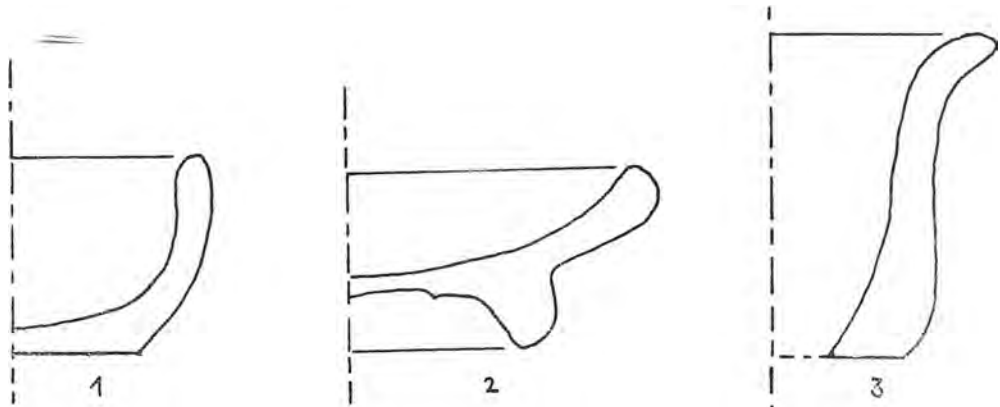
27. Pour les représentations semblables, cf. J.D. Beazley, *ABV*, p. 546-547.

stammen aus dem 4. Jahrhundert³² (Taf. 185 a - b). Nach der Palmetten- und Punktverzierung ist das erste Fragment (Taf. 185 a) zu den von Frau Ure zur Bonnergruppe zusammengestellten Gefässen zu zählen und mit einem Deckelfragment aus Eretria zu vergleichen, das sich heute im Nationalmuseum in Athen befindet³³. Nach Ton, Firnis und Dekor verschieden ist das zweite Fragment (Taf. 185 b). Auf diesem hängen die nach innen ge-

gehört zum sogenannten Ephesostypus, der in Kleinasien vom 2. Jahrhundert v. Chr. an produziert, in Athen aber kaum vor 125 v. Chr. eingeführt wurde. In den Kragen unserer Lampe sind die beiden Buchstaben ΑΑ eingeritzt.

Eine dritte Lampe aus augusteischer Zeit stammt aus Italien. Ihr vertikaler Bandhenkel fehlt; die Schnauze endet in einer Volute³⁷ (Taf. 185 e).

In F/5 - 1 wurden erstmals in grösserer Menge

Plan 6. Eretria. Heroon. Napf FK 66 (Prof. 1), Napf FK 384 (Prof. 2), Gefäss FK 696 (Prof. 3)

lappten Palmetten an einem Halbbogen. Ein ähnlicher Deckel einer Lekanis ist in Reading vorhanden³⁴.

Von den hellenistischen Funden in der neuen Grabung sind besonders einige Lampen erwähnenswert:

Eine dreischnäblige Lampe, deren vertikaler Bandhenkel fehlt³⁵ (Taf. 185 c). Sie ist in das 2. Jahrhundert zu datieren.

Eine Lampe mit aufgestelltem Kragen, der den Oeleinguss umgibt³⁶ (Taf. 185 d). Sie

aus dem Osten importierte Sigillatatteller (ESA und ESB Ware) gefunden, ferner Sigillatagefässe westlicher Herkunft, vor allem aus Italien und Südgallien. Unter den westlichen Funden finden wir aus augusteischer Zeit einen fragmentierten Teller mit dem Töpferstempel ΑΤΕΙ(?)³⁸. Als arretinische Imitation mag das Schalenfragment mit dem Kerbmuster gelten, dessen orangebräunlicher Firnis nicht die gleiche fette Dichtigkeit des gewöhnlichen arretinischen Firnis aufweist³⁹ (Taf. 185 f).

Die spätesten Funde der Grabung F/5 - 1 gehören somit bereits in das 1./2. nachchristliche Jahrhundert.

Die Ergebnisse der diesjährigen Grabung können wie folgt zusammengefasst werden: Die direkten und indirekten Handelsbeziehungen

32. Deckel Taf. 185 a: FK 047. Ton beigebräunlich - grau, hart; Firnis aussen schwarz, matt, innen tongrundig. Deckel Taf. 185 b: FK 015, Ton dunkelbeige, hart; Firnis aussen schwarzbraun, glänzend, innen tongrundig. Vgl. A.D. Ure, BSA 55 (1960) 211-217.

33. Vgl. Ure a.a.O. Taf. 53, 2.

34. Vgl. Ure a.a.O. Taf. 57, 4.

35. FK 033, L 13,8 cm, H 3,8 - 4,3 cm, MØ 1,8 cm. Ton grauschwarz, hart; Firnis innen und aussen grauschwarz, matt. Vgl. Profil Agora IV, Taf. 21, 47.566, Typus 43 E.

36. FK 033. L 11,3 cm, H 3,4 cm. Ton orangebeige, hart, aussen tongrundig. Vgl. R. Heberdey, Forschungen in Ephesos, I, 179; Agora IV, 166 - 169, Typus 49 A; Corinth IV. 2, 66 - 70, Typus XIX.

37. FK 041, L 9,7 cm, H 2,6 - 2,9 cm. Ton beigeorange, hart, aussen tongrundig. Vgl. Agora VII, Imported Lamps 4 - 5; S. Loescheke, Lampen aus Vindonissa, 1919, 24 - 32.

38. FK 045, FØ 5,2 cm, Ton braunbeige, hart; Firnis innen und aussen dunkelrot, glänzend.

39. FK 031, D 0,3 cm. Ton orangebräunlich; Firnis innen und aussen orangebraun, glänzend.

des hellenistischen Eretria erscheinen durch die neuen Funde in einem neuen Licht. Während im 4. und 3. Jahrhundert der attische Import neben der lokalen Produktion eine bedeutende Rolle spielt, stammen die Funde aus dem späteren 2. Jahrhundert v. Chr. vorwiegend aus östlichen Werkstätten und noch später dann aus westlichen. Am Westtor und in dem heiligen Südbezirk finden wir hauptsächlich Keramik bis zum 2. Jahrhundert; dann werden diese Bauten verlassen worden sein, vielleicht während des Mithridatischen Krieges im Jahre 86 v. Chr. Die Bewohner zogen sich, wahrscheinlich wegen der allmählichen Versumpfung des Landes an den Fuss der Akropolis zurück. Es wird sich dort aber kaum um eine eigentliche Siedlung handeln, sondern vielleicht um eine Villa, welche nach den Funden zu schliessen von späthellenistischer Zeit bis in das 1./2. nachchristliche Jahrhundert bewohnt war.

Dass Eretria in dieser Spätzeit stark an Bedeutung verloren hatte, bestätigen die antiken Schriften, in denen die Stadt nach der Eroberung durch den Konsul T.Q. Flamininus im Jahre 198 v. Chr. nur noch selten Erwähnung findet.

INGRID R. METZGER

6. ΚΑΡΥΣΤΟΣ

Μουσείον

Μετά τήν ἀποπεράτωσιν τῶν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν τοῦ Γιοκαλείου Ἰδρύματος καί τήν τοποθέτησιν κιγκλιωμάτων ἐπὶ τῶν παραθύρων, μετεφέρθη εἰς τήν εὐρύχωρον αἴθουσαν τοῦ οἰκοδομήματος, τήν προοριζομένην διὰ Μουσεῖον, ἡ μικρά ἀρχαιολογικὴ συλλογὴ Καρύστου. Εἰς τὸ Μουσεῖον ἐτοποθετήθησαν δύο καινουργεῖς προθῆκαι, ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ ἐκτεθοῦν συλλογὴ εἰ-

δωλίων, ἀνευρεθέντων εἰς Κάρυστον κατὰ τὸ ἔτος 1917 καὶ φυλασσομένων προσωρινῶς εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, τὰ ἀγγεῖα καὶ δοτράκα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ καθηγητοῦ κ. Μουτσοπούλου εἰς τὸ σπήλαιον τῆς Ὀχης καὶ ἄλλα μικροαντικείμενα.

7. ΣΚΥΡΟΣ

Μετά τήν ἀποπεράτωσιν τοῦ νεοδημητρίου Μουσείου μετεφέρθη ἐκεῖ ἡ εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ Δημαρχείου φυλασσομένη μέχρι τοῦδε ἀρχαιολογικὴ συλλογὴ τῆς νήσου, ὡς καὶ τὸ δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ Δήμου εἰς τὸ Κράτος ἐσωτερικὸν σκυριανοῦ σπιτιοῦ μετὰ τινῶν ἐπίπλων, προκειμένου νὰ ἐκτεθῇ τοῦτο εἰς τήν εἰδικὴν αἴθουσαν τοῦ Μουσείου.

Ἐντὸς τῆς πρώτης αἰθούσης ἐξετέθησαν τὰ ὀλίγα γνωστὰ μέχρι σήμερον γλυπτὰ τῆς Σκύρου, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλέον ἀξιόλογα εἶναι ἀκέφαλον ἀρχαῖκον ἀγαλμα κόρης (Πί ν. 186 α) καὶ τὸ κάτω τμήμα ἐπιτυμβίου στήλης αὐστηροῦ ρυθμοῦ (Πί ν. 186 β).

Ὅκτώ καινουργεῖς προθῆκαι ἐτοποθετήθησαν εἰς τήν δευτέραν αἴθουσαν τοῦ Μουσείου, ἐντὸς δὲ αὐτῶν ἐξετέθησαν τὰ πρωτοελλαδικὰ καὶ μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα, ὡς καὶ ἡ ἑξοχος συλλογὴ τῶν πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων τῆς νήσου. Εἰς τήν στοὰν τοῦ αἰθρίου ἐξετέθησαν ἐπιγραφαὶ καὶ ἀνάγλυφα ρωμαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων.

Πρὸς ἐνημέρωσιν τῶν ἐπισκεπτῶν ἐτοποθετήθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον ἐγχρωμος ἀρχαιολογικὸς χάρτης τῆς νήσου καὶ τοπογραφικὸν σχέδιον με κάτοψιν τῶν σημαντικωτάτων τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἐκπονηθέντα ὑπὸ τοῦ ζωγράφου κ. Κ. Ἡλιάκη. Πρὸς τοῦτοις ἐγένετο ὁ κατάλογος τῶν ἀρχαίων τοῦ νέου Μουσείου.

Εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ἐκθέσεως ἐργάσθησαν ὁ μαρμαροτεχνίτης κ. Σπ. Καρδάμης, ὁ συγκολλητὴς κ. Κ. Κωνσταντάκης καὶ ὁ δεξιότηνης εἰδικὸς τεχνίτης κ. Σπ. Σπυρόπουλος.

ΔΗΜ. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

*

Σημ. τ. Συντ. Ἡ ἐκθεσις τῆς ἀνασκαφῆς ἐν Ἐρετρίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1965 (βλ. ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 218-227), ἐκτελεσθείσης δαπάναις τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως, λόγῳ αἰφνιδίου θανάτου τοῦ Διευθυντοῦ τῆς ἀνασκαφῆς ἀειμνήστου Ἐφόρου Νικ. Βερδελῆ, συνετάγη ὑπὸ τοῦ κ. Ρ. Auberson ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἡμερολογίων τῶν ἐπιστημονικῶν βοηθῶν, τῶν ἐπὶ τόπου παρακολουθησάντων τὰς ἐργασίας, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ν. Βερδελῆ.

BYZANTINA ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΕΥΒΟΙΑΣ

1. ΧΑΛΚΙΣ

Ἐπερατώθησαν ἐφέτος αἱ ἀπὸ τοῦ 1964 ἐκτελούμεναι ἐργασίαι ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ τοῦ ἔναντι ταύτης οἰκήματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, ὡς γνωστόν, διασώζονται τὰ ἑρείπια τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ Βαπτιστηρίου (ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 214, ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 292, ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 236-37).

Αἱ ἐργασίαι εἰς τὴν βασιλικὴν ἀπέβλεψαν, κυρίως, εἰς τὴν στεγανοποίησιν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ὁ ὁποῖος, λόγῳ τῆς ὑψομετρικῆς διαφορᾶς τοῦ ἐδάφους, προσεβάλλετο ὑπὸ ἐντόνου ὑγρασίας. Οὕτω, ἀνεσκάφη καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου χάνδαξ, εἰς βάθος χαμηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ Ἱεροῦ, ἐν συνεχείᾳ ὁ μὲν πυθμὴν ἐπεστρώθη διὰ « γκρὸ - μπετόν », αἱ δὲ πλευραὶ τοῦ χάνδακος ἐπεχρίσθησαν διὰ μείγματος ἀνθυγροῦ. Διὰ καταλλήλου κλίσεως τοῦ πυθμένος τοῦ χάνδακος ἐδόθη διέξοδος τῶν ὑδάτων πρὸς Ν.

Εἰς τὸ ἔναντι τῆς βασιλικῆς οἶκημα τοῦ Βαπτιστηρίου ἐγένετο καθαρισμὸς τούτου καὶ ἐπισκευὴ τῶν ἐπιχρισμάτων, θυρῶν καὶ παραθύρων.

2. ΑΥΛΩΝΑΡΙ

Ὁ σταυρεπίστεγος βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Ἀγ. Δημητρίου παρὰ τὸ Αὐλωνάρι παρουσίαζε τὴν ἐξῆς κατάστασιν:

Τὸ περὶ τὸ κτήριο ἐδαφὸς εἶχεν ὑψωθῆ κατὰ 0,75 μ. ὑπὲρ τὸ δάπεδον τούτου, μὲ ἀποτέλεσμα

κατὰ τὸν χειμῶνα τὸ μνημεῖον νὰ κατακλύζεται ὑπὸ τῶν ὑδάτων (Πί ν. 187 α - β).

Ἡ κεράμωσις εἶχε καταστραφῆ κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς καὶ οὕτω τὰ δμβρία ὕδατα εἰσέρρεον ἐντὸς τοῦ ναοῦ.

Μεγάλαι ρωγμαὶ εἶχον δημιουργηθῆ εἰς τὴν ἐγκαρσίαν κεραίαν τοῦ σταυροῦ, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀνατολικήν, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν σοβαρὰν ἀπειλήν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ μνημείου.

Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως ταύτης ἐγένοντο κατὰ τὸ διαρρεῖσαν ἔτος 1966 αἱ ἐξῆς ἐργασίαι:

α) Ἀφηρέθησαν αἱ κατεστραμμέναι κέραμοι τῶν δύο κεραίων τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ βορείου κλίτους. Ἐπειδὴ αἱ καμάραι τῶν μερῶν τούτων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κεράμων εὐρέθησαν εἰς ἐπικίνδυνον κατάστασιν, ἐκρίθη σκόπιμον νὰ καλυφθοῦν διὰ μανδύου ἐξ ὠπλισμένου σκυροδέματος. Ἐν συνεχείᾳ ἐπανετοποθετήθησαν αἱ ὅπως δῆποτε ἀκέραιαι κέραμοι, αἱ δὲ ἐλλείπουσαι συνεπληρώθησαν δι' ἐτέρων, ὁμοίως παλαιῶν (Πί ν. 187 γ).

β) Ἦρχισεν ἡ ἀποχωμάτωσις περὶ τὸ κτήριο, εἰς ἀκτῖνα 5 μ. ἀπ' αὐτοῦ καὶ εἰς μέσον βάθος 0,75 - 0,80 μ. (Πί ν. 187 δ).

Αἱ ἐργασίαι θὰ συνεχισθῶσι κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

3. ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐπισκευῆς καὶ συντηρήσεως τοῦ εἰς τὸ μέσον τοῦ χωρίου ὑψουμένου τετραγώνου μεσαιωνικοῦ πύργου (Πί ν. 187 ε).

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΩΚΙΔΙΟΣ

Ἔργασίαι ἐπανεκθέσεως δὲν ἐγένοντο κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐφορείας συνεκεντρώθη, οὕτω, εἰς τὴν συνέχισιν τῶν ἐργασιῶν τακτοποιήσεως τοῦ πολυπληθοῦς ὑλικοῦ τῶν ἀποθηκῶν ἀφ' ἑνός, καὶ τὴν ἐκ τοῦ ὑπαίθρου μεταφορὰν εἰς ἐστεγασμένον χώρον ἀρχαίων — τινὼν σημαντικωτάτων — πρὸς διάσωσιν τῶν ἐκ περαιτέρω φθορᾶς ἐκ τε τῶν καιρικῶν ἐπιδράσεων καὶ τῶν βανδαλισμῶν. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγονται ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια ἐκ τοῦ Θησαυροῦ τῶν Σιφνίων, ἡ ἐπιγραφή τῶν Θεαροδόκων κ.ἄ. Δυστυχῶς, ἡ ἔλλειψις ἐπαρκούς χώρου οὐχὶ μόνον τὴν στέγασιν μεγάλου ἀριθμοῦ ἀρχαίων δὲν ἐπέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ εἰς προχειροὺς λύσεις ἐξηνάγκασεν.

Συνεχίσθη ὁ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀρξάμενος ἔλεγχος τῶν καταγεγραμμένων ἀρχαίων, ὥστε νὰ καταστῇ τὸ δυνατόν ταχύτερον δυνατὴ ἡ συμπλήρωσις τῶν εὐρετηρίων διὰ τῶν νεωτέρων εὐρημάτων καὶ ἡ τόσον ἀπαραίτητος καταγραφή τῶν εἰσέτι ἀκαταγράφων εὐρημάτων τῶν παλαιότερων ἀνασκαφῶν. Αἱ ἐργασίαι τῆς ταξινομήσεως τῆς Ἐπιγραφικῆς συλλογῆς συνεχίσθησαν καὶ ἐφέτος ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Bousquet καὶ τῆς Ἐπιμελητρίας τῆς Ἐπιγραφικῆς Συλλογῆς κ. Ντ. Δελμούζου μὲ λίαν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν δελφικῶν ἐπιγραφῶν εὐρίσκεται νῦν ταξινομημένον κατὰ ὁμάδας εἰς τὰς εἰδικῶς, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, διαμορφωθείσας δύο αἰθούσας, ἐνθ' ὑπὸ τῆς κ. Δελμούζου συνερίζεται ἡ ἀποδελτίωσις τῶν, ὥστε νὰ καταρτισθῇ πλήρως καὶ βιβλιογραφικῶς ἐνημερωμένον εὐρετήριο. Ὁ ἐπιδεξιότατος τεχνίτης τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου Στέλιος Νικολάου εἰργάσθη διὰ τὴν συμπλήρωσιν καὶ συγκόλλησιν ἐπιγραφῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν τὴν στήλην τῶν Θεαροδόκων (ἥτις συνεπληρώθη κατὰ τὴν τελευταίαν μελέτην τοῦ G. Daux, BCH 1965, σ. 658 - 664) καὶ τὴν συγκόλλησιν εἰς μεγάλην στήλην τῶν συνανηκόντων τεμαχίων ἐκ Λογαριασμῶν Ταμιῶν ὑπ' ἀριθ. Εδρ. 1318 + 1612 + 5056.

Εἰς τὸ Μουσεῖον ἐγένοντο ἐκτεταμέναι ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ ἐνισχύσεως τῆς ἀσφαλείας του. Ἡ ἐίσορὴ ὀμβρίων ὑδάτων καὶ ἡ ἐκ τούτων δημιουργουμένη μεγάλη ὑγρασία εἶχε καταστῇ λίαν ἐπικίνδυνος διὰ τὰ ἐν τῇ ἐκθέσει ἀρχαῖα καὶ ἰδίᾳ διὰ τὸν Ἡνίοχον. Ἀλλὰ καὶ ἐκ σοβαρᾶς φθορᾶς τῆς ἡλεκτρικῆς ἐγκαταστάσεως ἡπειλήθη τὸ Μουσεῖον. Σχετικῶς, ἐστεγανοποιήθη κα-

ταλλήλως τὸ δῶμα τοῦ Μουσείου, ἐγένετο γενικὴ ἐπισκευὴ τῆς ἡλεκτρικῆς ἐγκαταστάσεως καὶ ἐτοποθετήθησαν συμπληρωματικὰ σιδηρᾶ κιγκλιδῶματα.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπραγματοποιήθη καὶ ἡ ἀπὸ μακροῦ κριθεῖσα ἀναγκαία περίφραξις τοῦ ἱεροῦ. Ἐκ ταύτης ἐπερατώθη ἤδη ἡ τοῦ τεμένους τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Γυμνασίου καὶ ἀπομένει ἡ τῆς Προναίας, ὅπου ἐκρίθη ἐπάναγκες, ὅπως προηγήθῃ τῆς περιφράξεως ἡ στερέωσις τοῦ μεσημβρινοῦ πολυγωνικοῦ τείχους καὶ τῶν βορείων ἀναλημμάτων.

Κατὰ τὸν ἐτήσιον καθαρισμὸν τοῦ ἱεροῦ ἐκ τῆς ἐπιβλαβοῦς διὰ τὰ μνημεῖα βλαστήσεως ἀφηρέθη καὶ μικρὸς ἀριθμὸς δένδρων, ἀτινα, φυόμενα μεταξὺ αὐτῶν τούτων τῶν λίθων τῶν τοίχων τῶν μνημείων, ἐπενήργουν πλέον ὥς καταστρεπτικοὶ σφήνες.

Τὸ ἐνδιαφέρον ὅμως τῆς Ἐφορείας δὲν περιορίσθη εἰς τὸ Ἱερόν. Ἡ παρουσία μονίμου Ἐπιμελητρίας, τῆς δ. Ὑβόννης Νικοπούλου, ἥτις μετὰ ζήλου καὶ ἐνεργητικότητος ἐπεδόθη εἰς τὰ καθήκοντά της, κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐργασιῶν εἰς ὁλόκληρον τὴν περιφέρειαν.

Ἐζητήθη ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ συντήρησις τῆς ἐπιβλητικῆς ἀκροπόλεως ΝΔ. τῶν Δελφῶν, παρὰ τὸ Χρυσόν, ὅπου τοποθετεῖται, συνήθως, ἡ ἀρχαία Κρῖσα.

Τὸ Γαλαξίδι ὑπήχθη ὑπὸ οἰκοδομικὸν ἔλεγχον, ὥστε νὰ περισωθοῦν αἱ παλαιαὶ οἰκίαι καὶ διατηρηθῇ γενικῶς ὁ τόσον ἰδιάζων χαρακτήρ τῆς παλαιᾶς αὐτῆς ναυτικῆς πόλεως. Καταβάλλονται ἐπίσης προσπάθειαι διὰ τὴν ἐξεύρεσιν καταλλήλου στέγης τῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς του, ὥστε νὰ καταστῇ προσιτὴ εἰς τὸ κοινόν, κατόπιν μάλιστα τῆς ἀποφάσεως διορισμοῦ ἐκεῖ μονίμου φύλακος ἀρχαιοτήτων.

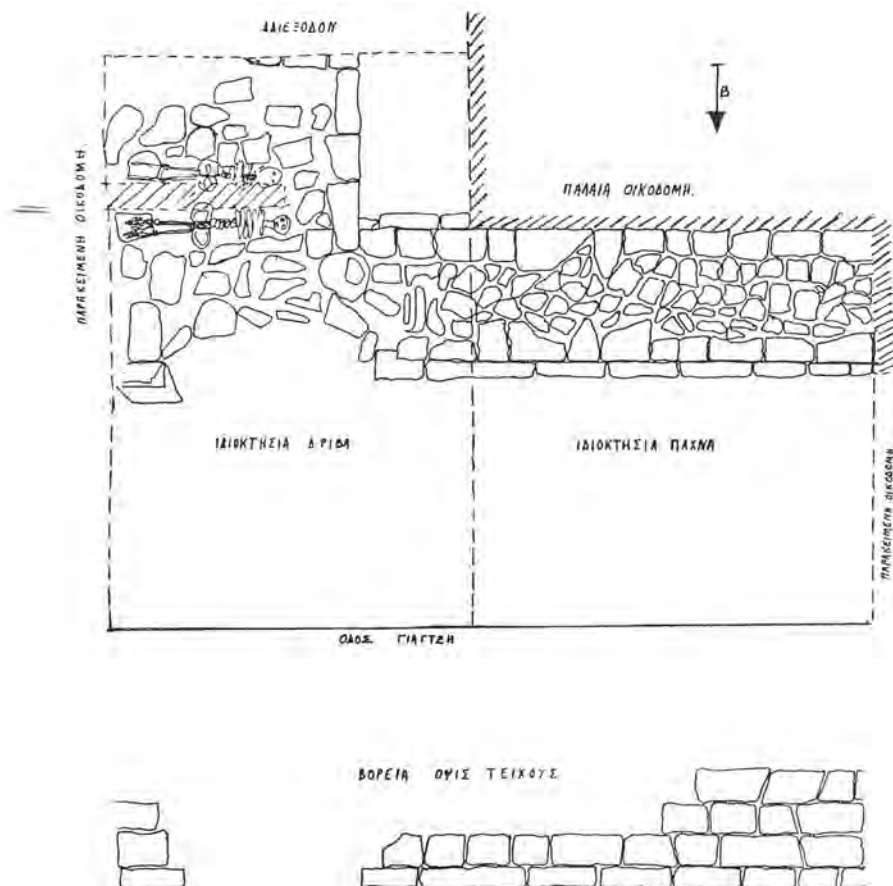
Εἰς οἰκοδομικὸν ἔλεγχον ὑπάγεται νῦν καὶ ἡ πόλις τῆς Ἀμφίσσης. Τοῦτο κατέστη ἐπάναγκες μετὰ τὸν καὶ ἐνταῦθα παρατηρούμενον τελευταίως οἰκοδομικὸν ὄργανισμὸν καὶ τὴν ἀποκάλυψιν εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως τμημάτων τοῦ ἀρχαίου τείχους καὶ τάφων. Ὅτι τμήματα τῶν τειχῶν καὶ σημαντικῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων ἐσώζοντο εἰς τὰ ὑπόγεια τῶν οἰκιῶν ἦτο παλαιόθεν γνωστὸν καὶ τώρα ἀκριβῶς εἶναι ἡ στιγμή νὰ ληφθῇ πρόνοια, ὅπως μὴ καταστραφῶν ἢ ταφῶν ὑπὸ τοὺς σμιεντένιους ὄγκους τῶν συγχρόνων οἰκοδομῶν.

Τὸ ζήτημα τοῦ Καλλίου ἀπασχόλησεν ἰδιαιτέρως τὴν Ὑπηρεσίαν. Ἐφ' ὅσον, χάριν γενικωτέρου συμφέροντος, ἐκρίθη ἀπαραίτητος ἡ κάλυψις τοῦ ὑπὸ τὰ ὕδατα τοῦ φράγματος τοῦ Μόρ-

νου, απέμεναν ή κατά τὸ ταχύτερον δυνατόν απο-
τύπωσις καὶ μελέτη τοῦ τείχους καὶ ἡ συστημα-
τική ἀνασκαφή τοῦ νεκροταφείου τῆς σημαντικῆς
αὐτῆς ἀρχαίας πόλεως.

Εἰς πάσας τὰς ἀνωτέρω ἐργασίας ἡ Ἐφορεία

τονεῖον πρὸς τοῦτο οἰκόπεδον Παχνᾶ — ὁδὸς
Γιαγτζῆ ἀριθ. 32 — ἀπεκαλύφθη τμήμα τοῦ ἀρ-
χαίου τείχους τῆς πόλεως (Σχ. ἐδ. 1^ο Πί ν.
188 α - β). Τοῦτο σώζεται εἰς μήκος 15.50 μ. καὶ
εἰς ὕψος φθάνει κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα του, ὅπου

Σχέδ. 1. Ἀμφισσα. Κάτωφιν καὶ ὄψιν τοῦ ἀποκαλυφθέντος τμήματος τοῦ τείχους τῆς πόλεως
(Σχέδ. Ὑβ. Νικοπούλου)

εἶχε πάντοτε τὴν ἀμέριστον βοήθειαν τῆς Νομο-
μηχανικῆς Ὑπηρεσίας Φωκίδος, ἣν εὐχαριστεῖ
καὶ ἐντεῦθεν.

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ - ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ ΑΡΧΑΙΩΝ

Αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι εἶχον σωστικὸν χα-
ρακτῆρα καὶ ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τῆς Ἐπιμελη-
τρίας δ. Ὑβ. Νικοπούλου, ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς
ὁποίας ἀντλῶνται τὰ κατωτέρω.

1. Ἀμφισσα

Κατὰ τὰς οἰκοδομικὰς ἐργασίας εἰς τὸ οἰκόπε-
δον Δρίβα — ὁδὸς Γιαγτζῆ ἀριθ. 30 — καὶ τὸ γει-

διατρουῖνται τέσσαρες δόμοι, τὰ 2.20 μ. Τὸ πά-
χος του εἶναι 2.60 - 2.65 μ. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν
πέρας του, ὅπου σχηματίζεται πύργος μετὰ κλι-
μακοστασίου, παρατηρεῖται διεύρυνσις 3 μ. κατὰ
τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν καὶ 1 μ. κατὰ τὴν ἐσωτερι-
κὴν. Ἡ τοιχοδομία εἶναι ἐπιμελής, οἱ ἄρμοι κα-
λῶς προσηρμοσμένοι καὶ ἐπιμελῶς ἐξεργασμέ-
νοι. Πρόκειται περὶ τείχους καλῶν χρόνων, μάλ-
λον ἐλληνιστικῶν. Δυστυχῶς, ἡ στρωματογρα-
φικὴ ἐρευνα οὐδὲν τὸ θετικὸν ἀπέδωσε. Τὰ στρώ-
ματα εἶχον διαταραχθῆ καὶ τὰ περισυλλεγένητα
ὄστρακα ἀντιπροσωπεύουν πάσας τὰς περιόδους,
ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι τῶν βυζαντινῶν χρό-

νων. Δύο χαλκᾶ νομίσματα, ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ τείχους, ὡσαύτως δὲν βοηθοῦν, ὄντα κατωμέ-
να. Δύο τάφοι, ἐπίσης ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ τεί-
χους, οὐδὲν κτέρημα ἀπέδωσαν καὶ ἦσαν προφα-
νῶς μεταγενέστεροι. Τὸ τεῖχος ἐδράζεται ἐπὶ τοῦ
στερεοῦ, ἄνευ ἰδιαίτερας ἐκσκαφῆς πρὸς θεμελί-
ωσίν του. Μεταξὺ τῆς ἐξωτερικῆς του ὕψεως πρὸς
Ν. καὶ τῆς ἐτέρας πρὸς Β. παρατηρήθη ὑψομετρι-
κὴ διαφορά 0,55 μ. Ὑπαρξίς τάφρου δὲν διεπι-
στώθη.

2. Ἀνατολικὴ νεκρόπολις Δελφῶν (Λογάρι)

Εἰς ἀπόστασιν 500 μ. περίπου ἀπὸ τῆς συμβο-
λῆς τῆς ἀγροτικῆς ὁδοῦ Δελφῶν - Ἐλαιῶνος Λόγ-
γου καὶ τῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν - Δελφῶν, ἀκριβῶς πρὸ
πτυχῆς τοῦ λόφου, ὅπου ἡ ἀνατολικὴ νεκρόπολις
τῶν Δελφῶν, ἐκσκαφικαὶ ἐργασίαι διανοίξεως
ἀγροτικῆς ὁδοῦ ἔφερον εἰς φῶς ταφήν, ἥν, ἐγκαί-
ρως εἰδοποιηθέντες, ἀνεσκάψαμεν. Ἐπρόκειτο
περὶ φρεατοειδοῦς λάκκου, πλάτους 2.60 κατὰ
τὸν πυθμένα καὶ 1.20 μ. κατὰ τὸ στόμιον. Περιεῖ-
χε πλῆθος ὀστέων, 30 - 40 κρανία καὶ κτερίσματα
ὀλίγα, χρονολογούμενα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 6ου
π.Χ. αἰῶνος. Ἐπρόκειτο δηλ. περὶ συγκομιδῆς
ὀστέων. Τὰ κυριώτερα τῶν εὐρημάτων εἶναι:

1. Πόρπη χαλκῇ (Πί ν. 189 α). Στρεπτόν,
συμμετρικῶς ἑλλειψοειδὲς σῶμα (Blinkenberg, τύ-
πος VI). Ὁ Blinkenberg κατατάσσει τὸν τύπον
τοῦτον εἰς ἐνδιάμεσον κατηγορίαν μεταξὺ τῶν
ὑπομυκηναϊκῶν καὶ τῶν προκεχωρημένων γεω-
μετρικῶν.

2. Τεμάχια πορπῶν τοῦ λεγομένου «ἰταλιω-
τικοῦ τύπου» ἐκ σιδηροῦ σκελετοῦ ἐπενδεδυμέ-
νου δι' ἐλεφαντοστοῦ (Πί ν. 189 α), (Blinken-
berg, τύπος XI, 9 καὶ 10). 8ου - 7ου αἰ.

3. Πόρπη ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, τύπου «spectacle»
(Blinkenberg, τύπος XV, 1). Ἀνατολιζούσης πε-
ριόδου (Πί ν. 189 β).

4. Δύο πρώιμοι κορινθιακοὶ ἀρύβαλλοι (Πί ν.
189 δ - ε). Ὁ εἰς φέρει παράστασιν δύο ἀντωπῶν
λεόντων, ὁ ἕτερος φυτικὸν κόσμημα. Τελευταῖον
τέταρτον τοῦ 7ου π.Χ. αἰ.

5. Τέσσαρα πλαστικὰ ἀγγεῖα, ἔχοντα μορφήν
ἱσταμένης γυναικὸς τοῦ γνωστοῦ «ροδιακοῦ»
τύπου (Πί ν. 189 ζ'). Δεύτερον ἡμισυ τοῦ 6ου
π.Χ. αἰ.

6. Δύο χαλκοὶ κρικοειδεῖς δακτύλιοι (Πί ν.
189 β).

7. Πλαστικὸν ἀγγεῖον, ἔχον μορφήν πετεινοῦ,
καὶ ἕτερον πτηνόμορφον (Πί ν. 189 γ). Τοῦ 6ου
π.Χ. αἰ.

Κατὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἐργασιῶν διανοίξεως
τῆς ὁδοῦ περισυνελέγησαν μαρμάρινα ἀρχιτε-
κτονικὰ μέλη κτισμάτων τοῦ ἱεροῦ, μεταξὺ τῶν
ὁποίων τεμάχιον φανώματος τῆς Θόλου.

3. Τέμενος Ἀπόλλωνος

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ περιβόλου τοῦ τεμέ-
νου ἀνευρέθησαν βορείως τῆς δυτικῆς εἰσόδου
καὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ ναοῦ, ἐντὸς εὐρέος ἄρμου τῶν
λίθων, δύο πελέκεις. Ὁ εἰς, χαλκοῦς, ἀρίστης
διατηρήσεως (Πί ν. 190 α). Ὁ ἕτερος, σιδηροῦς,
ἐφθαρμένος (Πί ν. 190 β).

4. Χρισὸν

Ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητος παρέδωκεν εἰς τὸ
Μουσεῖον μαρμαρίνην ἀπελευθερωτικὴν ἐπιγρα-
φήν. Αὕτη ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶ-
νος (βλ. *Jahrbücher für Philologie*, 1894, σ. 677,
σημ. 6), ἐθεωρεῖτο ὅμως ἀπωλεσθεῖσα. Αὕτη
προέρχεται ἀσφαλῶς ἐκ Δελφῶν, μετεφέρθη δὲ
ἄγνωστον πότε εἰς Χρυσόν, χρησιμοποιηθεῖσα
ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν εἰς ἐκκλησίαν.

5. Πεντεόρια

Κατὰ τὴν οἰκοδομὴν ὀρνιθοτροφείου εἰς Πεν-
τεόρια Δωρίδος ἀνευρέθη ἐνεπίγραφος βάσις τοῦ
τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (Πί ν. 191 α), φέρουσα
τὴν ἐπιγραφήν:

ΕΥΚΡΑΤΕΙΑ ΑΣΚΛΑΠΙΩΙ

Ἡ περιοχὴ βρίθει ὀστράκων καὶ ἄλλων ἀρ-
χαίων. Παραθέτομεν τεμάχιον πηλίνης ἀνθεμα-
τῆς ἀκροκεράμου καλῆς ἐποχῆς (Πί ν. 191 β).

Ἀρχαϊκὴ κεφαλὴ, εὐρεθεῖσα εἰς Τρίκορφον
Ναυπακτίας καὶ φυλασσομένη εἰς τὸ Μουσεῖον
Δελφῶν (ἀριθ. Εὐρ. 7534), ἀπεδόθη νῦν δικαιο-
ματικῶς εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀγρινίου.

Περαίνουσα τὴν ἐκθεσίν της, ἡ Ἐφορεία ἐπι-
θυμεῖ νὰ ἐξάρη τὴν πρόθυμον πάντοτε καὶ φιλό-
τιμον συνδρομὴν εἰς τὸ ἔργον της τοῦ φυλακτικοῦ
προσωπικοῦ, μονίμου καὶ ἐκτάκτου, τὴν ἀφοσίω-
σιν τῆς γραμματέως Ἐ. Κόζαρη καὶ τοῦ ἐργάτου
Κ. Κουταβέ, ὡς καὶ τὴν πολῦτιμον δεξιότητάν
τοῦ τεχνίτου Γ. Ἀσημενοῦ.

Β. ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ — ΥΒ. ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ ΚΑΙ ΦΩΚΙΔΟΣ

Α'. ΦΘΙΩΤΙΣ

1. Μονή 'Αμφικλείας (Δαδίου)

Συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ 1966 αἱ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀρξάμεναι ἐργασίαι στερεώσεως καὶ συντηρήσεως τοῦ Καθολικοῦ τῆς παρὰ τὴν 'Αμφικλείαν γυναικείας Μονῆς (ΑΔ 17 (1961/62) : Χρονικά, σ. 164, ΑΔ 21 (1965) : Χρονικά, σ. 246).

Οὕτω, συνεπληρώθη ἡ διὰ κεράμων κάλυψις ὀλοκλήρου τῆς στέγης, ἀφοῦ προηγουμένως, πρὸς μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν, ἐπεστρώθησαν αἱ καμάραι καὶ ὁ τροῦλλος διὰ μανδύου ἐξ ὀπλισμένου σκυροδέματος.

Ἐπειδὴ ὁ ναὸς ὑποφέρει συνεχῶς ἐξ ὑγρασίας, ἔνεκα τῆς χαμηλοτέρας στάθμης τοῦ διαπέδου τοῦ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, κατηρτίσθη μελέτη ἀποχωματώσεως καὶ ἀποχετεύσεως τῶν ὑδάτων, ἥτις θέλει ἐκτελεσθῇ τὸ ἐρχόμενον ἔτος.

2. Μονὴ 'Αγάθωνος

Κατὰ τὸ ἔτος 1966 ἐγένοντο συμπληρωματικαὶ τινες ἐργασίαι, διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀποκαταστάσεως καὶ ἀναπαλαιώσεως τοῦ Καθολικοῦ τῆς παρὰ τὴν Ὑπάτην Μονῆς 'Αγάθωνος (ΑΔ 17 (1961/62) : Χρονικά, σ. 166, ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 230 - 235 καὶ ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 308 - 310). Αἱ γενόμεναι ἐργασίαι ἔχουν ὡς ἑξῆς:

α. Ἀποκατάστασις τῶν τριῶν τοξωτῶν θυρῶν μεταξὺ τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος.

β. Ἐπίστρωσις πηλίνων πλακῶν, διαστάσεων 0,25 x 0,25 μ., εἰς τὸν περιβάλλοντα τὸν ναὸν χώρον.

γ. Ἀποκατάστασις τῆς δυτικῆς μαρμαρίνης θύρας τοῦ νάρθηκος.

δ. Ἀποκατάστασις τῶν δύο πυλίδων τῶν ἐκατέρωθεν τοῦ νάρθηκος παρεκκλησίων.

ε. Ἐπίστρωσις διὰ πηλίνων πλακῶν τῶν διαπέδων τῶν ὡς ἀνωτέρω παρεκκλησίων.

ς'. Πρὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου κατεσκευάσθη, διὰ λόγους ἀσφαλείας, ἀναλημματικὸς τοίχος.

Ὑπολείπονται, εἰσέτι, ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν.

3. Ἐλάτεια

Ναὸς Ἁγίου Ἀθανασίου

Εἰς τὸν χώρον τῆς ἀρχαίας Ἐλατείας ὑπάρχει, σήμερον, μικρὸς κεραμοσκεπὴς ναὸς, τιμώμενος εἰς μνήμην τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἐκτισμένος

δι' ὀλικῶν τῆς ἐξαφανισθείσης πόλεως. Ἐσωτερικῶς, ὁ μὲν κυρίως ναὸς στεγάζεται διὰ καμάρας μετὰ σφενδονίου, ὁ δὲ νάρθηξ εἶναι ξυλόστεγος. Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοίχον προβάλλει, ἡμιεξάγωνος ἐξωτερικῶς, ἡμικυκλικὴ ἐσωτερικῶς, ἡ κόγχη τοῦ Ἱεροῦ.

Εἰς τὸ μαρμάρινον ὑπέρθυρον τῆς εἰσόδου ὑπάρχει ἐγχάρακτος ἐπιγραφή: *ΕΤΗ 1759*. Ὑπεράνω τῆς θύρας, τῆς ὁδηγοῦσης ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν κυρίως ναόν, ἀναγινώσκεται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τοίχου ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

Ἱστορήθη ὁ θεὸς καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τ(ῆς) αὐτῆς χώρας Ἀρχιερατεῦντος τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Ταλαντίου καὶ Δανλίας Κυρίου Κυρίου Νικηφόρου ἐφημερεύοντος. πάντων ἱερέων ἐπιτροπεύοντος.

Ὁ ναὸς εἶναι κατάγραφος διὰ τοιχογραφιῶν λίαν ἐπιμελελημένης ἐργασίας καὶ ἡ διάταξις τῶν θεμάτων ἐνθυμίζει παλαιολόγειον ἐποχὴν. Ὑπὲρ τὴν θύραν, τὴν ὁδηγοῦσαν ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν κυρίως ναόν, εἰκονίζεται ὁ Ἀναπεσών.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν συντηρήσεως τοῦ ναοῦ καὶ τῶν τοιχογραφιῶν.

4. Ζέλιο

Εἰς ἀπόστασιν ὥρας, περίπου, ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου τῆς Λοκρίδος καὶ εἰς ἐρημικὴν θέσιν, ὑπάρχουν τὰ ἑρείπια τῆς ἀπὸ πολλῶν ἑτῶν ἐγκαταλελειμμένης Μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ. Τὰ ἡρειπωμένα κελλία καταλαμβάνουν εἰς δύο ὁρόφους τὰς τέσσαρας πλευρὰς τῆς Μονῆς καὶ οὕτω δημιουργεῖται φρουριακὸν συγκρότημα ἱκανὸν νὰ ἀμυνθῇ εἰς μικρὰς ἐπιδρομὰς.

Εἰς τὸ μέσον τοῦ χώρου διασώζεται, εἰσέτι, ὁ καμαροσκεπὴς ναὸς μὲ ἡμικυκλικήν, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ἀψίδα Ἱεροῦ καὶ δύο τυφλὰς τοξωτὰς κόγχας εἰς ἕκαστον τῶν μακρῶν τοίχων. Τρεῖς ἀντηρίδες, εἰς τὴν ἐξωτερικὴν παρειάν τοῦ νοτίου τοίχου, ἐνισχύουν τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κτηρίου, τὸ ὁποῖον ἔχει ὑποστῇ σοβαρὰς ρωγμὰς. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ εἶναι κατάγραφον διὰ τοιχογραφιῶν ὁμοίας τέχνης καὶ διατάξεως θεμάτων, ὡς εἰς τὸν περιγραφέντα ἀνωτέρω ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἐλατείας.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα στερεώσεως καὶ συντηρήσεως τῆς Μονῆς, τοῦ ναοῦ καὶ τῶν τοιχογραφιῶν.

5. Ἅγιος Κωνσταντῖνος Λοκρίδος

Πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, τοῦ ἐκτισμένου ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ ὁμωνύμου

χωρίου τῆς Λοκρίδος, ὑφίσταται μικρὸς τετράγωνος οἰκίσκος, ξυλόστεγος, τὸ πάτωμα τοῦ οἴου, εὐρισκόμενον εἰς βάθος 1 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἀποτελεῖ ψηφιδωτὸν δάπεδον, τὸ ὁποῖον συνεχίζεται ὑπὸ τοὺς τοίχους τοῦ οἰκίσκου, κοσμούμενον διὰ κύκλου ἐγγεγραμμένου ἐντὸς τετραγώνου, δελφίνων κ.λ.π. Εἶναι προφανές, ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ μέρος ψηφιδωτοῦ παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, εἰς ἣν ἀνήκουν καὶ οἱ τέσσαρες μαρμάρινοι κίονες εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ οἰκίσκου.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἀνασκαφῆς τοῦ χώρου.

Β'. ΦΩΚΙΣ

1. Μονὴ Ὁσίου Λουκά

Εἰς τὴν περιώνυμον Μονὴν τοῦ Ὁσίου Λουκά, παρὰ τὸ χωρίον Στεῖρι Λεβαδείας, σώζονται, ὡς γνωστόν, ἐν ἀρίστη καταστάσει, δύο βυζαντινοὶ ναοί: Τὸ Καθολικόν, εἰς τιμὴν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ὁσίου Λουκά, καὶ ὁ μικρότερος ναὸς τῆς Παναγίας, ἡ νοτιά πλευρὰ τοῦ νάρθηκος τοῦ ὁποῖου ἐφάπτεται τοῦ ἀνατολικοῦ ἡμίσεος τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Καθολικοῦ (Πί ν. 192 α).

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν τμημάτων ἐπαφῆς τῶν δύο κτηρίων διεπιστώθη, ὅτι ὁ ναὸς τῆς Παναγίας εἶναι προγενέστερος (ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 247. Τὸ Ἔργον 1964, σ. 165 - 169).

Ὁ ναὸς οὗτος, λόγῳ τῆς μεγάλης σημασίας του, ἀπετέλεσεν ἀπὸ μακροῦ ἀντικείμενον ἐρεῦνης πολλῶν βυζαντινολόγων.

Ἡ Ὑπηρεσία συνέταξε μελέτην ἀποκαταστάσεως τοῦ κτίσματος εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν. Μέρος τῆς μελέτης ταύτης, ἀφορῶν εἰς τὴν ἀνασυστῆν τῆς κεραμώσεως, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ἐκτελεσθῇ κατὰ τὸ ἔτος 1966, πρὸς ἀποφυγὴν δυσαρέστων συνεπειῶν.

Αἱ παλαιαὶ κέραμοι, σωζόμεναι κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶχον ὑποστῇ σοβαρὰς ζημίας, ἀποκολλήσεις κ.λ.π., ὥστε τὰ ὀμβρία ὕδατα εἰσέρρεον ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Αὗται ἐπανετοποθετήθησαν εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἡμισυ τῆς στέγης καὶ ἐπὶ τῆς νοτίας καὶ βορείου κεραίας, ἐνῶ εἰς τὸ δυτικὸν ἡμισυ ἐχρησιμοποιήθησαν καινουργεῖς, εἰς ἀπόχρωσιν ὅμως ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν παλαιῶν.

Κατὰ τὴν πορείαν τῶν ἐργασιῶν ἀνασύρσεως τῶν κεράμων ἐγένοντο αἱ ἐξῆς παρατηρήσεις:

α) Ὑπὸ τὰς παλαιὰς κεράμους εἶχον σωρευθῇ, κατὰ παλαιότερας ἐπισκευάς, «μπάζα», ὕψους 0,30 μ. Ταῦτα, κριθέντα ὡς ἐπικίνδυνα, ἀφηρέθησαν καὶ ἀντικατεστάθησαν διὰ κισήρεως, εἰς μικρότερον ὅμως ὕψος, ὥστε αἱ στέγαι νὰ ἐπαυρῶν τὰς ἀρχικὰς τῶν ἀναλογίας.

β) Ἐπὶ τῆς καμάρας τῆς Προθέσεως εἶχε προστεθῇ τοιχοποιία κοινὴ, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐκ κεράμων ἐπικάλυψις μετετράπη ἀπὸ ἐπικλινοῦς εἰς ὀριζοντίαν (Πί ν. 192 α). Ἡ κατάστασις αὕτη δὲν ἐθίγη πρὸς τὸ παρόν.

γ) Ὁμοίᾳ προσθήκῃ τοιχοποιίας εἶχε γίνει καὶ ἐπὶ τοῦ ΒΑ. γωνιαίου διαμερίσματος, ἀνατολικῶς τῆς βορείου κεραίας (Πί ν. 192 β). Καὶ ἐδῶ δὲν ἐγένετο μεταβολή.

δ) Δυτικῶς τῆς βορείου κεραίας καὶ ἐπὶ τοῦ ΒΑ. γωνιαίου διαμερίσματος εἶχε προστεθῇ τοιχοποιία, ὕψους 0,60 μ., ἐνιαία δὲ «μονόρριχτη» κεράμωσις ἐκάλυπτε τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς δυτικῆς κεραίας καὶ τὸ ΒΑ. γωνιαῖον διαμέρισμα (Πί ν. 192 δ, ἐνθα διὰ γραμμῆς σημειοῦται ἡ θέσις τῆς κεραμώσεως). Ἡ πρόσθετος τοιχοποιία ἀφηρέθη καὶ αἱ στέγαι ἐκάστου μέρους, δηλαδὴ τῆς δυτικῆς κεραίας καὶ τοῦ ΒΑ. διαμερίσματος, ἐπανήλθον εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν μορφῶν.

ε) Οἱ ἀμφικιονίσκοι τῶν διλόβων παραθύρων τοῦ τρούλλου (Πί ν. 192 α) ἐδράζονται ἐπὶ ἀνεστραμμένου ἐπιμήκου ἐπιθήματος. Τοῦτο δὲν εἶναι ὁρατόν, καθ' ὅσον τοιχοποιία, ὕψους 0,26 μ., προστεθεῖσα ἐπὶ τῆς ποδῆας τῶν παραθύρων, καλύπτει τὸ κάτω μέρος τῶν ἀμφικιονίσκων καὶ τὴν βάσιν αὐτῶν (Πί ν. 192 γ).

Ἀνάσυρσις κεράμων ἐγένετο καὶ εἰς τὴν στέγην τοῦ ἄνω ὁρόφου τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας, ὡς καὶ εἰς τὴν στέγην τοῦ παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πύλην τῆς Μονῆς «φωτανάματος».

Ἡ ὁλοκλήρωσις τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας θὰ γίνῃ προσεχῶς.

ΑΡΤΟΤΙΝΑ

Μονὴ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου

Συμφώνως πρὸς καταρτισθὲν πρόγραμμα ἐργασιῶν ἐν ἔτει 1964 (ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 239 - 240), ἐγένετο κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἡ στερέωσις καὶ ἀποκατάστασις τοῦ οἰκήματος, τοῦ γνωστοῦ ὡς «κελλὶ τοῦ Ἀθανασίου Διάκου». Αἱ γενόμεναι ἐργασίαι ἔχουν ὡς ἐξῆς:

α) Ἀφηρέθησαν αἱ σχιστολιθικαὶ πλάκες τῆς στέγης καὶ τὰ κατεστραμμένα μέρη τῆς ξυλίνης κατασκευῆς ταύτης. Τὰ μέρη ταῦτα ἀντικατεστάθησαν διὰ καινουργῶν, εἰς τὰ ὅποια ὅμως ἐδόθη ἐμφάνισις ὁμοία πρὸς τὴν τῶν παλαιῶν. Ἐν συνεχείᾳ ἐπανετοποθετήθησαν αἱ σχιστολιθικαὶ πλάκες ἐπὶ τῆς στέγης (Πί ν. 192 ε).

β) Διελύθησαν τὰ σαθρὰ μέρη τῆς τοιχοποιίας καὶ ἀνακατεσκευάσθησαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δομῆς. Τὸ κτήριο ἡσφαλίσθη διὰ τῆς κατασκευῆς ἀθεάτου ἐξωτερικῶς «σενάξ», τὸ ὁποῖον συν-

εκράτησε τὰς κορυφὰς τῶν τεσσάρων τοίχων καθ' ὅλον τὸ μήκος αὐτῶν.

γ) Ἐπεσκευάσθησαν καὶ ἀποκατεστάθησαν αἱ δύο θύραι καὶ τὰ τέσσαρα παράθυρα τοῦ οἰκήματος, μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τοῦ ξυλογλύπτου διακόσμου αὐτῶν. Ἐπανετοποθετήθησαν τὰ παλαιοῦ τύπου ἐξαρτήματά των, ὥς σιδηροὺν κλειθρον, σιδηροὶ ἥλοι, «ρεζέδες», «καταπίδι», «γροθάρια» κ.λ.π.

δ) Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἄνω ὀρόφου ἀποκατεστάθη ὥς ἦτο εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, ἤτοι: ἐγένοντο τὰ χωρίσματα μὲ «λούρια» (= ράβδους ἐλάτης), τὰ ὁποῖα ἐπεχρίσθησαν διὰ μείγματος «κοκκινόχωματος» καὶ ἀχύρων ἀνακατεσκευάσθη εἰς τὸ μέσον τοῦ δαπέδου ἡ κυκλικὴ ἐστία, ἡ λεγομένη ὑπὸ τῶν ἐντοπίων «γωνιά»· τὸ δάπεδον ἐπεστρώθη δι' ἐρυθροῦ χώματος· ἀνακατεσκευάσθησαν τὰ «ντουλάπια», τὰ «ράφια» κ.λ.π.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου ἐγένετο μερική ἀνάσυρσις τῶν σχιστολιθικῶν πλακῶν τῆς στέγης.

Τέλος, εἰς δύο ἑτερα παλαιὰ οἰκήματα, νοτίως τοῦ κελλίου τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, εἰς ἓν τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἐγχάρακτος ἐπὶ λίθου ἡ χρονολογία +1728, ἐγένετο ἀντικατάστασις καὶ ἐπισκευὴ τῶν κατεστραμμένων θυρῶν καὶ παραθύρων.

ΑΜΦΙΣΣΑ

Ὁ παρὰ τὴν Ἀμφισσαν βυζαντινὸς ναὸς (12ου αἰῶνος) τοῦ Σωτήρος, (ΑΒΜΕ, τόμ. Α', 1935, σ. 181 - 196), εἰς τὸν ὁποῖον πρό τινων ἐτῶν εἰχον γίνεαι ἐργασίαι στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, ὑπέστη ἐσχάτως ζημίας, αἱ ὁποῖαι, ἐὰν δὲν ἐξου-

δετερωθοῦν ἐγκαίρως, εἶναι δυνατόν νὰ ἀποβοῦν καταστρεπτικαί (Πί ν. 192 ζ').

Αἱ ζημίαι αὗται εἶναι αἱ ἐξῆς: σοβαραὶ ρωγμαὶ εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ κτηρίου, ὑγρασία, ἀποκόλλησις ἐπιχρισμάτων, «σπάσιμο» τῶν ἐσωτερικῶν τόξων, ἔνεκα ἀφαιρέσεως τῶν ξυλίνων συνδετήρων, καθίζησις τοῦ τριλόβου παραθύρου τοῦ δυτικοῦ τοίχου, καθίζησις τοῦ δαπέδου καὶ ἀποκόλλησις τούτου ἀπὸ τῶν τοίχων καί, τέλος, κατακρήμνισις τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου.

Μεθ' ἀρμοδίου τεχνικοῦ τῆς Ὑπηρεσίας ἐγένετο λεπτομερεστάτη ἐξέτασις τῶν ὡς ἀνωτέρω ζημιῶν καὶ διεπιστώθη, ὅτι αὗται ὀφείλονται εἰς τὴν διάβρωσιν τοῦ ἐδάφους ὑπὸ τῶν ἐπιφανειακῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπογείων ὑδάτων, τῶν κατερχομένων ἐκ τῆς κλιτύος τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους. Ὅθεν, συνετάγη μελέτη λήψεως τῶν ἐνδεικνυμένων μέτρων, ἥτις καὶ ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας θέλει ἐφαρμοσθῇ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

ΔΑΦΝΟΣ

Ὁ ναὸς τοῦ χωρίου τούτου εἶναι τρίκλιτος βασιλικὴ μετὰ τρούλλου, ὕψουμένου εἰς τὸ μέσον τῆς καμάρας τοῦ κεντρικοῦ κλίτους. Ἐκάστη κιονοστοιχία ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν κιόνων καὶ δύο πεσσῶν. Ἐκ τοῦ τρόπου τῆς τοιχοδομίας καὶ ἐκ τινος ἐπιγραφῆς συνάγεται, ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἐκτίσθη ἐν ἔτει 1760.

Τὸ κτήριον ἔχει ὑποστῇ σοβαρὰς ζημίας, αἱ ὁποῖαι ἀπειλοῦν τοῦτο διὰ καταρρεύσεως. Παλαιότερον οἱ κάτοικοι, πρὸς ἀσφάλειαν, κατεσκεύασαν τρεῖς ὀγκώδεις ἀντηρίδας κατὰ μήκος τοῦ βορείου τοίχου. Ὑπεδείχθη εἰς αὐτοὺς ἡ λήψις τῶν ἐνδεικνυμένων μέτρων διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ ναοῦ.

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

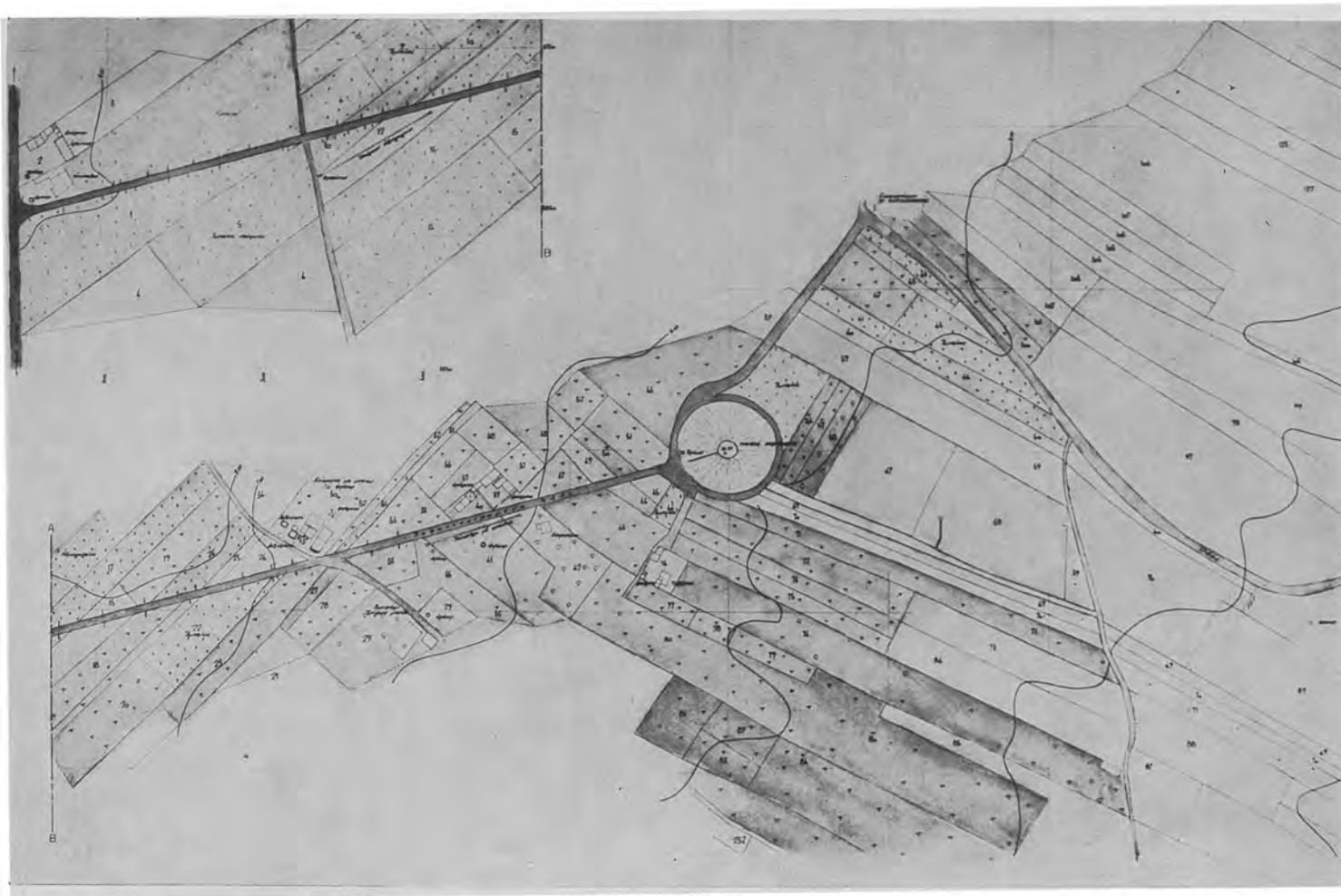
Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

Ἀθήναι: Διαμόρφωσις ἀρχαιολογικοῦ ἄλσους περὶ τὸ μνημειακὸν συγκρότημα τῆς Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας (κάτωψις)

Ἀθήναι: Διαμόρφωσις ἀρχαιολογικοῦ ἄλσους περὶ τὸ μνημειακὸν συγκρότημα τῆς Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας
(προοπτικὸν ἀπὸ λεωφόρου Βασ. Κωνσταντίνου)

Ἀττική: Διαμόρφωσις τοῦ χώρου περὶ τὸν Τῦμβον τοῦ Μαραθῶνος. Ἡ σημερινή κατάστασις (κάτωψις)

Ἀττική: Διαμόρφωση τοῦ χώρου περὶ τὸν Τῦμβον τοῦ Μαραθῶνος (κάτωφλις)

Ἀττική: Διαμόρφωσις τοῦ χώρου περὶ τὸν Τύμβον τοῦ Μαραθῶνος (προοπτικὸν σχέδιον)

ΕΚΘΕΣΙΣ ΚΕΝΤΡ. ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

1

2

3

4

5

4

6

7

8

Νομισματική Συλλογή

11

9

12

10

14

13

14

15

15

17

19

16

20

18

Νομισματική Συλλογή

21

22

21

23

23

25

24

26

27

27

28

29

28

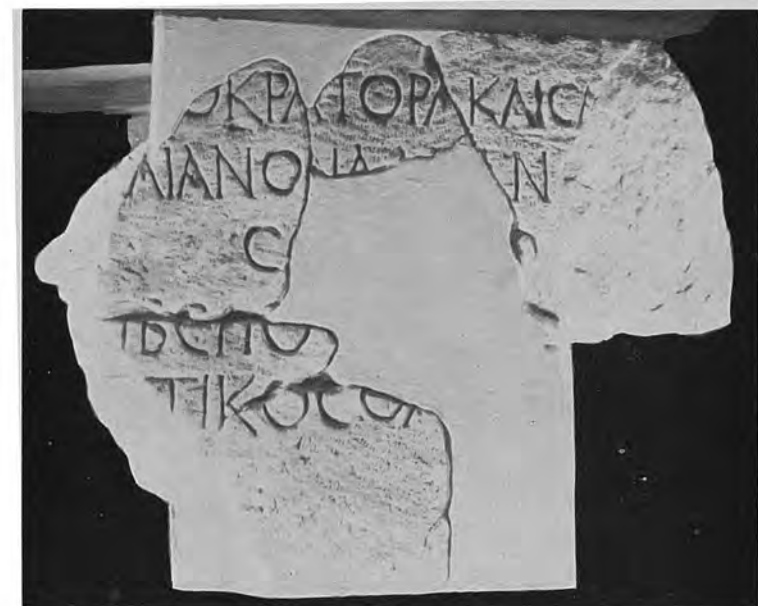
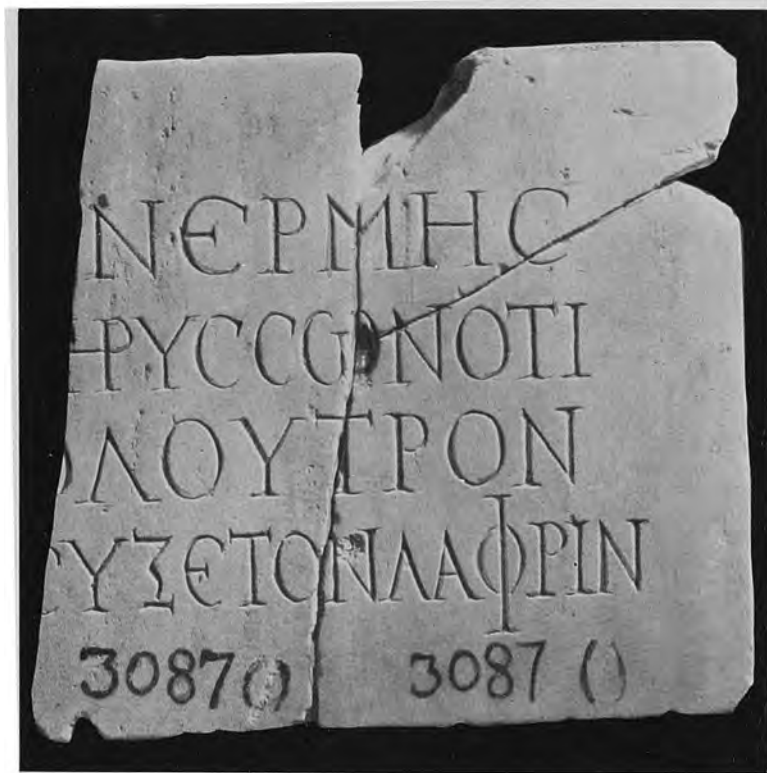
Νομισματική Συλλογή

Ἐπιγραφικὴ Συλλογὴ: Ε.Μ. 3758 + 3759 + 3770

Ἐπιγραφικὴ Συλλογή: 3068 + 3125 + 3236 + 3474 + 3257 + 3034 + 3341 + 6039 + 3500 + 3303

ΧΡΟΝΙΚΑ Α.Α. 22 (1967)

ΠΙΝΑΞ 11

Ἐπιγραφικὴ Συλλογὴ: α. Ε.Μ. 3087 + 3087^α + 3247, β. Ε.Μ. 3044 + 3076 + 3234, γ. Ε.Μ. 3584 α, β, γ + 4012 + 3606

Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον: α - β. Νεκρικὴ προσωπογραφία ἐξ Αἰγύπτου (ἀριθ. εὐρ. 1631), πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας συντηρήσεως

Κύθηρα. Ναός Παλαιοχώρας. Τοιχογραφίαι ἐκ τοῦ τέμπλου: α. Θεοτόκος Ὁδηγήτρια, β. Ὁ Χριστὸς Παντοκράτωρ, μετὰ τὰς ἐργασίας συντηρήσεως

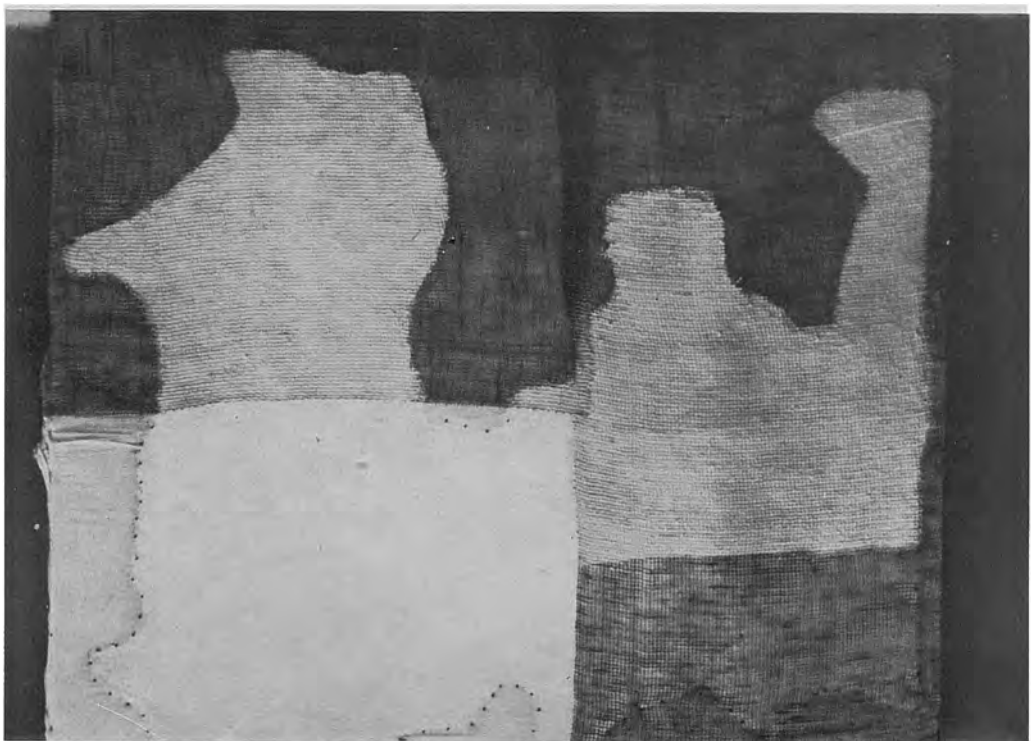
Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Κύθηρα. Μολιγκάτες: α - β. 'Ο Έλκόμενος μετά την επεξεργασία

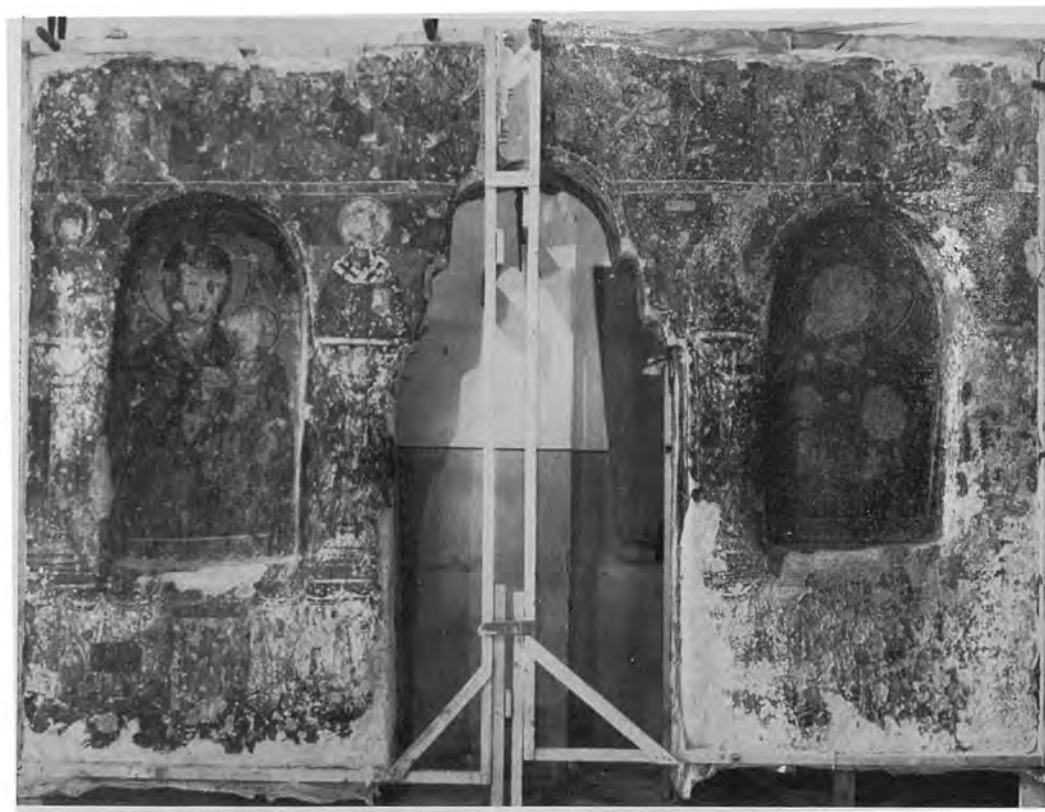

Κύθηρα. Μολιγκάτες: α - β. 'Αγία Κυριακή

α. Κύθηρα. Άγιος Νίκων. Δύο Άγιοι, β. Έπισκοπή Εδρυτανίας. Ή δι' ύφάσματος ένίσχυσις του κονιάματος του φέροντος την ζωγραφικήν επιφάνειαν

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Ἐπισκοπὴ Εὐρυτανίας: α. Οἱ Ἅγιοι Ἀνάργυροι, μετὰ τὴν τελικὴν ἐπεξεργασίαν, β. Ἡ διακόσμησις τοῦ μεταγενεστέρου κτιστοῦ τέμπλου, ὡς μετεφέρθη εἰς Ἀθήνας

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Βυζαντινόν Μουσείον. Ψηφιδωτὸν αὐλῆς: α. Κατάστασις πρὸ τῶν ἐργασιῶν, β. Ἀποκόλλησις διὰ τῆς μεθόδου « ρολλοῦ »

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Αίγινα: α - β. Συναγωγή. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

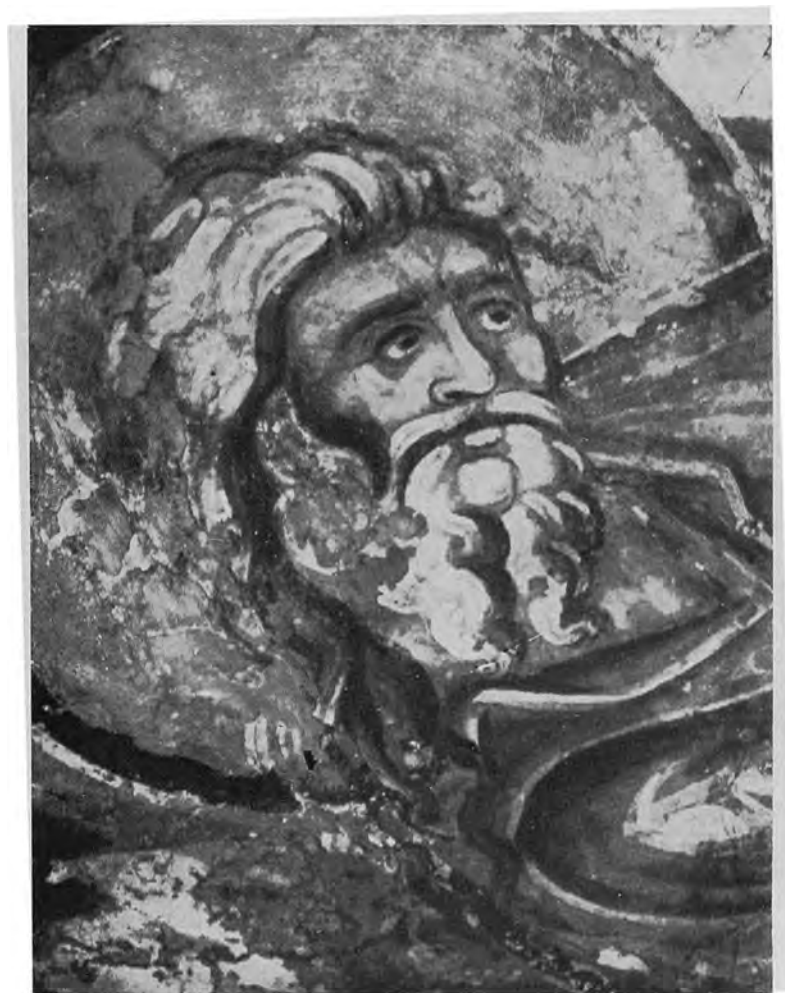
Όλυμπία. Οίκισμός ανατολικάς Λεωνιδαίου: α - β. Ψηφιδωτόν δάπεδον πρό και μετά τας εργασίας

α. Μπενάκειον Μουσείον Καλαμάτας. Ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐκ περιοχῆς Κορώνης (λεπτομέρεια),
β. Ὀλυμπία. Μωσαϊκὸν Ὀκταγώνου κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν

Ἀττική. Ὁμορφή Ἐκκλησιὰ Γαλατσίου. Τοιχογραφίαι νάρθηκος μετὰ τὸν καθαρισμόν: α. Μαρτύριον Ἀγίου Γεωργίου, β. Σκηνὴ ἀδιάγνωστος
Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Ἀττική. Ὁμορφή Ἐκκλησιᾶ Γαλατσίου: α. Νάρθηξ. Μορφή Προφήτου(ς), β. Ν. παρεκκλήσιον. Ἀρχάγγελος μετὰ τὸν καθαρισμόν

Αίγινα. Ὁμορφη Ἐκκλησιά, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ καθαρισμοῦ: α. Ἡ Γέννησις,
β. Ἡ Ἑγερσις τοῦ Λαζάρου (λεπτομέρεια)

Αίγινα. Ὁμορφη Ἐκκλησιά: α - β. Ἡ Μεταμόρφωσις κατὰ καὶ μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Αἴγινα. Ὁμορφη Ἐκκλησιὰ: α - β. Ἡ Βαΐοφόρος, πρὸ καὶ μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Αίγινα: α. "Αγιος Νικόλαος Μαύρικα. 'Ο ἀποκαλυφθείς 'Ιεράρχης μετά τῆς νέας κτητορικῆς ἐπιγραφῆς, β. 'Ο θόλος τῆς 'Επισκοπῆς Παλαιᾶς Χώρας μέ τοὺς Αἶνους, ἔργον τοῦ Δημήτρη ἐξ Ἀθηνῶν (1609)

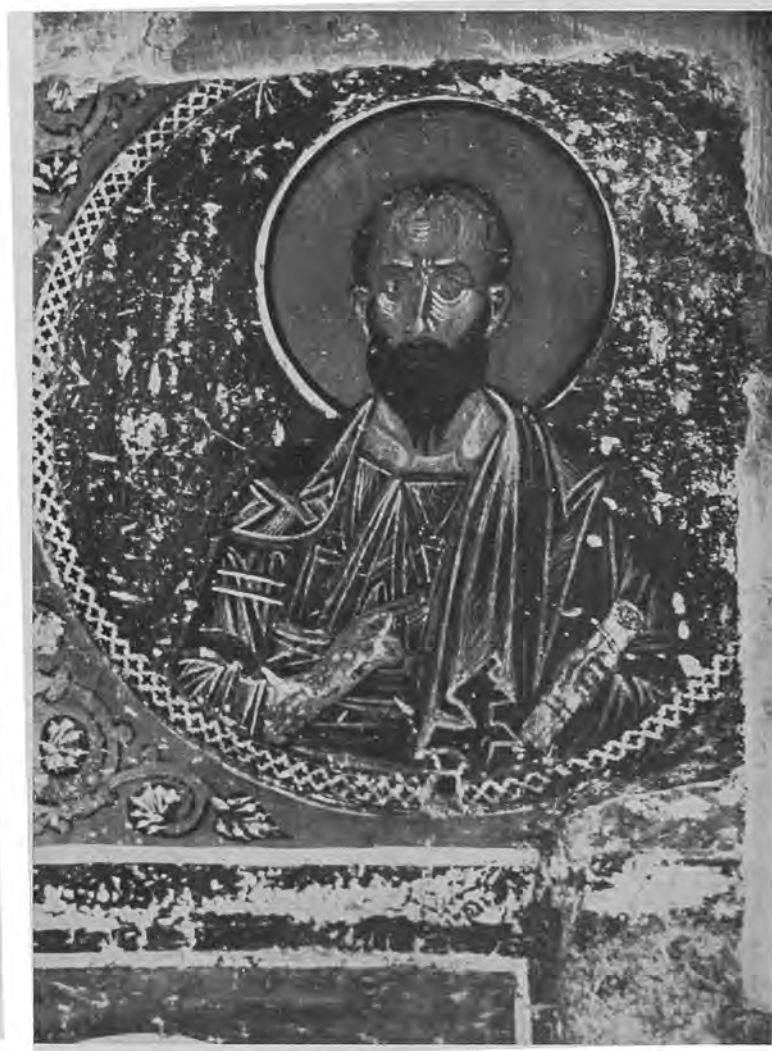
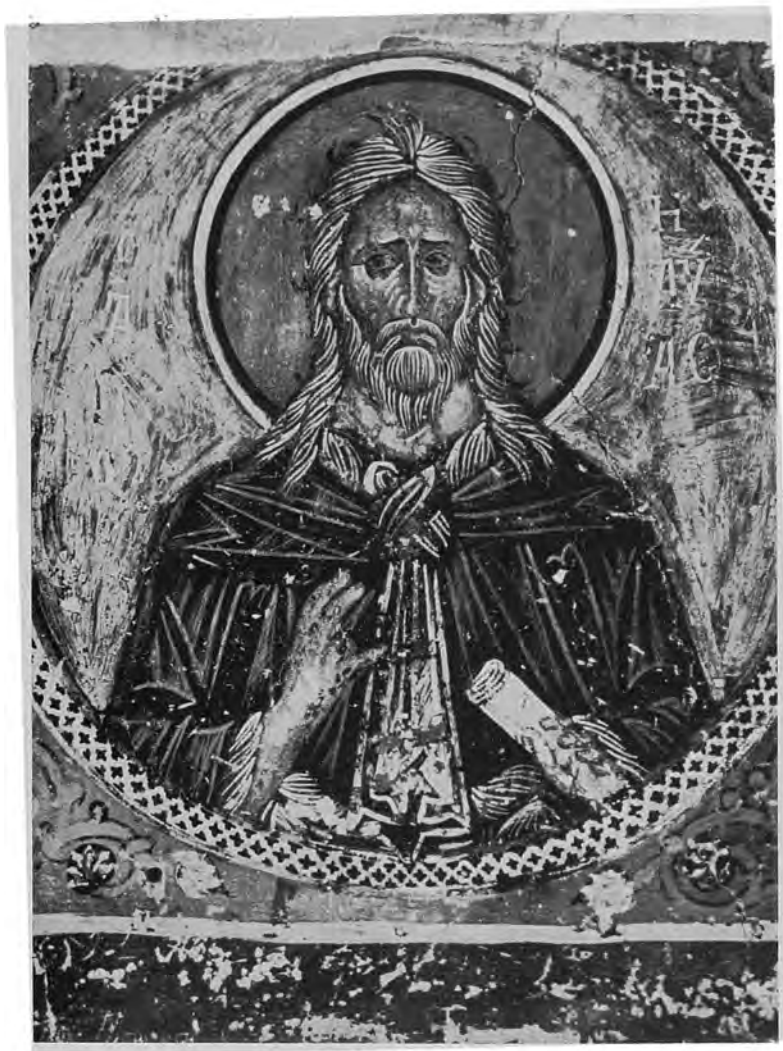
Κρανίδιον - Έρμιόνη. Ναός Ταξιαρχών: α. Ό Χριστός τής Μεταμορφώσεως πρό τών έργασιδν,
β. Γέννησις (λεπτομέρεια)

Κρανίδιον - Έρμιόνη: α. Ναός Ταξιαρχών. Ό Χριστός της Μεταμορφώσεως μετά τας εργασίας, β. Ναός Άγίας Τριάδος. Φιλοξενία του Άβραάμ, λεπτομέρεια μετά τας εργασίας, γ. Ναός Ταξιαρχών. Ό αετός, τό ζώδιον του Εὐαγγελιστου Ιωάννου, δ. Ναός Ταξιαρχών. Ό Άγ. Ιάκωβος, λεπτομέρεια από την Μεταμόρφωσιν

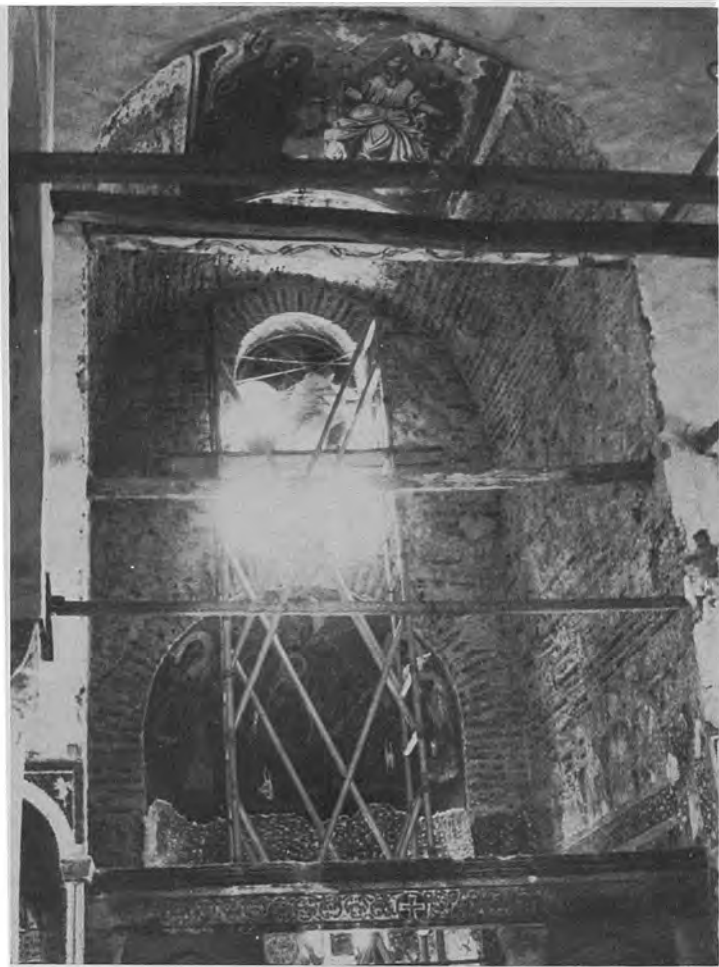
Κρανίδιον - Έρμιόνη. Ναός Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου: α. Ἡ Ἁγία Ἄννα μετὰ τὴν Θεοτόκον, β. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος

Κρανίδιον - Έρμιόνη. Ναός Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου: α. Ὁ Προφήτης Ἡλίας, β. Προφήτης

Κρανίδιον - Έρμιόνη. Ναός Ἁγίας Τριάδος: α - β. Ἡ Φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ, πρὸ καὶ μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Τρίκαλα. Πόρτα - Παναγιά: α. Ἡ Α. καμάρα κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν, β. Τὸ κεντρικὸν κλίτος καὶ ἡ κόγχη τῆς ἀψίδος μετὰ τὰς ἐργασίας

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Τρίκαλα. Πόρτα - Παναγιά: α. Τμήμα τοῦ Β. τοῖχου τοῦ ἱεροῦ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ κονιάματος, β. Τὸ αὐτὸ τμήμα μετὰ τὴν τελικὴν ἐπεξεργασίαν

Τρίκαλα. Πόρτα - Παναγιά: α-β. Εἰς ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων Ἱεραρχῶν εἰς τὴν δίοδον πρὸς τὴν Πρόθεσιν

Τρίκαλα, Πόρτα - Παναγιά: α - β. Οί "Άγιοι Βασίλειος και Ίωάννης ο Χρυσόστομος. Λεπτομέρειαι
 από τούς άποκαλυφθέντας Ίεράρχας τής κόγχης του Ίεροῦ Βήματος

Τρίκαλα. Πόρτα - Παναγιά. Λεπτομέρεια από παράστασιν τοῦ ἀρκοσολίου εἰς τὸν νάρθηκα: α. Ὁ Ἄγγελος, β. Ὁ ἐνταφιασθεὶς

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Τρίκαλα. Πόρτα - Παναγιά. Έξωνάρθηξ: α - β. Ὁ Παντοκράτωρ πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

Κανάλια Μαγνησίας. Ναός Ἁγίου Νικολάου: α. Κατάστασις τοιχογραφιῶν τοῦ νεωτέρου στρώματος,
β. Τὰ δύο στρώματα τοιχογραφιῶν εἰς τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Κανάλια Μαγνησίας. Ναός Ἁγίου Νικολάου: α - β. Ἡ κόγχη τῆς Προθέσεως πρὸ τῆς ἀποτειχίσεως τῆς Ἀκρας Ταπεινώσεως καὶ μετὰ τὴν ἀποτείχισιν (ὁ Ἅγιος Στέφανος)

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Ζάκυνθος - Μουσείον: α - β. Ώραία Πύλη μετὰ τὴν συγκόλλησιν καὶ ὀπισθία ὄψις αὐτῆς

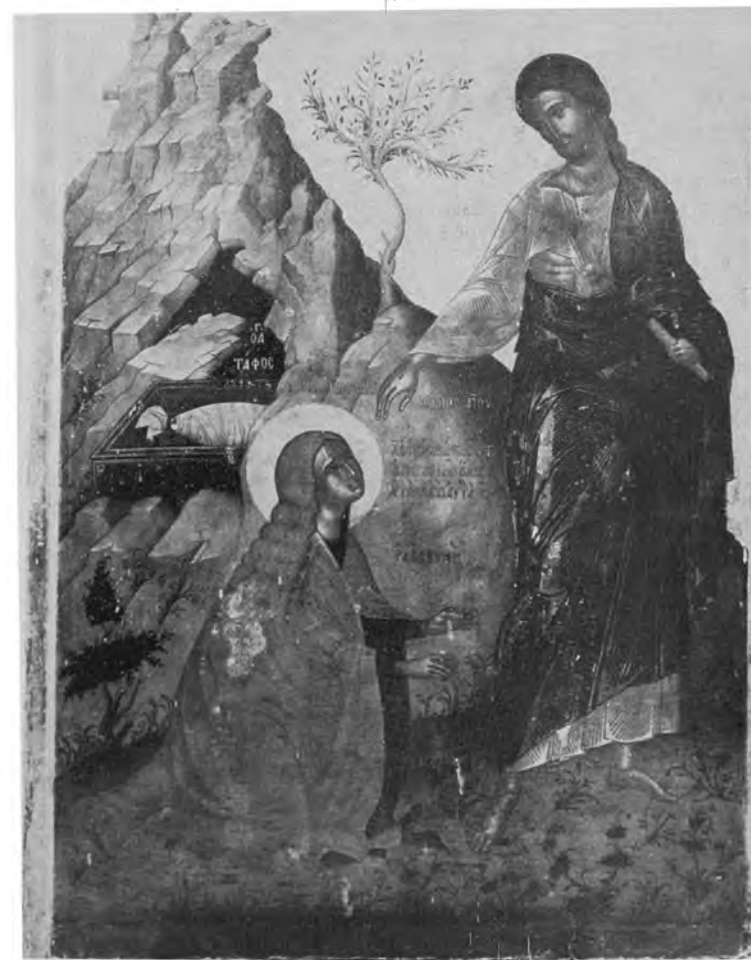
Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Ζάκυνθος. Ἀμφιπρόσωπος εἰκὼν ἐξ Ἐνω Γερακαρίω: α - β. Ἡ ὄψις μετὰ τὴν Ὁδηγήτριαν, πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

Ζάκυνθος. Ἀμφιπρόσωπος εἰκὼν ἐξ Ἐνω Γερακαρίω: α - β. Ἡ ὄψις μετὰ τὴν Σταύρωσιν, πρὶ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

Ζάκυνθος. Ναός Ἁγίας Αἰκατερίνης: α. Λεπτομέρεια ἀπὸ τὸ καταπέτασμα τῆς Ὁραίας Πύλης, β. Εἰκὼν «Μὴ μου ἄπτου»

Ζάκυνθος. Ναὸς Ἁγίας Αἰκατερίνης: α - β. Οἱ Ἅγιοι Δέκα, ἔργον Συλβέστρου Θεοχάρη, κατὰ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Καστοριά. Κουμπελίδικη: α - β. Δυτική πρόσοψις (1495) πρό και κατά τήν διάρκειαν τών ἐργασιών

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

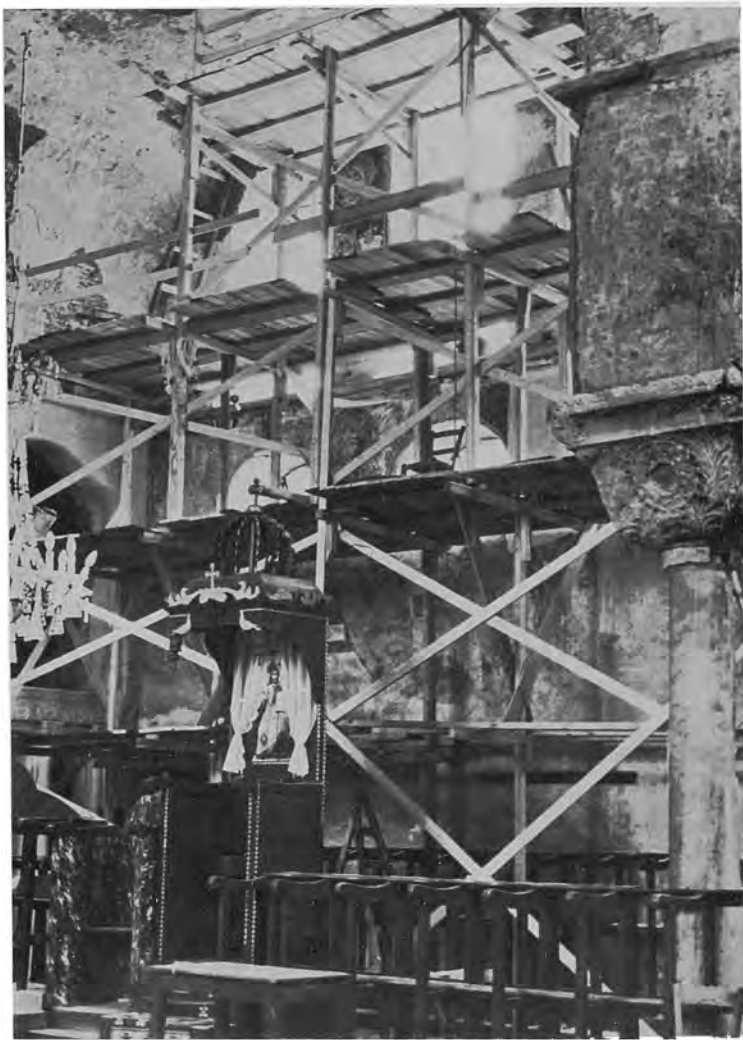

Καστοριά. Κουμπελίδικη: α - β. Δυτική πρόσοψις (1495) κατά την διάρκεια των εργασιών

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Σιάτιστα: α - β. Τοιχογραφίαι από τὸ ἀρχοντικὸν τῆς Πούλκας

Θράκη. Φέρραι: α. Ἡ Ν. πλευρά, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν, β. Ἱεράρχαι τῆς Ν. πλευρᾶς πρὸ τῶν ἐργασιῶν

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Θράκη. Φέρραι: α - β. Μορφή αγίου, κατά την διάρκεια και μετά τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν

Νάξος. Ναός Γεννήσεως - Καλορείτισσα: α. Ἡ κόγχη τοῦ ἱεροῦ πρὸ τῶν ἐργασιῶν (Φωτ. ΒΙΕ).
β. Ἄγγελος τῆς κόγχης μετὰ τὰς ἐργασίας

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Νάξος. Ναός Γεννήσεως - Καλορείτισσα: α. Καταπεσοῦσα μορφή Ἁγίου (Φωτ. ΒΙΕ), β. Ἡ Ἀνάληψις μετὰ τὰς ἐργασίας

Νάξος. Ναός Γεννήσεως - Καλορείτισσα. Παρεκκλήσιον: α. Ἡ κόγχη πρὸ τῆς ἀποτειχίσεως, β. Τὸ α' στρώμα τῆς αὐτῆς κόγχης μετὰ τὴν ἀποτείχισιν

Μ. ΧΑΤΖΗΑΚΗΣ

Νάξος. Ναός Ἁγίου Γεωργίου Λαθρήνου: α. Ἡ κόγχη τοῦ Β. κλίτους, β. Ἡ Θεοτόκος ἀπὸ τὴν Δέησιν τῆς αὐτῆς κόγχης (Φωτ. ΒΙΕ)

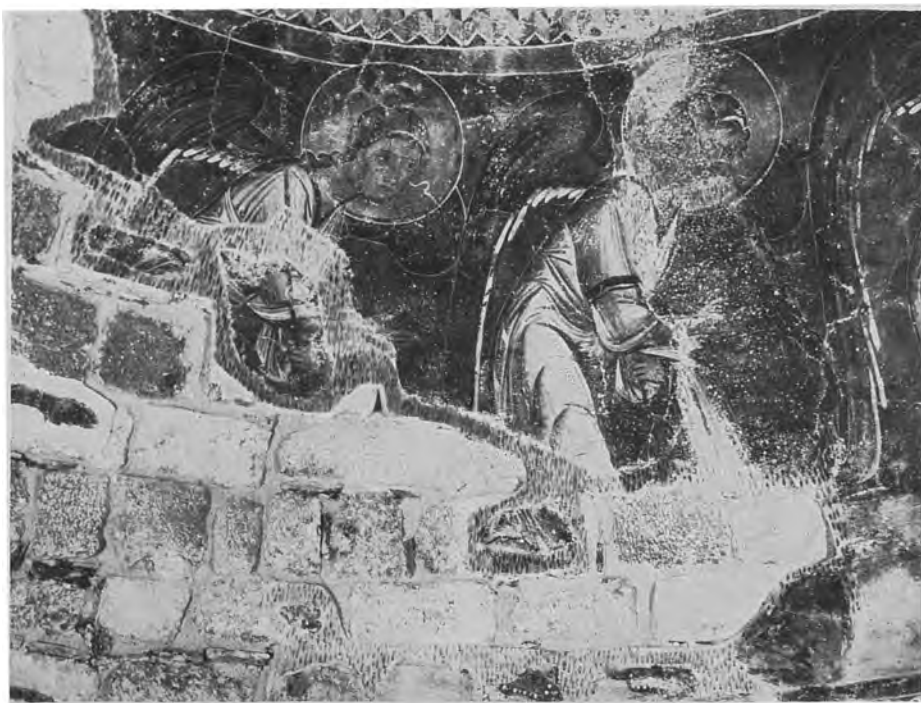
Νάξος. Ναός Ἁγίου Γεωργίου Λαθρήνου. Ν. κλίτος: α. Ὁ Παντοκράτωρ ἀπὸ τὴν Δέησιν τῆς κόγχης,
β. Ὁ Ἅγιος Βασίλειος ἀπὸ τὴν αὐτὴν κόγχην (Φωτ. ΒΙΕ)

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Νάξος: α. Παναγία ή Ἀρλιώτισσα. Διάκονος, β. Ναός Ἀγίου Στεφάνου, Μαραθός. Ὁ Ἅγιος Στέφανος (Φωτ. ΒΙΕ)

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

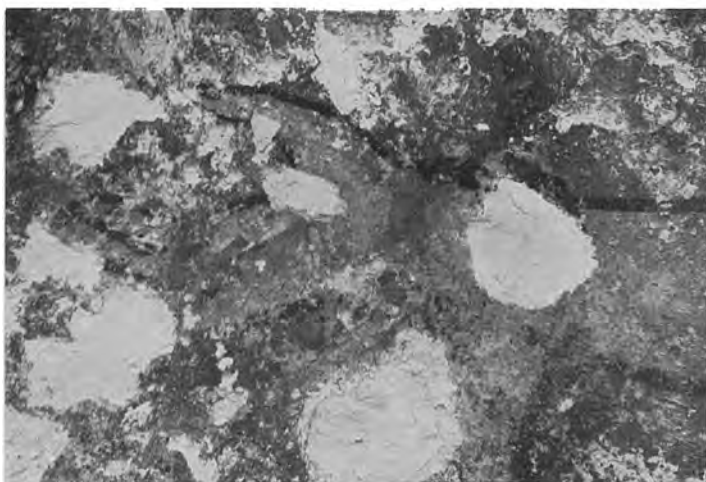

Ρόδος. Θάρι: α. Ὁ τροῦλλος μετὰ τὰς ἐργασίας, β. Τμῆμα τῆς λιτανείας τῶν Ἀγγέλων

Κύπρος, Σαλαμίς: α - γ. Τό ψηφιδωτὸν τοῦ Εὐρώτα μετὰ τὸν πρῶτον καθαρισμὸν, πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ καὶ μετὰ τὴν τελικὴν ἐπεξεργασίαν

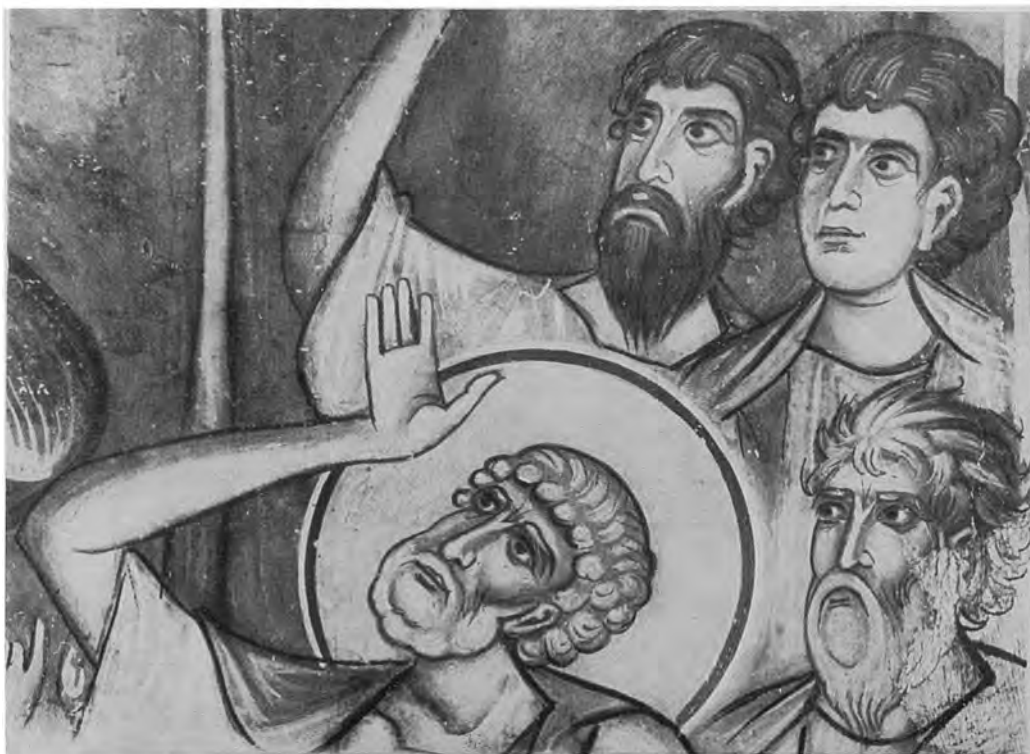
Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Κύπρος, Σαλαμίς: α - γ. Τοιχογραφία κατά την διάρκεια της συντηρήσεως

Κύπρος: α - β. Τρίκωμον. Ἡ Παναγία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ καθαρισμοῦ καὶ λεπτομέρεια αὐτῆς, γ. Πολιτικόν. Ναὸς Ἁγίου Ἡρακλείδου. Ἅγιος

Κύπρος. Τρίκωμον: α. Ὁ Πρόδρομος (λεπτομέρεια) μετὰ τὸν καθαρισμόν,
β. Ἡ Ἀνάληψις (λεπτομέρεια) μετὰ τὸν καθαρισμόν

Κύπρος, Ἅγιος Νικόλαος εἰς Κακοπετριάν: α. Τοιχογραφίαι πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ,
β. Βαϊοφόρος (λεπτομέρεια)

Ἀθήναι: α. Τὸ «Ριζόκαστρον» εἰς τὸν χώρον τοῦ Ὁδείου τοῦ Περικλέους.
β. Τμῆμα ἀναγλύφου ἀρχιτεκτονικοῦ μέλους (ΒΕ 24)

Ἀθήναι: α. Κεφαλή εἰκονιστικοῦ ἀγάλματος (ΒΕ 26), β. Τμῆμα γυναικεῖου ἀγάλματος (ΒΕ 13),
γ. Τμῆμα ἐπιτομβίου ἀναγλύφου (ΒΕ 15)

Ἀθῆναι: α. Ὁδὸς Ἀγησιλάου - Μυλλέρου. Θραῦσμα μαρμαρίνης ἀναγλύφου σειρήνος, β. Ἐπιτυμβία στήλη, τυχαῖον εὑρημα εἰς οἰκίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πολυτεχνείου 4, γ. Ὁδὸς Ἀγησιλάου - Μυλλέρου. Ἐπιτυμβία λουτροφόρος

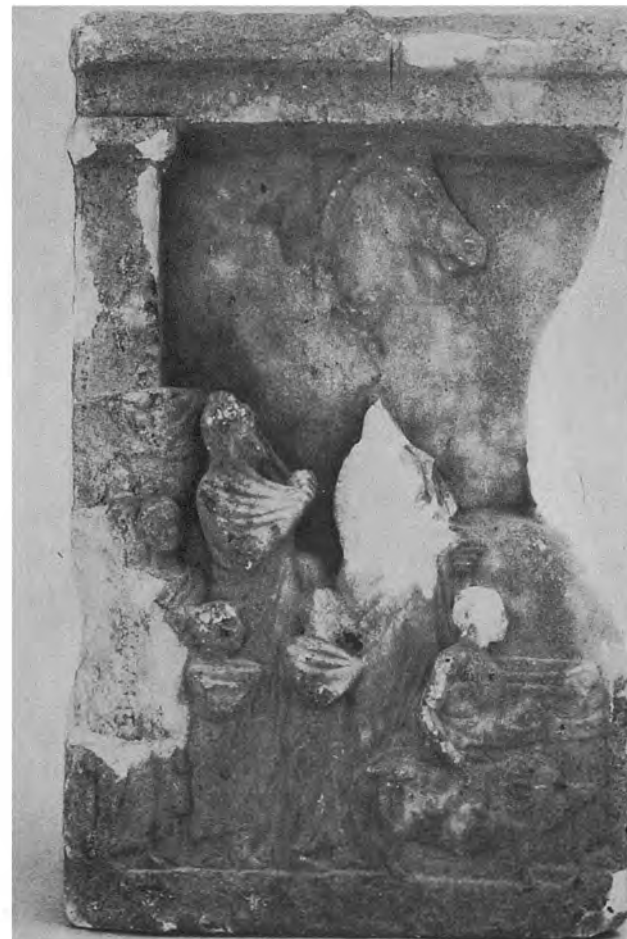
Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθήναι. Ὁδὸς Ἁγίας Θέκλας 10 - 12: α. Ἐπιτυμβία στήλη (ἡ δευτέρα ἐξ ἀριστ.) μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν *Καλλιστράτη*, χρησιμοποιοηθεῖσα διὰ τὴν κάλυψιν τοῦ ἀγωγοῦ, β. Γενικὴ ἄποψις τῆς ἀνασκαφῆς. Διακρίνονται τὰ πρῶιμα βυζαντινὰ καὶ τὰ ὕστερορρωμαϊκὰ κτίσματα

Ἀθῆναι. Ὁδὸς Ἀγίας Θέκλας 10 - 12: α. Εἰκονιστικὴ κεφαλὴ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ., β. Λεπτομέρεια τοῦ μεσοτοιχοῦ τῶν δωματίων Ζ, Η μὲ τὴν ἐντετειχισμένην μαρμαρίνην κεφαλὴν

*Αθήναι. Ὁδὸς Ἀγίας Θεέκλας 10 - 12: α. Κεφαλὴ Ἡρακλέους τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ., β. Τμῆμα ἀναγλύφου μετὰ παράστασιν νεκροδείπνου τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ.
Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθῆναι. Ὁδὸς Αἰμόνος καὶ Τριπόλεως: α - β. Ὁρος τῆς Ἀκαδημείας καὶ ἡ βάσις αὐτοῦ,
γ. Τμῆμα τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ

Ἀθήναι. Ὁδὸς Ἀμφικτύονος 8: α. Εἰδώλιον ἵππου (τάφος II), β. Μόνωτα κύπελλα ἐκ τοῦ τάφου II, γ. Παιδικὸς τάφος II, δ. Ψηφιδωτὸν δάπεδον δωματίου Γ τῆς ὑστερορρωμαϊκῆς οἰκίας

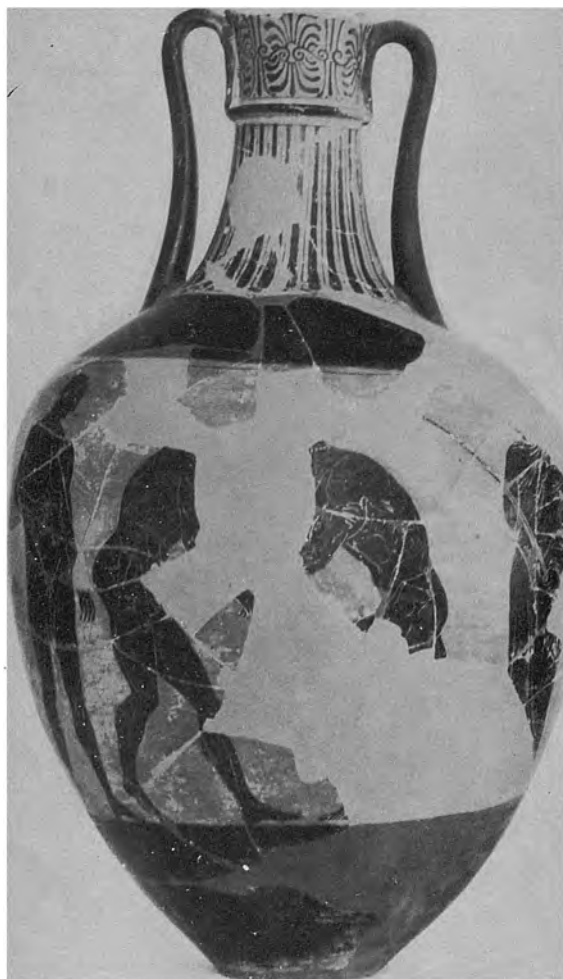

Ἀθήναι: α. Ὁδὸς Ἀργους καὶ Μοναστηρίου. Γυναικεία κεφαλὴ, β-γ. Ὁδὸς Ἀμφικτύονος καὶ Βασιλῆς. Ἐνέπιγραφος βάσις ἀρχαίου σκύφου καὶ ρωμαϊκὴ λοπάς, δ. Ὁδὸς Ἀμφικτύονος καὶ Βασιλῆς. Ἡγεμῶν κέραμος

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθήναι: Ὁδὸς Ἄργους καὶ Μοναστηρίου. Γενικὴ ἀποψὶς ἀνασκαφῆς, β. Ὁδὸς Βουλῆς καὶ Πετράκη.
Λεπτομέρεια προτείχιματος, γ. Ὁδὸς Ἀριστείδου καὶ Πεσμαζόγλου. Τεῖχος καὶ προτεῖχισμα

Ἀθηναί. Ὀδὸς Ἀχιλλέως καὶ Πλαταιῶν: α. Παναθηναϊκὸς ἀμφορεύς, β. Ἐρυθρόμορφος κρατὴρ ρυθμοῦ Κέρτς

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

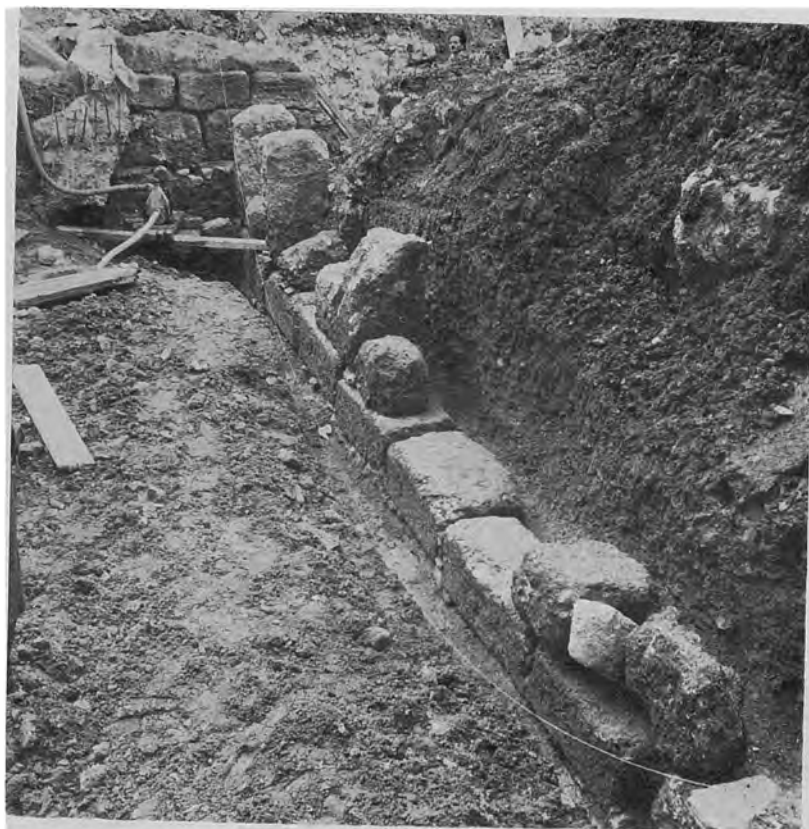

Ἀθήναι: α. Ἐθνικὸς Κήπος. Λήκυθος με σκηνὴν γυναικωνίτου (ταφή Ι), β - γ. Ὁδὸς Ἐρεχθείου 15.
Μελανόμορφοι λήκυθοι: ἡ δευτέρα τοῦ ζωγράφου τοῦ Διόσφου

Ἀθήναι. Ἐθνικὸς Κήπος. Ταφή Ι: α. Ἀλάβαστρον με σκηνὴν γυναικωνίτου, β. Λήκυθος με σκηνὴν ἀποχωρισμοῦ,
γ. Λήκυθος με σκηνὴν γυναικωνίτου

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

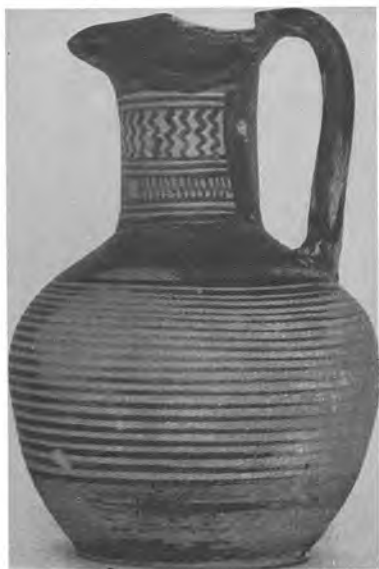
Ἀθῆναι: α. Ὁδὸς Βουλῆς καὶ Πετράκη. Ἀναλημματικὸς τοῖχος, β-γ. Ὁδὸς Βασίλης.
Λύχνος καὶ φλασκίον

Ἀθήναι. Ὁδὸς Ἐρεχθείου 20: α - β. Τμήμα τοῦ τείχους καὶ γενικὴ ἀποψὶς αὐτοῦ

Ἀθήναι. Ὁδὸς Ἐρυσίχθονος καὶ Νηλέως: α. Γενικὴ ἄποψις ἀνασκαφῆς, β. Τάφος ΙΧ,
γ-δ. Χρυσαὶ ταινίαι ἐκ τῶν τάφων ΙV καὶ VII ἀντιστοιχῶς

Ἀθήναι. Ὁδὸς Ἑρυσίχθονος καὶ Νηλέως: α - β. Οἰνοχὴ καὶ ἀμφορεὺς ἐκ τοῦ τάφου VII, γ. Πρωτογεωμετρικὴ πρόχους ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ τάφου VIII, δ - ε. Γεωμετρικοὶ σκύφοι ἐκ τοῦ τάφου IX

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθήναι. Ὁδὸς-Ἐρυσίχθονος-καὶ-Νηλέως: α. Χρυσαῖ σφηκωτῆρες ἐκ τοῦ τάφου VI, β. Χρυσοὺν ἐνώτιον ἐκ τῶν ἐπιχώσεων καὶ χρυσοῦς δακτύλιος ἐκ τοῦ τάφου VI, γ. Σκύφος ἐκ τοῦ τάφου I, δ-ε. Οἶνοχόη καὶ καλαθίσκος ἐκ τοῦ τάφου VI, ς'. Σκύφος ἐκ τοῦ τάφου VII

Ἀθήναι. Ὁδὸς Ἐρυσίχθονος καὶ Νηλέως: α. Οἰνοχὴ ἐκ τοῦ τάφου VI, β. Γεωμετρικὸς σκύφος ἐκ τοῦ τάφου XI, γ. Γεωμετρικὸς ἀμφορεὺς ἐκ τοῦ τάφου IX, δ. Γεωμετρικὴ οἰνοχὴ ἐκ τοῦ τάφου XIV

Ἀθήναι: α. Ὁδὸς Ἡρακλειδῶν 32. Λείψανα ἐλληνιστικῶν οἰκιῶν,
β. Ὁδὸς Κεραμικοῦ καὶ Πλαταιῶν. Τάφος II

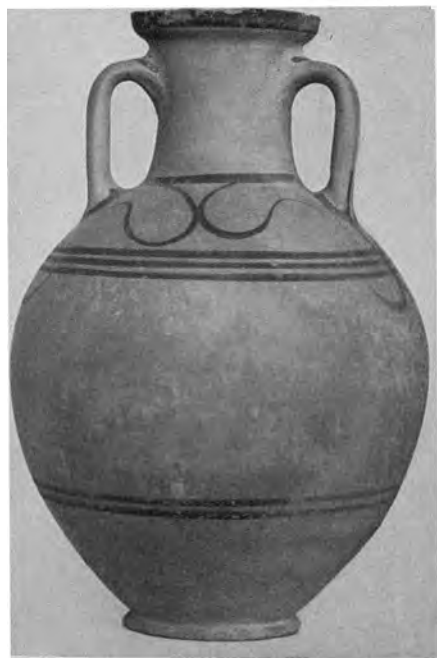

Ἀθήναι: α. Ὁδὸς Κερατσινίου, ἔργα Δήμου. Τάφος III, β. Ὁδὸς Κερατσινίου καὶ Μοναστηρίου.
Τάφοι VI, VII, VIII, IX, X καὶ φρέαρ

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθῆναι: α. Ὁδὸς Κεραμεικοῦ καὶ Πλαταιῶν. Πλαστική οἰνοχόη ἐκ τῆς ἐπιχώσεως, β. Ὁδὸς Κέκροπος 5. Μαρμαρίνη κεφαλὴ τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ., γ. Ὁδὸς Κερατσινίου, ἔργα Δήμου. Ἐπιτύμβιος κιονίσκος

Ἀθήναι. Ὁδὸς Κριεζῆ 23 - 24: α. Ἀμφορεὺς ἐκ τοῦ ὑπομυκηναϊκοῦ τάφου LXX, β. Ψευδόστομος ἀμφορεὺς ἐκ τοῦ ὑπομυκηναϊκοῦ τάφου XXXVIII, γ. Ὑπομυκηναϊκὸς τάφος XCIX

Ἀθήναι. Ὁδὸς Κριεζῆ 23 - 24: α. Ὑπομυκηναϊκὸς τάφος XLII, β. Τάφος XXVI
(τὼν ὀρίμων γεωμετρικῶν χρόνων)

Ἀθήναι. Ὁδὸς Κριεζῆ 23 - 24: α. Χρυσαῖ νεκρικαὶ ταινίαι ἐκ τῶν τάφων CVI καὶ XL ἀντιστοιχῶς, β. Ἀργυρὰ ταινία ἐκ τοῦ τάφου XXVI, γ. Σκυφοειδὴς πυξίς περὶ τὸ 800 π.Χ. ἐκ τοῦ τάφου CVI, δ. Τρίπους ὀρίμου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐκ τοῦ τάφου XXVI

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθήναι. Ὁδὸς Κριεζῆ 23 - 24: α. Καρποδόχη ὑστέρου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐκ τοῦ τάφου XLV, β. Πρόχους ὠρίμου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐκ τοῦ τάφου XL, γ. Οἰνοχόη ὠρίμου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐκ τοῦ τάφου XXVI, δ. Πυξίς ὠρίμου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐκ τοῦ τάφου XL

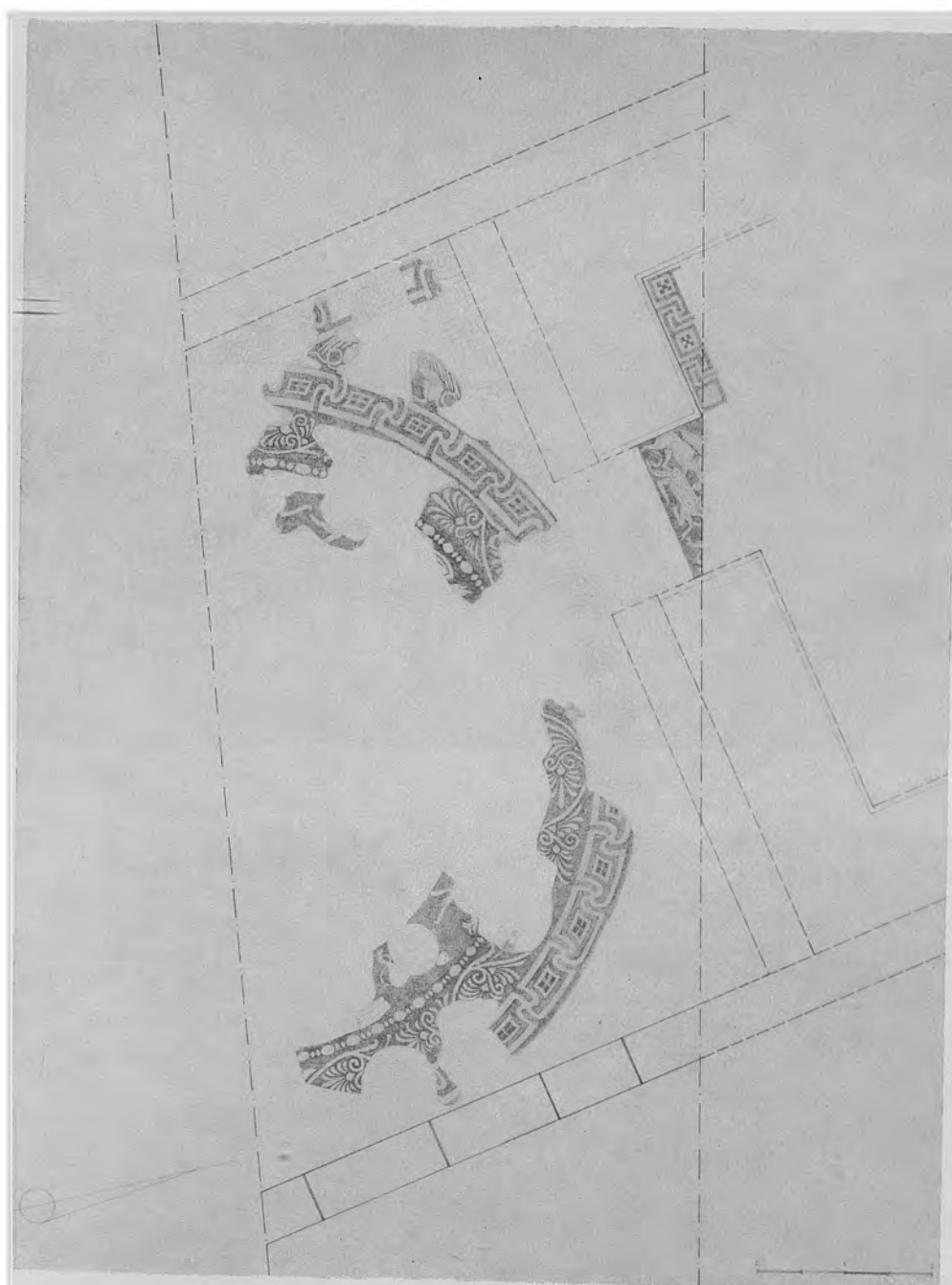
Ἀθήναι. Ὁδὸς Κριεζῆ 23 - 24: Ὑστερογεωμετρικὸς ἀμφορεὺς με πρόθεσιν νεκροῦ ἐκ τοῦ τάφου LXXII

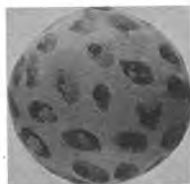
Ἀθῆναι: α. Ὀδὸς Κριεζῆ 23 - 24. Πηλίνη λάρναξ ΧΧΙΙΙ, β. Ὀδὸς Κριεζῆ 23 - 24. Λήκυθος τύπου Δηϊανείρας ἐκ τῆς ἀρχαϊκῆς ταφῆς ΧΧΧΙ, γ. Ὀδὸς Κριεζῆ 23 - 24. Ἐρυθρόμορφον ληκύθιον συγκολληθὲν ἐκ τῶν ὀστράκων τῶν ἐπιχώσεων, δ. Ὀδὸς Κωνσταντινουπόλεως - Ἐλευσινίων. Πινάκιον ἐκ τῆς ταφῆς IV, ε. Ὀδὸς Κωνσταντινουπόλεως - Ἐλευσινίων. Μελαμβαφεὲς ἀγγεῖον ἐκ τῆς ταφῆς IV, ς'. Ὀδὸς Κωνσταντινουπόλεως - Ἐλευσινίων. Ὑάλινη δακρυδόχος ἐκ τοῦ τάφου ιε', ζ. Ὀδὸς Λένορμαν - Κωνσταντινουπόλεως, ἔργα Ε.Ε.Υ. Ὑάλινον ἀρωματοδοχεῖον ἐκ τοῦ τάφου ς'

Ἀθῆναι. Ὁδὸς Μενάνδρου 9: α. Τμήμα τῆς ψηφιδωτῆς διακοσμῆσεως τοῦ δαπέδου τοῦ ἀνδρῶνος, ἐκ μαιάνδρου καὶ συμπλέγματος γρυπῶν σπαρασσόντων ἑλαφον, β. Τμήμα τῆς ψηφιδωτῆς διακοσμῆσεως ἐκ μαιάνδρου, συμπλεκομένου μετὰ ζατρίκιου, καὶ ἐναλλασσομένων ἀνθεμίων

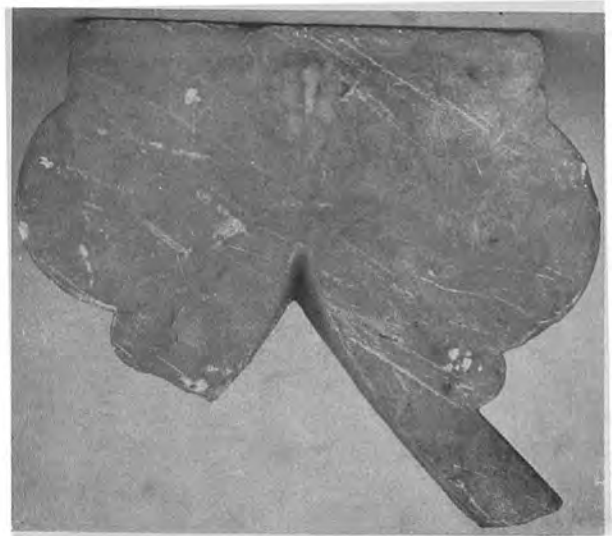

Ἀθῆναι. Ὁδὸς Μενάνδρου 9: Σχεδιαστικὴ ἀποτύπωσις τοῦ δαπέδου μετὰ ψηφιδωτῆς διακοσμῆσεως (πρβλ. Πί ν. 91 α - β)

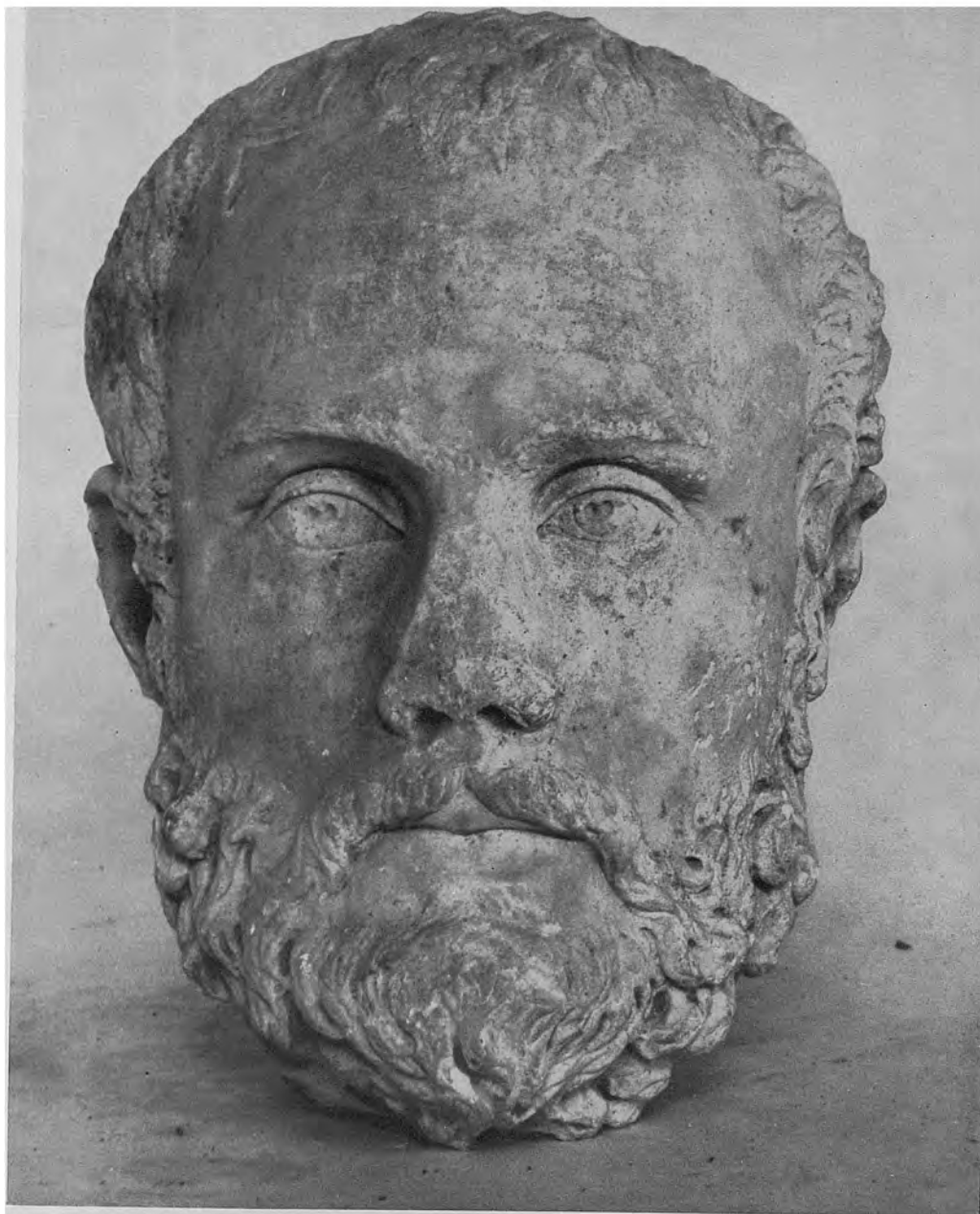

Ἀθῆναι. Ὁδὸς Παρθενῶνος 12: α. Σκύφος ἐκ τοῦ τάφου ζ, β - γ. Πρόχοι ἐκ τοῦ τάφου ζ.
δ. Σφονδύλια ἐκ τοῦ τάφου ζ, ε. Πύργος τοῦ τείχους, ζ'. Τάφος ζ

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθῆναι: α. Ὁδὸς Μιαοῦλη 8. Ἀδριάνειος ἀγωγὸς καὶ ἐλληνιστικὸν ὑδραυλικὸν ἔργον, β. Ὁδὸς Μητσαίων καὶ Ζήτρου. Πρώϊμος γεωμετρικὸς ταφικὸς ἀμφορεύς, περιβαλλόμενος κατὰ τὸν ὅμον ὑπὸ συνεστραμμένον ξίφους γ. Ὁδὸς Νίκης, ἔργα ΥΔΡΕΞ. Ἐντετειχισμένον τμήμα ἀνθεμωτῆς ἐπιστέψεως ἀρχαϊκῆς στήλης

Ἀθήναι. Ὁδὸς Πιττάκη 11: Εἰκονιστικὴ κεφαλὴ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ.

Ἀθήναι: α. Ὀδὸς Πουλοπούλου 10. Ὑστερορρωμαϊκοὶ λύχνοι, β-δ. Ὀδὸς Πουλοπούλου 20 (β. Ὅρμος ἐκ φαγεντιανῆς ἐκ τοῦ πρωῒμου γεωμετρικοῦ τάφου II, γ. Οἶνοχὴ καὶ πυξὶς μετὰ πόματος ἐκ τοῦ πρωῒμου γεωμετρικοῦ τάφου II, δ. Πήλινον περιάπτον ἐκ τοῦ πρωῒμου γεωμετρικοῦ τάφου II). ε. Ὀδὸς Ροβέρτου Γκάλλι 9. Ὑστερογεωμετρικὸν λουτήριον, ζ'. Ὀδὸς Ροβέρτου Γκάλλι καὶ Παρθενῶνος. Μελανόμορφος ἀμφορεὺς μὲ προτομὴν ἵππου

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθῆναι: α. Ὁδὸς Ροβέρτου Γκάλλι 9. Γενικὴ ἄποψις ἀνασκαφῆς, β. Ὁδὸς Σοφοκλέους 53. Τάφος II

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

α. Ἀθῆναι. Ὀδὸς Σταδίου καὶ Χρ. Λαδᾶ. Λήκυθος ἐκ τοῦ τάφου II, β. Ἀθῆναι. Ὀδὸς Ὑμηττοῦ καὶ Ἐκφαντίδου. Γυναικεία προτομή ἐν μεταλλίῳ τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ., γ. Ἀθῆναι. Ὀδὸς Σοφοκλέους 53. Ἀττικὴ πλαγγὼν αὐστηροῦ ρυθμοῦ ἐκ τοῦ τάφου II, δ. Ἀθῆναι. Ὀδὸς Σταδίου καὶ Χρ. Λαδᾶ. Ὑάλινος ἀμφορίσκος ἐκ τοῦ τάφου II, ε. Μέγαρο. Ὀδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 232. Εὐρήματα ἐκ τοῦ τάφου IX

Μέγαρα: α. Οικόπεδον Γεωργικού Συνεταιρισμού, β. Όδος 28ης Ὀκτωβρίου 232. Τάφος XIII

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἐλευσίς. Λεωφόρος Θηβῶν: α. Ὑστερογεωμετρικὸς ταφικὸς ἀμφορεύς ἐκ τοῦ τάφου 58, β. Πυξίς ἐκ τοῦ ἀρχαϊκοῦ τάφου 58, γ. Ἀρυβαλλοειδῆ ληκύθια ἐκ τοῦ κλασσικοῦ τάφου 59, δ. Λήκυθοι ἐκ τοῦ κλασσικοῦ τάφου Ι

Ἐλευσίς. Λεωφόρος Θηβών: α. Τμήμα ἐνεπιγράφου κλασσικῆς στήλης ἐκ τοῦ ρωμαϊκοῦ τάφου 23,
β. Ἐπιτύμβιος ρωμαϊκὸς κιονίσκος ἐκ τῶν ἐπιχώσεων

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἐλευσίς. Λεωφόρος Θηβῶν: α. Ἐνεπίγραφος κεραμὶς ἐκ τοῦ ρωμαϊκοῦ τάφου 40, β. Ἐπιτύμβια στήλη αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ἐκ τῶν ἐπιχώσεων

Ἀττική: α. Μαραθών. Τμήμα ανατολικῆς παρειάς τοίχου 1, β. Μαραθών. Δυτικὴ παρειά τοίχου 3 (Τ.3), γ. Ἄνω Βούλα. Οἰκόπεδον Μουτζουβῆ. Ἐξωτερικὴ ὄψις τοίχου

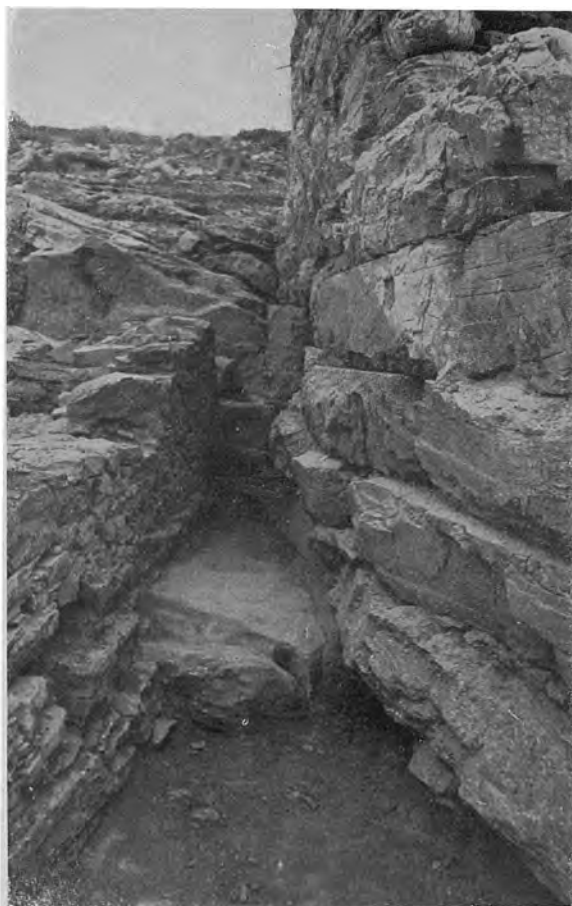
Vari: a - b. Classical house

Thorikos. Quartier industriel: a. La cour, b. Les constructions du III siècle

Thorikos: a. Tombe 85. Petit canthare, b. D52 b/c5. Tombes 84 et 83 (époque géométrique),
c. D52 b4. Tombe 91

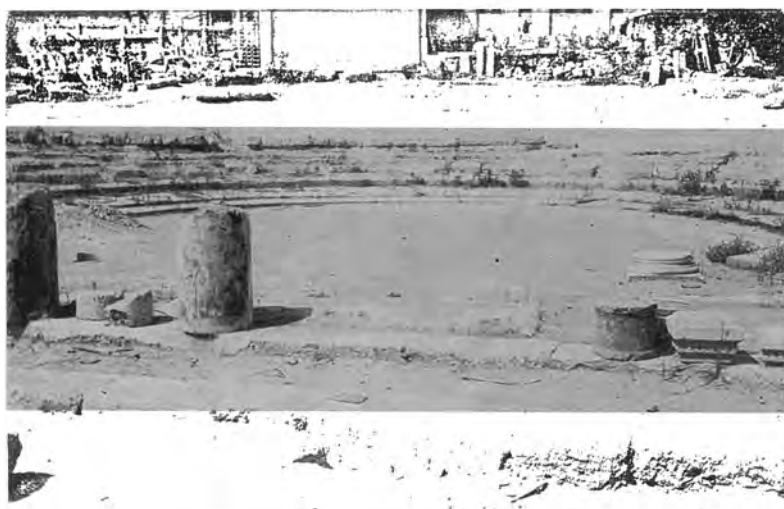

Thorikos. Le théâtre: a. L'écoulement des eaux à l'ouest de l'analemma, b. Analemma et rampe ouest

H. MUSSCHE

Ἀττική: α. Μετόχι Κορωπίου. Ταφικός περίβολος. Τ1 και Τ2, β. Πειραιεύς. Τοῖχος 2

Πειραιεύς: α. Θέατρον. Ἀνασκαφή προσκήνιου καὶ διαμερισμάτων σκηνῆς, β. Θέατρον. Ἀποκάλυψις θεμελίων προσκήνιου καὶ σκηνῆς, γ. Περίφραξις καὶ διαμόρφωσις πυλῶν ἄστεως

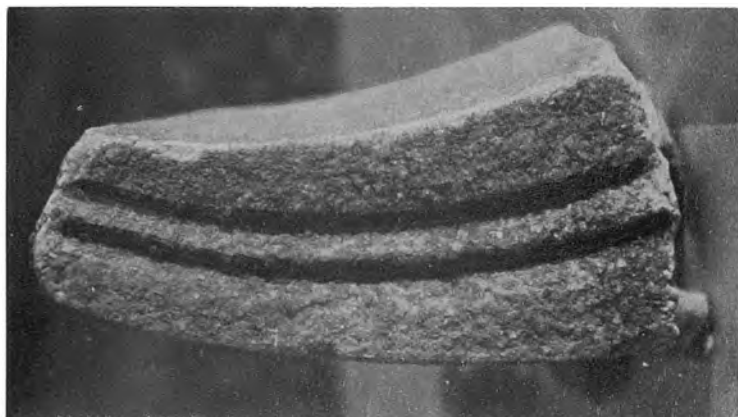
ΑΓΓ. ΛΙΑΓΚΟΥΡΑΣ

Ἀττική. Σαλαμίς: α. Βιτρίνα τοῦ Μουσείου Σαλαμῖνος περιέχουσα μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα, β. Ὁ Τύμβος τῶν Σαλαμινομάχων. Ἐποψὶς ἐκ τῆς θαλάσσης, γ. Τὰ ἑρείπια τοῦ βωμοῦ (;) ἀπὸ Δ.

Αίγινα. Ναός Ἀφαίας: α. «Πεζούλα» με παλαιούς λίθους ἐκ τοῦ ἱεροῦ, β. Θραῦσμα ἐκ τῆς κεφαλῆς πολεμιστοῦ ἐκ τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος, γ. Θραῦσμα κνήμης μετὰ περικνημίδος πολεμιστοῦ ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος, δ. Τεμάχιον μαρμαρίνου ποδός

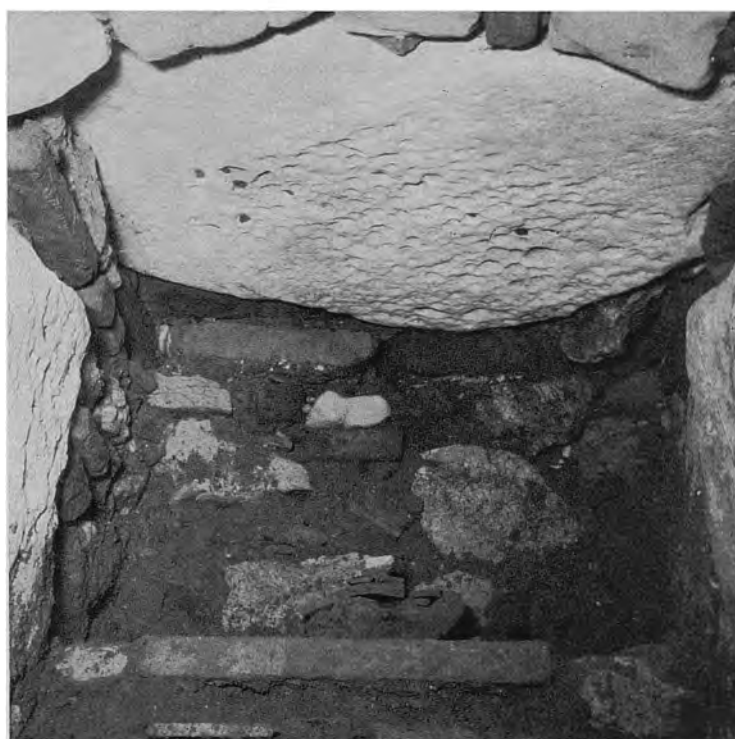

Αίγινα. Ναός Ἀφαίας: α - β. Θραύσματα ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων, γ. Κάτω μέρος δαιδαλικῆς κόρης

Ἀθῆναι. Ὁδὸς Νίκης: α - β. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ καμαροσκεποῦς κτίσματος,
ὡς εὗρέθη, καὶ κόγχη ἐντὸς αὐτοῦ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἀθῆναι. Ὁδὸς Νίκης: α. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τῆς προσθήκης,
β. Πλάξ φράσσουσα τὴν ὀπὴν τῆς καμάρας

Ἀθῆναι: α. Ναὸς Ἁγίου Νικολάου τοῦ Χωστοῦ, μετὰ τὰς ἐργασίας,
β. Ναὸς Ἁγίου Ἀθανασίου Κουρκούρη Θησειῦ, μετὰ τὰς ἐργασίας

Ἀθῆναι. Ναὸς Ἁγίων Θεοδώρων: α. Γενικὴ ἄποψις, β. Ὁ τροῦλλος μετὰ τὰς ἐργασίας, γ. Δεῖγμα τοιχοποιίας τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ, δ. Μέρους τῆς κεραμώσεως μετὰ τὰς ἐργασίας

Ἀθῆναι. Ναὸς Ἁγίων Θεοδώρων: α. Ἡ θεμελίωσις τῶν κογχῶν τοῦ ἱεροῦ καὶ τὸ δάπεδον, ὡς ἀπεκαλύφθησαν, β. Τὸ κατώφλιον καὶ λείψανα τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαύλεως, γ. Ἡ θεμελίωσις τῶν κογχῶν τοῦ ἱεροῦ καὶ τὸ δάπεδον μετὰ τὰς ἐργασίας

Σαλαμίς: α. Ὁ ναὸς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, μετὰ τὰς ἐργασίας, β. Ὁ ναὸς τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Νικολάου τοῦ Λεϊμόνα

Σαλαμής. Μονή Ἁγίου Νικολάου τοῦ Λεϊμόνα: α. Μαρμάρινον ἐπιστύλιον, β. Θωράκιον

Αίγινα. Παλαιοχώρα: α. Ὁ ναὸς Ἁγίας Ἄννης, πρὸ τῶν ἐργασιῶν, β - γ. Ὁ ναὸς Μιχαὴλ τοῦ Ἀρχιστρατήγου καὶ ἡ θύρα τοῦ ναοῦ, μετὰ τὰς ἐργασίας

Αἴγινα. Παλαιοχώρα: α. Ἡ Ἄκρα Ταπείνωσις εἰς ἡρειπωμένον ναῖσκον, β. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Μαύρικα

Αίγινα: α. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον τῆς Συναγωγῆς μετὰ τὴν ἀποκάλυψίν του, β. Μαρμάρινον γλυπτὸν ἐκ τῆς βασιλικῆς τῆς Βάρδιας, γ. Τὰ ἑρείπια τῆς βασιλικῆς τῆς Βάρδιας μετὰ τὰς ἐργασίας

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Πόρος. Φρούριον Μπουρτζι: α - β. Ἡ πύλη ἐσωτερικῶς, πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας, γ - δ. Πύργος πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

Κορινθία: α - β. Σικυών. Οί τρεις έσωτετικοί χώροι και ή πρόσοψις του ταφικού μνημείου, γ - δ. Κόρινθος (θέσις Κρητικά).
Τό μανσωλείον μετά των έντός αυτού μεταγενεστέρων τάφων και ή ΝΑ. γωνία αυτού

Κόρινθος (Θέσις Κρητικά): α. Κτερίσματα τάφου Ζ IX, β. Τμήμα έρυθρομόρφου άγγείου μετά σκηνής άναχωρήσεως πόλεμιστού (;), γ. Τμήμα άγγείου μετ' άναγλύφου παραστάσεως μάχης, δ. Τμήμα έλληνικης έπιγραφής, ε. Τμήμα λατινικης έπιγραφής, ζ'. Το έσωτερικόν του μανσωλείου μετά την άφαίρεσιν των μεταγενεστέρων τάφων, ζ. Μέρος της δεξαμενής και των μεταγενεστέρων άρκοσολίων έκ Β. Είς τό βάθος, αί δύο παράλληλοι αύλακες του νοτίου σκέλους

Ἄργος: α. Οἰκόπεδον Τζούλου. Οἰνοχοΐσκη τάφου VI, β. Οἰκοπέδου Τζούλου. Κάνθαρος φαιὸς μινύειος, γ. Οἰκόπεδον Τζούλου. Μόνωτον γραπτὸν κύπελλον, δ. Οἰκόπεδον Γιάννου. Ἀκέφαλον ρωμαϊκὸν ἀντίγραφον «Ἀσπασίας», ε. Γυμναστήριον. Γενικὴ ἄποψις νεκροταφείου ἀπὸ ΒΑ.

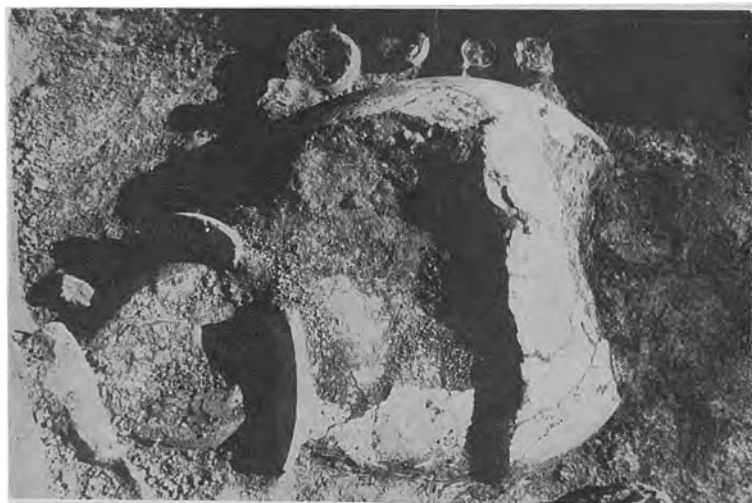
*Αργος: α. Οικόπ. Αύγουστη. *Αποψις βορείου τμήματος αίθουσας Α εκ Ν., β. Οικόπ. Αύγουστη. *Αποψις άψιδωτού χώρου εκ Α., γ. Οικόπ. Μαρλαγκούτσου-Σπανού. *Αποψις του κεντρικού τμήματος της άνασκαφής εκ Α., δ. Οικόπ. Μαρλαγκούτσου-Σπανού. Ταφή Χ

Ἄργος. Οἰκόπ. Δεσμίνη: α. Εὐρήματα τάφων Ι καὶ ΙΙ, β. Εὐρήματα τάφου ΙΙΙ, γ. Τάφος Ι ἐκ Ν.

*Αργος. Κουρτάκι: α. Τμήμα λαιμού αγγείου με παράστασιν κύκνου, β. Τμήμα λαβής με παράστασιν πτηνού, γ-δ. Ειδώλια γυναικών και ίππέων, ε-ζ. Κρατηρίσκοι, η. Στρώμα άκεραίων αγγείων

Τίρυνς: α, γ. Οικόπ. Νέων Φυλακῶν. Οἱ ταφικοὶ πίθοι II καὶ III, β. Γεωμετρικὸν ἀγγεῖον ἐκ τοῦ κτήματος Γ. Μερμήγκη

Ἀργολίς. Λέρνα (Μύλοι). Ἀνασκαφὴ οἰκοπ. Μαντῆ: α - ζ. Ἀγγεῖα ἐκ τῶν τάφων III (α), V (γ, δ), VII (β, ε, ς) καὶ VIII (ζ)

Ἄργολις: α. Χώνικα. Βυζαντινὴ ἐπιγραφή, β. Δίγλωσσος ἐπιγραφή ρωμαϊκῆς ἐποχῆς (Ε-3096),
γ. Μαρμαρινὴ γυναικεῖα κεφαλὴ (ἀριθ. Β.Ε. 183), δ. Μοναστηράκιον Ἄργολίδος.
Χαλκὴ βυζαντινὴ λυχνία

Corinth: a. Peribolos of Apollo. Votive terracotta, helmet on stele with snake, b. Peribolos of Apollo. Figurine found in fill over the reservoir-wash-room, c. Roman Bath. Byzantine sgraffito plate with horseman confronted by angel bearing a cross, d. Peribolos of Apollo. Reservoir-wash - room structure in northeast corner of the Peribolos of Apollo. View from the north, e. Roman Bath. View of hypocaust, from the northeast

Corinth. Gymnasium: a. View of domed building, from the north, b. Stoa column, stylobate and drain, c. Marble head of youth

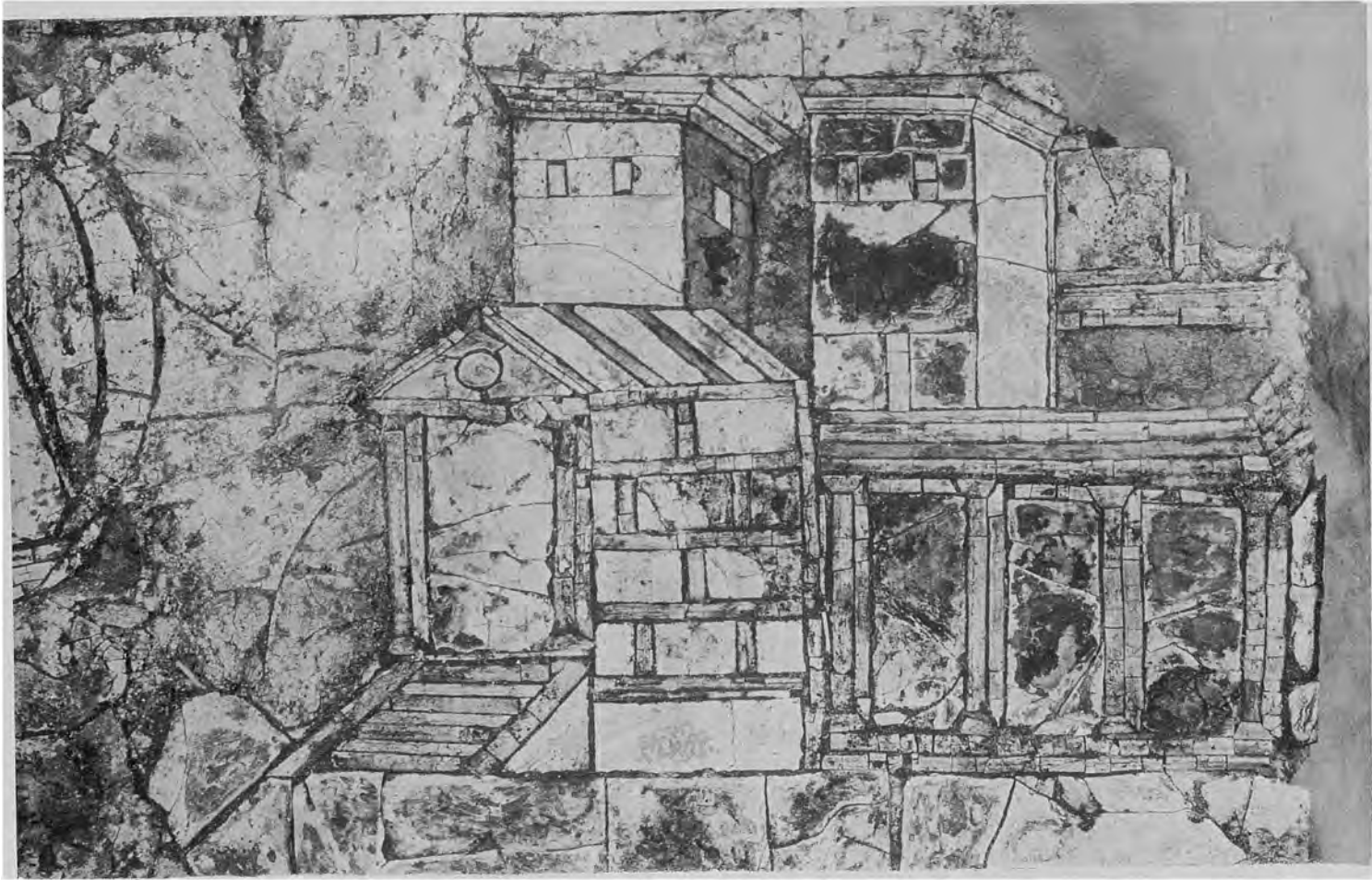

Corinth. Mosaic on Lekkas property: a. East panel of northwest corner room of building, b. Central panel and east panel of northwest corner room of building

CH. K. WILLIAMS

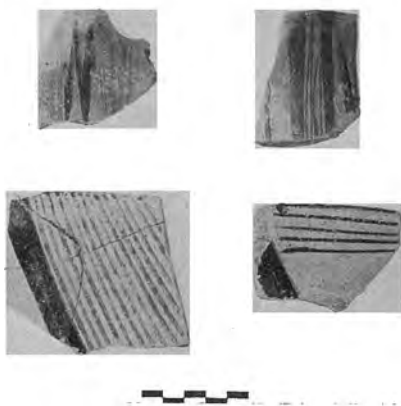

Kenchreai, 1966 : Glass mosaic panel

Kenchreai, 1966 : Glass mosaic panel

E. S. RAMAGE — R. L. SCRANTON

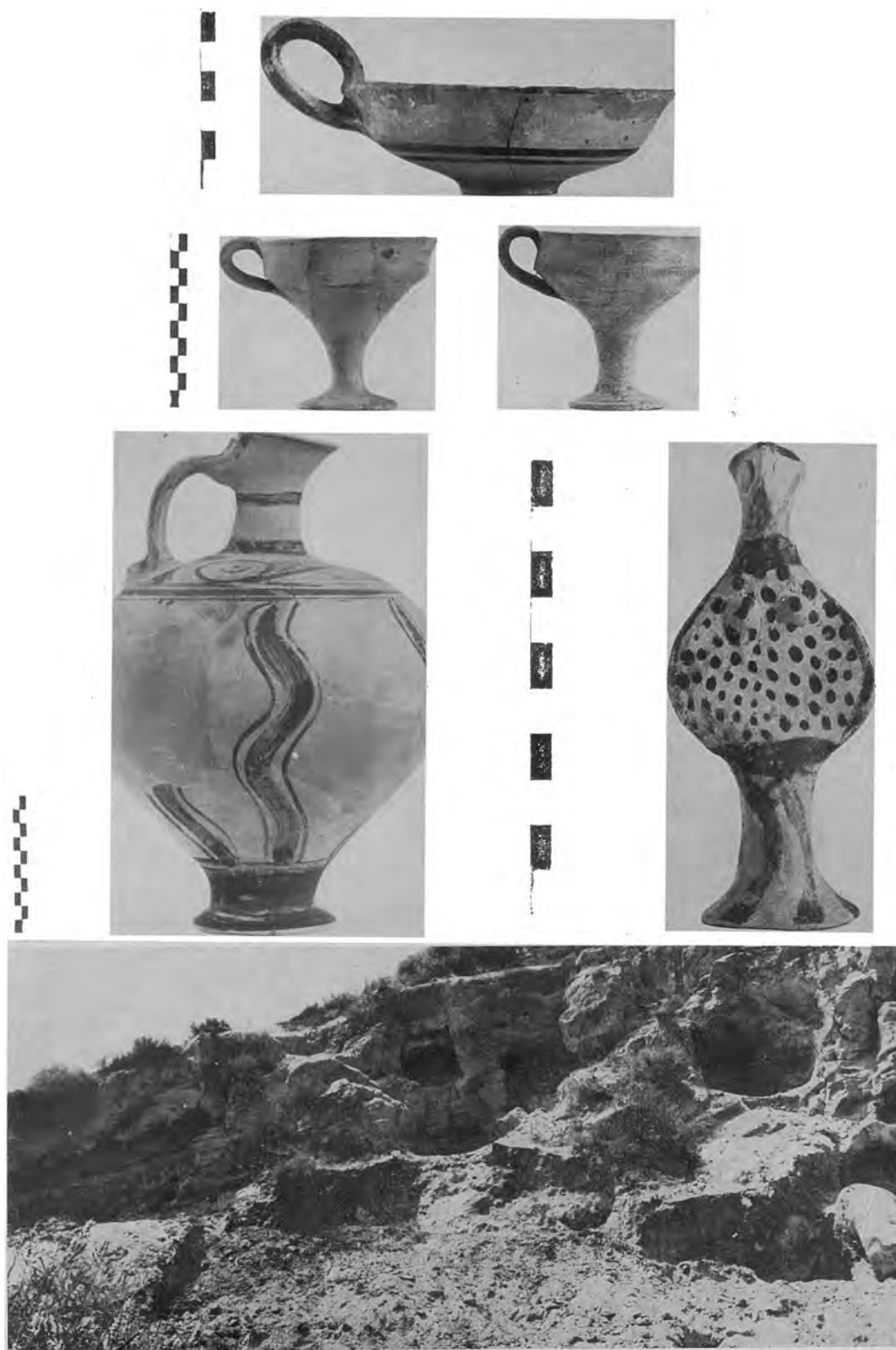
Argos. Secteur : a. Premier état du bâtiment mésohelladique, b. Tessons néolithiques c. Le bâtiment hellénistique et la nécropole

Argos : a. Sondage Phlorou. Groupe en terre cuite trouvé dans une tombe (fin du VIIe siècle),
b. Sondage Papaparaskeva. Tombe géométrique, c. Sondage Papaparaskeva. Support géométrique

Halieis : a. Acropolis. Collapsed mud-brick fortification wall, b. West side of acropolis, Porto Cheli in the distance, c. Acropolis. Fourth century destruction debris, including fish plate, kantharos, roof tiles, d. Acropolis. Fragment of terracotta head

Λακωνία. Μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον Μελαθριᾶς: α-β. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ ἀσυλήτου τάφου (κύπελλον καὶ κύλικες), γ. ΥΕ ΙΙΙ Α2 πρόχους, δ. Γυναικεῖον εἰδῶλιον τύπου Φ, ἐκ τοῦ ἀσυλήτου τάφου, ε. Ἡ συστάς τῶν συλημένων τάφων

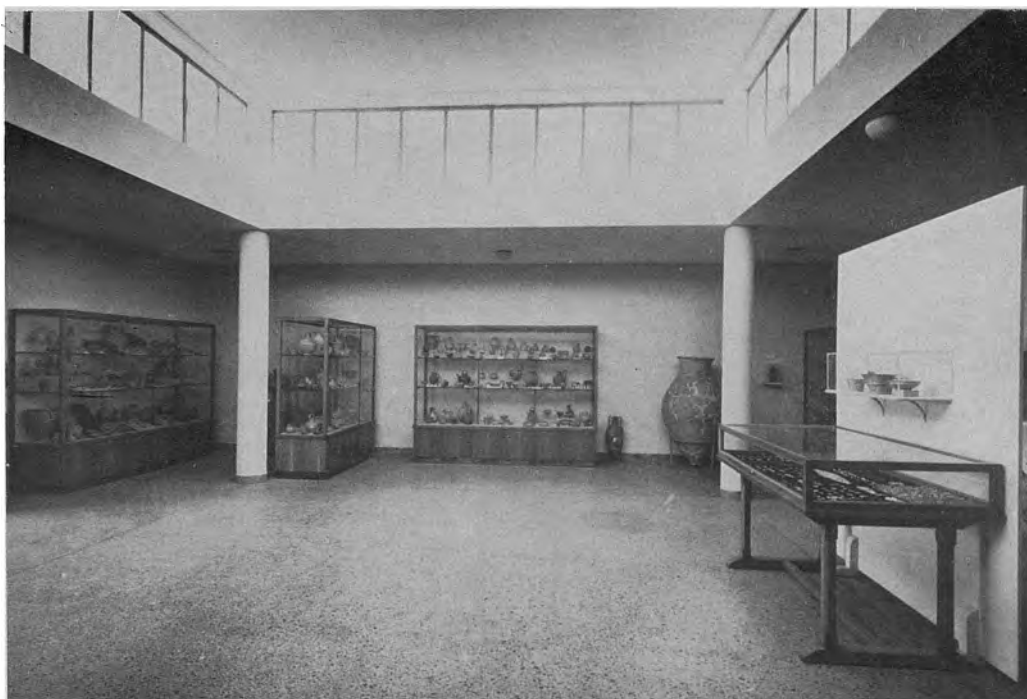
Κ. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Λακωνία. Σπάρτη: α. Οικόπεδον Δικαίου. *Αποψις τοῦ παραπλεύρας τοῦ ἱεροῦ εὑρισκομένου ρωμαϊκοῦ κτηρίου, β. Οικόπεδον Γ. Λεωπούλου. Τμήμα διαζώματος ἐκ τοῦ ρωμαϊκοῦ κτηρίου, γ. Οικόπεδον Δικαίου. *Αποψις τοῦ ἱεροῦ

Κύθηρα: α. 'Ο ναός του 'Αγίου Μηνᾶ. 'Αγγλικὸν Νεκροταφεῖον, β. Μυλοπόταμος. Δακτύλιος εὑρεθεὶς εἰς "Αγιον 'Ιωάννην τὸν Πρόδρομον, γ. Μυλοπόταμος. Στέγη ναῖσκου μετὰ τὰς ἐργασίας, δ. Μυλοπόταμος. 'Ο ναός του 'Αγίου 'Ιωάννου του Προδρόμου μετὰ τὰς ἐργασίας, ε. Ποταμός. 'Ο ναός του 'Αγίου Νίκωνος μετὰ τὰς ἐργασίας

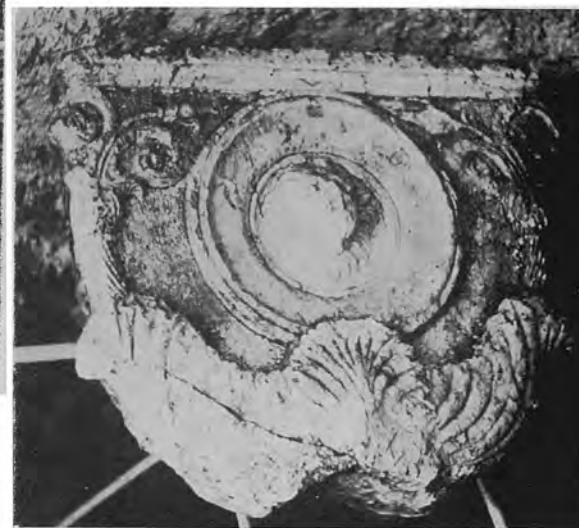

Μεσσηνία: α - β. Μουσείον Χώρας Τριφυλίας

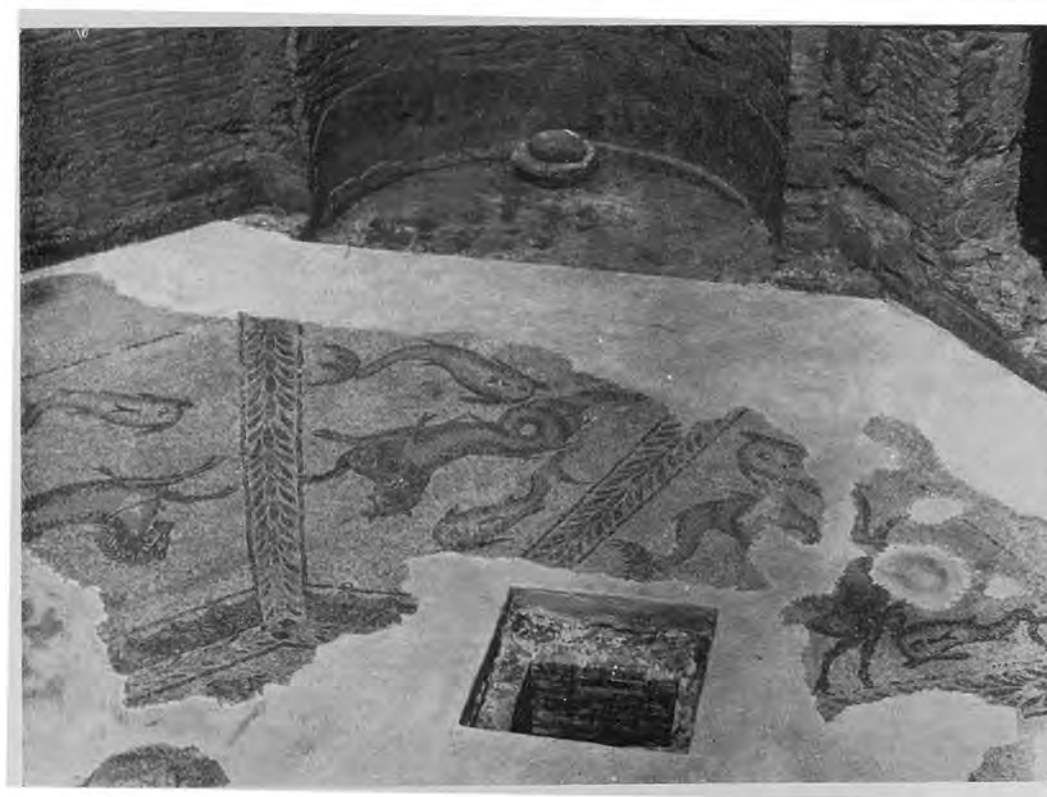
Μεσσηνία: α. Ψηφιδωτόν δάπεδον ἐξ Ἁγίας Τριάδος Κορώνης, β. Ψηφιδωτόν τῆς παρά τὸ χωρίον Δεσύλλα ρωμαϊκῆς ἐπαύλεως

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

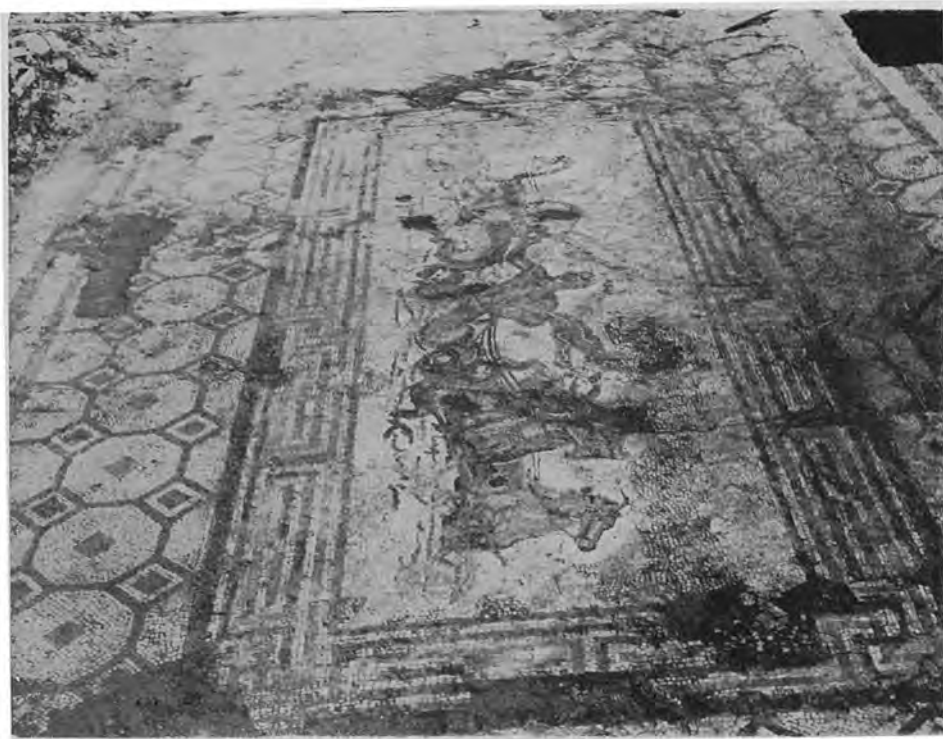

Μεσσηνία: α. Κεφαλή αγάλματος υστέρων ρωμαϊκών χρόνων, β. Τρίωτος πιθοειδής κρατηρίσκος εκ χωρίου Καλύβια Μελιγαλά, γ. Έρμαϊκή στήλη εκ τῆς περιοχῆς Κάμπου Ἀβίας, δ. Δωρικὸν κιονόκρανον ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς εκ Καρδαμύλης, ε. Μαρμάρινον ἐπίκρανον ρωμαϊκῶν χρόνων εκ Καρδαμύλης

Ν. ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

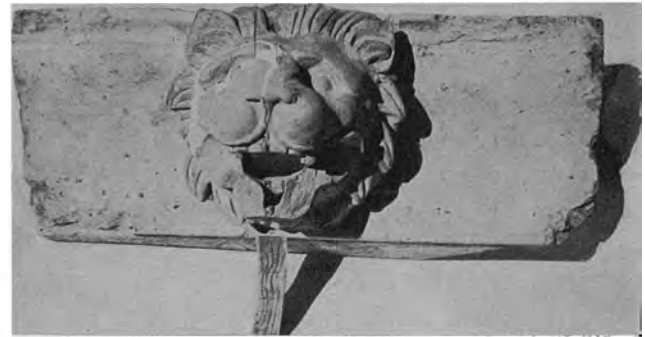
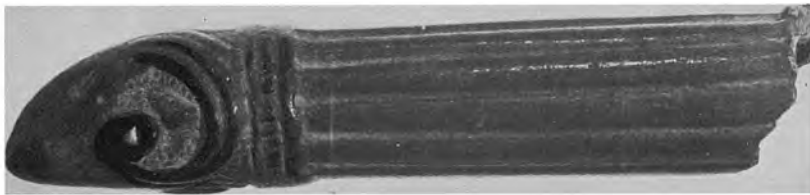
Όλυμπία: α. Κυνή εις Μουσείον Όλυμπίας, β - γ. Ψηφιδωτά Όκταγώνου μετά τήν συντήρησιν

Ὀλυμπία: α - β. Ψηφιδωτά ἐκ Πρυτανείου καὶ ρωμαϊκοῦ κτίσματος παρὰ τὸ Λεωνίδαιον,
μετὰ τὴν συντήρησιν

Ἡλεία: α. Ἀρχαία Ἡλιν. Κιβωτιόσχημος τάφος χριστιανικῶν χρόνων, β. Ἀρχαία Ἡλιν. Τεμάχιον θωρακίου ἐκ τοῦ ἰδίου τάφου, γ. Μαρμαρινὴ βάση ἀναθήματος ἐκ Χελιδονίου, δ. Φραγκικὸς πύργος εἰς χωρίον Λινίσταινα

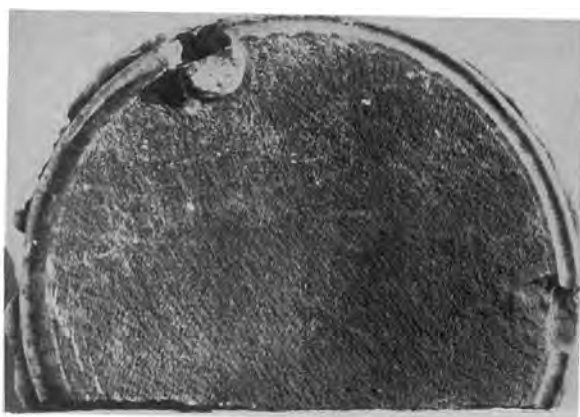
Ἡλεία: α. Χαλκὴ λαβὴ σκεύους ἐκ χωρίου Λινίσταινα, β. Πηλίνη λεοντοκεφαλὴ - ὑδρορροή ἐκ Γαστούνης, γ. Ἄγαλμα καθημένης μορφῆς ἐκ Γαστούνης, δ. Θραῦσμα ἀσκοειδοῦς ἀγγείου ἐκ θέσεως Ρένια χωρίου Πλάτανος, ε. Μικροσκοπικὴ προτομὴ Ἀθηνᾶς, ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐκ Παλαιοκάστρου Κυλλήνης

Ἡλεία: α. Μπάμπες Σκιλλουντίας. Ἀλάβαστρον, β. Μάγειρα. Γενική ἄποψις τοῦ ἀποκοπέντος λοφίσκου καὶ τοῦ τάφου,
γ. Μάγειρα. Ταφικός πίθος 4

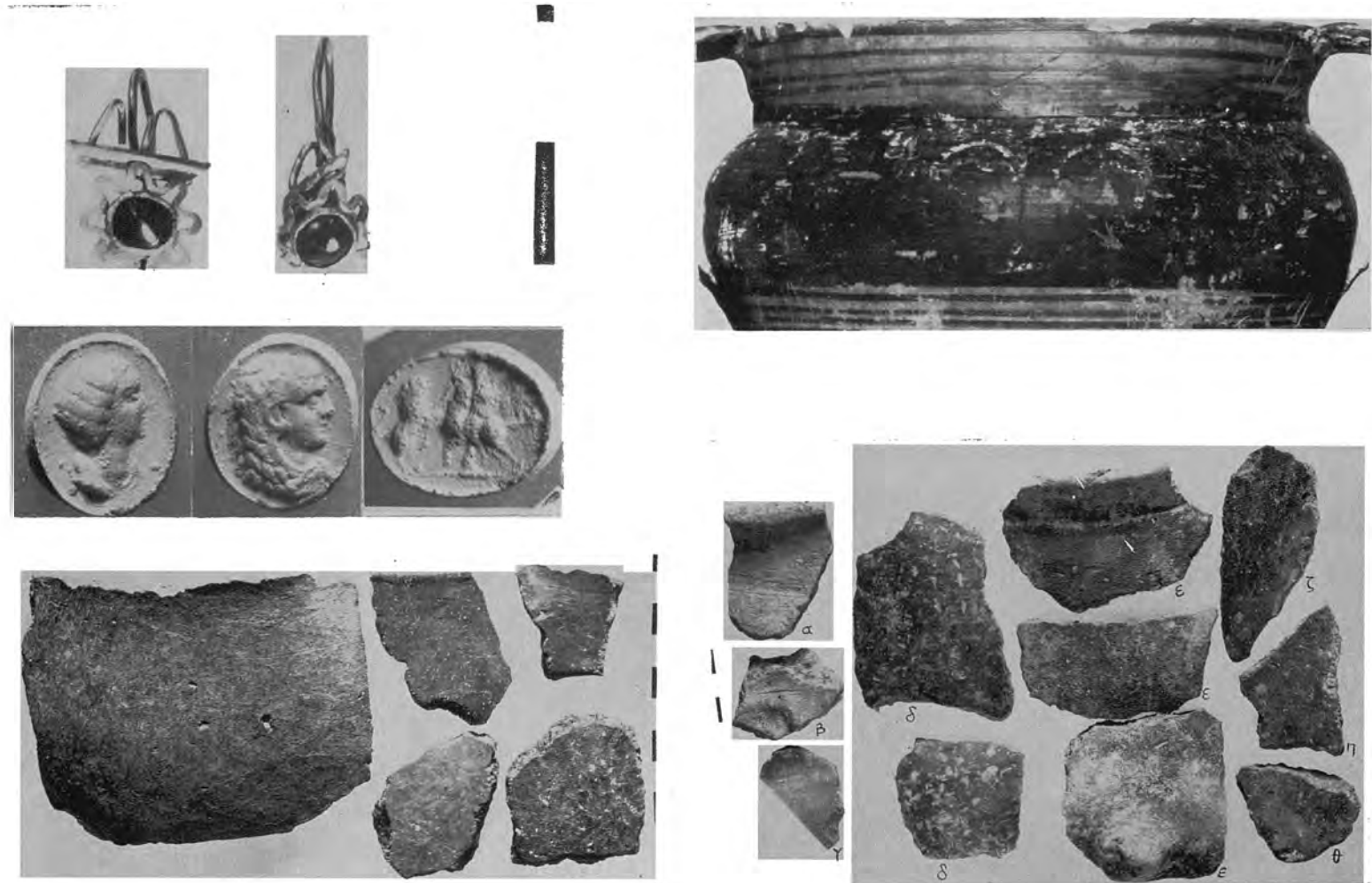
Ἡλεία: α. Μάγειρα. Ταφικός σωρός λίθων, β. Φραγκονήσι. Τάφοι 1 καὶ 3, γ. Φραγκονήσι. Τάφος 3. Ὑάλινον ἀγγεῖον παρὰ τὸ κρανίον τοῦ νεκροῦ

Πάτραι: α. Κάτω επιφάνεια πλακός κυκλικής τριποδικής τραπέζης (Μουσ. Πατρών αριθ. 209), β - δ. ΥΕ ΙΙΙ αγγεία εκ θαλαμωτού τάφου παρά την Μονήν Γηροκομείου (β. Μουσ. Πατρών αριθ. 871, 875, 876, γ. Μουσ. Πατρών αριθ. 869, 870, 872, δ. Μουσ. Πατρών αριθ. 873, 874)

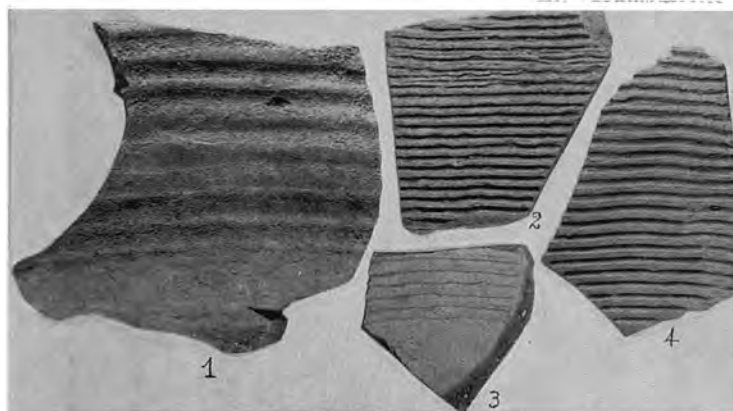
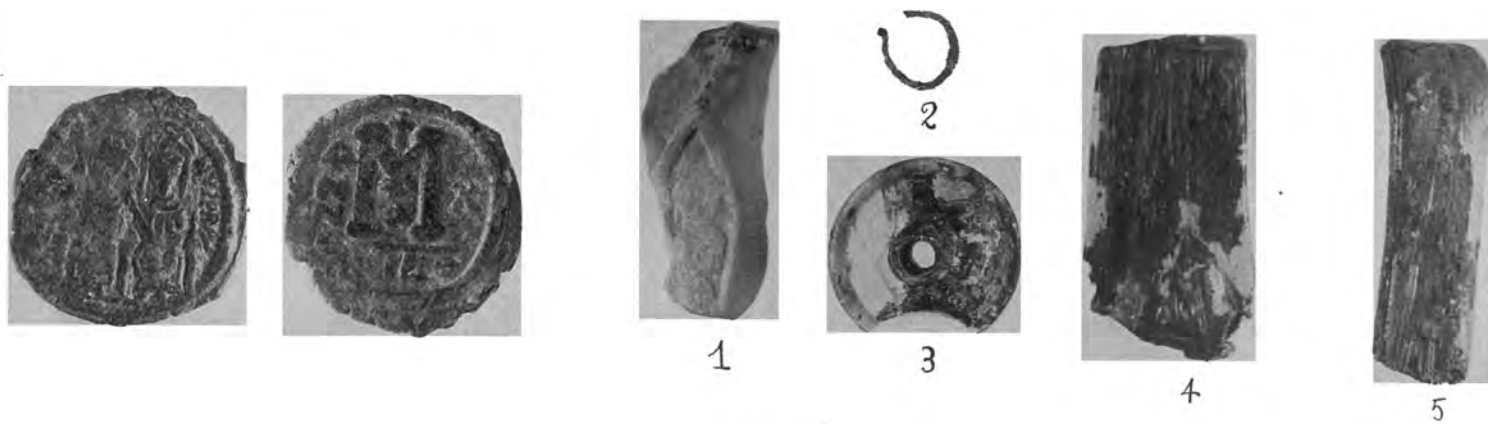
Ἀχαΐα : α - β. Ζαχλωρίτικα Διακοπτοῦ. Ἐρείπια ἀσβεστοκτίστου οἰκοδομήματος ἀπὸ Β. καὶ Α.. γ - δ. Κράθειον. Ναόσχημον οἰκοδόμημα ἀπὸ Δ. καὶ ΒΑ.
ΕΥΘ. ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

α. Ἀχαΐα. Λεόντιον. Χρυσᾶ ἐνώτια ἐκ Μουρικού Καλαβρύτων (Μουσ. Πατρῶν ἀρ. X 109), β. Ἀρκαδία. Ὑστερογεωμετρικὸς κᾶνθαρος ἐκ χωρίου Φλάμπουρα Καλαβρύτων (λεπτομέρεια), γ. Ἀχαΐα. Λεόντιον. Ἀποτυπώματα ἐπὶ γύψου ὑαλίνων δακτυλιολίθων ἐκ Μουρικού Καλαβρύτων (Μουσ. Πατρῶν ἀρ. X 110 - 112), δ. Ἥλις. Σπήλαιον Πορτῶν. Νεολιθικὰ ὄστρακα, ε. Ἀρκαδία. Σπήλαιον Καστριῶν. Νεολιθικὰ καὶ πρωτοελλαδικὰ ὄστρακα

α - β. Μελανόμορφα λυκήθια εκ Πανόρμου Πατρών, γ. Λύχνος εκ τής περιοχής Πατρών,
δ - ε. Πρωτογεωμετρικός κάρθαρος καί οινόχνη εκ Πριολίθου Καλαβρύτων, ς' - ζ. Ήρεϊπια
ναΐσκου παρὰ τὸ Σανταμέρι καὶ τρίγλυφος ἡνωμένη μετὰ μετόπης ἐξ αὐτοῦ

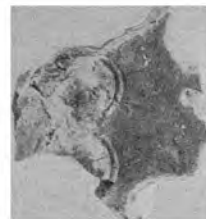
Μελίσσι: α. Τεσσαρακοντανούμμιον 'Ιουστίνου Β', β. Κινητά εὑρήματα βου μ.Χ. αἰ., γ. Κεραμική βου μ.Χ. αἰ., δ. Θεμέλια καὶ ἀμφορεὺς
Φ. ΔΡΟΣΟΓΙΑΝΝΗ

Μυστράς: α - γ. Τὸ σπίτι Φραγκοπούλου, ὁ πύργος τῆς γ' πύλης εισόδου εἰς τὸν Μυστράν καὶ ἡ ἀψὶς τῆς Τραπεζῆς τοῦ Ἀφεντικοῦ, μετὰ τὰς ἐργασίας στερεώσεως

Θήβαι: α. Όδος Πινδάρου. Οικόπεδον Ἄ. Θεοδώρου. Ἡ νοτία πλευρά της ἀνασκαφῆς, β. Κολωνάκι. Ναὸς Ταξιαρχῶν. Σφραγιδόλιθος ἐκ μυκηναϊκοῦ τάφου, γ. Κολωνάκι. Ψῆφος ἐκ φαγεντιανῆς εἰς σχῆμα κεφαλῆς κριοῦ

Θήβαι. Μεγάλο Καστέλλι: α. Ἀγγεῖον ἐξ ὑαλομάζης, β. - γ. Σφραγιδόλιθοι ἐξ ὀρείας κρυστάλλου καὶ ἀχάτου, δ. Λύχνος ἐκ στεατίτου ἐκ τοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου 5, ε. Χρυσοῦς δακτύλιος ἐκ τοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου 4, ς'. Τεμάχια ἀγγείου ἐξ ἀλαβάστρου

Θῆβαι. Μικρὸ Καστέλλι: α. Οἱ μυκηναϊκοὶ τάφοι I, II καὶ III, β. Ἡ σήραγξ τοῦ τάφου III καὶ ὁ τάφος IV

Β. ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ — Σ. ΣΥΜΕΩΝΟΓΛΟΥ — Ν. ΦΑΡΑΚΛΑΣ

Θήβαι: α. Μικρό Καστέλλι. Ὁ μυκηναϊκὸς τάφος II, β. Μικρό Καστέλλι. Σφραγιδόλιθος, γ. Μικρό Καστέλλι. Ἀνάγλυφον ἐλεφάντινον πλακίδιον, δ. Κολωνάκι. Οἰκόπεδον Λ. Ἀσήμου. Τάφος VI. Εἰδώλιον ἡθοποιοῦ

Θηβαι. Ἰσμήνιον: α. Ἡ δυτικὴ κρηπὶς τοῦ ναοῦ, β. Μυκηναϊκὸς θαλαμοειδὴς τάφος
ὑπὸ τὴν κρηπίδα τοῦ ναοῦ

Θήβαι: α. Ίσμήνιον. Διερευνητική τάφος πρὸ τῆς δυτικῆς κρηπίδος τοῦ ναοῦ, β. Καναπίτσα. Χαλκοῦν κάτοπτρον, γ. Ίσμήνιον. Ἀπηνθρακωμένα σῦκα, δ. Καναπίτσα. Πυξίδες ἐκ τοῦ τάφου 1, ε. Καναπίτσα. Ἀγγεῖα, ς'. Καναπίτσα. Πήλινον γυναικεῖον εἰδώλιον

Θήβαι: α. Νέος Συνοικισμός. Όδος Βενιζέλου. Τὸ θεμέλιον 1, β. Νέος Συνοικισμός. Οἰκόπεδον Χ. Θεοδώρου. Τὸ δάπεδον τοῦ ἀποκαλυφθέντος κτηρίου, γ. Πυρί. Ἄγρος Σ. Παπαδημητρίου. Ὁ τάφος II, δ. Όδος Βουρδουμπά. Οἰκόπεδον Ἐπ. Ἀναδιώτη. Τὸ δυτικὸν τμήμα μετὰ τῆς ἐστίας α

Θήβαι. Πυρί. Οικόπεδον *Α. Τζουμανέκα: α - β. *Εσωτερική και εξωτερική ὄψεις κύλικος τύπου Σιάνας

Θῆβαι: α. Ὁδὸς Ἀμφίονος. Οἰκόπεδον Εὐ. Λίγγου. Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα ἀνασκαφῆς,
β. Ὁδὸς Ἐπαμεινώνδου. Οἰκόπεδον κληρονόμων Φασουλοπούλου. Τὸ πρὸς Ν. καὶ ΝΑ.
τῆς δεξαμενῆς τμήμα τῆς ἀνασκαφῆς

Θήβαι. Ὁδὸς Ἐπαμεινώνδου. Οἰκόπεδον κληρονόμων Φασουλοπούλου: α. Ὁ κλίβανος,
β. Τὸ ψηφιδωτὸν

α. Θήβαι. Όδος Πινδάρου. Οικόπεδον ἀδελφῶν Νικολιδάκη. Γενικὴ ἄποψις, β. Θήβαι. Όδος Ἐπαμεινώνδου. Οικόπεδον κληρονόμων Φασουλοπούλου. Ἡ δεξαμενὴ μετὰ τῆς «λεκάνης», γ. Καλαπόδι. Οἰκία Δαλιάνη. Πῶρινος δωρικὸς σπόνδυλος εἰς ἐπιστόμιον φρέατος

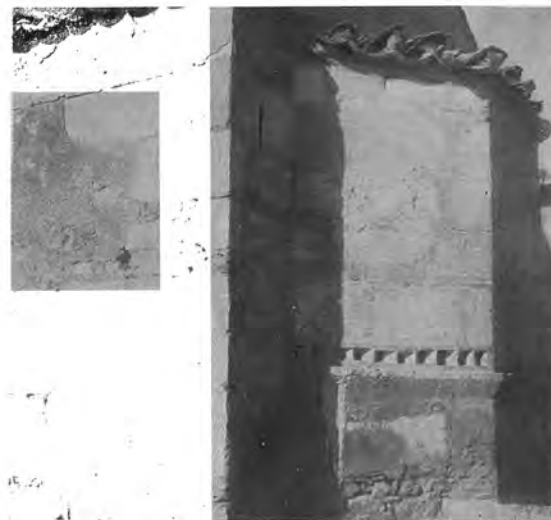

α. Καλαπόδι. Δημοτικόν σχολεῖον. Στήλη μετ' άνθεμωτής έπιστέψεως,
β. Παναγία. Άνάγλυφος άναθηματικός « κύβος »

Μεδέον: a. La paroi Nord de la tholos avant la fouille, b. Le dromos et le bloc de linteau; au 1er plan restes d'un mur de blocage

ÉCOLE FRANÇAISE D'ATHÈNES

ΠΙΝΑΞ 172

ΧΡΟΝΙΚΑ Α.Δ. 22 (1967)

Βοιωτία: α. Ἀκόντιον. Ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, β. Ἅγιος Δημήτριος. Ἡ νοτία κόγχη τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, γ. Ὁρχομενός. Ναός Σκριποῦς. Ὁ ναός ἀπὸ Δ. πρὸ τῶν ἐργασιῶν, δ. Ὁρχομενός. Ναός Σκριποῦς. Ἡ εἴσοδος τοῦ ναοῦ μετὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν

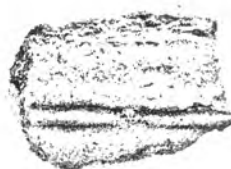
Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Βοιωτία: α. Ὀρχομενός. Μονή Σκριποῦς. Τάφος ἀποκαλυφθεὶς κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν, β. Ἀκραΐφνιον. Ναὸς Ἁγίου Γεωργίου. Τὸ ἀποκαλυφθὲν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἀντηρίδος δίλοβον παράθυρον τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ, γ. Ἀκραΐφνιον. Ναὸς Ἁγίου Γεωργίου. Ἡ βορεία πλευρὰ μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν

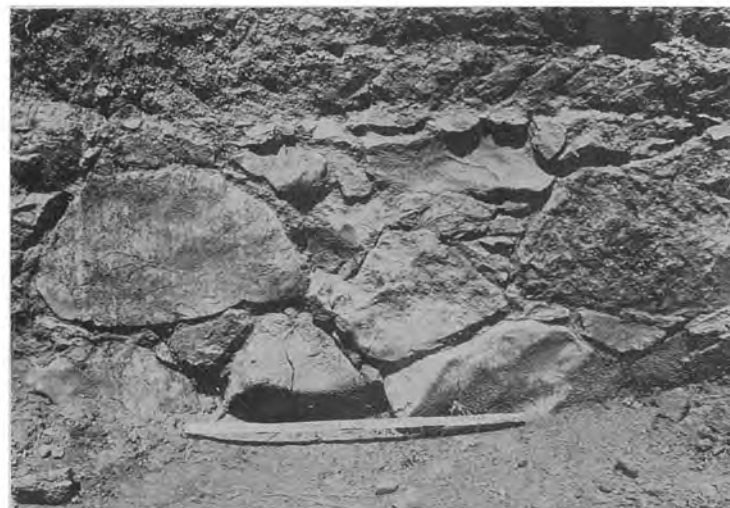
Εύβοια: α. Ώρεοί. Θεμέλιον μεταγενεστέρας οικόδομης καὶ τάφος εἰς τὴν θέσιν τοῦ βάθρου, β. Ώρεοί. Τὸ ἄγαλμα τοῦ ταύρου μετὰ τὴν ἐπανίδρυσιν του, γ. Αἰδηψός. Τοῖχος 2, δ. Αἰδηψός. Τοῖχος Β. βαλανείου, ε. Αἰδηψός. Ἐσωτερικὸν ΒΔ. γωνίας δωματίου II

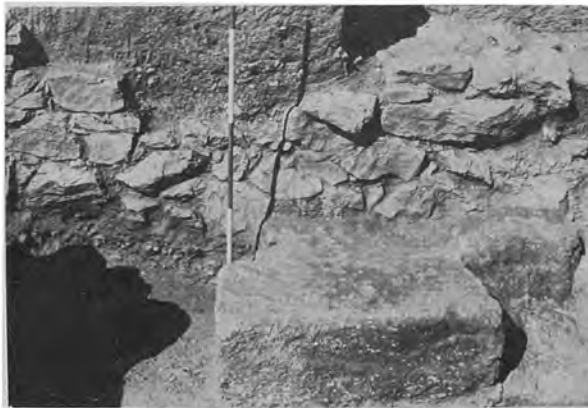
Lefkandi: a. Late Geometric skyphos from trench BB, b. Late Geometric conical bowl from trench BB, c. LH IIIIC kylix from trench GG, d. Fragments of mould for casting bronze, e. LH IIIIC pictorial sherd, f. LH IIIIC crater, g. View of the phase I houses of LH IIIIC

Ἐρέτρια: α. Τμήμα οἰκίας ἐλληνιστικῶν χρόνων, β. Οἰκίαι εἰς ἀλλεπαλλήλους φάσεις
(ἀριθ. οἰκοπ. 408)

Eretria. Westtor: a. Nord-südliche Stützmauer, b. Nördliche Stützmauer, c. Zweite Periode, Nord-Analemma, d. Nord-Analemma, Detail
CLEMENS KRAUSE

Eretria. Westtor: a. Zweite Periode, Süd-Analemma, b. Dritte Periode, Brücke, c. Zweite Periode, Quader, d - e. Euthynterie aus klassischer Zeit

Érétrie. Hérôon: a. Tombe 8, niche de pierres sèches et couvercle de pierres de l'urne, b. Tombe 7, au centre de la niche, dinos de bronze fermé par son couvercle de plomb, c. Tombe 10, base cylindrique évidée qui contenait l'urne, et couvercle massif en pierre, d. Tombe 6, grandes plaques de couverture en tuf, e. Tombe 6, chaudron et contenu, f. Tombe 6, bloc de tuf polygonal taillé en lit d'attente

Έρετρίε. Ηέρδον: α. Τονβε 14, μοτίφ κεντρικό του διαδήμου, β. Τονβε 6, κέταίλ του πομμεάου δ'ενης έπεί, γ. Φονδατίονες του παλάου ηελλένιστίου κτ αλ νίβεαυ ίνφέρειου, δαλλες κτ άνγλο Έστ του τρίανγλου, δ. Δε γαυέ κτ δροίτε: αλ νίβεαυ ίνφέρειου, δαλλες δε λ'άνγλου Όυέστ του τρίανγλου, περίβολε, φονδατίονες του βάρτιμου κτεγώνυλαίρε

Érétrie. Canalisation: a. Puits perdu à l'extrémité Nord, b. Vue générale vers le Sud - Est, plaques de couverture *in situ*, face inscrite contre terre, c. Même tronçon avec plaques relevées

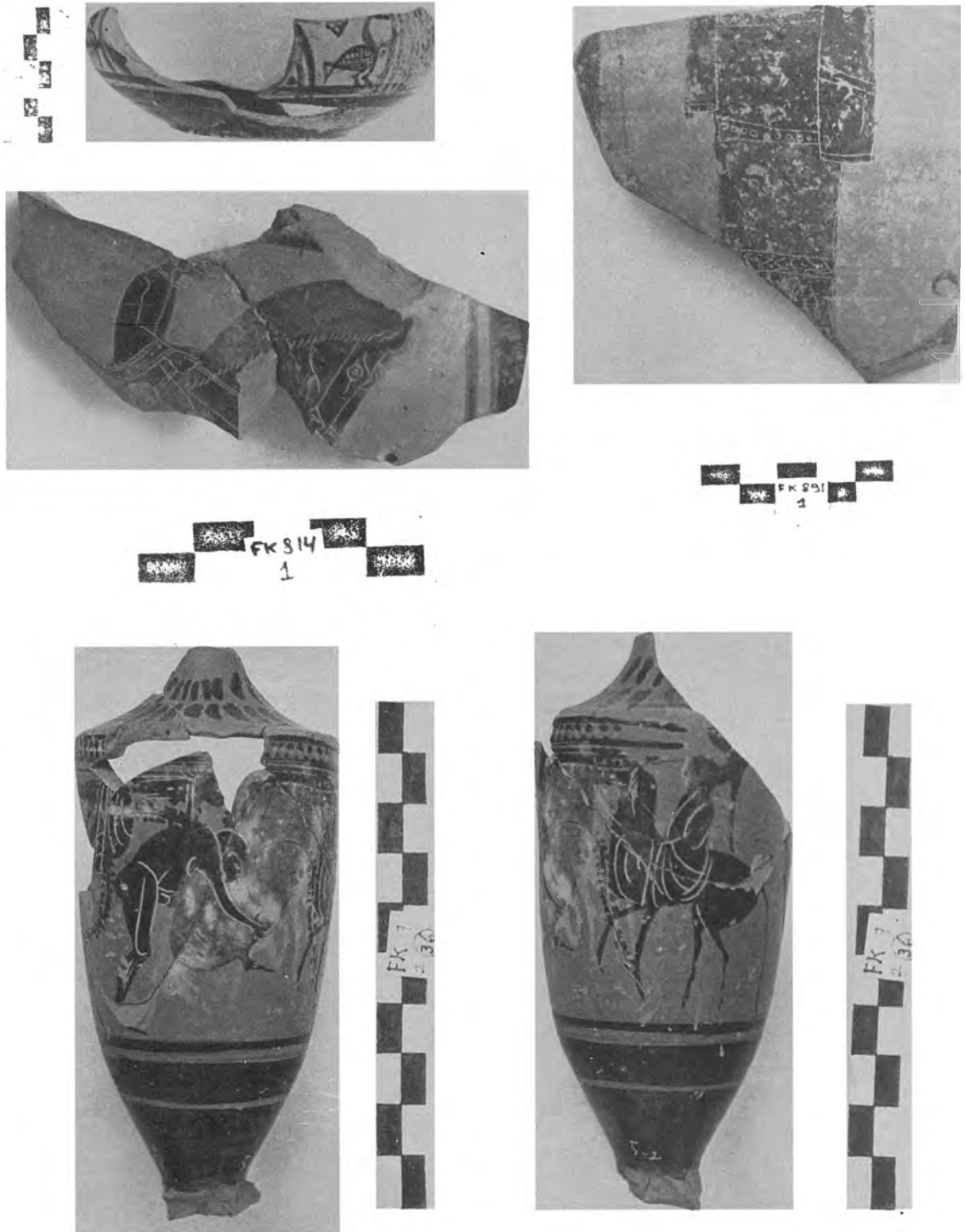
CHRISTIANE DUNANT

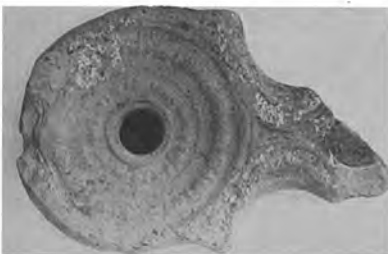
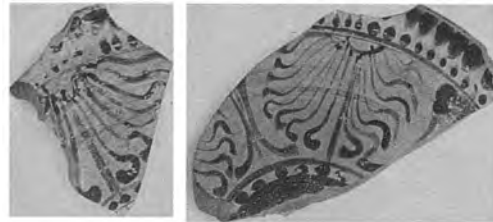
Έρετρια. Terrain F/5 - 1: a. Vue d'ensemble du Sud - Est; à l'avant - plan, bâtiment hellénistique,
b. Grand bâtiment hellénistique au Sud, vu de l'Est

Érétrie. a. Porte Ouest (Westtor). Fragment, FK 619.4, b. Porte Ouest (Westtor). Fragment, FK 463.28, c. Hérôon. Aryballe, FK 668.2, d. Hérôon. Skyphos, FK 668.1, e. Hérôon. Olpé, FK 678.1, f. Hérôon. Amphorisque, FK 681.17

Érétrie. a. Hérôon. Bol FK 510.1, b. Porte Ouest (Westtor). Fragment d'amphore, FK 891.1, c. Porte Ouest (Westtor). Fragment, FK 814.1, d-e. Terrain F/5-1. Lécythe, FK 05.2

Eretria. Terrain F/5 - 1: a - b. Deckelfragmente, FK 047 u. FK 015, c. Dreischnäblige Lampe, FK 033, d. Lampe Ephesostypus, FK 033, e. Lampe mit Volutenschnauze, FK 041, f. Randfragment einer Schale, FK 031

Σκύρος: α. *Άγαλμα αρχαϊκής κόρης, β. *Εκθεσις γλυπτών εντός του Μουσείου Σκύρου

Εύβοια: α. Αύλωνάρι. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου πρὸ τῶν ἐργασιῶν, β. Αύλωνάρι. Ἡ δυτικὴ θύρα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου πρὸ τῶν ἐργασιῶν, γ. Αύλωνάρι. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἀπὸ Β., μετὰ τὰς ἐργασίας, δ. Αύλωνάρι. Ἡ δυτικὴ ὄψις τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μετὰ τὰς ἐργασίας, ε. Βασιλικόν. Πύργος

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

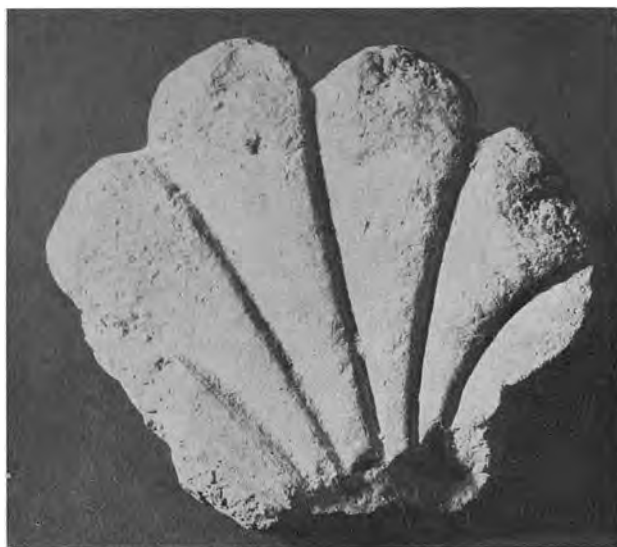
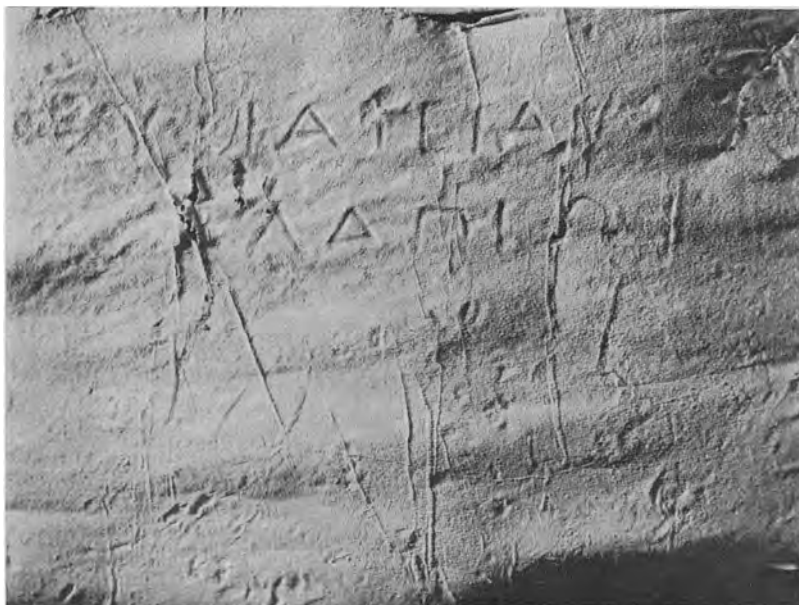
Ἀμφισσα: α. Ἀνασκαφή οἰκοπέδου Δρίβα. Τείχος τῆς ἀρχαίας πόλεως, β. Ἀνασκαφή οἰκοπέδου Παχνᾶ. Τὸ ὑψηλότερον διατηρηθὲν τμῆμα τοῦ τείχους

Δελφοί: α - ζ'. Εύρήματα εκ τάφου τοῦ ἀνατολικοῦ νεκροταφείου

Δελφοί. Τέμενος τοῦ Ἀπόλλωνος: α - β. Χαλκοῦς καὶ σιδηροῦς πέλεκυς, ἀνευρεθέντες κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ περιβόλου

Πεντεόρια Δωρίδος: α. Ἐνέπιγραφος βάσις, β. Τεμάχιον ἀνθεμωτῆς ἀκροκεράμου

Φωκίς: α. Μονή Ὁσίου Λουκά. Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας καὶ τὸ Καθολικὸν ἀπὸ Α., β. Μονή Ὁσίου Λουκά. Ναὸς Παναγίας. Ἡ πρὸς Α. τῆς Β. κεραίας μεταγενεστέρα τοιχοποιία, γ. Μονή Ὁσίου Λουκά. Ναὸς Παναγίας. Ἡ ποδὲα τῶν παραθύρων τοῦ τρούλλου μετὰ τὴν πρόσθετον τοιχοποιίαν, δ. Μονή Ὁσίου Λουκά. Ναὸς Παναγίας. Ἡ Δ. κεραία καὶ τὸ ΒΔ. γωνιαῖον διαμέρισμα μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κεράμων, ε. Ἄρτοτίνα. Τὸ κελλί τοῦ Ἀθανασίου Διάκου μετὰ τὰς ἐργασίας, ζ'. Ἀμφισσα. Ὁ ναὸς τοῦ Σωτῆρος

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

